CONFERENCE BOOK

EGE
14TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
DECEMBER 23 - 29, 2025
IZMIR

Cilt 3

ISBN : 978-625-5694-64-5
Academy Global Publishing House

EGE 14TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
DECEMBER 23 - 29, 2025
IZMIR

Edited By
DR. AMANEH MANAFIDIZAJI

Issued: 30.12.2025
ISBN: 978-625-5694-64-5

ASSOCIATION & ACADEMIC INCENTIVES :
In the conference 684 papers have been presented by Turkish participants and 707 papers by foreign participants.
Members of the organizing committees of the conference perform their duties with an "official assignment letter"

All rights of this book belong to Academy Global Publishing House
Without permission can't be duplicate or copied.
Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.
Academy Global–2025©

CONFERENCE ID

EGE 14TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

DATE – PLACE

DECEMBER 23 - 29, 2025

IZMIR

ORGANIIZATION

ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & JOURNALS

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES

Turkey – Iran – Mongolia – Georgia – India- Tanzania- Hungary – Malaysia- - Tunisia- Tajikistan- Germany -Japan – Serbia- Egypt – Algeria- Lebanon- Saudi Arabia – Cambodia – Spain- Kyrgyzstan – Albania – Pakistan- Russia- Kenya- North Macedonia- Kazakhstan – Indonesia – Bangladesh – Greece – Moldova – Nigeria – China - Oman – Philippines – Azerbaijan – Dubai - , Ethiopia – Qatar – Vietnam- Afghanistan – Romania – Cuba – Laos - South Africa – Ghana -

-

PRESENTATION

Oral presentation

CONGRESS ORGANIZING BOARD

Prof. Dr. Hülya Çiçek - Gaziantep Universitesi

Prof. Dr. Ali Bilgili - Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Naile Bilgili - Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Başak Hanedan - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Hajar Huseynova - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Dwi Sulisworo - Ahmad Dahlan University

Prof. Zain Musa - Royal Academy of Cambodia

Prof. Dr. Sameer Jain - NICMAR University

Prof Yakup Babayev - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Suyatno - Ahmad Dahlan University

Prof. Dr. Al-Rashiff H. Mastul -Mindanao State University

Prof. Dr. Alhisan U. Jemsy - Mindanao State University

Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Mehtap Kavurmacı - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Belkıs Özkara - Afyon Kocatepe Üniversitesi

Prof. Dr. Mavlonova Ugiloy Khamdamovna - Zarmed University

Assoc. Prof. Dr. Aysel Arslan - Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Yeliz Çakır Sahilli - Munzur Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Sıddık BAKIR - Ataturk Universitesi

Assoc. Prof. Dr. Berna Koçak - Munzur Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Irade Kerimova - Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Dhesi Ari Astuti - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat Baran - Batman Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Aydın - Dicle Üniversitesi

Assoc. Prof. Dody Hartanto - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Dr. Rungchacadaporn - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Nazile Abdullazade - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc Prof. Dr. Feran Aşur - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Assoc Prof. Dr. Erkan EFİLTİ - Kırgızistan-Türkiye Manas University

Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Ivaylo Staykov - New Bulgarian Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Abbas Ghaffari - Tebriz Universitesi

Assoc. Prof. Dr. Yasemin Taş - Gazi Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Yeganə Qəhrəmanova - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Bülent Işık - Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Nurkan Yılmaz - İnönü Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Həmzə Əliyev- Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Sevra Fırıncıoğulları

Assist. Prof. Ihwan Ghazali - Technic University of Malaysia

Assist. Prof. Dr. Abışov Elşad Şərəfxan oğlu- Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Mahrukh Dovlatzade - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Naci Büyükkaracığan- Selçuk Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Songül Atak - Dicle Üniversitesi

Lecturer Mehmet Nuri Ödük - Selçuk Üniversitesi

Dr. Fatih İ. Kurşunmaden - Selçuk Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini Heydarlou –

Dr. Dadash Mehravari - Tebriz Universitesi

Dr. Aynurə Əliyeva - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Dr. Gültekin Gürçay

Dr. Amaneh Manafidizajı

Scientific & Review Committee

Prof. Dr. Hülya Çiçek – Turkiye

Prof. Dr. Emine Koca – Turkiye

Prof. Dr. Fatma Koç – Turkiye

Prof. Dr. Valide Paşayeva - Türkiye

Prof. Dr. Ali Bilgili - Turkiye

Prof. Dr. Naile Bilgili - Turkiye

Prof. Dr. Başak Hanedan – Turkiye

Prof. Dr. Aysel Güven - Turkiye

Prof Dr. Bülent Kurtişoğlu – Turkiye

Prof. Dr. Hajar Huseynova – Azerbaijan

Prof. Dr. Dwi Sulisworo – Indonesia

Prof. Dr. Natalia Latygina – Ukraina

Prof. Dr. Yunir Abdrahimov – Russia

Prof. Muntazir Mehdi – Pakistan

Prof. Dr. T.Venkat Narayana Rao – India

Prof. Dr. İzzet Gümüş – Turkiye

Prof. Dr. Mustafa Bayram – Turkiye

Prof. Dr. Saim Zeki Bostan – Turkiye

Prof. Dr. Hyeonjin Lee – China

Prof. Yakup Babayev - Azerbaijan

Prof. Dr. Suyatno – Indonesia

Prof. Dr. Zain Musa – Cambodia

Prof. Dr. Sameer Jain – India

Prof. Mehdi Mohammadzade – Iran

Prof. Dr. Ika Maryani – Indonesia

Prof. Dr. Guler Yenice – Turkiye

Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi – Turkiye

Prof. Dr. Mavlonova Ugiloy Khamdamovna – Uzbekistan

Prof. Dr. Mehtap Kavurmacı – Türkiye

Prof. Dr. Belkıs Özkara – Türkiye

Prof. Dr. Al-Rashiff Hamjilani Mastul – Philipinnes

Prof. Dr. Alhisan U. Jemsy – Philippines

Assoc. Prof. Dr. Aysel Arslan - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Sıddık Bakır – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Meryem Öztürk - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Yeliz Çakır Sahilli - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Berna Koçak - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Dhesi Ari Astuti – Indonesia

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Aydın - Turkiye

Assoc Prof. Dr. Feran Aşur – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Yasemin Taş – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Bülent Işık - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Nurkan Yılmaz - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Sevra Fırıncıoğulları - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Abdulsemet Aydın – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat Baran - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Dilorom Hamroeva - Ozbekistan

Assoc. Prof. Dr. Abbas Ghaffari – Iran

Assoc. Prof. Ivaylo Staykov - Bulgaria

Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti – Indonesia

Assoc. Prof. Dr. Ümit Ayata – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Həmzə Əliyev - Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Okan Sarıgöz – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Eda Bozkurt – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Ahmet Topal – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Kırbaş – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Mesut Bulut – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Fahriye Emgili – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Sandeep Gupta – India

Assoc. Prof. Dr. Veysel Parlak – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Mahmut İslamoğlu – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade – Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Irade Kerimova - Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Yeganə Qəhrəmanova – Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Ali Vandshoari – İran

Assoc. Prof. Dr. Dinara Fardeeva – Rusya

Assoc. Prof. Dr. Göksel Ulay – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Erkan Efilti - Kirgizhstan

Assist. Prof. K. R. Padma – India

Assist. Prof. Dr. Omid Afghan - Afghanistan

Assist. Prof. Dr. Maha Hamdan Alanazi - Saudi Arabia

Assist. Prof. Dr. Dzhakipbek Altaevich Altayev - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Amina Salihi Bayero – Nigeria

Assist. Prof. Dr. Ahmad Sharif Fakheer - Jordania

Assist. Prof. Dr. Dody Hartanto - Indonesia

Assist. Prof. Dr. Ihwan Ghazali - Malaysia

Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini Heyladou – Iran

Assist. Prof. Dr. Bazarhan İmangalieva - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Keles Nurmaşulı Jaylıbay - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Mamatkuli Juraev – Ozbekistan

Assist. Prof. Dr. Kalemkas Kalibaeva – Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Bouaraour Kamel – Algeria

Assist. Prof. Dr. Alia R. Masalimova - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Amanbay Moldibaev - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Ayslu B. Sarsekenova - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Bhumika Sharma - India

Assist. Prof. Dr. Gulşat Şugaeva – Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. K.A. Tleubergenova - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Cholpon Toktosunova – Kirgizia

Assist. Prof. Dr. Hoang Anh Tuan – Vietnam

Assist. Prof. Dr. Songül Atak - Türkiye

Assist. Prof. Dr. Botagul Turgunbaeva - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Dinarakhan Tursunalieva - Kirgizia

Assist. Prof. Dr. Yang Zitong – China

Assist. Prof. Dr. Gulmira Abndirasulova – Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Imran Latif Saifi – South Africa

Assist. Prof. Dr. Murat Genç – Turkiye

Assist. Prof. Dr. Monisa Qadiri – India

Assist. Prof. Dr. Vaiva Balciuniene – Lithuania

Assist. Prof. Dr. Meltem Avan – Turkiye

Assist. Prof. Dr. Abışov Elşad Şərəfxan oğlu - Azerbaijan

Assist. Prof. Dr. Mahrukh Dovlatzade – Azerbaijan

Assist. Prof. Dr. Naci Büyükkaracığan – Turkiye

Assist. Prof. Dr. Raihan Yusoph – Philippines

Dr. Que-Nhu Duong - Vietnam

Dr. Fatih İ. Kurşunmaden – Turkiye

Dr. Mehmet Nuri Ödük – Turkiye

Dr. Ayşe Baran - Turkiye

Dr. Aynurə Əliyeva - Azerbaijan

Dr. Sonali Malhotra – India

Dr. Amaneh Manafidizaji - Iran

EGE 14TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
DECEMBER 23 - 29, 2025
IZMIR

NO : **AC- 14S - 2025. 438s– 3052**
Konu : Akademik Teşvik Uygunluk Belgesi 29/12/2025

İLGİLİ MAKAMA

Academy Global Conferences tarafından düzenlenen **Ege 14. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi** 23-29 Aralık 2025 tarihlerinde Ege'de 44 farklı ülkeden akademisyenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Kongre kapsamında sunulan 1391 bildirinin 684'ü Türkiye'den, 707'si ise farklı 43 ülkeden katılan akademisyenler tarafından sunulmuştur. Kongre, 16 Ocak 2020 Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliğine getirilen "Tebliğlerin sunulduğu yurt içinde veya yurt dışındaki etkinliğin uluslararası olarak nitelendirilebilmesi için Türkiye dışında en az beş farklı ülkeden sözlü tebliğ sunan konuşmacının katılım sağlaması ve tebliğlerin yarıdan fazlasının Türkiye dışından katılımcılar tarafından sunulması esastır." değişikliğine uygun olarak düzenlenmiştir.

Bilgilerinize arz ederiz

Saygılarımızla

Prof. Dr. Hülya Çiçek

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Tıp Fakültesi

Sayı : E-98102723-903.07-475454
Konu : Görevlendirme Talebi

REKTÖRLÜK MAKAMINA

İlgi : 27.03.2024 tarihli ve E--903.07-474236 sayılı yazı

Fakültemiz Tıbbi Biyokimya Anabilim Dalı'nda görevli öğretim üyesi Prof. Dr. Hülya ÇİÇEK'in Yükseköğretim Genel Kurulunun 15.06.2023 tarihli, 10 sayılı oturumunda alınan 2023.10.183 sayılı kararı gereğince Doçentlik Başvuru Şartlarında bulunan ve doçent olacak adaylardan istenen "Diğer uluslararası/ ulusal bilimsel toplantının düzenleme komitesinde resmi olarak görevlendirilmiş üniversite akademisyen temsilcisi bulunması zorunludur." maddesi gereğince, Academy Global Conference & Journals tarafından yapılan kongrelerin düzenleme kurullarında yolluksuz ve yevmiyesiz olarak görevlendirilme talebi ile ilgili dilekçesi ekte gönderilmiştir

Adı geçen öğretim üyesinin Academy Global Conference & Journals tarafından yapılan kongrelerin düzenleme kurullarında yolluksuz, yevmiyesiz olarak görevlendirilmesinde Dekanlığımızca bir sakınca bulunmamaktadır.

Onaylarınıza arz ederim

Prof.Dr. Şevki Hakan EREN
Dekan

OLUR

Prof.Dr. Arif ÖZAYDIN
Rektör

Ek:İlgi Dilekçe (1 Adet)

Dağıtım:
Gereği:
Tıbbi Biyokimya Anabilim Dalı Başkanlığı

Bilgi:
Sayın Prof.Dr. Hülya ÇİÇEK

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres : Gaziantep Üniversitesi Kampus Alanı, Tıp Fakültesi Dekanlığı, Şehitkamil - 27310 - GAZİANTEP
Telefon : 0 (342) 360 60 60 Faks:0 (342) 360 16 17
e-Posta : tipfaksek@gmail.com Web : www.gantep.edu.tr/~tipdekanlik/bilgipaketi
Kep Adresi : gauntipdek@hs01.kep.tr

Bilgi için : Hüseyin Temel
Unvanı : Bilgisayar İşletmeni V.

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 7TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
December 23 - 29, 2025
IZMIR

Kongre Bağlantı Linki :

Join Zoom Meeting

https://us06web.zoom.us/j/88571518350?pwd=fOYazCWBmbAiWrHygjKSjkbbSvotfd.1

Meeting ID: 885 7151 8350

Passcode: 202224

ÖNEMLİ AÇIKLAMA (Lütfen okuyunuz)

- ZOOM bağlantısı için yukarıda verilen bağlantıyı veya yine yukarıda verilen giriş bilgilerini kullanabilirsiniz.
- **Oturum içerisinde en KIDEMLİ olan moderator olarak seçilir. Moderatörün oturum düzenini gözetmesi, akademisyen adaylarını yönlendirmesi beklenmektedir.**
- Oturuma bağlanmadan önce Salon numaranızı adınızın önüne aşağıdaki gibi ekleyiniz. Bu sayede kongre açılışında beklemeden oturumlarınıza gönderilebileceksiniz. Ör. 5 Ahmet Ahmetoglu
- **Sunum süresi 10 dakikadır. Bu sürenin aşılmamasını moderatörler temin edecektir.**
- Sunum sonrası 5 dakikayı geçmeyen soru-cevap, tartışma süresi verilmektedir.
- **Sunumlar TÜRKÇE veya İNGİLİZCE yapılabilmektedir.**
- Kameralar, oturum süresince toplam % 70 oranında açık olmak zorundadır.
- **Sunum yapan katılımcının kamerası açık olmak zorundadır.**
- Sunum yapmak zorunludur. **Herhangi bir nedenle sunum yapmamış olan katılımcıya sertifika verilmesi ve çalışmasının yayınlanması sözkonusu olamaz.**
- Katılımcı, kendi oturumda, oturum bitene kadar bulunmak zorundadır.
- Katılımcıların kendi oturumları dışındaki oturumlara katılma zorunluluğu yoktur.
- ZOOM platformunun kapasite sınırı nedeniyle, DİNLEYİCİ, sadece kapasite izin verdiği sürece kabul edilebilmektedir.
- **SADECE ÇALIŞMADA YAZAR OLARAK GEÇEN KİŞİLER SUNUM YAPABİLİR !**

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via https://zoom.us/join site, enter ID instead of "Meeting ID
- or Personal Link Name" and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on **at least %70** of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Aralık / Dec 23, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Ar. Gör. Ayşenur ALKAN**	1	A HOLISTIC PERSPECTIVE ON THE DIVORCE PROCESS THROUGH PARENTAL, CHILD, AND COUPLE DYNAMICS	Uzm. Psk. Elif AYTEN KAYAR Dr. Öğr. Üyesi Ozan KAYAR
		2	DEVELOPMENT AND TREATMENT OF OVERCONTROL: A REVIEW	Ar. Gör. Ayşenur ALKAN
		3	PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ ÜZERİNDE SEKÜLER VE DESEKÜLER TUTUMLARIN ETKİSİ	Doktora Öğrencisi, Enes KARTAL
		4	AKTARILAN AİLE İÇİ TRAVMALAR VE ÇOCUKLUK DÖNEMİ PSİKOLOJİK YARALANMALARI: LİTERATÜR TABANLI BİR İNCELEME	Yüksek Lisans Öğrencisi Selin ÜNAL Doç. Dr. Tuğba Seda ÇOLAK TURAN
		5	PSYCHOMETRIC EVALUATION OF THE TURKISH VERSION OF THE TIME STYLES SCALE	Helin GÜL Senanur AYIK Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz Orhun Gürlük Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Karasu
		6	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN DİZİ KARAKTERLERİ İLE KURDUKLARI PARASOSYAL İLİŞKİDEKİ İKİ ETKEN: YAŞAM DOYUMU VE BENLİK SAYGISI	Dr. Öğretim Üyesi Gülgün UZUN Ayşe KÖSE Tuğçe DAĞISTAN
		7	EKOLOJİK KRİZ VE PSİKOSOSYAL UYUM: SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA ORMAN YANGINLARI	Doç. Dr. Betül Dilara ŞEKER Arş. Gör. Tubanur İNANÇ BOZKURT
		8	EBEVEYN DUYGUSAL ERİŞİLEBİLİRLİĞİ VE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK ARASINDAKİ İLİŞKİDE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN ARACI ROLÜ	Yüksek Lisans Öğrencisi Özlem URUŞ Dr. Öğr. Üyesi Gülşah ERTEKİN

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Aralık / Dec 23, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Dr. Öğr. Üyesi Gamze BİLİR-SEYHAN**	1	TEK EBEVEYNLİ ÇOCUKLARIN AİLE İLİŞKİLERİ VE EĞİTİM HAYATIYLA İLGİLİ ANNE GÖRÜŞLERİ	Öznur BUĞDAY İrem GÜRGAH OĞUL
		2	ÇOCUKLARIN PROBLEMLİ EKRAN KULLANIMINA İLİŞKİN EBEVEYN GÖRÜŞLERİ	Ayça Sena ABACI Dr. Öğr. Üyesi İrem GÜRGAH OĞUL
		3	TOPLUM TEMELLİ UYGULAMALARDA ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÖĞRENME DENEYİMLERİ	Dr. Öğr. Üyesi Gamze BİLİR-SEYHAN
		4	OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİ EDEBİYATI DERSİNDEN KAZANDIKLARI FARKINDALIKLAR	Dr. Öğr. Üyesi Gamze BİLİR-SEYHAN
		5	Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının, Sosyobilimsel Konulara Yönelik Tutumları İle Eleştirel Düşünme Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	Sabahat ÇEKİCİ Dr. Öğr. Üyesi Sema Nur GÜNGÖR
		6	OKUL ÖNCESİ EĞİTİM DÖNEMİNDE ÇOCUĞA SAHİP OLAN EBEVEYNLERİN YAPAY ZEKÂYA İLİŞKİN METAFORİK ALGILARININ İNCELENMESİ	Dr. Öğr. Üyesi Cansu KÖKEN Dr. Öğr. Üyesi Gözdenur IŞIKCI BAŞKAYA
		7	AN EXAMINATION OF GRADUATE THESES ON PROGRAM EVALUATION IN PRESCHOOL EDUCATION	Yüksek Lisans Öğrencisi Semanur YEŞİLBAŞ Doç. Dr. Didem KAYAHAN YÜKSEL
		8	OKUL ÖNCESİ DÖNEM 48-60 AYLIK ÇOCUKLARA UYGULANAN MÜZİKLİ OYUNLARIN ETKİLERİNİN ÇEŞİTLİ GELİŞİMSEL ÖZELLİKLERE GÖRE İNCELENMESİ	Bilim Uzmanı Berkay GÖK Prof. Dr. Sibel KARAKELLE Prof. Dr. Fatma ÇALIŞANDEMİR
		9	OKUL ÖNCESİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN MESLEKİ KAYGI VE MOTİVASYON DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ: KARMA YÖNTEM ARAŞTIRMASI	Bilim Uzmanı Ayşe GÖKÇEN Prof. Dr. Fatma ÇALIŞANDEMİR Prof. Dr. Özlem TAGAY
			Okul Müdürlerinin Dönüşümcü Liderlik Davranışları ile Öğretmenlerin Değişime Açıklıkları ve Teknoloji ÖzYeterlikleri Arasındaki İlişki: Bir Yapısal Eşitlik Modellemesi	Sıla DOĞAN TAŞCI Doç. Dr. Onur ERDOĞAN
		10	THE PREDICTIVE POWER OF COGNITIVE FLEXIBILITY OF UNIVERSITY STUDENTS ON CRITICAL INTERNET LITERACY	Çocuk Gelişimci Busenur ORDU Doç. Dr. Seda SAKARYA

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Aralık / Dec 23, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Doç. Dr. ABİDİN KEMEÇ**	1	ULUSLARARASI YEŞİL KAMPÜS SIRALAMALARI: UŞAK ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ	Doç. Dr. ABİDİN KEMEÇ
		2	AKILLI KENTLER VE ULUSLARARASI STANDARTLAR	Doç. Dr. ABİDİN KEMEÇ
		3	DİJİTAL GÜVENLİK VE SİBER VATAN: ULUSAL EGEMENLİĞİN YENİ SINIRLARI	Dr. Begüm ÇARDAK
		4	PERFORMANCE-ORIENTED MANAGEMENT IN URBAN PUBLIC SERVICES: HUMAN RESOURCE STRATEGIES WITHIN THE FRAMEWORK OF NEW PUBLIC MANAGEMENT	Dr. Öğr. Üyesi A. Muhammet BANAZILI
		5	TRACING THE TRACES OF THE NEW PUBIC MANAGEMENT APPROACH IN THE CONSTITUTIONS OF THE REPUBLIC OF TÜRKİYE	Dr. Öğr. Üyesi A. Muhammet BANAZILI
		6	EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN JOB SATISFACTION AND INTENTION TO LEAVE IN A LOCAL GOVERNMENT: SAFRANBOLU MUNICIPALITY CASE	Assoc. Prof. Dr. Can Biçer Fatma Erdoğan
		7	MODERNLEŞME DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATINDA, KADININ EĞİTİM HAKKI ve ÇALIŞMA HAKKI	Yüksek Lisans Öğrencisi Kader KEŞ Doç. Dr. Emre SAVUT
		8	Post-Bureaucratic State or Digital Weberianism? Rethinking Bureaucratic Authority in the Age of Digital Governance	Asst. Prof. Sevil Zengin Gupta
		9	DİJİTALLEŞEN YEREL YÖNETİŞİMDE KENT KONSEYLERİ VE ÇÖZÜM MASALARI: GELENEKSELDEN HİBRİT KATILIMCILIĞA BİR LİTERATÜR ANALİZİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Çağrı GÖKDAĞ

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Aralık / Dec 23, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Doç. Dr. Bülent AKKAYA**	1	GELECEĞİN İŞ DÜNYASINDA BİLİNÇLİ TERCİH VE YETKİNLİK: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN KARİYER PLANLAMA YETKİNLİKLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	Doç. Dr. Bülent AKKAYA Prof. Dr. Akif TABAK
		2	FİNANS VE BANKACILIK ÖĞRENCİLERİN YAPAY ZEKA ALGILARI VE KAYGI DÜZEYLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	Doç. Dr. Bülent AKKAYA
		3	Tüketim Kültürü Bağlamında Döngüsel Ekonomiye Bir Bakış	Öğr. Gör. Benay BULUT ŞAHİNER Öğr. Gör. Sude DIŞKAYA
		4	KAMU ÖZEL İŞBİRLİĞİ İLE YAPILAN ENERJİ ALTYAPISI PROJELERİNİN DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ÖRNEĞİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Murteza BALİ Dr. Öğr. Üyesi Güneş TOPÇU
		5	KURUMSAL MİMARİDE YAPAY ZEKA TEKNOLOJİSİ	Dr. Öğr. Üyesi Sefer AYDOĞAN Doç. Dr. Sebahattin Kılınç Doç.Dr. Murat SAĞBAŞ
		6	THE IMPACT OF ENTREPRENEURSHIP AND INNOVATION INDICATORS ON THE ECONOMIC CONTRIBUTION OF SMES: TÜRKİYE 2023 ANALYSIS	Doç.Dr. Burhan AKYILMAZ Yüksek Lisans Öğrencisi Fatma KÖSE
		7	PYTHON İLE TEDARİK ZİNCİRİ PLANLAMASI	Dr.Onur Mesut ŞENARAS Doç.Dr.Şahin İNANÇ Prof.Dr.Arzu EREN ŞENARAS
		8	PYTHON İLE HAFTALIK PERSONEL ÇİZELGELEME UYGULAMASI	Doç.Dr.Şahin İNANÇ Prof.Dr.Arzu EREN ŞENARAS

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Aralık / Dec 23, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Dr. Eylem ŞEVİK**	1	THE TRANSFORMATION OF FAMILY STRUCTURE AND HELICOPTER PARENTING	Öğr. Gör. Dr. Yasemin GEZER TUĞRUL
		2	EARLY MARRIAGES IN THE CONTEXT OF CHILDREN'S RIGHTS	Öğr. Gör. Dr. Yasemin GEZER TUĞRUL Öğr. Gör. Sema SANCAK
		3	ANTROPOSEN ÇAĞI'NIN VAROLUŞSAL İKİLEMLERİ, KAYGILARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	Dr. Nihan OSMANAĞAOĞLU
		4	MESLEKİ EĞİTİMDE GÜZELLİK ALGISI: SOSYOLOJİK BİR BAKIŞ AÇISI	Eren Kahveci
		5	TAŞRA KİMLİĞİ, BOŞ ZAMAN VE FUTBOL: ÇANAKKALE İLİ EZİNE İLÇESİ ÖRNEĞİ	Dr. Eylem ŞEVİK
		6	THE FRAGMENTATİON OF SPACE, THE TRANSFORMATİON OF LAND: THE RECONFİGURATİON OF RURALİTY THROUGH HOBBY GARDENS İN MEMLİK NEİGHBORHOOD	Yüksek Lisans Öğrencisi Aleyna TAYDAŞ Doç. Dr. Günce DEMİR
		7	ARABESK KÜLTÜRÜN DÖNÜŞEN KODLARI: SINIF, GÖÇ VE KENTLEŞME BAĞLAMINDA BİR ANALİZ	Prof. Dr. Ercan ŞAHBUDAK Yüksek Lisans Öğrencisi Merve ACET Dr. İlhan KARAHAN
		8	RENKLERİN TOPLUMSAL ANLAMLARI; SEMBOLİZM, AYRIMCILIK VE DAYANIŞMA ÖRNEKLERİYLE SOSYOLOJİK BİR ANALİZ	Prof. Dr. Ercan ŞAHBUDAK Doktora Öğrencisi Elif ÖZDEMİR YARIŞ Dr. İlhan KARAHAN

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Aralık / Dec 23, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Prof. Dr. Nuray DEMİREL ARICI**	1	HİLELİ FİNANSAL RAPORLAMA LİTERATÜRÜ ÜZERİNE RETROSPEKTİF BİR ÇALIŞMA	Prof. Dr. Nuray DEMİREL ARICI
		2	ENFLASYONUN GENÇ TÜKETİCİLERİN SATIN ALMA DAVRANIŞI ÜZERİNE ETKİSİ: BİR SAHA ARAŞTIRMASI	Prof. Dr. Nuray DEMİREL ARICI Yusuf MUHTAROĞLU Mert ŞALVARLI Neslihan YALÇIN
		3	FİNANSAL OKURYAZARLIK, KAYIPTAN KAÇINMA VE RİSKTEN KAÇINMA İLİŞKİLERİNİN DAVRANIŞSAL PERSPEKTİFTEN ANALİZİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Songül KAYA Dr. Öğr. Üyesi Asena Gizem YİĞİT
		4	Going public to invest? The impact of use-of-proceeds intention disclosure on financial performance	Assoc. Prof. Dr. Lokman TÜTÜNCÜ
		5	YEŞİL TAHVİLLER VE SÜRDÜRÜLEBİLİR FİNANS: KÜRESEL EĞİLİMLER VE TÜRKİYE İÇİN GELECEK PERSPEKTİFLERİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Sibel KINIŞ Prof. Dr. Derviş BOZTOSUN Dr. Zühal KINIŞ
		6	FİNANSAL OKURYAZARLIK LİTERATÜRÜNE GENEL BİR BAKIŞ	Şükriye AYDIN Prof. Dr. Derviş BOZTOSUN Dr. Naciye HATTATİOĞLU
		7	EVALUATING INVESTMENT SPENDING PERFORMANCE ACROSS INDUSTRIAL AND SERVİCE SECTORS: AN INTEGRATED LOPCOW–MARCOS APPROACH	Assoc. Prof. Dr. Ceyda YERDELEN KAYGIN Assoc. Prof. Dr. Musa GÜN Dr. Osman Nuri AKARSU
		8	MAKRO İHTİYATİ REGÜLASYONLARIN TÜRKİYE'DE TÜKETİCİ KREDİLERİ PİYASASINA ETKİSİ: 2020 SONRASI DÖNEM ANALİZİ	Doç. Dr. Gökhan ÖZKUL Doç. Dr. Ozan ÖZDEMİR Burcu BARLAS

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Aralık / Dec 23, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Assoc. Prof. Dr. Sanjay Bhattacharya,**	1	CULTURALLY RESPONSIVE PEDAGOGY FOR ETHNIC MINORITY STUDENTS IN CHINESE MULTILINGUAL CLASSROOMS	Prof. Dr. Zhao Min, Wang Lili, Dr. Guo Qiang
		2	AI-ASSISTED ADAPTIVE LEARNING SYSTEMS FOR PERSONALIZED MATHEMATICS INSTRUCTION IN URBAN CHINA	Assoc. Prof. Dr. Liu Xiaoyan, Chen Peng, Zhang Rui
		3	MONTESSORI PRINCIPLES ADAPTED FOR EARLY CHILDHOOD EDUCATION IN RURAL CHINESE KINDERGARTENS	Dr. Hu Jing, Sun Wei, Assis. Prof. Dr. Yang Lei
		4	STEM EDUCATION INNOVATIONS THROUGH MAKERSPACES IN QATARI PUBLIC SCHOOLS	Prof. Dr. Khalid Al-Thani, Mariam Al-Kuwari
		5	TEACHER COLLABORATIVE INQUIRY COMMUNITIES FOR CURRICULUM DEVELOPMENT IN QATARI CONTEXTS	Dr. Fatima Al-Mansoori, Assoc. Prof. Dr. Nasser Ali
		6	NEUROSCIENCE-INFORMED READING INTERVENTIONS FOR DYSLEXIC STUDENTS IN INDIAN PRIVATE SCHOOLS	Prof. Dr. Aruna Menon, Rahul Nair, Dr. Lakshmi Iyer
		7	RURAL TEACHER PREPARATION THROUGH COMMUNITY-BASED PEDAGOGICAL RESIDENCIES IN INDIA	Assoc. Prof. Dr. Sanjay Bhattacharya, Priya Das
		8	CRITICAL PEDAGOGY APPROACHES TO ADDRESS CASTE DYNAMICS IN URBAN INDIAN CLASSROOMS	Dr. Kavita Sharma, Vikrant Joshi,

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Aralık / Dec 23, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Dr. Xu Fei,**	1	BRONZE AGE RITUAL PRACTICES REVEALED THROUGH TERRACOTTA FIGURINES AT ANYANG ROYAL TOMBS	Prof. Dr. Zhang Wei, Li Ming, Dr. Wang Xiaoyu
		2	SILK ROAD CERAMIC TRADE NETWORKS UNCOVERED AT XINJIANG OASIS SETTLEMENTS	Assoc. Prof. Dr. Liu Jian, Chen Hao, Zhao Lin
		3	NEOLITHIC JADE WORKING TECHNOLOGIES AT LINGJIATAN CULTURE SITES IN NORTHWEST CHINA	Dr. Xu Fei, Huang Wei, Sun Ming
		4	HELLENISTIC INFLUENCES IN PRE-ISLAMIC QATARI SETTLEMENT ARCHITECTURE AND POTTERY	Prof. Dr. Khalid Al-Thani, Fatima Nasser
		5	PALEOENVIRONMENTAL RECONSTRUCTION OF EARLY ISLAMIC AGRICULTURAL TERRACES IN NORTHERN QATAR	Dr. Mariam Al-Kuwari, Assoc. Prof. Dr. Hassan Mubarak
		6	INDUS VALLEY SEAL CARVING WORKSHOPS UNCOVERED AT HARAPPAN SATELLITE SITES	Vikram Singh
		7	MEGALITHIC BURIAL COMPLEXES AND IRON AGE RITUAL LANDSCAPES IN SOUTH INDIA	Assoc. Prof. Dr. Meera Nair, Sanjay Gupta
		8	EARLY HISTORIC BUDDHIST MONASTIC ECONOMIES AT SANCHI STOOPA SATELLITE SITES	Dr. Kavita Reddy, Rahul Joshi, Assis. Prof. Dr. Neha Sharma
		9	CHALCOLITHIC ROCK SHELTER ART AND SYMBOLIC LANDSCAPES IN CENTRAL INDIA	Prof. Dr. Vikram Desai, Anjali Rao
		10	MARITIME TRADE PORTS AND ROMAN COMMERCIAL NETWORKS AT ARIKAMEDU SETTLEMENT	Dr. Sanjay Bhattacharya, Lakshmi Menon, Rohit Varma
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Aralık / Dec 23, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Assoc. Prof. Dr. Hassan Abdel-Rahman,	1	THE SYNCRETISM OF PRE-ISLAMIC TENGRISM AND ISLAMIC SUFISM IN CONTEMPORARY KAZAKH SPIRITUAL PRACTICES	Prof. Dr. Almaz Kairatov, Aigerim Sarsenova, Dr. Nurlan Tursunov
		2	TEXTUAL ANALYSIS OF MEDIEVAL KAZAKH MANUSCRIPTS ON ISLAMIC LEGAL INTERPRETATIONS	Assoc. Prof. Dr. Zhuldyz Abilkair, Erlan Bekbolatov
		3	CONTEMPORARY REVIVAL OF SUFI ORDERS AND NATIONAL IDENTITY FORMATION IN POST-SOVIET KAZAKHSTAN	Dr. Saltanat Makhmutova, Bekzhan Oralov, Assis. Prof. Dr. Daulet Nurpeisov
		4	EGYPTIAN SUFI POETRY TRADITIONS AND THEIR INFLUENCE ON CONTEMPORARY ARABIC DEVOTIONAL LITERATURE	Prof. Dr. Ahmed El-Sayed, Fatima Mahmoud
		5	QURANIC HERMENEUTICS IN CONTEMPORARY EGYPTIAN SCHOLARSHIP: BALANCING TRADITION AND MODERNITY	Assoc. Prof. Dr. Hassan Abdel-Rahman, Nour El-Din
		6	SHIITE-SUNNI DIALOGUE INITIATIVES AND INTERFAITH PEACEBUILDING IN PAKISTANI RELIGIOUS COMMUNITIES	Dr. Fatima Zahra, Assoc. Prof. Dr. Ali Raza, Imran Khan
		7	FOLK ISLAMIC HEALING PRACTICES AND BIOMEDICAL INTEGRATION IN RURAL PAKISTANI COMMUNITIES	Prof. Dr. Muhammad Aslam, Sobia Ahmed, Dr. Naveed Malik
		8	CONTEMPORARY REINTERPRETATIONS OF JIHAD CONCEPT IN PAKISTANI MADRASA CURRICULA REFORMS	Assis. Prof. Dr. Amina Siddiqui, Tariq Mehmood

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Aralık / Dec 23, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Dr. Leila Bahrami,	1	COMPARATIVE ANALYSIS OF SHARIAH PRINCIPLES IN CONTEMPORARY IRANIAN FAMILY LAW REFORMS	Prof. Dr. Mohammad Hosseini, Reza Ahmadi, Dr. Fatemeh Karimi
		2	THE ROLE OF CONSTITUTIONAL REVIEW IN SAFEGUARDING HUMAN RIGHTS UNDER IRANIAN ISLAMIC REPUBLIC FRAMEWORK	Assoc. Prof. Dr. Ali Jafari, Soraya Mahmoudi
		3	ENVIRONMENTAL LIABILITY REGIMES UNDER IRANIAN CIVIL AND ISLAMIC LAW PRINCIPLES	Dr. Leila Bahrami, Hassan Rezaei, Assis. Prof. Dr. Nima Sharifi
		4	REFORMING ADMINISTRATIVE JUDICIAL REVIEW MECHANISMS IN EGYPTIAN POST-ARAB SPRING LEGAL SYSTEMS	Prof. Dr. Ahmed El-Sayed, Mariam Hassan
		5	ISLAMIC FINANCE REGULATION CHALLENGES IN EGYPTIAN BANKING SECTOR DEVELOPMENT	Assoc. Prof. Dr. Fatima Abdel Rahman, Omar Khalil
		6	CONSTITUTIONAL REFORMS AND PROPERTY RIGHTS PROTECTION IN MOLDOVAN POST-SOVIET LEGAL TRANSITION	Dr. Ion Popescu, Prof. Dr. Maria Ceban, Victor Lupu
		7	ANTI-CORRUPTION LEGISLATION EFFECTIVENESS IN MOLDOVAN PUBLIC PROCUREMENT SYSTEMS	Assoc. Prof. Dr. Ana Gurau, Dr. Nicolae Andronic

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Aralık / Dec 23, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Assoc. Prof. Dr. Sevinc Nuriyeva,**	1	HUMAN TRAFFICKING VICTIM PROTECTION FRAMEWORKS IN MOLDOVAN CRIMINAL JUSTICE REFORMS	Assis. Prof. Dr. Olga Rotaru, Stefan Balan, Dr. Elena Ciumac
		2	INNOVATIVE STEM TEACHING METHODOLOGIES FOR RURAL MOLDOVAN SECONDARY SCHOOLS ENHANCING CRITICAL THINKING SKILLS	Prof. Dr. Ion Ceban, Dr. Maria Popa,
		3	BILINGUAL EDUCATION MODELS FOR ROMANIAN AND RUSSIAN-SPEAKING STUDENTS IN NORTHERN MOLDOVAN PRIMARY SCHOOLS	Assoc. Prof. Dr. Elena Ursu, Victor Rotaru
		4	DIGITAL LITERACY DEVELOPMENT THROUGH MAKER SPACES IN URBAN MOLDOVAN VOCATIONAL TRAINING CENTERS	Dr. Natalia Gherman, Mihai Balan, Assis. Prof. Dr. Olga Crudu
		5	COMMUNITY-BASED TEACHER TRAINING PROGRAMS ADDRESSING ETHIOPIAN RURAL EDUCATION DROPOUT CRISES	Prof. Dr. Tadesse Alemu, Selamawit Getachew
		6	INTEGRATING INDIGENOUS ECOLOGICAL KNOWLEDGE INTO ETHIOPIAN PRIMARY SCIENCE CURRICULA FOR SUSTAINABLE LEARNING	Dr. Firew Assefa, Assoc. Prof. Dr. Mulugeta Bekele
		7	FLIPPED CLASSROOM MODELS ENHANCING CRITICAL READING SKILLS AMONG AZERBAIJANI UNIVERSITY STUDENTS	Prof. Dr. Aysel Mammadova, Elnur Gasimov, Dr. Leyla Aliyeva
		8	INCLUSIVE EDUCATION FRAMEWORKS FOR CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS IN BAKU MUNICIPAL PRESCHOOLS	Assoc. Prof. Dr. Sevinc Nuriyeva, Kamran Huseynov
		9	STEAM EDUCATION INTEGRATION THROUGH AZERBAIJANI FOLK ARTS IN GANJA SECONDARY SCHOOLS	Dr. Tarana Khalilova, Assis. Prof. Dr. Rauf Mammadov, Nigar Sadigova
		10	MENTORSHIP PROGRAMS FOR FIRST-YEAR TEACHERS IN AZERBAIJANI REGIONAL VOCATIONAL SCHOOLS	Fidan Ismayilova, Dr. Vugar Aliyev
			ECOLOGICAL EDUCATION CURRICULA INCORPORATING CASPIAN SEA CONSERVATION IN AZERBAIJANI COASTAL SCHOOLS	Assoc. Prof. Dr. Sevinj Mirzayeva, Rashad Novruzov
		11	ASSESSMENT REFORMS IMPLEMENTING PORTFOLIO-BASED EVALUATION IN AZERBAIJANI LANGUAGE ARTS CLASSROOMS	Prof. Dr. Gunduz Ismayilov, Zaur Kerimov, Elmira Hasanova

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Aralık / Dec 23, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Assoc. Prof. Dr. Siti Nurjanah,**	1	MIGRATION PATTERNS AND SOCIAL INTEGRATION CHALLENGES AMONG ALBANIAN DIASPORA COMMUNITIES IN EUROPE	Prof. Dr. Arben Lika, Dr. Elira Deda, Sokol Meta
		2	GENDER ROLES TRANSFORMATION IN POST-SOCIALIST ALBANIAN RURAL COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Luljeta Hoxha, Beni Qirjako
		3	URBAN POVERTY AND SOCIAL EXCLUSION DYNAMICS IN TIRANA'S INFORMAL SETTLEMENTS	Dr. Fatmir Bega, Mira Shehu, Assis. Prof. Dr. Gentian Elezi
		4	ISLAMIC REVIVALISM AND YOUTH IDENTITY FORMATION IN INDONESIAN URBAN NEIGHBORHOODS	Prof. Dr. Ahmad Syarif, Dr. Nurul Hidayah
		5	CLIMATE CHANGE ADAPTATION STRATEGIES AMONG INDONESIAN COASTAL FISHING COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Siti Nurjanah, Budi Santoso
		6	ETHNIC MINORITY INTEGRATION CHALLENGES IN MULTIETHNIC KAZAKHSTANI CITIES	Yerkebulan Tastanbekov, Dr. Aizhan Kaskyrbekova
		7	TRANSNATIONAL FAMILY NETWORKS AMONG LABOR MIGRANTS FROM RURAL KAZAKHSTAN	Dr. Zhanna Musina, Nurdaulet Abildayev
		8	URBANIZATION EFFECTS ON TRADITIONAL NOMADIC SOCIAL STRUCTURES IN KAZAKHSTAN	Assoc. Prof. Dr. Aidana Satybaldiyeva, Temirlan Orynbayev, Assis. Prof. Dr. Zhuldyz Kenzhegulova

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Aralık / Dec 23, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Assoc. Prof. Dr. Rina Susanti,**	1	IMPACT OF EU INTEGRATION POLICIES ON ALBANIAN AGRICULTURAL EXPORTS AND RURAL DEVELOPMENT	Prof. Dr. Arben Hoxha, Dr. Liriana Kola, Enis Meta
		2	MICROFINANCE INITIATIVES AND WOMEN ENTREPRENEURSHIP GROWTH IN POST-SOCIALIST ALBANIAN COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Dorina Deda, Fatmir Gjinaj
		3	TOURISM DEVELOPMENT STRATEGIES AND THEIR EFFECTS ON REGIONAL ECONOMIC DISPARITIES IN ALBANIA	Dr. Blerta Vokshi, Assis. Prof. Dr. Ilir Bejleri, Mira Llagami
		4	ISLAMIC FINANCE PRINCIPLES APPLICATION IN INDONESIAN SUSTAINABLE PALM OIL SUPPLY CHAINS	Prof. Dr. Muhammad Syarif Hidayat, Aisyah Nur
		5	DIGITAL ECONOMY TRANSFORMATION AND SME ADOPTION CHALLENGIES IN RURAL INDONESIA	Assoc. Prof. Dr. Rina Susanti, Dr. Budi Santoso
		6	GREEN ENERGY INVESTMENTS AND ECONOMIC DIVERSIFICATION AWAY FROM OIL DEPENDENCE IN KAZAKHSTAN	Prof. Dr. Yerzhan Bazarov, Assis. Prof. Dr. Aizhan Kenzhegulova, Timur Sarsenov
		7	BLOCKCHAIN TECHNOLOGY APPLICATIONS IN IMPROVING TRANSPARENCY OF KAZAKHSTAN'S COMMODITY TRADING	Dr. Gulnara Abilkhanova, Nurdaulet Zhumagaliyev
		8	FISCAL DECENTRALIZATION REFORMS AND LOCAL GOVERNMENT EFFICIENCY IN KAZAKHSTAN'S REGIONS	Assoc. Prof. Dr. Saltanat Janenova, Ruslan Myachkov, Dr. Aidar Amangali

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Aralık / Dec 23, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Assoc. Prof. Dr. Maria Stavros**	1	MICROFINANCE ACCESSIBILITY AND RURAL ENTREPRENEURSHIP GROWTH IN THE PHILIPPINES POST-PANDEMIC RECOVERY	Prof. Dr. Maria Santos, Dr. Jose Rizal, Ana Lopez
		2	FISCAL POLICY RESPONSES TO INFLATIONARY PRESSURES IN THE PHILIPPINE REMITTANCE-DEPENDENT ECONOMY	Assoc. Prof. Dr. Carlo Mendoza, Leila Cruz
		3	INFORMAL SECTOR DYNAMICS AND TAX COMPLIANCE STRATEGIES IN URBAN PHILIPPINE MARKETS	Dr. Sofia Reyes, Ramon Garcia, Assis. Prof. Dr. Elena Vargas
		4	EUROZONE DEBT SUSTAINABILITY AND GREEK FISCAL CONSOLIDATION POST-2010 SOVEREIGN CRISIS	Prof. Dr. Dimitri Papadopoulos, Eleni Kostas
		5	TOURISM LED GROWTH HYPOTHESIS TESTING IN THE GREEK ISLAND ECONOMY CONTEXT	Dr. Nikos Theodorou, Assoc. Prof. Dr. Maria Stavros
		6	ENERGY TRANSITION ECONOMICS AND NATURAL GAS DEPENDENCY IN THE RUSSIAN FEDERATION	Prof. Dr. Alexei Ivanov, Dr. Olga Petrova, Sergei Kuznetsov
		7	SANCTIONS IMPACT ON RUSSIAN IMPORT SUBSTITUTION INDUSTRIAL POLICIES	Assoc. Prof. Dr. Natalia Volkov, Ivan Morozov
		8	REGIONAL INEQUALITY DYNAMICS IN THE RUSSIAN FAR EAST DEVELOPMENT PROGRAMS	Dr. Elena Smirnova, Assis. Prof. Dr. Dmitry Fedorov, Anna Belova
		9	MONETARY POLICY TRANSMISSION IN POST-SANCTION RUSSIAN FINANCIAL MARKETS	Prof. Dr. Vladimir Kozlov

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Aralık / Dec 23, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Assoc. Prof. Dr. Maria Georgiadou**	1	SPANISH COLONIAL ARCHITECTURE AND CULTURAL HYBRIDITY IN 17TH-CENTURY PHILIPPINE PROVINCIAL TOWNS	Prof. Dr. Maria Santos, Dr. Jose Rizalino, Ana Cruz
		2	AMERICAN OCCUPATION POLICIES AND FILIPINO ELITE LAND CONSOLIDATION DURING THE EARLY 20TH CENTURY	Assoc. Prof. Dr. Roberto Villanueva, Leila Tan
		3	JAPANESE OCCUPATION RESISTANCE NETWORKS AND GENDER DYNAMICS IN LUZON GUERRILLA MOVEMENTS	Dr. Elena Morales, Ferdinand Reyes, Assis. Prof. Dr. Sofia Lim
		4	BYZANTINE ADMINISTRATIVE REFORMS AND THEIR IMPACT ON MEDIEVAL GREEK ISLAND ECONOMIES	Prof. Dr. Nikos Papadopoulos, Eleni Stavrou
		5	OTTOMAN COMMERCIAL LAW APPLICATIONS IN 18TH-CENTURY GREEK MERCHANT COMMUNITIES	Dr. Dimitri Koukoulis, Assoc. Prof. Dr. Maria Georgiadou
		6	PORTUGUESE COMMERCIAL EXPANSION AND OMANI MARITIME AUTONOMY IN THE 16TH CENTURY INDIAN OCEAN	Prof. Dr. Ahmed Al-Harthi, Fatima Zahra, Dr. Salim Nasser
		7	BRITISH IMPERIAL TREATIES AND TRIBAL LAND RIGHTS NEGOTIATIONS IN 19TH-CENTURY OMAN	Assoc. Prof. Dr. Khalid Al-Busaidi, Mariam Said
		8	DUTCH VOC FACTORY RECORDS AND OMANI PEARL DIVERSITY IN 17TH-CENTURY GULF TRADE	Dr. Nasser Al-Maskari, Assis. Prof. Dr. Layla Harthi, Omar Khalfan

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Aralık / Dec 23, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Assoc. Prof. Mustafa NAİMOĞLU Assoc. Prof. Sefa ÖZBEK**	1	A THEORETICAL ASSESSMENT OF THE EFFECTS OF GREEN TECHNOLOGICAL DEVELOPMENTS ON ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY	Assoc. Prof. Mustafa NAİMOĞLU Assoc. Prof. Sefa ÖZBEK
		2	THE IMPACT OF FOSSIL FUEL R&D EXPENDITURES ON ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY: THEORETICAL APPROACHES AND AN EVALUATION WITHIN THE CONTEXT OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS	Assoc. Prof. Mustafa NAİMOĞLU Assoc. Prof. Sefa ÖZBEK
		3	KAPSAYICI BÜYÜME ENDEKSLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ	Prof. Dr. Feride GÖNEL Araştırma Görevlisi Furkan İNCEDAYI
		4	Trade Openness and Environmental Quality in the European Union: Evidence from Panel Data	Doç. Dr. Ali ALTINER Prof. Dr. Eda BOZKURT Doç. Dr. Özlem TOPÇUOĞLU
		5	OPT-OUT BEHAVIOR IN AUTO-ENROLLMENT SYSTEM IN TURKEY	Dr. Zeynep AKTAŞ KORAL Prof. Dr. Halit YANIKKAYA Prof. Dr. S. Haluk ÇİTÇİ
		6	TÜRKİYE'DE GÜVENLİK RİSKLERİNİN YABANCI SERMAYE GİRİŞLERİNE ETKİSİ	Dr.Öğr.Üyesi Ömer YILMAZ
		7	TÜRKİYE'DE ÇEVRESEL BOZULMANIN BELİRLEYİCİLERİ: MİLLİ GELİR VE DEMOGRAFİK YAPI ÜZERİNE AMPİRİK BİR İNCELEME	Dr.Öğr.Üyesi Ömer YILMAZ
		8	THE IMPACT OF ELECTRIC VEHICLES ON THE MARKET SHARE OF CONVENTIONAL MANUFACTURERS IN THE TURKISH AUTOMOTIVE SECTOR	Doktora Öğrencisi, Merve KARAMAN Prof. Dr. Gülden ÜLGEN
		9	THE ROLE OF TECHNOLOGY IN IMPERFECTLY COMPETITIVE MARKETS	Sena ERGÜDEN Prof. Dr. Gülden ÜLGEN

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
December 23 - 29, 2025
IZMIR
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

23 Aralık / Dec 23, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Dr. Öğr. Üyesi Kerim Kaan GÖKÜSTÜN	1	EVALUATION OF NUTRITIONAL STATUS IN KIDNEY DISEASES: CURRENT APPROACHES	RDN. Şaziye Didar GANİ Asst. Prof. Dr. Rahime Evra KARAKAYA
		2	TİP-2 DİYABETLİ KADINLARDA BESLENME DURUMUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ	Hilal BATMAZ SEVİNİR Prof. Dr. Fatma Esra GÜNEŞ
		3	18-65 YAŞ ARASI YETİŞKİNLERİN FONSİYONEL BESİN TÜKETİMİ İLE BKİ VE BEL ÇEVRESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ	Diyetisyen Nur SERT Dr. Öğr. Üyesi Wida Simzari
		4	KİSTİK KİSTİK FİBROZİS HASTALARINDA METABOLİK DEĞİŞİMLERE UYGUN GÜNCEL BELENME ÖNERİLERİ	Dr. Öğr. Üyesi Kerim Kaan GÖKÜSTÜN Doç. Dr. Gülşah BARĞI
		5	İNTERSTİSYEL AKCİĞER HASTALIĞI OLAN BİREYLERDE REHABİLİTASYON GEREKÇELERİ	Doç. Dr. Gülşah BARĞI Dr. Öğr. Üyesi Kerim Kaan GÖKÜSTÜN

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Aralık / Dec 23, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Öğr. Gör. Dr. Begüm Buse SERTGÖZ Dr. Öğr. Üyesi. Armağan MACİT**	1	OKUL ÖNCESİ EĞİTM KURUMLARINDA AFET TATBİKATLARININ UYGULANMASI VE YETERLİLİK DÜZEYLERİ	Fatma Aygün ÇAKAR Doç. Dr. Harun YAKA
		2	OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMLARINDA MEYDANA GELEBİLECEK KAZALAR VE İLK YARDIM	Ümmügülsüm BÜBER Dr. Öğr. Üyesi Korhan ÖKTEN
		3	PNÖMOKONYOZ MESLEK HASTALARININ ÖZELLİKLERİNİN GİZİL SINIF ANALİZİ	Zeynep BAŞAR Prof.Dr.Mithat ZEYDAN
		4	SİNOP İLİNDEKİ TEKSTİL ÇALIŞANLARININ İŞ KAZASI GEÇİRME EĞİLİMLERİ: TANIMLAYICI BİR ARAŞTIRMA	Mine Kızılkan Doç. Dr. Nurdan Karpuz
		5	MEDICAL WASTE MANAGEMENT AND SUSTAINABILITY PERSPECTIVES IN HEALTH CARE FACILITIES	Havali AKKAYA Dr. Öğr. Üyesi Fatma Didem TUNÇEZ
		6	SAĞLIK BİLİMLERİ FAKÜLTESİNDE YER ALAN RİSKLERİN L TİPİ RİSK DEĞERLENDİRME ANALİZİ METODU İLE DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	Sılanur KÖSE Öğr. Gör. İsmail AKŞİT
		7	PERAKENDE SEKTÖRÜNDE ERGONOMİK RİSK FAKTÖRLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	Doktora Öğrencisi Özgür CENGİZ Öğr. Gör. İsmail AKŞİT
		8	SAĞLIK KURUMLARINDA İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ EĞİTİMLERİ VE POLİTİKA ETKİNLİĞİ	Yüksek Lisans Ögrencisi Ahmet AKTAR Dr.Ögretim Üyesi Süreyya YİĞİTALP RENÇBER
			SAĞLIKTA YAPAY ZEKA VE DİJİTALLEŞMENİN ROLÜ	Yüksek Lisans Ögrencisi Ahmet AKTAR Dr.Ögretim Üyesi Süreyya YİĞİTALP RENÇBER
			The Role of Corporate Leadership in Occupational Health and Safety: A Safety-Oriented Management Approach	Dr. Evin MİSER Dr. Cihan Serhat KART
			The Transformation of Training Processes in Occupational Health and Safety: Digitalization and Next-Generation Learning Models	Dr. Evin MİSER Dr. Cihan Serhat KART
			HAVACILIK OPERASYONLARINDA EMNİYET KÖRLÜĞÜ: ALGI–DAVRANIŞ KOPUKLUĞUNUN EMNİYET BOYUTU	Öğr. Gör. Dr. Begüm Buse SERTGÖZ Dr. Öğr. Üyesi. Armağan MACİT

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Aralık / Dec 23, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Prof. Dr. Mustafa GÜNAY**	1	STATISTICAL MODELING OF THE EFFECT OF PROCESS PARAMETERS ON SURFACE ROUGHNESS IN PETG MATERIAL PARTS PRODUCED BY FDM METHOD	Prof. Dr. Fuat KARTAL Assist Prof. Arslan KAPTAN
		2	STABILIZATION OF HYGROSCOPIC MATERIALS (PETG/TPU) IN FDM PRINTING PROCESSES USING HIGH-SPEED 3D PRINTERS	Prof. Dr. Fuat KARTAL Assist Prof. Arslan KAPTAN
		3	TEL EROZYONLA İŞLEMEDE TOPLAM ENERJİ TÜKETİMİNİN OPTİMİZASYONU VE MODELLENMESİ	Öğr. Gör. Salih GÜVERCİN Prof. Dr. Mustafa GÜNAY
		4	TEL EROZYONLA İŞLEMEDE (WEDM) ENERJİ TÜKETİMİNİN ÖNEMİ	Prof. Dr. Mustafa GÜNAY
		5	Hafif Ticari Araç Koltuklarında Harness Konnektör Yarım Montaj Sorununun İyileştirilmesi ve Poke-Yoke Destekli Dizayn Uygulaması	Student Engineer İlbey KALE Sr. Designer Mutlu AKSOY
		6	OTOMOTİV KOLÇAK VE BİLEŞENLERİNDE CAM ELYAF TAKVİYELİ POLİPROPİLENİN MEKANİK VE FİNANSAL PERFORMANSI	Student Engineer İlbey KALE Enes Levent Kalkan R&D Manager Bilal Bayır
		7	ATOMİZASYON GEREKTİREN ÇÖZELTİLER İÇİN NOZUL TASARIMININ CFD ANALİZİ VE PYTHON İLE SAYISAL DOĞRULANMASI	Berke OKAY Galip ÇAPÇI
		8	ANTİK DÖNEM BRONZ OK UÇLARININ DENEYSEL ARKEOLOJİ YÖNTEMLERİYLE ÜRETİMİ VE MİKROYAPI ANALİZİ	Ayşegül ŞEKER Prof. Dr. Oktay ELKOCA
		9	FDM TEKNOLOJİSİ İLE İMAL EDİLEN ABS VE PA6 GF KOMPOZİT NUMUNELERİN BASMA DAYANIMI VE ENERJİ SÖNÜMLEME KAPASİTELERİNİN DENEYSEL OLARAK KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRİLMESİ	Fadlullah YILDIRIM Burak BOZ Özcan ATEŞ Doç. Dr. Emre İsa ALBAK
		10	FDM YÖNTEMİYLE ÜRETİLEN İNCE CİDARLI ABS TÜPLERİN ÇARPIŞMA DAYANIMINA VE ENERJİ SÖNÜMLEME KAPASİTESİNE DİKİŞ POZİSYONUNUN ETKİSİ	Burak BOZ Fadlullah YILDIRIM Doç. Dr. Emre İsa ALBAK

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Aralık / Dec 23, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Dr. Ahmet Turan DEMİR**	1	MOLECULAR ALTERATIONS AFFECTING COAGULATION AND EXTRACELLULAR MATRIX REMODELING PATHWAYS IN OSTEOARTHRITIS: A PLASMA PROTEOMICS STUDY	Duygu Sarı Ak Fatih Çon Alev Kural
		2	KUERSETİNİN ESKAPE PATOJENLERİ ÜZERİNE ANTİMİKROBİYAL VE ANTİBİYOFİLM ETKİLERİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Abdülaziz İNANÇ Arş. Gör. Dr. Mustafa ÖKEER Arş. Gör. Dr. Ayşegül ATEŞ DEĞİRMENCİ Prof. Dr. Hüseyin TAŞLI
		3	A Chemometric Study on the Relationship Between Molecular Descriptors and Inhibitory Potency: Multivariate Analytical Profiling of Alzheimer's Disease Related Alkaloids	Dr. Ahmet Turan DEMİR
		4	Multivariate Chemometric Data Analysis in Determining the Water Solubility Profile of Drug Candidates: Development and Performance Validation of an Analytical Model	Dr. Ahmet Turan DEMİR
		5	ANTİMİKROBİYAL DİRENÇ VE TEK SAĞLIK YAKLAŞIMI	Dr. Öğr. Üyesi Elif ÇELİK Doç. Dr. Aliye GÜLMEZ SAĞLAM Araş. Gör. Dr. Seda GÖKDEMİR
		6	BIOFILM FORMATION IN BACTERIA: IMPORTANCE AND MECHANISMS	Doç. Dr. Aliye GÜLMEZ SAĞLAM Dr. Öğr. Üyesi Elif ÇELİK Araş. Gör. Dr. Seda GÖKDEMİR
		7	Genotoxic Effects of Aluminum Oxide Nanoparticles in Galleria mellonella	İrem ÖZGÜVEN Famil YUSUFOĞLU Dr. Zülbiye DEMİRTÜRK Dr. Öğr. Üyesi Fevzi UÇKAN
		8	DEVELOPMENT OF A NEW MICROBIAL BIOSENSOR BASED ON P.PUTIDA MODIFIED WITH PANI-GLUTARALDEHYDE-CYSTEAMINE-GOLD NANOPARTICLE-3-MPA FOR DETERMINATION OF CAFFEINE	Master of Science (MSc), Bahar NORGAZ Prof. Dr. Guven OZDEMIR Prof. Dr. Erol AKYILMAZ
		9	APOPTOSİS-RELATED MOLECULAR RESPONSES OF COLON TİSSUE TO INTERMİTTENT FASTİNG	Dr. Öğretim Üyesi. Hüseyin Allahverdi Araştırmaçı Vesila Yıldırım Araştırmaçı Sevcan Kabayer Doç. Dr. Taha Ceylani Doç. Dr. Hikmet Taner Teker

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Aralık / Dec 23, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Prof. Dr. Vedat ÇELEBİ**	1	TEKNOLOJİ GELİŞİMİNİN KARL JASPERS'IN SINIR DURUMLARI ANLAYIŞINI TEHDİT ETMESİ: KONTROLLÜ MAKİNE YERİNE MAKİNE KONTROLLÜ VAROLUŞ PROBLEMİ ÜZERİNE FELSEFİ BİR İNCELEME	Dr. Öğr. Üyesi Muammer AKTAY
		2	THE METHOD LEADING TO CERTAIN KNOWLEDGE IN AL GHAZZALI AND DESCARTES: DOUBT?	Doç. Dr. Hüseyin Fırat ŞENOL
		3	CAUSALITY IN AL-ĠAZĀLĪ AND HUME: THE POSSIBILITY OF KNOWLEDGE BETWEEN REASON, REVELATION, AND HABIT	Doç. Dr. Hüseyin Fırat ŞENOL
		4	ZİHİN FELSEFESİNDE QUALİA KAVRAMI VE ÖZNEL DENEYİMİN NESNEL BİLGİSİ BAĞLAMINDA FİZİKALİZM ELEŞTİRİSİ	Prof. Dr. Vedat ÇELEBİ
		5	HAZ KAVRAMININ FELSEFİ VE NÖROBİYOLOJİK DÖNÜŞÜMÜ	YL. Öğr. Hacı Ali BAYTOK
		6	SCİENTİFİCİTY AND PSEUDOSCİENCE	Arş. Gör. Dr. Soykal YAKIN
		7	THE MYTH OF NEUTRAL LANGUAGE: TRUTH VS. APTNESS	Arş. Gör. Dr. Soykal YAKIN
		8	YAŞLILIĞIN ERDEMLERİ BAĞLAMINDA CICERO'NUN YAŞLILIĞA İLİŞKİN DÜŞÜNCELERİ	Dr. Öğr. Üyesi Celal SABANCI

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Aralık / Dec 23, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Assoc. Prof. Dr. Elena Petrovska,**	1	DIGITAL TRANSFORMATION STRATEGIES FOR ENHANCING SUPPLY CHAIN RESILIENCE IN INDIAN MANUFACTURING FIRMS	Prof. Dr. Rajesh Gupta, Dr. Priya Sharma, Vikram Singh
		2	SUSTAINABLE BUSINESS MODEL INNOVATION THROUGH CIRCULAR ECONOMY PRACTICES IN THE INDIAN TEXTILE INDUSTRY	Assoc. Prof. Dr. Meera Patel, Arjun Desai, Neha Kapoor
		3	IMPACT OF ARTIFICIAL INTELIGENCE ADOPTION ON CUSTOMER EXPERIENCE MANAGEMENT IN INDIAN E-COMMERCE PLATFORMS	Dr. Sanjay Rao, Anjali Verma, Rohit Kumar
		4	FAMILY BUSINESS SUCCESSION PLANNING CHALLENGES AND STRATEGIES IN EMERGING INDIAN MARKETS	Prof. Dr. Anil Choudhary, Divya Malhotra
		5	FINTECH INNOVATION ECOSYSTEM DEVELOPMENT FOR FINANCIAL INCLUSION IN EGYPTIAN RURAL COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Ahmed El-Sayed, Dr. Fatima Hassan, Omar Khalil
		6	SUSTAINABLE TOURISM DEVELOPMENT STRATEGIES THROUGH COMMUNITY-BASED ENTERPRISE MODELS IN EGYPT	Dr. Nour Abdel-Malek, Youssef Ramadan
		7	BLOCKCHAIN APPLICATIONS FOR TRANSPARENT SUPPLY CHAIN MANAGEMENT IN EGYPTIAN AGRICULTURE EXPORTS	Prof. Dr. Karim Hassan, Sara Mahmoud, Assis. Prof. Dr. Ali Farouk
		8	STRATEGIC HUMAN RESOURCE MANAGEMENT PRACTICES FOR ENHANCING INNOVATION PERFORMANCE IN MACEDONIAN SMEs	Assoc. Prof. Dr. Elena Petrovska, Dr. Nikola Andonov
		9	CROSS-BORDER E-COMMERCE EXPANSION STRATEGIES FOR MACEDONIAN RETAILERS TARGETING EU MARKETS	Dr. Marija Kostovska, Goran Trajkovski, Prof. Dr. Vladimir Dimovski

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Aralık / Dec 23, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Assis. Prof. Dr. Rubina Aslam,**	1	INDO-PERSIAN MINIATURE PAINTING TRADITIONS AND THEIR EVOLUTION IN MUGHAL-INFLUENCED PAKISTANI ART	Prof. Dr. Fatima Begum, Dr. Imran Qureshi, Aisha Rahman
		2	CALLIGRAPHY AS SPIRITUAL PRACTICE: ISLAMIC SCRIPTURAL ART IN CONTEMPORARY PAKISTANI MOSQUES	Assoc. Prof. Dr. Khalid Mahmood, Sana Parveen
		3	TRUCK ART ICONOGRAPHY: FOLK EXPRESSION AND NATIONAL IDENTITY IN PAKISTANI ROAD CULTURE	Dr. Naeem Akhtar, Zara Hussain, Bilal Khan
		4	TEXTILE DYEING TECHNIQUES AND SUSTAINABLE PRACTICES IN PAKISTANI AJRAK AND KHADDAR TRADITIONS	Assis. Prof. Dr. Rubina Aslam, Tariq Mehmood
		5	CONTEMPORARY ARABIC CALLIGRAPHY MOVEMENTS AND THEIR INTEGRATION IN DUBAI PUBLIC ART INSTALLATIONS	Prof. Dr. Saeed Al-Ketbi, Layla Mahmoud
		6	GULF ARABESQUE PATTERNS IN CONTEMPORARY UAE FURNITURE AND INTERIOR DESIGN	Dr. Fatima Al-Suwaidi, Hassan Rashed, Noor Salem
		7	STREET ART MOVEMENTS AND URBAN IDENTITY FORMATION IN DUBAI'S SATELLITE NEIGHBORHOODS	Assoc. Prof. Dr. Omar Bin Zayed, Amina Khalil
		8	MAASAI BEADWORK EVOLUTION AND CONTEMPORARY COMMERCIALIZATION IN URBAN KENYAN MARKETS	Prof. Dr. Njeri Mwaura, Dr. Kipchoge Arap, Esther Wanjiku
		9	CONTEMPORARY KENYAN SCULPTURE AND POSTCOLONIAL MEMORY POLITICS IN NAIROBI GALLERIES	Dr. Samuel Otieno, Assis. Prof. Dr. Wangari Mwangi, Juma Omondi

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
December 23 - 29, 2025
IZMIR
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

23 Aralık / Dec 23, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Prof. Dr. Khalid Al-Mansoori,**	1	CONFUCIAN ETHICS AND CONTEMPORARY PAKISTANI MUSLIM MORAL PHILOSOPHY: A COMPARATIVE ANALYSIS	Prof. Dr. Ahmed Raza, Fatima Sheikh, Dr. Imran Malik
		2	EXISTENTIALISM IN IQBAL'S POETRY: SELFHOOD AND AUTHENTICITY IN SOUTH ASIAN CONTEXT	Assoc. Prof. Dr. Sana Parveen, Khalid Hassan
		3	POSTCOLONIAL EPISTEMOLOGY: CHALLENGING WESTERN HEGEMONY IN PAKISTANI PHILOSOPHICAL DISCOURSE	Dr. Nabil Khan, Aisha Rahman, Assis. Prof. Dr. Tariq Mehmood
		4	ENVIRONMENTAL ETHICS IN PAKISTANI ISLAMIC PHILOSOPHY: KHALIFAH RESPONSIBILITY IN ECOLOGICAL CRISIS	Prof. Dr. Zubair Ahmed, Mariam Siddiqui
		5	ARABIC PERENNIALISM AND DUBAI'S COSMOPOLITAN PHILOSOPHY: SCHUONIAN PRINCIPLES IN GULF CONTEXT	Dr. Fatima Al-Suwaidi, Assoc. Prof. Dr. Omar Khalid, Hassan Rahim
		6	NIETZSCHEAN PERSPECTIVISM AND UAE EDUCATIONAL REFORM: VALUE PLURALISM IN K-12 CURRICULA	Prof. Dr. Khalid Al-Mansoori, Sara Ahmed
		7	HEIDEGGERIAN BEING-IN-THE-WORLD: DESERT PHENOMENOLOGY IN EMIRATI EXISTENTIAL THOUGHT	Dr. Mariam Hassan, Assis. Prof. Dr. Faisal Nasser
		8	AFRICAN UBUNTU ETHICS AND KENYAN DEVELOPMENT PHILOSOPHY: COMMUNITY ONTOLOGY IN POSTCOLONIAL CONTEXT	Kwame Njoroge, Amina Wanjiku
		9	KANTIAN AUTONOMY AND MAASAI MORAL AGENCY: REASON AND TRADITION IN EAST AFRICAN ETHICS	Assoc. Prof. Dr. Elias Olang, Dr. Zawadi Kiptoo, Samuel Lekishon

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Aralık / Dec 23, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Assoc. Prof. Dr. Nadia Aslam**	1	DIGITAL TRANSFORMATION STRATEGIES FOR SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN PAKISTAN'S TEXTILE INDUSTRY	Prof. Dr. Ahmed Zubair, Sara Khan, Dr. Faisal Mahmood
		2	SUSTAINABLE SUPPLY CHAIN PRACTICES AND FIRM PERFORMANCE IN PAKISTANI AGRI-BUSINESS SECTOR	Assoc. Prof. Dr. Nadia Aslam, Bilal Raza
		3	LEADERSHIP STYLES AND ORGANIZATIONAL RESILIENCE DURING ECONOMIC CRISES IN PAKISTANI MANUFACTURING	Dr. Imran Malik, Ayesha Siddiqui, Hassan Nawaz
		4	CONSUMER BEHAVIOR SHIFTS TOWARD HALAL CERTIFIED PRODUCTS IN URBAN PAKISTANI MARKETS	Assis. Prof. Dr. Rabia Younus, Zainab Ahmed
		5	FINTECH ADOPTION BARRIERS AND OPPORTUNITIES IN ALGERIAN SMES POST-DIGITAL REFORMS	Prof. Dr. Karim Belhadj, Dr. Nadia Lounis
		6	CORPORATE GOVERNANCE REFORMS AND FAMILY BUSINESS SUSTAINABILITY IN ALGERIA	Assoc. Prof. Dr. Samir Hadji, Amina Zerrouki, Mehdi Boualem
		7	GREEN MARKETING STRATEGIES EFFECTIVENESS IN ALGERIAN CONSUMER GOODS INDUSTRY	Dr. Yasmin Cherif
		8	INNOVATION MANAGEMENT PRACTICES IN SERBIAN TECH STARTUPS POST-PRIVATIZATION ERA	Prof. Dr. Milan Petrovic, Dr. Ana Jovanovic, Nikola Stanic
		9	CROSS-CULTURAL NEGOTIATION STRATEGIES IN SERBIAN-BALKAN BUSINESS EXPANSION	Assoc. Prof. Dr. Jelena Markovic, Igor Vukovic

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Aralık / Dec 23, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Assis. Prof. Dr. Shabnam Jahan,**	1	DECENTRALIZATION REFORMS AND LOCAL GOVERNANCE EFFECTIVENESS IN RURAL BANGLADESH UNION PARISHADS	Prof. Dr. Rahman Karim, Dr. Fatima Begum, Shahidul Islam
		2	CORRUPTION PERCEPTION AND PUBLIC TRUST IN BANGLADESH CIVIL SERVICE REFORMS	Assoc. Prof. Dr. Nasrin Sultana, Arefin Hossain
		3	PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP MODELS FOR INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT IN FLOOD-PRONE BANGLADESH REGIONS	Dr. Mustafa Kamal, Laila Akter, Zahid Rahman
		4	WOMEN'S POLITICAL PARTICIPATION AND GENDER QUOTAS IN BANGLADESH LOCAL GOVERNMENT ELECTIONS	Assis. Prof. Dr. Shabnam Jahan, Rasheda Khanam
		5	E-GOVERNMENT ADOPTION CHALLENGES AND DIGITAL DIVIDE IN NIGERIAN FEDERAL AGENCIES	Prof. Dr. Adebayo Ogunleye, Chioma Eze
		6	FISCAL FEDERALISM AND REVENUE ALLOCATION FORMULAS IN MULTI-ETHNIC NIGERIA	Dr. Fatima Yusuf, Emeka Nwosu, Assoc. Prof. Dr. Bola Adeyemi
		7	ANTI-CORRUPTION AGENCIES EFFECTIVENESS AND POLITICAL INTERFERENCE IN NIGERIAN GOVERNANCE	Assis. Prof. Dr. Ngozi Okonkwo, Tunde Afolabi

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Aralık / Dec 23, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Dr. Nazma Chowdhury,**	1	THE IMPACT OF CLIMATE-INDUCED DISPLACEMENT ON MENTAL HEALTH AMONG RURAL YOUTH IN BANGLADESH	Prof. Dr. Rahman Karim, Dr. Fatima Begum, Arif Hossain
		2	PARENTING STYLES AND ACADEMIC STRESS AMONG UNIVERSITY STUDENTS IN URBAN BANGLADESH	Assoc. Prof. Dr. Sultana Akter, Md. Sharif Ullah
		3	GENDER ROLES AND DEPRESSIVE SYMPTOMS IN RURAL BANGLADESH WIVES FACING EARLY MARRIAGE	Dr. Nazma Chowdhury, Rasheda Khanam, Protik Ahmed
		4	SOCIAL MEDIA ADDICTION AND SELF-ESTEEM AMONG BANGLADESHI ADOLESCENTS IN URBAN SLUMS	Assis. Prof. Dr. Imran Hossain, Laila Rahman
		5	POST-TRAUMATIC GROWTH AMONG BOKO HARAM KIDNAPPING SURVIVORS IN NORTHERN NIGERIA	Prof. Dr. Amina Yusuf, Chinedu Okoro
		6	WORKPLACE SPIRITUALITY AND EMPLOYEE WELL-BEING IN NIGERIAN OIL INDUSTRY COMPANIES	Dr. Ngozi Eze, Assoc. Prof. Dr. Tunde Adebayo, Fatima Aliyu
		7	ADOLESCENT IDENTITY FORMATION AMONG NIGERIAN STREET CHILDREN IN LAGOS METROPOLIS	Dr. Kemi Ogunleye, Samuel Nwosu
		8	CULTURAL FACTORS INFLUENCING DEPRESSION EXPRESSION AMONG MACEDONIAN ELDERLY POPULATIONS	Prof. Dr. Elena Petrovska, Dr. Marko Ivanov
		9	WORKPLACE MOBBING AND PSYCHOLOGICAL RESILIENCE AMONG MACEDONIAN PUBLIC SERVANTS	Assoc. Prof. Dr. Ana Georgieva, Nikola Todorov, Dr. Slavica Risteska

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Aralık / Dec 23, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Assoc. Prof. Dr. Fatuma Chege**	1	CULTURALLY RESPONSIVE PEDAGOGY IN IRANIAN EFL CLASSROOMS: INTEGRATING PERSIAN LITERATURE WITH MODERN LANGUAGE TEACHING METHODS	Prof. Dr. Reza Ahmadi, Soraya Mahmoudi, Ali Jafari
		2	STEM EDUCATION REFORM THROUGH PROJECT-BASED LEARNING IN RURAL IRANIAN SECONDARY SCHOOLS	Assoc. Prof. Dr. Mina Hosseini, Dr. Farhad Karimi, Zahra Bahrami
		3	DIGITAL LITERACY DEVELOPMENT AMONG IRANIAN UNIVERSITY STUDENTS: CHALLENGES AND OPPORTUNITES IN HYBRID LEARNING ENVIRONMENTS	Dr. Hassan Tavakoli, Leila Najafi
		4	INCLUSIVE EDUCATION PRACTICES FOR STUDENTS WITH LEARNING DISABILITIES IN IRANIAN PRIMARY SCHOOLS	Assis. Prof. Dr. Parisa Rahmani, Mohammad Rezaei, Fatemeh Soltani
		5	MOBILE LEARNING APPLICATIONS FOR NOMADIC PASTORALIST COMMUNITIES IN KENYAN ARID REGIONS	Prof. Dr. James Mwangi, Esther Kiptoo
		6	TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT THROUGH PEER COACHING IN KENYAN PUBLIC SECONDARY SCHOOLS	Dr. Agnes Njoroge, Samuel Otieno, Miriam Chebet
		7	GENDER EQUITY INTERVENTIONS IN STEM SUBJECTS AMONG KENYAN RURAL GIRLS	Assoc. Prof. Dr. Fatuma Chege
		8	BLENDED LEARNING MODELS FOR OMANI TECHNICAL VOCATIONAL EDUCATION AND TRAINING INSTITUTES	Prof. Dr. Salim Al-Harthi, Dr. Noor Al-Maskari
		9	SUSTAINABLE EARTH LITERACY CURRICULA FOR OMANI PRIMARY SCHOOLS INCORPORATING BEDOUIN ECOLOGICAL KNOWLEDGE	Assoc. Prof. Dr. Aisha Al-Rashidi, Khalid Al-Mahrooqi

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Aralık / Dec 23, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Assoc. Prof. Dr. Youssef Hadji**	1	LATE PERIOD FUNERARY PRACTICES AND SOCIAL HIERARCHY IN SAQQARA NECROPOLIS EXCAVATIONS	Prof. Dr. Ahmed El-Sayed, Dr. Fatima Hassan, Karim Abdel
		2	PREDYNASTIC POTTERY TRADITIONS AND CULTURAL INTERACTIONS ALONG THE NILE DELTA	Assoc. Prof. Dr. Nour El-Din, Mariam Saleh
		3	NEW KINGDOM TEMPLE ECONOMIES AND WORKFORCE ORGANIZATION AT KARNAK COMPLEX	Dr. Hassan Mahmoud, Layla Karim, Prof. Dr. Omar Rashad
		4	ROMAN PERIOD TEXTILE PRODUCTION AND TRADE NETWORKS IN FAYUM DEPRESION SITES	Assis. Prof. Dr. Sara Ahmed, Tariq El-Feki
		5	BERBER ROCK ART TRADITIONS AND SYMBOLIC LANDSCAPES IN TASSILI N'AJJER PLATEAU	Prof. Dr. Malik Brahimi, Dr. Amina Zeroual
		6	PUNIC-PHOENICIAN COMMERCIAL INFRASTRUCTURE IN ALGERIAN COASTAL SETTLEMENTS	Assoc. Prof. Dr. Youssef Hadji, Nadia Belkacem
		7	ISLAMIC ERA WATER MANAGEMENT SYSTEMS IN MEDIEVAL ALGERIAN KSOUR	Dr. Karim Mansouri, Assis. Prof. Dr. Leila Dahmani, Sami Nour
		8	INDUS VALLEY URBAN PLANNING PRINCIPLES IN MATURE HARAPPAN SETTLEMENTS OF PAKISTAN	Prof. Dr. Rafiq Ahmed, Sara Khan
		9	BUDDHIST STUPA COMPLEXES AND PILGRIMAGE ECONOMIES IN GANDHARAN REGIONS	Assoc. Prof. Dr. Imran Malik, Dr. Ayesha Rehman, Tariq Farooq

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Aralık / Dec 23, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	Dr. Hala Ibrahim	1	CULTURALLY RESPONSIVE PEDAGOGY FOR INTEGRATING ISLAMIC VALUES IN EGYPTIAN STEM CLASSROOMS	Prof. Dr. Ahmed El-Sayed, Dr. Fatima Hassan, Omar Khalil
		2	DIGITAL STORYTELLING APPROACHES TO ENHANCE LITERACY DEVELOPMENT IN RURAL EGYPTIAN PRIMARY SCHOOLS	Assoc. Prof. Dr. Nadia Mahmoud, Karim Abdel Rahman
		3	TEACHER MENTORSHIP PROGRAMS FOR IMPROVING CLASSROOM MANAGEMENT IN CAIRO PUBLIC SCHOOLS	Dr. Hala Ibrahim, Youssef Salem, Assis. Prof. Dr. Mariam Fouad
		4	STEMINTEGRATED ARTS EDUCATION FOR FOSTERING CREATIVITY IN EGYPTIAN MIDDLE SCHOOLS	Prof. Dr. Khaled Osman, Sara Ahmed
		5	MULTILINGUAL PEDAGOGY STRATEGIES FOR BERBER-SPEAKING STUDENTS IN ALGERIAN PRIMARY EDUCATION	Assoc. Prof. Dr. Amina Belkacem, Dr. Karim Hadji
		6	VOCATIONAL TRAINING REFORMS INCORPORATING GENDER EQUITY IN ALGERIAN TECHNICAL INSTITUTES	Dr. Samir Lounis, Nadia Zerhouni, Rachid Boualem
		7	CRITICAL PEDAGOGY APPROACHES TO ADDRESSING POSTCOLONIAL IDENTITIES IN ALGERIAN UNIVERSITIES	Prof. Dr. Farid Benali, Leila Mansouri
		8	INCLUSIVE DIGITAL LEARNING ENVIRONMENTS FOR RURAL STUDENTS IN PAKISTANI PUBLIC SCHOOLS	Assoc. Prof. Dr. Sana Iqbal, Dr. Imran Khan, Ayesha Rahman
		9	TEACHER PROFESSIONAL LEARNING COMMUNITIES FOR IMPROVING PEDAGOGICAL PRACTICES IN KARACHI SLUMS	Dr. Zahra Malik, Bilal Ahmed, Assis. Prof. Dr. Nida Farooq

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Prof. Dr. Rüştü ILGAR**	1	KIYI COĞRAFYASININ İNSAN DAVRANIŞLARINA ETKİSİ: ÇANAKKALE'DE KÜLTÜREL VE SOSYO-EKONOMİK YANSIMALAR	Prof. Dr. Rüştü ILGAR
		2	ÇANAKKALE İLİ TRAFİK SORUNLARI: 2025 YILI DEĞERLENDİRMESİ VE POLİTİKA ÖNERİLERİ	Prof. Dr. Rüştü ILGAR
		3	KIRSAL ALANLARDA SOSYAL DİRENÇLİLİĞİN ANALİZİ: TUZLA ÇAYI HAVZASI (AYVACIK)	Yüksek Lisans Öğrencisi Zeynep YALÇIN Doç. Dr. Faize SARIŞ
		4	YAT TURİZMİ VE MARİNACILIĞA COĞRAFİ YAKLAŞIMLAR: PARADİGMALAR, YÖNTEMLER VE ARAŞTIRMA EĞİLİMLERİ	Berat EMİRAL Prof. Dr. Kadir TEMURÇİN
		5	BAFRA OVASI'NDA ANIZ YAKIMININ ÇEVRESEL ETKİLERİ VE EKOSİSTEM BASKILARI	Doçent Doktor Ali İMAMOĞLU
		6	ORMAN OKULU LİSANSÜSTÜ EĞİTİMİNE YÖNELİK TEZLERİN BİBLİYOGRAFİK ANALİZİ	Doçent Doktor Ali İMAMOĞLU
		7	SCIENTIFIC EVALUATION OF THE GEOHERITAGE POTENTIAL OF YARALIGÖZ MOUNTAIN (KASTAMONU)	Prof. Dr. Ekrem MUTLU Yüksek Lisans Öğrencisi Dilara KIVANÇ
		8	SUĞLA GÖLÜ VE YAKIN ÇEVRESİNİN JEOMORFOLOJİK ÖZELLİKLERİ	Ebru YILDIRIM Prof. Dr. Yıldırım ATAYETER

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Prof. Dr., BANU KARAŞAH Assoc. Prof. Dr., EMİNE TARAKCİ EREN**	1	RETHINKING CITIES FROM A METABOLIC PERSPECTIVE	Araş. Gör. Ebru ALA
		2	ÇOCUK DOSTU KENT PERSPEKTİFİNDEN MİLLET BAHÇELERİ REHBERİ'NİN DEĞERLENDİRİLMESİ	Dr. Şehir Plancısı Gizem KARACAN TEKİN
		3	İKLİM VE HİDROJEOMORFOLOJİK BASKILAR ALTINDA NEMRUT KRATER GÖLÜ'NÜN KIYI EVRİMİ (1984–2024)	Dr. Öğr. Üyesi Alperen MERAL
		4	CLIMATE-RESPONSIVE URBAN ROOFSCAPES: A SYSTEMATIC REVIEW AND A NEW HYBRID ROOF ECOSYSTEM SERVICES MATRIX	Asst. Prof. Dr. Sinan KORDON Ahmet KARCI Asst. Prof. Dr. Mahmut TUĞLUER
		5	ECO-MEMORY AND LANDSCAPE ARCHITECTURE	Arş. Gör. Büşra KUTLU Arş. Gör. İlknur YAZICI
		6	THE ROLE OF LANDSCAPE ARCHITECTURE IN RURAL TOURISM AREAS	Arş. Gör. İlknur YAZICI Arş. Gör. Büşra KUTLU
		7	COMPLEMENTARY ELEMENTS OF SPACE: FURNITURES	Prof. Dr., BANU KARAŞAH Assoc. Prof. Dr., EMİNE TARAKCİ EREN
		8	FORM EXPRESSIONS VIA LINEARITY AND EFFECTIVE ENVIRONMENT: BASIC DESIGN STUDIO EXPERIENCE	Prof. Dr., BANU KARAŞAH Assoc. Prof. Dr., EMİNE TARAKCİ EREN
			TÜRKİYE'DE KENTSEL KIYILARIN ERİŞİM VE KULLANIMI İLE İLGİLİ HAZIRLANAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ (1998-2025)	Doğa ÖZAKÇE Prof. Dr. Neriman YÖRÜR

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Asst. Prof. Dr. Fatma CAVUS YONAR**	1	THE SCIENTIFIC FOOTPRINT OF A SILENT EPIDEMIC GLOBAL PUBLICATION TRENDS IN POSTMORTEM TOXICOLOGY STUDIES ON FENTANYL AND ITS DERIVATIVES	Asst. Prof. Dr. Fatma CAVUS YONAR
		2	FROM THE SILENT REGIONS OF THE GENOME TO ADDICTION: ncDNA and EPIGENETIC BIOMARKERS	MSc. Sena Nur KADEM Asst. Prof. Dr. Fatma CAVUS YONAR
		3	THE EFFECTS OF TECHNOLOGY-ASSISTED NEUROMOTOR TRAINING APPLICATIONS ON FUNCTIONALITY IN GERIATRIC REHABILITATION	Müşerref Ebru ŞEN Filiz ÖZDEMİR
		4	USE OF CLINICAL DECISION SUPPORT SYSTEMS IN PHYSIOTHERAPY	Müşerref Ebru ŞEN Filiz ÖZDEMİR
		5	ACİL SERVİSTE ADLİ OLGU YÖNETİMİ: İLK DEĞERLENDİRME VE BİLDİRİM SÜREÇLERİ	Dr. Öğr. Üyesi Samet KIYAK
		6	KARDİYOVASKÜLER HASTALIKLARDA EVDE BAKIM UYGULAMALARININ YAŞAM KALİTESİNE ETKİSİ	Öğr. Gör. Dr., Zeynep YILDIRIM Doç. Dr., Sonay BİLGİN
		7	HYALURONIC ACID'S BIOLOGICAL IMPORTANCE AND UTILIZATION IN HEALTHCARE	Sana TAGHVAMANESH Assoc. Prof. Fatma AYAZ
		8	THE ROLE OF NEXT GENERATION SEQUENCING IN RARE DISEASES	Dilara YILDIRIM Sinem DÖNMEZ Zeynep Azra ER Nermin AKÇALI
		9		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Doç. Dr. Öner USLU**	1	ÖĞRENCİLERİN ÖĞRENME İKLİMİ ALGILARININ İNCELENMESİ: MENTÖR DESTEKLİ ÖĞRETMEN MESLEKİ GELİŞİM PROGRAMI İÇİN ALTYAPI ARAŞTIRMASI	Doç. Dr. Öner USLU Araş. Gör. Ece ÇOKAY TAŞCIOĞLU Dr. Nil AYKOL Dr. Duygu KANDEMİRCİ BAYIZ
		2	ÖĞRENCİLERİN OKUL DOYUMUNUN İNCELENMESİ: MENTÖR DESTEKLİ ÖĞRETMEN MESLEKİ GELİŞİM PROGRAMI İÇİN ALTYAPI ARAŞTIRMASI	Doç. Dr. Öner Uslu Dr. Nil AYKOL Dr. Duygu KANDEMİRCİ BAYIZ Araş. Gör. Ece ÇOKAY TAŞCIOĞLU
		3	İLKÖĞRETİM KURUMLARINDA GÖREV YAPAN SINIF ÖĞRETMENLERİNİN YAPAY ZEKA DESTEKLİ DERS ÖĞRETİMİNE İLİŞKİN GÖRÜŞ VE DENEYİMLERİ, KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	Prof. Dr. Necdet KONAN Şeyma DAĞDELEN
		4	OKUL YÖNETİCİLERİNİN OKUL YÖNETİMİNDE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARINA İLİŞKİN GÖRÜŞ, DENEYİM VE ÖNERİLERİ	Prof. Dr. Necdet KONAN Olcay SOLMAZ
		5	THE RELATIONSHIP BETWEEN DEMOGRAPHIC STATUS AND PSYCHOLOGICAL CONSTRUCTION AND EMOTIONAL INTELLIGENCE IN CHILDREN	Dr. İskender GÜLER Burcu FİDEL
		6	ASSESSMENT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE AND PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS IN CHILDREN	Burcu FİDEL Dr. İskender GÜLER
		7	2018 VE 2024 HAYAT BİLGİSİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI	Sultan ERTURAL Bengü Gizem AYAZ
		8	ÖĞRETMEN VE OKUL İDARECİLERİNİN ÖĞRETMENLİK KARİYER BASAMAKLARININ OKUL İKLİMİNE YANSIMALARINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ	Özgür DEMİRDAŞ Doç. Dr. Zeynep DEMİRTAŞ

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Assistant Professor, Hasan Giray Ankara Assistant Professor, Hakan Değerli**	1	THE EFFECT OF CAMPAIGNS ON HEALTH PRODUCTS IN E-COMMERCE: DETERMINANTS OF VITAMIN SALES RANKINGS DURING THE BLACK FRIDAY PERIOD	Res. Asst. Gökçen ÇELİKER Res. Asst. Burak TEKEREK
		2	AN EXAMINATION OF PERCEPTIONS TOWARD HEALTHCARE INSTITUTIONS IN TÜRKİYE THROUGH EKŞİ SÖZLÜK USER ENTRIES	Res. Asst. Burak TEKEREK Res. Asst. Gökçen ÇELİKER
		3	THE EFFECT OF HEALTHCARE WORKERS' MENTAL WORKLOAD PERCEPTION ON ORGANIZATIONAL COMMITMENT: A QUALITATIVE STUDY	Assistant Professor Tuğba MERT EMİROĞLU Mevlüt SARIÇAM
		4	THE EFFECTS OF DIGITAL HEALTH APPLICATIONS ON THE PHARMACEUTICAL MARKET AND HEALTH ECONOMICS: A LITERATURE-BASED REVIEW	Dr. Sümeyye GÖKÇENOĞLU
		5	SAĞLIK ÇALIŞANLARININ MEDİKAL TURİZME YÖNELİK FARKINDALIKLARI: BİR LİTERATÜR ARAŞTIRMASI	Yüksek Lisans Öğrencisi Yağmur Okumuş Prof. Dr. Emine Öter Gerçek
		6	OPINIONS OF HEALTHCARE EMPLOYEES ON INTERNAL AND EXTERNAL AUDITS: A QUALITATIVE STUDY	Dr. Öğr. Üyesi Tuğba MERT EMIROĞLU Mehmet Veysel SAYAN
		7	SAĞLIK TURİZMİ KAPSAMINDA HASTA DENEYİMLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME	Doktora Öğrencisi Sibel YAĞCİ Doç. Dr. Sevim KOÇER
		8	ECONOMIC OUTCOMES OF GREEN AND SUSTAINABLE MANAGEMENT PRACTICES IN HOSPITALS: A SYSTEMATIC REVIEW	Assistant Professor, Hasan Giray Ankara Assistant Professor, Hakan Değerli

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Prof. Dr. Eren Baş Prof. Dr. Erol EĞRİOĞLU**	1	PID KONTROLLÜ CERRAHİ ROBOTLARDA HATA PAYININ AZALTILMASI	HİLAL SEVGİLİ GÖKDENİZ KILIÇ
		2	AN AGILE APPROACH FOR THE INTEGRATION OF SYSTEMS ENGINEERING AND SOFTWARE DEVELOPMENT TEAMS IN THE DEFENSE INDUSTRY THROUGH THE NEXUS FRAMEWORK	Dr. Pürnur FIRAT
		3	PARÇACIK SÜRÜ OPTİMİZASYONUNA DAYALI SEZGİSEL BULANIK REGRESYON FONKSİYONLARI YAKLAŞIMI	Prof. Dr. Eren Baş Prof. Dr. Erol EĞRİOĞLU
		4	PREDICTION OF GROUNDWATER LEVELS WITH MULTI-MODEL APPROACHES: ARIMAX, VAR, MACHINE LEARNING AND SHAP-BASED EXPLAINABILITY ANALYSIS	Melike Nur KOÇAK KATİPOĞLU Asst. Prof. Zeynep Özge TERZİOĞLU
		5	MODERN ORDULARDA İNSANSIZ HAVA ARAÇLARININ TAKTİK KULLANIMINDA YAPAY ZEKANIN ETKİNLİĞİ	Serkan BALCI Dr. Sonay GÖRGÜLÜ BALCI Doç. Dr. Zühtü Onur PEHLİVANLI
		6	B2C E-TİCARET SİPARİŞ SÜREÇLERİNİN SÜREÇ MADENCİLİĞİ İLE ANALİZİ: SİPARİŞTEN TESLİMAT, İPTAL VE İADE SÜREÇLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME	Dr. Fettah KURTULUŞ
		7	OPTIMIZATION STABILITY UNDER VARYING LEARNING RATES FOR RETINAL DISEASE CLASSIFICATION	Asst. Prof. Dr. İsmail IRMAKÇI
		8	REGULARIZATION SENSITIVITY OF DEEP LEARNING ARCHITECTURES ON THE OCTMNIST BENCHMARK	Asst. Prof. Dr. İsmail IRMAKÇI
			HYBRID META-HEURISTIC FEATURE SELECTION FOR RESNET101-BASED OLIVE PEACOCK EYE DISEASE DETECTION	Dr. Cumali TÜRKMENOĞLU Ar-Ge Müdürü, Murat In

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
December 23 - 29, 2025
IZMIR
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

24 Aralık / Dec 24, 2025 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Res. Asst. Ender Can YAKAR**	1	EFFECT OF NANOSILICA REINFORCEMENT ON THE MICROHARDNESS, DENSITY, AND MICROSTRUCTURES OF EPOXY RESIN COMPOSITES	Mikail Aslan
		2	EFFECT OF MICROSIZED MGO REINFORCEMENT ON THE MICROHARDNESS, DENSITY, AND MICROSTRUCTURES OF EPOXY RESIN COMPOSITES	Mikail Aslan
		3	ASSESSMENT OF EXPERIMENTAL VARIABLES IN FIBRE LASER POLISHING OF TI6AL4V ALLOY UTILISING COMSOL SIMULATION	Res. Asst. Ender Can YAKAR Prof. Sinan FİDAN Prof. Satılmış ÜRGÜN Prof. Mustafa Özgür BORA
		4	THERMAL MODELLING OF LASER ABLATION GEOMETRY AND SURFACE ROUGHNESS ON TI6Al4V USING COMSOL MULTIPHYSICS	Res. Asst. Ender Can YAKAR Prof. Sinan FİDAN Prof. Satılmış ÜRGÜN Prof. Mustafa Özgür BORA
		5	STRUCTURAL and MORPHOLOGICAL PROPERTIES of Fe 3 O 4 NANOPOWDERS	Öğr. Gör. Tarık BAYDAR Doç. Dr. Naim ASLAN Prof. Dr. Hüseyin ERTAP Prof. Dr. Seydi DOĞAN
		6	EFFECT OF SURFACE PURGING ON THE MECHANICAL PROPERTIES OF COMPOSITE/METAL HYBRID SYSTEMS	Y.L. Öğrenci, Mustafa ÖZDEMİR Doç. Dr., S. Bahar BAŞTÜRK
		7		
		8		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
December 23 - 29, 2025
IZMIR
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

24 Aralık / Dec 24, 2025 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Doç. Dr. Demet DÖNMEZ**	1	E-TİCARET PLATFORMLARININ ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YÖNTEMİ VE BİBLİYOMETRİK ANALİZ İLE SEÇİMİ	Aslı GÜLER Doç. Dr. Ayten YILMAZ YALÇINER
		2	HAVACILIK SEKTÖRÜNDE UÇUŞ BAZLI KARBON DİOKSİT EMİSYONLARININ AZALTILMASINA YÖNELİK VERİ TABANLI BİR KARAR DESTEK MODELİ	Huzeyfe ÖZSOY Doç. Dr. Ayten YILMAZ YALÇINER
		3	AÇIK ÇALIŞMA VERİLERİYLE ÖZ-YÖNETİMİN ÖLÇÜMÜ: UZAKTAN VE DİJİTAL ÇALIŞMADA OTONOMİ, İZLEME VE DAVRANIŞSAL UYUMUN NİCEL ANALİZİ	Doç. Dr. Demet DÖNMEZ
		4	AÇIK SOSYAL POLİTİKA VERİLERİYLE ÖZ-DÜZENLEME SÖYLEMİ: AVRUPA'DA BİREYSEL SORUMLULUK, SOSYAL KORUMA VE DEVLET BEKLENTİSİ İLİŞKİSİ	Doç. Dr. Demet DÖNMEZ
		5	ALGORİTMİK ŞEFFAFLIK Mİ, BÜROKRATİK SESSİZLİK Mİ? AVRUPA BİRLİĞİ KOMİSYONU'NDA KARAR ALMA SÜREÇLERİNİN AÇIK VERİYLE HARİTALANMASI	Doç. Dr. Soner AKIN
		6	GÖRÜNÜR TEMSİL, ÖLÇÜLEBİLİR ETKİ: AVRUPA PARLAMENTOSU'NDA SİYASAL GÜCÜN NİCEL ANATOMİSİ	Doç. Dr. Soner AKIN
		7	ÜRÜN DEĞİŞİKLİKLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİR YÖNETİMİ: PLM- KONFİGÜRASYON-DÖNGÜSEL EKONOMİ ÜÇGENİ	Gökhan TOLUK
		8	ÖZBEKİSTAN MOBİLYA ENDÜSTRİSİNİN EKONOMİK POTANSİYELİ VE GELECEĞİ	Dr. Öğr. Üyesi Belgin ŞEKER HIRÇIN
		9	TÜRKMENİSTAN MOBİLYA SEKTÖRÜ- EKONOMİ, DIŞ TİCARET VE GİRİŞİMCİLİK	Gulzira GULMURATOVA Dr. Öğr. Üyesi Belgin ŞEKER HIRÇIN
		10	DIGITALIZATION IN LABOR MARKETS AND THE TRANSFORMATION OF WORK: A THEORETICAL FRAMEWORK	Asistant Profesor Dr. Cihan Serhat Kart Lecturer Dr. Evin Miser
		11	THE DIALECTICAL RELATIONSHIP BETWEEN ECONOMIC GROWTH AND INCOME INEQUALITY: A THEORETICAL AND STRUCTURAL ANALYSIS FROM THE CLASSICAL PARADIGM TO MODERN APPROACHES	Asistant Profesor Dr. Cihan Serhat Kart Lecturer Dr. Evin Miser
		12	SOSYAL GÜVENLİK VE BAKIM REJİMİ KADIN İSTİHDAMINI ŞEKİLLENDİRİR Mİ? EUROSTAT AÇIK VERİLERİYLE NUTS-2 DÜZEYİNDE MEKÂNSAL PANEL ANALİZ	Prof. Dr. Mehmet DURUEL Mehmet MUTLU
		13	SOSYAL GÜVENLİK HARCAMALARININ YENİDEN DAĞITIM ETKİNLİĞİ: OECD SOCX VE SWIID AÇIK VERİLERİYLE BİLEŞİM-TEMELLİ PANEL ANALİZİ	Prof. Dr. Mehmet DURUEL Mehmet MUTLU

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Doç. Dr. Bilge Kaan TEKELİOĞLU**	1	KARS İLİNDE SÜT SIĞIRI İŞLETMELERİNDE YETİŞTİRİCİLERİN ÖĞRENİM DURUMUNUN KOLOSTRUM YÖNETİMİ, SÜTTEN KESME YAŞI VE SAĞIM UYGULAMALARINA ETKİSİ	Veteriner Hekim Bahar GÜLBUDAK Doç. Dr. Buket BOĞA KURU
		2	SÜT SIĞIRI İŞLETMELERİNDE YETİŞTİRİCİ YAŞI KOLOSTRUM YÖNETİMİNİ, SÜTTEN KESME YAŞINI VE SAĞIM UYGULAMALARINI ETKİLER Mİ? KARS İLİ ÖRNEĞİ	Veteriner Hekim Bahar GÜLBUDAK Doç. Dr. Buket BOĞA KURU
		3	İNFLAMATUVAR BAĞIRSAK HASTALIKLARINDA OKSİDATİF STRES BELİRTEÇLERİ	Veteriner Hekim Özge AVŞAR Arş.Gör.Haceli ÖCAL Dr.Öğr.Üyesi Ali ŞENOL
		4	AVIAN CORONAVIRUSES	Doç. Dr. Bilge Kaan TEKELİOĞLU
		5	PARVOVIRIDAE	Duygu ARSLANHAN Doç. Dr. Bilge Kaan TEKELİOĞLU
		6	RATLARDA KİMYASAL KARSİNOJENLERLE İNDÜKLENEN ORGAN SPESİFİK KANSER MODELLERİ	Öğr. Gör. Muhammed Zahid ARI Prof.Dr.Miyase ÇINAR Dr.Öğr.Üyesi Ali ŞENOL
		7	THE EFFECTS OF CLIMATE CHANGE ON INFECTIOUS DISEASES IN GREY PARROTS (PSITTACUS ERITHACUS)	Mustafa Necati MUZ, Ebu Derda Günay, Dilek MUZ, Emine İrem DEVECİ, İpek Nur KARAKUŞ,
		8	MEDIBEES EU PROJECT: CLIMATE CHANGE AND THE FUTURE OF MEDITERRANEAN BEEKEEPING	Mustafa Necati Muz Raquel Martín-Hernández Antonio Nanetti Alice Pinto Marion Zammit Mangion Chadi Hosri Noureddine Adjlane Banan Al Shagoor Dilek MUZ
			LABORATUVAR HAYVANLARINDA DENEYSEL TÜMÖR MODELLERİ	Merve Bişkin Türkmen

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Dr. Öğr. Üyesi Merve Nihan ERTEKİN KAYA**	1	PERSONALIZED LEARNING IN INSTRUMENTAL EDUCATION WITH GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE: AN EXAMINATION OF APPLICATIONS FOR INSTRUMENT LEARNING AND PERFORMANCE ANALYSIS	Dr. Öğr. Üyesi Merve Nihan ERTEKİN KAYA
		2	GRADUATE MUSIC EDUCATION STUDENTS' PERCEPTIONS OF SCIENTIFIC RESEARCH AND PUBLICATION ETHICS	Dr. Öğr. Üyesi Merve Nihan ERTEKİN KAYA
		3	THE THREE PIONEERING FIGURES OF MODERN MUSICOLOGY: ADORNO, KERMAN AND DAHLHAUS	Asst. Prof. Dr. İsmail GÜNGÖR
		4	TEMSİL, DÖNÜŞÜM VE YORUM: GOETHE'NİN FAUST METNİYLE GOUNOD'NUN FAUST OPERASI ARASINDA DİSİPLİNLERARASI ANALİZ	Can Reha GÜN
		5	BIBLIOMETRIC EVALUATION OF TURKISH MUSIC STUDIES ON THE WEB OF SCIENCE DATABASE	Okan Umut AKSEL
		6	TRENDS IN METAPHOR RESEARCH WITHIN THE FIELD OF MUSIC: AN EXAMINATION OF PUBLICATIONS FROM 2023–2025	Yüksek Lisans Öğrencisi, Zeynep VARDAR Dr. Öğr. Üyesi, Ezgi ERTEK-BABAÇ
		7	ŞİLE MANAV TÜRKLERİNİN MÜZİK GELENEĞİNDE MÜZİK ALETLERİNİN ÖZELLİKLERİ VE YERİ	Doç. Dr. Leyla GAFAROVA Yüksek Lisans Öğrencisi Sinem Perihan CAN
		8	MÜZİK ENDÜSTRİSİNDE İŞ BİRLİĞİ AĞLARI: SOSYAL AĞ ANALİZİ PERSPEKTİFİNDEN BİR LİTERATÜR TARAMASI	Arş. Gör. Aslı KILIÇ

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Dr. Sofia Kotsi**	1	METAPHORICAL CONCEPTUALIZATIONS OF TIME IN PERSIAN POETRY FROM THE SAFAVID ERA	Prof. Dr. Reza Hosseini, Soraya Ahmadi, Ali Tavakoli
		2	PRAGMATIC FUNCTIONS OF INDIRECT SPEECH ACTS IN CONTEMPORARY IRANIAN POLITICAL DISCOURSE	Dr. Mina Karimi, Assoc. Prof. Dr. Farhad Jafari
		3	DISCOURSE ANALYSIS OF GENDER REPRESENTATIONS IN POST-REVOLUTIONARY IRANIAN CINEMA	Fatemeh Rahmani, Dr. Babak Salehi, Neda Zamani
		4	COGNITIVE LINGUISTICS APPROACH TO COLOR TERMINOLOGY IN CLASSICAL PERSIAN TEXTS	Assoc. Prof. Dr. Shahram Nemati
		5	POLYSEMY AND CONTEXTUAL DISAMBIGUATION IN MODERN GREEK POLITICAL METAPHORS	Prof. Dr. Eleni Papadopoulos, Dr. Kostas Dimitriou
		6	INTERTEXTUALITY IN BYZANTINE RHETORICAL TEXTS: A DISCOURSE-SEMANTIC PERSPECTIVE	Maria Stavropoulou, Assoc. Prof. Dr. Nikos Georgiadis, Theo Angelakis
		7	PRAGMATICS OF IRONY IN CONTEMPORARY GREEK SOCIAL MEDIA DISCOURSE	Dr. Sofia Kotsi
		8	COGNITIVE METAPHORS OF EMOTION IN SANSKRIT PHILOSOPHICAL TEXTS	Prof. Dr. Arjun Sharma, Priya Venkatesh
		9	DISCOURSE MARKERS AND CONVERSATIONAL STRUCTURE IN BILINGUAL HINDI-ENGLISH INDIAN PARLIAMENTARY DEBATES	Dr. Neha Kapoor, Anjali Rao

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Dr. Maria Economou,**	1	IRANIAN FOREIGN POLICY TOWARD CENTRAL ASIA POST-2015 NUCLEAR AGREEMENT IMPLICATIONS	Prof. Dr. Reza Hosseini, Ali Mahmoudi, Dr. Sara Karim
		2	DOMESTIC POLITICS AND IRAN'S REGIONAL SECURITY DOCTRINE IN THE SYRIAN CONFLICT	Assoc. Prof. Dr. Fatima Rahimi, Hossein Javadi
		3	WOMEN'S POLITICAL PARTICIPATION AND GENDER POLICY REFORMS IN CONTEMPORARY IRAN	Dr. Leila Ahmadi, Neda Sharifi, Assis. Prof. Dr. Parisa Ebrahimi
		4	ENERGY DIPLOMACY AND IRAN'S PETROLEUM EXPORT STRATEGIES UNDER SANCTIONS REGIMES	Prof. Dr. Mohammad Jafari, Zahra Khalili
		5	GREEK-TURKISH MARITIME DISPUTES AND EU COMMON FOREIGN POLICY COHERENCE CHALLENGES	Assoc. Prof. Dr. Dimitrios Pappas, Eleni Stavrou, Dr. Kostas Nikolaou
		6	EUROPEAN INTEGRATION IMPACTS ON GREEK FISCAL SOVEREIGNTY POST-2010 DEBT CRISIS	Dr. Maria Economou, Antonis Papadopoulos
		7	MIGRATION POLICY DILEMMAS AND NATIONAL SECURITY FRAMINGS IN CONTEMPORARY GREECE	Dr. Sophia Karagianni, Nikos Theodorou, Assis. Prof. Dr. Yiorgos Lyras
		8	CLIMATE CHANGE ADAPTATION GOVERNANCE AND FEDERALISM CHALLENGES IN INDIA	Prof. Dr. Arjun Mehra, Priya Venkatesh, Dr. Sanjay Rao
		9	DIGITAL GOVERNANCE REFORMS AND ELECTION MANAGEMENT INNOVATIONS IN INDIA	Assoc. Prof. Dr. Neha Kapoor, Vikram Desai

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Assoc. Prof. Dr. Maria Georgiou**	1	LINGUISTIC DIMENSIONS OF PERSIAN CODE-SWITCHING PATTERNS IN TEHRAN BILINGUAL COMMUNITIES	Prof. Dr. Reza Ahmadi, Soraya Mahmoudi, Ali Karimi
		2	PHONOLOGICAL ADAPTATION STRATEGIES IN LOANWORDS FROM ARABIC TO MODERN PERSIAN	Dr. Fatemeh Hosseini, Assoc. Prof. Dr. Mohammad Jafari
		3	DISCOURSE MARKERS AND CONVERSATIONAL FLOWS IN PERSIAN ACADEMIC ORAL PRESENTATIONS	Leila Bahrami, Dr. Hassan Rezaei, Neda Sharifi
		4	SYNTACTIC COMPLEXITY MEASURES IN PERSIAN EFL WRITING DEVELOPMENT TRAJECTORIES	Assis. Prof. Dr. Mina Tavakoli, Parisa Ghasemi
		5	BILINGUAL EDUCATION POLICY IMPLEMENTATION CHALLENGES IN GREEK-THRACIOTURKISH COMMUNITIES	Prof. Dr. Eleni Papadopoulos, Dr. Kostas Dimitriadis
		6	DIALECTAL VARIATION IN CYPRIOT GREEK PHONOLOGY AND ITS IMPLICATIONS FOR LANGUAGE TEACHING	Assoc. Prof. Dr. Maria Georgiou, Nikos Stavrou
		7	PRAGMATIC FUNCTIONS OF GREEK DISCOURSE PARTICLE "RE" IN SPONTANEOUS INTERACTION	Dr. Sophia Antoniou, Panagiotis Lazos, Katerina Tsoulaki
		8	LANGUAGE ATTITUDES TOWARD HINDI-ENGLISH CODE-MIXING IN URBAN DELHI YOUTH SPEECH	Prof. Dr. Anjali Gupta, Rahul Sharma
		9	TAMIL-SANSKRIT PRAGMATIC BORROWINGS IN CLASSICAL DRVIDIAN DISCOURSE STRUCTURES	Dr. Priya Venkatesh, Assoc. Prof. Dr. Karthik Raman, Lakshmi Nair

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Assoc. Prof. Dr. Eleni Papadopoulos,**	1	RITUAL PRACTICES AND GENDER ROLES IN CONTEMPORARY ZOROASTRIAN COMMUNITIES OF YAZD PROVINCE	Prof. Dr. Reza Ahmadi, Soraya Mahmoudi, Ali Karimi
		2	NOMADIC PASTORALISM TRANSFORMATIONS AMONG BAKHTIARI TRIBES IN POST-REVOLUTIONARY IRAN	Dr. Fatemeh Hosseini, Assoc. Prof. Dr. Mehdi Rezaei
		3	URBAN KURDISH IDENTITY NEGOTIATIONS THROUGH MUSIC AND FESTIVALS IN MAHABAD CITY	Leila Bahrami, Dr. Hassan Tavakoli, Nima Jafari
		4	SHIITE PILGRIMAGE ECONOMIES AND SOCIAL MOBILITY IN MASHHAD'S HOLY SHRINE COMPLEX	Prof. Dr. Zahra Mahmoudi, Saeed Alavi
		5	MEDITERRANEAN ISLAND REFUGEE INTEGRATION THROUGH CULINARY EXCHANGE IN LESVOS COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Eleni Papadopoulos, Dr. Kostas Nikolaidis
		6	BYZANTINE RELIGIOUS ICONOGRAPHY AND CONTEMPORARY ORTHODOX IDENTITY IN THESSALONIKI NEIGHBORHOODS	Dr. Maria Stavropoulou, Nikos Georgiadis, Assis. Prof. Dr. Anna Koukidou
		7	RURAL AGROTOURISM AND HERITAGE REVITALIZATION AMONG CRETE MOUNTAIN VILLAGES	Prof. Dr. Dimitris Tsoukalas, Sofia Petraki
		8	BEDOUIN GENDER DYNAMICS AND MOBILITY PATTERNS IN SAUDI ARABIA'S NORTHERN PROVINCES	Dr. Fatima Al-Ghamdi, Assoc. Prof. Dr. Khalid Al-Mansour
		9	HAJ JOURNEYS AND TRANSNATIONAL PILGRIM KINSHIP NETWORKS FROM THE HEJAZ REGION	Prof. Dr. Nasser Al-Qahtani, Aisha Rahman
		10	AYNU ETHNIC REVITALIZATION THROUGH BEAR FESTIVALS IN HOKKAIDO INDIGENOUS COMMUNITIES	Dr. Hiroshi Tanaka, Assoc. Prof. Dr. Yuko Sato, Kenji Nakamura
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
December 23 - 29, 2025
IZMIR
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

24 Aralık / Dec 24, 2025 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Assis. Prof. Dr. Amel Harzi**	1	URBAN SHRINE VISITATION AND SPIRIT MEDIUMSHIP AMONG TOKYO SALARYMEN COMMUNITIES	Prof. Dr. Akihiro Mori, Sakura Ikeda
		2	DIGITAL MEDIA LITERACY AND FAKE NEWS DISSEMINATION AMONG KAZAKHSTANI UNIVERSITY STUDENTS	Prof. Dr. Aizhan Kulanova, Yerbolat Nurgaliyev, Dr. Madina Sarsenova
		3	SOCIAL MEDIA'S ROLE IN SHAPING YOUTH POLITICAL ACTIVISM DURING KAZAKHSTANI PROTESTS	Assoc. Prof. Dr. Ruslan Bekov, Aidana Zhumagaliyeva
		4	CROSS-CULTURAL COMMUNICATION CHALLENGES IN MULTILINGUAL KAZAKHSTANI WORKPLACES	Dr. Gulnara Tolegenova, Nurlan Abildayev, Assis. Prof. Dr. Zhanna Kassenova
		5	INFLUENCER MARKETING STRATEGIES AND CONSUMER TRUST IN KAZAKHSTANI E-COMMERCE PLATFORMS	Prof. Dr. Erlan Mukhametov, Dana Sadykova
		6	ARABIC DIALECTAL VARIATIONS AND THEIR IMPACT ON DIGITAL COMMUNICATION IN TUNISIAN SOCIAL NETWORKS	Assoc. Prof. Dr. Sami Ben Romdhane, Nadia Kallel
		7	PUBLIC RELATIONS STRATEGIES DURING TUNISIA'S POST-REVOLUTIONARY POLITICAL CRISES	Dr. Lilia Trabelsi, Prof. Dr. Hassen Zghal, Meriem Jrad
		8	MIGRANT MEDIA CONSUMPTION PATTERNS AND INTEGRATION CHALLENGES IN TUNISIAN URBAN COMMUNITIES	Assis. Prof. Dr. Amel Harzi
		9	DIGITAL STORYTELLING AND CULTURAL PRESERVATION AMONG MOROCCAN BERBER COMMUNITIES	Dr. Fatima Zahra El Amrani, Assoc. Prof. Dr. Youssef Belkadi
		10	CORPORATE COMMUNICATION STRATEGIES ADDRESSING CLIMATE CHANGE IN MOROCCAN SUSTAINABLE TOURISM	Prof. Dr. Hassan Derfoufi, Amina Naji, Karim El Fassi
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
December 23 - 29, 2025
IZMIR
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

24 Aralık / Dec 24, 2025 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Dr. Fatemeh Hosseini,	1	DIGITAL TRANSFORMATION STRATEGIES FOR SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN AZERBAIJAN'S OIL DEPENDENT ECONOMY	Prof. Dr. Elnur Mammadov, Aysel Karimova, Farid Huseynov
		2	SUSTAINABLE SUPPLY CHAIN PRACTICES AND FIRM PERFORMANCE IN AZERBAIJANI AGRICULTURE	Assoc. Prof. Dr. Nigar Aliyeva, Rashad Ibrahimov
		3	BLOCKCHAIN TECHNOLOGY ADOPTION BARRIERS IN AZERBAIJAN'S FINANCIAL SERVICES SECTOR	Dr. Leyla Hasanova, Elvin Gurbanov, Zara Mammadova
		4	CORPORATE GOVERNANCE REFORMS AND INVESTOR CONFIDENCE IN BAKU STOCK EXCHANGE	Kamran Abbasov, Prof. Dr. Sevinc Nuriyeva
		5	ISLAMIC FINANCE INNOVATIONS AND ECONOMIC RESILIENCE IN IRANIAN SMEs	Assoc. Prof. Dr. Reza Ahmadi, Soraya Mahmoudi, Ali Karimi
		6	CIRCULAR ECONOMY MODELS FOR TEXTILE INDUSTRY SUSTAINABILITY IN IRAN	Dr. Fatemeh Hosseini, Mohammad Jafari
		7	AGILE METHODOLOGIES ADOPTION IN IRANIAN SOFTWARE DEVELOPMENT FIRMS	Prof. Dr. Hassan Rezaei, Leila Bahrami
		8	FAMILY BUSINESS SUCCESSION PLANNING IN NORTH MACEDONIA'S MANUFACTURING SECTOR	Assoc. Prof. Dr. Nikola Popovski, Elena Ivanovska
		9	TOURISM DIGITAL MARKETING STRATEGIES POST-COVID RECOVERY IN NORTH MACEDONIA	Dr. Marija Petrovska, Goran Trajkovski, Assis. Prof. Dr. Biljana Angelova
		10	ESG INVESTING FRAMEWORKS FOR EMERGING EUROPEAN CAPITAL MARKETS: NORTH MACEDONIA CASE	Saso Kostovski, Prof. Dr. Daniela Trbovska
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Prof. Dr. Mina Sharifi,**	1	STRATEGIC ALLIANCES BETWEEN AZERBAIJANI OIL COMPANIES AND INTERNATIONAL ENERGY GIANTS	Prof. Dr. Vugar Aliyev, Sevda Mirzayeva, Rauf Gahramanov
		2	FINTECH DISRUPTION AND TRADITIONAL BANKING TRANSFORMATION IN AZERBAIJAN	Assoc. Prof. Dr. Gunel Ismayilova, Elshan Nuriyev
		3	BRAND MANAGEMENT STRATEGIES FOR AZERBAIJANI EXPORTS IN COMPETITIVE EMERGING MARKETS	Nigar Sadigova, Prof. Dr. Orkhan Nadirov
		4	CROWDFUNDING PLATFORMS AND ENTREPRENEURIAL ECOSYSTEM DEVELOPMENT IN IRAN	Assoc. Prof. Dr. Babak Mehregan, Neda Karimi, Saeed Ahmadi
		5	SUPPLY CHAIN RESILIENCE STRATEGIES FOR IRANIAN AUTOMOTIVE INDUSTRY UNDER SANCTIONS	Dr. Parisa Hosseini, Amir Rezaei
		6	WOMEN ENTREPRENEURSHIP IN IRAN'S HANDICRAFT SECTOR: OVERCOMING INSTITUTIONAL BARRIERS	Prof. Dr. Mina Sharifi, Zahra Mahmoudi
		7	DIGITAL MARKETING TRANSFORMATION IN NORTH MACEDONIA'S AGROFOOD EXPORTS	Assoc. Prof. Dr. Viktorija Stojkovska, Marko Petrovski
		8	SUSTAINABLE TOURISM DEVELOPMENT MODELS FOR OHRID LAKE UNESCO HERITAGE SITE	Dr. Ana Blazevska, Nikola Jovanovski, Elena Risteska
		9	BLOCKCHAIN APPLICATIONS IN NORTH MACEDONIA'S WINE INDUSTRY TRACEABILITY	Prof. Dr. Dejan Canev, Sara Kostovska, Assis. Prof. Dr. Filip Temelkov

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Assoc. Prof. Dr. Theresa Lim,**	1	THE ROLE OF COLLECTIVISTIC FAMILY STRUCTURES IN SHAPING ADOLESCENT IDENTITY FORMATION AMONG IRANIAN URBAN YOUTH	Prof. Dr. Reza Mohammadi, Sara Hosseini, Ali Karimi
		2	MINDFULNESS INTERVENTIONS INCORPORATING ISLAMIC CONTEMPLATION PRACTICES FOR ANXIETY REDUCTION IN IRANIAN UNIVERSITY STUDENTS	Assoc. Prof. Dr. Fatemeh Ahmadi, Dr. Hassan Rezaei
		3	WORKPLACE GENDER DYNAMICS AND PSYCHOLOGICAL DISTRESS AMONG FEMALE PROFESSIONALS IN TEHRAN CORPORATE SETTINGS	Leila Jafari, Nima Bahrami, Prof. Dr. Zahra Mahmoudi
		4	RESILIENCE FACTORS AMONG IRANIAN REFUGEE CHILDREN DISPLACED BY ECONOMIC MIGRATION TO NEIGHBORING COUNTRIES	Dr. Mehran Tavakoli, Assis. Prof. Dr. Yasaman Sharifi
		5	CULTURAL ADAPTATIONS OF COGNITIVE BEHAVIORAL THERAPY FOR DEPRESSION AMONG FILIPINO MIGRANT WORKERS IN METRO MANILA	Prof. Dr. Maria Santos, Dr. Jose Rizalino, Ana Cruz
		6	SOCIAL MEDIA INFLUENCE ON BODY IMAGE DISTURBANCE AMONG FILIPINO ADOLESCENT GIRLS IN URBAN POVERTY SETTINGS	Assoc. Prof. Dr. Theresa Lim, Ramon Dela Cruz
		7	TRAUMA-INFORMED SCHOOL COUNSELING FOR CHILDREN AFFECTED BY PHILIPPINE NATURAL DISASTERS	Dr. Elena Vargas, Mark Anthony Reyes, Sofia Mendoza
		8	WORKPLACE PSYCHOLOGICAL SAFETY AND EMPLOYEE VOICE BEHAVIOR IN OMANI OIL AND GAS SECTOR	Prof. Dr. Ahmed Al-Harthi, Fatima Al-Maskari
		9	PARENTING STYLES AND ACADEMIC RESILIENCE AMONG OMANI BEDOUIN HERITAGE STUDENTS IN URBAN SCHOOLS	Assoc. Prof. Dr. Khalid Al-Busaidi, Dr. Noor Al-Harthy, Salim Al-Mahrooqi
		10	MIGRATION STRESS AND COPING STRATEGIES AMONG EXPATRIATE COMMUNITIES IN MUSCAT WORK ENVIRONMENTS	Layla Al-Rashidi, Prof. Dr. Tariq Al-Ghanboosi
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Assoc. Prof. Dr. Fatima Zahra El Amrani,**	1	YORUBA TEXTILE TRADITIONS AND CONTEMPORARY FASHION IDENTITY IN NIGERIAN URBAN CENTERS	Prof. Dr. Amina Okonkwo, Chidi Eze, Ngozi Ude
		2	NOK TERRACOTTA SCULPTURE INFLUENCES ON CONTEMPORARY NIGERIAN CERAMIC ART PRACTICES	Assoc. Prof. Dr. Emeka Nwosu
		3	MASQUERADES AND PERFORMANCE ART IN POSTCOLONIAL IDENTITY EXPRESSION AMONG IGBO COMMUNITIES	Dr. Ifeoma Okoro, Obi Nwankwo, Chioma Adebayo
		4	CALABAR CARNIVAL AS URBAN CULTURAL RESISTANCE AND TOURISM DEVELOPMENT STRATEGY	Prof. Dr. Bassey Ekanem, Ekaette Udoh
		5	BERBER ORNAMENTAL GEOMETRY IN CONTEMPORARY MOROCCAN CALLIGRAPHY PRACTICES	Assoc. Prof. Dr. Fatima Zahra El Amrani, Hassan Bouachrine
		6	GN AWA MUSIC TRADITIONAL INFLUENCES ON MODERN MOROCCAN FUSION GENRES	Dr. Aicha Lmrabet, Karim El Fassi
		7	MARABOUTIC PORTRAITURE AND PHOTOGRAPHIC INNOVATION IN 20TH-CENTURY MOROCCAN STUDIO PRACTICE	Youssef Bennani, Prof. Dr. Nadia Cherkaoui
		8	MAASAI BEADWORK EVOLUTION AND CONTEMPORARY KENYAN JEWELRY DESIGN INNOVATIONS	Assoc. Prof. Dr. Jepchumba Kiptoo, Naserian ole Lekishon
		9	LUKASA MEMORY BOARDS AND DIGITAL ARCHIVING OF LUBA COSMOLOGY IN CONTEMPORARY ART	Dr. Wanjiku Mwangi, Kofi Amankwaa
		10	KIKUYU SCULPTURE TRADITIONS AND CONTEMPORARY KENYAN PUBLIC ART INSTALLATIONS	Prof. Dr. Muthoni Kariuki, Juma Omondi, Zawadi Mwikali
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Doç. Dr. Sait Yıldırım**	1	SOSYAL MEDYANIN ERGENLERDE AKRAN ZORBALIĞINA ETKİSİ	Doç. Dr. Sait Yıldırım Doç. Dr. Bahri Gür Doktora Öğrencisi Buket Bağrıyanık Yıldırım
		2	ALGORİTMALARIN GÖLGESİNDE BÜYÜMEK: ÇOCUKLARDA DİJİTAL BAĞIMLILIĞIN VE SOSYALLEŞME BİÇİMLERİNİN DÖNÜŞÜMÜ	Doç. Dr. Sait Yıldırım
		3	İklim Değişikliği Endişesi ile Psikolojik Sıkıntı Arasındaki İlişkide Algılanan Stres ve Duygu Düzenleme Güçlüğünün Aracı Rolü	Lisans Öğrencisi Asude Yalın Lisans Öğrencisi Melike Yalın Doç. Dr. Sümeyye Derin
		4	EBEVEYN DUYGUSAL ERİŞİLEBİLİRLİĞİN DUYGUSAL ZEKA BECERİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR ÇALIŞMA	Psikolog BÜŞRA AYDOĞDU Dr. Öğr. Üyesi ALİYE ATEŞ ÖS
		5	THE MEDIATING ROLES OF ENERGY AND SELF-REGULATION IN THE RELATIONSHIP BETWEEN PERSEVERANCE AND STRESS RESILIENCE AMONG ADOLESCENTS: A PARALLEL MEDIATION ANALYSIS	Doç. Dr. Mehmet ŞATA Doç. Dr. Mahmut Sami KOYUNCU
		6	COLLABORATION PROFILES AND THEIR DETERMINANTS IN ADOLESCENTS: A LATENT PROFILE ANALYSIS AND MULTINOMIAL LOGISTIC REGRESSION APPROACH	Doç. Dr. Mehmet ŞATA Doç. Dr. Mahmut Sami KOYUNCU
		7	AYDINLIK ÜÇLÜ KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN GELİŞMELERİ KAÇIRMA KORKUSU ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE DAİR KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE	Psikolog, SERRA NUR AKGÜN
		8	ERGENLERDE SİBER OBSESİF TAKİP MAĞDURİYETİ: ANNE-BABA TUTUMU, DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER VE SOSYAL MEDYA KULLANIM ALIŞKANLIKLARIYLA İLİŞKİSİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Sedef MELEMEZ Prof. Dr. Hülya ERCAN

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Asst. Prof. Dr., Fatih TAKTAK**	1	COMPARATIVE PERSPECTIVES ON URBAN TRANSFORMATION: GLOBAL APPROACHES AND OUTCOMES ACROSS TEN COUNTRIES	Asst. Prof. Dr., Fatih TAKTAK
		2	BUILDING AMNESTY AND LAND USE GOVERNANCE: COMPARATIVE INSIGHTS WITH A FOCUS ON TURKEY	Asst. Prof. Dr., Fatih TAKTAK
		3	6 ŞUBAT 2023 DEPREMLERİ SONRASINDA KİLİS VE HATAY'DA İLÇE BAZINDA NÜFUSUN MEKÂNSAL SÜREKLİLİĞİ: CBS VE WORLDPOP VERİLERİ ÜZERİNDEN BİR ANALİZ	Dr. Öğretim Üyesi Ceren YAĞCI
		4	AMSTERDAM SCHİPHOL HAVALİMANI VE ANKARA ESENBOĞA HAVALİMANI ÇEVRESİNİN KENTSEL GELİŞİMİNİN UYDU GÖRÜNTÜLERİ YARDIMIYLA ZAMANSAL ANALİZİ	Kübra BAŞ YOLCU Dr. Öğretim Üyesi Aycan Murat MARANGOZ
		5	KENTSEL YEŞİLLENDİRME YAKLAŞIMLARINDA DİKEY BAHÇELER: WEB OF SCİENCE TABANLI BİBLİYOMETRİK BİR ARAŞTIRMA	Öğr. Gör. Dr. İlhami AY Doç. Dr. Şefika ERGİN
		6	TEMATİK HARİTALAR BAĞLAMINDA KÜLTÜREL MİRAS ÇALIŞMALARININ GELİŞİMİ: WEB OF SCİENCE BİBLİYOMETRİK DEĞERLENDİRMESİ	Öğr. Gör. Dr. İlhami AY Doç. Dr. Şefika ERGİN

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Prof. Dr. Muammer CENGİL**	1	International positions on the war on Gaza and its repercussions on societal stability and peace	Dr. Amira Ismail Muhammad Al-Ubaidi
		2	FIKHÎ AÇIDAN DÜNYEVİLEŞMENİN SOMUT TEZAHÜRLERİNE DAİR BİR DEĞERLENDİRME	Doç. Dr. Taha YILMAZ
		3	MANEVİYATIN PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: KÜLTÜRLERARASI BİR DEĞERLENDİRME	Prof. Dr. Muammer CENGİL
		4	DİNSEL KİMLİK VE SOSYAL AİDİYET: PSİKOLOJİK BİR İNCELEME	Prof. Dr. Muammer CENGİL
		5	TEŞBİHLERİ AÇISINDAN YAHYÂ B. SELÂME EL-HASKEFÎ'NİN ŞİİRLERİ	Doç. Dr. Halil AKÇAY Yahya AKÇAY
		6	KUR'AN'IN AİLE BİRLİĞİNİN KORUNMASINA YÖNELİK BOŞANMA ÖNCESİ HAKEMLİK ÖNERİSİ	Doç. Dr. Mustafa TUNÇER
		7	KUR'ÂN PERSPEKTİFİNDEN İNSANIN YERYÜZÜNDE HALİFE KILINMASI	Doç. Dr. Mustafa TUNÇER
		8	The Possibility of a Psychological Exegesis of the Qur'an: A Nafs-Centered, Discourse-Analytical Approach	Tuğçe GÜNEŞ Doç. Dr. Ramazan ŞAHAN

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Doç. Dr. Erkan DENK**	1	SİVAS HEALTH TOURISM SWOT ANALYSIS	Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem YEL
		2	ETHICAL ISSUES OF MASS TOURISM AND ITS DAMAGES TO THE ENVIRONMENT AND CULTURAL HERITAGE	Yüksek Lisans Öğrencisi Özge SARAÇOĞLU Dr. Öğr. Üyesi Fatma EBAN
		3	FAMILY FRIENDLY TOURİSM DESTİNATİONS AND TOURİSM BUSİNESSES	Doç. Dr. Sine ERDOĞAN MERCAN Sinem AYSU
		4	LEISURE MANAGEMENT IN FAMILIES FROM THE PERSPECTIVE OF DIGITAL LIFE SKILLS	Ömer TUFAN Doç. Dr. Sine ERDOĞAN MERCAN
		5	GASTRONOMİK KİMLİĞİN GÖRSEL TEMSİLİ: SEÇİLMİŞ ÜLKE BANKNOTLARI ÜZERİNE BİR ANALİZ	Dr. Öğr Üyesi Nilgün KARAMAN Yüksek Lisans Öğrencisi Mustafa Tolgay ERTAN
		6	REGIONAL DISTRIBUTION OF GEOGRAPHICAL INDICATIONS IN TÜRKİYE AND CLASSIFICATION ACCORDING TO PRODUCT GROUPS	Doç. Dr. Erkan DENK
		7	A RESEARCH ON BALIKESİR GEOGRAPHİCAL INDICATED PRODUCTS AND THEIR EVALUATION IN THE DEVELOPMENT OF REGIONAL TOURİSM	Lisans Öğrencisi Nimet TURAN Lisans Öğrencisi İklim ÇELİK Doç. Dr. Gizem ÖZGÜREL
		8	WORLD FEDERATION OF TOURIST GUIDE ASSOCIATIONS (WFTGA) RESMİ INSTAGRAM HESABININ İNCELENMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Hatice Nur KESİMAL Dr. Öğr. Üyesi Hasret ULUSOY MUTLU

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Prof. Dr. Mevlüt ÇELEBİ**	1	THE IMPACT OF WORLD WAR II ON MILITARY AND CIVILIAN HEALTH SERVICES: MEDICAL INNOVATIONS, PUBLIC HEALTH TRANSFORMATION, AND CONTRIBUTIONS TO THE INSTITUTIONALIZATION OF MODERN MEDICINE	Dr. Özlem KARAPINAR GÖK
		2	STRATEGIC ORIENTATIONS İN TURKISH FOREIGN POLICY: THE HISTORICAL, POLITICAL, AND REGIONAL IMPLICATIONS OF THE BAGHDAD PACT	Dr. Özlem KARAPINAR GÖK
		3	MUSSOLINI'NİN TÜRKİYE'Yİ İŞGAL PLANI	Prof. Dr. Mevlüt ÇELEBİ
		4	RUMELİ'YE VEDA EDERKEN SULTAN REŞAD'IN KOSOVA'YI ZİYARETİ	Prof. Dr. Mevlüt ÇELEBİ
		5	A COMPARİSON OF CERTAİN KAZAS AND NAHİYES İN THE PROVİNCE OF ALEPPO ACCORDİNG TO THE AVÂRIZ-HÂNE REGİSTER NO. 678	Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ
		6	THE CONTENT AND SOURCE VALUE OF THE AVÂRIZ-HÂNE REGISTER NUMBERED MAD 678	Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ
		7	THE ROLE AND INFLUENCE OF GEORGIAN WOMEN IN THE HISTORICAL PROCESS: FROM RELIGIOUS LEADERS TO INTER-IMPERIAL POLITICAL FIGURES	Öğr. Gör. Dr. Hatice ERTÜRK
		8	MOĞOLLARDA ELÇİ KABULÜ	Mehmet İSTEMİHAN

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Assoc. Prof. Dr. Filiz EROĞLU**	1	E-TİCARETTE KAMPANYA PERFORMANSININ ÇOK BOYUTLU ANALİZİ: ROI, SEGMENTASYON VE ZAMANLAMA OPTİMİZASYONU ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	Doç. Dr. Pınar ÖZKAN Prof. Dr. İpek DEVECİ KOCAKOÇ
		2	EVCİL HAYVAN GİYİM ENDÜSTRİSİNDE YOUTUBE İÇERİK STRATEJİLERİ: İÇERİK UZUNLUĞU VE REKLAM YATIRIMLARININ ETKİLEŞİM KALİTESİ ÜZERİNE BİR ANALİZ	Doç. Dr. Pınar ÖZKAN Prof. Dr. İpek DEVECİ KOCAKOÇ
		3	BOP'TA DİJİTALLEŞME VE PAZARLAMA KARMASININ YENİDEN YAPILANDIRILMASI: 8A TEMELLİ BİR YAKLAŞIM	Arş. Gör. Dr. Sevi BALOĞLU SEVİNÇ
		4	AN EXPLORATORY RESEARCH ON YOUNG CONSUMERS' SOFT SAVING TENDENCIES	Assoc. Prof. Dr. Filiz EROĞLU
		5	DEVELOPING THE SERVICE BRAND LOVE SCALE: A CONTEXT-SPECIFIC INSTRUMENT FOR EMOTIONAL ATTACHMENT IN SERVICE SETTINGS	Assist. Prof. Dr. Pınar Alyar
		6	ENDÜSTRİ 4.0 SÜRECİNDE AKILLI ÜRÜNLER VE TÜKETİCİ ETKİLEŞİMİ: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE	Arş. Gör. Dr. Sinem SARGIN
		7	TÜKETİCİLERİN YOUTUBE REKLAM VİDEOLARINDAKİ DUYGU ÇAĞRIŞIMLARINA VERDİKLERİ TEPKİLER: BİR İÇERİK ANALİZİ	Öğrt. Gör.Dr. Pınar COŞKUN
		8	THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN DIGITAL MARKETING: TRANSITION FROM SEARCH ENGINE OPTIMIZATION (SEO) TO GENERATIVE ENGINE OPTIMIZATION (GEO)	Muhammed Mustafa GÖKTAŞ Hatice KÖSE Prof. Dr. Ahmet GÜRBÜZ

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Öğr. Gör. Gizem TÜRE**	1	ALMANYA'DAKİ TÜRK GÖÇMENLERİN İKİNCİ DİL EDİNİM SÜREÇLERİNİN TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ ÇOCUKLARIN TÜRKÇE EDİNİM SÜRECİ İLE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ: POLİTİKALAR VE ÖNERİLER	Doktora Öğrencisi Ahmet CİHANGİR Doç. Dr. Demet KARDAŞ
		2	YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİN ALANINDA YAPILAN TEZLERİN DİL BİLGİSİ AÇISINDAN META-SENTEZ YÖNTEMİ İLE İNCELENMESİ	Doktora Öğrencisi Ahmet CİHANGİR Doç. Dr. Demet KARDAŞ
		3	Mobile-Assisted Language Learning (MALL) in Türkiye's K–12 English Education: A PRISMA-Based Systematic Review (2020–2025)	Govher YAZDURDYYEVA Fidel ÇAKMAK
		4	A COGNITIVE COMPARISON OF READING COMPREHENSION QUESTIONS IN TEACHING TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE: A STUDY ON A2 AND B1 LEVELS	Öğr. Gör, ZEYNEP ARICI Öğr. Gör. Gizem TÜRE
		5	AN ANALYSIS OF VISUALS IN THE 5TH GRADE MIDDLE SCHOOL ENGLISH TEXTBOOK WITHIN THE CONTEXT OF INCLUSIVE EDUCATION	Graduate Student Ayşe YILMAZ
		6	İNGİLİZCE ÖĞRETİMİNDE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARINA İLİŞKİN LİSE İNGİLİZCE ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞ VE ÖNERİLERİ	Prof. Dr. Necdet KONAN Sueda Zişan TÜRKÖZ
		7	CONCEPTUAL FRAMEWORK FOR COMPARING ADVANTAGES OF NON-GAME-BASED LEARNING AND GAME-BASED LEARNING	Havva İrem TAŞDEMİR Zeynep ALTUNEL Fidel ÇAKMAK
		8	9 TH GRADE LISTENING SKILLS IN THE TÜRKIYE CENTURY MAARIF MODEL: A QUALITATIVE DOCUMENT ANALYSIS	Havva İrem Taşdemir Zeynep ALTUNEL Fidel ÇAKMAK

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Dr. Öğretim Üyesi Emine ERDOĞAN**	1	ŞİİRİN DUYGUSUNDAN MODAYA AKTARILAN KIYAFET TASARIMLARI	Doç. Dr. Hüseyin ÖZDEMİR Yüksek Lisans Nazmiye Çiçek GÜMÜŞ
		2	DUVARIN ARDINDAKİ KADIN: ATIK DUVAR KAĞITLARINDAN SANATSAL MODA TASARIMLARI	Doç. Dr. Hüseyin ÖZDEMİR Yüksek Lisans Öğrencisi Seda ÇOLAK
		3	MODA TASARIMINDA EPOKSİ REÇİNE UYGULAMASI; FARKLI KUMAŞ TÜRLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ	Doç.Dr. Şengül EROL Shaghayegh TAJAMMOLI MOHADDES
		4	BİYOMİMİKRİ VE MİTOLOJİ BAĞLAMINDA YILAN EJDERHA METAFORUNUN GİYSİ TASARIMLARINA YANSIMALARI	Doç.Dr. Şengül EROL Rumeysa ÇOBAN
		5	FARKLI COĞRAFYALARIN GÖRSEL MİRASININ GÜNCEL TASARIMLARA AKTARIMI	Sibel ERDURAN Zeynep DUMAN
		6	SARAY RİTÜELLERİNİN GİYSİYE YANSIMASI: OSMANLI KAFTANLARININ TARİHSEL VE TEKNİK BAĞLAMI	Dr. Öğretim Üyesi Emine ERDOĞAN
		7	TAY-TECH TEKNİK KUMAŞLARIN FONKSİYONEL ÜRÜN TASARIMINDAKİ ROLÜ	Kıdemli Tasarımcı Selcan Korkmaz Dursun
		8		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Dr. Öğr. Üyesi Sevil ÖZTAŞ**	1	MICROBIOTA–IMMUNE SYSTEM INTERACTIONS IN MULTIPLE SCLEROSIS: CURRENT EVIDENCE AND CLINICAL IMPLICATIONS	Dr. Öğr. Üyesi Sevil ÖZTAŞ
		2	CRISPR–CAS SYSTEMS AND ANTIMICROBIAL RESISTANCE: MECHANISMS, CHALLENGES, AND CLINICAL POTENTIAL	Dr. Öğr. Üyesi Sevil ÖZTAŞ
		3	THEOBROMINE AS A NATURAL SCAFFOLD FOR ANTICANCER DRUG DESIGN: DOCKING AND ADMET-BASED INSIGHTS	Assist. Prof.Dr. Emine TERZİ Assist. Prof.Dr. Beyza Ecem Öz Bedir
		4	COMPARATIVE INVESTIGATION OF PHENOLIC COMPOUNDS, ANTIOXIDANT CAPACITY AND PROTEIN CONTENT OBTAINED FROM ETHANOL AND WATER EXTRACTIONS OF VITEX AGNUS-CASTUS L. SEEDS	Assist. Prof. Dr. Muammer TEPE Assoc. Prof. Dr Hafize DİLEK TEPE
		5	THE EFFECTS OF DIFFERENT SOIL pH LEVELS ON THE HISTOLOGY OF Eisenia fetida	Irmak ZENGİN Res. Asst. Muhterem Elif DEMİRAĞ Res. Asst. Dr. Melodi YENMİŞ Assoc. Prof. Dr. Esra AKAT ÇÖMDEN
		6	INVESTIGATION OF COD, TOC, AND MEOH REMOVAL FROM BIODIESEL WASTEWATER USING THE O_3/H_2O_2/UV PROCESS	PhD. Meryem AKSU Doç.Dr. Nazire Pınar TANATTI
		7	ADVANCED OXIDATION PROCESSES IN THE TREATMENT OF PHARMACEUTICAL MANUFACTURING INDUSTRY WASTEWATER	Zehra ÖZTÜRK Emine CAN GÜVEN
		8	PİYASADA SATILAN İNCİR ÇEKİRDEĞİ YAĞLARININ ANTİOKSİDAN KAPASİTELERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	Ecz. Nursema MENEKŞE Doç. Dr. DUYGU TAŞKIN

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Doç. Dr. Abdullah SEVİN**	1	SİMÜLASYONLARDA KULLANILAN SÖZDE RASTGELE SAYI ÜRETEÇLERİNİN PERFORMANS VE İSTATİSTİKSEL KARŞILAŞTIRMASI	Doç. Dr. Abdullah SEVİN
		2	KRİPTOGRAFİK SÖZDE RASTGELE SAYI ÜRETEÇLERİNİN PERFORMANS VE İSTATİSTİKSEL KARŞILAŞTIRMASI	Doç. Dr. Abdullah SEVİN
		3	BÜYÜK DİL MODELLERİNDE ATTENTİON MEKANİZMALARININ AÇIKLAYICILIĞININ YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ	Dr. Volkan ALTINTAŞ
		4	AN ANALYTIC HIERARCHY PROCESS (AHP) ANALYSIS OF FACTORS INFLUENCING THE ADOPTION OF ONLINE PAYMENT SYSTEMS FROM INDIVIDUAL AND CORPORATE PERSPECTIVES	Zeynep Büşra KARAKOÇ Assis. Prof. Dr. Cafer Erhan BOZDAĞ
		5	DATASET BIAS IN COLONOSCOPY-BASED POLYP SEGMENTATION	Lect. Nurhan DEĞİRMENCİ BİNGÖL Asst. Prof. Dr. Özkan BİNGÖL Prof. Dr. Kemal TURHAN
		6	DATA CLEANING AND SEMI-AUTOMATED LABELING WITH ACTIVE LEARNING FOR NOISY DATASETS	Asst. Prof. Dr. Özkan BİNGÖL
		7	HALLUCINATION ISSUES IN ENTERPRISE AI CHATBOTS AND THE RAG APPROACH	Mehmet Emin ERSÖZ Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BİLEN
		8	EXPLORING THE INTERSECTION OF GENETICS, CREATIVITY, AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE: A BIBLIOMETRIC ANALYSIS	Asst. Prof. Şeyma BOZKURT UZAN Research Assistant, Yasemin SİPAHİ Undergraduate Student, Şevval ARABACIOĞLU
		9	DİKKAT EKSİKLİĞİ VE HİPERAKTİVİTE BOZUKLUĞU İLAÇLARINA YÖNELİK HASTA GERİ BİLDİRİMLERİNİN DOĞAL DİL İŞLEME VE BÜYÜK DİL MODELLERİ İLE ANALİZİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Mertcan Sarıgül Doç. Dr. Özgür Gümüş
		10	KURUMSAL KİMLİK VE ERİŞİM YÖNETİMİ (IAM) SİSTEMLERİNDE ANOMALİ TESPİTİ	Sedat KARADAĞ Dr. Senem ŞAHAN VAHAPLAR Mehmet Hakkı ERSOY Doç. Dr. Ahmet FEYZİOĞLU
		11	GÖRÜNTÜ TABANLI MALZEME VE BİLEŞEN ÖNERİSİ İÇİN DERİN TEMSİL ÖĞRENME YAKLAŞIMI	Sedat KARADAĞ Dr. Senem ŞAHAN VAHAPLAR Mehmet Hakkı ERSOY Doç. Dr. Ahmet FEYZİOĞLU

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Dr. Karim Mansouri**	1	INTEGRATING ARABIC LANGUAGE PRESERVATION INTO MODERN ALGERIAN BILINGUAL CURRICULA	Prof. Dr. Ahmed Belkacem, Fatima Zahraoui
		2	STEM EDUCATION CHALLENGES AND SOLUTIONS IN RURAL ALGERIAN SECONDARY SCHOOLS	Assoc. Prof. Dr. Nadia Cherif, Yacine Boualem, Samir Lounis
		3	TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT THROUGH PEER OBSERVATION IN ALGERIAN VOCATIONAL TRAINING	Dr. Karim Mansouri, Amina Hadji
		4	INCLUSIVE EDUCATION PRACTICES FOR STUDENTS WITH DISABILITIES IN ALGERIAN URBAN SCHOOLS	Laila Zerhouni, Prof. Dr. Mehdi Bouziane
		5	BLENDED LEARNING MODELS FOR RURAL CHINESE VOCATIONAL EDUCATION POST-PANDEMIC	Assoc. Prof. Dr. Li Wei, Zhang Hao
		6	AI-POWERED PERSONALIZED LEARNING SYSTEMS IN CHINESE PRIMARY MATHEMATICS CLASSROOMS	Dr. Wang Jing, Chen Ming, Liu Yang
		7	MORAL EDUCATION REFORM THROUGH CONFUCIAN VIRTUE CURRICULA IN MODERN CHINESE SCHOOLS	Xu Peng, Prof. Dr. Zhou Qian
		8	NEP 2020 IMPLEMENTATION CHALLENGIES FOR MULTILINGUAL EDUCATION IN INDIAN HILL STATES	Assoc. Prof. Dr. Rajesh Kumar, Priya Sharma
		9	VOCATIONAL EDUCATION ALIGNMENT WITH MAKE IN INDIA INITIATIVE IN SOUTHERN STATES	Dr. Sanjay Patel, Neha Gupta, Amit Singh
		10	TEACHER AGENCY AND CURRICULUM ADAPTATION IN REMOTE INDIAN TRIBAL EDUCATION	Anjali Desai, Prof. Dr. Meera Joshi
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Assoc. Prof. Dr. Elena Cebotari**	1	URBAN MIGRATION PATTERNS AND SOCIAL INTEGRATION CHALLENGES AMONG RURAL MIGRANTS IN CAIRO'S INFORMAL SETTLEMENTS	Prof. Dr. Ahmed El-Sayed, Fatima Hassan, Omar Khalil
		2	GENDER ROLES TRANSFORMATION IN POST-ARAB SPRING EGYPTIAN UNIVERSITY CAMPUSES	Assoc. Prof. Dr. Nadia Abdel Rahman, Karim Fouad
		3	RELIGIOUS PLURALISM AND INTERFAITH DYNAMICS IN ALEXANDRIA'S COSMOPOLITAN NEIGHBORHOODS	Dr. Salma Ibrahim, Youssef Nasser, Prof. Dr. Hala Mostafa
		4	YOUTH UNEMPLOYMENT AND POLITICAL RADICALIZATION PATHWAYS IN GREATER CAIRO	Mona El-Gendy, Assoc. Prof. Dr. Tarek Mahmoud
		5	POST-SOVIET IDENTITY NEGOTIATIONS AMONG MOLDOVAN DIASPORA COMMUNITIES IN EUROPE	Prof. Dr. Ion Creangă, Maria Lupu
		6	RURAL DEPOPULATION AND SOCIAL CAPITAL EROSION IN MOLDOVA'S NORTHERN REGIONS	Dr. Ana Popescu, Victor Rusu, Liliana Andronati
		7	LANGUAGE POLITICS AND ETHNIC MINORITY INTEGRATION IN URBAN CHISINAU	Assoc. Prof. Dr. Elena Cebotari
		8	CASTE PERSISTENCE AND URBAN LABOR MARKET DISCRIMINATION IN MUMBAI MEGACITY	Prof. Dr. Ravi Shankar, Priya Mehta,
		9	CLIMATE CHANGE ADAPTATION STRATEGIES AMONG INDIA'S SMALLHOLDER FARMING COMMUNITIES	Dr. Lakshmi Nair, Assoc. Prof. Dr. Vikram Singh
		10	DIGITAL DIVIDE AND RURAL YOUTH EMPOWERMENT THROUGH E-GOVERNANCE INITIATIVES	Sanjay Gupta, Dr. Neha Kapoor, Rahul Verma
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Assoc. Prof. Dr. Fatima Rahman	1	THE IMPACT OF MINDFULNESS INTERVENTIONS ON EMOTIONAL REGULATION IN GREEK PRIMARY SCHOOL CHILDREN	Prof. Dr. Maria Papadopoulos, Dr. Nikos Antoniou, Eleni Stavrou
		2	SCREEN TIME EFFECTS ON LANGUAGE DEVELOPMENT AND ATTENTION SPANS IN TODDLERS FROM ATHENS	Assoc. Prof. Dr. Sophia Dimitriadou, Kostas Georgiou
		3	FAMILY DYNAMICS AND ANXIETY PATTERNS IN ADOLESCENTS FROM GREEK ISLAND COMMUNITIES	Dr. Anna Theodorou, Panagiotis Lazos, Maria Koukoula
		4	PLAY THERAPY EFFICACY FOR TRAUMA RECOVERY IN CHILDREN AFFECTED BY GREEK WILDFIRES	Georgios Papageorgiou, Prof. Dr. Eirini Tsakiridou
		5	NUTRITIONAL DEFICIENCIES AND COGNITIVE DEVELOPMENT IN BANGLADESH RURAL PRESCHOOLERS	Assoc. Prof. Dr. Fatima Rahman, Dr. Arif Hossain
		6	MATERNAL DEPRESSION EFFECTS ON ATTACHMENT FORMATION IN DHAKA URBAN INFANTS	Ruma Begum, Dr. Shahidul Islam, Nusrat Jahan
		7	FLOOD-INDUCED TRAUMA AND RESILIENCE BUILDING IN BANGLADESH RIVERINE CHILDREN	Prof. Dr. Khaleda Akter, Sumaiya Chowdhury
		8	DIGITAL LEARNING PLATFORMS AND SOCIAL SKILLS DEVELOPMENT IN INDONESIAN PRIMARY STUDENTS	Dr. Wayan Sari, I Made Putra, Ni Luh Astuti
		9	CULTURAL PLAY PATTERNS AND CREATIVITY FOSTERING IN BALINESE PRESCHOOL CHILDREN	Assoc. Prof. Dr. Ketut Widana, Ayu Dewi

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Assis. Prof. Dr. Zhanna Tastanbekova,**	1	LABOR MIGRATION PATTERNS FROM RURAL KAZAKHSTAN TO RUSSIAN FEDERATION CITIES: SOCIOECONOMIC DRIVERS AND FAMILY IMPACTS	Prof. Dr. Gulnara Abayeva, Yerzhan Tolegenov, Aidana Kurmangaliyeva
		2	URBANIZATION AND INTERNAL MIGRATION FLOWS IN POST-SOVIET KAZAKHSTAN: ALMATY VS ASTANA CASE COMPARISON	Assoc. Prof. Dr. Ruslan Zhumatov, Nurlan Bekbolatov
		3	CLIMATE-INDUCED ENVIRONMENTAL MIGRATION FROM ARAL SEA REGION IN SOUTHERN KAZAKHSTAN	Dr. Aizhan Kassenova, Dina Sarsenbayeva
		4	KAZAKH DIASPORA RETURN MIGRATION AND NATIONAL IDENTITY FORMATION PROCESSES	Assis. Prof. Dr. Zhanna Tastanbekova, Erlan Nurgaliyev
		5	CIRCULAR LABOR MIGRATION BETWEEN RUSSIA AND CENTRAL ASIA: CENTRAL ASIAN MIGRANT EXPERIENCES IN MOSCOW	Prof. Dr. Irina Petrova, Dr. Sergei Kuznetso
		6	HIGHLY SKILLED RUSSIAN EMIGRATION POST-2022: BRAIN DRAIN TO GEORGIA AND ARMENIA	Assoc. Prof. Dr. Elena Volkova, Mikhail Ivanov
		7	UKRAINIAN REFUGEES IN RUSSIA: INTEGRATION CHALLENGES AND STATE-SOCIETY TENSIONS	Dr. Natalia Smirnova, Pavel Morozov, Anna Kuzmina
		8	BALKAN LABOR MIGRATION TO EU COUNTRIES: NORTH MACEDONIAN WORKERS IN GERMANY AND AUSTRIA	Assoc. Prof. Dr. Nikola Popovski, Elena Ivanovska
		9	INTERNAL RURAL-URBAN MIGRATION AND SOCIAL COHESION IN POST-SOCIALIST NORTH MACEDONIA	Dr. Marija Petrovska, Goran Trajkovski

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Dr. Olga Smirnova,**	1	COMMUNITY-BASED CONSERVATION INITIATIVES AND WILDLIFE PROTECTION IN KENYAN SAVANNAS	Prof. Dr. Kamau Njoroge, Amina Otieno
		2	GENDER ROLES EVOLUTION IN URBAN KENYAN SLUM ECONOMIES POST-DEVOLUTION	Assoc. Prof. Dr. Wanjiku Mwangi, Dr. Elias Kiprop
		3	YOUTH RADICALIZATION PATHWAYS AND PEACEBUILDING INTERVENTIONS IN COASTAL KENYA	Fatima Hassan, Prof. Dr. Juma Omondi
		4	CLIMATE CHANGE ADAPTATION STRATEGIES AMONG PASTORALISTS IN NORTHERN KENYA	Dr. Sarah Lekule, Nathan ole Kipury
		5	URBAN INFORMALITY AND SOCIAL CAPITAL FORMATION IN NAIROBI'S MATATU SECTOR	Miriam Wairimu, Assoc. Prof. Dr. Peter Njoroge
		6	RUSSIA'S SOFT POWER PROJECTION THROUGH CULTURAL DIPLOMACY IN POST-SOVIET SPACE	Prof. Dr. Irina Petrova, Dr. Alexei Volkov
		7	ETHNIC FEDERALISM CHALLENGES AND IDENTITY POLITICS IN CONTEMPORARY RUSSIA	Assoc. Prof. Dr. Natalia Kuznetsova, Sergei Ivanov
		8	MEMORY POLITICS AND WWII NARRATIVES IN RUSSIAN EDUCATION SYSTEMS	Dr. Olga Smirnova, Mikhail Kuzmin
		9	URBAN RURAL DIVIDE AND SOCIAL MOBILITY PATTERNS IN MODERN JAPAN	Prof. Dr. Hiroshi Tanaka, Aiko Nakamura
		10	AGING SOCIETY CHALLENGES AND INTERGENERATIONAL SOLIDARITY IN JAPAN	Dr. Yumi Sato, Kenji Yamamoto
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Prof. Dr. Luan Rama, Dr. Anila Godo**	1	WORK-LIFE BALANCE AND GENDER EQUALITY IN CORPORATE JAPAN	Assoc. Prof. Dr. Mika Kobayashi
		2	SHIITE-SUNNI DYNAMICS AND SECTARIAN PEACEBUILDING IN CONTEMPORARY IRAN	Prof. Dr. Reza Mohammadi, Fatemeh Karimi
		3	WOMEN'S POLITICAL PARTICIPATION UNDER THEOCRATIC GOVERNANCE IN IRAN	Dr. Soraya Ahmadi, Ali Jafari
		4	URBAN MIGRATION AND FAMILY STRUCTURE TRANSFORMATIONS IN RURAL IRAN	Assoc. Prof. Dr. Hassan Rezaei, Leila Bahrami
		5	EDUCATION REFORMS AND YOUTH EMPLOYABILITY IN POST-TALIBAN AFGHANISTAN NEIGHBORHOODS	Prof. Dr. Ahmed Khan, Sara Malik, Bilal Rehman
		6	CLIMATE INDUCED MIGRATION AND BORDERLAND IDENTITIES IN BALOCHISTAN	Dr. Fatima Zahra, Omar Siddiqui
		7	RELIGIOUS PLURALISM AND INTERFAITH DIALOGUE INITIATIVES IN URBAN PAKISTAN	Assoc. Prof. Dr. Ayesha Rahman, Zainab Noor
		8	DIGITAL ETHNOGRAPHY OF DIASPORA IDENTITIES AMONG ALBANIAN COMMUNITIES IN EUROPE	Prof. Dr. Luan Rama, Dr. Anila Godo
		9	TRANSITIONAL JUSTICE MECHANISMS AND POST-COMMUNIST RECONCILIATION IN ALBANIA	Assoc. Prof. Dr. Erion Veliaj, Mira Xhaxho
		10	RURAL TOURISM DEVELOPMENT AND CULTURAL HERITAGE PRESERVATION IN NORTHERN ALBANIA	Dr. Blerta Hoxha, Krenar Gashi
		11	YOUTH POLITICAL ENGAGEMENT IN POST-SOCIALIST ALBANIAN DEMOCRACY	Mirela Dervishi, Prof. Dr. Sokol Lloshi

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Assoc. Prof. Dr. Ana Martínez,**	1	THE INTERSECTION OF SUFISM AND KYRGYZ NOMADIC SPIRITUALITY IN CENTRAL ASIAN ISLAMIC TRADITION	Prof. Dr. Almazbek Asanov, Gulnara Ibraimova EXISTENTIAL THEMES IN
		2	BUDDHIST INFLUENCES ON PRE-ISLAMIC KYRGYZ SHAMANISM AND TENGRISM	Dr. Bakyt Omuraliev, Janyl Myrzakmatova, Erlan Kadyrov
		3	THOMAS AQUINAS' NATURAL LAW THEORY AND CONTEMPORARY SPANISH BIOETHICS DEBATES	Prof. Dr. Miguel Hernández, Carmen López
		4	EXISTENTIAL PHENOMENOLOGY AND SPANISH MYSTICAL THEOLOGY: A COMPARATIVE STUDY	Assoc. Prof. Dr. Ana Martínez, Javier Ruiz
		5	NIETZSCHE'S CRITIQUE OF CHRISTIANITY AND CONTEMPORARY SPANISH SECULARIZATION PROCESSES	Dr. Elena García, Prof. Dr. Roberto Sánchez
		6	MAHAYANA BUDDHISM'S EMPTINESS DOCTRINE AND CAMBODIAN THERAVADA PRACTICES	Sovannarith Kim, Dr. Chhay Lay
		7	HINDU INFLUENCES ON PRE-ANGKORIAN CAMBODIAN COSMOLOGY AND RITUAL PRACTICES	Assoc. Prof. Dr. Vireak Soth, Maly Phoung
		8	CHRISTIAN MISSIONARY ENCOUNTERS WITH CAMBODIAN BUDDHISM DURING FRENCH COLONIAL PERIOD	Prof. Dr. Sopheap Nguon, Rithy Chum
		9	KYRGYZ EPIC POETRY AND THEIR PARALLELS WITH NIETZSCHEAN PHILOSOPHY	Assoc. Prof. Dr. Nurlan Toktonaliev, Aidana Sarybaeva
		10		
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Assoc. Prof. Dr. Karim Belkacem,**	1	ISLAMIC FINANCE CONTRACTS AND SHARIA COMPLIANCE IN SAUDI ARABIAN COMMERCIAL LAW	Prof. Dr. Abdullah Al-Saud, Dr. Fatima Al-Ghamdi, Khalid Al-Mansour
		2	DATA PROTECTION REGULATIONS AND CYBERSECURITY CHALLENGES IN THE KINGDOM OF SAUDI ARABIA	Assoc. Prof. Dr. Nasser Al-Qahtani, Sara Al-Harbi
		3	WOMEN'S RIGHTS EVOLUTION UNDER GUARDIANSHIP SYSTEM REFORMS IN SAUDI FAMILY LAW	Dr. Laila Al-Otaibi, Mohammed Al-Sharif, Prof. Dr. Huda Al-Ghanmi
		4	CONSTITUTIONAL REFORMS AND PUBLIC LAW CHALLENGES IN POST-INDEPENDENCE ALGERIA	Assoc. Prof. Dr. Karim Belkacem, Yacine Hadji
		5	INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS LAW IMPLEMENTATION IN ALGERIAN DOMESTIC JURISPRUDENCE	Dr. Nadia Zerhouni, Samir Lounis, Amina Boualem
		6	COMMERCIAL ARBITRATION LAW REFORM AND FOREIGN INVESTMENT PROTECTION IN ALGERIA	Prof. Dr. Ahmed Larbi, Fatima Zerrouki
		7	CROSS-BORDER DATA FLOWS AND CYBERSECURITY REGULATION IN LEBANESE FINANCIAL SECTOR	Assoc. Prof. Dr. Elie Salem, Dr. Nadia Khoury, Michel Aoun
		8	REFUGEE LAW CHALLENGES AND NON-REFOULEMENT PRINCIPLE IN LEBANESE JURISPRUDENCE	Dr. Carla Haddad, Rami Nasr, Assis. Prof. Dr. Lina Hayek
		9	ANTI-MONEY LAUNDERING REGULATIONS AND TERRORIST FINANCING PREVENTION IN LEBANON	Prof. Dr. Antoine Habchi, Sarah El-Khoury

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Prof. Dr. Mehmet ÖZMENLİ**	1	FERUDUN ZAİMOĞLU VE ALMANYA'DA YAŞAYAN TÜRKLERİN TOPLUMSAL VE DİLSEL PROBLEMLERİ	Doç. Dr. Seriyye Gündoğdu
		2	TÜRK ŞİİRİNDE MASALIN PROPP'UN MASAL TEORİSİNE GÖRE YENİDEN YORUMLANIŞI: SEZAİ KARAKOÇ ÖRNEĞİ	Doç. Dr. Canan OLPAK KOÇ Dilek Rabia ERGÜL
		3	LATİFE TEKİN'İN SEVGİLİ ARSIZ ÖLÜM ROMANINDA ÇOCUK GÖZÜYLE AİLE KAVRAMI	Doç. Dr. Canan OLPAK KOÇ Dilek Rabia ERGÜL
		4	ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİYLE YAZILMIŞ BİR SATIR ARASI KUR'AN TERCÜMESİ	Öğr. Gör. Mutlu KAYA
		5	Occupational Folklore in Sait Faik Abasıyanık's Adapazarı Stories	Dr. Oğuz YILDIRIM
		6	ROMANTİK YALANIN ÇÖKÜŞÜ: RENÉ GIRARD'IN ÜÇGEN ARZU MODELİYLE MEHMET RAUF'UN GENÇ KIZ KALBİ ROMANI	Doç. Dr. Nazlı MEMİŞ BAYTİMUR
		7	GÖÇ OLGUSU BAĞLAMINDA MEVLANA İDRİS'İN HALEPLİ ZEYNEP ADLI ÇOCUK KİTABININ İNCELENMESİ	Prof. Dr. Elif AKTAŞ Arş. Gör. Ahmet Turan EŞ
		8	KARAKTER ÖZELLİKLERİ AÇISINDAN MERT ARIK'IN BENİM ZÜRAFAM UÇABİLİR ADLI ÇOCUK KİTABININ İNCELENMESİ	Prof. Dr. Elif AKTAŞ Arş. Gör. Ahmet Turan EŞ
			BOZKIR HAYATININ ÜÇ TEMEL UNSURU: ÇADIR, AT VE DEMİR	Prof. Dr. Mehmet ÖZMENLİ Öğr. Gör. Gökhan HAMZAÇEBİ
			RİTİM, İKTİDAR VE KİMLİK: TÜRK KÜLTÜRÜNDE DAVULUN İNANÇ, NEVBET VE HALK OYUNLARI BAĞLAMINDAKİ DÖNÜŞÜMÜ	Prof. Dr. Mehmet ÖZMENLİ Öğr. Gör. Gökhan HAMZAÇEBİ

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Dr.Öğr.Üyesi Pınar GÜMÜŞ AKAR**	1	MICROECONOMIC OUTCOMES OF FINANCIAL LITERACY	Assistant Professor, PhD, Kutlu ERGÜN
		2	"TAVAN FİYAT MI KURUMSAL AYARLAMA MI?" 1009/1600 NARH DEFTERİ ÜZERİNDEN OSMANLI'DA MAL BAZLI FİYAT MÜDAHALESİNİN MİKRO ANALİZİ	Arş. Gör. M. Ali Yapıcı Prof. Dr. Gülden Ülgen
		3	THE INTERACTION BETWEEN INCOME INEQUALITY AND DEFENSE EXPENDITURES: THE CASE OF CHINA	Dr. Öğr. Üyesi Fatih AKIN Dr. Ayşe ERYER
		4	KAMU HARCAMALARININ BİLEŞİMİ VE EKONOMİK PERFORMANS ÜZERİNE TEORİK BİR ARAŞTIRMA	Doç. Dr. Burcu YILMAZ ŞAHİN Dr. Öğr. Üyesi Halit Levent ORMAN
		5	TEKNOLOJİK YAYILMA TEORİLERİ ÇERÇEVESİNDE DİJİTAL DÖNÜŞÜM VE EKONOMİK PERFORMANS: TEORİK BİR İNCELEME	Doç. Dr. Burcu YILMAZ ŞAHİN Dr. Öğr. Üyesi Halit Levent ORMAN
		6	HAVAYOLU TAŞIMACILIĞI VE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM GİRİŞLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: EN YÜKSEK DYY STOKUNA SAHİP ÜLKELER ÜZERİNE AMPİRİK BİR ANALİZ	Dr.Öğr.Üyesi Pınar GÜMÜŞ AKAR
		7	YAPAY ZEKÂ VE İSTİHDAM İLİŞKİSİ: MESLEKLER TEMELLİ AMPİRİK BİR ANALİZ	Suat MUMCU Doç. Dr. Abdullah ALTUN
		8	TÜRKİYE'DE GIDA FİYAT ARTIŞLARININ TÜKETİCİ MAL SEPETİNDEKİ KAYMALARA ETKİSİ	Arş. Gör. Merve BENGÜ DEMİRKIRAN Prof. Dr. Gülden ÜLGEN
		9	BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİ İLE KAMU BÜTÇELEME SÜREÇLERİNİN KURAMSAL KESİŞİMİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ	Dr. Öğretim Üyesi Emrah KIRATOĞLU
		10	BRİCS ÜLKELERİNDE DİJİTAL EKONOMİ VE DIŞA AÇIKLIKLIĞIN İŞSİZLİK ORANINA ETKİLERİ: AMPİRİK KANITLAR	Dr. Öğr. Üyesi Nuran ÖZTÜRK OFLUOĞLU
		11	ANALYSIS OF CONSANGUINEOUS MARRIAGE RATES IN TURKEY	Prof. Dr. Ersin KIRAL Prof. Dr. Gülsen KIRAL

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Yrd.Doç.Dr.Burak KURTCEBE**	1	TRUMPİZM 2.0 VE 3. DÜNYA SAVAŞI SÖYLEMİNİN GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİ	Salih EROĞLU
		2	RUS ASKERİ DOKTRİNİ MASKİROVKA'NIN UKRAYNA SAVAŞI ÜZERİNDEN İNCELENMESİ	Salih EROĞLU
		3	EGEMENLİK ÇATIŞMASI: KIBRIS HELEN MİLLİYETÇİSİ PARTİLERİNİN 'SİYASİ EŞİTLİK' KAVRAMINA YAKLAŞIMI VE AVRUPA BİRLİĞİ NORMLARI İLE ÇELİŞKİSİ	Yrd.Doç.Dr.Burak KURTCEBE
		4	BATI-SONRASI DÜNYADA ORTAK KİMLİK İNŞASI: YENİ BÖLGESELCİLİK BAĞLAMINDA TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI	Yüksek Lisans Öğrencisi Inkar KANAT Dr. Öğr. Üyesi Haluk DOĞAN
		5	INVESTIGATION OF THE CROWDSOURCING UTILIZATION MODEL IN LOGISTICS	Prof.Dr. Aydın KAYABAŞI Doç.Dr. Hakan Kiracı Doç.Dr. Fatma Demirağ
		6	KÜRESEL VE YEREL E TİCARET PLATFORMLARA YÖNELİK GÜVEN VE SATIN ALMA DÜŞÜNCESİ	Emine BÜYÜKER ARITÜRK
		7	GEOPOLITICAL RISKS AND CANAL PROJECTS IN INTERNATIONAL LOGISTICS WITHIN THE FRAMEWORK OF MAHAN'S SEA POWER THEORY: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE KIEL CANAL AND THE DON-VOLGA CANAL	Doktora Öğrencisi Mehmet ERDOĞDU Doç. Dr. Nihan Tomris KÜÇÜN
		8	A REVIEW OF LOGISTICS INFORMATION SYSTEMS	Doç. Dr. Yasin ŞEKER Doç. Dr. Oğuz Yusuf ATASEL Doç. Dr. Nevzat GÜNGÖR
			A REVIEW OF WAREHOUSE MANAGEMENT, OPERATIONS, AND EFFICIENCY	Doç. Dr. Nevzat GÜNGÖR Doç. Dr. Yasin ŞEKER Doç. Dr. Oğuz Yusuf ATASEL

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Doç. Dr. Mustafa POLAT**	1	A BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF RESEARCH ON INTERNATIONAL STUDENTS' SENSE OF BELONGING	Doç. Dr. Mustafa POLAT Prof. Dr. Fatih KIRIŞIK
		2	BIG ARTIFICIAL INTELLIGENCE COMPANIES AND DIGITAL SOVEREIGNTY	Prof. Dr., FATİH KIRIŞIK Öğr. Gör. Dr., HÜLYA ÖZÇAĞLAR EROĞLU
		3	TÜRKÇE EĞİTİMİ BAĞLAMINDA ÜRETKEN YAPAY ZEKA: ÖĞRETMEN ADAYLARININ ALGILARI VE DENEYİMLERİ	Prof. Dr. Hasan BAĞCI Arş. Gör. Ömer ACAR
		4	TÜRKÇE ÖĞRETMENİ ADAYLARININ MANTIK HATALARI FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN ÇEİŞİTLİ DEĞİŞİKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	Prof. Dr. Hasan BAĞCI Mehmet İZCİ
		5	MÜZİK EĞİTİMİ ÇERÇEVESİNDE MÜKEMMELİYETÇİLİK VE PERFORMANS KAYGISI	İrem Ayça DEMİR Prof.Dr.Birsen JELEN
		6	AN EXAMINATION OF TEACHERS' SELF-EFFICACY IN SPECIAL EDUCATION NEEDS BY TOTAL WORK EXPERIENCE: A NON-PARAMETRIC ANCOVA	Doç. Dr. Mahmut Sami KOYUNCU Doç. Dr. Mehmet ŞATA
		7	AN EXAMINATION OF TEACHERS' WORKPLACE STRESS AND WELL-BEING LEVELS BY CLASS SIZE	Doç. Dr. Mahmut Sami KOYUNCU Doç. Dr. Mehmet ŞATA
		8	EVALUATION OF DIGITAL APPLICATIONS USED IN TURKISH LANGUAGE TEACHING THROUGH META-THEMATHICAL ANALYSIS	Sergen Aydın
		9	2025 LGS FEN BİLİMLERİ SORULARININ YENİLENMİŞ BLOOM TAKSONOMİSİNİN BİLİŞSEL ALAN BASAMAKLARINA GÖRE İNCELEMESİ	Uzman Öğretmen Adem ERTAÇ Doç. Dr. Bilge ÖZTÜRK
		10	EĞİTİMDE DİJİTAL OKURYAZARLIĞA İLİŞKİN YAPILAN ARAŞTIRMALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	Hatice KAYNAK Dr. Öğr. Üyesi Ramazan YURTSEVEN

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Prof.Dr. Şükran UÇUŞ GÜLDALI**	1	EĞİTİMDE WEB 2.0 ARAÇLARI KULLANIMINA İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ	Şule AYDIN ÜNLÜ Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Enes TEPE Dr. Öğr. Üyesi Ramazan YURTSEVEN
		2	OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE ÇOCUĞA SAHİP ANNELERDE GELİŞİMSEL NİŞ İLE ANNELİK BECERİLERİNDEKİ ÖZ YETERLİK İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ	Bilim Uzmanı, Ömrüm UZUN YOLCU Dr. Öğr. Üyesi, Nalan ARABACI
		3	TOULMİN ARGÜMANTASYON YAKLAŞIMINA GÖRE ÖĞRETMEN ADAYLARININ DEĞER ALGILARI: EYLEM ARAŞTIRMASI	Prof.Dr. Şükran UÇUŞ GÜLDALI Yüksek Lisans Öğrencisi Durdu Nur DOĞAN Yüksek Lisans Öğrencisi Ebrar Şilan AYDEMİR
		4	2018 ve 2024 HAYAT BİLGİSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARININ YARATICI DÜŞÜNME AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI	Prof.Dr. Şükran UÇUŞ GÜLDALI Şebnem ÇAĞLAR
		5	DİJİTAL DAYANIKLILIK ÖLÇEĞİ'NİN TÜRKÇE'YE UYARLANMASI: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI	Doç. Dr. Yahya AKTU Dr. Öğr. Üyesi Ercan ARAS Dr.Ayfer İLYAS
		6	AN ANALYSIS OF ASSESSMENT AND EVALUATION TOOLS IN THE 2024 CURRICULUM UNDER THE CENTURY OF TÜRKIYE EDUCATION MODEL	Cansel ÖZYİĞİT HOŞAFCI Metin HOŞAFCI Assist. Prof. Dr., Hasan Fehmi ÖZDEMİR Assoc. Prof. Dr., Ömer NAYCİ
		7	TIMSS VE PIRLS BAĞLAMINDA LETONYA EĞİTİM SİSTEMİNİN İNCELENMESİ VE TÜRKİYE AÇISINDAN ÇIKARIMLAR	Damla ERDOĞAN Doç. Dr. Hasan Fehmi ÖZDEMİR
		8	14–18 YAŞ ÖĞRENCİLERİNİN FİZİKSEL UYGUNLUK DÜZEYİ KAPASİTELERİNE COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNİN ETKİSİNİN İNCELENMESİ	Öğretmen Asuman PEHLİVAN Prof Dr. Mustafa ALTINKÖK
			14–18 YAŞ ÖĞRENCİLERİNİN BESLENME ÖZ – YETERLİK TUTUMLARINA COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNİN ETKİSİNİN İNCELENMESİ	Öğretmen Asuman PEHLİVAN Prof Dr. Mustafa ALTINKÖK

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Doç. Dr. Hilal KUŞCU KARATEPE**	1	HEMŞİRELİK MESLEKİ KİMLİK ALGISI	Doç. Dr. Muhammet Ali ÇELEBİ Yüksek Lisans Öğrencisi Şevket BAŞTUĞ
		2	TIP HEKİMİ MESLEKİ KİMLİĞİ	Doç. Dr. Muhammet Ali ÇELEBİ Yüksek Lisans Öğrencisi İlyas UÇAR
		3	THE IMPORTANCE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN HEALTH CARE	Beyza YILDIZ Doç.Dr. Sevtap SARIOĞLU UĞUR
		4	SAĞLIK ÇALIŞANLARININ DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ BAKIMINDAN ALGILANAN LİDERLİK TARZLARININ ÇALIŞANLARIN MOTİVASYON DÜZEYİNE ETKİSİ	Prof. Dr. Ali ŞAHİN Bilim Uzmanı Selin GEVREK
		5	SAĞLIK SEKTÖRÜ ÇALIŞANLARI VE YÖNETİCİLERİNİN LİDERLİK ALGISI KONYA SELÇUKLU ÖRNEĞİ	Prof. Dr. Ali ŞAHİN Bilim Uzmanı Selin GEVREK
		6	SAĞLIK KURUMLARINDA İSG EĞİTİMLERİ: KAPSAM, MEVZUAT VE UYGULAMA YAKLAŞIMLARI	Yüksek Lisans Öğrencisi Ahmet Aktar Dr. Öğretim Üyesi Süreyya YİĞİTALP RENÇBER
		7	SAĞLIKTA YAPAY ZEKA VE DİJİTALLEŞMENİN ROLÜ	Yüksek Lisans Öğrencisi Ahmet Aktar Dr. Öğretim Üyesi Süreyya YİĞİTALP RENÇBER
		8	ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND DIGITAL LITERACY IN NURSES	Doç. Dr. Hilal KUŞCU KARATEPE
			DETERMINING THE EFFECT OF COGNITIVE FLEXIBILITY ON INNOVATIVE BEHAVIOR	Doç. Dr. Hilal KUŞCU KARATEPE

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Doç. Dr. İbrahim YIKILMAZ**	1	SİBER ZORBALIĞIN PSİKOSOSYAL BİR YORDAYICISI OLARAK AHLAKİ DUYARSIZLAŞMA: EMPATİNİN ARACI ETKİSİ	Prof.Dr. Yunus ZENGİN
		2	THE APPROPRIATENESS OF TEAL ORGANIZATIONS FOR GENERATION Z	Doç. Dr. Aysel Arslan
		3	CHALLENGING WORK ENVIRONMENTS: INTERPERSONAL DEVIANCE, TURNOVER INTENTION, AND THE MODERATING ROLE OF OPTIMISM	Dr. Gülay Murat Eminoğlu
		4	PERSONNEL MANAGEMENT IN THE OTTOMAN PUBLIC HEALTH ORGANIZATION:AN EXAMINATION OF AN 1889 INSTRUCTION	Arş. Gör. Dr. Ramazan Furkan ÖZKUL
		5	DONANMA-YI OSMÂNÎ'DE PERSONEL YÖNETİMİ: 1910 TARİHLİ BİR TALİMATNAME İNCELEMESİ	Arş. Gör. Dr. Ramazan Furkan ÖZKUL
		6	WELL-BEING IN WORK LIFE: MODELS AND INTERVENTION APPROACHES	Prof. Dr. Devrim VURAL YILMAZ Doç. Dr. Demet VURAL YÜZBAŞI
		7	JOB SEARCH ANXIETY IN EMERGING ADULTHOOD: A THEORETICAL EVALUATION	Prof. Dr. Devrim VURAL YILMAZ Doç. Dr. Demet VURAL YÜZBAŞI
		8	YÖNETİCİLERİN Z KUŞAĞI ÇALIŞANLARA YÖNELİK ALGILARI VE YÖNETİMSEL İSTEKSİZLİĞİN NEDENLERİ	Ömer KARADEMİR
			COFFEE BADGING: CONCEPTUALIZING SYMBOLIC PRESENTEEISM IN HYBRID WORK CONTEXTS	Doç. Dr. İbrahim YIKILMAZ Dr. Ögr. Üyesi Havva DEĞİRMENCİ TARAKÇI
			QUIET THRIVING: CONCEPTUALIZING SILENT AND SUSTAINABLE EMPLOYEE GROWTH IN CONTEMPORARY WORKPLACES	Doç. Dr. İbrahim YIKILMAZ Prof. Dr. Muhsin HALİS

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Dr. Öğretim Üyesi Ayşe YAVUZ**	1	GÜÇLENDİRİCİ LİDERLİK VE ÇALIŞANLARDA İŞ BAĞLILIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİ: META ANALİTİK BİR YAKLAŞIM	Dr. Öğr. Üyesi Onur OKTAYSOY Doç. Dr. Selen UYGUNGİL ERDOĞAN Doç. Dr. Ethem TOPÇUOĞLU
		2	YAPAY ZEKÂ VE ÇALIŞAN REFAHI: BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ	Doç. Dr. Selen UYGUNGİL ERDOĞAN Doç. Dr. Ethem TOPÇUOĞLU Dr. Öğr. Üyesi Onur OKTAYSOY
		3	KARİYER KEŞFİNİN BAZI DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ: HAVACILIK YÖNETİMİ ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA	Dr. Öğretim Üyesi Tugay ÖNEY Havacılık Yönetimi Lisans Öğrencisi Özge Mislina ERDEM
		4	YEREL İSTİHDAMIN GELİŞTİRİLMESİNDE STRATEJİK BİR ARAÇ OLARAK EĞİTİM YÖNETİMİ; İBB'DE BİR ARAŞTIRMA.	Nursev GARİPDOĞAN Dr.Öğr. Üyesi Meriç Esat BEBİTOĞLU
		5	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÜNİVERSİTE LİDERLİĞİNE İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI	Dr. Ejder Güven
		6	HAVA TAŞIMACILIĞINDA YOLCU PROFİLİ VE TERCİHLERİ: KASTAMONU ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	Yüksek Lisans Öğrencisi Özcan ÖZVEREN Dr. Öğr. Üyesi Şafak AKTEMUR Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir ALICI Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ERTEK
		7	İŞ DÜNYASINDA YENİ BİR TEHDİT: SESSİZ ÇATLAMA (QUİET CRACKİNG) VE ÖRGÜTSEL YANSIMALARI	Dr. Öğretim Üyesi Ayşe YAVUZ
		8	İŞ YAŞAMINDA TOKSİK POZİTİFLİK: NEDENLERİ VE SONUÇLARI ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR İNCELEME	Dr. Öğr. Üyesi Ayşe YAVUZ
		9	FİRMA PERFORMANSININ BELİRLEYİCİSİ OLARAK SOSYO-DUYGUSAL ZENGİNLİK: BİR ARAŞTIRMA MODEL ÖNERİSİ	Dr. Ömer Samet KAZDAL Dr. Öğr. Üyesi Derya ÇELİK

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Doç. Dr. Mustafa BABADAĞ**	1	MUHASEBE SÜREÇLERİ AÇISINDAN ARTAN VERGİ VE HARÇLAR	YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ SAMET BABACAN Doç. Dr. MURAT KARAHAN
		2	THE EFFECT OF POSITIVE ATTITUDES TOWARDS ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON INTERNET ENTREPRENEURSHIP INTENTION	Doç. Dr. Mustafa BABADAĞ
		3	ENFLASYON MUHASEBESİ KONUSUNDA YAPILMIŞ LİSANSÜSTÜ ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ	ÖMER FARUK EFE Doç. Dr. AZİZE ESMERAY
		4	ARACI KURUMLARDA FİNANSAL İLETİŞİM YOĞUNLUĞU VE ÇIKAR ÇATIŞMALARI	Gizem KALAYLAR Doç. Dr. Özen AKÇAKANAT
		5	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ARASINDA KRİPTO PARA BİRİMLERİNE İLİŞKİN FARKINDALIK DÜZEYLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	Yüksek Lisans Öğrencisi Norina KABIRI Doç. Dr. Canan YILDIRAN
		6	ACCOUNTING FOR CONSOLIDATION UNDER IFRS 10 AND IFRS 12	Assoc. Prof. Dr. Ahmet ÖZCAN
		7	THE EFFECTS OF SUNK COST FALLACY ON INVESTOR PERSISTENCE, LOSS AVERSION BEHAVIOR, AND PORTFOLIO MANAGEMENT	Doktora Öğrencisi Didar KAYİŞ BEŞİKTAŞLI Prof. Dr. Fatih KONAK
		8	A CONCEPTUAL ANALYSIS OF FINANCIAL CONVERGENCE IN THE GLOBAL SOUTH: A THEORETICAL APPROACH TO THE INTERCONNECTIVITY BETWEEN BORSA ISTANBUL AND BRICS MARKETS	Doktora Öğrencisi Didar KAYİŞ BEŞİKTAŞLI Prof. Dr. Fatih KONAK
			AN ANALYSIS OF THE INTEREST-FREE FINANCIAL STRUCTURE IN TURKEY USING SWOT ANALYSIS	Asst. Prof. Dr. Esra ERİK AKYOL
			2015-2024 YILLARI ARASINDA MUHASEBE ALANINDA YAZILMIŞ YÜKSEK LİSANS TEZLERİNİN BİBLİYOMETRİK YÖNTEMLE ANALİZİ	Doktora Öğrencisi Ayşe EKER Dr. Öğr. Üyesi Hatice ÇİÇEKAY Prof. Dr. Mehmet DEMİR

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Prof. Dr. Uluç ÇAĞATAY**	1	STRATEJİK UFKUN HARİTALANMASI: UZAY GÜVENLİĞİ ALANINA BİBLİYOMETRİK BİR YAKLAŞIM	Dr. Öğr. Üyesi Deniz ALCA Doç. Dr. Mehmet KIRLIOĞLU Dr. Öğr. Üyesi Abdül Samet ÇELİKÇİ
		2	TÜRKİYE'DE SİYASET BİLİMİ ALANINDA "YENİ SAĞ" ÜZERİNE YAPILMIŞ ÇALIŞMALARIN VOSVIEWER İLE BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZİ	Dr. Öğr. Üyesi Abdül Samet ÇELİKÇİ Doç. Dr. Mehmet KIRLIOĞLU Dr. Öğr. Üyesi Deniz ALCA
		3	BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNİN STRATEJİK PLANLARINDAKİ KIRSAL KALKINMA HEDEFLERİNİN İNCELENMESİ: EGE BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİ ÖRNEĞİ	Prof. Dr. Ahmet UÇAR Prof. Dr. Uluç ÇAĞATAY
		4	TÜRKİYE'DE BÜYÜKŞEHİR STATÜSÜNDE OLMAYAN İL BELEDİYELERİNİN VİZYON İFADELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	Prof. Dr. Uluç ÇAĞATAY Prof. Dr. Ahmet UÇAR
		5	YEREL YÖNETİMLERDE YAPAY ZEKA KULLANIMININ ULUSLARARASI KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	Doç.Dr. İsmail GÜNEŞ Emine KÜÇÜK AYDIN
		6	THE PLACE OF THE CONCEPT OF POWER AND THE INFLUENCE OF LEADERSHIP IN PUBLIC DIPLOMACY: THE CASE OF DONALD TRUMP	MA Student, İREM ATAŞ
		7	İŞLETME PERSPEKTİFİNDEN YEREL YÖNETİMLERDE İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ: KAVRAMSAL BİR DERLEME	Abdullah Nuri ARSLAN
		8	AKP'NİN İDEOLOJİK DÖNÜŞÜMÜ: KONVANSİYONEL MUHAFAZAKARLIKTAN MİLLİ MUHAFAZAKARLIĞA	ARAŞ.GÖR.DR. İLTERİŞ ERGUN

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	**Assist. Prof. Dr. Zülküf KILIÇ**	1	ATAOL BEHRAMOĞLU'NUN "OKYANUSLA İLK KARŞILAŞMA" ADLI KİTABINDA NİTELEME SIFATI VE SIFAT FİİLLERLE KURULAN YAPILARIN ŞİİR DİLİNE ETKİSİ	Öğr. Gör. Hilal TAMTÜRK
		2	ÇOCUK EDEBİYATINDA BENLİK İNŞASI: ORADA MISIN? BENİM MARGARET	Arş. Gör. F. Yağmur YEĞİN
		3	The Hidden Meanings Of Turkish Reduplications: An Etymological Analysis	Dr. Öğr. Üyesi. Ali Koç
		4	FOOTBALL CLUBS' NAMING PRACTICES: THE CASE OF ELAZIĞ PROVINCE	Dr. Öğr. Üyesi. Ali Koç Doç. Dr. Muhammed Bahadır Sandıkçı
		5	THE LİNGUİSTİC MECHANİSM AND FUNCTİONİNG OF THE POSSESSİVE SYSTEM İN TURKMEN TURKİSH	Hatice BELENLİ Doç. Dr. Meriç GÜVEN
		6	THE DIALECTIC OF HUMAN AND NATURE IN DIVAN POETRY: AN ECO-CRITICAL READING AND RE-EVALUATION IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY ENVIRONMENTAL ETHICS	Assist. Prof. Dr. Zülküf KILIÇ
		7	WOMEN'S REPRESENTATION AND THE PERFORMATIVE CONSTRUCTION OF GENDER IN DİVAN POETRY: A FEMINIST CRITICAL READING	Assist. Prof. Dr. Zülküf KILIÇ
		8	THE SPATIALIZATION OF TIME AND THE TEMPORALIZATION OF SPACE IN DIVAN POETRY: AN EXAMINATION OF THE APPLICABILITY OF THE CONCEPT OF CHRONOTOPE TO CLASSICAL TURKISH POETRY	Assist. Prof. Dr. Zülküf KILIÇ

Hatice Belenli Sevra hocanın salonunda sunum yapacak .

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Assoc. Prof. Dr. Karim Belkacem,**	1	ISLAMIC FINANCE CONTRACTS AND SHARIA COMPLIANCE IN SAUDI ARABIAN COMMERCIAL LAW	Prof. Dr. Abdullah Al-Saud, Dr. Fatima Al-Ghamdi, Khalid Al-Mansour
		2	DATA PROTECTION REGULATIONS AND CYBERSECURITY CHALLENGES IN THE KINGDOM OF SAUDI ARABIA	Assoc. Prof. Dr. Nasser Al-Qahtani, Sara Al-Harbi
		3	WOMEN'S RIGHTS EVOLUTION UNDER GUARDIANSHIP SYSTEM REFORMS IN SAUDI FAMILY LAW	Dr. Laila Al-Otaibi, Mohammed Al-Sharif, Prof. Dr. Huda Al-Ghanmi
		4	CONSTITUTIONAL REFORMS AND PUBLIC LAW CHALLENGES IN POST-INDEPENDENCE ALGERIA	Assoc. Prof. Dr. Karim Belkacem, Yacine Hadji
		5	INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS LAW IMPLEMENTATION IN ALGERIAN DOMESTIC JURISPRUDENCE	Dr. Nadia Zerhouni, Samir Lounis, Amina Boualem
		6	COMMERCIAL ARBITRATION LAW REFORM AND FOREIGN INVESTMENT PROTECTION IN ALGERIA	Prof. Dr. Ahmed Larbi, Fatima Zerrouki
		7	CROSS-BORDER DATA FLOWS AND CYBERSECURITY REGULATION IN LEBANESE FINANCIAL SECTOR	Assoc. Prof. Dr. Elie Salem, Dr. Nadia Khoury, Michel Aoun
		8	REFUGEE LAW CHALLENGES AND NON-REFOULEMENT PRINCIPLE IN LEBANESE JURISPRUDENCE	Dr. Carla Haddad, Rami Nasr, Assis. Prof. Dr. Lina Hayek
		9	ANTI-MONEY LAUNDERING REGULATIONS AND TERRORIST FINANCING PREVENTION IN LEBANON	Prof. Dr. Antoine Habchi, Sarah El-Khoury

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Assoc. Prof. Dr. Samir Lounis**	1	STRATEGIC ALLIANCES BETWEEN SERBIAN MANUFACTURING FIRMS AND GERMAN AUTOMOTIVE SUPPLIERS	Prof. Dr. Milan Petrovic, Dr. Ana Jovanovic, Marko Stanisic
		2	DIGITAL MARKETING TRANSFORMATION IN SERBIAN RETAIL SECTOR POST-PANDEMIC RECOVERY	Assoc. Prof. Dr. Jelena Radovic, Nikola Vukovic
		3	ESG INVESTMENT FRAMEWORKS AND FIRM VALUATION IN BELGRADE STOCK EXCHANGE	Dr. Stefan Markovic, Ivana Petrovic, Luka Djordjevic
		4	FAMILY BUSINESS SUCCESSION PLANNING CHALLENGES IN ALGERIAN MANUFACTURING SECTOR	Prof. Dr. Karim Belkacem, Nadia Zerhouni
		5	ISLAMIC FINANCE INNOVATIONS FOR SME FINANCING IN ALGERIAN POST-PANDEMIC RECOVERY	Assoc. Prof. Dr. Samir Lounis, Yassine Amrani, Amina Bouzid
		6	CIRCULAR ECONOMY IMPLEMENTATION IN ALGERIAN TEXTILE AND APPAREL INDUSTRY	Dr. Farid Benali, Soumia Haddad
		7	DIGITAL TRANSFORMATION STRATEGIES FOR EGYPTIAN SMES IN POST-PANDEMIC ECONOMY	Prof. Dr. Ahmed El-Sayed, Dr. Fatima Hassan, Omar Khalil
		8	SUSTAINABLE TOURISM DEVELOPMENT MODELS IN EGYPT'S RED SEA RESORTS	Assoc. Prof. Dr. Nour El-Din Mahmoud, Sara Ahmed
		9	BLOCKCHAIN APPLICATIONS IN EGYPTIAN AGRICULTURAL SUPPLY CHAIN TRANSPARENCY	Dr. Mohamed Salem, Assis. Prof. Dr. Layla Karim, Hassan El-Badry

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Assoc. Prof. Dr. Ibrahim Garba**	1	EFFECTS OF SOIL MICROPLASTICS ON EARTHWORM REPRODUCTION AND COMMUNITY DYNAMICS IN SERBIAN AGRICULTURAL FIELDS	Prof. Dr. Milan Petrovic, Dr. Ana Jovanovic, Stefan Radovic
		2	CARBON SEQUESTRATION POTENTIAL OF AGROFORESTRY SYSTEMS IN VOJVODINA PLAIN SOILS	Assoc. Prof. Dr. Jelena Lukic, Marko Nesic
		3	BIOSORPTION OF HEAVY METALS FROM MINE TAILINGS USING SERBIAN NATIVE BACTERIAL CONSORTIA	Dr. Ivana Petrovic, Nikola Vukovic, Tamara Stankovic
		4	IMPACT OF URBAN EXPANSION ON FERTILITY STATUS OF LAGOS ISLAND COASTAL SOILS	Prof. Dr. Chukwuma Okeke, Adebayo Ogunleye
		5	PHYTOREMEDIATION OF OIL-CONTAMINATED DELTA SOILS USING NIGERIAN INDIGENOUS HYDROCARBON-TOLERANT PLANTS	Dr. Fatima Yusuf, Emmanuel Achu, Chioma Nwosu
		6	CHARACTERIZATION AND MANAGEMENT OF SALT-AFFECTED SOILS IN BORNO STATE IRRIGATED FARMLANDS	Assoc. Prof. Dr. Ibrahim Garba, Aisha Mohammed
		7	MICROBIAL ENHANCEMENT OF PHOSPHORUS AVAILABILITY IN PAKISTANI ARID ZONE CALCAREOUS SOILS	Prof. Dr. Khalid Mahmood, Amina Khan, Dr. Faisal Shahzad
		8	EFFECTS OF CONSERVATION AGRICULTURE ON SOIL QUALITY INDICATORS IN PUNJAB RICE-WHEAT SYSTEMS	Sadia Aslam, Assoc. Prof. Dr. Muhammad Iqbal
		9	RECLAMATION OF SALT-AFFECTED SOILS THROUGH ORGANIC AMENDMENTS IN SINDH PROVINCE	Dr. Zahra Ali, Hassan Raza
		10	NUTRIENT DYNAMICS AND LEACHING LOSSES UNDER INTENSIVE VEGETABLE PRODUCTION IN KARACHI PERI-URBAN SOILS	Naveed Akhtar, Prof. Dr. Safdar Ali, Mehwish Jabeen
		11	BIOCHAR APPLICATION EFFECTS ON GREENHOUSE GAS EMISSIONS FROM PAKISTANI RICE PADDIES	Assis. Prof. Dr. Rabia Sultana, Umar Farooq

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Prof. Dr. Helmut Becker,**	1	BYZANTINE-GEORGIAN DIPLOMATIC ALLIANCES AND THEIR ROLE IN CAUCASUS POWER DYNAMICS	Prof. Dr. Nino Tsiklauri, Levan Beridze, Mariam Kapanadze
		2	MEDIEVAL GEORGIAN CHRONICLERS AND THE CONSTRUCTION OF NATIONAL IDENTITY NARRATIVES	Assoc. Prof. Dr. Tamar Lomidze, Giorgi Gelashvili
		3	OTTOMAN-GEORGIAN BORDERLAND INTERACTIONS IN THE 17TH CENTURY CAUCASUS	Dr. Irakli Chikvaidze, Assis. Prof. Dr. Lali Tsintsadze
		4	PRUSSIAN MILITARY REFORMS AND GERMAN NATIONALISM IN THE NAPOLEONIC ERA	Dr. Friedrich Wagner, Assoc. Prof. Dr. Lena Hoffmann
		5	WEIMAR REPUBLIC CULTURAL POLICIES AND THE BAUHAUS MOVEMENT	Prof. Dr. Helmut Becker, Sophie Krause, Dr. Markus Lehmann
		6	COLD WAR TAJIKISTAN: SOVIET MODERNIZATION AND LOCAL RESISTANCE STRATEGIES	Assoc. Prof. Dr. Farrukh Rahimov, Dilnoza Karomatova
		7	PERSIANATE CULTURAL INFLUENCES ON PRE-MODERN TAJIK INTELLECTUAL TRADITIONS	Dr. Shirin Azimova, Prof. Dr. Rustam Burhonov
		8	SOVIET HYDROPOWER PROJECTS AND ECOLOGICAL DISASTERS IN TAJIK PAMIR REGION	G ulnoza Sobirova, Dr. Javohir Ismoilov, Assis. Prof. Dr. Nigora Rahmonova
		9	THE HOLY ROMAN EMPIRE'S ECONOMIC POLICIES AND HANSEATIC LEAGUE EXPANSION	Prof. Dr. Klaus Müller, Anna Schmidt

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Dr. Lena Schmidt,**	1	COMMUNITY-BASED TOURISM DEVELOPMENT AND RURAL REVITALIZATION IN GEORGIA'S HIGH CAUCASUS REGION	Prof. Dr. Nino Tsiklauri, Levan Beridze, Mariam Kapanadze
		2	YOUTH EMPOWERMENT PROGRAMS AND SOCIAL COHESION IN POST-SOVIET GEORGIA	Assoc. Prof. Dr. Tamar Gelashvili, Giorgi Chikhradze
		3	WOMEN'S COOPERATIVES AND GENDER EQUITY IN GEORGIAN AGRICULTURAL COMMUNITIES	Dr. Lasha Tsintsadze, Prof. Dr. Maka Lomidze, Ana Japaridze
		4	MIGRATION RETURNEE INTEGRATION AND REGIONAL DEVELOPMENT IN RURAL GERMANY	Prof. Dr. Hans Berger, Felix Neumann
		5	INTERGENERATIONAL LEARNING FOR SUSTAINABLE COMMUNITY FORESTRY IN GERMANY	Dr. Lena Schmidt,
		6	URBAN COMMUNITY GARDENS AND SOCIAL INCLUSION IN MULTICULTURAL GERMAN NEIGHBORHOODS	Assis. Prof. Dr. Amina Hassan, Markus Klein
		7	RURAL DIGITAL INFRASTRUCTURE AND ENTREPRENEURIAL DEVELOPMENT IN TAJIKISTAN	Prof. Dr. Farrukh Saidov, Nigora Rahimova
		8	WOMEN'S HANDICRAFT COOPERATIVES AND CULTURAL PRESERVATION IN TAJIK PAMIR	Dr. Gulnora Ismoilova, Aziza Nazarova, Farhod Rahmonov
		9	COMMUNITY HYDROPOWER MICROGRIDS FOR ENERGY ACCESS IN TAJIKISTAN'S MOUNTAIN VILLAGES	Assoc. Prof. Dr. Sherali Mirzoev, Dilnoza Ubaidullaeva
		10		
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Dr. Giorgi Khutsishvili,**	1	BLACK SEA REGIONAL SECURITY DYNAMICS AND GEORGIA'S STRATEGIC POSITIONING IN NATO-EU ALIGNMENT	Prof. Dr. Nino Tsiklauri, Levan Beridze, Mariam Kapanadze
		2	ENERGY DIPLOMACY AND PIPELINE POLITICS: GEORGIA'S ROLE IN EU-RUSSIA ENERGY DIVERSIFICATION	Assoc. Prof. Dr. Irakli Gelashvili, Tamar Lomidze
		3	RUSSIAN HYBRID WARFARE TACTICS AND GEORGIA'S CYBERSECURITY RESILIENCE BUILDING MEASURES	Dr. Giorgi Khutsishvili, Assis. Prof. Dr. Salome Chikvaidze
		4	QATAR'S MEDIATION DIPLOMACY IN MIDDLE EAST CONFLICT RESOLUTION INITIATIVES	Prof. Dr. Ahmed Al-Thani, Fatima Rahman
		5	GCC ECONOMIC DIVERSIFICATION STRATEGIES AND QATAR'S NATIONAL VISION 2030 IMPLEMENTATION	Assoc. Prof. Dr. Khalid Al-Mansoori, Noor Hassan
		6	QATARI SOFT POWER PROJECTION THROUGH SPORTS DIPLOMACY AND FIFA WORLD CUP LEGACY	Dr. Sara Al-Khalifa, Omar Bin Nasser
		7	CENTRAL ASIAN WATER DIPLOMACY AND TAJIKISTAN'S REGIONAL HYDROPOWER LEADERSHIP	Prof. Dr. Farrukh Saidov, Dilnoza Rahimova
		8	TAJIKISTAN'S POSITION IN BELT AND ROAD INITIATIVE CONNECTIVITY CORRIDORS	Assoc. Prof. Dr. Rustam Juraev, Nigora Karomatova, Azizullo Hayitov
		9	AFGHANISTAN STABILITY IMPACTS ON TAJIKISTAN NATIONAL SECURITY FRAMEWORKS	Dr. Parvina Sobirova, Assis. Prof. Dr. Sherali Mirzoev
		10		
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Assoc. Prof. Dr. Karim El-Fassi**	1	CLIMATE CHANGE POLICY IMPLEMENTATION CHALLENGES IN TANZANIA'S COASTAL COMMUNITIES	Prof. Dr. Amina Juma, Elias Kweka
		2	YOUTH POLITICAL PARTICIPATION AND DEMOCRATIC CONSOLIDATION IN POST-ELECTION TANZANIA	Assoc. Prof. Dr. Hamisi Mponda, Zawadi Nyerere
		3	FOREIGN AID DEPENDENCY AND POLICY AUTONOMY IN TANZANIA'S HEALTH SECTOR REFORMS	Dr. Fatma Kikoti, Juma Ramadhani
		4	TRANSITIONAL JUSTICE MECHANISMS AND NATIONAL RECONCILIATION IN POST-ARAB SPRING TUNISIA	Prof. Dr. Sami Ben Romdhane, Nadia Cherif
		5	WATER DIPLOMACY AND TRANSBOUNDARY GOVERNANCE IN THE MAGHREB REGION: TUNISIAN PERSPECTIVE	Assoc. Prof. Dr. Karim El-Fassi, Laila Zouari
		6	EU-TUNISIA MOBILITY PARTNERSHIP: MIGRATION GOVERNANCE OR NEO-COLONIALISM?	Dr. Hassen Zghal, Mariem Trabelsi
		7	MORROCAN FOREIGN POLICY IN SAHEL COUNTRIES: COUNTER-TERRORISM OR REGIONAL HEGEMONY?	Prof. Dr. Ahmed El-Khatib, Fatima Zahra
		8	WOMEN'S POLITICAL EMPOWERMENT THROUGH PARITY LAWS IN MOROCCAN LOCAL GOVERNANCE	Assoc. Prof. Dr. Nadia El-Fassi, Youssef Bennani
		9	ENERGY TRANSITION POLITICS AND PHOSPHATE DEPENDENCY IN MOROCCAN DEVELOPMENT STRATEGY	Dr. Karim Lahlou, Salma El-Ouardi
		10	ASEAN CENTRALITY AND MALAYSIAN FOREIGN POLICY IN SOUTH CHINA SEA DISPUTES	Prof. Dr. Abdul Rahman Embong, Nurul Ain
		11	ISLAMIC GOVERNANCE MODELS AND SECULAR RESISTANCE IN CONTEMPORARY MALAYSIAN POLITICS	Assoc. Prof. Dr. Syed Farid Alatas, Aishah Rohani

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Dr. Zuberi Ramadhani**	1	INTEGRATING TASK-BASED LANGUAGE TEACHING WITH DIGITAL STORYTELLING FOR ADVANCED EFL PROFICIENCY IN HUNGARIAN UNIVERSITIES	Prof. Dr. Katalin Szabó, Dr. István Nagy, Eszter Kovács
		2	NEUROSCIENCE-INFORMED VOCABULARY ACQUISITION STRATEGIES FOR HUNGARIAN ADOLESCENT LEARNERS OF ENGLISH	Assoc. Prof. Dr. Zsolt Hermann, Laura Tóth
		3	CLIL METHODOLOGY IMPLEMENTATION CHALLENGES AND SUCCESS FACTORS IN HUNGARIAN STEM SUBJECTS	Dr. Anikó Balogh, Péter Szabó, Réka Kovács
		4	MOBILE-ASSISTED LANGUAGE LEARNING EFFECTIVENESS AMONG RURAL TANZANIAN SECONDARY STUDENTS	Assoc. Prof. Dr. Amina Hassan, Juma Mkude
		5	CODE-SWITCHING PATTERNS AND THEIR PEDAGOGICAL IMPLICATIONS IN TANZANIAN EFL CLASSROOMS	Dr. Fatma Said, Elias Nkya, Zawadi Mushi
		6	COMMUNICATIVE LANGUAGE TEACHING ADAPTATIONS FOR MULTILINGUAL TANZANIAN PRIMARY SCHOOLS	Dr. Zuberi Ramadhani
		7	FLIPPED CLASSROOM MODELS ENHANCING CRITICAL THINKING IN INDIAN ENGINEERING ESL PROGRAMS	Assoc. Prof. Dr. Priya Sharma, Rahul Mehra
		8	CORPUS-BASED APPROACHES TO BUSINESS ENGLISH VOCABULARY INSTRUCTION AT INDIAN B-Schools	Dr. Anjali Desai, Vikram Reddy
		9	GAMIFICATION STRATEGIES IMPROVING SPEAKING FLUENCY AMONG RURAL INDIAN UNDERGRADUATES	Neha Sanjay
		10	INTERCULTURAL COMPETENCE DEVELOPMENT THROUGH VIRTUAL EXCHANGE PROGRAMS IN INDIAN EFL CONTEXTS	Prof. Dr. Meera Joshi, Rohan Mehra, Anjali Singh
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Aralık / Dec 24, 2025 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Dr. Anjali Rao**	1	DIGITAL MEDIA LITERACY PROGRAMS AND THEIR EFFECTIVENESS IN COMBATING FAKE NEWS AMONG HUNGARIAN UNIVERSITY STUDENTS	Prof. Dr. István Kovács, Dr. Eszter Nagy, Balázs Tóth
		2	SOCIAL MEDIA POLARIZATION DYNAMICS DURING NATIONAL ELECTIONS IN HUNGARY	Assoc. Prof. Dr. Zsófia Szabó, Tamás Herczeg
		3	THE ROLE OF PUBLIC SERVICE BROADCASTING IN COUNTERING POPULIST DISCOURSE IN CONTEMPORARY HUNGARY	Dr. Kinga Molnár, Gábor Farkas, Prof. Dr. András Balogh
		4	MOBILE PHONE COMMUNICATION PATTERNS AND SOCIAL CONNECTIVITY IN RURAL TANZANIA COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Amina Hassan, Juma Kweka
		5	RADIO LISTENERSHIP TRENDS AND INFORMATION ACCESS DURING COVID-19 IN URBAN TANZANIA	Dr. Fatma Zuberi, Elias Nchimbi, Assis. Prof. Dr. Rehema Mushi
		6	YOUTH PARTICIPATION IN DIGITAL ACTIVISM FOR CLIMATE JUSTICE IN TANZANIA	Lucas Mgaya, Prof. Dr. Salma Mbaga
		7	WHATSAPP MISINFORMATION CAMPAIGNS TARGETING ELECTIONS IN NORTHERN INDIA	Dr. Anjali Rao
		8	BOLLYWOOD'S GLOBAL SOFT POWER THROUGH OTT PLATFORMS AND DIASPORA AUDIENCES	Rahul Mehra, Dr. Neha Sanjay
		9	RURAL BROADBAND DEPLOYMENT AND DEVELOPMENT COMMUNICATION IN INDIA'S HINTERLANDS	Prof. Dr. Meera Joshi, Karan Desai

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
December 23 - 29, 2025
IZMIR
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

25 Aralık / Dec 25, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Dr.Öğr.Üyesi İlkay Sibel KERVANCI	1	BARAJ YÖNETİMİ İÇİN SİSTEM DİNAMİĞİ UYGULAMASI	Doç.Dr.Şahin İNANÇ Prof.Dr.Arzu EREN ŞENARAS
		2	YEŞİL ARAÇ ROTALAMA PROBLEMİ ÇÖZÜMÜ İÇİN GENETİK ALGORİTMA UYGULAMASI	Dr.Onur Mesut ŞENARAS Doç.Dr.Şahin İNANÇ Prof.Dr.Arzu EREN ŞENARAS
		3	TURNAROUNDAI: Real-Time Analysis of Apron Turnaround Processes with Multi-Camera, Sensor Fusion, and AI Algorithms	Gamze Öztürk
		4	IOT BASED INTELLIGENT PUBLIC TRANSPORTATION SYSTEM FOR OCCUPANCY PREDICTION USING IN VEHICLE AIR POLLUTION DATA	Sn. Eng. Seren ÇARIKCI Dr. Melek ESEMEN ERTAŞ
		5	MULTIDISCIPLINARY APPROACHES TO THE PREVENTABLE STAGES OF COPD: AI-DRIVEN EARLY RISK PREDICTION, ENVIRONMENTAL AND BEHAVIORAL ANALYSIS, AND DIGITAL HEALTH ECOSYSTEMS	Assistant Professor Denizhan DEMİRKOL
		6	AI-ASSISTED TUBERCULOSIS DIAGNOSIS IN RESOURCE-CONSTRAINED REGIONS: PERSPECTIVES ON ACCESSIBILITY, INEQUITY, AND SAFETY	Assistant Professor Denizhan DEMİRKOL
		7	EĞİTİMİN MERKEZİYETSİZLEŞTİRİLMESİ: DİPLOMA VE TRANSKRİPT YÖNETİMİNDE GÜVEN VE VERİMLİLİK	Dr.Öğr.Üyesi İlkay Sibel KERVANCI
		8	SHORT-TERM ELECTRICITY CONSUMPTION FORECASTING USING XGBOOST WITH CALENDAR FEATURES	Dr.Öğr.Üyesi İlkay Sibel KERVANCI
			YAPAY ZEKA YÖNTEMLERİ KULLANILARAK ÇİMENTO FABRİKALARINDA HAVA KİRLİLİĞİNİN TESPİT EDİLMESİ VE ANALİZİ	Ar-Ge Mühendisi Berkay ÖZDEMİR Doç.Dr. Burak TANYERİ ARŞ.GÖR. CEVHER KÜRŞAT MACİT

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Assoc. Dr. Aysel AKBENİZ**	1	THE ROLE OF MOTHER UNITS IN MEETING POSTPARTUM PSYCHOSOCIAL NEEDS	Assoc. Dr. Aysel AKBENİZ
		2	KATETER İLİŞKİLİ ÜRİNER SİSTEM ENFEKSİYONLARINDA HEMŞİRELİK YAKLAŞIMLARI	Prof. Dr. Gülay İpek Çoban Hemşire Gül Çiçekçi
		3	KAFA İÇİ BASINÇ ARTIŞINDA HEMŞİRELİK YAKLAŞIMLARI	Prof. Dr. Gülay İpek Çoban Hemşire Gül Çiçekçi
		4	CERRAHİ TAKIMDA PSİKOLOJİK GÜVENLİK: HATA BİLDİRİMİ	Duygu ALTUNOĞLU Dr. Öğr. Üyesi Hatice ERDOĞAN
		5	HASTANEDE YATAN 3-6 YAŞ GRUBU KRONİK HASTALIĞI OLAN ÇOCUKLARIN HASTANEDEKİ AKTİVİTELERİ VE ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN İNCELENMESİ	Cansever Kaya Şenay Çetinkaya
		6	THE STATUS OF THE NURSES WORKING IN THE FIELD OF CHILD HEALTH AND DISEASES IN IMPLEMENTING THEIR ROLES AND FUNCTIONS, AND THE FACTORS AFFECTING THIS	Şenay Çetinkaya
		7	DİJİTAL EKRAN BAĞIMLILIĞININ SAĞLIK İNANÇ MODELİNE UYARLANMASI	Doç. Dr. Semra KOCATAŞ Şule SEVİMLİGÜL Esra ÖZ
		8	THE IMPACT OF URINARY INCONTINENCE ON QUALITY OF LIFE, SURGICAL TREATMENT, AND POSTOPERATIVE NURSING APPROACH	Irmak ŞAHİN Prof.Dr. Şenay ÜNSAL ATAN
			PREVENTION AND PROTECTION OF URINARY INCONTINENCE IN THE POSTMENOPAUSAL PERIOD: Lifestyle Changes, and Behavioral Approaches	Nur Efşan KARAKILIÇ Prof. Dr. Şenay ÜNSAL ATAN

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Profesör Mustafa KÜÇÜKÖNER**	1	BUCAK VE ÇEVRE KÖYLERDE DOKUNAN HALI SECCADELER	Dr. Öğr.Üyesi Ayşe YILDIRIM
		2	GÜNEYBATI ANADOLU YÖRÜK YERLEŞİMLERİNDE HAVSIZ (KİRKİTLİ) SECCADE	Dr. Öğr.Üyesi Ayşe YILDIRIM
		3	TOURNEFORT'UN ANADOLU TOPRAKLRAINDA YAPTIĞI GRAVÜRLERİN SANATSAL ANALİZLERİ	Dr. Öğr. Üyesi Hava KÜÇÜKÖNER Profesör Mustafa KÜÇÜKÖNER
		4	SEMERKAND'DA BULUNAN TARİHİ YAPILARINA AİT GÜNÜMÜZ GRAVÜRLERİNİN SANATSAL ANALİZLERİ	Profesör Mustafa KÜÇÜKÖNER Dr. Öğr. Üyesi Hava KÜÇÜKÖNER
		5	ENKAUSTİK TEKNİĞİ'NİN DÜNÜ BUGÜNÜ	Doç. Dr. Aysun CANÇAT
		6	THE CONCEPTUAL AND SPATİAL USE OF THE COLOR RED İN CONTEMPORARY ART PRACTİCES	Doç. Dr. Tülay GÜMÜŞER Esra ERDOĞAN KARAGÖZ
		7	OP-ART (OPTİK SANAT) İLKELERİNİN MEKAN GRAFİĞİ UYGULAMALARINDA KİNETİK ALGI YARATIMI	Yüksek Lisans Öğrencisi Berkan DERYAL Dr. Öğr. Üyesi Burak YAVUZYILMAZ
		8	SEMIOTIC ANALYSIS OF ENVIRONMENTAL STORYTELLING IN THE THE LAST OF US SERIES (PART I–II) VIDEO GAMES	Suida DURSUN Dr. Öğr. Üyesi Hasan Tekinalp GÜREKEN

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Assist. Prof. Ali Rauf KARATAŞ**	1	THE COMPOSITION OF FOOD INFLATION: EVIDENCE FROM ARGENTINA	Dr. Gülşah Adam
		2	INFLATION AND WELFARE LOSS: AN ANALYSIS OF CONSUMPTION EXPENDITURES BY INCOME QUANTILES IN TÜRKİYE, 2004–2024	Doç. Dr. Mustafa ZUHAL Dr. Öğr. Üy. Dilek TOKEL
		3	TEKNOLOJİK DÖNÜŞÜM VE TOPLUMSAL CİNSİYET: TÜRKİYE'DE TARIMDA MAKİNELEŞMENİN TARIMDAKİ KADIN İSTİHDAMI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	Kazım SAKA Özgür ÖZAYDIN
		4	TÜRKİYE'DE TARIMSAL İSTİHDAMIN İHRACAT PERFORMANSINA ETKİSİ: YAPISAL KIRILMA ALTINDA ARDL ANALİZİ	Özgür ÖZAYDIN Anıl DAĞDEMİR
		5	DIŞ TİCARET ANALİZLERİNDE NOMİNAL VE REEL DEĞİŞKEN KULLANIMI: KARŞILAŞTIRMALI BİR YAKLAŞIM	Dr. Ferdi AKPİLİÇ
		6	ASYMMETRIC RESPONSES OF YOUTH UNEMPLOYMENT TO ECONOMIC GROWTH, EXPORTS, AND INFLATION IN TURKEY: A NARDL APPROACH	Assist. Prof. Ali Rauf KARATAŞ Assoc. Prof. Ahmet Tayfur AKCAN
		7	EXCHANGE RATE SHOCKS AND PURCHASING POWER PARITY: A PERIODIC ANALYSIS FOR TÜRKİYE, 1995–2025	Assist. Prof. Ali Rauf KARATAŞ
		8	Neo-Fisher Hipotezi Üzerine Bir Literatür Taraması	Neslihan Bünül

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Doç. Dr. Muharrem DOĞAN**	1	THE IMPACT OF NUCLEAR WEAPONS ON THE MIDDLE EAST PEACE	Dr. Sibel Elif ÖZDİLEK
		2	ÖTEKİNİN SİYASETİ: ULUSLARARASI DÜZEN VE FİLİSTİNİN KONUMLANDIRILMASI	Doç. Dr. Muharrem DOĞAN
		3	PAN-TÜRKİZMİN TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ VE TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATININ KURUMSAL ÇERÇEVESİ	Doç. Dr. Muharrem DOĞAN
		4	THE U-8 GYUMRI INCIDENT IN TURKISH FOREIGN POLICY	Prof. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU
		5	BIR ULUSLARARASI ÖRGÜT OLARAK İSLAM İŞBIRLİĞİ TEŞKİLATI: YAPI, İŞLEYIŞ VE ETKİNLİK	Doktora Öğrencisi Safa MAHMOOD Doç. Dr. Neşe YILDIZ
		6	AZERBAYCAN CUMHURİYETİ'NİN İSLAM İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATIN'DAKİ ROLÜ	Doktora Öğrencisi Abbasali KHUDUZADE Doç. Dr. Neşe YILDIZ
		7	INTERNATIONAL EDUCATION PARTNERSHIPS AND SOFT POWER COMPETITION IN THE TURKESTAN REGION	Dr. Ersoy Yılmaz DİNİZ Dilara Cansın KEÇİALAN
		8	GÜVENLİKLEŞTİRME PERSPEKTİFİNDEN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE GÜVENLİK	Adem YILMAZ Prof. Dr. Ömer UĞUR
			AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI: STRATEJİK ÇERÇEVE VE KÜRESEL ETKİLERİ	Prof. Dr. Ömer UĞUR Doç. Dr. Candan YILMAZ UĞUR
			SINIRLARDA DİJİTAL BAN-OPTİKON: GÖZETİM TEKNOLOJİLERİNİN GERİ İTME MEKANİZMALARINDAKİ İKİLİ ROLÜ	Arş. Gör. Dr. Yusuf FİDAN

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Dr. Muhammet KUSAN**	1	SPORCULARDA ENERJİ DENGESİ VE MİKRO BESİN ÖĞELERİ	Lisans Öğrencisi, Gamze KILIÇASLAN Arş. Gör., Polat YÜCEDAL Prof. Dr. Vedat ÇINAR
		2	KETOJENİK DİYETİN FİZİKSEL AKTİVİTEYE ETKİSİ	Lisans Öğrencisi, Gamze KILIÇASLAN Arş. Gör., Polat YÜCEDAL Prof. Dr. Vedat ÇINAR
		3	AI-DRİVEN SPORTS MANAGEMENT: DATA-DRİVEN DECİSİON-MAKİNG PROCESSES	İsmet SEVAL Doç. Dr. Şakir TÜFEKÇİ Prof. Dr. Talha MURATHAN
		4	SPORTS MANAGEMENT İN THE AGE OF ARTİFİCİAL INTELLİGENCE AND THE JUSTİCE PARADOX	İsmet SEVAL Doç. Dr. Şakir TÜFEKÇİ Prof. Dr. Talha MURATHAN
		5	REKREATİF AYAKTA KÜREK SÖRFÜ (Stand up Paddle Boarding-SUP) EĞİTİMİNE KATILAN YETİŞKİN BİREYLERİN KATILIM MOTİVLERİ	Prof.Dr. Nurper ÖZBAR Prof.Dr.Müberra ÇELEBİ Doç.Dr.Cüneyt TAŞKIN Doç.Dr.Şengül DEMİRAL Dr.Öğr.Üyesi Aykut AKSU Dr.Öğr.Üyesi Şerife Gamze ÜLKER
		6	SPORCULARDA KARİYER SONLANMA KAYGISININ SPORDA ETKİLİ KARAR VERME ÜZERİNE ETKİSİ	Zeynep KAÇAR Dr. Muhammet KUSAN Prof. Dr. Soner ÇANKAYA
		7	SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI İLE AKADEMİK KAYGI DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ	Zehra Eylül NARİN Dr. Muhammet KUSAN Prof. Dr. Soner ÇANKAYA
		8	VÜCUT GELİŞTİRME SPORCULARINDA SPOR BESİN TAKVİYE İNANCI VE SPORCU DEĞER YÖNELİMİNİN İNCELENMESİ	Damla AKSAMAZ Dr. Muhammet KUSAN
			VÜCUT GELİŞTİRME SPORCULARINDA SPOR BESİN TAKVİYE İNANCI VE SPORCU DEĞER YÖNELİMİNİN İNCELENMESİ	Melike BAYRAKDAR Dr. Muhammet KUSAN

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Doç. Dr. Seval ÖZGEL FELEK**	1	BÜKÜM MERKEZİ MAKİNESİNDE BÜKÜM PARÇASININ AKIM DÖNGÜSÜYLE KONTROLÜ VE KARŞILAŞTIRILMASI	Yüksek Elektrik-Elektronik Mühendisi Emirhan Toprak
		2	A NOVEL BIDIRECTIONAL FLOATING INTERLEAVED QUASI-Z-SOURCE DC-DC CONVERTER	Furkan AKAR
		3	EMERGING DEVELOPMENTS AND ADVANCES IN SOLAR PHOTOVOLTAIC PANEL CLEANING TECHNOLOGIES	Arş. Gör. Dr. Abdurrahman YAVUZDEĞER
		4	INVESTIGATION OF THE EFFECT OF SLOT TYPE ON THE EFFICIENCY OF PERMANENT MAGNET SYNCHRONOUS GENERATORS FOR WIND TURBINE APPLICATIONS	Arş. Gör. Dr. Abdurrahman YAVUZDEĞER
		5	PARAMETRİK TASARIM VE DİJİTAL ÖZELLEŞTİRME YAKLAŞIMIYLA TEKİL BİR OTURMA ELEMANININ HESAPLAMALI TASARIMI	Doç. Dr. Seval ÖZGEL FELEK
		6	MODEL SELECTION IN CONTAINER HANDLING FORECASTING: AN APPLICATION TO THE PORTS OF THE AEGEAN REGION	Dr. Elvan DENİZ
		7	PV SİSTEMLERDE DEĞİŞKEN ÇEVRESEL KOŞULLARDA FARKLI MPPT ALGORİTMALARININ PERFORMANS VE SİSTEM STABİLİTESİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	Tuğçe ÇEVRİM Tahir YAVUZ
		8	ENGINEERING DIELECTRIC SURFACE AREA IN TRIBOELECTRIC NANOGENERATORS FOR HIGH EFFICIENCY	Assoc. Prof. Dr. Abdulkerim Karabiber Assoc. Prof. Dr. Dursun Öztürk Assoc. Prof. Dr. Muzaffer Aslan

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Mete Han İLMEÇİ**	1	PHASE CHANGE MATERIALS IN BATTERY THERMAL MANAGEMENT SYSTEMS	Burak AKGÜL Dr. İsmail ATA
		2	KATI YAKITLARDA YANMA HIZININ DENEYSEL İNCELENMESİ	Doc.Dr.Hayri YAMAN Mete Han İLMEÇ
		3	GIS APPLICATIONS IN SOLID WASTE COLLECTION AND TRANSFER	Hasan İhsan KALELİ Doç. Dr. Sedat YALÇINKAYA
		4	COĞRAFİ BİLGİ SİSTEMLERİ ARACILIĞIYLA ULAŞIM MODLARININ KARŞILAŞTIRILMASI: KARABÜK İLİ ÖRNEĞİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Emine Berfin ŞAHİN Dr. Öğr. Üyesi Uğur ACAR
		5	THRUST PERFORMANCE EVALUATION OF TOROIDAL VERSUS CONVENTIONAL PROPELLERS	Mehmet Alperen ANDAÇ Ayhan AKBULUT Dr. İsmail ATA
		6	TEK YÖNLÜ VE İKİ YÖNLÜ EŞLEME YÖNTEMLERİ İLE YÜZER YAPILARIN HİDROELASTİK ANALİZİ	Ömer Faruk AYTEMİZ Serdar Turgut INCE
		7		
		8		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Dr. Öğr. Üyesi Meliha Fındık**	1	ERGENLERDE GENİTAL HİJYEN DAVRANIŞLARI VE SAĞLIK ÜZERİNE ETKİLERİ	Dr. Öğr. Üyesi Nuriye ERBAŞ Duygunur ÇAKIR
			ZOONOSES AND CLIMATE CHANGE	Araş.Gör.Dr. Seda GÖKDEMİR Doç.Dr. Aliye GÜLMEZ SAĞLAM Dr. Öğr. Üyesi Elif ÇELİK
		2	İNFERTİLİTEDE GÖRÜNMEYEN YÜK: DAMGALANMA VE PSİKOSOSYAL SONUÇLARI	Assi. Prof., Demet ÇAKIR Assi. Prof., Emine AKSÜT AKÇAY Lecturer, Arslan SAY
		3	ÖSTROJEN HORMONLARI VE PRENATAL TARAMA TESTLERİNDE KULLANIMLARI	Dr.Öğr.Üyesi Demet ÇAKIR Öğr.Gör. Arslan SAY Dr.Öğr.Üyesi Emine AKSÜT AKÇAY
		4	DIGITAL BURNOUT: A NEW OCCUPATIONAL RISK İN THE DIGITALIZING WORKPLACE	Uzm. Hem. Feyza ACAR Uzm. Hem. Güllü YAZKAN Prof.Dr. Nezihe BULUT UĞURLU Doç.Dr. Fatma BİRGİLİ
		5	THE “STAY-AT-HOME YOUTH” PHENOMENON: SOCİAL WİTHDRAWAL AMONG NEET YOUTH AND THE EFFECTS OF DİGİTAL LİFE ON MENTAL HEALTH	Uzm. Hem. Feyza ACAR Doç.Dr. Fatma BİRGİLİ Uzm. Hem. Güllü YAZKAN Prof.Dr. Nezihe BULUT UĞURLU
		6	INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN PERCEIVED STRESS LEVELS AND SOCIAL PARTICIPATION IN UNIVERSITY STUDENTS	Ergoterapist Sümeyra CERAN Dr. Volkan TÜRKMEN
		7	LYMPHEDEMA ASSESSMENT METHODS	Hagar Mahmoud Ali ABOUSHEISHAA Prof. Dr.Özlem ÇİNAR ÖZDEMİR
		8	MULTIMODAL PHYSIOTHERAPY IN CANCER-RELATED LYMPHEDEMA	Assala Obaid Prof. Dr.Özlem Çinar Özdemir
		9	SEPSİSİN TANISINDA YENİLİKLER: İYOBELİRTEÇLERDEN YAPAY ZEKAYA	Dr. Öğr. Üyesi Meliha Fındık
		10	FONKSİYONEL SÜT ÜRÜNLERİ VE KARDİYOVASKÜLER SAĞLIK: YENİLİKÇİ YAKLAŞIMLAR	Dr. Selin Elmas
		11	PLANLI DAVRANIŞ KURAMI TEMELLİ AKILCI İLAÇ KULLANIMI YAKLAŞIMI	Doç. Dr. Semra KOCATAŞ Mehmet Nur İMTAN Ahmet Remzi BAYIR

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Doç.Dr., SERİR UZUN**	1	KENT PARKLARININ İYİ OLMA HALİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ	Prof. Dr. Nurdan ERDOĞAN Eda TOPRAK
		2	MİKROKLİMA DEĞERLENDİRME YÖNTEMLERİ: ÖLÇÜM TEKNİKLERİ ve UYGULAMALARIN KARŞILAŞTIRILMASI	Prof. Dr. Nurdan ERDOĞAN Bilge TEPELİ
		3	KIYI ALANLARINDA YER ALAN MİLLET BAHÇELERİNİN KULLANIM VE MEMNUNİYET DÜZEYLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: ÜNYE BATIPARK MİLLET BAHÇESİ ÖRNEĞİ	Doç.Dr., SERİR UZUN
		4	A COMPREHENSIVE REVIEW ON PHOTOCATALYTIC DEGRADATION OF ORGANIC POLLUTANTS FROM WASTEWATER	Nazli TURKTEN Yunus KARATAS

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Prof. Dr. Rakesh Sakshi**	1	SYNTHESIS AND CHARACTERIZATION OF SILVER-DOPED TITANIUM DIOXIDE NANOPARTICLES FOR WATER PURIFICATION	Prof. Dr. Shodmon Safarov Dr. Mahmud Bakhtiyorov
		2	TUNGSTEN OXIDE NANOSHEETS: SYNTHESIS, OPTICAL PROPERTIES, AND GAS SENSING APPLICATIONS	Dr. Nigora Tursunova
		3	GREEN SYNTHESIS OF GOLD NANOPARTICLES USING DATE PALM EXTRACT: APPLICATIONS IN ANTICANCER THERAPY	Prof. Dr. Salma Youssef Dr. Ayman Hassan Mona El-Adl
		4	MAGNETIC IRON OXIDE NANOPARTICLES FOR ENHANCED MRI CONTRAST AGENTS	Assis. Prof. Dr. Ahmed El-Naggar Dr. Nada Fathy
		5	PREPARATION OF CARBON QUANTUM DOTS FROM WASTE BIOMASS FOR SENSING APPLICATIONS	Dr. Shirin Hosseini Assis. Prof. Dr. Mahsa Azizi Prof. Dr. Razieh Mohammadi
		6	MULTIFUNCTIONAL ZINC OXIDE NANORODS: ANTIMICROBIAL, OPTICAL, AND PHOTOCATALYTIC PROPERTIES	Assis. Prof. Dr. Parviz Bahrami Leila Golestani
		7	NANOCLAY-REINFORCED POLYMER COMPOSITES: IMPROVEMENTS IN MECHANICAL AND THERMAL PROPERTIES	Prof. Dr. Rakesh Sakshi
		8	SYNTHESIS OF GOLD NANORODS FOR TARGETED PHOTOTHERMAL CANCER THERAPY	Dr. Neha Agarwal Assoc. Prof. Dr. Rajesh Singh
		9	DESIGN OF NANOSTRUCTURED SILICA AEROGELS FOR GAS STORAGE AND DELIVERY APPLICATIONS	Dr. Marta Rodríguez
		10	GRAPHENE-BASED NANOCOMPOSITES FOR ELECTROCHEMICAL SENSOR DEVELOPMENT	Assoc. Prof. Dr. Laura Gómez Dr. Daniel Paredes Marina Ruiz Dr. Javier Torres
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Assoc. Prof. Dr. Mohammed Hassan,**	1	ADVANCES IN 3D-PRINTED TITANIUM IMPLANTS FOR MAXILLARY RECONSTRUCTION IN CHINESE ORAL SURGERY PATIENTS	Prof. Dr. Zhang Wei, Dr. Liu Fang, Chen Ming
		2	EFFICACY OF NANOHYDROXYAPATITE TOOTHPASTE IN REMINERALIZING EARLY CARIES LESIONS AMONG CHINESE ADOLESCENTS	Assoc. Prof. Dr. Wang Li, Zhao Xin, Dr. Sun Hao
		3	LASER-ASSISTED PERIODONTAL REGENERATION TECHNIQUES FOR CHINESE PATIENTS WITH AGGRESSIVE PERIODONTITIS	Dr. Huang Mei, Li Qiang, Assis. Prof. Dr. Yang Bo
		4	DIGITAL SMILE DESIGN PROTOCOLS FOR ESTHETIC REHABILITATION IN QATARI PRIVATE DENTAL CLINICS	Prof. Dr. Ali Al-Thani, Dr. Sara Khalid
		5	ORTHODONTIC MANAGEMENT OF IMPACTED CANINES USING LOW-DOSE CBCT GUIDANCE IN QATARI ADOLESCENTS	Assoc. Prof. Dr. Mohammed Hassan, Fatima Al-Mansoori
		6	CLINICAL EVALUATION OF BIOCERAMIC SEALERS IN ENDODONTIC RETREATMENT OF INDIAN PATIENTS WITH FAILED ROOT CANAL THERAPY	Prof. Dr. Rajeshwari Nair, Priya Menon
		7	LASER FLUORESCENCE DETECTION AND MINIMALLY INVASIVE MANAGEMENT OF OCCLUSAL CARIES IN INDIAN SCHOOL CHILDREN	Dr. Amit Suresh
		8	ALVEOLAR RIDGE PRESERVATION USING PLATELET-RICH FIBRIN IN IMMEDIATE IMPLANT PLACEMENT FOR INDIAN PATIENTS	Assoc. Prof. Dr. Karan Malhotra, Anjali Desai
		9	DIGITAL WORKFLOWS FOR FULL-ARCH ZIRCONIA PROSTHESES IN COMPLEX INDIAN EDENTULOUS PATIENTS	Dr. Rohit Sharma, Meera Joshi, Prof. Dr. Vikrant Jadhav
		10		
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Assoc. Prof. Dr. Gulnara Zhumadilova,**	1	EPIDEMIOLOGICAL PATTERNS OF CARDIOVASCULAR DISEASES AMONG URBAN POPULATIONS IN ALMATY	Prof. Dr. Aigerim Sarsenova, Dr. Bekzat Nurpeisov, Aidana Tolegenova
		2	NUTRITIONAL STATUS ASSESSMENT AND INTERVENTION STRATEGIES FOR RURAL CHILDREN IN EASTERN KAZAKHSTAN	Assoc. Prof. Dr. Gulnara Zhumadilova, Yerzhan Kairbekov
		3	MENTAL HEALTH CHALLENGES AND TELEHEALTH SOLUTIONS FOR POST-PANDEMIC ADOLESCENTS IN NUR-SULTAN	Dr. Dana Alimova, Nurlan Bekbolat, Assis. Prof. Dr. Saltanat Myrzakhmetova
		4	TRADITIONAL EGYPTIAN HERBAL MEDICINE INTEGRATION INTO DIABETES MANAGEMENT PROTOCOLS	Prof. Dr. Ahmed El-Sayed, Dr. Fatima Hassan
		5	HEPATITIS C ELIMINATION STRATEGIES THROUGH COMMUNITY SCREENING IN EGYPTIAN RURAL PROVINCES	Assoc. Prof. Dr. Mohamed Khalil, Nour El-Din
		6	MATERNAL MORTALITY REDUCTION THROUGH MIDWIFERY TRAINING IN PAKISTANI DISTRICT HOSPITALS	Prof. Dr. Saima Rehman, Ayesha Malik, Dr. Imran Khan
		7	TUBERCULOSIS CONTROL AMONG MULTIDRUG-RESISTANT CASES IN KARACHI URBAN SLUMS	Dr. Bilal Ahmed, Sana Gul, Assoc. Prof. Dr. Faisal Siddiqui
		8	NON-COMMUNICABLE DISEASE PREVENTION THROUGH WORKPLACE WELLNESS PROGRAMS IN LAHORE INDUSTRIES	Assis. Prof. Dr. Hina Raza, Muhammad Arif

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Assoc. Prof. Dr. Elena Rusu, Victor Moraru**	1	GENETIC DIVERSITY AND CONSERVATION STRATEGIES FOR ENDANGERED BESSARABIAN WILDFLOWER POPULATIONS	Prof. Dr. Ion Ceban, Dr. Maria Popa, Andrei Lupu
		2	MICROBIAL DIVERSITY IN DANUBE DELTA SEDIMENTS AND THEIR ROLE IN NITROGEN CYCLING	Assoc. Prof. Dr. Elena Rusu, Victor Moraru
		3	PHYTOREMEDIATION POTENTIAL OF MOLDOVAN VINEYARD WEEDS FOR CADMIUM-CONTAMINATED SOILS	Dr. Natalia Grozavu, Sergiu Balan, Assis. Prof. Dr. Olga Cimpoes
		4	ENDOPHYTIC FUNGI DIVERSITY AND BIOACTIVE COMPOUNDS FROM ETHIOPIAN COFFEE PLANTS	Prof. Dr. Tadesse Woldemariam, Selamawit Getachew
		5	AQUATIC MACROINVERTEBRATE ASSEMBLAGES AS BIOINDICATORS OF RIFT VALLEY LAKE POLLUTION	Dr. Alemayehu Tesfaye, Rahel Bekele, Assoc. Prof. Dr. Firew Bekele
		6	MOLECULAR PHYLOGENY AND BIOGEOGRAPHY OF CAUCASUS ENDEMIC SALMONID FISHES	Prof. Dr. Elchin Gasimov, Aysel Mammadova, Dr. Rashad Aliyev
		7	ANTIOXIDANT PROPERTIES AND PHYTOCHEMICAL PROFILES OF ZERBAIJANI MEDICINAL HERBS	Assoc. Prof. Dr. Sevinc Aliyeva, Nurlan Huseynov
		8	MICROPLASTIC ACCUMULATION IN CASPIAN SEA BENTHIC COMMUNITIES AND TROPHIC TRANSFER	Dr. Leyla Karimova, Farid Gurbanov, Assis. Prof. Dr. Nigar Rahimova
		9	SYMBIOTIC ASSOCIATIONS BETWEEN AZERBAIJANI TRUFFLES AND NATIVE OAK MYCORRHIZAE	Zaur Mammadov, Prof. Dr. Irada Huseynova
		10	PHYLOGENETIC ANALYSIS OF ENDANGERED CAUCASUS LEOPARD POPULATIONS USING NON-INVASIVE SAMPLING	Dr. Elnur Bagirov, Kamilla Abbasova, Assoc. Prof. Dr. Vugar Aliyev
		11	BIOREMEDIATION OF OIL-CONTAMINATED ABSHERON PENINSULA SOILS USING RHIZOSPHERE MICROBIOMES	Samir Gadirov, Dr. Tarana Mammadova, Gunel Ismayilova

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Dr. Zhanna Musina,**	1	MIGRATION PATTERNS AND SOCIAL INTEGRATION CHALLENGES AMONG ALBANIAN DIASPORA COMMUNITIES IN EUROPE	Prof. Dr. Arben Lika, Dr. Elira Deda, Sokol Meta
		2	GENDER ROLES TRANSFORMATION IN POST-SOCIALIST ALBANIAN RURAL COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Luljeta Hoxha, Beni Qirjako
		3	URBAN POVERTY AND SOCIAL EXCLUSION DYNAMICS IN TIRANA'S INFORMAL SETTLEMENTS	Dr. Fatmir Bega, Mira Shehu, Assis. Prof. Dr. Gentian Elezi
		4	ISLAMIC REVIVALISM AND YOUTH IDENTITY FORMATION IN INDONESIAN URBAN NEIGHBORHOODS	Prof. Dr. Ahmad Syarif, Dr. Nurul Hidayah
		5	CLIMATE CHANGE ADAPTATION STRATEGIES AMONG INDONESIAN COASTAL FISHING COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Siti Nurjanah, Budi Santoso
		6	ETHNIC MINORITY INTEGRATION CHALLENGES IN MULTIETHNIC KAZAKHSTANI CITIES	Prof. Dr. Gulnara Aidarova, Yerkebulan Tastanbekov, Dr. Aizhan Kaskyrbekova
		7	TRANSNATIONAL FAMILY NETWORKS AMONG LABOR MIGRANTS FROM RURAL KAZAKHSTAN	Dr. Zhanna Musina, Nurdaulet Abildayev
		8	URBANIZATION EFFECTS ON TRADITIONAL NOMADIC SOCIAL STRUCTURES IN KAZAKHSTAN	Assoc. Prof. Dr. Aidana Satybaldiyeva, Temirlan Orynbayev, Assis. Prof. Dr. Zhuldyz Kenzhegulova

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Assoc. Prof. Dr. Elena Cruz,**	1	OPTIMIZATION OF FERMENTATION PARAMETERS FOR ENHANCED BIOACTIVE COMPOUND EXTRACTION FROM FILIPINO COCONUT WATER	Prof. Dr. Maria Santos, Dr. Jose Rizal, Ana Lim
		2	DEVELOPMENT OF GLUTEN-FREE RICE NOODLES FORTIFIED WITH MORINGA OLEIFERA LEAF PROTEIN FOR MALNOURISHED POPULATIONS	Assoc. Prof. Dr. Elena Cruz, Ramon Garcia, Sofia Reyes
		3	ULTRASOUND-ASSISTED EXTRACTION OF POLYPHENOLS FROM BANANA PEEL WASTE FOR NATURAL FOOD PRESERVATIVES	Dr. Carlo Mendoza, Liza Torres, Assis. Prof. Dr. Pedro Aquino
		4	MICROENCAPSULATION OF GREEK OLIVE LEAF EXTRACTS FOR FUNCTIONAL DAIRY PRODUCT APPLICATIONS	Prof. Dr. Dimitrios Papadopoulos, Eleni Stavrou, Dr. Katerina Georgiou
		5	HIGH-PRESSURE PROCESSING EFFECTS ON FETA CHEESE MICROSTRUCTURE AND BIOACTIVE PEPTIDE BIOAVAILABILITY	Assoc. Prof. Dr. Nikolaos Katsaros, Maria Panagiotou
		6	NANOTECHNOLOGY-ENHANCED PACKAGING FILMS INCORPORATING RUSSIAN WILD BERRY EXTRACTS FOR MEAT PRESERVATION	Dr. Irina Petrova, Prof. Dr. Sergei Ivanov, Alexei Morozov
		7	FERMENTATION OPTIMIZATION OF KVASS USING RUSSIAN RYE BREWING STRAINS FOR FUNCTIONAL BEVERAGE DEVELOPMENT	Assoc. Prof. Dr. Olga Kuznetsova, Dr. Viktor Smirnov,
		8	CRYOCONCENTRATION TECHNOLOGIES FOR RUSSIAN HONEY DEWATERING AND QUALITY PRESERVATION	Dr. Natalia Volkov, Mikhail Orlov, Assis. Prof. Dr. Anna Sokolova
		9	EXTRUDED BUCKWHEAT-BASED SNACKS FORTIFIED WITH SIBERIAN PINENUT FLOUR FOR PROTEIN ENRICHMENT	Prof. Dr. Dmitry Fedorov, Tatiana Kuzmina
		10	SYNTHESIS AND CHARACTERIZATION OF NOVEL PORPHYRIN-BASED SENSORS FOR HEAVY METAL DETECTION IN PHILIPPINE WATER SOURCES	Prof. Dr. Maria Santos, Dr. Carlo Reyes, Ana Lim
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Assoc. Prof. Dr. Kostas Nikolaou,	1	GREEN SYNTHESIS OF SILVER NANOPARTICLES USING ENDOPHYTIC PLANT EXTRACTS FOR ANTIBACTERIAL APPLICATIONS	Assoc. Prof. Dr. Jose Ramirez, Liana Torres, Dr. Miguel Cruz
		2	ELECTROCHEMICAL IMMOBILIZATION OF ENZYMES ON CARBON NANOTUBES FOR GLUCOSE BIOSENSING IN TROPICAL CLIMATES	Dr. Elena Vargas, Ramon Dela Cruz, Sophia Mendoza
		3	PHOTOCHEMICAL DEGRADATION PATHWAYS OF EMERGING CONTAMINANTS USING TITANIUM DIOXIDE NANOCOMPOSITES	Prof. Dr. Dimitri Papadopoulos, Dr. Eleni Stavrou
		4	SYNTHETIC METHODOLOGIES FOR HETEROCYCLIC NATURAL PRODUCT ANALOGS TARGETING ANTIBIOTIC RESISTANCE	Assoc. Prof. Dr. Kostas Nikolaou, Maria Georgiou
		5	DEVELOPMENT OF MAGNESIUM-BASED HYDRIDES FOR HYDROGEN STORAGE IN ARID CLIMATES	Dr. Fatima Al-Harthi, Omar Al-Maskari, Assis. Prof. Dr. Khalid Al-Siyabi
		6	CATALYTIC CONVERSION OF PLASTIC WASTE TO AROMATIC HYDROCARBONS USING ZEOLITE CATALYSTS	Prof. Dr. Salim Al-Rashdi, Dr. Noor Al-Mahrooqi, Ahmed Al-Belushi
		7	BIOSORPTION MECHANISMS OF DYE POLLUTANTS USING ALGAE-DERIVED CARBON FROM OMANI COASTAL BIOMASS	Assoc. Prof. Dr. Layla Al-Kindi, Hassan Al-Ghafari, Zahra Al-Maskari

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON	**Assoc. Prof. Dr. Georgios Markakis**	1	PREVALENCE AND ANTIBIOTIC RESISTANCE PATTERNS OF SALMONELLA IN BACKYARD POULTRY FARMS IN THE PHILIPPINES	Prof. Dr. Maria Santos, Dr. Jose Ramirez, Ana Cruz
		2	IMPACT OF CLIMATE CHANGE ON TICK-BORNE DISEASES IN PHILIPPINE WATER BUFFALO POPULATIONS	Assoc. Prof. Dr. Roberto Villanueva, Liza Torres
		3	NUTRITIONAL MANAGEMENT STRATEGIES FOR IMPROVING DAIRY PRODUCTION IN PHILIPPINE SMALLHOLDER FARMS	Dr. Elena Garcia, Miguel Santos, Assis. Prof. Dr. Carla Mendoza
		4	EPIDEMIOLOGICAL SURVEILLANCE OF AFRICAN SWINE FEVER IN GREEK COMMERCIAL PIG FARMS	Prof. Dr. Dimitrios Papadopoulos, Eleni Stavrou
		5	ADVANCES IN SHEEP MASTITIS CONTROL USING PLANT-BASED ANTIBACTERIAL FORMULAS IN GREEK DAIRY HERDS	Dr. Katerina Nikolopoulou, Assoc. Prof. Dr. Georgios Markakis
		6	PARASITE MANAGEMENT PROTOCOLS FOR CAMELID HERDS IN OMANI ARID ENVIRONMENTS	Dr. Ahmed Al-Harthi, Fatima Al-Maskari, Salim Al-Balushi
		7	VACCINE DEVELOPMENT AGAINST NEWCASTLE DISEASE IN OMANI POULTRY SYSTEMS	Assoc. Prof. Dr. Khalid Al-Rashdi, Mariam Al-Hinai
		8	THERMAL STRESS MITIGATION STRATEGIES FOR DAIRY GOATS IN OMANI SUMMER CONDITIONS	Prof. Dr. Nasser Al-Kindi, Dr. Aisha Al-Mahrooqi, Omar Al-Ghafri

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Dr. Khorram Manafidizaji**	1	HEKİMLERDE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ ALGI PROFİLLERİ VE TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİ: ÖRTÜK PROFİL ANALİZİ BULGULARI	Prof. Dr. Burcu Güler Doç. Dr. Filiz Künüroğlu İnal Arş. Gör. Dilara TURGUT
		2	KADIN ÇALIŞANLARDA İNSANA YAKIŞIR İŞ VE RUHSAL BELİRTİLER: GİZİL PROFİL ANALİZİ	Arş. Gör. Dilara TURGUT Prof. Dr. Burcu Güler
		3	OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN ÇOCUKLARIN EBEVEYNLERİNDE SOSYAL DESTEK, PSİKOLOJİK DAYANIKLILIK VE İYİ OLUŞ İLİŞKİSİ	Dilara TANFER TEK
		4	KÜÇÜK ‘t’ TRAVMALAR İLE SOSYAL DIŞLANMA ARASINDAKİ İLİŞKİYE DAİR KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE	Psikolog BESİM KARABULUT Dr. Öğr. Üyesi ALİYE ATEŞ ÖS
		5	ROMANTİK İLİŞKİLERDEN BEKLENTİLERE DAİR FARKINDALIK İLE EVLİLİK KORKUSU ARASINDAKİ İLİŞKİDE KARANLIK DÖRTLÜ KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN DÜZENLEYİCİ ROLÜ	Psikolog Aslıhan BOSTANCI
		6	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE DUYGU DÜZENLEME GÜÇLÜĞÜ VE BENLİK SAYGISI ARASINDAKİ İLİŞKİDE MÜKEMMELİYETÇİLİĞİN ARACI ROLÜ	Klinik Psikoloji Tez Öğrencisi, Memnune YAMAN Doç. Dr. Burcu Rahşan ERİM
		7	BORDERLİNE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ VE ROMANTİK İLİŞKİLERDE SOSYAL MEDYA KISKANÇLIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİDE DUYGU DÜZENLEME GÜÇLÜĞÜNÜN ARACI ROLÜ	Hatice Rana ÖZKOL
		8	BELİREN YETİŞKİNLİKTE MENTALİZASYONUN YEME BOZUKLUĞU BELİRTİLERİYLE OLAN İLİŞKİSİNDE REDDEDİLME DUYARLILIĞININ DÜZENLEYİCİ ROLÜ	Melisa Girgiç
		9	DEVELOPMENT OF THE PEER KINDNESS SCALE FOR ADOLESCENTS: A VALIDITY AND RELIABILITY STUDY	Yüksek Lisans Öğrencisi Kübra ŞAHİN Prof. Dr. Fulya TÜRK
		10	YAŞLILIKTA YOGA UYGULAMALARININ BİLİŞSEL İŞLEVLER VE PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ VE TÜRKİYE BAĞLAMINDA ARAŞTIRMA BOŞLUKLARI	Öğr. Gör. Dr Hatice ÇINAR

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Dr. Amaneh MANAFİDİZAJİ**	1	QURAN-CENTERED NARRATIVE IN THE CLASSICAL MASNAVI TRADITION: THE EXAMPLE OF BAYBURTLU AĞLAR İRŞÂDÎ BABA'S YUSUF AND ZELIHA MASNAVI	Dr. Mehmet KESKİN
		2	ALT YAZI ÇEVİRİSİNDE MAKİNE ÇEVİRİSİ KULLANIMININ ÇEVİRİ KALİTESİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ	Öğr. Gör. Muhammed GÜNAYDIN
		3	ATAOL BEHRAMOĞLU'NUN ŞİİRLERİNDE SIFAT TAMLAMALARIYLA KURULAN İMGE DÜNYASI	Öğr. Gör. Elif KUTUM
		4	THE RELATIONSHIP BETWEEN INTELLIGENCE AND LIES IN SEPHARDIC JEWISH TALES	Öğr. Gör. Dr. Fatma ÜÇLER
		5	COMPUTERIZED ANALYSIS AND CONCEPT MAPPING OF POEMS IN PIYALE	Öğr. Gör. Dr. Fatma ÜÇLER
		6	İSLAMİ ROMANLARDA KADIN KİMLİĞİ (1980-2000)	Dr. Arş. Gör. Okan ANCAK
		7	AN EVALUATION OF THE NOVEL "THE SHIRT OF FIRE" IN THE CONTEXT OF NATIONALISM THEORIES	Assistant Professor Ali Rıza SAVAŞ
		8	THE FEMALE BODY AND THE MALE MORAL CONCEPTION IN VEDAT TURKALI'S NOVEL "WHAT IS FATMAGUL'S CRIME"	Doç. Dr. SEVRA FIRINCIOĞULLARI

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Doç. Dr. HAYATİ OLĞAR**	1	WEAK FIXED POINT PROPERTY FAILURE IN A KÖTHE–TOEPLITZ TYPE FUNCTION SPACE ASSOCIATED WITH A SCALED–WEIGHT α–DUAL STRUCTURE	Doç. Dr. Veysel NEZİR
		2	PERİYODİK SINIR ŞARTLARI İLE VERİLEN SÜREKSİZ STURM-LİOUVİLE PROBLEMİNİN ÖZDEĞER VE ÖZFONKSİYONLARI	YL. Öğrencisi, ZİYAEDDİN ŞEKER Prof., KADRİYE AYDEMİR Prof., OKTAY Sh. MUKHTAROV
		3	YÖNLÜ AĞIRLIKLI ÇİZGE DEĞERLİ ESNEK KÜMELER İLE ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME UYGULAMALARI	Doç. Dr. Serkan ATMACA Hülya ÇAKIR
		4	BİR SÜREKSİZ STURM-LİOUVİLLE SINIR-DEĞER-GEÇİŞ PROBLEMİNİN ÖZDEĞERLERİNİN ALTTAN SINIRLILIĞI ÜZERİNE	Doç. Dr. HAYATİ OLĞAR Prof. Dr. OKTAY MUHTAROĞLU Prof. Dr. KADRİYE AYDEMİR
		5	ÇOK-ARALIKLI STURM-LİOUVİLLE TİPİNDE BİR SINIR-DEĞER-İLETİM PROBLEMİNİN GENELLEŞTİRİLMİŞ ÖZFONKSİYONLARI ÜZERİNE	Doç. Dr. HAYATİ OLĞAR Prof. Dr. KADRİYE AYDEMİR Prof. Dr. OKTAY MUHTAROĞLU
		6	A FIXED POINT THEOREM FOR CHATTERJEA CONTRACTIONS IN MULTIPLICATIVE MODULAR METRIC SPACES	Asst. Prof. Elif KAPLAN Assoc. Prof. Dr. Nihal TAŞ
		7	REICH TYPE CONTRACTION IN CONTROLLED ULTRAMETRIC-TYPE SPACES	Tuğçe YOĞUNALİ Asst. Prof. Elif KAPLAN
		8	TOTAL DOMINATION RUPTURE DEGREE OF GRAPHS	Ayten ALTUNBAŞ Prof. Dr. Alpay KIRLANGIÇ
		9	TÜRKİYE'DE ENFLASYON ALGISINDAKİ FARKLILIKLAR ÜZERİNE EKONOMETRİK BİR ANALİZ	Alper Kaan SOLAK Doç.Dr. Hatice AKDAĞ
		10	Analysis of Oscillation in Fractional Order Systems	Gülsüm Ulusoy ADA Mussa Yousef MOHAMED
		11	Approximation Properties of -Baskakov Operators Involving Modified Euler Polynomials	Gülsüm Ulusoy ADA Mussa Yousef MOHAMED

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Assist. Prof. Dr. Semih Mahmut AKTARER**	1	ÇOK NOKTADAN TEMAS EDEN BİLYELERLE EZEREK PARLATMA İŞLEMİNDE İŞLEME PARAMETRELERİNİN YÜZEY KALİTESİ VE SERTLİK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ	Şeyhhamit NACAR
		2	STRUCTURAL PROPERTİES OF ST14 STEEL JOİNED BY FRİCTİON STİR WELDİNG	Assist. Prof. Dr. Semih Mahmut AKTARER
		3	YEŞİL SENTEZ YÖNTEMİ İLE ACHILLEA MILLEFOLIUM VE ECHINACEA PURPUREA ÖZÜTLERİ KULLANILARAK PLATİN NANOPARTİKÜLLERİNİN SENTEZİ VE KARAKTERİZASYONU	Dr. Öğr. Üyesi FATİH TURAN Prof. Dr. AYLİN M. DELİORMANLI
		4	FİZYOLOJİK ORTAMDA CaO 2 NANOPARTİKÜLLERİNİN OKSİJEN SALIM DAVRANIŞINDA STABİLİZATÖR VE KATALİZÖRLERİN ETKİSİNİN İNCELENMESİ	Elif YAĞLI Dr. Öğr. Üyesi FATİH TURAN Prof. Dr. AYLİN M. DELİORMANLI
		5	ALAŞIM ELEMENTLERİNİN KAYNAKLI ÇELİKLERİN MİKROYAPI VE MEKANİK ÖZELLİKLERİNE ETKİSİ	Dr. Fatih GÜVEN
		6	S690 ÇELİĞİNİN BENZER OLMAYAN MALZEMELERLE KAYNAKLANMASINDA KULLANILAN YÖNTEMLER VE DOLGU TELİNİN SEÇİMİ	Dr. Fatih GÜVEN
		7	METAKAOLENDEN SiC PARTİKÜL TAKVİYELİ MÜLLİT SERAMİK KOMPOZİT ÜRETİMİ	Öğr. Gör. TURGAY TEHÇİ YAPRAK SAC Prof. Dr. Fatih ÇALIŞKAN
		8	AA 6082 ALÜMİNYUM ALAŞIMININ MIG KAYNAĞINDA ISI GİRDİSİNİN SERTLİK, KIRILMA DAVRANIŞI VE İÇYAPIYA ETKİSİ	Öğr. Gör. TURGAY TEHÇİ SAMET OĞURLU Prof. Dr. Fatih ÇALIŞKAN

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Assoc. Prof. Gökhan UŞMA**	1	BİR KONUT POLİTİKASI ÖNERİSİ OLARAK YATAY MİMARİ: KARABÜK ÖRNEĞİ	Prof. Dr. Hatice Selma ÇELİKYAY Doç. Dr. Beyza ONUR Dr. Öğr. Üyesi Fuat FİDAN Arş. Gör. Dr. Ayşe Merve SARAÇOĞLU GEZER Arş. Gör. Dr. Ece KAYA
		2	MİMARİ PLANLAMA KARARLARININ DEPREM YÖNETMELİĞİ ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ: L, T VE U FORMLU KONUT YAPILARINDA PLANDA DÜZENSİZLİK SORUNU	Yüksek Mimar Rabia Safa ÖZEN Prof. Dr. Serra Zerrin KORKMAZ
		3	TEMSİL ARACI OLARAK MİMARİ FOTOĞRAF	Y. Mimar Funda KELEŞ Doç. Dr. Beyza ONUR
		4	ANALYSIS OF THE SMART CITIES CONCEPT AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS IN THE KARABAKH REGION OF AZERBAIJAN	Elnarə ƏHMƏDOVA Assoc. Prof. Gökhan UŞMA
		5	SOCIAL SUSTAINABILITY IN URBAN TRANSFORMATION: THE CASE STUDY OF BAYRAKLI, İZMİR	Zeynep Tutku EREN
		6	TEMEL FORMLARDAN OLUŞAN MEKÂNLARIN İÇ MEKÂN AYDINLATMASI AÇISINDAN İNCELENMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Büşra KILIÇTAŞ Doç. Dr. Şensin YAĞMUR
		7	KAPALI ALAN WiFi KONUM BELİRLEME SİSTEMLERİNDE LOG-MESAFE YOL KAYBI MODELİ VE GAUSS SÜREÇ REGRESYONU YÖNTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	Dr. Öğretim Üyesi Recep ÇAKIR
		8		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Assoc. Prof. Dr. Fadil Kuyucuoglu**	1	ANALYSIS OF ANNUAL CHANGES IN THE CONSTRUCTION COST OF OVERHEAD POWER LINES USING INDEX NUMBERS	Electrical Eng. Alper YILDIZ Prof. Dr. Selim AY
		2	ECONOMIC ANALYSIS OF SERIES COMPENSATION FACILITIES IN ENERGY TRANSMISSION SYSTEMS	Electrical Eng. Alper YILDIZ Prof. Dr. Selim AY
		3	COMPARATIVE EVALUATION OF NONLINEAR INDUCTOR MODELS FOR SMPS APPLICATIONS	Dr. Öğr. Üyesi Halime HIZARCI
		4	INVESTIGATION OF THE TRANSMISSION CHARACTERISTICS OF TE-POLARIZED ELECTROMAGNETIC WAVES THROUGH MULTILAYER DIELECTRIC LAYERS	Assoc. Prof. Dr. Fadil Kuyucuoglu
		5	ANALYSIS OF THE TRANSMISSION CHARACTERISTICS OF TM-POLARIZED ELECTROMAGNETIC WAVES THROUGH MULTILAYER DIELECTRIC STRUCTURES	Assoc. Prof. Dr. Fadil Kuyucuoglu
		6	12MVA 6,3-10,5KV YG-YG KURU TİP TRANSFORMATÖR PROTOTİP İMALATI VE TESTLERİ	Hamza BİRGENÇ
		7	PREMAG SARGISI İLE MANYETİK ALANIN DÜZGÜN ŞEKİLDE OLUŞMASINI SAĞLAYACAK 23 MVA 33/33 KV GÜÇ TRANSFORMATÖRÜNÜN TASARIMI, PROTOTİP ÜRETİMİ VE TESTLERİ	DİLARA GÜRKAN
		8	TRANSFORMATÖR ALTINDA ANTİVİBRASYON PEDİ KULLANILARAK SES SEVİYESİ DÜŞÜRÜLECEK 20(26) MVA 115/33 KV GÜÇ TRANSFORMATÖRÜNÜN TASARIMI, PROTOTİP ÜRETİMİ VE TESTLERİ	Sıla YETER
			MUKAVEMETİ GÜÇLENDİRİLMİŞ İLETKENLİ, 31.5 MVA 33/11.5 KV TRANSFORMATÖR TASARIMI , PROTOTİP ÜRETİMİ VE TESTLERİ	Kübra Örnek KOCABEY Meltem SELEK
			OTOMOTİV BOYA YÜZEYLERİNDEKİ RENK SAPMALARI VE MİKRO KUSURLARIN TESPİTİNDE YÜKSEK CRI (>97) AYDINLATMA KOŞULLARININ ROLÜ	Onur ÇELİK Melikenur ER Ramazan ALTIN Samet YAVAŞ Burak DEMİROK Sinan ŞAHİN

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Doç. Dr., Selcen SARI-AYTEKİN**	1	YENGEÇ SEPETİ SENDROMU İLE İLGİLİ TÜRK AKADEMİSİNİN BİLİMSEL ETKİNLİKLERİ: SİSTEMATİK DERLEME	Doç. Dr., Selcen SARI-AYTEKİN
		2	DIGITAL TWIN CITIES: THE FINAL STOP IN DATA-DRIVEN URBAN GOVERNANCE	Doç. Dr. Sinem ŞAHNAGİL
		3	THE INSTITUTIONALISM OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND ITS EFFECTS ON LARGE AND SMALL BUSINESSES	Associate Professor Dr. Emine KAMBUR
		4	ARTIFICIAL INTELLIGENCE, CULTURE, CORPORATE RESPONSIBILITY	Associate Professor Dr. Emine KAMBUR
		5	Z KUŞAĞI BAĞLAMINDA PSİKOLOJİK SERMAYENİN SINIRSIZ KARİYER YÖNELİMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	Öğr. Gör. Dr. Bedirhan ELDEN
		6	SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK, SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİ	Kübra DEMİRCİ Dr.Öğr.Üyesi Oya ÖNALAN
		7	THE CSR ANATOMY OF AN EMERGING MARKET: SECTORAL AND SCALE- BASED ANALYSIS OF CSR ACTIVITIES IN BIST CORPORATE GOVERNANCE INDEX COMPANIES IN TURKIYE	Dr. Öğr. Üyesi Olcay Bektaş Dilan Çimen Ayşe Nur Karadaş Yağmur Sezgin
		8	ÖRGÜTSEL ADALET ALGISININ ÖRGÜTSEL SESSİZLİĞE ETKİSİ	Doç. Dr. Berat ÇİÇEK Doç. Dr. İnan KAYNAK
			İŞİN ANLAMLILIĞININ İŞ YERİNDE SIKILMAYA ETKİSİ	Doç. Dr. İnan KAYNAK Doç. Dr. Berat ÇİÇEK
			ALGORİTMİK YÖNETİMİN PSİKOLOJİK SONUÇLARI: ÇALIŞANLARDA YABANCILAŞMA, STRES VE ÖZERKLİK KAYBI	Elif Buse KORKUSUZ Ceylin DOĞAN Dr. Öğr. Üyesi Serap YÜCEL Prof. Dr. Oya Ġnci BOLAT

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
December 23 - 29, 2025
IZMIR
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

25 Aralık / Dec 25, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Prof. Dr. Çiğdem KILIÇ**	1	MEDDAHLIK GELENEĞİ İLE EPİK TİYATRONUN KURAMSAL BAĞLAMDA YENİDEN OKUNMASI	Gizem YÖNGÜL Harun Osman TİMUR
		2	İSTANBULİMPRO'NUN "KELEBEĞİN PEŞİNDEN KOŞMAK" OYUNUNUN DOĞAÇLAMA TİYATRONUN LONG FORMU AÇISINDAN İNCELENMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Pınar ÖZBAKIŞ
		3	GELENEĞİN DİRENCİ: EŞEĞİN GÖLGESİ OYUNUNDA GELENEKSEL TÜRK TİYATROSU ESTETİĞİNİN ÇAĞDAŞ DRAMATURJİYLE DÖNÜŞÜMÜ	Sercan ÖZKAYA
		4	TOM STOPPARD'IN MAGRİTTE'TEN SONRA OYUNUNDA GÖRSEL SANATLARIN DRAMATİK YAPIYA YANSIMALARI	Yüksek Lisans Öğrencisi Furkan Tuğçe AÇIKEL
		5	ORTAOYUNU VE KARAGÖZ'DE SEYİRCİ ANLAYIŞI	Prof. Dr. Çiğdem KILIÇ
		6	THE POLİTİCS OF THE UNSEEN: EMPTY FORM AND THE CRİSİS OF REPRESENTATİON İN THE WORKS OF TERESA MARGOLLES AND SANTİAGO SİERRA	Prof. Ayşegül Türk

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Doç. Dr. Rana DAYIOĞLU ERUL**	1	EKONOMİK REFAH ANALİZİ: TOPLUMSAL CİNSİYET PERSPEKTİFİNDEN KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME	Sinem MUŞLU Prof. Dr. Meral ALTAN
		2	Geopolitical Risk Shocks and the Turkish Economy: Evidence from Nonlinear SVAR and Threshold Impulse Response Analysis	Dr. Öğr. Üyesi Semih KARACAN
		3	RE-EVALUATİNG THE COBWEB THEORY FROM A BEHAVİORAL ECONOMİCS PERSPECTİVE	Arş. Gör. Mert ALTUN Prof. Dr. Meral UZUNÖZ ALTAN
		4	THE IMPACT OF DIGITALIZATION AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON EXPORT DIVERSIFICATION: EVIDENCE FROM TURKEY	Lecturer Tülay ÖLMEZ
		5	THE ROLE OF BANK-SOURCED BORROWING ON THE IMPACT OF INFLATION ON INCOME INEQUALITY	Ömer Faruk Erenbaş
		6	AVRUPA BİRLİĞİ'NİN İKTİSADİ EVRİMİ VE EKONOMİK BÜTÜNLEŞME SÜRECİ	Ezgi Yılmaz Başdaş
		7	OECD ÜLKELERİNDE VERGİ REFORMLARININ YÖNÜ: SERVET ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER	Doç. Dr. Rana DAYIOĞLU ERUL
		8	ELEKTRİKLİ ARAÇ SATIŞINDA UYGULANAN VERGİLERİN ARAÇ SATIŞINA ETKİSİ: OECD ÖRNEĞİ	Doç. Dr. Rana DAYIOĞLU ERUL

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Prof. Dr. Nuri BAŞUSTA**	1	ASLAN BALIĞININ (PTEROIS MILES) İSKENDERUN KÖRFEZİ'NDEN YENİ KAYITLARI	Prof. Dr. Nuri BAŞUSTA
		2	İSTİLACI FISTULARIA COMMERSONII VE FISTULARIA PETIMBA TÜRLERİNİN İSKENDERUN KÖRFEZİ'NDEN YENİ KAYITLARI	Prof. Dr. Nuri BAŞUSTA Prof. Dr. Gülnaz ÖZCAN
		3	İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN DENİZ ÇAYIRLARI EKOSİSTEMLERİNE ETKİLERİ	Araş. Gör. Kaan Kırşan Prof. Dr. Sevim Polat
		4	USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE DIAGNOSIS, MONITORING AND MANAGEMENT OF PLANT DISEASES	Assoc. Prof. Dr. Filiz ÜNAL
		5	THE ROLE OF RENEWABLE ENERGY IN AGRICULTURAL PRODUCTION	Prof.Dr. Havva Eylem POLAT Res.Ass. Ahmet Cengiz YILDIRIM
		6	THE IMPORTANCE OF ENERGY EFFICIENCY AND INSULATION IN COLD STORAGE FACILITIES	Prof. Dr. Havva Eylem POLAT Res. Ass. Ahmet Cengiz YILDIRIM
		7	The Relationship Between Minerals, Rocks, and Soil	Yüksek Lisans Öğrencisi Naci Kubilay DONİ Prof. Dr. Salih AYDEMİR
		8	EVALUATION OF THE PREVALENCE OF Pseudomonas tolaasii IN EDIBLE CULTIVATED MUSHROOM PRODUCTION AREAS IN ANTALYA PROVINCE AND ITS SURROUNDINGS: 2023-2025	Prof. Dr. Hüseyin BASIM Prof. Dr. Esin BASIM
		9	DETERMINATION OF PATHOGENS IN BANANA PRODUCTION AREAS SURROUNDING ANTALYA PROVINCE	Prof. Dr. Hüseyin BASIM Prof. Dr. Esin BASIM
		10	ASSESSING THE KNOWLEDGE LEVELS OF PRODUCERS IN ANTALYA PROVINCE REGARDING THE ROLE OF BIOLOGICAL CONTROL IN VEGETABLE AND FRUIT PRODUCTION	Prof. Dr. Esin BASIM Prof. Dr. Hüseyin BASIM
		11	DETERMINATION OF FUNGAL PATHOGENS ISOLATED FROM SUGAR BEET PRODUCTION AREAS IN BURDUR PROVINCE AND THEIR PREVALENCE	Prof. Dr. Esin BASIM

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Dr. Sanjay Rao,**	1	**FORMULATION AND EVALUATION OF HERBAL NANOPARTICLES FOR ENHANCED ANTI-DIABETIC ACTIVITY IN INDIAN TRADITIONAL MEDICINE**	**Prof. Dr. Rajesh Kumar Singh**
		2	**PHARMACOKINETIC OPTIMIZATION OF CURCUMIN-LOADED LIPOSOMES FOR NEUROPROTECTIVE EFFECTS IN ALZHEIMER'S MODELS**	**Assoc. Prof. Dr. Meera Desai, Vikram Gupta, Neha Kapoor**
		3	**DEVELOPMENT OF SUSTAINED-RELEASE MATRIX TABLETS CONTAINING METFORMIN HYDROCHLORIDE USING NATURAL POLYMERS**	**Dr. Sanjay Rao, Anjali Verma, Rohit Jain**
		4	**ANTIMICROBIAL EFFICACY OF SILVER NANOPARTICLES SYNTHESIZED FROM NEEM LEAF EXTRACT AGAINST MULTIDRUG-RESISTANT BACTERIA**	**Assis. Prof. Dr. Kavita Sharma, Deepak Mishra**
		5	**FORMULATION OF ORAL FLOATING MICROSPHERES FOR ERADICATION OF HELICOBACTER PYLORI IN EGYPTIAN PATIENTS**	**Prof. Dr. Ahmed Hassan, Dr. Fatima Mahmoud**
		6	**PHARMACEUTICAL EVALUATION OF EGYPTIAN MEDICINAL PLANTS FOR ANTI-INFLAMMATORY DRUG DISCOVERY**	**Assoc. Prof. Dr. Mohamed Salem, Nour El-Din**
		7	**DEVELOPMENT OF TOICAL EMULSION GEL FOR PSORIASIS TREATMENT USING EGYPTIAN CASTOR OIL DERIVATIVES**	**Dr. Sara Ahmed, Khaled Osman, Assis. Prof. Dr. Reem Hassan**
		8	**BIOSYNTHETIC APPROACHES FOR PRODUCTION OF NOVEL ANTIBIOTICS FROM MACEDONIAN SOIL MICROBIOMES**	**Prof. Dr. Nikola Petrovski, Dr. Elena Risteska**
		9	**BIOSYNTHETIC APPROACHES FOR PRODUCTION OF NOVEL ANTIBIOTICS FROM MACEDONIAN SOIL MICROBIOMES**	**Prof. Dr. Nikola Petrovski, Dr. Elena Risteska**
		10		
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Dr. Esther Njoroge,	1	DEVELOPMENT OF COST-EFFECTIVE SOLAR-POWERED IRRIGATION SYSTEMS FOR PAKISTANI AGRICULTURAL COMMUNITIES	Prof. Dr. Ahmed Raza Khan, Dr. Sara Iqbal, Bilal Hassan
		2	STRUCTURAL OPTIMIZATION OF EARTHQUAKE-RESISTANT BRIDGE DESIGNS USING PAKISTANI LOCAL MATERIALS	Assoc. Prof. Dr. Fatima Zahra, Khalid Mehmood, Dr. Imran Malik
		3	ADVANCES IN LOW-COST WASTEWATER TREATMENT TECHNOLOGIES FOR INDUSTRIAL ZONES IN KARACHI	Dr. Nadeem Akhtar, Ayesha Siddiqui, Assis. Prof. Dr. Zubair Khan
		4	AERODYNAMIC ENHANCEMENTS FOR SMALL-SCALE WIND TURBINES IN PAKISTANI OFF-GRID COMMUNITIES	Prof. Dr. Hassan Rauf, Mariam Shah, Tariq Javed
		5	SMART BUILDING ENERGY MANAGEMENT SYSTEMS FOR DUBAI'S HIGH-RISE COMMERCIAL DEVELOPMENTS	Dr. Omar Al-Fahim, Layla Hassan, Assoc. Prof. Dr. Khalid Nasser
		6	DESIGN OF SUSTAINABLE DESALINATION PLANTS UTILIZING WASTE HEAT RECOVERY IN DUBAI	Prof. Dr. Fatima Al-Suwaidi, Ahmed Khalil
		7	3D PRINTING APPLICATIONS IN CUSTOM PROSTHETICS FOR DUBAI'S DIVERSE EXPATRIATE POPULATION	Dr. Mariam Rashid, Salim Al-Mansoori, Assis. Prof. Dr. Noor Khan
		8	GEOTHERMAL ENERGY EXPLORATION AND WELL DESIGN METHODOLOGIES FOR KENYAN RIFT VALLEY	Prof. Dr. James Mwangi, Dr. Esther Njoroge, Kevin Otieno
		9	BIOMASS CONVERSION TECHNOLOGIES FOR RURAL ELECTRIFICATION IN KENYAN ARID REGIONS	Assoc. Prof. Dr. Lilian Kiptoo, Samuel Wanjala, Amina Hassan
		10		
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Assoc. Prof. Dr. Fatima Zohra,**	1	CLIMATICALLY RESPONSIVE MOSQUE ARCHITECTURE INCORPORATING INDIGENOUS VERNACULAR ELEMENTS IN PAKISTANI PUNJAB	Prof. Dr. Ahmed Zubair, Dr. Sara Khan, Bilal Ahmed
		2	EARTHQUAKE-RESILIENT MUD BRICK CONSTRUCTION TECHNIQUES FOR HERITAGE CONSERVATION IN NORTHERN PAKISTAN	Assoc. Prof. Dr. Fatima Rehman, Omar Siddiqui
		3	URBAN INFILL HOUSING MODELS ADDRESSING LAND SCARCITY IN KARACHI'S INFORMAL SETTLEMENTS	Dr. Nadia Gul, Hassan Malik, Ayesha Tariq
		4	SUSTAINABLE MARKET ARCHITECTURE REVITALIZING TRADITIONAL BAZAARS IN PESHAWAR'S OLD CITY	Assis. Prof. Dr. Imran Khan, Zainab Noor
		5	POST-COLONIAL HOUSING MORPHOLOGIES BLENDING OTTOMAN AND FRENCH ARCHITECTURAL LEGACIES IN ALGIERS	Prof. Dr. Karim Belkacem, Dr. Nadia Cherif, Samir Lounis
		6	SAHARAN VERNACULAR STRATEGIES FOR CONTEMPORARY DESERT ARCHITECTURE IN SOUTHERN ALGERIA	Assoc. Prof. Dr. Fatima Zohra, Yacine Hadji
		7	PUBLIC SPACE RECONFIGURATION STRATEGIES FOR POST-WAR URBAN RECOVERY IN ORAN'S MEDINA	Dr. Mehdi Bouziane, Amina Bouzid
		8	BYZANTINE INFLUENCES IN SERBIAN ORTHODOX MONASTERY ARCHITECTURE AND SPATIAL ORGANIZATION	Prof. Dr. Milan Petrovic, Dr. Ana Jovanovic, Nikola Radovic

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Dr. Chinedu Okonkwo,**	1	STRUCTURAL ANALYSIS OF BANGLADESH RICE VARIETAL ENZYMES UNDER SALINITY STRESS USING X-RAY CRYSTALLOGRAPHY	Prof. Dr. Rahman Karim, Dr. Fatima Begum, Shahid Islam
		2	MITOCHONDRIAL MEMBRANE POTENTIAL DYNAMICS IN BANGLADESH DIABETIC PATIENT LYMPHOCYTES	Assoc. Prof. Dr. Nazma Akter, Md. Faisal Ahmed
		3	QUANTUM DOTS CONJUGATION EFFECTS ON PROTEIN FOLDING KINETICS IN BANGLADESH SERICIN NANOPARTICLES	Dr. Shabnam Jahan, Rashedul Islam, Assis. Prof. Dr. Tasnim Sultana
		4	NMR SPECTROSCOPY REVEALS CONFORMATIONAL CHANGES IN BANGLADESH MANGROVE PEROXIDASE UNDER HEAVY METAL EXPOSURE	Prof. Dr. Mustafa Kamal, Laila Rahman
		5	AFRICAN YAM BEAN LECTIN GLYCAN RECOGNITION PATTERNS IN NIGERIAN CANCER CELL LINES	Dr. Chinedu Okonkwo,
		6	MEMBRANE FLUIDITY ALTERATIONS IN NIGERIAN SICKLE CELL ERYTHROCYTES UNDER OXIDATIVE STRESS	Prof. Dr. Olusegun Adebayo, Chioma Nwosu
		7	STRUCTURAL CHARACTERIZATION OF NIGERIAN SHEA BUTTER FATTY ACID BINDING PROTEINS USING CD SPECTROSCOPY	Assis. Prof. Dr. Fatima Yusuf, Emeka Okafor, Dr. Aisha Mohammed
		8	MACEDONIAN WINE YEAST MEMBRANE PROTEOMICS UNDER ETHANOL STRESS VIA MASS SPECTROMETRY	Prof. Dr. Nikola Petrovski, Dr. Elena Markova, Goran Trajkovski
		9	QUANTUM MECHANICAL CALCULATIONS OF MACEDONIAN HERBAL ALKALOID-DNA INTERCALATION	Assoc. Prof. Dr. Viktorija Stefanoska, Ivancho Arsov

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Assoc. Prof. Dr. Hassan Tavakoli**	1	OPTIMIZATION OF TURBINE BLADE COOLING CHANNELS USING COMPUTATIONAL FLUID DYNAMICS IN HIGH-TEMPERATURE GAS ENVIRONMENTS	Prof. Dr. Mohammad Rezaei, Ali Karimi, Dr. Sara Hosseini
		2	VIBRATION ANALYSIS AND DAMPING TECHNIQUES FOR ROTOR SYSTEMS IN INDUSTRIAL CENTRIFUGAL COMPRESSORS	Assoc. Prof. Dr. Hassan Tavakoli, Fatemeh Jafari
		3	THERMO-MECHANICAL FATIGUE MODELING OF CYLINDER HEADS IN HEAVY-DUTY DIESEL ENGINES	Dr. Reza Mahmoudi, Nima Bahrami, Assis. Prof. Dr. Leila Ahmadi
		4	ADVANCED MANUFACTURING OF LIGHTWEIGHT ALUMINUM ALLOYS FOR AUTOMOTIVE SUSPENSION COMPONENTS VIA FRICTION STIR PROCESSING	Prof. Dr. Amir Hosseinpour, Zahra Mahmoudi
		5	DESIGN AND PERFORMANCE EVALUATION OF BIOMASS GASIFICATION SYSTEMS FOR RURAL ELECTRIFICATION IN KENYAN COMMUNITIES	Dr. James Mwangi, Esther Kiptoo, Assoc. Prof. Dr. Paul Njoroge
		6	THERMAL MANAGEMENT SOLUTIONS FOR SOLAR-POWERED REFRIGERATION SYSTEMS IN OFF-GRID KENYAN MARKETS	Samuel Otieno, Dr. Grace Wanjiku
		7	DEVELOPMENT OF LOW-COST WIND TURBINE BLADES USING NATURAL FIBER COMPOSITES FOR KENYAN MICROGRIDS	Prof. Dr. David Kariuki, Miriam Chebet
		8	ADVANCED HEAT EXCHANGER DESIGNS FOR PETROCHEMICAL PROCESSES USING ADDITIVE MANUFACTURING IN OMAN	Assoc. Prof. Dr. Ahmed Al-Rashdi, Fatima Al-Maskari
		9	FATIGUE LIFE PREDICTION MODELS FOR OFFSHORE DRILLING RISER SYSTEMS UNDER IRREGULAR WAVE LOADING	Dr. Khalid Al-Belushi, Mariam Al-Harthi, Assis. Prof. Dr. Nasser Al-Siyabi
		10		
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
December 23 - 29, 2025
IZMIR
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

25 Aralık / Dec 25, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Assis. Prof. Dr. Amir Ghasemi,**	1	DEVELOPING FEDERATED LEARNING FRAMEWORKS FOR PRIVACY-PRESERVING MEDICAL IMAGE ANALYSIS IN DISTRIBUTED IRANIAN HOSPITALS	Prof. Dr. Reza Hosseini, Dr. Sara Mahmoudi, Ali Karimi
		2	EXPLAINABLE AI MODELS FOR CREDIT RISK ASSESSMENT IN IRANIAN BANKING SECTORS UNDER ECONOMIC SANCTIONS	Assoc. Prof. Dr. Mohammad Jafari, Fatemeh Ahmadi
		3	GAN-BASED SYNTHETIC DATA GENERATION FOR AUGMENTING RARE DISEASE DIAGNOSIS IN PERSIAN MEDICAL DATABASES	Dr. Leila Nazari, Hossein Rezaei, Neda Tavakoli
		4	REINFORCEMENT LEARNING OPTIMIZATION OF SMART GRID ENERGY DISTRIBUTION IN IRANIAN URBAN NETWORKS	Assis. Prof. Dr. Amir Ghasemi, Zahra Khalili
		5	AI-DRIVEN CROP DISEASE DETECTION SYSTEMS FOR SMALLHOLDER FARMERS IN KENYAN ARID REGIONS	Prof. Dr. James Mwangi, Dr. Esther Kiptoo
		6	NLP MODELS FOR SWAHILI LANGUAGE PRESERVATION AND EDUCATIONAL APPLICATIONS IN KENYAN PRIMARY SCHOOLS	Assoc. Prof. Dr. Peter Njoroge, Amina Hassan, Caleb Omondi
		7	DRONE-BASED AI MONITORING FOR WILDLIFE CONSERVATION IN KENYAN SAVANNA ECOSYSTEMS	Dr. Miriam Chege
		8	BLOCKCHAIN-ENABLED AI SUPPLY CHAIN OPTIMIZATION FOR OMANI DATE PALM EXPORTERS	Prof. Dr. Ahmed Al-Rashdi, Dr. Fatima Zahra, Khalid Al-Maskari
		9	AI-POWERED WATER RESOURCE MANAGEMENT FOR SUSTAINABLE AGRICULTURE IN OMANI WADI SYSTEMS	Assoc. Prof. Dr. Salem Al-Harthy, Mariam Said
		10		
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Dr. Amina Fouad**	1	OPTIMIZATION OF TURBINE BLADE COOLING CHANNELS USING COMPUTATIONAL FLUID DYNAMICS IN HIGH-TEMPERATURE ENVIRONMENTS	Prof. Dr. Ahmed Hassan, Dr. Mohamed Salem, Karim El-Sayed
		2	VIBRATION ANALYSIS AND DAMPING TECHNIQUES FOR ROTOR SYSTEMS IN EGYPTIAN PETROCHEMICAL COMPRESSORS	Assoc. Prof. Dr. Fatima Abdel Rahman, Omar Khalil
		3	DEVELOPMENT OF NANO-COMPOSITE MATERIALS FOR HIGH-STRENGTH AUTOMOTIVE COMPONENTS UNDER FATIGUE LOADING	Dr. Nour El-Din Mahmoud, Youssef Ibrahim, Assis. Prof. Dr. Sara Hassan
		4	THERMAL MANAGEMENT SYSTEMS FOR SOLAR THERMAL POWER PLANT RECEIVERS IN ARID ENVIRONMENTS	Prof. Dr. Khaled Mostafa, Dr. Amina Fouad
		5	ADVANCES IN FRICTION STIR WELDING TECHNIQUES FOR ALUMINUM-LITHIUM ALLOYS IN AEROSPACE APPLICATIONS	Assoc. Prof. Dr. Rachid Belkacem, Dr. Samir Hadji
		6	NUMERICAL MODELING OF MULTIPHASE FLOW IN OFFSHORE OIL-GAS SEPARATORS FOR ALGERIAN FIELDS	Dr. Nadia Zerhouni, Karim Mansouri, Lounis Brahimi
		7	DESIGN OF LIGHTWEIGHT SANDWICH COMPOSITES FOR HIGH-SPEED RAILCAR BODIES UNDER IMPACT LOADING	Prof. Dr. Farid Benali, Assis. Prof. Dr. Amina Bouzid
		8	HYBRID SOLAR-GEOTHERMAL POWER GENERATION SYSTEMS OPTIMIZED FOR PAKISTANI GRID INTEGRATION	Assoc. Prof. Dr. Bilal Ahmed, Dr. Sana Malik, Arif Khan
		9	TRIBOLOGICAL PERFORMANCE ENHANCEMENT OF CYLINDER LINERS THROUGH LASER TEXTURING FOR PAKISTANI AUTOMOBILE INDUSTRY	Dr. Hina Gul, Muhammad Faisal, Prof. Dr. Rabia Saleem
		10		
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Aralık / Dec 25, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Assis. Prof. Dr. Amir Ghasemi,	1	QUANTUM ENTANGLEMENT DYNAMICS IN GRAPHENE-BASED NANOSTRUCTURES UNDER EXTERNAL MAGNETIC FIELDS	Prof. Dr. Reza Hosseini, Dr. Mina Ahmadi,
		2	TOPOLOGICAL PHASE TRANSITIONS IN PERIODICALLY DRIVEN DIRAC MATERIALS WITH NON-RECIPROCAL INTERACTIONS	Assoc. Prof. Dr. Farhad Jafari, Sara Mahmoudi
		3	HIGH-HARMONIC GENERATION FROM RELATIVISTIC PLASMA MIRRORS IN ULTRA-INTENSE LASER FIELDS	Dr. Hossein Rezaei, Prof. Dr. Behnam Sabouri, Neda Khalili, Parisa Ebrahimi
		4	THERMODYNAMIC PHASE DIAGRAMS OF STRONGLY CORRELATED ELECTRON SYSTEMS NEAR QUANTUM CRITICAL POINTS	Assis. Prof. Dr. Amir Ghasemi,
		5	STUDY OF NEUTRON STAR EQUATIONS OF STATE THROUGH GW170817 MULTIMESSENGER OBSERVATIONS	Prof. Dr. Dimitris Kapodistrias, Dr. Eleni Papadopoulou
		6	PHOTONIC TOPOLOGICAL INSULATORS BASED ON PERIODICALLY PERFORATED METAMATERIALS	Assoc. Prof. Dr. Kostas Eleftheriadis, Maria Stavroula
		7	DARK MATTER DETECTION THROUGH ANNUAL MODULATION SIGNALS IN XENON TIME PROJECTION CHAMBERS	Dr. Nikolaos Voulgarakis, Prof. Dr. Georgios Katsioulas
		8	STUDY OF QUARK-GLUON PLASMA PROPERTIES THROUGH HEAVY ION COLLISIONS AT THE LHC	Dr. Vikram Singh,
		9	INVESTIGATION OF MAJORANA ZERO MODES IN IRON-BASED SUPERCONDUCTOR NANOWIRES	Dr. Rajesh Kumar
		10		
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Aralık / Dec 26, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Doç. Dr. Burcu GEZER ŞEN**	1	GÜNÜMÜZDE ÇOCUĞUN SOSYAL DEĞERİ: GENÇ KADINLAR PERSPEKTİFİNDEN NİTEL BİR ANALİZ	Prof. Dr. Dolunay ŞENOL Dr. Gıyasettin YILDIZ
		2	YAŞAM DÖNEMLERİ VE TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA YAŞLI KADINLARIN PİŞMANLIKLARI: NİTEL BİR İNCELEME	Prof. Dr. Dolunay ŞENOL Dr. Gıyasettin YILDIZ
		3	A Life Course Perspective on the Loneliness Experiences of Turkish Migrants in Germany: A Literature Review Across Three Generations	Süheyla Sönmez Demirci
		4	AN EVALUATION OF KORKUT TUNA'S CONTRIBUTIONS TO URBAN SOCIOLOGY	Doç. Dr. Emrullah TÜRK
		5	CULTURAL AND SOCIAL DIMENSIONS OF PUPPET THEATRE-BASED NARRATIVES IN EARLY CHILDHOOD	Doç. Dr. Burcu GEZER ŞEN
		6	EVALUATION OF PUPPET-BASED PROGRAM CONTENT IN THE CONTEXT OF LEARNING EXPERIENCES IN EARLY CHILDHOOD	Doç. Dr. Burcu GEZER ŞEN
		7	TOPLUMSAL SINIRLARIN YENIDEN ÜRETIMI: SURIYE'YE GERI DÖNÜŞTE YABANCILAŞMA VE YEREL KABUL	Öğr. Gör. Dr. Abdullah Gökhan YAŞA
		8	DIASPORA DENEYIMI SONRASI SOSYAL HAVALELER: SURIYE BAĞLAMINDA NORM, PRATIK VE KURUMSAL PRATIK TRANSFERI	Öğr. Gör. Dr. Abdullah Gökhan YAŞA

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Aralık / Dec 26, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Doç. Dr. Salih DEĞİRMENCİ**	1	FEN BİLİMLERİ DERSİNDE PERFORMANS GÖREVLERİNİN ALTERNATİF DEĞERLENDİRME ARACI OLARAK KULLANIMINA İLİŞKİN ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Yunus BOLAT Prof.Dr. Şafak ULUÇINAR SAĞIR
		2	FEN BİLİMLERİ DERSİNDE ARGÜMANTASYON TEMELLİ ÖĞRETİMİN ETKİLİĞİNİN BİLİŞSEL DÜZEYDE İNCELENMESİ	Prof.Dr. Şafak ULUÇINAR SAĞIR Fatma AYKUL KOÇ
		3	FEN BİLİMLERİ ÖĞRETMENLERİNİN DERSLERİNDE SİMÜLASYON VE SANAL LABORATUVAR KULLANIMINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİNİN BELİRLENMESİ	Prof. Dr. Hülya YILMAZ Sanem HANER
		4	TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ KAPSAMINDA 9. SINIF BİYOLOJİ DERS KİTABINDA BİLİM İNSANLARININ TEMSİLLERİNİN ANALİZİ	Dr. Öğr. Üyesi Sultan ÇIKRIK
		5	BİYOLOJİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ GELECEK PLANLARI VE ENDİŞELERİNİN ZİHİN HARİTASI YÖNTEMİ İLE ANALİZİ	Dr. Öğr. Üyesi Sultan ÇIKRIK
		6	AN ERROR-BASED ACTİVİTY DESİGN FOCUSED ON ELECTRİCAL RESİSTANCE	Doç. Dr. Salih DEĞİRMENCİ
		7	ÇEVRESEL BOZULMAYA YENİ BİR BAKIŞ AÇISI: EĞİTİM VE EKOLOJİK AYAK İZİ ARASINDAKİ İLİŞKİ	Prof. Dr. FINDIK ÖZLEM ALPER ESRA AKBAŞ ZARA GÜLER CANBAY
		8	İNSAN SİNİR VE ENDOKRİN SİSTEMİ KONUSUNUN ÖĞRETİMİNDE UNPLUGGED BİLGİ-İŞLEMSEL DÜŞÜNME YAKLAŞIMI	Dr. Aydan AYTEKİN Prof. Dr. Mustafa Sami TOPÇU
			K-12 DÜZEYİNDE OKUL YÖNETİCİLERİNİN YAPAY ZEKA ASİSTANLARINA YÖNELİK TUTUMLARININ İNCELENMESİ	Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Akın Bulut Esra DEMİRCİ Ahmet ORAKÇI Rabi YAKIŞIKLI Mustafa Hamza BİRSİN

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Aralık / Dec 26, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Assistant Prof. Melike PAK**	1	SOSYAL HİZMET UZMANLARININ UYGULAMADA KARŞILAŞTIĞI ŞİDDET VE GÜVENLİK SORUNLARI	Yüksek Lisans Öğrencisi Hatice ACAR
		2	AN EVALUATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN EDUCATIONAL DURATION AND AGE AT FIRST MARRIAGE İN TERMS OF BIRTH RATES İN TÜRKIYE	Res. Asst. Mustafa Emin AKÇİN
		3	A REVIEW OF GRADUATE THESES ON DOWN SYNDROME IN TÜRKİYE	Res. Asst. Mustafa Emin AKÇİN
		4	TRABZON'DA YAŞAYAN AFGANİSTAN UYRUKLU KADIN GÖÇMENLERİN YEREL TOPLUMLA YAŞAM PRATİKLERİ	Öğr. Gör. Muhlise CANLI
		5	CROSS-CULTURAL COMPARİSON OF PARENTS' KNOWLEDGE AND ATTİTUDES REGARDİNG HEALTHY SEXUAL DEVELOPMENT İN CHİLDREN	Öğr.Gör.Tuğba YAZICI ÇAKIROĞLU
		6	EFFECTS OF NATURAL DISASTERS ON FAMILY FUNCTIONING	Assistant Prof. Melike PAK
		7	GENÇ SOSYAL HİZMET UZMANLARININ EKSİK İSTİHDAMDA DENEYİMLERİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Fatmanur DUMAN
		8		
		9		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Aralık / Dec 26, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Doç. Dr. Rıdvan ERGİN**	1	BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ARAŞTIRMALARINDA KULLANILAN SOSYOLOJİK ÖLÇEKLER	Arş. Gör. Nazlıcan TAŞTAN Dr. Öğr. Üyesi Gamze Yıldırım ARAZ Doç. Dr. Cüneyt TAŞKIN Arş. Gör. Berkant AYDEMİR
		2	BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ARAŞTIRMALARINDA KULLANILAN PSİKOMETRİK ÖLÇEKLER	Doç. Dr. Cüneyt TAŞKIN Arş. Gör. Nazlıcan TAŞTAN Arş. Gör. Berkant AYDEMİR Dr. Öğr. Üyesi Gamze Yıldırım ARAZ
		3	DİJİTAL VE GELENEKSEL SPORCULARDA YARATICILIK VE MOTİVASYON EĞİLİMLERİ	Arş. Gör. Berkant AYDEMİR Doç. Dr. Cüneyt TAŞKIN Dr. Öğr. Üyesi Gamze Yıldırım ARAZ Arş. Gör. Nazlıcan TAŞTAN
		4	SPORTİF PERFORMANSTA DİKKATİ ETKİLEYEN BİREYSEL FAKTÖRLER: TEORİK BİR İNCELEME	Dr. Öğr. Üyesi Gamze Yıldırım ARAZ Arş. Gör. Berkant AYDEMİR Arş. Gör. Nazlıcan TAŞTAN Doç. Dr. Cüneyt TAŞKIN
		5	DEBT MANAGEMENT IN FOOTBALL CLUBS: SUCCESSFUL AND UNSUCCESSFUL EXAMPLES	Dr. İsmail ÖNER Asst Prof Tarkan SÖĞÜT Doç. Dr. Emine ÖZTÜRK KARATAŞ Prof. Dr. Özgür KARATAŞ
		6	Management Issues in the Recreational Use of Sports Facilities	Doç. Dr. Emine ÖZTÜRK KARATAŞ Dr. İsmail ÖNER Asst Prof Tarkan SÖĞÜT Prof. Dr. Özgür KARATAŞ
		7	EVALUATION OF AGILITY PERFORMANCE IN VOLLEYBALL	Doç. Dr. Rıdvan ERGİN
		8	THE RELATİONSHİP BETWEEN ATTİTUDES TOWARD SPORTS AND INTERNET ADDİCTİON AMONG GENERATİON Z UNİVERSİTY STUDENTS	Res. Assist. Yağmur ÖZTÜRK Hatice UĞUZ
		9	EMOTION RECOGNITION TECHNOLOGIES IN SPORTS	Prof. Dr. Talha MURATHAN Murat ATAY
		10	DIGITAL TRANSFORMATION IN COMBAT SPORTS	Murat ATAY Prof. Dr. Talha MURATHAN

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Aralık / Dec 26, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Assoc. Prof. Dr. Melek ERDEK**	1	Melilotus indica (L.) All. KÖK NODÜLÜNDEN İZOLE EDİLEN Sinorhizobium meliloti 3BVE'NİN GENOMİK KARAKTERİZASYONU	Dr. Asiye Esra EREN EROĞLU Dr. Volkan EROĞLU Prof. Dr. İhsan YAŞA
		2	FERMENTE MEYVELERDEN İZOLE EDİLEN ETANOL DİRENÇLİ ASETİK ASİT BAKTERİLERİNİN FENOTİPİK-MOLEKÜLER KARAKTERİZASYONU	Gülperi BULUT ÖZBAY Prof. Dr. İhsan YAŞA
		3	AN EVALUATION ON THE EXTERNAL MORPHOLOGY OF THE SPECIES KARSCHIA (KARSCHIA) MASTIGOPHORA BIRULA, 1890 (SOLIFUGAE, KARSCHIIDAE)	Assoc. Prof. Dr. Melek ERDEK
		4	Cydonia Oblonga (AYVA) SULU EKSTRAKTININ ANTİBİYOFİLM AKTİVİTESİ	Arş. Gör. Pınar Elife DOĞAN Doç. Dr. Arzu ÖZKARA Doç. Dr. Dilek AKYIL Prof. Dr. İbrahim Hakkı CİĞERCİ
		5	Thymus serpyllum (YABANİ KEKİK) BİTKİSİNİN SULU EKTRAKTININ Staphylococcus aureus ve Pseudomonas aeruginosa ÜZERİNDE ANTİBİYOFİLM AKTİVİTESİNİN BELİRLENMESİ	Doç. Dr. Arzu ÖZKARA Doç. Dr. Dilek AKYIL Arş. Gör. Pınar Elife DOĞAN Prof. Dr. İbrahim Hakkı CİĞERCİ
		6	Tilia tomentosa (GÜMÜŞİ IHLAMUR)'UN POTANSİYEL ANTİBİYOFİLM AKTİVİTESİNİN ARAŞTIRILMASI	Doç. Dr. Dilek AKYIL Arş. Gör. Pınar Elife DOĞAN Doç. Dr. Arzu ÖZKARA Prof. Dr. İbrahim Hakkı CİĞERCİ
		7	AYDIN İLİ'NDEN TOPLANAN KESTANE YAPRAKLARIYLA İLİŞKİLİ MİKOBİYOTA	Doç. Dr. Çiğdem YAMANER Yüksek Lisans Öğrencisi Kevser ALTAN
		8	FARKLI Trichoderma spp. İZOLATLARININ BAZI BİTKİ PATOJENİ FUNGUSLARA KARŞI In vitro ANTAGONİSTİK ETKİLERİNİN BELİRLENMESİ	Doç. Dr. Çiğdem YAMANER Yüksek Lisans Öğrencisi Hande Nur SÜRÜCÜ

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Aralık / Dec 26, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Prof. Dr. Şebnem YILDIZ YAR**	1	An Application Of The Theorem On Absolute Matrix summability	Prof. Dr. Şebnem YILDIZ YAR
		2	ANALYTICAL OR SEMI-ANALYTICAL SOLUTIONS TO NONLINEAR TIME FRACTIONAL DIFFERENTIAL EQUATIONS THROUGH A HYBRID METHOD	Asst. Prof. Dr. Suleyman CETINKAYA Prof. Dr. Ali DEMIR
		3	NUMERICAL SOLUTION OF TIME FRACTIONAL DIFFERENTIAL EQUATION THROUGH A NUMERICAL METHOD	Asst. Prof. Dr. Suleyman CETINKAYA Prof. Dr. Ali DEMIR
		4	A CONSTRUCTION OF THE SHAPE OPERATOR OF A RULED HYPERSURFACE	Assist. Prof. Dr. Gül UĞUR KAYMANLI
		5	ABSOLUTE SUMMABILITY FACTORS RELATED TO THE SUMMABILITY |C^q,φ|(λ)	Assoc. Prof. Dr. Fadime GÖKÇE
		6	SOME COMPARISON RELATIONSHIPS IN ABSOLUTE q-CESA`RO METHODS	Assoc. Prof. Dr. Fadime GÖKÇE
		7	SONSUZ ARALIKTA İKİNCİ MERTEBEDEN IMPULSIVE SINIR DEĞER PROBLEMLERİ	Yüksek Lisans öğrencisi Vildan Havle AKER Prof.Dr.İlkay KARACA
		8	NEW GENERALIZED CONTRACTIONS ON S-METRIC SPACES	Assoc. Prof. Dr. Nihal TAŞ Asst. Prof. Elif KAPLAN
			C_G-KHAN TYPE FIXED-CIRCLE RESULTS ON G-METRIC SPACES	Assoc. Prof. Dr. Nihal TAŞ

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Aralık / Dec 26, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Dr. Gültekin Gürçay**	1	EMERGING TECHNOLOGIES AND AFRICA: AI AND DIGITALIZATION	Joel John Omini
		2	SUSTAINABLE CONCRETE FROM WASTE: SYNERGISTIC USE OF SEWAGE SLUDGE ASH, SILICA FUME AND RECYCLED PLASTIC.	Babatunde Olufunso Oluwole Ömer Damdelen Stephen Babajide Olabimtan
		3	BIOCHAR-ENHANCED CEMENT MORTAR USING PYROLYZED POSIDONIA OCEANICA LEAVES: MECHANICAL, AND DURABILITY PROPERTIES	Stephen Babajide Olabimtan Mohammad Ali Mosaberpanah Babatunde Olufunso Oluwole
		4	BREAST CANCER DETECTION USING DEEP LEARNING POWERED APPROACH	Misbahu Koramar Boko Lawal Pwadubashiyi Coston Pwavodi Abdullahi Umar Ibrahim Abdullahi Garba Usman
		5	Impact of climate change on the quality and safety of water resources for the agri-food industry	Ali Khalfa Azzeddine Senouci Mounir Chihab Bouazza Sofiane
		6	INFLUENCE OF HEAT TREATMENT ON THE COMPRESSION STRENGTH OF PINE (Pinus nigra Arn.) AND BEECH (Fagus sylvatica L.)	Holta ÇOTA Besar SHEHU Entela LATO Doklea QUKU

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Aralık / Dec 26, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Dr. Amaneh Manafidizaji**	1	THE PERCEPTIONS OF NURSING STUDENTS REGARDING ORGAN DONATION	Dr. Julian Kraja Erisilda Hasramaj Elsjona Qallija Sebastjan Mjekaj
		2	Tinospora Cordifolia-Mediated Nanoparticles: Bridging Ethnomedicine and Modern Cancer Therapy	Assist. Prof. K.R.Padma
		3	DIAGNOSIS OF PINWORM INFECTION BY USING SCOTCH-TEST: A CROSS SECTION-BASED EPIDEMIOLOGICAL SURVEY	Prof. Asoc. ERJONA ABAZAJ Prof. Asoc. OLTIANA PETRI Dr. ELA ALI Dr. BRUNILDA HYSAJ Msc. LEDIA ZHGABA Prof. Dr. SHPËTIM QYRA
		4	PREVALENCE OF HEALTHCARE-ASSOCIATED INFECTIONS IN “MOTHER TERESA” UNIVERSITY HOSPITAL AND REGIONAL DURRES HOSPITAL	MD.PhD. Zahide Sulejmani Prof. Asoc. Gjergji Koja Prof. Asoc. Erjona Abazaj Elja Sulejmani
		5	IMPACT OF PROBIOTICS, PREBIOTICS, AND THE GUT MICROBIOME ON SPORTS PERFORMANCE IN ADOLESCENTS: A STRUCTURED PRISMA-STYLE REVIEW	Phd (c) Dorian Meta Assoc. Prof. Oltiana Petri MD
		6	LEVEL OF STRESS, AND BURNOUT AMONG NURSING STAFF IN THE WORKPLACE: A CORRELATIONAL STUDY IN A REGIONAL HOSPITAL	Dr. can. Silvana Belisha Prof. Dr. Ilirjana Zekja Prof. Dr. Erjona Abazaj Doc. Valbona Dibra Dr. cand. Elsjona Qallija
		7	SUPPLEMENTS IN ATHLETES; TRENDS AND AWARENESS IN IMPLICATION WITH MICROBIOTIA	Oltiana Petri Erjona Abazaj Dorian Meta Genti Pano Albana Daka Vjollca Shpata

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Aralık / Dec 26, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Lawson Domingo Adeniyi**	1	THE ROLE OF TOURISM IN PROMOTING ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY	Lawson Domingo Adeniyi
		2	BANKING AND FINANCE IN THE DIGITAL ERA: IMPLICATIONS FOR INCLUSION, STABILITY AND SUSTAINABLE GROWTH	Geoffrey Eboson
		3	COOPERATIVE SECURITY IN THE EAST MEDITERRANEAN: RECONCILING POWER COMPETITION, MIGRATION, AND CLIMATE RISKS	Adewale Rotimi Ologuntoye
		4	Turkey's Strategic Balancing Act: Navigating Refugee Politics and Regional Security in the Middle East	Paul Kaffo Lahai
		5	STRATEGIC APPROACHES TO ENHANCING ORGANIZATIONAL PERFORMANCE IN CONTEMPORARY BUSINESS MANAGEMENT	Godwin Nwachukwu
		6	INSIGHTS INTO A TEACHER-INFLUENCER'S (E)-TEACHING PRACTICES WITH EFL ALGRIAN SECONDARY STUDENTS	Rafik El-Amine GHOBRINI Younes Rami AOUN Yasmine BELKHIR
		7	THE ROLE OF BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN STRENGTHENING CUSTOMER RELATIONSHIP MANAGEMENT SYSTEMS (CRM)	OLAWUNMI AZEEZAT AKANBI
		8		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Aralık / Dec 26, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Mehdi Seraj**	1	IMPACT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE AND LEADERSHIP EMPOWERMENT ON WORK ENGAGEMENT AND PSYCHOLOGICAL EMPOWERMENT	Christopher Richard Omoike
		2	Talent Management: The Impact of Artificial Intelligence (AI) inTransforming Human Resources in a Company.	Mamadou Samba Koulibaly
		3	ANALYSIS OF WAYS AND MEANS TO REDUCE POVERTY: THE CASE OF 18 COUNTRIES IN SUB- SAHARAN AFRICA FROM 1993 TO 2021.	Narcisse Wynton Dagbaud Mehdi Seraj
		4	THE SOIL PRODUCTIVITY PARADOX: ANALYZING THE ROLE OF FERTILIZERS, FDI, AND HUMAN CAPITAL IN AFRICAN AGRICULTURE	Levi Mbaka Matimbia Mehdi Seraj
		5	A PROTOCOL IN COLLECTING SOCIAL SCIENCES DATA FROM MINORS IN MALAYSIA	Siti Nurhayati Khairatun
		6	THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON THE CRITICAL THINKING OF FUTURE COACHES WHEN DRAWING UP TRAINING PLANS: AN AID OR A SUBSTITUTE?	Algirdas Pupkis

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
December 23 - 29, 2025
IZMIR
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

26 Aralık / Dec 26, 2025 / 11:30 –13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Dr. Andreas Karras,	1	NOVEL NANOPARTICLE-BASED DRUG DELIVERY SYSTEMS FOR TARGETED BREAST CANCER THERAPY IN IRANIAN PATIENTS	Prof. Dr. Reza Mahmoudi, Dr. Sara Ahmadi, Ali Jafari
		2	GENETIC MARKERS OF TYPE 2 DIABETES SUSCEPTIBILITY IN IRANIAN POPULATIONS WITH CONSANGUINEOUS MARRIAGES	Assoc. Prof. Dr. Hossein Rezaei, Mina Karimi, Dr. Farhad Tavakoli
		3	STEM CELL THERAPY APPLICATIONS FOR CHRONIC WOUND HEALING IN DIABETIC PATIENTS FROM RURAL IRAN	Dr. Leila Hosseini, Assoc. Prof. Dr. Amir Ghasemi
		4	NEUROPROTECTIVE EFFECTS OF SAFFRON EXTRACT IN EARLY-STAGE ALZHEIMER'S DISEASE PATIENTS	Prof. Dr. Mohammad Aliabadi, Zahra Mahmoudi
		5	MEDiterranean DIET ADHERENCE AND CARDIOVASCULAR RISK REDUCTION IN GREEK ISLAND POPULATIONS	Dr. Eleni Papadopoulos, Prof. Dr. Kostas Dimitriadis, Maria Stavrou
		6	GENE THERAPY APPROACHES FOR BETA-THALASSEMIA MAJOR IN GREEK PEDIATRIC COHORTS	Assoc. Prof. Dr. Sophia Antoniou, Nikos Georgiou
		7	TELEMEDICINE IMPLEMENTATION FOR RHEUMATOID ARTHRITIS MANAGEMENT IN RURAL GREEK REGIONS	Dr. Andreas Karras, Assis. Prof. Dr. Elena Markou
		8	AYURVEDIC INTEGRATIVE APPROACHES FOR CHRONIC KIDNEY DISEASE MANAGEMENT IN INDIAN DIABETIC PATIENTS	Prof. Dr. Vikram Sharma, Dr. Priya Menon, Rajesh Nair
		9	NEURAL NETWORK MODELS FOR EARLY LUNG CANCER DETECTION USING LOW-DOSE CT SCANS IN SMOKING PREVALENT REGIONS	Assoc. Prof. Dr. Anjali Patel, Sanjay Gupta, Dr. Meera Joshi
		10		
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
December 23 - 29, 2025
IZMIR
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

26 Aralık / Dec 26, 2025 / 11:30 –13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Assis. Prof. Dr. Reza Tavakoli	1	ADVANCES IN APPLICATIONS OF FUZZY TOPOLOGY TO MEDICAL IMAGE SEGMENTATION PROBLEMS	Prof. Dr. Mohammad Rezaei, Ali Karimi, Dr. Sara Ahmadi
		2	GRAPH-THEORETIC MODELS FOR OPTIMIZING URBAN TRAFFIC NETWORKS UNDER UNCERTAINTY	Assoc. Prof. Dr. Hossein Jafari, Fatemeh Mahmoudi
		3	NUMERICAL SOLUTIONS FOR NONLINEAR FRACTIONAL DIFFERENTIAL EQUATIONS IN BIOMEDICAL MODELING	Dr. Leila Hosseini, Nima Bahrami, Assis. Prof. Dr. Reza Tavakoli
		4	ALGEBRAIC STRUCTURES AND CRYPTOGRAPHIC PROTOCOLS BASED ON QUANTUM ERROR CORRECTION CODES	Prof. Dr. Amir Ghasemi, Zahra Khalili
		5	STOCHASTIC PROCESSES AND RISK ASSESSMENT MODELS FOR RENEWABLE ENERGY GRIDS	Dr. Konstantinos Papadopoulos, Maria Stavropoulou
		6	GEOMETRIC ANALYSIS OF RIEMANNIAN MANIFOLDS WITH NON-POSITIVE CURVATURE	Assoc. Prof. Dr. Dimitrios Nikolaou, Elias Georgiou
		7	FUNCTIONAL ANALYSIS APPROACHES TO QUANTUM FIELD THEORY ON CURVED SPACEMANIFOLDS	Prof. Dr. Ioannis Antoniadis
		8	NUMERICAL METHODS FOR SOLVING PARTIAL DIFFERENTIAL EQUATIONS IN PETROLEUM RESERVOIR SIMULATION	Dr. Faisal Alghamdi, Assoc. Prof. Dr. Noor Alotaibi
		9	COMBINATORIAL OPTIMIZATION TECHNIQUES FOR LOGISTICS NETWORK DESIGN IN ARABIAN PENINSULA	Assis. Prof. Dr. Khalid Alharbi, Sarah Mansour
		10	ALGEBRAIC GEOMETRY METHODS IN CODING THEORY FOR 6G COMMUNICATION SYSTEMS	Prof. Dr. Hiroshi Tanaka, Dr. Yuko Nakamura
		11	STOCHASTIC DIFFERENTIAL EQUATIONS MODELING NEURONAL DYNAMICS IN JAPANESE AGING POPULATIONS	Assoc. Prof. Dr. Kenji Sato, Aiko Mori, Dr. Taro Ikeda

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Aralık / Dec 26, 2025 / 11:30 –13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Assis. Prof. Dr. Daulet Moldagulov	1	ADVANCED NANOCOMPOSITES FOR HIGH-STRENGTH LIGHTWEIGHT STRUCTURAL APPLICATIONS IN CENTRAL ASIA	Prof. Dr. Aibek Tulegenov, Dr. Madina Sarsenova
		2	THERMOELECTRIC MATERIAL OPTIMIZATION FOR ENERGY HARVESTING IN HARSH CLIMATES	Assoc. Prof. Dr. Nurzhan Bekbolatov, Aidana Zhumagaliyeva
		3	BIODEGRADABLE POLYMER BLENDS FOR SUSTAINABLE PACKAGING SOLUTIONS	Dr. Erlan Korganbayev, Saltanat Abildinova, Assis. Prof. Dr. Daulet Moldagulov
		4	CERAMIC MATRIX COMPOSITES FOR HIGH-TEMPERATURE TURBINE BLADES	Prof. Dr. Zhanna Iskakova
		5	PHOTOVOLTAIC MODULE ENCAPSULANTS WITH ENHANCED UV STABILITY FOR DESERT CONDITIONS	Assoc. Prof. Dr. Sami Ben Ali, Dr. Nadia Kallel
		6	TITANIUM ALLOYS WITH IMPROVED WEAR RESISTANCE FOR OFFSHORE APPLICATIONS	Dr. Hassen Trabelsi, Mariem Jrad, Prof. Dr. Anis Bouaziz
		7	FUNCTIONALIZED CARBON NANOTUBES FOR SUPERCAPACITOR ELECTRODES	Assis. Prof. Dr. Wajdi Ghorbal
		8	BIOCOMPATIBLE HYDROGELS FOR BONE TISSUE ENGINEERING SCAFFOLDS	Prof. Dr. Fatima Zahra El Alaoui, Dr. Karim El Khadiri
		9	MAGNETORHEOLOGICAL FLUIDS FOR ADAPTIVE VIBRATION DAMPING SYSTEMS	Assoc. Prof. Dr. Youssef El Hamzaoui, Amina Lahlou

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Aralık / Dec 26, 2025 / 11:30 –13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Dr. Hassan Tavakoli,	1	ANTHELMINTIC RESISTANCE PATTERNS IN SHEEP HELMINTH POPULATIONS ACROSS AZERBAIJAN'S SHEKI REGION	Prof. Dr. Aysel Mammadova, Dr. Elvin Kerimov, Zara Huseynova
		2	MASTITIS PATHOGEN PREVALENCE AND ANTIMICROBIAL SUSCEPTIBILITY IN DAIRY COWS FROM BAKU SUBURBS	Assoc. Prof. Dr. Rashad Abbasov, Leyla Ismayilova
		3	VIRAL HEMORRHAGIC SEPTICEMIA IMPACT ON AQUACULTURE RAINBOW TROUT FARMS IN AZERBAIJAN	Dr. Nigar Gafarova, Kamran Mirzayev, Prof. Dr. Sevinc Nuriyeva
		4	NUTRITIONAL MANAGEMENT OF POSTPARTURIENT METABOLIC DISORDERS IN AZERBAIJANI DAIRY HERDS	Elchin Safarov, Dr. Aida Kerimova
		5	CAMELID DERMATOPHILOSIS CONTROL STRATEGIES IN IRANIAN SEMI-ARID REGIONS	Assoc. Prof. Dr. Mohammad Rezaei, Fatemeh Karimi
		6	EQUINE GASTRIC ULCER SYNDROME PREVALENCE AMONG RACING THOROUGHBREDS IN TEHRAN	Dr. Hassan Tavakoli, Soraya Mahmoudi, Ali Jafari
		7	ANTIVIRAL HERBAL FORMULATIONS FOR NEWCASTLE DISEASE PREVENTION IN BACKYARD POULTRY	Prof. Dr. Zahra Ahmadi, Leila Bahrami
		8	PORCINE REPRODUCTIVE AND RESPIRATORY SYNDROME CONTROL IN INTENSIVE PIG FARMS OF NORTH MACEDONIA	Assoc. Prof. Dr. Nikola Petrovski, Elena Georgieva
		9	ANTIBIOTIC STEWARDSHIP PROGRAMS IN NORTH MACEDONIAN POULTRY INTEGRATION	Assis. Prof. Dr. Biljana Stojanova, Saso Kostovski
		10	BOVINE TUBERCULOSIS TRANSMISSION DYNAMICS AT LIVESTOCK-WILDLIFE INTERFACES IN MACEDONIA	Dr. Marija Ivanovska, Goran Trajkovski
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Aralık / Dec 26, 2025 / 11:30 –13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Dr. Elena Garcia,	1	EPIDEMIOLOGICAL INVESTIGATION OF BRUCELLOSIS IN DAIRY CATTLE HERDS ACROSS NORTHERN IRAN	Prof. Dr. Mohammad Rezaei, Sara Ahmadi, Ali Jafari
		2	THERAPEUTIC EFFICACY OF HERBAL NANOPARTICLES AGAINST MASTITIS IN IRANIAN SHEEP FLOCKS	Assoc. Prof. Dr. Fatemeh Karimi, Hassan Tavakoli
		3	PARASITOLOGICAL SURVEY OF GASTROINTESTINAL NEMATODES IN CAMELS UNDER INTENSIVE FARMING	Dr. Leila Hosseini, Nima Bahrami, Zahra Mahmoudi
		4	VACCINE DEVELOPMENT FOR NEWCASTLE DISEASE VIRUS IN BACKYARD POULTRY SYSTEMS	Reza Jalali, Prof. Dr. Mina Sharifi
		5	ANTIMICROBIAL STEWARDSHIP PROGRAMS FOR SWINE RESPIRATORY DISEASES IN PHILIPPINE FARMS	Assoc. Prof. Dr. Maria Santos, Dr. Jose Rizalino
		6	ZOONOTIC LEPTOSPIROSIS TRANSMISSION DYNAMICS IN URBAN-RURAL INTERFACE COMMUNITIES	Luzviminda Cruz, Roberto Villanueva, Assis. Prof. Dr. Ana Reyes
		7	NUTRITIONAL MANAGEMENT OF FOOT-AND-MOUTH DISEASE RECOVERY IN CARABAO DAIRY HERDS	Dr. Elena Garcia, Mark Torres
		8	THERMAL STRESS MITIGATION STRATEGIES FOR DAIRY GOATS IN OMAN'S ARID ENVIRONMENTS	Prof. Dr. Ahmed Al-Maskari, Fatima Said
		9	THERMAL STRESS MITIGATION STRATEGIES FOR DAIRY GOATS IN OMAN'S ARID ENVIRONMENTS	Prof. Dr. Ahmed Al-Maskari, Fatima Said
		10	PARATUBERCULOSIS CONTROL PROGRAMS IN OMANI SHEEP AND GOAT POPULATIONS	Dr. Mariam Al-Kindi, Hassan Mubarak
		11	INNOVATIVE WASTEWATER TREATMENT USING Moringa oleifera SEEDS FOR RURAL NIGERIAN COMMUNITIES	Prof. Dr. Chukwuma Okonko, Ngozi Eze, Adebayo Ojo
		12	BIOREMEDIATION OF OIL-SPILL CONTAMINATED SOILS USING CONSORTIUM OF INDIGENOUS MICROORGANISMS	Dr. Fatima Yusuf, Emeka Nwankwo

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
December 23 - 29, 2025
IZMIR
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

26 Aralık / Dec 26, 2025 / 11:30 –13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Assoc. Prof. Dr. Chen Hao,	1	QUANTUM ENTANGLEMENT IN NON-LOCAL CORRELATIONS USING ALGERIAN PHOTONIC SYSTEMS	Prof. Dr. Karim Belkacem, Dr. Nadia Zerhouni, Yassine Amrani
		2	SUPERCONDUCTING THIN FILMS FOR HIGH-FIELD MAGNET APPLICATIONS IN ALGERIA	Assoc. Prof. Dr. Samir Lounis, Amina Bouzid
		3	PLASMA PHYSICS MODELING FOR MAGNETIZED FUSION CONFINEMENT STUDIES	Dr. Mehdi Chergui, Farid Benali, Samia Haddad
		4	NONLINEAR OPTICS IN PERIODICALLY POLED LITHIUM NIOBATE FOR ALGERIAN QUANTUM SOURCES	Assis. Prof. Dr. Houari Boukhari, Nourredine Mansouri
		5	TOPOLOGICAL INSULATORS FOR SPINTRONIC DEVICES IN ADVANCED CHINESE FABRICATION	Prof. Dr. Zhang Wei, Li Ming, Wang Jing
		6	STRONG FIELD LASER PHYSICS FOR ATTOSECOND PULSE GENERATION	Assoc. Prof. Dr. Chen Hao, Liu Yang
		7	NEUTRON SCATTERING STUDIES OF QUANTUM MAGNETS IN CHINESE RESEARCH REACTORS	Dr. Xu Peng, Zhou Qian, Sun Lei
		8	QUANTUM DOTS FOR SINGLE PHOTON SOURCES IN INDIAN OPTOELECTRONICS	Prof. Dr. Rajesh Kumar, Priya Sharma
		9	GRAVITATIONAL WAVE DETECTION WITH INDIAN LASER INTERFEROMETRY	Assoc. Prof. Dr. Sanjay Patel, Amit Singh, Neha Gupta
		10	2D MATERIALS FOR VALLEYTRONICS AND OPTOVALLEYTRONICS APPLICATIONS	Dr. Vikram Reddy, Anjali Desai
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Aralık / Dec 26, 2025 / 11:30 –13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Dr. Youssef Idrissi**	1	PLASTIC WASTE VALORIZATION THROUGH PYROLYSIS FOR ENERGY RECOVERY IN LAGOS METROPOLIS	Assoc. Prof. Dr. Olusegun Adeyemi, Chioma Okoro
		2	CLIMATE-ADAPTIVE URBAN DRAINAGE SYSTEMS FOR FLOOD MITIGATION IN ABUJA CITY	Dr. Aminu Bello, Tunde Afolabi, Prof. Dr. Grace Eke
		3	DESALINATION TECHNOLOGIES FOR COASTAL WATER SECURITY IN MOROCCAN AGRICULTURE	Assoc. Prof. Dr. Hassan El Amrani, Fatima Zahra, Karim Bennani
		4	WIND-BREAK VEGETATION BELTS FOR COMBATING SAHARAN DESERTIFICATION IN MOROCCO	Prof. Dr. Amina Serghini, Dr. Youssef Idrissi
		5	MICROPLASTIC REMOVAL FROM MARINE AQUACULTURE EFFLUENTS IN CASABLANCA COASTAL WATERS	Nabil Khaddour, Assoc. Prof. Dr. Salma El Ouardi
		6	BIOGAS PRODUCTION FROM MUNICIPAL ORGANIC WASTE FOR NAIROBI ENERGY ACCESS	Prof. Dr. James Mwangi, Dr. Esther Wanjiku, Kevin Ochieng
		7	WETLAND RESTORATION FOR HEAVY METAL PHYTOREMEDIATION IN NAIROBI RIVER BASIN	Wangui Kariuki, Assoc. Prof. Dr. Paul Mwaniki
		8	SOLAR-DRIVEN ATMOSPHERIC WATER HARVESTING FOR ARID NORTHERN KENYAN COMMUNITIES	Dr. Amina Hassan, Elias Kipchoge, Prof. Dr. Miriam Chege

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Aralık / Dec 26, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Arş. Gör. Afra Banu ERGİN Öğr. Gör. Hilal Ok BOSTAN**	1	EKSTREMİTELER VE ABDOMİNAL BÖLGEYİ TUTAN YAYGIN LİPOMATOZİS: OLGU SUNUMU	Uzman Doktor Fatih TAHAK Uzman Doktor Sezgin Kıymık
		2	SİGARA İÇEN BİREYLERDE SPELEOTERAPİNİN SOLUNUM FONKSİYONLARINA ETKİSİ	Ögr. Gör. Uğur BAĞCI Prof. Dr. Hasan Kerem ALPTEKİN Dr. Öğr. Üyesi Sefa Haktan HATIK Dr. Öğr. Üyesi Emine Büşra AYDIN
		3	EVALUATION OF HUMAN PAPILLOMAVIRUS (HPV) KNOWLEDGE LEVELS AMONG UŞAK UNIVERSITY STUDENTS	Fatma Nur AKDOĞAN KİTTANA Soycan TÜNER Yunus Alp Soysal Ayşe KARAKUŞ Muhammed Kadir YÖRÜYEN Ceylin ERDOĞAN Ceren Sıla TÜRK Aleyna BAŞ Selen Ece TOPBAŞ İsmail YETGİN Dilara POLAT Sudenur KABUKÇU Ahu Beyza KOŞARHAN
		4	BEYİN KAYNAKLI NÖROTROFİK FAKTÖR ve BEYİN SAĞLIĞINDAKİ ÖNEMİ	Esra YILMAZ MENGÜÇ Prof. Dr. Tünay KONTAŞ AŞKAR
		5	UNUSUAL ONSET OF SACROTUBEROUS LIGAMENT	Mehmet Batuhan Solmazer Gülşen Deren Yaman Birtan Demir Okan Bilge
		6	ZİRKONYA MARYLAND KÖPRÜLERİNİN KLİNİK UYGULAMASI: İKİ OLGU SUNUMU	Arş.Gör.Elisa ÇELİK Arş.Gör.Dağlar AKSAKAL Öğr.Gör.Hilal OK BOSTAN
		7	CASE REPORT: PROSTHETIC REHABILITATION OF AN ANTERIOR OPEN BITE CASE	Arş. Gör. Afra Banu ERGİN Öğr. Gör. Hilal Ok BOSTAN
		8	CASE REPORT: USE OF THE EXTRACTED TOOTH AS A PONTIC AND PROSTHETIC REHABILITATION WITH MONOLITHIC ZIRCONIA IN A PATIENT WITH PERIODONTAL AND ESTHETIC COMPLAINTS	Arş. Gör. Afra Banu ERGİN Öğr. Gör. Hilal Ok BOSTAN

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
December 23 - 29, 2025
IZMIR
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

26 Aralık / Dec 26, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Dr. Öğr. Üyesi Deniz ÇOBAN ÖZKAN Doç. Dr. Fikret SÖNMEZ	1	ARAÇ RENKLERİNİN TERMAL PERFORMANS ÜZERİNE ETKİSİ VE YANSITICI KAPLAMA UYGULAMASI	Yüksek Lisans Öğrencisi Dilek Simge Karagül Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Bakırcı
		2	SWCNT, DWCNT VE MWCNT KATKILARI İLE OLUŞTURULAN PROPANOL-DİZEL KARIŞIMLARININ EMİSYON KARAKTERİSTİKLERİNE ETKİSİ	Yahya ÇELEBİ
		3	TİTANYUM MALZEMELERDE ZAMANA BAĞLI OLARAK YÜZEY PÜRÜZLÜLÜĞÜ VE TAKIM AŞINMASININ İNCELENMESİ	Dr. Öğr. Üyesi Deniz ÇOBAN ÖZKAN Doç. Dr. Fikret SÖNMEZ
		4	CAM ELYAF TAKVİYELİ POLİPROPİLEN YÜZEY TABAKALI ALÜMİNYUM BAL PETEĞİ SANDVİÇ KOMPOZİTLERİN YARI STATİK PENETRASYON DAVRANIŞININ İNCELENMESİ	Emre KOLCULAR Okan ÖZDEMİR Mustafa Mert KURDİŞ
		5	TAKVİYE KULLANIMININ ÇİFT BİNDİRMELİ YAPIŞTIRICI BAĞLANTILARIN MEKANİK DAVRANIŞINA ETKİSİ: SAYISAL BİR ÇALIŞMA	Makine Müh. Gizem Damla EKE Prof. Dr. Murat Yavuz SOLMAZ
		6	COMPARATIVE STUDY OF LASER SURFACE TEXTURING AND THERMAL OXIDATION ON TI6AL4V TRIBOLOGY	Suzan SAKARYA Dr.Öğr.Gör. Niyazi ÇAVUŞOĞLU Dr. Öğr. Üyesi Abdullah SERT
		7	NUMERICAL ANALYSIS OF THE CHANGE IN STABILITY BEHAVIOR OBSERVED IN WASHING MACHINES DEPENDING ON THE CONFIGURATION OF DAMPING ELEMENTS	Musa Uzun Zeki Kıral Onur Çolak Cahit Atagün
		8	Afet ve Kriz Yönetiminde Sürdürülebilir Çözüm: Güneş Enerjili Mobil Gıda Pişirme ve Dağıtım Ünitesi Tasarımı	Sefa DÖKECEKLİ Dr. Öğr.Üyesi İsmet Tıkız Şuayip Demir
		9	STUDY ON SEALING PERFORMANCE OF GREASE LUBRICATED ROTARY LIP SEALS WITH DETERMINISTIC MICRO-GROOVE TEXTURED ON SHAFT SURFACE	Görkem ARSLAN
		10	PELTIER ETKİLİ BİR SOĞUTMA SİSTEMİNİN TASARIMI, GERÇEKLENMESİ VE PERFORMANS ANALİZİ	Doç. Dr. SİBEL AKKAYA OY Yüksek lisans Öğrencisi İLAYDA ARSLAN

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Aralık / Dec 26, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Arş. Gör. Cemre EMİR Prof. Dr. Betül TAŞPINAR**	1	FUTBOLCULARDA ALT EKSTREMİTE BACAK YARALANMALARI	Lisans Öğrencisi, Mehmet Ali ÇAL Arş. Gör. Polat YÜCEDAL Prof. Dr. Vedat ÇINAR
		2	PERFORMANSIN GÖRÜNMEYEN YÜZÜ: SPORCULARDA BESLENME VE YEME BOZUKLUKLARI	Lisans Öğrencisi, Gamze KILIÇASLAN Arş. Gör. Polat YÜCEDAL Prof. Dr. Vedat ÇINAR
		3	A COMPARISON OF PHYSICAL FITNESS PARAMETERS BETWEEN INDIVIDUALS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES RECEIVING ADAPTED PHYSICAL ACTIVITY EDUCATION AND THOSE RECEIVING SWIMMING TRAINING	Seçil BULUŞ Prof. Dr. Betül AKYOL
		4	THE EFFECTS OF PHYSICAL ACTIVITY ON MOTOR DEVELOPMENT İN AUTISM SPECTRUM DİSORDER	Zehra POLAT Prof. Dr. Betül AKYOL
		5	KINOVEA-BASED VIDEO ANALYSIS APPROACHES IN THE EVALUATION OF SWIMMING PERFORMANCE	İsmet Safa KAPLAN Doç. Dr. Mehmet İMAMOĞLU
		6	COMPARISON OF FREESTYLE SWIMMING PERFORMANCES BY GENDER	İsmet Safa KAPLAN Doç. Dr. Mehmet İMAMOĞLU
		7	BEL AĞRISI OLAN HASTALARIN KAYROPRAKTİK TEDAVİ SONRASINDA SUBJEKTİF SAĞLIK ŞİKAYETLERİNİN YAŞAM KALİTESİ ÜZERİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ	Uzman Fizyoterapist Armin ASLANOĞLU Dr. Öğr. Üyesi Berkay Eren PEHLİVANOĞLU Dr. Öğr. Üyesi Sefa Haktan HATIK Dr. Öğr. Üyesi Demet BİÇKİ
		8	ALT EKSTREMİTE KAS OKSİJENASYONU VE NON-İNVAZİV DEĞERLENDİRİLMESİ	Arş. Gör. Cemre EMİR Prof. Dr. Betül TAŞPINAR
			PERİFERİK ARTER HASTALIĞINDA EGZERSİZE UYUM VE FİZYOTERAPİ TEMELLİ YAKLAŞIMLAR	Arş. Gör. Cemre EMİR Prof. Dr. Betül TAŞPINAR

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Aralık / Dec 26, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Assist. Prof. Dr. Serkan ENGİN**	1	SÜLFATLI SULARA MARUZ BETONLARIN BASINÇ DAYANIMI AÇISINDAN ARAŞTIRILMASI	Dr. Öğr. Üyesi Korkmaz Yıldırım
		2	EFFECT OF TOBACCO UNDERSIZE WASTE ON TECHNICAL PROPERTIES OF CEMENTITIOUS LIGHTWEIGHT COMPOSITE MORTARS	Civil Engineer Yasin DURMAZ Assist. Prof. Dr. Şevket Onur KALKAN Prof. Dr. Lütfullah GÜNDÜZ
		3	INFLUENCE OF RED MUD INCORPORATION ON THE SELF-CLEANING PERFORMANCE OF GYPSUM–LIME–SILICA FUME TERNARY BLENDED CEMENTLESS MORTARS	Civil Engineer Mehmet Tuna ERCEYLAN Assist. Prof. Dr. Şevket Onur KALKAN Assist. Prof. Dr. Üyesi Ahmet YAVAŞ Prof. Dr. Lütfullah GÜNDÜZ
		4	INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF THE 2007 AND 2018 TURKISH EARTHQUAKE CODES ON THE SEISMIC DEMANDS OF MID-RISE REINFORCED CONCRETE STRUCTURES	Assist. Prof. Dr. Serkan ENGİN
		5	INFLUENCE OF NEAR-FAULT DIRECTIVITY EFFECTS ON BASE SHEAR DEMANDS OF SINGLE-DEGREE-OF-FREEDOM SYSTEMS	Civil Eng. Emirhan YILDIRIM Assist. Prof. Dr. Serkan ENGİN
		6	STATISTICAL AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE-BASED APPROACHES IN PERFORMANCE EVALUATION AND HYDRAULIC MODELING OF WASTEWATER TREATMENT PLANTS	Araştırma Görevlisi Burak ÇIRAĞ Prof. Dr. Reşat ACAR
		7	Integrated Analysis of Geological, Geochemical, and Remote Sensing Data for Determining Uranium (U) Potential Areas	Zehra TAŞ Prof. Dr. Berna YAVUZ PEHLİVANLI
		8	MAPPING OF GEOCHEMİCAL ANOMALIES AND MİNERAL POTENTİAL IN THE GIS ENVIROMENT	Graduate Student, Zehra TAŞ
		9	IDENTIFICATION OF DIFFERENT AE SIGNATURES IN CFRP-STRENGTHENED CONCRETE	İnşaat Mühendisi İmray Deniz ÇELİK VAROL Doç. Dr. Sena TAYFUR Prof. Dr. Ninel ALVER
		10	POZZOLANIC ACTIVITY OF BAYBURT STONE	Ömer BAYRAK Prof. Dr. Emin ERDEM
		11	USE OF BAYBURT GREEN SPOTTED WHITE TUFF AS A CEMENT ADDITIVE	Ömer BAYRAK Prof. Dr. Emin ERDEM

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Aralık / Dec 26, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Dr. Öğr. Üyesi, NAZLI ÖZTÜRK**	1	YENİ HEGZADECA-SÜBSTİTÜE KOBALT (II) FTALOSİYANİN; SENTEZ VE ÇÖZÜNÜRLÜK	Dr. Öğr. Üyesi, NAZLI ÖZTÜRK
		2	COMPARISON OF PHOTOCATALYTIC EFFICENY OF CeNiO 3 /N-CQDs AND NiTiO 3 /N-CQDs HETEROJUNCTIONS IN ANTIBIOTIC REMOVAL SYSTEM	Büşra EMİR Özlem TUNA Şeyda KARADİREK
		3	EXPLORING DUAL METAL–ORGANIC FRAMEWORK AS NEXT-GENERATION PHOTOCATALYST IN WASTEWATER REMEDIATION PROCESSES	Özlem TUNA Şeyda KARADİREK
		4	C1 b KÜBİK YAPILI SmPtBi YARI-HEUSLER BİLEŞİĞİNİN ELASTİK VE TİTREŞİMSEL ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE BİR İLK PRENSİP ÇALIŞMASI	Prof. Dr. Salih AKBUDAK Prof. Dr. Abdullah CANDAN
		5	BİRİNCİ PRENSİPLER HESAPLAMALARI YOLUYLA GdIr 2 LAVES FAZI BİLEŞİĞİNİN KAPSAMLI BİR ARAŞTIRMASI	Prof. Dr. Salih AKBUDAK Dr. Abdullah CANDAN
		6	CYCLIC SEED COATING FOR SUGAR BEET SEEDS	Researcher Hatice Bülbül Researcher Hatice Özsolak
		7		
		8		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Aralık / Dec 26, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Doç. Dr. Pınar AKSU KILIÇLE Dr. Öğr. Üyesi Özlem ÖNEN ÇELEBİ**	1	THE EFFECT OF EXERCISE ON IL-6 AND IL-1BETA: A META-ANALYSIS	Hamit Hakan ALP Ökkeş DERELİ Salih ÖNER
		2	EFFECT OF VITAMIN D SUPPLEMENTATION ON MUSCLE RECOVERY AFTER EXERCISE: A META-ANALYSIS	Salih ÖNER Furkan KIZILTAŞ Beyza ERTAN
		3	PREDİYABETTE BAĞIRSAK KAYNAKLI İMMÜNOMETABOLİK DEĞİŞİMLER: MİKROBİYOTA–İMMÜN–ENDOKRİN EKSENİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	Dr. Pınar Ellergezen
		4	PREDİYABETTE ADİPOİMMÜN DENGENİN BOZULMASI: ERKEN DÖNEMDE ORTAYA ÇIKAN YENİ BİR FENOTİPİN DEĞERLENDİRİLMESİ	Dr. Pınar Ellergezen
		5	TÜRKİYE'DE YETİŞEN SİLENE L. (CARYOPHYLLACEAE) TAKSONLARININ ETNOBOTANİK KULLANIMLARI	Muhammed Burak TATLİ Prof. Dr. Mustafa KORKMAZ
		6	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN GELENEKSEL TIBBİ BİTKİ KULLANIM DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ	Prof. Dr. Mustafa KORKMAZ Aleyna ÖZDEMİR
		7	YÜKSEK RAKIMDA YETİŞEN AHUDUDUNUN FENOLİK ÖZELLİKLERİ VE KULLANIM ALANLARI	Doç. Dr. Pınar AKSU KILIÇLE Dr. Öğr. Üyesi Özlem ÖNEN ÇELEBİ
			MİTOMİSİN-C KAYNAKLI GENETİK HASAR VE BİTKİSEL EKSTRAKTLARIN İN VİVO KORUYUCU POTANSİYELİ	Doç. Dr. Pınar AKSU KILIÇLE Dr. Öğr. Üyesi Özlem ÖNEN ÇELEBİ
		8		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Aralık / Dec 26, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Prof. Dr. Şermin TAĞ KALAFATOĞLU**	1	İZLEYİCİ PERSPEKTİFİNDEN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK TEMALI REKLAMLAR	Dr. Öğr. Üyesi Sevgi N. KURUŞ
		2	NEW HOLLYWOOD CINEMA: ITS HISTORICAL CONTEXT AND FUNDAMENTAL PRINCIPLES	Prof. Dr. Şermin TAĞ KALAFATOĞLU
		3	THE NATIONAL FILM BOARD OF CANADA AND EXAMPLES OF ITS INTERACTIVE DOCUMENTARIES	Prof. Dr. Şermin TAĞ KALAFATOĞLU
		4	BÜTÜNLEŞİK PAZARLAMA İLETİŞİMİ ÇERÇEVESİNDE REKLAM VE HALKLA İLİŞKİLER UYGULAMALARININ TÜKETİCİ ETKİLEŞİMİ ÜZERİNDEKİ ROLÜ	Y.L. Öğrencisi, Nafile Gül TOPRAK
		5	PUBLIC RELATIONS PRACTICES ON ENVIRONMENT AND SUSTAINABILITY: A STUDY ON TURKISH BANK ADVERTISEMENTS	Dr. Öğr. Üyesi: Mevlüde Canan CAN
		6	CORPORATE MARKETING STRATEGIES IN THE DIGITAL TRANSFORMATION PROCESS	Prof. Dr. Zekiye Beril AKINCI VURAL Doktorant Yasin HAYAL

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Aralık / Dec 26, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Doç. Dr. Nilgün DOĞAN Prof. Dr. Hakan ADANACIOĞLU**	1	TÜKETİCİLERİN MEYVE-SEBZE ALIŞVERİŞİNDE ÇEVRİMİÇİ KANALLARI KULLANIM DURUMU	Doç. Dr. Nilgün DOĞAN Prof. Dr. Hakan ADANACIOĞLU
		2	TÜRKİYE'DE TARIM ÜRÜNLERİ DIŞ TİCARETİNE YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME	Doç. Dr. Nilgün DOĞAN Prof. Dr. Hakan ADANACIOĞLU
		3	FARKLI KİREÇ DOZLARININ 'VİKİNG' ARONYA ÇEŞİDİNİN VERİM VE POMOLOJİK ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE ETKİLERİ	Arş. Gör. Zeynep NAS Ziraat Mühendisi Cengiz BAYDAR Lisans Öğrencisi Melik KAVAK Prof. Dr. Lütfi PIRLAK
		4	INVESTIGATION OF THE POSSIBILITY OF USING SEWAGE SLUDGE AS A PEAT SUPPLEMENTARY MATERIAL AND RECYCLED WASTEWATER AS A SOURCE OF IRRIGATION WATER IN SEEDLING PRODUCTION	Student, Nisa Nur ADIGUZELOGLU Student, Nurten YILDIZ Assoc. Prof. Caner YERLI
		5	ENDEMİK HUŞ GÖVDELİ KIZILAĞACIN (Alnus glutinosa subsp. betuloides) POPULASYON ANALİZİ	Rüveyda ARSLAN Doç. Dr. Seyran PALABAŞ-UZUN
		6	DETERMINATION OF AROMA COMPOUNDS OF CALAMINTHA NEPETA (L.) COLLECTED FROM DERİNDERE PLATEAU, TRABZON	Assoc. Prof. Dr. Emine YURTERİ Sümeyye Beyza BUÇAN
		7	REVEALING THE DEVELOPMENTAL CHANGES OF PHENOLIC COMPOUNDS IN TEA FLOWERS BY HPLC ANALYSIS	Assoc. Prof. Dr. Emine YURTERİ Salih Sedatcan SARIKAYA
		8		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
December 23 - 29, 2025
IZMIR
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

26 Aralık / Dec 26, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	İlter KİLERCİ	1	SUSTAINABLE VALORIZATION OF TEXTILE WASTE THROUGH HYBRID NATURAL–SYNTHETIC FIBER COMPOSITES: MECHANICAL AND DYNAMIC PERFORMANCE OPTIMIZATION	Mehmet BOZDAĞ Ramazan ERCAN Mehmet KARAHAN
		2	DEAD TIME ANALYSIS USING a NaI(Tl) DETECTOR in GAMMA SPECTROSCOPY: EFFECTS of MATERIAL and THICKNESS	Laman SEYFIYEVA Prof. Dr. Latife SAHIN Esra KAYA Pınar İSEL
		3	DESIGN AND IMPLEMENTATION OF AN IMAGE PROCESSING-ASSISTED MEASURING MACHINE IN AUTOMOTIVE PARTS PRODUCTION BY USING COLD AND HOT FORGING TECHNIQUES: A SMART APPROACH FOR DIMENSIONAL QUALITY CONTROL IN-PRODUCTION CELL	İlter KİLERCİ
		4	NADİR TOPRAK ELEMENTLERİNİN ELEKTRİKSEL, ELEKTRONİKSEL, SAVUNMA SANAYİ, ÇİMENTO VE İNŞAAT SEKTÖRLERİNDE KULLANIMI	Burak Samet ÖZGEN Arş. Gör. Cevher Kürşat MACİT Doç. Dr. Burak TANYERİ
		5	1.35 BAR İÇ BASINCA DAYANIKLI BİR ŞÖNT REAKTÖR TANKININ TASARIMI VE ANSYS TABANLI YAPISAL ANALİZİ	Çağrı AKSAKAL Murat KAVUK Alper Buğra TARAKÇI
		6	INVESTIGATION OF SURFACE ROUGHNESS DEPENDING ON POWER AND FREQUENCY AFTER FIBER LASER PROCESSİNG OF ASA SAMPLES PRODUCED BY FDM METHOD	Asst. Prof. Yusuf Burak BOZKURT Lecturer Ömer ERDOĞAN Research Assistant Dr. Burak ATİK Research Assistant Dr. Şükran Merve TÜZEMEN Research Assistant Dr. Yeşim SEÇER KAVASOĞLU Prof. Dr. Halim KOVACI Assoc. Prof. Yakup UZUN Prof. Dr. Ayhan ÇELİK
		7	INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN PORE MORPHOLOGY AND MECHANICAL PROPERTIES IN PERLITE-FILLED RIGID FOAMS	Aysel Sıla TOPÇU Muhammet Barış EKİCİ Eren ERTİK Murat ZENGİN Prof. Dr. Fatih ÇALIŞKAN
		8	STRESS DİSTRİBUTİON AND MECHANİCAL BEHAVİOR ANALYSİS OF BEDDİNG SPRİNGS MANUFACTURED FROM AISI 1060 CARBON STEEL	Aysel Sıla TOPÇU Muhammet Barış EKİCİ Mehmet YÜCE Murat ZENGİN Prof. Dr. Fatih ÇALIŞKAN
		9	MİNİBAR YÜZEYİNDE YERLİ HAMLE PROJESİ: YÜZEY KAPLAMA TEKNOLOJİLERİNDE YERLİ ÜRETİM VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK YAKLAŞIMI	Sevim KARAAYAK
		10	YAPAY ZEKA DESTEKLİ OTONOM TARIM ROBOTUNUN GELİŞTİRİLMESİ	Sinan GÖKÇE, Esat UZSES, Halil Tardu YAKUT, Bülent İyihuylu, Ali ORAL,
		11	Liquid-Dependent Wettability Behavior of Lotus-Inspired Surfaces Fabricated by FDM	Kübra YILDIZ Arş. Gör. Dr. Yeşim SEÇER KAVASOĞLU Dr. Öğr. Üyesi. Yusuf Burak BOZKURT Prof. Dr. Halim KOVACI Prof. Dr. Ayhan ÇELİK

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Aralık / Dec 26, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Dr. Öğr. Üyesi Fuat FİDAN Doç. Dr. Beyza ONUR Doç. Dr. Merve TUNA KAYILI**	1	THE IMPACT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS ON CULTURAL HERITAGE MANAGEMENT: THE CASE OF KAYSERI CASTLE	Asst. Prof. Dr. Leyla KADERLİ Architect Fatma KOÇ
		2	REUSE AND CONTEMPORARY ADDITIONS IN HISTORIC BUILDINGS: THE CASE OF THE TUMO CENTER FOR CREATIVE TECHNOLOGIES	Prof. Dr. Gonca BÜYÜKMIHÇI Architect Fatma KOÇ
		3	A STUDY ON THE KAYSERİ ERKİLET ARCHAEOLOGİCAL SİTE WİTHİN THE FRAMEWORK OF THE SUSTAİNABLE DEVELOPMENT GOALS	Dr. Öğr. Üyesi Leyla KADERLİ Yüksek Mimar Fatma GÜLER
		4	TARİHİ ÇEVRE ÖZELLİKLERİNİN YENİ YAPILAŞMAYA YANSIMALARININ SAFRANBOLU ÖRNEĞİNDE İRDELENMESİ	Dr. Öğr. Üyesi Fuat FİDAN Doç. Dr. Beyza ONUR Doç. Dr. Merve TUNA KAYILI
		5	TARİHİ KENTLERİN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUMU: SAFRANBOLU ÖRNEĞİNDE UYUM TEDBİRLERİ	Doç. Dr. Merve TUNA KAYILI Doç. Dr. Beyza ONUR Dr. Öğr. Üyesi Fuat FİDAN
		6		
		7		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
December 23 - 29, 2025
IZMIR
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

26 Aralık / Dec 26, 2025 / 15:30 –17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Dr. Elena Cojocaru,	1	FORMULATION AND EVALUATION OF NANOSTRUCTURED LIPOSOMAL CARRIERS FOR ENHANCED DOXORUBICIN DELIVERY IN BREAST CANCER THERAPY	Prof. Dr. Ahmed El-Sayed, Dr. Fatima Hassan, Mohamed Khalil
		2	PHYTOCHEMICAL PROFILING AND ANTIMICROBIAL ACTIVITY OF EGYPTIAN MEDICINAL PLANTS AGAINST MULTIDRUG-RESISTANT BACTERIA	Assoc. Prof. Dr. Nour El-Din Ahmed, Sara Mahmoud
		3	DEVELOPMENT OF ORAL FLOATING MATRIX TABLETS FOR SUSTAINED PROPRANOLOL HYDROCHLORIDE RELEASE IN HYPERTENSION MANAGEMENT	Dr. Khaled Ramadan, Youssef Ali, Prof. Dr. Heba Salem
		4	BIOSYNTHESIS OF SILVER NANOPARTICLES USING EGYPTIAN DATE PALM EXTRACT FOR WOUND HEALING APPLICATIONS	Mina Girgis, Assoc. Prof. Dr. Randa Abdel-Latif
		5	PHARMACOKINETIC OPTIMIZATION OF ARTEMISININ DERIVATIVES FOR IMPROVED ANTIMALARIAL EFFICACY IN ENDEMIC REGIONS	Prof. Dr. Ion Perju, Dr. Maria Cebotari, Andrei Lupu
		6	FORMULATION OF MUCOADHESIVE BUCCAL FILMS FOR RAPID NICORANDIL DELIVERY IN ANGINAL ATTACKS	Assoc. Prof. Dr. Valentina Rusu, Stefan Popa
		7	DEVELOPMENT OF LIPID POLYMER HYBRID NANOPARTICLES FOR ORAL INSULIN DELIVERY	Dr. Elena Cojocaru, Nicolae Donici
		8	CURCUMIN-LOADED SOLID LIPID NANOPARTICLES FOR NEUROPROTECTIVE THERAPY IN ALZHEIMER'S DISEASE	Prof. Dr. Rajesh Kumar, Dr. Priya Sharma, Amit Patel
		9	PHARMACEUTICAL COCRYS TAL ENGINEERING FOR ENHANCING POORLY SOLUBLE ANTIFUNGAL AZOLES	Assoc. Prof. Dr. Sanjay Gupta, Neha Singh
		10	3D-PRINTED ORAL TABLETS WITH PROGRAMMABLE DRUG RELEASE PROFILES FOR PERSON ALIZED MEDICINE	Dr. Anjali Desai, Rohan Mehra, Prof. Dr. Vikram Reddy
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Aralık / Dec 26, 2025 / 15:30 –17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Dr. Anna Sokolova	1	HYDROGEN PRODUCTION OPTIMIZATION FROM KAZAKHSTAN NATURAL GAS USING PLASMA REFORMING TECHNOLOGY	Prof. Dr. Almaz Tolegenov, Yerzhan Kairatov, Aizhan Sarsenova
		2	GEOTHERMAL ENERGY EXTRACTION FROM ABANDONED OIL WELLS IN WESTERN KAZAKHSTAN	Assoc. Prof. Dr. Gulnara Bekbolatova, Nurlan Abildayev
		3	WIND POWER INTEGRATION CHALLENGES IN KAZAKHSTAN'S STEPPE REGIONS	Dr. Dana Zhumagaliyeva, Ruslan Tastanbekov, Aidana Kurmanova
		4	CARBON CAPTURE UTILIZATION AND STORAGE FROM KAZAKHSTAN'S GAS PROCESSING PLANTS	Assis. Prof. Dr. Erlan Sadykov, Zhanna Kenzhegulova
		5	SMALL MODULAR REACTORS FOR REMOTE SIBERIAN INDUSTRIAL APPLICATIONS	Prof. Dr. Ivan Petrov, Dr. Anna Sokolova, Mikhail Ivanov
		6	HYDROGEN BLENDING IN EXISTING RUSSIAN NATURAL GAS TRANSMISSION NETWORKS	Assoc. Prof. Dr. Sergei Kuznetsov, Elena Petrova
		7	ADVANCED NUCLEAR FUEL CYCLE TECHNOLOGIES FOR CLOSED FUEL MANAGEMENT	Dr. Dmitry Volkov, Natalia Smirnova, Prof. Dr. Vladimir Loginov
		8	BIOMASS-TO-POWER TECHNOLOGIES FOR RURAL ELECTRIFICATION IN NORTH MACEDONIA	Assoc. Prof. Dr. Nikola Ivanov, Marija Petrovska
		9	ENERGY EFFICIENCY RETROFITS IN NORTH MACEDONIA'S SOVIET-ERA INDUSTRIAL FACILITIES	Dr. Goran Trajkovski, Elena Kostovska, Assis. Prof. Dr. Biljana Risteska
		10	HYBRID RENEWABLE MICROGRIDS FOR REMOTE MOUNTAIN COMMUNITIES IN NORTH MACEDONIA	Stefan Popovski, Prof. Dr. Daniela Angelova
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Aralık / Dec 26, 2025 / 15:30 –17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Assoc. Prof. Dr. Sultana Akter,	1	SYNTHESIS AND CHARACTERIZATION OF GRAPHENE OXIDE NANOCOMPOSITES FOR WATER DESALINATION MEMBRANES	Prof. Dr. Dimitris Papadopoulos, Dr. Eleni Stavrou, Nikos Karagiannis
		2	SILVER NANOPARTICLES EMBEDDED POLYMERIC FILMS FOR ANTIMICROBIAL MEDICAL DEVICE COATINGS	Assoc. Prof. Dr. Maria Antoniou, Kostas Theodoropoulos
		3	CARBON NANOTUBE-REINFORCED EPOXY NANOCOMPOSITES FOR AEROSPACE STRUCTURAL APPLICATIONS	Dr. Georgios Laskaris, Sofia Dimitriadou, Prof. Dr. Panagiotis Tsakaras
		4	QUANTUM DOT-POLYMER HYBRIDS FOR FLEXIBLE OPTOELECTRONIC DEVICES	Assis. Prof. Dr. Anna Vlachou, Ioannis Papageorgiou
		5	ZINC OXIDE NANOROD ARRAYS FOR PIEZOELECTRIC ENERGY HARVESTING IN WEARABLE TEXTILES	Prof. Dr. Rahman Karim, Dr. Fatima Begum, Shahidul Islam
		6	GOLD NANOPARTICLES FOR MALARIA RAPID DIAGNOSTIC TEST SENSITIVITY ENHANCEMENT	Assoc. Prof. Dr. Sultana Akter, Md. Rafiqul Islam
		7	MANGANESE DIOXIDE NANOFLOWERS FOR SUPERCAPACITOR ELECTRODES IN OFF-GRID SOLAR SYSTEMS	Dr. Nasir Uddin, Ayesha Siddiqua, Prof. Dr. Jamal Hossain
		8	BARIUM TITANATE NANOPARTICLES FOR PIEZOCATALYTIC WATER PURIFICATION	Assoc. Prof. Dr. Budi Santoso, Dr. Rina Wijaya
		9	SILICA NANOPARTICLES FROM RICE HUSK ASH FOR DRUG DELIVERY SYSTEMS	Dr. Agus Pramono, Sari Dewi, Prof. Dr. Hendra Nurochim
		10	TITANIUM DIOXIDE NANOTUBES FOR PHOTOELECTROCHEMICAL HYDROGEN PRODUCTION	Assis. Prof. Dr. Lina Sari, Muhammad Faisal, Rudi Hermawan
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Aralık / Dec 26, 2025 / 15:30 –17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Prof. Dr. Aizhan Kassenova,	1	ENGINEERED MICROBIAL CONSORTIA FOR BIOREMEDIATION OF OIL-CONTAMINATED SOILS IN KAZAKHSTANI STEPPE REGIONS	Prof. Dr. Aizhan Kassenova, Yerzhan Tolegenov, Dina Sarsenbayeva
		2	CRISPR-CAS9 EDITING OF WHEAT GENOMES FOR DROUGHT TOLERANCE IN CENTRAL ASIAN AGRICULTURE	Assoc. Prof. Dr. Ruslan Zhumatov, Aidana Kurmangaliyeva
		3	NANOCELLULOSE-BASED SCAFFOLDS FOR CARTILAGE TISSUE ENGINEERING FROM KAZAKH TRADITIONAL MEDICINAL PLANTS	Dr. Gulnara Abayeva, Nurlan Bekbolatov
		4	SYNTHETIC BIOLOGY PLATFORMS FOR STEVIA GLYCOSIDE PRODUCTION USING KAZAKH HALOTOLERANT YEAST	Assis. Prof. Dr. Erlan Nurgaliyev, Zhanna Kenzhegulova
		5	BACTERIOPHAGE COCKTAILS FOR ANTIBIOTIC-RESISTANT INFECTIONS IN RUSSIAN HOSPITAL SETTINGS	Prof. Dr. Ivan Petrov, Dr. Maria Sokolova, Alexei Volkov
		6	GENE THERAPY VECTORS FOR SPINAL MUSCULAR ATROPHY USING RUSSIAN AAV ISOLATES	Assoc. Prof. Dr. Elena Kuznetsova, Dmitry Ivanov
		7	MICROALGAE BIOFUEL PRODUCTION FROM SIBERIAN WASTEWATER TREATMENT PLANTS	Dr. Sergei Morozov, Natalia Petrova, Vladimir Smirnov
		8	FERMENTATIVE PRODUCTION OF RECOMBNANT HUMAN INSULIN USING MACEDONIAN YEAST STRAINS	Assoc. Prof. Dr. Nikola Popovski, Elena Ivanovska
		9	CRISPR-BASED VIRUS RESISTANCE IN BALKAN GRAPE CULTIVARS FOR SUSTAINABLE VITICULTURE	Dr. Marija Petrovska, Goran Trajkovski
		10	LIGNOCELLULOSIC BIOREFINERY FOR PHARMACEUTICAL PRECURSORS FROM BALKAN FOREST WASTE	Prof. Dr. Biljana Angelova, Saso Kostovski
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Aralık / Dec 26, 2025 / 15:30 –17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Dr. Samuel Kiptoo,	1	LOW-COST SOLAR-POWERED IRRIGATION SYSTEMS FOR SMALLHOLDER FARMERS IN ARID KENYAN REGIONS	Prof. Dr. James Mwangi, Esther Njoroge
		2	IOMASS GASIFICATION TECHNOLOGIES FOR RURAL ELECTRIFICATION IN WESTERN KENYA	Assoc. Prof. Dr. Peter Ochieng, Mary Atieno, David Kiprop
		3	DRONE-BASED PRECISION PESTICIDE APPLICATION FOR MAIZE CROPS IN KENYAN HIGHLANDS	Dr. Samuel Kiptoo, Grace Wanjiku
		4	WIND HYBRID MINIGRID SOLUTIONS FOR OFF-GRID COASTAL COMMUNITIES IN KENYA	Fatima Hassan, Prof. Dr. Ali Mohammed
		5	IOT-ENABLED SMART WATER METERS FOR URBAN LEAK DETECTION IN NAIROBI	Assis. Prof. Dr. Rachel Mwangi
		6	ADVANCED NUCLEAR REACTOR SAFETY SYSTEMS FOR SMALL MODULAR DESIGNS IN RUSSIA	Prof. Dr. Ivan Petrov, Dr. Anna Kuznetsova
		7	CRYOGENIC HYDROGEN STORAGE SYSTEMS FOR ARCTIC LNG TRANSPORT	Assoc. Prof. Dr. Sergei Volkov, Mikhail Ivanov
		8	QUANTUM DOT LASERS FOR HIGH-SPEED DATA CENTERS IN MOSCOW	Dr. Elena Smirnova, Prof. Dr. Dmitry Fedorov
		9	CARBON NANOTUBE FIELD EFFECT TRANSISTORS FOR 2NM TECHNOLOGY NODE	Takeshi Yamamoto, Dr. Aiko Nakamura
		10		
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Aralık / Dec 26, 2025 / 15:30 –17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Prof. Dr. Hassan Rezaei	1	GaN POWER DEVICES FOR ELECTRIC VEHICLE FAST CHARGING INFRASTRUCTURE	Assoc. Prof. Dr. Hiroshi Tanaka, Yumi Sato
		2	FLEXIBLE ORGANIC PHOTOVOLTAICS FOR WEARABLE ENERGY HARVESTING	Prof. Dr. Kenji Suzuki, Rina Kobayashi
		3	5G MILLIMETER WAVE BEAMFORMING ARRAYS FOR BASE STATION DEPLOYMENT	Dr. Reza Mohammadi, Sara Ahmadi
		4	AI-OPTIMIZED MICROGRID CONTROL FOR REMOTE ISLANDS	Assoc. Prof. Dr. Ali Karimi, Fatima Hosseini
		5	QUANTUM KEY DISTRIBUTION NETWORKS FOR SECURE COMMUNICATIONS	Prof. Dr. Hassan Rezaei
		6	HYBRID SOLAR THERMAL DESALINATION FOR COASTAL COMMUNITIES	Dr. Ahmed Khan, Sobia Malik, Bilal Ahmed
		7	6G TERAHERTZ COMMUNICATIONS FOR SMART CITIES	Assoc. Prof. Dr. Fatima Zahra, Imran Siddiqui
		8	WASTE-TO-ENERGY PLANTS FOR URBAN SOLID WASTE MANAGEMENT	Prof. Dr. Nadeem Raza, Ayesha Khan
		9	OFFSHORE WIND FARM DEVELOPMENT FOR COASTAL ENERGY SECURITY	Dr. Omar Farooq, Sana Malik
		10	SMART TRAFFIC MANAGEMENT SYSTEMS FOR LAHORE METROPOLIS	Reza Berisha, Prof. Dr. Luan Kuci
		11	GEOTHERMAL ENERGY EXPLOITATION FOR INDUSTRIAL PROCESS HEAT	Assoc. Prof. Dr. Dorina Marku, Erion Hoxha

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Aralık / Dec 26, 2025 / 15:30 –17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Dr. Anila Shehu	1	AUTONOMOUS UNDERWATER VEHICLES FOR MARINE RESOURCE MAPPING	Dr. Anila Shehu
		2	HYDROGEN FUEL CELL BUSES FOR PUBLIC TRANSPORTATION	Klodian Deda, Prof. Dr. Valbona Kolici, Mira Bushati
		3	PREDICTIVE MAINTENANCE FRAMEWORKS FOR RICE MILLING MACHINERY USING IOT SENSOR NETWORKS	Dr. Rithy Seng, Sophea Ly, Chhay Nak
		4	DESIGN OF LOW-COST CNC ROUTERS FOR RURAL WOODWORKING COOPERATIVES USING LOCALLY SOURCED COMPONENTS	Assoc. Prof. Dr. Sothy Khim, Meng Heng
		5	THERMOELECTRIC WASTE HEAT RECOVERY SYSTEMS FOR HEAVY-DUTY TRUCK ENGINES IN DEVELOPING MARKETS	Prof. Dr. Sokha Chan, Dr. Vanna Sok
		6	MULTI-OBJECTIVE OPTIMIZATION OF OFFSHORE WIND FARM LAYOUTS CONSIDERING MAINTENANCE ACCESSIBILITY	Dr. Antonio Fernández, Sofia Navarro, Raúl Pérez
		7	ADAPTIVE ROBOTIC ASSEMBLY SYSTEMS FOR AUTOMOTIVE CUSTOMIZATION IN HIGH-VARIETY PRODUCTION	Assoc. Prof. Dr. Miguel Ángel Rodríguez, Elena García
		8	ENERGY-EFFICIENT COGENERATION SYSTEM DESIGN FOR INDUSTRIAL DISTRICT HEATING IN MEDITERRANEAN CLIMATES	Prof. Dr. Javier Morales, Dr. Carmen López
		9	LEAN MANUFACTURING IMPLEMENTATION FRAMEWORK FOR SMALL-SCALE MINING EQUIPMENT PRODUCTION IN KYRGYZSTAN	Dr. Mirlan Bektemirov, Aidana Kurmanalieva, Nurlan Asanov
		10	VIBRATION ANALYSIS AND DYNAMIC STABILITY IMPROVEMENT IN HYDRAULIC TURBINE SYSTEMS FOR MOUNTAIN HYDROPOWER PLANTS	Assoc. Prof. Dr. Bakytbek Osmonov, Gulnara Toktogonova
		11	OPTIMIZATION OF SUPPLY CHAIN LOGISTICS FOR CENTRAL ASIAN TEXTILE EXPORTS USING HYBRID METAHEURISTIC ALGORITHMS	Prof. Dr. Aida Sadykova, Ermek Nurtaziev

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
December 23 - 29, 2025
IZMIR

YÜZYÜZE

27 Aralık / Dec 27, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Dr. Öğretim Üyesi Özlem GÜLERYÜZ	1	Assessing the Influence of ICT and Financial Development on Economic Growth in Arab Countries: Evidence from a Feasible Generalized Least Squares Approach	Ponle Henry KAREEM Ashraf M.S. ABUSIDA
		2	Exploring the Moderating Role of Organizational Readiness and Regulatory Compliance in AI-Driven Forensic Accounting: Evidence from Jordan.	Wagdi M S Khalifa
		3	Identifying Critical Success Factors for the Implementation of AI in the Tourism Industry	Seyed Mohammadbagher Jafari Sarehsadat Rahmani
		4	VALIDATION AND PRIORITIZATION OF DIMENSIONS OF THE MODEL FOR APPLYING GAMIFICATION CONCEPTS IN ELEMENTARY EDUCATION	Fatemeh Heidari Seyed Mohammadbagher Jafari Seyfollah Fazlollahi Ghomshi
		5	THE PSYCHOLOGICAL ORIGINS OF THE STATE	Dr. Öğretim Üyesi Yağız AKSAKALOĞLU
		6	EXPLORING THE IMPACT OF AUGMENTED REALITY APPLICATIONS ON CUSTOMER EXPERIENCE IN THE FASHION INDUSTRY THROUGH TAM	Melis Gizem AKKAYA Prof. Dr. Sevtap ÜNAL
		7	RPA SİSTEMLERİ KULLANIMINDA ÖRGÜTLERİN DEĞİŞEBİLME YETENEĞİ ÜZERİNE NİCEL BİR ARAŞTIRMA	Dr. Öğretim Üyesi Özlem GÜLERYÜZ
		8	DISADVANTAGED GROUPS AND ACCESSIBILITY ON CAMPUSES: SULEYMAN DEMIREL UNIVERSITY EAST-WEST CAMPUS EXAMPLE	Research Assistant Dr. Sema ÇETİNKAYA
		9	ÜSTÜN YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN KÜLTÜREL MİRASA DUYARLILIKLARI İÇİN BİR UYGULAMA	Eren Efe EFE Dora Ege SU Bilge Atış
		10	GENÇ KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMINDA SOSYOEKONOMİK VE KÜLTÜREL DİNAMİKLER: SAKARYA ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ	Dr. Öğr. Üye. Sayın SAN Melek YAZICI Arda GÖKALP
		11	THE BÜYÜKÇEKMECE URBAN CHARTER FROM THE PERSPECTIVE OF URBAN RIGHTS	Dr. Özlem TEMİZEL
		12	AN EXAMINATION OF THE ATTITUDES AND SATISFACTION LEVELS OF CONSUMERS WHO SHOPPED ON THE TEMU ELECTRONIC COMMERCE WEBSITE	Yüksek Lisans Öğrencisi Dilara KEÇECİ Dr. Öğr. Üyesi İlknur SARAL DİNLEYİCİ AZİZ YILMAZ

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
December 23 - 29, 2025
IZMIR

YÜZYÜZE

27 Aralık / Dec 27, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Prof. Dr. Hakan AYDIN**	1	LIBATION SCENES ON THE SEALS FROM ASSYRIAN TRADE COLONIES ERA	Assistant Professor Ebru ORAL
		2	NATURE'S ENERGIES ARE WITH US: YOUNG LEADERS ENVIRONMENTAL COMMUNICATION AND MEDIA NETWORK	Prof. Dr. Hakan AYDIN
		3	INVESTIGATING INDIVIDUALS' PERCEPTIONS OF NEW TECHNOLOGIES USING AN ONLINE NETWORK ANALYSIS APPROACH	PhD Candidate Ayşe Nur BÜYÜKYAVUZ DENİZ
		4	ERGENLERDE SİBER ZORBALIĞIN PSİKOSOSYAL ETKİLERİ, DİNAMİKLERİ VE BAŞA ÇIKMA STRATEJİLERİ	Rabia Nur KOYUNCU SÜR
		5	KRONİK YORGUNLUKLA YAŞAMAK: SOSYAL HİZMET BAKIŞ AÇISIYLA GÜNLÜK YAŞAM MÜCADELELERİ	Rabia Nur KOYUNCU SÜR Doç. Dr. Fatih ALTUN
		6	ATHEİSM POLİCİES DURİNG THE SOVİET PERİOD İN CENTRAL ASİA: THE CASE OF KYRGYZSTAN	Dr. Öğrencisi Yüsra İSENÇ
		7	Savaş Sonrası Britanya'da Kadın Emeği ve Tanınma: "The Landswomen" (1918-1920) Üzerine Söylem Analizi	Yüksek Lisans Öğrencisi Taner Uzunpınarlı Dr. Öğr. Üyesi Onur Yamaner
		8	İSG' DE ÖNLEME YATIRIMLARININ ÖNEMİ VE İŞ KAZALARINA ETKİSİ	Dr. Cihandar HASANHANOĞLU
		9	İŞ DOYUMUNUN İŞ VERİMLİLİĞİ VE İŞ KAZALARI ÜZERİNE ETKİSİ	Dr. Cihandar HASANHANOĞLU
		10	TEMPORAL BRIDGE SYMPTOMS BETWEEN DEPRESSION AND ANXIETY WORRY SYMPTOMS IN ADOLESCENCE: DIFFERENCES BETWEEN HIGH-RISK AND COMMUNITY SAMPLES	Dr. Öğr. Üyesi Deniz Konaç Professor Edward D. Barker

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
December 23 - 29, 2025
IZMIR

YÜZYÜZE

27 Aralık / Dec 27, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Prof.Dr. Aysel Güven**	1	IS WOMEN'S HAPPINESS AND LIFE SATISFACTION A DETERMINANT OF COSMETIC SURGERY ACCEPTANCE? LATENT PROFILE ANALYSIS	Dr. Öğr. Üyesi Yağmur SÜRMELİ Dr. Öğr. Üyesi Esma GÖKÇE
		2	The Main Factor Determining Professional Attitude in Nursing: A Study on First-Year Students	Arş. Gör., Büşra Yürük, Dr. Öğr. Üyesi, Yağmur Sürmeli,
		3	BÖBREK NAKLİ ALICILARINDA KARDİYOVASKÜLER RİSK FAKTÖRLERİ	Araş. Gör. Dr. Hatice Nihan BOZKURT
		4	VISUAL AND QUANTITATIVE INVESTIGATION OF ATMOSPHERIC MICROPLASTICS IN ISTANBUL EUROPEAN SIDE NATURE PARKS THROUGH Xanthoria parietina LICHEN MONITORING	AYŞE BETÜL KONAR Prof. Dr. Gülşah ÇOBANOĞLU
		5	Nanofibriler Protein Eldesi için Kabak Çekirdeği Bazlı Başlangıç Materyali Geliştirmesi	Bihter AYDIN Prof. Dr. Seher KUMCUOĞLU
		6	FROM AMPELOGRAPHY TO DİGİTAL AMPELOGRAPHY: CONVOLUTİONAL NEURAL NETWORK APPROACHES İN PRECİSİON VİTİCULTURE	Adnan DOĞAN Deniz Uğur GÜZEL
		7	DIGITAL TRANSFORMATION IN VITICULTURE: INTEGRATED USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE, REMOTE SENSING, IOT, AND AUTONOMOUS SYSTEMS	Adnan DOĞAN Deniz Uğur GÜZEL
		8	ANTIOXIDATIVE INGREDIENTS AND BIOCHEMICAL METABOLISM OF TEA AND GRAPES	Prof.Dr. Aysel Güven

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
December 23 - 29, 2025
IZMIR

YÜZYÜZE

27 Aralık / Dec 27, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2		1	AMBİYANSIN İZİNDE RICOEUR'CÜ BİR HERMENEUTİK İNCELEME: TRABZON KADINLAR PAZARI'NIN ANLATI KİMLİĞİ	Prof. Dr. Serap DURMUŞ ÖZTÜRK Arş. Gör. Asude BALİ Yüksek Mimar M. Enes ÖKSÜZ
		2	CALIBRATION OF UNDRAINED PARAMETERS WITH PLAXIS SOILTEST MODULE BASED ON LABORATORY TRIAXIAL TESTING OF A FINE-GRAINED SOIL	Civil Eng., Jhandra Mishelle REDONDO PİNTO Prof. Dr., MSc., Civil Eng., Sedat SERT Research Assistant, MSc., Civil Eng., Eylem ARSLAN
		3	INVESTIGATION OF THE APPLICABILITY OF FILTER PRESS MUD WASTE FROM THE SUGAR INDUSTRY IN SOIL IMPROVEMENT	Civil Eng., Jhandra Mishelle REDONDO PİNTO Prof. Dr., MSc., Civil Eng., Sedat SERT
		4	KOMPRESÖR BİYEL KOLU UYGULAMASI İÇİN KARBONİTRASYONLU AISI 1018 VE DIN 1705 (Rg 5) BRONZ KAPLAMALI BURÇLARIN TRİBOLOJİK PERFORMANSININ BELİRLENMESİ	Metin KOÇAK Onur Emre BAYRAKCI Arş. Gör. Mehmet Esat AYDIN Prof. Dr. Mehmet BAĞCI
		5	HAVA YÖNLENDİRİCİ TASARIMININ PERFORMANSA ETKİSİNİN NÜMERİK VE DENEYSEL YÖNTEMLERLE KARŞILAŞTIRILMASI	Sistem Tasarım Mühendisi, Büşra YILDIRIM Kıdemli Mekanik Tasarım Uzmanı, Yaşar Seccat KESİCİ
		6	COMPARISON OF BROACHING AND CNC TURNING PROCESSES IN THE PRODUCTION OF AN INVOLUTE PROFILED CONNECTION ADAPTER IN TERMS OF SURFACE QUALITY, CYCLE TIME, AND COST	M.Sc. Student in Mechanical Engineering Ömer ÖZKAN M.Sc. Mechanical Engineer Mehmet GÜN Prof. Dr. Mehmet BAĞCI

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Aralık / Dec 27, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Dr. İlhan POLAT**	1	TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİNE GÖRE HAZIRLANAN 5.SINIF MATEMATİK DERS KİTABINDA BULUNAN KAREKOD DESTEKLİ İÇERİKLERİN İNCELENMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Şevval ÖZDEMİR ÖZBEK Dr. Öğr. Üyesi Hilal YILDIZ
		2	TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİNE GÖRE HAZIRLANAN 5.SINIF MATEMATİK DERS KİTABINDAKİ DİNAMİK MATEMATİK YAZILIMI DESTEKLİ İÇERİKLERİN İNCELENMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Samedhan AKÇAY Dr. Öğr. Üyesi Hilal YILDIZ
		3	AN EVALUATION OF THE IB-PYP “HOW WE EXPRESS OURSELVES” THEME AND STEAM INTEGRATION İN MATHEMATICS INSTRUCTION	Müberra MERCAN Prof. Dr. Bülent ALCI
		4	ÜSTBİLİŞİ DESTEKLEYEN MATEMATİK ÖĞRENME ORTAMLARININ ÖĞRENCİLERİN ELEŞTİREL DÜŞÜNMELERİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ	Semih UMAY Prof. Dr. Ayten Pınar BAL
		5	İLKOKUL 3. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN MATEMATİK KAYGISI VE PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE CİNSİYETİN DÜZENLEYİCİ ROLÜ	Dr. İlhan POLAT
		6	MATEMATİK KAYGISINI AŞMAK: İLKOKULDA MATEMATİK PROBLEMİ ÇÖZME BAŞARISI İÇİN BİR REHBER	Dr. İlhan POLAT
		7	GERÇEKÇİ MATEMATİK EĞİTİMİ TEMELLİ ETKİNLİKLERİN 4.SINIF ÖĞRENCİLERİNİN MATEMATİK BAŞARISI VE MATEMATİK OKURYAZARLIK BECERİLERİNE ETKİSİ	Zeynep Yıldız Şeyda Nur AY
		8	İLKÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMENLİĞİ ÖĞRENCİLERİNİN ALTGRUP KAVRAMINI ANLAMLANDIRMA SÜRECİNDE YAŞADIKLARI ZORLUKLAR	Kübra KIZILKAPLAN Kübra ÖZCAN Enise AKDAŞ Elif UÇAR Cihan TAŞ Doç. Dr. Mustafa AKINCI

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Aralık / Dec 27, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Doç. Dr. Halime Göktaş Kulualp**	1	BRAINSTORMING OR BRAIN SYMPHONY?	Prof. Dr. Süleyman DÜNDAR Elif SEYİTOĞU
		2	WILLINGNESS OF EMPLOYEES TO PARTICIPATE IN MANAGEMENT	Rabiya Deniz KOÇ Prof. Dr. Süleyman DÜNDAR
		3	THE PSYCHOLOGICAL CONSEQUENCES OF ALGORITHMIC MANAGEMENT: ALIENATİON, STRESS, AND LOSS OF AUTONOMY AMONG EMPLOYEES	Elif Buse KORKUSUZ Ceylin DOĞAN Prof. Dr. Oya İnci BOLAT
		4	KİŞİSEL SATIŞ TEMSİLCİLERİNİN BAŞARISIZLIK DUYGUSUNU YÖNETMELERİNDE MARKA İMAJI VE MARKAYA GÜVENİN ROLÜ	Prof. Dr. Yusuf BİLGİN Esra ARİKAN Dr. Öğr. Üyesi Bilal ÇELİK
		5	BANKACILIK HİZMETLERİNDE MARKA İMAJI VE MARKA GÜVENİNİN KİŞİSEL SATIŞ TEMSİLCİLERİNİN PERFORMANSINA ETKİSİ	Prof. Dr. Yusuf BİLGİN Esra ARİKAN Dr. Öğr. Üyesi Bilal ÇELİK
		6	THE CONCEPT OF QUIET QUITTING VIEWED THROUGH THE VOSVIEWER WINDOW	Doç. Dr. Halime Göktaş Kulualp
		7	INVESTIGATING THE RELATIONSHIP BETWEEN PSYCHOLOGICAL SAFETY AND ORGANIZATIONAL COMMITMENT FOR ORGANIZATIONAL DEVELOPMENT	Doç. Dr. Halime Göktaş Kulualp Eray Ekinci (Doktorant)
		8	THE EFFECT OF INDIVIDUAL DIFFERENCES ON EMPLOYEE JOB SATISFACTION AND INTENT TO LEAVE: A STUDY ON RAILWAY EMPLOYEES	Ayşenur ŞAHİN ARSLAN Doç. Dr. Şebnem ZORLUTUNA
			SOSYAL KURUMLARDAKİ HİZMET KALİTESİNİN TEKRAR TERCİH VE MEMNUNİYET ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN BELİRLENMESİ	Prof. Dr. Abdulvahap BAYDAŞ Doç. Dr. Murat BAYAT
			TKY'NİN MAVİ YAKALI ÇALIŞAN MOTİVASYONU ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA	Prof. Dr. Abdulvahap BAYDAŞ Doç. Dr. Murat BAYAT

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Aralık / Dec 27, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Öğr. Gör. Meryem Karapınar**	1	ON-FARM BIOSECURITY: DISEASE CONTROL, RISK MANAGEMENT, AND SUSTAINABILITY	Prof. Dr. Zehra BOZKURT Y.L. Öğrencisi, Taha ELÇARPAR
		2	WELFARE INDICATORS AND ASSESSMENT PROTOCOLS FOR LAYING HENS	Prof. Dr. Zehra BOZKURT Y.L. Öğrencisi, Mehmet Furkan DOĞAN
		3	TÜRKİYE'DEKİ ENDEMİK OMURGALI HAYVANLAR	Halis Mümin YILMAZ Hediye PEKTOPAL Yusuf Emre KILINÇASAN Zeynep Sude ÜSTÜNDAĞ Emine ÇİFTÇİ Yasin ÜNAL Mevlüt ZENBİLCİ
		4	TÜRKİYE'DE YAYILIŞ GÖSTEREN GEYİK TÜRLERİNİN (CERVIDAE) MORFOLOJİK ÖZELLİKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	Yasin Ünal Mevlüt ZENBİLCİ Halis Mümin YILMAZ
		5	Effects of Milk Thistle (Silymarin) and Ginkgo biloba Extracts Supplementation to Laying Hen Diets on Egg Quality Traits	Prof. Dr. Tarkan ŞAHİN Doç. Dr. Mükremin ÖLMEZ Prof. Dr. Özlem KARADAĞOĞLU Res. Asst. Benian YILMAZ Asst. Prof. Roshan RİAZ
		6	Effects of Milk Thistle (Silymarin) and Ginkgo biloba Extracts on Survival and Egg Production in Laying Hens	Prof. Dr. Tarkan ŞAHİN Doç. Dr. Mükremin ÖLMEZ Prof. Dr. Özlem KARADAĞOĞLU
		7	Hayvanlarda Alternatif bir Tedavi Yöntemi Olarak Fitoterapi ve Aromaterapi	Öğr. Gör. Meryem Karapınar
		8	ALTERATIONS IN SOME HEMATOLOGICAL PARAMETERS OF BROILERS COMBINED SUPPLEMENTED WITH CITRIC ACID AND HIGH FRUCTOSE CORN SYRUP	Ruhi Kabakçı Taha Altuğ Gökhan Şen

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Aralık / Dec 27, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Araş. Gör. Dr. Umut MUCAN Dr. Öğretim Üyesi Ezgi KURTULMUŞ**	1	SANTRİFÜJ SEPARATÖR GÜÇ TÜKETİMİNİN YAPAY SİNİR AĞLARI İLE TAHMİNİ	Erdem SAĞLAM
		2	İzmir İlinde SPI ve SPEI İndeksleri Kullanılarak Meteorolojik Kuraklık Analizi	Araş. Gör. Dr. Umut MUCAN Dr. Öğretim Üyesi Ezgi KURTULMUŞ
		3	HYDROCARBON POTENTIAL OF PALEOZOIC SEQUENCES (SE TÜRKİYE)	Dr.Muhittin ŞENALP Prof.Dr. Sema TETİKER
		4	INNOVATIVE PRODUCT DESIGN FOR ENHANCED STAND-UP PERFORMANCE AND LOAD-BEARING CAPACITY IN RECYCLABLE POLYETHYLENE PACKAGING	Eda ARKON Alperen KONUK Ömer Lütfi YILDIRIM
		5	INCREASING POLYPROPYLENE CONTENT IN MONO PACKAGING STRUCTURES USING EXTRUSION LAMINATION TECHNOLOGY	Alperen KONUK Eda ARKON Ömer Lütfi YILDIRIM
		6	Circular Economy Compliance in Electric Motors: PLM-Based Calculation of Recyclability Rates	Erman Engüzel
		7	INVESTIGATION OF THE EFFECT OF ADL ON REWET PERFORMANCE IN ADULT DIAPERS	Mustafa ÖZGEÇ Şeyma ÖZDEMİR
		8	GERİ DÖNÜŞTÜRÜLMÜŞ MALZEME İLE YEŞİL DÖNÜŞÜM ODAKLI PAKETLEME UYGULAMASI	Doğukan GÜNEŞ Merih GÜLEN Abdullah Emre DEMİR

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Aralık / Dec 27, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Dr. Öğr. Üyesi Rıza ADIGÜZEL**	1	THE LIMITS OF THE CONCEPTS OF POLITICAL POWER AND THE STATE	Dr. Öğr. Üyesi Rıza ADIGÜZEL
		2	BİREYSEL BAŞVURU KARARLARINDA MASUMİYET KARİNESİ HUKUK VE İDARI YARGILAMA ÖRNEĞI	Dr. Hilmi Can TURAN
		3	KİRA BEDELİNİN ÖDENMEMESİ SEBEBİYLE TAŞINMAZIN İLAMSIZ İCRA YOLUYLA TAHLİYESİNDE ARABULUCULUK	Av. Ecem ÇIKRIKÇIOĞLU
		4	SÜRENİN BİTİMİ NEDENİYLE TAŞINMAZIN İLAMSIZ TAKİP YOLU İLE TAHLİYESİ	Av. Kerem ÖZER
		5	BİLGİSAYAR TABANLI BULUŞLARDA BEKLENMEDİK TEKNİK ETKİLERİN PATENTLENEBİLİRLİĞE KATKISI: TOPLU ULAŞIM SİSTEMLERİ ÜZERİNDEN UYGULAMALI BİR İNCELEME	Ayşegül Ece YILMAZ Dr. Melek ESEMEN ERTAŞ
		6	GIDA GÜVENLİĞİNİN CEZA HUKUKU BOYUTU: TCK m. 186 ÇERÇEVESİNDEN BİR ANALİZ	Öğr. Gör. Dr. Aslı AYDIN
		7	TÜRK HUKUKUNDA ÇOCUĞUN ÜSTÜN YARARI BAKIMINDAN ORTAK VELAYET	YL. Öğr. İrem YONCU
		8	ENTROPİ-ARAS BÜTÜNLEŞİK YÖNTEMİ İLE CEZA MAHKEMELERİNİN PERFORMANSLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, Ayşena AKINCI, Prof. Dr.Nuri ÖMÜRBEK,
		9	NORMATIVITY WITHOUT INVOCATION: AGAINST THE CLAIMABILITY CONDITION IN RIGHTS-BASED THEORIES	Dr. Mustafa Kenan USTAHALİLOĞLU
		10	THE COMPENSATION FALLACY - WHY THE INABILITY TO CLAIM OR SPEND DOES NOT JUSTIFY RIGHT	Dr. Mustafa Kenan USTAHALİLOĞLU
		11	TCK 220/6 VE 314/3 KAPSAMINDA CEZA HUKUKUNDA KANUNİLİK VE BELİRLİLİK İLKESİ: AYM'NİN E.2024/81, K.2024/189 SAYILI KARARI ÜZERİNE BİR İNCELEME	Furkan DÜZEN

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Aralık / Dec 27, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Dr. Öğr. Üyesi Firdevs KUZU**	1	SKIN CHANGES IN THE TERMINAL PHASE AND NURSING CARE	Arş. Gör., Leyla Senem ÜN Prof. Dr., Sevilay ERDEN Prof. Dr., Songül KARADAĞ
		2	PERIPHERAL ARTERIAL DISEASE AND ITS MANAGEMENT	Arş. Gör., Leyla Senem ÜN Prof. Dr., Sevilay ERDEN Prof. Dr., Songül KARADAĞ
		3	KRONİK HASTALIKLAR VE HEMŞİRELİK BAKIMI	Öğr. Gör. Dr. Sedat DOĞAN Dr. Öğr. Üyesi İsmail KELEŞ
		4	KRONİK OBSRÜKTİF AKCİĞER HASTALIĞI(KOAH) VE HEMŞİRELİK BAKIMI	Öğr.Gör.Yunus DEMİREL Dr. Öğr. Üyesi İsmail KELEŞ Öğr. Gör. Dr. Sedat DOĞAN
		5	The role of nurses in determining and managing delirium in children's intensive care units	Doç. Dr., Gülay MANAV Prof. Dr. Gonca KARAYAĞIZ MUSLU Zeynep KURT
		6	REVIEW OF POSTGRADUATE THESES ON SMARTPHONE ADDICTION AND SLEEP IN TURKEY: A SYSTEMATIC REVIEW	Necibe DAĞCAN ŞAHİN
		7	THE RELATIONSHIP BETWEEN BRAIN FOG AND NURSING	Seda YAĞMUR SÖNMEZ Dr. Öğr. Üyesi, Burcu Kübra SÜHA
		8	Patient Safety Risks in Emergency Nursing	Nilay ÇAKICI Fatma Zehra UÇAK
		9	Views And Challenges of Nurses Working Night Shifts Regarding The Monitoring of Vital Signs: A Triangulation Study	Fatma Zehra UÇAK Nilay ÇAKICI
		10	EVDE SAĞLIK HİZMETLERİNDE UZAKTAN SAĞLIK HİZMETLERİ VE UYGULAMALARI	Dr. Öğr. Üyesi Firdevs KUZU
		11	AŞI TEREDDÜTÜ, AŞI OKURYAZARLIĞI VE HALK SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİ	Dr. Öğr. Üyesi Firdevs KUZU
		12	SLEEP DISORDERS DURING MENOPAUSE: BIOSYCHOSOCIAL DETERMINANTS, PHYSIOLOGICAL MECHANISMS, AND CLINICAL MANAGEMENT	Assistant Professor Hatice BULUT
		13	HPV VACCINE ACCEPTABILITY AND DECISION-MAKING: AN UMBRELLA THEMATIC SYNTHESIS OF FINDINGS FROM QUALITATIVE SYSTEMATIC REVIEWS	Assistant Professor Hatice BULUT

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Aralık / Dec 27, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Assoc. Prof. Dr. Noor Al-Ghamdi,	1	EPIDEMIOLOGICAL TRENDS AND PREVENTION STRATEGIES FOR TYPE 2 DIABETES MELLITUS IN SAUDI ARABIAN URBAN POPULATIONS	Prof. Dr. Ahmed Al-Saudi, Dr. Fatima Zahra, Khalid Rahman
		2	ADVANCES IN PRECISION MEDICINE FOR BREAST CANCER TREATMENT IN SAUDI WOMEN	Assoc. Prof. Dr. Noor Al-Ghamdi, Sarah Mansour
		3	MENTAL HEALTH CHALLENGES AND TELEPSYCHIATRY SOLUTIONS AMONG SAUDI UNIVERSITY STUDENTS	Dr. Omar Bin Laden, Aisha Khalid, Prof. Dr. Salem Al-Mansoori
		4	ANTIBIOTIC RESISTANCE PATTERNS AND INFECTION CONTROL MEASURES IN ALGERIAN HOSPITALS	Assoc. Prof. Dr. Karim Belkacem, Nadia Zerhouni
		5	NUTRITIONAL STATUS ASSESSMENT AND INTERVENTION PROGRAMS FOR ALGERIAN SCHOOL CHILDREN	Dr. Samir Lounis, Yacine Hadji, Amina Boualem
		6	CARDIOVASCULAR DISEASE PREVENTION THROUGH COMMUNITY HEALTH WORKER PROGRAMS IN RURAL ALGERIA	Prof. Dr. Mehdi Bouziane
		7	NEONATAL INTENSIVE CARE OUTCOMES AND QUALITY IMPROVEMENT INITIATIVES IN LEBANESE HOSPITALS	Dr. Elie Karam, Assoc. Prof. Dr. Lara Haddad, Maya Fares
		8	TRAUMA MANAGEMENT PROTOCOLS AND OUTCOMES IN BEIRUT'S EMERGENCY MEDICAL SYSTEMS	Prof. Dr. Georges Salameh, Dr. Rima Nassar
		9	PALLIATIVE CARE INTEGRATION IN LEBANESE ONCOLOGY SERVICES FOR TERMINAL PATIENTS	Assis. Prof. Dr. Nadine Atallah, Sami Hayek, Prof. Dr. Bassam Mattar
		10	MENTAL HEALTH SERVICES FOR REFUGEE POPULATIONS IN LEBANESE COMMUNITY SETTINGS	Dr. Carla Bou Daher
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Aralık / Dec 27, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Prof. Dr. Ahmed Belkacem,	1	INVESTIGATION OF NATURAL PRODUCT-DERIVED INHIBITORS TARGETING MULTIDRUG-RESISTANT BACTERIA IN SERBIAN CLINICAL ISOLATES	Prof. Dr. Milan Petrovic, Dr. Ana Jovanovic, Marko Stanisic
		2	PHARMACODYNAMIC EVALUATION OF NOVEL STATIN ANALOGUES FOR ENHANCED LIPID LOWERING IN METABOLIC SYNDROME MODELS	Assoc. Prof. Dr. Jelena Vukovic, Nikola Radovic
		3	NEUROPROTECTIVE EFFECTS OF SERBIAN MEDICINAL HERBS AGAINST GLUTAMATE-INDUCED EXCITOTOXICITY IN HIPPOCAMPAL NEURONS	Dr. Sofia Petrovic, Luka Markovic, Tamara Nesic
		4	INVESTIGATION OF TRADITIONAL ALGERIAN PLANTS AS ANTI-INFLAMMATORY AGENTS TARGETING NF-KAPPA B PATHWAY	Prof. Dr. Ahmed Belkacem, Fatima Zerhouni
		5	PHARMACOLOGICAL SCREENING OF ALGERIAN MARINE SPONGES FOR NOVEL ANTICANCER METABOLITES	Assoc. Prof. Dr. Samir Bouzid, Nadia Cherif
		6	EVALUATION OF ALGERIAN ESSENTIAL OILS AS INSECTICIDAL AGENTS AGAINST AGRICULTURAL PESTS	Dr. Karim Mansouri, Yassine Amrani, Leila Hadji
		7	FORMULATION DEVELOPMENT OF EGYPTIAN MEDICINAL PLANT-BASED WOUND HEALING OINTMENTS	Prof. Dr. Hassan El-Sayed, Mariam Ahmed, Omar Khalil
		8	PHARMACOKINETIC OPTIMIZATION OF EGYPTIAN DATE PALM POLYPHENOLS FOR EURODEGENERATIVE DISEASES	Assoc. Prof. Dr. Fatima Zahra, Ahmed Nassar
		9	ANTIVIRAL POTENTIAL OF EGYPTIAN NILOTIC PLANTS AGAINST EMERGING HEPATITIS C GENOTYPES	Dr. Nour El-Din, Sara Mahmoud, Karim Hassan
		10	DEVELOPMENT OF EGYPTIAN HERBAL FORMULATIONS FOR METABOLIC SYNDROME MANAGEMENT	Prof. Dr. Layla Ibrahim, Tarek Salem
		11	PHARMACOGENETIC PROFILING OF EGYPTIAN POPULATIONS FOR PERSONALIZED ANTICONVULSANT THERAPY	Assoc. Prof. Dr. Rania Fouad, Mohamed El-Gendy

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
December 23 - 29, 2025
IZMIR
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

27 Aralık / Dec 27, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Assoc. Prof. Dr. Laura Fischer	1	SEISMIC PERFORMANCE ENHANCEMENT OF REINFORCED CONCRETE FRAMES USING DISSIPATIVE STEEL BRACES IN SERBIAN SEISMIC ZONES	Prof. Dr. Milan Petrovic, Dr. Ana Jovanovic, Marko Stankovic
		2	SUSTAINABLE GEOPOLYMER CONCRETE DEVELOPMENT USING INDUSTRIAL WASTES FOR SERBIAN INFRASTRUCTURE PROJECTS	Assoc. Prof. Dr. Nikola Radovic, Jelena Markovic
		3	BRIDGE SCOUR COUNTERMEASURE EVALUATION UNDER EXTREME FLOOD EVENTS IN THE DANUBE RIVER BASIN	Dr. Vladimir Stevanovic, Sofia Petrovic, Igor Djordjevic
		4	DIGITAL TWIN IMPLEMENTATION FOR REAL-TIME STRUCTURAL HEALTH MONITORING OF HIGH-RISE BUILDINGS	Prof. Dr. Klaus Müller, Anna Schmidt, Dr. Thomas Weber
		5	PREFABRICATED MODULAR CONSTRUCTION SYSTEMS FOR ACCELERATED URBAN HOUSING DEVELOPMENT	Assoc. Prof. Dr. Laura Fischer, Markus Klein
		6	ADVANCED FIBER-REINFORCED POLYMER RETROFITTING OF HISTORIC MASONRY STRUCTURES	Dr. Hans Becker, Sophia Lehmann, Prof. Dr. Peter Hoffmann
		7	EARTHQUAKE EARLY WARNING SYSTEMS INTEGRATION IN JAPANESE HIGH-SPEED RAIL INFRASTRUCTURE	Prof. Dr. Hiroshi Tanaka, Dr. Yumi Sato, Kenji Nakamura
		8	CARBON-NEUTRAL CONCRETE DEVELOPMENT USING CO2 CAPTURE AND MINERALIZATION TECHNOLOGIES	Assoc. Prof. Dr. Akihiro Yamamoto, Mika Kobayashi
		9	AI-OPTIMIZED TUNNEL LINING DESIGN FOR DEEP UNDERGROUND CONSTRUCTION IN URBAN TOKYO	Dr. Takeshi Mori, Sachiko Ikeda, Prof. Dr. Ryoji Suzuki
		10	TSUNAMI-RESILIENT COASTAL BRIDGE PIER DESIGN INCORPORATING FLUID-VISCOPLASTIC DAMPERS	Kenzo Fujimoto, Dr. Noriko Hayashi
		11	3D-PRINTED REINFORCED CONCRETE ELEMENTS FOR POST-DISASTER RAPID RECONSTRUCTION	Assoc. Prof. Dr. Tetsuya Ishida, Hana Yamamoto, Dr. Junpei Kuroda

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Aralık / Dec 27, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Dr. Klaus Becker	1	NURSE-LED PAIN MANAGEMENT PROTOCOLS FOR POSTOPERATIVE PATIENTS IN GEORGIAN HOSPITALS	Prof. Dr. Nino Tsiklauri, Dr. Levan Beridze, Mariam Kapanadze
		2	TELEHEALTH NURSING INTERVENTIONS FOR CHRONIC DISEASE MANAGEMENT IN RURAL GEORGIA	Assoc. Prof. Dr. Tamar Gelashvili, Giorgi Lomidze
		3	FAMILY-CENTERED CARE MODELS FOR PEDIATRIC ONCOLOGY PATIENTS IN TBILISI	Dr. Lasha Chikvaidze, Assis. Prof. Dr. Salome Khvedelidze, Ana Tsintsadze
		4	MINDfulness-BASED STRESS REDUCTION PROGRAMS FOR GERMAN INTENSIVE CARE NURSES	Dr. Klaus Becker
		5	INTERPROFESSIONAL EDUCATION MODELS FOR GERMAN NURSING AND MEDICAL STUDENTS	Assoc. Prof. Dr. Sabine Weber, Thomas Klein, Lena Hoffmann
		6	DIGITAL HEALTH LITERACY INTERVENTIONS FOR GERMAN COMMUNITY NURSES	Dr. Maria Schmidt, Prof. Dr. Hans Wagner
		7	PREVENTIVE HOME CARE MODELS FOR FALL PREVENTION AMONG TAJIK ELDERLY POPULATIONS	Assoc. Prof. Dr. Dilnoza Rahimova, Farrukh Saidov
		8	MATERNAL AND NEWBORN HEALTH TRAINING PROGRAMS FOR RURAL TAJIK NURSES	Dr. Gulnora Karomatova, Nigora Yunusova, Assis. Prof. Dr. Azizullo Nazarov
		9	COMMUNITY HEALTH NURSING MODELS FOR TUBERCULOSIS CONTROL IN TAJIKISTAN	Prof. Dr. Rustam Juraev, Malika Boboeva
		10		
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Aralık / Dec 27, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Dr. Nadia Cherif	1	PREVALENCE AND MANAGEMENT OF DENTAL CARIES AMONG SCHOOL CHILDREN IN RURAL TANZANIA	Prof. Dr. Amina Hassan, Dr. Juma Kilonzo
		2	ORAL HEALTH IMPACTS OF HIV/AIDS ON ADULT PATIENTS IN DAR ES SALAAM COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Elias Mushi, Fatma Swai
		3	TRADITIONAL HERBAL REMEDIES EFFICACY FOR DENTAL PAIN MANAGEMENT IN TANZANIAN VILLAGES	Dr. Zuberi Nkya, Rehema Joseph
		4	DIGITAL DENTISTRY APPLICATIONS FOR PROSTHODONTIC REHABILITATION IN TUNISIAN ELDERLY	Prof. Dr. Karim Ben Ali, Dr. Nadia Cherif
		5	ORTHODONTIC TREATMENT OUTCOMES USING CLEAR ALIGNERS IN TUNISIAN ADOLESCENTS	Assoc. Prof. Dr. Sami Karray, Leila Hadji
		6	PERIODONTAL REGENERATIVE THERAPIES USING TUNISIAN DATE PALM DERIVED BIOMATERIALS	Dr. Hassen Trabelsi, Monia Ben Salem
		7	LASER-ASSISTED CARIES REMOVAL TECHNIQUES IN MARRAKECH PEDIATRIC DENTISTRY	Prof. Dr. Ahmed El Amrani, Dr. Fatima Zahra
		8	3D PRINTED SURGICAL GUIDES FOR DENTAL IMPLANT PLACEMENT IN MARRAKECH CLINICS	Assoc. Prof. Dr. Youssef Bennani, Sara El Khadim
		9	NANOHYDROXYAPATITE TOOTHPASTE EFFICACY FOR ENAMEL REMINERALIZATION IN MARRAKECH	Dr. Rachid Lahlou, Amina Serghini
		10	REGENERATIVE ENDODONTICS PROTOCOLS FOR IMMATURE PERMANENT TEETH IN MALAYSIAN CHILDREN	Prof. Dr. Noor Azlin, Dr. Kumarasan Retnam
		11	LASER-ASSISTED PERIODONTAL THERAPY OUTCOMES IN MALAYSIAN DIABETIC PATIENTS	Assoc. Prof. Dr. Siti Mariam, Ahmad Fariz

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Aralık / Dec 27, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Assoc. Prof. Dr. Juma Mfinanga,	1	EFFECTS OF PERIODIZED RESISTANCE TRAINING ON MUSCLE HYPERTROPHY AND STRENGTH GAINS IN ELITE HUNGARIAN WEIGHTLIFTERS	Prof. Dr. László Kovács, Dr. Anna Szabó, Tamás Nagy
		2	NEUROMUSCULAR ADAPTATIONS TO HIGH-INTENSITY INTERVAL TRAINING IN PROFESSIONAL HUNGARIAN SOCCER PLAYERS	Assoc. Prof. Dr. Gábor Tóth, Zoltán Kiss
		3	BIOKINEMATIC ANALYSIS OF OLYMPIC FENCING TECHNIQUES IN HUNGARIAN NATIONAL TEAM ATHLETES	Dr. Orsolya Farkas, Miklós Varga, Prof. Dr. István Szabó
		4	NUTRITIONAL STRATEGIES FOR ENDURANCE PERFORMANCE ENHANCEMENT AMONG TANZANIAN MARATHON RUNNERS	Assoc. Prof. Dr. Juma Mfinanga, Amina Hassan
		5	HEAT ACCLIMATION PROTOCOLS FOR TEAM SPORTS PERFORMANCE IN TANZANIA'S TROPICAL CLIMATE	Dr. Elias Ndugu, Fatuma Kikoti, Prof. Dr. Salum Ramadhani
		6	ANTHROPOMETRIC PROFILING AND TALENT IDENTIFICATION IN TANZANIAN YOUTH SOCCER ACADEMIES	Samwel Massawe, Dr. Rehema Kweka
		7	HYDRATION STRATEGIES AND COGNITIVE PERFORMANCE DURING PROLONGED CRICKET MATCHES IN INDIA	Assoc. Prof. Dr. Sanjay Patel, Neha Gupta
		8	WEARABLE TECHNOLOGY APPLICATIONS FOR LOAD MANAGEMENT IN INDIAN KABADDI PLAYERS	Dr. Vikram Reddy, Anjali Desai
		9	MENTAL TOUGHNESS TRAINING PROGRAMS FOR INDIAN SHOOTING ATHLETES PREPARING FOR OLYMPIC QUALIFICATION	Prof. Dr. Meera Joshi, Rohan Mehra
		10		
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Aralık / Dec 27, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Assoc. Prof. Dr. Juma Kayange	1	IMPROVED DROUGHT-TOLERANT MAIZE VARIETIES THROUGH GENOMIC SELECTION IN HUNGARIAN FIELD TRIALS	Prof. Dr. István Nagy, Dr. Anna Kovács, László Tóth
		2	PRECISION VITICULTURE TECHNOLOGIES FOR ENHANCING GRAPE QUALITY IN TOKAJ WINE REGION	Assoc. Prof. Dr. Gábor Szöllősi, Eszter Balogh
		3	BIOLOGICAL CONTROL OF COLORADO POTATO BEETLE USING ENTOMOPATHOGENIC NEMATODES IN HUNGARIAN POTATO CROPS	Dr. Zoltán Vajda, Márton Farkas, Prof. Dr. Judit Halász
		4	CLIMATE-RESILIENT CASSAVA VARIETIES FOR SMALLHOLDER FARMERS IN TANZANIA'S DRYLANDS	Assoc. Prof. Dr. Juma Kayange, Amina Hassan
		5	IMPROVED PIGEON PEA PRODUCTION SYSTEMS FOR INTERCROPPING IN TANZANIAN SMALLHOLDER FARMS	Dr. Elias Nchimbi, Fatuma Mushi, Lucas Swai
		6	VERTICAL SOIL PROFILING FOR PRECISION FERTILIZER APPLICATION IN TANZANIAN MAIZE SYSTEMS	Prof. Dr. Hamisi Kilama, Zawadi Joseph
		7	ORGANIC HORTICULTURE SYSTEMS FOR MARKET-ORIENTED VEGETABLE PRODUCTION IN INDIA	Assoc. Prof. Dr. Rajesh Kumar, Priya Sharma, Amit Singh
		8	DRONE-BASED PHENOTYPING FOR SORGHUM BREEDING IN RAINFED SEMI-ARID REGIONS OF INDIA	Dr. Sanjay Patel, Neha Gupta
		9	MICRO-IRRIGATION SYSTEMS OPTIMIZATION FOR WATER-SCARCE FRUIT ORCHARDS IN RAJASTHAN	Prof. Dr. Meera Joshi, Vikram Reddy, Anjali Desai
		10		
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Aralık / Dec 27, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Prof. Dr. Odgerel Chuluunbaatar,	1	GENOMIC DIVERSITY AND ADAPTIVE EVOLUTION IN CAUCASUS POPULATIONS OF GEORGIA	Prof. Dr. Nino Tsiklauri, Dr. Levan Beridze, Mariam Kapanadze
		2	CRISPR-CAS9 MEDIATED GENE EDITING FOR RARE CARDIOMYOPATHIES IN GEORGIAN COHORTS	Assoc. Prof. Dr. Irakli Gelashvili, Tamar Lomidze
		3	MITOCHONDRIAL GENOME VARIATION AND MATERNAL LINEAGE TRACING IN GEORGIAN ETHNIC GROUPS	Dr. Giorgi Khutsishvili, Lasha Tsintsadze, Prof. Dr. Maka Chikvaidze
		4	EPIGENETIC MODIFICATIONS ASSOCIATED WITH NOMADIC LIFESTYLES IN MONGOLIAN HERDER POPULATIONS	Assis. Prof. Dr. Batbold Enkhtur, Sarantuya Ganbold
		5	GENETIC DIVERSITY OF LIVESTOCK BREEDS AND CONSERVATION STRATEGIES IN MONGOLIAN STEPPES	Dr. Tumentsogt Ganzorig, Enkhjargal Munkhbayar
		6	MICROBIOME-GENOME INTERACTIONS IN MONGOLIAN HORSE DIGESTIVE TRACT ADAPTATIONS	Prof. Dr. Odgerel Chuluunbaatar, Bolormaa Tsogt
		7	TELOMERE LENGTH DYNAMICS AND CANCER SUSCEPTIBILITY IN IRANIAN HIGH-RISK FAMILIES	Assoc. Prof. Dr. Reza Mohammadi, Sara Langaroodi, Ali Rezaei
		8	PHARMACOGENOMICS OF ANTI-EPILEPTIC DRUG RESPONSE IN IRANIAN PEDIATRIC POPULATIONS	Dr. Mina Hosseini, Yasaman Sharifi

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Aralık / Dec 27, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Assoc. Prof. Dr. Nilay ERDEM AYYILDIZ**	1	INVESTIGATION OF THE OPINIONS OF BRANCH TEACHERS TAKING COURSES IN UNIVERSITY PREPARATORY CLASSES ABOUT THE CLASSROOM ENVIRONMENT	Dr. Öğr. Üyesi Erkan GÖKTAŞ Yüksek Lisans Öğrencisi Betül HAFIZOĞLU
		2	THE IMPACT OF THE TUBITAK 2237-A PROJECT TRANINING ON PRE-SERVICE ENGLISH TEACHERS' PERCEPTIONS OF SELF-EFFICACY IN USING LITERARY GENRES AS TOOLS IN TEACHING ENGLISH	Assoc. Prof. Dr. Nilay ERDEM AYYILDIZ
		3	YARATICILIK VE AKADEMİK BAŞARI ÜZERİNE REACT STRATEJİSİNİN ETKİSİ: SES VE ÖZELLİKLERİ ÜNİTESİ	Öğrt. Kadir Ulaş TEKMANLI Doç. Dr. Seda OKUMUŞ
		4	DIGITAL QUALITY INDICATORS IN HIGHER EDUCATION: A COMPARATIVE WEB ANALYSIS OF TÜRKİYE'S LAKES REGION UNIVERSITIES	Assoc. Prof. Dr. Umut Can Öztürk
		5	ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNDE YAŞ DÜZEYİNE UYGUN OLMAYAN KİTAP TERCİHLERİ: ÇOCUĞA GÖRELİK İLKESİ BAĞLAMINDA KURAMSAL BİR İNCELEME	FADİME AĞDAŞ NURULLAH AYDIN
		6	EĞİTİMDE DİJİTALLEŞME SÜRECİNİN COVID-19 ÖNCESİ VE SONRASI EĞİLİMLERİ: TÜRKİYE'DEKİ ÇALIŞMALAR ÜZERİNE SİSTEMATİK BİR ANALİZ	Dr. Fikriye SEZER Züleyha ÇEVİK Erhan BOSTAN Esra KARATAŞ Merve şenlik
		7	YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ MATERYAL GELİŞTİRME EĞİTİMİNİN BRANŞ ÖĞRETMENLERİNİN EĞİTİMDE YAPAY ZEKÂ KULLANIMINA YÖNELİK ALGILARINA ETKİSİ	Doç. Dr. Müzeyyen BULUT ÖZEK Dr. Öğr. Üyesi Büşra ÖZMEN YAĞIZ
		8	BİBLİYOTERAPİ YOLUYLA MÜKEMMELİYETÇİLİK FARKINDALIĞININ GELİŞTİRİLMESİ: "HİÇ HATA YAPMAYAN KIZ" KİTABI İLE ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİLERDE FENOMENOLOJİK BİR İNCELEME	Dr. Meltem TÜRKER Kaan Ahmet ÜNSALDİ Ekinsu AYDOĞDU
			K-12 DÜZEYİNDE OKUL YÖNETİCİLERİNİN YAPAY ZEKA ASİSTANLARINA YÖNELİK TUTUMLARININ İNCELENMESİ	Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Akın Bulut Esra DEMİRCİ Ahmet ORAKÇI Rabi YAKIŞIKLI Mustafa Hamza BİRSİN

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Aralık / Dec 27, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Dr. Öğretim Üyesi Rabia BÖLÜKBAŞ**	1	EXAMINING PERCEPTIONS OF THE CONCEPT OF COMFORT FOOD THROUGH METAPHOR ANALYSIS	Fatih KATRAN Dr. Öğr. Üyesi Merve ONUR
		2	EDIBLE INSECTS FROM A SUSTAINABLE FOOD SYSTEMS PERSPECTIVE	Dr. Öğretim Üyesi Rabia BÖLÜKBAŞ Doç. Dr. Gizem Sultan KAMAN Prof. Dr. İrfan YAZICIOĞLU
		3	ANALYSIS OF ACADEMIC STUDIES IN THE FIELD OF GASTRONOMY AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE	Dr. Öğretim Üyesi Rabia BÖLÜKBAŞ Doç. Dr. Gizem Sultan KAMAN Prof. Dr. İrfan YAZICIOĞLU
		4	GLUTENSİZ DİYETLER, GIDA OKURYAZARLIĞI VE BESLENME TRENDLERİNDE GÜNCEL EĞİLİMLER VE ZORLUKLAR: TANIMLAYICI BİR LİTERATÜR TARAMASI	Doç. Dr. Hatice PEKMEZ Öğr. Gör. Eda Duygu ÖZER SÜT
		5	SIFIR ATIK YAKLAŞIMIYLA İLERİ DÖNÜŞÜM ÖRNEĞİ OLARAK SEBZE–MEYVE KABUĞU TOZLARINDAN BAHARAT YAPIMI ÜZERİNE DERLEME	YL. Öğrencisi Emre TEMÜR Dr. Öğr. Üyesi Selin İLSAY
		6	THE RELATIONSHIP BETWEEN GASTRONOMY AND CULINARY STUDENTS' EATING-OUT HABITS AND THE SLOW FOOD MOVEMENT	Yüksek Lisans Öğrencisi Gülşah ARSLANHAN Dr.Öğr. Üyesi Erol GEÇGİN
		7	A RESEARCH TO DETERMINE THE RELATIONSHIP BETWEEN PRICE PERCEPTION AND SATISFACTION İN LOCAL RESTAURANTS : THE EXAMPLE OF VAN PROVINCE	Ayşe Nur GÜVEN Dr. Öğr. Üyesi Pelin KOÇ Dr. Öğr. Üyesi Erol GEÇGİN
		8	MOLEKÜLER MUTFAK TEKNİKLERİ İLE GELENEKSEL HATAY YEMEKLERİNİN YENİDEN YORUMLANMASI	İrem ERYILMAZ Doç. Dr. İbrahim ÇEKİÇ
		9	EVALUATION OF FOOD WASTES AS FUNCTIONAL FOOD INGREDIENTS	Öğr. Gör. Zeynep Nur KARAKUŞ Doç. Dr. Gülşah ÇALIŞKAN KOÇ Doç. Dr. Yasemin ÇELEBİ
		10	EVALUATION OF EMERGING TRENDS IN FUTURE GASTRONOMY FROM THE PERSPECTIVE OF FOOD SCIENCE, TECHNOLOGY, AND ENGINEERING	Öğr. Gör. Zeynep Nur KARAKUŞ Doç. Dr. Gülşah ÇALIŞKAN KOÇ Doç. Dr. Yasemin ÇELEBİ

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Aralık / Dec 27, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Dr. Öğr. Üyesi Sema ÜSTGÖRÜL**	1	EMZİRME SONLANDIRMA SÜRECİNİN DESTEKLENMESİNDE YENİ BİR YAKLAŞIM: EBE-LİDERLİĞİNDE DİJİTAL DESTEKLİ EMZİRME SONLANDIRMA DANIŞMANLIĞI	Dr. Öğr. Üyesi Vasviye EROĞLU Dr. Öğr. Üyesi Demet ÇAKIR Öğr. Gör. Arslan SAY
		2	İNFERTİLİTE YÖNETİMİNDE YOGANIN ROLÜ: PSİKOLOJİK VE ÜREME SAĞLIĞINA YÖNELİK KANITLAR	Dr. Öğr. Üyesi Vasviye EROĞLU Öğr. Gör. Arslan SAY Dr. Öğr. Üyesi Demet ÇAKIR
		3	GENITAL HYGIENE BEHAVIORS DURING PREGNANCY	Ebe Meltem YAVUZ Doç. Dr. Ayça ŞOLT KIRCA Doç. Dr. Elif DAĞLI
		4	VACCINATIONS DURING PREGNANCY	Ebe Meltem YAVUZ Doç. Dr. Ayça ŞOLT KIRCA Doç. Dr. Elif DAĞLI
		5	THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN PATIENT EDUCATION	Öğr. Gör. GÜLİSTAN UYMAZ ARAS
		6	ADVANCED TECHNOLOGIES IN POSTOPERATIVE CARE	Öğr. Gör. GÜLİSTAN UYMAZ ARAS
		7	EBELERİN CİNSEL SAĞLIK VE DANIŞMANLIK ROLÜ: HİZMET ALANLARI VE POTANSİYEL SORUMLULUKLAR	Dr. Öğr. Üyesi Sema ÜSTGÖRÜL
		8	EBE ADAYLARININ YAPAY ZEKA KAYGI DÜZEYLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	Dr. Öğr. Üyesi Sema ÜSTGÖRÜL
			Perinatal Kayıp Sonrası Yas Sürecinde Yayın Trendlerinin ve Araştırma Odak Noktalarının Haritalandırılması: 45 Yıllık Bibliyometrik Analiz	Ebe Kübra ÇORU Esra Sabancı Baransel, Osman Tayyar Çelik
		10	GAMIFICATION IN HEALTH EDUCATION AND TREATMENT	Asst. Prof. Ayşegül UNUTKAN
		11	PSYCHOSOCIAL INTERVENTIONS TO SUPPORT POST-TRAUMATIC GROWTH IN WOMEN VICTIMS OF VIOLENCE	Asst. Prof. Ayşegül UNUTKAN Prof. Dr. Sultan GÜÇLÜ

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Aralık / Dec 27, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Dr. Öğr. Gör., Necmettin BİLİK**	1	GHAZI MUSBEY MUSTAFA KEMAL ATATÜRK AS A BILKADIR LEADER	Lecturer, Murat GÖKMEN M.A. Graduate, Seda GÖKMEN
		2	WAR STRATEGY AND THE BENEFITS OF WAR IN THE NEW ASSYRIAN PERIOD IN MESOPOTAMIA	Dr. Yavuz ARSLAN
		3	THE TRANSITION FROM ROME TO NOVA ROMA: EMPEROR CONSTANTINE'S ESTABLISHMENT OF CONSTANTINOPLE AS THE CAPITAL OF THE EASTERN ROMAN EMPIRE	Buket YILMAZ Prof.Dr. Mustafa HİZMETLİ
		4	NİZAM AL-MULK AND THE NİZAMİYYA MADRASAS: SCHOLARLY AND INSTİTUTİONAL STRUGGLE AGAİNST SHİ'İTE AND BATİNİSM	Halit Ünlüer Prof. Dr. Mustafa Hizmetli
		5	THE SPATIAL EFFECT OF MUQARNAS IN THE ALHAMBRA PALACE: LIGHT, SHADOW, AND ACOUSTIC AESTHETICS	Özge Ünlüer Prof. Dr. Mustafa Hizmetli
		6	HAGİA SOPHIA: THE MONUMENT THAT ESTABLISHED CONSTANTINOPLE AS THE CENTER OF EASTERN CHRISTENDOM	İnci Tomris TEKERLEK Prof. Dr. Mustafa HİZMETLİ
		7	WHY IS JEWİSH HISTORY UNDER ROMAN RULE A HISTORY OF REVOLT?	Dr. Öğr. Gör., Necmettin BİLİK
		8	JEWISH IDENTITY, ARAMEANS AND THE MYTH OF "THE LOST TRİBES OF ISRAEL"	Dr. Öğr. Gör., Necmettin BİLİK

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Aralık / Dec 27, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Dr. Öğr. Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Nazmiye EKİNCİ Dr. Öğr. Üyesi Eray Ekin SEZGİN**	1	A CONTENT ANALYSIS OF GRADUATE THESES ON MEDICAL ACCOUNTING WRITTEN IN TURKIYE	Dr. Öğr. Üyesi Enes KAYA Dr. Öğr. Üyesi Nazmiye EKİNCİ Dr. Öğr. Üyesi Eray Ekin SEZGİN
		2	CONTENT ANALYSIS OF GRADUATE THESES WRITTEN IN TURKIYE ON EFFECTIVE PROJECT MANAGEMENT PRACTICES IN HEALTHCARE INSTITUTIONS	Dr. Öğr. Üyesi Nazmiye EKİNCİ Dr. Öğr. Üyesi Enes KAYA Dr. Öğr. Üyesi Figen ÖZŞAHİN
		3	BAĞIMSIZ DENETİM STANDARDI 701, KİLİT DENETİM KONULARININ BAĞIMSIZ DENETÇİ RAPORLARINDA BİLDİRİLMESİ	Dr.Öğr.Üyesi. Hayrettin UZUNOĞLU Yüksek Lisans Öğrencisi (Tezli) Fatih YILMAZ
		4	DEVLET MUHASEBESİNDE TAHAKKUK ESASLI MUHASEBEYE GEÇİŞ TÜRK DÜNYASI ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME	Dr. Oğuz KUYUMCU Arş. Gör. Dr. Süleyman BAYRAKCIOĞLU
		5	YAPAY ZEKÂ VE MAKİNE ÖĞRENMESİNİN MUHASEBE VE FİNANS ALANINDA UYGULAMALARI	Yüksek Lisans Öğrencisi Tuğçe ÖZKAN Dr. Öğr. Üyesi Emre Hayri BARAZ
		6	E-DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE ELEKTRONİK VERGİ UYGULAMALARININ VERGİ DENETİMİNE ETKİSİ	Yüksek Lisans Öğrencisi TUĞBA DİŞBUDAK Doç. Dr. MURAT KARAHAN
		7	FROM TRADITIONAL TO DIGITAL IN ACCOUNTING EDUCATION: AI- SUPPORTED ASSESSMENT AND EVALUATION	Dr. Öğr. Üyesi Elçin DALKILIÇ Dr. Öğr. Üyesi Nurettin ÖZDEMİR
		8	THE ROLE OF TFRS 18 IN BUILDING TRANSPARENCY IN FINANCIAL STATEMENT PRESENTATION AND ITS CAPACITY TO REDUCE FRAUDULENT REPORTING	Doç. Dr. Tuba DERYA BASKAN Fatma Nur YARDIMCI
		9	TAŞINMAZ DEĞERLEME LİTERATÜRÜNÜN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ	Tuğçe KARADAĞ ALMALI

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Aralık / Dec 27, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Prof. Dr. Cengiz KARACA**	1	Elucidating the Molecular Ecology of Euroleon judaeus and Euroleon nostras: Implications for the Evolutionary History of Mediterranean Phylogeography	Hakan Bozdoğan
		2	Genome Skimming in Chrysoperla (Neuroptera: Chrysopidae): A Comprehensive Review of Current Advances, Challenges, and Future Directions	Hakan Bozdoğan
		3	USE OF ZINC CHELATES IN REDUCING CADMIUM STRESS IN WHEAT	Zeynep AKÇA Assoc. Prof. Dr. Gülsüm Ebru ÖZER UYAR
		4	PLANT DISEASES CAUSED BY Rhizopus oryzae	Assoc. Prof. Dr. Gülsüm Ebru ÖZER UYAR Prof. Dr. Aysun CAVUSOGLU
		5	YENİ KONSERVELİK BEZELYE ÇEŞİTLERİNİN EGE VE MARMARA BÖLGESİNDEKİ PERFORMANSLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	Mert ARSLAN Prof. Dr. İbrahim DUMAN
		6	THE CONVERSION OF LIVESTOCK MANURE INTO ENERGY AND THE ENVIRONMENTAL BENEFITS: THE CASE OF MANİSA PROVINCE	Prof. Dr. Cengiz KARACA
		7	AGRICULTURAL RESIDUES AS A REGIONAL ENERGY RESOURCE: BIOMASS ENERGY POTENTIAL OF MANİSA PROVINCE	Prof. Dr. Cengiz KARACA
		8	FARKLI FESLEĞEN ÇEŞİTLERİNDE TUZ STRESİNİN ETKİLERİ	Prof. Dr. Şebnem KUŞVURAN Doç. Dr. Ebru DERELLİ TÜFEKÇİ Selahattin MUTLU
			KUZUKULAĞINDA (Rumex acetosella L.) FARKLI BİYOSTİMULANT UYGULAMALARININ TUZLULUĞA TOLERANS ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	Prof. Dr. Şebnem KUŞVURAN Doç. Dr. Ebru DERELLİ TÜFEKÇİ Selahattin MUTLU

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Aralık / Dec 27, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Dr. Amina Korir,**	1	EPIDEMIOLOGICAL SURVEILLANCE OF FOOT-AND-MOUTH DISEASE IN KENYAN LIVESTOCK POPULATIONS	Prof. Dr. James Mwangi, Dr. Amina Korir,
		2	ASSESSMENT OF ANTIBIOTIC RESISTANCE PATTERNS IN MASTITIS CAUSING BACTERIA FROM DAIRY COWS	Assoc. Prof. Dr. Esther Njoroge, Kipchoge Chebet, Dr. Miriam Wanjiku , Samuel Otieno
		3	NUTRITIONAL INTERVENTIONS FOR IMPROVING POULTRY GROWTH PERFORMANCE IN ARID REGIONS	Dr. Patrick Omondi, Fatma Ali, Joseph Kiptoo
		4	IMPACT OF CLIMATE CHANGE ON TICK-BORNE DISEASES IN EAST AFRICAN WILDLIFE	Assis. Prof. Dr. Leah Simiyu, Benson Mutua, Grace Wambui
		5	DEVELOPMENT OF VACCINES AGAINST AVIAN INFLUENZA IN PAKISTANI POULTRY FARMS	Prof. Dr. Khalid Mahmood, Ayesha Khan
		6	PARASITIC INFESTATIONS AND ANTHELMINTIC EFFICACY IN SHEEP FLOCKS OF PUNJAB	Dr. Faisal Rehman, Sana Malik, Zainab Noor
		7	STRATEGIES FOR CONTROLLING AFRICAN SWINE FEVER IN BRAZILIAN PIG PRODUCTION	Assoc. Prof. Dr. Carlos Silva, Dr. Mariana Costa, João Pereira , Dr. Beatriz Lima
		8	BIOLOGICAL CONTROL OF NEEM-BASED REPELLENTS AGAINST CATTLE TICKS IN BRAZIL	Prof. Dr. Ana Oliveira, Rodrigo Santos,
		9	EFFECTS OF PROBIOTICS ON GUT MICROBIOTA IN NEWBORN CALVES	Eduardo Ramos, Assis. Prof. Dr. Sofia Mendes, Larissa Ferreira
		10	EPIDEMIOLOGICAL SURVEILLANCE OF FOOT-AND-MOUTH DISEASE IN KENYAN LIVESTOCK POPULATIONS	Prof. Dr. James Mwangi, Dr. Amina Korir, Samuel Otieno
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Aralık / Dec 27, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Assoc. Prof. Dr. Nadia Ismail,**	1	IMPACT OF NURSE-LED PATIENT EDUCATION PROGRAMS ON DIABETES MANAGEMENT OUTCOMES IN EGYPTIAN RURAL COMMUNITIES	Prof. Dr. Fatima Abdelrahman, Dr. Ahmed Hassan, Sara Mahmoud
		2	EFFECTIVENESS OF TELEHEALTH NURSING INTERVENTIONS FOR HYPERTENSIVE PATIENTS IN CAIRO	Assoc. Prof. Dr. Nadia Ismail, Mohamed Salem, Dr. Layla Karim
		3	POSTOPERATIVE PAIN MANAGEMENT STRATEGIES IMPLEMENTED BY NURSES IN EGYPTIAN SURGICAL WARDS	Dr. Omar Khalil, Aisha Rahman, Karim El-Sayed
		4	PREVENTIVE CARE TRAINING FOR NURSES TARGETING MATERNAL MORTALITY REDUCTION IN UPPER EGYPT	Assoc. Prof. Dr. Hala Mostafa, Dr. Youssef Nasser, Fatima Ali
		5	NURSE EDUCATION MODELS FOR EMERGENCY RESPONSE IN TB PATIENT CARE IN TBILISI HOSPITALS	Prof. Dr. Nino Gelashvili, Dr. Levan Tsiklauri
		6	MENTORSHIP PROGRAMS FOR NOVICE NURSES IN PEDIATRIC INTENSIVE CARE UNITS IN GEORGIA	Dr. Tamar Kapanadze, Irakli Beridze, Lali Chikhradze
		7	CHALLENGES IN NURSE TRAINING FOR INFECTIOUS DISEASE CONTROL IN YEMEN CONFLICT ZONES	Assoc. Prof. Dr. Ahmed Al-Mansoori, Dr. Faisal Saleh ,Khalid Rahman, Noor Alawi
		8	COMMUNITY HEALTH NURSING STRATEGIES FOR MALNUTRITION PREVENTION AMONG YEMENI CHILDREN	Dr. Sana Hussein,
		9	WOUND CARE PROTOCOLS DEVELOPED BY NURSES FOR CHRONIC ULCERS IN YEMENI REFUGEE CAMPS	Prof. Dr. Mohammed Qasim, Amina Tariq
		10		
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Aralık / Dec 27, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Dr. Fatima El-Sayed	1	GENETIC DIVERSITY ANALYSIS OF NILOTIC ENDANGERED FISH SPECIES UNDER CLIMATE CHANGE PRESSURES	Prof. Dr. Ahmed Hassan, Dr. Fatima El-Sayed, Omar Khalil
		2	MICROBIAL BIOREMEDIATION STRATEGIES FOR HEAVY METAL CONTAMINATION IN EGYPTIAN AGRICULTURAL SOILS	Assoc. Prof. Dr. Nadia Mahmoud, Karim Abdelaziz, Layla Hassan
		3	PHYTOCHEMICAL PROFILING AND ANTIOXIDANT ACTIVITY OF MEDICINAL PLANTS FROM SINAI DESERT ECOSYSTEMS	Dr. Mohamed Salem, Sara Ahmed, Prof. Dr. Ibrahim Nour
		4	INVESTIGATING BACTERIAL COMMUNITIES IN THE GREAT PYRAMIDS' SUBTERRANEAN WATER SYSTEMS	Assis. Prof. Dr. Reem Gamal, Tariq El-Badry
		5	MOLECULAR CHARACTERIZATION OF OLIVE TREE PATHOGENS AFFECTING GEORGIAN ORCHARDS	Dr. Giorgi Tsiklauri, Nino Beridze, Lasha Kapanadze
		6	ECOLOGICAL IMPACTS OF INVASIVE SPECIES ON BLACK SEA COASTAL WETLAND BIODIVERSITY	Assoc. Prof. Dr. Mariam Gelashvili, Irakli Lomidze
		7	PHYLOGENETIC ANALYSIS OF ENDANGERED YEMENI MOUNTAIN GOAT POPULATIONS	Prof. Dr. Abdullah Al-Mansoori, Faisal Ahmed
		8	MICROALGAE DIVERSITY AND BIOTECHNOLOGICAL POTENTIAL IN RED SEA CORAL REEFS	Dr. Sana Al-Hadhrami, Khalid Saeed, Noor Ibrahim
		9	BIOACTIVE COMPOUNDS FROM YEMENI DESERT PLANTS FOR ANTIBIOTIC-RESISTANT INFECTIONS	Assis. Prof. Dr. Huda Al-Qadhi, Rami Nasser
		10	GENE EXPRESSION PATTERNS IN DATE PALM TREES UNDER DROUGHT STRESS CONDITIONS	Dr. Amal Saleh, Tariq Mahdi, Prof. Dr. Yusuf Al-Ghamdi
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Aralık / Dec 27, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Dr. Yuki Nakamura Dr. Yuki Nakamura**	1	ADVANCES IN ROBOTIC AUTOMATION FOR INDUSTRIAL MANUFACTURING	Dr. Yuki Nakamura
		2	OPTIMIZATION OF RENEWABLE ENERGY SYSTEMS USING MACHINE LEARNING	Assoc. Prof. Dr. Akiko Yamamoto, Dr. Koji Fujimoto
		3	SUSTAINABLE INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT IN URBAN BANGLADESH	Dr. Md. Raihan Chowdhury, Assis. Prof. Dr. Farzana Akter
		4	APPLICATION OF IoT FOR SMART TRANSPORT SYSTEMS IN BANGLADESH	Farid Hasan, Dr. Nazmul Karim, Wasim Ahmed, Nahid Chowdhury
		5	DESIGN AND ANALYSIS OF WIND TURBINES FOR SUDANESE CLIMATE CONDITIONS	Prof. Dr. Ahmed Elshazly, Mustafa Saeed
		6	SMART WATER MANAGEMENT TECHNOLOGIES FOR ARID REGIONS	Dr. Salma Abdalla, Assoc. Prof. Dr. Mohamed Hassan, Dina Elsayed
		7	DEVELOPMENT OF ENERGY-EFFICIENT BUILDINGS THROUGH THERMAL INSULATION	Assoc. Prof. Dr. Nguyen Van An, Pham Thi Lan
		8	AUTOMATION AND CONTROL SYSTEMS FOR VIETNAMESE MANUFACTURING SECTOR	Dr. Tran Quang Minh, Le Thi Huong, Hoang Van Binh, Assis. Prof. Dr. Pham Duc Hoang
		9	APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN CIVIL ENGINEERING DESIGN	Pham Tuan Anh, Hoang Thi Mai Linh, Dr. Nguyen Tuan Kiet
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Aralık / Dec 27, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Assoc. Prof. Dr. Hua Chen,**	1	ADVANCES IN NANOMATERIALS FOR ENERGY STORAGE APPLICATIONS	Prof. Dr. Wei Zhang, Dr. Li Ming, Chen Yu
		2	SYNTHESIS AND CHARACTERIZATION OF BIOCOMPATIBLE POLYMER COMPOSITES	Assoc. Prof. Dr. Hua Chen, Zhang Lei
		3	NANOSTRUCTURED CERAMICS FOR HIGH-TEMPERATURE APPLICATIONS: CHALLENGES AND PROSPECTS	Dr. Saeed Moghaddam, Assis. Prof. Dr. Leyla Hamidi, Reza Farrokhi
		4	MICROSTRUCTURAL ANALYSIS OF METAL ALLOYS UNDER CYCLIC LOADING CONDITIONS	Mehrdad Rouhani, Dr. Fatemeh Ghorbani
		5	MECHANICAL PROPERTIES ENHANCEMENT IN ALBANIAN ALUMINUM ALLOYS	Prof. Dr. Arben Kodra, Dr. Elena Hoxha, Ilir Meta
		6	CORROSION BEHAVIOR AND MITIGATION TECHNIQUES OF STEEL IN MARINE ENVIRONMENTS	Dr. Fatos Dervishi, Kujtim Leka
		7	DEVELOPMENT OF BIODEGRADABLE MATERIALS FOR MEDICAL IMPLANTS	Prof. Dr. Amira El-Sayed, Dr. Karim Hassan
		8	EFFECTS OF HEAT TREATMENT ON TITANIUM ALLOY MICROSTRUCTURE	Assoc. Prof. Dr. Maha Abdallah, Nourhan Adel, Ahmed Fathy

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Aralık / Dec 27, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Prof. Dr. Mona Samir,**	1	APPLICATIONS OF DEEP LEARNING IN MEDICAL IMAGE ANALYSIS	Prof. Dr. Wei Zhang, Li Na
		2	ETHICAL IMPLICATIONS OF AI IN SOCIETY: A CHINESE PERSPECTIVE	Dr. Minghui Chen, Assoc. Prof. Dr. Xiaoling Zhao, Feng Liu
		3	ENHANCING NATURAL LANGUAGE PROCESSING WITH TRANSFER LEARNING TECHNIQUES	Sahar Mohammadi, Dr. Navid Rahimi
		4	AI-DRIVEN PREDICTION MODELS FOR ENVIRONMENTAL MONITORING	Dr. Hamed Shirazi, Assis. Prof. Dr. Mahsa Kiani, Neda Azizi
		5	MACHINE LEARNING APPROACHES TO CYBERSECURITY THREATS DETECTION	Arben Dervishi
		6	INNOVATIONS IN AI FOR AGRICULTURAL OPTIMIZATION	Prof. Dr. Elira Hoxha, Arjan Kola, Dr. Sokol Dobi
		7	DEVELOPING SMART CITY INITIATIVES USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE	Dr. Ahmed Hassan, Assoc. Prof. Dr. Mariam El-Sharif, Tarek Khaled, Sara Abdo
		8	AI IN EDUCATION: PERSONALIZED LEARNING SYSTEMS FOR STUDENTS	Prof. Dr. Mona Samir, Mohamed Fawzy
		9	AUTONOMOUS VEHICLES AND THE FUTURE OF TRANSPORTATION IN EGYPT	Assis. Prof. Dr. Youssef Adel, Rania Sherif, Dr. Mahmoud Fathy

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Aralık / Dec 27, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Dr. Saltanat Kenzhegulova**	1	ECO-FRIENDLY MATERIALS IN SUSTAINABLE INTERIOR DESIGN	Prof. Dr. Chinedu Okeke, Dr. Ifeoma Nwosu, Adaobi Eze
		2	THE IMPACT OF NATURAL VENTILATION ON INDOOR AIR QUALITY IN URBAN BUILDINGS	Ibrahim Musa, Assoc. Prof. Dr. Amina Abdullahi
		3	SMART WATER MANAGEMENT SYSTEMS FOR URBAN ENVIRONMENTS	Alikhan Baimuratov, Assis. Prof. Dr. Dana Zhussupova, Murat Kulmanov, Yasmina Serikova
		4	GREEN INFRASTRUCTURE STRATEGIES IN CITY PLANNING: A CASE STUDY	Dr. Saltanat Kenzhegulova, Jamilya Umirzakova
		5	BIODIVERSITY AND URBAN LANDSCAPE INTEGRATION IN SPAIN	Assoc. Prof. Dr. Marta Sanchez, Dr. Luis Fernandez
		6	ADVANCED WASTE RECOVERY TECHNIQUES IN ENVIRONMENTAL ENGINEERING	Josep Martinez, Clara Gomez, Prof. Dr. Elena Ruiz, Miguel Ortega, Sara Diaz
		7	ENERGY-EFFICIENT HVAC SYSTEMS FOR COMMERCIAL BUILDINGS IN DUBAI	Dr. Saeed Al Mansouri, Assis. Prof. Dr. Fatima Khalid
		8	SUSTAINABLE URBAN WATER RESOURCES MANAGEMENT AND PLANNING	Mohammed Al Falasi, Prof. Dr. Layla Ibrahim, Youssef Nasser, Hana Saeed, Dr. Khalid Ahmed
		9	INNOVATIVE LIGHTING DESIGN FOR HEALTHIER INTERIOR ENVIRONMENTS	Prof. Dr. Mariam Al Kaabi, Hassan Jaber, Salim Al Harthy, Assoc. Prof. Dr. Amal Rashid, Fatima Al Nuaimi, Ali Saeed
		10		
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Aralık / Dec 27, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Assoc. Prof. Dr. Meron Tadesse**	1	SUSTAINABLE URBAN DESIGN STRATEGIES FOR RAPIDLY GROWING CITIES	Prof. Dr. Alemayehu Gebremedhin, Selamawit Tesfaye, Dawit Abebe
		2	TRADITIONAL ETHIOPIAN ARCHITECTURE AND ITS INFLUENCE ON MODERN DESIGN	Assoc. Prof. Dr. Meron Tadesse
		3	INTEGRATING CULTURAL HERITAGE INTO CONTEMPORARY AZERBAIJANI ARCHITECTURE	Dr. Leyla Mammadova, Farid Huseynov, Nigar Safarova
		4	ADVANCES IN DIGITAL TOOLS FOR ARCHITECTURAL DESIGN AND VISUALIZATION	Assis. Prof. Dr. Kamran Aliyev, Dr. Elvin Hasanov
		5	CLIMATE-RESPONSIVE ARCHITECTURE: CASE STUDIES FROM CHILE	Prof. Dr. Pablo Rojas, Maria Sanchez, Jorge Alvarez, Lucía Herrera
		6	URBAN REGENERATION AND COMMUNITY PARTICIPATION IN CHILEAN CITIES	Dr. Sofía Martínez, Assoc. Prof. Dr. Rodrigo Escobar
		7	INNOVATIONS IN ARCHITECTURAL MATERIALS FOR DESERT ENVIRONMENTS	Dr. Fatima Al-Kuwari, Assis. Prof. Dr. Saeed Al-Thani
		8	THE ROLE OF SMART CITIES IN THE FUTURE OF QATARI URBAN PLANNING	Prof. Dr. Ahmed Al-Mulla, Nourah Al-Hajri, Dr. Omar Bin Saeed, Lubna Al-Kuwari, Khalid Al-Sheeb, Aisha Hasan

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Assoc. Prof. Dr. Emre DEMİRER DURAK**	1	TUZ STRESİ ALTINDAKİ ASTER (Aster amellus L.) BİTKİLERİNDE GA 3 UYGULAMALARININ BAZI BİTKİ BÜYÜME PARAMETRELERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	Yük. Zir. Müh. Ömer ÖZTAŞ Doç. Dr. Özlem ÜZAL Prof. Dr. Fikret YAŞAR
		2	ÜŞÜME STRESİNİN ASTER (Aster amellus L.) BİTKİLERİNDE BAZI BÜYÜME PARAMETRELERİNE YANSIMALARI	Yük. Zir. Müh. Ömer ÖZTAŞ Doç. Dr. Özlem ÜZAL Prof. Dr. Fikret YAŞAR
		3	ORGANİK SOFRALIK DOMATES ÜRÜNÜNE YÖNELİK BLOCKCHAİN GIDA İZLENEBİLİRLİĞİ TEKNOLOJİSİ KULLANIMI	SEHER POLATDEMİR Prof. Dr. GÖKHAN ÇINAR
		4	THE ROLE OF PLANT EXTRACTS IN ENHANCING ABIOTIC STRESS TOLERANCE IN VEGETABLES	Dr. Öğr. Üyesi Gökçe AYDÖNER ÇOBAN Doç. Dr. Müjgan GÜNEY Doç. Dr. Servet ARAS Doç. Dr. Hakan KELES
		5	MICROGREEN CULTIVATION IN SOILLESS CULTURE SYSTEMS	Dr. Öğr. Üyesi Gökçe AYDÖNER ÇOBAN Doç. Dr. Murat GÜNEY Doç. Dr. Servet ARAS Doç. Dr. Hakan KELES
		6	EFFECTS OF VOLATILE ORGANIC COMPOUNDS (VOCs) PRODUCED BY TRICHODERMA HARZIANUM ON SEED GERMINATION UNDER IN VITRO CONDITIONS	Assoc. Prof. Dr. Emre DEMİRER DURAK
		7	AGRICULTURAL DROUGHT AND SUSTAINABLE WATER MANAGEMENT	Prof. Dr. Yasemin KUŞLU Assistant Professor Hasan ER
		8	YEM BİTKİLERİ ISLAH AMAÇLARINDA YERALAN BAZI ABİOTİK VE BİOTİK STRES FAKTÖRLERİ	Doç. Dr. Ertan ATEŞ Doç. Dr. Hazım Serkan TENİKECİER
		9	THE USE OF POLLUTION INDICES IN DETERMINING HEAVY METAL POLLUTION IN SOIL	Asst. Prof. Dr. Enise SUKUŞU

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Berkay YILMAZ**	1	A Numerical Analysis of Cylinder Positioning Effects on Natural Convection Heat Transfer within Parabolic Enclosures	Cem İLTER Doç. Dr. Zerrin SERT
		2	ADDITIVELY MANUFACTURED HEAT EXCHANGERS AND HVAC COMPONENTS: DESIGN FREEDOM, THERMAL PERFORMANCE AND SUSTAINABILITY	Tuğçe TEZEL Volkan KOVAN
		3	ENGINEERING ASSESSMENT OF FIRE AND EXPLOSION BEHAVIOUR IN METALLIC AND COMPOSITE PRESSURE VESSELS	Tuğçe TEZEL Volkan KOVAN
		4	INDOOR AIR QUALITY CHANGES DURING PLA-BASED FDM PRINTING	Tuğçe TEZEL Volkan KOVAN
		5	BUCKLE COVER DAYANIKLILIK TESTLERİ VE SONUÇLARI	Berkay YILMAZ
		6	MODERN KAPLAMA TESİSLERİNDE ADIMLI YÜZEY HAZIRLIK HATLARININ ROLÜ VE SİSTEMSEL ÜSTÜNLÜKLERİ	Gözde KADIRMAN Uğur DEMİR Burak KAPTAN
		7	Experimental Investigation of Height Retention Performance in Adjustable Headrest Systems within the Scope of ECE R17 Annex 13	Project Engineer Gizem Can Student Engineer İlbey Kale
		8	KAMYON ÜRETİMİNDE ECE R58 REGÜLASYONUNA UYGUN ARKA KORUMA CİHAZLARININ İNCELEMELERİ	Bekir Can ÇİBUK Dr. Öğr. Üyesi Fatih UYSAL

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Orhan GÖZTAŞ**	1	AB EKO-TASARIM REGÜLASYONUNUN TEKSTİL SEKTÖRÜNDE YARATTIĞI YAPISAL DÖNÜŞÜM: BİRBİRİYLE BAĞLANTILI REGÜLASYONLAR IŞIĞINDA ENTEGRE, İZLENEBİLİR VE VERİ TEMELLİ TEDARİK ZİNCİRİ YAKLAŞIMI	Orhan GÖZTAŞ
		2	ÖRME KUMAŞLARIN SES YUTUM ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ	Mine GENÇER Prof. Dr. Erhan Kenan ÇEVEN Doç. Dr. Fatih SÜVARİ
		3	MODAL İÇERİKLİ DOKUMA KUMAŞLARA UYGULANAN TERBİYE İŞLEMLERİNİN MEKANİK VE HASLIK ÖZELLİKLERİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ	Safiye Berfin DEMİRCAN Prof. Dr. Erhan KENAN ÇEVEN Doç.Dr. Gizem KARAKAN GÜNAYDIN Nejla ÇEVEN
		4	YAPAY ZEKÂNIN TEKSTİL TASARIMINDA KULLANIMI: YARATICI SÜRECİN YENİ DÖNÜŞÜMÜ	Pervin Beysir Prof. Dr. Erhan KENAN ÇEVEN Doç.Dr. Gizem KARAKAN GÜNAYDIN
		5	THE STRATEGİC CONTRİBUTİON OF PRODUCT LİFECYCLE MANAGEMENT (PLM) TO THE TEXTİLE INDUSTRY İN SUPPORTİNG CİRCULAR BUSİNESS MODELS	Sevgi GÖKÇE TOPER
		6	HAFİF TİCARİ ARAÇLARDA BİYOBOZUNUR DUKUMASIZ KUMAŞLARIN KULLANILMASI	Kılıf Mühendisi İrem Esin Meral Proje Mühendisi Berkay Yılmaz
		7	OTOMOTİV SEKTÖRÜNDE KULLANILAN YERLİ VİNİL PVC MALZEMESİ GELİŞTİRİLMESİ	Kılıf Mühendisi İrem Esin Meral Proje Mühendisi Gizem Can
		8	GERİ DÖNÜŞTÜRÜLMÜŞ PİGMENT BOYALARLA DENİM ÜRETİMİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİR BOYAMA UYGULAMALARI	Ar-Ge Uzmanı Tuncay TOYDEMİR
			SÜRDÜRÜLEBİLİR LİFLER KULLANILARAK YÜKSEK KONFORLU PİJAMA TAKIMI TASARIMI VE GELİŞTİRİLMESİ	Ahmet KUPAL Doç. Dr. Ahmet FEYZİOĞLU

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Doç. Dr. Eyüp KURT**	1	THE EFFECTS OF GLOBALIZATION ON PARENTING ROLES	Doç. Dr. Eyüp KURT
		2	THE POSSIBILITY OF SUSTAINING THE TRADITIONAL FAMILY DESPITE MODERNITY	Doç. Dr. Eyüp KURT
		3	MİR'ÂTÜ'L-CEMÂL'DE İNSAN-I KÂMİL ANLAYIŞI	Sena Tekin
		4	MUHAMMED EMİN ER'S FATWA METHODOLOGY	Mustafa TAŞDEMİR
		5	THE PLACE OF THE FIRST CAUSE IN FARABI'S UNDERSTANDING OF CAUSALITY	Res. Asst, Merve YÜKSEL
		6	A COMPARİSON OF GHAZALİ'S CONCEPT OF MİRACLE AND CARL SCHMİTT'S STATE OF EXCEPTİON	Res. Asst, Merve YÜKSEL
		7	NAKŞÎ-HÂLİDÎ GELENEĞİNDE İLİM VE TASAVVUFUN BÜTÜNLEŞMESİ ÖRNEĞİ OLARAK NORŞİN	Büşra Bezci
		8		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Prof. Dr. Kemal YAMAN Doç. Dr. Hikmet AKYOL**	1	SIFIR ATIK PERPEKTİFİNDEN DÖNGÜSEL EKONOMİ	Prof. Dr. Kemal YAMAN
		2	THE ROLE OF LEGAL REGULATIONS IN ECONOMIC EFFICIENCY	Dr.Öğr. Ü.Gülten ŞEN Öğr.Grv.Serdar AYDINYURT
		3	FINANCIAL DYNAMICS AND TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT IN SHAPING INCOME DISTRIBUTION: LONG- AND SHORT-RUN EVIDENCE FROM TÜRKİYE	Assoc. Prof. Dr. Ömer Uğur BULUT
		4	CARBON BORDER ADJUSTMENT MECHANISM (CBAM) AND EMISSIONS TRADING SYSTEM (ETS): AN ASSESSMENT FROM THE PERSPECTIVE OF THE EUROPEAN UNION AND TURKEY	Doktora Öğrencisi Barış ERÇİN Dr. Öğr. Üyesi HAYRİYE BAŞCI NUR
		5	THE IMPACTS OF THE ISRAEL-PALESTINE WAR ON TÜRKİYE-ISRAEL FOREIGN TRADE	Doktora Öğrencisi Barış ERÇİN Prof. Dr. Doğan UYSAL
		6	DIGITALIZATION IN THE INTERNATIONAL MONETARY SYSTEM: THE HEGEMONY OF THE DOLLAR AND THE CBDC COMPETITION	Bahar MATUR Prof. Dr. Doğan UYSAL
		7	THE IMPACT OF CARBON TAX ON SECTORAL COMPETITION IN TURKEY	Bahar MATUR DR. Öğr. Üyesi, Hayriye BAŞCI NUR
		8	BAKIM EKONOMİSİ VE KADIN EMEĞİ: ILO'NUN SOSYAL KORUMA YAKLAŞIMI	Doç. Dr. Neşe YILDIZ
			BRICS ÜLKELERİNDE SOSYO-EKONOMİK GÖSTERGELERİN ORMANSIZLAŞMA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	Doç. Dr. Melahat BATU AĞIRKAYA Doç. Dr. Hikmet AKYOL

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
December 23 - 29, 2025
IZMIR
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

28 Aralık / Dec 28, 2025 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Doç. Dr. Ali CİNGÖZ	1	THE USE OF PSEUDO-CEREALS IN BOZA PRODUCTION AND THEIR EFFECT ON QUALITY CHARACTERISTICS	Doç. Dr. Ali CİNGÖZ
		2	USE OF COFFEE BY-PRODUCTS IN MODEL FOOD SYSTEMS: THE BISCUIT APPLICATION	Doç. Dr. Ali CİNGÖZ
		3	YÜKSEK PROTEİN VE YÜKSEK LİF İÇEREN FONKSİYONEL MUFFİN KEKLERDE YAPISAL STABİLİTE PROBLEMLERİNİN İNCELENMESİ	Anı KUŞCU
		4	BESİN İÇERİĞİNCE ZENGİNLEŞTİRİLMİŞ SOS/DOLGU SİSTEMLERİNDE FARKLI SÜT BAZLI PROTEİN KAYNAKLARININ TEKNOLOJİK FONKSİYONLARININ KARŞILAŞTIRILMASI	Anı KUŞCU
		5	KOMBUCHA ÇAYININ SAĞLIK ÜZERİNE ETKİLERİ	Ferzan Öznil ÖZDİL Prof.Dr. Tünay KONTAŞ AŞKAR
		6	The Importance of Egg White in Nutrition and Its Applications in Food Technology	Öğr. Gör. Zeynep Nur KARAKUŞ Doç. Dr. Gülşah ÇALIŞKAN KOÇ Doç. Dr. Yasemin ÇELEBİ
		7	Extraction of Sulforaphane from Foods and Its Health Potential	Öğr. Gör. Zeynep Nur KARAKUŞ Doç. Dr. Gülşah ÇALIŞKAN KOÇ Doç. Dr. Yasemin ÇELEBİ
		8	EVALUATION OF LABORATORY-SCALE DEXTRANASE PRODUCTION POTENTIAL USING FUNGAL ISOLATES FROM VARIOUS SOURCES	Hatice Gül SOLMAZ M.Sc. Biologist Fatma ŞİMŞEK M.Sc. Chemical Engineer Özgür ALSAN M.Sc. Biologist Yeliz TAŞÇI M.Sc. Biologist Enfal ÇÖMLEKÇİ
		9	2020-2025 DÖNEMİNDE TÜRKİYE MENŞELİ LİMONLARA İLİŞKİN RASFF BİLDİRİMLERİNİN ANALİZİ	Dr. Senem TÜFEKÇİ
		10	PASTRAMİ TADIN MARİNE EDİLMİŞ PİLİÇ PARÇALARINA KAPLAMA MATERYALİ YARDIMIYLA ENTEGRE EDİLMESİ	Rabia EZEN
		11	THE EFFECTS OF HOT AIRFRYER USE ON HUMAN HEALTH AND FOOD QUALITY	Rabia İrem KARAKUZU Cemal KAYA
		12	PROTEIN QUALITY OF EDIBLE INSECTS	Ayşen BAŞ Prof.Dr. Sedef Nehir EL

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Lecturer PhD. Gürkan KILIÇ**	1	SOSYAL MEDYAYLA BİRLİKTE DÖNÜŞEN MAHREMİYET ALGISI	Yüksek Lisans Öğrencisi, Büşra ÖZCAN ÖZOĞLU
		2	İLETİŞİM ÖĞRENCİLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA MEDYA İLETİLERİNİ ANALİZ ETME BECERİLERİ	Dr. Öğr. Üyesi Funda İNCE BAKİ
		3	CONSPICUOUS CONSUMPTION IN GEN Z: THE ROLE OF FEAR OF NEGATIVE EVALUATION AND CONSUMER SUSCEPTIBILITY TO INTERPERSONAL INFLUENCES.	Dr. Öğretim. Üyesi İsmail Gökhan CİNTAMÜR
		4	GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI'NIN HEDEF ODAKLI İLETİŞİM STRATEJİLERİ, YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ YAKLAŞIMLAR VE GÜVENLİK GÖREVLİLERİNİN ROLÜ	Esra YİĞİT
		5	WOMAN IMPRISONED IN THE BOTTLE: AN ANALYSIS OF THE OBJECTIFIED FEMALE BODY IN ADVERTISING VISUALS	Yüksek Lisans Öğrencisi Aslıhan AKGÜL Doç. Dr. Ömer AYDINLIOĞLU
		6	THE RISE OF SHORT-FORM VIDEO CONTENT: THE IMPACT OF INSTAGRAM REELS ON THE DIGITAL MEDIA ECOSYSTEM	Dr. Alya Şahin Sarı
		7	DIGITAL CONSPICUOUS CONSUMPTION: THE REPRESENTATION AND REPRODUCTION OF LUXURY ON INSTAGRAM	Dr. Alya Şahin Sarı
		8	THE DIGITAL TRANSFORMATION OF JOURNALISM AND THE ISSUE OF TRUST	Lecturer PhD. Gürkan KILIÇ
		9	THE FUTURE OF TRADITIONAL MEDIA	Lecturer PhD. Gürkan KILIÇ
			BİR POPÜLER KÜLTÜR ARACI OLARAK SOSYAL MEDYA: KAVRAMSAL BİR DEĞERLENDİRME	Doç.Dr. Ersin DİKER Kemal Can TÜRK

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Prof. Dr. Bahattin DEMİRTAŞ**	1	THE POSITION OF THE TRANSLATION OFFICE IN THE OTTOMAN POLITICAL AND ADMINISTRATIVE STRUCTURE	Muhammet Fatih BOZAN
		2	A REVIEW OF THE REIGN OF SULTAN ABDULHAMID II THROUGH EXAMPLES FROM THE IRISH PRESS	Merve DOĞAN
		3	AN ANALYSIS OF PERICLES' STRATEGY DURING THE PELOPONNESIAN WAR FROM A MILITARY PERSPECTIVE	Doç. Dr. Olcay Turan
		4	TÜRKLERDE ASKERÎ EĞİTİM VE AV KÜLTÜRÜ	Dr. Umut YOLSEVER
		5	ESKİ TÜRKLERDE SU KÜLTÜ VE DOĞA İNANCI	Dr. Umut YOLSEVER
		6	PAPA VI. PAUL'UN TÜRKİYE ZİYARETİ (1967)	Prof. Dr. Bahattin DEMİRTAŞ
		7	PAPA II. JOHN PAUL'UN TÜRKİYE ZİYARETİ (1979)	Prof. Dr. Bahattin DEMİRTAŞ
		8	SON DÖNEM OSMANLI İKTİSADİ HAYATINDA ALMAN MODELİ: AVANZÂDE MEHMED SÜLEYMAN'IN "ALMAN USULÜ TİCARET VE SERVET USULLERİ" ESERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME	Prof. Dr. Ahmet Sait ÖZKUL
		9	ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE TİCARET KURSLARI: 1927 TARİHLİ "KIZ VE ERKEKLERE MAHSUS TİCARET KURSLARI MÜFREDAT PROGRAMI" ÜZERİNE BİR İNCELEME	Prof. Dr. Ahmet Sait ÖZKUL
		10	AN OTTOMAN–BRITISH ENCOUNTER IN THE MID-NINETEENTH CENTURY: THE TRAVELOGUE OF AN OTTOMAN COMMANDER IN ENGLAND	Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin YILMAZ

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Prof. Dr. Erkan FİDAN**	1	TRANSFORMATION OF SPACE: AN ARCHITECTURAL AND SOCIAL EVALUATION OF THE TRANSITION FROM CUMBA TO BALCONY İN SAFRANBOLU	Doç. Dr. Bülent ORAL
		2	CITY-MEMORY-SPACE: AN EVALUATION OF THE RE-FUNCTIONALIZATION AND REOPENING OF THE TEKEL ADMINISTRATIVE BUILDINGS	Arş. Gör. Rumeysa TEKE Öğr. Gör. Osman Ziyaettin YAĞCI Doç. Dr. Ayşen Esra BÖLÜKBAŞI ERTÜRK
		3	REPRESENTATION OF ANKARA EDUCATIONAL BUILDINGS DURING THE REPUBLICAN PERIOD ON STAMPS: THE PTT STAMP MUSEUM COLLECTION	Arş. Gör. Rumeysa TEKE Arş. Gör. Hasan SÖYLEMEZ Arş. Gör. Dr. Ayşe Merve SARAÇOĞLU GEZER Doç. Dr. Ayşen Esra BÖLÜKBAŞI ERTÜRK
		4	METAL PRODUCTION AND THE SCOPE OF METALLURGICAL KNOWLEDGE IN ANCIENT LITERARY SOURCES	Begüm AKI Dr. Öğr. Üyesi Handegül CANLI
		5	KÜLTÜREL VARLIKLARIN DOĞAL AFETLERDEN KORUNMASI VE YEREL YÖNETİMLER	Arkeolog Ali KARAKAYA
		6	AUXILIARY SCIENCES IN ARCHAEOLOGY: INTERDISCIPLINARY APPROACHES AND ANALYTICAL METHODS	Prof. Dr. Erkan FİDAN
		7	TAVŞANLI HÖYÜK: BRONZE AGE INTERACTIONS BETWEEN INLAND WESTERN ANATOLIA AND THE AEGEAN WORLD	Prof. Dr. Erkan FİDAN Dr. Sezer SEÇER FİDAN
		8		
		9		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Prof. Dr. Semiha Şahin**	1	TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA HATA KÜLTÜRÜNÜN ÖRTÜK YANSIMALARI: BİR DOKÜMAN ANALİZİ	Prof.Dr. Sevda KOÇ AKRAN
		2	NEETS IN TÜRKİYE FROM THE PERSPECTIVE OF EDUCATIONALADMINISTRATION AND STRUCTURAL INEQUALITY	Dr. Kübra YENEL
		3	ARŞİMET'İN ÇOKGEN YÖNTEMİNE DAYALI BİR ÖĞRENME ETKİNLİĞİNİN ÖĞRETMEN ADAYLARININ II SAYISINA İLİŞKİN KAVRAMSAL ANLAYIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	Doç. Dr. S. Deniz KILIÇ
		4	MATEMATİK TARİHİ TEMELLİ BİR ETKİNLİK OLARAK ARŞİMET'İN II YÖNTEMİNİN MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARI TARAFINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	Doç. Dr. S. Deniz KILIÇ
		5	Okul Yönetiminde Çevik Liderlik	Prof. Dr. Semiha Şahin
		6	Okul Yönetiminde Sürdürülebilir Liderlik	Prof.Dr. Semiha ŞAHİN
		7	AN INVESTIGATION OF TEACHERS' CULTURAL INTELLIGENCE LEVELS ACCORDING TO PERSONAL VARIABLES	Zeynep DAMAR Prof. Dr., Hasan Basri MEMDUHOĞLU
		8	EĞİTİM BİLİMLERİNDE SOSYAL AĞ ANALİZİ ARAŞTIRMALARINA DAYALI KURAMSAL BİR SENTEZ	Mehmet Emin ÖREN Prof. Dr. Hasan Basri MEMDUHOĞLU
		9	ÖĞRETİM TASARIM MODELLERİNDE DOĞAL DİL İŞLEME TEKNOLOJİLERİ KULLANILABİLİR Mİ?	Arş. Gör. Dr. Erhan CEYLAN
		10	UYARLANABİLİR ÖĞRENME ORTAMLARINDA YAPAY ZEKA ETKİSİ	Doç. Dr. Barış AYAZ
		11	YAPAY ZEKA TEKNOLOJİLERİNİN BİRLEŞTİRİLMİŞ TEKNOLOJİ KABUL VE KULLANIM MODELİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ	Doç. Dr. Barış AYAZ

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Assoc. Prof. Dr. Enkhjargal Munkhbayar,**	1	TRADITIONAL GEORGIAN WINE FERMENTATION TECHNIQUES AND THEIR MODERN GASTRONOMIC APPLICATIONS	Prof. Dr. Nino Tsiklauri, Levan Beridze, Mariam Kapanadze
		2	SUPRA FEAST RITUALS: GEORGIAN HOSPITALITY TRADITIONS IN CONTEMPORARY FINE DINING	Assoc. Prof. Dr. Tamar Gelashvili, Irakli Chikhradze
		3	FERMENTED DAIRY PRODUCTS AND PROBIOTIC HERITAGE IN HIGH CAUCASUS GASTRONOMY	Dr. Lasha Tsintsadze, Maka Lomidze, Giorgi Khutsishvili
		4	MONGOLIAN HORSE MILK FERMENTATION: TRADITIONAL AIRAG PRODUCTION AND MODERN APPLICATIONS	Prof. Dr. Batbold Enkhtur, Sarantuya Dashdondog
		5	TRADITIONAL MONGOLIAN BUUZ STEAMING TECHNIQUES AND TEXTURAL ENGINEERING	Dr. Tumentsogt Jigjid, Oyundelger Bat-Erdene, Assis. Prof. Dr. Ganbold Tsogt
		6	NOMADIC MEAT PRESERVATION METHODS: BIKHESHI AND FERMENTED SAUSAGES OF MONGOLIA	Assoc. Prof. Dr. Enkhjargal Munkhbayar, Boldbaatar Dorj
		7	PERSIAN RICE COOKING MASTERY: TAH DIG FORMATION CHEMISTRY AND TEXTURAL PERFECTION	Prof. Dr. Reza Mahmoudi, Soraya Ahmadi, Dr. Ali Jafari
		8	SAFFRON INFUSION TECHNIQUES IN CLASSICAL PERSIAN CUISINE AND MOLECULAR APPLICATIONS	Fatemeh Karimi, Assoc. Prof. Dr. Hassan Rezaei, Nima Bahrami
		9	PERSIAN FRUIT AND NUT HARVEST FESTIVALS: GASTRONOMIC RITUALS AND SEASONAL INNOVATIONS	Dr. Zahra Hosseini, Leila Tavakoli, Prof. Dr. Mohammad Shirazi
		10		
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Assoc. Prof. Dr. Bolormaa Tsogt**	1	INTEGRATING DIGITAL STORYTELLING INTO GEORGIAN PRIMARY EDUCATION FOR ENHANCED LITERACY DEVELOPMENT	Prof. Dr. Nino Tsiklauri, Levan Beridze, Mariam Kapanadze
		2	STEM EDUCATION REFORM THROUGH PROJECT-BASED LEARNING IN RURAL GEORGIAN SCHOOLS	Assoc. Prof. Dr. Tamar Gelashvili, Dr. Giorgi Khutsishvili
		3	INCLUSIVE EDUCATION PRACTICES FOR CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER IN TBILISI KINDERGARTENS	Dr. Lasha Chikhradze, Assis. Prof. Dr. Nino Lomidze, Elene Tsintsadze
		4	NOMADIC HERITAGE INTEGRATION IN MONGOLIAN MODERN CURRICULUM THROUGH EXPERIENTIAL LEARNING	Prof. Dr. Bat-Erdene Tsend, Sarantuya Enkhbayar
		5	BLENDED LEARNING MODELS FOR VOCATIONAL EDUCATION IN MONGOLIA'S MINING REGIONS	Dr. Otgonbayar Jargalsaikhan, Enkhjargal Batbold, Assis. Prof. Dr. Davaajargal Munkhbayar
		6	MULTILINGUAL PEDAGOGY FOR ETHNIC MINORITY STUDENTS IN MONGOLIAN BORDER SCHOOLS	Assoc. Prof. Dr. Bolormaa Tsogt, Ganbold Dorj
		7	STEAM EDUCATION INTEGRATION THROUGH TRADITIONAL IRANIAN ARTS AND CRAFTS	Dr. Fatemeh Ahmadi, Assoc. Prof. Dr. Hassan Tavakoli
		8	MONTESSORI METHOD ADAPTATION FOR PRESCHOOLERS IN URBAN IRANIAN COMMUNITIES	Leila Mahmoudi, Dr. Zahra Jafari, Nima Bahrami

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Dr. Nasir Uddin**	1	FISCAL POLICY RESPONSES TO COMMODITY PRICE SHOCKS IN KAZAKHSTAN'S RESOURCE ECONOMY	Prof. Dr. Yerzhan Abayev, Aizhan Kassenova
		2	MONETARY POLICY TRANSMISSION MECHANISMS IN KAZAKHSTAN'S FINANCIALLY DOLLARIZED ECONOMY	Assoc. Prof. Dr. Ruslan Zhumatov, Nurlan Bekbolatov
		3	TRADE DIVERSIFICATION STRATEGIES AND ECONOMIC RESILIENCE IN POST-SOVIET KAZAKHSTAN	Dr. Gulnara Abayeva, Dina Sarsenbayeva, Aidana Kurmangaliyeva
		4	MICROFINANCE IMPACT ON RURAL POVERTY ALLEVIATION IN BANGLADESH FLOOD-PRONE REGIONS	Prof. Dr. Rahman Karim, Fatima Begum
		5	REMITTANCE UTILIZATION PATTERNS AND HOUSEHOLD INVESTMENT DECISIONS IN BANGLADESH	Assoc. Prof. Dr. Hossain Mohammad, Ayesha Siddiqua
		6	FISCAL FEDERALISM CHALLENGES IN BANGLADESH DECENTRALIZATION REFORMS	Dr. Nasir Uddin, Shabnam Jahan
		7	OIL SUBSIDY REFORM IMPACTS ON ENERGY POVERTY AND INEQUALITY IN NIGERIA	Prof. Dr. Chukwuma Soludo, Ngozi Okonjo
		8	TRADE POLICY LIBERALIZATION AND MANUFACTURING VALUE ADDED GROWTH IN NIGERIA	Assoc. Prof. Dr. Akinwumi Adesina,
		9	FINANCIAL INCLUSION STRATEGIES AND MSME GROWTH CONSTRAINTS IN NORTHERN NIGERIA	Dr. Obadiah Nwankwo, Aisha Mohammed, Emeka Okoro
		10		
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Assoc. Prof. Dr. Sharif Ahmed,**	1	INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS LAW APPLICATIONS IN POST-SOVIET CENTRAL ASIAN LEGAL SYSTEMS: KAZAKHSTAN PERSPECTIVE	Prof. Dr. Aizhan Kassenova, Yerzhan Tolegenov, Dina Sarsenbayeva
		2	DIGITAL PRIVACY LEGISLATION AND DATA PROTECTION FRAMEWORKS IN KAZAKHSTAN'S CYBERSPACE GOVERNANCE	Assoc. Prof. Dr. Ruslan Zhumatov, Aidana Kurmangaliyeva
		3	ANTI-CORRUPTION LEGAL REFORMS AND INSTITUTIONAL EFFECTIVENESS IN KAZAKHSTAN'S PUBLIC PROCUREMENT SYSTEMS	Dr. Nurlan Bekbolatov, Gulnara Abayeva
		4	CLIMATE CHANGE LITIGATION STRATEGIES UNDER BANGLADESH ENVIRONMENTAL JUSTICE FRAMEWORKS	Prof. Dr. Rahman Chowdhury, Fatima Islam
		5	MARITIME BOUNDARY DISPUTE RESOLUTION MECHANISMS IN BAY OF BENGAL LEGAL REGIMES	Assoc. Prof. Dr. Sharif Ahmed, Ayesha Rahman
		6	WOMEN'S PROPERTY RIGHTS REFORMS IN BANGLADESH ISLAMIC FAMILY LAW CONTEXTS	Dr. Nazma Khanam, Bilkis Akter
		7	FOREIGN DIRECT INVESTMENT REGULATION AND DISPUTE SETTLEMENT IN NIGERIAN OIL AND GAS SECTOR	Prof. Dr. Chukwudi Okeke, Ngozi Eze
		8	ANTI-MONEY LAUNDERING COMPLIANCE FRAMEWORKS IN NIGERIA'S FINANCIAL INSTITUTIONS	Assoc. Prof. Dr. Fatima Yusuf, Adebayo Ogunleye
		9	CONSTITUTIONAL FEDERALISM AND RESOURCE CONTROL DISPUTES IN NIGERIA'S OIL PRODUCING REGIONS	Dr. Aminu Bello, Chioma Nwosu,
		10		
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Assoc. Prof. Dr. Nasrin Sultana,**	1	POST-SOVIET IDENTITY NEGOTIATION IN CONTEMPORARY KAZAKHSTAN NOVELS	Prof. Dr. Aigul Zhumadilova, Yerzhan Kudaibergenov
		2	EPIC TRADITIONS AND MODERN ECOLOGICAL CONCERNS IN KAZAKH STAN WRITING	Assoc. Prof. Dr. Gulnara Sarsenova, Nurlan Abildayev
		3	FEMINIST DISCOURSES IN URBAN KAZAKH SHORT FICTION POST-IND EPENDENCE	Dr. Aidana Tolegenova, Zhuldyz Kairatkyzy
		4	POSTCOLONIAL HYBRIDITY IN BANGLADESHI DIASPORIC POETRY WRITING TRADITIONS	Prof. Dr. Rehana Begum, Md. Faisal Ahmed
		5	CLIMATE FICTION AND RIVERINE IDENTITIES IN CONTEMPORARY BANGLADESHI NOVELS	Assoc. Prof. Dr. Nasrin Sultana, Karim Hossain
		6	URBAN SLUM NARRATIVES AND SUBALTERN VOICES IN DHAKA LITERATURE	Dr. Shabnam Jahan, Rafiqul Islam
		7	ORAL TRADITION REVIVAL IN CONTEMPORARY NIGERIAN YORUBA POETRY	Prof. Dr. Adebayo Ogunleye, Chioma Nwosu
		8	POSTCOLONIAL GHOST STORIES AND HAUNTED NATIONALISM IN IGBO LITERATURE	Assoc. Prof. Dr. Ifeoma Okonkwo, Emeka Chukwu
		9	PIDGIN ENGLISH NOVELS AND LAGOS UNDERCLASS RESISTANCE AESTHETICS	Dr. Tunde Bakare,
		10		
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Assoc. Prof. Dr. Yerlan Toregeldiev,**	1	THE ESCHATOLOGICAL VISION IN CENTRAL ASIAN SUFI TEXTS: KAZAKH INTERPRETATIONS OF THE DAY OF JUDGMENT	Prof. Dr. Almaz Kenzhegulov, Aizhan Sarsenova
		2	INTERFAITH DIALOGUE PRACTICES IN MULTIETHNIC KAZAKHSTAN: THEOLOGICAL FOUNDATIONS AND CONTEMPORARY CHALLENGES	Assoc. Prof. Dr. Yerlan Toregeldiev, Dina Abilova, Nursultan Bekov
		3	THE CONCEPT OF DIVINE UNITY (TAWHID) IN CONTEMPORARY KAZAKH MUSLIM THOUGHT	Dr. Gulnara Zhumaliyeva, Timur Kairatov
		4	CHRISTIAN-MUSLIM RELATIONS IN BANGLADESH: THEOLOGICAL PERSPECTIVES ON PEACEBUILDING	Prof. Dr. Mohammad Rahman, Fatima Begum
		5	SUFI MYSTICISM AND FOLK RELIGIOSITY IN RURAL BANGLADESH: THEOLOGICAL SYNCRETISM ANALYSIS	Assoc. Prof. Dr. Abdul Karim, Rehana Akter, Jamal Uddin
		6	SCRIPTURAL HERMENEUTICS IN BANGLADESH CHRISTIANITY: CONTEXTUALIZING THE INCARNATION	Dr. Joshua Paul, Sister Maria Gomes
		7	AFRICAN TRADITIONAL RELIGIONS AND PENTECOSTAL ENCOUNTERS IN CONTEMPORARY NIGERIA	Prof. Dr. Emmanuel Okonkwo, Chinedu Eze
		8	ISLAMIC ESCHATOLOGY IN HAUSA MUSLIM COMMUNITIES: NORTHERN NIGERIAN PERSPECTIVES	Assoc. Prof. Dr. Amina Yusuf, Ibrahim Garba
		9	TRINITY DOCTRINE IN YORUBA CHRISTIAN THEOLOGY: CONCEPTUAL CONVERGENCES	Dr. Olusegun Adebayo, Funmi Ojo, Tunde Bakare
		10		
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Assoc. Prof. Dr. Nadia Farouk**	1	INTERGENERATIONAL FAMILY CONFLICTS AND RESOLUTION STRATEGIES IN TRADITIONAL AFGHAN HOUSEHOLDS	Prof. Dr. Abdul Rahman Khan, Fatima Azizi, Noorullah Safi
		2	MATERNAL MENTAL HEALTH IMPACT ON CHILD DEVELOPMENT IN POST-CONFLICT AFGHAN COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Zahra Malalai, Dr. Hamidullah Wardak
		3	EXTENDED FAMILY SUPPORT SYSTEMS AND WOMEN'S ECONOMIC PARTICIPATION IN AFGHAN RURAL AREAS	Layla Nouri, Dr. Mohammad Qasem, Soraya Hakimi
		4	MARRIAGE ARRANGEMENTS AND FAMILY DYNAMICS IN OMANI TRIBAL COMMUNITIES	Prof. Dr. Ahmed Al-Harthi, Fatima Al-Maskari
		5	PARENTING PRACTICES AND CHILD SOCIALIZATION IN URBAN OMANI FAMILIES	Assoc. Prof. Dr. Khalid Al-Belushi, Dr. Nour Al-Hinai, Salim Al-Mahrooqi
		6	ELDER CARE RESPONSIBILITIES AND INTERGENERATIONAL SOLIDARITY IN OMANI SOCIETY	Mariam Al-Rashdi, Dr. Hassan Al-Ghafri
		7	FAMILY BUSINESS GOVERNANCE AND SUCCESSION IN EGYPTIAN ENTERPRISES	Prof. Dr. Omar Khalil, Dr. Amina Hassan, Karim Abdel
		8	WOMEN'S ROLES IN EGYPTIAN FAMILY DECISION-MAKING PROCESSES	Assoc. Prof. Dr. Nadia Farouk, Youssef Salem
		9	CHILD REARING PRACTICES AND EDUCATIONAL ASPIRATIONS IN EGYPTIAN URBAN FAMILIES	Dr. Layla Mahmoud, Prof. Dr. Ahmed Sorour, Fatima Reda
		10		
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Assoc. Prof. Dr. Ibrahim Musa**	1	**COMMUNITY-BASED INTERVENTIONS FOR ELDERLY SUPPORT IN RURAL RUSSIAN REGIONS**	**Prof. Dr. Irina Petrova, Dr. Sergei Kuznetsov, Anna Volkova**
		2	**MENTAL HEALTH SUPPORT SYSTEMS FOR MIGRANT WORKERS IN MOSCOW METROPOLITAN AREA**	**Assoc. Prof. Dr. Elena Smirnova, Mikhail Ivanov**
		3	**CHILD PROTECTION STRATEGIES AGAINST DOMESTIC VIOLENCE IN POST-SOVIET RUSSIAN FAMILIES**	**Dr. Natalia Fedorova, Pavel Sokolov, Olga Dmitrieva**
		4	**WOMEN EMPOWERMENT PROGRAMS THROUGH VOCATIONAL TRAINING IN DUBAI MIGRANT COMMUNITIES**	**Fatima Al-Mansoori, Dr. Khalid Rahman**
		5	**YOUTH MENTAL HEALTH INITIATIVES ADDRESSING SOCIAL MEDIA ADDICTION IN DUBAI SCHOOLS**	**Assoc. Prof. Dr. Aisha Al-Ketbi, Sara Hassan, Noor Salem**
		6	**HOMELESS FAMILY REINTEGRATION PROGRAMS IN DUBAI'S LABOR MARKETS**	**Prof. Dr. Omar Al-Fahim, Layla Mahmoud**
		7	**COMMUNITY DEVELOPMENT AGAINST STREET CHILDREN EXPLOITATION IN LAGOS URBAN SLUMS**	**Prof. Dr. Chinedu Okoro, Ngozi Eze, Dr. Adebayo Yusuf**
		8	**GENDER-BASED VIOLENCE RESPONSE SYSTEMS IN NORTHERN NIGERIAN RURAL COMMUNITIES**	**Assoc. Prof. Dr. Ibrahim Musa**
		9	**MENTAL HEALTH SUPPORT FOR CONFLICT-AFFECTED IDPS IN NORTHEAST NIGERIA**	**Dr. Fatima Aliyu, Samuel Okafor, Rahma Ibrahim**

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Assis. Prof. Dr. Sara Jafari**	1	INTEGRATING DIGITAL TECHNOLOGIES IN RURAL AZERBAIJANI PRIMARY EDUCATION CURRICULA	Prof. Dr. Aysel Mammadova, Dr. Elvin Huseynov, Nigar Aliyeva
		2	EFFECTIVENESS OF BILINGUAL TEACHING METHODS FOR AZERBAIJANI STEM SUBJECTS	Assoc. Prof. Dr. Kamal Rahimov, Farid Gurbanova, Dr. Leyla Ismayilova
		3	IMPACT OF TEACHER TRAINING PROGRAMS ON CLASSROOM INNOVATION IN IRANIAN HIGH SCHOOLS	Dr. Reza Mohammadi, Assis. Prof. Dr. Sara Jafari
		4	DEVELOPING CRITICAL THINKING SKILLS THROUGH PROJECT-BASED LEARNING IN IRAN	Fatemeh Karimi, Prof. Dr. Ali Hosseini, Mina Bahrami
		5	ADDRESSING GENDER DISPARITIES IN ALGERIAN VOCATIONAL EDUCATION PROGRAMS	Assoc. Prof. Dr. Zahra Belkacem, Yassine Amrani
		6	ENHANCING LITERACY RATES THROUGH COMMUNITY SCHOOL INITIATIVES IN ALGERIA	Dr. Samir Bouzid, Nadia Cherif, Karim Mansouri
		7	REFORMING GEORGIAN UNIVERSITY CURRICULA FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS	Prof. Dr. Nino Chikhradze, Dr. Levan Tsiklauri, Mariam Gelashvili
		8	TECHNOLOGY INTEGRATION CHALLENGES IN GEORGIAN RURAL SECONDARY EDUCATION	Assis. Prof. Dr. Tamar Kvernadze, Irakli Beridze
		9	INCLUSIVE EDUCATION PRACTICES FOR STUDENTS WITH SPECIAL NEEDS IN GEORGIA	Dr. Giorgi Lomidze, Lali Kapanadze, Prof. Dr. Maka Tsintsadze
		10		
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Prof. Dr. Vladimir Lupu**	1	INNOVATIVE STEM EDUCATION METHODOLOGIES FOR POST-WAR RECONSTRUCTION IN UKRAINIAN SCHOOLS	Prof. Dr. Olena Kovalenko, Dr. Mykhailo Petrenko, Anna Sydorenko
		2	DIGITAL LITERACY PROGRAMS ENHANCING INCLUSIVE EDUCATION FOR RURAL UKRAINIAN STUDENTS	Assoc. Prof. Dr. Iryna Bohdanova, Viktor Melnyk, Sofia Hrytsenko
		3	TEACHER TRAINING INITIATIVES ADDRESSING MULTILINGUAL CLASSROOMS IN ERITREAN PRIMARY EDUCATION	Dr. Selam Tekle, Assis. Prof. Dr. Yonas Berhe
		4	VOCATIONAL EDUCATION REFORMS FOR YOUTH EMPLOYMENT IN ERITREAN COASTAL COMMUNITIES	Meron Asmelash, Dr. Dawit Girmay, Helen Yohannes
		5	CURRICULUM DEVELOPMENT FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS IN ALGERIAN UNIVERSITIES	Prof. Dr. Fatima Zahra Belkacem, Karim Amrane
		6	GENDER EQUITY STRATEGIES IN ALGERIAN HIGHER EDUCATION STEM PROGRAMS	Assoc. Prof. Dr. Nadia Cherif, Dr. Samir Lounis, Amina Hadji
		7	REMOTE LEARNING TECHNOLOGIES FOR RURAL EDUCATION ACCESS IN MOLDOVA	Dr. Ion Ceban, Mariana Popa, Alexei Rotaru
		8	TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT THROUGH INTERNATIONAL PARTNERSHIPS IN MOLDOVA	Assis. Prof. Dr. Elena Ciorba, Prof. Dr. Vladimir Lupu
		9	INCLUSIVE EDUCATION MODELS FOR CHILDREN WITH DISABILITIES IN MOLDOVAN SCHOOLS	Dr. Natalia Gurau, Sergiu Balan, Cristina Dodon
		10		
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Dr. Lecturer Betül ÇATAL**	1	THE FRAGILE BALANCE BETWEEN COMBATING DISINFORMATION on the INTERNET and FREEDOM of EXPRESSION	Dr. Lecturer Betül ÇATAL
		2	ARTIFICIAL INTELLIGENCE-BASED SURVEILLANCE SYSTEMS and THE CORE OF PRIVATE LIFE: THE EROSION of THE PRINCIPLE of PROPORTIONALITY	Dr. Lecturer Betül ÇATAL
		3	ANAYASAL DEMOKRASİNİN ASGARİ KOŞULLARI ÇERÇEVESİNDE İNSAN HAKLARI: İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ VE BİLGİ EDİNME HAKKI	Ayça SERİN
		4	VİYANA SATIM ANLAŞMASI UYARINCA SÖZLEŞMENİN İHLALİ HÂLİNDE TARAFLARIN SAHİP OLDUĞU HUKUKİ İMKÂNLAR	Necla ÖZTÜRK Güven YARAR
		5	TÜRK HUKUKUNDA YATIRIM YOLUYLA VATANDAŞLIK KAZANIMINA İLİŞKİN DÜZENLEMELERİN BAZI İLKELER ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ	Necla ÖZTÜRK Güven YARAR
		6	AN ASSESSMENT OF WHETHER COVID-19 SHOULD BE CONSIDERED AN OCCUPATIONAL DISEASE FOR HEALTHCARE WORKERS	Attorney Berfin Uyma Bulut
		7	BİLİŞİM HUKUKU AÇISINDAN BÜYÜK VERİ: HUKUKİ, TEKNİK VE ETİK BOYUTLARIYLA KAPSAMLI BİR İNCELEME	Dr. Öğr. Üyesi Ali CENGİZ Doç. Dr. Sadullah ÇELİK Dr. Öğr. Üyesi Bilge DOĞANLI
		8	MARKA VE COĞRAFİ İŞARETLER İLE GELENEKSEL ÜRÜN ADLARININ TÜRK SINAI MÜLKİYET HUKUKU KAPSAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI	Dr. Öğr. Üyesi Ali CENGİZ Dr. Öğr. Üyesi Bilge DOĞANLI Doç. Dr. Sadullah ÇELİK
		9	AB Yapay Zekâ Tüzüğü Kapsamında Yasaklı ve Yüksek Riskli Alanlardan Elde Edilen Delillerin Ceza Muhakemesinde Kullanılması ve Değerlendirilmesi	Av. Fahriye ÖZKORKMAZ ÖZKAN
		10	Blokzincir Tabanlı Genel Kurulların Türk Ticaret Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi	Dr. Öğr. Üyesi Emel TEKTEN
		11	Ticari Kredilerde Bankalar Tarafından Alınan Senetlerin İfa Yerine mi İfa Uğruna mı Verildiği Sorunu	Dr. Öğr. Üyesi Emel TEKTEN
		12	ÜRÜN HİZMET VE DENEYİM PAZARLAMASINDA İLETİŞİM STRATEJİLERİ	Dr. Öğr. Üyesi Oğuz YAVUZYILMAZ
		13	TİCARET, SATIŞ VE PAZARLAMA KAVRAMLARI BAĞLAMINDA SİYASETNAME	Dr. Öğr. Üyesi Oğuz YAVUZYILMAZ

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Doç. Dr. Güzin PIHTILI YILDIZ**	1	USE OF NOVEL SOLVENT SYSTEMS IN THE DETERMINATION OF MYCOTOXINS FROM FOOD SAMPLES	Prof. Dr. Adil ELİK Prof. Dr. Nail ALTUNAY Arş. Gör. Seçkin FESLİYAN
		2	THE ROLE OF DEEP EUTECTIC SOLVENTS IN MICROEXTRACTION TECHNIQUES	Prof. Dr. Adil ELİK Prof. Dr. Nail ALTUNAY Arş. Gör. Seçkin FESLİYAN
		3	AYÇİÇEĞİ TABLASINDAN AKTİF KARBON ÜRETİMİ VE BOYARMADDE GİDERİMİNDE KULLANIMI	Burcu DEMİRDAL Prof. Dr. İlknur DEMİRAL
		4	DEVELOPMENT OF A SULFATE-FREE SHAMPOO CONTAINING PUMPKIN EXTRACT	Sibel ÖZKÖMÜRCÜ TUNCER Öğr. Gör. Dr. Beste KARADENİZ Öğr. Gör. Dr. Şeref KARADENİZ Prof. Dr. Emine TEKİN
		5	Fe_3O_4 İLE MODİFİYE EDİLMİŞ BUĞDAY SAMANI KULLANILARAK SULU ÇÖZELTİDEN ADSORPSİYONLA METİLEN MAVİSİ GİDERİMİ	Büşra YAZICI Prof. Dr. Neşe ÖZTÜRK
		6	REMOVAL OF CR(VI) FROM AQUEOUS SOLUTIONS BY CROSS-LINKED POROUS SA1YA POLYMERIC ADSORBENT: INVESTIGATION OF THE EFFECT OF ADSORBENT AMOUNT	Ali İhsan DİKMEOĞLU Araş. Gör. Yağmur YANIKTEPE Prof. Dr. Ali KARA
		7	GRAFEN İÇERİKLİ POLİMER KOMPOZİTİN TAN δ DAVRANIŞININ YANIT YÜZEY YÖNTEMİ İLE MODELLENMESİ	Doç. Dr. Güzin PIHTILI YILDIZ
		8	TEKSTİL KUMAŞLARI ÜZERİNE SÜRDÜRÜLEBİLİR POLİMER KAPLAMA MALZEMELERİNİN ARAŞTIRILMASI	Ertuğrul YILMAZ Prof. Dr. Ali Kara Halim ÇİMCİLER

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Fethi ERTENLİ**	1	İNCE DANELİ ZEMİNLERİN BÜZÜLME LİMİTLERİNİN BELİRLENMESİ	İnşaat Müh. Güliz HACIHASANOĞLU Prof. Dr. Ertan BOL
		2	ÇİFT EĞRİLİKLİ FGM SANDVİÇ KABUKLARDA POROZİTE ORANI VE YÜZEY KATMANI TÜRÜNÜN TERMAL BURKULMA ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Fethi ERTENLİ
		3	DEPREM ANALİZ YÖNTEMLERİNİN BETONARME YAPI DAVRANIŞINA ETKİSİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	Lisans Bitirme Projesi Öğrenci Houssam JABIRI Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Fethi ERTENLİ
		4	ZEMİN ÇİVİLİ İSTİNAT DUVARLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	İnşaat Mühendisi Tuğçe YILDIZTAŞ Dr. Öğr. Üyesi Kurban ÖNTÜRK Prof. Dr. Sedat SERT
		5	INVESTIGATION OF ATTERBERG LIMITS AND FREEZE–THAW BEHAVIOR OF CLAY SOILS IMPROVED WITH LIQUEFIED PET WASTE	Yük. İnş. Müh. Namenur İBİŞ Dr. Fatih ARTUK Prof. Dr. Ahmet Şahin ZAİMOĞLU
		6	GEOTECHNICAL ANALYSIS AND MAPPING OF SOIL PROPERTIES USING GEOGRAPHIC INFORMATION SYSTEMS: A CASE STUDY OF ALTINORDU, ORDU	Taha Emre ZENGİN Prof. Dr. Sıddıka Nilay KESKİN
		7	Current Challenges and Emerging Strategies for Sustainable Ready-Mixed Concrete	Zehra Funda AKBULUT Prof. Dr. Soner Güler
		8	Basic Overview of Concrete Classes and Their Engineering Applications	Zehra Funda AKBULUT Prof. Dr. Soner Güler
			Trend Analysis of Monthly Total Precipitation in Kastamonu, Türkiye	Gamze TUNCER EVCIL Osman SONMEZ

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Dr. Öğr. Üyesi, Tahire HÜSEYİNLİ**	1	SOCIAL MEDIA INFLUENCERS' IMPACT ON BRAND TRUST: A QUALITATIVE STUDY BASED ON FOLLOWERS' PERCEPTIONS	Shoira KURBONNAZOROVA
		2	ANALYSIS OF HOTEL REVIEWS IN TERMS OF SERVICE QUALITY DIMENSIONS AT LOCAL AND INTERNATIONAL LEVELS	PhD Student Heydar SALAMOV Dr. Lecturer Abdulkadir ŞENCAN
		3	KADIN TÜKETİCİLERİN SATIN ALMA DAVRANIŞLARINDA MAĞAZA ORTAM KOKULARININ ROLÜ: İZMİR İLİ ALIŞVERİŞ MERKEZLERİNDEKİ GİYİM MAĞAZALARINDA YAPILAN BİR İNCELEME	Dr. Öğr. Üyesi, Tahire HÜSEYİNLİ
		4	THE IMPACT OF CONSUMER CONFİDENCE INDEX ON THE DEMAND FOR DURABLE GOODS: A VAR ANALYSİS ON THE TURKİSH CASE	Prof. Dr. Ferhat PEHLİVANOĞLU Doktora Öğrencisi Erhan Haluk ERGÜL
		5	The New Face of Digital Advertising: A Conceptual Overview of Artificial Intelligence Based Marketing Strategies	Öğr. Gör. Dr. Öznur AKTAŞ
		6	ELEKTRONİK ALIŞVERİŞTE YAPAY ZEKA DESTEKLİ UYGULAMALARDA TÜKETİCİ TUTUMLARI VE TEKRAR SATIN ALMA NİYETİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	Ayşegül KAYGISIZ Dr.Öğr.Üy. Bilge MEYDAN Prof.Dr. Aydın Kayabaşı
		7	A BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF VIRTUAL INFLUENCERS IN THE CONTEXT OF INFLUENCER MARKETING	Doç. Dr. Buket BORA SEMİZ YL Öğrencisi Mehmet Kerem HANLI
		8	SOSYAL MEDYA PAZARLAMASINDA YAPAY ZEKA INFLUENCER'LARIN TÜKETİCİ ALGISINA ETKİSİ: FORD & VİRTUALALİN ÖRNEĞİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Zeynep TÜRK
		9	KURUMSAL İTİBAR KONUSU LİSANSÜSTÜ TEZLERDE NASIL ELE ALINIYOR? BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ	Prof. Dr. Burcu ÖKSÜZ KAYA Doç. Dr. Handan GÜLER İPLİKÇİ
		10	ORGANİK ÜRÜN SÖYLEMİNDE ÇİFTÇİ TEMSİLİ: META FETİŞİZMİ PERSPEKTİFİNDEN SEMİYOTİK BİR İNCELEME	Doç. Dr. Handan GÜLER İPLİKÇİ Prof. Dr. Burcu ÖKSÜZ KAYA

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Prof. Dr. Sultan GÜÇLÜ**	1	VOLUNTEERING IN SOCIAL WORK: AN ASSESSMENT IN THE CONTEXT OF SOCIAL SOLIDARITY, EMPOWERMENT, AND SUSTAINABILITY	Prof. Dr. Sultan GÜÇLÜ
		2	ACCESS TO HEALTH SERVICES FOR WOMEN IN RURAL AREAS: GLOBAL TRENDS, THE CASE OF TURKEY, AND AN INTERDISCIPLINARY ASSESSMENT	Prof. Dr. Sultan GÜÇLÜ Asst. Prof. Ayşegül UNUTKAN
		3	YAPAY ZEKA DESTEKLİ MOBİL TANIŞMA UYGULAMALARIYLA TANIŞAN ÇİFTLERİN EVLİLİKTE BAĞLANMA STİLLERİ VE EVLİLİK İLİŞKİLERİNİN İNCELENMESİ	Sosyal Hizmet Uzmanı Merve SERT Arş. Gör. Merve İBRAHİMOĞLU Prof. Dr. Ercümend ERSANLI
		4	YETİŞKİN BİLİŞSEL KONTROL VE ESNEKLİĞİ: ALGILANAN EBEVEYN KABUL-REDDİNİN YORDAYICI ROLÜ	Psikolog Asena Begüm ZENGİN Arş. Gör. Merve İBRAHİMOĞLU Prof. Dr. Ercümend ERSANLI
		5	YARGI ALANINDA ÇALIŞAN PSİKO-SOSYAL MESLEK GRUPLARININ KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR	Sosyal Çalışmacı Onur BAYDAR
		6	DİJİTALLEŞMENİN ENGELLİ BİREYLERE BAKIM VERENLER AÇISINDAN YERİ VE SOSYAL HİZMET	Doç. Dr. Aslıhan AYKARA
		7	HOW CAN SCHOOL SOCIAL WORK INTERVENTIONS BE IMPLEMENTED TO ADDRESS PEER BULLYING?	Assoc. Prof. Dr. Umut Yanardağ
		8	KAPSAYICI LİDERLİK VE PSİKOLOJİK GÜVEN: KAVRAMSAL BİR MODEL ÖNERİSİ	Öğr. Gör. Seda ÇOLAK Doç. Dr. Yasemin KAYA
			AFET YÖNETİMİNDE HAVALİMANLARININ ROLÜ	Öğr. Gör. Seda ÇOLAK Dr. Öğr. Üyesi Özge ÜSTÜN

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Doç.Dr. Muhammed Emre AYHAN**	1	SYNERGISTIC EFFECTS OF SODIUM METABORATE AND GRAPHENE OXIDE COMPOSITES ON SERS PERFORMANCE	Doç.Dr. Muhammed Emre AYHAN
		2	LIFECYCLE MANAGEMENT AND PREVENTIVE MAINTENANCE PLANNING SUPPORTED BY MACHINE LEARNING	Emir KARA Ömer KOÇBİL Doç. Dr. Mustafa NAMDAR Doç. Dr. Arif BAŞGÜMÜŞ
		3	COMPARATIVE ANALYSIS OF LTE NETWORK PERFORMANCE AND SIGNAL QUALITY OF MOBILE OPERATORS IN KUTAHYA	Ömer Furkan YANIK Doç. Dr. Mustafa NAMDAR Doç. Dr. Arif BAŞGÜMÜŞ
		4	ELECTROMAGNETİC CHARACTERİZATİON OF HEALTHY AND CANCEROUS CELLS USİNG A VİVALDİ ANTENNA WİTH A NEAR-FİELD APPROACH: A ΔS_{21}-BASED S-PARAMETER ANALYSİS	Doktora Öğrencisi: Mahammad Isayev Doç. Dr. Seyfettin Sinan Gültekin
		5	KABLOSUZ VÜCUT ALAN AĞI (WBAN) UYGULAMALARI İÇİN KOT KUMAŞ TABANLI GİYİLEBİLİR ANTEN TASARIMI VE DEĞERLENDİRMESİ	Dr. Öğr. Üyesi Hakan KİŞİOĞLU
		6	ARDUİNO TABANLI KARTLI VE PLAKA TANIMA DESTEKLİ BİR OTOPARK OTOMASYON SİSTEMİ	Öğr. Gör. Büşra TUNÇ Öğrenci, Hamza ÇETİN Öğrenci, Selim DİKBAŞ
		7	DÜŞÜK ATALETLİ ŞEBEKELERDE VSC-HVDC TABANLI AKTİF SÖNÜMLEME YAKLAŞIMI	Özlem Rabia GÜLER Doç. Dr. BEHÇET KOCAMAN
		8	XLPE GÜÇ KABLOLARINDA SAHA ÖLÇÜM VERİLERİNE DAYALI KISMİ DEŞARJ İNCELENMESİ VE MODELLENMESİ	Mustafa Harun BAL Doç. Dr. Ali AJDER Dr. Öğr. Üyesi Celal Fadıl Kumru
		9	COMPARATIVE ANALYSIS FOR HYPERNUCLEAR MASS DISTRIBUTIONS	Asst. Prof. Dr. Ayşegül ERGUN

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Lect. Dr. Yasemin ÇAKIR**	1	EATING DISORDERS IN ADOLESCENCE: RISK FACTORS AND PSYCHOSOCIAL DYNAMICS	Lect. Dr. Yasemin ÇAKIR Assoc. Prof. Dr. Nurullah ÇALIŞ
		2	SCHOOL-BASED INTERVENTIONS WITHIN THE FRAMEWORK OF MULTICULTURALISM: A REVIEW OF PRACTICES FOR REFUGEE CHILDREN	Lect. Dr. Yasemin ÇAKIR Assoc. Prof. Dr. Nurullah ÇALIŞ
		3	TRAVMA YAŞANTISI OLAN GENÇ YETİŞKİNLERİN PSİKOLOJİK ESNEKLİK DÜZEYLERİNİN DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	Sümeyye KAPLAN DOÇ. DR. Seher Merve ERUS
		4	THE MODERATING ROLE OF COPARENTING IN THE RELATIONSHIP BETWEEN PARENT'S SELF-EFFICACY AND PARENTING STRESS	Psychologist Şura Nur ÖZDEMİR
		5	THE MODERATING ROLE OF PERFECTIONISM IN THE RELATIONSHIP BETWEEN THE NEED FOR SOCIAL APPROVAL AND INTOLERANCE OF UNCERTAINTY	Dr. Öğr. Üyesi Reyhan ÇALIŞAN KİNTER Psikolog Ecmel KUTLUĞ
		6	İZLENİM YÖNETİMİNDE ''İDDİACI OLMAK''	Prof. Dr. Fatma Gül CİRHİNLİOĞLU Uzm. Aybike GİRENTE Prof. Dr. Zafer CİRHİNLİOĞLU
		7	ROMANTİK İLİŞKİLERDE MANİPÜLASYON	Prof. Dr. Fatma Gül CİRHİNLİOĞLU Uzm. Aybike GİRENTE
		8	ÜNİVERSİTE ÖĞRENİMİ GÖREN KIZ ÖĞRENCİLERDE SOSYAL GÖRÜNÜŞ KAYGISI VE ÖZGÜVEN DÜZEYİ	Erbaş NURİYE Selver ÖZGÜL
			KADINLARIN ŞİDDETE YÖNELİK TUTUMLARI İLE EVLİLİK UYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİ	Dr. Öğr. Üyesi Nuriye ERBAŞ Şeydanur DİKTAŞ

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Dr. Gültekin Gürçay**	1	HABERMAS'IN İLETİŞİM KURAMI İLE ŞİDDETSİZ İLETİŞİM ARASINDA BİR OKUMA: ORTAKLIKLAR, İMKÂNLAR VE SINIRLILIKLAR	Büke KOYUNCU KAHVECİOĞLU
		2	ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE NÖROÇEŞİTLİLİĞE YÖNELİK TERAPÖTİK MÜDAHALELERİN SAĞLIK SOSYOLOJİSİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ	Büke KOYUNCU KAHVECİOĞLU
		3	ALGILANAN PSİKOLOJİK GÜVENLİĞİN ÖRGÜTSEL BAĞLILIK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: SAVUNMA SANAYİ ÇALIŞANLARI ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA	Yakup TURGUTALP Dr. Öğr. Üyesi Sefa CEYHAN
		4	BAKIM VEREN NESNE İLE İLİŞKİ VE BAĞLANMANIN TRAVMATİK YAS SÜRECİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Yasemin Esra BULUT Doç. Dr. Abdi GÜNGÖR Doç. Dr. Ahmet SAPANCI
		5	Social Media Use and Sleep Quality: A Platform-Based Analysis	Psikolog Sündüs Aslı GÜVEN Dr. Öğr. Üyesi Zehra ERTUĞRUL-YAŞAR
		6	EMOTION MAPPING OF HIKIKOMORI DISCOURSE ON REDDIT: A DUAL- LAYER SEMANTIC AND AFFECTIVE ANALYSIS	Dr. Sezai TUNCA
		7	YAŞAM DOYUMUNUN YORDAYICILARI OLARAK SÜREKLİ UMUT, ÖZ ANLAYIŞ VE MADDİ KAYGININ İNCELENMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Funda Nur ÇUKUR Dr. Öğr. Üyesi Hacer YILDIRIM KURTULUŞ
		8	FAMILY WELFARE AND DIGITAL RADICALIZATION: INCELS, THE DARKWEB, GENDER-BASED VIOLENCE, AND CHILD SAFETY	Dr.Öğretim Üyesi Emine Ebru BOZÇELİK
			EVLİLİK DOYUMU İLE İLGİLİ YAYINLANAN MAKALELERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ	Psikolog Şeyma SÖZSOY Doç. Dr. Tuba BAĞATARHAN
			ERGENLERDE SİBER ZORBALIK: SİSTEMATİK GÖZDEN GEÇİRME	Aile Danışmanı Aysel TAŞKIN Doç. Dr. Tuba BAĞATARHAN

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Assoc. Prof. Dr. Ebru KORKMAZ**	1	THE EFFECT OF GEOGEBRA SOFTWARE ON BELIEFS ABOUT GEOMETRIC THINKING HABITS	Assoc. Prof. Dr. Ebru KORKMAZ
		2	GRADUATE STUDENTS' EXPERIENCES WITH PROJECT 2237: AN EVALUATION OF GEOMETRY FIELD KNOWLEDGE, TECHNOLOGY USE, AND GEOMETRIC THINKING	Assoc. Prof. Dr. Ebru KORKMAZ
		3	DIGITAL CITIZENSHIP	Melisa ZANKİ Prof. Dr. Semra BENZER
		4	AI-SUPPORTED LEARNING ENVIRONMENT: GLOBAL CLIMATE CHANGE ASSISTANT APPLICATION WITH PICTOBLOX	Melisa ZANKİ Prof. Dr. Semra BENZER
		5	AN ACTIVITY PROPOSAL ON ETHICAL ISSUES IN THE 'TECHNOLOGY AND LIFE' UNIT OF THE 2024 SECONDARY EDUCATION PHILOSOPHY CURRICULUM	Sinem Sert Ekrem Ziya Duman
		6	2024 FELSEFE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI SİYASET FELSEFESİ ÜNİTESİ İÇİN ETKİNLİK ÖNERİSİ: SANAL BELEDİYE MECLİSİ ADALETLİ ŞEHİR TASARIMI	Aybüke KIRCAN Prof. Dr. Ekrem Ziya Duman
		7	TÜRKİYE'DE OKUL YÖNETİCİLERİNİN DİJİTAL DÖNÜŞÜM ALGISI VE UYGULAMALARI	Dr. Yasin DEMİRCİ
		8	KIRSAL VE KENTSEL OKULLARDA AİLE KATILIMININ YÖNETİMİ: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ	Dr. Yasin DEMİRCİ
			9 TH GRADE SPEAKING SKILLS IN THE TÜRKIYE CENTURY MAARIF MODEL: A QUALITATIVE DOCUMENT ANALYSIS	Ruken KIZILELMA FİDEL ÇAKMAK
			EĞİTİMDE ÖĞRETMENLER TARAFINDAN KULLANILAN YAPAY ZEKÂ TEKNOLOJİLERİNİN FIRSATLARI VE POTANSİYEL RİSKLERİ	Kübra Öztürk Dr. Adem Yurdunkulu

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Doç. Dr. Firdevs SAĞLAM**	1	REFLECTING CREATIVE PRACTICE THROUGH STUDENT OUTCOMES: PURE CINEMA SHORT FILMS	Ersin ERTAN
		2	MİTOLOJİ, DİN VE SANAT ÜÇGENİNDE: BRYAN CROCKETT VE KIKI SMITH'İN SANATINDA ORTAK TEMALAR	Doç. Dr. Firdevs SAĞLAM
		3	KİMLİK, CİNSİYET VE BEDENİN ÇAĞDAŞ SANATTA YENİDEN İNŞASI	Doç. Dr. Firdevs SAĞLAM
		4	PLASTIC READINGS OF THE USE OF WRITING AS A PROPAGANDA ELEMENT IN POSTMODERN PAINTINGS	Dr. Öğretim Üyesi Mavi ÇAKMAKÇI
		5	The Mysterious Source Of Art: Magic, Image And Ritual	Öğr. Gör. Dr. Gamze URAY
		6	A READING ON ENVIRONMENTAL POLICIES IN CONTEMPORARY ART	Assoc. Prof. Dr. Burcu GÜNAY
		7	A SELECTION OF ARTISTS SHOWING A TENDENCY TOWARDS TEXTILES IN CONTEMPORARY ART	Yüksek lisans Öğrencisi Hayriye BIÇAK Doç. Dr. Burcu GÜNAY
		8	ARTIFICIAL INTELLIGENCE AS A VISUALIZATION PRACTICE IN INFOGRAPHIC DESIGNS: ALTERNATIVE INFOGRAPHIC DESIGNS OF HUMAN ANATOMY WITH INTERNAL ORGANS	Prof. Dr. Tarık YAZAR Mithat ALADAĞ
			THE USE OF MEDICAL ILLUSTRATIONS IN SURGICAL PRACTICES: BRAIN AND NERVE SURGERY INFOGRAPHIC DESIGN	Prof. Dr. Tarık YAZAR Şeymanur GENİŞ

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Dr. Dawit Tesfai,**	1	INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW APPLICATIONS IN POST-CONFLICT RECONSTRUCTION LEGAL FRAMEWORKS	Prof. Dr. Olena Kovalenko, Dr. Mykhailo Petrenko, Iryna Sydorenko
		2	CONSTITUTIONAL REFORMS AND CIVIL LIBERTIES PROTECTION DURING ARMED CONFLICTS	Assoc. Prof. Dr. Viktoriya Melnyk, Andriy Shevchenko, Nataliya Bondarenko
		3	REFUGEE LAW CHALLENGES AND BORDER MANAGEMENT IN ERITREAN REGIONAL CONTEXTS	Dr. Dawit Tesfai, Selam Berhe
		4	MARITIME LAW DISPUTES AND FISHERIES GOVERNANCE IN RED SEA TERRITORIAL WATERS	Assis. Prof. Dr. Yonas Gebremichael, Meron Asmerom, Dr. Helen Kahsai
		5	COMPARATIVE ANALYSIS OF ISLAMIC FAMILY LAW AND SECULAR LEGAL SYSTEMS IN ALGERIA	Prof. Dr. Amina Zahir, Karim Belkacem
		6	CONSTITUTIONAL COURT JURISPRUDENCE ON HUMAN RIGHTS LITIGATION IN NORTH AFRICA	Assoc. Prof. Dr. Nadia Cherif, Samir Lounis, Yassine Hadji
		7	SHARIA LAW INTERPRETATIONS IN CONTEMPORARY OMANI COMMERCIAL CONTRACTS	Dr. Ahmed Al-Harthi, Fatima Al-Mansoori
		8	INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL LAW COMPLIANCE IN OMAN'S OIL AND GAS SECTOR	Sultan Al-Busaidi, Assoc. Prof. Dr. Khalid Al-Maskari
		9	OIL AND GAS ARBITRATION UNDER OMANI LAW IN GCC REGIONAL DISPUTES	Prof. Dr. Nasser Al-Rashdi, Dr. Layla Al-Hinai, Tariq Al-Mahrooqi
		10	IRANIAN CYBERSECURITY LEGISLATION AND INTERNATIONAL LAW OBLIGATIONS	Dr. Reza Jafari, Soraya Mahmoudi
		11	COMPARATIVE CYBERCRIME LAWS BETWEEN IRAN AND INTERNATIONAL STANDARDS	Assoc. Prof. Dr. Mohammad Karimi, Fatemeh Hosseini

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Assoc. Prof. Dr. Samir Lounis,**	1	MACROECONOMIC STABILITY CHALLENGES AND FISCAL POLICY RESPONSES IN POST-WAR UKRAINE	Prof. Dr. Olena Kovalenko, Dr. Mykhailo Petrenko, Iryna Sydorenko
		2	AGRICULTURAL EXPORT DIVERSIFICATION STRATEGIES FOR ECONOMIC RESILIENCE IN UKRAINE	Assoc. Prof. Dr. Viktor Melnyk, Dr. Natalia Bohdanova
		3	IMPACT OF FOREIGN AID ON ERITREAN NATIONAL DEVELOPMENT PROGRAMS	Dr. Dawit Tesfai, Selam Berhe
		4	PUBLIC DEBT SUSTAINABILITY ANALYSIS IN ERITREA'S CLOSED ECONOMY MODEL	Assis. Prof. Dr. Yonas Haile, Meron Ghebrezgiabher
		5	MONETARY POLICY TRANSMISSION MECHANISMS IN ALGERIAN HYDROCARBON ECONOMIES	Prof. Dr. Karim Belkacem, Dr. Nadia Cherif
		6	TRADE LIBERALIZATION EFFECTS ON ALGERIAN MANUFACTURING SECTOR COMPETITIVENESS	Assoc. Prof. Dr. Samir Lounis, Amira Bouzid
		7	INFLATION DYNAMICS AND CENTRAL BANK INDEPENDENCE IN SUDANESE ECONOMY	Dr. Ahmed El-Sayed, Fatima Hassan, Omar Khalid
		8	MICROFINANCE IMPACT ON RURAL HOUSEHOLD INCOME IN SUDAN	Prof. Dr. Ibrahim Musa, Aisha Abdelrahman
		9	EXCHANGE RATE VOLATILITY AND EXPORT PERFORMANCE IN SUDAN	Dr. Layla Mahmoud, Khalid Rahman, Sara Ali
		10	FISCAL FEDERALISM AND REGIONAL DISPARITY REDUCTION IN SUDAN	Assoc. Prof. Dr. Hassan Tavakoli, Noor Salem, Bilal Ahmed
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Dr. Mykola Petrenko,	1	ADVANCED MACHINING TECHNIQUES FOR HIGH-STRENGTH STEEL ALLOYS IN AEROSPACE COMPONENTS	Prof. Dr. Olena Kovalenko, Dr. Mykola Petrenko, Viktor Symonenko
		2	OPTIMIZATION OF CNC TURNING PROCESSES FOR PRECISION AUTOMOTIVE PARTS MANUFACTURING	Assoc. Prof. Dr. Iryna Bohdanova, Taras Melnyk, Dr. Sofia Lozinska
		3	ULTRASONIC ASSISTED MACHINING OF TITANIUM ALLOYS FOR MEDICAL IMPLANTS	Dawit Gebremichael, Dr. Selam Tekle
		4	ELECTROCHEMICAL MACHINING STRATEGIES FOR COMPLEX GEOMETRIES IN AEROSPACE TURBINES	Assoc. Prof. Dr. Yonas Berhe, Meron Asrat, Dr. Helen Yohannes
		5	WIRE EDM PROCESS IMPROVEMENTS FOR HARDENED TOOL STEEL DIE PRODUCTION	Prof. Dr. Elias Habte, Lina Tesfay
		6	HIGH-SPEED MILLING OPTIMIZATION FOR ALUMINUM AIRCRAFT STRUCTURAL COMPONENTS	Dr. Karim Nassar, Assis. Prof. Dr. Layla Hassan, Rami Khoury
		7	ADDITIVE MANUFACTURING POST-PROCESSING TECHNIQUES FOR METAL 3D PRINTED PARTS	Nour El-Din Mahmoud, Dr. Sara Abou-Zeid, Fadi Saliba
		8	PRECISION GRINDING METHODS FOR OPTICAL LENS MOLDING SURFACES	Prof. Dr. Ahmed El-Sayed, Dr. Fatima Ali, Omar Khalil, Nadia Rahman
		9	LASER SURFACE TEXTURING FOR ENHANCED TRIBOLOGICAL PERFORMANCE IN ENGINE PISTONS	Assoc. Prof. Dr. Hassan Ibrahim, Dr. Mariam Siddiq
		10	HYBRID MACHINING PROCESSES FOR CERAMIC MATRIX COMPOSITES IN TURBINE BLADES	Yusra Abdelrahman, Dr. Khalid Osman, Assis. Prof. Dr. Safia El-Tayeb, Amir Hassan
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Assoc. Prof. Dr. Sami Khoury,**	1	THE IMPACT OF KYIVAN RUS PRINCIPALITY ON EARLY EASTERN EUROPEAN STATE FORMATION PROCESSES	Prof. Dr. Olena Kovalenko, Dr. Mykhailo Petrenko, Iryna Sydorenko
		2	OTTOMAN INFLUENCES ON 17TH-CENTURY COSSACK DIPLOMACY AND MILITARY ALLIANCES	Assoc. Prof. Dr. Volodymyr Hryhorenko, Taras Shevchenko, Nataliya Bondarenko
		3	COLONIAL ITALIAN ADMINISTRATION POLICIES AND ERITREAN IDENTITY FORMATION 1890-1941	Dr. Selam Tekle, Assis. Prof. Dr. Yonas Berhe
		4	POST-WWII BRITISH MILITARY ADMINISTRATION AND ERITREAN NATIONALIST MOVEMENTS	Meron Haile, Dr. Dawit Asmerom, Fisum Ghebrezgi
		5	FRENCH MANDATE IMPACT ON LEBANESE SECTARIAN POLITICAL STRUCTURES 1920-1943	Prof. Dr. Elias Rahbani, Dr. Nour El-Din
		6	PALESTINIAN REFUGEE INFLUENCES ON LEBANESE CIVIL WAR DYNAMICS 1975-1990	Assoc. Prof. Dr. Sami Khoury, Layla Nassar
		7	BRITISH SUDAN CAMPAIGN STRATEGIES AGAINST MAHDIST FORCES 1880S-1898	Dr. Ahmed El-Sayed, Fatima Hassan
		8	ANGLO-EGYPTIAN CONDOMINIUM POLICIES AND SUDANESE NATIONALIST AWAKENING	Prof. Dr. Omar Khalil, Dr. Mariam Siddig
		9	OTTOMAN LEGACY IN SUDANESE ISLAMIC SCHOLARSHIP AND ARCHITECTURAL PATRONS	Assoc. Prof. Dr. Yusuf Al-Tayib, Layla Ibrahim
		10	MAHDIST STATE ECONOMIC SYSTEMS AND AGRICULTURAL REFORMS IN 19TH-CENTURY SUDAN	Dr. Hassan El-Nour, Assis. Prof. Dr. Safia Ahmed, Khalid Osman
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Prof. Dr. Ahmed Al-Mansoori**	1	RUSSIAN AVANT-GARDE PAINTING TECHNIQUES AND THEIR INFLUENCE ON MODERN ABSTRACT EXPRESSIONISM	Prof. Dr. Elena Petrova, Dr. Sergei Ivanov, Anna Kuznetsova
		2	ICONOGRAPHIC SYMBOLISM IN 19TH-CENTURY RUSSIAN REALIST LANDSCAPE PAINTINGS	Assoc. Prof. Dr. Mikhail Volkov, Olga Smirnova, Dmitri Fedorov
		3	CZECH CUBIST ARCHITECTURE AND URBAN SPACE TRANSFORMATION IN PRAGUE	Dr. Jana Novakova, Tomas Kral
		4	POST-WAR SURREALIST MOVEMENTS AND SCULPTURAL INNOVATIONS IN CZECH ART	Prof. Dr. Petr Svoboda, Klara Dvorakova, Lukas Hruska
		5	LEBANESE CALLIGRAPHY EVOLUTION THROUGH CONTEMPORARY ARABIC TYPOGRAPHY	Assoc. Prof. Dr. Layla Hassan, Dr. Karim El-Sayed
		6	PHoenICIAN MOTIFS IN MODERN LEBANESE CONTEMPORARY PAINTING TRADITIONS	Rami Abou Nasr, Assis. Prof. Dr. Nadia Fares, Samir Younes
		7	YEMENI TRADITIONAL TATTOO ARTISTRY AND CULTURAL IDENTITY PRESERVATION	Prof. Dr. Ahmed Al-Mansoori, Fatima Saleh
		8	WAR-TORN YEMENI STREET ART AS RESISTANCE AND SOCIAL COMMENTARY	Dr. Hassan Qasem, Noor Al-Hamdani, Yusuf Bahran
		9	SANAA WOODCARVING TECHNIQUES IN CONTEMPORARY YEMENI FURNITURE DESIGN	Assoc. Prof. Dr. Salem Al-Ghurbani, Mariam Thabit
		10		
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Assis. Prof. Dr. Nadia Fares,**	1	URBAN MIGRATION PATTERNS AND SOCIAL INTEGRATION CHALLENGES IN POST-SOVIET KAZAKHSTAN	Prof. Dr. Aigerim Nurlanova, Dr. Yerzhan Tolegenov, Aidana Kassenova
		2	ETHNIC IDENTITY FORMATION AMONG MULTIGENERATIONAL KAZAKH FAMILIES IN ALMATY	Assoc. Prof. Dr. Gulnara Abayeva, Ruslan Zhumatov, Dina Sarsenbayeva
		3	GLOBALIZATION EFFECTS ON TRADITIONAL FAMILY STRUCTURES IN CZECH RURAL COMMUNITIES	Dr. Petr Novak, Klara Svobodova, Martin Dvorak
		4	SOCIAL MOBILITY BARRIERS FOR ROMA MINORITIES IN CONTEMPORARY CZECH SOCIETY	Assoc. Prof. Dr. Jana Horakova, Tomas Kral
		5	SECTARIAN CONFLICT DYNAMICS AND URBAN SEGREGATION IN POST-WAR BEIRUT	Prof. Dr. Rania Saliba, Dr. Elias Harb, Maya Nassar
		6	GENDER ROLES EVOLUTION AMONG LEBANESE DIASPORA COMMUNITIES IN EUROPE	Assis. Prof. Dr. Nadia Fares, Sami Hayek
		7	TRIBAL LOYALTY SYSTEMS VERSUS MODERN STATE FORMATION IN YEMENI SOCIETY	Dr. Ahmed Al-Mansoori, Faisal Rahman
		8	WATER SCARCITY AND INTER-TRIBAL CONFLICT ESCALATION IN YEMENI RURAL AREAS	Assoc. Prof. Dr. Huda Alawi, Khalid Saeed, Noor Al-Hadhrami
		9	YOUTH RADICALIZATION PROCESSES IN YEMEN'S CONFLICT-ZONES	Prof. Dr. Salem Qasem, Dr. Lubna Hadrami
		10	WOMEN'S SOCIAL NETWORKS AND RESILIENCE STRATEGIES DURING YEMEN CIVIL WAR	Fatima Al-Zarqa, Assis. Prof. Dr. Tariq Bin Laden, Aisha Mohammed
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Assoc. Prof. Dr. Gulnara Abayeva,**	1	POST-SOVIET IDENTITY FORMATION IN KAZAKH LITERATURE THROUGH NOMADIC MOTIFS	Prof. Dr. Aigerim Tolegenova, Dr. Yerzhan Kassenov, Aidana Zhumaliyeva
		2	FEMINIST VOICES IN CONTEMPORARY KAZAKHSTANI NOVELS ADDRESSING PATRIARCHAL TRADITIONS	Assoc. Prof. Dr. Gulnara Abayeva, Nurlan Bekbolatov, Dina Sarsenbayeva
		3	CZECH SURREALISM'S INFLUENCE ON POST-COMMUNIST NARRATIVE EXPERIMENTATION	Dr. Petr Novak, Klara Svobodova
		4	KAFLKA'S LEGACY IN CONTEMPORARY CZECH GRAPHIC NOVELS AND URBAN ALIENATION THEMES	Assoc. Prof. Dr. Jana Horakova, Tomas Kral, Eva Dvorakova
		5	ARABIC POETRY TRADITIONS AND LEBANESE CIVIL WAR TRAUMA REPRESENTATIONS	Prof. Dr. Layla Harb, Dr. Sami Nader, Nour El-Khoury
		6	POSTCOLONIAL DISCOURSE IN LEBANESE DIASPORIC LITERATURE ACROSS MULTILINGUAL CONTEXTS	Assis. Prof. Dr. Rima Saliba, Elias Mitri
		7	YEMENI FOLK TALES ADAPTATION IN MODERN PROSE ADDRESSING CONFLICT AND RESILIENCE	Dr. Ahmed Al-Thawr, Fatima Saleh
		8	MAGICAL REALISM TECHNIQUES IN CONTEMPORARY YEMENI SHORT FICTION	Assoc. Prof. Dr. Khaled Bahran, Mariam Qasim, Hassan Alawi
		9	ORAL STORYTELLING TRADITIONS EVOLUTION IN YEMENI CONTEMPORARY POETRY	Prof. Dr. Yusuf Al-Amri, Dr. Lina Harb
		10		
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Dr. Aizhan Kairatova,**	1	EXISTENTIAL PHILOSOPHY AND POST-SOVIET IDENTITY FORMATION IN KAZAKHSTANI SOCIETY	Prof. Dr. Almaz Tolegenov, Dr. Aizhan Kairatova, Yerzhan Nurlan
		2	NOMADIC EPISTEMOLOGY AND MODERN KAZAKH CONCEPTIONS OF KNOWLEDGE ACQUISITION	Assoc. Prof. Dr. Gulnara Sarsenova, Ruslan Bekbolatov, Dina Abayeva
		3	ALBANIAN NATIONALISM THROUGH THE LENS OF HEGELIAN DIALECTICAL PROCESSES	Dr. Liridon Hoxha, Eralda Meta, Prof. Dr. Besnik Sulaj
		4	POST-COMMUNIST ETHICS AND MORAL RECONSTRUCTION IN ALBANIAN PHILOSOPHICAL DISCOURSE	Assis. Prof. Dr. Anila Deda, Klevis Bega
		5	ISLAMIC PHILOSOPHY AND SUFISM IN CONTEMPORARY SUDANESE INTELLECTUAL TRADITIONS	Prof. Dr. Ahmed El-Sadig, Dr. Fatima Nur, Omar Khalid
		6	AFRICAN UBUNTU ETHICS VERSUS WESTERN INDIVIDUALISM IN SUDANESE MORAL PHILOSOPHY	Assoc. Prof. Dr. Hassan Al-Mahdi, Safa Ibrahim, Dr. Yassir Gumaa
		7	CONFUCIAN VIRTUE ETHICS ADAPTATION IN VIETNAMESE EDUCATIONAL PHILOSOPHY	Nguyen Thi Lan, Prof. Dr. Tran Van Minh, Le Hoang Anh
		8	EXISTENTIALISM AND BUDDHIST NON-SELF DOCTRINE IN VIETNAMESE METAPHYSICAL THOUGHT	Dr. Pham Quoc Hung, Vo Thi Mai, Assoc. Prof. Dr. Doan Van Tuan
		9	MARXIST DIALECTICS AND VIETNAMESE REVOLUTIONARY AESTHETICS IN MODERN CONTEXT	Assis. Prof. Dr. Hoang Thi Nga, Nguyen Duc Linh, Bui Kim Chi
		10	PHENOMENOLOGICAL ANALYSIS OF VIETNAMESE RURAL CONSCIOUSNESS AND URBAN TRANSITION	Dr. Le Thi Thu, Tran Minh Duc, Prof. Dr. Vuong Thi Huong
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Prof. Dr. Liriana Kuci**	1	PSYCHOLOGICAL IMPACTS OF URBAN MIGRATION ON FAMILY DYNAMICS IN KAZAKHSTANI CITIES	Prof. Dr. Aigerim Sarsenova, Dr. Yerzhan Kudaibergenov, Aidana Tolegenova
		2	EFFECTS OF SOCIAL MEDIA ADDICTION ON ACADEMIC PERFORMANCE AMONG KAZAKHSTANI UNIVERSITY STUDENTS	Assoc. Prof. Dr. Gulnara Abilkair, Nurlan Bekbolatov, Dina Sarsenbayeva
		3	CULTURAL TRAUMA AND IDENTITY FORMATION IN POST-COMMUNIST ALBANIAN YOUTH	Dr. Eralda Lame, Assis. Prof. Dr. Besnik Hoxha
		4	WORKPLACE STRESS AND BURNOUT PREVALENCE AMONG ALBANIAN HEALTHCARE PROFESSIONALS	Prof. Dr. Liriana Kuci, Fatmir Deda, Anila Godo
		5	POST-TRAUMATIC STRESS DISORDER PREVALENCE AMONG SUDANESE CONFLICT SURVIVORS	Dr. Amal Hassan, Khalid Mohammed, Sara Ahmed
		6	PARENTING STYLES AND CHILD DEVELOPMENT OUTCOMES IN SUDANESE RURAL COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Fatima El-Sayed, Omar Abdelrahman
		7	MINDfulness INTERVENTIONS FOR ANXIETY REDUCTION AMONG VIETNAMESE UNIVERSITY STUDENTS	Prof. Dr. Nguyen Thi Lan, Dr. Tran Minh Hoang, Lan Anh Nguyen
		8	INTERGENERATIONAL TRAUMA EFFECTS ON MENTAL HEALTH IN VIETNAMESE FAMILIES	Dr. Pham Van Duc, Assis. Prof. Dr. Le Thi Mai
		9	DIGITAL ADDICTION AND SLEEP PATTERNS AMONG VIETNAMESE ADOLESCENTS	Assoc. Prof. Dr. Hoang Van Tuan, Nguyen Thi Hien, Vu Minh Quang
		10	RESILIENCE FACTORS IN VIETNAMESE MIGRANT WORKERS FACING LABOR EXPLOITATION	Dr. Le Ngoc Thuy, Prof. Dr. Bui Anh Tuan, Tran Thi Kim, Hoang Minh
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Dr. Besnik Hoxha,**	1	IMPACT OF PHYSICAL EDUCATION PROGRAMS ON ACADEMIC PERFORMANCE AMONG IRAQI HIGH SCHOOL STUDENTS	Prof. Dr. Ahmed Al-Samarrai, Dr. Fatima Hassan, Omar Khalid
		2	EFFECTS OF TEAM SPORTS PARTICIPATION ON SOCIAL SKILLS DEVELOPMENT IN IRAQI UNIVERSITY STUDENTS	Assoc. Prof. Dr. Layla Mahmoud, Karim Nasser, Zainab Ali
		3	ROLE OF TRADITIONAL MARTIAL ARTS IN PHYSICAL EDUCATION CURRICULA FOR ALBANIAN YOUTH	Dr. Besnik Hoxha, Enea Deda
		4	INFLUENCE OF OUTDOOR ADVENTURE ACTIVITIES ON STUDENT MOTIVATION IN ALBANIAN SCHOOLS	Assis. Prof. Dr. Anila Hoxhaj, Dr. Erion Gega, Mira Lleshi
		5	ASSESSING THE IMPACT OF SPORTS PROGRAMS ON NUTRITIONAL AWARENESS AMONG SUDANESE ADOLESCENTS	Prof. Dr. Mustafa Osman, Sara Ahmed, Khalid El-Sayed
		6	EFFECTIVENESS OF PHYSICAL ACTIVITY INTERVENTIONS FOR IMPROVING CONCENTRATION IN SUDANESE PRIMARY SCHOOLS	Dr. Amina Khalil, Assoc. Prof. Dr. Hassan Ibrahim, Noor Hassan
		7	DEVELOPMENT OF SWIMMING EDUCATION PROGRAMS FOR VIETNAMESE RURAL SCHOOL CHILDREN	Nguyen Van Hai, Tran Thi Lan, Dr. Le Minh Duc
		8	INTEGRATION OF TRADITIONAL VIETNAMESE GAMES INTO MODERN PHYSICAL EDUCATION CURRICULA	Prof. Dr. Pham Thi Hong, Vo Van Truong, Nguyen Thi Mai
		9	EFFECTS OF AEROBIC EXERCISE ON COGNITIVE FUNCTION AMONG VIETNAMESE UNIVERSITY ATHLETES	Assoc. Prof. Dr. Hoang Van Nam, Le Thi Thu, Dr. Bui Quang Vinh
		10	ROLE OF SPORTS COACHING IN LEADERSHIP SKILL DEVELOPMENT FOR VIETNAMESE HIGH SCHOOL STUDENTS	Assis. Prof. Dr. Do Thi Hanh, Nguyen Van Long, Tran Minh Tuan, Pham Thi Nga
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Asst. Prof. Meltem GÖKSEL KABALCI**	1	THE VISIBILITY OF ECO-COSMOLOGICAL THINKING IN CONTEMPORARY ART	Dr. Melike SUBAŞI
		2	THE WHEEL OF FORTUNE MOTIF IN TURKISH CARPET ART	Asst. Prof. Meltem GÖKSEL KABALCI
		3	HALI SANATINA ALTERNATİF ARAYIŞLAR BAĞLAMINDA: TAFTİNG HALILAR	Oğuzhan KABALCI
		4	GÖRSEL SANATLAR EĞİTİMİNDE ATIK ve KAVRAMSAL SANAT	Dr. Öğr. Üyesi Tuğba ÇELEBİ Nuran FİGEN
		5	CONTEMPORARY APPROACHES İN WEDDİNG RİNG DESİGNS	Öğretim Görevlisi Müjgan Emre
		6	Yasumasa Morimura Örneğinde Temellük Sanatı ve Anakronik Temsil	Dr. Öğr. Üyesi Aysun CANCAN Yüksek Lisans Öğrencisi Ahu Gaye EREN
		7	THE REFLECTİON OF KARA MEMİ'S UNDERSTANDİNG OF RULELESS	Doç. Mine DİLBER
		8	BİLİM KURGU SİNEMASINDA İÇ MEKÂN TASARIMI VE UZAY: 2001: A SPACE ODYSSEY ÖRNEĞİ	Doç.Dr. ÇAĞRI YALÇIN Doç.ELİF ÖZDOĞLAR
		9	ÇAĞDAŞ MEKÂN TASARIMINDA KİNETİK MEKÂN KAVRAMI: ES DEVLİN ÜZERİNDEN BİR İNCELEME	Doç.Dr. ÇAĞRI YALÇIN Doç.ELİF ÖZDOĞLAR

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Dr. Öğr. Üyesi, İsa UĞUR**	1	COĞRAFİ İŞARETİN GÖRÜNMEYEN YÜZÜ: OLUMSUZ ETKİLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	Doç. Dr. Oya ÖZKANLI Arş. Gör. Çağlar BAYAR
		2	MODERN GASTRONOMİDE ANTİK TAHILLARIN ROLÜ VE UYGULAMA ALANLARI	Doç. Dr. Hatice PEKMEZ Arş. Gör. Çağlar BAYAR
		3	SOME OF OUR CULTURAL ASSETS RECOVERED IN OUR MUSEUMS AND THE ROLE OF OUR COUNTRY	Nevin EYİDOĞAN
		4	GASTRONOMİ VE DİJİTALLEŞME KONULU AKADEMİK YAYINLARIN TR DİZİN KAPSAMINDA BİBLİYOMETRİK ANALİZİ	Öğretim Görevlisi Meryem SET
		5	GÜNCEL BİR YAKLAŞIM OLARAK “FOOD PAIRING” AKIMI	Doç. Dr., İrfan YURT Dr. Öğr. Üyesi, İsa UĞUR
		6	SÜRDÜRÜLEBİLİR RESTORANLARDA YEREL ÜRÜN VE COĞRAFİ İŞARETLERİN ROLÜ: BİBLİYOMETRİK BİR HARİTALAMA	Doç.Dr., İrfan YURT Muhammet HASAN Dr.Öğr.Üyesi, İsa UĞUR
		7	DİJİTAL ÇAĞDA VERİ HÂKİMİYETİ: OTORİTER İLETİŞİM ORTAMLARININ YÜKSELİŞİ VE DİJİTAL DİKTATÖRLÜK	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali GAZİ
		8	SENTETİK MAĞDURİYET: YAPAY ZEKÂ TEMELLİ YARDIM GÖRSELLERİNDE AŞIRILAŞTIRILMIŞ TEMSİL VE VİCDAN DÖNGÜSÜ	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali GAZİ

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Doç. Dr. Gökhan ÇAKIR**	1	UEFA ŞAMPİYONLAR LİGİ'NİN ÜLKELERE GÖRE ANALİZİ	Doç. Dr. Erdal ARI Dr. Öğr. Üyesi Abdullah ÇETİNDEMİR
		2	TÜRK FUTBOL KULÜPLERİNİN UEFA PERFORMANSI	Doç. Dr. Erdal ARI Dr. Öğr. Üyesi Abdullah ÇETİNDEMİR Kıymet UZUNER
		3	AN INVESTIGATION OF TEACHER CANDIDATES' 21ST CENTURY SKILLS AND LIFELONG LEARNING TENDENCIES	Kenan KOÇ Mustafa Soner YÜCE
		4	SCIENTIFIC RESEARCH ATTITUDES AND CAREER AWARENESS IN SPORT SCIENCES: A NARRATIVE REVIEW	Doç. Dr. Gökhan ÇAKIR
		5	SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNDE SPORA BAĞLILIKLARININ ARAŞTIRILMASI	Gamze TEMEL Doç. Dr. Egemen ERMİŞ Prof. Dr. Osman İMAMOĞLU
		6	SPOR YAPMA DAVRANIŞ AŞAMALARINA GÖRE ÜNİVERSİTELİ ÖĞRENCİLERDE BESLENME DURUMLARI	Gamze TEMEL Doç. Dr. Egemen ERMİŞ Prof. Dr. Osman İMAMOĞLU
		7	CULTURAL IMPORTANCE OF TRADITIONAL SPORTS	Prof. Dr. Tamer KARADEMİR Gözde DUMAN
		8	INVESTIGATION OF EXERCISE ADDICTION LEVELS OF INDIVIDUALS ENGAGED IN PILATES AND FITNESS IN PRIVATE SPORTS CENTERS	Prof. Dr. Tamer KARADEMİR Gözde DUMAN
			SERUM MMP 2, MMP 9 LEVELS AND EXERCİSE: A META-ANALYSİS	Salih ÖNER Emine BÜYÜKKAYA Beyza ERTAN
			SERUM KYNURENE, TRYPTOPHAN, SEROTONIN LEVELS AND EXERCİSE: A META-ANALYSİS	Salih ÖNER İslam TARANDİR Ökkeş DERELİ
			SPOR LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ALGILANAN STRES DÜZEYLERİNİN DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	Yükseklisans Öğrencisi Döne ÖKTEM Dr. Öğr. Üyesi Demet ÖZTÜRK ÇELİK

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Dr. Öğretim Üyesi Zeynep KURNAZ Dr. Öğretim Üyesi Özkan ÖZTÜRK**	1	YAŞLILIĞIN TEKİLLEŞMESİ: DEMOGRAFİK DÖNÜŞÜM VE AKTİF YAŞLANMA BAĞLAMINDA TEK BAŞINA YAŞAM (SOLO LİVİNG)	Dr. Öğretim Üyesi Zeynep KURNAZ Dr. Öğretim Üyesi Özkan ÖZTÜRK
		2	ÇEVRECİ SİYASETİN NORMATİF UFKU: DEMOKRASİ, EKOLOJİK YURTTAŞLIK VE ÇEVRESEL ADALET	Dr. Öğretim Üyesi Özkan ÖZTÜRK Dr. Öğretim Üyesi Zeynep KURNAZ
		3	BİR MEKÂNSAL PRATİK OLARAK MÜDAVİMLİK	Dr. Ezgi KARMAZ
		4	GÜNDELİK HAYAT: SIRADAN OLANIN BİLİMSELLEŞTİRİLMESİ ÜZERİNE	Dr. Ezgi KARMAZ
		5	Toplumsal Kutuplaşma ve Oyun: Riskler ve Avantajlar	Öğr. Gör. Dr. Mert EREKMEKÇİ
		6	İŞGÜCÜ PİYASASI KONUMLANMASI VE SOSYAL GÜVENCE AÇIĞI: GÖÇMENLER ÜZERİNE AVRUPA ÜLKELERİNDE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ	Prof. Dr. Mehmet DURUEL Mehmet MUTLU
		7	GÖÇMENLERİN SOSYAL GÜVENCEYE ERİŞİMİNDE KURUMSAL EŞİTSİZLİKLER: OECD–EU-SILC AÇIK VERİLERİYLE ÇOK DÜZEYLİ BİR ANALİZ	Prof. Dr. Mehmet DURUEL Mehmet MUTLU
		8		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Doç. Dr. Selin BİTİRİM OKMEYDAN**	1	YAPAY ZEKA HABERLERİNDE KULLANILAN FOBİK TEMSİL: TRT HABER VE BİRGÜN ÖRNEĞİ	Arş. Gör. Aleyna ÖNAL Prof. Dr. Gülsüm ÇALIŞIR
		2	Disaster Communication Literature on Civil Society and Social Media: A Literature Review on the 6 February 2023 Earthquakes	Öğr. Gör. Yasemin MERİÇ Prof. Dr. Gülsüm ÇALIŞIR
		3	SOSYAL MEDYADA İÇERİK ÜRETİMİ İLE DİJİTAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK FARKINDALIĞI	Dr. Öğr. Üyesi Saadet UĞURLU Nisa KÖRÜKÇÜ Celalettin AKTAŞ Ahmet Onur DAĞCI Osman AYTEKİN Yakup YENER Batuhan AKBAŞ Mahmut Cihan TOKER
		4	ÇOCUKLARDA TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞI TEMALI KAMU SPOTU: YEŞİLAY ÖRNEĞİ	Doç. Dr. Fikriye ÇELİK Dr. Öğr. Gör. Mustafa GÜLSÜN
		5	TRANSHÜMANİST DÜŞÜNCENİN SİNEMASAL TEMSİLİ: I AM MOTHER FİLMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME	Dr. Öğr. Gör. Mustafa GÜLSÜN Doç. Dr. Fikriye ÇELİK
		6	SHARENTING AND THE FAMILY'S ROLE IN THE CONSTRUCTION OF DIGITAL IDENTITY	Doç. Dr. Tülay YAZICI
		7	YENİ MEDYA ÇAĞINDA GÜNDELİK HAYAT EŞLİKÇİSİ OLARAK YOUTUBE EKRANI VE ESKİ YERLİ DİZİLER: AVRUPA YAKASI ÖRNEĞİ	Nisa YILDIRIM
		8	TÜRKİYE ULUSAL BASININDA İKLİM KRİZİNİN HABER BAŞLIKLARI ÜZERİNDEN İNCELENMESİ	Öğr. Gör. Dr. Bahar BALCI AYDOĞAN
			EXAMPLES OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE–FOCUSED STRATEGIES IN NEXT-GENERATION MARKETING	Doç. Dr. Selin BİTİRİM OKMEYDAN
			DIMENSIONS AND APPLICATION AREAS OF EXPERIENTIAL MARKETING	Doç. Dr. Selin BİTİRİM OKMEYDAN

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Prof. Dr. Yusuf Sait TÜRKAN**	1	NEGATIVE EFFECTS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE USE ON ACADEMIC AND PERSONAL DEVELOPMENT	Prof. Dr. Yusuf Sait TÜRKAN
		2	ANALYSIS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE USE AND ACADEMIC ETHICAL PERCEPTION AMONG ENGINEERING STUDENTS	Prof. Dr. Yusuf Sait TÜRKAN
		3	CULTURAL ANALYSIS OF TURKISH SERIES BROADCAST IN RUSSIA IN PSYCHOLOGICAL AND SOCIOLOGICAL CONTEXT: THE EXAMPLE OF MUHTEŞEM YÜZYIL AND YALI ÇAPKINI	Yüksek Lisans Öğrencisi Deniz Rzaeva
		4	A CRITICAL EVALUATION OF THE INSTRUMENTALIZATION OF CULTURE IN THE DISCOURSE OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT	Özlem ÖRÇEN
		5	Eleştirel Söylem Analizi Bağlamında Haber Metinlerinin İncelenmesi: 31 Mart 2024 Yerel Seçimleri Örneği	Serdar BİLİCİ Doç. Dr. Ahmet GÜNEŞ
		6	BAĞIMSIZ SİNEMANIN DAĞITIM SERÜVENİ: ANA AKIM SİNEMA KARŞISINDA ALTERNATİF ARAYIŞLAR	Doç. Dr. Erdinç Yılmaz
		7	CRISIS COMMUNICATION ON SOCIAL MEDIA: A QUANTITATIVE ANALYSIS OF X COMMENTS ON THE SHIFTDELETE.NET CASE	Oğuzhan SAYLAR Doç. Dr. İhsan TÜRKAL
		8	ERGENLİK DÖNEMİNDEKİ BİREYLERİN SOSYAL MEDYADA BİLGİYİ DEĞERLENDİRME BİÇİMLERİ: FENOMENOLOJİK BİR ARAŞTIRMA	Ece YILDIRIM Doç. Dr. Mustafa CINGI
			THE HOMME FATALE IN TURKISH CINEMA: AN ANALYSIS WITHIN THE FRAMEWORK OF NURİ ALÇO AND FARUK PEKER	Doç. Dr. M. Özer ÖZKANTAR

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Prof. Dr. CANAN NAKİBOĞLU**	1	DIGITALIZATION AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN EDUCATION	Doç. Dr. Celalettin KORKMAZ Prof. Dr. İmam Bakır ARABACI
		2	SCHOOL LEADERSHIP IN THE AGE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND ALGORITHMIC LEADERSHIP	Prof. Dr. İmam Bakır ARABACI Doç. Dr. Celalettin KORKMAZ
		3	DEVELOPMENT OF AN ANALYTIC RUBRIC FOR EVALUATING CHEMISTRY COURSE PUZZLES AND ASSESSING OF THE PUZZLES PREPARED BY PRE-SERVICE CHEMISTRY TEACHERS	Prof. Dr. CANAN NAKİBOĞLU
		4	PRE-SERVICE CHEMISTRY TEACHERS' PRE-INSTRUCTION LEVELS OF UNDERSTANDING AND EXEMPLIFICATION REGARDING RENEWABLE ENERGY AND ITS SOURCES	Prof. Dr. CANAN NAKİBOĞLU Prof. Dr. NURİ NAKİBOĞLU
		5	AN EVALUATION OF VISUAL ARTS EDUCATION FOR STUDENTS AGED 8-15 WITH DOWN SYNDROME: INSIGHTS FROM TEACHER PERSPECTIVES	Doç. Dr. Tülay GÜMÜŞER YL Öğrenci Hatice Merve ÖZASLAN
		6	PARENTEL PERSPECTIVES ON THE EVALUATION OF VISUAL ARTS FOR STUDENTS WTIH DOWN SYNDROME AGED 8-15	Doç. Dr. Tülay GÜMÜŞER YL Öğrenci Hatice Merve ÖZASLAN
		7	SOSYAL- DUYGUSAL ÖĞRENME BECERİLERİ BAĞLAMINDA 6. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABININ İNCELENMESİ	Mehmet Furkan DEDE Doç. Dr. Bilal ŞİMŞEK Doç. Dr. Bekir DİREKCİ Arş. Gör. Dr. Betül KOPARAN
		8	6. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABININ OKURYAZARLIK BECERİLERİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ	Ceren ÜSTÜN Doç. Dr. Bilal ŞİMŞEK Doç. Dr. Bekir DİREKCİ Arş. Gör. Dr. Betül KOPARAN
			ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞU OLAN ANNELERİN İYİ OLUŞLARINA YÖNELİK DENEYSEL BİR ÇALIŞMA	Yüksek Lisans Öğrencisi Mustafa Baki Ulutaşlı Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Fatih Yılmaz
			SPECIAL EDUCATION TEACHERS' VIEWS ON INDIVIDUALIZED EDUCATION PROGRAM PROCESSES	Elif ONUR KÖSE

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
December 23 - 29, 2025
IZMIR
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

28 Aralık / Dec 28, 2025 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Doç. Dr. Mehmet Baki BİLİK**	1	THE IMPORTANCE OF RİSK MANAGEMENT AND VULNERABİLİTY IN DİSASTERS	Doç. Dr. Mehmet Baki BİLİK
		2	ETHICAL STANDARDS IN DISASTER MANAGEMENT AND THEIR IMPORTANCE IN PRACTICE	Doç. Dr. Mehmet Baki BİLİK
		3	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL HİZMET BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN ALGILANAN AFET RİSK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ	Hilal Narin
		4	SOSYAL HİZMET ALANINDA ÇALIŞAN MESLEK ELEMANLARININ ROL ÇATIŞMASI YAŞAMA DURUMLARININ İNCELENMESİ: İZMİT İLÇESİ ÖRNEĞİ	Sosyal Hizmet Uzmanı – Hilal KANDAZ YILDIZ
		5	AFETLERDE DEZAVANTAJLI GRUPLAR: KADINLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLER VE HALK SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİ PERSPEKTİFİ	Doç. Dr. Sonay BİLGİN Öğr. Gör. Dr. Selen ÖZDEMİR
		6	ADLİ SİSTEME DAHİL OLAN ÇOCUKLARIN, ADLİ SÜREÇTE GÖZLEMLENEN DENEYİMLERİNİN ADLİYEDE GÖREV YAPAN PSİKOSOSYAL DESTEK ELEMANLARI TARAFINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	Simge ŞİRET
		7	TÜRKİYE'DE KAZALAR, CİNAYET/SALDIRI VE İNTİHAR KAYNAKLI ÖLÜMLERİN CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI (2018–2024)	Arş. Gör. Sümeyra SEZER KAPLAN

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Prof. Dr. Ünal İMİK Öğr. Gör. Aykut Alp TETİK**	1	HACI TASAN'S ARTISTIC PERSONALITY AND CONTRIBUTIONS TO TURKISH FOLK MUSIC	Prof. Dr. Ünal İMİK Öğr. Gör. Aykut Alp TETİK
		2	EROL PARLAK'S ARTISTIC PERSONALITY AND HIS CONTRIBUTIONS TO THE TRT TURKISH FOLK MUSIC BROKEN REPERTOIRE	Öğr.Grv. Aykut Alp Tetik Prof. Dr. Ünal İMİK
		3	CARL JOACHİM ANDERSEN'İN OP.41 NO.7 ETÜDÜNÜN FLÜT EĞİTİMİ BAĞLAMINDA TEKNİK VE BİÇİMSEL ANALİZİ	Lara Nil KARCIK Dr. Öğr. Üyesi Ezgi ERTEK BABAÇ Dr. Öğr. Muzaffer Soner YILMAZ
		4	ORTAOKUL DÜZEYİNDE PİYANO EĞİTİMİNİN ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİLERİNE KATKISI	Yüksek Lisans Öğrencisi Yunus Emre AÇIKGÖZ Doç. Dr. Verda KARAÇİL CERİT
		5	PİYANO EŞLİKÇİLİĞİNİN ÖNEMİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ	Can HACIOĞLU Prof. Dr. Zeynep Ebru AYATA
		6	Güfte Mecmualarından Örneklerle Osmanlı'da Bir Kadın Bestekar: Dilhayat	Ceren KARTAL Doç.Dr. Şeyma ERSOY ÇAK
		7		
		8		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Doç. Dr. Demet DÖNMEZ**	1	KAMU İHALE PİYASALARINDA REKABET VE ŞEFFAFLIK: AVRUPA TED AÇIK İHALE İLANLARIYLA ÜLKE DÜZEYİNDE SATIN ALMA PERFORMANSI ANALİZİ	Doç. Dr. Demet DÖNMEZ
		2	YÖNETSEL KAPASİTE KAMU HİZMET ÇIKTILARINI İYİLEŞTİRİR Mİ? DÜNYA BANKASI WGI–WDI AÇIK VERİLERİYLE PANEL VERİ ANALİZİ (1996–2024)	Doç. Dr. Demet DÖNMEZ
		3	KAMU GÖREVLİLERİ ETİK KURULUNUN PERSONEL SİSTEMİNDEKİ DENETİM MEKANİZMASINA OLASI ETKİLERİ	Rukiye DEVELİ TAŞ Doç. Dr. Hava TAHTALIOĞLU
		4	AB BÜTÇESİNDE DOĞRUDAN YÖNETİLEN FONLARDA YARARLANICI YOĞUNLAŞMASI VE KURUMSAL ERİŞİM: FTS–ŞEFFAFLIK SİCİLİ–KOMİSYON GÖRÜŞMELERİ VERİLERİYLE DİNAMİK AĞ ANALİZİ	Doç. Dr. Soner AKIN
		5	AB DÜZENLEYİCİ YÖNETİŞİM: DSA KAPSAMINDA PLATFORMLARIN “UYUM DAVRANIŞI” ANALİTİĞİ	Doç. Dr. Soner AKIN
		6	BÖLGESEL VE YEREL KALKINMADA İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ROLÜ	Günay GÖNÜLLÜ Ç. Ozan GÖNÜLLÜ
		7	YEŞİL ŞEHİR POLİTİKALARI VE YEREL YÖNETİMLERİN ROLÜ: DÜNYA VE TÜRKİYE ÜZERİNE BİR ANALİZ	Doç. Dr. Makbule ŞİRİNER ÖNVER Doç. Dr. Günay GÖNÜLLÜ
		8	TÜRKİYE’NİN AFET RİSK PROFİLİNİN KAMU YÖNETİMİ PERSPEKTİFİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ	Dr. Öğr. Üyesi Galip USTA Dr. Öğr. Üyesi Ezgi ATALAY
		9	The Politicization of Urban Space: The Diplomatic Utilization of “City Space” at the Intersection of Domestic and Foreign Policy	Aslıhan ÇİÇEK Dr. Öğr. Üyesi ALİ ÇİÇEK
		10	SOSYAL BELEDİYECİLİK ve YEREL YÖNETİMLER	Doç.Dr.İsmail GÜNEŞ Batuhan İNALTEKİN
		11	TÜRKİYE VE AZERBEYCAN AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞININ FAALİYETLERİNİN VE POLİTİKALARININ WEB SAYFASI İÇERİĞİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI	Mansur Mehdiyev

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	**Asst. Prof. Dr. Derya YÜCEL**	1	THE POWER OF SOCIAL MEDIA IN DIGITAL ENTREPRENEURSHIP	Dr. Meftun Deniz Prof. Dr. Seyhun Doğan
		2	ANTI-SOCIAL WORKING HOURS	Assistant Professor Yusuf Erdem TUNÇ
		3	FAMILY-BASED CARE POLICIES	Assistant Professor Yusuf Erdem TUNÇ
		4	THE EFFECTS OF EXPERİMENTAL WORKSHOP STRUCTURES ON ORGANİZATİONAL CREATİVİTY İN TEXTİLE INDUSTRY DESİGN CENTERS	Doç. Vildan TOK DERECİ Sinem ÇAVDAR
		5	THE IMPACT OF DIGITAL EDUCATION PLATFORMS ON CORPORATE IMAGE AND PERCEPTION MANAGEMENT: A QUALITATIVE STUDY ON UNIVERSITY STUDENTS	Gözde KUZU ULUÇAY
		6	THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE–SUPPORTED PERSONALIZATION APPROACHES IN LEARNING MANAGEMENT SYSTEMS ON LEARNING PROCESSES	Ahmet Gökhan ULUÇAY
		7	THE IMPACT OF PROACTIVE PERSONALITY ON EMPLOYEE MOTIVATION: A STUDY ON EMPLOYEES IN DIFFERENT SECTORS	Yasamin Ghaffari Jourabi Doç. Dr. Öğretim Üyesi Ali Leventeli
		8	DO EASTBOUND AND WESTBOUND FREIGHT RATES LEAD EACH OTHER? A LINEAR GRANGER CAUSALITY ANALYSIS ON THE SHANGHAI–ROTTERDAM ROUTE	Abdullah Açık Bunyamin Kamal
		9	STATE-DEPENDENT EFFECTS OF CARBON PRICES ON DRY BULK FREIGHT MARKETS: EVIDENCE FROM QUANTILE REGRESSION	Abdullah Açık Bunyamin Kamal
		10	THE IMPORTANCE OF SOCIAL SUSTAINABILITY WITHIN THE FRAMEWORK OF SUSTAINABILITY MANAGEMENT: A COMPARATIVE CASE ANALYSIS OF GLOBAL AND TÜRKİYE CONTEXTS	Asst. Prof. Dr. Derya YÜCEL
		11	THE EVOLUTION AND FUTURE TRENDS OF SOCIAL SUSTAINABILITY LITERATURE: A COMPREHENSIVE BIBLIOMETRIC ANALYSIS (1993-2025)	Asst. Prof. Dr. Derya YÜCEL Res. Asst. Fatih EROĞLU
		12	TÜKETİCİLERİN KARBON AYAK İZİ FARKINDALIĞININ KURUMSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK STRATEJİLERİNDEKİ ROLÜ	Doç. Dr. Talha BAYIR

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Dr. Budi Santoso,**	1	PUBLIC ADMINISTRATION REFORMS FOR POST-CONFLICT GOVERNANCE RECONSTRUCTION IN IRAQ	Prof. Dr. Ahmed Al-Samarrai, Dr. Fatima Hassan, Omar Khalid
		2	DECENTRALIZATION CHALLENGES AND LOCAL GOVERNMENT CAPACITY BUILDING IN IRAQI PROVINCES	Assoc. Prof. Dr. Layla Mahmoud, Dr. Sami Rashid, Noor Ibrahim
		3	E-GOVERNMENT IMPLEMENTATION STRATEGIES FOR ENHANCING PUBLIC SERVICE DELIVERY IN INDONESIA	Dr. Budi Santoso, Assoc. Prof. Dr. Sari Wijaya
		4	CORRUPTION PREVENTION MECHANISMS AND ADMINISTRATIVE TRANSPARENCY IN INDONESIAN BUREAUCRACY	Prof. Dr. Agus Pratama, Lina Setiawati, Rina Kusuma
		5	PUBLIC SECTOR REFORM INITIATIVES ADDRESSING CIVIL SERVICE PROFESSIONALIZATION IN SUDAN	Dr. Abdelrahman El-Siddig, Fatima Ali, Assis. Prof. Dr. Omar Hassan
		6	LOCAL GOVERNANCE MODELS FOR CONFLICT MANAGEMENT AND COMMUNITY DEVELOPMENT IN SUDAN	Assoc. Prof. Dr. Nadia Khalil, Dr. Mustafa Osman
		7	DIGITAL GOVERNANCE TRANSFORMATION THROUGH SMART CITY INITIATIVES IN TAIWAN	Prof. Dr. Chen Wei-Ling, Dr. Lin Mei-Hua, Wang Hao
		8	PUBLIC POLICY EVALUATION FRAMEWORKS FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN TAIWAN	Dr. Huang Pei-Chen, Assis. Prof. Dr. Tsai Ming-Jie, Liu Chun-Yi
		9	CIVIL SERVICE REFORM AND PERFORMANCE MANAGEMENT SYSTEMS IN TAIWANESE ADMINISTRATION	Assoc. Prof. Dr. Wu Li-Chun, Chang Yu-Ting
		10	INTERGOVERNMENTAL FISCAL RELATIONS AND LOCAL BUDGET AUTONOMY IN TAIWAN	Prof. Dr. Lee Hsiao-Wen, Dr. Yeh Shu-Fen, Chen Yi-Jing, Kao Ming-Hsien
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Assoc. Prof. Dr. Huang Tsung**	1	WOMEN'S COOPERATIVES AS CATALYSTS FOR SOCIAL COHESION IN SUDANESE REFUGEE CAMPS	Dr. Aisha Mohammed, Fatima El-Sayed
		2	RESTORATIVE JUSTICE CIRCLES FOR CONFLICT RESOLUTION IN DARFUR COMMUNITIES	Assis. Prof. Dr. Hassan Ibrahim, Mariam Ahmed, Khalid Osman
		3	TRADITIONAL CONFUCIAN MEDIATION MODELS FOR URBAN NEIGHBORHOOD DISPUTES IN TAIWAN	Prof. Dr. Chen Wei-Ling, Dr. Lin Mei-Hua, Wang Jia-Hao
		4	INDIGENOUS RITUALS AND MODERN PSYCHOSOCIAL SUPPORT FOR TAIWAN ABORIGINAL HEALING	Assoc. Prof. Dr. Huang Tsung-Yi, Li Pei-Chen, Chang Yu-An
		5	ECOLOGICAL RESTORATION PROJECTS FOSTERING COMMUNITY SOLIDARITY IN TAIWANESE RURAL VILLAGES	Dr. Tsai Ming-Ju, Liu Hao-Wei, Prof. Dr. Wu Shu-Fen, Chen Li-Ting
		6	COMMUNITY RECONCILIATION PROGRAMS FOR POST-CONFLICT HEALING IN IRAQI SUNNI-SHIA NEIGHBORHOODS	Prof. Dr. Ahmed Al-Samarrai, Dr. Fatima Hassan, Omar Khalid
		7	TRAUMA RECOVERY INITIATIVES THROUGH INTERGENERATIONAL DIALOGUE IN IRAQI KURDISTAN	Assoc. Prof. Dr. Layla Mahmoud, Karim Aziz, Dr. Nadia Rahman, Sara Ismail
		8	INTEGRATING TRADITIONAL HEALING PRACTICES IN INDONESIAN POST-DISASTER COMMUNITY RECOVERY	Dr. Budi Santoso, Assoc. Prof. Dr. Sari Wijaya
		9	YOUTH-LED PEACEBUILDING WORKSHOPS ADDRESSING ETHNIC TENSIONS IN ACEH PROVINCE	Prof. Dr. Rina Setiawati, Adi Pratama, Lina Sari
		1		
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Dr. Kiptoo Arap,**	1	DIGITAL MEDIA INFLUENCE ON YOUTH POLITICAL MOBILIZATION DURING KENYAN ELECTIONS	Prof. Dr. Jane Mwangi, Dr. Kiptoo Arap, Sarah Njoroge, Elias Ochieng
		2	SOCIAL MEDIA PROPAGANDA TACTICS IN ETHNIC CONFLICT NARRATIVES IN KENYA	Assoc. Prof. Dr. Paul Kimani, Miriam Wanjiku, Dr. Hassan Omar
		3	COMMUNITY RADIO'S ROLE IN HIV/AIDS AWARENESS CAMPAIGNS IN RURAL KENYA	Dr. Agnes Kiptoo, Samuel Otieno, Grace Muthoni
		4	SMARTPHONE ADOPTION PATTERNS AND INFORMATION ACCESS IN KENYAN SLUMS	Assis. Prof. Dr. Ruth Ndung'u, James Kariuki, Amina Hassan, Peter Mbugua
		5	WHATSAPP MISINFORMATION CAMPAIGNS DURING PAKISTANI POLITICAL CRISES	Prof. Dr. Fatima Ahmed, Dr. Bilal Khan, Sana Rehman
		6	TELEVISION FRAMING OF GENDER ISSUES IN CONSERVATIVE PAKISTANI SOCIETY	Assoc. Prof. Dr. Nadeem Malik, Ayesha Siddiqui, Imran Farooq
		7	BOLSONARO ERA FAKE NEWS ECOSYSTEMS ON BRAZILIAN SOCIAL PLATFORMS	Dr. Carlos Silva, Prof. Dr. Mariana Costa, Lucas Pereira, Sofia Ramos
		8	TELEVISÃO FRAMING OF AMAZON RAINFOREST DESTRUCTION IN BRAZILIAN MEDIA	Assoc. Prof. Dr. Roberto Lima, Ana Beatriz, João Mendes
		9	PODCAST INFLUENCE ON YOUTH POLITICAL ENGAGEMENT IN URBAN BRAZIL	Dr. Fernanda Oliveira, Gabriel Santos
		10	DIGITAL DIVIDE AND RURAL BROADBAND ACCESS CHALLENGES IN BRAZIL	Assis. Prof. Dr. Thiago Correa, Isabela Nunes, Pedro Almeida, Dr. Laura Mendes
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Dr. Samuel Otieno,**	1	**IMPACT OF CLIMATE-INDUCED RURAL-TO-URBAN MIGRATION ON NAIROBI SLUM COMMUNITIES**	Prof. Dr. Mwangi Kiptoo, Dr. Amina Hassan, Joseph Njoroge
		2	**SOCIOECONOMIC INTEGRATION CHALLENGES FOR SOMALI REFUGEES IN KENYAN BORDER TOWNS**	Assoc. Prof. Dr. Esther Wanjiku, Omar Abdullahi, Grace Muthoni
		3	**GENDER DYNAMICS IN INTERNAL DISPLACEMENT PATTERNS ACROSS KENYAN ARID LANDS**	Dr. Samuel Otieno, Fatma Ali, Peter Kimani
		4	**EDUCATIONAL BARRIERS FACING REFUGEE CHILDREN IN DADAAB CAMPS LONG-TERM**	Njeri Mwangi, Prof. Dr. David Kariuki, Salma Ibrahim
		5	**LABOR MIGRATION PATTERNS FROM RURAL PAKISTAN TO GULF COUNTRIES ECONOMIC IMPACTS**	Dr. Ahmed Khan, Fatima Zahra, Bilal Rehman
		6	**AFGHAN REFUGEE RESETTLEMENT EXPERIENCES IN PAKISTANI URBAN NEIGHBORHOODS**	Assoc. Prof. Dr. Sara Malik, Imran Siddiqui
		7	**URBAN INFORMAL ECONOMY PARTICIPATION AMONG BRAZILIAN NORTHEASTERN MIGRANTS**	Prof. Dr. Carlos Silva, Maria Oliveira, João Pereira
		8	**VENEZUELAN MIGRANT INTEGRATION CHALLENGES IN SÃO PAULO LABOR MARKETS**	Dr. Ana Ribeiro, Lucas Santos, Camila Ferreira
		9	**CLIMATE MIGRATION EFFECTS ON AMAZON RURAL COMMUNITIES AND INDIGENOUS POPULATIONS**	Assis. Prof. Dr. Rafael Lima, Dr. Isabel Costa

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Prof. DR. Nourredine Cherifi,**	1	THE INTERPLAY OF RELIGION AND PHILOSOPHY IN AZERBAIJANI CULTURAL CONTEXT	Nigar Mammadova, Elvin Huseynov,
		2	PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS OF RELIGIOUS BELIEFS IN MODERN AZERBAIJAN	Farid Aliyev, Leyla Ismayilova
		3	THE INFLUENCE OF ISLAMIC PHILOSOPHY ON CONTEMPORARY ETHICS IN IRAN	Dr. Mohammad Rezaei, Lec. Simin Ahmadi,
		4	RELIGION AND PHILOSOPHY: A CRITICAL STUDY OF REASON AND FAITH IN IRANIAN THOUGHT	Ali Karimi, Fatemeh Hosseini,
		5	RELIGIOUS PHILOSOPHY AND NATIONAL IDENTITY IN ALGERIA	Assoc. Prof. Dr. Yacine Belkacem, Amira Bouzid, Karim Mansouri,
		6	THE ROLE OF PHILOSOPHY IN SHAPING ALGERIAN THEOLOGICAL DISCOURSE	Prof. DR. Nourredine Cherifi,
		7	THE SYNTHESIS OF RELIGIOUS AND PHILOSOPHICAL THOUGHT IN GEORGIAN INTELLECTUAL TRADITIONS	Dr. Nino Beridze, Dr. Levan Tsereteli,
		8	MODERN GEORGIAN PHILOSOPHICAL REFLECTIONS ON THE MEANING OF FAITH	Tamar Javakhishvili, Assis. Prof. Dr. Giorgi Kapanadze,

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Dr. Roya Ebrahimi,**	1	INNOVATIVE TEACHING METHODS TO ENHANCE STUDENT ENGAGEMENT	Altynay Kussainova, Dr. Yerlan Sadykov
		2	THE IMPACT OF DIGITAL TOOLS ON LEARNING OUTCOMES IN HIGHER EDUCATION	Assoc. Prof. Dr. Aigerim Nurgalieva, Didar Zhumabaev
		3	CHALLENGES OF REMOTE EDUCATION AND STRATEGIES FOR IMPROVEMENT	Dr. Roya Ebrahimi, Assis. Prof. Dr. Seyed Karim Hosseini
		4	THE ROLE OF CULTURAL CONTEXT IN CURRICULUM DEVELOPMENT	Leila Mortazavi, Dr. Hamid Reza Balouchi
		5	ASSESSING THE EFFECTIVENESS OF INCLUSIVE EDUCATION POLICIES IN INDIA	Prof. Dr. Anjali Rajan, Dr. Vikram Singh
		6	TEACHER TRAINING PROGRAMS AND THEIR EFFECT ON CLASSROOM MANAGEMENT	Assoc. Prof. Dr. Priya Menon, Sunil Sharma
		7	THE USE OF PROJECT-BASED LEARNING TO BOOST CRITICAL THINKING SKILLS	Prof. Dr. Nino Gelashvili, Irakli Donadze
		8	IMPROVING STUDENT MOTIVATION THROUGH PERSONALIZED LEARNING PATHWAYS	Assis. Prof. Dr. Mariam Beridze, Giorgi Kvaratskhelia
		9	THE EFFECT OF EDUCATIONAL TECHNOLOGY ON STUDENT ACHIEVEMENT RATES	Dr. Khatuna Bakradze, Prof. Dr. Levan Tsiklauri, Natia Chikhradze

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Assoc. Prof. Dr. Fatemeh Zare**	1	STRATEGIC MANAGEMENT PRACTICES AND THEIR IMPACT ON ORGANIZATIONAL PERFORMANCE	Prof. Dr. Saima Ahmed, Dr. Faraz Khan, Ayesha Malik
		2	THE ROLE OF LEADERSHIP STYLES IN ENHANCING EMPLOYEE MOTIVATION	Assoc. Prof. Dr. Imran Siddiqui, Ali Raza, Dr. Sana Javed
		3	DIGITAL TRANSFORMATION AND ITS EFFECT ON BUSINESS COMPETITIVENESS	Cristina Popescu, Prof. Dr. Andrei Ionescu
		4	SUSTAINABILITY INITIATIVES IN SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES: A ROMANIAN PERSPECTIVE	Dr. Elena Georgescu, Assis. Prof. Dr. Mihai Dumitrescu
		5	THE INFLUENCE OF CUSTOMER RELATIONSHIP MANAGEMENT ON SALES GROWTH	Dr. Sara Mohammadi, Prof. Dr. Reza Kazemi
		6	ANALYZING MARKET ENTRY STRATEGIES FOR IRANIAN STARTUPS	Mohammad Rahimi, Assoc. Prof. Dr. Fatemeh Zare
		7	EFFECTS OF CORPORATE GOVERNANCE ON FIRM PERFORMANCE IN EGYPT	Prof. Dr. Ahmed El-Sayed, Dr. Mona Hassan
		8	IMPLEMENTING INNOVATION MANAGEMENT TO DRIVE BUSINESS SUCCESS	Assis. Prof. Dr. Youssef Abdelrahman, Sara Ibrahim
		9	THE IMPACT OF ECONOMIC POLICIES ON ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT	Dr. Hany Mostafa, Prof. Dr. Salma Farouk, Tarek Adel
		10		
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Assis.Prof. Dr. Hanaa Abdelaziz,**	1	ECONOMIC IMPACT OF TOURISM DEVELOPMENT IN CUBA	Prof. Dr. Maria Fernandez, Dr. Carlos Ruiz, Ana Lopez Jose Martinez,
		2	ANALYSIS OF SOCIAL POLICIES AND ECONOMIC GROWTH IN CUBAN ECONOMY	Assoc. Prof. Dr. Elena Garcia
		3	THE ROLE OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN ALBANIAN ECONOMIC TRANSITION	Dr. Arben Kola, Assis. Prof. Dr. Elira Shehu, Gentian Dervishi
		4	FINANCIAL MARKET DEVELOPMENT AND INVESTMENT STRATEGIES IN ALBANIA	Prof. Dr. Ervin Meta, Dr. Blerina Hoxha
		5	INFLATION DYNAMICS AND MONETARY POLICY EFFECTIVENESS IN IRAN	Dr. Reza Kian, Prof. Dr. Leila Mohammadi
		6	LABOR MARKET CHALLENGES AND UNEMPLOYMENT TRENDS IN IRANIAN ECONOMY	Mohammad Salehi, Assoc. Prof. Dr. Sara Razavi Prof. Dr. Mona Youssef
		7	ANALYSIS OF FISCAL POLICIES AND PUBLIC DEBT MANAGEMENT IN EGYPT	Dr. Ahmed Naguib,
		8	AGRICULTURAL SECTOR'S CONTRIBUTION TO EGYPTIAN ECONOMIC DEVELOPMENT	Assoc. Prof. Dr. Karim Hassan, Mostafa El-Sayed, Sarah Kamal Omar Said

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Assoc. Prof. Dr. Somchai Phanvilay,**	1	THE EVOLUTION OF TRADITIONAL LAO POETRY IN CONTEMPORARY LITERATURE	Assoc. Prof. Dr. Somchai Phanvilay,
		2	CULTURAL IDENTITY AND LANGUAGE PRESERVATION IN LAO FOLKTALES	Assoc. Prof. Dr. Bounmy Keomany, Phouthone Phommasane, Dr. Sombath Vilay Dr. Ketsana Vang
		3	THE INFLUENCE OF ANCIENT EGYPTIAN MYTHOLOGY ON MODERN LITERARY THEMES	Dr. Ahmed El-Sayed, Prof. Dr. Mona Hassan
		4	POSTCOLONIAL NARRATIVES IN EGYPTIAN LITERATURE: A CRITICAL ANALYSIS	Assis. Prof. Dr. Youssef Mohamed, Dina Abdelrahman Prof. Dr. Habibullah Rahimi, Dr
		5	REPRESENTATIONS OF WAR AND PEACE IN AFGHAN LITERATURE	. Fariba Saeedi
		6	THE ROLE OF ORAL TRADITIONS IN AFGHANISTAN'S LITERARY IDENTITY	Nazan Gul, Assoc. Prof. Dr. Ahmad Wali
		7	EXPLORING KYRGYZ EPIC POETRY AND ITS SOCIAL FUNCTIONS	Assoc. Prof. Dr. Bekmamat Umetaliev Dr. Aizada Toktogulova
		8	THE IMPACT OF SOVIET LITERARY LEGACY ON KYRGYZ WRITERS	Prof. Dr. Zamira Usupova, Nurjan Sadykova Dr. Mirbek Isakov, Assis. Prof. Dr. Aigul Tynchtykbekova, Elmira Bakytova
		9		
		10		
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Dr. Elena Smirnova**	1	THE EVOLUTION OF INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS LAW IN AFRICA	Prof. Dr. Amina Dube, Kwame Nkrumah, Zanele Khumalo
		2	LEGAL FRAMEWORKS FOR ENVIRONMENTAL PROTECTION IN SUB-SAHARAN AFRICA	Dr. Michael Owusu, Assoc. Prof. Dr. Thandi Mbeki, Samuel Adeyemi
		3	THE ROLE OF SHARIAH LAW IN OMAN'S LEGAL SYSTEM	Fatima Al-Harthy, Dr. Saif Al-Rawahi
		4	ANALYSIS OF COMMERCIAL LAW REFORMS IN OMAN FOR FOREIGN INVESTMENTS	Assoc. Prof. Dr. Khalid Al-Amri, Nawal Said, Faisal Al-Hinai, Dr. Mariam Al-Kindi
		5	CYBERSECURITY LEGISLATION AND DATA PROTECTION IN RUSSIA	Igor Petrov, Dr. Elena Smirnova
		6	CRIMINAL JUSTICE REFORMS AND HUMAN RIGHTS PROTECTION IN RUSSIA	Assoc. Prof. Dr. Alexei Volkov, Dr. Oksana Kuznetsova, Ivan Morozov
		7	CHALLENGES OF ENFORCING INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN NIGERIA	Prof. Dr. Chinedu Okeke, Ifeoma Nwosu
		8	WOMEN'S LEGAL RIGHTS AND SOCIAL EMPOWERMENT IN NIGERIA	Dr. Aisha Bello, Assis. Prof. Dr. Funke Adeyemi, Ngozi Eze, Prof. Dr. Olufemi Adetunji
		9	LEGISLATION AGAINST CORRUPTION: ASSESSING EFFECTIVENESS IN NIGERIA	Samuel Johnson, Dr. Grace Obi, Assoc. Prof. Dr. Kelechi Umeh, Ifedayo Adebayo, Prof. Dr. Maryam Yusuf
		10		
		11		

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES December 23 - 29, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Aralık / Dec 28, 2025 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	**Assoc. Prof. Dr. Alina Beketova**	1	THE EVOLUTION OF CONTEMPORARY AFRICAN ART AND ITS GLOBAL INFLUENCE	Assis. Prof. Dr. Chinedu Okafor
		2	DIGITAL TECHNOLOGIES AND THEIR IMPACT ON TRADITIONAL NIGERIAN ART FORMS	Dr. Ifeanyi Umeh, Oluchi Nwankwo, Emeka Onwudiwe
		3	EXPLORING THE RESURGENCE OF FOLK ART IN KAZAKHSTAN'S MODERN CULTURE	Assoc. Prof. Dr. Alina Beketova
		4	CULTURAL IDENTITY AND VISUAL ARTS IN KAUKAZ REGION	Dr. Timur Kuanyshbek, Assis. Prof. Dr. Zhanara Ismailova
		5	THE INFLUENCE OF SPANISH BAROQUE ART ON MODERN PAINTING TECHNIQUES	Prof. Dr. Marta Garcia, Luis Fernandez, Dr. Javier Ruiz
		6	THE ROLE OF PUBLIC ART IN URBAN SPACES IN SPAIN	Dr. Elena Sanchez, Assoc. Prof. Dr. Carlos Moreno, Ana Lopez, Miguel Ramos
		7	ARTISTIC EXPRESSIONS IN DUBAI: A FUSION OF TRADITION AND MODERNITY	Dr. Fatima Al Mansoori, Assis. Prof. Dr. Saeed Al Falasi
		8	IMPACT OF GLOBALIZATION ON THE ART MARKET IN THE UAE	Prof. Dr. Khalid Bin Rashid, Sara Al Nahyan, Dr. Maryam Al Mazrouei, Omar Saeed
		9	THE ROLE OF ART FESTIVALS IN PROMOTING CULTURAL DIALOGUE IN DUBAI	Assoc. Prof. Dr. Latifa Al Khouri, Dr. Hamid Al Ali, Noura Youssef, Ali Bin Thani, Dr. Yasmin Ahmed
		10		
		11		

Contents

GÜNEYBATI ANADOLU YÖRÜK YERLEŞİMLERİNDE HAVSIZ (KİRKİTLİ) SECCADE (NAMAZLAĞI) DOKUMALARI: KOMPOZİSYON, TEKNİK VE MOTİF İNCELEMESİ 1
BURDUR VE ÇEVRESİNDE TESPİT EDİLEN HALI SECCADELER 14
TOURNEFORT'UN ANADOLU TOPRAKLRAINDA YAPTIĞI GRAVÜRLERİN SANATSAL ANALİZLERİ 39
SEMERKAND'DA BULUNAN TARİHİ YAPILARINA AİT GÜNÜMÜZ GRAVÜRLERİNİN SANATSAL ANALİZLERİ 50
ENKAUSTİK TEKNİĞİ'NİN DÜNÜ BUGÜNÜ 61
GÜNCEL SANAT PRATİKLERİNDE KIRMIZI RENGİN KAVRAMSAL VE MEKANSAL KULLANIMI 62
OP-ART (OPTİK SANAT) İLKELERİNİN MEKAN GRAFİĞİ UYGULAMALARINDA KİNETİK ALGI YARATIMI 74
FOOD INFLATION IN ARGENTINA 89
ENFLASYON VE REFAH KAYBI: TÜRKİYE'DE 2004-2024 DÖNEMİNDE GELİR DİLİMLERİNE GÖRE TÜKETİM HARCAMALARI ÜZERİNDEN BİR İNCELEME 102
TEKNOLOJİK DÖNÜŞÜM VE TOPLUMSAL CİNSİYET: TÜRKİYE'DE TARIMDA MAKİNELEŞMENİN TARIMDAKİ KADIN İSTİHDAMI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 124
TÜRKİYE'DE TARIMSAL İSTİHDAMIN İHRACAT PERFORMANSINA ETKİSİ: YAPISAL KIRILMA ALTINDA ARDL ANALİZİ 143
DIŞ TİCARET ANALİZLERİNDE NOMİNAL VE REEL DEĞİŞKEN KULLANIMI: KARŞILAŞTIRMALI BİR YAKLAŞIM 159
TÜRKİYE'DE GENÇ İŞSİZLİĞİNİN EKONOMİK BÜYÜME, İHRACAT VE ENFLASYONA ASİMETRİK TEPKİLERİ: NARDL YAKLAŞIMI 160
KUR ŞOKLARI VE SATIN ALMA GÜCÜ PARİTESİ: TÜRKİYE'DE 1995–2025 DÖNEMSEL ANALİZİ 171
NEO-FİSHER HİPOTEZİ ÜZERİNE BİR LİTERATÜR TARAMASI 181
ÖTEKİNİN SİYASETİ: ULUSLARARASI DÜZEN VE FİLİSTİNİN KONUMLANDIRILMASI 208
PAN-TÜRKİZMİN TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ VE TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATININ KURUMSAL ÇERÇEVESİ 215
TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA U-8 GÜMRÜ HADİSESİ 224
BİR ULUSLARARASI ÖRGÜT OLARAK İSLAM İŞBİRLIĞI TEŞKILATI: YAPI, İŞLEYİŞ VE ETKİNLİK 233
AZERBAYCAN CUMHURİYETİ'NİN İSLAM İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI'NDAKİ ROLÜ 246
BAKIM EKONOMİSİ VE KADIN EMEĞİ: ILO'NUN SOSYAL KORUMA YAKLAŞIMI 255
INTERNATIONAL EDUCATION PARTNERSHIPS AND SOFT POWER COMPETITION IN THE TURKESTAN REGION 264
GÜVENLİKLEŞTİRME PERSPEKTİFİNDEN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE GÜVENLİK 265
AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI: STRATEJİK ÇERÇEVE VE KÜRESEL ETKİLERİ 271
HIRVATİSTAN-BOSNA SINIRINDA DİJİTAL BAN-OPTİKON: GÖZETİM TEKNOLOJİLERİNİN GERİ İTME MEKANİZMALARINDAKİ İKİLİ ROLÜ 279
SPORCULARDA ENERJİ DENGESİ VE MİKRO BESİN ÖĞELERİ 292
KETOJENİK DİYETİN FİZİKSEL AKTİVİTEYE ETKİSİ 307
YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ SPOR YÖNETİMİ: VERİ ODAKLI KARAR ALMA SÜREÇLERİ 318
YAPAY ZEKÂ ÇAĞINDA SPOR YÖNETİMİ VE ADALET PARADOKSU 327
REKREATİF AYAKTA KÜREK SÖRFÜ (Stand up Paddle Boarding-SUP) EĞİTİMİNE KATILAN YETİŞKİN BİREYLERİN KATILIM MOTİVLERİ 335
SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI İLE AKADEMİK KAYGI DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ 342
SPORCULARDA KARİYER SONLANMA KAYGISININ SPORDA ETKİLİ KARAR VERME ÜZERİNE ETKİSİ 359
RAFTİNG SPORCULARINDA YARALANMA KAYGISININ SPORDA GÜDÜLENME DÜZEYİNE ETKİSİ 380
VÜCUT GELİŞTİRME SPORCULARINDA SPOR BESİN TAKVİYE İNANCI VE SPORCU DEĞER YÖNELİMİNİN İNCELENMESİ 398
OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN ÇOCUKLARIN EBEVEYNLERİNDE SOSYAL DESTEK, PSİKOLOJİK DAYANIKLILIK VE İYİ OLUŞ İLİŞKİSİ 412

KÜÇÜK ‘t’ TRAVMALAR İLE SOSYAL DIŞLANMA ARASINDAKİ İLİŞKİYE DAİR KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE 416
ROMANTİK İLİŞKİLERDEN BEKLENTİLERE DAİR FARKINDALIK İLE EVLİLİK KORKUSU ARASINDAKİ İLİŞKİDE KARANLIK DÖRTLÜ KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN DÜZENLEYİCİ ROLÜ 418
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE DUYGU DÜZENLEME GÜÇLÜĞÜ VE BENLİK SAYGISI ARASINDAKİ İLİŞKİDE MÜKEMMELİYETÇİLİĞİN ARACI ROLÜ 419
BORDERLİNE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ VE ROMANTİK İLİŞKİLERDE SOSYAL MEDYA KISKANÇLIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİDE DUYGU DÜZENLEME GÜÇLÜĞÜNÜN ARACI ROLÜ 429
BELİREN YETİŞKİNLİKTE MENTALİZASYONUN YEME BOZUKLUĞU BELİRTİLERİYLE OLAN İLİŞKİSİNDE REDDEDİLME DUYARLILIĞININ DÜZENLEYİCİ ROLÜ 430
YAŞLILIKTA YOGA UYGULAMALARININ BİLİŞSEL İŞLEVLER VE PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ VE TÜRKİYE BAĞLAMINDA ARAŞTIRMA BOŞLUKLARI 431
ERGENLER İÇİN AKRAN NEZAKETİ ÖLÇEĞİ GELİŞTİRİLMESİ: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI ... 438
KLASİK MESNEVİ GELENEĞİNDE KUR’AN MERKEZLİ ANLATI: BAYBURTLU AĞLAR İRŞÂDÎ BABA’NIN YUSUF İLE ZELİHA MESNEVİSİ ÖRNEĞİ 440
ALT YAZI ÇEVİRİSİNDE MAKİNE ÇEVİRİSİ KULLANIMININ ÇEVİRİ KALİTESİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ 482
ATAOL BEHRAMOĞLU’NUN ŞİİRLERİNDE SIFAT TAMLAMALARIYLA KURULAN İMGE DÜNYASI..... 483
PİYALE’DEKİ ŞİİRLERİN BİLGİSAYARLI ÇÖZÜMLEME İLE KAVRAM HARİTASI 492
SEFARAD YAHUDİ MASALLARINDA ZEKÂ VE YALAN İLİŞKİSİ 506
İSLAMİ ROMANLARDA KADIN KİMLİĞİ (1980-2000) 521
“ATEŞTEN GÖMLEK” ROMANININ MİLLİYETÇİLİK KURAMLARI 522
BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ..... 522
YENGEÇ SEPETİ SENDROMU İLE İLGİLİ TÜRK AKADEMİSİNİN BİLİMSEL ETKİNLİKLERİ: SİSTEMATİK DERLEME 530
DİJİTAL İKİZ KENTLER: VERİ TABANLI KENTSEL YÖNETİŞİMDE GELİNEN SON DURAK 546
YAPAY ZEKANIN KURUMSALLIĞI VE BÜYÜK-KÜÇÜK İŞLETMELER ÜZERİNE ETKİLERİ 560
THE INSTITUTIONALISM OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND ITS EFFECTS ON LARGE AND SMALL BUSINESSES 561
YAPAY ZEKA, KÜLTÜR KURUMSAL SORUMLULUK 562
GELİŞMEKTE OLAN BİR PAZARIN KSS ANATOMİSİ: TÜRKİYE'DE BİST KURUMSALLIK ENDEKSİ ŞİRKETLERİNİN KSS FAALİYETLERİNİN SEKTÖREL VE ÖLÇEK BAZLI ANALİZİ 574
ÖRGÜTSEL ADALET ALGISININ ÖRGÜTSEL SESSİZLİĞE ETKİSİ 577
İŞİN ANLAMLILIĞININ İŞ YERİNDE SIKILMAYA ETKİSİ 590
İSTANBULİMPRO’NUN “KELEBEĞİN PEŞİNDEN KOŞMAK” OYUNUNUN DOĞAÇLAMA TİYATRONUN LONG FORMU AÇISINDAN İNCELENMESİ 603
GELENEĞİN DİRENCİ: EŞEĞİN GÖLGESİ OYUNUNDA GELENEKSEL TÜRK TİYATROSU ESTETİĞİNİN ÇAĞDAŞ DRAMATURJİYLE DÖNÜŞÜMÜ 613
TOM STOPPARD’IN MAGRİTTE’TEN SONRA OYUNUNDA GÖRSEL SANATLARIN DRAMATİK YAPIYA YANSIMALARI 624
ORTAOYUNU VE KARAGÖZ’DE SEYİRCİ ANLAYIŞI 633
TERESA MARGOLLES VE SANTİAGO SİERRA YAPITLARI ÜZERİNDEN GÖRÜNMEYENİN POLİTİKASI: BOŞ FORM VE TEMSİL KRİZİ 647
ECONOMIC WELL-BEING ANALYSIS: A THEORETICAL EVALUATION FROM A GENDER PERSPECTIVE. 660
JEOPOLİTİK RİSK ŞOKLARI VE TÜRKİYE EKONOMİSİ: DOĞRUSAL OLMAYAN VARX VE EŞİK DEĞERLİ ETKİ-TEPKİ ANALİZİNDEN BULGULAR 667
ÖRÜMCEK AĞI TEOREMİ’NİN DAVRANIŞSAL İKTİSAT PERSPEKTİFİNDEN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ 686
THE IMPACT OF DIGITALIZATION AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON EXPORT DIVERSIFICATION: EVIDENCE FROM TURKEY 688
BANKA KAYNAKLI BORÇLANMANIN ENFLASYONUN GELİR EŞİTSİZLİĞİNE ETKİSİNDEKİ ROLÜ 689
AVRUPA BİRLİĞİ’NİN İKTİSADİ EVRİMİ VE EKONOMİK BÜTÜNLEŞME SÜRECİ 691

OECD ÜLKELERİNDE VERGİ REFORMLARININ YÖNÜ: SERVET ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER 700
THE LAST OF US SERİSİ (PART I–II) VİDEO OYUNLARINDA ÇEVRESEL ANLATININ SEMİYOTİK ÇÖZÜMLEMESİ 707

GÜNEYBATI ANADOLU YÖRÜK YERLEŞİMLERİNDE HAVSIZ (KİRKİTLİ) SECCADE (NAMAZLAĞI) DOKUMALARI: KOMPOZİSYON, TEKNİK VE MOTİF İNCELEMESİ

Dr.Öğr.Üyesi Ayşe YILDIRIM
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi,
ayildirim@mehmetakif.ed.tr
https://orcid.org/0000-0002-7722-6193

ÖZET

Bu çalışmada, büyük çoğunluğu Yörük yerleşimcilerin yaşadığı Türkiye'nin güneybatı Anadolu bölgeleri olan Afyon, Burdur, Isparta ve Antalya yörelerinde tespit edilen havsız (kirkitli) seccade (namazlağı) örneklerini kompozisyon, tasarım kurgusu, teknik ve motif özellikleri açısından detaylıca incelemiştir. Belirlenen 15 dokuma örneğinin çözgü, atkı ve ilme iplerinde sıklıkla yün malzeme kullanıldığı, ancak bazı Afyon ve Burdur örneklerinde çözgüde kıl veya pamuk kullanıldığı tespit edilmiştir. Kullanılan temel teknikler arasında düz dokuma, zili, cicim (sık/seyrek motifli) ve çapraz zili öne çıkmaktadır.

Dokumaların motif dağarcığı oldukça zengindir ve yöreye özgü sembolizmi yansıtan motifler içerir. Başlıca tespit edilen motifler arasında; koçboynuzu, elibelinde, bereket, sığır sidiği, göz, çıngırak (cümbüşlü/gümüşlü), tarak (parmak/el), camili ve akrep yer almaktadır. Bu motifler, çoğunlukla geometrik formlar ve yatay kuşaklar içerisinde, simetrik bir düzenle yerleştirilmiştir. Tasarım kurgusu ve renk ilişkileri, dokumalarda estetik dengeyi sağlayan kontrast yapıların (Açık-Koyu, Sıcak-Soğuk, Tamamlayıcı Kontrast) hakim olduğunu göstermiştir. Bu çalışma, anılan yörelerin geleneksel dokumalarındaki teknik çeşitliliği, zengin motif dilini ve renklerin tasarım kurgusundaki merkezi rolünü belgeleyerek, Türk kültürel mirasının bu önemli parçasının korunmasına ve akademik literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Havsız Kirkitli Dokuma, Seccade, Teke Yöresi, Yörük.

1. GİRİŞ

Türk dokuma sanatı, binlerce yıllık kültürel birikimin ve sanatsal ifadenin önemli bir taşıyıcısıdır. Bu zengin miras içerisinde, seccade ve namazlık adı verilen dokumalar hem dinsel işlevleri hem de estetik değerleriyle özel bir konuma sahiptir. İslamiyet'in kabulüyle birlikte Türk kültürü ve sanatına dâhil olan bu yaygılar, üzerinde namaz kılınması amacıyla hazırlanan eserlerdir (Eroğlu, 2016:12). Arapça "secde" kelimesinden türeyen bu dokumalar, tek kişinin namaz kılacağı boyutlarda (Eroğlu, 2016:12) ve genellikle mihrap, kandil, abdest ibriği gibi sembolik motiflerle bezeli olarak karşımıza çıkar. Geleneksel Anadolu dokumaları arasında seccade veya namazlık, sadece bir zemin örtüsü olmaktan öte, kutsal bir mekana geçişi simgeleyen ve kullanan kişi ile Yaratıcı arasındaki bağlantıyı sağlayan manevi bir araç olarak görülmüştür (Ersoy, 2018:165). Bu dokumalar, özellikle Yörük grupları tarafından büyük bir titizlikle ve çeyiz geleneğinin önemli bir parçası olarak dokunmuştur (Kılıçarslan, 2022:188). Bu çalışma, Güneybatı Anadolu Yörük yerleşimlerinde tespit edilen havsız (kirkitli) namazlağı örneklerinin sanatsal, kültürel ve teknik yönlerini inceleyerek bu önemli miras parçasını belgelemeyi amaçlamaktadır.

2. MATERYAL VE METOT

Bu çalışmada, Afyon, Burdur, Isparta ve Antalya illerinin Yörük yerleşimlerinden (Dereçine, Kocayaka, Çardak, Büğdüz, Serpil, Yukarı Kocayatak/Serik) elde edilen toplam 19 adet havsız seccade örneği incelenmiştir.

3. BULGULAR

İncelenen dokumaların büyük çoğunluğunda çözgü, atkı ve desen (ilme) iplerinde yün kullanılmıştır. Ancak Afyon ve Burdur yöresindeki bazı örneklerde çözgü malzemesi olarak kıl veya pamuk kullanıldığı tespit edilmiştir (Çizelge 1).

Çizelge 1: Yöresel bazda kullanılan malzeme ve teknikler

Yöre	Örnek Sayısı	Çözgü Malzemesi	Atkı/Desen Malzemesi	Teknikler
Afyon	2	Yün, Kıl	Yün	Düz Dokuma (Kilim)
Burdur	4	Yün, Kıl, Pamuk	Yün	Zili, Düz Dokuma
Isparta	7	Yün	Yün	Sık/Seyrek Cicim, Çapraz Zili
Antalya	2	Yün	Yün	İlikli Kilim, Düz Kilim

Dokumalarda kullanılan motifler, sadece dekoratif unsurlar değil, Yörük kültürünün inanç ve korunma içgüdülerini temsil eden sembolik kodlardır (Ersoy, 2018:168). Araştırmamızda tespit edilen dokumalarda kullanılan motifler, yöreye özgü sembolizmi ve Yörük kültürünün inançlarını yansıtmaktadır. Tespit edilen ana motifler ve sembolize ettikleri kavramlar şunlardır: Hayvansal Motifler: Koçboynuzu (güç, erkeklik, bereket), Akrep (koruma), Oturan Köpek (sadakat). İnsan Vücudu ile İlgili Motifler: Elibelinde (kadınlık, doğurganlık, bereket), Tarak/Parmak/El (koruma, kötülükten sakınma), Göz (nazar). Nesnel Motifler: Çıngırak/Cümbüşlü/Gümüşlü (kötü ruhları kovma, neşe), Camili (dini inanç, kutsallık), Kandil/İbrik (nur, temizlik), Saç Bağı (evlilik, bağlılık), Bıçkı, Küpe. Geometrik ve Soyut

Motifler: Bereket (koçboynuzu ve elibelinde motiflerinin birleşimi), Sığır Sidiği (bolluk, bereket), Pıtrak, Kurt Ağzı (koruma), Turna Katarı (göç, yolculuk) (Çizelge 2).

Çizelge 2: İncelenen Dokumalarda Tespit Edilen Ana Motifler ve Anlamları

Motif Grubu	Tespit Edilen Yerel Adlar	Sembolize Edilen Kavram	Kullanım Sıklığı
Hayvansal	Koçboynuzu, Akrep, Kurt Ağzı, Oturan Köpek	Güç, Erillik, Korunma, Sadakat	Yüksek
Figüratif	Elibelinde, Bereket, Saç Bağı	Doğurganlık, Aile Birliği, Bolluk	Orta
Geometrik	Göz, Pıtrak, Sığır Sidiği, Baklava	Nazar, Bolluk, Kötülükten Korunma	Çok Yüksek
Mimari/Dini	Camili, Mihrap, Kandil, İbrik	İbadet, Nur, Manevi Temizlik	Orta
Nesnel	Çıngırak (Cümbüşlü), Tarak (Parmak), Bıçkı, Küpe	Neşe, Kovma, El Emeği	Orta

Dokumalarda renklerin kullanımı, görsel bir hiyerarşi oluşturmak amacıyla kontrast kurallarına göre şekillendirilmiştir (Eroğlu, 2016:22) (Çizelge 3).

Çizelge 3: Tasarım Kurgusunda Renk ve Kontrast İlişkileri

Kontrast Türü	Uygulama Biçimi	Örnek Dokuma	Estetik Amaç
Açık-Koyu	Siyah zemin üzerinde beyaz/sarı motifler	Afyon Koçboynuzlu Namazlağı	Egemen nokta oluşturma
Sıcak-Soğuk	Bordo zemin üzerinde sarı/turuncu motifler	Burdur Çardak Köyü Seccadesi	Plan farklılığı ve derinlik
Tamamlayıcı	Kırmızı ve Yeşil alanların yan yana kullanımı	Isparta Serpil Köyü Örnekleri	Görsel denge ve canlılık

3.1. Afyon Yöresi Örnekleri

3.1.1. Çift Taraflı Seccade

Mihraplı seccade, düz dokuma tekniğiyle yapılmıştır ve çözgü, atkı ve ilme iplerinin tamamı yün malzemedendir. Kompozisyonu, seccade ölçülerinde Mihraplı düzenleme olup, parmak/el (tarak) motifleriyle ayrılmış beş adet mihrap içerir. Mihrap içlerinde sıklıkla rastlanan saç bağı, çiçek, kandil, ibrik ve koçboynuzu motifleri kullanılmıştır. Dokumanın çevresi ise sığır sidiği motifiyle sınırlanmıştır. Renk kurgusunda açık-koyu kontrastı belirgindir; sarı ve kırmızı renklere karşın, siyah alanların yüksek frekansı egemen noktayı oluşturmaktadır. (Çizelge 4, resim A).

Çizelge 4. Afyon Yöresi Örnekleri

 A	 B
Tespit Yeri: Dereçine kasabası **Dokunduğu Tarih:** 1912 **Dokuyan:** Feride Açıkgöz **Sahibi:** İnci Açıkgöz **Boyutları (cm):** 104x164	**Tespit Yeri:** Dereçine kasabası **Dokunduğu Tarih:** Bilinmiyor **Dokuyan:** Bilinmiyor **Sahibi:** İnci Açıkgöz **Boyutları (cm):** 45x95

3.1.2. Koçboynuzlu Namazlağı (Çizelge 4, B)
Düz dokuma tekniğine sahiptir, ancak bunda çözgü kıl, atkı ve yanış ipleri ise yün kullanılarak yapılmıştır. Dokumada temel olarak koçboynuzu, bereket, kurtağzı ve elibelinde (elli kollu) motiflerine yer verilmiştir. Kompozisyon ve renk kurgusu açısından yine açık-koyu kontrastı hâkimdir: açık değerli (beyaz) üçlü koçboynuzu motifleri, koyu zemin üzerinde egemen bir nokta oluşturur. Ayrıca, yüzeydeki güçlü etkileme gücünden dolayı mavi bereket motifleri, miktar kontrastı yapısına uygunluk göstermektedir (Çizelge 4-B).

3.2. Burdur Yöresi Örnekleri
3.2.1. Burdur Kocayaka Seccade

Yörede “Göklü haba” denilen dokumanın teknik yapısında, çözgü ipliği kıl iken, atkı ve yanış iplikleri yün malzemeden yapılmıştır. Dokumanın yapımında Zili tekniği kullanılmıştır. Kompozisyonun üst ve alt kısımlarında yer alan kuşaklarda sırasıyla; tırnak, elibelinde, göz, yar yâre küstü ve sığır sidiği motifleri bulunmaktadır. Dokumanın zemin kompozisyonu ise ayak ve ala boncuk motifleriyle çevrelenmiştir. Zemin içinde ise simetrik olarak düzenlenmiş eşkenar dörtgen biçimleri mevcuttur ve bu eşkenar dörtgenlerin içlerine göz motifleri yerleştirilerek namazlığın kompozisyonu tamamlanmıştır. Renkler: Sarı, turuncu, yeşil, mavi, kırmızı, kahverengi, pembe, beyaz, açık sarı açık mavi ve siyah; motifler ise: yalancı cümbüş (göz), ayak, ala boncuk, tırnak, eli belinde, sığır sidiği ve yaryâre küstü’den oluşmaktadır.

Dokumanın kurgusunda, renk ilişkilerinin oluşturduğu belirgin bir kontrast yapı bulunmaktadır. Temel egemenlik ilişkisi, açık-koyu kontrastı yapısında gerçekleşmektedir: açık değer olan sarı renkli eşkenar dörtgen sınır alanlarının yüksek frekansı, koyu değer olan siyah alanların önüne geçerek kompozisyonda egemen noktayı oluşturur. İkinci bir kontrast ilişkisi olarak, sıcak değerli turuncu motif alanları, soğuk değerli mavi motif alanları ile yarışarak yüzeyde plan farklılığı yaratmaktadır. Son olarak ise, kırmızı ve yeşil alanların zıtlığı, yüzeydeki etkileşimleriyle tamamlayıcı kontrast yapısını oluşturarak kurguda denge sağlamaktadır (Çizelge 5-A).

Çizelge 5. Burdur Örnekleri

 A	 B
Tespit Yeri: Kocayaka köyü **Dokunduğu Tarih:** 1980 **Dokuyan:** Ayşe Bor **Sahibi:** Ziynet Üğdül **Boyutları (cm):** 88x124	**Tespit Yeri:** Çardak köyü **Dokunduğu Tarih:** 1990 **Dokuyan:** Bilinmiyor **Sahibi:** Gülperi Aynur **Boyutları (cm):** 87x131

3.2.2. Çardak Köyü Toplu Seccade

Yörede toplu namazlağı olarak bilinen dokumanın kompozisyonu, bordo, yeşil ve siyah renkli etek kısımları, guynaştırma ve saç bağı motiflerinden oluşan kenar kısımları ve bordo zemine yerleştirilmiş toplu (göl, farda, gül) motiflerinden oluşturulmaktadır. Dokumanın genel kurgusu, soğuk değerli bordo zeminde merkezdeki sıcak değerli sarı göl motifi ve eteklerdeki sarı alanlar egemen noktayı oluşturmaktadır. Soğuk değerli bordo zeminde sıcak değerli turuncu ve pembe motif alanları da soğuk sıcak kontrastı ilişkisinde plan farklılığı yaratmaktadır. Dolayısıyla dokumanın genel kurgusu sıcak soğuk kontrastı yapısında gerçekleştirilmektedir (Çizelge 5-B).

3.2.3. Büğdüz ve Soğanlı Köyleri

3.2.3.1. Büğdüz köyü çıngıraklı seccade

Yörede "çıngıraklı namazlağı" olarak bilinen dokuma, dikdörtgen formunda, başlangıç ve bitiş kısmı iç ve dış su yolu, bordür ve orta zeminden oluşmaktadır. Dokumanın başlangıç ve bitiş kısmında boncuk motifinin ayırdığı kuşaklarda bıçkı, sığır sidiği, kelebek, sığır sidiği, imam bayıltan (yedi geçim) ve göz motifleri yer almaktadır. Dokumanın sağ ve sol kenarları birbirini tekrar eden direk ve göz motifleri ile düzenlenmiştir. Dokumanın zemini geometrik formlar içine aynı renk sırasıyla yörede çıngıraklı cümbüşlü ya da gümüşlü olarak bilinen motiflerin yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur (Çizelge 6-A).

Çizelge 6. Büğdüz ve Soğanlı Köyleri Çıngıraklı seccadeler

	
A	**B**
Tespit Yeri: Büğdüz Köyü **Dokunduğu Tarih:** 1970 **Dokuyan:** Fatıma Tokgöz **Sahibi:** Fatıma Tokgöz **Boyutları (cm):** 93x120	**Tespit Yeri:** Soğanlı Köyü **Dokunduğu Tarih:** 1970 **Dokuyan:** Bilinmiyor **Sahibi:** Hayriye Acar **Boyutları (cm):** 88x115

3.2.3.2. Soğanlı köyü çıngıraklı seccade

Dikdörtgen formdaki dokuma; başlangıç ve bitiş kısmı iç ve dış su yolu bordür ve orta zeminden oluşmaktadır. Motifler: boncuk sığır sidiği, kelebek, sırma, imam bayıltan ya da yedi geçim, göz, direk ve çıngırak (çümbüş) motifinden oluşmaktadır. Dokumanın başlangıç ve bitiş kısmında sırasıyla sığır sidiği, kelebek, sığır sidiği, sırma, imam bayıltan ya da yedi geçim, sırma ve göz motiflerinin bulunduğu kuşaklar boncuk motifli su yolu ile sınırlandırılmıştır. Dokumanın sağ ve sol kenarları birbirini tekrar eden direk motifi ile düzenlenmektedir. Göz motifli bordür dokumanın dört bir yanını çevrelemektedir. Dokumanın zemininde boncuk motiflerinin birbirinden ayırdığı geometrik formların içine çıngırak motifi yerleştirilerek kompozisyon oluşturulmuştur (Çizelge 6-B.

3.3. Isparta Yöresi Serpil Köyü Örnekleri

3.3.1. Boynuzlu Seccade: Dikdörtgen forma sahip olan seccadenin hem atkı hem de çözgü sisteminde malzeme olarak yün tercih edilmiştir. Dokumanın başlangıç ve bitiş bölümlerinde, strüktürel mukavemeti sağlamak amacıyla geniş tutulan ayak kısımları bez ayağı tekniğiyle dokunmuştur. Eserin tezyinat programında; ikişer adet "koçboynuzu" ve "elibelinde" motifinin birleşimiyle meydana gelen ve yöresel terminolojide "bereket" olarak adlandırılan figüratif düzenlemeler öne çıkmaktadır. Takip eden yatay kuşaklarda, yerel dilde "yeleğdi" ya da "tırnak" olarak bilinen motiflerle oluşturulan yarım baklava dilimli alanlara, yine yarım formda "karnıyarık" motifleri yerleştirilmiştir. Ana zemin, kenarlarda çengel motifleriyle sınırlandırılmış olup kompozisyon, desenlerin dikey aksta birbirini tekrar etmesiyle kurgulanmıştır. Bu kurguda boylamasına yerleştirilen üç adet koçboynuzu motifi merkeze alınmış; motiflerin birleşim noktaları "göz" figürleriyle, ara boşluklar ise kanca motiflerinin çevrelediği eşkenar dörtgenler içine yerleştirilen bereket motifleriyle doldurularak yüzey düzenlemesi tamamlanmıştır. Teknik açıdan başlangıç ve bitiş kısımlarında farklı yoğunluklarda cicim tekniği, zeminde ise çapraz zili tekniği kullanılmış; eserin renk paleti ise kırmızı, yeşil, turuncu, mor, bordo ve beyazdan oluşturulmuştur (Çizelge 7-A).

Çizelge 7. Boynuzlu Seccade ve Yün Süslü Seccade

	
A	**B**
Tespit Yeri: Serpil Köyü **Dokunduğu Tarih:** 1940 **Dokuyan:** Cennet Erdoğan **Sahibi:** Cennet Erdoğan **Boyutları (cm):** 82x170	**Tespit Yeri:** Serpil Köyü **Dokunduğu Tarih:** 1970 **Dokuyan:** Cennet Erdoğan **Sahibi:** Cennet Erdoğan **Boyutları (cm):** 85x175

3.1.2. Yün Süslü Koçboynuzlu Seccade: Dikdörtgen formlu bu seccadenin yapısal kurgusu, yün atkı ve çözgü sisteminden oluşmakta; tasarım ise başlangıç-bitiş bölümleri (ayak) ile ana zemin olmak üzere iki ana kısımda şekillenmektedir. Teknik açıdan ayak kısımlarında yoğun motifli cicim tekniği tercih edilirken, zemin dokusunda çapraz zili tekniği uygulanmıştır. Yatay kuşak formundaki ayak bölümünde, yerel terminolojide "tırnak" veya "yeleğdi" olarak tanımlanan motiflerin sınırlandırdığı yarım baklava dilimleri içerisinde, yine yarım formda "karnıyarık" motiflerine yer verilmiştir. Dokumanın zemin kompozisyonu, desen ünitelerinin dikey aksta birbirini tekrar etmesi prensibiyle kurgulanmıştır. Bu kurguda, merkezî dikey hatta sıralanan üç adet koçboynuzu motifi esas alınmış; bu motiflerin eklem noktaları küçük "göz" figürleriyle, ara boşluklar ise kanca motiflerinin oluşturduğu eşkenar dörtgenler içine yerleştirilen bereket (elibelinde ve koçboynuzu kombinasyonu) motifleriyle doldurularak yüzey tezyinatı tamamlanmıştır. Dokumada kullanılan renk skalası; turuncu, sarı, kırmızı, beyaz, yeşil ve siyahın hâkimiyetindedir (Çizelge 7-B).

3.1.3. Parmaklı Seccade: Başlangıç, bitiş ve ana zemin bölümlerinden meydana gelen dokumanın yapısal kurgusu, yün atkı ve çözgü ipleriyle şekillendirilmiştir. Dokumanın dayanıklılığını artırmak amacıyla uç kısımlarda "kimlik" olarak adlandırılan düz dokuma (bez ayağı) alanlarına yer verilmiştir. Teknik açıdan eğri atkılı ve düz kilim tekniklerinin bir arada kullanıldığı eser, yatay kuşaklı bir kompozisyon şemasına sahiptir. Bu tasarımda, eğri atkılı suyolları ve yerel literatürde "çakmak" olarak tanımlanan suyolu motifleri aracılığıyla yatay bantlar oluşturulmuştur. Söz konusu kuşaklar; bukağı motifleriyle desteklenen kurtağzı, parmak, oturan köpek ve çengel figürlerinin sistemli bir şekilde yerleştirilmesiyle zenginleştirilmiştir. Dokumanın renk paleti ise beyaz, siyah, mavi, kırmızı, yeşil, turuncu ve sarı tonlarından oluşmaktadır (Çizelge 8-A).

Çizelge 8. Parmaklı ve Eyerkaşığı Seccade

 A	 B
Tespit Yeri: Serpil Köyü **Dokunduğu Tarih:** 1980 **Dokuyan:** Cennet Erdoğan **Sahibi:** Cennet Erdoğan **Boyutları (cm):** 101x120	**Tespit Yeri:** Serpil Köyü **Dokunduğu Tarih:** 1970 **Dokuyan:** Cennet Erdoğan **Sahibi:** Cennet Erdoğan **Boyutları (cm):** 75x90

3.1.4. Eyerkaşı Seccade: Dikdörtgen forma sahip olan dokumanın yapısal kurgusu, yün malzeme kullanılarak oluşturulan atkı ve çözgü sistemi üzerine temellendirilmiştir. Eser; başlangıç-bitiş bölümleri (etekler), kenar suları (bordürler) ve ana zemin (ayna) olmak üzere üç temel bölümden meydana gelmektedir.
Başlangıç ve bitiş bölümleri yatay kuşaklara ayrılmış; bu alanlardaki tezyinat, sık motifli cicim tekniğiyle icra edilen "göz" ve "küpe" motifleriyle şekillendirilmiştir. Ana zemini çevreleyen kenar suları ise "direk" motifleriyle sınırlandırılarak, iç kısımları göz motifleriyle stabilize edilmiştir. Dokumanın merkez kompozisyonu, "turna katarı" motiflerinin; göz ve koçboynuzu figürlerinden müteşekkil eşkenar dörtgen formları çevrelemesiyle kurgulanmıştır. Eserin renk skalasında kırmızı, siyah, bordo, deve tüyü, yeşil ve sarı tonları hakimiyet göstermektedir (Çizelge 8-B).

3.1.5. Pıtıraklı Seccade: Dikdörtgen formda tasarlanan dokumanın yapısal kurgusu, yün malzeme kullanılarak oluşturulan atkı ve çözgü sisteminden meydana gelmektedir. Teknik açıdan eserde, yüzeyde kabartma etkisi yaratan seyrek ve sık motifli cicim (brokar) teknikleri tatbik edilmiştir. Eserin kompozisyon şeması; yerel literatürde "etek" veya "ayak" olarak tanımlanan başlangıç-bitiş bölümleri, kenar suları (bordürler) ve ana zeminden oluşmaktadır.

Başlangıç ve bitiş bölümlerinde, "boncuk" motifleriyle birbirinden ayrılan yatay kuşaklar içerisinde elibelinde, saç bağı ve kazayağı motifleri kullanılmıştır. Dokumanın merkez zemini, kazayağı motifleriyle yatay bantlara bölünmüş; bu kuşaklar içerisine pıtrak ve göz motifleri ritmik bir düzende yerleştirilmiştir. Kompozisyonu çevreleyen kenar sularında ise içten dışa doğru bir hiyerarşiyle beş taş, yarım farda ve kazayağı motifleri kullanılarak tezyinat tamamlanmıştır. Dokumanın kromatik yapısında bordo, kırmızı, yeşil, sarı, turuncu, mor, mavi ve beyaz renklerin hakim olduğu gözlemlenmektedir (Çizelge 9-A).

Çizelge 9. Pıtıraklı Seccade ve Cicim seccade

 A	 **B**
Tespit Yeri: Serpil Köyü **Dokunduğu Tarih:** 1990 **Dokuyan:** Emine Küçükyaman **Sahibi:** Cennet Erdoğan **Boyutları (cm):** 65 x 95	**Tespit Yeri:** Serpil Köyü **Dokunduğu Tarih:** 1970 **Dokuyan:** Döndü Sağlam **Sahibi:** Elif Sağlam **Boyutları (cm):** 83x97

3.1.6. Cicim seccade: Dikdörtgen formda tasarlanan eserin atkı, çözgü ve desen ipliklerinde hammadde olarak yün lifi tercih edilmiştir. Yapılan teknik analizler doğrultusunda seccade olarak kullanım gördüğü anlaşılan dokumanın, en az bir asırlık bir geçmişe sahip olduğu saptanmıştır. Yapısal kompozisyonu; başlangıç-bitiş bölümleri, kenar suları ve ana zeminden meydana gelen eserin etek kısımlarında yer alan yatay kuşaklarda küpe, kazayağı ve su yolu motiflerine rastlanmaktadır. İç ve dış kenar suları ise boncuk, direk, küpe ve kazayağı motifleri ile detaylandırılmıştır. Dokumanın zemin bölümünde pıtrak, tırnak, el, küpe, kazayağı ve eli belinde motifleri, yatay kuşaklar halinde cicim tekniğiyle işlenerek zengin bir bezeme programı oluşturulmuştur (Görsel 6). Renk skalası bakımından kırmızı, turuncu, yeşil, mor, sarı, gül kurusu ve siyahın baskın olduğu dokumada; strüktürü oluşturan atkı ve çözgü iplikleri yünün doğal rengiyle, desen iplikleri ise boyanarak kullanılmıştır (Çizelge 9-B).

3.1.7. Boynuzlu seccade: Dikdörtgen formda tasarlanan ve malzeme olarak yün atkı-çözgü sisteminin kullanıldığı seccade; başlangıç-bitiş bölümleri (etek/ayak), kenar suları ve ana zeminden meydana gelmektedir. Eserin strüktürel başlangıç ve bitiş kısımlarında yer alan geniş bölümler bez ayağı tekniğiyle örülmüş; tezyinatında ise ikişer adet koçboynuzu ve elibelinde motifinin sentezinden oluşan, yöresel literatürde "bereket" olarak adlandırılan figüratif düzenlemelere yer verilmiştir.
Ardışık yatay kuşakta, "yeleydi" veya "tırnak" motifleriyle kurgulanan yarım baklava dilimli alanların içerisine, yine yarım formda "karnıyarık" motifleri yerleştirilmiştir. Ana zemin, yanlarda çengel motifli bordürlerle sınırlandırılmış olup kompozisyon, desen ünitelerinin dikey aksta yinelenmesi prensibiyle kurgulanmıştır. Bu kurguda, boylamasına sıralanan üç adet koçboynuzu motifi merkeze alınmış; motiflerin eklem noktaları "göz" figürleriyle, ara boşluklar ise kanca motiflerinin çevrelediği eşkenar dörtgenler içerisine yerleştirilen "bereket" kompozisyonlarıyla doldurularak yüzey tezyinatı tamamlanmıştır. Teknik açıdan ayak kısımlarında seyrek ve sık motifli cicim, zeminde ise çapraz zili tekniği uygulanmıştır. Dokumanın kromatik yapısında kırmızı, yeşil, turuncu, mor, bordo ve beyaz renklerin baskınlığı görülmektedir (Çizelge 10).

Çizelge 10. Boynuzlu seccade

Tespit Yeri: Serpil Köyü
Dokunduğu Tarih: 1980
Dokuyan: Elif Sağlam
Sahibi: Elif Sağlam
Boyutları (cm): 82 x 170

4. Antalya
4.1.Yukarı Kocayatak Köyü Seccadeleri

4.1.1. Seccade: Yün atkı ve çözgü sistemine sahip olan bu dokuma, dikdörtgen bir formda kurgulanmıştır. Başlangıç, bitiş ve ana zemin bölümlerinden oluşan eser, bir "namazlağı" (seccade) olarak tasarlanması hasebiyle ibadet yönünü tayin edecek şekilde üst kısmında saçaklarla sonlandırılmıştır. Teknik açıdan düz kilim ve ilikli kilim tekniklerinin bir sentezi olan dokuma; koçboynuzu, çakmak (tabanca, nacak ağzı), saç bağı, tarak (el, parmak), geometrik formlar ve "turunç alası" gibi zengin bir motif repertuvarına sahiptir.

Dokumanın estetik bütünlüğünü ve görsel hacmini artırmak amacıyla "etek", "ayak" veya "yelen" olarak adlandırılan başlangıç ve bitiş kısımları yatay kuşaklarla yapılandırılmıştır. Bu kuşaklar içerisinde çakmak ve saç bağı motifleri lineer bir düzende sıralanmıştır. Kompozisyonun sağ ve sol kenarları tarak motifli bordürlerle sınırlandırılırken, merkezî zeminde yöresel olarak "turunç gülü" olarak tanımlanan form yer almaktadır. Koçboynuzu motiflerinin çevrelediği eşkenar dörtgen yapının merkezindeki baklava formu ise "turunç alası" motifiyle tezyin edilmiştir. Yörük kültüründe dokumaların çok işlevli kullanım pratiğine (yaygı, yük, beşik veya sedir örtüsü) karşın, namazlağılar sadece ibadet amacına özgülenmiş özel dokumalardır. Eserin renk skalası kırmızı, yeşil, siyah, beyaz, turuncu ve bordodan teşekkül etmektedir (Çizelge 11-A).

Çizelge 11. Antalya Yukarı Kocayatak köyü seccadeleri

	
A	**B**
Tespit Yeri: Kocayatak-Serik **Dokunduğu Tarih:** 1990 **Dokuyan:** Ayşe Durmaz **Sahibi:** Ayşe Durmaz **Boyutları (cm):** 68 x 115	**Tespit Yeri:** Kocayatak-Serik **Dokunduğu Tarih:** 1970 **Dokuyan:** Ayşe Durmaz **Sahibi:** Ayşe Durmaz **Boyutları (cm):** 68x110

4.1.2. Seccade: Yün atkı ve çözgü sistemine sahip olan dikdörtgen formlu bu dokuma; başlangıç-bitiş bölümleri ve ana zemin olmak üzere üç temel kısımdan meydana gelmektedir. Eserin bir namazlağı (seccade) olarak tasarlanması hasebiyle, ibadet yönünü tayin eden bitiş kısmı karakteristik bir özellik olarak saçaklı bırakılmıştır. Teknik açıdan düz kilim ve ilikli kilim tekniklerinin bir sentezi olan dokuma, zengin bir motif repertuvarına sahiptir.

Tezyinat programında; koçboynuzu, çakmak (tabanca, nacak ağzı), saç bağı, tarak (el, parmak) ile üçgen, eşkenar dörtgen ve baklava gibi geometrik formlar ve "turunç alası" motifleri öne çıkmaktadır. Dokumanın görsel hacmini artırmak ve estetik bir değer katmak amacıyla "etek", "ayak" veya "yelen" olarak adlandırılan uç kısımlar, yatay kuşaklar şeklinde yapılandırılmıştır. Bu kuşaklar içerisinde çakmak ve saç bağı motifleri lineer bir düzende sıralanmıştır.

Dokumanın uzun kenarları tarak motifli bordürlerle sınırlandırılmış; orta zeminde ise yerel terminolojide "turunç gülü" olarak bilinen merkezî motif konumlandırılmıştır. Koçboynuzu figürlerinin çevrelediği eşkenar dörtgen formun merkezindeki baklava dilimi, "turunç alası" motifiyle doldurularak kompozisyon tamamlanmıştır. Yörük kültüründe dokumalar yaygı, yük veya beşik örtüsü gibi çok amaçlı işlevler üstlenirken, namazlağılar sadece ibadet pratiğine özgülenmiş müstakil bir türü temsil etmektedir. Eserin renk skalası; kırmızı, yeşil, siyah, beyaz, turuncu, sarı, mavi ve mor tonlarından teşekkül etmektedir (Çizelge 11-B.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Güneybatı Anadolu'nun Yörük yerleşimlerinde dokunan havsız seccade (namazlağı) örnekleri, Türk dokuma sanatının bu özel kategorisine zengin bir teknik ve motif dağarcığı sunmaktadır. Bölge dokumalarında sadece düz kilim değil, aynı zamanda zili, sık/seyrek motifli cicim ve çapraz zili gibi havsız tekniklerin ustalıkla bir arada kullanıldığı gözlemlenmiştir. Isparta Serpil Köyü örnekleri bu teknik birleşimin çarpıcı örnekleridir.

Tespit edilen dokumalarda motifler, sadece estetik kaygıyla değil, ağırlıklı olarak sembolik anlamlarla (bereket, koruma, inanç) yüklüdür. Koçboynuzu, elibelinde, bereket ve göz gibi geleneksel Yörük motifleri, seccadenin dini ve manevi işlevini destekleyecek şekilde yoğun bir biçimde kullanılmıştır.

Renk Kurgusu ve Kontrast: Dokumalarda renklerin rastgele değil, bilinçli bir estetik denge yaratma amacıyla kullanıldığı tespit edilmiştir. Afyon ve Burdur örneklerinde baskın olarak Açık-Koyu ve Sıcak-Soğuk kontrastları, kompozisyonda egemen noktaları oluşturma ve plan farklılığı yaratma işlevi görmüştür. Kırmızı ve yeşilin bir arada kullanımıyla sağlanan Tamamlayıcı Kontrast ise denge unsurudur.
Kullanım Alanı: Namazlağılar, diğer Yörük dokumalarının aksine (yaygı, yük örtüsü, beşik örtüsü), genellikle sadece ibadet amacıyla dokunmuş olsalar da, Afyon Dereçine örneğindeki gibi mihraplı kompozisyonun yanı sıra Burdur örneklerindeki gibi geometrik zemin dolgusu (toplu/çıngırak motifleri) kompozisyonları da yaygındır.

Çalışmamız, Türk kültürel mirasının bir parçası olan bu dokumaların teknik ve sanatsal değerini belgeleyerek, kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya olan bu geleneğin korunmasına ve gelecekteki akademik çalışmalara kaynak sağlamayı hedeflemektedir.

KAYNAKLAR

Anonim. (2009). Secde. Diyanet İşleri Başkanlığı.

Bozkurt, G. (2009). Türk Halı Sanatında Seccadeler. *Halı Sanatı Dergisi*, *12*(2), 265-278.

Deniz, E. (2019). Anadolu Türk Halı Sanatında Mihrap Motifinin Sembolik Anlamı. *Sanat Dergisi*, *27*, 45-58.

Eroğlu, M. A. (2016). Antalya ve Civarı "Cicim Seccadeleri" (Namazlağ). *Sanat Yazıları*, *35*, 11-25.
Ersoy, A. (2018). Türk İslam Kültüründe Seccade ve Sembolizm. *Dini Araştırmalar Dergisi*, *21*(55), 163-180.

Kılıçarslan, H. (2022). Yalvaç İlçe ve Müzesinde Yer Alan Namazlık Dokumalar. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, *12*(1), 187-199.

Köseler, A. R. (2013). Türk İslam sanatında seccade kültürü ve Antalya çevresinde tespit edilen seccade dokumaları. *ICANAS 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı* (Cilt 5, ss. 545-563). Ankara.

BURDUR VE ÇEVRESİNDE TESPİT EDİLEN HALI SECCADELER

Ayşe Yıldırım

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Bucak Emin Gülmez Teknik Bilimler MYO

https://orcid.org/0000-0002-7722-6193

ÖZET

Türk kültür tarihinin en köklü unsurlarından biri olan dokuma sanatı, göçebe yaşam tarzından yerleşik hayata geçiş sürecinde toplumun estetik beğenilerini, inanç dünyasını ve sosyo-ekonomik yapısını yansıtan bir ayna görevi görmüştür. İncelememizde, Batı Akdeniz Bölgesi'nde yer alan ve "Teke Yöresi" kültür havzası içerisinde önemli bir konuma sahip olan Burdur ili ve çevresindeki (Bucak, Kocaaliler, Gündoğdu, Keçili, Demirli, Kapaklı) halı seccadeleri belgelemek ve analiz edilmesi amaçlanmaktadır.

Araştırma kapsamında saha çalışması yöntemiyle tespit edilen 19 örnek (3 camili, 3 toplu, 1 yastıkyanışlı, 2 halelli, 1 dallı, 7 akrepli, 2 yeni tasarım) örnekler; teknik (malzeme, boya, düğüm), kompozisyon ve ikonografik özellikleri açısından incelenmiştir. Elde edilen bulgular, yöredeki seccadelerin "Camili", "Toplu", "Akrepli" ve "Halelli" gibi özgün tipolojilere sahip olduğunu; Sarıkeçili ve Karakoyunlu Yörüklerinin sembolik dilini (mihrap, hayat ağacı, akrep, kandil) koruduğunu göstermektedir. Geleneksel üretim yöntemleriyle (kirman eğirme yün, Gördes düğümü) üretilen bu eserlerin, sanayileşme ve modernleşme süreciyle birlikte yok olma tehlikesi altında olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Burdur, Halı Sanatı, Seccade, İkonografi, Yörük Kültürü, Teke Yöresi.

ABSTRACT

The art of weaving, one of the most deep-rooted elements of Turkish cultural history, has served as a mirror reflecting the aesthetic preferences, spiritual beliefs, and socio-economic structure of society during the transition from a nomadic lifestyle to settled life. The primary objective of this study is to document and analyze the prayer rugs of Burdur and its surrounding areas (Bucak, Kocaaliler, Gündoğdu, Keçili, Demirli, Kapaklı), which hold a significant position

within the cultural basin of the "Teke Region" in the Western Mediterranean. Within the scope of this research, samples identified through fieldwork were examined in terms of their technical (material, dye, knot), compositional, and iconographic characteristics. The findings indicate that the prayer rugs in the region possess unique typologies such as "Camili", "Toplu", "Akrepli", and "Halelli"; they further preserve the symbolic language (mihrab, tree of life, scorpion, oil lamp) of the Sarıkeçili and Karakoyunlu Yörüks. It has been determined that these works, produced using traditional methods (hand-spun wool, Ghiordes knot), are under threat of extinction due to the processes of industrialization and modernization.

Keywords: Burdur, Carpet Art, Prayer Rug, Iconography, Yörük Culture, Teke Region.

GİRİŞ

Türk dokuma sanatı, binlerce yıllık kültürel birikimin ve sanatsal ifadenin en önemli taşıyıcısı olmuştur. Bu zengin miras içerisinde, seccade ve namazlık adı verilen dokumalar hem dinsel işlevleri hem de estetik değerleriyle özel bir konuma sahiptir. İslamiyet'in kabulüyle birlikte Türk kültürü ve sanatına dâhil olan bu yaygılar, Anadolu insanı için dini nitelikler taşıyan (Köseler, 2013: 545-563) ve üzerinde namaz kılınması amacıyla hazırlanan eserlerdir (Eroğlu, 2016: 12). Arapça “secde” kökünden türeyen seccade kavramı, Müslüman bireyin ibadetini temiz bir mekânda eda etmesini sağlayan işlevsel bir yaygı olmanın ötesinde anlamlar barındırır. Seccade, üzerindeki mihrap motifiyle inananı Kâbe’ye (kıbleye) yönlendiren ve dünya ile ahiret arasında sembolik bir eşik kuran kutsal bir alan niteliği taşımaktadır (Anonim, 2009: 271; Yetkin, 1991:15).

Geleneksel bir Türk seccadesini diğer yer yaygılarından ayıran temel fark, üzerindeki ikonografik programdır. Seccade, teknik olarak bir kişinin namaz kılabileceği boyutlarda tasarlanmış olsa da, tasarımı "mihrap" formu etrafında şekillenir. Mihrap, sadece mimari bir yansıma değil, aynı zamanda manevi dünyaya açılan bir kapı sembolüdür (Yetkin, 1991:15). Seccadelerin "aynalık" olarak adlandırılan merkez alanı genellikle sadeliği ve huşuyu temsil ederken, mihrap tepesinden sarkan kandil motifleri ilahi ışığa, ibrik motifleri ise ruhani temizliğe işaret eder. Bu dokumalar genellikle "Gördes Düğümü" (Türk Düğümü) tekniği ile dokunmakta, bu da desenlerin daha net ve dayanıklı olmasını sağlamaktadır.

Anadolu halı sanatında seccadeler, 15. yüzyıldan itibaren özellikle Batı Anadolu’da (Uşak, Gördes, Kula, Milas) karakteristik özellikler kazanarak gelişmiş ve dünya literatüründe “Transylvanian” (Erdel) halıları gibi gruplar içinde de kendine yer bulmuştur (Aslanapa, 2005:

180). Ancak saray ve şehir merkezli üretimin dışında, kırsal kesimde ve göçebe topluluklarda üretilen halk tipi seccadeler; daha naif, stilize ve sembolik anlatımlarıyla ayrı bir kategoriyi oluşturur. Bu bağlamda, Burdur ve çevresi, Yörük kültürünün (özellikle Sarıkeçili ve Karakoyunlu aşiretlerinin) canlılığını uzun süre koruduğu bir bölge olarak, Anadolu halk dokumalarının özgün örneklerini barındırmaktadır.

Teke Yöresi olarak adlandırılan bu coğrafya, halı ve kilim dokumacılığı açısından zengin bir mirasa sahiptir. Bölgedeki dokumalar, sadece bir zemin örtüsü değil, aynı zamanda dokuyucunun (genellikle kadınların) duygularını, korkularını ve beklentilerini "akrep", "hayat ağacı", "pıtrak" gibi motiflerle dile getirdiği sessiz bir iletişim aracıdır (Ersoy, 2018:166). Ancak 20. yüzyılın son çeyreğinde hızlanan sanayileşme, köyden kente göç ve halı tezgahlarının yerini makine halılarına bırakması, bu kültürel mirasın sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir (Köseler, 2013:545).

Bu çalışma, Burdur yöresinde sandıklarda saklanan veya halen cami/evlerde kullanılan, literatüre yeterince girmemiş seccade örneklerini gün yüzüne çıkarmayı hedeflemektedir. Bu eserlerin teknik ve sanatsal analizlerini yaparak Türk sanat tarihi literatürüne kazandırmak, kaybolmaya yüz tutan bu kültürel belleği belgelemek açısından büyük önem arz etmektedir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1. Araştırma Sahası ve Materyal Araştırmanın materyalini, Burdur ili merkez ve ilçelerine bağlı köylerde (Bucak, Kocaaliler Beldesi, Gündoğdu, Keçili, Demirli, Kapaklı) gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sonucunda tespit edilen halı seccadeler oluşturmaktadır. Çalışma materyali olarak seçilen örnekler, 1980-2000 yılları arasında dokunmuş, geleneksel teknikleri yansıtan ve kaynak kişilerce teyit edilmiş eserlerden oluşmaktadır.

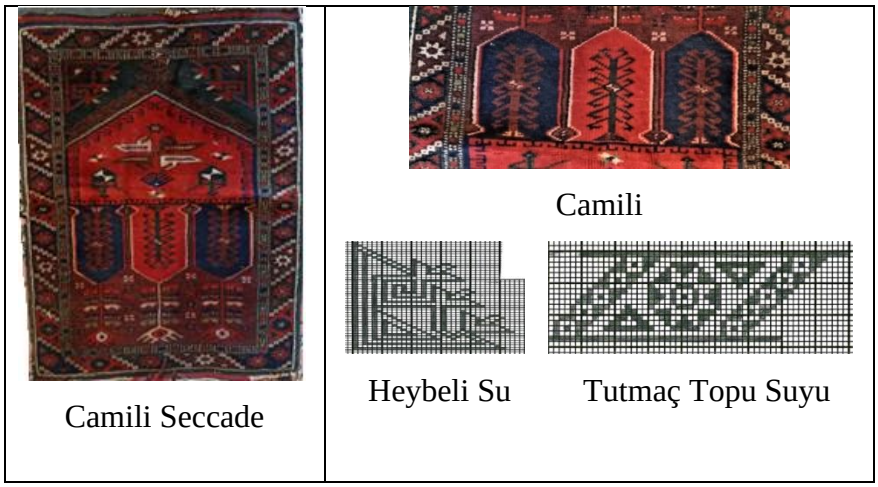
2.2. Yöntem Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden "saha araştırması" (fieldwork) ve "eser analizi" teknikleri kullanılmıştır. Eserlerin bulunduğu mekanlar ziyaret edilmiş, profesyonel fotoğraf çekimleri yapılmış ve metrik ölçümleri (en-boy) alınmıştır. Eser sahipleri ve hayatta olan dokuyucularla (Örn: Nazife Ersoy, Pakize Özkan, Havvana Gültekin) yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılarak; dokuma tarihi, kullanılan motiflerin yöresel isimleri, boya elde etme yöntemleri ve dokuma amacı (çeyiz, cami bağışı, günlük kullanım) hakkında sözlü tarih verileri toplanmıştır.

Tespit edilen halıların çözgü, atkı ve ilme (düğüm) ipliklerinin büküm yönleri, malzemeleri (yün, pamuk) ve düğüm sıklıkları (dm²'ye düşen düğüm sayısı) incelenmiştir. Eserler, sanat tarihi metodolojisine uygun olarak kompozisyon şeması (mihrap, zemin, bordür) ve ikonografik (motif anlamı) açıdan değerlendirilmiştir.

BULGULAR

1. Camili Seccade (Bucak Gündoğdu Köyü)

1990 yılında Nazife Ersoy tarafından Burdur'un Gündoğdu Köyü'nde dokunan bu Döşemealtı halısı, 78x108 cm ölçülerinde yün bir Seccadedir. Karakoyunlu Yörük kültürü izlerini taşıyan eser, mihraplı bir kompozisyon kurgusuna sahiptir. Tasarımın zemin deseni iki ana bölüme ayrılmış olup, adını kırmızı zemin üzerindeki üçlü "camili" motifinden alır.

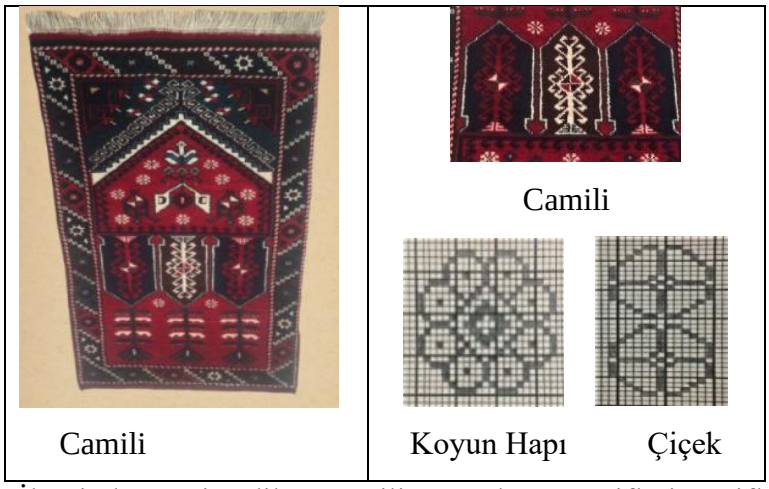
Şekil 1. Gündoğdu Köyünde Tespit Edilen Camili Seccade ve başlıca motifleri (Fotoğraf ve çizimler Ayşe Yıldırım)

Üst bölümde yer alan alınlık kısmı; kıvrım ve bulanık su motifleriyle oluşturulan bir mihrap kemeriyle çevrelenmiştir. Yeşil zeminli köşelerde heybe suyu motifi kullanılırken; mihrabın iç kısmında ambarlı (uçak), çiçek, ibrik, koçboynuzu ve pıtrak gibi zengin semboller yer alır. İkinci bölümde ise yan yana sıralanmış camili motifleri ve bunların uç kısımlarında hayat ağacı figürleri dikkat çeker. Kenar suları ise iki ince "motor izi" ve bir dar "tutmaç suyu" şeridinden oluşur. Görsel kurguda beyaz rengin kullanımıyla sağlanan açık-koyu kontrastı, kompozisyonda güçlü bir denge kurmaktadır. Koyu kontürlerle belirginleştirilen beyaz camili motifleri, halının egemen noktasını oluşturarak bakışı doğrudan merkeze yönlendirmektedir.

2. Camili Seccade

1985 yılında Sabriye Yılmaz tarafından Burdur Bucak'ta dokunan bu Seccade, Sarıkeçili Yörük kültürüne ait geleneksel motifleri barındıran 76x127 cm ölçülerinde bir eserdir. Tamamı yün

malzeme ile 24x30 kalitesinde dokunan halı, mihraplı bir kompozisyon kurgusuna sahiptir ve ismini kırmızı zeminde yer alan camili motiflerinden alır.

Şekil 14. Bucak İlçesinde Tespit Edilen Camili Seccade ve motifleri motifleri (Fotoğraf ve çizimler Ayşe Yıldırım)

Tasarım ve Kompozisyon Özellikleri Halının zemin deseni iki ana bölüme ayrılmıştır. Üst kısımda yer alan alınlık, kıvrım ve bulanık su motifleriyle şekillendirilen bir mihrap kemeriyle çevrelenmiştir. Bu bölümün yeşil zeminli köşelerinde heybe suyu motifleri; iç kısmında ise ambarlı su (uçak), çiçek, ibrik, pıtrak ve çavuş motifleri yer alır. İkinci bölümde ise kırmızı zemin üzerine yan yana sıralanmış üç adet camili motifi ve bu motiflerin uçlarında hayat ağacı figürleri bulunur. Dokumanın çerçevesi, iki adet ince motor izi suyu ve bir adet dar tutmaç suyu deseninden oluşan kenar şeritleriyle tamamlanmıştır.

Görsel Kurgu ve Sanatsal İlkeler Dört ana kısımdan oluşan dokumanın genel kurgusunda, koyu renkli kontürlerle belirginleştirilmiş beyaz camili motifleri görselin egemen noktasını ve yön belirleyici unsurunu oluşturur. Tasarımın temelinde yer alan Açık-Koyu Kontrastlığı, koyu fonlar üzerine yerleştirilen açık değerli motiflerle sağlanmıştır. Koyu renklerin yoğunluğuna rağmen, beyaz alanların yarattığı bu zıtlık dokumaya derinlik kazandırmakta ve motiflerin yüzeyde net bir şekilde öne çıkmasını sağlamaktadır.

3. Camili Seccade

Bucak Kocaaliler Beldesi'nde tespit edilen ve Sarıkeçili Yörüklerine ait olan bu seccade, 1990 yılında 137x192 cm ölçülerinde, tamamen yün malzeme kullanılarak dokunmuştur. 26x30 kalitesindeki bu Seccade, Döşemealtı halı tipleri arasında oldukça nadir rastlanan bir kompozisyon yapısına sahiptir.

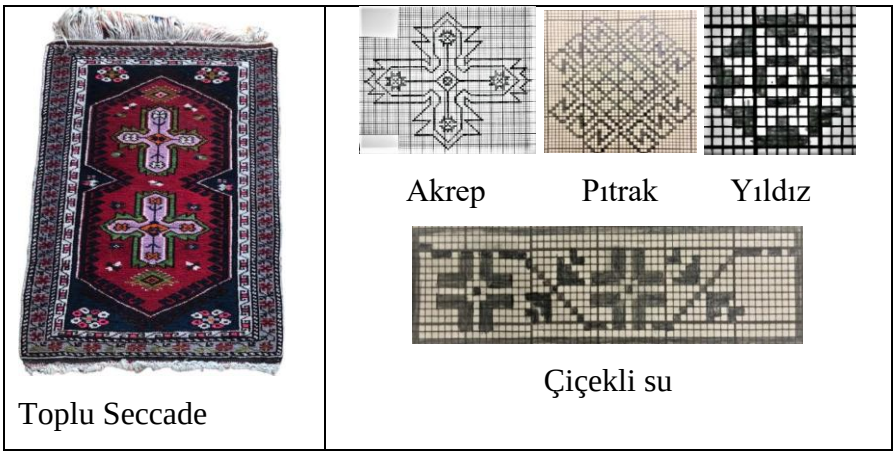
Şekil 10. Bucak Kocaalilerde Tespit Edilen Camili Seccade ve motifleri motifleri (Fotoğraf ve çizimler Ayşe Yıldırım)

Tasarımın üst kısmında, kıvrım ve bulanık su motifleriyle şekillendirilmiş tek bir mihrap kemeri yer almakta, bu kemer ana zemini koyu mavi renkli köşe boşluklarından ayırmaktadır. Köşelerde saksıda çiçek motifleri kullanılırken, kırmızı ana zeminin tam merkezinde halıya adını veren "camili" motifi konumlandırılmıştır. Bu merkezi figürün altında hayat ağacı, üstünde ise ambarlı su, saksıda çiçek ve ibrik motifleri yer alır. Halının çerçevesi; iki dar tutmaç topu suyu ve bunların arasında yer alan geniş bir nacaklı su deseninden oluşmaktadır.

Dokumanın sanatsal kurgusunda, koyu kenar kontürleriyle belirginleştirilmiş beyaz camili motifi görselin odak noktasını oluşturmakta ve tüm bakışı merkeze çeken yön belirleyici bir rol üstlenmektedir. Tasarım genelinde hakim olan "Açık-Koyu Kontrastlığı", yoğun koyu renkli fonlar üzerine yerleştirilen açık değerli motiflerle sağlanmıştır. Bu kontrast ilişkisi sayesinde, koyu değerlerin ağırlığına rağmen beyaz alanlar görsel bir vurguyla öne çıkmakta ve kompozisyonun karakteristik dengesini kurmaktadır.

4.Toplu Seccade (Bucak Keçili Köyü)

1980 yılında Pakize Özkan tarafından Burdur'un Keçili Köyü'nde dokunan bu Döşemealtı halısı, Sarıkeçili Yörüklerine özgü geleneksel izler taşır. 80x112 cm ölçülerinde, 24x30 kalitesinde ve tamamen yün malzeme ile dokunan bu Seccade, adını merkezdeki "toplu" motiflerinden alır.

Şekil 2. Bucak Keçili Köyünde Tespit Edilen Toplu Seccade ve motifleri motifleri (Fotoğraf ve çizimler Ayşe Yıldırım)

Kompozisyon ve tasarım özellikleri açısından değerlendirildiğinde: halının ana kurgusu, kıvrım motifleriyle sınırlandırılmış kırmızı çokgen bir zemin üzerine inşa edilmiştir. Bu zemin dışında kalan köşe ve kenar boşluklarında "koyun hapı" motifi kullanılarak dikdörtgen form tamamlanmıştır. Kenar suları ise dört şeritten oluşur; ince sularda "motor izi", iç kenar suyunda "S'li su" ve dıştaki geniş kenar suyunda ise "cingili su" desenleri yer alır. Pıtrak ve Mersin yaprağı topu gibi yardımcı motiflerle zenginleştirilen tasarım, lacivert, yeşil, pembe ve lila gibi canlı renklerle desteklenmiştir. Tasarımın en dikkat çekici özelliği, kırmızı zemin ile üzerindeki yeşil fonlu toplu motifleri arasındaki Tamamlayıcı Kontrast ilişkisidir. Benzer ışık değerlerine sahip bu iki zıt rengin dengeli kullanımı, kompozisyona derinlik katarak motiflerin belirginleşmesini ve görsel bir plan farkı oluşmasını sağlamaktadır.

5. Toplu Seccade

Bucak Kocaaliler Beldesi'nde 1980 yılında Teslime Kaplan tarafından dokunan bu Döşemealtı halısı, Sarıkeçili Yörüklerine özgü karakteristik özellikler taşıyan 73x124 cm ölçülerinde bir Seccadedır. Tamamı yün malzeme ile 24x30 kalitesinde üretilen eser, yörede "Göbekli" Seccade olarak da adlandırılır.

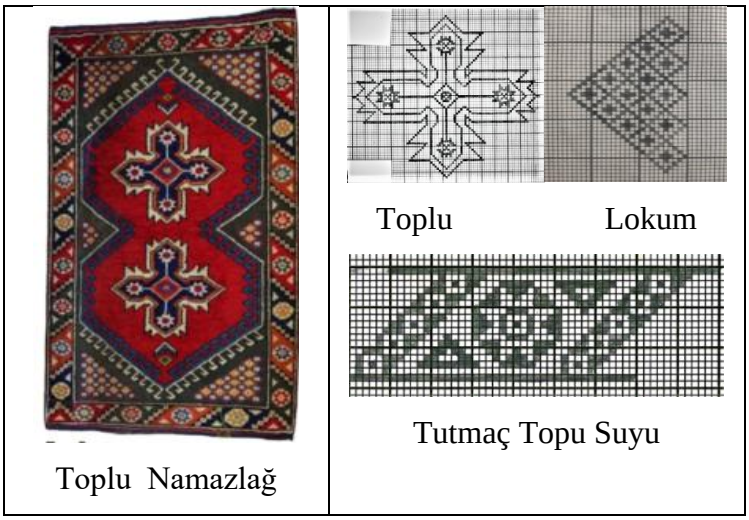
Şekil 8. Bucak Kocaalilerde Tespit Edilen Halelli halı ve motifleri motifleri (Fotoğraf ve çizimler Ayşe Yıldırım)

Tasarımın merkezinde, kırmızı zemin üzerine yerleştirilmiş iki birleşik altıgen içerisinde pıtrak motifleriyle zenginleştirilmiş ve kıvrım motifleriyle sınırlandırılmış iki adet "toplu" deseni yer alır. Zemin kompozisyonunu çevreleyen kıvrım ve bulanık su motifleri bir mihrap formu oluşturarak köşe kısımlarını merkezden ayırır. Bu köşelerde, geleneksel Döşemealtı halılarında klasik dönemde görülmeyen ancak sonradan eklemlenen üçgen formlu "lokum" (beştaş) motifleri dikkat çeker. Halının çerçevesi ise tutmaç topu desenli tek bir kenar suyu ile tamamlanmıştır.

Dokumanın sanatsal kurgusu, bakışın hiyerarşisini belirleyen üç temel plan üzerine inşa edilmiştir. Koyu kırmızı zemin üzerinde yükselen lacivert ve mavi renkli toplu motifleri tasarımın birinci planını ve ana odak noktasını oluşturur. Mihrap kemerlerini şekillendiren kıvrım motifleri, gözü merkezden dışarıya, yüksek frekanslı sarı renkli motiflerin bulunduğu ikinci plana yönlendirir. En son algılanan bölüm ise koyu zemin üzerinde değişken tekrarlı açık renkli motiflerin kullanıldığı kenar suyudur. Genel tasarım kurgusunun, motiflerin zemin üzerinde belirginleşmesini sağlayan ve görsel dengeyi kuran "Açık-Koyu Kontrastı" prensibine uygun şekilde yapılandırıldığı görülmektedir.

6.Toplu Seccade

Bucak Kocaaliler Beldesi'nde 1990 yılında Ayşe Özgiray tarafından dokunan bu eser, Sarıkeçili Yörüklerinin dokuma geleneğini yansıtan 76x110 cm boyutlarında bir Seccadedır. Atkısı, çözgüsü ve ilme iplerinde tamamen yün malzeme kullanılan halı, 22x44 kaliteye sahiptir.

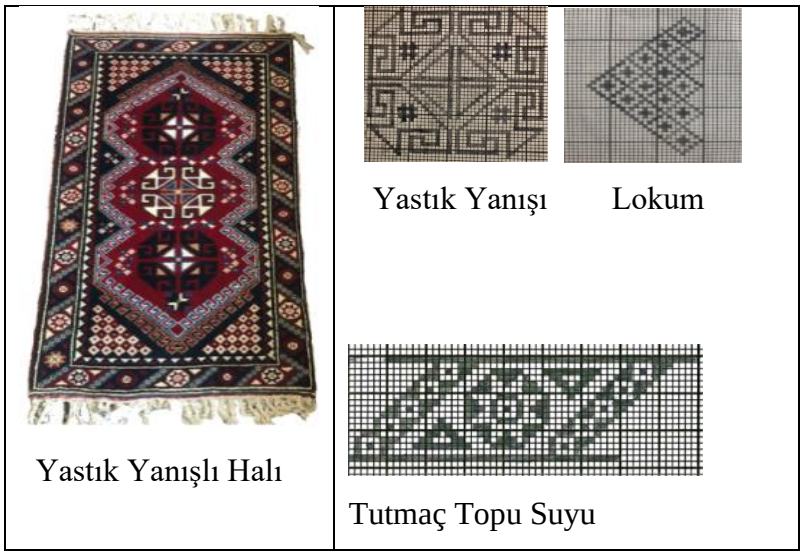
Şekil 9. Bucak Kocaalilerde Tespit Edilen Toplu Namazlağ ve motifleri motifleri (Fotoğraf ve çizimler Ayşe Yıldırım)

Tasarımın merkezinde, çokgen formlu kırmızı bir zemin üzerine yerleştirilmiş iki adet "toplu" motifi bulunur. Bu ana desen grubu, kıvrım motifleriyle çevrelenerek belirginleştirilmiş; aynı zamanda bu kıvrımlar zemini köşe boşluklarından ayıran bir sınır görevi üstlenmiştir. Halının köşe kısımlarında ve desen aralarındaki boşluklarda "lokum" adı verilen motifler kullanılmış, tasarımın dış çerçevesi ise tutmaç topu desenli tek bir kenar suyu ile tamamlanmıştır.

Dokumanın sanatsal kurgusu, bakışı kademeli olarak yönlendiren üç aşamalı bir planlama sergiler. İlk planda, koyu kırmızı zemin üzerinde lacivert ve kahverengi fonlarla desteklenen beyaz toplu motifleri, eserin en güçlü egemenlik noktasını oluşturur. Mihrap kemerlerini andıran kıvrım motifleri, bakışı merkezden dışarıya, yüksek renk frekansı nedeniyle ikinci planda öne çıkan sarı renkli köşe motiflerine taşır. Son olarak algılanan üçüncü planda ise koyu zemin üzerinde değişken aralıklarla tekrarlanan açık değerli kenar suyu desenleri yer alır. Bu yapı, tasarımın "Açık-Koyu Kontrastı" prensibi üzerine inşa edildiğini ve zıt değerlerin dengeli kullanımıyla motiflerin yüzeyde net bir hiyerarşiyle sunulduğunu göstermektedir.

7.Yastık Yanışlı Seccade (Kocaaliler)

Sarıkeçili Yörük ve Türkmen grubuna mensup Rabia Şahin tarafından 1990 yılında Bucak'ın Kocaaliler beldesinde dokunan bu eser, geleneksel Döşemealtı halı sanatının özgün bir örneğidir. Literatürdeki klasik gruplandırmaların dışına çıkan ancak güncel verilerde yerini alan bu dokuma, "Yastık Yanışlı Çeyrek" olarak adlandırılmakta ve Seccade kullanım alanına girmektedir. 70 x 125 cm boyutlarındaki halı; atkı, çözgü ve ilme ipinin tamamının yün olmasıyla dikkat çekerken, 24x30 kalite dokusuyla öne çıkmaktadır.

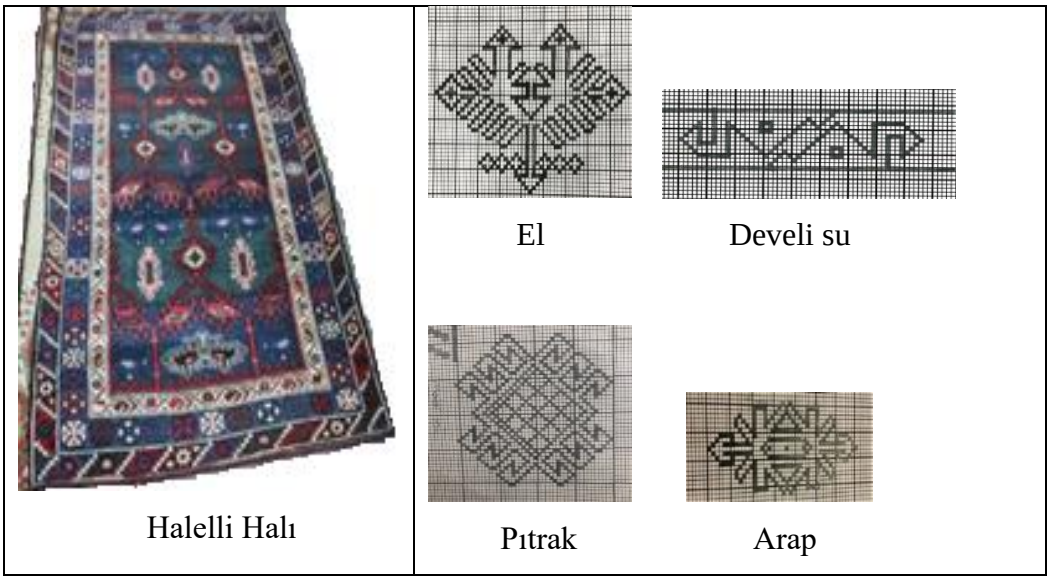

Şekil 7. Bucak Kocaalilerde Tespit Edilen Yastık Yanışlı Namazlağ ve motifleri motifleri (Fotoğraf ve çizimler Ayşe Yıldırım)

Halının tasarım kurgusu üç temel plan üzerine inşa edilmiştir. Kırmızı zemin üzerine yerleştirilen ve halıya adını veren üç adet "yastık yanışı" motifi, Mersin yaprağı ve lokum motifleriyle zenginleştirilmiştir. Dört adet "elibelinde" motifinin karşılıklı çapraz yerleşimiyle oluşan ana desen, kıvrım motifleriyle çevrelenerek belirginleştirilmiştir. Çift taraflı mihrap kemeriyle köşelerden ayrılan kompozisyonda, lacivert zeminli köşe ve kenar boşluklarında "lokum (beştaş)" motiflerine yer verilmiştir. Halının kenar sularında ise bulanık su desenli ince bir su ile tutmaç topu desenli dar bir kenar suyu bulunmaktadır.

Renk paleti; kırmızı, mavi, kahverengi, beyaz, lacivert, siyah ve deve tüyü tonlarından oluşmaktadır. Görsel algıda ilk sırayı kırmızı zemin üzerindeki elibelinde motifleri alırken, merkezde yer alan beyaz renkli yastık yanışı motifi yarattığı açık-koyu kontrastıyla halının egemen noktasını oluşturur. İkinci planda beyaz bulanık su motifi zeminle bir denge kurarken, son aşamada koyu değerler üzerine işlenen tutmaç topu deseniyle kurgu tamamlanmaktadır.

8. Halelli Halı

Şekil 19. Burdur Kapaklı Köyünde Tespit Edilen Halelli Halı ve motifleri

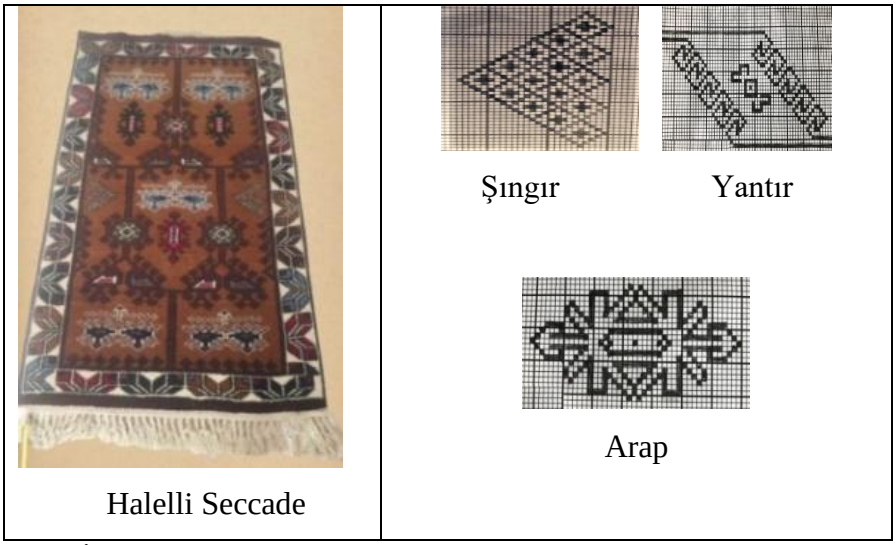
Burdur'un Kapaklı Köyü'nde 1980 yılında Keziban Kul tarafından dokunan bu eser, Sarıkeçili (Karakoyunlu) Yörüklerine ait 124x190 cm boyutlarında büyük bir seccadedir. Atkısı, çözgüsü ve ilme iplerinde tamamen yün malzeme kullanılan dokuma, 26x30 kalitesinde üretilmiştir. Halı, dikdörtgen bir kompozisyon şemasına sahip olup geleneksel "halelli" tasarımının zengin bir örneğini sunmaktadır.

Tasarım ve Kompozisyon Özellikleri Halının ana zemini; el, arap, ambarlı su ve pıtrak motiflerinin simetrik bir denge içerisinde yerleştirilmesiyle kurgulanmıştır. Tasarımın çerçeve yapısı üç farklı kenar suyundan oluşmaktadır: İçten dışa doğru sırasıyla küçük albay suyu, çiçekli su ve en dışta tutmaç topu deseni kullanılarak kompozisyon tamamlanmıştır.

Görsel Hiyerarşi ve Sanatsal İlkeler Dokumanın genel kurgusu, bakışı kademeli olarak yönlendiren üç ana plan üzerinden şekillenmektedir: Birinci Plan: Koyu renkli zemin üzerine simetrik şekilde dizilen motifler arasında, parlaklığıyla öne çıkan beyaz "arap" ve "ambarlı su" motifleri gözün ilk algıladığı unsurlardır. İkinci Plan: Küçük bir alanı kaplamasına rağmen yüksek renk frekansı nedeniyle büyük kırmızı alanların önüne geçen "küçük albay suyu", kurgunun asıl egemen noktasını oluşturur. Bu durum dokumanın Açık-Koyu Kontrastı prensibine dayandığını kanıtlar. Üçüncü Plan: Gözün en son algıladığı kenar bantlarında, açık ve koyu değerdeki aynı renkler düzenli bir sıralama ile yerleştirilmiştir. Burada geniş yer tutan mavi alanlara karşın az miktarda kullanılan beyaz alanların varlığı, tasarımda Miktar Kontrastı ilkesinin de gözetildiğini göstermektedir.

9. Hallelli Seccade

Burdur Bucak'ın Yunus Emre Mahallesi'nde 1985 yılında Sabriye Yılmaz tarafından dokunan bu eser, Sarıkeçili (Karakoyunlu) Yörüklerine ait 82x112 cm ölçülerinde ve 24x30 kalitesinde bir Seccadedır. Atkısı, çözgüsü ve ilme iplerinde tamamen yün malzeme kullanılan dokuma, yörede "çağla kabuğu sarısı" olarak adlandırılan karakteristik zemin rengiyle öne çıkar. Halı, ismini bu zemin üzerine simetrik ve aralıklı tekrarlarla yerleştirilen; el, arap, ambarlı su, dolaşık top ve kıvrım motiflerinin birleşiminden oluşan "halelli" deseninden alır.

Şekil 15. Bucak İlçesinde Tespit Edilen Halelli Seccade ve motifleri motifleri (Fotoğraf ve çizimler Ayşe Yıldırım)

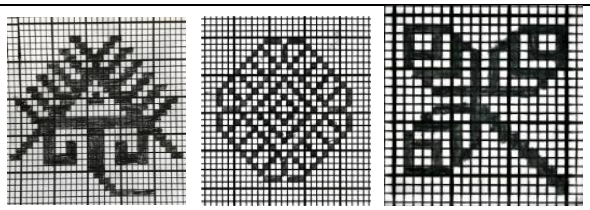
Tasarımın kompozisyonu, merkezi desenin kıvrım motifleriyle çevrelenmesiyle dikdörtgen bir form kazanmıştır. Halının çerçevesini, dokuyucu tarafından özgünleştirilmiş "laleli su" deseniyle bezeli tek bir kenar suyu tamamlamaktadır. Dokumanın sanatsal kurgusunda iki ana plan dikkat çeker; ilk planda çağla sarısı zemin üzerinde açık ve koyu değerli motiflerin yan yana getirilmesiyle kurulan "Açık-Koyu Kontrastı" hakimdir. Bu bölümde özellikle beyaz renkli "el" motifleri tasarımın egemen odak noktasını oluşturmaktadır. İkinci planda ise kenar suyundaki beyaz zemin üzerinde koyu değerli motiflerin kullanımı, renklerin leke değerlerine göre plan farklılığı yaratarak kompozisyonun görsel dengesini sağlamaktadır.

10. Dallı Seccade

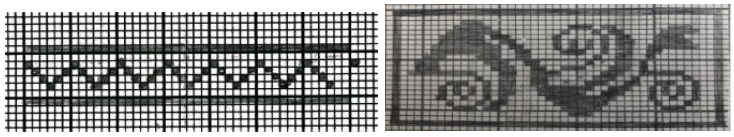
Burdur'un Kapaklı Köyü'nde 1992 yılında Rukiye Ay tarafından dokunan bu eser, Sarıkeçili (Karakoyunlu) Yörüklerine ait 83x132 cm boyutlarında ve 26x30 kalitesinde bir Seccadedır. Atkısı, çözgüsü ve ilme iplerinde tamamen yün malzeme kullanılan dokuma, adını kırmızı zemindeki eşkenar dörtgen alanı dolduran dolaşık top ve dal motiflerinden alır.

Dallı Seccade

Dal Dolaşık Top Mehmetcik Çiçeği

Şekil 17. Burdur Kapaklı Köyünde Tespit Edilen Dallı Seccade ve motifleri

Halının merkezî kurgusu; dolaşık top, dal, pıtrak ve Mehmetçik çiçeği motiflerinin simetrik bir düzenle bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Kıvrım motifleriyle şekillendirilen mihrap kemerleri, kırmızı ana zemini yeşil renkli köşe boşluklarından ayırmaktadır; bu köşelerde heybe suyu motifi tercih edilmiştir. Dokumanın çerçeve yapısı, içten dışa doğru tüfekli su ve çiçekli su (Göde İbrahim suyu) desenlerinden oluşan iki adet dar kenar suyu ile tamamlanmıştır.

Görsel Hiyerarşi ve Sanatsal İlkeler Dokumanın genel kurgusu üç aşamalı bir planlama sergiler: Birinci Plan: Merkezdeki dolaşık top ve Mehmetçik çiçeği motifleri bakışı merkeze çekse de, yüksek renk frekansı nedeniyle tüfekli su desenli kenar suyu kompozisyonun asıl egemen noktasını oluşturmaktadır. İkinci Plan: Kırmızının tamamlayıcısı olan yeşil zeminli köşeler, sıcak-soğuk renk karşıtlığı sunar. Bu alanda koyu fon üzerindeki beyaz motifler, görsel bir denge kurarak öne çıkar. Üçüncü Plan: Açık-koyu ilişkisinin değişkenlik gösterdiği bordürler, tasarımı nihai sınırlarına ulaştırır.

Tüm tasarımın kurgusu, motiflerin yüzeyde net bir hiyerarşiyle algılanmasını sağlayan Açık-Koyu Kontrastlığı ilkesine dayanmaktadır. Koyu zeminlerde açık değerli motiflerin, açık zeminlerde ise koyu motiflerin kullanımı, dokumadaki plan farklılıklarını belirleyen temel sanatsal ilkedir.

11. Akrepli Seccade (Bucak Demirli Köyü)

1999 yılında Havvana Gültekin tarafından Burdur Bucak'ın Demirli Köyü'nde dokunan bu Seccade, Sarıkeçili Yörüklerinin karakteristik desen anlayışını yansıtır. 76x127 cm boyutlarında ve 24x30 kalitesinde olan eser; atkı, çözgü ve ilme iplerinde tamamen yün malzeme kullanılarak geleneksel yöntemlerle üretilmiştir.

Halının tasarım kurgusu üç ana plan üzerine inşa edilmiştir. Adını aldığı "akrep" motifleri, merkezdeki kırmızı zeminde, kıvrım motiflerinin çevrelediği bir eşkenar dörtgen içinde simetrik olarak yerleştirilmiştir. Bu ana bölüme; koyun hapı, Mehmetçik çiçeği, saksıda çiçek ve çavuş motifleri eşlik ederek birinci planı ve kompozisyonun odak noktasını oluşturur. İkinci planda, kıvrım motifleriyle zeminden ayrılan lacivert köşeler (mihraplar) yer alır. Bu köşelerde "lokum" motifleri kullanılmıştır. Üçüncü plan ise dar bir kenar suyu olarak tasarlanmış olup, burada "tutmaç topu" deseni hakimdir. Görsel İlke ve Kontrast: Dokumanın genel kurgusu Açık-Koyu Kontrastlığı üzerine kurulmuştur. Koyu renkli zeminler üzerine yerleştirilen beyaz akrep motifleri ve açık değerli çiçek figürleri, görsel bir egemenlik kurarak bakışı merkezden kenarlara doğru yönlendirir. Bu kontrast yapısı, kompozisyondaki plan farklarını netleştirerek halıya derinlik ve dinamizm kazandırmıştır.

12. Akrepli Seccade (Demirli Köyü)

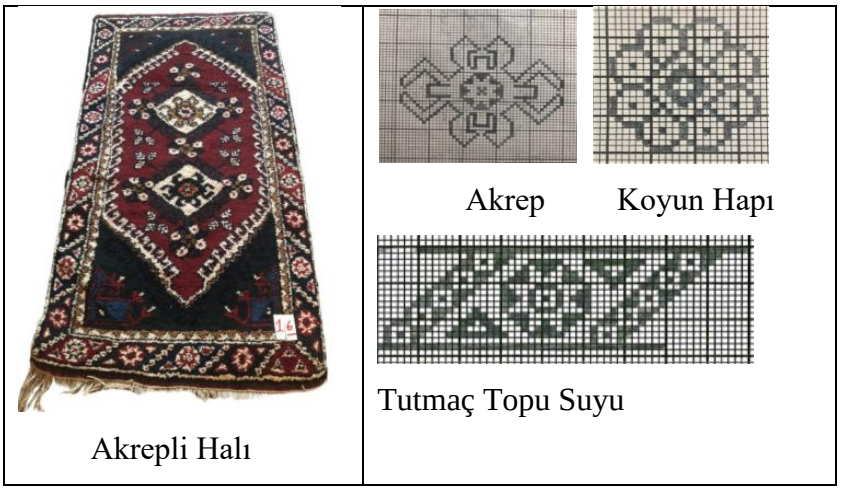
Burdur Bucak'ın Demirli Köyü'nde 2000 yılında Havvana Gültekin tarafından dokunan bu eser, Sarıkeçili Yörük kültürünün estetik mirasını taşır. 82x112 cm boyutlarında ve 24x30 kalitesinde olan bu Seccade; atkı, çözgü ve ilme iplerinde tamamen yün kullanılarak geleneksel yöntemlerle üretilmiştir.

Tasarım ve Kompozisyon Özellikleri: Halının görsel kurgusu, kırmızı bir zemin üzerine yerleştirilen ve kıvrım motifli bir eşkenar dörtgenle sınırlanan merkez etrafında şekillenir. "Akrepli" ismini veren iki simetrik beyaz akrep figürü, bu merkezin en baskın öğesidir. Tasarım; koyun hapı, Mehmetçik çiçeği, saksıda çiçek ve çavuş gibi yardımcı motiflerin eşgüdümlü yerleşimiyle zenginleştirilmiştir. Köşelerde ise lacivert zemin üzerinde "lokum" motifleri kullanılmış, kompozisyon "tutmaç topu" desenli dar bir kenar suyu ile tamamlanmıştır. Sanatsal Kurgu ve Kontrast: Dokumadaki görsel derinlik, üç planlı bir hiyerarşi ve Açık-Koyu Kontrastlığı ilkesi üzerine kurulmuştur. İlk planda yer alan kırmızı zemin üzerindeki beyaz akrep motifleri, halının egemen odak noktasını oluşturur. İkinci planda ise koyu zeminli köşelerdeki açık renkli figürler, planlar arası geçişi sağlar. Bu zıtlıklar, kompozisyondaki

motiflerin birbirinden ayrışarak net bir şekilde algılanmasına ve dengeli bir tasarımın ortaya çıkmasına olanak tanır.

13. Akrepli Seccade (Kocaaliler)

Bucak Kocaaliler Beldesi'nde 2021 yılında Ayşe Bolat tarafından dokunan bu eser, Sarıkeçili Yörüklerinin dokuma kültürünü yansıtan 75x144 cm ölçülerinde ve 22x24 kalitesinde bir Seccadedir. Atkısı, çözgüsü ve ilme iplerinde tamamen yün malzeme kullanılan dokuma, adını kırmızı zemin üzerindeki eşkenar dörtgen bölmelerde yer alan karakteristik akrep motiflerinden alır.

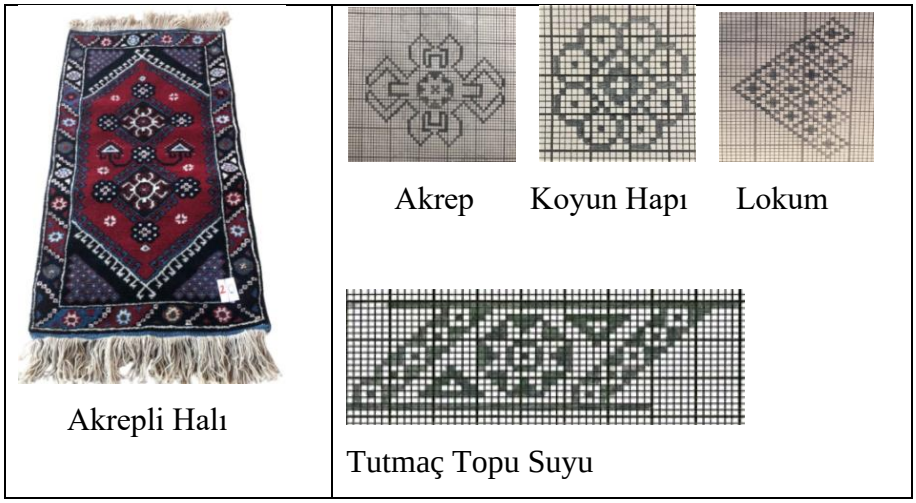

Şekil 5. Bucak Kocaalilerde Tespit Edilen Akrepli Halı ve motifleri motifleri (Fotoğraf ve çizimler Ayşe Yıldırım)

Tasarımın merkezinde alt alta simetrik şekilde konumlandırılan iki akrep motifine, görsel bütünlüğü destekleyen koyun hapı ve Mehmetçik çiçeği figürleri eşlik eder. Kıvrım motifleriyle şekillendirilen mihrap kemerleri, ana zemini köşe boşluklarından ayırmakta; bu köşelerde ise kontrast renkli zemin üzerinde heybe suyu motifleri kullanılmaktadır. Halının çerçevesini bulanık su desenli bir ince su ile tutmaç topu desenli dar bir kenar suyu tamamlamaktadır. Kompozisyon kurgusu, bakışı merkezden dışa yönlendiren üç aşamalı bir planlama üzerine kuruludur. Kırmızı zemindeki beyaz akrep motifleri tasarımın en güçlü odak noktasını oluştururken, yeşil zeminli köşeler kırmızının tamamlayıcı kontrastı olarak derinliği pekiştirir. Tüm kurguya hakim olan açık-koyu kontrastlığı ilkesi, koyu fonlar üzerindeki açık değerli motiflerin öne çıkmasını sağlayarak eserin görsel hiyerarşisini ve sanatsal dengesini belirleyen temel unsur olmuştur.

14. Akrepli Halı (Kocaaliler)

Bucak Kocaaliler Beldesi'nde Zeynep Çelik tarafından dokunan bu Döşemealtı halısı, 70x126 cm ölçülerinde ve 24x30 kalitesinde üretilmiş bir Seccadedır. Karakoyunlu Yörüklerine ait geleneksel dokuma özelliklerini taşıyan eserin atkısı, çözgüsü ve ilme iplerinde tamamen yün malzeme kullanılmıştır.

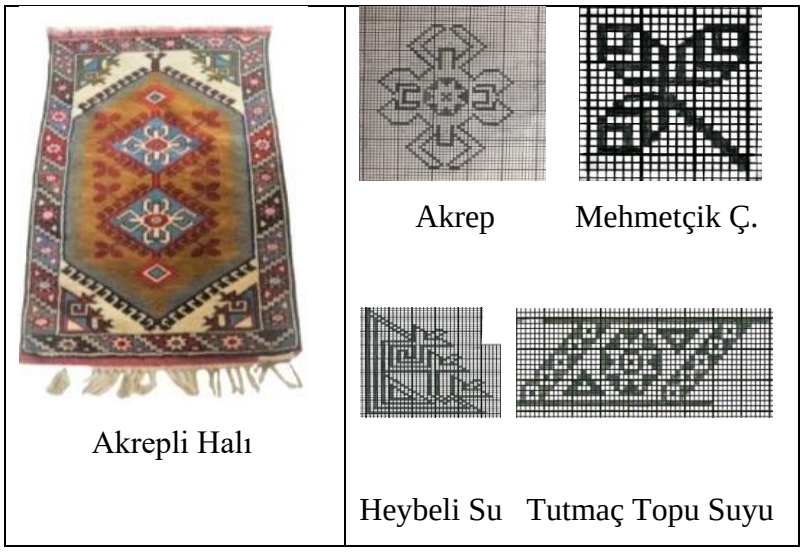

Şekil 6. Bucak Kocaalilerde Tespit Edilen Akrepli Halı ve motifleri motifleri (Fotoğraf ve çizimler Ayşe Yıldırım)

Mihraplı bir kompozisyon şemasına sahip olan halı, kırmızı zemin üzerine yerleştirilen iki adet beyaz akrep motifinden adını alır. Zemin deseni, kıvrım ve bulanık su motifleriyle şekillendirilen bir mihrap kemeriyle ikiye bölünmüş, yeşil zeminli köşe boşluklarında ise lokum motiflerine yer verilmiştir. Tasarımın dış çerçevesi, tutmaç topu desenli tek bir kenar suyu ile sınırlandırılmıştır. Dokumanın görsel kurgusunda, koyu kırmızı zemin üzerinde kıvrım motifleriyle çevrelenmiş beyaz akrep figürleri, tasarımın temel odak ve egemen noktasını oluşturmaktadır. Bu kıvrım motifleri hem deseni tamamlamakta hem de bakışı merkezden kenarlara doğru estetik bir biçimde yönlendirmektedir. Sanatsal açıdan "Açık-Koyu Kontrastı" ilkesine dayanan bu yapı, aynı renk motiflerin farklı zeminlerde değişkenlik göstererek kullanıldığı kenar sularıyla dengelenmiş ve görsel bir derinlik kazanmıştır.

15. Akrepli Halı

Bucak Kocaaliler köyünde Gülizar Arısoy tarafından dokunan bu Döşemealtı halısı, Sarıkeçili (Karakoyunlu) Yörüklerinin estetik anlayışını yansıtan 77x131 cm ölçülerinde ve 24x30 kalitesinde bir Seccadedır. Atkısı, çözgüsü ve ilme iplerinde tamamen yün malzeme kullanılan bu dokuma, yörede "çağla kabuğu sarısı" olarak bilinen koyu sarı zeminiyle dikkat çeker.

Şekil 11. Bucak Kocaalilerde tespit edilen Akrepli halı ve motifleri motifleri (Fotoğraf ve çizimler Ayşe Yıldırım)

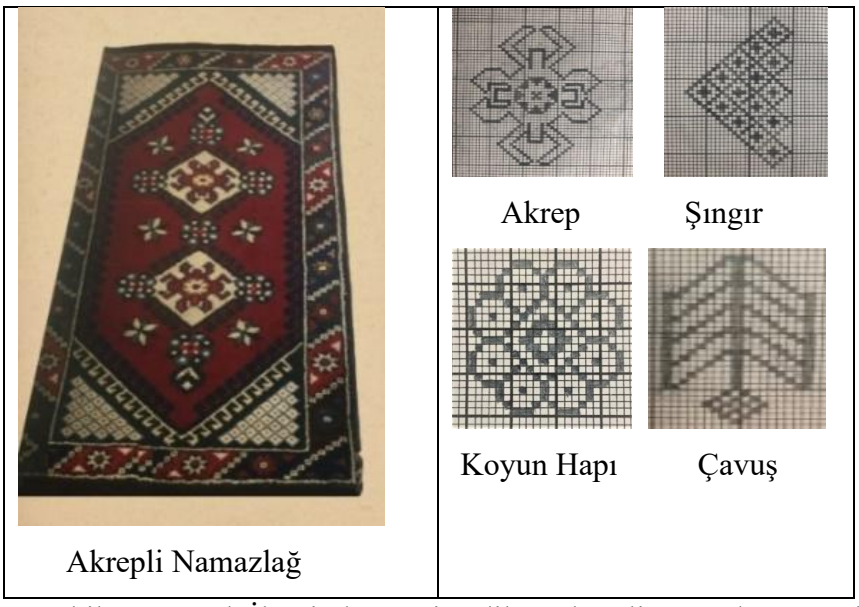
Tasarımın odağını, kıvrım motiflerinin oluşturduğu eşkenar dörtgen içerisindeki mavi fon üzerine yerleştirilmiş beyaz akrep motifleri oluşturur. Bu ana kurgu; Mehmetçik çiçeği ve pıtrak motifleriyle desteklenerek görsel bir bütünlüğe ulaştırılmıştır. Kıvrım motifli mihrap kemerleri, merkezi zemini köşe boşluklarından ayırmakta ve bu köşelerde heybe suyu motifi kullanılmaktadır. Halının dış çerçevesi ise tutmaç topu desenli dar bir kenar suyu ile sınırlandırılmıştır.

Dokumanın sanatsal kurgusu, bakışı kademeli olarak yönlendiren üç aşamalı bir planlama sergiler. İlk planda, koyu sarı zemin üzerindeki mavi fonlu beyaz akrep motifleri, sıcak-soğuk renk karşıtlığıyla tasarımın tartışmasız egemen noktasını oluşturur. İkinci planda, beyaz zeminli köşelerde koyu renkli heybe suyu motiflerinin yarattığı zıtlık algılanırken; üçüncü planda ise kompozisyonu sonlandıran dar kenar suyu yer alır. Genel tasarımın kurgusu tamamen "Açık-Koyu Kontrastlığı" ilkesine dayanır. Açık zeminde koyu, koyu zeminde ise açık değerli motiflerin kullanılması, planlar arası geçişi belirginleştirerek motiflerin yüzeyde güçlü bir hiyerarşiyle sunulmasını sağlamıştır.

16. Akrepli Seccade

Bucak'ta 1999 yılında Nazmiye Kaplan tarafından dokunan bu eser, Sarıkeçili (Karakoyunlu) Yörüklerinin dokuma kültürünü yansıtan 76x130 cm boyutlarında ve 24x30 kalitesinde bir Seccadedır. Atkısı, çözgüsü ve ilme iplerinde tamamen yün malzeme kullanılan bu dokuma, ismini kırmızı zemin üzerindeki kıvrım motiflerinin çevrelediği eşkenar dörtgen alan içerisinde yer alan karakteristik akrep figüründen alır. Tasarımın merkezinde, simetrik bir düzende alt alta

yerleştirilen iki beyaz akrep motifine; koyun hapı, koyun gözü ve dal pıtrak motifleri eşlik ederek görsel bir hiyerarşi kurar. Kıvrım motifleriyle şekillendirilen mihrap kemerleri, ana zemini köşe boşluklarından ayırmakta; yeşil zeminli bu köşelerde ise heybe suyu motifleri kullanılmaktadır. Halının çerçeve kurgusu, içten dışa doğru Mersin yaprağı topu, geniş bir koca su ve en dışta yer alan dar tutmaç topu desenlerinden oluşan üçlü bir kenar suyu sistemiyle tamamlanmıştır.

Şekil 16. Bucak İlçesinde Tespit Edilen Akrepli Seccade ve motifleri

Dokumanın sanatsal kurgusu, bakışı kademeli olarak yönlendiren üç temel plan üzerine inşa edilmiştir. İlk planda, kırmızı zemin üzerindeki beyaz akrep motifleri tasarımın tartışmasız egemen odak noktasını oluşturur. İkinci planda, kırmızı ile tamamlayıcı bir zıtlık kuran yeşil zeminli köşeler yer alır; bu alandaki sıcak-soğuk renk karşıtlığı sayesinde koyu fon üzerindeki açık değerli motifler belirginleşerek dengeyi sağlar. Üçüncü planda ise açık ve koyu değerlerin yer değiştirdiği bordürler dikkat çeker. Tüm kompozisyona hakim olan "Açık-Koyu Kontrastlığı" ilkesi, dokumadaki plan farklarını netleştirmiş ve motiflerin yüzeyde güçlü bir görsel düzen içinde sunulmasına olanak tanımıştır.

17. Akrepli Seccade

Burdur'un Kapaklı Köyü'nde 1990 yılında Rukiye Ay tarafından dokunan bu eser, Sarıkeçili (Karakoyunlu) Yörüklerine ait geleneksel dokuma özelliklerini taşıyan 83x132 cm boyutlarında bir Seccadedır. Atkısı, çözgüsü ve ilme iplerinde tamamen yün malzeme kullanılan dokuma, 26x30 kalitesinde üretilmiştir. Halı, ismini kırmızı zemin üzerindeki eşkenar dörtgen alan içine yerleştirilen karakteristik akrep ve dal motiflerinden almaktadır.

Şekil 18. Burdur Kapaklı Köyünde Tespit Edilen Akrepli Halı ve motifleri

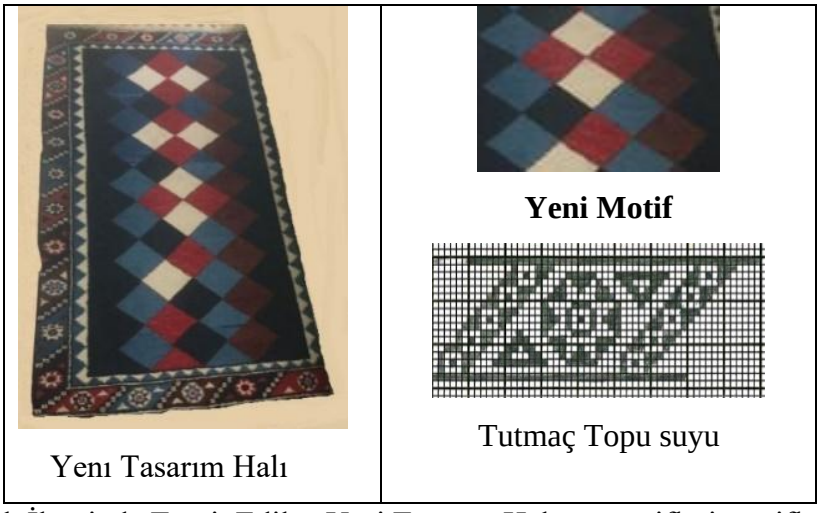
Tasarım ve Kompozisyon Özellikleri Halının merkezî kompozisyonu; akrep, dal, pıtrak ve çavuş motiflerinin simetrik bir düzenle bir araya getirilmesiyle kurgulanmıştır. Kıvrım motifleriyle şekillendirilen mihrap kemerleri, kırmızı ana zemini yeşil renkli köşe boşluklarından ayırmaktadır; bu köşelerde heybe suyu motifi tercih edilmiştir. Dokumanın çerçeve yapısı, içten dışa doğru Mersin yaprağı topu ve tutmaç suyu desenlerinden oluşan iki adet dar kenar suyu ile sınırlandırılmıştır.

Görsel Hiyerarşi ve Sanatsal İlkeler Dokumanın genel kurgusu, bakışı kademeli olarak yönlendiren üç temel plan üzerine inşa edilmiştir: Birinci Plan: Merkezdeki akrep ve dal motifleri görselin odağını oluştururken, deseni çevreleyen kıvrım motifleri bakışı merkezden kenarlara doğru yönlendirir. Ancak, kapladığı alan küçük olmasına rağmen yüksek renk frekansı nedeniyle "Mersin yaprağı topu" desenli kenar suyu, kırmızı geniş alanlara kıyasla daha baskın gelerek asıl egemen noktayı oluşturmaktadır. İkinci Plan: Kırmızının tamamlayıcısı olan yeşil zeminli köşeler, sıcak-soğuk renk karşıtlığı sunar. Bu alanda koyu fon üzerindeki beyaz alanlar öne çıkarak görsel bir denge sağlar. Üçüncü Plan: Açık-koyu ilişkisinin farklılaştığı bordürler, tasarımı nihai bir çerçeveye oturtur. Tasarımın genel kurgusunda belirleyici olan temel ilke Açık-Koyu Kontrastlığıdır. Koyu zeminlerde açık değerli motiflerin,

açık zeminlerde ise koyu motiflerin kullanılması, dokumadaki plan derinliğini ve motiflerin yüzeydeki netliğini sağlayan ana unsurdur.

18. Yeni Tasarım Seccade

Burdur Bucak'ta 2000 yılında Nazmiye Kaplan tarafından dokunan bu eser, Sarıkeçili Yörüklerinin dokuma geleneğine modern bir yaklaşım sunan 75x141 cm boyutlarında bir Seccadedır. Tamamı yün malzeme kullanılarak 24x30 kalitesinde üretilen bu dokuma, geleneksel Döşemealtı motiflerinin dışında daha geometrik ve simetrik bir yapı sergilemektedir.

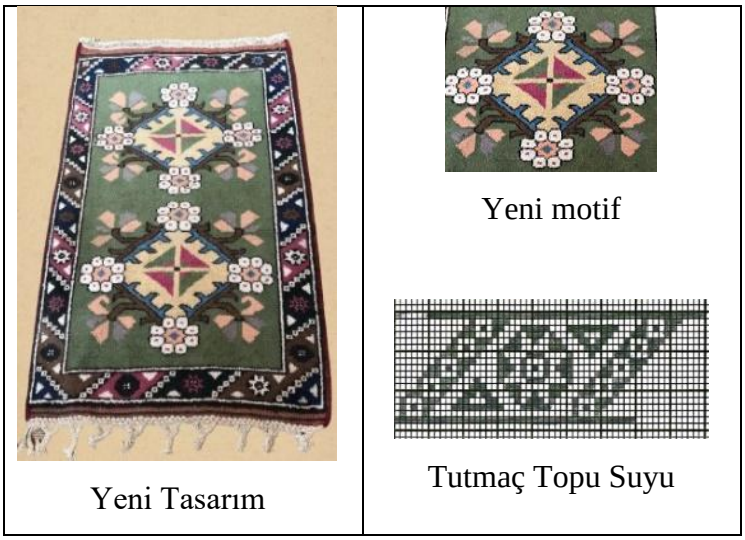

Şekil 12. Bucak İlçesinde Tespit Edilen Yeni Tasarım Halı ve motifleri motifleri (Fotoğraf ve çizimler Ayşe Yıldırım)

Tasarımın ana zemininde kırmızı, mavi, beyaz ve kahverengi renklerden oluşan baklava motifleri, tam bir tekrar ve kusursuz bir simetri ile yerleştirilmiştir.

19.Yeni Tasarım Seccade

2012 yılında Raziye Şencan tarafından Burdur Bucak'ın Yunus Emre Mahallesi'nde dokunan bu eser, Sarıkeçili Yörüklerine ait 80x100 cm boyutlarında ve 24x30 kalitesinde bir Seccadedır. Atkısı, çözgüsü ve ilme iplerinde tamamen yün malzeme kullanılan dokuma, geleneksel Döşemealtı motiflerinden ziyade dokuyucusunun özgün tasarım kurgusuyla öne çıkar. Halının tasarımında klasik Döşemealtı halılarıyla benzerlik gösteren tek unsur, en dışta yer alan dar kenar suyundaki tutmaç topu motifidir. Yeşil zemin üzerine yerleştirilen desenler; koyun hapı, rozet ve yaprak motiflerinden oluşan bitkisel bir kurguya sahiptir.

Şekil 13. Bucak İlçesinde Tespit Edilen Yeni Tasarım Seccade ve motifleri motifleri (Fotoğraf ve çizimler Ayşe Yıldırım)

Dokumanın sanatsal kurgusu iki ana plan üzerine inşa edilmiştir. İlk planda, yeşil zemin üzerinde koyu renkli kontürlerle belirginleştirilmiş iki adet büyük, açık değerli çiçek motifi yer alır; bu motifler tasarımın ana egemen noktasını oluşturmaktadır. İkinci planda ise kompozisyonu çevreleyen kenar bandı algılanır. Genel tasarım kurgusu, koyu zeminler üzerindeki açık renkli leke değerlerinin kullanımıyla sağlanan "Açık-Koyu Kontrastı" ilkesine dayanır. Bu zıtlık ilişkisi, dokumadaki plan farklarını netleştirerek özgün motiflerin görsel bir hiyerarşi içinde öne çıkmasını sağlamıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İncelenen Burdur seccadelerinin tamamında malzeme olarak koyun yünü kullanılmıştır. Çözgü ve atkı iplerinin elde (kirman) eğrilmesi, dokumaların yöresel karakterini güçlendirmektedir. Düğüm tekniği olarak, dayanıklılığı artıran Türk düğümü (Gördes/Çift düğüm) tercih edilmiştir. Bu teknik özellikler, Burdur halılarını, komşu yöre olan Antalya Döşemealtı halıları ile benzer kılmakla birlikte, motif repertuvarı açısından (özellikle "Camili" ve "Halelli" tipleriyle) özgün bir ayrıma gidilmesini sağlar (Deniz, 2000).

Seccadelerdeki motifler, İslam inancı ile eski Türk inançlarının bir sentezidir. Mihrap, doğrudan Kuran'daki "Mihraba girdi" ayetlerine (Âl-i İmrân, 3:37) ve cennet kapısına atıf yaparken (Deniz, 2019: 48); akrep ve pıtrak gibi motifler, İslam öncesi şamanistik kökenli "korunma"

inancının devam ettiğini gösterir (Ögel, 1991). "Camili" motifindeki minare formları, Yörüklerin yerleşik hayata ve kurumsal İslam'a bakışını simgelerken; "hayat ağacı", ölümsüzlük ve soyun devamı isteğini vurgular (Erbek, 2002).

Bulgular, 1980-1990 yılları arasında yoğun olan üretimin, 2000'li yıllardan itibaren neredeyse bitmeye yüz tuttuğunu göstermektedir. Köseler'in (2013) belirttiği gibi, fabrikasyon halıların ucuzluğu ve erişilebilirliği, zahmetli bir süreç olan el dokumacılığını ekonomik olmaktan çıkarmıştır. Ayrıca, genç neslin kente göçü, bu bilginin aktarımını (usta-çırak ilişkisini) koparmıştır.

Burdur ve çevresinde tespit edilen halı seccadeler; renk, motif ve kompozisyon açısından Türk halı sanatının zengin mirasını yansıtan özgün belgelerdir. "Camili", "Toplu", "Akrepli" ve "Halelli" olarak sınıflandırılan bu eserler, bölgedeki Yörük kültürünün estetik kodlarını ve inanç dünyasını barındırmaktadır. Ancak bu sanat, günümüzde yaşayan bir gelenek olmaktan çıkıp, müzelik bir değere dönüşme sürecindedir.

Bu bağlamda şu öneriler geliştirilmiştir:

1. Burdur ve ilçelerindeki cami ve mescitlerde bulunan tarihi değerdeki seccadelerin envanteri çıkarılmalı ve koruma altına alınmalıdır.
2. Bölgedeki Halk Eğitim Merkezleri bünyesinde, yöresel motiflerin aslına uygun olarak yaşatılacağı kurslar açılmalı ve coğrafi işaret çalışmaları yapılmalıdır.
3. Tespit edilen motifler dijital ortamda vektörel olarak çizilerek bir "Burdur Motif Kataloğu" oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

Acar, B. (1982). *Kilim ve Düz Dokuma Yaygılar*. İstanbul: Akbank Yayınları.

Anonim. (2009). *Secde*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Arseven, C. E. (1983). *Sanat Ansiklopedisi*. İstanbul: MEB Yayınları.

Aslanapa, O. (2005). *Türk Halı Sanatı'nın Bin Yılı*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Aytaç, A. (2018). Geleneksel Türk El Sanatlarında Motif ve Sembol Dili. *Akdeniz Sanat Dergisi, 11*(2), 125-140.

Bozkurt, G. (2009). Türk halı sanatında seccadeler. *Halı Sanatı Dergisi*, *12*(2), 265-278.

Deniz, B. (2000). *Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Deniz, B. (2019). Anadolu-Türk halı ve düz dokumalarında mihrap motifinin sembolik anlamı. *Belgü*, *4*, 45-58.

Erbek, G. (2002). *Anadolu Motifleri ve Anlamları*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Eroğlu, M. A. (2016). Antalya ve civarı "cicim seccadeleri" (namazlağ). *Sanat Yazıları*, *35*, 11-25.

Ersoy, A. (2018). Seccade ve saf seccadelerdeki bazı motiflerin ikonografik çözümlemesi. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, *7*(47), 165-175.

Kılıçarslan, H. (2022). Yalvaç ilçe müzesinde yer alan namazlık dokumalar. *Aydın Uğurlu ve Geleneksel Sanatlar Özel Sayısı*, 188-210.

Köseler, A. (2013). Türk İslam sanatında seccade kültürü ve Antalya çevresinde tespit edilen seccade dokumaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sanat Dergisi*, 545-563.

Ögel, B. (1991). *Türk Kültür Tarihine Giriş*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Sözen, M. (1998). *Geleneksel Türk El Sanatları*. İstanbul: T. İş Bankası Kültür Yayınları.

Yetkin, Ş. (1991). *Türk Halı Sanatı*. Ankara: T. İş Bankası Kültür Yayınları.

📚 Kaynakça

Anonim. (2009). **Secde**. Diyanet İşleri Başkanlığı.

Bozkurt, G. (2009). Türk halı sanatında seccadeler. *Halı Sanatı Dergisi*, *12*(2), 265-278.

Deniz, E. (2019). Anadolu Türk halı sanatında mihrap motifinin sembolik anlamı. *Sanat Dergisi*, *27*, 45-58.

Eroğlu, M. A. (2016). Antalya ve civarı "cicim seccadeleri" (namazlağ). *Sanat Yazıları*, *35*, 11-25.

Ersoy, A. (2018). Türk İslam kültüründe seccade ve sembolizm. *Dini Araştırmalar Dergisi*, *21*(55), 163-180.

Kılıçarslan, H. (2022). Yalvaç ilçe ve müzesinde yer alan namazlık dokumalar. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, *12*(1), 187-199.

Köseler, A. R. (2013). Türk İslam sanatında seccade kültürü ve Antalya çevresinde tespit edilen seccade dokumaları. *ICANAS 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı* (Cilt 5, ss. 545-563). Ankara.

Türk dokuma sanatı, binlerce yıllık kültürel birikimin ve sanatsal ifadenin önemli bir taşıyıcısı olmuştur. Bu zengin miras içerisinde, **seccade** ve **namazlık** adı verilen dokumalar, hem dinsel işlevleri hem de estetik değerleriyle özel bir konuma sahiptir. İslamiyet'in kabulüyle birlikte Türk kültürü ve sanatına dâhil olan bu yaygılar, Anadolu insanı için **dini nitelikler** taşıyan (Köseler, 2013, s. 545-563) ve üzerinde namaz kılınması amacıyla hazırlanan eserlerdir (Eroğlu, 2016, s. 12). Arapça "secde" kelimesinden türeyen ve "eğilmek, boyun eğmek" anlamına gelen (Anonim, 2009, s. 271) bu dokumalar, **tek kişinin namaz kılacağı** boyutlarda (Eroğlu, 2016, s. 12) ve genellikle mihrap, kandil, abdest ibriği gibi sembolik motiflerle bezeli olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu dokumalar için halk arasında **seccade**, **namazlağ** veya **namazlık** gibi farklı adlandırmalar kullanılmakla birlikte, bazı akademik çalışmalarda boyutlarına göre bir ayrım gözetilmekte ve küçük boyutlu örnekler için "namazlık" terimi tercih edilebilmektedir (Bozkurt, 2009, s. 269). Öyle ki, bu dokumalar Türk halı sanatının ayrı bir yolda gelişen önemli bir kolunu teşkil eder (Eroğlu, 2016, s. 12) ve Anadolu'da en çok rastlanan yaygılardandır. Kimi zaman **kilim**, **cicim** ve **zili** gibi farklı tekniklerle üretilen bu eserler, özellikle Yörük grupları tarafından büyük bir titizlikle ve çeyiz geleneğinin önemli bir parçası olarak dokunmuştur (Eroğlu, 2016, s. 12;

Kılıçarslan, 2022, s. 188). Bu kültürel ve sanatsal değerine rağmen, **seccade dokumaları** günümüzde, yörüklerin yerleşik hayata geçmesi ve fabrikasyon ürünlerin yaygınlaşması gibi nedenlerle **kaybolma tehlikesiyle** karşı karşıya kalmıştır (Köseler, 2013, s. 545).

Bu çalışmanın amacı, Türk dokuma sanatında önemli bir yere sahip olan seccade ve namazlıkları **sanatsal, kültürel ve teknik** açılardan incelemek; bu dokumaların desen, motif ve renk özelliklerini coğrafi bölgelere göre sınıflandırarak gelenekten günümüze geçirdiği değişimi ortaya koymaktır. Ayrıca, bu dokumaların üretim tekniklerinin (havlı halı, düz dokuma vb.) analiz edilmesi ve kullanılan hammadde türlerinin (yün, pamuk, ipek) belirlenmesi hedeflenmektedir. Bu kapsamlı inceleme, Türk dokuma sanatının bu önemli miras parçasının korunmasına ve gelecek nesillere aktarılmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

📚 Kaynakça

Anonim. (2009). **Secde**. Diyanet İşleri Başkanlığı.

Bozkurt, G. (2009). Türk halı sanatında seccadeler. *Halı Sanatı Dergisi*, *12*(2), 265-278.

Eroğlu, M. A. (2016). Antalya ve civarı “cicim seccadeleri” (namazlağ). *Sanat Yazıları*, *35*, 11-25.

Kılıçarslan, H. (2022). Yalvaç ilçe ve müzesinde yer alan namazlık dokumalar. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, *12*(1), 187-199.

Köseler, A. R. (2013). Türk İslam sanatında seccade kültürü ve Antalya çevresinde tespit edilen seccade dokumaları. *ICANAS 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı* (Cilt 5, ss. 545-563). Ankara.

TOURNEFORT'UN ANADOLU TOPRAKLRAINDA YAPTIĞI GRAVÜRLERİN SANATSAL ANALİZLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Hava KÜÇÜKÖNER

Sinop Üniversitesi / Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi

havacakoner@hotmail.com - ORCID: 0000-0003-2344-8872

Profesör Mustafa KÜÇÜKÖNER

Necmettin Erbakan Üniversitesi / Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi,

mkucukoner@erbakan.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-9796-0117

ÖZET

Paris başta olmak üzere Avrupalı ressam, gravürcü, botanikçi ve seyyahlar dönemin Osmanlı topraklarına önemli geziler yapmışlardır. Bu gezilerde kültürel, sosyal, siyasal bilgi alışverişinin yanı sıra görsel verilerin de alınması sağlanmıştır. Dönemin Fransa yönetimi bu verileri stratejik alanlarda değerlendirmiş olsa da günümüzde özellikle görsel veriler dönemin Osmanlı topraklarındaki yaşam ve görüntülerin belgeleri olması bakımından oldukça önem kazanmışladır.

Bu seyyah ve ressamlardan birisi de Joseph De Tournefort'tur. Tournefort 1700 yılının başlarında hem bitki ve maden araştırmaları yapmak, hem Anadolu topraklarında yer alan hastalıklar ve kullanılan ilaçlar hakkında bilgi toplamak, hem tıbba ve doğa tarihine ilişkin her konuda ilgi veri elde etmek, hem botanik alanında çalışmalar yapmak ve hem de stratejik şehir konumlarını ve kalelerini resmetmek üzere Paris'ten yola çıkmış ve Anadolu topraklarına gelmiştir.

Tournefort Anadolu coğrafyasında çok sayıda şehrin görünümünü çalışmış ve Paris'e döndüğünde bu eskizlerden gravür resimler üretmiştir. Bu bildiri çalışmamızda Tournefort'un yaptığı bu gravürlerden Ağrı Dağı, Ankara, Bursa ve Erzurum'dan birer adet gravür resmin görseline yer verilmiş ve bu eserlerin sanatsal analizleri yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tournefort, Anadolu, Gravür, Sanat.

1. GİRİŞ

16. 17. ve 18. yüzyıllarda Paris başta olmak üzere Fransa'dan ve Avrupa'nın çok ülkesinden sanatçılar, gezginleri botanikçiler, bilim adamları özellikle Osmanlı topraklarına önemli geziler yapmışlardır. Paris merkez olmak üzere Avrupa'dan yola çıkan bu kişiler İstanbul üzerinden Anadolu'ya giriş yapmışlardır. Orta Asya'ya kadar giden bu bu seyyah ve sanatçılar gördükleri önemli yerleri yanlarında götürdükleri kağıtlara çizmişlerdi. Gezdikleri yerlerde gördükleri kaleler, şehir yapıları, kıyafetler, doğa ve nebatat gibi bölgeye has unsurların görüntülerini çizmişlerdi. Bunlar arasında en tanınmışları Joseph De Tournefort, Charles Texier, Anton Ignas Melling, Gaspard Fossati, Melchior Lorrich, John Frederick Levis, Conte de Choiseul-Gouffier, Joseph Schranz, William Henry Bartlett olmuştur (Küçüköner, 2023).

Bu sanatçı ve seyyahlar, Osmanlı topraklarında merak edilen kültürel, sosyal, siyasal bilgi alışverişinin yanı sıra görülmeye dair ne varsa hepsinin çizimlerini yapmışlardı. Geziler bitince Paris'e dönen gezginler ve sanatçılar ellerinde çizdikleri çizimleri gravür atölyelerinde kalıplara taşımışlardır. Atölyelerde bulunan ustalar ile beraber bu çizimleri bakır kalıplara aktararak gravüre hazır hale getirmişlerdir. Atölyelerde kalıpları yapılan resimler gravür kağıtlarına basılarak görüntüleri çoğaltılmaya başlanmıştı.

Bu resimler sayesinde Avrupa'nın yöneticileri ve şehir halkı Osmanlı coğrafyasının bitkisel yapısı, kültürel ve sosyal yapısı, tarihi ve mimari yapısı hakkında oldukça fazla bilgi ve belgeye sahip oluyorlardı. Bu durum aslında batı dünyasının Osmanlıyı örnek almasını ve ilerlemesini arttırmasını da destekliyordu. Batılının merak ettiği Osmanlının yaşamı, kültürü, giysisi Avrupalıyı oldukça etkiliyordu.

Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı 1995 yılında yaptığı bir çalışma ile hem Osmanlıdan kalan arşivlerde hem de batılı kaynaklarda bulunan yüzlerce gravürü derleyerek 6 cilt altında Türkiye Gravürleri adıyla yayınlamıştır. Bu kaynak sayesinde günümüz sanatçıları ve bilim adamları geçmiş zamanda Anadolu'da kaleler, sosyal yaşam, kıyafetler vb hakkında belgeye dayalı görüntü ve bilgi edinebilmektedirler. Bu açıdan bakıldığında bu gravürler tarihi günümüze getiren en önemli belgedirler.

2. GRAVÜRÜN TANIMI, ÜRETİM MANTIĞI VE "BELGE" OLARAK İŞLEVİ

Gravür; bakır, çinko, tahta, linolyum, plastik gibi oyulabilen ya da yüzeyine iz bırakılabilen kalıplara desenin aktarılması, ardından boya verilerek baskı yoluyla kağıda geçirilmesi esasına dayanan bir özgün baskı yöntemidir. Bu tanımın teknik boyutu kadar, gravürün tarih boyunca üstlendiği işlev de belirleyicidir: Gravür yalnızca "resim üretme tekniği" değildir; aynı zamanda

görüntünün çoğaltılması sayesinde bilginin, anlatının ve temsilin dolaşıma sokulmasını sağlayan bir araçtır.

Bu nedenle gravür, sanat tarihinde iki yönlü bir kimlik taşır. Bir yandan çizgi, ton, leke ve kompozisyon gibi plastik sorunların çözümünde bağımsız bir sanat dilidir; diğer yandan tarihsel bağlamlarda belgesel değeriyle öne çıkar: Şehirler, kaleler, kıyafetler, günlük yaşam pratikleri ve coğrafi görünüşler gravür aracılığıyla kayıt altına alınabilir. Bu ikili karakter (sanat/belge) özellikle seyyah-ressam üretimlerinde belirginleşir.

“Bakır plakaların kazınması tekniğinin daha antik çağlarda kuyumcular tarafından kullanıldığını biliyoruz…” ifadesi (Özsezgin, Aslıer, 1989:146), gravürün teknik kökenlerinin zanaat alanlarıyla ilişkisini vurgular. Benzer biçimde silindir mühür örneği (Küçüköner, 2022:58), “kalıp” fikrinin yalnızca Avrupa modernitesine ait bir buluş olmadığını; çok daha eski uygarlıklarda da çoğaltma mantığının bulunduğunu gösterir. Buna rağmen oyma/çizme uygulamalarının “gravür tekniği” olarak sanat alanında kurumsallaşması Avrupa’da 15. yüzyılda belirginleşir (Küçüköner, 2012:6). Bu tarihsel çizgi, gravürün bir yandan teknik mirasa, diğer yandan sanatsal kurumsallaşmaya dayandığını ortaya koyar.

Antik çağlardan itibaren metal yüzeyler üzerinde gerçekleştirilen kazıma uygulamaları, gravür tekniğinin zanaat temelli kökenlerine işaret eder. Kuyumculuk ve silah süsleme gibi alanlarda kullanılan bu teknikler, başlangıçta estetik bir ifade arayışından çok, işlevsel ve dekoratif amaçlar taşımaktadır. Sümer silindir mühürleri ise, gravür düşüncesinin yalnızca Batı’ya özgü olmadığını; Mezopotamya ve Çin topraklarında kalıp ve baskı mantığının çok daha erken dönemlerde, bürokratik ve dinsel bağlamlarda kullanıldığını göstermektedir. Bu örnekler, gravürün tarihsel sürekliliğini ortaya koyarken, aynı zamanda onun kültürler arası bir teknik miras olduğunu da kanıtlar.

Ancak gravürün sanatsal bir ifade biçimi olarak belirginleşmesi, Avrupa’da Rönesans ile birlikte gerçekleşmiştir. Bu dönemde gravür, yalnızca bir çoğaltma tekniği değil; resimsel düşüncenin çizgi ve ton aracılığıyla yeniden tanımlandığı bir alan haline gelmiştir. Matbaanın icadıyla birlikte gravür, yazılı bilgiyle eş zamanlı olarak dolaşıma girerek, görsel kültürün oluşumunda belirleyici bir rol oynamıştır. Böylece gravür, resim sanatının “tekil eser” anlayışını kırmış; çoklu, erişilebilir ve yaygın bir görsel anlatı biçimi üretmiştir. Merkezi kaynaklarda ya da yapılarda yer alan görüntüler gravürün çoğaltma becerisi sayesinde kırsal yaşam alanlarına da taşınabilmiştir. Hatta başka ülkelere de yollanabilmiştir.

2.1. Gravürde Görsel Dil

Gravürün ifade gücü, renk olanaklarının sınırlılığına karşın çizgi ve ton üzerinden kurduğu yoğun anlatımdan kaynaklanır. Çizgi, gravürde yalnızca sınır belirleyen bir unsur değildir; formu, hacmi ve mekanı kuran temel yapı taşıdır. Tarama sistemleriyle oluşturulan açık, orta ve koyu tonlar, resim yüzeyinde hem ışık etkisini hem de derinlik algısını mümkün kılar. Bu nedenle gravür, bakışı yönlendiren bilinçli bir düzenleme pratiği olarak ele alınmalıdır.

Özellikle kent manzaralarında gravür, mekanı yalnızca betimlemez; yeniden düzenler ve okunur hale getirir. Yüksek bakış noktaları, geniş kadrajlar ve çok katmanlı plan düzenleri, izleyicinin kenti bir bütün olarak kavramasını sağlar. Bu durum, gravürün belgesel yönünü güçlendirirken aynı zamanda temsilin ideolojik boyutunu da açığa çıkarır. Çünkü her temsil, seçici bir bakışın ürünüdür; neyin öne çıkarıldığı, neyin arka planda bırakıldığı, gravürün sunduğu bilgi kadar önemlidir. Gravürlerdeki mekansal düzen, izleyiciye yalnızca "orada olanı" değil, orada olanın nasıl görülmesi gerektiğini de önerir. Bu yönüyle gravür, pasif bir kayıt değil; aktif bir görsel söylemdir. Kentler, bu söylem içinde düzenli, tanımlanabilir ve çoğu zaman denetlenebilir yapılar olarak sunulur.

3. SEYAHAT, BİLİM VE GÖRSEL KAYIT: TOURNEFORT

1656-1708 tarihleri arasında yaşayan ve hem seyyah, hem botanikçi ve hem de ressam olan Joseph De Tournefort'un Osmanlı topraklarına yaptığı seyahat, bireysel bir merakın ötesinde, erken modern dönemin bilimsel bilgi toplama anlayışının bir parçasıdır. Botanikçi kimliği, onun çevreye yaklaşımını belirlemiş; doğayı, bitkileri ve coğrafi unsurları sistemli biçimde gözlemlemesine olanak sağlamıştır. Tournefort'un seyahati, yalnızca gezip görmek ve çizmek değil; ölçmek, sınıflandırmak ve belgelemek üzerine kuruludur.

Bu bilimsel yaklaşım, görsel üretimlerine de yansımıştır. Tournefort'un çizimleri, anlık eskizler olmaktan ziyade, bilgiye dayalı görsel kayıtlar olarak değerlendirilebilir. Mektuplarında kentleri, dağları, bahçeleri ve mimari yapıları ayrıntılı biçimde aktarması; ölçüleri beden ölçüleriyle hesaplayarak not etmesi, onun gözlem disiplinini ortaya koyar. Bu durum, gravürlerinin güvenilirliğini ve belgesel değerini artırmaktadır.

Paris'e döndükten sonra bu eskizlerin gravüre dönüştürülmesi, görsel bilginin kalıcılığını ve dolaşımını sağlamıştır. Böylece Tournefort'un bireysel gözlemleri, Avrupa'daki bilimsel ve kültürel çevreler için kolektif bir bilgi kaynağı haline gelmiştir. Zamanla Osmanlı Devlet kurumları da bu görüntülerden yararlanmaya başlamıştır. Günümüzde halen o dönemin şehir yapıları, giysi ve kıyafetleri, kültürel ve sosyal görünümleri ve doğa verileri hakkında o gravürler kullanılmaktadır.

3.1 Tournefort'un Gravürlerinde Osmanlı Şehirleri

Tournefort'un Osmanlı şehirlerine ait gravürleri, rastlantısal gözlemlerden oluşan dağınık manzaralar olmaktan ziyade, belirli bir görsel temsil şemasına dayalı olarak üretilmiştir. Bu şema, kentlerin çoğunlukla yüksek bir noktadan ve geniş bir bakış açısıyla ele alınmasını esas alır. Böylece şehir, yalnızca tekil yapılar üzerinden değil; bütüncül bir mekansal organizma olarak izleyiciye sunulur. Yüksek bakış noktası, izleyiciye hem hakim bir perspektif sağlar hem de kentin planimetrik yapısının okunabilirliğini artırır. Bu tercih, gravürlerin belgesel niteliğini güçlendiren temel unsurlardan biridir.

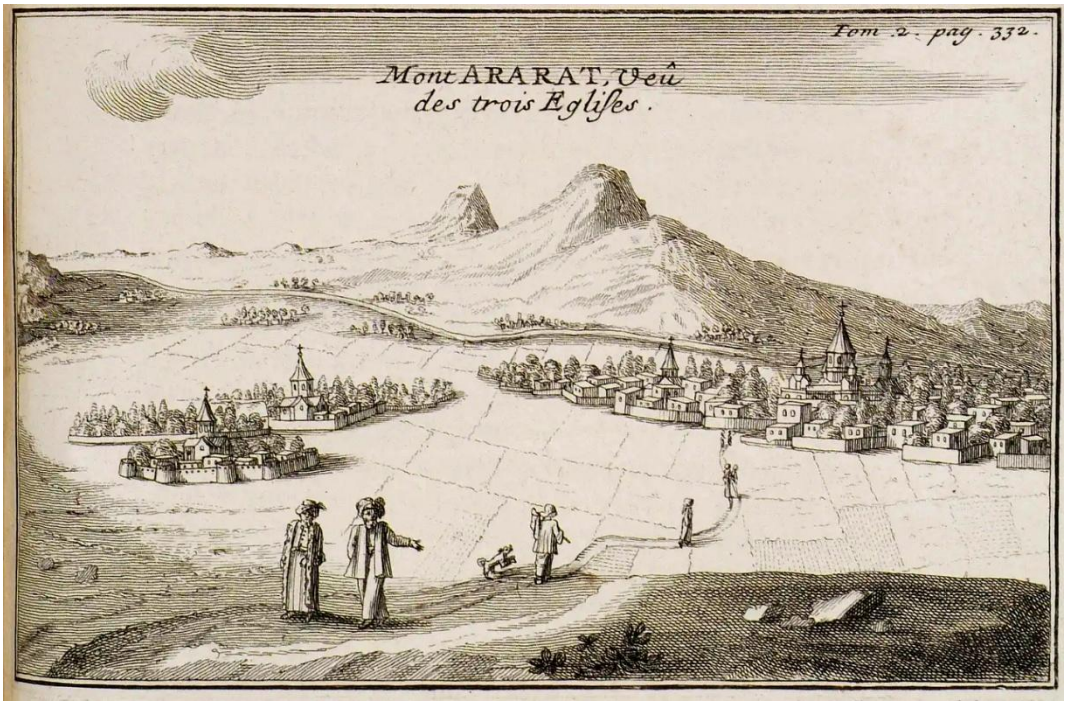
Bu temsil biçimi sayesinde kent dokusu, çevresindeki dağlar, tarım alanları, nehirler ve yollarla birlikte ele alınır. Şehir, doğadan kopuk bir mimari yığın olarak değil; doğal çevreyle karşılıklı ilişki içinde var olan bir yerleşim sistemi olarak kurgulanır. Bu yaklaşım, Osmanlı şehirlerinin coğrafi konumlanışını ve çevresel koşullarla kurduğu bağı görünür kılar. Aynı zamanda şehirlerin ekonomik ve toplumsal işleyişine dair dolaylı ipuçları sunar. Tarım alanlarının kentle iç içe gösterilmesi, üretim–yerleşim ilişkisinin sürekliliğini vurgulayan önemli bir görsel göstergedir. Mimari öğeler, bu görsel kurgu içerisinde belirgin bir hiyerarşiyle yerleştirilmiştir. Kale, sur, cami ve minareler, kentin kimliğini tanımlayan başlıca unsurlar olarak öne çıkar. Özellikle kaleler ve surlar hem savunma hem de idari gücün simgesi olarak gravürlerin merkezi odak noktaları arasında yer alır. Cami ve minarelerin siluetteki baskın konumu ise, Osmanlı şehir yaşamının dinsel ve kamusal merkezli yapısını görselleştirir. Minarelerin dikey formları, yatayda yayılan şehir dokusu içinde yönlendirici ve ayırt edici bir işlev üstlenir; böylece izleyicinin bakışı kentsel mekan içinde belirli noktalara çekilir.

Tarım alanları ve su öğeleri, mimari yapıların çevresinde konumlanarak kentin ekonomik ve coğrafi bağlamını tamamlar. Nehirler, dereler ve kıyı kentlerinde deniz, yalnızca doğal bir unsur olarak değil; ulaşım, ticaret ve yaşam pratiklerinin belirleyicisi olarak resim yüzeyine dâhil edilir. Bu unsurlar, gravürlerin yalnızca estetik birer manzara değil, aynı zamanda yaşamsal ilişkiler ağını gösteren görsel belgeler olduğunu düşündürür. Ön planlarda yer alan bitkiler, Tournefort'un botanikçi kimliğinin gravürlere doğrudan yansıyan görsel izleri olarak okunabilir. Bu bitkiler, çoğu zaman rastgele yerleştirilmiş süsleyici unsurlar değildir; kompozisyonu derinleştiren, ön–orta–arka plan ilişkisini güçlendiren bilinçli yerleştirmelerdir. Aynı zamanda Tournefort'un doğaya yönelik bilimsel ilgisini ve gözlem disiplinini vurgular. Bu yönüyle bitkisel detaylar, gravürlerde hem estetik hem de epistemolojik bir işlev üstlenir.

Figürler ise, bu geniş mekansal kurgu içinde sınırlı sayıda ve ölçülü biçimde kullanılmıştır. Figürlerin temel işlevi, bireysel hikayeler anlatmaktan çok, mekana ölçek ve yaşanmışlık

duygusu kazandırmaktır. İnsan figürleri, kentin büyüklüğünü ve mimari yapıların ölçeğini algılamayı kolaylaştırırken, aynı zamanda gündelik yaşamın varlığına işaret eder. Bu figürler sayesinde şehir, soyut bir plan ya da harita görünümünden çıkarak, içinde yaşanan bir mekan olarak algılanır. Bütün bu unsurlar bir arada değerlendirildiğinde, Tournefort'un gravürleri donuk ve statik manzaralar olmaktan uzaklaşır. Aksine, şehirlerin doğa, mimari ve insan etkinliğiyle birlikte ele alındığı dinamik bir görsel anlatı ortaya çıkar. Bu anlatı, hem dönemin Osmanlı şehirlerine dair tarihsel bilgi sunar hem de gravürün sanatsal olanakları içinde bilinçli bir mekân kurgusu oluşturur. Böylece Tournefort'un şehir gravürleri, belgesel kayıt ile estetik temsil arasında güçlü ve çok katmanlı bir görsel dil kurar.

3.2. Ağrı Dağı Gravürü: Anıtsallık ve Doğa

Görsel 1. Tournefort, "Ağrı Dağı", 1707, Gravür, 20.5 x12 cm.

Tournefort'un "Ağrı Dağı" gravüründe Büyük ve Küçük Ağrı Dağları, yalnızca coğrafi bir arka plan unsuru olarak değil, kompozisyonun anlam merkezini oluşturan anıtsal varlıklar olarak yükselir. Dağların resim yüzeyinde kapladığı geniş alan, insan yerleşimlerini ikincil konuma iterken, doğanın baskın gücünü vurgular. Bu tercih, Tournefort'un doğayı edilgen bir dekor olarak değil, mekânın asli belirleyicisi olarak kavradığını gösterir.

Ön ve orta planda yer alan yerleşke, kilise ve tarla düzeni, insanın doğa içindeki konumunu hiyerarşik bir biçimde yansıtır. Yerleşim alanları, dağların büyüklüğü karşısında ölçek olarak küçülürken, tarım alanları insan–doğa ilişkisinin sürekliliğini temsil eder. Aras Nehri'nin

kompozisyonda yatay bir hat gibi kullanılması, mekanı bilinçli biçimde bölerek derinlik algısını güçlendirir; aynı zamanda yaşamın sürekliliğine işaret eden doğal bir sınır oluşturur. Ön planda yola yerleştirilen figürler, gravürde yalnızca hareket unsuru değildir. Bu figürler, izleyiciye mekânsal ölçü kazandırırken, manzaranın yaşanılan bir çevre olduğunu hatırlatır. Tonlamanın tarama ve asit derecelendirme ile aşamalı biçimde kurulması, dağların kütleselliğini pekiştirirken, ön–arka plan ayrımını netleştirir. Böylece gravür, yalnızca bir manzara betimi olmaktan çıkarak, doğa–insan–yerleşim ilişkisini görsel olarak çözümler.

3.3. Ankara Gravürü: Kale ve Tarım Alanı

Görsel 2. Tournefort, “Ankara”, Gravür, 20.5 x12 cm.

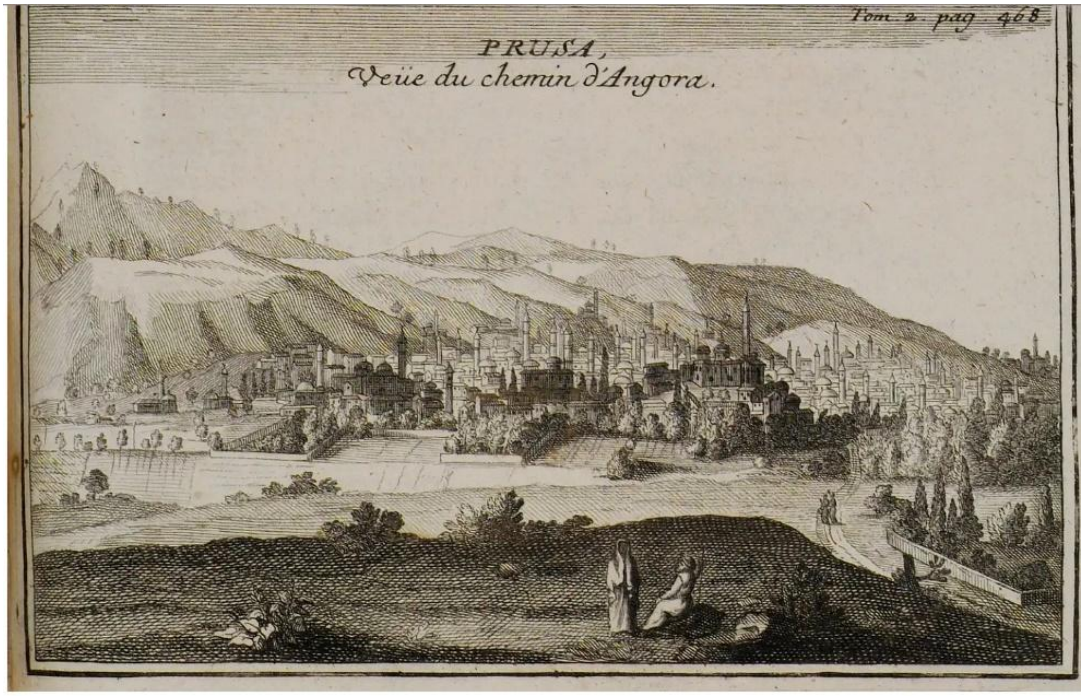
Tournefort’un “Ankara” adlı gravürü kale ve şehir çekirdeği, çevresindeki tarım alanlarıyla birlikte ele alınarak bütüncül bir yerleşim modeli sunar. Kale hem fiziksel hem de simgesel olarak kentin merkezinde konumlanmış; çevresindeki yerleşim dokusu bu çekirdek etrafında örgütlenmiştir. Bu durum, Osmanlı kentlerinde savunma, yönetim ve yerleşim ilişkisini açık biçimde ortaya koyar. Ön planın koyu tonlarla yoğunlaştırılması ve orta plana doğru açılması, izleyicinin bakışını kontrollü biçimde şehir merkezine yönlendirir. Bu koyu alan, hem görsel bir çerçeve işlevi görür hem de mekan derinliğini artırır. Ön plandaki bitki detayı, Tournefort’un botanikçi kimliğini açıkça görünür kılmakla kalmaz; aynı zamanda gravürde bilimsel gözlemin estetikle birleştiği bir düğüm noktası oluşturur.

“Tournefort’un bitki uzmanlığını gösteren bir detay olarak ön plandaki tepede yer alan bitki dikkat çekmektedir. Çoğu resminde yer alan bu bitkiler Tournefort’un asıl mesleği olan Bitkibilimciliğini ön plana çıkarmakta ve aynı zamanda onu diğer seyyah ressamların

gravürlerinden ayırmaktadır. Orta alanda kesik, yatay veya kesik dikey çizgilerle tarlalar şekillendirilmiştir. Işığın daha çok düştüğü veya ressamın geri plana itmek istediği alanlarda tarama yapılmayarak boş bırakılmıştır. Arka planda resmin ana merkezinde yer alan Ankara'daki mimari yapılarda ise dış hatlar konturla belirginleştirilip, bazı kısımlarda da yatay ve dikey tarama çizimleri kullanılmıştır" (Küçüköner, 2023:8905)

Tarlaların kesik ve yönlü çizgilerle düzenlenmesi, tarım alanlarının planlı yapısını vurgularken, aynı zamanda resim yüzeyinde ritmik bir düzen kurar. Işığın düştüğü alanların bilinçli biçimde boş bırakılması, gravürde "seçici tonlama" anlayışının göstergesidir. Bu seçimler, gravürün belgesel yönünü zayıflatmaz; aksine görsel okunurluğu artırarak kenti daha anlaşılır hâle getirir.

3.4. Bursa Gravürü: Dini Siluet ve Kent Kimliği

Görsel 3. Tournefort, "Ankara Yolundan Bursa'ya Bakış", Gravür, 20.5 x12 cm.

Tournefort'un "Ankara Yolundan Bursa'ya Bakış" adlı gravürü, Bursa'yı öncelikle dini mimarisi üzerinden tanımlar. Uludağ eteklerine yayılan kent dokusu içinde cami ve minarelerin yoğunluğu, şehrin siluetini belirleyen temel unsur haline gelir. Minarelerin dikey vurgusu, kentin hem görsel hem de simgesel kimliğini şekillendirir; Bursa'nın Osmanlı tarihindeki erken başkent rolü bu vurgu aracılığıyla dolaylı biçimde hatırlatılır.

Dört planlı kompozisyon (arka planda dağlar, orta planda şehir, önünde düz arazi ve en önde koyu tonlu tepe), klasik manzara resminin şematik düzenini çağrıştırır. Bu düzen, gravüre hem düzenli bir okunabilirlik kazandırır hem de mekanın katmanlı yapısını ortaya koyar. Ön

plandaki figürler ve bitkiler, sahneye belirgin bir "oryantalist atmosfer" eklerken, izleyiciyi resmin içine çeken bir geçiş alanı oluşturur. Bu atmosfer, belgesel kayıt ile estetik kurgu arasındaki gerilimi güçlendirir. Bursa, bir yandan tarihsel gerçekliğiyle belgelenirken, diğer yandan Avrupalı bakışın estetik süzgecinden geçirilerek sunulur. Bu ikili yapı, gravürün hem tarihsel hem de sanatsal değerini arttırır.

3.5. Erzurum Gravürü: Kale ve Şehir Örgüsü

Görsel 4. Tournefort, "Erzurum'dan Görünüm", 1700, Gravür, 20.5 x12 cm.

Tournefort'un "Erzurum'dan Görünüm" adlı gravüründe Palandöken Dağları geri planda hafif tonlarla işlenmiş; böylece şehir dokusu ön plana çıkarılmıştır. Kent, resmin merkezinde toplanarak dairesel bir örgü oluşturur; bu durum Erzurum'un surlarla çevrili yapısını ve savunmacı karakterini vurgular. Çifte Minareli Medrese, Yakutiye Medresesi ve kale surlarının seçilebilir biçimde resme yerleştirilmesi, Tournefort'un belgeleme hassasiyetini ortaya koyar. Yapıların sol cephelerinin aydınlık, sağ cephelerinin gölgeli verilmesi, ışık yönünün sistemli biçimde kurgulandığını gösterir. Bu yaklaşım, "fotoğrafik etki"nin yalnızca gözleme değil, bilinçli bir ton örgüsüne dayandığını da kanıtlar. Ön plandaki koyu tonlu tepe, hem kompozisyonu dengeleyen bir ağırlık noktası oluşturur hem de mekan derinliğini artırır. Böylece gravür, topografya ile şehir dokusu arasındaki ilişkiyi hem teknik hem de estetik düzeyde çözümler.

SONUÇ

Bu çalışma kapsamında incelenen Joseph De Tournefort'un Anadolu ve Osmanlı şehirlerine ait gravürleri, XVIII. yüzyıl Osmanlı coğrafyasının görsel temsiline dair önemli ipuçları sunmaktadır. Tournefort'un gravürleri, yalnızca gezilip görülen mekanların resmedilmesiyle sınırlı kalmamakta; şehirlerin mimari, coğrafi ve toplumsal yapısını bütüncül bir bakış açısıyla görünür kılmaktadır. Bu yönüyle söz konusu gravürler hem sanat tarihi hem de tarihsel kent araştırmaları açısından güçlü birer görsel belge niteliği taşımaktadır.

Tournefort'un botanikçi kimliğiyle yürüttüğü bilimsel çalışmalar, onun gravürlerine disiplinli bir gözlem anlayışı kazandırmıştır. Ön planlarda yer alan bitkisel detaylar, doğanın kompozisyon içindeki konumu ve tarım alanlarının kentle birlikte ele alınışı, ressamın çevreye yalnızca estetik değil, bilimsel bir duyarlılıkla yaklaştığını göstermektedir. Bu durum, gravürlerin yalnızca sanatsal anlatımlar değil, aynı zamanda doğa, insan ve mekan ilişkisini belgeleyen görsel kayıtlar olarak değerlendirilmesini mümkün kılar.

Çalışmada ele alınan şehir gravürleri, Tournefort'un belirli bir temsil stratejisi izlediğini ortaya koymaktadır. Yüksek bakış noktaları, geniş kadrajlar ve çok katmanlı mekan düzenleri sayesinde şehirler; doğa, mimari ve insan etkinliğiyle birlikte okunabilir hale getirilmiştir. Kale, sur, cami ve minare gibi mimari öğelerin vurgulanması, Osmanlı şehirlerinin savunma, yönetim ve dini merkezli yapısını görselleştirirken; tarım alanları ve su öğeleri kentin ekonomik ve coğrafi bağlamını tamamlamaktadır. Böylece gravürler, şehirleri yalnızca fiziksel yapılarıyla değil, işlevsel ve simgesel boyutlarıyla da temsil etmektedir.

Tournefort'un gravürlerinde kullanılan çizgi, tarama ve tonlama teknikleri, belgesel doğruluğun ötesinde estetik bir kurgu ortaya koymaktadır. Açık, orta ve koyu tonların bilinçli dağılımı; ön–orta–arka plan ilişkilerinin sistemli biçimde kurulması, gravürlerin "fotoğrafik" bir etki yaratmasını sağlamaktadır. Ancak bu etki, mekanik bir gerçekçilikten değil; teknik ustalık ve görsel düzenleme yoluyla oluşturulmuş bilinçli bir temsil anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu durum, gravürlerin hem teknik hem de sanatsal açıdan değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Bu çalışma sonucunda görülmektedir ki gravür sanatı, tarihsel mekanların ve olayların belgelenmesinde son derece önemli bir rol üstlenmektedir. Fotoğraf öncesi dönemde gravür, şehirlerin, mimari yapıların ve gündelik yaşam pratiklerinin görsel belleğini oluşturan temel araçlardan biri olmuştur. Tournefort gibi seyyah-bilim insanlarının ürettiği gravürler, yalnızca kendi dönemleri için değil, günümüz araştırmacıları için de vazgeçilmez kaynaklar arasında yer almaktadır. Bu gravürler sayesinde Osmanlı şehirlerinin XVIII. yüzyıldaki mekansal örgütlenmesi, doğal çevreyle ilişkisi ve görsel kimliği hakkında somut veriler elde edilebilmektedir.

Sonuç olarak Joseph De Tournefort'un gravürleri, gravür sanatının belgesel gücü ile sanatsal anlatım olanaklarının aynı yüzeyde buluştuğu özgün örneklerdir. Bu gravürler, Osmanlı şehirlerinin tarihsel belleğini yalnızca korumakla kalmamış; aynı zamanda bu belleği estetik bir düzen içinde yeniden üretmiştir. Bu yönüyle çalışma, gravür sanatının yalnızca geçmişi temsil eden bir teknik değil, tarihsel ve kültürel bilginin aktarımında etkin bir görsel dil olduğunu ortaya koymaktadır. Tournefort'un Anadolu'ya dair gravürleri, sanat tarihi, kent tarihi ve görsel kültür alanlarında yapılacak yeni araştırmalar için güçlü bir referans noktası oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

Küçüköner, H. (2012). *Gravür Sanatı Tarihi ve Modern Uygulamalar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Resim Anasanat Dalı, Erzurum.

Küçüköner, H. (2023). *Joseph De Tournefort'un Gravürlerinde 17. Ve 18. Y.y. Osmanlı Devleti Şehir Manzaraları,* Socıal Scıences Studıes Journal Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing, e-ISSN: 2587-1587

Küçüköner, M. (2022). *Çukur Baskı*. (Editör: Prof. Dr. Adnan Tepecik), Grafik Üretim Teknikleri (Kitap Bölümü), Ss: 55-102, Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını, Erzurum.

Özsezgin, K. & Aslıer, M. (1989). Başlangıcından Bugüne Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi, Cilt: 4, Tiglat Yayınları, İstanbul.

GÖRSEL KAYNAKÇA

Görsel 1. https://www.peopleofar.com/2016/01/24/illustrations-from-a-voyage-into-the-levant-by-joseph-pitton-detournefort-1656-1708/

Görsel 2. Sevim, M. (1996). Gravürlerle Türkiye, Anadolu 1, T.C. Kültür Bakanlığı, Yayımlar Daire Başkanlığı, S:52, Ankara.

Görsel 3. Sevim, M. (1996). Gravürlerle Türkiye, Anadolu 1, T.C. Kültür Bakanlığı, Yayımlar Daire Başkanlığı, S:33, Ankara.

Görsel 4. https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Erzeron_Tournefort.png

SEMERKAND'DA BULUNAN TARİHİ YAPILARINA AİT GÜNÜMÜZ GRAVÜRLERİNİN SANATSAL ANALİZLERİ

Profesör Mustafa KÜÇÜKÖNER
Necmettin Erbakan Üniversitesi / Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi,
mkucukoner@erbakan.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-9796-0117

Dr. Öğr. Üyesi Hava KÜÇÜKÖNER
Sinop Üniversitesi / Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi
havacakoner@hotmail.com - ORCID: 0000-0003-2344-8872

ÖZET

Türk Devletleri Teşkilatı üyelerinden biri olan Özbekistan, Türkiye'den sonra nüfus olarak ikinci sırada yer alan ülkedir. Özellikle son yıllarda Türkiye ve Özbekistan arasında bilimsel, sanatsal, kültürel ve birçok konuda etkileşimler ve yeni yeni adımlar atılmaktadır. Kuşkusuz bu adımlardan en önemlilerden bir ide sanat yolu ile yapılan adınlardır. Bu kapsamda 2024 yılında Semerkand Devlet Üniversitesinde açılan Özbekistan ve Türkiye kapsamlı gravür sergisi de yer almaktadır.

Sergide yer alan Özbekistan temalı gravürlerden 7 adeti Semerkant'taki tarihi yerleri konu edinmektedir. Bunların içinde en önemlileri Dünyaca bilinen Registan Meydanındaki Uluğ Bey Medresesi, Tilla Kari Medresesi ve Şir Dor Medresesidir. Bu yapılar mimari olarak Türk-İslam dünyasının baş yapıtları olmakla kalmayıp, aynı zamanda sanatsal açıdan da birer baş yapıttırlar. Günümüze kadar korunarak gelen bu yapılar Sanatçı Mustafa Küçüköner tarafından ele alınmış ve genel tanıtıcı manada gravür resimleri yapılmıştır.

Bu çalışmasında adı geçen üç medresenin gravür resimlerinin görsellerine yer verilecek ve görseller üzerinden gravürlerin sanatsal ve teknik açıdan değerlendirmesi yapılacaktır. Aynı zamanda medreselerin tarihi hakkında da kısa bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Semerkant, Medrese, Gravür, Sanat.

1. GİRİŞ

Türk Dünyası ülkeleri Uzak doğudan Balkanlara kadar uzanan bir coğrafyada binlerce yıldır hüküm sürmektedir. Kendi öz cevherlerinden doğan ve dünyaya meydan okuyan devletler kuran, zamanla dünyayı yöneten imparatorluklara kadar giden bir süreç içinden günümüze kadar gelen Türk Dünyası birliği son yüzyılda adından tekrardan bahsettirmeyi başlamıştır. Bu yeni hareketlilik kuşkusuz Türkiye Cumhuriyeti ve diğer Türk devletlerinin birlikte ortaya koydukları birlik ilişkileri ile kendini göstermiştir. Bu girişimler 2021 yılında İstanbul'da düzenlenen 8. Türk Devletleri Teşkilatı İstanbul Zirvesi sırasında nihai sonuca ulaşmış ve Türk Devletleri Teşkilatı adı ile yeni bir yapılanmaya geçilmiştir. Genel sekreterliği İstanbul'da bulunan teşkilatın kurucu üyeleri Türkiye, Özbekistan, Kazakistan, Azerbaycan ve Kırgızistan olup, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Türkmenistan ve Macaristan da gözlemci statüsünde teşkilatta yerlerini almışlardır (Sanal 1).

Bu teşkilatın üyelerinden biri olan Özbekistan, Türkiye'den sonra nüfus olarak ikinci sırada yer alan ülkedir. Özellikle son yıllarda Türkiye ve Özbekistan arasında siyasi, eğitim, bilimsel, sanatsal, kültürel ve birçok konuda yeni adımlar atılmakta, yeni ilişkiler kurulmaktadır. İki ülkenin özellikle üniversiteleri birbirleri ile tarih, kültür ve sanatsal ilişkileri öne çıkaracak birlikte sempozyumlar ve farklı faaliyetler yapmaktadırlar. Üniversiteler karşılıklı öğretim elemanı ve öğrenci transferi ve eğitimi konusunda son yıllarda anlaşmalar yapmaya devam etmektedirler.

Türkiye ve Özbekistan arasında yürütülen faaliyetler arasında kuşkusuz sanat faaliyetleri de yer almaktadır. Türk ve Özbek sanatçılar hem kendi ülkelerinde hem de diğerinde Türkiye, Özbekistan ve diğer Türk Dünyası ülkelerini de içine alan resim, gravür, fotoğraf, müzik ve birçok farklı branşta kültürel ve sanatsal içerikli sergiler düzenlemektedirler. Bu kapsamda düşünülen ve atılan adımlardan birisi de 2024 yılında Semerkand Devlet Üniversitesinde düzenlenen "III. Uluslararası Selçuklu Coğrafyası Sempozyumu- Türkistan" Sempozyumu kapsamında sempozyum merkezindeki fuaye alanında düzenlenen "Türkistan'dan Anadolu'ya Mimari Miras Gravür Resim Sergisi" başlıklı sergi olmuştur. 09 Ekim 2024 tarihinde açılman sergide 27 adet gravür resim yer almıştır. Sergi açılışı iki üniversitenin rektörlerinin de içinde olduğu akademisyenler ve öğrenciler ile birlikte yapılmış ve sergi sempozyum boyunca da açık tutulmuştur.

Sergide yer alan Özbekistan temalı gravürlerden 7 adeti Semerkant'taki tarihi yerleri konu edinmektedir. Bunların içinde en önemlileri Dünyaca bilinen Registan Meydanındaki Uluğ Bey

Medresesi, Tilla Kari Medresesi ve Şir Dor Medresesidir. Bu yapılar mimari olarak Türk-İslam dünyasının baş yapıtları olmakla kalmayıp, aynı zamanda sanatsal açıdan da birer baş yapıttırlar. Günümüze kadar korunarak gelen bu yapılar Sanatçı Mustafa Küçüköner tarafından ele alınmış ve genel tanıtıcı manada gravür resimleri yapılmıştır.

2. SEMERKANT'DA BULUNAN ÖNEMLİ YAPILARIN GRAVÜR RESİMLERİ VE SANATSAL ANALİZLERİ

Bu bölümde Semerkant'ta bulunan dünyaca meşhur üç adet medreseye ait gravür eserlerin görselleri yer alacak ve bu gravürlerin sanatsal analizleri yapılacaktır. Bunlar Uluğ Bey Medresesi, Tilla Kari Medresesi ve Şir Dor Medresesidir. Bu medreselerin günümüzde görünümlerini içeren foto görselleri temin edildikten sonra görseller birkaç işlemden sonra çinko levhaya aktarılmıştır. Sonra asite yedirme tekniği ile görsellerin çinko levhaya yapılandırılması sağlanmıştır. Görüntü üzerine yapılandırılan çinko levha artık bir kalıp olmuştur. Bu kalıplara uygun renkte boya yüklenmiş, yüzeydeki fazla boyalar temizlenip üzerine nemli gravür kağıdı yerleştirilerek presten geçirilmişlerdir. Presten geçtikten sonra kalıptaki boya kağıda aktarılmış ve baskı işlemi tamamlanmıştır. Ortaya çıkan gravür eserler kurutma işleminden sonra sergilemeye hazır hale getirilmiştir.

2.1. Uluğ Bey Medresesi

Uluğ Bey Medresesi Özbekistan Devletinin kurucusu ve tarihinin en önemli hükümdarı olan Emir Timur'un torunu olan Uluğ Bey tarafından zamanında pazar yeri olarak kullanılan Registan Meydanında yaptırılmıştır. Medresenin ve etrafındaki külliyenin 1417- 1421 yılları arasında tamamlandığı kitabelerinden bilinmektedir. Günümüzde ayakta sadece medrese binası kalan Uluğ Bey Medresesi, sonraki yıllarda diğer iki medreseye de örnek yapı olmuştur (Beksaç, 2012).

Asıl adı Mirza Muhammed Taragay' olan Uluğ Bey'in Özbek dilinde karşılığı "Emîr-i Kebir"dir. Onun yönetimi sırasında Semerkant bilimin merkezi haline gelmiştir. Uluğ Bey'in medrese gibi önemli tarihi yapıları yaptırmasının dışında dünyanın en tanınmış gözlem evi olan Semerkant gözlem evini yaptırmış ve Ali Kuşçu gibi ünlü alimlerin buraya gelmesini sağlamıştır (Unat, 2024).

Görsel 1. Gravür Resim

Eser Adı	"Semerkant- Uluğ Bey Medresesi – 1420"
Eser Yapım Yılı	2024
Sanatçı	Mustafa Küçüköner
Asitleme	Hava Küçüköner
Boyut	33x50 cm
Teknik	Çinko üzerine görüntü transferi, asitli oyma ile kalıp oluşturma, matbaa boyası ile kağıt üzerine gravür baskı resim.

Eser Analizi

Eser oluşturma işlemi önce medreseye ait uygun açıdan foto görseli bulmakla başlamıştır. Elde edilen foto görsel sanatçı tarafından photoshop uygulaması kullanılarak çinko kalıba aktarılacak hale getirilmiştir. Aynı süreçte kalıp olarak kullanılacak 33x50 cm boyutunda çinko levha üzeri temizlenip parlatılarak transfere hazır hale getirilmiştir. UV makinası ile görüntü çinko üzerine transfer edilmiştir. Ardından asitleme işlemine geçilmiştir. Asit küvetine sekiz ölçek normal su ve ürerine bir ölçek saf nitrik asit katılarak asit havuzu hazırlanmıştır. Asit oranı fazla olmamalı, az da olmamalıdır.

Çinko levha asit küvetine atılarak ilk aşamada 30 saniye asitte tutulmuş ve görünümdeki en açık tonlar elde edilmiştir. Sonra levha küvetten çıkarılarak bir miktarı vernik ile kapatılmış ve tekrardan küvete yatırılmıştır. Bu ikinci aşamada toplam 1 dakika asit küvetinde tutulan levha tekrardan çıkarılmış ve bir miktarı daha vernikle kapatılmıştır. Üçüncü aşamada 1,30 dakika küvette bırakılan levha tekrardan çıkarılmış ve bir miktarı daha vernikle kapatılmıştır. Dördüncü aşamada 2,30 dakika küvette bırakılan levha çıkarılmış ve geriye kalan alanlardan bir miktarı daha vernikle kapatılmış ve küvete atılmıştır. Beşinci aşamada 4 dakika küvette bırakılan levha çıkarılmış ve vernikle bir miktarı daha kapatılarak asite atılmıştır. Altıncı aşamada 6,30 dakika küvette bırakılan levha çıkarılmış ve vernikle bir miktarı daha kapatılarak son kez küvete atılmıştır. Yedinci aşamada 10,30 dakika küvette bırakılan çinko levha son kez küvetten çıkarılmış ve üzerindeki vernikle UV mürekkebi tiner solventi ile temizlenmiştir.

Asit küvetinde uygulanan bu 7 aşama sayesinde kalıp üzerinde yedi farklı tonalite elde edilmiştir. Gökyüzü birinci ve ikinci aşamada kapatıldığı için o bölge asitte az yapılanmış, boya verilince az boya tutmuş ve baskıda da en açık tonlar oluşmuştur. Binanın sol geride kalan alanlarında, alt bölgede geniş taş bloklarında ve resimde sağ tarafta olan geri plandaki diğer medreseye ait yüzeylerde ise bir üst ton yani 3. aşamada kapatılan yerlerde tonalite aşık orta tondadır. Bu da resimde geçiş ve estetik değer katmaktadır. İki minarenin genelinde ve kapının güneç ışığı alan iç alanlarında ise bir sonraki aşamada elde edilen biraz daha koyu olan ton vardır. Resmin kontür çizgilerinde, bina yüzeylerinde motiflerin gölgelerinde ve giriş portalı ve kapının olduğu yerde ise en son aşama uygulanmış ve en koyu tona ulaşılmıştır. Özellikle yazı ve motiflerin gölgelerinin en koyu tonda olması resimde mimari yapının kitleselliğini ortaya çıkarmaktadır. Portal ve kapıdaki en koyu ton geniş lekesel görünümü ile ve kapladığı geniş alan ile resmin genelinde yer alan ama çizgisel olan koyu tonları kucaklayan bir ana gövde rolü oynamakta ve resmin estetik değerini arttırmaktadır.

Kompozisyona bakıldığında tam bir üç boyutlu perspektif görülmektedir. Sanatçı binanın görüntüsünü özellikle bu açıdan ele almıştır. Binanın ön ve en gösterişli cephesi resimde en geniş alanı kaplamaktadır. Binanın görünen yan kısmı ise resimde sol tarafa ve daha dar açıdan görülmektedir. Binanın bu şekilde sağ tarafa bakıyor olması aynı zamanda Registan Meydanına giren ziyaretçilerin de gördükleri gerçek yönlendirmeye uygun yapılmıştır. Meydana açık alandan girilmekte, Uluğ Bey Medresesi sol tarafta kalmakta ve kapısı sağ tarafa yani meydanın ortasına bakmaktadır.

2.2 Tilla Kari Medresesi

"Altın kaplamalı" anlamına gelen Tilla Kari Medresesi 1647 yılında yapımına başlanmış ve 1660 yılında yapımı tamamlanmıştır. Medrese dönemin eğitiminde öğrencilerin eğitim almalarına yönelik inşa edilmişti ve içerisinde öğrencilerin kalabileceği odalardan oluşmaktaydı. Medrese olmasının yanı sıra meydan merkez camisi olarak ta kullanılmış olan Tilla Kari Medresesinde caminin kubbe içinde altından süslemeler halen görülebilmektedir (Sanal 2). Günümüzde müze ve sanatçıların çalıştığı bir kültür-sanat merkezi olarak kullanılan medrese, Registan Meydanına varıldığında izleyenin direkt karşısında olan ve gezi boyunca en heybetli görüntüyü sunan yapı da olmaktadır.

Görsel 2. Gravür Resim

Eser Adı	"Semerkant- Tilla Kari Medresesi – 1660"
Eser Yapım Yılı	2024
Sanatçı	Mustafa Küçüköner
Asitleme	Hava Küçüköner
Boyut	33x50 cm
Teknik	Çinko üzerine görüntü transferi, asitli oyma ile kalıp oluşturma, matbaa boyası ile kağıt üzerine gravür baskı resim.

Eser Analizi

Eser oluşturma işlemi Uluğ Bey Medresesi'nde olduğu gibi önce medreseye ait uygun açıdan foto görseli bulmakla başlamıştır. Elde edilen foto görsel sanatçı tarafından photoshop uygulaması kullanılarak çinko kalıba aktarılacak duruma getirilmiştir. Aynı süreçte kalıp olarak kullanılacak 50x33 cm boyutunda çinko levha üzeri parlatıcı malzeme ile temizlenip parlatılarak transfere hazır hale getirilmiştir. UV makinası yolu ile görüntü çinko üzerine transfer edilmiştir. Ardından asitleme işlemine geçilmiştir. Bir önceki kalıp için hazır edilmiş olan asit ve küvet bu çalışma için de kullanılmıştır.

Çinko levha asit küvetine atılarak ilk aşamada 30 saniye asitte tutulmuş ve görünümdeki en açık tonlar elde edilmiştir. Bu açık tonları gök yüzünde bulut oluşumunda ve binanın yere yakın yerlerindeki parlak mermer alanlarda görmekteyiz. Sonra levha küvetten çıkarılarak bir miktarı vernik ile kapatılmış ve tekrardan küvete yatırılmıştır. Bu ikinci aşamada toplam 1 dakika asit küvetinde tutulan levha tekrardan çıkarılmış ve bir miktarı daha vernikle kapatılmıştır. Üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci aşamalar da bir önceki kalıpta anlatıldığı gibi icra edilmiştir. Asitleme bitince kalıptaki vernik tiner solventi ile silinerek alınmıştır.

Asit küvetinde uygulanan bu 7 aşama sayesinde kalıp üzerinde yedi farklı tonalite elde edilmiştir. Gökyüzü ve binanın yere yakın yerlerindeki parlak mermer alanlar birinci ve ikinci aşamada kapatıldığı için o bölge asitte az yapılanmış, boya verilince az boya tutmuş ve baskıda da en açık tonlar oluşmuştur. Binanın sol geride kalan cami kubbesinde ve birçok yerde üçüncü aşamada elde edilen açık ton görülmektedir. Sağda ve solda kalan pencere içlerinde ve ön cephe üzerinde dördüncü aşamada elde edilmiş orta tonları görürüz. Yapının motifli çizgisel ve güneş ışığının sertliğini anlatabilmek için orta ara tonlar az tutulmuştur. Orta tonların yerine koyu tonlar olan 5, 6 ve 7. aşamalar ise oldukça fazla alan kaplamaktadır.

Özellikle yazı ve motiflerin gölgelerinin en koyu tonda olması resimde mimari yapının kitleselliğini ortaya çıkarır. Yapının yüzeyinin neredeyse tamamının çizgisel motiften oluşması sebebi ile orta tonlar yerini koyu tonlara bırakmak zorunda kalmıştır. Bütün binayı kaplayan çizgisel koyu yapılanmasını ana kapı portalındaki ve pencerelerdeki koyu lekesel alanlar derleyip toparlamaktadır. Tıpkı bir ahtapotun ana gövdesinden çıkan kolları gibi. Resimde ne kadar çok çizgisel yapı var ise hepsini dengeleyecek hacimde geniş ve koyu lekesel alanlar da olmalıdır.

Kompozisyona bakıldığında iki boyutlu bir yapı görülür. Tam karşıdan olduğu için üçüncü boyutu anlatacak olan yan kenar çizgileri resimde yer almaz. Onun yerine bina yerden yukarı gök yüzüne yükselirken daralan bir açı sunar. Bu da yapının perspektifine katkı sunar. Üç boyutlu bir görünüm olmamasının diğer bir sebebi ise sanatçının Tilla Kari Medresesini tıpkı

kendi yerinde olduğu gibi karşıdan izleyiciye sunmak istemesidir. Aynı zamanda binanın karşıdan görünmesi ile onun ön cephesinin güçlü ve estetik mimari yapısının tamamı izleyiciye sunulmuş olmaktadır. Semerkant Registan Meydanında canlı gözle bakıldığında yapı aynen bu gravürde olduğu gibi hep karşıdan görülmektedir. Sanatçı gerçek hayata uyum göstererek yapılan yapının tarihe kalacak nitelikte bir belgesel gravür olmasına olanak sağlamıştır.

2.3. Şir Dor Medresesi

Şir Dor Medresesi 1636 yılında meydandaki üçüncü ve sonuncu medrese olarak yapıldı. Yerinde Uluğ Bey Medresesine ait hankah bulunuyordu. Şir Dor Medresesi Uluğ Bey Medresesinin ön cephesine bakacak şekilde yapılmıştır. Ana kapının sağ ve sol üst üçgen alanlarındaki panolarda birbirine benzer iki resim yer alır. Resimlerde insan yüzü olarak resmedilmiş iki güneş görülür. Bunların etrafında da simurg kuşları yer alır. (Çoruhlu, 2010:191). "Şîrdâr Medresesi inşa ve süsleme yönünden Timurlu özelliklerini sürdürdüğü gibi Timurlular'ın, hükümdarın ve devletin azametini boyut ve sembolizm açısından vurgulama fikrini de bulunduğu devir için yansıtmak iddiasındadır. Büyük boyutlu yapı aynı zamanda taçkapısındaki çini kompozisyonuyla hükümdarın gücünü ve hâkimiyetini vurgulamaktadır… Geometrik ve tipik bitkisel karakterli kompozisyonların yanında yazı da (hat) büyük yer tutar ve en çok fîrûze sırlı tuğlalarla oluşturulan kûfî yazılar görülmektedir. Bunlarda "(Yâ) Allah", "Muhammed", "Allahüekber" gibi tekrarlanabilir ibareler söz konusudur. Muhtelif yerlerde şeritler halinde daha çok sülüs tarzında sûre ve âyetler de yer almaktadır" (Çoruhlu, 2010:191).

Görsel 3. Gravür Resim

Eser Adı	"Semerkant- Şir Dor Medresesi – 1636"
Eser Yapım Yılı	2024
Sanatçı	Mustafa Küçüköner
Asitleme	Hava Küçüköner
Boyut	33x50 cm
Teknik	Çinko üzerine görüntü transferi, asitli oyma ile kalıp oluşturma, matbaa boyası ile kağıt üzerine gravür baskı resim.

Eser Analizi

Şir Dor Medresesi gravür resmi yapmak için önce medreseye ait uygun açıdan foto görseli bulmakla başlamıştır. Görsel sanatçı tarafından photoshop uygulaması kullanılarak düzenlenmiştir. Aktarmadan önce çinko levha 33x50 cm olarak kesilip yüzeyi parlatılmıştır. Düzenlenen görüntü siyah ve beyaz tonları uygulamada ters çevrilerek UV baskı ile çinko levhanın yüzeyine aktarılmıştır. Asitleme için daha önceki kalıpların oluşturulduğu asit küveti kullanılmıştır. Yine aynı 7 aşamalı asitleme yöntemi kullanılmıştır.

İlk aşama olarak levha asitleme küvetine yatırılmış ve 30 saniye orada bekletildikten sonra çıkarılmıştır. Resimde en açık tonlar bu aşamada kapatılarak sabitlenmiştir. Açık kalan alanlar tekrar asite atılmaya ve derinleştirilmeye devam edilmiştir. Bu ikinci aşamada toplam 1 dakika asit küvetinde tutulan levha tekrardan çıkarılmış ve bir miktarı daha vernikle kapatılmıştır. Üçüncü aşamada ise 1,30 dakika küvette bırakılan küvetten çıkarılmış ve bir miktarı daha vernikle kapatılmıştır. Çinko levha dördüncü aşamada 2,30 dakika, beşinci aşamada 4 dakika, altıncı aşamada 6,30 dakika, yedinci aşamada 10,30 dakika küvette bekletilip çıkartılmıştır. U son çıkarılma ile üzerindeki vernikle UV mürekkebi tiner solventi ile temizlenmiştir.

Çinko levhaya asit küvetinde uygulanan bu 7 aşama sayesinde kalıp üzerinde yedi farklı ton elde edilmiştir. Bu çalışmada gökyüzü asitte hiç bırakılmamış ve en açık tonda tutulmuştur. Binanın tamamı levhada çok yer kapladığı için gök yüzünün ayrıca bulutumsu atmosferde olmasına yer verilmemiştir. Bu çalışmada birinci ve ikinci aşamalarda medresenin ön alt kısmında yer alan mermerler ve yürüme alanını oluşturan yatay zemin verilmiştir. Özellikle ön cephede yapıyı saran mermer taşlı kenarlık birinci, ikinci ve üçüncü aşamalarda tutularak ilk

açık tonlar uygulanmıştır. Binanın sağ yanda kalan alanlarında ise bir üst tonu veren 3. aşama kullanılmıştır. Bu da resimde geçiş ve estetik değer katmaktadır. Sağ yandaki ana bloğun çatı kısmında ise 4 ve 5. aşamalar yer alır.

Ana gövdenin ön ve büyük cephesinde bütün aşamalardan tonlar yer alır. Ancak bunların içinde en çok açık tonları oluşturan 2, 3 ve koyu tonları oluşturan 6, 7 derece tonları görülür. Bu cephedeki ton kontrastı resmin izleyicinin gözündeki etkisini arttırmakta, dikkatini bu bölgeye çektirmektedir. İki minarenin genelinde de ana gövdedeki gibi ağırlıklı olarak 1, 2, 3 ve 5, 6, 7 aşamalı tonlar uygulanmıştır. Resmin kontür çizgilerinde, bina yüzeylerinde motiflerin gölgelerinde ve giriş portalı ve kapının olduğu yerde ise en son aşama uygulanmış ve en koyu tona ulaşılmıştır. Özellikle yazı ve motiflerin gölgelerinin en koyu tonda olması resimde mimari yapının kitleselliğini ortaya çıkarmaktadır. Portaldaki geniş koyu leke diğer gravürlerde olduğu gibi genele yayılan bütün çizgilerin toplayıcısı durumundadır. Her iki sağ ve sol kenarlarda kalan ağaçlar ise resimdeki en koyu tonlarla oluşturulmuştur. Ağaçların koyu tonları yapının kitleselliğini desteklemekte ve resme estetik görünüm kazandırmaktadır.

Kompozisyona bakıldığında tıpkı Uluğ Bey Medresesinde olduğu gibi resimde tam bir üç boyutlu perspektif görülmektedir. Sanatçı binanın görüntüsünü özellikle bu açıdan ele almıştır. Binanın ön ve en gösterişli cephesi resimde en geniş alanı kaplamaktadır. Binanın görünen yan kısmı ise resimde sağ tarafta yer alır ve oldukça geniş bir alan kaplar. Şir Dor Medresesinin kapısı ondan iki yüz yıl önce yapılmış olan Uluğ Bey medresesinin kapısına bakmaktadır. Adeta iki arkadaş gibi, birbirini anlayan, sohbet eden, paylaşan iki arkadaş gibidirler. İzleyenler bu iki karşılıklı bakışın karşısında kendi arkadaşlarını ya da eşlerini aramakta ve duygularını paylaşmaktadır. Yapının mimarları ve tasarlayıcıları bu bakışları bilinçli yapmışlar, kulun Yaratana olan bağının ve ilahi aşkın çağrıştırılmasına imkan sağlamışlardır.

3. SONUÇ

Binlerce yıldır Uzak doğudan Balkanlara kadar uzanan bir coğrafyada hüküm süren Türk Dünyası ülkelerinden biri olan Özbekistan son yıllarda yaptığı hamlelerle kendinden her alanda söz ettirmektedir. Özellikle Türkiye ile olan bilimsel çalışmalar ve kültürel paylaşımlar oldukça ilerlemiştir. Bu adımlardan birisi olarak Semerkant'ta bulunan Devlet Üniversitesi'nde yapılan sempozyumda yer alan sergide Registan Meydanında yer alan üç önemli medresenin gravür resimleri de sergilenmiştir.

Bu çalışmada sanatçı Mustafa Küçüköner tarafından Registan Meydanında yer alan Uluğ Bey Medresesi, Tilla Kari Medresesi ve Şir Dor Medresesine ait yapılan gravür resimler görselleri

ile yer almış ve sanatsal analizleri yapılmaya çalışılmıştır. Yapılan analizlerde ilk olarak görüntülerin doğru açılardan foto kayıt yolu ile elde edildiği ve sonra photoshop uygulaması ile düzenlendiği, ardından UV baskı yolu ile üzeri parlatılmış çinko levha üzerine aktarıldığı görülmüştür. Sonra asitleme için küvet içine 8 ölçek su ve 1 ölçek asit karıştırılıp asitleme ortamının hazırlandığı, çinko levhaların 7 farklı aşamada yedi farklı süre kullanılarak asit havuzunda tutulduğu anlatılmıştır.

Yapılan analizlerde ilk aşamanın 30 saniye olduğu ve resimde en açık alanları verdiği, ikinci aşamanın 1 dakika olduğu ve en açık tona yakın bir üst tonu verdiği, üçüncü aşamanın 1,30 dakika olduğu ve öncekilere göre bir koyu tonu verdiği, dördüncü aşamanın 2,30 dakika olduğu ve orta tonun bir açık tonunu verdiği, beşinci aşamanın 4 dakika olduğu ve orta tonun bir koyusunu verdiği, altıncı aşamanın 6,30 dakika olduğu ve en koyuya yakın tonu verdiği, yedinci aşamanın 10,30 dakika olduğu ve resimde en koyu tonu verdiği görülmüştür. Ayrıca en son yedinci aşamada çinko levhanın bütün aşamalardaki sürenin toplamı olan 26,30 dakika kadar asitlenmiş olduğu görülmüştür. En fazla süre asitte kalan yerler kalıpta da en çok derinleşen yerler olmuş, bu yerler boya verildiğinde de boyayı en bol tutan yerler olmuş ve baskıda bu bol boyanın kağıt üzerinde de en koyu tonu oluşturduğu görülmüştür.

Sonuç olarak günümüzde de belgesel türde gravür resimler yapılmakta ve resmi yapılan mimari yapıların detaylı yapısal görünümleri geleceğe miras olarak bırakılmaktadır. Ayrıca Türk Dünyası ülkelerindeki medreseler başta olmak üzere tarihi mimari yapılarının farklı zamanlarda gravürleri yapılacak ve gönül coğrafyasına kültürel ve sanatsal köprüler kurulmaya devam edilecektir.

KAYNAKÇA

Beksaç, E. (2012). *Uluğ Bey Medresesi,* TDV İslâm Ansiklopedisi, 42. Cilt, 129-130

Çoruhlu, Y. (2010). *Şîrdâr Medresesi, Semerkant'ta Timurlu Tarzını Sürdüren Medrese,* TDV İslâm Ansiklopedisi, 39. Cilt, 191-192

Unat, Y. (2024). *Uluğ Bey, Timurlu Hükümdarı, Matematikçi, Gök Bilimci,* Türk Maarif Ansiklopedisi, Türkiye Maarif Vakfı (TMV) ve Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) yayını.

Sanal 1. https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_Devletleri_Te%C5%9Fkilat%C4%B1 (Erişim tarihi: 22.12.2025)

Sanal 2. https://tr.wikipedia.org/wiki/Tilla-Kari_Medresesi (Erişim tarihi: 22.12.2025)

ENKAUSTİK TEKNİĞİ'NİN DÜNÜ BUGÜNÜ

Doç. Dr. Aysun CANÇAT
İstanbul Gelişim Üniversitesi
acancat@gelisim.edu.tr - https://orcid.org/0000-0003-3837-5302

ÖZET

Bu araştırma, temeli balmumuna dayanan ve kökleri Antik Mısır, Yunan ve Roma medeniyetlerine kadar uzanan enkaustik resim tekniğinin tarihsel evrimini ve modern sanat disiplinlerindeki yerini konu edinmektedir. Çalışmada, tekniğin antik dönemdeki ilk örnekleri ile günümüze kadar ortaya konmuş çağdaş uygulamalarına görsellerle yer verilmiştir. Bu geniş yelpaze; balmumunun ve bu malzemenin farklı materyallerle birlikte kullanımının arkasındaki kavramsal boyutunu dikkat çekici bir nitelikte sergilemektedir. Bu kadim tekniğin günümüze dek varlığını sürdürmesi; bir kültürel miras olarak devamlılığının sağlanması olduğu kadar gelecekteki sanatsal tekniklerin özgürleştirilmesinde kritik bir öneme sahiptir. Nitel bir yaklaşımla hazırlanan bu çalışma, literatür taraması ve doküman analizi yöntemlerini kullanarak öz-biçim ilişkisi üzerinden bütüncül bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler : Enkaustik, Balmumu, Fayyum Portresi

GÜNCEL SANAT PRATİKLERİNDE KIRMIZI RENGİN KAVRAMSAL VE MEKANSAL KULLANIMI

THE CONCEPTUAL AND SPATIAL USE OF THE RED COLOR IN CONTEMPORARY ART PRACTICES

Doç. Dr. Tülay GÜMÜŞER[1]

[1] Selçuk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi,

tulaygumuser@gmail.com - ORCID ID: 0000-0002-6264-2629

Esra ERDOĞAN KARAGÖZ [2]

[2] Selçuk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi,

esra.karagoz.erdogan@gmail.com - ORCID ID: 0009-0008-9033-8465

ÖZET

Güncel sanat, kavramsal yaklaşımı temel alan, üretim sürecinde disiplinlerarası etkileşime açık, izleyici-mekan arasında ilişki kurmayı amaçlayan çağdaş bir ifade alanıdır. Bu araştırma, Selçuk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, El Sanatları Bölümü 4.sınıf öğrencilerinin Güncel Sanat Atölyesi dersi kapsamında gerçekleştirdikleri "Kırmızı" temalı yerleştirme çalışmalarını incelemektedir. Çalışmanın amacı öğrencilerin güncel sanatın düşünsel zemininde mekâna müdahale biçimlerini nasıl şekillendirdiklerini ve kırmızının barındırdığı sembolik anlamları somut formlara nasıl dönüştürdüklerini çözümlemektir. Nitel araştırma yaklaşımlarından durum çalışması deseninin benimsendiği bu araştırmada; katılımcıların materyal tercihlerinden teknik uygulama süreçlerine ve mekânsal tasarım aşamalarına kadar tüm evreler doğrudan gözlem yoluyla kayıt altına alınmıştır. Bu çalışma, el sanatları eğitiminde güncel sanat yaklaşımlarının entegrasyonuna yönelik özgün ve uygulamaya dayalı bir örnek teşkil etmesi bakımından önem taşımaktadır. Kırmızı teması; tutku, öfke, gelenek ve varoluş kavramları ekseninde ele alınmış; keçe, dokuma, boncuk, ahşap, seramik, örgü, makrome ve deri vb. teknikler çağdaş bir ifade aracına dönüştürülmüştür. Elde edilen bulgular, disiplinlerarası yaklaşımın öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerini geliştirdiğini ve geleneksel formların güncel sanat pratikleriyle yeniden yorumlanarak mekânsal bir deneyime dönüştürülebileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: El Sanatları, Güncel Sanat, Enstalasyon, Kırmızı.

ABSTRACT

Contemporary art is a modern field of expression that is based on a conceptual approach, open to interdisciplinary interaction during the production process, and aims to establish a relationship between the audience and the space. This research examines the "Red" themed installation works created by senior students of the Department of Handicrafts at Selcuk University, Faculty of Architecture and Design, as part of the Contemporary Art Workshop course. The aim of this study is to analyze how students shape their modes of spatial intervention within the intellectual framework of contemporary art and how they transform the symbolic meanings inherent in red into concrete forms. In this research, which adopts the case study design - one of the qualitative research approaches - all stages, from the participants' material preferences to their technical application processes and spatial design phases, were recorded through direct observation. This study is significant as it constitutes a unique and practice-based example of the integration of contemporary art approaches into handicrafts education. The theme of 'Red' was explored through the axes of passion, anger, tradition, and existence; techniques such as felting, weaving, beading, wood, ceramics, knitting, macramé, and leather were transformed into contemporary means of expression. The findings obtained indicate that the interdisciplinary approach enhances students' creative thinking skills and demonstrates that traditional forms can be transformed into a spatial experience by being reinterpreted through contemporary art practices.

Keywords: Handicrafts, Contemporary Art, Installation, Red.

1.GİRİŞ

20. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte güncel sanat, odağını estetik obje üretiminden kaydırarak; sanatı zihinsel bir kurgu ve süreç odaklı dinamik bir yapıya dönüştürmüştür. Modernizmin sınırlarını aşan güncel sanatın anlatım dili; düşünsel yoğunluğu, farklı sanat dallarının birbirine eklemlenmesini ve izleyiciyle tesis edilen diyaloğu temel dayanak noktası olarak belirlemektedir. Bu sanat pratiği sürecinde izleyici ise; mekânda yer alan sanat nesnesi yerine, nesnenin mekândaki etkisine odaklanmaya başlamıştır (Gürani, Koşar ve Sevim, 2018: 1492). Güncel sanat uygulamalarında mekân, pasif bir sergileme platformu olmanın ötesine geçerek; yapıtın içeriğini bütünleyen ve sanatsal iletiyi yeniden şekillendiren asli bir bileşen işlevi görmektedir. Bars'a göre bu süreçte izleyici, gözlemci konumundan çıkarak deneyimleme sürecine girmiş; sanat, fiziksel anlamda duyulabilen ve içinde dolaşılabilen bir konuma gelmiştir (2017: 55). Bu doğrultuda yerleştirme (enstalasyon), sanatçının mekânsal düzlemle kurduğu etkileşim sonucunda izleyiciyi içine alan kapsamlı bir tecrübe sahası yaratarak, güncel sanatın en etkili anlatım kanallarından birine dönüşmüştür. Çünkü yerleştirme sanatında izleyici, bir resme bakmaktan farklı olarak mekânın içine girmekte ve o mekânı dinamik bir etkileşimle yaşamaktadır (Toluyağ, 2020: 104). Güncel sanatın zıt kutbunda yer alan geleneksel sanatların tarihsel süreçteki yerine bakıldığında ağırlıklı olarak teknik ve el becerisi üzerinden şekillendiği söylenebilir.

Günümüzde el sanatları, güncel sanatın düşünsel altyapısından beslenerek kendi sınırlarını esnetmektedir. Sanat eğitiminde uygulanan disiplinlerarası yöntemler, öğrencilerin sahip oldukları malzeme hakimiyetini düşünsel bir ifade biçimiyle sentezlemelerine fırsat vermektedir. Geleneksel yöntem ve malzemelerin güncel birer anlatım aracına evrildiği bu süreç, el sanatlarını durağan yapısından kurtararak ona dinamik ve güncel bir nitelik eklemektedir. Bu bağlamda 20. yüzyılda plastik sanatlardaki yeni yaklaşımlarla birlikte sanatçılar; organik nesneler, tekstil lifleri ve ürünleri gibi geleneksel sanat için uzak görünen

malzemeleri kullanmaya başlamıştır (Usluca, 2019: 264). Bu kullanımlarda sanatın en önemli temel öğelerinden biri olan renkler, sadece bir tamamlayıcı eleman olmaktan çıkarak ürüne ya da esere estetik ve sembolik anlam da katmaktadır.

Bu çalışmanın merkezinde yer alan *kırmızı* uygarlık tarihi boyunca üzerine en çok anlam yüklenen ve en güçlü çağrışımları barındıran renklerden biri olmuştur. Hiddet, arzu ve yaşam enerjisi gibi evrensel hislerin yanı sıra; kolektif hafıza ve törensel pratiklerde de köklü bir yer tutan kırmızı, plastik sanatlarda hem çarpıcı bir görsel etki hem de sembolik bir ifade aracı olarak kullanılmaktadır. Örneğin Kilimci (2018: 155), Anish Kapoor'un eserlerinde kırmızı rengi ve malzemeyi; izleyicide kültürel bir hafıza ve mistik bir atmosfer hissi uyandırmak amacıyla, mekân algısını dönüştüren bir araç olarak kullandığını belirtmektedir. Selçuk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi El Sanatları Bölümü 4. sınıf öğrencilerinin "Güncel Sanat Atölyesi" dersi kapsamında gerçekleştirdikleri yerleştirme çalışmaları; bu sembolik yükün mekan, form ve materyal üçgeninde nasıl somutlaştığını ortaya koymaktadır.

El sanatları disiplinini güncel sanatın düşünsel çerçevesiyle sentezleyerek; öğrencilerin üretim pratiklerini ve mekânsal düzenleme yöntemlerini irdelemeyi amaçlayan çalışmada, yün, deri, iplik, kil, alçı, mukavva, pleksi, tel, kağıt, kumaş vb. malzemeler ile keçe tepme-iğneleme, dericilik, dokuma ve seramik gibi kadim tekniklerin güncel sanat objelerine evrildiği bu süreç; salt zanaat eylemi olmanın ötesinde, disiplinlerarası etkileşimin yaratıcı zihin üzerindeki dönüştürücü gücünü de ortaya koymaktadır. Pratiğe dayalı bir örneklem vasıtasıyla; el sanatları öğretimine güncel ifadenin nasıl eklemlenebileceğine ilişkin yenilikçi bir çerçeve sunacağından çalışman önem kazanmaktadır.

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama süreci ve verilerin analizi ile görselleştirilmesinde kullanılan yöntemlere yer verilmiştir.

2.1. Araştırma Modeli

Araştırma deseni olarak, nitel araştırma yöntemleri kapsamında yer alan durum çalışmasıdır (case study). Bu yaklaşım, öğrenci yerleştirmeleri gibi güncel bir olgunun, atölye ve sanal ortam gibi kendi doğal bağlamında detaylı bir şekilde irdelenmesini ve çok boyutlu bir perspektifle betimlenmesini mümkün kılmaktadır. Süreç odaklı bir yaklaşımın izlendiği çalışmada, uygulama süreci ve sonuç ürünleri bütüncül bir perspektifle ele alınmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, Selçuk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi El Sanatları Bölümü'nde öğrenim gören 4.sınıf 13 öğrenciden oluşturmaktadır. Katılımcılar, Güncel Sanat Atölyesi dersi kapsamında yürütülen projeye aktif katılım sağlamış olup, örneklem grubu belirlenirken amaçlı örnekleme (purposive sampling) yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda, üretilen çalışmalar arasından araştırmanın problemini en iyi temsil eden, teknik ve kavramsal çeşitliliği yansıtan 7 özgün yerleştirme çalışması inceleme kapsamına alınmıştır.

2.3. Veri Toplama ve Uygulama Süreci

Uygulama süreci, öğrencilerin kişisel sanatsal yönelimleri doğrultusunda belirledikleri sanat akımlarını analiz etmeleriyle başlamıştır. Katılımcılar; Expresyonizm, Sürrealizm, Kübizm,

Minimalizm, Romantizm ve Postmodernizm gibi farklı akımların karakteristik imgelerini ve felsefi altyapılarını inceleyerek, bu verileri tasarım ilke ve elemanları (doku, form, renk, denge vb.) bağlamında yeniden yorumlamışlardır. Bu süreçte, Tok Dereci'nin (2014:80) de vurguladığı gibi; tekstil malzemesi, biçim ve mekân arasındaki ilişkiyi güçlendiren disiplinlerarası bir yaklaşımla ele alınmıştır. "Kırmızı" temasının merkeze alındığı bu süreçte, geleneksel materyaller güncel yerleştirme sanatı pratikleriyle birleştirilerek üç boyutlu formlara dönüştürülmüştür.

2.4. Verilerin Analizi ve Dijital Görselleştirme (Yapay Zeka Entegrasyonu)

İnceleme kapsamına alınan 8 adet yerleştirme çalışması, stüdyo ortamında yüksek çözünürlüklü olarak fotoğraflanmıştır. Çalışmanın özgün boyutunu oluşturan mekânsal analiz aşamasında ise Yapay Zeka (AI) teknolojilerinden yararlanılmıştır.

Eserlerin fiziksel mekânla kurduğu ilişkiyi ve atmosfer etkisini daha güçlü yansıtabilmek amacıyla; eser görselleri, yapay zeka tabanlı görüntü işleme araçları kullanılarak temaya uygun olarak tasarlanmış sanal mekânlar içerisine yerleştirilmiştir. Bu dijital simülasyon yöntemi sayesinde, yerleştirmelerin izleyici-mekan-eser ilişkisi sanal düzlemde yeniden kurgulanmıştır. Elde edilen bulgular, sanat akımı, kullanılan teknik, materyal ve kavramsal açıklama başlıkları altında sistematik bir tablo haline getirilmiş ve betimsel analiz yöntemiyle yorumlanmıştır.

ESERLER:

Eserin Adı: Kırmızının Denge Noktası

Katılımcı: Fatma Arslan

Malzeme ve Teknik: İplik, deri, dokuma tezgahı, kağıt ip, boncuk. Dokuma ve deri işçiliği.

Sanat Akımı : Minimalist, Soyut

Eserin Konusu: Eserdeki en belirgin hikaye, kedi ve ip arasındaki klasik ilişkidir. Kediler yumaklarla oynamayı, örgüleri sökmeyi severler. Düzenin (çerçeve ve dokuma) kaos (kedi ve sarkan ipler) tarafından bozulması, ancak bu bozulmanın estetik bir yeni form yaratması işlenmiş. Yıkıcı bir eylem, sanatsal bir bütünlüğe dönüşmüş.

Eserin Adı: Çözülme

Katılımcı: Esra Erdoğan Karagöz

Malzeme ve Teknik: İplik (8 farklı dokuda), kil, tutkal. Sarma, örgü ve düğüm tekniği

Sanat Akımı: Sürrealizm, dışavurumculuk (ekspresyonizm) ve kavramsal

Eserin Konusu:

Tüketim ve Değersizleştirme; bu "sökülme", toplumun kadından beklentilerini, onu sömürmesini ve enerjisini tüketmesini anlatır. **Aklın ve Bedenin Parçalanması**; kırmızının yoğun kullanımı, tarihsel bir trajediye gönderme yapar. İskenderiyeli filozof ve matematikçi Hypatia, bağnaz bir kalabalık tarafından parçalanarak katledilmiştir. **Bağlılık ve Tutsaklık**; İp, doğası gereği bağlayıcıdır. Burada ipler kadını oluşturan yapı taşıdır ama aynı zamanda onu tutsak eden bağlardır. Kadın kendi varlığını oluşturan toplumsal normlar (ipler) tarafından sarılıp sarmalanmış, ancak bu ipler gevşediğinde geriye kendi benliğinden hiçbir şey kalmamıştır.

Eserin Adı: Tutsaklık ve Özgürlük

Katılımcı: Melisa Laçin

Malzeme ve Teknik: Sandalye, yün ipler, boya, makrome düğüm tekniği,örgü

Sanat Akımı : Yerleştirme ve Postmodern

Eserin Konusu : Nesne (veya temsil ettiği kişi/kavram), kendi yükü veya dışarıdan gelen müdahaleler (ipler) altında ezilmiş, işlevini yitirmiş ve hareket edemez hale gelmiştir. Bu, kıstırılmışlık veya köşeye sıkışmışlık hissini yansıtır.

Burada birisi oturuyordu ama artık yok. Kırmızı ipler, o kişiden geriye kalan hatıraları, yaşanmışlıkları veya acıları simgeler. İplerin bir ağ gibi sandalyeyi sarması, geçmişin bugünü nasıl ele geçirdiğini ve bırakmadığını anlatır.

Eserin Adı: Ateşin Sırları

Katılımcı: Adiyef Toy

Malzeme ve Teknik: Mukavva, pleksi, iplik, karton, tutkal, hazır çıktılar, boya

Sanat Akımı : Sürrealizm

Eserin Konusu : Sürrealist akımın bilinçaltını yansıtan yönünden esinlenilmiştir; Salvador Dalí'nin rüya imgeleriyle benzer biçimde, gerçeği bozarak yeni bir anlam alanı oluşturulmuştur.

Eserin Adı: Derin Kırmızı

Katılımcı: Fatma Batalak

Malzeme ve Teknik: Tuval, boya, iplik, kumaş.

Sanat Akımı : Sürrealizm, yerleştirme.

Eserin Konusu : Eserin zeminindeki düzenli örgü dokusu; toplumsal kuralları, rutini veya sakin bir yaşamı temsil ederken, merkezdeki karışık kumaş yığını ve etrafındaki turuncu/kırmızı hatlar, bu düzeni bozan vahşi bir patlamayı andırır.

Eserin Adı: Romantik Serpinti

Katılımcı: Melehat Yılmaz

Malzeme ve Teknik: Tığişi, kurdele, deri, boya, tel, yapıştırıcı, misina, kolalama.

Sanat Akımı : Romantizm, yerleştirme.

Eserin Konusu : Yoğun sevginin "yağmuru". Bu o kadar yoğun bir duygu ki, başımıza yağıyor ve bir şemsiye bile bizi ondan koruyamıyor. Yere biriken parçalar, bu duyguların bıraktığı izler.

Eserin Adı: KızılGen

Katılımcı: Ayşe Yaman Portakal

Malzeme ve Teknik: Boya, kumaş, yün, tel, alçı, ahşap, iplik.

Sanat Akımı : Kavramsal, Kübizm

Eserin Konusu : Bu eser, zihinsel karmaşanın ve doğanın vahşi düzensizliğinin, zamanla nasıl bir yapıya büründüğünü sorgular.

SONUÇ

Araştırmada, Selçuk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi El Sanatları Bölümü öğrencilerinin *Kırmızı* teması ekseninde gerçekleştirdikleri yerleştirme çalışmaları üzerinden, geleneksel el sanatları eğitiminin güncel sanat pratikleriyle entegrasyonu incelenmiştir. Elde edilen bulgular ve yürütülen süreç analizi neticesinde aşağıda belirtilen sonuçlara ulaşılmıştır:

Birinci olarak; öğrencilerin farklı sanat akımlarını (Ekspresyonizm, Sürrealizm, Minimalizm, Romantizm, Kübizm, Postmodernizm vb.) ve Güncel Sanatı referans alarak geliştirdikleri projeler, sanat tarihi bilgisinin yaratıcı üretim sürecinde ne denli belirleyici bir rol oynadığını göstermiştir. Katılımcılar, seçtikleri akımların felsefi ve biçimsel dillerini analiz ederek, bu verileri tasarım ilke ve elemanları doğrultusunda özgün birer ifadeye dönüştürmüşlerdir. Bu durum, teorik bilginin stüdyo ortamında pratiğe dökülmesinin, öğrencinin entelektüel derinliğini artırdığını ortaya koymaktadır.

İkinci olarak; keçe, dokuma, seramik ve deri gibi geleneksel el sanatları materyallerinin, yerleştirme sanatı bağlamında kullanılması, malzemenin alışılagelmiş kullanım alanlarını genişletmiştir. Gezer (2008: 21), tekstil malzemesinin tasarımla etkileşimi ve mimarlık alanındaki katkısını incelediği çalışmasında, malzemenin üretim alanındaki bu çok yönlü potansiyelini vurgulamaktadır. Tarihsel sürece bakıldığında Loos, giyinme ve barınma kavramlarını ilişkilendirerek; ilkel insanın 'ev' kavramını yaratırken tekstil malzemesinden ilham aldığını ve ilk mekân sınırlarını tekstil ile oluşturduğunu belirtmektedir (1898: 66). Öğrencilerin çalışmaları da tekstil malzemesini tekrar mekânsal bir kurucu öğe olarak ele almıştır. Öğrenciler, "Kırmızı" temasının barındırdığı tutku, şiddet, dinamizm ve gelenek gibi güçlü sembolik anlamları, materyalin diliyle birleştirerek kavramsal derinliği yüksek çalışmalar üretmişlerdir. Böylece tekstil sanatı, fonksiyonelliğin ötesine geçerek, yeni fikirlerin estetik biçimlerle bütünleştiği çağdaş bir dil yaratmıştır (Akdemir, 2016: 226). Bu süreç, el sanatlarının yalnızca teknik bir beceri alanı değil, aynı zamanda çağdaş bir ifade aracı olduğunu göstermektedir.

Üçüncü olarak; çalışmanın teknolojik boyutunu oluşturan yapay zeka (AI) destekli görselleştirme yöntemi, fiziksel mekân kısıtlılıklarını aşarak eserlerin potansiyelini sanal düzlemde görünür kılmıştır. Üretilen eserlerin, yapay zeka aracılığıyla kurgulanan sanal mekânlara yerleştirilmesi, izleyici-mekan-eser ilişkisinin daha bütüncül bir şekilde analiz edilmesine olanak tanımıştır. Bu yaklaşım, sanat ve tasarım eğitiminde dijital teknolojilerin sunum ve dokümantasyon süreçlerine aktif katılımının önemini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak; bu çalışma, disiplinlerarası bir yaklaşımın benimsendiği atölye ortamlarının, öğrencilerin yaratıcı problem çözme becerilerini geliştirdiğini ve onları geleneksel kalıpların ötesine geçmeye teşvik ettiğini göstermektedir. El sanatları eğitiminde güncel sanat yaklaşımlarına daha fazla yer verilmesi, geleceğin sanatçı ve tasarımcılarının hem yerel değerlere hakim hem de evrensel sanat dilini konuşabilen bireyler olarak yetişmesine katkı sağlayacaktır. Gelecek araştırmalar için, bu tür deneysel uygulamaların farklı temalar ve dijital teknolojilerle (VR/AR) desteklenerek çeşitlendirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Akdemir, Ö. (2016). Lif Sanatında Malzeme ve Teknik Arayışlar. Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, (36), 219-231.

Bars, M. E. (2017). Enstalasyon Sanatında Mekân Algısı ve İzleyici Deneyimi. İdil Sanat ve Dil Dergisi, 6(30), 55-68.

Gezer, H. (2008). Üretim Alanında Tekstil ve Mimari Arasındaki Etkileşim. Tekstil ve Mühendis Dergisi, 15(71), 21-26.

Gürani, Ö., Koşar, G. ve Sevim, S. (2018). Sanatın Mekânsallaşması ve İzleyici Deneyimi: Do Ho Suh Örneği. İdil Sanat ve Dil Dergisi, 7(46), 1485-1498.

Kilimci, F. S. (2018). Anish Kapoor ve Heykellerinde Mekan Algısı. Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, (20), 153-160.

Loos, A. (1898). Giyinmenin Prensipleri (The Principle of Cladding). Viyana: Neue Freie Presse.

Tok Dereci, N. (2014). "Doku"nuşlar Tekstil Sergisi Üzerinden Tekstil Sanatında Mekân, Malzeme, Biçim İlişkisi. SDÜ Art-e Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi, 7(13), 1-15.

Toluyağ, A. (2020). Enstalasyon Sanatında Mekânın Önemi. Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, 8(45).

97-109.
Usluca, Ş. (2019). Sanatsal Bir İfade Aracı Olarak Tekstil. İdil Sanat ve Dil Dergisi, 8(54), 261-270.

OP-ART (OPTİK SANAT) İLKELERİNİN MEKAN GRAFİĞİ UYGULAMALARINDA KİNETİK ALGI YARATIMI

Yüksek Lisans Öğrencisi Berkan DERYAL
Ordu Üniversitesi/sosyal bilimler enstitüsü Grafik Tasarımı
bderyal00@icloud.com - 0000-0003-4101-3126

Dr. Öğr. Üyesi Burak YAVUZYILMAZ
Ordu Üniversitesi/Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Tasarımı
brkyvzylmz@gmail.com – 0000-0001-8917-9438

ÖZET

1960'lı yıllarda bilimsel bir yaklaşımla görsel algının sınırlarını araştıran bir dönüm noktası olarak ortaya çıkan Optik Sanat (Op-Art), statik yüzeylerde kinetik bir algı yaratma potansiyeliyle sanat ve tasarım disiplinlerini derinden etkilemiştir. Bu çalışma, Op-Art ilkelerinin mekân grafiği uygulamalarındaki rolünü ve durağan mimari yüzeylerde "Kinetik Derinlik Etkisi"nin (Kinetic Depth Effect) nasıl inşa edildiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında, başta Victor Vasarely ve Bridget Riley gibi öncü sanatçıların eserleri üzerinden geometrik düzen, renk kontrastı ve çizgisel tekrarların manipülasyon teknikleri ele alınmıştır. Araştırma kapsamında, Victor Vasarely ve Bridget Riley'in geliştirdiği geometrik manipülasyon teknikleri; Rudolf Arnheim'ın görsel algı teorileri ve Gestalt yasaları çerçevesinde analiz edilmektedir. Özellikle çağdaş mimaride kullanılan "çift cidarlı cephe" (double-skin facade) sistemlerinde, Moire etkisinin kullanılmasıyla elde edilen dinamik görüntülerin, kullanıcı deneyimini nasıl dönüştürdüğü irdelenmektedir. Sonuç olarak, Op-Art temelli grafik müdahalelerin, sadece estetik bir yüzey kaplaması olmadığı; aynı zamanda mekânsal navigasyonu güçlendiren ve yapıyı "yaşayan bir organizma"ya dönüştüren işlevsel bir tasarım stratejisi olduğu saptanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Op-Art, Kinetik Derinlik Etkisi, Moire Etkisi, Mekân Grafiği, Gestalt Algı Kuramı.

1. Giriş

Görme eylemi, retinaya düşen görüntünün pasif bir kaydı değil, zihinsel süreçler aracılığıyla yeniden inşa edilen aktif bir deneyim olarak tanımlanmaktadır. Rudolf Arnheim'e (1974) göre görsel algı, statik bir alımlama biçimi değil; gözün, nesnelerdeki "görsel kuvvetleri" (visual forces) organize ederek denge ve hareket algısını yapılandırdığı dinamik bir süreçtir.

1960'lı yıllarda ortaya çıkan Op-Art akımı, bu teorik zemini pratik bir sanatsal probleme dönüştürerek durağan formlar aracılığıyla izleyicide fiziksel bir hareket hissi uyandırmayı başarmıştır.

Op-Art, disiplinlerarası bir anlayışla grafik tasarım eğitimi ve uygulamaları içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. (İnceağaç ,Tuna'nın ,2022).

Başta Victor Vasarely'nin sistematik araştırmaları olmak üzere, geometrik düzenin ve birim tekrarlarının algısal yanılsamalar üretme potansiyeli, Op-Art'ın kuramsal ve uygulamalı temelini oluşturmaktadır**.**

Manipülasyonu , statik yüzeylerde dahi kinetik bir algı yaratma potansiyelini ortaya koymaktadır. (Kayapınar, 2023).

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması ve betimsel analiz teknikleri kullanılarak yapılandırılmaktadır. Araştırmada, algı psikolojisi literatüründeki temel kavramlar ile mekân tasarımı literatüründeki uygulama örnekleri sentezlenerek, teorinin pratiğe yansıma biçimleri incelenmektedir. Bu bağlamda, görsel algı, hareket yanılsaması ve mekânsal deneyim kavramları, disiplinlerarası bir perspektifle ele alınmaktadır.

Ayrıca, elde edilen bulgular, çağdaş tasarım yaklaşımları bağlamında değerlendirilerek, optik yanılsama temelli görsel düzenlemelerin kullanıcı deneyimi üzerindeki etkilerine ilişkin kuramsal bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır.

3. KURAMSAL ÇERÇEVE VE TEKNİK PARAMETRELER

2.1. Op-Art'ın Felsefi Zemini ve Algısal Dinamikleri

Op Art'ın kökenleri 1950'li yılların ortalarına kadar uzansa da, akımın küresel ölçekte tanınması ve isimlendirilmesi 1960'lı yılların başında olduğu düşünülöektedir. Özellikle 1965 yılında New York'taki Modern Sanat Müzesi'nde (MoMA) düzenlenen "The Responsive Eye" (Duyarlı Göz) sergisi, akımın resmen tescillendiği ve dünya çapında ses getirdiği dönüm noktası olarak kabul edilmektedir . Akımın öncü çalışmaları Avrupa merkezli (özellikle Fransa) başlamış, ardından Amerika'da geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Op Art, sanatta duyguların kontrolsüz dışavurumuna ve sanatçının iç dünyasının öznel aktarımına dayanan Soyut Ekspresyonizm (Soyut Dışavurumculuk) akımına bir tepki olarak doğmuştur. Akımın dünya çapında kabul görmesini sağlayan ve farklı disiplinlere ilham veren temel isimler şunlardır:

- Victor Vasarely: Akımın kurucu babası olarak kabul edilir. Geometrik şekilleri ve renk teorisini kullanarak derinlik illüzyonları yaratmıştır.
- Bridget Riley: Siyah-beyaz çizgiler ve dalgalı formlarla optik titreşimlerin zirvesine ulaşmış, görsel dengesizlik (uneasy) kavramını sanata taşımıştır.
- Carlos Cruz-Diez: Rengi mekanla bütünleştiren ve "fizisromi" adını verdiği teknikle rengin dinamizmini kamusal alana taşıyan en önemli kinetik-optik sanatçılardan biridir,
- Hans Holbein (The Younger): Her ne kadar klasik dönem sanatçısı olsa da, kullandığı "anamorfik" (bozuk perspektif) tekniklerle Op Art'ın tarihsel öncüsü sayılmaktadır.

Op-Art (Optik Sanat), estetik değerin nesnenin özsel niteliklerinde değil, algılayan öznenin zihinsel ve fizyolojik süreçlerinde ortaya çıktığını savunan bir felsefi zemine dayanmaktadır. Bu bağlamda sanat eseri, yalnızca görsel olarak izlenen durağan bir obje olmaktan çıkmakta; izleyicinin görsel algı sistemini doğrudan uyaran ve onun duyusal tepkilerini harekete geçiren dinamik bir algı alanına dönüşmektedir. Akımın temel amacı, dış dünyadaki formların temsilini üretmekten ziyade, "görme" eyleminin kendisini estetik bir deneyim nesnesi olarak yapılandırmaktır.

Op-Art sanatçıları, çizgi, geometrik biçim ve modüler tekrarları matematiksel bir düzen ve rasyonel bir kompozisyon anlayışıyla kurgulayarak optik yanılsamalar üretmektedirler. Görsel

etkinin yoğunluğunu artırmak amacıyla çoğunlukla siyah–beyaz gibi yüksek kontrastlı renk ilişkileri tercih edilmektedir. Bu sistematik ve deneysel yaklaşım, iki boyutlu yüzeyler üzerinde derinlik, titreşim ve devinim izlenimleri yaratarak izleyiciyi edilgen bir konumdan çıkarır ve algısal sürecin aktif bir öznesi haline getirmektedir.

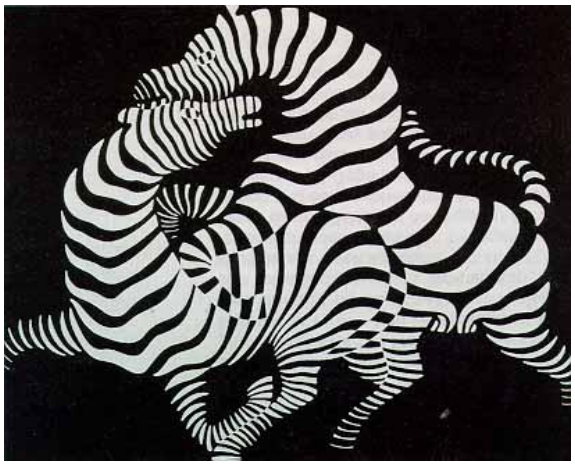
Vasarely'ye göre, sanatın işlevi sadece estetikle sınırlı değildir; "Sanat işlevseldir, çünkü estetiktir, çünkü maddenin metafiziğini algının fizyolojisine dönüştürmektedir" (Bookey, t.y.).

Op-Art, estetik hazzı nesnenin kendisinde değil, algılayan öznenin sinir sistemindeki etkileşimlerde aramaktadır. Bu etkileşimin en güçlü olduğu fenomenlerden biri, literatürde "Kinetik Derinlik Etkisi" (Kinetic Depth Effect - KDE) olarak tanımlanmaktadır.

• **Kinetik Derinlik Etkisi (KDE):** Op-Art, estetik hazzı nesnenin kendisinde değil, algılayan öznenin sinir sistemindeki etkileşimlerde aramaktadır. Bu etkileşimin en güçlü olduğu fenomenlerden biri, literatürde "Kinetik Derinlik Etkisi" (Kinetic Depth Effect - KDE) olarak tanımlanmaktadır. Wallach ve O'Connell (1953) tarafından tanımlanan bu etki; iki boyutlu gölgelerin veya desenlerin hareket etmesiyle (veya izleyicinin hareket etmesiyle), zihinde üç boyutlu bir yapı algısının oluşması durumunu ifade etmektedir. Op-Art, bu prensibi kullanarak düz duvar yüzeylerinde sanal bir hacim algısı yaratmaktadır.

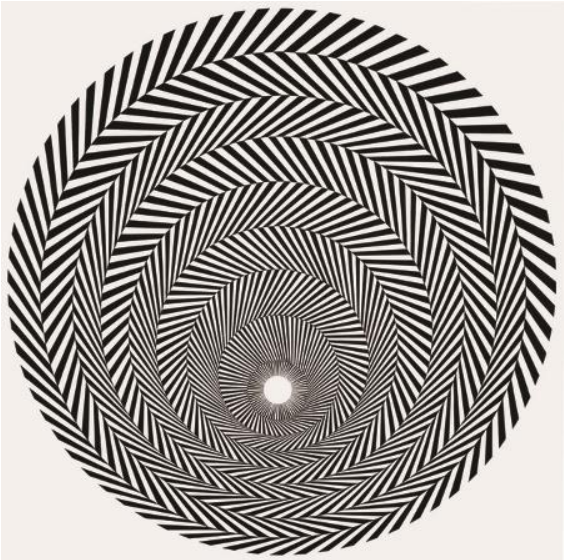
Algı psikolojisi literatüründe temellendirilen Kinetik Derinlik Etkisi, Op-Art temelli mekân grafiği uygulamalarında fiziksel nesnenin devinimiyle değil, izleyicinin mekân içerisindeki navigasyonu (paralaks etkisi) ile tetiklenmektedir. Statik yüzeylerde kurgulanan yüksek kontrastlı geometrik ızgaralar ve bindirmeli desenler, izleyicinin bakış açısı değiştikçe retinada sürekli güncellenen dinamik bir görsel girdi oluşturmaktadır. İnsan beyni, retinaya düşen bu değişken veri akışını düz bir yüzey taraması olarak değil; duvarın arkasına veya önüne doğru uzanan sanal bir hacimsel derinlik (reconstruction) olarak kodlamakta, böylece mimari yüzeyin fiziksel gerçekliği algısal olarak esnetilmektedir.

Bununla birlikte Titreşim ve Hareket olgusu da bu sürecin tamamlayıcısıdır. Kayapınar (2023), resim sanatındaki birim tekrarlarının ve noktalamaların, gözde bir titreşim yaratarak görüntüyü hareketliymiş gibi kodladığını vurgulamaktadır. Bu durum, KDE ile birleştiğinde mekânı durağanlıktan kurtaran bütüncül bir illüzyon sistemi oluşturmaktadır.

Görsel 1: Victor Vasarely, Zebra, TEKNIK BİLGİ, 73 cm × 60 cm, 1944, NEREDE (BUNU TÜM GÖRSELLERDE AYNI SIRADA UYGULA), Museo Nacional Thyssen-Bornemisza.

- **Titreşim (Vibrasyon):** Op-Art'ta fiziksel bir hareketi değil, görsel algı sisteminde ortaya çıkan algısal bir kararsızlık durumunu ifade etmektedir. Op-art bağlamında titreşim algının dinamik yapısından kaynaklanan optik bir yanılsama olarak tanımlanmaktadır. Durağan görsel düzenlemeler aracılığıyla izleyicide hareket hissi üretmeyi amaçlayan tasarım stratejilerinin temel bileşenlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Yüksek kontrastlı renklerin ve dar aralıklı formların tekrarlanmasıyla elde edilmektedir. Göz bu desenler arasında odaklanmaya çalışırken beyin görüntüyü hareketliymiş gibi kodlar. Algı psikolojisi temelli araştırmaların sanatsal dile dönüştürülmesiyle ortaya çıkmış. Victor Vasarely tarafından kuramsallaştırılmış, Bridget Riley ve diğer Op-Art sanatçıları tarafından ise deneysel ve estetik açıdan geliştirilmiş bir görsel strateji olarak değerlendirilmektedir.

Görsel 2: Bridget Riley, Uneasy, Blaze 4, 1964, 109 × 109 cm, Sert levha üzerine emülsiyon, Scottish National Gallery of Modern Art

- **Moire Etkisi ve Grid Sistemleri:** Çizgisel elemanların sistematik bir ızgara (grid) düzeni içerisinde kontrollü biçimde deforme edilmesi, düzlemsel yüzeylerin içbükey ya da dışbükey özellikler taşıdığı yönünde algısal bir yanılsama oluşturmaktadır. Bu tür deformasyonlar, görsel alanın geometrik sürekliliğini bilinçli olarak bozarak derinlik, hacim ve hareket algısının ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Özellikle üst üste binen ya da birbirine yakın aralıklı çizgisel yapıların oluşturduğu Moire etkisi, optik titreşim ve yüzey devinimi hissini güçlendiren temel bir araç olarak değerlendirilmektedir.

  Moire etkisinin bilinçli ve sistematik kullanımını kuramsal bir zemine oturtan öncü isimlerden biri Victor Vasarely'dir. Vasarely, düzenli grid sistemlerini matematiksel prensipler doğrultusunda bükerek, ölçekleyerek ve perspektifsel olarak dönüştürerek, iki boyutlu yüzeylerde üç boyutlu hacim, bükülme ve hareket yanılsaması üretmiştir.

  Benzer bir algısal strateji, John Zoller'in Aydınlatılmış Yeşil Küre adlı çalışmasında da gözlemlenmektedir. Eserde, düzenli çizgisel ağ yapısının küresel bir forma uyarlanması ve ışık etkisiyle desteklenmesi, yüzeyin sürekli olarak genişleyip daraldığı yönünde güçlü bir optik etki yaratmaktadır. Zoller'in bu çalışması, Moire etkisi ve grid deformasyonunun yalnızca iki boyutlu yüzeylerle sınırlı olmadığını; ışık, form ve mekânsal algı aracılığıyla üç boyutlu ve deneyimsel bir boyuta taşınabileceğini göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Görsel 3: Jhon zoller, Aydınlatılmış Yeşil Küre ,Tuval üzerine akrilik,48 inç Çap,2021, Museum of Illusions

- **Anamorfoz:** İzleyicinin bakış açısına göre değişen ve sadece belirli bir odak noktasından tam olarak algılanabilen üç boyutlu yanılsamalardır. 15. yüzyılda Leon Battista Alberti ve Leonardo da Vinci'nin perspektif ve optik üzerine yürüttükleri çalışmalarla atılmıştır. Sanat tarihinde anamorfozun en bilinen erken örneklerinden biri, (Hans Holbein Younger'ın The Ambassadors 1533) adlı eserinde yer alan, yalnızca eğik bir açıdan bakıldığında algılanabilen kafatası imgesidir.

Görsel 4: Hans Holbein the Younger, The Ambassadors (Elçiler), Ahşap üzerine yağlı boya, 207 × 209,5 cm,1533, National Gallery

3. Görsel Algı ve Gestalt İlkeleri

İnsan beyninin dış çevreden gelen karmaşık ve dağınık görsel uyaranları anlamlı, düzenli ve bütüncül yapılara dönüştürme eğilimi, Op-Art'ın (Optik Sanat) hem teknik uygulamalarının hem de felsefi arka planının temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda Op-Art eserleri, retinaya yansıyan görsel verilerin bilişsel ve algısal süreçler aracılığıyla nasıl dönüştürülebileceğini ortaya koyan deneysel "algı laboratuvarları" olarak işlev görmektedir. Söz konusu yaklaşım, görsel algının yalnızca fiziksel bir kayıt süreci olmadığını; zihinsel örgütlenme mekanizmalarıyla yeniden inşa edilen aktif bir deneyim alanı olduğunu vurgulamaktadır.

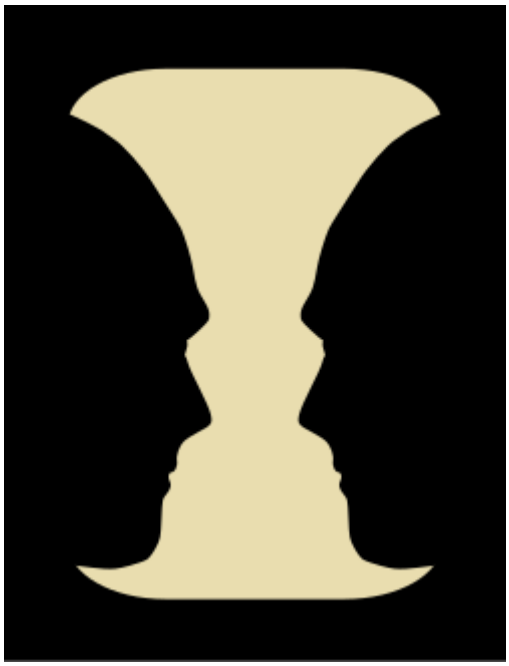
Bu noktada, 20. yüzyılın başlarında geliştirilen Gestalt kuramı, Op-Art'ın iki boyutlu ve durağan yüzeyler üzerinde oluşturduğu hareket ve derinlik yanılsamalarını açıklamak için bilimsel bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Gestalt psikolojisine göre algı, tek tek parçaların mekanik bir toplamı değil; bu parçaların karşılıklı ilişkileri sonucunda ortaya çıkan bütüncül ve dinamik bir yapıdır.

''Gestalt kuramı algısal örgütleme yasaları ile ilgilenirler. Şekil –zemin ilişkisi, yakınlık, benzerlik, tamamlama, devamlılık, basitlik yasaları, algısal örgütleme yasalarını oluşturur''. (Koç & Bulut, 2014 . Senemoğlu, 2010:242).

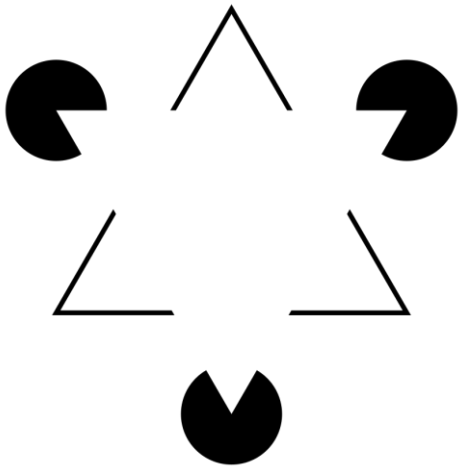
- **Şekil-Zemin İlişkisi:** Op-Art'ın en temel stratejisidir. Özellikle siyah ve beyaz gibi yüksek kontrastlı renklerin kullanımıyla, hangi formun "ön planda" (şekil) hangisinin "arka planda" (zemin) olduğu konusunda zihinde bir belirsizlik yaratılmaktadır. Bu görsel kararsızlık, yüzeyin titreşmesine ve mekânın fiziksel sınırlarının muğlaklaşmasına neden olmaktadır.
- **Yakınlık Yasası:** Birbirine yakın konumlandırılan çizgisel veya geometrik birimler, zihin tarafından bir grup veya doku olarak algılamaktadır. Mekân grafiğinde bu ilke kullanılarak, duvar yüzeylerinde bir akış hissi yaratılır ve izleyicinin bakış açısı değiştikçe bu birimlerin birbirine yaklaşıp uzaklaşması "genleşme" illüzyonunu doğurmaktadır.
- **Benzerlik Yasası:** Renk, biçim veya boyut açısından benzer olan öğelerin bir bütün olarak algılanmasıdır. Op-Art sanatçıları, bu benzer birimler arasına yerleştirdikleri küçük sapmalar (anomali) ile gözü şaşırtır ve durağan yüzeyde optik bir sıçrama etkisi meydana getirilmektedir.
- **Tamamlama (Kapanış) Yasası:** Zihin, eksik bırakılmış veya parçalanmış formları otomatik olarak tamamlama eğilimindedir. Bu ilke sayesinde, mekânsal boşluklar üzerinde

kurgulanan grafikler, izleyicinin zihninde üç boyutlu hacimler (küreler, silindirler veya koridorlar) olarak tamamlanmakgtadır.

- **Süreklilik Yasası:** Gözün bir hat boyunca kesintisiz bir izleme eğiliminde olmasıdır. Op-Art tasarımlarındaki ritmik çizgiler, izleyiciyi mekân içerisinde yönlendirerek fiziksel mimarinin ötesinde sanal bir derinlik rotası oluşturmaktadır

Görsel 5:Edgar Rubin,vase,illüstrator,1915, illüzyon müzelerinde sergilenmektedir.

Görsel 6:Gaetano Kanizsa,Kanizsa Üçgeni ,Optik İllüzyon / İllüstrasyon,1955 , illüzyon müzelerinde sergilenmektedir.

Görsel 7: Pittsburgh Zoo & PPG Aquarium (Fitas Agency),Hayvanat Bahçesi İllüstrasyonu,Grafik Tasarım / Logo,2006, Pittsburgh

4. Mekan Grafiğinde Uygulama ve Deneyim

Mekân grafiği, grafik tasarımın iki boyutlu yüzeylerle sınırlı anlatım olanaklarını aşarak, üç boyutlu fiziksel çevreyle bütünleştiği disiplinlerarası bir tasarım alanı olarak tanımlanmaktadır. Mekân grafiği; tipografi, renk, yönlendirme sistemleri, görsel imgeler ve yüzey grafiklerinin,

mimari yapı ve iç mekân kurgusu ile eşgüdümlü biçimde ele alınması yoluyla mekânsal algı ve deneyimi yapılandırmayı amaçlamaktadır. Mekân grafiğinde Op-Art ilkelerinin kullanımı, izleyicinin mekânla kurduğu ilişkiyi yalnızca görsel bir karşılaşma düzeyinde bırakmayarak algısal bir deneyime dönüştürmektedir. Op-Art'ın temelinde yer alan titreşim, derinlik yanılsaması ve hareket etkisi, mekânsal yüzeylerin statik bir arka plan olmaktan çıkarak izleyiciyle etkileşime giren dinamik bir algı alanı hâline gelmesini sağlar. Bu bağlamda deneyim, fiziksel bir etkileşimden çok, görsel algının aktif katılımıyla oluşan bilişsel ve duyusal bir süreç olarak ele alınmaktadır.

21. yüzyıl sokaklarında ve mekânlarında görülen optik yansımalar, izleyicinin algısal sürecini manipüle ederek durağanlığı kırmaktadır. (Yılmaz,2019)

Mekân grafiği uygulamalarında renk ısısı (sıcak–soğuk karşıtlığı) ile valör (açıklık–koyuluk) farklılıkları, yüzeyin fiziksel düzlemselliğini algısal düzeyde dönüştürerek dinamik bir derinlik kurgusunun oluşmasını sağlamaktadır. Sıcak renklerin öne çıkma, soğuk renklerin ise geri çekilme eğilimi, açıklık ve koyuluk değerleriyle birlikte kullanıldığında, duvar yüzeyleri statik bir arka plan olmaktan çıkarak çok katmanlı bir mekânsal deneyim alanına dönüşmektedir. Bu bağlamda renk ve valör ilişkileri, mimari yüzeyin sınırlarını optik olarak belirsizleştirerek izleyicide hareket ve derinlik izlenimi yaratan algısal bir devinim üretmektedir.

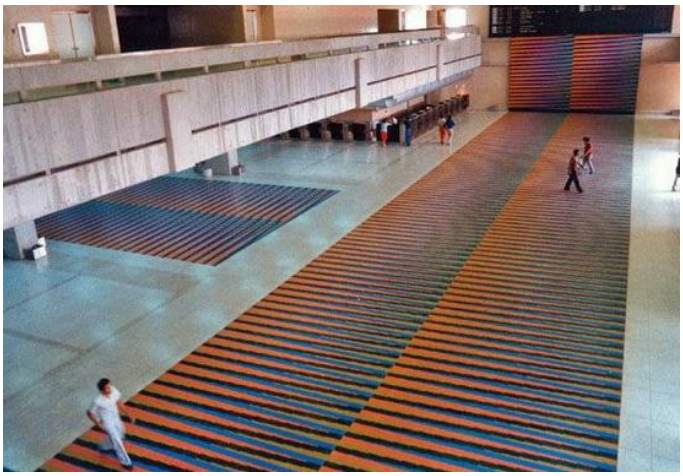
Op-Art temelli mekânsal müdahaleler, izleyiciyi edilgen bir konumdan çıkararak algısal sürecin aktif bir öznesi haline getirmektedir. Özellikle anamorfik kurgular, kullanıcının mekân içerisinde belirli bakış noktalarına ve yönelimlere hareket etmesini teşvik ederek mekânsal dolaşımı yönlendiren deneyimsel bir rota oluşturmaktadır. Bu yaklaşım, mekân navigasyonunu işlevsel bir zorunluluk olmaktan çıkarıp, etkileşimli ve oyunsu bir keşif pratiğine dönüştürmektedir. Bununla birlikte, sürekli kullanım gerektiren mekânlarda görsel algının aşırı uyarılmasını ve optik yorgunluğu engellemek amacıyla kontrast düzeylerinin kontrollü ve dengeli biçimde kurgulanması, tasarımın sürdürülebilirliği açısından belirleyici bir unsur olarak öne çıkarmaktadır.

Görsel 8: Bridget Riley,Bolt of Colour,Duvar Resmi (Wall Painting) / Site-specific Enstalasyon ,43 metre (mekâna özel boyutlandırma),2017,Chinati Foundation (Chinati Vakfı), Marfa, Teksas, ABD

Görsel 9: Bridget Riley,Rajasthan,Duvar Resmi (Wall Painting),4 x 20 metre (değişkenlik gösterebilir),2012,Musée de l'Orangerie

Görsel 10: Simón Bolívar Havalimanı Zemin Mozaiği,Carlos Cruz-Diez,Ambientación de Color Aditivo (Eklemeli Renk Ortamı),Mimari Entegrasyon / Kinetik Mozaik Uygulaması,2.608 metrekare (Ana terminalin zeminini ve duvarlarını kaplar),1974, Simón Bolívar Uluslararası Havalimanı (Maiquetía Havalimanı), Ana Terminal Katı, Caracas / Venezuela

Görsel 11: Yaya Geçidi Uygulamaları (Kalıcı Örnek),Carlos Cruz-Diez,Inducción Cromática en Doble Frecuencia (Çift Frekanslı Renk İndüksiyonu),Kentsel Müdahale / Sokak Sanatı (Yaya Geçidi Uygulaması),Değişken ve Uygulanan caddenin genişliğine göre uyarlanır; genellikle 15-20 metre uzunluğunda.,Miami Coral Gables

Sonuç

Bu çalışma, Op-Art ilkelerinin mekân grafiği bağlamında durağanlığı kırmaya yönelik en etkili ve bilimsel temellere dayanan yaklaşımlardan biri olduğunu ortaya koymaktadır. Matematiksel düzen, optik fizik verileri ve grafik tasarım disiplinlerinin bütüncül biçimde bir araya getirilmesiyle geliştirilen bu uygulamalar, mekânın algısal sınırlarını genişleterek onu statik bir yapı olmaktan çıkarıp "yaşayan" ve etkileşimli bir organizmaya dönüştürmektedir. Gelecekte bu alandaki araştırmaların, dijital teknolojiler ve akıllı malzeme sistemleriyle bütünleşerek, kullanıcı tepkilerine duyarlı ve gerçek zamanlı kinetik deneyimlerin geliştirilmesine odaklanması beklenmektedir.

Bu bağlamda Op-Art akımının iki temel figürü olan Bridget Riley ve Carlos Cruz-Diez, sanatı nesnel bir temsil olmaktan çıkarıp duyusal bir deneyim alanına dönüştürmüştür. Bridget Riyle'nin düşüncesine göre sanat, durağan bir yüzeyde izleyicinin retina tabakasında meydana gelen bir olaydır. Sanatçı, siyah-beyaz zıtlıklarını ve geometrik varyasyonları kullanarak izleyicide "görsel dengesizlik" (uneasy) yaratan titreşimleri hedeflemiştir; bu sayede zihnin görme eylemine karşı verdiği aktif tepkiyi estetik bir değer olarak sunmuştur. Riley'nin bakış açısında sanat eseri, izleyicinin fizyolojik süreçleriyle tamamlanan dinamik bir algı laboratuvarı niteliğindedir.

Diğer taraftan Carlos Cruz-Diez, sanatsal odağını "rengin mekânsal özerkliği" üzerine inşa etmiştir. Sanatçı için renk, formun bir parçası değil; izleyicinin hareketi ve mekânın ışık koşullarıyla sürekli değişen, evrilen ve mekâna yayılan bir fenomendir. "Fizisromi" ve "Kromosatürasyon" gibi tekniklerle rengi kamusal alana taşıyan Cruz-Diez, sanatı müze duvarlarından kurtararak gündelik yaşamın ve mimarinin bir parçası haline getirmiştir. Her iki sanatçının ortak paydası, sanatın işlevini maddenin metafiziğinden algının fizyolojisine kaydırarak; mimari yüzeyleri pasif birer yapı elemanı olmaktan çıkarıp kullanıcıyla sürekli iletişim kuran kinetik bir organizmaya dönüştürmek olmuştur.

KAYNAKÇA

Erdoğan, S. (2024). Gestalt kuramı ve logo tasarımında etkili kullanımı. Kafdağı, 9 (1).

İnceağaç, M. and Tuna, S. (2022). Op art akımının disiplinlerarası sanat eğitimi anlayışı ile grafik tasarım eğitimi içerisindeki yeri ve önemi. Kastamonu Education Journal, 30 (4).

Kayapınar, U. (2023). Resim sanatında birim tekrarı: Neo-ekpresyonizm (puantalizm), op-art, avangart sanat. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25 (Özel Sayı).

Kılıç Doğan, A. and Şener, N. (2022). Kamusal alanda sanatın dijitalleşmesi ve mekân algısı. Star Journal of Art and Design Researches, (2036229).

Kurtçu, F. (2017). Üç boyutlu kinetik tipografi. Sanat ve Tasarım Dergisi, 7 (2).

Sağlam, F. (2019). Peter Kogler'ın dijital mekanları. Anadolu Üniversitesi Sanat & Tasarım Dergisi, 9 (1).

Topdemir, H. G. (2012). Leonardo da Vinci'nin optik çalışmaları. Dört Öge, 1 (2).

Uslu, Ö. and Yalçın, G. (2020). Görsel algı bağlamında mekân tasarım bileşenlerinin incelenmesi-Adana arkeoloji müzesi. Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9 (2).

Yılmaz, N. Ç. (2019). 21. yüzyıl sokaklarında optik yansımalar. Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (32).

FOOD INFLATION IN ARGENTINA[1]

Dr. Gülşah Adam
King's College London, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
gulsah.adam@dpu.edu.tr – 0009-008-0950-8851

ABSTRACT

International food prices increased sharply during the 2000s commodity boom, generating significant price shocks in global food markets. In economies where food constitutes a central component of household consumption, such shocks are more likely to be transmitted to domestic prices and to shape inflation dynamics. Argentina represents a distinctive case in this respect, as food has historically functioned as a wage good and accounts for the largest share of household expenditure. This study examines the sources of food inflation in Argentina over the 2004–2018 period by analysing the composition of food price changes rather than aggregate food inflation alone. Food and beverage expenditures are disaggregated into sixteen subgroups, and food inflation is decomposed using subgroup-specific price indices constructed from median prices and income-decile-specific expenditure weights. The analysis focuses on the first and tenth income deciles to capture differences in exposure to wage-goods-type food consumption. The results show that food inflation in Argentina was primarily driven by staple food categories such as meat, bakery products, vegetables, and dairy products, rather than by food groups with rapidly increasing prices but limited consumption relevance.

Keywords: Food Inflation, Argentina, Laspeyres Index

ÖZET

2000'li yıllardaki emtia patlaması sırasında uluslararası gıda fiyatları keskin biçimde artmış ve küresel gıda piyasalarında önemli fiyat şokları yaratmıştır. Gıdanın hanehalkı tüketiminde merkezi bir yere sahip olduğu ekonomilerde, bu tür şokların yurt içi fiyatlara yansıması ve enflasyon dinamiklerini şekillendirmesi daha olasıdır. Arjantin bu açıdan ayırt edici bir örnek teşkil etmektedir; zira gıda, tarihsel olarak bir wage-good (ücret malı) işlevi görmüş ve hanehalkı harcamaları içinde en büyük payı oluşturmuştur. Bu çalışma, 2004–2018 döneminde Arjantin'de gıda enflasyonunun kaynaklarını, toplam gıda enflasyonu yerine gıda fiyat

[1] [1] This paper is based on my doctoral thesis, which was conducted at King's College London. I am heavily indebted to my supervisor, Paul Segal, for his guidance during my PhD journey. I am also grateful to Ian Crawford and Brian Nolan for their helpful comments.

değişimlerinin bileşimini inceleyerek analiz etmektedir. Gıda ve içecek harcamaları on altı alt gruba ayrılmış, medyan fiyatlar ve gelir dilimine özgü harcama ağırlıkları kullanılarak alt grup bazında fiyat endeksleri oluşturulmuş ve gıda enflasyonu bu endeksler aracılığıyla ayrıştırılmıştır. Analiz, ücret mallarına maruziyeti yüksek ve düşük hanehalklarını ayırt edebilmek amacıyla birinci ve onuncu gelir dilimlerine odaklanmaktadır. Bulgular, Arjantin'de gıda enflasyonunun, fiyat artışları hızlı olsa da tüketim sepetindeki payı sınırlı olan gıda gruplarından ziyade; et, ekmek ve unlu mamuller, sebze ve süt ürünleri gibi temel gıda grupları tarafından belirlendiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Arjantin, Laspeyres Endeksi, Gıda Enflasyonu

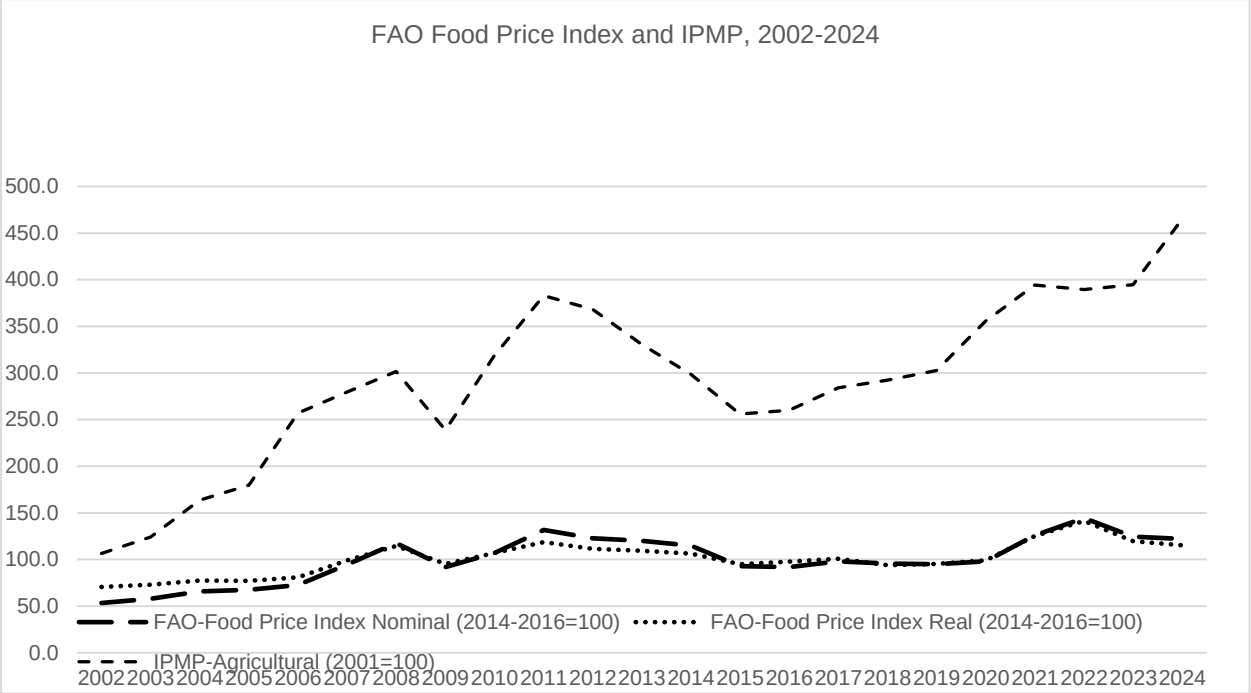
1. INTRODUCTION

International food prices increased sharply during the 2000s commodity boom, reflecting a period of pronounced commodity price shocks in global markets. As shown in Figure 1, the prices of a basket of food commodities began to rise after December 2004 and reached a peak in the last quarter of 2012. Although there was no return to early 2000s price levels after 2012, food prices exhibited a significant decline until 2021.

Moreover, as emphasised by O'Donnell (1978), Argentina differs from other Latin American economies in that its main export products have historically also functioned as wage goods, forming a substantial part of the consumption basket of the working class. As a result, increases in international food prices during the 2000s commodity boom were more likely to translate into domestic price pressures on staple food items, directly affecting the cost of consumption.

In addition to the rise in international food prices, during the Kirchner government, the administration followed *Peronista* tradition and supported the poor and working class through wage-goods subsidies and price agreements with businesses. In 2015, programmatic orientation significantly shifted from protectionism to trade liberalisation with the victory of right-wing *Propuesta Republicana.* The period between 2004 and 2018, therefore, provides a particularly appropriate time frame to analyse food inflation in a wage-goods economy.

Figure 1: International Food Price Index, 2002-2024

Source: The IPMP dataset[2] is taken from the Central Bank of Argentina (*Banco Central de la República Argentina*). The FAO Food Price Index is taken from the Food and Agriculture Organisation of the United Nations[3].

In a wage-goods economy, food inflation cannot be treated as a homogeneous or purely aggregate phenomenon. What matters is not only the magnitude of food inflation, but which food categories drive price increases. Inflation driven by staple food items that dominate basic consumption baskets reflects a fundamentally different mechanism from inflation driven by more income-elastic or discretionary food categories. Ignoring this distinction risks obscuring the underlying structure of food inflation and its macroeconomic relevance. To capture this distinction, the analysis focuses on the first and tenth income deciles, which represent households with the highest and lowest exposure to wage-goods-type food consumption, respectively. Households in the first decile allocate a large share of their food expenditure to staple items that historically function as wage goods, while households in the top decile consume a more diversified set of food categories with weaker relevance to the wage-goods mechanism. The comparison of income extremes is therefore not distributive but analytical: it

[2] The IPMP (The Commodity Price Index) tracks the prices of most representative basic agricultural commodities (barley, beef, corn, wheat, soybean, soybean pellets and soybean oil), weighted by their share on total exports. The index is calculated using the available prices in the commodity markets of the US, Europe and Asia.

[3] The FAO Food Price Index consists of the average of five commodity group indices: meat, dairy, cereals, vegetables and oils, and sugar, which are weighted by the average export shares of each group for 2014- 2016.

allows the identification of whether food inflation during the sample period was primarily driven by staple wage goods or by food categories more characteristic of higher-income consumption patterns.

Methodologically, the paper constructs subgroup-specific food price indices using median prices and decile-specific expenditure weights derived from the 2012/2013 Household Expenditure Survey. Food inflation is then decomposed into its subgroup components, enabling a direct comparison of the drivers of food inflation faced by households with high and low exposure to wage goods.

2. METHODOLOGY

The objective of this study is to identify the sources of food inflation by decomposing overall food price changes into contributions from individual food subgroups. For this reason, food inflation is measured using a Laspeyres price index framework, which relies on fixed expenditure weights and allows a transparent decomposition of inflation into additive components.

The Laspeyres index is particularly suitable for decomposition analysis because holding base-period weights constant ensures that changes in measured inflation reflect price movements only, rather than shifts in consumption patterns. This feature makes it possible to attribute changes in food inflation directly to specific food categories. In contrast, superlative indices such as the Törnqvist index, while preferable for measuring cost-of-living changes under non-homothetic preferences, do not permit a straightforward additive decomposition of inflation contributions.

Taking the first three terms of the Taylor expansion of the cost function about p_0 (i.e. based upon base period (period 0) welfare) to the Laspeyres index yields (Crawford, 1998):

$$c(u_0, p_1) = p_1' q_0 + {}^1\!/_2 \sum_i \sum_j \left.\frac{\partial q_0^i}{\partial p_0^j}\right|_{u=u_0} (p_1^i - p_0^i)(p_1^j - p_0^j)$$

where u_0 is base utility, p_0 and p_1 are prices in a base year and an observed year, respectively. q_0 represents consumption (quantities) in a base year, while q_1 shows consumption (quantities) in the observed year. Finally, $c(u_0, p_1)$ represents the cost function of the consumer in the observed period price vector p_1 and the base utility level u_0 (Deaton and Muellbauer, 1980).

3. DATA PREPARATION

The analysis is based on the Argentine National Household Expenditure Surveys (ENGHo), which provide detailed information on household consumption patterns and socio-economic characteristics. Three cross-sectional survey waves—2004/2005, 2012/2013, and 2017/2018—are used to construct food price indices and expenditure weights. Although these surveys offer rich expenditure and quantity information, they do not directly report prices, which requires an indirect approach to price measurement.

In the absence of market price data, implicit prices are derived from household-level unit values calculated as expenditure divided by purchased quantities of items (Huang and Lin, 2000; Deaton, 1987). To improve the quality of the unit value data, several cleaning procedures are implemented. Extreme unit values that are more than five standard deviations from the mean unit values within each product category are treated as outliers and set to missing (Cox and Wohlgenant, 1986). Missing and excluded unit values are then imputed using average unit values computed at increasingly broader geographic levels, starting from the provincial level and, where necessary, extending to subregional and regional averages (Gibson and Rozelle, 2005; Cox and Wohlgenant, 1986). This hierarchical imputation strategy preserves spatial price variation while limiting the influence of reporting errors and extreme observations.

Outliers in total household expenditure are identified using graphical inspection methods applied separately within each income decile and survey wave (Deaton and Zaidi, 2002). Households with implausible expenditure levels, as well as those reporting zero total food expenditure, are excluded from the analysis. These steps ensure that the remaining sample provides reliable information for constructing food price indices.

The price indices at each higher level of aggregation can be estimated on the basis of weights and prices for its components, that is, the lower-level price indices (Graf, 2020). Food consumption items are organised into sixteen subgroups following the COICOP classification. At the lowest level, price indices are first constructed for individual food items. These item-level indices are then aggregated into subgroup price indices using expenditure weights. Due to the prevalence of zero expenditures for certain food items, simple averaging of household-level budget shares would violate the adding-up condition. To address this issue, expenditure weights are calculated at the income-decile level by aggregating total expenditures across

households within each decile. This procedure yields plutocratic weights that are internally consistent and suitable for index aggregation:

$$w_{i,j}^{d} = \frac{\sum p_{i,j}^{h,d} q_{i,j}^{h,d}}{\sum p_{j}^{h,d} q_{j}^{h,d}}$$

where $w_{i,j}^{d}$ is the average budget share of the ith (i=1,…….,n) component in j^{th} (j=1,2,….,11) sub-group consumption basket for d^{th} income decile, $\sum p_{i,j}^{h,d} q_{i,j}^{h,d}$ is the total expenditure of dth decile on components, and $\sum p_{j}^{h,d} q_{j}^{h,d}$ is the total expenditure of dth decile on sub-group consumption basket.

Subgroup price indices are subsequently aggregated into an overall food price index for each income decile using fixed expenditure shares. This aggregation structure ensures consistency between lower-level and higher-level indices and allows for a transparent decomposition of food inflation into subgroup contributions. After calculating the sub-group price indices, I aggregated the sub-group price indices using their expenditure shares in the total consumption basket up to the income-specific Overall Food Price Index.

Finally, household disposable incomes are adjusted to account for differences in household size and composition using equivalence scales. The equivalised income measure is used to rank households into income deciles in each survey wave, ensuring comparability across time. This adjustment allows the analysis to focus on differences in exposure to food price changes rather than differences arising solely from household demographic characteristics. Following Deaton and Zaidi (2002), I apply the arbitrary approach to equivalise household incomes. The formula is given below (CEDLAS, 2014):

$$E = (A + \alpha_1 K_1 + \alpha_2 K_2)^{\theta}$$

where A is the number of adults (15-99+), K_1 is the number of children under 5 years old, and K_2 is the number of children between 6 and 14. Parameters α allow for different weights for children and adults, and θ regulates the degree of a household's economies of scale. Following Deaton and Zaidi (2002) and CEDLAS (2014), I set $\alpha_1 = 0.5$ and $\alpha_2 = 0.75$, and $\theta = 0.9$ for Argentinian households.

To understand the manner of price movements, I took one step further and decomposed the total inflation rate by using lower-level expenditure items. To analyse how the sub-group Food CPIs contribute to income-level-specific food inflation rates, I applied the OECD decomposition formula where budget shares are kept fixed for more than a year:

$$\mathrm{Contrib}_j^y = W_j^{y_0} * \frac{p_j^y - p_j^{y-1}}{p_{TOT}^{y-1}}$$

where $W_j^{y_0}$ is the budget share of COICOP component *j* in year y_0 (base period), p_{TOT}^{y-1} is the overall price index in year *y-1* and p_j^y is the price index of COICOP component *j* in year *y*. In this formula, the contribution of a commodity group to the overall food inflation rate is independent of price changes of other commodity groups, and the sum of the contributions of all commodity groups should be equal to the overall food inflation rate (OECD, 2022).

4. RESULTS

Table 1 displays the poorest households' food inflation rate and its contributors over the sample period. Column 2 on the table shows that the highest inflation rates were observed for vegetables, ready-to-eat, meat, and fruit groups during the 2000s commodity boom, respectively. While the drinks and vegetables commodity groups made one of the highest contributions to the inflation rate of the poor in 2012, the sizes of the ready-to-eat and fruit groups' contributions were substantially smaller because of their smaller budget shares. Even though the prices of the bakery and dairy product groups grew relatively more slowly than those of the products given above, their larger budget shares increased the magnitude of their contributions. Among the sixteen food expenditure groups, the greatest contributor to the poorest's food inflation rate in 2012 was meat prices. Although the magnitude of its contribution significantly decreased over time, it remained the largest contributor to the food inflation rate over the sample period due to the significance of its budget share in the food basket. Table 3 displays that the poorest decile devoted an average of 21.8 per cent of their food budget to meat consumption, which was the largest share in the consumption basket of the first decile between 2004 and 2018.

Table 1. Food Inflation Rate and Food Inflation Decomposition for the First Income Decile

	INFLATION RATE			INFLATION DECOMPOSITION		
Food Groups	**2004-2012**	**2012-2018**	**2004-2018**	**2004-2012**	**2012-2018**	**2004-2018**

Ready to eat	4.33	3.84	24.88	0.16	0.14	0.90
Drinks	4.06	3.52	21.83	0.41	0.36	2.21
Other Foods	2.90	4.06	18.87	0.05	0.07	0.33
Fish	3.05	3.06	15.30	0.02	0.02	0.09
Processed Meat	3.46	2.94	16.53	0.10	0.09	0.50
Pork	3.78	2.74	16.94	0.02	0.01	0.08
Poultry	2.74	2.99	13.86	0.21	0.23	1.08
Sugar and Desserts	3.92	3.83	23.00	0.17	0.17	1.01
Vegetables	4.85	3.08	21.90	0.51	0.32	2.29
Fruit	4.18	3.47	22.08	0.11	0.09	0.56
Dairy	3.00	3.29	16.19	0.33	0.36	1.78
Oil	2.00	4.38	14.72	0.04	0.09	0.29
Meat	4.21	2.75	18.67	0.94	0.62	4.19
Pasta	3.14	3.70	18.92	0.11	0.13	0.67
Cereal	2.73	3.67	16.48	0.09	0.12	0.53
Bakery	3.79	3.91	22.49	0.50	0.51	2.96
Food Inflation	3.77	3.32	19.46	3.77	3.32	19.46

Source: Author's own calculations. The dataset is obtained from ENGHo 2004/2005, 2012/2013 and 2017/2018.

Between 2012 and 2018, the largest contributors to the food inflation rate of the poor remained the same. The price level of these contributors grew more slowly than in the years between 2004 and 2012, except for dairy products. The 6th column in Table 1 shows that this slowdown in the growth rate of their prices reduced the size of these products' contributions during this period. The pasta, other foods, oil, sugar and dessert food groups displayed the largest increases in their price levels; however, the contribution of these products remained low because of their smaller overall budget share in the food consumption basket of the first decile. The first three columns of Table 3 illustrate the changes in budget shares of subgroups of the food and beverage consumption basket. The budget share of starchy staple foods (such as cereals, bakery products and pasta) experienced a noticeable reduction for fourteen years. According to Bennet’s Law, as income increases, the consumption amount of starchy staple food decreases. Therefore, this reduction may imply that the poorest Argentinian households in 2004 were economically worse off in comparison to 2018.

Table 2. Food Inflation Rate and Food Inflation Decomposition for the Top Income Decile

	INFLATION RATE			INFLATION DECOMPOSITION		
Food Groups	**2012**	**2012-2018**	**2004-2018**	**2012**	**2012-2018**	**2004-2018**
Ready to eat	4.16	3.76	23.53	0.58	0.53	2.74
Drinks	3.77	3.50	20.36	0.49	0.46	2.19
Other Foods	3.06	4.02	19.59	0.10	0.12	0.50
Fish	3.00	3.30	16.02	0.08	0.08	0.33
Processed Meat	3.38	2.94	16.23	0.18	0.16	0.70
Pork	4.18	2.77	18.62	0.11	0.08	0.42
Poultry	2.71	2.99	13.81	0.16	0.17	0.63
Sugar and Desserts	3.62	4.00	22.23	0.27	0.29	1.35
Vegetables	4.46	3.27	21.57	0.45	0.36	1.88
Fruit	3.99	3.56	21.52	0.24	0.22	1.09
Dairy	3.01	3.21	15.93	0.53	0.56	2.25
Oil	1.97	4.37	14.95	0.03	0.05	0.16
Meat	4.19	2.83	19.00	0.89	0.66	3.44
Pasta	3.37	4.64	24.44	0.14	0.18	0.81
Cereal	2.63	3.59	15.63	0.05	0.07	0.25
Bakery	3.56	3.89	21.29	0.40	0.42	1.94
Food Inflation	3.70	3.42	19.66	3.70	3.42	19.66

Source: Author's own calculations. The dataset is obtained from ENGHo 2004/2005, 2012/2013 and 2017/2018.

According to Table 2, the price level of pork, meat, vegetables and ready-to-eat groups demonstrated the highest increases in 2012; therefore, they were the most substantial contributors to the richest's inflation rate in 2012, except pork products. Its significance in the richest food inflation rate was smaller than the other consumption groups given above due to its smaller budget share. The dairy products group was another crucial contributor to the food inflation rate. Even though the dairy price index grew more slowly than the average food price index, this food sub-group was the third biggest contributor to the food inflation rate in 2012 due to its importance in the top decile's food consumption basket. As in the first income decile, the magnitude of the most significant increasers for the 2012 inflation rate decreased during the next period; however, their importance in the food inflation rate remained the same. The inflation rate of pasta, oil, bakery and other food bundles increased faster than the other subgroups' during this period. However, their contribution was smaller than the other subgroups by reason of their comparatively smaller budget share in the richest total food expenditure.

Table 3. The Budget Shares of Subgroups of The Food and Beverage Consumption Basket

	First Decile			Tenth Decile			Overall		
Food Groups	**2004**	**2012**	**2018**	**2004**	**2012**	**2018**	**2004**	**2012**	**2018**
Ready to eat	0.017	.035	.054	0.097	.112	.153	0.047	.067	.094
Drinks	0.081	.101	.088	0.113	.11	.093	0.099	.106	.091
Other Foods	0.015	.017	.018	0.022	.022	.022	0.018	.018	.019
Fish	0.006	.006	.005	0.019	.017	.02	0.011	.011	.011
Processed Meat	0.023	.03	.025	0.035	.038	.034	0.029	.032	.028
Pork	0.009	.004	.005	0.007	.014	.016	0.007	.008	.011
Poultry	0.048	.079	.107	0.045	.044	.053	0.057	.066	.086
Sugar and Desserts	0.046	.047	.036	0.067	.059	.056	0.049	.045	.041
Vegetables	0.114	.106	.107	0.079	.09	.081	0.094	.098	.096
Fruit	0.022	.024	.025	0.053	.053	.061	0.038	.037	.041
Dairy	0.100	.111	.099	0.154	.131	.123	0.129	.12	.108
Oil	0.025	.019	.02	0.015	.01	.011	0.020	.013	.015
Meat	0.244	.208	.203	0.148	.16	.141	0.216	.204	.19
Pasta	0.041	.036	.034	0.031	.03	.03	0.035	.034	.031
Cereal	0.045	.033	.031	0.015	.014	.012	0.026	.021	.021
Bakery	0.162	.146	.143	0.099	.098	.095	0.126	.119	.117
Total	**1**	**1**	**1**	**1**	**1**	**1**	**1**	**1**	**1**

Source: Author's own calculations. The dataset is obtained from ENGHo 2004/2005, 2012/2013 and 2017/2018.

5. CONCLUSION

This paper examined food inflation in Argentina between 2004 and 2018 by decomposing food price changes into sixteen subgroups and comparing their contributions to food inflation for the first and top income deciles. Motivated by the historical role of food as a wage good in the Argentine economy, the analysis moved beyond aggregate food inflation to identify which food categories drove food price increases during the sample period.

The results show that food inflation in Argentina was not a uniform process. For both the first and the top income deciles, the composition of food inflation differed across income extremes. In the first decile, staple food categories—particularly meat, bakery products, vegetables, and dairy—accounted for the largest share of food inflation over the sample period. These groups combined relatively high price growth with substantial budget shares, amplifying their contribution to food inflation. Although some food categories experienced faster price

increases, their overall contribution remained limited due to their smaller weight in the consumption basket of poorer households.

A similar pattern emerged for the top income decile, with meat, vegetables, dairy products, and ready-to-eat foods remaining the main contributors to food inflation. While the relative importance of certain subgroups differed due to variations in consumption patterns, the results indicate that food inflation for both income extremes was largely driven by core food categories rather than by peripheral or luxury food items. Over time, changes in the growth rates of specific food prices altered the magnitude of their contributions, but the identity of the main contributors remained broadly stable across periods.

By decomposing food inflation into its constituent components, this paper demonstrates the importance of analysing the structure of food price changes rather than relying solely on headline inflation measures. In economies where food functions as a wage good, understanding which food categories drive inflation is essential for accurately characterising inflation dynamics.

From a policy perspective, the results underscore the importance of disaggregated inflation analysis. Monitoring headline food inflation without identifying its underlying drivers may obscure the role of core food categories that dominate household consumption. For economies characterised by a strong wage-goods structure, inflation monitoring frameworks should therefore place greater emphasis on staple food prices and their contribution to overall food inflation. In addition, policies aimed at controlling food inflation should focus on the structural determinants of price dynamics in core food sectors. Measures targeting food supply chains, agricultural input costs, storage and distribution systems, and trade-related constraints may be more effective in addressing persistent food inflation than policies aimed at food prices in general. Recognising the wage-goods nature of food prices is essential for designing inflation-control strategies that are consistent with the economy's underlying structure.

REFERENCES

Banco Central de la República Argentina. (n.d). *Índice de Precios de las Materias Primas*. [Retrieved 2021-10-29] Available at: https://www.bcra.gob.ar/PublicacionesEstadisticas/Precios_materias_primas_i.asp

Cavallo, A. and Bertolotto, M.I. (2016) 'Filling the gap in Argentina's inflation data', *SSRN Electronic Journal* [Preprint]. Available at: https://doi.org/10.2139/ssrn.2782104.

CEDLAS and World Bank LAC Poverty Group (2014) *A guide to SEDLAC*. Available at: https://www.cedlas.econo.unlp.edu.ar/wp/wp-content/uploads/Methodological_Guide_v201404.pdf (Accessed: 29 December 2022).

Crawford, I. (1998) *Cost of living indices*. PhD Thesis, University College London. Available at: https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10099484.

Cox, T.L. and Wohlgenant, M.K. (1986) 'Prices and quality effects in cross-sectional demand analysis', *American Journal of Agricultural Economics*, 68(4), pp. 908–919.

Deaton, A. (1987) 'Estimation of own- and cross-price elasticities from household survey data', *Journal of Econometrics*, 36(1–2), pp. 7–30.

Deaton, A. and Muellbauer, J. (1980) *Economics and consumer behavior*. Cambridge: Cambridge University Press. Available at: https://doi.org/10.1017/CBO9780511805653.

Deaton, A. and Zaidi, S. (2002) 'Guidelines for constructing consumption aggregates for welfare analysis', *World Bank Living Standards Measurement Study Working Paper* No. 135. Washington, DC: The World Bank.

Diewert, W.E. (1976) 'Exact and superlative index numbers', *Journal of Econometrics*, 4(2), pp. 115–145. Available at: https://doi.org/10.1016/0304-4076(76)90009-9.

Graf, B. (2020) *Consumer price index manual 2020: Concepts and methods*. Washington, DC: International Monetary Fund.

Hausman, J. (2003) 'Sources of bias and solutions to bias in the consumer price index', *Journal of Economic Perspectives*, 17(1), pp. 23–44. Available at: https://doi.org/10.1257/089533003321164930.

Huang, K.S. and Lin, B.-H. (2000) *Estimation of food demand and nutrient elasticities from household survey data*. Technical Bulletin No. 1887. Washington, DC: United States Department of Agriculture.

Konüs, A.A. (1939) 'The problem of the true index of the cost of living', *Econometrica*, 7(1), pp. 10–29. Available at: https://doi.org/10.2307/1906997.

Malmquist, S. (1953) 'Index numbers and indifference surfaces', *Trabajos de Estadística*, 4(2), pp. 209–242.

O'Donnell, G. (1978). State and Alliances in Argentina, 1956–1976. *The Journal of Development*

Studies, 15(1), 3–33. https://doi.org/10.1080/00220387808421699.

Schultze, C.L. (2003) 'The consumer price index: Conceptual issues and practical suggestions', *Journal of Economic Perspectives*, 17(1), pp. 3–22. Available at: https://doi.org/10.1257/089533003321164921.

ENFLASYON VE REFAH KAYBI: TÜRKİYE'DE 2004-2024 DÖNEMİNDE GELİR DİLİMLERİNE GÖRE TÜKETİM HARCAMALARI ÜZERİNDEN BİR İNCELEME

Doç. Dr. Mustafa ZUHAL
Gümüşhane Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü, mzuhal@gumushane.edu.tr,
ORCID ID: 0000-0002-4645-4628
Dr. Öğr. Üy. Dilek TOKEL
Marmara Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü,
dozyigit@marmara.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-3118-1356

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye'de enflasyonun hane halklarının gelir gruplarına göre refah düzeyleri üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Analiz, gelir dağılımının % 20'lik dilimler halinde ayrıştırılması ve hane halkı tüketim harcamalarının sınıflamasına göre değerlendirilmesi yoluyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada özellikle gıda ve alkolsüz içecekler, alkollü içecekler ve tütün, giyim ve ayakkabı, konut, ev eşyası, sağlık, ulaştırma, haberleşme, eğlence ve kültür, eğitim ile lokanta ve oteller harcama kalemleri bağlamında enflasyonun yol açtığı refah kayıpları analiz edilmektedir. Bulgular, enflasyon kaynaklı refah kaybının hem dönemlere hem de gelir gruplarına göre belirgin biçimde farklılaştığını göstermektedir. Dönemin erken yıllarında (2004-2017) refah kayıpları görece sınırlı seyrederken, 2018 sonrası ve özellikle 2022-2024 döneminde hemen tüm kalemlerde keskin artışlar görülmektedir. 2022 yılında çok yüksek enflasyonun etkisiyle refah kayıpları birçok kalemde sıçramıştır. Benzer biçimde lokanta ve oteller ve ev eşyası gibi kalemler, yüksek enflasyon dönemlerinde alt gelir gruplarında da ciddi refah kaybı üretebilmektedir. Çalışma sonuçları, enflasyonun yalnızca genel fiyat düzeyini değil, gelir dağılımını ve toplumsal refahı da olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Özellikle zorunlu tüketim kalemlerinde yoğunlaşan fiyat artışları, alt gelir gruplarında daha derin ve kalıcı refah kayıplarına yol açmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon, Tüketim Harcaması, Refah Kaybı.

INFLATION AND WELFARE LOSS: AN ANALYSIS OF CONSUMPTION EXPENDITURES BY INCOME QUANTILES IN TÜRKİYE, 2004–2024

ABSTRACT

This study aims to examine the effects of inflation in Türkiye on the welfare levels of households across income groups. The analysis is conducted by decomposing the income distribution into 20 % quantiles and evaluating household consumption expenditures according to the consumption classification. In particular, the study analyzes inflation-induced welfare losses across the following expenditure categories: food and non-alcoholic beverages, alcoholic beverages and tobacco, clothing and footwear, housing, household furnishings and equipment, health, transport, communication, recreation and culture, education, and restaurants and hotels. The findings indicate that inflation-driven welfare losses differ markedly both over time and across income groups. While welfare losses remained relatively limited during the earlier period (2004–2017), sharp increases were observed across almost all categories after 2018, particularly between 2022 and 2024. In 2022, the surge in inflation led to pronounced jumps in welfare losses in many categories. Similarly, categories such as restaurants, hotels, and household furnishings can also generate substantial welfare losses for higher-income groups during periods of high inflation. Overall, the results indicate that inflation has a negative impact not only on the general price level but also on income distribution and social welfare. In particular, price increases concentrated in essential consumption items lead to deeper and more persistent welfare losses among lower-income groups.

Keywords: Inflation, Consumption Expenditure, Welfare Loss.

1. GİRİŞ

Enflasyon, fiyatlar genel düzeyindeki sürekli artışlar yoluyla ekonomik karar alma süreçlerini, kaynak tahsisini ve gelir dağılımını etkileyebilmektedir. Özellikle yüksek ve dalgalı bir seyir izlediğinde hane halkı refahı üzerinde kalıcı kayıplar üreten temel bir makroekonomik sorun haline gelebilmektedir.

Enflasyonun refah üzerindeki etkileri iki kanaldan belirginleşmektedir. İlk olarak, satın alma gücündeki aşınma reel gelirleri düşürerek tüketim olanaklarını sınırlamaktadır (TCMB, 2013). İkinci olarak ise enflasyonun bileşimi ve hane halkı tüketim sepetlerinin heterojenliği nedeniyle refah kaybı, gelir grupları arasında simetrik dağılmamakta ve aynı enflasyon oranı farklı harcama kalemleri üzerinden farklı gelir dilimlerinde farklı refah sonuçları üretebilmektedir. Bu çerçevede, Türkiye'de 2022 sonrası dönemde belirginleşen yüksek enflasyon ortamı, gıda, konut, ulaştırma ve hizmet kalemlerindeki hızlı fiyat artışları yoluyla hane halkı bütçeleri üzerinde güçlü bir baskı oluşturmuş, refah kaybı tartışmalarını yeniden merkezî hale getirmiştir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de 2004-2024 döneminde enflasyonun hane halkı refahı üzerindeki etkilerini, gelir dağılımını % 20'lik dilimler özelinde harcama grupları temelinde incelemektir. Bu çalışma, enflasyonun refah etkisini yalnızca genel enflasyon üzerinden değil, alkollü içecekler ve tütün, eğitim, eğlence ve kültür, ev eşyası, gıda ve alkolsüz içecekler, giyim

ve ayakkabı, haberleşme, konut, lokanta ve oteller, sağlık ve ulaştırma gibi alt gruplar üzerinden değerlendirmektedir.

Çalışmada kullanılan veriler TÜİK'in ilgili yıllara ait TÜFE alt grupları ve hane halkı tüketim harcamaları sınıflamasına dayanmaktadır. Refah kaybı ölçümü, tüketim temelli refah yaklaşımıyla uyumlu biçimde, fiyat değişimlerinin hane halkı tüketim sepeti üzerindeki etkisini gelir dilimleri bazında izlemeye olanak veren bir çerçeve içinde hesaplanmıştır. İlgili tüketim grubunda yaşanan fiyat artışlarının o harcama grubunun hane halklarının tüketim harcamalarındaki payının çarpılmasıyla elde edilmektedir. Bulgular genel olarak, 2022-2024 döneminde gıda, konut, ulaştırma, lokanta ve oteller ve eğitim gibi kalemlerdeki yüksek fiyat artışlarının refah kayıplarını belirgin biçimde arttırdığını ve bütçe kısıtı ve ikame olanaklarının sınırlılığı nedeniyle düşük ve orta gelirli hanelerde refah baskısının daha kırılgan bir karakter kazandığı anlaşılmaktadır.

2. Türkiye'de Enflasyonun Seyri

Türkiye'de enflasyon olgusu, ekonomik yapı, maliye politikaları ve parasal rejimlerdeki değişimlere paralel olarak farklı dönemlerde farklı dinamiklerle ortaya çıkmıştır. Enflasyonun seyri, genel olarak Cumhuriyet'in ilk yıllarında düşük, 1970'lerden itibaren kronik, 2000'ler sonrası ise görece kontrol altına alınmış ancak 2010'ların sonlarından itibaren yeniden yükselen bir görünüm sergilemiştir (Kazgan, 2013).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye ekonomisi, sınırlı sanayileşme ve düşük iç talep koşulları altında faaliyet göstermiştir. Bu dönemde fiyat artışları genellikle ılımlı düzeylerde seyretmiş, enflasyon yapısal bir sorun haline gelmemiştir. II. Dünya Savaşı yıllarında ise savaş ekonomisinin etkisiyle fiyatlar üzerinde yukarı yönlü baskılar oluşmuş, ancak savaş sonrası dönemde görece istikrar yeniden sağlanmıştır. Bu dönemde enflasyon daha çok arz yönlü şoklara ve olağanüstü koşullara bağlı olarak ortaya çıkmıştır (Boratav, 2023).

1960'lı yıllarla birlikte planlı kalkınma dönemine geçilmiş, kamu harcamalarının ve devletin ekonomideki rolünün artmasıyla birlikte enflasyonist baskılar da güçlenmiştir. 1970'li yıllarda yaşanan petrol krizleri, dış ticaret darboğazları ve artan bütçe açıkları, enflasyonu hızlandıran temel unsurlar olmuştur. Bu dönemde Türkiye'de enflasyon, çift haneli oranlara yerleşmeye başlamış ve fiyat istikrarı giderek zorlaşmıştır (Boratav, 2023).

1980 sonrası dönemde dışa açık büyüme stratejisine geçilmiş olmasına rağmen, mali disiplinin sağlanamaması ve parasal genişleme politikaları enflasyonu kronik hale getirmiştir. 1980'lerin sonlarından itibaren Türkiye ekonomisi, yüksek ve kalıcı enflasyon olgusuyla karşı karşıya kalmıştır. 1990'lı yıllar boyunca enflasyon çoğunlukla % 60-80 bandında seyretmiş, fiyat istikrarı temel makroekonomik sorunlardan biri haline gelmiştir. Bu dönemde enflasyon; bütçe açıkları, kamu borçlanma gereği ve para arzındaki hızlı artışla yakından ilişkili olmuştur (Eğilmez, 2019).

2001 krizi sonrasında uygulamaya konulan yapısal reformlar ve para politikası çerçevesindeki değişimler, enflasyonla mücadelede önemli bir kırılma yaratmıştır. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın fiyat istikrarını temel amaç olarak benimsemesi ve enflasyon hedeflemesi

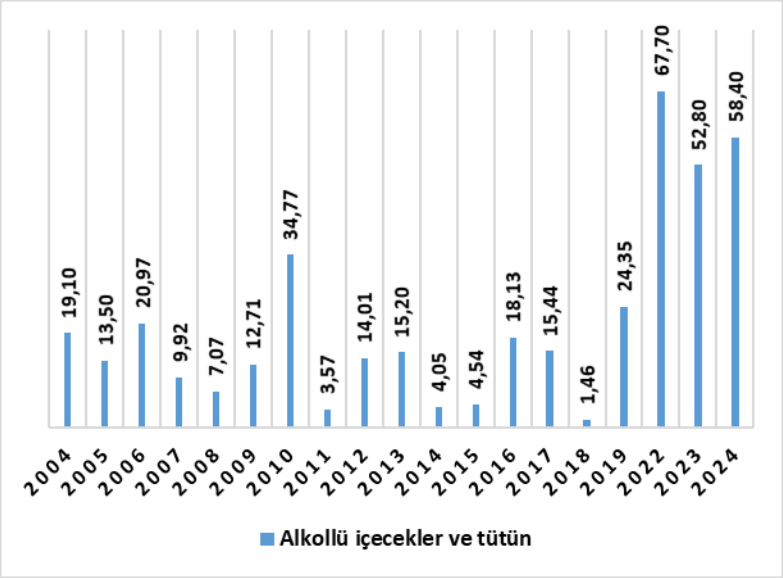
rejimine geçilmesiyle birlikte enflasyon oranları belirgin biçimde düşmüştür. 2010'lu yılların ikinci yarısından itibaren enflasyon yeniden yükseliş eğilimine girmiştir. (TCMB, 2013).

2021 sonrası dönemde enflasyon, tarihsel olarak yüksek seviyelere ulaşmış, bu durum hane halklarının reel gelirleri ve refah düzeyleri üzerinde ciddi kayıplara yol açmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri, bu dönemde fiyat artışlarının özellikle gıda, konut ve ulaştırma kalemlerinde yoğunlaştığını göstermektedir (TÜİK, 2025).

2.1. Türkiye'de 2004-2024 Döneminde Enflasyon ve Refah Kaybı

Grafik 1'de harcama kalemlerinden alkollü içecekler ve tütün grubunda 2004-2024 dönemi için TÜFE'nin yıllık seyri gösterilmektedir.

Grafik 1: Alkollü İçecekler ve Tütün Harcama Grubu İçin TÜFE (2004-2024) Gelişimi

Kaynak: (TÜİK, 2025).

2004-2017 dönemi incelendiğinde, alkollü içecekler ve tütün grubundaki fiyat artışlarının genel olarak dalgalı ancak görece sınırlı bir seyir izlediği görülmektedir. Bu dönemde zaman zaman çift haneli artışlar yaşansa da, özellikle 2012-2017 aralığında fiyat artış oranlarının tek haneli seviyelere kadar gerilemesi, fiyat istikrarının görece güçlendiği bir yapıya işaret etmektedir. Buna karşılık 2018 sonrası dönem, bu harcama grubunda belirgin bir yapısal kırılmaya işaret etmektedir. 2019'dan itibaren hızlanan fiyat artışları, 2022 yılında % 67'nin üzerine çıkmış, 2023 ve 2024 yıllarında ise % 50'nin üzerindeki oranlarla incelenen dönem için zirve değerlerine ulaşmıştır. Çizelge 1, Türkiye'de alkollü içecekler ve tütün harcamalarındaki fiyat artışlarının gelir gruplarına göre hane halkı refahı üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır.

Çizelge 1: Alkollü İçecekler ve Tütün Grubunda Refah Kaybı

Yıllar	1. % 20	2. % 20	3. % 20	4. % 20	5. % 20

2004	2,03	2,87	3,78	4,47	5,93
2005	1,55	2,11	2,55	2,92	4,36
2006	2,63	3,38	4,08	4,89	5,97
2007	1,19	1,54	2,03	2,25	2,89
2008	0,86	1,19	1,42	1,52	2,05
2009	1,55	1,95	2,60	2,90	3,70
2010	3,91	5,79	7,00	7,97	10,08
2011	0,42	0,57	0,72	0,84	1,004
2012	1,44	2,32	2,99	3,26	3,98
2013	1,67	2,32	3,12	3,85	4,22
2014	0,38	0,62	0,83	1,02	1,18
2015	0,46	0,69	0,93	1,10	1,33
2016	1,90	3,13	3,66	4,41	5,01
2017	1,67	2,51	3,05	3,64	4,55
2018	0,16	0,22	0,30	0,35	0,41
2019	2,39	3,82	4,77	6,08	7,27
2022	6,34	10,24	13,29	15,94	21,85
2023	4,39	7,77	10,42	12,91	17,30
2024	5,86	9,04	11,78	14,20	17,49

Kaynak: (TÜİK, 2025) verileri ile yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

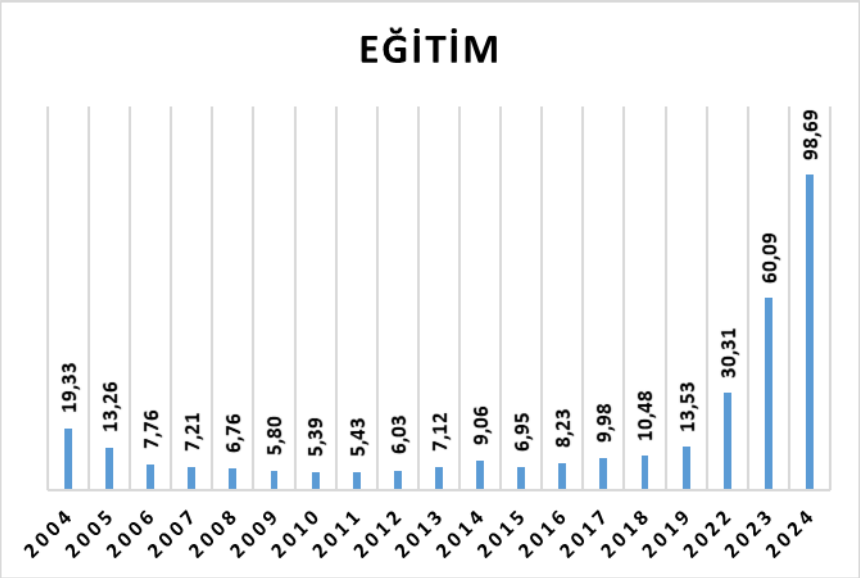
Çizelge 1'de, Türkiye'de alkollü içecekler ve tütün grubunda meydana gelen fiyat artışlarının, gelir dilimlerine göre hane halkı refahı üzerindeki etkilerini 2004-2024 dönemi için ortaya koyulmaktadır. Refah kaybı[1] değerleri, gelir grupları arasında belirgin bir farklılaşmaya işaret etmektedir. İncelenen dönemde, refah kaybı alt gelir gruplarına doğru gidildikçe artmaktadır. Örneğin 2004 yılında birinci % 20'lik gelir grubunda refah kaybı yaklaşık 2,04 iken, aynı yıl beşinci % 20'lik gelir grubunda bu değer % 5,94'e ulaşmaktadır. Bununla birlikte, refah kaybının oransal etkisi dikkate alındığında, düşük gelirli haneler üzerindeki yükün görece daha ağır olduğu söylenebilir. Zira düşük gelir gruplarında sınırlı bütçe yapısı ve ikame olanaklarının kısıtlılığı, fiyat artışlarının refah üzerindeki etkisini daha derin hale getirmektedir (Deaton, 1989).

2004-2017 dönemi incelendiğinde, refah kaybı değerlerinin genel olarak sınırlı ve dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Özellikle 2008-2009 küresel kriz döneminde refah kayıpları artmakla birlikte, 2011, 2014 ve 2015 yıllarında belirgin biçimde gerilemiştir. Bu durum, söz konusu yıllarda alkollü içecekler ve tütün grubundaki fiyat artışlarının görece sınırlı kalmasıyla ilişkilendirilebilir. 2018 yılı ise tabloda dikkat çekici biçimde en düşük refah kaybı değerlerinin gözlendiği yıl olarak öne çıkmaktadır. Ancak bu geçici iyileşmenin ardından, 2019 ve özellikle 2022 sonrası dönemde refah kayıplarının sert biçimde arttığı görülmektedir. Nitekim 2022 yılında beşinci %20'lik gelir grubunda refah kaybı % 21,86'ya ulaşarak tüm dönem içerisindeki en yüksek seviyeyi almıştır. Ayrıca enflasyonun etkilerinin yüksek oranda hissedildiği 2022-

[1] $RK_{i,g,t} = \omega_{i,g} \; x \; \pi_{i,t}$ refah kaybı bu formül üzerinden hesaplanmıştır. $RK_{i,g,t}$ refah kaybı, $w_{i,g,}$: harcama grubunun (i) gelir grubundaki (g) bütçe payını, $\pi_{i,t}$: ilgili harcama grubunun enflasyon oranını ifade etmektedir.

2024 döneminde refah kayıpları göz önünde alındığında en alt gelir grubunun en üst gelir grubundan yaklaşık üç kat daha fazla refah kaybı yaşadığı görülmektedir. Grafik 2, Türkiye'de eğitim harcamalarına ilişkin fiyat artışlarının 2004-2024 dönemindeki seyrini göstermektedir.

Grafik 2: Eğitim Harcama Grubu İçin TÜFE (2004-2024) Gelişimi

Kaynak: (TÜİK, 2025).

Grafik incelendiğinde, 2004-2017 döneminde eğitim harcamalarındaki fiyat artışlarının büyük ölçüde tek haneli oranlarda seyrettiği görülmektedir. Bu dönemde oranlar çoğunlukla % 5-10 bandında dalgalanmış, bazı yıllarda (2009, 2011 ve 2012) daha da düşük seviyelere gerilemiştir. 2018 yılı sonrasında eğitim harcamalarındaki fiyat artışlarında belirgin bir yukarı yönlü hareketlilik gözlenmektedir. Özellikle 2022 yılından itibaren artış oranları keskin biçimde yükselmiş, 2023 yılında yaklaşık % 60'a, 2024 yılında ise % 98,6 gibi bir düzeye ulaşmıştır. Bu durum TCMB tarafından, eğitim harcamalarının yalnızca idari ayarlamalarla değil, yüksek enflasyon ortamı, maliyet baskıları ve özel eğitim kurumlarının fiyatlama davranışlarıyla şekillendiği belirtilmektedir (TCMB, 2023). Çizelge 2, Türkiye'de eğitim harcamalarındaki fiyat artışlarının gelir gruplarına göre hane halkı refahı üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır.

Çizelge 2: Eğitim Grubunda Refah Kaybı

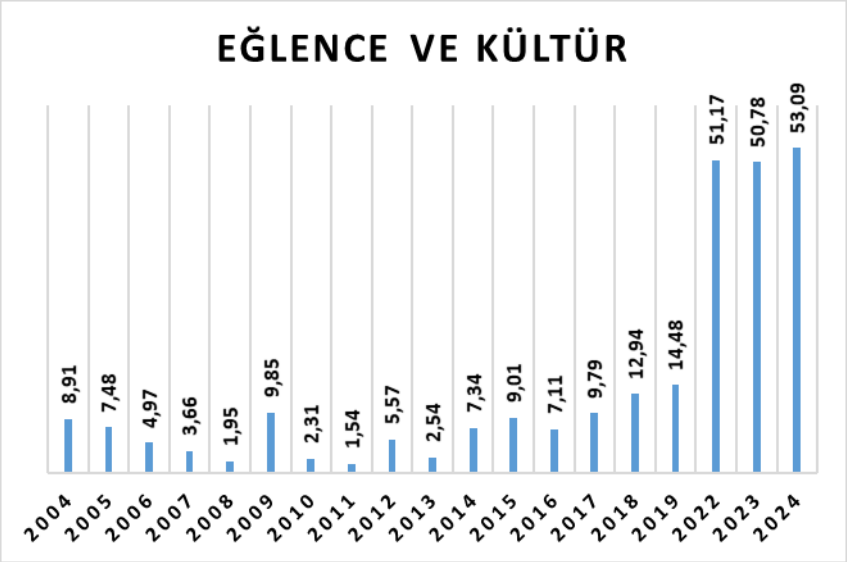
Yıllar	1. % 20	2. % 20	3. % 20	4. % 20	5. % 20
2004	0,44	1,05	1,97	4,35	11,51
2005	0,42	0,64	1,54	3,08	7,58
2006	0,16	0,73	1,00	1,68	4,18
2007	0,14	0,38	0,89	1,22	4,56
2008	0,22	0,44	0,95	1,32	3,83
2009	0,18	0,28	0,69	1,14	3,50
2010	0,18	0,34	0,58	1,05	3,24
2011	0,18	0,28	0,60	0,99	3,38
2012	0,14	0,33	0,54	0,98	4,03

2013	0,17	0,44	0,77	1,21	4,52
2014	0,20	0,51	0,96	1,54	5,87
2015	0,11	0,30	0,60	1,16	4,79
2016	0,19	0,39	0,79	1,26	5,58
2017	0,28	0,52	1,04	1,79	6,34
2018	0,21	0,58	1,01	2,01	6,67
2019	0,43	0,73	1,26	2,40	8,73
2022	0,47	2,60	3,30	5,87	18,08
2023	0,89	3,54	6,76	10,99	37,91
2024	2,28	3,73	9,31	19,75	63,63

Kaynak: (TÜİK, 2025) verileri ile yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Çizelge incelendiğinde tüm dönemler boyunca refah kaybı, üst gelir grubundan alt gelir grubuna doğru gidildikçe daha da yükselmektedir. 2004 yılında birinci % 20'lik gelir grubunda refah kaybı % 0,44 iken, aynı yıl beşinci % 20'lik gelir grubunda bu değer % 11,51'e ulaşmaktadır. Ancak mutlak değerlerin ötesinde, oransal refah kaybı açısından düşük ve orta gelirli hanelerin daha kırılgan olduğu söylenebilir. 2004-2017 dönemi, eğitim grubunda refah kayıplarının görece düşük ve istikrarlı seyrettiği bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Bu yıllarda birinci ve ikinci % 20'lik gelir gruplarında refah kaybı genellikle 1'in altında kaldığı görülmektedir. 2018 ve 2019 yıllarında refah kayıplarının tüm gelir gruplarında kademeli biçimde arttığı anlaşılmaktadır. Özellikle beşinci % 20'lik gelir grubunda 2019 yılında refah kaybının % 8,73'e yükselmesi, özel eğitim harcamalarının artan maliyet baskılarıyla fiyatlara daha güçlü yansımaya başlaması olarak değerlendirilmektedir (TCMB, 2023). Ayrıca 2022 yılında beşinci %20'lik gelir grubunda refah kaybı % 18,08'e yükselmiş, 2023 ve 2024 yıllarında ise sırasıyla % 37,91 ve % 63,63'e ulaşmıştır. Aynı dönemde dördüncü %20'lik gelir grubunda refah kaybının 2024 yılında 19,75'e yükselmesi, eğitim harcamalarının artık yalnızca üst gelir grubunu değil, orta gelirli haneleri de ciddi biçimde zorladığını ortaya koymaktadır. Bu yıllarda eğitim fiyatları artışı genel TÜFE artışlarının da üzerine çıkarak, hane halkı refahı üzerinde belirgin bir baskı unsuru haline gelmiştir. Grafik 3 Türkiye'de eğlence ve kültür harcamalarına ilişkin fiyat artışlarının 2004-2024 dönemindeki seyrini ortaya koymaktadır.

Grafik 3: Eğlence ve Kültür Harcama Grubu İçin TÜFE (2004-2024) Gelişimi

Kaynak: (TÜİK, 2025).

Grafik 3 incelendiğinde, 2004-2017 döneminde eğlence ve kültür grubundaki fiyat artışlarının büyük ölçüde tek haneli oranlarda seyrettiği görülmektedir. Bu dönemde oranlar genellikle %2-10 bandında dalgalanmış, bazı yıllarda (2008 ve 2011) oldukça düşük artışlar kaydedilmiştir. 2018 sonrası dönemde eğlence ve kültür harcamalarında fiyat artışlarının kademeli biçimde hızlandığı görülmektedir. 2018-2024 aralığında oranların çift haneye yaklaşması, bu grubun giderek hizmet enflasyonu dinamiklerine daha fazla entegre olduğunu göstermektedir. Çizelge 3, Türkiye'de eğlence ve kültür grubunda gözlenen fiyat artışlarının, gelir gruplarına göre hane halkı refahı üzerindeki etkilerini göstermektedir.

Çizelge 3: Eğlence ve Kültür Grubunda Refah Kaybı

Yıllar	1. % 20	2. % 20	3. % 20	4. % 20	5. % 20
2004	0,38	0,64	1,28	1,77	4,84
2005	0,35	0,74	0,94	1,44	4,00
2006	0,31	0,54	0,78	1,20	2,14
2007	0,20	0,32	0,54	0,81	1,80
2008	0,09	0,20	0,28	0,47	0,92
2009	0,55	0,82	1,51	2,38	4,59
2010	0,11	0,27	0,33	0,50	1,11
2011	0,07	0,15	0,24	0,35	0,73
2012	0,23	0,48	0,83	1,21	2,81
2013	0,12	0,24	0,38	0,54	1,26
2014	0,38	0,92	1,05	1,68	3,31
2015	0,48	0,88	1,33	1,76	4,56
2016	0,39	0,67	0,95	1,64	3,46
2017	0,48	1,05	1,48	2,27	4,52
2018	0,85	1,29	1,99	2,55	6,25
2019	0,78	1,30	2,30	3,40	6,70
2022	2,53	5,61	8,93	14,53	19,56

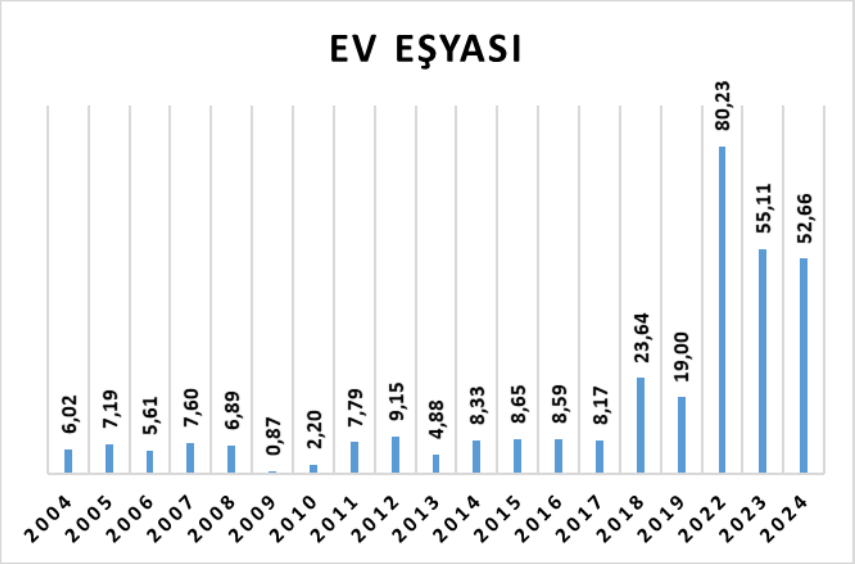
2023	1,43	4,67	7,55	10,78	26,36
2024	1,67	4,38	7,98	13,25	25,81

Kaynak: (TÜİK, 2025) verileri ile yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Çizelge 3 incelendiğinde, 2004-2017 döneminde eğlence ve kültür grubunda refah kayıplarının genel olarak düşük ve dalgalı seyrettiği görülmektedir. Özellikle 2007-2008 ve 2010–2011 yıllarında tüm gelir gruplarında oldukça sınırlı refah kayıpları görülmektedir. Bu görünüm, söz konusu dönemde eğlence ve kültür fiyatlarının genel TÜFE'ye kıyasla daha ılımlı kalmaktadır. 2018 ve 2019 yıllarında refah kayıplarının tüm gelir gruplarında belirgin biçimde arttığı görülmektedir. Özellikle beşinci %20'lik gelir grubunda refah kaybının 2018'de % 6,25'e, 2019'da ise % 6,70'e yükselmesi, eğlence ve kültür hizmetlerinde maliyet artışlarının fiyatlara daha güçlü yansımaya başladığını göstermektedir. 2022 yılında refah kaybı tüm gelir gruplarında sert biçimde artmakta ve özellikle dördüncü ve beşinci %20'lik gelir gruplarında sırasıyla % 14,53 ve % 19,56 gibi yüksek değerlere ulaşmıştır. 2023 ve 2024 yıllarında ise üst gelir gruplarında refah kayıplarının kalıcı biçimde yüksek seyrettiği görülmektedir.

Eğlence ve kültür harcamaları, zorunlu tüketim kalemleri arasında yer almamakla birlikte, yaşam kalitesi ve toplumsal refah açısından önemli bir rol oynamaktadır. Fiyat artışlarının bu denli hızlanması, özellikle orta ve düşük gelirli hanelerin bu tür harcamalardan vazgeçmesine veya ciddi ölçüde kısmasına yol açmaktadır. Bu durum, Easterly & Fischer, (2001) belirttiği gibi, enflasyonun yalnızca maddi refahı değil, aynı zamanda yaşam kalitesini ve sosyal katılımı da olumsuz etkilediğini göstermektedir. Grafik 4, Türkiye'de ev eşyası harcamalarına ilişkin fiyat artışlarının 2004-2024 dönemindeki seyrini göstermektedir.

Grafik 4: Ev Eşyası Harcama Grubu İçin TÜFE (2004-2024) Gelişimi

Kaynak: (TÜİK, 2025).

2004-2017 döneminde ev eşyası fiyat artışlarının büyük ölçüde tek haneli oranlarda seyrettiği görülmektedir. 2018 sonrası dönemde ev eşyası grubunda fiyat artışlarının belirgin biçimde hızlandığı görülmektedir. 2022 yılında ev eşyası fiyat artışı % 80'in üzerine çıkarak olarak en üst bir düzeye ulaşmıştır. 2023 ve 2024 yıllarında oranlar bir miktar gerilemekle birlikte (%55-

53), hâlen yüksek seviyelerini korumaktadır. Ev eşyası harcamaları 2004-2017 döneminde görece istikrarlı bir fiyat artış süreci yaşarken, 2018 sonrası dönemde özellikle 2022 yılında yüksek enflasyon kaynaklı sert bir artış yaşamıştır. Ev eşyası fiyatlarındaki kalıcı yüksek artışlar, hane halklarının reel refahını aşındıran temel unsurlardan biri haline gelmiştir. Çizelge 4, Türkiye'de ev eşyası grubunda gözlenen fiyat artışlarının, gelir dilimlerine göre hane halkı refahı üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır.

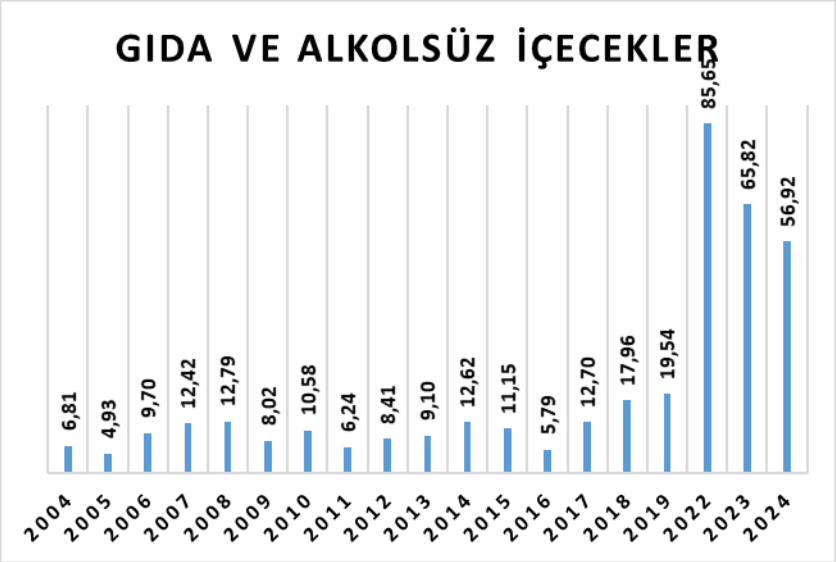
Çizelge 4: Ev Eşyası Grubunda Refah Kaybı

Yıllar	1. % 20	2. % 20	3. % 20	4. % 20	5. % 20
2004	0,40	0,66	1,08	1,40	2,48
2005	0,59	1,03	1,24	1,64	2,70
2006	0,45	0,71	1,07	1,43	1,95
2007	0,65	1,00	1,22	1,83	2,90
2008	0,56	0,92	1,23	1,61	2,57
2009	0,07	0,11	0,16	0,20	0,34
2010	0,17	0,27	0,38	0,51	0,87
2011	0,60	0,97	1,35	1,75	3,12
2012	0,68	1,07	1,59	2,04	3,77
2013	0,37	0,59	0,86	1,19	1,88
2014	0,63	1,12	1,49	1,95	3,14
2015	0,70	1,16	1,45	1,97	3,37
2016	0,67	1,15	1,52	1,93	3,32
2017	0,66	1,03	1,44	1,85	3,20
2018	1,98	3,11	3,86	5,60	9,09
2019	1,41	2,34	3,23	4,65	7,37
2022	5,55	9,07	14,58	19,87	31,17
2023	3,33	6,06	9,90	12,55	23,27
2024	3,80	6,89	9,11	12,35	20,50

Kaynak: (TÜİK, 2025) verileri ile yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Çizelge 4'e bakıldığında, 2004-2017 dönemi, ev eşyası grubunda refah kayıplarının genel olarak düşük ve istikrarlı seyrettiği bir dönem olarak değerlendirilmektedir. 2018 yılı itibarıyla ev eşyası grubunda refah kaybında belirgin bir sıçrama yaşanmıştır. Bu yıl birinci % 20'lik gelir grubunda refah kaybı % 1,98'e, beşinci % 20'lik gelir grubunda ise % 9,09'a yükselmiştir. 2019 yılında da yüksek seviyeler korunmuştur. 2022 yılında refah kaybı tüm gelir gruplarında en yüksek seviyelere ulaşmış ve beşinci % 20'lik gelir grubunda % 31,17 seviyelerine çıkmıştır. Aynı yıl dördüncü % 20'lik gelir grubunda refah kaybının % 19,87'ye yükselmesi, ev eşyası harcamalarının artık orta gelirli haneler için de ciddi bir refah baskısı oluşturduğunu göstermektedir. Grafik 5, Türkiye'de gıda ve alkolsüz içecekler harcama grubuna ait fiyat artışlarının 2004–2024 dönemindeki seyrini ortaya koymaktadır.

Grafik 5: Gıda ve Alkolsüz İçecekler Harcama Grubu İçin TÜFE (2004-2024) Gelişimi

Kaynak: (TÜİK, 2025).

Grafik incelendiğinde, 2004-2017 döneminde gıda ve alkolsüz içecekler grubundaki fiyat artışlarının genel olarak tek haneli ve düşük çift haneli oranlar arasında dalgalandığı görülmektedir. Bu dönemde özellikle 2007-2008 ve 2011-2013 yıllarında artış oranlarının görece yükseldiği, buna karşın 2009 ve 2014-2016 yıllarında daha sınırlı artışların yaşandığı anlaşılmaktadır. 2018 sonrası dönemde gıda ve alkolsüz içecekler grubunda fiyat artışlarının hem düzey hem de oynaklık açısından arttığı görülmektedir. 2022 yılında gıda ve alkolsüz içecekler grubundaki fiyat artışı % 85'in üzerine çıkarak en yüksek seviyeye ulaşmıştır. 2023 ve 2024 yıllarında artış oranları bir miktar gerilemekle birlikte (% 56-59), hâlen yüksek düzeylerini korumaktadır. Çizelge 5, Türkiye'de gıda ve alkolsüz içecekler grubunda meydana gelen fiyat artışlarının, gelir dilimlerine göre hane halkı refahı üzerindeki etkilerini göstermektedir.

Çizelge 5: Gıda ve Alkolsüz İçecekler Grubunda Refah Kaybı

Yıllar	1. % 20	2. % 20	3. % 20	4. % 20	5. % 20
2004	0,93	1,14	1,32	1,52	1,89
2005	0,69	0,84	0,96	1,10	1,35
2006	1,31	1,63	1,87	2,22	2,67
2007	1,66	2,06	2,44	2,76	3,49
2008	1,73	2,12	2,52	2,86	3,56
2009	1,08	1,32	1,59	1,80	2,22
2010	1,40	1,81	2,06	2,38	2,93
2011	0,85	1,03	1,20	1,38	1,77
2012	1,08	1,42	1,68	1,90	2,33
2013	1,16	1,58	1,81	2,07	2,49
2014	1,56	2,13	2,52	2,82	3,59
2015	1,45	1,92	2,17	2,52	3,09
2016	0,76	1,01	1,13	1,31	1,57
2017	1,63	2,22	2,54	2,82	3,48
2018	2,32	3,18	3,52	3,95	4,99
2019	2,60	3,44	3,84	4,43	5,23

2022	10,87	15,07	16,98	19,38	23,34
2023	8,46	11,14	12,77	14,90	18,54
2024	7,33	9,95	11,26	12,91	15,47

Kaynak: (TÜİK, 2025) verileri ile yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Çizelge incelendiğinde, 2004-2017 dönemi, gıda ve alkolsüz içecekler grubunda refah kayıplarının görece istikrarlı fakat kalıcı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bu yıllarda refah kaybı değerleri düşük tek hanelerde seyretmekle birlikte, hemen her yıl tüm gelir gruplarında sürekli etki yaptığı görülmektedir. 2018 ve 2019 yıllarında refah kayıplarının tüm gelir gruplarında belirgin biçimde arttığı görülmektedir. 2022 yılında refah kaybı tüm gelir gruplarında en yüksek seviyelere ulaşmıştır. Birinci %20'lik gelir grubunda % 10,87, beşinci %20'lik gelir grubunda ise % 23,34 değerlerine çıkmıştır. 2023 ve 2024 yıllarında kısmi bir gerileme gözlenmekle birlikte, refah kaybı yüksek seviyelerdedir. Gıda ve alkolsüz içecekler grubundaki fiyat artışları geçici şoklardan ziyade yapısal bir gıda enflasyonu sürecine dönüştüğü anlaşılmaktadır. Grafik 6, Türkiye'de giyim ve ayakkabı gruba ait fiyat artışlarının 2004-2024 dönemindeki gelişimini göstermektedir.

Grafik 6: Giyim ve Ayakkabı Harcama Grubu İçin TÜFE (2004-2024) Gelişimi

Kaynak: (TÜİK, 2025).

2004–2017 döneminde giyim ve ayakkabı grubundaki fiyat artışlarının genel olarak düşük ve dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Özellikle 2006 yılında negatif enflasyon oranının (-%0,08) kaydedilmiştir. 2018 ve 2019 yıllarında giyim ve ayakkabı grubunda fiyat artışlarının belirgin biçimde hızlandığı görülmektedir. 2022 yılında giyim ve ayakkabı fiyatları %31,47 artmış; 2023 ve 2024 yıllarında ise sırasıyla %27,67 ve %38,88 gibi yüksek oranlara ulaşmıştır. Çizelge 6, Türkiye'de giyim ve ayakkabı grubunda yaşanan fiyat değişimlerinin, gelir dilimlerine göre hane halkı refahı üzerindeki etkilerini göstermektedir.

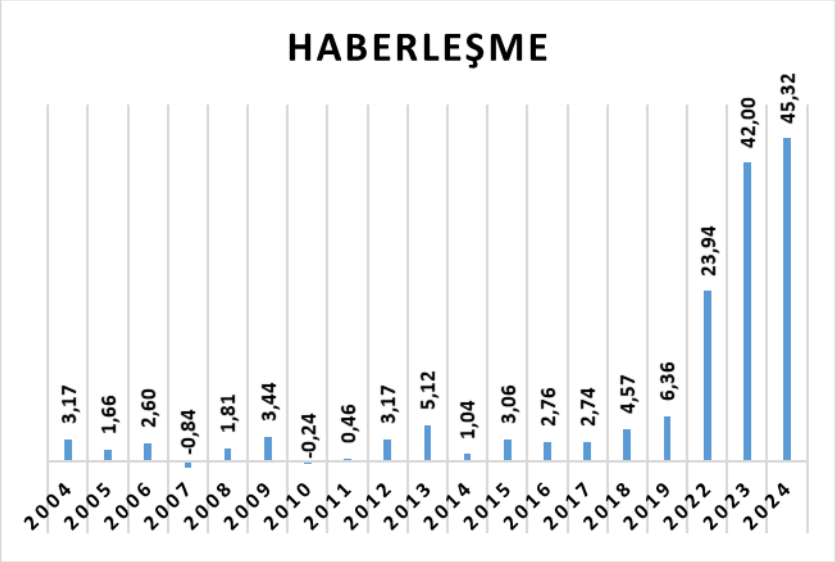
Çizelge 6: Giyim ve Ayakkabı Grubunda Refah Kaybı

Yıllar	1. % 20	2. % 20	3. % 20	4. % 20	5. % 20
2004	0,48	0,75	1,07	1,54	2,80
2005	0,33	0,46	0,59	0,77	1,42
2006	-0,01	-0,01	-0,01	-0,02	-0,03
2007	0,34	0,49	0,76	1,01	1,91
2008	0,19	0,27	0,41	0,55	1,07
2009	0,06	0,10	0,14	0,18	0,34
2010	0,33	0,55	0,80	1,06	1,81
2011	0,50	0,81	1,07	1,54	2,64
2012	0,57	0,90	1,44	1,88	3,37
2013	0,41	0,74	1,05	1,47	2,72
2014	0,53	0,96	1,35	1,89	3,28
2015	0,44	0,73	1,03	1,41	2,58
2016	0,58	0,91	1,26	1,66	2,97
2017	0,51	0,89	1,23	1,62	2,81
2018	1,05	1,75	2,33	3,32	5,19
2019	0,38	0,70	0,99	1,27	2,26
2022	2,01	4,19	5,59	7,74	11,93
2023	1,77	3,10	5,35	6,36	11,08
2024	2,43	4,52	6,68	9,72	15,53

Kaynak: (TÜİK, 2025) verileri ile yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

2004-2017 dönemi, giyim ve ayakkabı grubunda refah kayıplarının görece düşük ve istikrarlı seyrettiği bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Özellikle 2006 yılında tüm gelir dilimlerinde negatif refah kaybı değerlerinin gözlenmesi, giyim ve ayakkabı fiyatlarında yaşanan düşüşlerin hane halkı refahını artırıcı yönde etkide bulunduğunu göstermektedir. 2018 yılında giyim ve ayakkabı grubunda refah kaybının tüm gelir gruplarında belirgin biçimde arttığı görülmektedir. Bu yıl birinci %20'lik gelir grubunda refah kaybı % 1,05'e, beşinci %20'lik gelir grubunda ise % 5,19'a yükselmiştir. 2022 yılında refah kaybı tüm gelir gruplarında sert biçimde artmış; beşinci % 20'lik gelir grubunda % 11,93'e ulaşmıştır. 2023 ve 2024 yıllarında refah kayıplarının yüksek seviyelerde kalmaya devam etmiştir. Grafik 7, Türkiye'de haberleşme grubuna ait fiyat artışlarının 2004-2024 dönemindeki seyrini ortaya koymaktadır.

Grafik 7: Haberleşme Harcama Grubu İçin TÜFE (2004-2024) Gelişimi

Kaynak: (TÜİK, 2025).

Grafik incelendiğinde, 2004-2017 döneminde haberleşme harcamalarındaki fiyat artışlarının büyük ölçüde çok düşük ve tek haneli oranlarda seyrettiği görülmektedir. 2018 sonrası dönemde haberleşme grubunda fiyat artışlarının kademeli biçimde yükselmeye başladığı görülmektedir. 2018 ve 2019 yıllarında artış oranlarının %6–7 bandına çıkması, sektörün giderek hizmet enflasyonu dinamiklerine daha fazla maruz kaldığını göstermektedir. 2022 yılında haberleşme grubundaki fiyat artışı % 23,94'e yükselmiş ve 2023 ve 2024 yıllarında ise sırasıyla % 42,00 ve % 45,32 gibi yüksek oranlara ulaşmıştır. 2022 yılından sonra haberleşme harcamaları, uzun süreli düşük enflasyonlu yapısını kaybederek, genel TÜFE artışlarına katkı yapan bir harcama grubuna dönüşmüştür. Çizelge 7, Türkiye'de haberleşme grubunda meydana gelen fiyat değişimlerinin, gelir dilimlerine göre hane halkı refahı üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır.

Çizelge 7: Haberleşme Grubunda Refah Kaybı

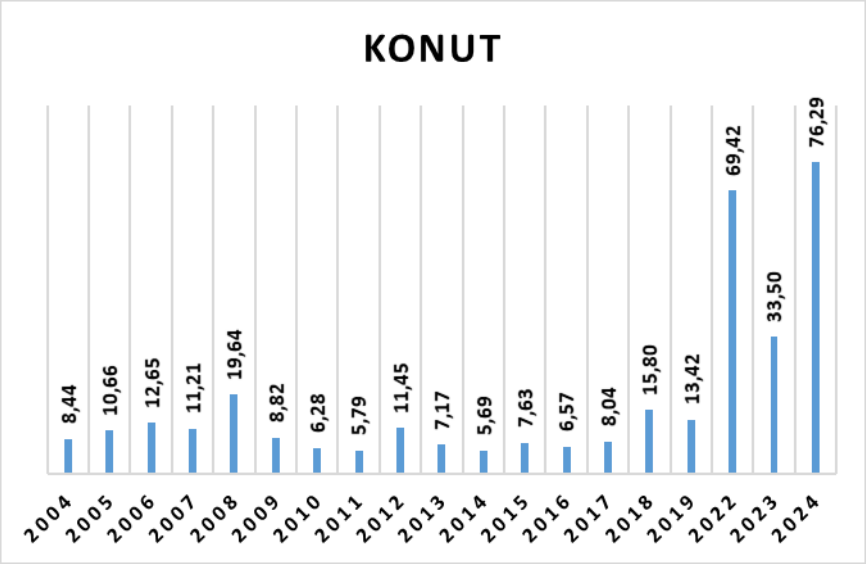
Yıllar	1. % 20	2. % 20	3. % 20	4. % 20	5. % 20
2004	0,20	0,38	0,51	0,74	1,34
2005	0,13	0,20	0,28	0,41	0,65
2006	0,20	0,33	0,47	0,60	1,00
2007	-0,06	-0,10	-0,15	-0,20	-0,32
2008	0,14	0,24	0,32	0,43	0,68
2009	0,26	0,40	0,58	0,84	1,36
2010	-0,02	-0,03	-0,04	-0,06	-0,09
2011	0,03	0,06	0,08	0,11	0,17
2012	0,21	0,40	0,57	0,78	1,21
2013	0,34	0,62	0,91	1,24	2,00
2014	0,07	0,13	0,19	0,26	0,39
2015	0,22	0,37	0,56	0,76	1,15
2016	0,19	0,34	0,53	0,67	1,02
2017	0,19	0,38	0,53	0,67	0,97

2018	0,35	0,58	0,83	1,18	1,63
2019	0,55	0,91	1,20	1,50	2,21
2022	1,75	3,22	4,37	5,89	8,71
2023	2,64	4,73	7,74	9,63	17,27
2024	3,25	5,37	8,13	11,10	17,46

Kaynak: (TÜİK, 2025) verileri ile yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Çizelgeye bakıldığında, 2004-2017 döneminde haberleşme grubunda refah kayıplarının oldukça sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle 2007 ve 2010 yıllarında tüm gelir dilimlerinde negatif refah kaybı değerlerinin gözlenmesi, bu yıllarda haberleşme fiyatlarında yaşanan düşüşlerin diğer bir ifade ile reel olarak gerileyen fiyatların hane halkı refahını artırıcı etki ettiğini göstermektedir. 2018 ve 2019 yıllarında refah kayıplarının tüm gelir gruplarında kademeli biçimde arttığı görülmektedir. 2022 yılında refah kaybı tüm gelir gruplarında belirgin biçimde artmış ve 2023 ve 2024 yıllarında ise özellikle üst gelir gruplarında oldukça yüksek değerlere ulaşmıştır. 2024 yılında beşinci % 20'lik gelir grubunda refah kaybı 17,46'ya yükselmiş ve aynı dönemde birinci % 20'lik gelir grubunda refah kaybının 3,25'e çıkması, haberleşme harcamalarının artık düşük gelirli haneler için de ciddi bir refah kaybı baskısı oluşturduğunu göstermektedir. Türkiye'de konut grubuna ait fiyat artışlarının 2004-2024 dönemindeki seyrini ortaya koymaktadır.

Grafik 8: Konut Harcama Grubu İçin TÜFE (2004-2024) Gelişimi

Kaynak: (TÜİK, 2025).

Grafiğe bakıldığında, 2004-2017 döneminde konut grubundaki fiyat artışlarının genel olarak tek haneli ve düşük çift haneli oranlar arasında dalgalandığı görülmektedir. 2018 sonrası dönemde konut grubunda fiyat artışları kademeli biçimde hızlanmış ancak 2019 döneminde gerileme görülmektedir. 2022 yılında konut grubundaki fiyat artışı % 69,42'ye ulaşmış, 2023 yılında % 35,50'ye düşmüş ve 2024 yılında ise % 76,29 seviyesine çıkmıştır. Çizelge 8, Türkiye'de konut grubunda meydana gelen fiyat artışlarının, gelir dilimlerine göre hane halkı refahı üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır.

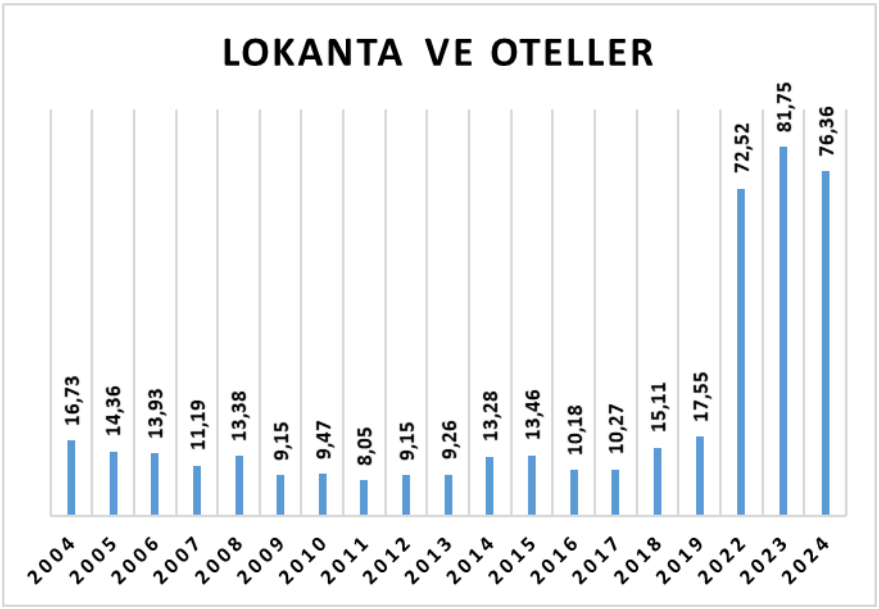
Çizelge 8: Konut Grubunda Refah Kaybı

Yıllar	1. % 20	2. % 20	3. % 20	4. % 20	5. % 20
2004	0,78	1,18	1,54	1,94	3,00
2005	0,96	1,52	2,09	2,53	3,56
2006	1,21	1,82	2,43	3,03	4,17
2007	1,01	1,68	2,15	2,77	3,60
2008	1,88	2,99	3,70	4,56	6,50
2009	0,85	1,33	1,71	2,05	2,89
2010	0,67	0,99	1,20	1,42	1,99
2011	0,64	0,93	1,10	1,29	1,83
2012	1,29	1,83	2,20	2,49	3,64
2013	0,84	1,15	1,35	1,57	2,27
2014	0,64	0,89	1,06	1,26	1,85
2015	0,81	1,14	1,38	1,66	2,63
2016	0,74	1,02	1,22	1,47	2,12
2017	0,92	1,29	1,51	1,79	2,53
2018	1,91	2,56	2,92	3,43	4,97
2019	1,57	2,15	2,59	3,03	4,08
2022	7,35	10,66	13,06	16,00	22,37
2023	2,97	4,67	6,16	7,92	11,79
2024	7,45	11,89	14,43	17,57	24,96

Kaynak: (TÜİK, 2025) verileri ile yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Çizelge incelendiğinde, 2004-2017 dönemi, konut grubunda refah kayıplarının istikrarlı ve yönetilebilir bir düzeyde seyrettiği görülmektedir. Bu yıllarda refah kayıpları genellikle düşük ve orta seviyelerde kalmıştır. 2018 ve 2019 yıllarında konut grubunda refah kaybının tüm gelir gruplarında belirgin biçimde arttığı görülmektedir. 2018 yılında birinci %20'lik gelir grubunda refah kaybının 1,91'e, beşinci %20'lik gelir grubunda ise % 4,97'ye yükselmiştir. 2022 yılında refah kaybı tüm gelir gruplarında sert bir artış yaşanmış, beşinci % 20'lik gelir grubunda % 22,37'ye çıkmıştır. 2023 yılında geçici bir gerileme yaşanmasına rağmen, 2024 yılında refah kaybı yeniden sert biçimde artmış ve beşinci % 20'lik gelir grubunda % 24,96'ya çıkmıştır. Grafik 9, Türkiye'de lokanta ve oteller grubunda fiyat artışlarının 2004-2024 dönemindeki seyrini ortaya koymaktadır.

Grafik 9: Lokanta ve Oteller Harcama Grubu İçin TÜFE (2004-2024) Gelişimi

Kaynak: (TÜİK, 2025).

Grafik incelendiğinde, 2004-2017 döneminde lokanta ve oteller grubundaki fiyat artışlarının, diğer birçok harcama grubuna kıyasla daha yüksek bir seyir izlediği görülmektedir. Bu dönemde yıllık artış oranları çoğunlukla % 9-15 bandında gerçekleşmiştir. 2022 yılında fiyat artış oranı %72,52'ye ulaşmış ve 2023 ve 2024 yıllarında ise %81,75 ve %75,36 seviyelerinde seyretmiştir. Çizelge 9, Türkiye'de lokanta ve oteller grubunda meydana gelen fiyat artışlarının, gelir dilimlerine göre hane halkı refahı üzerindeki etkilerini göstermektedir.

Çizelge 9: Lokanta ve Oteller Grubunda Refah Kaybı

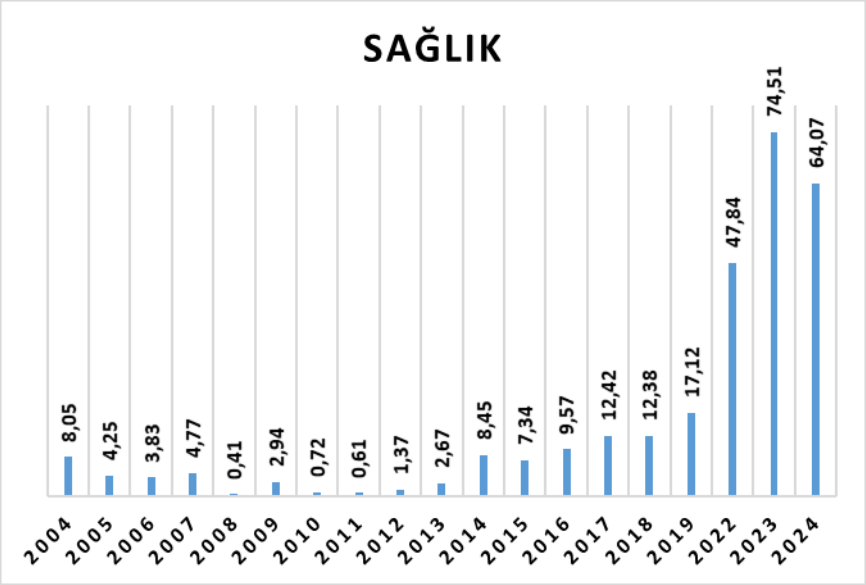
Yıllar	1. % 20	2. % 20	3. % 20	4. % 20	5. % 20
2004	0,91	1,77	2,47	3,87	7,71
2005	0,86	1,63	2,25	3,22	6,40
2006	0,81	1,55	2,29	3,30	5,98
2007	0,62	1,17	1,83	2,47	5,09
2008	0,76	1,57	2,23	3,11	5,71
2009	0,50	0,98	1,51	2,13	4,03
2010	0,56	1,13	1,65	2,18	3,94
2011	0,56	0,96	1,32	1,92	3,29
2012	0,49	1,00	1,47	2,06	4,14
2013	0,56	1,03	1,51	2,16	4,01
2014	0,83	1,46	2,21	3,03	5,76
2015	0,76	1,43	2,22	2,95	6,09
2016	0,65	1,11	1,58	2,31	4,53
2017	0,66	1,20	1,60	2,44	4,37
2018	0,91	1,80	2,40	3,35	6,65
2019	0,96	1,84	2,84	4,00	7,91
2022	3,11	7,96	11,70	17,72	32,04
2023	3,06	8,37	12,65	19,28	38,39

2024	2,92	7,14	11,73	18,66	35,90

Kaynak: (TÜİK, 2025) verileri ile yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Tabloya bakıldığında, 2004-2017 döneminde lokanta ve oteller grubunda refah kayıplarının orta düzeyde ve istikrarlı seyrettiği görülmektedir. 2022 yılında refah kaybı tüm gelir gruplarında sert bir sıçrama göstermiştir. Beşinci % 20'lik gelir grubunda % 32,04'e ulaşmıştır. 2023 ve 2024 yıllarında bu yüksek düzey korunmuş, hatta alt gelir gruplarında daha da artmıştır. Aynı dönemde dördüncü %20'lik gelir grubunda refah kaybının 2023'te % 19,28'e, 2024'te % 18,66'ya yükselmesi, lokanta ve oteller harcamalarının artık orta gelirli haneler için de ciddi bir refah kaybına yol açtığı anlaşılmaktadır. Türkiye'de sağlık grubuna ait fiyat artışlarının 2004-2024 dönemindeki seyrini ortaya koymaktadır.

Grafik 10: Sağlık Harcama Grubu İçin TÜFE (2004-2024) Gelişimi

Kaynak: (TÜİK, 2025).

Grafiğe bakıldığında, 2004-2017 döneminde sağlık harcamalarındaki fiyat artışlarının büyük ölçüde çok düşük ve tek haneli oranlarda seyrettiği görülmektedir. Özellikle 2007-2013 döneminde artış oranlarının %1-4 bandında kalması dikkat çekmektedir. 2018 sonrası dönemde sağlık grubunda fiyat artışlarının kademeli biçimde yükselmeye başladığı anlaşılmaktadır. 2022 yılında sağlık grubundaki fiyat artışı %47,84'e çıkmış ve 2023 ve 2024 yıllarında ise sırasıyla % 74,51 ve % 64,07 seviyelerine ulaşmıştır. Çizelge 10, Türkiye'de sağlık grubunda meydana gelen fiyat artışlarının, gelir dilimlerine göre hane halkı refahı üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır.

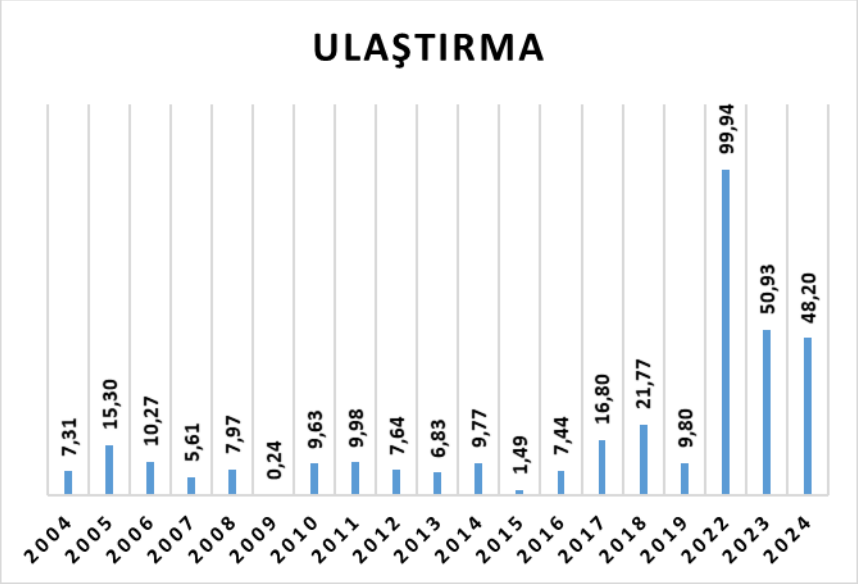
Çizelge 10: Sağlık Grubunda Refah Kaybı

Yıllar	1. % 20	2. % 20	3. % 20	4. % 20	5. % 20
2004	0,77	1,03	1,26	1,75	3,25
2005	0,39	0,50	0,68	0,94	1,73
2006	0,39	0,52	0,67	0,80	1,46
2007	0,54	0,61	0,82	1,04	1,76
2008	0,04	0,05	0,07	0,09	0,17
2009	0,31	0,44	0,45	0,66	1,09
2010	0,07	0,10	0,12	0,16	0,26
2011	0,06	0,08	0,11	0,12	0,24
2012	0,12	0,18	0,22	0,29	0,56
2013	0,24	0,38	0,47	0,61	0,97
2014	0,74	1,09	1,44	1,78	3,39
2015	0,62	1,00	1,04	1,76	2,92
2016	0,88	1,32	1,56	1,97	3,85
2017	1,10	1,66	2,18	2,74	4,74
2018	1,18	1,48	1,88	2,67	5,18
2019	1,39	2,37	2,80	3,86	6,70
2022	4,03	6,53	8,67	11,00	17,61
2023	4,69	9,07	11,94	17,08	31,72
2024	4,10	7,27	11,18	15,37	26,14

Kaynak: (TÜİK, 2025) verileri ile yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

2004-2013 dönemi, sağlık grubunda refah kayıplarının genel olarak düşük ve sınırlı seyrettiği görülmektedir. Özellikle 2008-2011 yıllarında refah kaybı değerlerinin oldukça düşük seviyelerde kalmıştır. 2022 yılında refah kaybı tüm gelir gruplarında sert bir sıçrama göstermiştir. 2023 yılında beşinci %20'lik gelir grubunda refah kaybının % 31,72'ye ulaşmıştır. Sağlık harcamalarının yüksek enflasyon ortamında en ağır refah aşındırıcı kalemlerden biri haline geldiği anlaşılmaktadır. 2024 yılında kısmi bir gerileme gözlense de refah kaybı hâlen yüksek seviyelerdedir. Grafik 11, Türkiye'de ulaştırma grubuna ait fiyat artışlarının 2004-2024 dönemindeki seyrini ortaya koymaktadır.

Grafik 11: Ulaştırma Harcama Grubu İçin TÜFE (2004-2024) Gelişimi

Kaynak: (TÜİK, 2025).

2004-2017 döneminde ulaştırma grubundaki fiyat artışlarının yüksek oynaklık sergilediği görülmektedir. Bazı yıllarda oldukça düşük (% 0,24-2009) artışlar yaşanırken, bazı yıllarda (% 2011-2012) çift haneli değerler dikkat çekmektedir. 2022 yılında ulaştırma grubundaki fiyat artışı % 99,94 ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır. 2023 ve 2024 yıllarında oranlar sırasıyla % 50,93 ve % 48,20 seviyelerine gerilemiştir. Çizelge 11, Türkiye'de ulaştırma grubunda meydana gelen fiyat artışlarının, gelir dilimlerine göre hane halkı refahı üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır.

Çizelge 11: Ulaştırma Grubunda Refah Kaybı

Yıllar	1. % 20	2. % 20	3. % 20	4. % 20	5. % 20
2004	0,30	0,55	0,93	1,63	3,91
2005	0,57	1,08	1,97	3,50	8,18
2006	0,40	0,73	1,26	2,21	5,68
2007	0,27	0,54	0,85	1,32	2,63
2008	0,39	0,83	1,10	1,85	3,79
2009	0,01	0,02	0,04	0,06	0,11
2010	0,44	0,92	1,36	2,38	4,53
2011	0,45	1,00	1,52	2,46	4,55
2012	0,35	0,77	1,15	1,70	3,66
2013	0,28	0,64	1,14	1,54	3,22
2014	0,41	0,95	1,60	2,34	4,47
2015	0,06	0,14	0,24	0,34	0,71
2016	0,32	0,78	1,14	1,71	3,49
2017	0,81	1,55	2,50	4,01	7,93
2018	1,01	2,39	3,42	5,51	9,44
2019	0,48	0,99	1,78	2,23	4,32

2022	3,13	8,91	13,41	24,58	49,90
2023	1,48	3,78	7,45	11,89	26,34
2024	1,73	4,01	7,15	12,49	22,83

Kaynak: (TÜİK, 2025) verileri ile yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

2004-2013 döneminde ulaştırma grubunda refah kayıplarının yüksek oynaklık görülmektedir. 2009 yılında bu harcama grubunda refah kayıplarının neredeyse sıfıra yaklaşmıştır. 2014 sonrası dönemde refah kayıplarının kademeli biçimde arttığı görülmektedir. Özellikle 2017-2018 yıllarında tüm gelir gruplarında belirgin bir yükseliş yaşanmıştır. 2018 yılında beşinci %20'lik gelir grubunda refah kaybı % 9,44'e yükselmiştir. 2022 yılında ulaştırma grubunda refah kayıpları tüm gelir gruplarında yüksek düzeylere ulaşmıştır. Birinci %20'lik gelir grubunda refah kaybı % 3,13'e yükselirken, beşinci %20'lik gelir grubunda bu değer % 49,90 gibi yüksek bir seviyeye çıkmıştır. Bu durum, alt gelir gruplarında ulaştırma harcamalarının 2022 yılında enflasyonun en güçlü refah aşındırıcı kanallarından biri haline geldiği anlaşılmaktadır. 2023 ve 2024 yıllarında refah kayıplarında bir miktar gerileme görülmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada, Türkiye'de 2004-2024 döneminde enflasyonun hane halkı refahı üzerindeki etkilerini, % 20'lik gelir grupları ve harcama grupları temelinde incelemiştir. Bulgular, enflasyonun refah etkisinin yalnızca genel enflasyon artışı ile sınırlı olmadığını, fiyat artışlarının ve refah kayıplarının gelir grupları arasında belirgin biçimde farklılaştırdığını göstermektedir. 2004-2017 döneminde görece ılımlı enflasyon koşullarında refah kayıplarının çoğu harcama grubunda sınırlı ve dalgalı seyretmiştir. Buna karşın 2018 sonrası dönemde ve özellikle 2022-2024 yıllarında, enflasyonun hem düzey hem de yaygınlık bakımından güçlenmesiyle refah kayıplarının kademeli değil sıçramalı biçimde büyüdüğü görülmektedir.

Harcama grupları bazında bulgular, konut, gıda, ulaştırma, sağlık, eğitim ve lokanta ve oteller gibi kalemlerin 2022 sonrası dönemde refah kaybını belirgin biçimde arttırdığına işaret etmektedir. Özellikle ulaştırma ve konut gibi kalemler, maliyet kanalıyla diğer fiyatlara da yayılarak dolaylı refah kaybı mekanizmasını güçlendirmektedir. Gıda ve sağlık gibi ikamesi katı olan harcama gruplarında ise tüketim kısıntısının daha zor olması nedeniyle refah üzerinde daha kalıcı bir baskı oluşturmaktadır.

Çalışmada elde edilen bulgular doğrultusunda, enflasyonla mücadele yalnızca genel TÜFE'yi düşürmeyi değil, refah kaybının yoğunlaştığı kalemlerde (gıda, konut, ulaştırma, sağlık) bileşim etkisini de gözeten bir çerçeveyi gerektirmektedir. Yüksek enflasyon dönemlerinde sosyal refahı korumaya dönük araçlar, harcama grubu odaklı olarak tasarlanması önem taşımaktadır. Refah kayıplarının gelir grupları arasında asimetrik dağılması, enflasyon analizlerinde ve politika değerlendirmelerinde gelir grupları boyutunun sistematik biçimde izlenmesini gerekli kılmaktadır.

Genel olarak, bu çalışma 2004-2024 döneminde Türkiye'de enflasyonun refah üzerindeki etkisinin dönemler arasında belirgin biçimde farklılaştığını; özellikle 2022–2024 döneminde fiyat artışlarının zorunlu ve hizmet ağırlıklı kalemlerde yoğunlaşmasıyla refah kaybının hızla

büyüdüğünü göstermektedir. Bu bulgular, enflasyonun yalnızca bir fiyat istikrarı sorunu değil, aynı zamanda gelir dağılımı ve yaşam maliyeti üzerinden refahı belirleyen temel bir toplumsal bir problem olduğunu teyit etmektedir.

Kaynakça

Boratav, K. (2023). *Türkiye İktisat Tarihi (1908-2015).* İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları. ISBN:9789755333939.

Deaton, A. (1989). Rice Prices and Income Distribution in Thailand: A Non-Parametric Analysis. *The Economic Journal, 99(395),*, 1-37. https://doi.org/10.2307/2234068.

Easterly, W., & Fischer, S. (2001). Inflation and the Poor. *Journal of Money, Credit and Banking, 33(2), Part 1*, 160-178. https://doi.org/10.2307/2673879.

Eğilmez, M. (2019). *Türkiye Ekonomisi.* İstanbul: Remzi Kitabevi. ISBN: 9789751419330.

Kazgan, G. (2013). *Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2009).* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. ISBN: 978-605-399-233-2.

TCMB. (2013). *Enflasyon ve Fiyat İstikrarı.* Ankara: TCMB Yayınları. ISBN (elektronik) : 978-605-4911-02-8.

TCMB. (2023). *Enflasyon Raporu 2023-IV* . Ankara: TCMB. https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/c93937ef-cfa8-49c1-b9be-3b71cfc25f8a/enf23_iv_tam.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-c93937ef-cfa8-49c1-b9be-3b71cfc25f8a-oKfTwr9.

TÜİK. (2025). *Ulusal Veri Sayfası* . Enflasyon ve Fiyat : https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=enflasyon-ve-fiyat-106&dil=1 adresinden alındı

TEKNOLOJİK DÖNÜŞÜM VE TOPLUMSAL CİNSİYET: TÜRKİYE'DE TARIMDA MAKİNELEŞMENİN TARIMDAKİ KADIN İSTİHDAMI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Kazım SAKA
İktisat Lisans Programı Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İİBF
22120158@stu.omu.edu.tr - ORCID ID: 0009-0005-2277-6584

Özgür ÖZAYDIN
Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İİBF
ozaydin@omu.edu.tr - ORCID ID: 0000-0003-0579-9432

ÖZ[1]

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye'nin tarım sektöründe yaşanan teknolojik dönüşümün, kadın işgücü üzerindeki yansımalarını analiz etmektir. Bu bağlamda çalışma, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden özellikle Toplumsal Cinsiyet Eşitliği (Amaç 5) ve İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme (Amaç 8) hedefleriyle doğrudan ilişkilidir. 1991 ile 2019 yılları arasındaki dönemi kapsayan analizde; tarımsal makineleşme düzeyi açıklayıcı değişken, tarımdaki kadın çalışan sayısı ise temel bağımlı değişken olarak belirlenmiş ve ilgili serilere ilişkin veriler Our World in Data ve ILO veri tabanlarından derlenmiştir. Serilerin durağanlık özellikleri, verideki olası kırılmaları dikkate alan Lee-Strazicich testi ile sınanmıştır. Test sonuçları, değişkenlerin birinci farklarında durağanlaştığını ortaya koymuştur. Değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisini incelemek amacıyla kurulan ARDL modeli; normallik (Jarque-Bera), otokorelasyon (Breusch-Godfrey), değişen varyans (ARCH) ve model spesifikasyonu (Ramsey RESET) tanısal denetim testlerinin yanı sıra; CUSUM ve CUSUM Square testlerini de başarı ile geçmiştir. Hata Düzeltme Modeli (ECM) sonuçlarına bakıldığında, katsayının –0.71 ile beklentilere uygun şekilde negatif ve anlamlı olduğu görülmektedir. Uzun vadeli analiz bulguları ise tarımsal mekanizasyon ile kadın istihdamı arasında negatif ve doğrusal bir bağ olduğuna işaret etmektedir. Bir başka deyişle, Türkiye'de tarımda makine kullanımı arttıkça, bu süreç geleneksel kadın işgücünün sektör dışına çıkmasıyla sonuçlanmaktadır. Elde edilen bu sonuçlar, Türkiye'nin kalkınma vizyonu açısından kritik bir öneme sahiptir; zira mekanizasyonun kadın istihdamı üzerindeki bu kısıtlayıcı etkisinin anlaşılması, teknolojik modernleşme sürecinde kadınların işgücü piyasasında dezavantajlı konuma düşmemesi için politika yapıcılara veri temelli bir yol haritası sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Tarımda Kadın İstihdamı, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, ARDL Sınır Testi, Yapısal Kırılma.

[1] Bu çalışma, TÜBİTAK tarafından 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı kapsamında 2024/1 dönemi için desteklenen 1919B012420941 başvuru numaralı "Tarımda Makineleşmenin Tarımdaki Kadın İstihdamı Üzerindeki Etkisinin Araştırılması" başlıklı projeden üretilmiştir.

Bu çalışmada sunulan görüşler, bulgular ve sonuçlar yazar(lar)a aittir; TÜBİTAK'ın görüşlerini yansıtmamaktadır.

ABSTRACT[1]

The primary objective of this study is to analyze the repercussions of the technological transformation within Türkiye's agricultural sector on the female workforce. In this context, the research is directly aligned with the United Nations Sustainable Development Goals, specifically Gender Equality (Goal 5) and Decent Work and Economic Growth (Goal 8). The analysis, covering the period between 1991 and 2019, identifies the level of agricultural mechanization as the independent variable and the number of female employees in agriculture as the primary dependent variable. The relevant data series were compiled from the Our World in Data and ILO databases. The stationarity properties of the series were examined using the Lee-Strazicich unit root test, which accounts for potential structural breaks in the data. The test results revealed that the variables become stationary at their first differences (I(1)). To investigate the cointegration relationship between the variables, an ARDL model was established, which successfully passed diagnostic screening tests including normality (Jarque-Bera), autocorrelation (Breusch-Godfrey), heteroscedasticity (ARCH), and model specification (Ramsey RESET). Additionally, the CUSUM and CUSUM Square tests confirmed the stability of the parameters. According to the Error Correction Model (ECM) results, the coefficient was found to be negative and statistically significant at -0.71, as expected. The long-term analysis findings indicate a negative and linear relation between agricultural mechanization and female employment. In other words, as the use of machinery in Turkish agriculture increases, this process results in the displacement of the traditional female workforce from the sector. These findings hold critical importance for Türkiye's development vision; understanding the restrictive impact of mechanization on female employment provides a data-driven roadmap for policymakers to ensure that women do not fall into a disadvantaged position in the labor market during the process of technological modernization.

Keywords: Gender Equality, Female Employment in Agriculture, Sustainable Development Goals, ARDL Bound Test, Structural Break.

[1] This study was produced from the project entitled "An Investigation of the Impact of Agricultural Mechanization on Female Employment in Agriculture", supported by TÜBİTAK under the 2209-A University Students Research Projects Support Programme for the 2024/1 period (Application No: 1919B012420941).

The views, findings, and conclusions presented in this study are solely those of the author(s) and do not necessarily reflect the views of TÜBİTAK.

1. GİRİŞ

Teknolojinin hangi yönde gelişeceği ile piyasadaki eğitimli çalışan sayısı arasındaki karşılıklı ilişki; ekonominin büyüme yapısı ve gelir dağılımı farklılıklarının nedenlerinin anlaşılması için temel bir anahtar işlevi görmektedir (Acemoglu, 2002). Bu çerçevede, üretim fonksiyonlarına dahil olan yeni teknolojilerin emek talebini nasıl şekillendirdiği ve bu değişimin cinsiyetler arası iş bölümünü ne yönde dönüştürdüğü, iktisadi büyümenin niteliğini anlamada güçlü bir kuramsal perspektif sunmaktadır (Goldin, 1994). Sermaye yoğunlaşması ve işgücü tasarrufu sağlayan teknolojik gelişmelerin hız kazandığı günümüz ekonomilerinde, bu dinamiklerin verimlilik artışları ve yapısal dönüşüm ile birlikte ele alınması, sürdürülebilir kalkınma hedefleri açısından kritik bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır (Rodrik, 2016).

Yukarıda çizilen bu genel çerçeve, teknolojinin tarımsal işgücü üzerindeki yansımalarına dair literatürde farklı teorik yaklaşımların varlığını da beraberinde getirmektedir. Neoklasik büyüme modelleri ve modernleşme teorileri ekseninde bakıldığında; teknolojik gelişmenin verimliliği artırarak toplam geliri yükselttiği, bunun da işgücü talebini canlandırarak kadınların tarım dışı sektörlere veya daha nitelikli tarımsal faaliyetlere geçişine olanak tanıdığı savunulabilmektedir.

Bu bağlamda teknoloji, genellikle fiziksel güç gerektiren zorlu işlerin makinelere devredilmesiyle kadın emeğinin üzerindeki yükü hafifleten bir unsur olarak görülse de, tarihsel süreçte her teknolojik değişimin bu sonucu doğurmadığına dair güçlü kanıtlar da mevcuttur. Bu çerçevede teknoloji, türüne bağlı olarak cinsiyet rollerini dönüştürücü ya da geleneksel rolleri derinleştirici zıt etkiler yaratabilmektedir. Bu kapsamda, tarımsal mekanizasyon süreci, özellikle gelişmekte olan ülkeler perspektifinden ele alındığında, kadın istihdamını sınırlayıcı ve dışlayıcı mekanizmalar üretebilmektedir. Boserup'un (2007) öncü çalışmasında vurguladığı üzere, tarımda saban ve traktör gibi teknolojilerin kullanımı genellikle erkek işgücü ile özdeşleştirilmekte; bu durum, kadınların yoğunlaştığı geleneksel işlerin (çapalama, hasat vb.) makineleşmesiyle birlikte "defeminizasyon" (kadınsızlaşma) sürecini tetikleyebilmektedir. Emek tasarrufu sağlayan teknolojilerin yaygınlaşması, sermayenin emeği ikame etmesine yol açarak, vasıfsız emeğin üretim sürecinden koparılmasına ve atıl hale gelmesine neden olabilmektedir (Tejani ve Milberg, 2016). Ayrıca, teknolojik değişimin getirdiği yeni beceri gereksinimlerine erişimde yaşanan cinsiyet eşitsizlikleri, kadınların bu dönüşüm sürecinde dezavantajlı konuma düşmesini hızlandıran bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu karşıt argümanların geçerliliği, ülkelerin kendine özgü kurumsal yapıları ve sosyal dokularıyla birlikte değerlendirildiğinde farklılaşabilmektedir. Toplumsal cinsiyet normları

(Elson, 1999) ve mülkiyet haklarının dağılımı gibi kurumsal faktörler, makineleşmenin istihdam üzerindeki nihai etkisini belirlemede teknolojinin kendisi kadar belirleyici olabilmektedir. Coğrafi koşulların ve ürün deseninin çeşitliliği de dikkate alındığında, benzer teknolojik altyapıya sahip bölgelerde dahi kadın istihdamı açısından oldukça farklı patikaların oluşması muhtemeldir. Dolayısıyla, makineleşme düzeyi ile kadın istihdamı arasında deterministik ve tek yönlü bir ilişki varsaymak yerine, bu etkileşimin yapısının bağlama duyarlı olarak incelenmesi önem arz etmektedir.

Literatürdeki bu kuramsal çeşitlilik ve farklılaşmalar, Türkiye tarımında makineleşme ve kadın istihdamı arasındaki ilişkinin güncel verilerle sınanmasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda, söz konusu karmaşık etkileşimi Türkiye ekonomisi özelinde ve zaman serisi analiziyle çözümlemeyi hedefleyen bu çalışmanın kurgusu şu şekildedir: Takip eden bölümde, konuya ilişkin ulusal ve uluslararası literatürdeki temel bulgular ve teorik tartışmalar özetlenmiştir. Üçüncü bölümde, analize dahil edilen veri seti, değişkenlerin tanımları ve uygulanan yöntemsel çerçevenin metodolojik detayları sunulmuştur. Dördüncü bölümde, ekonometrik analizden elde edilen kısa ve uzun dönem bulguları yorumlanmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise, elde edilen bulgular çerçevesinde politika önerileri geliştirilerek gelecek araştırmalar için bir vizyon önerisi ortaya konmuştur.

2. YAZIN TARAMASI

Çalışmanın bu bölümünde tarımsal makineleşme ile tarımda kadın istihdamı arasındaki ilişkiyi inceleyen seçilmiş çalışmalara ilişkin bulgulara yer verilerek konuya ilişkin ampirik literatür özetlenmiştir.

Alesina vd. (2013), farklı ülke ve toplumları kapsayan çalışmalarında tarımda saban kullanımını temsil eden tarihsel makineleşme göstergeleri ile kadın istihdamı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışma, sanayi öncesi döneme ait etnografik veriler ile 2000 yılı civarına ait güncel işgücü göstergelerini birleştirerek uzun dönemli bir analiz yürütmüştür. Kadın istihdamı, kadınların işgücüne katılımı ve ekonomik faaliyetlere katılımı üzerinden ölçülürken, tarımda makineleşme tarihsel saban kullanımının yaygınlığıyla temsil edilmiştir. Uygulanan ekonometrik analizler, sıradan en küçük kareler yöntemi ve araç değişken yaklaşımına dayanmaktadır. Bulgular, saban kullanımının tarihsel olarak yaygın olduğu toplumlarda kadın istihdamının daha düşük düzeylerde seyrettiğini göstermiş; tarımda makineleşmenin toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünü kalıcı biçimde etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Kan (2019), Panel ARDL yaklaşımı ve Granger nedensellik testinden yararlandığı çalışmasında, Türkiye'nin 12 İBBS1 bölgesine ait verileri analiz etmiştir. 2004-2017 dönemini kapsayan bu araştırmada, sermaye stokunu temsilen kullanılan traktör varlığı ile tarımdaki kadın istihdamı arasındaki etkileşim incelenmiştir. Çalışma sonucunda, ele alınan değişkenler arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiş olup tarımsal kadın istihdamındaki değişimin traktör varlığı üzerinde belirleyici bir neden olduğu ve kadın istihdamının makineleşme talebini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Hassan ve Kornher (2020), Bangladeş kırsal iş gücü piyasasını ele aldıkları çalışmalarında 1995-2014 dönemini kapsayan veri setini Arellano-Bond dinamik panel veri yöntemiyle analiz etmişlerdir. Yazarlar, tarımsal makineleşme sürecinin emek piyasası üzerindeki etkilerini değerlendirdikleri araştırmada, makineleşmenin iş gücünü ikame ederek istihdamı azaltacağı yönündeki beklentilerin aksine, verimlilik artışı kaynaklı ölçek etkisi sayesinde kırsal ücretler ve genel istihdam olanakları üzerinde pozitif bir katkı sağladığı bulgusuna ulaşmışlardır.

Medagbe vd. (2020), genel doğrusal regresyon tekniklerini kullanarak gerçekleştirdikleri analizlerde, Burkina Faso, Fildişi Sahili, Madagaskar ve Sierra Leone'den elde edilen 2013-2014 dönemi verilerini incelemişlerdir. Yazarlar, sulanan çeltik alanlarında üretim ekipmanlarına erişimin kadınların emek girdisini düşürdüğünü, ancak genel üretim süreçlerinde makineleşmenin henüz emeği ikame edecek seviyede olmaması sebebiyle ekipman sahipliğinin kadınların üretimdeki çalışma sürelerini artırdığını tespit etmişlerdir.

Caunedo ve Kala (2021), Hindistan'da gerçekleştirdikleri ve 2019 yılı tarım sezonunu kapsayan çalışmalarında, rassal kontrollü deney yaklaşımı ile görev ikamesine dayalı yapısal bir model kullanmışlardır. Makineleşmeye erişim desteğinin işgücü piyasası üzerindeki yansımalarını inceleyen yazarlar, tarımsal üretimde makine kullanımının artmasına bağlı olarak hem aile içerisindeki kadın işgücünün hem de dışarıdan kiralanan ücretli kadın emeğinin kullanımında bir düşüş gerçekleştiği sonucuna varmışlardır.

Afridi vd. (2022), Hindistan tarımında 1999–2011 dönemine ait ilçe düzeyi verilerle, toprak işleme mekanizasyonundaki artışın tarımsal istihdamın cinsiyet bileşimini nasıl etkilediğini iki aşamalı en küçük kareler yaklaşımıyla analiz etmişlerdir; mekanizasyonun nedensel etkisini tanımlamak için ilçeler arasındaki toprak dokusu farklılıklarından kaynaklanan dışsal varyasyonu araç değişken olarak kullanmışlardır. Bulgular, mekanizasyondaki artışın tarımda kadın emek/istihdam kullanımını anlamlı biçimde azalttığını, dolayısıyla mekanizasyonun kadın istihdamı üzerinde aşağı yönlü bir etki ürettiğini göstermiştir.

Ager vd. (2023), Norveç genelinde 1930-1970 yılları arasındaki verileri kullanarak tarımsal teknolojideki dönüşümün işgücü piyasaları üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Araştırmada, bölgeler arası farklılaşmayı temel alan yaklaşım çerçevesinde, çeşitli sabit etkilerin dahil edildiği ekonometrik tahminleme yöntemleri uygulanmıştır. Çalışmanın temel bulguları, tarımda süt sağma makinelerinin yaygınlaşması ile kadın istihdamı arasında negatif bir ilişki olduğunu ortaya koymuş; makineleşmenin artmasıyla birlikte genç kadınların tarım sektöründeki geleneksel işlerinden uzaklaştıkları ve işgücü piyasasında tarım dışı sektörlere geçiş yapmak üzere kırsaldan kente göç ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Takeshima (2023), araç değişkenler yöntemi ile desteklenmiş ilişkili rastgele etkiler (Correlated Random Effects) çift engelli (Double-Hurdle) modellerini uyguladığı araştırmasında, tarımsal teknolojilerin işgücü piyasalarındaki cinsiyetlendirilmiş çıktılarını analiz etmiştir. Etiyopya, Gana, Nijerya, Tanzanya, Hindistan, Nepal ve Vietnam olmak üzere yedi ülkeyi kapsayan ve veri setlerine bağlı olarak 1995 ile 2019 yılları arasına yayılan geniş bir zaman diliminin incelendiği çalışmada, hane halkı düzeyindeki makineleşme verileri kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, traktör ve biçerdöver kullanımının, kadınların tarım sektöründeki istihdamını ve çalışma yoğunluğunu erkeklere kıyasla daha belirgin bir şekilde azalttığını göstermiştir. Ayrıca çalışma, tarımsal makineleşmenin kadın işgücünü tarımsal faaliyetlerden koparark tarım dışı sektörlere yönelmesini erkeklere nazaran daha güçlü bir şekilde teşvik ettiği ve kadınların tarım dışı alanlardaki istihdamını artırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Kebede (2024), Çin ekonomisi üzerine gerçekleştirdiği ve 1997-2015 yılları arasındaki verileri kapsayan çalışmasında, araç değişken yaklaşımı ve yığılmış farklar yöntemlerini kullanarak tarımsal makineleşmenin istihdam yapısı üzerindeki etkilerini incelemiştir. Araştırmanın istihdam üzerindeki etkilerine odaklanan bulgularına göre, tarımsal makineleşmedeki artışın tarım sektöründeki işgücü ihtiyacını azaltarak bu alandaki istihdam payını düşürdüğü, buna karşılık serbest kalan işgücünün imalat sanayisine kaymasıyla imalat sektörü istihdam payının arttığı tespit edilmiştir. Çalışmada ayrıca, makineleşmenin tetiklediği bu yapısal dönüşüm sürecinin, özellikle üretken çağdaki genç nüfusun tarım dışı sektörlere yönelmesine ve bölgeler arası göç yoluyla işgücünün yeniden dağılımına yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kubitza vd. (2024), Endonezya genelinde yürüttükleri ve araç değişken yaklaşımı ile sabit etkiler modellerini temel aldıkları çalışmalarında, 2000-2015 yılları arasını kapsayan veri setlerini değerlendirmişlerdir. Yazarlar, emek tasarrufu sağlayan tarımsal teknolojilerin benimsenmesinin kadınların tarımsal aile işçiliğindeki rollerini zayıflattığını, bu iş gücü

kaybının diğer sektörlerde telafi edilemediğini ve sonuç olarak kadın istihdam oranlarında belirgin bir düşüş yaşandığını gözlemlemişlerdir.

Ma vd. (2024), tarımsal makineleşme düzeyinin kırsal kadınların işgücü piyasasına katılımları üzerindeki etkilerini analiz etmek amacıyla Inverse Probability Weighting with Regression Adjustment (IPWRA) ve Multivalued Treatment Effects (MVTE) ekonometrik modellerinden yararlanmışlardır. Çin'in kırsal bölgelerini kapsayan ve 2016 yılına ait verilerin kullanıldığı bu çalışmada, tarımsal üretimde makine kullanımının benimsenmesinin, kadınların genel olarak tarım dışı istihdama, özelde ise ücretli çalışan olmaya yönelik olasılıklarını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma bulguları ayrıca, makineleşme yoğunluğunun artmasıyla birlikte kadınların hem yerel hem de göç gerektiren tarım dışı işlerde yer alma eğilimlerinin yükseldiğini, tam makineleşmiş tarım uygulamalarının yarı makineleşmiş yöntemlere kıyasla bu etkiyi daha da güçlendirdiğini ve makineleşmenin sağladığı istihdam avantajının evli olmayan kadınlar üzerinde evli kadınlara göre daha belirgin olduğunu ortaya koymuştur.

Euler vd. (2025), Ters Olasılık Ağırlıklı Regresyon Düzeltmesi (IPWRA) yöntemini uyguladıkları çalışmalarında, Bangladeş kırsalında Ekim 2023 tarihinde toplanan veriler ışığında tarımsal makineleşmenin cinsiyet eşitliği üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Araştırmacılar, makineli yem doğrayıcıların kullanımının kadınların hayvancılık üretimine ayırdıkları süreyi ve iş yükünü azalttığını, kadınların bu zaman tasarrufunu tarım dışı istihdam artışı yerine dinlenme faaliyeti olarak değerlendirdiklerini tespit etmişlerdir. Çalışma sonucunda yazarlar, makineleşme sürecinin kadınların hane içi karar alma mekanizmalarındaki etkinliğini artırmadığını, tersine erkeklerin hayvancılık gelirlerinin idaresi ve kullanımı üzerinde daha fazla nüfuz sahibi olmalarıyla sonuçlandığını ortaya koymuşlardır.

Mahzab vd. (2025), Bangladeş'te 2016-2022 yılları arasındaki verileri esas alarak yürüttükleri araştırmada, tarımsal makineleşmenin işgücü üzerindeki yansımalarını Farkların Farkı (Difference-in-Differences) tekniği ile analiz etmişlerdir. Yazarlar, makineleşme sonucunda kadınların tarımsal alanda kendi hesabına çalışma ve ücretli işçi olarak yer alma olasılıklarının düştüğünü, buna karşın kadın işgücünün tarım dışı sektörlere geçiş sağlayamadığını belirlemişlerdir. Elde edilen bulgular ışığında, makineleşmenin kadınları geleneksel hasat görevlerinden uzaklaştırdığı, istihdamda kalan kadınların işe ayırdıkları zamanın arttığı, ancak toplamda kadınların işgücüne katılımının azalarak cinsiyet eşitsizliğinin derinleştiği sonucuna varmışlardır.

Pielago vd. (2025), Güney ve Güneydoğu Asya ülkelerini kapsayan analizlerinde 1993-2022 dönemine ait verileri incelemiş ve bu süreçte Hausman testi ile desteklenen sabit ve tesadüfi etkiler panel regresyon yöntemlerini kullanmışlardır. Araştırmacılar, tarımsal makine kullanımının üretim verimliliğini pozitif yönde etkilediğini, buna karşın kadın istihdamının verimlilikle negatif bir ilişki sergilediğini belirterek, söz konusu ayrışmanın kadınların makineleşme gibi kritik kaynaklara ve teknolojiye erişimde yaşadıkları yapısal kısıtlılıklardan kaynaklandığı bulgusuna ulaşmışlardır.

Sarıoğlu (2025), Türkiye tarım sektöründeki demografik dönüşümün etkilerini incelediği ve 2000-2024 dönemini kapsayan çalışmasında, değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkileri ortaya koymak amacıyla ARDL sınır testi yaklaşımını kullanmıştır. Yazar, gerçekleştirdiği analizler neticesinde, makineleşme düzeyinin bir göstergesi olarak ele alınan traktör sayısındaki artışın, emek talebini sınırlandırdığını ve uzun vadede tarımsal istihdam üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir etki yarattığını tespit etmiştir.

3. MODEL ve VERİ SETİ

3.1. Model

Türkiye ekonomisi bağlamında, tarımsal makineleşmenin tarımda kadın istihdamı üzerindeki yansımalarını analiz etmek için oluşturulan temel model, Denklem (1)'de formüle edilmiştir.

$FE_t = \alpha_{0a_t} + \alpha_{1a_t} AGM_t + \epsilon_{0a_t}$	(1)

Denklem (1)'de yer alan model çerçevesinde FE_t tarımda kadın istihdamı düzeyini, AGM_t ise tarımsal makineleşmeyi temsil etmekte olup; ilgili model çerçevesinde tahminlenecek olan katsayılar α terimleri ile ve rassal hata terimi ise ϵ ile gösterilmiştir.

$fe_t = \alpha_{0b_t} + \alpha_{1b_t} agm_t + \epsilon_{0b_t}$	(2)

Denklem (1) ile ifade edilen modelin, katsayıların doğrudan esneklik olarak yorumlanmasına olanak tanıyan logaritmik dönüşüme tabi tutulmuş versiyonu ise yukarıda yer alan Denklem (2)'de sunulmuştur.

3.2. Veri Seti

Türkiye ekonomisine odaklanan bu çalışmada, veri kısıtlılığı nedeni ile 1991-2019 dönemini kapsayan yıllık veriler kullanılmıştır. Analizde bağımlı değişken olarak belirlenen tarımdaki kadın çalışan sayısı ILO veri tabanından temin edilirken; açıklayıcı değişken olarak modele dahil edilen ve birim tarım arazisi başına düşen makine sayısı ile ölçülen makineleşme verileri Our World in Data kaynağından derlenmiştir.

4. YÖNTEM ve BULGULAR

Yukarıda ifade edilen veri seti bağlamında, tarımsal makineleşmenin kadın istihdamı üzerindeki yansımalarını ölçmek amacıyla uygulanan yöntem, verilerin durağanlık sınamalarıyla başlamaktadır. Modelin nihai spesifikasyonu, birim kök testlerinden elde edilen bulgulara ve serilerin bütünleşme seviyelerine göre şekillendirilmiş; böylece değişkenlerin karakteristiğine en uygun analiz yönteminin kullanılması sağlanmıştır.

4.1. Durağanlık Testi

Analiz sürecinin ilk aşamasında sahte regresyon probleminden kaçınmak amacıyla serilerin durağanlık yapıları incelenmiştir. Bu kapsamda, yapısal kırılma olgusunu göz ardı eden Augmented Dickey Fuller (ADF) (Dickey ve Fuller, 1979), Phillips Perron (PP) (Phillips ve Perron, 1988) ve KPSS (Kwiatkowski vd., 1992) gibi geleneksel yöntemlerin kısıtlılıkları dikkate alınmış ve bu nedenle olası bir yapısal kırılmayı modele dahil ederek -yapısal kırılmanın barlığı durumunda- ilgili konvansiyonel durağanlık sınamalarına göre daha güvenilir sonuçlar sunan Lee-Strazicich birim kök testi (LS) (Lee & Strazicich, 2013) tercih edilmiştir. Bu çerçevede elde edilen bulgular Tablo 1'de raporlanmıştır.

Tablo 1. LS Birim Kök Testi Bulguları

	Sabit		**Sabit ve Trend**	
Değişken	Test İstatistiği	Kırılma Yılı	Test İstatistiği	Kırılma Yılı
$\boldsymbol{fe}$	-2,61 (0)	2003	-3,16 (0)	2003
$\boldsymbol{\Delta fe}$	-5,83*** (0)	2004	-6,00*** (0)	1995
$\boldsymbol{agm}$	-2,64 (1)	2008	-3,89 (1)	2003
$\boldsymbol{\Delta agm}$	-4,73*** (0)	2010	-4,89*** (0)	2010

****, **, ve * sırası ile 1%, 5%, ve 10% düzeyinde ilgili değişkenin durağan olduğunu göstermektedir. Parantez içindeki değerler uygun gecikme sayılarını göstermektedir.*

Tablo 1'de özetlenen LS birim kök testi bulguları, tarımda kadın istihdamı serisinin her iki modelde de birinci farkında %1 anlamlılık düzeyinde durağan yapıya kavuştuğunu göstermektedir. Serinin durağanlaşma sürecindeki yapısal değişim dinamikleri incelendiğinde; sabitli modelde 2004 yılının hem sabit hem de trendin dahil edildiği modelde ise 1995 yılının istatistiksel olarak anlamlı kırılma dönemleri olduğu tespit edilmiştir.

Tarımsal makineleşme bağlamında ele alındığında ise, tarımda kadın istihdamı serisine benzer şekilde, ilgili değişkenin, her iki modelde de düzey değerinde durağan olmadığı; buna karşın birinci farkı alındığında durağan hale geldiği görülmüştür.

4.2. ARDL Eşbütünleşme Analizi

Lee-Strazicich (LS) birim kök testi ile serilerin durağanlık yapılarının belirlenmesini takiben, tarımsal makineleşmenin kadın istihdamı üzerindeki etkisini ampirik olarak test etmek amacıyla Gecikmesi Dağıtılmış Ardışık Bağlanım (ARDL) sınır testi yaklaşımı tercih edilmiştir (Özaydın ve Dağdemir, 2023). Bu yöntemin benimsenmesindeki temel motivasyon, ARDL yaklaşımının görece sınırlı gözlem sayısına sahip veri setlerinde dahi sağlam (robust) ve etkin istatistiksel sonuçlar üretebilme kabiliyetidir. Ayrıca, uzun dönem denge katsayıları ile kısa dönem dinamiklerini tek bir model çatısı altında eşanlı olarak tahmin edebilmesi ve değişkenlere farklı gecikme uzunlukları atanmasına olanak tanıması, yöntemin analitik gücünü artırmaktadır (Pesaran ve Pesaran, 1997; Pesaran ve Smith, 1998; Pesaran ve Shin, 1995, 1998, 1999; Pesaran vd., 2001). Bu doğrultuda, oluşturulan modelin, kırılma yılını temsil eden d_{2004} kukla değişkeni ile trend bileşenini ifade eden T değişkenin de yer aldığı, ARDL formülasyonu Denklem (3)'te sunulmuştur.[1]

$fe_t = \alpha_{0c} + \sum_{i=1}^{c_1} \alpha_{1c}\, fe_{t-i} + \sum_{i=0}^{c_2} \alpha_{2c}\, agm_{t-i} + \alpha_{3c} d_{2004} + \alpha_{4c} T + \beta_{1c} fe_{t-1} + \beta_{2c} agm_{t-1} + \epsilon_{0ct}$	(3)

Denklem (3) Schwarz Bilgi Kriteri (SIC) (Schwarz, 1978) referans alınarak tahmin edilmiş ve en uygun gecikme yapısıyla tahmin edilen modelin ARDL(1,3) modeli olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Bu bağlamda, ilgili modelin istatistiksel güvenilirliğini ve tahmin gücünü test etmek amacıyla bir dizi tanısal sınama gerçekleştirilmiştir. Bu doğrulama sürecinde öncelikle modelde herhangi bir kurma hatası olup olmadığı Ramsey RESET testi ile incelenmiş, akabinde seriler arasında ardışık bağımlılık (otokorelasyon) sorununun bulunup bulunmadığı Breusch–Godfrey testiyle kontrol edilmiştir. Modelin hata terimlerine ilişkin değişen varyans olasılığı ARCH testiyle, normal dağılım varsayımı ise Jarque–Bera testiyle analiz edilmiş olup; elde edilen sonuçlar Tablo 2'de raporlanmıştır.

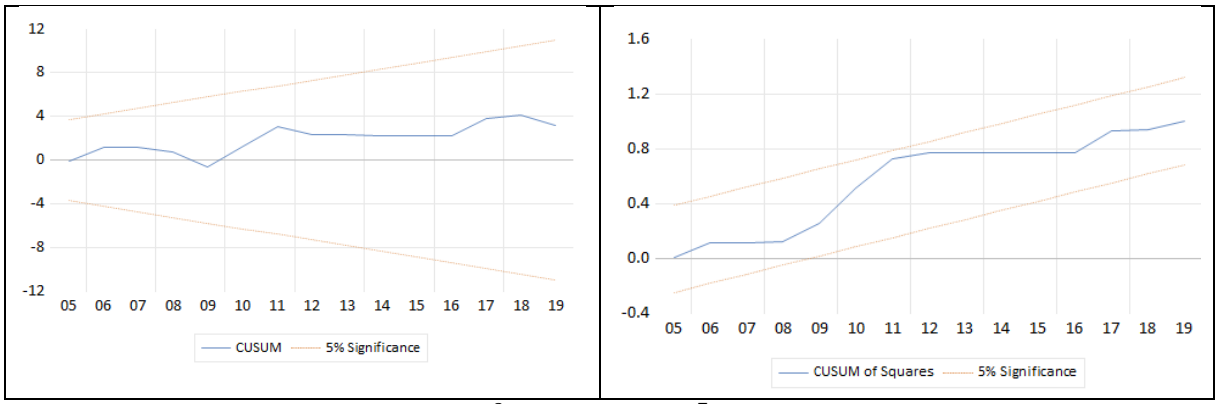
[1] İlgili model LS testinin sabit ve trend içeren modeli tarafından önerilen 1995 kırılma yılını ifade eden d_{1995} değişkeni kullanılarak da tahmin edilmiş; ancak hem ilgili model hem de ilgili değişkene ilişkin katsayı istatistiki olarak anlamsız olduğundan, söz konusu model yerine hem d_{2004} katsayısı hem de bir bütün olarak kendisi istatistiki olarak anlamlı olan d_{2004} değişkeninin yer aldığı model tercih edilmiştir.

Tablo 2. Tanısal Denetim Testi Bulguları

Test	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
Jarque-Bera[2]	0,18	0,91
Breusch-Godfrey[3]	1,75	0,19
ARCH[4]	0,90	0,48
Ramsey RESET[5]	1,46	0,24

Tablo 2'de raporlanan tanısal denetim sonuçları incelendiğinde, bulgular, hata terimlerinin normal dağıldığını ve varyansının sabit olduğunu (homoskedastisite) göstermektedir. Ayrıca, ardışık bağlanım ve fonksiyonel yapı hatası (misspecification) gibi modelin geçerliliğini tehdit eden unsurların istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmüştür. Dolayısı ile, tüm tanısal testlerin olasılık değerlerinin kritik eşik değerinin (%5) üzerinde seyretmesi, seçilen ARDL spesifikasyonunun istatistiksel açıdan sağlam (robust) ve sonraki analiz aşamaları için uygun olduğunu göstermektedir.

Tanısal denetim testlerinin yanış sıra, tahmin edilen ARDL(1,3) modeline ait parametrelerin analiz edilen dönem boyunca istikrarsızlık sergileyip sergilemediği, CUSUM ve CUSUMSQ yöntemleriyle incelenmiş ve bu incelemeye ilişkin test çıktıları, Şekil 1'de yer alan grafiklerle ifade edilmiştir.

Şekil 1. *CUSUM[6] ve CUSUMSQ[7] Testleri Bulguları*

[2] (Jarque & Bera, 1980)

[3] (Breusch & Godfrey,1981)

[4] (Engle, 1982)

[5] (Ramsey,1969).

[6] (Page,1954)

[7] (Brown et.al, 1975)

Şekil 1'de yer alan bulgular, CUSUM ve CUSUMSQ istatistiklerinin %5 anlamlılık düzeyindeki kritik eşik değerlerinin içinde kaldığını göstermektedir. Dolayısıyla, katsayıların zaman içinde değişkenlik göstermediğini savunan temel hipotez reddedilememiştir. Bu sonuç, tarımsal makineleşme ve kadın istihdamı arasındaki ilişkiyi açıklayan modelin yapısal olarak istikrarlı olduğunu ve analiz döneminde parametrelerde herhangi bir sistematik sapma yaşanmadığını ortaya koymaktadır.

ARDL(1,3) modelinin tanısal ve yapısal tutarlılığının ortaya konmasının ardından, tarımsal makineleşme ile kadın istihdamı arasında uzun dönemli bir denge ilişkisinin varlığı Sınır Testi prosedürü ile incelenmiştir. Bu test prosedüründe, değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin yokluğunu ifade eden boş hipotez hesaplanan test istatistiği değerinin kritik alt ve üst sınır değerleri ile karşılaştırılması yoluyla sınanmaktadır. Bu çerçevede test istatistiğinin ilgili kritik değerler arasında kalması durumunda eş bütünleşmenin varlığına ya da yokluğuna ilişkin kesin bir sonuç elde edilememektedir. Buna karşın, değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunmadığı yönündeki hipotez, hesaplanan test istatistiğinin üst sınır değerinin üzerinde kalması durumunda reddedilmekte; alt sınır değerinden daha düşük olması durumunda ise reddedilememektedir. Bu bağlamda, Türkiye için tarımsal makineleşme ile tarımda kadın istihdamı arasında bir eş bütünleşme ilişkisi bulunup bulunmadığının sınanması amacı ile *F* ve *t* testleri kullanılarak gerçekleştirilen sınır testi bulguları Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Sınır Testi Bulguları

Test	*F*	Test	*t*
Hesaplanan Test İstatistiği	41,95***	Hesaplanan Test İstatistiği	-7,30***
Kritik Üst Sınır Değeri (%1)	11,65	Kritik Üst Sınır Değeri (%1)	-4,26
Kritik Alt Sınır Değeri (%1)	10,60	Kritik Alt Sınır Değeri (%1)	-3,96

****, **, ve *, hesaplanan test istatistiği değerinin sırası ile 1%, 5%, ve 10% düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.*

Tablo 3'te sunulan sınır testi bulguları incelendiğinde, hem *F*-istatistiği (41,95) hem de *t* -istatistiği (-7,30) değerlerinin %1 anlamlılık seviyesinde üst kritik sınır değerlerini aştığı görülmektedir. Bu durum ise, eşbütünleşme yoktur hipotezinin reddedilmesini gerektirmektedir. Dolayısıyla, söz konusu sınır testi bulguları çerçevesinde çalışma kapsamında analiz edilen 1991-2019 dönemi için Türkiye'de tarımsal makineleşme düzeyi ile tarımdaki kadın istihdamı arasında kararlı ve uzun dönemli bir denge ilişkisinin mevcut olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4.3. Hata Düzeltme Modeli

Sınır testi sonuçlarının tarımsal makineleşme ile kadın istihdamı arasında uzun dönemli bir eşbütünleşme ilişkisini doğrulamasının ardından, çalışmanın ampirik kapsamı kısa dönem dinamiklerinin incelenmesine yöneltilmiştir. Bu doğrultuda, kısa vadeli sapmaların dengeye dönüş hızını ve bu bağlamda uyum sürecini analiz etmek amacıyla ARDL(1,3) spesifikasyonunun Hata Düzeltme Modeli (ECM) tahmin edilmiş ve tahmin bulguları Tablo 4'te özetlenmiştir.

Tablo 4. ARDL (1,3) Hata Düzeltme Modeli

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	p-değeri
γ_{t-1}	-0,71	0,07	-9,41	0,00***
Δagm_t	-1,21	0,40	-2,96	0,00***
Δagm_{t-1}	1,30	0,44	2,94	0,00***
Δagm_{t-2}	1,12	0,39	2,84	0,01**
d_{2004}	-0,43	0,05	-8,01	0,00***
C	15,01	1,59	9,40	0,00***
T	0,04	0,00	8,87	0,00***

****, **, ve *, ilgili katsayının sırası ile 1%, 5%, ve 10% düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.*

Tablo 4'teki Hata Düzeltme Modeli (ECM) tahminlerinden elde edilen bulgular, sistemin uzun dönem dengesine son derece hızlı bir şekilde yakınsadığını göstermektedir. Hata düzeltme katsayısının –0,71 olarak hesaplanması, meydana gelen herhangi bir kısa dönem dengesizliğin yaklaşık %71'inin ilk dönem içerisinde giderildiğini ortaya koymaktadır.

4.4. Uzun Dönem Modeli

Sınır testi bulgularının, Türkiye tarım sektöründe makineleşme ile kadın istihdamı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir eşbütünleşme ilişkisi olduğunu göstermesi ve bu bağlamda kısa dönemli etkilerin ortaya konmasının ardından; söz konusu ilişkinin uzun vadeli büyüklüğünü ve yönünün belirlenmesi aşamasına geçilmiştir. Bu doğrultuda, ARDL(1,3) spesifikasyonu temel alınarak tahmin edilen uzun dönem modeline ilişkin katsayılar ve diğer ilgili istatistikler Tablo 5 ile ifade edilmiştir.

Tablo 5. ARDL (1,3) Eşbütünleşme Modeli

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	p-değeri
agm_t	-2,89	0,66	-4,33	0,00***

****, **, ve *, ilgili katsayının sırası ile 1%, 5%, ve 10% düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.*

Tablo 5'te sunulan uzun dönem tahminleri, çerçevesinde hesaplanan uzun dönem esneklik katsayısı –2,89 olarak bulunmuştur. Bu durum, tarımsal makineleşme düzeyindeki %1'lik bir artışın, tarımdaki kadın istihdamında yaklaşık %2,89 oranında bir azalmaya yol açtığını göstermektedir. Bu bulgu, Türkiye tarımında makineleşmenin kadın emeği ile tamamlayıcı değil, ikame edici bir ilişki içinde olduğunu; diğer bir ifadeyle, tarım sektöründe sermaye yoğun teknolojilerin yaygınlaşmasının, tarım sektöründe çalışan kadın işgücünün sektörden dışlanması (displacement effect) ile sonuçlandığını ortaya koymaktadır.

5. SONUÇ ve POLİTİKA ÖNERİLERİ

Bu çalışmada, Türkiye tarım sektöründe 1991-2019 döneminde yaşanan teknolojik dönüşümün kadın istihdamı üzerindeki etkileri, yapısal kırılmaları dikkate alan zaman serisi analizi çerçevesinde incelenmiştir. Bu kapsamda elde edilen ampirik bulgular, Türkiye'de tarımsal mekanizasyon ile kadın istihdamı arasında uzun dönemde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle, tarımsal makineleşme düzeyindeki %1'lik bir artışın tarımdaki kadın istihdamını yaklaşık %2,89 oranında azaltması, Türkiye tarımında teknolojinin kadın emeğini tamamlayıcı değil, ikame edici bir nitelik taşıdığını göstermektedir. Bu durum, neoklasik büyüme teorilerinin teknolojik gelişmenin mutlak refah ve istihdam artışı sağlayacağı yönündeki genel kabulünün aksine, Türkiye özelinde Boserup'un (2007) "defeminizasyon" teziyle örtüşen bir dışlanma sürecinin yaşandığına işaret etmektedir. Kısa dönemli dinamikleri yansıtan Hata Düzeltme Modeli (ECM) sonuçlarında katsayının –0.71 olarak hesaplanması, sistemin herhangi bir şok sonrası dengeye dönüş hızının yüksek olduğunu gösterse de, bu durum ana eğilimin kadınların sektörden tasfiyesi yönünde olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

Elde edilen bu sonuçlar, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) perspektifinden değerlendirildiğinde, kalkınma politikalarında gözetilmesi gereken önemli bir ikilemi gözler önüne sermektedir. Tarımsal mekanizasyon, "İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme" (Amaç 8) hedefi doğrultusunda verimliliği artırırken, sürecin toplumsal cinsiyet perspektifinden yoksun yönetilmesi "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" (Amaç 5) hedeflerinden uzaklaşılmasına neden olmaktadır. Teknolojinin cinsiyet-nötr bir süreç olmadığı, aksine mevcut ataerkil iş bölümü pratikleri ile etkileşime girerek kadınları vasıfsız işgücü statüsüne hapsettiği veya işgücü piyasasının dışına ittiği görülmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin kalkınma vizyonu açısından, makineleşme sadece bir teknik modernizasyon sorunu olarak değil, aynı zamanda

sosyal bir uyum ve istihdam politikası sorunu olarak ele alınmalıdır. Bu bağlamda, politika yapıcıların önceliği, makineleşme sürecini durdurmak değil, bu sürecin yarattığı işgücü fazlasını soğuracak (absorbe edecek) kapsayıcı stratejiler geliştirmek olmalıdır.

Bu çerçevede geliştirilecek politikalarda, kadınların sadece teknolojinin pasif birer mağduru olmaktan çıkarılıp, tarımsal teknolojilerin kullanımı ve yönetimi konusunda eğitilmeleri kritik bir öneme sahiptir. Kırsal kalkınma programlarında kadınlara yönelik teknoloji okuryazarlığı ve makine kullanım eğitimlerinin zorunlu hale getirilmesi, SKA 5 hedefiyle uyumlu olarak kadınların güçlenmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca, makineleşme nedeniyle tarımdan kopan kadın emeğinin âtıl kalmaması adına, kırsal alanda tarıma dayalı sanayi ve hizmetler sektörünün teşvik edilmesi gerekmektedir. Tarımsal katma değer zincirinde yer alan işleme, paketleme ve pazarlama gibi alanlarda kadın istihdamının desteklenmesi hem kırsal göçün önlenmesi hem de kadınların ekonomik özgürlüklerinin korunması açısından elzemdir.

Çalışmanın sunduğu ve yukarıda ifade edilen bulgular ve politika çıkarımları, belirli sınırlılıklar çerçevesinde değerlendirilmelidir. Öncelikle, analizde kullanılan veriler ulusal düzeyde toplulaştırılmış serilerden oluşmaktadır. Türkiye'nin coğrafi bölgeleri arasındaki gelişmişlik farkları ve tarımsal üretim desenindeki çeşitlilik göz önüne alındığında, makineleşmenin etkisinin bölgesel düzeyde farklılaşabileceği gerçeği bu çalışmada makro ölçekli veri kısıtı nedeniyle göz ardı edilmiştir. İkinci olarak, çalışmada makineleşme göstergesi olarak genel makine yoğunluğu kullanılmış olup, traktör, biçerdöver veya sağım makineleri gibi farklı teknoloji türlerinin kadın istihdamı üzerindeki ayrıştırılmış etkileri incelenememiştir. Farklı teknoloji türlerinin istihdam üzerindeki etkilerinin homojen olmaması muhtemeldir. Son olarak, kullanılan istihdam verileri resmi kayıtları ve ILO tahminlerini esas almakta olup, kırsal alandaki ücretsiz aile işçiliği ve kayıt dışı istihdamın tam boyutlarını yansıtmakta yetersiz kalabilir.

Gelecek araştırmaların bu kısıtları aşacak şekilde, İBBS-2 veya il düzeyinde bölgesel panel veri analizlerine odaklanması literatüre önemli katkılar sağlayacaktır. Ayrıca, makineleşmenin türüne göre ayrıştırıldığı ve hane halkı düzeyindeki mikro verilerin kullanıldığı çalışmalar, teknolojinin hane içi iş bölümü ve kadınların zaman kullanımı üzerindeki etkilerini daha net ortaya koyabilir. Bu tür mikro ölçekli analizler, makineleşmenin sadece istihdam miktarı değil, aynı zamanda istihdamın niteliği ve kadınların refahı üzerindeki etkilerinin anlaşılmasına olanak tanıyarak, daha hedefe yönelik politika tasarımlarına zemin hazırlayacaktır.

KAYNAKÇA

Acemoglu, D. (2002). Directed technical change. The review of economic studies, 69(4), 781–809. https://doi.org/10.1111/1467-937x.00226

Afridi, F., Bishnu, M., & Mahajan, K. (2022). Gender and mechanization: Evidence from Indian agriculture. American journal of agricultural economics, 105(1), 52–75. https://doi.org/10.1111/ajae.12315

Ager, P., Goñi, M., & Salvanes, K. G. (2023). Gender-biased technological change: Milking machines and the exodus of women from farming. SSRN electronic journal. https://doi.org/10.2139/ssrn.4540211

Alesina, A., Giuliano, P., & Nunn, N. (2013). On the origins of gender roles: Women and the plough. The quarterly journal of economics, 128(2), 469–530. https://doi.org/10.3386/w17098

Boserup, E., Tan, S. F., & Toulmin, C. (2007). Woman's role in economic development. Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315065892

Breusch, T. S., & Godfrey, L. G. (1981). A Review of recent work on testing for autocorrelation in dynamic simultaneous models. In D. Currie, R. Nobay, & D. Peel, (Eds.), Macroeconomic analysis: essays in macroeconomics and econometrics (pp. 63-105). Croom Helm.

Brown, R. L., Durbin, J., & Evans, J. M. (1975). Techniques for Testing the Constancy of Regression Relationships Over Time. *Journal of the Royal Statistical Society Series B (Methodological), 37*(2), 149-163. https://doi.org/10.1111/j.2517-6161.1975.tb01532.x

Caunedo, J., & Kala, N. (2021). Mechanizing agriculture impacts on labor and productivity. Dispersion in financing costs and development. https://www.atai-research.org/wp-content/uploads/2020/12/MechanizingAg_Nov_2020.pdf

Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1979). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. Journal of the American statistical association, 74(366a), 427-431. https://doi.org/10.1080/01621459.1979.10482531

Elson, D. (1999). Labor markets as gendered institutions: Equality, efficiency and empowerment issues. World development, 27(3), 611–627. https://doi.org/10.1016/s0305-750x(98)00147-8

Euler, M., Cheesman, S., Keya, F., López-Ridaura, S., Rahman, M., & Krupnik, T. J. (2025). Gender (in)equity and the adoption of farm machinery: Opportunities and trade-offs in Bangladesh livestock systems. Journal of rural studies, 120, 103839. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2025.103839

Engle, R. F. (1982). Autoregressive conditional heteroscedasticity with estimates of the variance of United Kingdom inflation. *Econometrica, 50*(4), 987-1007. https://doi.org/10.2307/1912773

Goldin, C. (1994). The U-shaped female labor force function in economic development and economic history (NBER Working Paper No. 4707). National bureau of economic research. https://ssrn.com/abstract=233692

Hassan, M. F., & Kornher, L. (2020). Is mechanization in agriculture curse or blessing for the rural labor market in Bangladesh? AgEcon search (University of Minnesota, USA). https://doi.org/10.22004/ag.econ.304543

Jarque, C. M., & Bera, A. K. (1980). Efficient tests for normality, homoscedasticity and serial independence of regression residuals. Economics letters, 6(3), 255-259. https://doi.org/10.1016/0165-1765(80)90024-5

Kan, A. (2019). Türkiye'de bölgesel düzeyde tarımsal üretim değeri, kadınların işgücüne katılımı ve sermaye stoku arasındaki ilişkinin panel veri analizi ile karşılaştırması. Türk tarım ve doğa bilimleri dergisi, *6*(1), 52–63. https://doi.org/10.30910/turkjans.515347

Kebede, H. A. (2024). Agricultural mechanization and structural change: evidence from China. SSRN electronic journal. https://doi.org/10.2139/ssrn.5068954

Kubitza, C., Krishna, V. V., Klasen, S., Kopp, T., Nuryartono, N., & Qaim, M. (2024). Labor displacement in agriculture: evidence from oil palm expansion in Indonesia. Land economics, 100(3), 547–567. https://doi.org/10.3368/le.100.3.122122-0109r1

Kwiatkowski, D., Phillips, P. C., Schmidt, P., & Shin, Y. (1992). Testing the null hypothesis of stationarity against the alternative of a unit root: How sure are we that economic time series have a unit root?. Journal of econometrics, 54(1-3), 159-178. https://doi.org/10.1016/0304-4076(92)90104-Y

Lee, J., & Strazicich, M. C. (2013). Minimum LM unit root test with one structural break. economics bulletin, 33(4), 2483-2492. http://www.accessecon.com/Pubs/EB/2013/Volume33/EB-13-V33-I4-P234.pdf

Ma, W., Zhou, X., Boansi, D., Horlu, G. S. A., & Owusu, V. (2024). Adoption and intensity of agricultural mechanization and their impact on non-farm employment of rural women. World development, 173, 106434. https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2023.106434

Mahzab, M., Moogdho, B. M., Karim, M. A., Quisumbing, A. R., & Roy, S. (2025). Labor market and gender impacts of agricultural mechanization: Evidence from Bangladesh's combine harvester subsidy program (IFPRI project note). International food policy research institute. https://hdl.handle.net/10568/178946

Medagbe, F. M. K., Komatsu, S., Mujawamariya, G., & Saito, K. (2020). Men and women in rice farming in Africa: A cross-country investigation of labor and its determinants. Frontiers in sustainable food systems, 4. https://doi.org/10.3389/fsufs.2020.00117

Ozaydin, O., & Dagdemir, A. (2023). Unraveling the monetary policy-employment relationship in norway: an empirical analysis using ARDL modeling. In S. Sarıbaş (Ed.), Advanced and contemporary studies in social, human and administrative science (Vol. 1, pp. 150-166). Duvar publishing.

Page, E. S. (1954). Continuous inspection schemes. Biometrika, 41(1/2), 100-115. https://doi.org/10.2307/2333009

Pesaran, M. H., & Pesaran, B. (1997). Working with Microfit 4.0: Interactive Econometric Software Package (DOS and Windows Versions). Oxford, Oxford University Press.

Pesaran, M. H., & Shin, Y. (1995). An autoregressive distributed lag modeling approach to cointegration analysis. Cambridge, UK: Department of Applied Economics, University of Cambridge.

Pesaran, M. H., & Shin, Y. (1998). Generalized impulse response analysis in linear multivariate models. Economics letters, 58(1), 17-29.

https://doi.org/10.1016/S0165-1765(97)00214-0

Pesaran, M. H., & Shin, Y. (1999). An autoregressive distributed lag modeling approach to cointegration analysis. In Strom, S., Holly, A., & Diamond, P. (Eds.), Centennial Volume of Ragnar Frisch (pp. 371-413). Cambridge: Cambridge University Press.

Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. Journal of applied econometrics, 16(3), 289–326. https://doi.org/10.1002/jae.616

Pesaran, M. H., & Smith, R. P. (1998). Structural analysis of cointegrating VAR's. Journal of economic surveys, 12(5), 471-505. https://doi.org/10.1111/1467-6419.00065

Pielago, A. C., Bacares, B. L., & Onsay, E. A. (2025). How do gender-based employment, agricultural machinery, and fertilizers influence regional agricultural productivity? Panel analyses for South and Southeast Asian countries. Rural and regional development, 3(2), 10004. https://doi.org/10.70322/rrd.2025.10004

Phillips, P. C., & Perron, P. (1988). Testing for a unit root in time series regression. Biometrika, 75(2), 335-346. https://doi.org/10.1093/biomet/75.2.335

Ramsey, J. B. (1969). Tests for specification errors in classical linear least-squares regression analysis. Journal of the royal statistical society series b: (methodological), 31(2), 350-371. https://doi.org/10.1111/j.2517-6161.1969.tb00796.x

Rodrik, D. (2016). Premature deindustrialization. Journal of economic growth, 21(1), 1–33. https://doi.org/10.1007/s10887-015-9122-3

Sarıoğlu, T. (2025). Demographic aging in agriculture: Implications for employment in Turkish agriculture. Turkish journal of agricultural and natural sciences, 12(4), 979–991. https://doi.org/10.30910/turkjans.1745369

Schwarz, G. (1978). Estimating the dimension of a model. *The annals of statistics*, 461-464. https://www.jstor.org/stable/2958889

Takeshima, H. (2023). Agricultural mechanisation and gendered labour activities across sectors: Micro-evidence from multi-country farm household data. Journal of agricultural economics, 75(1), 425–456. https://doi.org/10.1111/1477-9552.12564

Tejani, S., & Milberg, W. (2016). Global defeminization? Industrial upgrading and manufacturing employment in developing countries. Feminist economics, 22(2), 24–54. https://doi.org/10.1080/13545701.2015.1120880

TÜRKİYE'DE TARIMSAL İSTİHDAMIN İHRACAT PERFORMANSINA ETKİSİ: YAPISAL KIRILMA ALTINDA ARDL ANALİZİ

Özgür ÖZAYDIN
Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İİBF
ozaydin@omu.edu.tr - ORCID ID: 0000-0003-0579-9432
Anıl DAĞDEMİR
Araştırma Görevlisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İİBF
anil.dagdemir@omu.edu.tr- ORCID ID: 0000-0002-1087-0849

ÖZ

Bu araştırma, Türkiye ekonomisi özelinde tarım sektöründeki istihdam ile mal ve hizmet ihracatı arasındaki etkileşimi ampirik bir düzlemde sorgulamayı amaçlamaktadır. 1991'den 2024 yılına kadar uzanan yıllık verilerin kullanıldığı çalışmada; tarımsal istihdam bağımlı değişken, sabit fiyatlarla mal ve hizmet ihracatı ise temel açıklayıcı değişken olarak modele dahil edilmiştir. Analizde kullanılan veriler Dünya Bankası (WDI) ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) kaynaklarından temin edilmiştir. Değişkenlerin zaman serisi özelliklerini belirlemek amacıyla uygulanan Lee-Strazicich birim kök testi, serilerin yapısal kırılmalar altında durağanlık seviyelerinin I(0) ve I(1) şeklinde karma bir yapıda olduğunu göstermiştir. Değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisini ortaya koymak için ARDL yaklaşımı tercih edilmiştir. Modelin güvenilirliğini sınayan Jarque-Bera, Breusch-Godfrey, ARCH ve Ramsey RESET testleri sonucunda herhangi bir ekonometrik soruna rastlanmamış; CUSUM ve CUSUM Square testleri ile de parametrelerin istikrarlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın en dikkat çekici bulgusu, tarımsal istihdam ile ihracat arasında ters U biçimli (karesel) bir ilişkinin varlığıdır. Bu bulguya göre, tarımsal istihdam belirli bir eşik noktasına kadar ihracatı pozitif yönde etkilerken, eşik aşıldıktan sonra etki negatife dönmektedir. Bu sonuç, Türkiye'nin ihracat odaklı büyüme stratejilerinde tarımsal işgücü planlamasının önemini vurgulamaktadır. Sonuç olarak çalışma, tarımsal işgücü ve ihracat ekseninde, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme (Amaç 8) ile Sorumlu Üretim ve Tüketim (Amaç 12) hedefleriyle doğrudan ilgilidir.

Anahtar Kelimeler: İhracat, Tarım İstihdamı, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, ARDL Sınır Testi, Yapısal Kırılma.

ABSTRACT

This research aims to empirically investigate the interaction between employment in the agricultural sector and the export of goods and services within the context of the Turkish economy. Utilizing annual data spanning from 1991 to 2024, the study incorporates agricultural employment as the dependent variable and the export of goods and services (at constant prices) as the primary explanatory variable. The data utilized in the analysis were obtained from the World Bank (WDI) and the International Labour Organization (ILO) databases. To determine the time-series properties of the variables, the Lee-Strazicich unit root test was applied, revealing a mixed structure of stationarity levels (I(0) and I(1)) under structural breaks. The ARDL approach was preferred to uncover the cointegration relationship between the variables. Diagnostic tests, including Jarque-Bera, Breusch-Godfrey, ARCH, and Ramsey RESET, were conducted to ensure model reliability, finding no econometric issues; furthermore, the CUSUM and CUSUM Square tests confirmed the stability of the parameters. The most striking finding of the study is the existence of an inverse U-shaped (quadratic) relationship between agricultural employment and exports. According to this finding, while agricultural employment positively affects exports up to a specific threshold point, the impact turns negative once this threshold is exceeded. This result emphasizes the critical importance of agricultural labor planning within Türkiye's export-oriented growth strategies. Consequently, in the axis of agricultural labor and exports, the study is directly related to the United Nations Sustainable Development Goals of Decent Work and Economic Growth (Goal 8) and Responsible Consumption and Production (Goal 12).

Keywords: Exports, Agricultural Employment, Sustainable Development Goals, ARDL Bound Test, Structural Break.

6. GİRİŞ

Ekonomik kalkınma yazınında, faktör donanımlarının sektörel dağılımı ile dış ticaret performansı arasındaki ilişki, ülkelerin büyüme stratejilerini şekillendiren en temel tartışma konularından biridir (Krueger, 1977). Özellikle gelişmekte olan piyasalarda, tarım sektörünün işgücü deposu olma niteliği ile ülkenin ihracat kapasitesi arasındaki bağ, yapısal dönüşüm süreçlerinin anlaşılması adına kritik bir önem taşımaktadır. Klasik ticaret teorileri, bir ülkenin hangi faktörde zenginse o faktörü yoğun kullanan malları ihraç edeceğini öngörürken (Heckscher,1919; Ohlin, 1933), modern büyüme modelleri ise tarımdan sanayiye emek transferinin ihracatın katma değerini nasıl dönüştürdüğüne odaklanmaktadır (Lewis, 1954). Küresel rekabetin maliyet avantajından ziyade verimlilik artışlarına dayandığı günümüz konjonktüründe, tarımsal istihdamın ihracat üzerindeki rolünün ampirik olarak test edilmesi, sürdürülebilir kalkınma hedefleri açısından da önem taşımaktadır.

Tarımsal istihdamın ihracat performansını desteklediğini savunan görüşler, genellikle karşılaştırmalı üstünlükler ve girdi tedariki mekanizmalarına dayanmaktadır. Bu perspektife göre, tarımsal işgücünün yoğunluğu, emek-yoğun ihracat mallarının üretim maliyetlerini düşürerek uluslararası piyasalarda rekabet avantajı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, tarım sektörünün, gıda ve hammadde arzını güvence altına alarak, ihracata yönelik sanayi dallarının ihtiyaç duyduğu girdileri düşük maliyetle temin etmesi de mümkündür (Johnston & Mellor, 1961). Bu bağlamda tarımsal istihdam, ihracat odaklı büyümenin ilk aşamalarında bir kaldıraç görevi görerek dış ticaret hacminin genişlemesine pozitif katkı sunabilmektedir.

Öte yandan, tarımsal istihdamın belirli bir eşikten sonra ihracat performansını sınırlayabileceğine dair güçlü teorik argümanlar da mevcuttur. Yapısal atalet veya verimlilik tuzağı olarak nitelendirilebilecek bu duruma göre, işgücünün tarımda aşırı yığılması, emeğin marjinal verimliliğinin düşmesine ve kaynakların düşük katma değerli sektörlerde sıkışmasına neden olabilir (Matsuyama, 1992). İhracatın nitelik değiştirmesi ve yüksek teknolojiye evrilmesi gereken dönemlerde, tarımsal istihdamın yüksek kalmaya devam etmesi, sanayi ve hizmetler sektörüne gerekli olan işgücü transferini geciktirerek ihracat gelirlerinin potansiyelin altında kalmasına yol açabilir.

Bu iki temel görüşün dışında, kurumsal altyapı ve teknolojik gelişim gibi faktörler, tarımsal istihdam ile ihracat arasındaki ilişkiyi daha karmaşık bir yapıya büründürmektedir. Yapısal dönüşüm literatüründe tarımsal kalkınma merkeze alınmakta ve tarımsal teknolojideki gelişmelerin işgücünü serbest bırakan temel mekanizma olduğu vurgulanmaktadır (Gollin vd.,

2002). Bu yaklaşıma göre, artan verimlilik sayesinde gıda problemini aşan ekonomilerde, tarımsal istihdam azalırken yaratılan üretim fazlası, ihracat kapasitesinin artmasına olanak tanıyabilmektedir. Ancak bu içsel dönüşüm sürecinin yanı sıra küreselleşme, dış talep şokları ve rekabet koşulları gibi dışsal faktörler de istihdamın sektörel dağılımını ve ihracat performansını doğrudan etkileyebilmektedir (McMillan vd., 2014). Dolayısıyla tarımsal işgücü ile ihracat arasındaki bağ, ülkenin gelişmişlik seviyesi ve küresel piyasalarla entegrasyon kapasitesine göre farklılaşan dinamik bir süreçtir.

Mevcut teorik çeşitlilik, tarımsal istihdam ve ihracat arasındaki ilişkinin tekdüze bir yapı arz etmediğini, aksine zamana ve yapısal değişimlere duyarlı olduğunu göstermektedir. Türkiye ekonomisi çerçevesinde tarımsal istihdam-ihracat ilişkisinin dinamiklerini çözümlemeyi amaçlayan bu çalışmanın ikinci bölümünde konuya ilişkin literatür özetlenmiştir. Üçüncü bölümde, araştırmada kullanılan veri seti ve metodoloji tanıtılmıştır. Dördüncü bölümde analizden elde edilen ampirik bulgular tartışılmış, sonuç bölümünde ise politika yapıcılar için öneriler sunulmuştur.

7. YAZIN TARAMASI

Çalışmanın bu bölümünde tarımsal istihdam ihracat ilişkisi bağlamında mevcut literatüre ilişkin güncel bulgular kısaca özetlenmiştir.

Mahmood ve Munir (2018), Johansen eşbütünleşme testi ve Engle-Granger nedensellik analizi yöntemlerini uyguladıkları çalışmalarında, Pakistan ekonomisine ait 1970-2014 dönemini kapsayan verileri incelemişlerdir. Yazarlar, gerçekleştirdikleri analizler neticesinde tarımsal ihracatın işgücüne katılım oranı üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu ve tarımsal ihracattan işgücüne katılım oranına doğru işleyen tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin bulunduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Eshetu ve Mehare (2020), 1998-2018 dönemini kapsayan verilerle Etiyopya'daki tarımsal ihracatın belirleyicilerini inceledikleri çalışmalarında, analiz yöntemi olarak sistem genelleştirilmiş momentler tahminleyicisinden yararlanmışlardır. Yazarlar, gerçekleştirdikleri bu dinamik panel veri analizi neticesinde, işgücünün tarımsal ihracat performansı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir etkisi olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

Khan vd. (2020), Pakistan özelinde gerçekleştirdikleri ve 1976-2016 dönemini kapsayan araştırmalarında, değişkenler arasındaki dinamikleri incelemek maksadıyla ARDL sınır testi yaklaşımı ile VECM Granger nedensellik analizini kullanmışlardır. Söz konusu çalışmada

yazarlar, gerçekleştirilen ekonometrik analizler neticesinde tarımsal istihdam ile tarımsal ürün ihracatı arasında karşılıklı (çift yönlü) bir nedensellik ilişkisi bulunduğu sonucuna ulaşmışlardır

Dirir (2022), tarımsal ürün üretiminde dünyada ilk sıralarda yer alan 16 ülkenin 2002-2022 yılları arasındaki verilerini Havuzlanmış En Küçük Kareler, Sabit Etkiler ve Rassal Etkiler yöntemleriyle analiz ettiği çalışmasında, tarımsal ihracatı etkileyen faktörleri incelemiştir. Araştırmacı, gerçekleştirdiği ekonometrik analizler neticesinde, tarımsal istihdam değişkeninin tarımsal ihracat miktarı üzerinde, özellikle Havuzlanmış EKK model sonuçlarına göre istatistiksel olarak anlamlı ve azaltıcı bir etkisi olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Ogunniyi vd. (2023), Güney Afrika ülkelerini kapsayan ve 1991–2018 dönemine ait verileri kullandıkları çalışmalarında, değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkileri incelemek amacıyla Pedroni ve Kao panel eşbütünleşme testlerini uygulamışlardır. Elde edilen bulgular, ele alınan serilerin uzun dönemde birlikte hareket ettiğini ve aralarında istikrarlı bir eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Ramzan ve Li (2023), 2002 ile 2018 yılları arasındaki verileri kullanarak dünya genelindeki 137 ülkeyi kapsayan analizlerinde, model ve değişken seçimi için Lasso tekniklerinden yararlanmış; tahminleme aşamasında ise Driscoll-Kraay, Newey-West, Panel Kantil Regresyon, Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM) ve IV-Lasso gibi çeşitli ekonometrik yöntemleri uygulamışlardır. Çalışmanın istihdam piyasası göstergelerine odaklanan bulguları incelendiğinde, işsizlik oranları ile tarımsal ihracat yoğunluğu arasında ters yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Yazarlar, analiz sonuçlarına dayanarak, işsizlik düzeyindeki artışın tarımsal ihracatın ekonomik performansı üzerinde azaltıcı bir etki yarattığı sonucuna varmışlardır.

Kumar vd. (2024), Hindistan'ın tarımsal ihracat dinamiklerini 2011-2021 yıllarını kapsayan veri seti ile yaptıkları çalışmalarında Sistem Genelleştirilmiş Momentler (System GMM) yöntemini kullanmışlardır. Araştırmacılar, oluşturdukları model çerçevesinde tarımsal istihdamın ihracat üzerindeki rolünü değerlendirmiş ve analiz sonucunda tarım sektöründeki istihdamın, tarımsal ihracat miktarı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı, net ve sağlam bir etkisinin bulunmadığı bulgusuna ulaşmışlardır.

Aytekin (2024), Johansen eşbütünleşme testi ve vektör hata düzeltme modeli yöntemlerini kullandığı çalışmasında, Türkiye ekonomisi özelinde 2013 yılının ikinci çeyreği ile 2024 yılının ikinci çeyreğini kapsayan dönemdeki verileri analiz etmiştir. Yazar, araştırmasında tarım sektöründe meydana gelen istihdam artışlarının kısa dönemde ihracatı pozitif yönde etkilediği,

buna karşın uzun dönemde söz konusu artışın ihracat üzerinde negatif bir etkiye neden olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Abedı (2025), Türkiye özelinde gerçekleştirdiği çalışmada 1986 ile 2023 yılları arasındaki verileri kullanarak tarımsal istihdamın dış ticaret dinamikleriyle olan ilişkisini Doğrusal Olmayan Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif (NARDL) yöntemiyle analiz etmiştir. Araştırmanın sonucunda yazar, tarımsal ürün ihracatındaki pozitif şokların uzun vadede istihdam seviyelerini aşağı çektiğini, kısa dönemli analizlerde ise ihracat rakamlarında görülen azalışların istihdamı negatif yönde etkilediğini ortaya koymuştur.

Reginald vd. (2025), Nijerya ekonomisi özelinde tarım sektörü gelişimi ile işsizlik arasındaki etkileşimi ele aldıkları bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. 1990-2023 dönemine ait verilerin kullanıldığı bu araştırmada, değişkenler arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişkileri belirlemek amacıyla En Küçük Kareler Yöntemi, Johansen Eşbütünleşme Testi, Granger Nedensellik Testi ve Vektör Hata Düzeltme Modeli uygulanmıştır. Çalışmanın ihracat eksenindeki bulguları incelendiğinde, tarımsal ihracatın işsizlik oranı üzerinde negatif yönlü bir etkisi olduğu, ancak bu ilişkinin istatistiksel olarak anlamlılık taşımadığı sonucuna ulaşılmıştır.

8. MODEL ve VERİ SETİ

8.1. Model

Tarım sektöründeki istihdam düzeyinin toplam ihracat hacmiyle olan ilişkisini Türkiye örneği çerçevesinde modellemek için kurulan ekonometrik model Denklem (1) aracılığı ile tanımlanmıştır.

$EX_t = \alpha_{0a_t} + \alpha_{1a_t} AE_t + \alpha_{2a_t} AE_t^2 + \epsilon_{0a_t}$	(4)

Denklem (1)'de, toplam ihracat (EX) ile tarımsal istihdam (AE) arasındaki ilişki modellenirken, olası bir eşik değerinin varlığını sınayabilmek amacı ile karesel terime (AE^2) de yer verilmiştir. α ve ϵ ifadeleri ise sırasıyla en küçük kareler tahmincileri ile hata terimini temsil etmektedir.

Denklem (1) ile ifade edilen model kapsamında tahmin edilecek olan parametrelerin esneklik değerlerini ifade etmesini sağlamak amacıyla, ilgili model doğal logaritma formunda yeniden düzenlenerek Denklem (2) ile gösterilmiştir.

$ex_t = \alpha_{0b_t} + \alpha_{1b_t} ae_t + \alpha_{1b_t} ae_t^2 + \epsilon_{0b_t}$	(5)

8.2. Veri Seti

Çalışmada kullanılan veri seti, Türkiye ekonomisi için 1991-2024 periyodunu kapsayan yıllık zaman serilerine dayanmaktadır. Bu kapsamda, ihracat hacmini temsilen Dünya Bankası veri tabanından (WDI) alınan 2015 sabit fiyatları ile ABD doları cinsinden mal ve hizmet ihracatı serisi kullanılırken; tarımsal işgücü göstergesi olarak Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından sağlanan ve bin kişi bazında ifade edilen istihdam verileri tercih edilmiştir.

9. YÖNTEM ve BULGULAR

Ampirik bulguların güvenilirliğini sağlamak ve sahte regresyon riskinden kaçınmak amacı ile, analiz süreci serilerin durağanlık özelliklerinin teşhisiyle başlatılmıştır. Bu kapsamda, değişkenlerin durağanlık yapıları incelenmiş ve bütünleşme dereceleri bağlamında elde edilen bulgular analizde kullanılacak en doğru ekonometrik yöntemin belirlenmesinde temel referans noktası kabul edilmiştir.

9.1. Durağanlık Testi

Çalışmanın bu bölümünde, tarımsal istihdam ve ihracat serilerinde meydana gelebilecek olası bir yapısal kırılmanın, Augmented Dickey Fuller (ADF) (Dickey ve Fuller, 1979), Phillips Perron (PP) (Phillips ve Perron, 1988) ve KPSS (Kwiatkowski vd., 1992) gibi geleneksel testlerde durağan olmama (non-stationarity) eğilimi yaratabileceği gerçeğinden hareketle durağanlık sınamalarında yapısal değişimleri içsel olarak modelleyen Lee-Strazicich (LS) (Lee & Strazicich, 2013) testi tercih edilmiştir. Bu bağlamda elde edilen bulgular Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 6. LS Birim Kök Testi Bulguları

	Sabit		**Sabit ve Trend**	
Değişken	Test İstatistiği	Kırılma Yılı	Test İstatistiği	Kırılma Yılı
$\boldsymbol{ex}$	-2,56 (4)	2002	-6,04*** (4)	2002
$\boldsymbol{\Delta ex}$	-5,91*** (2)	2008	n/a	n/a
$\boldsymbol{ae}$	-3,38* (4)	2000	-3,82 (4)	2008
$\boldsymbol{\Delta ae}$	n/a	n/a	-5,04*** (0)	1997
$\boldsymbol{ae^2}$	-3,40* (4)	2000	-3,81 (4)	2008
$\boldsymbol{\Delta ae^2}$	n/a	n/a	-5,10*** (0)	1997

****, **, ve *, sırası ile 1%, 5%, ve 10% düzeyinde ilgili değişkenin durağan olduğunu göstermektedir. Parantez içindeki değerler uygun gecikme sayılarını göstermektedir.*

Tablo 1'de özetlenen Lee-Strazicich testi sonuçları, değişkenlerin durağanlık özelliklerinin modelin deterministik yapısına (sabit veya sabit ve trend) göre tamamen farklılaştığını göstermektedir. Yalnızca sabit terimin bulunduğu modelde, tarımsal istihdam değişkenleri ae

ve ae^2 düzey değerlerinde $[I(0)]$ durağan iken; ihracat serisi (ex) birim kök içermekte ve ancak farkı alındığında 2008 yılındaki kırılma ile durağanlaşmaktadır $[I(1)]$. Buna karşılık, modele trend bileşeni eklendiğinde ise stokastik yapı tersine dönmektedir. Bu çerçevede, sabit ve trend içeren modelde ihracat serisi (ex) 2002 yılındaki yapısal kırılma altında düzey değerinde durağan $[I(0)]$ bulunurken, tarımsal istihdam serileri (ae) ve (ae^2) birinci farklarında durağanlaşmaktadır $[I(1)]$.

9.2. ARDL Eşbütünleşme Analizi

Lee-Strazicich birim kök testi sonuçları, değişkenlerin farklı bütünleşme derecelerine $I(0)$ ve $I(0)$ sahip olduğunu ve seriler arasında homojen bir durağanlık yapısının bulunmadığını ortaya koyduğundan ve bu durumda tüm değişkenlerin aynı mertebeden durağan olmasını gerektiren geleneksel eşbütünleşme tekniklerinin uygulanması mümkün olmadığından (Özaydın ve Dağdemir, 2023), tarımsal istihdam ile ihracat arasındaki ilişkinin Türkiye örneği bağlamında incelenmesi için, değişkenlerin bütünleşme derecesinden bağımsız olarak uygulanabilen Gecikmesi Dağıtılmış Ardışık Bağlanım (ARDL) sınır testi yaklaşımı (Pesaran ve Pesaran, 1997; Pesaran ve Smith, 1998; Pesaran ve Shin, 1995, 1998, 1999; Pesaran vd., 2001) kullanılmıştır. Değişkenlerin bütünleşme derecelerinin farklı olmasının yanı sıra ilgili yöntemin tercih edilmesindeki diğer kritik faktörler ise, ARDL tahmincilerinin sınırlı gözlem sayısına sahip veri setlerinde dahi istatistiksel olarak sağlam (robust) sonuçlar üretebilme kapasitesine sahip olması ve ARDL yönteminde her bir değişkenin farklı gecikme uzunlukları ile modellenebilmesi ile kısa ve uzun dönemli ilişkilerin eş anlı olarak analiz edilebilmesidir.

Bu bağlamda, yapısal kırılma (d_{2008}) [1] ve trend (T) parametrelerini de içeren modelin ARDL formu Denklem (3) ile gösterilmiştir.

$ex_t = \alpha_{0c} + \sum_{i=1}^{c_1} \alpha_{1c}\, ex_{t-i} + \sum_{i=0}^{c_2} \alpha_{2c}\, ae_{t-i} + \sum_{i=0}^{c_3} \alpha_{3c}\, ae_{t-i}^2 + \alpha_{4c} d_{2008} + \alpha_{5c} T + \beta_{1c} ex_{t-1} + \beta_{2c} ae_{t-1} + \beta_{ec} ae_{t-1}^2 + \epsilon_{0ct}$	(6)

Denklem (3) ile ifade edilen ve tarımsal istihdam ile ihracat arasındaki kısa ve uzun vadeli ilişkileri analiz etmek üzere kurgulanan ARDL modelinde; optimum gecikme dağılımı, Akaike Bilgi Kriteri (AIC) (Akaike, 1973, 1998) çerçevesinde incelenmiş ve yapılan sınamalar

[1] İlgili model LS testinin sabit ve trend içeren modeli tarafından önerilen 2002 kırılma yılını ifade eden d_{2002} kukla değişkeni kullanılarak da tahmin edilmiş; ancak ilgili model istatistiki olarak anlamsız olduğundan, söz konusu model yerine istatistiki olarak anlamlı olan ve d_{2008} kukla değişkeninin yer aldığı ARDL(3,4,4) modeli tercih edilmiştir.

sonucunda, AIC kriterinin minimizasyonu bağlamında, en uygun yapının ARDL(3,4,4) olduğu saptanmıştır.

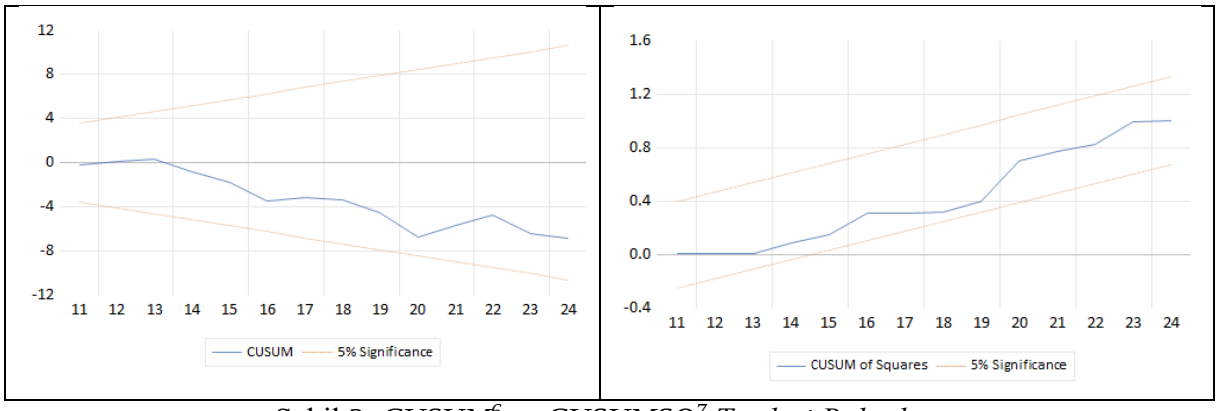
Optimal ARDL yapısının belirlenmesinin ardından ilgili model tanısal denetim testlerine tabi tutulmuş ve ilgili tanısal denetim sınamalarına ilişkin bulgular Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 7. Tanısal Denetim Testi Bulguları

Test	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
Jarque-Bera[2]	1,52	0,46
Breusch-Godfrey[3]	2,1	0,15
ARCH[4]	0,15	0,95
Ramsey RESET[5]	0,48	0,49

Tablo 2'de yer alan bulgular, ARDL(3,4,4) modelinde herhangi bir model kurma hatası (mis-specification) bulunmadığı Ramsey RESET testi $(p = 0{,}49)$ ile ortaya koyarken; ARCH testi istatistiğinin olasılık değeri (0,95), hata terimlerinde değişen varyans sorununun mevcut olmadığını göstermiştir. Benzer biçimde, Breusch-Godfrey testi sonuçları $(p = 0{,}15)$ modelde ardışık bağlanım probleminin bulunmadığına işaret etmekte olup; Jarque-Bera istatistiği de $(p = 0{,}46)$ de kalıntıların normal dağılım varsayımını ihlal etmediğini göstermektedir.

Yukarıda ifade edilen tanısal denetim testlerinin ardından model parametrelerinin zaman içindeki istikrarı da ayrıca sınanmış ve elde edilen bulgular Şekil 1 ile gösterilmiştir.

Şekil 2. *CUSUM[6] ve CUSUMSQ[7] Testleri Bulguları*

[2] (Jarque & Bera, 1980)

[3] (Breusch & Godfrey,1981)

[4] (Engle, 1982)

[5] (Ramsey,1969).

[6] (Page,1954)

[7] (Brown et.al, 1975)

Şekil 1'de sunulan CUSUM ve CUSUMSQ grafikleri incelendiğinde şeklin sol panelinde yer alan CUSUM istatistiği, analiz döneminin tamamı boyunca %5 kritik sınır değerleri içerisinde hareket ederek model parametrelerinde zamana bağlı bir istikrarsızlık sorunu bulunmadığını, ilgili test bağlamında, ortaya koymuştur. Benzer biçimde, şeklin sağ panelinde gösterilen CUSUMSQ istatistiği de güven aralığının dışına taşmayarak model parametrelerinin istikrarlı olduğunu doğrulamıştır.

Türkiye örneği için, 1911-2024 dönemine ilişkin olarak, tarımsal istihdam ile ihracat arasındaki olası ilişkilerin analiz edilmesi için oluşturulan ARDL(3,4,4) modelinin tanısal denetim testleri ve parametre istikrarı bağlamında herhangi bir sorun içermediğinin ilgili sınamalar aracılığı ile ortaya konmasının ardından analize tarımsal istihdam ile ihracat arasında eş bütünleşme ilişkisi bulunup bulunmadığının sınanması amacı ile Sınır Testi ile devam edilmiştir.

Sınır testi prosedüründe temel karar mekanizması, hesaplanan F ve t istatistiklerinin asimptotik kritik değerlerle (alt sınır ve üst sınır değerleri) karşılaştırılmasına dayanır. Değişkenler arasında anlamlı bir uzun dönem ilişkisinden söz edebilmek için, ilgili test istatistiklerinin üst kritik sınır değerini aşması gerekmektedir. İstatistiklerin alt sınırın altında kalması eş bütünleşmenin yokluğuna işaret ederken, iki sınır arasında kalan değerler kararsızlık (inconclusive) bölgesi olarak tanımlanır.

Bu bağlamda, Türkiye ekonomisi özelinde, tarımsal istihdam ve ihracat arasındaki olası uzun dönem dengesini sınayan F ve t testi bulguları Tablo 3'te raporlanmıştır.

Tablo 8. Sınır Testi

Test	F	Test	t
Hesaplanan Test İstatistiği	7,01**	Hesaplanan Test İstatistiği	-4,18**
Kritik Üst Sınır Değeri (%5)	6,74	Kritik Üst Sınır Değeri (%5)	-3,95
Kritik Alt Sınır Değeri (%5)	5,55	Kritik Alt Sınır Değeri (%5)	-3,41

****, **, ve *, hesaplanan test istatistiği değerinin sırası ile 1%, 5%, ve 10% düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.*

Tablo 3'ten de görülebileceği üzere hesaplanan F (7,01) ve t (–4,18) test istatistikleri, %5 anlamlılık düzeyindeki kritik üst sınır değerlerinin (sırasıyla 6,74 ve -3,95) –mutlak değer bağlamında– üzerinde yer almıştır. Söz konusu bu bulgu, değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisi olmadığını ifade eden yokluk hipotezinin %5 anlamlılık düzeyinde reddedildiğini ve dolayısı ile tarımsal istihdam ve ihracat arasında -tarımsal istihdamın ihracatın uzun dönem zorlayıcı değişkeni olduğu (long-run forcing variable)- bir eşbütünleşme ilişkisi bulunduğunu göstermektedir.

9.3. Hata Düzeltme Modeli

Sınır Testi bulgularının Türkiye örneği için tarımsal istihdam ve ihracat arasında eş bütünleşme ilişkisi bulunmadığı biçiminde hipotezinin reddedilmesi gerektiğini ortaya koyması sonrasında, ilgili değişkenler arasındaki kısa dönem dinamikleri, aşağıda yer alan Tablo 4'te bulguları verilen, Hata Düzeltme Modeli ile incelenmiştir.

Tablo 9. ARDL (3,4,4) Hata Düzeltme Modeli

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	p-değeri
γ_{t-1}	-1,25	0,25	-4,90	0,00***
Δex_{t-1}	0,60	0,27	2,15	0,04**
Δex_{t-2}	0,52	0,26	2,00	0,06*
Δae_t	55,15	17,08	3,22	0,00***
Δae_{t-1}	4,09	11,25	0,36	0,72
Δae_{t-2}	-32,42	9,56	-3,38	0,00***
Δae_{t-3}	-22,93	9,70	-2,36	0,03**
ae_t^2	-3,15	0,97	-3,22	0,00***
ae_{t-1}^2	-0,24	0,64	-0,38	0,70
ae_{t-2}^2	1,84	0,54	3,41	0,00***
ae_{t-3}^2	1,30	0,55	2,35	0,03**
d_{2008}	-0,04	0,07	-0,58	0,56
C	-212,50	43,38	-4,89	0,00***
T	0,06	0,01	4,91	0,00***

***, **, ve *, *ilgili katsayının sırası ile 1%, 5%, ve 10% düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.*

Tablo 4'te yer alan Hata Düzeltme Modeli sonuçlarına göre, hata düzeltme terimi (γ_{t-1}) -1.25 olarak bulunmuştur ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. İlgili katsayının mutlak değer anlamında 1 ile 2 değerleri arasında yer alıyor olması sistemin uzun dönemli dengeye dönüş sürecinde dalgalı (oscillatory) bir yapı izlediğini göstermektedir.

9.4. Uzun Dönem Modeli

Tarımsal istihdam ve ihracat değişkenlerin uzun vadede birlikte hareket ettiğine dair kanıtların elde edilmesinin ardından, çalışmanın bu aşamasında söz konusu ilişkinin yönü ve büyüklüğü ARDL uzun dönem modeli aracılığı ile incelenmiş ve söz konusu inceleme kapsamında elde edilen bulgular Tablo 5 ile özetlenmiştir.

Tablo 10. ARDL () Eşbütünleşme Modeli

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	p-değeri
ae_t	44,56	11,04	4,03	0,00***
ae_t^2	-2,56	0,63	-4,06	0,00***

***, **, ve *, *ilgili katsayının sırası ile 1%, 5%, ve 10% düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.*

Tablo 5'te detaylandırılan uzun dönem katsayıları incelendiğinde, tarımsal istihdamın düzey değerine (ae) ait katsayının pozitif (44,56), karesine ilişkin katsayının (ae^2) ise negatif (-2,56) ve istatistiksel olarak anlamlı bulunması, iki değişken arasında doğrusal olmayan (non-linear) Ters-U şeklinde bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgu, tarımsal istihdamın ihracat üzerindeki etkisinin başlangıçta pozitif olduğunu, ancak tarımsal istihdamın belirli bir eşik değerine (6 milyon kişi) ulaşmasının ardından bu etkinin negatife döndüğünü göstermektedir. Bu durum, tarımsal istihdamın bahse konu kritik değeri aşması durumunda, sektördeki aşırı istihdamın gizli işsizlik, verimlilik kaybı vb. süreçler yolu ile Türkiye'nin toplam ihracat performansı üzerinde baskılayıcı bir unsur haline geleceğini ortaya koymaktadır

10. SONUÇ ve POLİTİKA ÖNERİLERİ

Türkiye örneği özelinde 1991-2024 dönemini kapsayan çalışmanın analiz bulguları, tarımsal işgücü ile mal ve hizmet ihracatı arasında ters U biçimli, karesel bir ilişki olduğunu ortaya koyarak, kalkınma literatüründeki "işgücü deposu" ve "verimlilik tuzağı" tartışmalarına ampirik bir kanıt sunmaktadır. Elde edilen sonuçlar, tarımsal istihdamın ihracat üzerindeki etkisinin belirli bir eşik noktasına kadar pozitif seyrettiğini, ancak bu doyum noktası aşıldıktan sonra marjinal katkının negatife döndüğünü göstermektedir. Yaklaşık 6 milyon çalışan seviyesinde belirlenen bu eşik değer, tarım sektörünün emek yoğun yapısının ihracat maliyetlerini düşürücü rekabetçi avantajının, bir noktadan sonra yerini gizli işsizliğe ve kaynakların verimsiz kullanımına bıraktığına işaret etmektedir. Bu durum, Türkiye'nin ihracat odaklı büyüme stratejisinde tarımsal işgücünün salt niceliksel bir girdi olarak değil, verimlilik ekseninde planlanması gereken stratejik bir unsur olduğunu göstermektedir.

Söz konusu bulgular, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) perspektifinden değerlendirildiğinde, çalışmanın çıktıları doğrudan İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme (Amaç 8) ve Sorumlu Üretim ve Tüketim (Amaç 12) hedefleriyle örtüşmektedir. Tarımsal istihdamın verimlilik sınırları içinde tutulması, hem işgücü piyasalarındaki ataletin önlenmesi hem de ihracatın katma değerinin artırılması açısından kritik bir önem taşımaktadır. Zira analiz sonuçlarının da işaret ettiği üzere, eşik değerin üzerindeki istihdam yığılması, ihracat gelirlerini baskılayan bir unsura dönüşerek sürdürülebilir ekonomik büyüme hedeflerini sekteye uğratma potansiyeli taşımaktadır. Dolayısıyla, tarımsal işgücünün sanayi ve hizmetler sektörüne kademeli ve planlı transferi yönünde geliştirilecek politikalar sadece sektörel bir gereklilik değil, aynı zamanda küresel rekabetçiliğin ve sürdürülebilir kalkınmanın bir ön koşulu olarak ortaya çıkmaktadır.

Mevcut çalışmanın literatüre sunduğu katkıların yanı sıra, veri seti ve metodolojik tercihlerin doğasından kaynaklanan bazı kısıtları da bulunmaktadır. Öncelikle analizde kullanılan istihdam verisi, tarım sektöründeki işgücünü niceliksel (kişi sayısı) olarak ele almakta, ancak eğitim düzeyi, teknik beceri, beşerî sermaye donanımı gibi işgücünün niteliğine dair detayları içermemektedir. Tarımsal üretimin ihracata dönüşme sürecinde işgücünün kalitesi belirleyici bir faktör olmasına rağmen, makro düzeydeki toplulaştırılmış veriler bu ayrımı yapmayı sınırlandırmaktadır. İkinci olarak, çalışmada kullanılan ihracat verisi mal ve hizmet ihracatı olarak genel bir kalem altında toplanmış olup, tarımsal ürün ihracatı ile sanayi ihracatı arasındaki yapısal farklılıkları ayrıştırmamaktadır. Tarımsal istihdamın, doğrudan tarım ürünleri ihracatı üzerindeki etkisi ile sanayi sektörüne hammadde sağlayarak dolaylı yoldan genel ihracata etkisi arasındaki mekanizma, toplulaştırılmış veriler nedeniyle net olarak gözlemlenememektedir.

Bu kısıtlar ışığında, gelecekte yapılacak çalışmalarda tarımsal istihdamın ihracat üzerindeki etkisinin daha mikro ölçekte ve alt sektörler bazında incelenmesi önerilmektedir. Özellikle tarım sektöründeki gizli işsizlik olgusunu daha net ortaya koyabilmek adına, sadece istihdam sayıları yerine çalışılan saat veya verimlilik endekslerinin modele dahil edilmesi, ilişkinin niteliğini daha iyi açıklayabilir. Ayrıca, ihracatın teknoloji yoğunluğuna göre sınıflandırılarak yapılacak analizler, tarımsal işgücünün düşük ve yüksek katma değerli ihracat kalemleri üzerindeki asimetrik etkilerini ortaya koyabilir. İklim değişikliği ve Yeşil Mutabakat süreçlerinin tarımsal üretim üzerindeki baskısı göz önüne alındığında, gelecekteki modellerin çevresel faktörleri ve sürdürülebilir tarım uygulamalarını da içeren genişletilmiş veri setleriyle kurgulanmasının, literatüre önemli katkılar sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Abedı, Z. Ş. (2025). The asymmetric effects of agricultural policy support on agricultural employment in Türkiye: A NARDL approach. Türk tarım ve doğa bilimleri dergisi, 12(3), 812–831. https://doi.org/10.30910/turkjans.1715210

Akaike, H. (1973). Information theory and an extension of the maximum likelihood principle. In Proceedings of the 2nd international symposium on information, B. N. Petrow, & F. Czaki, Akademiai Kiado, Budapest.

Akaike, H. (1998). Information Theory and an extension of the maximum likelihood principle. In Selected papers of Hirotugu Akaike (pp. 199-213). Springer, New York, NY. https://doi.org/10.1007/978-1-4612-1694-0_15

Aytekin, İ. (2024). Türkiye'de sektörel istihdamın ihracat üzerindeki etkisi. Uluslararası yönetim akademisi dergisi, 7(3), 803–813. https://doi.org/10.33712/mana.1576966

Breusch, T. S., & Godfrey, L. G. (1981). A Review of recent work on testing for autocorrelation in dynamic simultaneous models. In D. Currie, R. Nobay, & D. Peel, (Eds.), Macroeconomic analysis: essays in macroeconomics and econometrics (pp. 63-105). Croom Helm.

Brown, R. L., Durbin, J., & Evans, J. M. (1975). Techniques for Testing the Constancy of Regression Relationships Over Time. *Journal of the Royal Statistical Society Series B (Methodological), 37*(2), 149-163. https://doi.org/10.1111/j.2517-6161.1975.tb01532.x

Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1979). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. Journal of the American statistical association, 74(366a), 427-431. https://doi.org/10.1080/01621459.1979.10482531

Dirir, S. A. (2022). Study on the factors that stimulate agricultural exportation in the largest producing countries of agricultural commodities. Journal of applied agricultural economics and policy analysis, 5(1), 19–24. https://doi.org/10.12691/jaaepa-5-1-3

Engle, R. F. (1982). Autoregressive conditional heteroscedasticity with estimates of the variance of United Kingdom inflation. *Econometrica, 50*(4), 987-1007. https://doi.org/10.2307/1912773

Eshetu, F., & Mehare, A. (2020). Determinants of Ethiopian agricultural exports: a dynamic panel data analysis. Review of market integration, 12(1–2), 70–94. https://doi.org/10.1177/0974929220969272

Gollin, D., Parente, S., & Rogerson, R. (2002). The role of agriculture in development. The American economic review, 92(2), 160–164. https://www.jstor.org/stable/3083394

Heckscher, E. F. (1919). The Effect of Foreign Trade on the Distribution of Income. Ekonomisk Tidskrift, 21, 1–32.

Jarque, C. M., & Bera, A. K. (1980). Efficient tests for normality, homoscedasticity and serial independence of regression residuals. Economics letters, 6(3), 255-259. https://doi.org/10.1016/0165-1765(80)90024-5

Johnston, B. F., & Mellor, J. W. (1961). The role of agriculture in economic development. The American economic review, 51(4), 566–593. https://www.jstor.org/stable/1812786

Khan, Z. A., Koondhar, M. A., Aziz, N., Ali, U., & Tianjun, L. (2020). Revisiting the effects of relevant factors on Pakistan's agricultural products export. Agricultural economics

(Zemědělská ekonomika), 66(12), 527–541. https://doi.org/10.17221/252/2020-agricecon

Krueger, A. O. (1977). "Growth, distortions, and patterns of trade among many countries." In Theory, policy and dynamics in international trade (pp. 117–147). Cambridge, MA: Harvard University press.

Kumar, K. N. R., Naidu, G. M., & Shafiwu, A. B. (2024). Exploring the drivers of Indian agricultural exports: a dynamic panel data approach. Cogent economics & finance, 12(1). https://doi.org/10.1080/23322039.2024.2344733

Kwiatkowski, D., Phillips, P. C., Schmidt, P., & Shin, Y. (1992). Testing the null hypothesis of stationarity against the alternative of a unit root: How sure are we that economic time series have a unit root?. Journal of econometrics, 54(1-3), 159-178. https://doi.org/10.1016/0304-4076(92)90104-Y

Lee, J., & Strazicich, M. C. (2013). Minimum LM unit root test with one structural break. economics bulletin, 33(4), 2483-2492. http://www.accessecon.com/Pubs/EB/2013/Volume33/EB-13-V33-I4-P234.pdf

Lewis, W. A. (1954). Economic development with unlimited supplies of labour. El trimestre económico, 91(364), 973–1029. https://doi.org/10.20430/ete.v91i364.2522

Mahmood, K., & Munir, S. (2018). Agricultural exports and economic growth in Pakistan: an econometric reassessment. Quality & Quantity, 52(4), 1561–1574. https://doi.org/10.1007/s11135-017-0534-3

Matsuyama, K. (1992). Agricultural productivity, comparative advantage, and economic growth. Journal of Economic Theory, 58(2), 317–334. https://doi.org/10.1016/0022-0531(92)90057-O

McMillan, M., Rodrik, D., & Verduzco-Gallo, Í. (2014). Globalization, structural change, and productivity growth, with an update on Africa. World development, 63, 11–32. https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2013.10.012

Ogunniyi, L. T., Fanifosi, G. E., Dlamini, S. G., & Sibandze, S. S. (2023). Interactions between agricultural export and growth in Southern African countries: Evidence from panel co-integration. Asian journal of emerging research, 5(1), 42–49. https://doi.org/10.3923/ajer.2023.42.49

Ohlin, B. (1933). Interregional and international trade (Harvard Economic Studies, Vol. XXXIX). Harvard University Press.

Ozaydin, O., & Dagdemir, A. (2023). Unraveling the monetary policy-employment relationship in norway: an empirical analysis using ARDL modeling. In S. Sarıbaş (Ed.), Advanced and contemporary studies in social, human and administrative science (Vol. 1, pp. 150-166). Duvar publishing.

Page, E. S. (1954). Continuous inspection schemes. Biometrika, 41(1/2), 100-115. https://doi.org/10.2307/2333009

Pesaran, M. H., & Pesaran, B. (1997). Working with Microfit 4.0: Interactive Econometric Software Package (DOS and Windows Versions). Oxford, Oxford University Press.

Pesaran, M. H., & Shin, Y. (1995). An autoregressive distributed lag modeling approach to cointegration analysis. Cambridge, UK: Department of Applied Economics, University of Cambridge.

Pesaran, M. H., & Shin, Y. (1998). Generalized impulse response analysis in linear multivariate models. Economics letters, 58(1), 17-29.

https://doi.org/10.1016/S0165-1765(97)00214-0

Pesaran, M. H., & Shin, Y. (1999). An autoregressive distributed lag modeling approach to cointegration analysis. In Strom, S., Holly, A., & Diamond, P. (Eds.), Centennial Volume of Ragnar Frisch (pp. 371-413). Cambridge: Cambridge University Press.

Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. Journal of applied econometrics, 16(3), 289–326. https://doi.org/10.1002/jae.616

Pesaran, M. H., & Smith, R. P. (1998). Structural analysis of cointegrating VAR's. Journal of economic surveys, 12(5), 471-505. https://doi.org/10.1111/1467-6419.00065

Phillips, P. C., & Perron, P. (1988). Testing for a unit root in time series regression. Biometrika, 75(2), 335-346. https://doi.org/10.1093/biomet/75.2.335

Ramzan, M., & Li, H. (2023). An analytical framework to link factors affecting agricultural trade intensity in the world: pathways to sustainable agricultural development 2030 agenda. Environment development and sustainability, 27(1), 1223–1272. https://doi.org/10.1007/s10668-023-03908-4

Ramsey, J. B. (1969). Tests for specification errors in classical linear least-squares regression analysis. Journal of the royal statistical society series b: (methodological), 31(2), 350-371. https://doi.org/10.1111/j.2517-6161.1969.tb00796.x

Reginald, O. C. S., Celestine, A. R., & Nwala, Y. G. (2025). Agricultural sector development and unemployment in Nigeria. Journal of business and African economy, 11(2).

DIŞ TİCARET ANALİZLERİNDE NOMİNAL VE REEL DEĞİŞKEN KULLANIMI: KARŞILAŞTIRMALI BİR YAKLAŞIM

Dr. Ferdi AKPİLİÇ

Hazine ve Maliye Bakanlığı

ferdiakpilic@gmail.com - 0000-0002-7692-4651

ÖZET

Dış ticaret, sürdürülebilir büyüme ve dış denge açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu çerçevede politika yapıcılar ve ekonomistler, dış ticareti etkileyen faktörleri analiz etmeye odaklanmaktadır. Literatürde dış ticaret akımlarını açıklamak için yaygın olarak talep temelli ihracat ve ithalat modelleri kullanılmakta olup, değişkenlerin nominal ya da reel olarak tanımlanması sonuçların yorumu açısından önem taşımaktadır. Bazı ekonometrik çalışmalarda nominal, bazılarında ise reel değişkenler tercih edilmekte; kimi zaman her ikisi aynı modelde birlikte kullanılmaktadır. Bu tür karma kullanımlar, fiyat ve miktar etkilerinin ayrıştırılmasını zorlaştırarak teorik beklentilerden sapan sonuçlara yol açabilmektedir. Bu kapsamda çalışma, dış ticaret modellerinde kullanılan nominal ve reel değişken tanımlarının model sonuçları üzerindeki etkisini karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Bu itibarla, ihracat ve ithalat için ayrı ayrı talep modelleri oluşturulmuş; tüm değişkenlerin nominal olduğu, tüm değişkenlerin reel olduğu ve nominal-reel değişkenlerin birlikte kullanıldığı farklı spesifikasyonlar altında En Küçük Kareler (EKK) yöntemi ile model tahminleri elde edilmiştir. Elde edilen bulgular, ihracat modellerinde tüm değişkenlerin tutarlı biçimde nominal ya da reel olarak tanımlandığı modellerde daha makul ve yorumlanabilir sonuçlar elde edildiğini, buna karşılık karma spesifikasyonlarda sonuçların teorik beklentilerden daha fazla saptığını göstermektedir. İthalat talep modellerinde ise spesifikasyonlar arasında önemli farklılıklar tespit edilmiş; özellikle tüm değişkenlerin nominal olduğu model yerli paranın değer kazanmasının ithalatı azaltıcı bir etki yarattığını gösterirken, tüm değişkenlerin reel olduğu model reel kurdaki değerlenmenin ithalatı artırdığını ve teorik beklentilerle daha uyumlu sonuçlar verdiğini ortaya koymuştur. Buna karşılık, karma modellerde elde edilen bulguların önemli ölçüde teorik beklentilerden saptığı gözlenmiştir. Bulgular, dış ticaret analizlerinde değişken tanımı ve seçiminin model sonuçları üzerinde belirleyici olduğunu ve hatalı spesifikasyonların yanıltıcı sonuçlara yol açabildiğini göstermektedir. Bu nedenle ekonometrik modellerde değişken tanımlarına özen gösterilmesi, tutarlı ve yorumlanabilir bulgulara dayalı etkin ticaret politikaları açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: İhracat, ithalat, nominal ve reel değişkenler

TÜRKİYE'DE GENÇ İŞSİZLİĞİNİN EKONOMİK BÜYÜME, İHRACAT VE ENFLASYONA ASİMETRİK TEPKİLERİ: NARDL YAKLAŞIMI

Dr. Öğr. Üyesi Ali Rauf KARATAŞ
Karabük Üniversitesi,
aliraufkaratas@karabuk.edu.tr - 0000-0003-1031-6722
Doç. Dr. Ahmet Tayfur AKCAN
Necmettin Erbakan Üniversitesi,
atakcan@erbakan.edu.tr - 0000-0001-8210-7327

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye ekonomisinde genç işsizliği ile ekonomik büyüme, ihracat ve enflasyon arasındaki asimetrik ilişkinin kısa ve uzun dönem dinamiklerini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda kurulan ekonometrik modelde genç işsizliğini temsilen 15–24 yaş grubu işsizlik oranı; ekonomik büyümeyi göstermek üzere sanayi üretim endeksi; ihracat koşullarını yansıtmak için ihracat birim değer endeksi ve enflasyonu temsilen tüketici fiyat endeksi (TÜFE) kullanılmıştır. 2005M1–2025M8 dönemine ait aylık verilerden oluşan toplam 248 gözlem analiz kapsamına dâhil edilmiştir. Değişkenler arasındaki olası asimetrik eşbütünleşme ilişkisini belirlemek amacıyla NARDL yaklaşımı uygulanmıştır. Elde edilen bulgular, ekonomik büyüme değişkeninin genç işsizliği üzerinde anlamlı ve asimetrik bir etkisinin bulunmadığını göstermektedir. Buna karşılık, ihracat birim değer endeksindeki negatif şokların genç işsizliğini hızlı ve belirgin biçimde artırdığı; pozitif şokların ise daha zayıf ve gecikmeli bir etki yarattığı tespit edilmiştir. Enflasyon açısından ise negatif şokların kısa dönemde genç işsizliğini güçlü bir şekilde yükselttiği; pozitif şokların ise genç işsizliği sınırlı ve gecikmeli biçimde azaltıcı bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Model sonuçları, makroekonomik değişkenlerdeki şoklara karşı genç işsizliğinin belirgin biçimde asimetrik tepkiler verdiğini ortaya koymaktadır. Özellikle ihracat ve enflasyondaki negatif şokların genç işsizliği pozitif şoklara kıyasla çok daha hızlı ve güçlü şekilde artırması, ekonomik politika tasarımında kriz dönemlerinin özel bir önem taşıdığını göstermektedir. Bu kapsamda, ihracat daralmalarının işgücü piyasasında ani bozulmaları tetikleyebildiği dikkate alındığında, dış talep kaynaklı olası şoklara karşı ihracatçı sektörleri destekleyen hedefli politikaların uygulanması kritik bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Genç İşsizliği, Ekonomik Büyüme, İhracat Birim Değer Endeksi, Enflasyon, Asimetrik Eşbütünleşme.

ASYMMETRIC RESPONSES OF YOUTH UNEMPLOYMENT TO ECONOMIC GROWTH, EXPORTS, AND INFLATION IN TURKEY: A NARDL APPROACH

Assist. Prof. Ali Rauf KARATAŞ
Karabük University,
aliraufkaratas@karabuk.edu.tr – ORCID ID: 0000-0003-1031-6722
Assoc. Prof. Ahmet Tayfur AKCAN
Necmettin Erbakan University,
atakcan@erbakan.edu.tr - 0000-0001-8210-7327

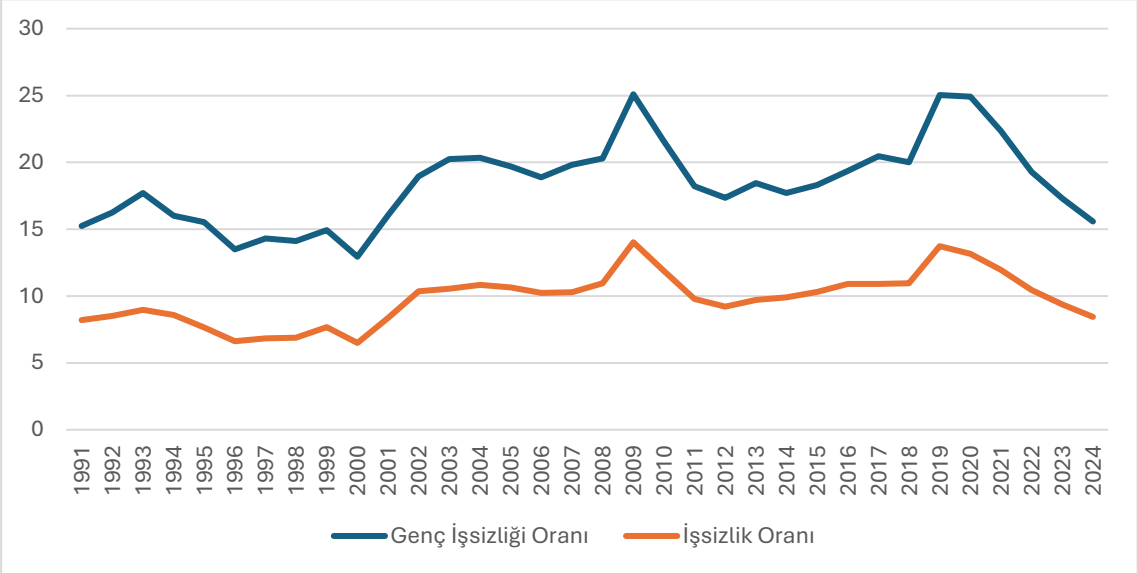
ABSTRACT

This study aims to examine the short- and long-term asymmetric relationship between youth unemployment and economic growth, exports, and inflation in the Turkish economy. In the econometric model, the unemployment rate of individuals aged 15–24 is used as an indicator of youth unemployment; the industrial production index represents economic growth; the export unit value index captures export performance; and the consumer price index (CPI) is employed as a measure of inflation. The analysis covers the period 2005M1–2025M8 and includes a total of 248 monthly observations. To identify potential asymmetric cointegration among the variables, the NARDL approach is applied. The empirical findings indicate that economic growth does not exert a significant or asymmetric effect on youth unemployment. In contrast, negative shocks to the export unit value index rapidly and substantially increase youth unemployment, whereas positive shocks generate weaker and more delayed effects. Regarding inflation, negative shocks strongly raise youth unemployment in the short run, while positive shocks lead to only a limited and lagged reduction. Overall, the results show that youth unemployment responds asymmetrically to shocks in key macroeconomic variables. In particular, the fact that negative shocks in exports and inflation increase youth unemployment more quickly and strongly than positive shocks highlights the importance of designing economic policies that prioritize crisis periods. Considering that contractions in exports can trigger sudden deterioration in labor market conditions, implementing targeted support mechanisms to protect export-oriented sectors against external demand shocks emerges as a critical policy requirement.

Keywords: Youth Unemployment, Economic Growth, Export Unit Value Index, Inflation, Asymmetric Cointegration.

1. GİRİŞ

Genç işsizliği özellikle gelişmekte olan ve bazı Kıta Avrupası ülkelerinde daha belirgin olmak üzere küresel bir sorun olarak makroekonomik gündemin merkezinde yer alan meselelerden biridir. Türkiye ekonomisinde de genç işsizliği küresel görünümle uyumlu olarak sürekli olarak yetişkin işsizliğinde daha yüksek düzeydedir ve bu konumunu da sürdürmektedir. Bu durum Görsel 1'de görülebilmektedir.

Görsel 1. Türkiye'de Genç İşsizliği (15-24 yaş) ve İşsizlik Oranı (15+ yaş)
Kaynak: Dünya Bankası (2025)

Görsel 1, Türkiye işgücü piyasasında genç işsizliğinin önemli bir yapısal sorun olduğunu ifade etmektedir. Bu sebeple genç işsizliğinin makroekonomik sebeplerini ortaya konulması önemli bir çalışma alanı oluşturmaktadır. Çünkü genç işsizliğini besleyen birçok faktör bulunmaktadır. Beceri ve eğitim uyumsuzluğu (Manseneros ve Acabu, 2025), yavaş ekonomik büyüme, kayıt dışılık, sanayi sektörünün milli gelirden aldığı düşük pay gibi nedenlere bağlı olarak işgücü piyasasında görülen yapısal sorunlar (Shita vd., 2025), ekonomik ve sosyal eşitsizlikler ile demografik faktörler (Zhang vd., 2020) söz konusu etmenlerden bazılarıdır. Ek olarak 2008 Küresel Finans Krizi ve Covid-19 Krizi başta olmak üzere ekonomik krizler ve makro iktisadi faktörler de genç işsizliği üzerinde kalıcı yükselişlere sebep olarak histeri etkisini geçerli kılabilmektedir (Coşkun, 2021).

Genç işsizliğini genel işsizlik oranından farklı kılan bir diğer durum ise ekonomik dalgalanmalara karşı daha duyarlı ve asimetrik tepkilere sahip olması ihtimalidir. Örneğin AB ve Euro Bölgesi çalışmalarında, genç işsizlik oranlarının yetişkin işsizliğe göre iş çevrimi dalgalanmalarına çok daha duyarlı olduğu, ancak yapısal kırılmaların daha çok yetişkin işsizlikte görüldüğü bulunuyor (Butkus ve Seputiene 2019; Dajčman vd. 2022; Ghoshray, Ordóñez, ve Sala 2016).

Bu çalışmanın motivasyonu da Türkiye'de genç işsizliğinin ekonomik büyüme, ihracat ve enflasyon oranındaki pozitif ve negatif şoklara verdiği tepkinin farklılaşıp farklılaşmadığının diğer bir ifadeyle söz konusu değişkenler arasında bir asimetri ilişkisinin olup olmadığının tespiti üzerinedir. Bu doğrultuda kurulan ekonometrik modelde genç işsizliğini temsilen 15–24 yaş grubu işsizlik oranı; ekonomik büyümeyi göstermek üzere sanayi üretim endeksi; ihracat koşullarını yansıtmak için ihracat birim değer endeksi ve enflasyonu temsilen tüketici fiyat endeksi (TÜFE) kullanılmıştır. 2005M1–2025M8 dönemine ait aylık verilerden oluşan toplam

248 gözlem analiz kapsamına dâhil edilmiştir. Değişkenler arasındaki olası asimetrik eşbütünleşme ilişkisini belirlemek amacıyla NARDL yaklaşımı uygulanmıştır.

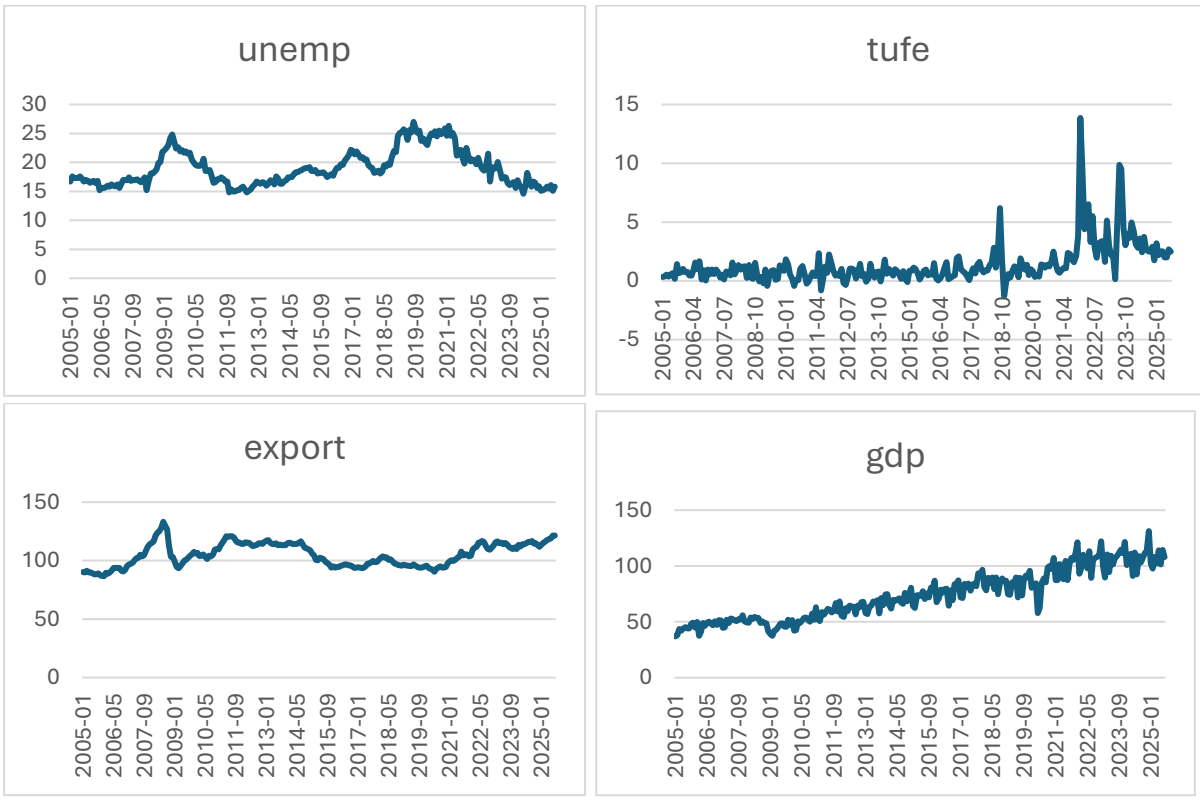
2. VERİ VE MODEL

Bu çalışmada Türkiye ekonomisinde genç işsizliği ile enflasyon oranı, ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki asimetrik ilişkinin ortaya konulması için kurulan modelde kullanılan değişkenlere dair bilgiler Çizelge 1'de yer almaktadır.

Çizelge 1. Kullanılan Veri Seti

Değişken	Denklemdeki karşılığı	Kaynağı
Genç İşsizlik Oranı (15-24 yaş)	UNEMP	TUİK
Tüketici Fiyat Endeksi (Aylık değişim, yüzde)	TUFE	TUİK
İhracat Birim Değer Endeksi (2015=100, Dolar)	EXPORT	TUİK
Sanayi Üretim Endeksi	GDP	TUİK

2005M1-2025M8 dönemi aylık verilerinin kullanıldığı bu çalışmada her bir değişken için 248 gözlem değerinin tamamı Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) veri tabanından elde edilmiştir (TÜİK, 2025). Analizde kullanılan değişkenlerin zaman serisi grafikleri ise Görsel 2'de verilmiştir.

Görsel 2. Değişkenlerin Zaman Serisi Grafikleri

3. YÖNTEM VE AMPİRİK BULGULAR

Bu çalışmada enflasyon oranının, ihracat birim değer endeksinin ve sanayi üretim endeksinin Türkiye'de genç işsizliği üzerindeki olası asimetrik etkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda söz konusu bağımsız değişkenlerdeki pozitif ve negatif şokların genç işsizliği üzerindeki asimetrik etkilerini ortaya koymak için Shin vd. (2014) tarafından literatüre kazandırılan doğrusal olmayan ARDL (NARDL) testi kullanılmıştır. NARDL yaklaşımı ise Pesaran vd. (2001) geliştirdiği doğrusal ARDL yöntemi üzerine inşa edilmiştir. Buna göre Çizelge 1'de temel bilgileri ve Görsel 1'de zaman serisi grafikleri verilen değişkenlere kurulan modelde kullanılan denklemler ise sırası ile şu şekildedir:

Uzun Dönem Modeli

Ekonometride uzun dönem modeli, değişkenlerin istikrarlı, uzun vadeli bir dengeye ulaştıklarında aralarındaki ilişkiyi tahmin eder. Genellikle, bağımlı değişkenlerin (örneğin, üretim, gelir) zaman içinde bağımsız değişkenlerdeki (örneğin, yatırım, teknoloji) değişikliklere nasıl tepki verdiğini analiz etmek için kullanılır. Uzun dönem modeli şu şekilde tanımlanır:

$$un_t = \alpha_0 + \alpha_1 gdp_t + \alpha_2 tufe_t + \alpha_3 export_t + \epsilon_t$$

Hata Düzeltme Modeli (ECM)

ECM, kısa dönemli bir şoktan sonra değişkenlerin ne kadar hızlı dengeye döndüğünü tahmin etmek için kullanılan bir ekonometrik model türüdür. Hem kısa dönemli ayarlamaları hem de uzun dönemli denge ilişkilerini içerir ve değişkenler eşbütünleşik olduğunda zaman serisi verilerinin daha doğru modellenmesini sağlar. Hata düzeltme modeli şu şekilde tanımlanabilir:

$$\Delta un_t = \beta_0 + \sum_{j=1}^{p} \beta_{1j} \Delta un_{t-j} + \sum_{j=0}^{q} \beta_{2j} \Delta gdp_{t-j} + \sum_{j=0}^{n} \beta_{3j} \Delta tufe_{t-j} + \sum_{j=0}^{v} \beta_{4j} \Delta export_{t-j} + \theta \epsilon_{t-1} + e_t$$

Uzun Dönemli Modelin ECM'ye Entegrasyonu

Uzun dönemli modelden elde edilen uzun dönemli denge ilişkisini ECM'ye entegre ederek, model hem ani değişiklikleri hem de dengeye kademeli dönüşü hesaba katabilir ve böylece hem kısa vadeli dalgalanmaları hem de genel uzun vadeli eğilimi yakalayabilir. Uzun dönemli modeli ECM modelinde kullanarak şunları elde edebiliriz:

$$\Delta un_t = \psi + \eta_0 un_{t-1} + \eta_1 gdp_{t-1} + \eta_2 tufe_{t-1} + \eta_3 export_{t-1} + \sum_{j=1}^{p} \beta_{1j} \Delta un_{t-j} + \sum_{j=0}^{q} \beta_{2j} \Delta gdp_{t-j} + \sum_{j=0}^{n} \beta_{3j} \Delta tufe_{t-j} + \sum_{j=0}^{v} \beta_{4j} \Delta export_{t-j} + e_t$$

Doğrusal olmayan değişkenin ayrıştırılması

Asimetrik modeller, bağımsız değişkenlerdeki pozitif ve negatif değişikliklere farklı tepkileri yakalar. Örneğin, petrol fiyatları gibi bir değişken, arttığında ve azaldığında ekonomik çıktıya farklı şekilde etki edebilir. Asimetrik modeller, standart modellerin yakalayamayabileceği bu tür farklı etkileri hesaba katar. Ayrıştırma formülü şu şekildedir:

$$export_t^+ = \sum_{i=1}^{t} \Delta export_i^+ = \sum_{i=1}^{t} max(\Delta export_i, 0) \; ; \; export_t^- = \sum_{i=1}^{t} \Delta export_i^- = \sum_{i=1}^{t} min(\Delta export_i, 0)$$

$$gdp_t^+ = \sum_{i=1}^{t} \Delta gdp_i^+ = \sum_{i=1}^{t} max(\Delta gdp_i, 0) \; ; \; gdp_t^- = \sum_{i=1}^{t} \Delta gdp_i^- = \sum_{i=1}^{t} min(\Delta gdp_i, 0)$$

Asimetrik Uzun Dönem Modeli

Asimetrik uzun dönem modeli, asimetri kavramını uzun vadeli ilişkiye genişleterek, bağımsız değişkenlerdeki olumlu ve olumsuz değişikliklerin uzun vadede bağımlı değişkeni nasıl farklı şekilde etkilediğini tahmin eder. Asimetrik değişkenler içeren uzun dönem modeli şu şekilde tanımlanır:

$$un_t = \alpha_0 + \alpha_1^+ gdp_t^+ + \alpha_1^- gdp_t^- + \alpha_2 tufe_t + \alpha_3^+ export_t^+ + \alpha_3^- export_t^- + \epsilon_t$$

Asimetrik Model

Bu bağlamda, asimetrik model, değişimin yönüne bağlı olarak değişkenlerin nasıl farklı tepki verdiğini açıkça modellemekte olup hem kısa hem de uzun dönemli analizlerde uygulanabilir. Doğrusal olmayan ARDL modeli aşağıdaki gibidir:

$$\Delta un_t = \psi + \eta_0 un_{t-1} + \eta_1^+ gdp_{t-1}^+ + \eta_1^- gdp_{t-1}^- + \eta_2 tufe_{t-1} + \eta_3^+ export_{t-1}^+ + \eta_3^- export_{t-1}^- + \sum_{j=1}^{p} \beta_{1j} \Delta un_{t-j} + \sum_{j=0}^{q} \beta_{2j}^+ \Delta gdp_{t-j}^+ + \sum_{j=0}^{m} \beta_{2j}^- \Delta gdp_{t-j}^- + \sum_{j=0}^{n} \beta_{3j} \Delta tufe_{t-j} + \sum_{j=0}^{v} \beta_{4j}^+ \Delta export_{t-j}^+ + \sum_{j=0}^{w} \beta_{4j}^- \Delta export_{t-j}^- + e_t$$

NARDL Modelinin Parametreleri

Doğrusal olmayan uzun dönem modelinden elde edilen kalıntıları, doğrusal olmayan bağımsız değişkenleri içeren ECM'ye yerleştirerek yeni parametreler eklenebilir. NARDL modelini elde etmek için aşağıdaki değişiklikler kullanıldı:

$$\psi = \beta_0 - \theta\alpha_0 \, , \eta_0 = \theta \, , \eta_1^+ = -\theta\alpha_1^+ \, , \eta_1^- = -\theta\alpha_1^- \, , \eta_2 = -\theta\alpha_2 \, , \eta_3^+ = -\theta\alpha_3^+ \, , \eta_3^- = -\theta\alpha_3^-$$

Doğrusal Olmayan Durumlarda Uzun Dönem Katsayılarının Hesaplanması

Uzun dönem NARDL modelinin değerleri için tahmin edilen değerleri elde etmek için bazı hesaplamalar yapılmalıdır. Ardından, aşağıdaki denklemlerle NARDL uzun dönem katsayılarını yeniden elde edilir:

$$\theta = \eta_0 \, , \alpha_1^+ = -\frac{\eta_1^+}{\theta} \, , \alpha_1^- = -\frac{\eta_1^-}{\theta} \, , \alpha_2 = -\frac{\eta_2}{\theta} \, , \alpha_3^+ = -\frac{\eta_3^+}{\theta} \, , \alpha_3^- = -\frac{\eta_3^-}{\theta}$$

Asimetrik Kısa Dönem Modeli

Asimetrik kısa dönem modeli, bağımsız değişkenlerdeki pozitif ve negatif değişikliklerin kısa vadede farklı etkilerini analiz eder. Kısa vadede doğrusal olmama varken, uzun vadede doğrusal olma özelliği korunur. Uzun vadede doğrusal olma durumunda NARDL modeli şu şekildedir:

$$\Delta un_t = \psi + \eta_0 un_{t-1} + \eta_1 gdp_{t-1} + \eta_2 tufe_{t-1} + \eta_3 export_{t-1} + \sum_{j=1}^{p} \beta_{1j} \Delta un_{t-j} + \sum_{j=0}^{q} \beta_{2j}^{+} \Delta gdp_{t-j}^{+} + \sum_{j=0}^{m} \beta_{2j}^{-} \Delta gdp_{t-j}^{-} + \sum_{j=0}^{n} \beta_{3j} \Delta tufe_{t-j} + \sum_{j=0}^{v} \beta_{4j}^{+} \Delta export_{t-j}^{+} + \sum_{j=0}^{w} \beta_{4j}^{-} \Delta export_{t-j}^{-} + e_t$$

Asimetrik Uzun Dönem Modeli

Asimetrik modelin bu varyantı, uzun vadeli etkileri dikkate alır ve değişimin yönüne bağlı olarak değişkenlerin uzun vadede bağımlı değişken üzerinde nasıl farklı etkiler yaratabileceğine odaklanır. Kısa vadede doğrusallık durumunda NARDL modeli şu şekildedir:

$$\Delta un_t = \psi + \eta_0 un_{t-1} + \eta_1^{+} gdp_{t-1}^{+} + \eta_1^{-} gdp_{t-1}^{-} + \eta_2 tufe_{t-1} + \eta_3^{+} export_{t-1}^{+} + \eta_3^{-} export_{t-1}^{-} + \sum_{j=1}^{p} \beta_{1j} \Delta un_{t-j} + \sum_{j=0}^{q} \beta_{2j} \Delta gdp_{t-j} + \sum_{j=0}^{n} \beta_{3j} \Delta tufe_{t-j} + \sum_{j=0}^{v} \beta_{4j} \Delta export_{t-j} + e_t$$

NARDL yaklaşımında yukarıda ifade edilen prosedürü uygulamadan önce değişkenlerin birim kök sınaması yapılmıştır. Buna göre yapısal kırılmaları da dikkate alan Fourier ADF birim kök testi (Enders ve Lee 2012) sonuçları Çizelge 2'de yer almaktadır.

Çizelge 2. Fourier ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	ADF istatistiği	Fourier	Sonuç
UNEMP	-2.09	1	I(1)
TUFE	-5.75*	1	I(0)
EXPORT	-2.91	1	I(1)
GDP	-2.45	1	I(1)

Not: *, **, *** işaretleri sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyelerinde anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Çizelge 2'de yer alan sonuçlara göre analize dahil edilen değişkenler arasında TUFE düzey değerinde durağan iken diğer değişkenler birinci fark düzeyinde durağan hale gelmektedir. Elde edilen bulgular NARDL yaklaşımın birim kök bağlamındaki koşulların (bağımlı değişkenin I(1) olması, hiçbir değişkenin I(2) olmaması) sağlandığını göstermiştir. Buradan hareketle NARDL test sonuçlarının uzun ve kısa dönem birlikte özet sonuçları Çizelge 3'te verilmiştir.

Çizelge 3. NARDL Özet Test Sonuçları

	Estimate	**Std. Error**	**t value**	**Pr(>|t|)**
(Intercept)	1,59471975	0,52327982	3,04754681	0,00258948*
L1.unemp	-0,09831179	0,0279383	-3,51888911	0,00052649*
L1.tufe_POS	-0,23542255	0,07693579	-3,05998757	0,00248855*
L1.tufe_NEG	-0,21059369	0,08186362	-2,57249429	0,01075485**
L1.export_POS	-0,01448826	0,00894282	-1,62009902	0,10664349
L1.export_NEG	-0,02405356	0,0099325	-2,42170282	0,01625824**
L1.gdp_POS	-0,01472234	0,00924888	-1,5917977	0,11286599
L1.gdp_NEG	-0,01822733	0,01090558	-1,67137565	0,09606928
L1.d.unemp	-0,23457451	0,06670023	-3,51684726	0,00053033*

L2.d.unemp	-0,06393508	0,06966081	-0,91780551	0,35972578
L3.d.unemp	0,17925968	0,06617307	2,70895208	0,00728085
L0.d.tufe_POS	0,04021152	0,0664394	0,60523608	0,54564595
L1.d.tufe_POS	0,18040414	0,09674729	1,86469439	0,06355593***
L0.d.tufe_NEG	-0,29089997	0,10998476	-2,64491174	0,00876034*
L1.d.tufe_NEG	-0,00444334	0,0762582	-0,05826709	0,95358877
L2.d.tufe_NEG	-0,14531161	0,07087691	-2,05019665	0,04153091**
L0.d.export_POS	0,0117011	0,05649643	0,20711228	0,83611374
L1.d.export_POS	-0,03438726	0,05883462	-0,5844733	0,5595008
L2.d.export_POS	0,16090886	0,06156688	2,61356191	0,0095789*
L0.d.export_NEG	-0,10713129	0,04915649	-2,17939261	0,03036415**
L1.d.export_NEG	0,00464955	0,04914143	0,09461572	0,92470618
L2.d.export_NEG	-0,07099875	0,04553775	-1,55911837	0,12040571
L0.d.gdp_POS	-0,02006231	0,01407954	-1,42492688	0,15559541
L0.d.gdp_NEG	-0,01118481	0,01157476	-0,96630981	0,33495022

Not: *, **, *** işaretleri sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyelerinde anlamlılık düzeyini göstermektedir.

NARDL modeli sonuçları, genç işsizliğinin enflasyon ve ihracat değişkenlerine karşı belirgin biçimde asimetrik tepkiler verdiğini, buna karşılık ekonomik büyümenin hem kısa hem de uzun dönemde genç işsizliği üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunmadığını göstermektedir. Bu bulgular, Türkiye'de büyümenin genç istihdam yaratma kapasitesinin sınırlı olduğuna ve makroekonomik şokların gençler üzerindeki etkilerinin yön ve büyüklük itibarıyla farklılaştığına işaret etmektedir**.**

Çizelge 3'te yer alan sonuçlara göre L1.unemp katsayısı için elde edilen değerler genç işsizliğinin geçmiş dönem değerlerine bağlı hareket ederek gen işsizliğinde ortaya çıkan dalgalanmaların zamanla azalarak denge seviyesine yakınsadığını ifade etmektedir. L1.d.tufe_POS VE L1.d.tufe_NEG katsayılarının ikisinin de anlamlı olması enflasyondaki artışların da düşüşlerin de genç işsizliği azalttığını fakat katsayı büyüklükleri farklı olduğu için asimetri etkisinin varlığını göstermektedir. Bu anlamda enflasyon artışının talebi canlandırarak istihdam artışı sağlayabildiğini; enflasyon düşüşünün ise reel ücret kanalında işgücü talebini artırabildiğini olası kılmaktadır. L1.d.export_POS ve L1.d.export_NEG katsayılarına bakıldığında ihracat artışlarının genç işsizliği üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı, ihracattaki daralmaların ise genç işsizliği artırıcı baskıyı azalttığı görülmektedir. Bu durum yine genç işsizliğinin ihracat düzeyindeki değişimlere karşı asimetrik tepkiler verdiğini göstermektedir. L1.gdp_POS ve L1.gdp_NEG katsayıları ise istatistiki olarak anlamsızdır. Bu sonuç "istihdamsız büyüme" olgusu ile uyumludur.

Kısa dönem için ise Δtufe_NEG(0) ve Δtufe_NEG(2) katsayıları negatif ve anlamlıdır. Dolayısıyla enflasyondaki negatif şokların kısa dönemde genç işsizliği azaltıcı yönde etkisi olmaktadır. Δexport_POS(2) pozitif ve anlamlı, Δexport_NEG(0) ise negatif ve anlamlıdır. Yani ihracat artışları kısa dönemde geç işsizliği artırabilmektedir (verimlilik artışı, sermaye yoğun üretim). GDP'de ise kısa dönem etki de anlamsızdır. Çalışmanın bu aşamasında uzun ve kısa dönem eşbütünleşme sonuçları verilmiştir. Buna göre Çizelge 4'te NARDL uzun dönem sonuçları yer almaktadır.

Çizelge 4. NARDL Uzun Dönem Sonuçları ve F ile t istatistik Değerleri

Uzun Dönem Katsayılar		
Değişken	F istatistiği	Olasılık değeri
TUFE	0.9053	0.34241
EXPORT	4.274	0.039**
GDP	1.406	0.236
F ve t istatistik değerleri		
Eşbütünleşme test istatistikleri	F_{PSS}: 3.294***, t_{PSS}: -3.518*	

Not: *, **, *** işaretleri sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyelerinde anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Çizelge 4'te yer alan sonuçlar incelendiğinde kurulan model, F istatistik değerine göre yüzde 10, t istatistik değerine göre ise yüzde 1 güven düzeyinde istatistiki olarak anlamlıdır. Uzun dönem katsayılarına göre enflasyondaki pozitif ve negatif şokların uzun dönemde etkileri istatistiksel olarak simetriktir. Yani TÜFE artışı ile düşüşü, genç işsizliğini benzer büyüklükte etkilemektedir. İhracattaki artış ve azalışların genç işsizliği üzerindeki uzun dönem etkileri farklıdır. Uzun dönemde asimetrik etki vardır. İhracata dayalı üretim yapısının genç istihdamı üzerindeki etkisi, ihracatın yönüne bağlı olarak değişmektedir. Ekonomik büyümenin pozitif ve negatif şokları uzun dönemde simetriktir (hatta etkisizdir). Kısa dönem NARDL sonuçları ise Çizelge 5'te yer almaktadır.

Çizelge 5. NARDL Kısa Dönem Sonuçları

Değişken	F istatistiği	Olasılık değeri
TUFE	11.278	0.000*
EXPORT	4.678	0.031**
GDP	0.196	0.658

Not: *, **, *** işaretleri sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyelerinde anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Enflasyon artışları ve düşüşleri kısa dönemde genç işsizliğini farklı şekilde etkilemektedir. Güçlü kısa dönem asimetrisi vardır. İhracattaki pozitif ve negatif şoklar kısa dönemde de asimetrik etkiye sahiptir. Kısa dönemde de ekonomik büyümenin genç işsizliği üzerindeki etkisi simetriktir ve anlamsızdır.

Elde edilen uzun ve kısa dönem bulguları birlikte değerlendirildiğinde TUFE genç işsizliği üzerinde kısa dönemde asimetrik, uzun dönemde ise simetrik etki göstermektedir. Bu bağlamda enflasyon oranında kısa dönemde görülen pozitif ve negatif şokların genç işsizliği farklı şekilde etkilemektedir. EXPORT hem kısa hem de uzun dönemde asimetrik etki göstermektedir. Bu sonuç ihracat birim değerindeki artış ve azalışların genç istihdamı üzerinde yön ve büyüklük olarak farklı etkilere sahip olduğunu göstermiştir. GDP ise ne kısa ne de uzun dönemde asimetrik etki göstermektedir. Ötesinde GDP'nin genç işsizliği üzerindeki simetrik etkisi de istatistiki olarak anlamsızdır.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu çalışma ekonomik büyüme, ihracat ve enflasyonun Türkiye ekonomisinde genç işsizliği üzerindeki olası asimetrik etkilerini ampirik olarak ortaya koyabilmek amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda kurulan modelde bağımlı değişken olarak genç işsizliğini temsil etmek üzere 15-24 yaş işsizlik oranı, bağımsız değişkenler olarak ise ekonomik büyümeyi temsil etmek üzere sanayi üretim endeksi, ihracatı temsil etmek üzere ihracat birim değer endeksi ve enflasyonu temsil etmek üzere tüketici fiyat endeksi değişim oranı değişkenleri kullanılmıştır. 2005M1-2025M8 dönemi aylık verilerinin kullanıldığı çalışmada asimetri ilişkisinin tespit edilmesi için ise doğrusal olmayan ARDL (NARDL) yaklaşımı tercih edilmiştir. Elde edilen bulgular pozitif ve negatif makroekonomik şoklara karşı genç işsizliğinin doğrusal olmayan, asimetrik ve yön bağımlı tepkiler verdiğini ortaya koymuştur. Dolayısıyla literatürde yoğun olarak görülen simetrik ilişki yapısının en azından genç işgücü piyasası için her zaman geçerli olmayabileceği görülmüştür.

Ampirik bulgular ihracat birim değer endeksinin genç işsizliği üzerinde hem kısa hem de uzun dönemde asimetrik etkilere sahip olduğunu göstermiştir. Buna göre, ihraç mallarının niteliğindeki artışlar veya azalışlar genç işsizliğini farklı ölçekte etkilemekte dolayısıyla ihracata dayalı büyüme stratejisini uygulayan Türkiye ekonomisinde dış talep koşullarındaki değişimler genç istihdamını farklı yön ve şiddette etkileyebilmektedir. Bu sonuç Türkiye'de ihracatın sektörel bileşimi ve üretim sürecindeki yapının genç istihdamını artırmada önemli bir role sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle kısa vadedeki ihracat artışının genç işsizliği azaltmak yerine artırması, ihracatın genç istihdamına çözüm üreten bir kanal olmadığına işaret etmektedir.

Tüketici fiyat endeksi bağlamındaki bulgular, Türkiye'de genç işsizliğin kısa dönemde enflasyon şoklarına karşı güçlü biçimde asimetrik tepkiler verdiğini göstermiştir. Söz konusu asimetrik tepkiler uzun dönemde ise simetrik hale gelmektedir. Bu durum fiyat istikrarındaki bozulmaların kısa dönemde genç işgücü piyasasında bir belirsizlik unsuru olarak görüldüğünü ve istihdam kararlarını olumsuz etkilediği ihtimalini güçlendirmektedir. Dolayısıyla fiyat hareketlerinin genç istihdamı üzerindeki etkisi geçicidir lakin konjonktürel dalgalanmalara karşı gençlerin kırılganlığının daha fazla olduğu ifade edilebilir.

Çalışmada elde edilen önemli bir bulgu ise ekonomik büyüme bağlamındadır. Buna göre sanayi üretim endeksi değişkeni özelindeki sonuçlar genç işsizliğinin hem kısa hem de uzun dönemde ekonomik büyümede yaşanan pozitif ve/veya negatif şoklara karşı asimetrik bir tepki vermediği ortaya çıkmıştır. Ek olarak iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki de söz konusu değildir. Bu bulgu, Türkiye ekonomisinde büyümenin genç istihdamı yaratma bağlamında sınırlı bir güce sahip olduğunu ve "istihdamsız büyüme" olgusunun genç işgücü piyasası için önemli bir sorun olduğunu da göstermektedir. Dolayısıyla genç işsizliğinin azaltılmasında yalnızca büyüme odaklı politikaların uygulanması yetersiz olacaktır. Aynı zamanda büyümenin niteliğine odaklanılması, işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu emek beceri seti ile gençlerin sahip olduğu set arasındaki uyumu artırıcı politikaların uygulanması önemlidir. Dış ticaret bağlamında ise yalnızca ihracatın artırılmasının genç istihdamını artırmakta yeterli olmadığı, bu sebeple genç istihdamını artıracak sektörel dönüşümün hedeflenmesi belirleyici olmaktadır. İkincil olarak fiyat istikrarının sadece ekonomik istikrar için değil genç işgücü piyasasında istikrar için de öneli olduğu görülmüştür. Bu sebeple özellikle fiyat istikrarının sekteye uğradığı dönemlerde mikro düzeyde genç istihdamını

artıracak teşvikler ve geçici istihdam destekleri ile enflasyon şoklarının genç işsizliği üzerindeki olumsuz etkileri azaltılabilir. Özetle bu çalışma Türkiye'de makroekonomik değişkenlerin genç işsizliği üzerinde asimetrik sonuçları olduğunu ortaya koyarak asimetrik tepkileri dikkate alan politika araçlarının da benimsenmesi gereğini vurgulamıştır.

KAYNAKÇA

Butkus, Mindaugas, ve Janina Seputiene. 2019. "The Output Gap and Youth Unemployment: An Analysis Based on Okun's Law". *Economies* 7(4):108. doi:10.3390/economies7040108.

Coşkun, N. (2021). Genç Nüfusta İşsizlik Histerisinin Sınanması: Türkiye Örneği. *Bulletin of Economic Theory and Analysis*. https://doi.org/10.25229/beta.892482.

Dajčman, Silvo, Alenka Kavkler, Natalia Levenko, ve Dejan Romih. 2022. "Spillover Effects of Economic Policy Uncertainty on Adult and Youth Unemployment". *Review of Economic Perspectives* 23(1):47-70. doi:10.2478/revecp-2023-0001.

Dünya Bankası. (2025). Erişim adresi: https://data.worldbank.org/country/turkiye (Erişim tarihi: 01.11.2025)

Enders, Walter, ve Junsoo Lee. 2012. "The Flexible Fourier Form and Dickey–Fuller Type Unit Root Tests". *Economics Letters* 117(1):196-99. doi:10.1016/j.econlet.2012.04.081.

Ghoshray, Atanu, Javier Ordóñez, ve Hector Sala. 2016. "Euro, Crisis and Unemployment: Youth Patterns, Youth Policies?" *Economic Modelling* 58:442-53. doi:10.1016/j.econmod.2016.05.017.

Manseneros, L., & L.Acabu, A. (2025). Youth Unemployment and Its Economic Implications: A Socio-economic Analysis. *International Journal of Research in Social Science and Humanities*. https://doi.org/10.47505/ijrss.2025.6.12.

Pesaran, M. Hashem, Yongcheol Shin, ve Richard J. Smith. 2001. "Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships". *Journal of Applied Econometrics* 16(3):289-326. doi:10.1002/jae.616.

Shin, Yongcheol, Byungchul Yu, ve Matthew Greenwood-Nimmo. 2014. "Modelling Asymmetric Cointegration and Dynamic Multipliers in a Nonlinear ARDL Framework". Ss. 281-314 içinde *Festschrift in Honor of Peter Schmidt*, editör R. C. Sickles ve W. C. Horrace. New York, NY: Springer New York.

Shita, N., Mekonnen, M., Tegegne, Y., Nigussie, M., & Woudneh, A. (2025). Predictors of youth unemployment duration and impact evaluation of job creation program in East Gojjam Zone. *PLOS One*, 20. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0320795.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2025). Erişim adresi: https://www.tuik.gov.tr/(Erişim tarihi: 01.11.2025).

Zhang, G., Zhou, S., Xia, X., Yüksel, S., Baş, H., & Dinçer, H. (2020). Strategic Mapping of Youth Unemployment With Interval-Valued Intuitionistic Hesitant Fuzzy DEMATEL Based on 2-Tuple Linguistic Values. *IEEE Access*, 8, 25706-25721. https://doi.org/10.1109/access.2020.2971102.

KUR ŞOKLARI VE SATIN ALMA GÜCÜ PARİTESİ: TÜRKİYE'DE 1995–2025 DÖNEMSEL ANALİZİ

Dr. Öğr. Üyesi Ali Rauf KARATAŞ

Karabük Üniversitesi,

aliraufkaratas@karabuk.edu.tr - 0000-0003-1031-6722

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye ekonomisinin 1995–2025 döneminde karşılaştığı önemli kur şokları bağlamında satın alma gücü paritesinin (SAGP) geçerliliğini incelemeyi amaçlamaktadır. Şubat 2001 finansal krizi, 2008 Küresel Mortgage krizi ve 2018 Ağustos döviz kuru şoku gibi belirleyici kırılmalar dikkate alınarak, TÜFE ve Yİ-ÜFE bazlı reel efektif döviz kuru serileri dört alt döneme ayrılmış ve toplam sekiz farklı zaman serisi oluşturulmuştur. Her bir dönem için açıklayıcı istatistikler değerlendirildikten sonra serilerin durağanlığı hem klasik ADF testi hem de daha güncel bir yöntem olan Kesirli Frekanslı Fourier Augmented Dickey Fuller (KFFADF) testi ile analiz edilmiştir. ADF testi sonuçları, özellikle YIUFE2 serisinde SAGP'nin geçerliliğine yönelik sınırlı kanıt sunarken, KFFADF testi çok daha kapsamlı ve tutarlı bulgular elde edilmesine olanak sağlamıştır. KFFADF sonuçlarına göre, sabit terim ve trend içeren model kapsamında, 1995–2001 ve 2018–2025 dönemlerinde hem TÜFE hem Yİ-ÜFE bazlı reel döviz kuru için SAGP'nin geçerliliği desteklenmektedir. Buna karşılık, 2001–2007 ve 2008–2018 dönemlerinde SAGP'nin geçerli olmadığına yönelik bulgular elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlar, Türkiye'de SAGP'nin dönemsel olarak geçerli olabildiğini göstermiştir. Fakat 2008-2018 döneminde SAGP'nin işlememesi, döviz kuru-fiyat dinamiklerinde olası yapısal dönüşümlere işaret etmiştir. Bu dönemde hem kur mekanizmasının hem de fiyatlama davranışlarının olağan piyasa koşullarından sapması fiyatların kurla eş zamanlı ve tutarlı biçimde ayarlanmasını engellemiştir.

Anahtar Kelimeler: Satın Alma Gücü Paritesi, Döviz Kuru Şoku, Reel Efektif Döviz Kuru, Kesirli Frekanslı Fourier Augmented Dickey Fuller Testi.

EXCHANGE RATE SHOCKS AND PURCHASING POWER PARITY: A PERIODIC ANALYSIS FOR TÜRKİYE, 1995–2025

Assist. Prof. Ali Rauf KARATAŞ

Karabük University,

aliraufkaratas@karabuk.edu.tr – ORCID ID: 0000-0003-1031-6722

ABSTRACT

This study aims to examine the validity of Purchasing Power Parity (PPP) within the context of major exchange rate shocks experienced by the Turkish economy during the 1995–2025 period. Considering critical structural breaks such as the February 2001 financial crisis, the 2008 global mortgage crisis, and the August 2018 exchange rate shock, CPI-based and PPI-based real effective exchange rate series were divided into four subperiods, generating a total of eight distinct time series. After evaluating descriptive statistics for each period, the stationarity of the series was analyzed using both the conventional ADF test and the more recent Fractional Frequency Fourier Augmented Dickey-Fuller (KFFADF) test. While the ADF results provided limited evidence for PPP validity—particularly for the YIUFE2 series—the KFFADF test yielded more comprehensive and consistent findings. According to the KFFADF results, within the model incorporating both a constant and a trend, PPP holds for both CPI- and PPI-based real exchange rate series in the periods 1995–2001 and 2018–2025. In contrast, evidence suggests that PPP does not hold during the 2001–2007 and 2008–2018 periods. The findings indicate that PPP may hold only intermittently in Türkiye. However, the lack of PPP validity in the 2008–2018 period points to possible structural shifts in the exchange rate–price dynamics. During this period, deviations in both the exchange rate mechanism and pricing behavior from standard market conditions hindered the synchronized and consistent adjustment of domestic prices to exchange rate movements.

Keywords: Purchasing Power Parity, Exchange Rate Shock, Real Effective Exchange Rate, Fractional Frequency Fourier Augmented Dickey-Fuller Test.

1. GİRİŞ

Bir ülkenin para biriminin değeri genellikle ekonomideki en önemli fiyat olarak kabul edilir. Döviz kuru değişiklikleri, ihracatçıların karlılığını, tüketicilerin ödediği fiyatları önemli ölçüde etkileyebilir ve farklı ülkelerin ekonomilerini karşılaştırmayı zorlaştırabilir. Bu bağlamda satın alma gücü paritesi (SAGP) teorisinin işleyişi önemlidir (Vo ve Vo, 2023). Satın alma gücü paritesi teorisi geleneksel döviz kuru teorileri içerisinde yer alır, mal piyasalarına dayanır ve döviz kurları ile fiyat seviyelerini birbirine bağlayarak, belirli bir mal sepetinin tüm ülkelerde aynı fiyata sahip olması için bir para biriminin döviz kurunun ayarlanması gerektiğini belirtir. SAGP, uluslararası makroekonomide merkezi bir öneme sahiptir, ancak kanıtlar, bunun kısa vadeli bir kuraldan ziyade uzun vadeli bir dayanak olarak daha iyi işlediğini göstermektedir (Conejo ve Shields, 1993). Satın alma gücü aritesi teorisi, iki ülkedeki iki para birimi arasındaki döviz kuru ile ilgili satın alma gücü birimlerini, bu iki ülke arasında denge olduğu ve her iki ülkede de satın alma güçlerinin aynı olduğu durumlarda ifade eder. Diğer bir deyişle, bu, farklı ülkeler arasındaki döviz kurunun, ülkelerin sabit bir mal ve hizmet sepetinin fiyat seviyelerinin oranına eşit olması gerektiği anlamına gelir. Belirli bir ülkenin iç fiyat seviyesi, başlıca ticaret ortağından daha hızlı artıyorsa, bu bize o ülkenin enflasyon yaşadığını ve o ülkenin döviz kurunun satın alma gücü paritesi denge seviyesine dönmek için değer kaybetmesi gerektiğini gösterir (Alsmadi vd., 2022).

SAGP'ye göre, aşırı değerli veya değeri düşük para birimleri zamanla düzelme eğilimindedir ve bu değişiklikler ekonomide potansiyel etkilere ve döviz kurunda uzun vadeli dalgalanmalara yol açar. SAGP, bu ekonomik etkilere bir miktar öngörülebilirlik kazandırmaya yardımcı olabilir. Özellikle, önemli ölçüde aşırı değerli bir yerel para biriminin uzun vadede USD gibi yaygın olarak işlem gören para birimleri karşısında değer kaybetmesi beklenebilir. SAGP'nin rolüne dayanarak, bu teori kullanıcılar için verileri karşılaştırmak ve döviz kuru ile ilgili verileri tahmin etmek için iyi bir araç haline gelir (Du ve Tho, 2022).

SAGP'nin ifade edilen teorik önemi, iki veya daha fazla para biriminin değerlerini karşılaştırmak için çokça atıf alan yaklaşımlardan bir olması sonucunu da doğurmuştur. Özellikle ekonometrik yöntemlerin gelişim göstermesiyle söz konusu teorinin ampirik olarak sınanması mümkün hale gelmiş ve literatürdeki ampirik sonuca dayalı çalışmaların sayısı artmıştır. Türkiye üzerine bu bağlamda yapılan çalışmalarda da farklı sonuçlar elde edilmiştir.[1]

Dornbuch'a (1985) göre SAGP'nin uzun dönemdeki geçerliliğini güçlü formda sınayabilmek için reel döviz kuru serilerine birim kök testleri uygulanmalıdır. Bu çalışmanın yöntemi de buradan hareketle belirlenmiştir. Bu çalışma, Türkiye ekonomisinin 1995–2025 döneminde karşılaştığı önemli kur şokları bağlamında satın alma gücü paritesinin (SAGP) geçerliliğini incelemeyi amaçlamaktadır. Şubat 2001 finansal krizi, 2008 küresel Mortgage krizi ve 2018 Ağustos döviz kuru şoku gibi belirleyici kırılmalar dikkate alınarak, TÜFE ve Yİ-ÜFE bazlı reel efektif döviz kuru serileri dört alt döneme ayrılmış ve toplam sekiz farklı zaman serisi oluşturulmuştur. Her bir dönem için açıklayıcı istatistikler değerlendirildikten sonra serilerin

[1] Erdoğmuş (2021), Telatar ve Kazdagli (1998) çalışmalarında SAGP'nin Türkiye ekonomisinde geçerli olmadığı sonucuna ulaşırken; Yıldırım (2017), Gözgör (2011) ve Yazgan (2003) SAGP'nin geçerli olduğuna dair bulgulara ulaşmıştır.

durağanlığı hem klasik ADF testi hem de daha güncel bir yöntem olan Kesirli Frekanslı Fourier Augmented Dickey Fuller (KFFADF) testi ile analiz edilmiştir.

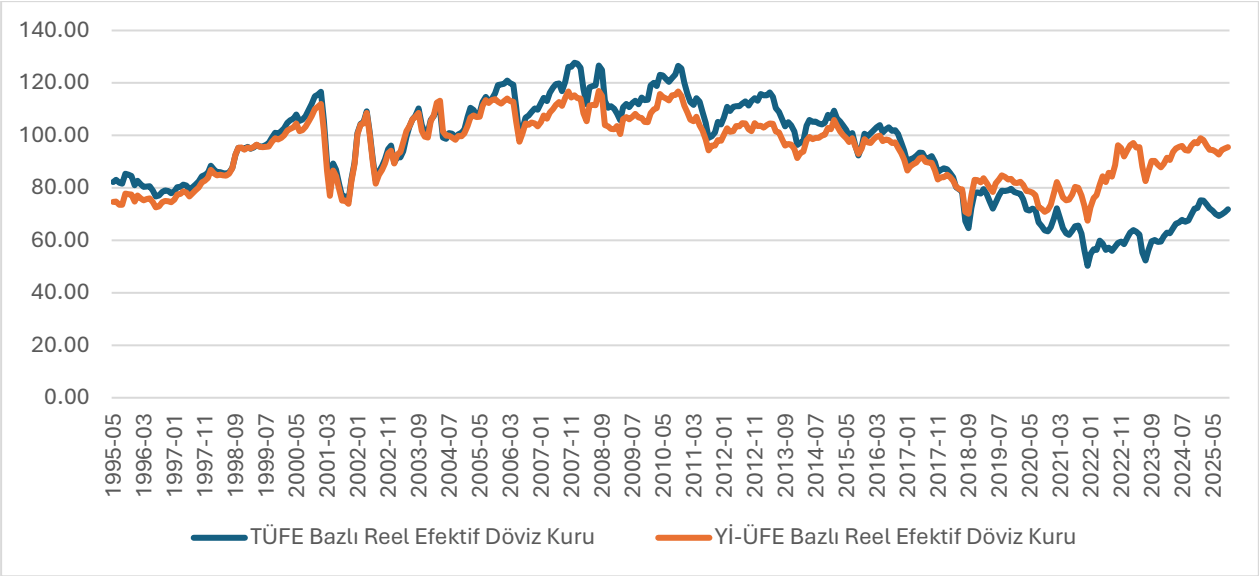
2. VERİ VE YÖNTEM

Bu çalışmada Türkiye ekonomisinde 1995-2025 yılları arasında yaşanan kur şoklarının SAGP teorisi bağlamında değerlendirilebilmesi için kullanılan değişkenlere dair öz bilgiler Çizelge 1'de yer almaktadır.

Çizelge 1. Çalışmada Kullanılan Değişkenler ve Zaman Aralığı

Değişken	Kısaltma	Periyod
TÜFE Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru	TUFE1	Mayıs 1995 – Şubat 2001
Yurt İçi ÜFE Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru	YIUFE1	Mayıs 1995 – Şubat 2001
TÜFE Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru	TUFE2	Mart 2001 – Aralık 2007
Yurt İçi ÜFE Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru	YIUFE2	Mart 2001 – Aralık 2007
TÜFE Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru	TUFE3	Ocak 2008 – Ağustos 2018
Yurt İçi ÜFE Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru	YIUFE3	Ocak 2008 – Ağustos 2018
TÜFE Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru	TUFE4	Eylül 2018 – Ekim 2025
Yurt İçi ÜFE Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru	YIUFE4	Eylül 2018 – Ekim 2025

Çalışmada kullanılan ve aylık frekansta olan verilerin tamamı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) veri tabanından elde edilmiştir (TCMB, 2025). Dört farklı zaman periyodunun analiz edildiği değişkenlerin en fazla gözleme sahip olan zaman serileri Ocak 2008 ile Ağustos 2018 dönemi arasına ait toplamda 128 gözlemden oluşan TUFE3 ve YIUFE3 zaman serileridir. En kısa dönem ise Eylül 2018 ile Ekim 2025 dönemi arası toplamda 86 gözlemin olduğu TUFE4 ve YIUFE4 zaman serileridir. Söz konusu değişkenlerin kümülatif zaman serisi grafiği ise Görsel 1'de yer almaktadır.

Görsel 1. Türkiye'de Reel Efektif Döviz Kuru (1995M5-2025M10)

Bu çalışmada söz konusu dönemler ve veri setleri itibariyle SAGP teorisi güçlü formda sınanmıştır. SAGP teorisi güçlü formda sınanırken birim kök testleri kullanılagelmektedir (Olaniran ve Ismail, 2023: 2). Buradan hareketle literatüre uyularak döviz kuru serilerine sırasıyla Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi ve Kesirli Frekanslı Fourier Genişletilmiş Dickey-Fuller birim kök testi[2] uygulanmıştır. Kullanılan testlerin denklemleri Çizelge 2'de yer almaktadır.

Çizelge 2. Birim Kök Testleri ve Denklemleri

Test	Test Denklemi
ADF	$Y_t = \alpha + pY_{t-1} + \in_t$
Kesirli Frekanslı FADF	$y_t^* = \alpha_0 1_t^* + \beta_0 t_t^* + \lambda_1 \sin_{1,t}^* + \lambda_2 \cos_{1,t}^* + u_t, \ \ t = 1,2,3, \dots, T$

Çalışmada geleneksel ve Fourier fonksiyonlu birim kök testlerinin birlikte kullanılması ile yapısal kırılmaların reel döviz kuru serileri üzerindeki olası etkilerinin de tespit edilmesi ve bütüncül sonuçlar elde edilmesi amaçlanmıştır. Birim kök testleri neticesinde reel döviz kuru serilerinin düzey değerinde durağan olması/birim kök içermemesi SAGP teorisinin geçerliliğini gösterirken serilerin birim kök içermesi ise teorinin geçerli olmadığını ifade etmektedir.

3. AMPİRİK BULGULAR

Çalışmada öncelikle 8 ayrı zaman serisi için elde edilen açıklayıcı istatistikler aktarılmıştır. İlgili bilgiler Çizelge 3'te yer almaktadır.

[2] Baknız: Bozoklu vd. (2020).

Çizelge 3. Serilere Dair Açıklayıcı İstatistikler

	TUFE1	YIUFE1	TUFE2	YIUFE2
Ortalama	88.96256	84.8861	104.0795	101.4511
Medyan	85	81.175	106.03	104.16
Maksimum	116.69	111.94	127.71	116.8
Minimum	69.41	60.91	75.01	73.95
Std. Sapma	11.39946	12.98984	12.49174	10.85365
Çarpıklık	0.774613	0.33043	-0.3961	-0.85827
Basıklık	2.489176	1.947286	2.527287	2.931528
Jarque-Bera	9.091899	5.278559	2.907723	10.08321
JB Olasılık	0.01061	0.071413	0.233666	0.006463
Sum	7294.93	6960.66	8534.52	8318.99
Sum Sq. Dev.	10525.76	13667.62	12639.54	9541.938
Gözlem	82	82	82	82
	TUFE3	**YIUFE3**	**TUFE4**	**YIUFE4**
Ortalama	105.3986	100.2376	66.90384	85.31500
Medyan	105.68	100.84	66.57500	83.54000
Maksimum	127.39	116.95	79.64000	98.99000
Minimum	65.71	70.82	50.28000	67.49000
Std. Sapma	11.54803	8.862409	7.568979	8.338007
Çarpıklık	-0.51122	-0.48606	-0.007572	-0.060385
Basıklık	3.407674	3.369741	2.006725	1.848565
Jarque-Bera	6.461821	5.769129	3.536124	4.803054
JB Olasılık	0.039521	0.055879	0.170663	0.090580
Sum	13491.02	12830.41	5753.730	7337.090
Sum Sq. Dev.	16936.34	9974.871	4869.602	5909.401
Gözlem	128	128	86	86

Dört farklı zaman periyodunun analiz edildiği değişkenlerin en fazla gözleme sahip olan zaman serileri Ocak 2008 ile Ağustos 2018 dönemi arasına ait toplamda 128 gözlemden oluşan TUFE3 ve YIUFE3 zaman serileridir. En yüksek oynaklığa sahip seri YIUFE2, en düşük oynaklığa sahip seri ise TUFE4'tür.

ADF birim kök testi ile analiz edilen serilere ait sonuçlar sabit terim içeren model ve hem sabit terim hem trend içeren model için ayrı ayrı Çizelge 4 ve Çizelge 5'te raporlanmıştır.

Çizelge 4. Sabit Terim İçeren ADF Birim Kök Testi Sonuçları

	ADF Stat.	Prob	%1 CV.	%5 CV.	%10 CV.
TUFE1	-1.03667	0.7367	-3.51334	-2.89768	-2.5861
YIUFE1	-1.32244	0.6157	-3.51334	-2.89768	-2.5861

TUFE2	-2.25545	0.1889	-3.51443	-2.89815	-2.58635
YIUFE2	-2.89714***	0.0501	-3.51443	-2.89815	-2.58635
TUFE3	0.00919	0.957	-3.48245	-2.88429	-2.57898
YIUFE3	-0.12701	0.9431	-3.48245	-2.88429	-2.57898
TUFE4	-1.21167	0.6639	-3.5461	-2.91173	-2.59355
YIUFE4	-1.80609	0.3753	-3.54406	-2.91086	-2.59309

Not: ***, **, * notasyonları sırasıyla %10, %5 ve %1 seviyelerinde anlamlılık düzeyini göstermektedir.

ADF birim kök testinin sabit terim içeren modelinin sonuçlarına göre sadece YIUFE2 değişkeni %10 seviyesinde durağandır.

Çizelge 5. Sabit Terim ve Trend İçeren ADF Birim Kök Testi Sonuçları

	ADF Stat.	**Prob**	**%1 CV.**	**%5 CV.**	**%10 CV.**
TUFE1	-1.88001	0.6557	-4.07534	-3.46625	-3.15978
YIUFE1	-2.46929	0.3423	-4.07534	-3.46625	-3.15978
TUFE2	-4.21116*	0.0068	-4.07686	-3.46697	-3.1602
YIUFE2	-4.02713**	0.0115	-4.07686	-3.46697	-3.1602
TUFE3	-2.24985	0.4577	-4.0325	-3.44588	-3.14788
YIUFE3	-1.73498	0.7321	-4.0319	-3.44559	-3.14771
TUFE4	-1.32347	0.875	-4.11844	-3.48651	-3.17154
YIUFE4	-3.05402	0.124	-4.11844	-3.48651	-3.17154

Not: ***, **, * notasyonları sırasıyla %10, %5 ve %1 seviyelerinde anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Sabit terim ve trend etkisinin birlikte değerlendirildiği ADF birim kök testi sonuçlarına göre ise TUFE2 ve YIUFE2 değişkeninin birim kök içermediği sonucuna ulaşılmıştır. YIUFE2 değişkeninin hem sabit terim içeren modelde hem de sabit terim ve trend etkisinin birlikte değerlendirildiği modelde birim kök içermediği sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla YIUFE2 zaman serisinde satın alma gücü paritesinin geçerliliği ADF birim kök testi sonuçları ile kanıtlanırken diğer serilerde SAGP teorisi geçerli değildir.

İlgili serilere uygulanan KFFADF birim kök testi sonuçları ise Çizelge 6 ve Çizelge 7'de yer almaktadır.

Çizelge 6. Sabit Terim İçeren Kesirli Frekanslı ADF Birim Kök Testi Sonuçları

	Freq.	**Min KKT**	**F Stat.**	**Lag**	**KFFADF Stat.**	**%1 CV.**	**%5 CV.**	**%10 CV.**
TUFE1	0.6	257.6665	10.38601	4	-4.48706**	-4,55123	-3,94279	-3,63945
YIUFE1	0.6	232.7434	9.03142	4	-4.36241**	-4,55123	-3,94279	-3,63945
TUFE2	0.1	1357.404	7.832828	10	-3.92324**	-4,49046	-3,88278	-3,58259
YIUFE2	3.8	1221.621	10.62904	9	-3.28659**	-3,63742	-2,98106	-2,64321
TUFE3	0.1	1000.766	7.215937	9	-3.24229	-4,42136	-3,85494	-3,56574

YIUFE3	0.1	681.4162	5.4056	9	-2.66233	-4,42136	-3,85494	-3,56574
TUFE4	1	503,1941	9,552579	8	-4,55918*	−4.41675	−3.80627	−3.48671
YIUFE4	0,8	389,1842	11,56107	8	-4,82115*	−4.52538	−3.91682	−3.61466

Not: ***, **, * notasyonları sırasıyla %10, %5 ve %1 seviyelerinde anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Sabit Terim İçeren Kesirli Frekanslı Fourier Augmented Dickey Fuller Birim Kök Testi sonuçlarına göre TUFE 3 ve YIUFE3 değişkenleri haricindeki serilerin tamamının birim kök içermediği sonucu tespit edilmiştir. Dolayısıyla Sabit Terim İçeren Kesirli Frekanslı Fourier Augmented Dickey Fuller Birim Kök Testinin sonuçlarına göre 8 zaman serisi değişkeninden 6 tanesinde satın alma gücü paritesinin geçerliliğine yönelik kanıtlara ulaşılmışken, 2 tanesinde satın alma gücü paritesinin geçerli olmadığına yönelik kanıtlar tespit edilmiştir.

Çizelge 7. Sabit Terim ve Trend İçeren Kesirli Frekanslı ADF Birim Kök Testi Sonuçları

	Freq.	**Min KKT**	**F Stat.**	**Lag**	**KFFADF Stat.**	**%1 CV.**	**%5 CV.**	**%10 CV.**
TUFE1	1.1	245.6176	8.949351	1	-4.31422*	-4,98567	-4,36093	-4,05824
YIUFE1	1.4	220.4957	7.186191	1	-4.42642**	-4,92496	-4,31861	-4,01264
TUFE2	3.7	1194.294	10.3064	9	-3.17338	-4,33028	-3,66383	-3,32424
YIUFE2	3.8	1126.859	7.744913	9	-2.51139	-4,32422	-3,65693	-3,31667
TUFE3	0.1	989.2537	5.897235	9	-3.48152	-4,79821	-4,23169	-3,93726
YIUFE3	4.5	662.7038	2.627822	9	-1.49652	-4,21637	-3,57708	-3,25725
TUFE4	0,1	498,2989	6,127429	8	-4,65026**	−4.87987	−4.26469	−3.95616
YIUFE4	1	375,4493	13,76343	8	-4,77742**	−4.94762	−4.34382	−4.04509

Not: ***, **, * notasyonları sırasıyla %10, %5 ve %1 seviyelerinde anlamlılık düzeyini göstermektedir

Sabit Terim ve Trend Etkisi İçeren Kesirli Frekanslı Fourier Augmented Dickey Fuller Birim Kök Testi sonuçlarına göre ise TUFE1 ve YIUFE1 değişkenlerinin, ayrıca TUFE4 ve YIUFE4 değişkenlerinin birim kök içerdiği sonucuna ulaşılmıştır. Sabit Terim ve Trend Etkisi İçeren Kesirli Frekanslı Fourier Augmented Dickey Fuller Birim Kök Testi sonuçlarına göre Türkiye'de Mayıs 1995 ile Şubat 2001 yılları arasında ve Eylül 2018 ile Ekim 2025 dönemi arasında hem üretici fiyat endeksleri bazında hem de tüketici fiyat endeksleri bazında satın alma gücü paritesinin geçerli olduğunda yönelik kanıtlar tespit edilirken Mart 2001-Aralık 2007 ve Ocak 2008-Ağustos 2018 dönemlerinde SAGP teorisi geçerli olmamıştır.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu çalışma, Türkiye ekonomisinde 1995–2025 döneminde yaşanan önemli döviz kuru şokları çerçevesinde satın alma gücü paritesinin (SAGP) geçerliliğini incelemiştir. Şubat 2001 krizi, 2008 küresel finansal krizi ve Ağustos 2018 döviz kuru şoku gibi belirleyici kırılmalar dikkate alınarak, TÜFE ve Yİ-ÜFE bazlı reel efektif döviz kuru serileri dört alt döneme ayrılmış ve her bir dönem için SAGP teorisi güçlü formda test edilmiştir. Analizde hem geleneksel ADF birim kök testi hem de yapısal kırılmaları esnek biçimde modele dahil edebilen Kesirli Frekanslı Fourier Augmented Dickey Fuller (KFFADF) birim kök testi kullanılmıştır. Elde edilen

ampirik bulgular, SAGP'nin Türkiye ekonomisinde tüm dönemler için geçerli bir ilişki olmadığını, aksine dönemsel bir özellik sergilediğini ortaya koymaktadır. Geleneksel ADF testi, SAGP'nin geçerliliğine yönelik sınırlı kanıtlar sunarken, KFFADF testi daha tutarlı ve güçlü sonuçlar üretmiştir. KFFADF sonuçlarına göre, sabit terim ve trend içeren model kapsamında, 1995–2001 ve 2018–2025 dönemlerinde hem TÜFE hem de Yİ-ÜFE bazlı reel efektif döviz kuru serileri için SAGP'nin geçerli olduğuna dair bulgular elde edilmiştir. Buna karşılık, 2001–2007 ve 2008–2018 dönemlerinde SAGP'nin geçerli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bu sonuçlar, SAGP'nin özellikle kriz sonrası uyum ve yeniden dengelenme süreçlerinde daha güçlü çalıştığını, buna karşın yoğun sermaye girişlerinin, politika müdahalelerinin ve yapısal dönüşümlerin baskın olduğu dönemlerde zayıfladığını göstermektedir. Özellikle 2008–2018 döneminde SAGP'nin geçerli olmaması, döviz kuru–fiyat ilişkisinde yapısal bir kopuşa işaret etmektedir. Bu dönemde döviz kurunun piyasa temellerinden ziyade sermaye akımları ve politika uygulamaları tarafından belirlenmesi, iç fiyatların döviz kuru ile eş zamanlı ve tutarlı biçimde ayarlanmasını engellemiştir.

Genel olarak çalışma, SAGP'nin ampirik olarak test edilmesinde yapısal kırılmaların ve doğrusal olmayan dinamiklerin dikkate alınmasının kritik önem taşıdığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Fourier tabanlı birim kök testlerinin kullanımı, SAGP literatürüne metodolojik bir katkı sunmaktadır. Politika açısından bakıldığında, sonuçlar Türkiye'de döviz kuru uyumsuzluklarının, özellikle finansal entegrasyonun ve makroekonomik belirsizliğin arttığı dönemlerde uzun süre devam edebileceğini ve bu durumun SAGP'nin kısa veya orta vadeli politika referans noktası olarak yararlılığını sınırlayabileceğini ima etmektedir. Bu bağlamda, Türkiye ekonomisinde döviz kuru politikalarının ve makroekonomik istikrar araçlarının tasarımında, satın alma gücü paritesinin otomatik ve hızlı bir denge mekanizması olarak değil, ancak uygun kurumsal ve makroekonomik koşullar altında uzun dönemde geçerlilik kazanabilen bir referans çerçevesi olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Alsmadi, A. A., Al-Gasaymeh, A., & Alrawashdeh, N. (2022). Purchasing Power Parity: A Bibliometric approach for the period of 1935-2021. *Calitatea*, *23*(189), 260-269.

Bozoklu, S., Yilanci, V., ve Gorus, M. S. (2020). Persistence in per capita energy consumption: A fractional integration approach with a Fourier function. *Energy Economics, 91*, 104926. https://doi.org/10.1016/j.eneco.2020.104926

Conejo, C., & Shields, M. P. (1993). Relative PPP and the long-run terms of trade for five Latin American countries: a cointegration approach. *Applied Economics*, *25*(12), 1511-1515.

Dornbusch, R. (1985). *Purchasing power parity* (w1591; s. w1591). National Bureau of Economic Research.

Du, H. T., & Tho, N. X. (2022). Purchasing power parity between Vietnam and United States. *International Journal for Applied Information Management*, *2*(1), 26-33.

Erdoğmuş, M. (2021). An analysis of the validity of absolute purchasing power parity: The case of Turkish Lira and British Pound. Sosyoekonomi, 29(50), 51-71. https://doi.org/10.17233/sosyoekonomi.2021.04.03

Gözgör, G. (2011). Purchasing power parity hypothesis among the main trading partners of Turkey. https://openaccess.dogus.edu.tr/xmlui/handle/11376/2359

Olaniran, S. F., & Ismail, M. T. (2023). Testing absolute purchasing power parity in West Africa using fractional cointegration panel approach. *Scientific African*, *20*, e01615.

TCMB (2025). https://evds2.tcmb.gov.tr/

Telatar, E., ve Kazdagli, H. (1998). Re-examine the long-run purchasing power parity hypothesis for a high inflation country: The case of Turkey 1980–93. Applied Economics Letters, 5(1), 51-53. https://doi.org/10.1080/758540127

Vo, H. L., & Vo, D. H. (2023). The purchasing power parity and exchange-rate economics half a century on. *Journal of Economic Surveys*, *37*(2), 446-479.

Yazgan, M. E. (2003). The purchasing power parity hypothesis for a high inflation country: A re-examination of the case of Turkey. Applied Economics Letters, 10(3), 143-147. https://doi.org/10.1080/1350485022000041078

Yıldırım, D. (2017). Empirical investigation of purchasing power parity for Turkey: Evidence from recent nonlinear unit root tests. Central Bank Review, 17(2), 39-45. https://doi.org/10.1016/j.cbrev.2017.03.001

NEO-FİSHER HİPOTEZİ ÜZERİNE BİR LİTERATÜR TARAMASI

Neslihan Bünül
Mardin Artuklu Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
İktisat, Yüksek Lisans Öğrencisi
0009-0000-8963-9799
neslihanbunull@hotmail.com

Özet

Son yıllarda, geleneksel olmayan para politikaları ekonomik sorunların çözümü için akademisyenler ve politika yapıcılar arasında oldukça popular hale gelmiş ve Türkiye'nin de dahil olduğu bazı ülkeler tarafından uygulanmıştır. Türkiye geleneksel olmayan para politikası araçlarının bazılarını 2021-2023 yılları arasında uygulamıştır. Bu araçların en önemlilerinden biri de Neo-Fisher hipotezidir. Bu çalışma iki kısımdan oluşmaktadır. İlk bölümde, Neo-Fisher hipotezi teorik çerçevede tanımlanarak, önemin tartışılacaktır; ikinci bölümde ise Türkiye ekonomisi için bu hipotez üzerine hazırlanmış çalışmalar incelenerek, hipotezin Türkiye ekonomisindeki geçerliliği araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon, Neo-Fisher Hipotezi, Geleneksel Olmayan Para Politikaları

THE IMPACT OF NUCLEAR WEAPONS ON THE MIDDLE EAST PEACE

Dr. Sibel Elif ÖZDİLEK[1]

Abstract

The article attempts to provide a comprehensive evaluation of the nuclear proliferation and disarmament process from a global perspective. In this research, the proliferation of nuclear weapons, which was concurrent with the process of nuclear disarmament, is discussed. Additionally, the potential reasons why states possess nuclear weapons are considered. The article is significant in regard to studying the processes of armament and disarmament in conjunction. The processes of nuclear weapons and their decommissioning are scrutinized through the analysis of archived documents from the SIPRI. These documents and statements are then scrutinized. The investigation demonstrates that nuclear weapons, which increased following the 1960s, decreased with the conclusion of the Cold War; states reduced their nuclear weapons stockpiles significantly.

Keywords: Nuclear, Threat, Armament, Disarmament, Security.

1. Introduction

The desire to achieve one's goal and prevail in the use of force, which sometimes appears as the first and sometimes as the last option in solving humankind's problems, has led to war and armament, two concepts that humanity has come to associate with each other from the past to the present. Indeed, heavy armament efforts have been seen both before and after the wars witnessed by humanity. In the face of the excessive armament efforts of states adopting aggressive attitudes before the war, states that were potential targets resorted to armament to defend themselves. In the post-war period, countries again chose the path of armament to ensure their security. Therefore, war and armament have emerged as an almost inseparable pair.

The desire to deter potential threats, dangers, and attacks, which underlie the propensity for armament, leads countries to increase their armament efforts. States seeking to become more powerful than their existing enemies by armament and to increase the intensity of their response to potential threats have mobilized all their resources to ensure the effectiveness of their weapons. Nuclear weapons, capable of fulfilling these deterrent demands, have emerged, developed, and become widespread as an effective policy tool within the framework of states' policies of gaining superiority over others and securing themselves by instilling fear in their enemies.

The process of splitting the atom, presented as a gift (!) to humanity as a result of the research and studies conducted by scientists on the atom and the atomic nucleus, has, contrary to expectations, emerged as the most dangerous weapon humanity has ever encountered. The new discoveries and inventions that emerged as a result of

[1] Dr., Ufuk University, Ankara/Türkiye, FEAS, Political Sciences and International Relations Department, elif.ozdilek@ufuk.edu.tr, ORCID No: 0000-0003-0907-8771.

humankind's efforts to make life easier and more practical have not always served their intended purposes. In particular, instead of using inventions that could also be used for military purposes for the peaceful benefit of humanity, they are used as threats to humanity, highlighting their power of destruction and destructiveness, a common tendency among humankind.

Although the terrifying power and destruction unleashed by nuclear weapons were witnessed only on battlefields other than nuclear test sites, namely Hiroshima and Nagasaki at the end of World War II, the consequences left no doubt about the horrors of these weapons. The atomic bomb dropped on Hiroshima caused the deaths of 140,000 people, while the atomic bomb dropped on Nagasaki resulted in the deaths of 80,000. These figures do not include birth defects and illnesses resulting from the weapon's lingering effects. Furthermore, considering that the nuclear weapon used was still a first-generation weapon and could be considered quite primitive compared to newer nuclear weapons developed with today's technology, it is possible to assess the sheer terror of their impact. During World War II, Allied forces launched two-day attacks with 1,400 bombers, resulting in a total of only 130,000 to 200,000 casualties. A comparison of these statistics clearly demonstrates that, on the one hand, thousands of planes, thousands of personnel, and hundreds of thousands of explosives are required to inflict hundreds of thousands of casualties. On the other hand, these hundreds of thousands of casualties can be successfully (!) achieved by a single nuclear weapon. In other words, nuclear weapons, which effortlessly inflict maximum destruction on the desired target and virtually wipe out the target area, have definitively proven their superiority in deterring or defeating the enemy.

With the devastating destructive power they demonstrated in Hiroshima and Nagasaki, nuclear weapons emerged as the undisputed superior weapon of choice for warfighters, completely upending war and war strategies. Capable of wiping out entire armies, entire cities, and even entire regions with a single blow, these weapons became destructive, completely invalidating Carl von Clausewitz's dictum, "War is not a single, sudden blow without sequel," and overturning the very concept of war advocated by thinkers like Clausewitz.

Nuclear weapons, which proved their power in World War II and became the world's most formidable weapons, and continue to hold this title today, have become a nightmare worldwide due to the effects of their terrifying power since their inception. The allure of possessing such immense power has drawn states in their wake. After the US and then the USSR added nuclear weapons to their military inventories, other countries, realizing their strategic importance, took action to acquire them. Soon after, the UK, France, and China emerged as nuclear weapons states in quick succession. In addition to these states, India, Pakistan, and Israel, which possess these weapons practically illegally and without being party to nuclear weapons treaties, acquired this technology, creating a nuclear weapons threat that concerns every continent, every region, and consequently, the world. At the same time, nuclear proliferation is becoming an increasingly growing threat due to countries outside of these countries that are striving or aiming to acquire nuclear weapons.

It didn't take long for the states in the Middle East, as well as the rest of the world, to recognize the impact of nuclear weapons, and for these states to launch efforts to acquire them. Thus, a race began in the region among states that had begun to acquire nuclear weapons. While this arms race, like its counterparts worldwide, experienced challenges such as technological support and pressure from rivals, it also caused even more challenging problems. What made the conflicts resulting from these attempts at nuclear weapons in the Middle East even more challenging and intractable were the leadership competition between some of the regional countries and the polarization that emerged between the Arab states, which constitute the majority of the region, and Israel. With the addition of the Arab-Israeli division and war that began with the establishment of the State of Israel in the region, the Middle East became a bombshell, and the conflicts that began on a regional scale reached levels that affected the entire world. Add to this the efforts of both Arab states and Israel to acquire nuclear technology, and tensions in the region have escalated to the highest level.

The idea of nuclear weapons falling into the hands of either side of the Arab-Israeli front in the Middle East has emerged as intolerable for both groups, and this issue has become a major topic of discussion in the region. Furthermore, efforts to acquire nuclear weapons, which also cause problems among Arab states themselves, have always been among the most significant causes of conflicts in the region, and due to the specificities of the region and the era, have led to conflicts and debates among regional countries that have affected the entire international arena.

Following the emergence of trends and efforts to acquire nuclear weapons by Middle Eastern states, this issue has emerged as a source of conflict and disagreement. However, it should be noted that presenting nuclear weapons as the region's sole problem and viewing them as the sole obstacle to peace would be a grave mistake. The Middle East is plagued by numerous areas of disagreement, including border disputes, leadership struggles, and sectarian conflicts among Arab states in the region, as well as the Palestinian issue, which emerged with the establishment of the State of Israel in 1948 and has become the region's most significant problem. Therefore, perceiving nuclear weapons as the sole obstacle to establishing regional peace would be a mistake. However, in multilateral efforts and negotiations aimed at establishing peace in the Middle East, nuclear weapons are always the primary source of deadlock and stalemate, and are seen as the primary cause of conflict. For this reason, nuclear weapons, which have a significant impact on peacemaking efforts in the Middle East, will be examined in detail in this study and their impact on Middle Eastern peace will be evaluated.

1.1. Nuclear Weapons

Nuclear energy is undoubtedly one of the energy forms that has left its mark on the twentieth century. Studies on the splitting of the atom, a crucial discovery for human history, date back to before World War II. Initially seemingly unrelated, scientific research was later brought together by different scientists, emerging as a force that disrupted global balances and provided new energy opportunities.

Before World War II, when atomic splitting studies began, scientists embarked on a journey driven by a desire to learn the unknown, unaware that they would introduce humanity to such a terrifying force. By the time they realized the gravity of the situation and realized the results of these experiments, it was too late. Of course, these studies and experiments were conducted for the benefit of humanity, and scientists were confident that these results, if used positively, would be highly beneficial and beneficial for humanity. However, the fact that the international climate was in the midst of conflict and war at the time atomic splitting studies began, and the sheer magnitude of the energy released, coupled with the fact that its destructive effects were at least as immense as the energy itself, generally brought to mind the possibility of this discovery being used for military purposes. In fact, it could be said that the idea of using nuclear energy for military purposes was the first thing that came to scientists' minds upon receiving the results of their research.

Despite making such a radical statement about humanity with his words, "Two things are infinite: human stupidity and the universe. But I'm not so sure about the second...", the renowned scientist Albert Einstein didn't hesitate to offer humanity nuclear weapons powerful enough to bring about its own destruction. Einstein was directly involved in the study of the use of the energy released by the splitting of the atom for weapons purposes, even directing and mobilizing the US government. Furthermore, he inspired the idea that this power could be used as a weapon (Dikbaş, 2006).

Although the concepts of atoms and nuclear weapons today evoke negative examples like atomic bombs, mass destruction, and deaths, it's crucial to remember that these elements are, in fact, a significant factor in humanity's need for energy, medicine, security, and scientific research. Furthermore, it's crucial to remember that this discovery will undoubtedly emerge, and that humanity will one day encounter nuclear energy anyway, and that even more horrific discoveries may be encountered in the future. Since it's humanity's choice whether to use such a discovery for the benefit of humanity or not, it would be meaningless to blame the scientists who invented it simply because such power is being used for destructive purposes. It's worth recalling the words of renowned physicist Stephen Hawking, "Blaming Einstein for the atomic bomb is like blaming Newton for planes falling due to gravity," and to emphasize that the situation isn't about the scientific community, but rather about human ambitions and desires.

Studies on the use of the energy released by the splitting of the atomic nucleus have continued in two directions. Initially, the research aimed to harness and utilize the nuclear energy released by the splitting of the atom. Later, due to the magnitude and effectiveness of the energy released, it gained momentum with the idea of using it for military purposes.

In this context, studies aimed at controlling and utilizing nuclear energy, or nuclear energy, which first emerged from the splitting of the atomic nucleus, will be briefly discussed, and the historical background of studies on weaponizing this energy will be examined.

1.2. History of Nuclear Technology

The origin of nuclear technology is atoms, the smallest building blocks of matter. Reactions arise as a result of a series of processes performed on the neutrons and protons that make up the nucleus of an atom and the electrons surrounding it. In these reactions, the atomic nucleus, composed of neutrons and protons located at the very center of the atom, undergoes changes, and during this type of reaction, a portion of the atoms mass is converted into energy. This reaction is called a nuclear reaction or nuclear reaction. In a nuclear reaction, millions of times more energy is released than in any other chemical reaction, and unlike a chemical reaction, one element is transformed into another (Altın, 2003).

There are two types of nuclear reactions: fission, which means the splitting of an atom's nucleus as a result of neutron bombardment, and fusion, which means the combining of atoms (Freedman, 2003).

Briefly, the nuclear fission reaction, which occurs when the nucleus of an atom is bombarded with neutrons, or the nuclear fusion reaction, which occurs when two lighter atomic nuclei are combined in the required environment, produces the energy of the atomic nucleus, which we call nuclear energy. The second type of reaction, fusion, requires lighter atoms such as deuterium and tritium, which have low nuclear masses and unstable nuclear structures. The heat energy required for the two atoms to combine at this temperature is equivalent to the heat energy released during the fission process (Atmaca and Zafer, 2007). In other words, fission is required for fusion, and naturally, studies on nuclear fusion emerged much later than studies on fission. This type of reaction, which came into practice in the 1980s, requires a more difficult and laborious process than fission reactions (Pajak, 1982).

For fission to occur, an atomic nucleus requires a fissionable element. This is because, in nuclear fission, the atomic nucleus splits into various particles upon collision with a free neutron. The nuclei of some atoms, such as uranium or plutonium, explode when bombarded with neutrons, producing countless particles of much smaller mass. Uranium is the only fissionable element found purely in nature. Therefore, uranium, also known as "yellow" (yellowish), is an important raw material for nuclear energy (Altın, 2003).

The "neutron," a particle found inside the atomic nucleus that creates the fission reaction that forms the basis of nuclear energy, was discovered by James Chadwick in 1932. The first scientific studies on fission energy were initiated by scientists such as Otto Hahn, Lise Meitner, Leo Szilard, Enrico Fermi, Niels Bohr, Fritz Strassman, and Albert Einstein.

In 1938, when Otto Hahn and Frittz Strasman bombarded uranium with neutrons from a source containing radium and beryllium, they were surprised to find lighter elements such as Barium-56. They fled Nazi Germany to demonstrate their work and took their results to Australian scientist Lise Meitner (Atmaca and Zafer, 2007).

At a time when Germany was rapidly rearming and the world was being dragged into a new war, Otto Hahn, considering the power of his invention, considered how deadly it would be in the hands of Nazi Germany and tried to keep it a secret from everyone. In fact, Hahn was so afraid that these consequences would fall into Hitler's hands that he expressed his fear: "If the Führer finds out about my invention, I will kill myself." Meanwhile, his colleague Lise Meitner, a physics professor of Jewish descent, immediately managed to convey the secrets of this invention to Leo Szilard, another physics professor of Jewish descent at Columbia University in the USA (Dabağyan, 2004).

Another scientist working on this topic was Italian physicist Enrico Fermi. Through experiments conducted in Rome, Fermi discovered that neutrons could split most types of atoms. Noticing that when uranium was bombarded with neutrons, atoms lighter than uranium formed instead of the elements he expected, Fermi began working on ensuring the continuity of this reaction. He and other scientists working on this topic investigated the possibility of a chain reaction that could sustain itself for extended periods in a controlled environment. This was because the atom, in turn, split, releasing greater energy. Within this framework, he contacted Leo Szilard, who had obtained Otto Hahn's secrets with the help of Lise Meitner, and they began working together on this topic in the United States. In 1941, Enrico Fermi and Leo Szilard succeeded in designing a reactor suitable for a uranium chain reaction, and in 1942, Fermi and his team gathered at the University of Chicago to work on commissioning the designed reactor, named Chicago-1. On December 20, 1942, Fermi and his team in Chicago operated the first experimental nuclear reactor at the University of Chicago, thus ushering the world into the nuclear age (Gottfried, 1999).

The work described so far was based on the principle of using the energy generated by the controlled fission of atomic nuclei using a reactor. Another example was the use of the energy generated by these reactions for military purposes.

1.3. Nuclear Proliferation

Although the actors in international politics have varied and differentiated from past to present, states, the primary actors in international politics, have often—indeed, often resorted to violence in their relations, alongside numerous methods such as diplomacy and economics. Therefore, the use of military force, a policy option that states can pursue in implementing their foreign policies, has become an integral part of international relations.

Countries may initiate wars to gain their own benefits, to subdue their opponents, or for many other reasons. Due to the multitude of potential causes for war, such as the diverse ambitions and interests of countries and the high likelihood of conflict, the diversity of governance styles and ideologies, the varying degrees of rationality and realism of leaders, and the socio-cultural differences of the nations that comprise a country, countries have always striven to be prepared for potential wars, from past to present. Indeed, countries have always tended to consolidate, renew, and increase their existing military forces both to avoid defeat in a potential war and to intimidate

hostile states. These strategies have, from past to present, evolved into arms races, sometimes amounting to a competitive nature. When the balance of power is tipped in favor of one country as a result of excessive armament, the world has often witnessed wars initiated by that country. The consequences of these wars often brought great destruction and suffering, but soon another arms race began, and this arms race was even more destructive than the previous one. It was in the last of these arms races that the world was introduced to nuclear weapons (Sönmezoğlu, 2000a).

After World War II, in the bipolar system led by the US and USSR, both sides engaged in an arms race to gain superiority over each other. However, this time, technological development was geared more towards the production of weapons that would cause destruction and death, and finally, in 1945, the US briefly gained an upper hand over the USSR by using the actual "atomic bomb," bringing relief. However, not long afterward, in 1949, the USSR also successfully tested this weapon, rebalancing the situation. The subsequent race was to make these weapons more lethal and increase their number. However, despite the production of numerous nuclear weapons, neither side dared to use them against the other. Perhaps what both escalated and mitigated the Cold War conflict was the possession of these nuclear weapons by both blocs (Freedman, 2003).

Later, through successive tests conducted by countries, the United States and the Soviet Union acquired these weapons, followed by the United Kingdom in 1952, France in 1960, and China in 1964. Later, with the testing of the hydrogen bomb, these weapons were further developed and their numbers increased. Following these countries, India conducted nuclear tests in 1974. Following this, Pakistan immediately began nuclear research and, by conducting subsequent tests in 1998, became one of the first countries to possess these weapons (Sönmezoğlu, 2000a).

Nuclear weapons and nuclear armament, one of the outcomes of the Cold War, are still a controversial issue today. Their rank as the primary weapon of mass destruction, and the growing desire and possibility that new states—including terrorist groups—may acquire these weapons, have prompted the world to consider them more closely.

This conjuncture, which emerged during the Cold War years when the bipolar system was formed and which served as the most effective foreign policy tool of that period and encouraged the proliferation and even spread of nuclear weapons, which were of great importance in maintaining inter-bloc balance, needs to be examined in order to make sense of nuclear weapons and armament.

2. The Current State of Nuclear Technology: “Mutual Annihilation”

The increasing number and destructive power of nuclear weapons, which could create irreparable effects, has been another factor driving states toward nuclear disarmament efforts. Nuclear weapons have become so proliferated and lethal that both sides have

come to realize that a potential nuclear war will have no winners. Even if one side were to unleash its entire nuclear force on the other side in a sudden attack, it would be unable to eliminate the other side's ability to respond at a level it would find unacceptable. In other words, neither side's first-strike capacity could destroy the other side's unacceptable second-strike capacity. In such an attack, the other side would never be completely destroyed. The concept of nuclear balance, known as the "Balance of Terror," or Mutually Assured Destruction (MAD), was founded on this foundation (Edwards, 1986).

According to this understanding, a nuclear power would act with a deterrent logic rather than a winning logic against its adversary. Since maintaining a "retaliatory capability" in the event of an all-out nuclear attack was the jugular vein of the balance of terror, devastating nuclear weapons, carried in tunnels dug underground, in constantly maneuvering submarines, and in ultramodern heavy bombers, as a "retaliatory arsenal" far from the possibility of destruction in a nuclear attack, were a major end for the world (Sönmezoğlu, 2000a).

Each atomic bomb dropped on Japan in 1945 released roughly the energy equivalent to 20,000 tons of TNT. Considering that nuclear weapons capable of releasing megatons of energy are now available and the devastating effects of the bombs dropped on Japan, it is possible to predict how much more tragic these megaton weapons would have been than Hiroshima and Nagasaki. Each of the current nuclear warheads is powerful enough to destroy New York, Washington, Moscow, Beijing, Paris, and London without leaving a single living creature (Erdurmaz, 2003).

Furthermore, the increasing number of these weapons for the purpose of deterring the enemy has been greatly exaggerated. Due to the influence of their respective military sectors and the Cold War, the US and the USSR surpassed their marginal deterrent and destructive power. In other words, they produced stockpiles far exceeding what the logic of deterrence required. The sheer number of these weapons and the rapid movement of these weapons to their targets via intercontinental missiles rendered any defense systems that could have been created against these weapons ineffective (Özgür, 2006).

For these reasons, the entire world understood that the use of nuclear weapons would lead to serious chaos, perhaps completely erasing the warring countries, and that all other countries in the world would be affected in one way or another. The fact that everyone saw the devastation this destructive technology could inflict paved the way for disarmament.

3. Disarmament Efforts

3.1. ‘Acheson-Lilienthal Report and ‘Baruch Plan (1946)

In 1946, Bernard Baruch, a representative of the US Atomic Energy Commission, presented a report to the United Nations Atomic Energy Agency on the control of atomic energy and the avoidance of a potential nuclear war (U.S. Department of State,

2023). While the report is known as the "Baruch Plan," much of it is based on the Acheson-Lilienthal report, also known as the "Acheson-Lilienthal" report, which resulted from the commission led by Dean Acheson and David Lilienthal. The report essentially stated that nuclear energy know-how and nuclear materials would be shared with other countries on the condition that they be used only for peaceful purposes and that this technology and know-how would not be used for weapons production (Atomic Heritage Foundation, 2022). By peaceful purposes, this refers to the use of nuclear technology in areas such as energy production, agriculture, and pharmaceuticals (U.S. Department of State, 2022). In short, it covers areas other than weapons production.

The report was vetoed by the Soviets at the Atomic Energy Board, fearing a US monopoly on nuclear energy. According to David Kearn, the Soviets were reluctant to accept any treaty unless the US renounced its nuclear weapons (Kearn, 2010: 58). Although it was not accepted and was vetoed by the Soviets, the Acheson-Lilienthal report is important because it laid the groundwork for the NPT treaty signed in 1968.

3.2. Ireland’s Request (1958)

In 1958, Ireland submitted a proposal to the United Nations calling for the destruction and non-proliferation of all nuclear weapons. Ireland is significant because it was the first country to propose the destruction of all nuclear weapons (Chossudovsky, 1990). This proposal should not be confused with Ireland's request, as the Acheson-Lilienthal report's proposal was to share nuclear technology for peaceful purposes, as opposed to the destruction of all weapons. In one section of the letter, the Irish Government expressed its demands as follows:

"It has long been the position of successive Irish Governments that the use of strategic nuclear weapons would have disastrous consequences, in view of their indiscriminate character and the devastating effects they would have on humanity and the environment. Although tactical nuclear weapons are smaller in scale and less discriminatory in their effect, there is a danger that their use could lead to the use of strategic nuclear weapons and other weapons of mass destruction and their indiscriminate effect. For these reasons, Ireland insists, works for and supports the complete prohibition of all weapons in this category" (Government of Ireland, 1958).

3.3. Signing of the Nuclear Weapon Non-Proliferation (NPT) (1968)

According to the United Nations definition, the NPT is "an international treaty aimed at preventing the proliferation of nuclear weapons and nuclear weapon technology, promoting the peaceful use of nuclear energy, and achieving complete disarmament through nuclear disarmament." (United Nations, 2023).

Although the UN defines the NPT as a measure of complete disarmament, this has not yet been achieved, and a few states still possess significant nuclear weapons. However, compared to the nuclear weapons stockpiles of the Cold War, the current stockpile is much smaller (Kristensen and Korda, 2021). Signed under the

guarantorship of five countries (the US, the Soviet Union, China, the UK, and France), the treaty prohibits member states possessing nuclear weapons from selling or transferring their weapons technology, while placing no barriers to peaceful nuclear transfers (Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, 1968). According to the treaty's articles, other member states, with the exception of those already possessing nuclear weapons, are prohibited from developing nuclear weapons (Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, 1968).

The International Atomic Energy Agency (IAEA) has been granted certain powers to monitor compliance with NPT provisions. According to the relevant articles of the treaty, states are obligated to allow the IAEA to visit their countries and conduct inspections. If they are enriching uranium, they must monitor it to ensure that it remains within specified levels and does not reach weapons-grade levels (Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, 1968).

Another important point to note about the NPT is that member states are prohibited from carrying out nuclear transfers to non-member states, regardless of the purpose, whether for peaceful or weapons-designed purposes. However, there is a view that the US violated the relevant article of the NPT by selling nuclear technology to India, a non-member, in 2005 (Reaching Critical Will, 2015).

3.4. START I VE START II (Strategic Arms Reduction Treaty) (1991-1993)

The treaty, signed in 1991 between Bush and Gorbachev, emphasized the reduction of strategic nuclear weapons. Following this treaty, both states implemented armament reductions (Özgür, 2006). The treaty focused on ballistic missiles carrying warheads rather than warheads themselves, and regulations were made for intercontinental ballistic missiles (ICBMs). According to the treaty, the US and the USSR were expected to reduce their arsenals of 10,000 warheads by 1999 (Abazlıoğlu, 2019: 65). Under the treaty, the US's nuclear warheads were limited to approximately 8,556, while the Soviets' were limited to 6,449 (Strategic Arms Reduction Treaty I, 1991).

In 1993, the START II Treaty, a continuation of the START I Treaty, was signed. Just as with the first, this treaty also included decisions to reduce nuclear weapons (Strategic Arms Reduction Treaty II, 1993). Accordingly, the parties were to reduce the number of nuclear warheads and nuclear bombs to 1,550 within seven years (Abazlıoğlu, 2019). In addition to warheads, the number of intercontinental ballistic missiles was also to be reduced to seven hundred, a 30 percent reduction (Bundy et al., 1993).

Although the figures indicated have been reached, it is observed that Russia and the US have not yet reached these figures. A review of the SIPRI 2005 report reveals that the figures specified in the START treaty are significantly higher. SIPRI determined that the US had 4,896 nuclear warheads in 2005, while Russia had 7,360 (SIPRI, 2005). While not the desired reduction, it appears to have been a significant reduction compared to the number of warheads during the Cold War. The decline in Cold War

nuclear weapons stockpiles from approximately 21,000 US and 39,000 Soviet nuclear weapons at their peak in the 1980s (Norris and Kristensen, 2006) to approximately 4,000 and 7,000 in 2005 is considered significant.

3.5. New Start Treaty (2010)

It was signed in 2010 upon the expiration of the old START Treaty. Similar to the previous treaty, the treaty included the reduction of strategic nuclear weapons to 1,500 and delivery systems such as ICBMs and SLBMs to 800, with all of these reductions to be accomplished within seven years. The treaty was signed in 2010 and entered into force in 2011 (New Starty Treaty, 2010).

By 2022, it appears that states have not implemented restrictions in accordance with the treaty. According to estimated data for 2022, the 2022 SIPRI report stated that the United States hosted 5,428 nuclear weapons and Russia hosted 5,977 (SIPRI, 2022).

4. The Middle East and the Historical Process of Nuclear Technology in the Region

Throughout history, various regions of the world have become the focus of attention for states and civilizations, giving rise to long-lasting wars, and, in short, have gone down in history as indivisible regions. The Middle East has exhibited such characteristics throughout history. Both in the past and today, the Middle East has faced major conflicts and struggles for interests, playing host to numerous conflicts and wars. It is clear that this characteristic persists today. The prosperity that oil, a strategic energy source, should have provided to the region has given way to the struggles and even interventions of global powers, attracted by oil like a magnet, for a share. After the Middle East emerged from Ottoman rule, it became a region of intense exploitation by Western powers, and until their independence, they acted and were exploited under the guidance of these states. Even after gaining independence, the great powers continued their efforts to exert their influence on these states and to force them to act in accordance with their interests.

In the bipolar environment that emerged in the international system after World War II, the Middle East became one of the conflict zones between the two blocs. It was a region where the US and the USSR were largely unwilling to engage in a violent confrontation. This was because the conflicts in Europe and the Far East were sufficiently preoccupying the US and the USSR, and because both countries possessed nuclear weapons of increasing quality and quantity, they considered that a major conflict would be very detrimental to both blocs. Therefore, to prevent the Middle East from becoming another major conflict zone for the two blocs, after Europe, the Soviets and the US avoided engaging in hot conflict in the region. However, this avoidance of hot conflict did not stop their attempts to win over the regional states to their own blocs (Pajak, 1982).

In general, the emergence of Israel as an independent state in the Middle East in 1948 created an unstable environment due to the ongoing conflicts and wars between regional states and Israel. The negative sentiment among Arab states toward the US-led Western bloc, which supported Israel's presence in the region, due to the reality of Israel in the region, brought the Arab bloc closer to the Soviets. Within this framework, regional states engaged in numerous military cooperation with the USSR and China, and continued their arms races, which they initiated both in conflicts between themselves and in wars with Israel, with support from the Eastern bloc, and particularly the USSR (Pajak, 1982).

Resources such as oil and natural gas, possessed by many Middle Eastern countries, have fueled the appetite of major powers for the transfer of weapons and technology to regional countries. In this context, while the Eastern Bloc, to which the regional states feel close, appears to have the advantage, some states within the Western Bloc have also become influential in the region. France is a prime example of this. France, which acquired nuclear weapons in 1960, quickly grew in interest in the region due to friction with the United States and its own interests in the region, becoming one of the region's most important suppliers, particularly in nuclear technologies (Cohen, 1998).

The first country to bring nuclear technology to the Middle East was the United States, with Eisenhower's "Atoms for Peace" initiative. This initiative emphasized that the peaceful use of nuclear energy would usher in a new era of development and stated that the United States would assist in the free world's use of this energy. Within this framework, the United States established small-capacity research reactors in the region and became the country that introduced nuclear technology to the region (Cohen, 1998).

The successive installation of nuclear research reactors in Europe and the Middle East immediately increased the desire of all states to utilize this technology, and the regional states where the reactors were installed contacted by states with nuclear technological expertise from both blocs to utilize these technologies. Within this framework, the research reactors established, first in Turkey and then in Israel, under the initiative of the US, motivated regional states to take initiative in this area and spurred them to begin working to acquire these reactors. In this context, countries in the Middle East with the capacity to acquire nuclear technology made various attempts, particularly with the assistance of the USSR, to have these research reactors installed in their countries, and they soon became acquainted with this technology. Initially, the nuclear reactors installed in the region were entirely for peaceful purposes and had small capacities. However, efforts to acquire larger-capacity reactors soon emerged (Cohen, 1998).

In the Middle East, the proliferation of nuclear weapons posed a threat to the entire world. It was predictable that the already high tensions in the region would be exacerbated by these weapons. Conflicts between regional countries, and especially resentment towards Israel, were inviting major wars in the region. These wars, which

resulted in the defeat of Arab states that threatened to expel Israel from the region at every opportunity, made both sides more ruthless in their choice of methods (Quester, 1970). This situation was well known to the US and the USSR, and despite possessing the necessary financial resources (especially Saudi Arabia), they refrained from directly acquiring nuclear weapons technology. Furthermore, the bloc's leaders did not want nuclear weapons to fall into the hands of many states. The proliferation of nuclear weapons meant the emergence of more nuclear actors, and as the number of states seeking to become nuclear powers increased, preventing the transfer of this technology to other states became even more difficult. Consequently, the world would become even more insecure. Such a situation would not only reduce the influence of the two bloc leaders within their blocs, but also reduce their effectiveness in determining bloc policies based on their nuclear weapons, a situation that France and China possessing nuclear weapons has had such an effect (Freedman, 2003).

4.1. Middle Eastern Countries and Nuclear Weapons

4.1.1. Egypt

With the help of the Soviets, Egypt was a country vying for leadership in the Arab world during the Cold War, both in terms of its population and military power. Having strengthened its army with military equipment acquired from the USSR, Egypt began to act as the spokesperson and leader of the Arabs in the Middle East, thanks to the influence of statesmen like Nasser in the country's politics (Ehteshami, 1989). It would not be a mistake to rank Egypt as the most active country in the region among Arab countries, both because of its aspirations for regional leadership and its military, cultural, and political influence.

With its radical approaches in the post-World War II era, Egypt presented itself as a leader in the Arab world. From 1952 until the Arab-Israeli war of 1973, it demonstrated significant effectiveness and development, becoming a prominent military and technological force among regional countries. In the nuclear technology race that emerged in the middle of this period, it took effective steps to keep pace with regional countries (Ehteshami, 1989).

Egypt established the Atomic Energy Establishment (AEE) in 1955 to accelerate nuclear research and organize studies in this direction. Following the establishment of the AEE during the years when nuclear weapons technology began to spread globally, the 2 Megawatt (MW) light water reactor ETTR-1, powered by 10% enriched uranium from the USSR, was installed at Inchas in 1961. Due to the reactor's small capacity, it was not suitable for military use and was used only as a research reactor for scientific purposes (Evron, 1994). Later, the reactor's capacity was increased to 5 MW with the help of German and French scientists. However, this capacity was not powerful enough to enrich the weapons-grade uranium required for nuclear weapons production (Ehteshami, 1989).

Egypt's development in nuclear technology must be viewed in two periods. The first period was when Middle Eastern countries were unaware of Israel's nuclear weapons

development, or when the prevailing narratives were not taken seriously by Arab states. The second period was after all regional countries realized that Israel was a nuclear threat.

In the early days, when the world was unaware of Israel's nuclear weapons program, Egypt, like the Arab world, had no prioritization in acquiring nuclear weapons. However, in the 1960s, Egypt, with technical support from the USSR and hired German scientists, was working on developing a missile system. Egyptian President Gamal Abdel Nasser even acknowledged this. He stated that the missiles they were trying to build could carry high-destructive explosives and were more effective than conventional explosives (Cohen, 1998). However, he soon after stated that they were not producing nuclear weapons; they only had a nuclear research reactor for experimental purposes, which could not produce weapons-grade nuclear materials. He also stated that his country favored the peaceful use of nuclear energy, stating that these studies were being conducted for energy purposes. Within this framework, Egypt had signed agreements with various countries. Agreements on technological knowledge sharing were made with Germany, Canada, and India (Cohen, 1998).

After the second period, when Israel's nuclear weapons program was discovered and brought to light, the stance and attitudes of all Arab states and Egypt became more rigid. However, due to Israel's silent and clandestine nuclear program, the realization of Israel's nuclear weapons was delayed and too late. It took considerable time to fully understand that Israel possessed these weapons, and even the results were not considered definitive. In fact, it can be said that even today, the exact number and quality of Israel's weapons are unknown (Cohen, 1998).

What distinguishes Egypt from other Arab states is its perspective on nuclear weapons. It is clear that, as a country striving for leadership in the region, it should be more radical than others. However, it must also be noted that it has failed to implement the policies it advocated. According to Evron, Egypt's policies regarding Israel's nuclear weapons were as follows: Egypt refrained from taking action regarding Israel's nuclear program until it was confirmed that Israel possessed nuclear weapons, waited for international initiatives, and in the meantime, focused on increasing its nuclear capacity, thus keeping open any preventative measures against Israel's nuclear weapons. It also advocated striking or even seizing Israel's nuclear research facilities when necessary (Evron, 1994).

In fact, the Arab world's general belief that Israel would be unable to carry out such a program, that even if it did attempt to do so, it would take a long time to achieve it, and their reliance on their numerical superiority over Israel may have caused them to delay acquiring nuclear weapons. Indeed, according to Cohen, there are three reasons for Egypt's delay in its nuclear weapons program, its lag behind Israel's program, and its inability to mount a harsh response to Israel. First, the belief that Egypt's weapons systems, which began before the 1950s with the modernization and strengthening of its military technology, including missile systems, constitute the most advanced weapons technology in the region, and Israel is confident that it will demonstrate such

technological advancements. Furthermore, Egypt, not wanting its own nuclear program to be exposed, has not wanted to make Israel's nuclear technology a hot topic. Second, Egypt's lack of complete knowledge of the level of Israel's nuclear technology and the capacities of its reactors prevented Egypt from taking decisive action. Third, Egypt's failure to prioritize Israel's nuclear program was due to Egypt's struggle for leadership in the Middle East and the Arab world during this period, and this issue was a top priority for Egypt (Cohen, 1998).

After the Iranian revolution, Egypt became one of the United States' staunchest Muslim allies. Its membership in the NPT and its frequent opposition to nuclear weapons ensured that it remained free of concerns. Egypt's Ambassador to the United States, Francis J. Ricciardone, even stated that the United States did not object to Egypt's peaceful use of nuclear weapons, but rather supported them and would assist in financing the project if necessary. Following the construction of a $151 million nuclear reactor and a $14 million nuclear fuel plant in Egypt in October 1998, President Hosni Mubarak declared that Egypt would pursue nuclear weapons if necessary. Mubarak added that the acquisition of the materials needed for nuclear weapons had become quite easy and could be purchased if necessary. It is noteworthy that despite the government's explicit statement, Egypt's reactions to the nuclear program remained lukewarm (Celalifer, 2007).

While Egypt's future course of action remains uncertain, it is certain that its efforts in nuclear technology, necessary for nuclear energy, will at least increase. Furthermore, Egypt, a Sunni Muslim country in the Middle East that would be uneasy about the idea of a Shiite Iran possessing nuclear weapons, may also pursue this approach in the future, citing Israel's possession of these weapons as justification. Therefore, it would not be surprising if they now seek to strengthen and develop their nuclear programs against all odds.

4.1.2. Syria

Syria, like Iraq, is another Arab country experiencing internal problems due to ethnic and religious divisions. It stands out as a prominent country in the Arab world. However, its limited resources compared to other Arab countries and the internal turmoil it faces prevent Syria from becoming an effective military power. In fact, this country was the most endangered state compared to other Arab states due to its proximity to Israel. However, its nuclear development efforts began relatively late compared to other countries in the region due to both its economy's inability to rapidly enrich weapons-grade uranium, a technology that involves significant technological advancements, and the reluctance of nuclear supplier countries to transfer this technology to Syria (Ehteshami, 1989).

During the Cold War, the nuclear research conducted by regional adversaries Israel, Iraq, and Iran was enough to alarm Syria. However, because Syria was isolated in nuclear technology, it was unable to receive the necessary technological support and lacked a strong enough economy to break this isolation. It was only in the 1980s that Syria began its research efforts. The first known research-purpose nuclear reactor was

provided by the Soviet Union in 1980. Although a number of agreements related to nuclear research were subsequently signed, their exact content and scope remain unknown (Ehteshami, 1989).

Allegations of Syria's nuclear work were further fueled by the incident in October 2007, when a fuel tank belonging to an Israeli Air Force plane fell near the Turkish border, which also caused outrage in our country. It was alleged that the Israeli airstrike hit a nuclear facility built by Syria with North Korean assistance. It was also alleged that during this operation, one of the Israeli planes, evading anti-aircraft systems, jettisoned a fuel tank to increase maneuverability, and that this tank fell near the Turkish border (Sanger-Mazzetti, 2007).

Although these allegations remain unproven, Syria must carefully consider its future prospects, considering the risk of a potential confrontation with its neighbor, Israel, which has been a nuclear threat almost since the beginning of nuclear proliferation. Furthermore, Syria, one of the countries targeted by the US's borderless liberation and independence operations, must either unconditionally submit to this threat or take the necessary steps for its own security to escape it. In this context, perhaps the last thing on Syria's mind right now—the rise of Iran as a nuclear power in the region—would be in its best interest if all the problems were resolved, and therefore, nuclearization is an inevitable outcome for Syria. However, it must also be noted that Syria is currently receptive to US demands and is showing signs of softening its stance in order to deter reactions and pressures, and to present a positive image in the international arena. It's safe to say that Syria, which is trying to achieve rapprochement with Turkey's help, aims to improve its relations with Israel and the US. But it shouldn't be forgotten that it will also seek ways to develop its nuclear technology for peaceful purposes.

4.1.3. Saudi Arabia

Another Arab country is Saudi Arabia, which possesses the region's largest oil reserves. Although Saudi Arabia is considered the region's largest economic power thanks to its oil resources, its limited population and lack of development have prevented it from establishing an effective military presence (Ehteshami, 1989).

Despite claiming leadership among the Sunni Arab countries in the region, Saudi Arabia, while not particularly powerful in terms of population and military presence, has little knowledge of its nuclear activities. However, its oil advantage has allowed it to allocate more resources to these endeavors than other countries. It has even acted as an economic financier for other Arab states, particularly in operations and wars against Israel. However, just like Syria, nuclear technology suppliers, under the influence of the US, have been reluctant to transfer technology to Saudi Arabia. Deprived of technical support and lacking the trained personnel required to undertake such a large-scale technological endeavor, its nuclear research has not progressed significantly. However, it has provided nuclear technology loans to Sunni Arabs like Iraq. Its nuclear technology policy can be summarized as acquiring sufficient nuclear

technology to possess nuclear weapons, forming alliances with existing nuclear powers, and supporting regional efforts to denuclearize the Middle East.

4.1.4. Iraq

Iraq, another Arab country with more than half its population being Shiite, was a regional successor to Egypt in terms of population and military strength during the Cold War. However, due to ethnic and religious conflicts, Iraq was unable to fully exert its influence in the Arab world. Because of these problems, it devoted some of its energy to addressing domestic issues.

The extreme rise in oil prices in the early 1970s generated significant revenues for the economies of countries possessing this resource. One of the countries that benefited from these surges in oil prices was Iraq. The regime change that occurred during these years led to the appointment of Saddam Hussein as the country's new leader (dictator). With its large budget, the country implemented reforms in every field and, in particular, sought to increase its military power. Meanwhile, Israel's pursuit of a nuclear weapons program and neighboring Iran's plans to do the same pushed Iraq to utilize its resources in nuclear technology (Evron, 1994).

Iraq, seeing nuclear technology as an option for its influence in the Middle East, established the Atomic Energy Commission in 1958 and, with Soviet assistance, built its first nuclear reactor for research purposes in 1968. The reactor, named IRT-2000, had a capacity of only 2 MW. However, seeing this as a starting point, Iraq soon made attempts with France in 1974 to develop a larger reactor. However, due to the excessive capacity required, an agreement could not be reached. In subsequent negotiations, an agreement was reached with France in 1976 for a reactor of the "Osiris" type, a type of reactor operating with 12 kilograms of 93% enriched uranium. This reactor has a capacity of 40 MW. The world is known as "Osirak," after the name given by the French, derived from the reactor's designation. Osirak's Iraqi name is "Tamuz 1." According to the agreement made with the French, the necessary uranium would be provided by the French (Evron, 1994).

While developing its relations with the French on nuclear technologies, Iraq also established contacts with other states that could benefit from the nuclear field. Within this framework, it signed agreements with Brazil and Nigeria for the uranium needed for its reactors. It also established contact with NUKEM, a German nuclear technology company. Iraq, which has embarked on efforts to increase its reactor capacity and enrich weapons-grade uranium, has also made efforts to acquire the necessary plutonium technologies from Italy. All these efforts have led regional countries to believe that Iraq's nuclear program is too large and rapidly growing for peaceful purposes. The greatest concern in this regard has been Israel, with which it has clashed on numerous occasions. Israel, having well-calculated Iraq's rapid and high-capacity nuclear activities, which could be interpreted as a means of acquiring weapons, recognized this threat and, taking advantage of this complexity during the Iraq-Iran war on June 6, 1981, attacked the Osirak nuclear reactor with aircraft and managed to neutralize the facility (Evron, 1994).

Following the invasion of Kuwait, Iraq began to grapple with all sorts of problems, particularly economic ones, as a result of the US Gulf operation and subsequent embargoes and bans. Finally, the US's latest intervention, aimed at democratizing and liberating the country based on allegations of weapons of mass destruction, revealed that the country possessed neither nuclear nor other weapons of mass destruction. This means that, due to its economy's devastation following Israel's destruction of the Osirak nuclear reactor and subsequent war with Iran, Iraq was unable to allocate sufficient resources to nuclear research. The lack of technical support and abandonment made it difficult for Iraq to upgrade its nuclear technology. Subsequent US interventions and international sanctions rendered the nuclear program an unsustainable project, and to this day, not a shred of evidence of nuclear technology has been found in the country where US military forces are stationed. Let alone nuclear weapons, even the delivery vehicles that are integral parts of these weapons, namely missiles, have not been found.

If we were to summarize the influential Arab countries in the region, we could say that these countries have not acted too quickly in acquiring this technology since the period when Israel's nuclear technology activities began to be suspected. The reason for this is the Arab world's trust in it (Evron, 1994).

After some revelations about Israel's nuclear capabilities, it was too late for the Arab states to realize their miscalculation. Israel had already conducted sufficient research to be considered a major nuclear threat and had acquired the necessary weapons, although the exact number was unknown. It should also be noted here that, despite numerous confrontations with Israel in the region, one reason why the Arab states were unable to establish an effective presence was the conflict between the regional states. The numerous problems existing between the regional states reduced the possibility of joint action and success. The region presented a situation where problems arose from every angle, with conflicts difficult to resolve. Add to this the struggles for leadership among the regional states, and the problems became even more intractable. The struggle for leadership in the region, first with Egypt, then with Syria and Iraq, diminished the mutual trust of the regional countries, and the region's stance on the nuclear Israel issue was not sufficiently effective.

This is the situation of countries with active nuclear programs in the Middle East, excluding Turkey, Israel, and Iran. The question of which states facilitate and support the introduction of nuclear technologies into the region is also an important question to examine.

5. The Future of Nuclear Weapons Technology in the Region

The existence of profound disagreements in the Middle East, coupled with the fierce conflict and war between the Arab countries, which constitute the majority of the region, and Israel, has transformed the region into a potentially explosive situation. This threat has become so formidable that it could profoundly shake and impact not only the countries of the region but also the entire world. As mentioned above, the superpowers with interests in the Middle East, the US and Russia, particularly during

the Cold War, were aware that the consequences of a major conflict in the region would be distressing for them. While they supported nuclear technology in the region, they were also cautious about directly introducing nuclear weapons into the region. As bloc leaders, the US and Russia portrayed themselves as surrogates for one another in the region, and regional states abandoned by one bloc were pushed into the embrace of the other. However, it should be noted here that neither Israel, which the US directly supports in the Middle East with nuclear technology, nor the Arab countries supported by Russia, have received direct support for acquiring nuclear weapons. Instead, the aim has been to integrate these countries into their own bloc by providing them with guarantees of nuclear security and research reactors, thus bringing them under their own bloc's umbrella of nuclear security.

The US paid closer attention to the region during the Kennedy administration. These initiatives were followed in 1963 by the National Security Action Memorandum (NSAM 231), which was titled "Middle Eastern Nuclear Capabilities," highlighting the Middle East's nuclear capabilities. 59 Following this, a heated exchange of letters took place between Kennedy and then-Israeli Prime Minister Ben Gurion. Kennedy then assigned John McCloy to facilitate an exchange of ideas on arms control in the Middle East. McCloy visited Egypt and Israel, two influential nuclear technology powers in the region, and offered recommendations for arms control and the elimination of nuclear weapons in the region. During this period, due to the US's partial knowledge of Israel's nuclear capabilities, it attempted to be more active on Israel's behalf. In meetings with Egypt, Israel's nuclear capabilities were never mentioned, and even clarification was sought regarding Egypt's ballistic missile systems. However, due to the disagreement between the two sides, not much result was achieved (Cohen, 1998).

During the Cold War, the US and USSR's cautious mutual transfer of nuclear technology or assistance in the Middle East was completed in a manner that could be considered successful, except in the case of Israel. It can be argued that both sides took the necessary steps, taking into account the region's sensitivity. However, today, developments and statements regarding Iran's nuclear program in the Middle East, as well as the fact that Israel, as a nuclear weapons state, has not signed any international agreements and is not subject to any inspections, are fueling efforts to acquire nuclear technology and, in fact, nuclear weapons. Sunni Arab states do not want a Shia state like Iran to become prominent in the region with nuclear weapons after Israel, and they also cannot tolerate Israel's uncontrolled nuclear program becoming increasingly powerful and unparalleled in the region. In this context, due to the lack of inspections and sanctions imposed on Israel, other states in the region are inclined to establish their own nuclear programs in response to this double standard. In fact, as mentioned above, Egypt, which recently announced that it would develop its nuclear technology, has emphasized the two points mentioned above in its statements, stating that they too will pursue peaceful (!) nuclear programs. Furthermore, just like Egypt, Saudi Arabia has affirmed Iran's right to establish a peaceful nuclear program and stated that they too will strive in this direction (Celalifer, 2007).

Egypt's Foreign Minister, Ahmed Abulgays, stated that Iran emphasizes that its nuclear activities are peaceful, but that Israel's nuclear activities are now widely known to be military, and that regional countries have voiced their discomfort internationally (Celalifer, 2007). This demonstrates that while Egypt is disturbed by Iran's nuclear program, it also states that the double standards applied to Israel's nuclear program have created greater concern in the region, and that these practices have led the region to lose confidence in international inspections. This distrust pushes states to seek to establish their own trust, a path that can be described as quite rational, such as acquiring weapons from the enemy's existing possession.

A nuclear program initiated by Egypt in the region would automatically trigger other regional states, and states such as Saudi Arabia and Syria would likely join this nuclear technology race. Furthermore, Turkey's stated intention to transition to nuclear technology and the necessary preliminary tendering and site selection efforts are being closely watched in the Middle East. As we have repeatedly mentioned, in addition to the existing conflict between Israel and the Arab states, there is also a struggle for influence in the region. Turkey's emergence as a nuclear technology-enabled country would undermine the leadership claims of the Arab states in the region. Therefore, the nuclear programs pursued by Iran and initiated by Turkey could pose a triggering factor for Arab states in the coming years.

Following the potential race to acquire nuclear technology in the coming years, the danger posed by the proliferation of nuclear technology in the region for regional security is clear, as accessing nuclear weapons with the technology currently available will be relatively short. However, the region's right to peacefully use nuclear technologies should not be overlooked. The rights of regional states to peacefully use nuclear energy are officially recognized in the NPT, to which all of them, unlike Israel, are parties. What is crucial here is the joint efforts of regional countries and international oversight in the creation, use, and development of these technologies. Within this framework, efforts have long been made to establish agreements and negotiations to which regional countries are parties, aiming for joint action. Despite numerous attempts, most have failed due to the hostile states in the region harboring so much resentment towards each other that they are unable to sit at the same table.

6. The Denuclearization of the Middle East and Recommendations

Frictions and conflicts among Middle Eastern countries, rich in natural resources, as well as between Israel and other regional states since its emergence as an independent state, have consistently led to a high risk of war in the region. Because this escalatory climate in the region conflicted with the interests of the superpowers, major powers supported or directly implemented various efforts and initiatives to maintain a calm environment in the region, both during the Cold War and beyond (Evron, 1994).

Because bilateral relations between Middle Eastern countries are weak due to deep divisions and bitter conflicts, and because Israel and the Arab countries are clearly divided into two separate fronts and have no contact, achieving complete peace in the region would be too ambitious. It would be more accurate to say that the major powers

are making efforts to at least reduce tensions in the region and prevent a major conflict from engulfing the entire world. In this context, efforts to establish an atmosphere of trust among regional countries through both bilateral and multilateral talks are being supported by the superpowers, especially the United States (Pajak, 1982).

During the Cold War, the US took initiatives to prevent conflict in the region, both to ensure the security of its ally Israel among the Arab states in the region and to prevent Arab states from shifting to the Eastern Bloc by creating a dialogue environment in the region. Losing Arab states, considered important economic determinants due to their rich oil reserves in the Middle East, to the Soviet Bloc would not only set the US back due to its economic interests in the region but also negatively impact the security of its regional ally, Israel. In fact, the US's generally pro-Israel stance in the Middle East within the bipolar system brought the Arab world closer to the Soviet Bloc and even secured Soviet support in the military sphere. However, the US did not escalate tensions to avoid losing the entire Arab world to the Soviets. In fact, as mentioned above, as was even more evident during the Kennedy administration, Israel was pressured heavily on this issue regarding nuclear weapons. Through his officials, he tried to establish a dialogue between the Arab world and Israel and to take the pulse of both sides (Evron, 1994).

The other actor in the bipolar system, the USSR, carefully analyzed the importance of the Middle East, particularly its economic significance, seized the opportunity offered by the US's support for Israel, and had no difficulty in winning the Arab world over. It developed bilateral relations, and military exchanges reached new heights. However, as previously mentioned, both the USSR and the US were reluctant to view the Middle East as a hot-button conflict zone due to the high probability of conflict in the region. Furthermore, knowing the dangers of a war in the region for both blocs—learning from the Cuban Crisis—they approached the region's nuclear armament with caution (Evron, 1994).

As we see, neither bloc leader favored or risked a hot conflict in the region, nor did they attempt to be cautious and conciliatory, making attempts to do so. However, we must also point out that the harsh conflict in the region and the existence of two groups so vengeful that they could not even sit at the same table with each other resulted in the failure of most of these initiatives and prevented them from achieving success. For this reason, despite numerous initiatives and efforts, concrete work was not realized until the 1990s.

For efforts to reduce conflict or establish peace (!) between the parties in the Middle East to be successful, these countries needed to ensure they did not pose a threat to each other. Therefore, the military activities of regional states, especially Israel and the Arab world, needed to be controlled, ensuring their sense of security and preventing any arms-raising initiatives that escalated tensions. The most prominent issue in these arms-raising efforts was, of course, nuclear weapons, which became one of the region's most pressing problems.

The perceived threat of nuclear research by regional countries, coupled with the pursuit of this technology by other states, has played a significant role in preventing the proliferation of nuclear technology in the region for purposes other than peaceful. While progress has been hampered by the uncompromising and uneven proposals of the parties, some concrete initiatives have emerged. When we examine the initiatives and efforts undertaken within this framework, the most significant of these are the "Arms Control and Regional Security in the Middle East (ACRS)" and the "Middle East Nuclear Weapon-Free Zone (MENWFZ)" projects.

7. Concluding Remarks

The Middle East maintains its place in the global spotlight because it is one of the few regions that contains oil, an indispensable raw material for industrialization and mechanization, along with its hundreds of byproducts. Due to this economic characteristic, the Middle East is not only a scene of conflicts of interest among major powers, but also increasingly on its way to becoming a region with insoluble problems due to the wars and struggles among the countries in the region.

In the Middle East, the lack of stable and strong state structures and strong armies in addition to natural resource-rich states makes them more vulnerable to external intervention. At the same time, the proximity of the forces of states seeking leadership in the region, particularly Egypt, Iran, Iraq, and Saudi Arabia, or their inability to achieve overwhelming superiority over one another, has led to more intense regional leadership conflicts. For all these reasons, the region has always been a cradle of chaos and turmoil, and despite the majority being of the same ethnicity, a climate of reconciliation and peace has not been achieved.

The tendency to acquire nuclear technology and nuclear weapons, emerging within this conflict-ridden environment in the Middle East, has exacerbated the region's problems and added a new one to the existing conflicts. The question of the future of nuclear weapons in the region, which subsequently emerged as the first item in every meeting and discussion, has rendered efforts to establish peace in the Middle East, already struggling with numerous problems, ineffective. Indeed, the issue of nuclear weapons, which emerged as the first item on the agenda of multilateral and bilateral talks between Israel and other regional states, halts progress and even quickly renders the talks or efforts ineffective. Therefore, efforts to establish peace in the Middle East remain fruitless.

Regional peacebuilding can be achieved through bilateral and multilateral negotiations, with the assistance of international participants and observers, focusing on a text that regional countries can agree on, or even mutually agreed upon. However, the functioning of this process in the Middle East is somewhat problematic. Because the efforts initiated for a multilateral peace initiative in the Middle East are often overwhelmed by the conflicts and frictions that almost all regional countries have experienced with each other. This often leads to a high number of countries unwilling to sit at the same table, leading to insufficient participation in the negotiations or the participating states being already ineffective in the region. When

bilateral talks are undertaken instead, the friction and conflict between regional states escalates. In particular, in the case of an agreement between Israel and another regional state, the state that sat at the same table with Israel is either condemned or the agreement itself creates even greater friction in the region. As a natural consequence of these reasons, there is no peace agreement established between the regions.

For these reasons, if a peacebuilding effort is to be undertaken in the region, it must be undertaken by the UN, which has emerged as the most important and unopposed body in the world. The permanent members of the UN Security Council must act transparently throughout this process and maintain an impartial stance to ensure peace in the region. In this context, sanctions must be implemented promptly, unanimously, and fairly against countries in the Middle East that are unwilling to achieve peace or that undermine the peace process, within a framework established in an impartial and fair manner for both Israel and other regional states. Thus, by understanding the importance that international public opinion places on peace in the region, uncompromising attitudes and behaviors will give way to more moderate and conciliatory policies.

In the peace process, after securing fair and impartial international support, the problems that prevent this process from progressing must be identified and the necessary measures taken. In this context, nuclear weapons, due to their negative and even hindering effects on establishing peace in the Middle East, are among the top issues that must be addressed first. This is because, after nuclear weapons became available in the region following the acquisition of information about Israel's program in this area, they have led to attitudes that have obstructed the process and pushed the parties into heated debates and even mutual threats in the peace talks, which were established with great difficulty. As a result, the current environment is deteriorating further, and establishing peace in the region is becoming even more difficult. Therefore, steps must be taken to address the future of nuclear weapons in the Middle East. Efforts should be made to reduce the importance of nuclear weapons in Middle Eastern politics and eliminate their status as a hot topic in peace talks. Following this, in the event of a possible detente on nuclear weapons, serious steps should be taken to rid the region of these weapons, removing the most significant obstacle to achieving lasting peace in the Middle East. However, achieving this is not easy.

Great effort and dedication must be made to eliminate nuclear weapons, which pose a significant challenge to Middle East peace. Because this problem is not just a regional one but a global one, action must be taken within an international consensus.

In closing, it should be noted that countries seek to possess nuclear weapons for self-defense rather than for their own use. Underdeveloped countries, in particular, are aware that they cannot resist great powers and their ruthless rivals with their political and economic might and believe that these weapons will make them untouchable. They argue that Saddam Hussein was victimized not because he possessed nuclear weapons, but because he did not. Iran's rush to acquire nuclear weapons should be

evaluated in this light. Given this state of insecurity, states that choose to possess nuclear weapons create the political, military, and moral basis for other countries to strive for this purpose. Within this framework, Israel, particularly in the Middle East, provides a clear justification for the efforts of some states in the region to acquire nuclear weapons.

References

Abazlıoğlu, B. (2019). *Soğuk savaş sonrası dönemde nükleer silahların kontrolü: START I ve START II anlaşmaları.* [Yüksek lisans tezi].

Altın, A. (2003). *Nükleer enerji ve uygulamaları.* Ankara: Nobel Yayınları.

Atomic Heritage Foundation. (2022). *The Acheson–Lilienthal Report.* https://www.atomicheritage.org

Atmaca, M., & Zafer, M. (2007). *Nükleer enerji ve güvenlik politikaları.* İstanbul: Beta Yayınları.

Bundy, M., Kennan, G., McNamara, R., & Smith, G. (1993). *Nuclear weapons and the Atlantic alliance.* Foreign Affairs, 48(3), 353–368.

Celalifer, S. (2007). *Ortadoğu'da nükleer programlar ve güvenlik.* Ankara: Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Yayınları.

Chossudovsky, M. (1990). *Towards a world war III scenario: The dangers of nuclear war.* Centre for Research on Globalization.

Cohen, A. (1998). *Israel and the bomb.* New York: Columbia University Press.

Dabağyan, L. (2004). *Nükleer silahların tarihi ve politik etkileri.* İstanbul: Kaynak Yayınları.

Dikbaş, R. (2006). *Bilim ve etik: Nükleer enerjinin karanlık yüzü.* Ankara: TÜBİTAK Yayınları.

Edwards, P. (1986). *Mutually assured destruction and nuclear deterrence.* London: Routledge.

Ehteshami, A. (1989). *After Khomeini: The Iranian second republic.* London: Routledge.

Erdurmaz, A. (2003). *Nükleer silahlar ve güvenlik dengesi.* İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.

Evron, Y. (1994). *Israel's nuclear dilemma.* Ithaca: Cornell University Press.

Freedman, L. (2003). *The evolution of nuclear strategy* (3rd ed.). New York: Palgrave Macmillan.

Government of Ireland. (1958). *Letter to the United Nations on nuclear disarmament.* Dublin: Department of Foreign Affairs.

Gottfried, K. (1999). *Nuclear weapons: The road to zero.* Boulder, CO: Westview Press.

Kearn, D. (2010). *Nuclear non-proliferation in international politics.* New York: Palgrave Macmillan.

Kristensen, H. M., & Korda, M. (2021). *Status of world nuclear forces. Bulletin of the Atomic Scientists*, 77(3), 145–155.

New Start Treaty. (2010). *Treaty between the United States of America and the Russian Federation on measures for the further reduction and limitation of strategic offensive arms.* U.S. Department of State.

Norris, R. S., & Kristensen, H. M. (2006). *Global nuclear stockpiles, 1945–2006. Bulletin of the Atomic Scientists*, 62(4), 64–66.

Özgür, H. (2006). *Soğuk savaş sonrası güvenlik stratejileri.* İstanbul: Derin Yayınları.

Pajak, F. (1982). *Nuclear strategy and the Middle East.* London: Croom Helm.

Quester, G. (1970). *Nuclear diplomacy: The first twenty-five years.* New York: Dunellen.

Reaching Critical Will. (2015). *The NPT and U.S.–India nuclear cooperation.* https://www.reachingcriticalwill.org

Sanger, D., & Mazzetti, M. (2007, September 18). Israeli strike on Syria followed months of surveillance. *The New York Times.* https://www.nytimes.com

SIPRI. (2005). *SIPRI Yearbook 2005: Armaments, disarmament and international security.* Stockholm International Peace Research Institute.

SIPRI. (2022). *SIPRI Yearbook 2022: Armaments, disarmament and international security.* Stockholm International Peace Research Institute.

Sönmezoğlu, F. (2000a). *Uluslararası ilişkiler sözlüğü.* İstanbul: Der Yayınları.

Strategic Arms Reduction Treaty I. (1991). *Treaty between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the reduction and limitation of strategic offensive arms.*

Strategic Arms Reduction Treaty II. (1993). *Treaty between the United States of America and the Russian Federation on further reduction and limitation of strategic offensive arms.*

Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. (1968). *United Nations Treaty Series.* https://www.un.org

United Nations. (2023). *Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT).* https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/npt

U.S. Department of State. (2022). *The Baruch Plan.* https://www.state.gov

U.S. Department of State. (2023). *History of the Baruch Plan.* https://www.state.gov

ÖTEKİNİN SİYASETİ: ULUSLARARASI DÜZEN VE FİLİSTİNİN KONUMLANDIRILMASI

Doç. Dr. Muharrem DOĞAN
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi,
muharrem.dogan@erdogan.edu.tr - ORCID ID: 0000-0001-8057-460X

ÖZET

Bu çalışma, uluslararası ilişkiler literatüründe sıkça kullanılan "öteki" kavramının, kimlik inşası süreçlerinde nasıl işlediğini ele almaktadır. Öteki, öznenin sınırlarının dışında konumlandırılan, öznenin bütünlüklü yapısını tehdit eden ve genellikle korku, tehdit ya da güvensizlik gibi duygularla temsil edilen bir varlık olarak kurgulanır. Bu söylemsel inşa, ben/öteki, dost/düşman, içerisi/dışarısı gibi hiyerarşik ayrımları meşrulaştırırken, uluslararası sistemin normatif yapısını da yeniden üretir. Çalışma, bu kuramsal çerçeveyi somutlaştırmak amacıyla Filistin halkının uluslararası sistem tarafından nasıl ötekileştirildiğini analiz etmektedir. Filistinlilerin, küresel norm ve değerlerle uyumsuz bir aktör olarak sunulması, onları uluslararası düzenin dışında konumlandırmakta ve özne olarak tanınmalarını engellemektedir. Böylece uluslararası sistem kendisini "düzeni temsil eden özne" olarak tanımlarken, Filistinlileri "normatif düzeni tehdit eden öteki" şeklinde konumlandırmaktadır. Çalışma, söz konusu ötekileştirme pratiğinin yalnızca kimlik inşası olmadığını; aynı zamanda öteki açısından siyasal sonuçlar doğurduğunu öne sürmektedir. Bu bağlamda Filistin örneği, ötekileştirmenin uluslararası ilişkilerde nasıl işlediğini ve öznenin kendisini kurarken ötekiyi nasıl konumlandırdığını göstermek için temel bir örnek olay sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Sistem, Ötekileştirme, Filistin

THE POLITICS OF THE OTHER: INTERNATIONAL ORDER AND THE POSITIONING OF PALESTINE

ABSTRACT

This study examines how the concept of the other, frequently employed in International Relations (IR) literature, operates within processes of identity construction. The other is constructed as an entity positioned outside the boundaries of the subject, perceived as threatening the subject's coherent identity and commonly represented through emotions such as fear, threat, or insecurity. This discursive construction legitimizes hierarchical distinctions such as self/other, friend/enemy, and inside/outside, while simultaneously reproducing the normative structure of the international system. In order to concretize this theoretical framework, the study analyzes how the Palestinian people are othered by the international system. The portrayal of Palestinians as an actor incompatible with global norms and values positions them outside the international normative order and prevents their recognition as political subjects. In this way, the international system defines itself as the subject that embodies order, while positioning Palestinians as the other that threatens the normative order. The study argues that this practice of othering is not limited to identity construction alone but also produces concrete political consequences for the other. In this context, the Palestinian case provides a critical example for understanding how othering operates in international relations and how the subject positions the other in the process of constituting itself.

Keywords: International System, Othering, Palestine

1. Introduction

The concept of the *other* has occupied a central position in the discipline of International Relations (IR), particularly in constructivist and critical approaches concerned with identity construction, power relations, and exclusion. Political identities, whether at the level of individuals, societies, or states, are formed in isolation and constituted relationally through processes of differentiation. These processes draw symbolic and political boundaries between a collective "self" and those who are positioned outside these boundaries as fundamentally different. Such differentiation is rarely neutral. Instead, it is deeply embedded in power relations and serves to legitimize hierarchies within international society. In IR literature, the construction of the other is closely linked to the emergence and reproduction of international normative order. International society defines itself not only through shared norms and institutions but also through the exclusion of others that are portrayed as incompatible with its dominant values (Neumann, 1999). This exclusionary practice establishes binaries such as self/other, inside/outside, order/anarchy, and civilized/barbaric, which structure global politics and determine whose voices are recognized as legitimate.

This paper examines the politics of othering in the context of the Palestinian people's position within international system. It argues that Palestinians are discursively constructed as a norm-violating other whose marginalization enables international system to reaffirm its own identity as a moral, lawful, and orderly community. Through practices of otherization, Palestinian political agency is systematically marginalized, and their international subject position is refused. This process does not merely reflect existing power asymmetries and hierarchies but actively reproduces them. By situating the analysis within critical and constructivist IR frameworks, the paper demonstrates how othering operates as a constitutive mechanism of international asymmetries and hierarchies. The Palestinian case is particularly revealing, as it illustrates how exclusion functions not as an exception but as a routine practice through which international system sustains its normative authority.

2. Construction of Other and International Normative Hierarchies

The concept of otherization refers to the discursive and political process through which identities are constructed by exhibiting difference as inferiority, threat, or deviance. In IR literature, this process is fundamental to the constitution of individuals, political communities and states. As Campbell (1998) argues, identity is produced through discourses of danger that define what a political community is by specifying what it is not. The other, in this sense,

becomes a necessary reference point for the stability and uniformity of the self. The analysis of the inside/outside distinction further highlights how modern political order depends on spatial and symbolic boundaries (Walker, 1993). The "inside" is associated with order, legitimacy, and normality, while the "outside" is linked to insecurity and disorder. This distinction is not merely descriptive but actively shapes political practices by determining who is entitled to protection, recognition, and rights. Accordingly, othering also operates through moral hierarchies. The self is typically associated with rationality, legality, and progress, whereas the other is portrayed as irrational, violent, or backward (Doty, 1996). These representations legitimize unequal treatment and render exclusion both necessary and desirable. In international politics, such discourses justify interventions, sanctions, and the denial of political recognition.

International system is often presented as a community governed by shared norms, rules, and institutions that regulate behavior of states (Bull, 1977). However, critical scholars have demonstrated that these norms are not universally applied; instead, they reflect historically constructed hierarchies that privilege certain actors -primarily Western states- while marginalizing others (Zarakol, 2011). Norms function not only as guidelines for appropriate behavior but also as instruments of exclusion. Actors that fail to conform to dominant norms are portrayed as illegitimate or dangerous, thereby justifying their marginalization. Some studies, therefore, show how stigma operates in international politics to discipline deviant actors and reinforce hierarchical order. This selective application of norms reveals that international system is not merely an inclusive community but also an exclusionary structure (Zarakol, 2011; Adler-Nissen, 2014). Othering plays a crucial role in this structure by defining the boundaries of normativity and determining who belongs within them. Through these practices, international system secures its coherence while reproducing global inequalities.

In this sense, security discourses are particularly significant in establishing otherization policies. Security narratives often rely on the identification of threatening others whose exclusion is presented as essential to survival (Campbell, 1998; Hansen, 2006). These narratives transform political conflicts into moral struggles between order and anarchy (chaos), thereby depoliticizing political inequalities. In the global level, actors associated with resistance or non-state forms of political organization are frequently depicted as incompatible with international normative order. Such representations do not merely describe empirical realities but actively construct these actors as outsiders whose exclusion appears necessary. This logic is central to the reproduction of international asymmetries and hierarchies, as it links normativity with power relations.

3. The Exclusion of Palestinians from International Normative Order

The Palestinian people have long been subjected to systematically otherization processes within international discourse. Rather than being consistently recognized as political subjects with legitimate claims to self-determination, Palestinians are frequently framed through security-oriented narratives that depict them as sources of instability, violence, and disorder. This framing positions Palestinians outside the moral and political boundaries of international system, rendering them an external trouble to be managed rather than a collective entitled to political agency. International discourses surrounding Palestine tend to reduce the conflict to questions of security and counterterrorism, thereby depoliticizing the structural conditions of occupation, dispossession, and prolonged statelessness. Palestinian resistance and right to self-determination is commonly represented as a violation of global norms, while the historical and legal context of colonial hierarchies and military occupations is obscured. This selective framing contributes to an asymmetry in which Palestinian actions are scrutinized as norm-deviant, whereas structural violence embedded in the international system remains largely invisible. As Edward Said (1978) demonstrates, such representational practices are not incidental but deeply embedded in colonial knowledge production. This production constructs the non-Western subject as irrational and violent, thereby legitimizing colonial hierarchies and interventions.

In the Palestinian case, international discourse reproduces this colonial logic by portraying Palestinians as incapable of political responsibility while positioning international system as the neutral arbiter of legality and morality. Through this representational hierarchy, the subject position of Palestinians is denied. International actors frequently distinguish between *legitimate Palestinian aspirations* and *illegitimate Palestinian actors*, a distinction that effectively fragments Palestinian political identity. By separating the Palestinian people from their political representatives and resistance movements, international discourse strips Palestinians of collective agency. This discursive move allows international system to claim sympathy for Palestinian suffering while simultaneously denying Palestinians the capacity to act as political subjects within the international system. Moreover, the construction of Palestinians as the other performs a constitutive function for international system itself. By positioning Palestinians as a threat to international normative order, stability, and global norms, international system defines itself as the guardian of legality, civilization, and moral authority. This self-representation depends on the existence of an excluded other whose perceived norm violations justify the international system's hierarchical structure. As Neumann (1999) argues, the other is not

external to identity formation but central to it; international system becomes what it claims to be through the exclusion of those it defines as incompatible. This constitutive exclusion has tangible political consequences.

The marginalization of Palestinian political agency enables international actors to ignore or suspend international law, humanitarian principles, and institutional accountability when addressing Palestinian case. Violations of international law are frequently reframed as security necessities, while Palestinian claims to rights are treated as secondary to the preservation of international normative order. In this sense, otherization functions as a legitimizing practice that normalizes asymmetrical and hierarchical power relations. The persistence of this discourse reveals that Palestinian exclusion is not a temporary failure of international system but a structural feature of its operation. Palestinians are positioned as a perpetual outside. This liminal positioning allows international system to manage Palestinian existence through humanitarian aid and security measures while denying them political recognition and sovereignty. In sum, the otherization of Palestinians in international discourse serves to reproduce international hierarchies by denying Palestinian subjectivity and reinforcing the normative authority of international normative order. By constructing Palestinians as an enduring other, international system sustains its self-image as a moral and legal order while perpetuating exclusionary practices that undermine the very norms it claims to uphold.

4. Conclusion

This paper has argued that othering functions as a constitutive practice in international normative order, enabling the construction and maintenance of hierarchical power relations. By examining the case of the Palestinian people, the study has demonstrated how international system defines itself through the exclusion of other portrayed as incompatible with global norms and values. The otherization of Palestinians is not an accidental or temporary phenomenon but a structural feature of international politics. Through discursive practices that associate Palestinian political agency with threat and norm violation, international system marginalizes Palestinians while reaffirming its own moral and normative authority. This exclusion sustains hierarchical relations and legitimizes unequal relations. Recognizing othering as a foundational instrument of international hierarchies challenges conventional understandings of global norms as neutral and universal. Instead, it reveals international order as a contested space shaped by power, exclusion, and identity politics. The Palestinian case thus

provides critical insight into how international system constructs itself through the marginalization of those it defines as the other.

References

Bull, H., *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, Macmillan, London, 1977.

Campbell, D., *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1998.

Doty, R. L., *Imperial Encounters: The Politics of Representation in North–South Relations*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1996.

Hansen, L., *Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War*, Routledge, London and New York, 2006.

Linklater, A., *Critical Theory and World Politics: Citizenship, Sovereignty and Humanity*, Routledge, London, 2007.

Neumann, I. B., *Uses of the Other: "The East" in European Identity Formation*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1999.

Said, E. W., *Orientalism*, Penguin Books, London, 2003.

Spivak, G. C., Can the Subaltern Speak?, *Marxism and the Interpretation of Culture*, Ed. L. Grossberg ve C. Nelson, Macmillan, London, 271–317, 1988.

Walker, R. B. J., *Inside/Outside: International Relations as Political Theory*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993.

Wendt, A., *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999.

Zarakol, A., *After Defeat: How the East Learned to Live with the West*, Cambridge University Press, Cambridge, 2011.

PAN-TÜRKİZMİN TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ VE TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATININ KURUMSAL ÇERÇEVESİ

Doç. Dr. Muharrem DOĞAN
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi,
muharrem.dogan@erdogan.edu.tr - ORCID ID: 0000-0001-8057-460X

ÖZET

Bu çalışma, Pantürkizm'in geç Osmanlı döneminden cumhuriyet Türkiye'sine uzanan tarihsel gelişimini ve fikrî dönüşümünü incelemektedir. Pantürkizm, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde, modernleşme, kültürel birlik ve ortak bir dil-tarih bilinci oluşturma amacı taşıyan entelektüel bir akım olarak ortaya çıkmıştır. Erken cumhuriyet döneminde de kültürel birlik fikri varlığını sürdürmüş ve Pantürkizm siyasal bir proje olmaktan ziyade akademik ve entelektüel bir düşünce olarak kurumsallaşmıştır. Soğuk Savaş yıllarında ise anti-komünist bir ideoloji olarak yeniden yorumlanmış ve daha çok Sovyet coğrafyasında yaşayan Türk topluluklarıyla bağların korunmasına odaklanılmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması Pantürkizm fikrine yeni bir jeopolitik anlam kazandırmış; Türkiye ile Orta Asya Türk Cumhuriyetleri arasındaki ilişkiler hızla artmıştır. Bu süreç, 2000'li yıllarda Türk devletleri arasında, dış politika ve bölgesel işbirliği odaklı, kurumsal işbirliğini güçlendiren Türk Devletleri Teşkilatı'nın (TDT) oluşumuyla kurumsal bir çerçeveye dönüşmüştür. TDT, ekonomik işbirliği, ortak kimlik inşası ve diplomasi alanlarında siyasal ve kültürel işbirliğini vurgulayan kurumsal yapısıyla Pantürkizm'in tarihsel fikrî sürekliliğini devam ettirmektedir. Bu çalışma, Pantürkizm'in tarihsel sürekliliklerini ve TDT ile kazandığı yeni anlamaları ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Pantürkizm, Türk dünyası işbirliği, Türk Devletleri Teşkilatı

Vol 3 - ISBN NR: 978-625-5694-64-5

THE HISTORICAL TRANSFORMATION OF PAN-TURKISM AND THE INSTITUTIONAL FRAMEWORK OF THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES

ABSTRACT

This study examines the historical development and intellectual transformation of Pan-Turkism from the late Ottoman period to Republican Türkiye. Pan-Turkism initially emerged in the final decades of the Ottoman Empire as an intellectual movement aimed at modernization, cultural unity, and the construction of a shared linguistic and historical consciousness. During the early Republican period, the idea of cultural unity continued to exist, while Pan-Turkism was institutionalized primarily as an academic and intellectual orientation rather than as a political project. During the Cold War era, Pan-Turkism was reinterpreted largely within an anti-communist framework and focused on maintaining ties with Turkic communities living under Soviet rule. The dissolution of the Soviet Union endowed Pan-Turkism with a new geopolitical significance, leading to a rapid expansion of relations between Türkiye and the Turkic republics of Central Asia. This process culminated in the 2000s with the emergence of the Organization of Turkic States (OTS), which provided an institutional framework centered on foreign policy coordination and regional cooperation among Turkic states. Through its institutional structure emphasizing economic cooperation, shared identity construction, and diplomacy, the OTS sustains the historical and intellectual continuity of Pan-Turkism in a transformed, state-centric, and multilateral form. This study analyzes both the historical continuities of Pan-Turkism and the new meanings it has acquired through the institutional framework of the OTS.

Keywords: Pan-Turkism, Turkic world cooperation, Organization of Turkic States

1. Introduction

Pan-Turkism is an intellectual current that emerged during the late Ottoman period with the aim of redefining Turkish identity within a framework of cultural, historical, and linguistic unity. From the late nineteenth century onward, the deepening crisis of the Empire's multiethnic structure rendered questions of identity, belonging, and political cohesion increasingly salient among Ottoman intellectuals. Within this context, Pan-Turkism developed alongside alternative political projects such as Ottomanism and Islamism, forming part of broader debates on modernization and nation-building. Rather than constituting a fully articulated political program at its inception, Pan-Turkism initially took shape as an intellectual and cultural endeavor focused on reconstructing Turkish identity through shared language, history, and cultural memory.

In its early phases, Pan-Turkism remained primarily a literary, historical, and sociological pursuit, gradually acquiring ideological contours over time. Yet at no stage did it evolve into a singular, stable, or linear political doctrine. In the late Ottoman period, Pan-Turkism offered a cultural framework of solidarity in response to imperial disintegration, while in the early Republican era it was deliberately constrained and relegated largely to a symbolic domain in accordance with the priorities of the new nation-state. During the Cold War, Pan-Turkist discourse was treated with caution at the official level due to geopolitical alignments and Türkiye's integration into the Western bloc, surviving mainly within limited intellectual, cultural, and marginal political circles.

The end of the Cold War marked a critical historical juncture for Pan-Turkism, facilitating its transformation from an ideological discourse into an institutionalized framework of foreign policy and regional governance. The collapse of the Soviet Union and the emergence of independent Turkic republics created new opportunities for engagement based on cultural affinity and diplomatic cooperation. In this period, Pan-Turkism was reframed not as an expansionist ideology, but as a multilateral and sovereignty-respecting mode of cooperation grounded in institutional mechanisms. The establishment of the Organization of Turkic States (OTS) represents the most concrete and institutional expression of this transformation. Through the OTS, the historical legacy of Pan-Turkism has been translated into a functional platform for diplomacy, economic collaboration, cultural interaction, and regional coordination, reflecting its evolution from an abstract nationalist ideal into a pragmatic instrument of governance.

2. The Emergence of Pan-Turkism from the Late Ottoman Empire to the Republic

The intellectual roots of Pan-Turkism can be traced to the final decades of the Ottoman Empire, a period marked by the gradual disintegration of its multiethnic imperial structure and the intensification of debates over political legitimacy, identity, and survival. From the late nineteenth century onward, Ottoman intellectuals articulated competing ideological projects - most notably Ottomanism, Islamism, and Turkism- as alternative responses to imperial decline (Deringil 1999; Demirağ, 2005). Early reformist circles such as the Young Ottomans and, later, the Young Turks initially emphasized Ottomanism, advocating constitutionalism, equality before the law, and a shared civic identity that could bind diverse ethno-religious communities together (Karpat, 2001). However, the rise of nationalist movements in the Balkans and persistent intervention by the Great Powers exposed the structural limitations of Ottomanism as a unifying ideology (Hanioğlu, 2001; Zürcher, 2010).

Within this context, the idea of a more homogeneous political and cultural community based on Turkish identity gradually gained traction. Pan-Turkist thought did not emerge sharply as a fully formed political doctrine but evolved through intellectual debates on language, history, and culture. Yusuf Akçura's pivotal essay *Üç Tarz-ı Siyaset* provided a systematic critique of Ottomanism and Islamism, presenting Turkism as a more viable and rational strategy for political consolidation in the face of imperial fragmentation (Akçura, 2015). Ziya Gökalp further refined this perspective by defining the nation not in racial terms but as a cultural community grounded in shared language, traditions, and moral values (Gökalp, 2014). Gökalp's sociological approach laid the theoretical foundations of Pan-Turkism by framing Turkic unity as a cultural and civilizational ideal rather than an immediate territorial or political project.

Pan-Turkist ideas during the late Ottoman period were also shaped by close interactions with Turkic intellectuals from the Russian Empire, particularly from Central Asia. These exchanges reinforced an emphasis on linguistic reform, historical consciousness, and cultural solidarity across imperial borders (Landau, 1995; Kappeler, 2001). Nevertheless, Pan-Turkism at this stage remained primarily an intellectual and cultural current, functioning as a trans-regional imagination rather than a concrete political agenda. The establishment of the Turkish Republic in 1923 fundamentally altered the parameters within which Pan-Turkism could operate. The new regime prioritized territorial sovereignty, internal consolidation, and the construction of a bounded nation-state centered on Anatolia. In line with its state-centric foreign policy following the Treaty of Lausanne, the Republican leadership deliberately avoided endorsing Pan-Turkism

as a guiding principle of state policy, particularly given concerns over relations with the Soviet Union (Zürcher, 2004; Lewis, 2001). Instead, Turkish nationalism was institutionalized through a civic-territorial framework that emphasized citizenship, secularism, and modernization.

Despite these constraints, Pan-Turkist ideas did not disappear entirely. They survived in more cultural and intellectual forms, often intersecting with state-sponsored narratives of history and language. Initiatives such as the Turkish History Thesis and the Sun-Language Theory emphasized the ancient and civilizational depth of Turkish identity, indirectly resonating with broader notions of Turkic origins, albeit primarily in service of domestic nation-building rather than transnational unification (Ersanlı, 2003; Çolak, 2006). More radical Pan-Turkist expressions that emerged in the 1930s and 1940s were closely monitored and, at times, suppressed by the state, reflecting the regime's determination to maintain ideological control and foreign policy prudence.

During the Cold War, Pan-Turkism underwent a further transformation shaped by global geopolitical alignments. Türkiye's integration into the Western bloc and the presence of the Soviet Union as a dominant regional power severely limited direct engagement with Turkic populations in Central Asia and the Caucasus. Under these conditions, Pan-Turkism was largely reframed as a cultural and anti-communist discourse rather than an actionable political project (Landau, 1995). Nationalist circles in the country frequently referred to Turkic peoples under Soviet rule as "captive Turks," sustaining a sense of symbolic solidarity while avoiding overt challenges to existing borders or international norms. In this period, Pan-Turkism functioned primarily through civil society organizations, intellectual networks, and nationalist political movements rather than through formal state institutions. Its scope was carefully circumscribed, and irredentist or expansionist interpretations were marginalized. As a result, Pan-Turkism persisted as an ideological horizon and a cultural reference point but lacked institutional mechanisms capable of translating these ideas into concrete policy outcomes. This condition would persist until the end of the Cold War, when the dissolution of the Soviet Union opened new political and diplomatic possibilities for rearticulating Pan-Turkism within an institutional and state-centered framework.

2. Pan-Turkism in the Post-Cold War Period

The dissolution of the Soviet Union in 1991 constituted a critical turning point in the historical trajectory of Pan-Turkism. With the emergence of newly independent Turkic states -Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, and Turkmenistan- the structural constraints that had

previously limited interaction between Türkiye and the Turkic world were fundamentally altered. For the first time since the early twentieth century, sustained and multidimensional relations could be established across political, economic, cultural, and diplomatic domains. In this new context, Pan-Turkism was rearticulated not as a transnational nationalist ideology seeking political unification, but as a state-centered and pragmatic framework of cooperation grounded in sovereignty, mutual recognition, and institutional engagement (Landau, 1995).

Türkiye consciously revised its Pan-Turkist discourse in response to the sensitivities of the post-Soviet environment. Rather than advancing expansionist claims, Turkish foreign policy emphasized respect for the sovereignty and territorial integrity of the newly independent states, while offering support for their state-building processes, administrative capacity development, and integration into the international system (Aydın, 2008). This recalibration transformed Pan-Turkism from a largely ideological and symbolic current into a functional instrument of regional cooperation and governance. As a result, Pan-Turkist ideas were embedded within diplomatic practices that prioritized stability, development, and multilateralism over nationalist mobilization.

One of the most significant drivers of this institutional transformation was the establishment of the Turkish Cooperation and Coordination Agency (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, TİKA) in 1992. TİKA emerged as a central bureaucratic instrument through which Türkiye operationalized its engagement with the Turkic world. By implementing development assistance projects, supporting public administration reforms, and facilitating educational and cultural cooperation, TİKA institutionalized relations that had previously been articulated primarily through intellectual or cultural affinity (Aydın, 2008). In the field of education, initiatives such as the Great Student Project (Büyük Öğrenci Projesi) enabled thousands of students from Turkic states to pursue higher education in Türkiye, thereby fostering long-term social networks, elite formation, and shared professional norms (Çelik and Akgün, 2023).

Complementing TİKA’s development-oriented activities, the International Organization of Turkic Culture (TÜRKSOY), founded in 1993 by the culture ministers of Türkiye, Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, and Turkmenistan, played a key role in the cultural institutionalization of Pan-Turkism. Often described as the “UNESCO of the Turkic world,” TÜRKSOY sought to preserve, promote, and globalize the shared cultural heritage of Turkic peoples through artistic festivals, literary translations, commemorative events, and international cultural programs (Landau, 1995; İpek and Güler, 2023). Beyond fostering intra-Turkic cultural

solidarity, TÜRKSOY also functioned as a public diplomacy instrument, introducing Turkic culture to global audiences and contributing to the soft power projection of the Turkic world. Together, TİKA and TÜRKSOY exemplify how Pan-Turkism was translated into institutional practices that combined cultural symbolism with bureaucratic continuity.

3. Institutionalization of Pan-Turkism and the Establishment of the Organization of Turkic States

The most concrete manifestation of Pan-Turkism's transformation from ideology to governance was the initiation and gradual institutionalization of the presidential summits process. Beginning with the First Summit held in Ankara in October 1992, heads of state from Turkic-speaking countries convened to explore avenues of cooperation rooted in shared historical and cultural ties (Kolivar and Tabak, 2023). Initially consultative and symbolic in character, these summits progressively expanded their scope to include concrete policy areas such as trade and customs coordination, transportation and telecommunications infrastructure, energy cooperation, education, and regional security.

Throughout the 1990s and early 2000s, summits held in cities such as Istanbul, Bishkek, Tashkent, Astana, and Baku revealed both the potential and the limitations of an informal, summit-based framework. While political dialogue intensified, the lack of permanent institutions hindered implementation and policy continuity. These limitations ultimately led to the signing of the Nakhichevan Agreement in October 2009, which formally established the Cooperation Council of Turkic-Speaking States. The Tenth Summit, held in Istanbul in September 2010, marked a decisive turning point by operationalizing the organization through the creation of permanent bodies, including the Council of Heads of State, the Council of Foreign Ministers, the Council of Elders (Aksakallar), the Committee of Senior Officials, and a standing Secretariat (OTS, 2025).

The renaming of the organization as the Organization of Turkic States (OTS) in 2021 symbolized the completion of this long-term institutionalization process. In its final form, Pan-Turkism no longer functions as an ideological blueprint for political unification, but rather as a state-centric framework of regional governance. Anchored in principles of sovereignty, multilateralism, and institutional continuity, the OTS reflects the normalization and depoliticization of Pan-Turkist cooperation, positioning it as a durable mechanism for diplomatic coordination, soft power projection, and pragmatic collaboration among Turkic-speaking states.

4. Conclusion

This study has traced the historical transformation of Pan-Turkism from its late Ottoman intellectual origins to its contemporary manifestation as an institutionalized foreign policy and governance framework. While Pan-Turkism initially emerged as an ideological response to imperial decline and identity fragmentation, shifting geopolitical conditions -particularly the end of the Cold War- facilitated its reconfiguration into an institutionalized mode of cooperation. Today, Pan-Turkism operates less as an expansionist project and more as a multilateral regional order grounded in institutional mechanisms, respect for state sovereignty, and functional collaboration. The Organization of Turkic States represents the most advanced and tangible expression of this transformation, embodying the transition from nationalist imagination to institutionalized governance.

References

Ahmad, F., *The Making of Modern Turkey*, Routledge, London and New York, 1993.

Akçura, Y., *Üç Tarz-ı Siyaset,* Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2015.

Çelik, M. ve Akgün, B., Etkili Bir Yumuşak Güç Unsuru Olarak Uluslararası Eğitimin Türk Dış Politikasındaki Yeri, *Liberal Düşünce Dergisi*, 111, 121–150, 2023.

Çolak, Y., Ottomanism vs. Kemalism: Collective Memory and Cultural Pluralism in 1990s Türkiye, *Middle Eastern Studies*, 42(4), 587–602, 2006.

Demirağ, Y., Pan-Ideologies in the Ottoman Empire Against the West: From Pan-Ottomanism to Pan-Turkism, *The Turkish Yearbook of International Relations*, 36, 139–158, 2005.

Deringil, S., *The Well-Protected Domains: Ideology and the Legitimation of Power in the Ottoman Empire*, 1876–1909, I.B. Tauris, London, 1999.

Ersanlı, B., *İktidar ve Tarih: Türkiye'de "Resmî Tarih" Tezinin Oluşumu (1929–1937)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Gökalp, Z., *Türkçülüğün Esasları,* Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2014.

Gürbüz, M. V., Genesis of Turkish Nationalism, *Belleten*, 67(249), 495–518, 2003.

Hanioğlu, M. Ş., *Preparation for a Revolution: The Young Turks, 1902–1908*, Oxford University Press, Oxford, 2001.

İpek, C. D. ve Güler, M. Ç., The Origins of the Unity Idea in the Turkic World, *Bilig*, 105, 129–158, 2023.

Karpat, K. H., *The Politicization of Islam: Reconstructing Identity, State, Faith, and Community in the Late Ottoman State*, Oxford University Press, Oxford, 2001.

Kolivar G. and Tabak, H., "Türk Dünyası'nı Yazmak: Türk Etnokültürel Bölgeselleşmesinin Akademik Anlatısı," in *Türk Dünyasında Güncel Sorunlar ve Türk Devletleri Teşkilatı,* ed. Mehmet Emin Erendor Ankara: Nobel Yayınevi, 2023, 421–444.

Landau, J. M., *Pan-Turkism: From Irredentism to Cooperation*, Indiana University Press, Bloomington, 1995.

Lewis, B., *The Emergence of Modern Turkey*, Oxford University Press, Oxford, 2001.

Zürcher, E. J., *The Young Turk Legacy and Nation Building: From the Ottoman Empire to Atatürk's Turkey*, I.B. Tauris, London, 2010.

Zürcher, E. J., *Turkey: A Modern History*, I.B. Tauris, London, 2004.

https://www.turkicstates.org/en/presidental-summits (Erişim tarihi, 23.12.2025)

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA U-8 GÜMRÜ HADİSESİ

Prof. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU

Karabük Üniversitesi

ersinmuezzinoglu@karabuk.edu.tr /**https://orcid.org//0000-0001-7095-7869**

ÖZET

U-8 Gümrü Hadisesi, 21 Ekim 1970 tarihinde, iki Amerikalı general ile bir Türk refakat subayının bulunduğu U-8 tipi Amerikan uçağının Erzurum'dan Kars'a hareketi sırasında Sovyetler Birliği hava sahasını ihlal ederek Ermenistan'daki Leninakan/Gümrü yakınlarına inmesiyle yaşanmıştır. Sovyetler Birliği, olayın ardından hem Türkiye'ye hem de Amerika Birleşik Devletleri'ne yönelik, tepkilerini içeren bildiri açıklamıştır. Türkiye ile ilgili bildiride, Türk topraklarından havalanan bir ABD uçağının Sovyet hava sahasını ihlal ettiği belirtilmiş; Türkiye'nin ciddi biçimde uyarıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca, 1960'takı U-2 hadisesinden sonra, Türkiye'nin benzer bir durumun tekrar yaşanmayacağına dair güvence verdiği, U-8 hadisesinin ise bu sözün tutulmadığını gösterdiği ileri sürülmüştür. Sovyet tarafı, Amerikan askerî faaliyetlerinin son derece tehlikeli sonuçlar doğurabileceğini ve Türkiye ile SSCB arasındaki iyi komşuluk ilişkilerine zarar verebileceğini de vurgulamıştır. Türkiye ise uçağın hava koşullarının ani şekilde kötüleşmesi sonucu gayriihtiyari bir şekilde Leninakan'a inmek zorunda kaldığını, Türk topraklarının ve hava sahasının Sovyetler Birliği'ne yönelik istihbarat ya da tahrik amaçlı uçuşlarda kesinlikle kullanılmadığını belirtmiştir. Ayrıca uçağın askerî nitelik taşımadığının ve Sovyet hava sahasının 1965 yılı sonundan itibaren Türkiye tarafından asla ihlal edilmediğinin altı çizilmiştir. Diplomatik girişimler sonucunda Türk refakat subayı Türkiye'ye iade edilmiştir. Türkiye Dışişleri Bakanlığı, iadenin Sovyetler Birliği'nin Türkiye ile ilişkilerine verdiği önemin bir göstergesi olduğunu açıklamıştır.

Bu bildiride, Dışişleri Belleteni ve Cumhuriyet ve Milliyet gazeteleri haber ve yorumlarından elde edilen verilerle, gelişmekte olan Türk-Sovyet ilişkilerine ciddi bir tehdit niteliği taşıdığı değerlendirilen ve Türk-Amerikan ilişkilerinin yeniden tartışılmasını gündeme getiren U-8 Gümrü Hadisesi ve Türk dış politikasına etkileri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler : U-8 Gümrü Hadisesi, Türk Dış Politikası, U-2 Hadis

Giriş

Bilindiği gibi, Mayıs 1960'da, tam da Paris'te liderler arasında Berlin krizinin çözümü için bir zirve toplantısının yapıldığı sırada, Adana İncirlik Üssünden kalkan bir U-2 tipi istihbarat /casus uçağının Pakistan hava sahasından Sovyet hava sahasına giriş yaptıktan sonra Sovyetler tarafından düşürüldüğü haberi gündemi sarsmıştır. Hadise hem Paris zirvesini sabote etmek ve boşa çıkarmak hem doğu-batı ilişkilerinde ciddi bir krize neden olmak yönüyle önemlidir. Ayrıca mesafeli ve soğuk olan Türk-Sovyet ilişkilerini de olumsuz etkilemiştir. Sovyetler açıkladıkları notada Türkiye'yi mesul görüp eleştirseler de Türkiye, uçağın Pakistan üzerinden Sovyet sahasına girmesi dolayısıyla sorumluluğu bulunmadığını ileri sürmüştür(Armaoğlu, 2004, s. 601-602). U-2 krizinden yaklaşık on yıl sonra, 21 Ekim 1970'te, Soğuk Savaş'ta yumuşamanın görüldüğü sıralarda ikinci bir uçak hadisesi daha yaşanmıştır. Erzurum'dan Kars'a hareket eden bir ABD askeri uçağının Sovyet hava sahasına girerek Leninakan'a inişi ile başlayan U-8 Hadisesi ya da Gümrü Hadisesi ayrıca Türkiye'nin Sovyetlerle iyi komşuluk[1] ilişkilerini sürdürmeye ve geliştirmeye çalıştığı bir sırada yaşanmıştır. Bu çalışmada Türkçe literatürde bir müstakil incelemeye konu edilmeyen U-8 Hadisesi ve Türk Dış Politikasına etkileri ele alınacaktır.

U-8 Gümrü Hadisesi

22 Ekim 1970 tarihli gazete haberleri "Kars'a giden ABD Uçağı kayboldu" başlığı ile çıkmıştır. Erzurum'dan Kars'a hareket eden, içerisinde Amerikan Yardım Kurulu Başkanı Schrerer, Kara Grubu Başkanı Tümgeneral Queri ile Türk refakat subayı Albay Cevat Benli de taşıyan U-8 tipi uçaktan haber alınamadığı şeklinde bilgi paylaşılmıştır (Cumhuriyet, 22 Ekim 1970). Ertesi gün kayıp ABD uçağının Rusya'ya indirildiği haberi gazetelerde yer bulmuştur. Buna göre rotasını şaşıran uçak Sovyet topraklarına girdikten hemen sonra Türkiye sınırına 20 km mesafede bulunan Gümrü'de indirilmiştir. Gümrü Havaalanında uçak muhafaza altına alınmış, içindekiler ise Sovyet yetkilileri tarafından hava sahası ihlali gerekçesiyle tutuklanmıştır. O günlerde Washington'da bulunan Sovyet Dışişleri Bakanı Gromiko Başkan Nixon ile uçak krizini görüşmüşler ancak henüz detaylı bilgi bulunmadığı için üzerinde fazla durmamışlardır. Dışişleri Bakanı Çağlayangil, basının, Rusya'dan uçak kaçıranların iadesi için bir şantaj ya da misliyle mukabele olarak meselenin değerlendirilip değerlendiremeyeceğini sormuş bakan ise

[1] U-8 Hadisesi sırasında Türk-Sovyet İlişkilerinin durumu hakkında bilgi için bkz. (Dokuyan, 2019; Tellal, 2013)

bu olayın sınırı ihlali olayı olduğunu olumsuz hava koşullarından kaynaklanmış olabileceğini, durumun zamanla daha da netleşeceğini belirtmiştir (Cumhuriyet, 23 Ekim 1970).

Aynı günlerde dikkat çekici bir şekilde Türkiye gündeminde yine bir uçak krizi vardır. Buna göre Sovyetler birliği topraklarından bir Rus uçağı Trabzon'a kaçırılmıştır. Kaçırılma hadisesi sırasında bir hostes öldürüp iki pilot yaralanmıştır. Sovyetler hava korsanlarının iadesi etmişlerdir. U-8 krizi boyunca özellikle basında yer bulan haber ve yorumlarda iki olay birbirine bağlanmıştır. Albay Denli'nin pazarlığa konu olabileceği, Moskova siyasi çevrelerinde Türk albayının bir hostes öldürüp iki pilot yaralayan hava korsanlarıyla değiştirilmek istendiğinin konuşulduğu ileri sürülmüştür(Cumhuriyet, 21 Ekim 1970; 25 Ekim 1970). Uçak konusu üzerine bir yazı kaleme alan İpekçi, uçak olaylarının taraflar arasında siyasi anlaşmazlık yarattığını, aslında iki olay arasında benzerlik bulunmadığını, ancak yaşananların rastlantısal bir misilleme ve takas ihtimalini ortaya çıkardığını belirtmiştir(İpekçi, 26 Ekim 1970).

Sovyetler U-8 hadisesinden dolayı, Türkiye ve ABD'ye yönelik birer protesto demeci yayınlamışlardır. Türkiye'ye yönelik olanda, Türk topraklarından havalanan bir Amerikan uçağının Sovyet hava sahasını ihlal etmesi olayına, Türkiye'nin ciddi biçimde dikkatinin çekildiğini ifade edilmiş ve şöyle devam edilmiştir(Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı 73, Ekim 1970, s.125-126; Cumhuriyet, 27 Ekim 1970):

> "U-2 Amerikan casus uçağının uçuşundan sonra Türk Hükümeti, müttefiklerinin ve başka ülkelerin uçaklarının, komşularının huzur ve güvenliğine zarar verebilecek saldırgan maksatlarla Türkiye'deki üsleri kullanmalarına bundan sonra asla izin vermeyeceğini belirtmişti. Bu son olay ise gerçekte işlerin böyle olmadığını göstermektedir. Bazı Türk çevrelerince ileri sürülen ve söz konusu uçak Amerikan silahlı kuvvetlerine ait olduğundan, bunun davranışlarından Türk makamlarının sorumlu tutulamayacakları hakkındaki iddialar, bizi ancak hayrete düşürmektedir. Amerikan askerî çevrelerinin giriştikleri tahrikler, çok tehlikeli sonuçlar verebilir ve ülkelerimiz arasındaki iyi komşuluk ilişkilerine zararlı olabilir. Sovyet Hükümeti, benzer ihlal olaylarını önleyecek gerekli tedbirlerin Türk Hükümeti tarafından alınmasını beklemektedir".

Sovyetler, son üç yılda Sovyet hava sahasının Amerikan uçakları tarafından defalarca ihlal edildiğini, bunun tesadüf değil, ABD'nin Sovyet sınırları çevresindeki askerî faaliyetlerinin sonucu olduğunu belirtmiş; bu durumun iki ülke ilişkileriyle bağdaşmadığını vurgulayarak ABD'nin konuyu ciddiyetle ele almasını beklediklerini açıklamışlardır. Ankara ise Sovyet iddialarına karşılık; 21 Ekim 1970'te Erzurum'dan Kars'a giden Amerikan uçağının ani hava değişikliği nedeniyle Leninakan'a indiğini ve bu nedenle soruşturulduğunu belirtmiş, Sovyet makamlarının, olayın tesadüf olmadığı ve Türkiye'deki Amerikan uçaklarının Türk-Sovyet sınırı boyunca tahrik ve istihbarat amaçlı uçuşlar yaptığı yönündeki iddialarına cevaben şunları paylaşmıştır(Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı 73, Ekim 1970, s.126- 127; Cumhuriyet, 27 Ekim 1970; Cumhuriyet, 28 Ekim 1970).

> “ Müttefik ülkeler askerî uçaklarının Türk hava sahasına girmeleri ve çıkmaları Türk Hükümetinin iznine bağlıdır. Bu uçakların komşu ve civar ülkelerin huzur ve güvenliğine zarar verebilecek maksatlarla kullanılması asla söz konusu olamaz. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Türk topraklarının ve hava sahasının SSCB ülkesine müteveccih istihbarat veya tahrik uçuşlarında kullanılmadığını kesinlikle belirtir. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Sovyet hava sahasının özellikle 1965 yılı sonundan beri asla ihlal edilmediğinin Sovyet Hükümetince de gayet iyi bilindiğine kanidir”.

Ankara ayrıca, uçağın Sovyet hava sahasına girmesinin ani hava şartları dolayısıyla ve istem dışı gerçekleştiğini, Türkiye’nin daha önce verdiği taahhütlerini tuttuğunu vurgulamıştır. Uçağın askerî ve istihbarî nitelik taşımadığı, böyle bir amaçla kullanılamayacağı belirtilmiştir. Bu nedenle olayın kasıtlı olmadığı, iyi komşuluk ilişkilerine zarar verecek bir durum oluşturmadığı ve benzer Sovyet ihlallerinin geçmişte diplomatik yollarla ele alındığı hatırlatılmıştır(Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı 73, Ekim 1970, s.127-128; Cumhuriyet, 28 Ekim 1970).

Gözetim altında tutulan isimlerle görüşülmesi için yapılan talepleri Moskova bir süre reddetmiştir(Cumhuriyet, 24 Ekim 1970). Türkiye hem Moskova büyükelçiliği vasıtasıyla hem de Kars Valisi üzerinden sınır yöneticileri ile irtibata geçmiştir. Albay Denli ile görüşme izni verilmemiştir. Kars Valisi Sovyet sınır yetkilileri ile görüştükten sonra şu bilgiyi paylaşmıştır: “Sovyetler Birliği makamlarıyla görüşülmüştür. Durum tamamen politik bir vaziyet almıştır. Artık devletler hukuku münasebetine girmiştir”(Cumhuriyet, 26 Ekim 1970).Rusya ile ABD arasındaki konsolosluk anlaşması gereği 4 gün içinde görüşme izni verilmesi gerekiyordu. Nitekim sonuncu gün ABD’liler için bu izin verilmiştir. Amerikalı yetkililer ayrıca Albay Denli ile de görüşebilmiştir(Cumhuriyet, 26 Ekim 1970; 28 Ekim 1970). Kısa süre sonra, Türk Büyükelçiliği yetkilisi Sami Onaran’ın 30 Ekim’de Leninakan’da Albay Denli ile görüşmesine izin verilmiştir (Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı 73, Ekim 1970, s. 128).

Cumhuriyet gazetesinde kaleme alınan bir köşe yazısında U-8 olayı değerlendirilmiştir. Buna göre; hava sahası ihlalleri komşuluk ilişkilerinde karşılaşılan bir şeydir. Bu durumlarda teamüller gereği gerekli işlemlerden sonra uçak ve pilotlar iade edilir. U-8 olayının abartılmamalıdır ancak sıradan ihlallerle de aynı şekilde değerlendirilemez. Moskova, Trabzon’a kaçırılan Rus uçağı nedeniyle bu olaydan yararlanmak ve propaganda amacıyla kullanmak istemiş olabilir. Bu, olayın niteliğini değiştirmez. Amerikan uçakları yüzünden Türkiye’nin zor durumda kalışı ilk değildir, böyle giderse tekrarlarının yaşanması da olasıdır. Bu görüşlerden sonra şu tespit yapılmıştır(Cumhuriyet, 28 Ekim 1970):

> Sovyet ve Amerikan ilişkileri grafiğinde veya Ortadoğu olayları çelişmesinde Türkiye’nin her zaman bir risk rampası ve tehlikeli olayların kaynak noktası gibi görülmesi galiba kolaylıkla giderilemeyecektir. Çünkü Türkiye sınırları içinde NATO Antlaşması ve ikili anlaşmalarla düzenlenmiş Amerikan faaliyetine

karşı titiz bir denetlemeyi uygulamaktan yoksun görünüyoruz. Meselenin püf noktası budur. Bu noktaya gerçekçi bir açıdan parmak basamadıkça, sorum ve yetkisini taşımadığımız Amerikan tasarrufları yüzünden protestoya muhatap oluruz. Bunun ise devletlerarası ilişkilerde itibarımızı sarsıcı olduğu açıktır.

27 Ekim 1970 tarihinde bu kez ise iki Rus öğrencisi dört kişilik bir Rus uçağını Sinop'a kaçırmıştır (Cumhuriyet, 28 Ekim 1970).Böylece üç uçak krizi gündemde yer bulmuştur. Türkiye Dışişleri Bakanı Çağlayangil Sovyetlerin U-8 hadisesi dolayısıyla Türkiye yönelik açıklamalarını bildiri adıyla nitelemiş, bunun bir protesto notası olmadığını, protesto diye bir şeyin de söylenemeyeceğini ifade etmiştir. Bakana göre Sovyet hükümeti tarafından Türk hükümetine yapılan bir açıklamada, Türkiye'de bulunan Amerikan uçaklarının istihbarat veya tahrik amacıyla Sovyet hava sahasını ihlal ettiği ileri sürülmüştür (Cumhuriyet, 28 Ekim 1970). Albay Denli ile görüşmek için yapılan müteaddit taleplerin reddi ve iadesinin gecikmesi hakkında Sovyetlerin Ankara Büyükelçisi Grubyakov "iadeler tabii ki yapılacaktır. Türk subayı Albay Denli'nin iadesinin gecikmiş olması, muhtemelen bazı usulî ve teknik formalitelerin henüz tamamlanmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Albay Denli, Rusya'da misafirimizdir. Aldığımız bilgilere göre kendisi en iyi şartlar içinde misafir edilmektedir." (Cumhuriyet, 28 Ekim 1970). Başbakan Demirel ise U- 8 uçuşunda bir suiniyet bulunmadığını, bir şey öğrenmek ya bir şey elde etmek amacı taşımadığını, bunun bir kazaen hududu geçme olduğunu, diğer uçak kaçırmaların ise elde edilen bilgilere göre uçak kaçırması olduğunu açıklamış, kendisini sorularla sıkıştıran gazetecilere ise biraz daha sabredin demiştir(Cumhuriyet, 29 Ekim 1970). Diğer taraftan CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, "U-8" uçağı konusunda hükümetimiz ile Sovyetler Birliği arasında süren temas ve görüşmeleri "münakaşa" olarak nitelemiş, "Bırakın, karışmayın" şeklinde konuşmuştur(Cumhuriyet, 30 Ekim 1970).

ABD, U-8 olayı için Sovyetlerden özür dilemiş ve personellerinin iadesini talep etmiştir. Sovyet Devlet başkanı Podgorni, Türkiye Cumhurbaşkanı Sunay'a gönderdiği mesajda; "iki ülke arasındaki iyi komşuluk ilişkileri, son uçak olaylarıyla bozulmamalıdır". Demiştir. Sunay ise cevaben; meselenin adlî makamlara taşındığını ifade etmiştir(Cumhuriyet, 30 Ekim 1970).

Türk Dışişleri Sözcüsü İşcan, üç uçak hadisesinin birbirinden ayrı ayrı meseleler olduğunu tekrarlamış, Trabzon'a kaçırılan uçakla ilgili Moskova'dan herhangi bir talep gelmeden yolcu ve uçağın geri verilme kararı alındığını, uçağı kaçıran baba-oğul hava korsanlarının iadesi meselesinin adlî makamların elinde olduğunu, iyi komşuluk niyetiyle hareket edildiğini, değiş-tokuş iddialarının faraziye olduğunu belirtmiş ve son olarak "Bizim için en mühim olan büyük komşu ile iyi geçinmektir" şeklinde konuşmuştur (Cumhuriyet, 1 Kasım 1970).

Gazeteci İpekçi de kaçırılan iki Rus Uçağı ve sınır ihlali yapan U-8 Uçağı hadisesini futbol maçı skoruna benzeterek 2-1 başlıklı bir yazı kaleme almıştır. İpekçi Sovyetlerin Albay Denli'yi bir rehine gibi kullanmak istediklerini, üçüncü uçak yani Sinop olayı üzerine Türkiye'nin avantaj kazandığını, Sovyetlerin tutumunun değiştiğini, Albay Denli'nin sanık değil tanık olarak konuk edildiğini açıkladıkları belirtmiştir. Arzu edilenin düzelmekte olan Türk-Sovyet ilişkilerinin bozulmaması olduğunu ifade eden İpekçi, siyasal sığınma isteyen Sovyet vatandaşları konusunun ise hukuka ait bir mesele olup Sovyetlerin bu durumu kabul etmesi ve uluslararası hukuka rıza göstermesi gerektiğini vurgulamıştır (İpekçi, 2 Kasım 1970).

5 Kasım 1970'de Büyükelçi Groubyakov, Albay Denli'nin serbest bırakılması kararının Sovyetler Birliği Hükûmeti tarafından alındığını Başbakan Demirel'e bildirmiştir. Demirel bu bilgiyi basına paylaşmış ve Denli'nin kısa süre sonra yurda döneceğini açıklamıştır. (Cumhuriyet, 6 Kasım 1970). Dışişleri sözcüsü gibi Başbakan Demirel de Denli'nin serbest bırakılması konusunda katiyen pazarlık yapılmadığını belirtmiş şunları söylemiştir(Cumhuriyet, 7 Kasım 1970):

> Bunlar pazarlığa gelen şeyler değil. Bu meseleler pazarlıkla halolacak şeyler değildir. Tamamen tarafların birbirini anlaması, birbirine itimat etmesi ve kendi kararları çerçevesi içinde dostane münasebetlerin gerçekleştiği havanın içinde olması tabiîdir ve meseleyi öyle mütalâa etmek lâzımdır…Bizim topraklarımızdan bir uçak yanlışlıkla karşı tarafa geçmiştir…Hadisenin en ufak bir kasıt yoktur. Bir kötü niyet yoktur. Sovyetlerin emniyetini ihlâl etme gibi en ufak bir niyet mevcut değildir. Hadisenin birisi bizden, diğeri Sovyetlere ait iki uçak bizim ülkemize kaçırılmıştır. Tamamen ayrı ayrı tür hadiselerdir. Her hâdise kendi şartları içinde mütalâa edilmelidir, edilmektedir de".

9 Kasım 1970'te Albay Denli ve Amerikalı generaller iade edilmişler ve Türkiye'ye gelmişlerdir. Rusya'da geçirdikleri 20 günlük süre içinde en çok neyi özledikleri sorulduğunda; Amerikalı Tümgeneral Scherrer "özgürlük", Amerikan Tuğgeneral McQuarne "ailem" ve Albay Denli ise "vatan" cevabını vermiştir(Cumhuriyet, 10 Kasım 1970). U-8 uçağı da Ankara getirilmiş ve muhafaza altına alınmıştır(Cumhuriyet, 11 Kasım 1970).

Abdi İpekçi, U- 8 Hadisesi üzerine ayrıntılı bir yazı kaleme almıştır. Buna göre; Sovyetler pazarlıkta ağır basmak ve Türkiye'ye baskı yapmak amacı ile böyle bir nota vermişlerdir. Türkiye son yıllarda NATO'ya bağları kalmakla birlikte Sovyetler birliği ile iyi komşuluk ilişkilerini geliştirme politikasını tercih etmiştir. Türkiye'deki Amerikan üslerinin ve Amerikan askeri faaliyetinin yeniden düzenlenmesi ihtiyacı büyük ölçüde bundan kaynaklanmıştır.

Uçağın tipi- içinde istihbarat için gerekli hiçbir donatımı sahip olmayan basit bir nakliye uçağı- ve içindekilerin kimliği, bu uçuşun U-2 gibi istihbarat ile casusluk ile alakalı olmadığını ortaya koyar. Uçuşun NATO ile ilgisi yoktur. Uçaktaki Amerikan generalleri Amerika'nın Türkiye'ye yaptığı askeri yardım dolayısıyla Türkiye'dedirler. Uçuş askeri yardımla ilgili bir uçuştur. 1947'de imzalanan yardım anlaşması, Amerikan Askerî Yardım Kurulu başkanlarına yardımla ilgili Türk genelkurmayının izni dahilinde bilgi toplama yetkisi vermiştir. Bu bağlamda yardım malzemesinin kullanıldığı kuzeydoğu birliklerine yapılan ziyaret ve uçakta bir Türk istihbarat subayının bulunması, uçuşun izinsiz olmadığını gösterir. Burada asıl sorun, uçuşun Amerikan uçağıyla yapılmasıdır. Böylece Türkiye, kendi topraklarının Sovyetler aleyhine bir faaliyette kullanılmasına göz yummuş gibi bir duruma düşmüştür. Gezilerde Türk uçaklarının kullanılması hem sakıncaları önler hem de egemenliğimize daha uygun düşer, Konu incelendiğinde ABD ile imzalanan "Hava Teknik Anlaşması"nın Amerikan uçaklarına Türk hava sahasında sınırsız yetkiler tanıdığı görülür. Sınırsız yetkiler bu şekilde sonuçlar yaşanmasına yol açmıştır. U-2 olayları Türk hükümetlerini ve Türk askeri yetkililerini uyarmakta yeterince etkili olmamış ve gerekli önlemler alınmadığı için şimdi de bir U-8 hadisesi ortaya çıkmıştır. Bir açıdan bu yaşanandan memnun olmak gerekir çünkü bu sayede farkında olunmayan Hava Teknik Anlaşmasının sakıncaları anlaşılır ve durumun düzeltilmesi sağlanabilir(İpekçi, 28 Ekim 1970). Görüldüğü üzere İpekçi meselenin aydınlatılmasına yarayacak önemli bilgiler sunmuş, Türk dış politikayı sevk ve idare edenlere tavsiyelerde bulunmayı ihmal etmemiştir.

Sonuç

Ekim 1970'de yaşanan U-8 Gümrü Hadisesi, Soğuk Savaş döneminin yumuşama yıllarında, Türk-Sovyet İlişkilerinin gelişmekte olduğu bir süreçte yaşanan bir siyasal anlaşmazlıktır. Türkiye hadiseyi kasıtlı olmayan, istihbari ya da casusluk amacı taşımayan basit bir sınır ihlali olarak değerlendirmiş, Sovyetlerin ise ülkeleri aleyhine Amerikan faaliyetlerinden biri olarak görerek Türkiye'ye buna imkân tanıdığı için ciddi tepki göstermiştir. Ayrıca uçaktaki Türk ve ABD'li subaylar ve mürettebat Sovyetler tarafından gözetim altına alınmış ve sorgulanmışlardır. Sovyetler görüşme ve iade taleplerine uzun süre olumlu cevap vermemiştir. U-8 hadisesinin yaşandığı süreçte farklı tarihlerde iki Rus uçağı da Türkiye'ye kaçırılmıştır. Bir kaçırma olayında ölümlü ve yaralanmalı olaylar yaşanmıştır. Bu şekilde üç uçak olayı ortaya çıkmış ve bu durum şantaj, misilleme ve takas iddialarını gündeme getirmiştir. Türkiye'nin soğuk kanlılığını muhafaza ettiği, tepkilerinde ölçülü olduğu, diplomatik yollarla ve sabır içinde sonuç almaya çalıştığı görülür. Türkiye bu olaydan dolayı Sovyetlerle ilişkilerinin bozulmasını

hiç arzulamamıştır: Sovyetlere de son kertede benzer şekilde Türkiye ile ilişkilerinin bozulmamasına önem verdiklerini göstererek 20 gün alıkoyduktan sonra Albay Denli ve Amerikan askerleri iade etmişlerdir. Türk basınında U-8 hadisesi ile ilgili, resmi ve diplomatik açıklamaların dışında birtakım haber ve yorumlar paylaşılmıştır. Bu çerçevede ABD'nin askeri varlığı ve tanınan yetkiler tartışılmış ve bu olayın vesile kılınarak hava teknik anlaşmasının elden geçirilmesi tavsiye edilmiştir.

Kaynakça

1.Resmi Belgeler

Dışişleri Bakanlığı Belleteni(1970). Sayı 73, 124–128. Ankara: T.C. Dışişleri Bakanlığı.

Dışişleri Bakanlığı Belleteni(1970). Sayı 74, 14. Ankara: T.C. Dışişleri Bakanlığı.

2.Gazeteler

Cumhuriyet. (21 Ekim 1970).

Cumhuriyet. (22 Ekim 1970).

Cumhuriyet. (23 Ekim 1970).

Cumhuriyet. (24 Ekim 1970).

Cumhuriyet. (25 Ekim 1970).

Cumhuriyet. (26 Ekim 1970).

Cumhuriyet. (27 Ekim 1970).

Cumhuriyet. (28 Ekim 1970).

Cumhuriyet. (29 Ekim 1970).

Cumhuriyet. (30 Ekim 1970).

Cumhuriyet. (1 Kasım 1970).

Cumhuriyet. (6 Kasım 1970).

Cumhuriyet. (7 Kasım 1970).

Cumhuriyet. (10 Kasım 1970).

Cumhuriyet. (11 Kasım 1970).

3.Kitap ve Makaleler

Armaoğlu, F. (2004). 20. yüzyıl siyasi tarihi. İstanbul: Alkım.

Dokuyan, S. (2019). Sovyetler Birliği ile ilişkiler. Darbeden muhtıraya Türk dış politikası(1960-1971). 149-197, Ankara: İmaj.

Tellal, E., (2013). SSCB'yle İlişkiler (1960-1980). *Türk Dış Politikası*. Cilt 1, 769-783, İstanbul: İletişim.

İpekçi, A., (1970, 26 Ekim). İki uçak olayı. *Milliyet*.

İpekçi, A. (1970, 28 Ekim). Ağızdan çıkan bakla ve gerçekler. *Milliyet*.

İpekçi, A. (1970, 2 Kasım). 2–1. *Milliyet.*

BİR ULUSLARARASI ÖRGÜT OLARAK İSLAM İŞBİRLİĞI TEŞKILATI: YAPI, İŞLEYİŞ VE ETKİNLİK

Doktora Öğrencisi Safa MAHMOOD

Karabük Üniversitesi,

E-posta: 2438250510@karabuk.edu.tr - ORCID ID: 0009-0001-1057-6412

Doç. Dr. Neşe YILDIZ

Karabük Üniversitesi,

E-posta: neseyildiz@karabuk.edu.tr - ORCID: 0000-0002-4247-8163

ÖZET

Bu çalışma, İslam İşbirliği Teşkilatı'nın (İİT) tarihsel gelişimini, kurumsal işleyişini ve uluslararası sistemdeki konumunu bütüncül bir çerçevede analiz etmeyi amaçlamaktadır. 1969 yılında Kudüs'te yaşanan saldırı sonrası İslam ülkelerinin kolektif dayanışma ihtiyacından doğan teşkilat, zamanla yalnızca siyasal ve kültürel konulara odaklanan bir yapıdan çıkmış; barış, güvenlik, kalkınma, insan hakları ve insani yardımı kapsayan çok boyutlu bir kurumsal aktöre dönüşmüştür. Bu yönüyle İİT, hem İslam dünyasının temsil kapasitesini artırması hem de uluslararası arenada ortak tutum geliştirme potansiyeli açısından önemli bir örgüttür.

Çalışmada yöntem olarak tarihsel-kurumsal analiz yaklaşımı kullanılmış; teşkilatın kuruluş süreci, temel organları, karar alma mekanizmaları ve politika belgeleri doküman incelemesiyle değerlendirilmiştir. Ayrıca literatür taraması yoluyla İİT'nin etkinliği, yapısal sorunları ve küresel yönetişim içindeki yeri tartışılmıştır. Çalışma, İİT'nin Müslüman dünyasında siyasi ve ekonomik dayanışmayı teşvik etmede hayati bir rol oynadığını göstermektedir. Ancak, üye devletler arasındaki farklı çıkarlar ve yavaş karar alma süreçleri etkinliğini kısıtlamaktadır. Bununla birlikte, İİT'nin insani yardım, kalkınma projeleri, eğitim ve kültür alanındaki girişimleri, Müslüman dünyasında çok yönlü bir işbirliği kültürünün gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Sonuç olarak, İİT yalnızca Müslüman ülkeler arasında değil, uluslararası sistemde de aynı zamanda barış, adalet ve kalkınma ilkelerinin savunulmasında önemli bir aktör haline gelmiştir. Değişen uluslararası koşullar karşısında daha etkin olabilmek için kurumsal reformların, mali sürdürülebilirliğin ve diplomatik kapasitenin güçlendirilmesi ve üye devletler arasında politika uyumunun artırılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslam İşbirliği Teşkilatı, uluslararası sistem, diplomatik etkinlik, uluslararası örgüt.

1. GİRİŞ

İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT), 57 üye devletiyle Birleşmiş Milletlerden sonra dünyanın en büyük ikinci uluslararası örgütü olma özelliğini taşımaktadır. 1969 yılında Fas'ın başkenti

Rabat'ta düzenlenen tarihi bir toplantı sonucunda kurulan teşkilat, İslam dünyasının siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda ortak bir platform oluşturma arayışının en somut örneklerinden biridir. Kuruluşun temel amacı, üye ülkeler arasında dayanışmayı güçlendirmek, İslam dünyasının çıkarlarını korumak, uluslararası barış ve güvenliği desteklemek ve özellikle Kudüs başta olmak üzere İslam'ın kutsal değerlerini savunmaktır.

İİT'nin doğuşu, 20. yüzyılın ikinci yarısında Müslüman ülkelerin yaşadığı sömürgecilik sonrası dönemin siyasi dönüşümlerinin ve Filistin meselesinin doğrudan bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır. 21 Ağustos 1969 tarihinde Kudüs'teki Mescid-i Aksa'nın kundaklanması, İslam dünyasında büyük bir infial yaratmış ve bu olay, İslam ülkelerinin ortak hareket etme ihtiyacını açık biçimde ortaya koymuştur. Bu bağlamda, Rabat'ta toplanan ilk İslam Zirvesi, İİT'nin temellerini atan ve Müslüman devletlerin ortak iradesini somutlaştıran tarihi bir dönüm noktası olmuştur.

Kuruluşundan bu yana İİT, küresel düzeyde Müslüman ülkeler arasında dayanışmayı güçlendirmeyi, İslam'ın evrensel değerlerini tanıtmayı ve üye devletlerin uluslararası arenada ortak tutum geliştirmesini hedeflemektedir. Bu bağlamda teşkilat, sadece siyasi değil; aynı zamanda ekonomik, bilimsel, kültürel ve insani alanlarda da faaliyet göstererek çok boyutlu bir yapıya sahip olmuştur.

İİT'nin varlık gerekçesi, İslam ümmetinin karşı karşıya olduğu sorunlara ortak çözümler geliştirmek ve üye ülkeler arasında birlik duygusunu canlı tutmaktır. Bununla birlikte, teşkilatın etkinliği zaman zaman eleştirilmiş; özellikle Filistin meselesi, İslam ülkeleri arasındaki iç çekişmeler ve uluslararası sistemdeki güç dengesizlikleri, İİT'nin karar alma süreçlerini zorlaştırmıştır. Ancak bu zorluklara rağmen teşkilat, uluslararası sistemde İslam dünyasının kolektif sesi olma rolünü sürdürmektedir.

Bu çalışmanın amacı, İslam İşbirliği Teşkilatı'nın kuruluş sürecini, temel amaçlarını, kurumsal yapısını ve uluslararası sistemdeki konumunu kapsamlı biçimde analiz etmektir. Araştırma, tarihsel bir perspektifle örgütün gelişim evrelerini ele alırken aynı zamanda çağdaş dönemdeki faaliyet alanlarını da incelemektedir. Böylelikle, İİT'nin küresel siyasetteki yeri, Müslüman ülkeler arasındaki dayanışma kapasitesi ve geleceğe dönük potansiyeli bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilecektir.

Bu bağlamda araştırma, hem Türkçe hem Arapça hem de İngilizce akademik kaynaklardan yararlanarak disiplinlerarası bir yaklaşım benimsemektedir. Çalışmanın yöntemi literatür taramasına dayalı olup, tarihsel olaylar ve İİT'nin resmi dokümanları üzerinden bir değerlendirme yapılacaktır.

Sonuç olarak, İslam İşbirliği Teşkilatı'nın tarihsel misyonu, sadece İslam dünyasının iç meseleleriyle sınırlı kalmayıp; küresel barış, kalkınma, kültürlerarası diyalog ve adalet arayışında da önemli bir aktör olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle İİT'nin kuruluş süreci, amaçları ve yapısı, günümüz uluslararası ilişkilerinde İslam dünyasının temsil kapasitesini anlamak açısından büyük önem taşımaktadır.

2. KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE İSLAM İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI

İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT), kuruluş dönemindeki adı ile İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) İslam ülkeleri arasında dayanışma ve iş birliğini teşvik etmek amacıyla 1969 yılında

kurulmuştur. Günümüzde 57 üye ülkeden oluşan İİT, İslam dünyasının ortak çıkarlarını korumayı, siyasi dayanışmayı güçlendirmeyi ve uluslararası platformlarda İslam ülkelerinin sesini yükseltmeyi amaçlamaktadır (İİT, 2023).

Mescid-i Aksa'nın kundaklanması sonrası süreçte ilk toplantının yapıldığı Rabat Zirvesi'nin ardından üye devletler, yeni örgütün yapısını belirlemek üzere bir dizi toplantı düzenledi. Bu süreçteki en önemli gelişme, 1970 yılında Cidde'de düzenlenen İslam ülkeleri dışişleri bakanları toplantısıydı. Bu toplantıda, Örgütün geçici Sekreterliği kuruldu ve geçici merkezi Suudi Arabistan'ın Cidde kenti olarak belirlendi.

Daha sonra, 1972'de kabul edilen İslam Konferansı Örgütü Tüzüğü, örgüte resmi olarak uluslararası hukuki statü kazandırdı. Bu Tüzük, örgütün amaçlarını, ilkelerini ve temel organlarını ayrıntılı olarak açıklıyordu. Böylece İKÖ, üye devletler arasında dayanışmayı kurumsallaştırmak için diplomatik bir platform ve mekanizma haline geldi (İslam İşbirliği Teşkilatı, 2024).

1970'ler ve 1980'ler, İslam Konferansı Örgütü'nünkimliğini oluşturduğu ve uluslararası sistem içindeki konumunu sağlamlaştırmaya çalıştığı bir döneme tanıklık etti. Bu yıllarda örgüt, Filistin sorunu, Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgali (1979) ve İran-Irak Savaşı (1980-1988) gibi olaylarda ortak bir duruş sergileme konusunda zorlu bir sınavla karşı karşıya kaldı. Ancak üye devletler arasındaki ideolojik farklılıklar ve çatışan çıkarlar, örgütün etkinliğini sınırladı.İKÖ, Birleşmiş Milletler'de gözlemci statüsü elde etti ve küresel olarak Müslüman dünyasının temsilcisi olarak tanındı. Aynı zamanda, örgüt, Müslüman ülkelerdeki ekonomik kalkınmayı desteklemek amacıyla 1975 yılında İslam Kalkınma Bankası'nı (İKB) kurmuştur. Ayrıca, eğitim, kültür ve bilim alanlarında iş birliğini teşvik etmek amacıyla ISESCO (1982) gibi kurumlar da kurmuştur.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte uluslararası sistemdeki güç dengesi değişti ve küreselleşme, insan hakları, çevre, göç ve İslamofobi gibi yeni konular İslam İşbirliği Teşkilatı'nın (İİT) gündemine girdi. Bu dönemde örgüt, yalnızca siyasi konularda değil, kalkınma, bilim, kültür ve insan hakları gibi alanlarda da daha aktif bir rol oynamaya başladı.

2005 yılında Mekke'de düzenlenen İİT Olağanüstü Zirvesi, bu dönüşüm sürecinin en önemli adımlarından biriydi. Zirve, örgütün vizyonunun daha modern bir çerçevede yenilenmesi ve yeniden formüle edilmesi ihtiyacını kabul etti. Sonuç olarak, 2011 yılında örgütün resmi adı "İslam Konferansı Örgütü"nden "İslam İşbirliği Teşkilatı"na değiştirildi. Bu isim değişikliği, örgütün konferans temelli bir örgütten daha etkili ve iş birlikçi bir kuruma dönüşümünü simgeliyordu (Abdullah, 2020).

İİT'nin çalışmaları siyasi konuların ötesine uzanır; ekonomik kalkınma, kültürel iş birliği, insani yardım ve bilimsel ilerleme gibi alanlarda da aktif rol oynar. Kriz bölgelerinde, özellikle Filistin meselesiyle ilgili olarak insani yardım faaliyetleri, örgütün en önemli faaliyetleri arasındadır (İİT, 2022).

Ancak, İİT'nin karar alma süreçleri bazen yavaş işleyebilir ve üye devletler arasındaki farklı siyasi görüşler, etkinliğini sınırlayabilir. Bununla birlikte, son yıllarda örgüt, dijital dönüşüm, gençlerin güçlendirilmesi ve kadınların karar alma mekanizmalarına katılımı gibi güncel

konulara odaklanarak daha dinamik bir yapıya doğru kaymıştır. Bu dönüşüm, İİT'nin gelecekte uluslararası alanda daha güçlü ve etkili bir aktör olma potansiyelini ortaya koymaktadır.

3. ÖRGÜTÜN TEMEL BELGELERİ VE İLKELERİ

İİT'nin tarihsel gelişimi, kuruluşundan bu yana birçok önemli belge ve ilkeye dayanmaktadır. 1969 yılında Fas'ın başkenti Rabat'ta düzenlenen ilk toplantı, örgütün kuruluşunda bir dönüm noktası olmuştur. Amacı, İslam ülkeleri arasındaki dayanışmayı güçlendirmek ve ortak zorlukların üstesinden gelmek için birlikte çalışmaktı İslam İşbirliği Teşkilatı'nın (İİT) ilk Tüzüğü, örgütün temel yapısını oluşturan 1972 yılında kabul edilmiştir. Ancak küresel siyaset zamanla değiştikçe, İİT'nin yapısı da çeşitli güncellemelerden geçmiştir. Daha sonra 2008 yılında yeni bir Tüzük taslağı hazırlanmış ve kabul edilmiştir. Bu yeni Tüzük, yalnızca siyasi konulara değil, aynı zamanda insan hakları, kadınların güçlendirilmesi ve kalkınma gibi alanlara da daha fazla vurgu yapmaktadır. Rasuli ve Yıldız (2023)'a göre, kuruluşunda sadece Kudüs meselesine odaklanan İİT, zaman içerisinde Müslümanlarının çeşitli sorunları ile ilgilenen bir yapılanmaya dönüşmüştür

Ayrıca, İİT 2025 Eylem Programı, örgütün gelecekteki hedeflerini özetleyen stratejik bir belgedir. Bu program, İslam dünyasında ekonomik iş birliğini geliştirmeyi, eğitim ve bilimi ilerletmeyi ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır (İİT, 2020).

İİT tarafından benimsenen ilkeler arasında üye devletlerin egemenliğine saygı, içişlerine karışmama, anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü ve İslam dayanışmasının güçlendirilmesi yer almaktadır. Bu ilkeler, örgütün geçmiş faaliyetlerine ve gelecek vizyonuna rehberlik eden temel değerlerdir (Akman, T., & Ak, Ö. (2024).

4. İİT'NIN AMAÇ VE GÖREVLER

İslam İşbirliği Teşkilatı'nın kuruluş amacı, İslam ümmeti arasında dayanışmayı güçlendirmek, Müslüman toplumların siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal kalkınmasına katkıda bulunmak ve İslam dünyasının ortak menfaatlerini uluslararası düzeyde savunmaktır. Kuruluş tüzüğünde (1972) ve 2008 Dakar Zirvesi'nde kabul edilen yeni tüzükte teşkilatın temel hedefleri açıkça belirtilmiştir. Bu hedefler, hem İslami değerlerin korunmasını hem de uluslararası sistemde barış, adalet ve kalkınmanın sağlanmasını kapsayan geniş bir çerçeveye sahiptir (OIC, 2024).

4.1. İslam Dünyasında Dayanışma ve Birlik

İİT'nin en temel amacı, İslam ülkeleri arasında kardeşlik ve dayanışma ruhunu pekiştirmektir. Bu dayanışma, sadece dini bir bağlamda değil; siyasi ve ekonomik işbirliği anlamında da önem taşımaktadır. Kuruluş tüzüğünün ilk maddesi, "Üye Devletler arasındaki kardeşlik ve dayanışma bağlarını güçlendirmek ve pekiştirmek" ilkesine dayanır (OIC Charter).

4.2. Kudüs ve Filistin Davasının Savunulması

İİT'nin kuruluşunu tetikleyen en önemli nedenlerden biri Mescid-i Aksa'nın kundaklanması ve Filistin meselesidir. Dolayısıyla Filistin davası, teşkilatın tarihsel ve duygusal merkezinde yer alır. Tüzükte "Filistin halkının meşru haklarını savunmak ve Kudüs'ün İslami kimliğini korumak" açıkça teşkilatın görevleri arasında sayılmıştır.

Bu bağlamda İİT, 1975 yılında BM nezdinde Filistin Kurtuluş Örgütü'nü (FKÖ) Filistin halkının tek meşru temsilcisi olarak tanımış ve her yıl düzenlenen zirvelerde Kudüs meselesini gündemde tutmuştur. Ayrıca 2017 yılında İstanbul'da düzenlenen Olağanüstü Zirve'de,

ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıma kararına karşı sert bir duruş sergilemiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, (t.y.)).

4.3. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma

İİT'nin önemli görev alanlarından biri, üye ülkeler arasında ekonomik işbirliğini artırmak ve kalkınma projelerini desteklemektir. Bu doğrultuda 1975 yılında İslam Kalkınma Bankası (IsDB) kurulmuş ve teşkilatın finansal kolu olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. Banka, özellikle altyapı projeleri, eğitim, sağlık ve tarım alanlarında finansman sağlayarak İslam ülkelerinin ekonomik bağımsızlığını güçlendirmeyi hedeflemektedir (IsDB, t.y).

Bunun yanı sıra, İslam Ülkeleri Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (COMCEC), Türkiye'nin başkanlığında yürütülmektedir. COMCEC, ticaretin serbestleştirilmesi, yatırım kolaylıklarının artırılması ve finansal işbirliğinin güçlendirilmesi için çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. Özellikle "İslam Ülkeleri Tercihli Ticaret Sistemi" bu çerçevede geliştirilmiş önemli bir projedir (COMCEC, 2023).

4.4. Bilimsel, Kültürel ve Eğitimsel Faaliyetler

İİT, sadece siyasi ve ekonomik alanlarda değil; bilim, kültür ve eğitim konularında da işlevsel bir role sahiptir. 1982 yılında kurulan İslam Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu (ISESCO), bu alandaki en önemli kurumsal uzantıdır. ISESCO, İslam kültür mirasının korunması, İslamofobi ile mücadele, bilimsel araştırmaların teşviki ve üye ülkelerde eğitim kalitesinin artırılması yönünde çalışmaktadır. Ayrıca İİT, gençler arasında kültürel değişim programları, burs projeleri ve İslam sanatının korunmasına yönelik uluslararası sempozyumlar düzenlemektedir (ISESCO, t.y.).

4.5. Barış, Güvenlik ve İnsan Hakları

İİT, uluslararası ilişkilerde barış ve güvenliğin korunmasını temel ilkelerinden biri olarak kabul etmiştir. Tüzüğün 2. maddesinde "uluslararası barış, güvenlik ve adaletin teşviki" ifadesi yer alır. Teşkilat, Müslüman ülkeler arasındaki anlaşmazlıkların barışçıl yöntemlerle çözümünü desteklemekte ve arabuluculuk girişimlerinde bulunmaktadır.

Ayrıca 2011 yılında kurulan İİT Bağımsız Daimi İnsan Hakları Komisyonu (IPHRC), İslam dünyasında insan hakları standartlarının geliştirilmesi ve insan onuruna saygının teşvik edilmesi yönünde önemli bir mekanizmadır (OIC, 2024).

4.6. Uluslararası İşbirliği ve Küresel Sorumluluk

İİT, sadece İslam dünyası içinde değil; diğer uluslararası örgütlerle de işbirliği yaparak küresel sorunlara ortak çözümler geliştirmeyi amaçlamaktadır. Teşkilat, Birleşmiş Milletler, Afrika Birliği, Arap Birliği, Avrupa Birliği ve ASEAN gibi kurumlarla işbirliği protokolleri imzalamış ve ortak çalışma programları geliştirmiştir.

Bu işbirlikleri, özellikle iklim değişikliği, mülteci krizi, kadın hakları ve kalkınma hedefleri gibi konularda İİT'nin küresel sorumluluk bilinciyle hareket eden bir aktör haline gelmesini sağlamıştır (The Organization of Islamic Cooperation, 2020).

4.7. Değer Temelli Yaklaşım

İİT'nin tüm faaliyetlerinin merkezinde İslam'ın evrensel değerleri olan adalet, dayanışma, merhamet ve barış anlayışı yer alır. Teşkilat, bu değerleri uluslararası ilişkilerde rehber ilke olarak benimsemiş ve "medeniyetler arası diyalog" kavramını küresel diplomasiye

kazandırmıştır. Bu değer temelli yaklaşım, İİT'yi sadece bir siyasi örgüt olmaktan çıkarıp, aynı zamanda bir "medeniyet projesi" haline getirmektedir.

5. KURULUŞUN ORGANİZASYON YAPISI VE ORGANLARI

İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT), kurumsal olarak çok katmanlı bir yapıya sahip olup, üye ülkelerin devlet başkanlarından teknokratlara kadar uzanan geniş bir temsil düzeyini kapsar. Bu yapı, teşkilatın karar alma, uygulama ve koordinasyon süreçlerinde etkin bir işleyişi sağlamayı hedeflemektedir. İİT'nin teşkilat yapısı, Zirve, Dışişleri Bakanları Konseyi, Genel Sekreterlik ve çeşitli uzmanlaşmış kurum ve komitelerden oluşmaktadır. Bu organlar, hem siyasi hem ekonomik hem de kültürel alanlarda faaliyet gösterir ve aralarında görev dağılımı net biçimde tanımlanmıştır (OIC, 2024).

5.1. İslam Zirvesi

İİT'nin en yüksek karar organı İslam Zirvesi'dir. Üye ülkelerin devlet veya hükümet başkanlarının katılımıyla genellikle her üç yılda bir toplanır. Zirve'nin temel görevi, teşkilatın genel politik yönelimini belirlemek, uluslararası gelişmelere ilişkin ortak tutum almak ve uzun vadeli stratejileri kararlaştırmaktır. Zirve kararları, konsensüs esasına dayanır; yani tüm üyelerin mutabakatı aranır. Bu yönüyle teşkilat, çoğulculuğu ve ortak aklı öne çıkaran bir diplomatik platform işlevi görür. Ayrıca olağanüstü zirveler, acil krizler veya önemli uluslararası olaylar karşısında toplanarak hızlı karar alınmasını sağlar.

5.2. Dışişleri Bakanları Konseyi

Teşkilatın ikinci en önemli organı, Dışişleri Bakanları Konseyi (CFM)'dir. Her yıl düzenli olarak toplanan bu konsey, zirvede alınan kararların uygulanmasını denetler ve yeni politika önerileri geliştirir. CFM toplantıları, aynı zamanda üye ülkelerin dış politika önceliklerini koordine ettikleri bir diplomatik forum işlevi görür. Konsey kararları, genellikle İİT Genel Sekreteri tarafından yürürlüğe konur ve üye devletlerin ulusal düzeyde uygulamasına sunulur. CFM'nin başkanlığı, her yıl alfabetik sıra esasına göre farklı bir üye ülke tarafından yürütülür. Bu uygulama, teşkilat içinde dengeyi ve eşit temsil ilkesini güçlendirmektedir.

5.3. Genel Sekreterlik

İİT Genel Sekreterliği, teşkilatın yürütme organıdır ve merkezi Cidde (Suudi Arabistan)'dadır. Genel Sekreter, üye ülkeler tarafından dört yıllığına seçilir ve görev süresi en fazla iki dönemle sınırlıdır. Genel Sekreterliğin görevi, zirve ve konsey kararlarının uygulanmasını sağlamak, kurumlar arası koordinasyonu yürütmek ve teşkilatın uluslararası temsiliyetini üstlenmektir (OIC, 2024). Genel Sekreterlik, aynı zamanda İİT'nin farklı coğrafyalarda bulunan alt birimlerini, daimi gözlemcilik misyonlarını ve bölgesel ofislerini yönetir. Bu yapı, teşkilatın faaliyetlerinin tematik olarak organize edilmesini sağlar

5.4. İslam Kalkınma Bankası

İslam Kalkınma Bankası (Islamic Development Bank – IsDB), 1975 yılında İİT'nin mali ve kalkınma organı olarak kurulmuştur. Merkezi Cidde'dedir ve üye ülkelere ekonomik ve teknik yardım sağlamaktadır. Bankanın temel amacı, üye ülkeler arasında ekonomik dayanışmayı güçlendirmek, yoksulluğu azaltmak, altyapı projelerini desteklemek ve İslamî finans ilkelerine uygun kalkınma modelleri geliştirmektir. IsDB, özellikle eğitim, sağlık, enerji ve tarım

alanlarında binlerce projeye finansman sağlamış ve Afrika ile Asya'daki birçok Müslüman ülkenin kalkınmasında önemli rol oynamıştır (IsDB, t.y.).

5.5. İslam Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu

ISESCO (Islamic Educational, Scientific and Cultural Organization), 1982 yılında kurulmuş ve merkezi Fas'ın Rabat kentindedir. Bu kurum, İİT'nin kültür, bilim ve eğitim alanındaki uzmanlaşmış kuruluşudur. ISESCO'nun temel amacı, İslam ülkeleri arasında bilimsel araştırma ve eğitimde işbirliğini teşvik etmek, kültürel mirasın korunmasını sağlamak ve İslam dünyasının medeniyet birikimini tanıtmaktır. Ayrıca, Batı'da yükselen İslamofobiye karşı bilinçlendirme çalışmaları yürütmekte ve medeniyetler arası diyalog projeleri geliştirmektedir (ISESCO, t.y.).

5.6. Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi

COMCEC, 1981 yılında kurulmuş ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın daimi başkanlığında faaliyet göstermektedir. Merkezi İstanbul'dadır. Komitenin görevi, İİT üye ülkeleri arasında ticari ilişkilerin geliştirilmesi, yatırım ortamlarının iyileştirilmesi ve ortak ekonomik politikaların belirlenmesidir. COMCEC, İslam ülkeleri arasındaki ekonomik entegrasyonu teşvik eden İslam Ülkeleri Tercihli Ticaret Sistemi (TPS-OIC) gibi projeleri koordine etmektedir. Ayrıca yıllık bakanlar toplantılarıyla ekonomik kalkınma stratejilerini belirler (COMCEC, 2023).

5.7. Bağımsız Daimi İnsan Hakları Komisyonu

Bağımsız Daimi İnsan Hakları Komisyonu (IPHRC), 2011 yılında kurulmuştur ve İİT'nin insan hakları konularında danışma organıdır. Komisyonun merkezi Cidde'dedir. Amaç, İslam ülkelerinde insan haklarının korunmasını sağlamak, adalet, eşitlik ve insan onuruna saygı ilkelerini teşvik etmektir. IPHRC, özellikle kadın hakları, azınlık hakları, ifade özgürlüğü ve İslamofobiyle mücadele alanlarında raporlar hazırlamakta ve politika önerileri sunmaktadır (OIC, 2024).

5.8. Diğer Kurumlar ve Yardım Kuruluşları

İİT'nin yapısı içerisinde ayrıca çeşitli alt kuruluşlar ve uzmanlaşmış kurumlar bulunmaktadır. Bunlar arasında: İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik ve Sosyal Araştırma Merkezi (SESRIC) – Ankara merkezli, veri toplama ve analiz görevini üstlenir. İslam Dayanışma Fonu – afet, kriz ve yoksulluk dönemlerinde insani yardım faaliyetleri yürütür. İslam Dayanışma Oyunları Federasyonu (ISSF) – spor ve gençlik alanlarında işbirliği sağlar. Bu kuruluşlar, İİT'nin çok boyutlu yapısının somut göstergeleridir. Her biri, teşkilatın hedeflerine ulaşması için belirli alanlarda uzmanlaşmıştır.

Görüldüğü gibi, her ne kadar İİT'nin kurumsal yapısı geniş ve çeşitlendirilmiş olsa da, etkinliği zaman zaman eleştirilmiştir. Özellikle karar alma süreçlerinde konsensüs ilkesinin uygulanması, hızlı tepki verilmesi gereken krizlerde esneklik kaybına neden olabilmektedir.

Ayrıca üye ülkeler arasındaki siyasi farklılıklar, bazı kararların uygulanmasını geciktirmektedir. Bununla birlikte, İİT son yıllarda yapısal reform çalışmaları başlatarak, kurumsal koordinasyonu güçlendirme ve izleme mekanizmalarını modernleştirme yönünde adımlar atmıştır (The Organization of Islamic Cooperation, 2020).

6. FAALİYET ALANLARI VE ULUSLARARASI ROLÜ

İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT), yalnızca bir siyasi birlik değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik, kültürel ve insani boyutlarda faaliyet gösteren çok yönlü bir uluslararası örgüttür. Üye sayısı 57 olan bu teşkilat, Birleşmiş Milletler'den (BM) sonra en geniş üyeliğe sahip ikinci uluslararası örgüt konumundadır. İİT'nin faaliyet alanları, kuruluş ilkeleri doğrultusunda İslam dayanışmasını güçlendirme, adalet ve eşitliği savunma, barış ve kalkınmayı teşvik etme ve ümmetin haklarını koruma esaslarına dayanmaktadır (OIC, 2024).

6.1. Siyasi ve Diplomatik Faaliyetler

İİT'nin en önemli işlevlerinden biri, üye ülkeler arasında siyasi dayanışmayı güçlendirmektir. Bu çerçevede teşkilat, uluslararası krizlerde arabuluculuk, çatışma çözümü ve barışın tesis edilmesi konularında aktif rol oynamaktadır.

Örneğin, Filistin meselesi, İİT'nin kuruluşundan bu yana temel gündem maddesidir. 1969'daki Kudüs saldırısı olayından doğan örgüt, Filistin halkının haklarının savunulmasını en önemli misyonlarından biri olarak görmektedir. İİT, Birleşmiş Milletler nezdinde Filistin'in statüsünü güçlendirmek için diplomatik girişimlerde bulunmuş ve 2012 yılında BM'de "Gözlemci Devlet" statüsünün tanınmasında aktif rol oynamıştır.

Ayrıca İİT, Keşmir sorunu, Rohingya Müslümanlarının durumu, Afganistan'daki siyasi istikrarsızlık ve Sudan'daki iç çatışmalar gibi konularda da açıklamalar yapmış, özel temsilciler görevlendirmiştir. Bu yönüyle teşkilat, İslam dünyasının ortak sesi olarak uluslararası platformlarda görünür bir aktör haline gelmiştir.

Ancak, teşkilatın diplomatik etkinliği her zaman yeterli bulunmamaktadır. Üye ülkeler arasındaki çıkar farklılıkları ve dış politika öncelikleri, bazı konularda ortak tutum alınmasını zorlaştırmaktadır. Buna rağmen, İİT'nin uluslararası toplumda İslam dünyasını temsil eden bir siyasi şemsiye örgüt olduğu gerçeği değişmemektedir (Munandar, A., Umar Lubis, A. B., Faiqoh, F., & Susanti, E. 2025).

6.2. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Faaliyetleri

İİT'nin ikinci önemli faaliyet alanı, ekonomik dayanışma ve kalkınma işbirliğidir. 1975 yılında kurulan İslam Kalkınma Bankası (IsDB) bu çabaların merkezinde yer alır. Banka, üye ülkelerde altyapı, enerji, sağlık, tarım ve eğitim alanlarında kalkınma projeleri finanse etmektedir (IsDB, t.y.).

Ayrıca İİT, üye ülkeler arasındaki ticaret hacmini artırmak için çeşitli mekanizmalar geliştirmiştir. Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (COMCEC) tarafından yürütülen "İslam Ülkeleri Tercihli Ticaret Sistemi (TPS-OIC)", ticaret engellerini azaltmayı ve bölgesel entegrasyonu artırmayı hedeflemektedir. Bu sistemin uygulanmasıyla, 2022 itibariyle İİT üye ülkeleri arasındaki ticaret hacmi toplam dış ticaretlerinin yaklaşık %20'sine ulaşmıştır (COMCEC, 2023).

Ayrıca, İslam Ticaret ve Sanayi Odası (ICCI), özel sektörün geliştirilmesi ve girişimcilik faaliyetlerinin desteklenmesi konusunda önemli bir rol oynamaktadır. İİT'nin "2025 Eylem Planı" çerçevesinde ekonomik bağımsızlık, gıda güvenliği ve yeşil enerji konularında yeni stratejik adımlar atılmaktadır (OIC, 2024).

6.3. Eğitim, Bilim ve Kültür Alanındaki Faaliyetler

İİT, İslam dünyasının kalkınmasında eğitim, bilim ve kültür unsurlarının temel rolünü vurgulamaktadır. Bu doğrultuda 1982'de kurulan ISESCO (Islamic World Educational, Scientific and Cultural Organization), bilimsel araştırma, kültürel mirasın korunması ve İslam medeniyetinin tanıtımı konularında faaliyet göstermektedir.

ISESCO'nun öncelikli hedeflerinden biri, Müslüman toplumların eğitim sistemlerini modernleştirmek ve bilimsel yenilikleri teşvik etmektir.

Ayrıca, kültürel mirasın korunması için "İslam Kültür Başkentleri Programı" yürütülmekte, bu sayede Rabat, Kahire, Tahran, İstanbul gibi şehirler İslam dünyasının kültürel zenginliğini tanıtmaktadır (ISESCO, 2022). İİT aynı zamanda İslamofobiyle mücadele konusunda uluslararası farkındalık kampanyaları düzenlemekte ve medya kuruluşlarıyla işbirliği yapmaktadır. 2017 yılında kurulan İslam Ülkeleri Medya Forumu (OIC Media Forum), Batı medyasındaki önyargılara karşı doğru bilgi akışını sağlama amacı taşımaktadır.

6.4. İnsani Yardım ve Sosyal Dayanışma

İİT, insani yardım alanında da etkin bir kurumsal ağ oluşturmuştur. İslam Dayanışma Fonu, İİT İnsani Yardım Ofisi ve İnsani Yardım Koordinasyon Merkezi (OIC-ICHAD), savaş, doğal afet ve mülteci krizlerinden etkilenen ülkelere yardım sağlamaktadır. Özellikle Suriye iç savaşı, Rohingya mülteci krizi ve Filistin'deki abluka gibi insani trajedilerde İİT'nin koordinasyonuyla yüz milyonlarca dolar değerinde yardım gönderilmiştir (OIC, 2023).

Ayrıca teşkilat, kadın ve aile meseleleri, gençlik politikaları ve yoksulluğun azaltılması konularında tematik projeler yürütmektedir. Kadınların Güçlendirilmesi Programı ile kadınların ekonomik ve siyasi hayata katılımını artırmayı hedeflerken; Gençlik Forumu ise Müslüman gençler arasında liderlik, girişimcilik ve kültürel dayanışmayı teşvik etmektedir.

6.5. İnsan Hakları, Barış ve Güvenlik

İİT, 2011 yılında Bağımsız Daimi İnsan Hakları Komisyonu (IPHRC)'yi kurarak insan hakları konusuna kurumsal bir boyut kazandırmıştır. Komisyon, İslam ülkelerinde insan haklarının korunması, ifade özgürlüğü, dini hoşgörü ve adalet ilkelerinin güçlendirilmesi konularında çalışmaktadır (OIC, 2024).

Ayrıca, teşkilatın "İslam Barış ve Güvenlik Mekanizması" çerçevesinde Afrika ve Asya'daki çatışma bölgelerinde barış misyonları ve arabuluculuk girişimleri yürütülmektedir. Örneğin, Orta Afrika Cumhuriyeti, Somali, Afganistan ve Sahel bölgesi krizlerinde İİT'nin katkısı, bölgesel barış çabalarının önemli bir bileşeni olmuştur. Bu kapsamda, İİT Birleşmiş Milletler, Afrika Birliği ve Arap Ligi gibi kuruluşlarla işbirliği yaparak küresel güvenlik mimarisinde tamamlayıcı bir aktör haline gelmiştir.

7. ULUSLARARASI ROL VE ETKINLIK

İİT, günümüzde küresel siyasette İslam dünyasının kolektif sesi olarak tanımlanmaktadır. Teşkilat, Birleşmiş Milletler'de "gözlemci statüsüne" sahiptir ve uluslararası platformlarda Müslüman ülkelerin çıkarlarını savunmaktadır. Ayrıca Avrupa Birliği, ASEAN, Afrika Birliği, Dünya Bankası gibi kurumlarla ortak projeler yürütmektedir.

Son yıllarda İİT, iklim değişikliği, sürdürülebilir kalkınma hedefleri (SDG) ve göç yönetimi gibi küresel konularda da aktif bir diplomatik rol üstlenmiştir. 2021 yılında düzenlenen İİT Ekonomik ve Sosyal Konferansı, "yeşil ekonomi", "temiz enerji" ve "dijital dönüşüm" konularını gündeme taşımış ve üye ülkeler arasında yeni işbirliği modelleri önermiştir (COMCEC, 2023). Tüm bu yönleriyle İİT, sadece Müslüman dünyasının değil, küresel düzenin de önemli bir aktörü olarak konumlanmaktadır.

8. BAŞARILAR, SORUNLAR VE REFORM İHTİYACI

İslam İşbirliği Teşkilatı, yarım yüzyılı aşkın süredir faaliyet gösteren, 57 Müslüman ülkeyi tek çatı altında toplayan en geniş uluslararası örgüt konumundadır. Kuruluşundan itibaren hedefi, İslam dünyasında dayanışma, barış, kalkınma ve adaletin tesis edilmesi olmuştur. Ancak, bu hedefler doğrultusunda önemli başarılar elde edilmekle birlikte, kurumsal, siyasi ve finansal düzeylerde çeşitli zorluklarla da karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle, teşkilatın gelecekteki etkinliğini artırmak için yapısal reform ihtiyacı giderek daha fazla dile getirilmektedir.

8.1. İİT'nin Başarıları

İİT kuruluşundan itibaren birçok şeyi başarmıştır: Bu başarılar aşağıdaki ekilde özetlenebilir:

Uluslararası Tanınırlık ve Diplomatik Meşruiyet

İİT, 1970'lerden itibaren Birleşmiş Milletler başta olmak üzere pek çok uluslararası örgütte gözlemci statüsü elde ederek, İslam dünyasının sesi olmayı başarmıştır.

Örgüt, özellikle Filistin meselesi başta olmak üzere Müslüman toplumların karşılaştığı sorunlarda ortak bir duruş sergilemiş, diplomatik platformlarda Müslüman ülkelerin çıkarlarını temsil etmiştir. 2012 yılında Filistin'in BM'de "Gözlemci Devlet" olarak tanınması sürecinde İİT'nin aktif lobicilik faaliyetleri büyük önem taşımıştır.

Ekonomik Dayanışma ve Kalkınma Projeleri

İslam Kalkınma Bankası (IsDB) aracılığıyla üye ülkelerde binlerce kalkınma projesi finanse edilmiştir. Bankanın 2022 itibariyle toplam proje hacmi 150 milyar doları aşmıştır. Bu yatırımlar, özellikle Sahra Altı Afrika'daki yoksul ülkelerde altyapı, eğitim, sağlık ve enerji alanlarında somut gelişmelere katkı sağlamıştır.

Ayrıca COMCEC aracılığıyla yürütülen "İslam Ülkeleri Tercihli Ticaret Sistemi" ve "Kalkınma Fonu" gibi projeler, bölgesel ekonomik entegrasyonu güçlendirmiştir (COMCEC, 2023).

Eğitim, Bilim ve Kültür Alanında İşbirliği

ISESCO ve SESRIC gibi kuruluşlar aracılığıyla eğitimde kaliteyi artırma, bilimsel araştırma ve kültürel mirasın korunması konularında önemli projeler yürütülmektedir. Örneğin, 2020 yılında Rabat'ta başlatılan "İslam Dünyasında Dijital Eğitim Girişimi" ile 27 ülkede uzaktan eğitim altyapısı güçlendirilmiştir (ISESCO, 2022). Ayrıca, İİT'nin medya politikaları aracılığıyla İslamofobiye karşı uluslararası farkındalık oluşturulmuştur.

İnsani Yardım ve Kriz Yönetimi

İİT, insani yardımlar konusunda önemli başarılar elde etmiştir.

Örneğin, 2017'de Myanmar'daki Rohingya Müslümanlarına yönelik yardımlar, uluslararası toplumun dikkatini çekmiş ve İİT'nin BM ile ortak insani yardım operasyonları yürütmesini sağlamıştır. Ayrıca, İslam Dayanışma Fonu aracılığıyla afet bölgelerine acil yardım programları uygulanmıştır (OIC, 2023).

8.2. Karşılaşılan Sorunlar

İİT kuruluşundan itibaren birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır: Bu sorunlar aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

Üye Ülkeler Arasındaki Siyasi Farklılıklar

İİT'nin en temel zorluklarından biri, üye ülkeler arasında derin siyasi görüş ayrılıklarının bulunmasıdır. Ortadoğu'daki rekabet, mezhepsel bölünmeler (özellikle Sünni–Şii ayrışması) ve bölgesel çıkar çatışmaları, ortak karar alma süreçlerini yavaşlatmaktadır. Bu nedenle, örgütün Filistin, Yemen ve Suriye gibi krizlerde etkili arabuluculuk yapma kapasitesi sınırlı kalmıştır (Munandar, A., Umar Lubis, A. B., Faiqoh, F., & Susanti, E. 2025).

Kurumsal Etkinlik ve Finansal Kısıtlar

Teşkilatın yapısal olarak çok sayıda alt kurum içermesi, zaman zaman koordinasyon eksikliğine yol açmaktadır. Bazı komitelerin işlevleri çakışmakta, kararların uygulanmasında gecikmeler yaşanmaktadır. Ayrıca, İİT bütçesinin büyük ölçüde birkaç zengin üye ülkeye (özellikle Suudi

Arabistan, BAE, Katar) dayanması, örgütün mali bağımsızlığını zayıflatmaktadır (The Organization of Islamic Cooperation, 2020).

Bürokratik Yavaşlık ve Reform Eksikliği

Kararların "oybirliği" ilkesine dayanması, hızlı hareket edilmesini zorlaştırmaktadır. Acil krizlerde örgütün refleks göstermekte gecikmesi, etkinliğine yönelik eleştirileri artırmaktadır. Bu durum, İİT'nin reform gereksinimini gündeme getirmiştir.

8.3. Reform İhtiyacı ve Gelecek Perspektifi

İİT birçok alanda reforma ihtiyaç duymaktadır. Reform alanları ve bu doğrultuda örgütün gelecek perspektifine ilişkin şu hususlar dikkat çekicidir:

Kurumsal Reform

İİT'nin etkinliğini artırmak için karar alma mekanizmalarının esnekleştirilmesi, komiteler arası koordinasyonun güçlendirilmesi ve performans izleme sisteminin kurulması önemlidir. Ayrıca, Genel Sekreterliğin daha bağımsız ve profesyonel bir diplomatik mekanizma haline getirilmesi önerilmektedir.

Finansal Sürdürülebilirlik

İİT'nin uzun vadede daha bağımsız hareket edebilmesi için katkı payı sisteminin revize edilmesi gerekmektedir. Bazı önerilere göre, her üye ülkenin gayri safi yurt içi hasılasına göre orantılı katkı payı belirlenmeli ve bütçe çeşitliliği artırılmalıdır (OIC, 2024).

Yeni Faaliyet Alanlarına Odaklanma

Günümüzde iklim değişikliği, siber güvenlik, dijital ekonomi ve göç gibi yeni küresel sorunlar İİT'nin gündemine girmiştir. Bu konularda tematik çalışma gruplarının oluşturulması, örgütün küresel arenadaki görünürlüğünü artırabilir. Ayrıca, genç nüfusun yoğun olduğu İslam ülkelerinde gençlik istihdamı ve teknoloji odaklı projelere yatırım yapılması teşkilatın meşruiyetini güçlendirecektir (COMCEC, 2023).

Kamu Diplomasisi ve İletişim Reformu

İİT'nin dünya kamuoyunda tanınırlığını artırmak için medya ve iletişim stratejilerini güçlendirmesi gerekmektedir.

Görüldüğü üzere İİT, mevcut zorluklara rağmen İslam dünyasında tek meşru ve kapsayıcı platform olma özelliğini korumaktadır.

Teşkilatın reforme edilmesi, sadece kurumsal etkinliği artırmakla kalmayacak, aynı zamanda İslam ülkelerinin küresel yönetişimde daha etkili bir rol üstlenmesine de katkı sağlayacaktır.

Bu bağlamda, İİT'nin geleceği büyük ölçüde üyeler arasındaki siyasi irade ve ortak vizyonun güçlendirilmesine bağlıdır.

9. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İslam İşbirliği Teşkilatı, 1969 yılında Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya yönelik saldırının ardından İslam dünyasının ortak iradesiyle kurulmuş ve yarım yüzyılı aşkın bir süredir İslam ülkeleri arasında dayanışma, işbirliği ve temsil görevi üstlenen en kapsamlı uluslararası örgüt olmuştur. Bu araştırma, İİT'nin kuruluş sürecini, tarihsel gelişimini, amaç ve görevlerini, kurumsal yapısını ve uluslararası sistemdeki rolünü kapsamlı biçimde incelemiştir.

Elde edilen bulgular, İİT'nin kuruluş amacına uygun olarak Müslüman ülkeler arasında dayanışmayı güçlendirmeye, ortak değerleri savunmaya ve uluslararası düzeyde İslam dünyasının çıkarlarını temsil etmeye çalıştığını göstermektedir. Teşkilat, özellikle Filistin meselesi, Kudüs'ün statüsü, İslamofobiyle mücadele ve Müslüman azınlıkların korunması gibi

konularda ortak tutum sergileyerek, İslam dünyasının vicdanı olma misyonunu sürdürmektedir. Ayrıca İslam Kalkınma Bankası (IsDB), Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (COMCEC) ve İslam Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu (ISESCO) gibi alt kuruluşlar aracılığıyla ekonomik, kültürel ve insani alanlarda önemli projeler gerçekleştirilmiştir.

Bununla birlikte, araştırmada ortaya çıkan bir diğer önemli sonuç, İİT'nin etkinliğini sınırlayan yapısal ve siyasi faktörlerin varlığıdır. Üye ülkeler arasındaki politik çıkar farklılıkları, mezhepsel ayrışmalar, bölgesel rekabetler ve dış politika öncelikleri, örgütün ortak karar alma mekanizmalarını zayıflatmakta ve hızlı tepki vermesini engellemektedir. Özellikle oybirliği esasına dayalı karar alma sistemi, kriz dönemlerinde teşkilatın esnekliğini azaltmaktadır. Ayrıca teşkilatın bütçesinin büyük oranda birkaç zengin üye ülkeye dayanması, mali sürdürülebilirlik açısından risk oluşturmaktadır.

Kurumsal açıdan bakıldığında, İİT son yıllarda reform sürecine girmiş ve modern uluslararası örgüt standartlarına uygun bir yönetim yapısı geliştirmeye çalışmıştır. 2008 Dakar Tüzüğü ile birlikte insan hakları, kalkınma, kadınların güçlendirilmesi ve gençlik politikaları gibi yeni alanlarda etkinlik artmıştır. Bununla birlikte, mevcut küresel gelişmeler karşısında İİT'nin yalnızca geleneksel siyasi konularla sınırlı kalmaması, aynı zamanda çevre, iklim değişikliği, dijital dönüşüm ve sürdürülebilir kalkınma gibi çağdaş sorunlara da odaklanması gerekmektedir.

İİT'nin gelecekte daha etkili bir küresel aktör haline gelebilmesi için üç temel stratejik yönelim öne çıkmaktadır:

1.Kurumsal Reform ve Şeffaflık: Karar alma süreçlerinin esnekleştirilmesi, Genel Sekreterliğin profesyonelleştirilmesi ve alt kuruluşlar arasında koordinasyonun güçlendirilmesi gerekmektedir.

2.Ekonomik ve Mali Sürdürülebilirlik: Katkı payı sisteminin yeniden düzenlenmesi ve İslam Kalkınma Bankası'nın kalkınma projelerinde daha stratejik bir rol üstlenmesi teşkilatın bağımsızlığını artıracaktır.

3.Küresel Görünürlük ve Kamu Diplomasisi: İİT'nin medya, eğitim ve kültür alanlarında etkinliğini artırarak İslam dünyasının imajını güçlendirmesi ve uluslararası kamuoyunda daha aktif bir temsil sağlaması gerekmektedir.

Sonuç olarak, İİT mevcut zorluklara rağmen İslam dünyasının en kapsayıcı ve meşru temsil organı olmaya devam etmektedir. Teşkilat, 21. yüzyılın çok kutuplu uluslararası sisteminde, İslam ülkeleri arasında ortak bir vizyon ve dayanışma ruhu inşa edebilirse, sadece Müslüman toplumların değil, küresel barış, adalet ve kalkınma arayışının da önemli bir aktörü haline gelebilir. Bu bağlamda, İİT'nin geleceği; üyeleri arasındaki siyasi iradenin güçlendirilmesine, reform sürecinin hızlandırılmasına ve ortak değerlerin evrensel bir diplomasi diliyle ifade edilmesine bağlıdır.

KAYNAKÇA

Abdullah, M. İslam İşbirliği Teşkilatı'nın karşılaştığı siyasi zorluklar. Kahire: Mektebetü Medbuli. 2018 (عبد الله، م. (2018). التحديات السياسية التي تواجه منظمة التعاون الإسلامي. القاهرة: مكتبة مدبولي)

Akman, T., & Ak, Ö. Koronavirüs Sürecinde Türkiye'nin İslam İşbirliği Teşkilatı İlişkileri ve İnsani Yardım Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme. Journal of Islamic

Economics, 4(1), 1-16. 2024. https://doi.org/10.55237/jie.1238987. (Erişim Tarihi: 07.12.2025)

Al-Amiri, H.. İslam İşbirliği Teşkilatı ve ortak İslami eylem. Amman: Dar Al-Masira. 2020 (العميري، هـ. (2020). منظمة التعاون الإسلامي والعمل الإسلامي المشترك. عمان: دار المسيرة.)

Al-Hamadi, S.. İslam İşbirliği Teşkilatı'nın uluslararası sistemdeki rolü. Uluslararası Çalışmalar Dergisi, 7(2), 55–78. 2021 (الحمدي، س. (2021). دور منظمة التعاون الإسلامي في النظام الدولي. مجلة الدراسات الدولية، 7(2)، 55–78)

COMCEC, COMCEC annual progress report. 2023.

Munandar, A., Umar Lubis, A. B., Faiqoh, F., & Susanti, E. (2025). The role of the Organization of Islamic Cooperation (OIC) in strengthening Islamic diplomacy and conflict resolution. ARMADA: Jurnal Penelitian Multidisiplin, 3(10), 352–365. https://ejournal.45mataram.ac.id/index.php/armada/article/view/1779. (Erişim Tarihi: 08.11.2025).

Organization of Islamic Cooperation, OIC Charter. Cidde. 2023

Organization of Islamic Cooperation. OIC-2025 Programme of Action. 2020

Rasuli, A. F., & Yıldız, N. (2023). 2011 Sonrası Dönemde İslam İş Birliği Teşkilatı'nın Yoksulluk Politikalarının Analizi. Çalışma İlişkileri Dergisi, 14(2), 57-80. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2834548 (Erişim Tarihi: 18.11.2025)

The Organization of Islamic Cooperation, (2020) Challenges for the Islamic World. https://www.researchgate.net/publication/347298358_The_Organization_of_Islamic_Cooperation_OIC_Challenges_for_the_Islamic_World. (Erişim Tarihi: 28.11.2025)

https://www.mfa.gov.tr.
(Erişim Tarihi: 22.11.2025)

https://www.oic-iphrc.org
(Erişim Tarihi: 12.11.2025).

https://www.isdb.org
(Erişim Tarihi: 02.12.2025).

https://icesco.org/en/
(Erişim Tarihi: 02.12.2025).

https://icesco.org/en/get-engaged/join-the-icesco-family/icesco-young-professionals-program-2025-2027/.
(Erişim Tarihi: 02.12.2025).

https://www.oic-oci.org.
(Erişim Tarihi: 11.11.2025).

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ'NİN İSLAM İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI'NDAKİ ROLÜ

Doktora Öğrencisi Abbasali KHUDUZADE
Karabük Üniversitesi,
E-posta: 2538250012@karabuk.edu.tr- ORCID ID: 0009-0008-0686-0438

Doç. Dr. Neşe YILDIZ
Karabük Üniversitesi,
E-posta: neseyildiz@karabuk.edu.tr - ORCID: 0000-0002-4247-8163

ÖZET

Bu çalışma, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) içindeki konumunu ve rolünü analiz etmeyi amaçlamaktadır. İİT, İslam dünyasının ortak çıkarlarını savunan, uluslararası düzeyde etkili bir platform olarak hem siyasi hem ekonomik alanlarda önemli bir aktör konumundadır. Modern uluslararası ilişkiler sisteminde İİT, İslam ülkeleri arasında dayanışmayı güçlendiren en kapsamlı örgütlerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Azerbaycan Cumhuriyeti ile İİT arasındaki ilişkiler, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını kazanmasıyla başlamıştır. Bu süreç, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin dış politika yöneliminde İslam dünyasıyla kurumsal bağların tesis edildiği kritik bir döneme işaret etmektedir. Üyeliğin hemen ardından Dağlık Karabağ ihtilafı, İİT'nin öncelikli gündem maddelerinden biri olmuştur. Teşkilat, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğünü destekleyen ve Ermenistan'ın saldırganlığını kınayan çok sayıda karar almıştır. Bu durum, İİT'nin Azerbaycan açısından yalnızca dini-kültürel bir aidiyet zemini değil, aynı zamanda güvenlik, diplomasi, ekonomik işbirliği ve insani yardım alanlarında çok taraflı araçların devreye sokulduğu bir kurumsal çerçeve sunduğunu göstermektedir.

Azerbaycan Cumhuriyeti, İİT bünyesinde düzenlenen Bakanlar Konferansları, İslam Dayanışma Oyunları ve İslam Dünyası Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (ISESCO) gibi yapılar aracılığıyla giderek artan bir görünürlük kazanmıştır. Özellikle enerji kaynakları, altyapı yatırımları ve ticaret hacminin artırılmasına yönelik girişimler, Azerbaycan'ın İİT çerçevesinde ekonomik işbirliğinin stratejik boyutunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemiyle doküman analizi yaparak 1992'den günümüze uzanan süreçte Azerbaycan'ın İİT içindeki rolünün güçlendiği, daha görünür ve çok boyutlu bir hâl aldığı sonucuna ulaşmıştır. Bu bağlamda, Azerbaycan'ın İİT'deki etkinliği hem ulusal çıkarların korunması hem de İslam dünyasında stratejik konumunun pekiştirilmesi açısından dikkate değer bir örnek teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, İslam İşbirliği Teşkilatı, Dağlık Karabağ, çok boyutlu diplomasi

GİRİŞ

İslam dünyasının ortak çıkarlarını savunan, uluslararası düzeyde etkili bir platform olarak hem siyasi hem ekonomik alanda önemli bir rol üstlenen İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT), modern uluslararası ilişkiler sisteminde İslam dünyasının en önemli örgütlerinden biridir. 1969'da Mescid-i Aksa'nın yakılması olayı, Müslüman ülkelerin birlikte hareket ettiği kolektif bir tepkinin doğmasına yol açmıştır. Bu olaydan kısa süre sonra, 14 Müslüman ülkenin dışişleri bakanları Kahire'de acil bir toplantı düzenlemiş ve Suudi Arabistan'ın önerisiyle İslam devletlerinin zirve konferansı yapılması kararlaştırılmıştır. 25 Eylül 1969'da Fas'ın Rabat kentinde gerçekleştirilen zirvede İslam Konferansı Örgütü kurulmuş, daha sonra bu yapı 2011 yılında Astana'da alınan kararla İslam İşbirliği Teşkilatı adını almıştır.

İİT'nin kuruluş amacı, İslam dünyasının siyasi ve ekonomik bağımsızlığını korumak, uluslararası güçler karşısında ortak bir tutum sergilemek ve üye devletler arasında dayanışmayı güçlendirmektir. İİT'nin faaliyet alanı Filistin meselesiyle sınırlı kalmamış, ekonomik, kültürel ve insani konuları da kapsayacak şekilde genişlemiştir. İslam Kalkınma Bankası, teşkilatın ekonomik programlarının uygulanmasında kilit rol oynarken, ISESCO (İslam Dünyası Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) gibi kurumlar eğitim, bilim ve kültür alanında işbirliğini desteklemektedir. Bugün 57 üye devleti bulunan teşkilat, Birleşmiş Milletler ile yakın işbirliği içinde çalışmakta ve BM'de gözlemci statüsüne sahiptir.

Örgüt, İslamofobiyle mücadele, Müslüman azınlıkların haklarının korunması, üye ülkeler arasında ticaretin artırılması, yatırım projelerinin geliştirilmesi ve insani yardım programlarının uygulanması gibi konularda aktif çalışmalar yürütmektedir.

SSCB'nin dağılmasından sonra İİT ile ilişkilerini başlatan Azerbaycan ise, eski Sovyet cumhuriyetleri arasında örgüte ilk başvuran ülke olmuştur.

Bu çalışma, Azerbaycan'ın İİT ile ilişkilerinin tarihsel gelişimini ve bu ilişkilerin Karabağ meselesi başta olmak üzere siyasi, diplomatik ve ekonomik alanlarda oynadığı rolü ortaya koymayı amaçlamıştır.

2. AZERBAYCAN'IN İİT İLE İLİŞKİLERİ

Azerbaycan Cumhuriyeti ile İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi ülkenin dış politika seyrinde öncelikli yönlerden biridir ve stratejik öneme sahiptir. Bağımsızlığını yeniden kazandıktan sonra Azerbaycan Cumhuriyeti, eski Sovyet cumhuriyetleri arasında İİT'ye (o dönem adıyla İslam Konferansı Örgütü- İKÖ'ye) üyelik başvurusunda bulunan ilk devlet oldu ve 8 Aralık 1991'de Dakar'da düzenlenen 5. İİT Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı'nda örgüte tam üye olarak kabul edildi (Azerbaijan.az, 2023).

O dönemde Ermeni saldırganlığına maruz kalan, bilgi ve propaganda imkânları zayıf ve sınırlı olan Azerbaycan Cumhuriyetinin haklı konumunu İslam devletleri tarafından desteklemesi ve

saldırganlığın vahim sonuçlarını bu yolla dünya toplumuna iletmesi en önemli konulardan biri olmuştur.

1991 yılında İslam Konferansı Örgütü'nden bir heyet sorunu incelemek ve sorunun barışçıl çözüm olanaklarını araştırmak için Azerbaycan'ı ziyaret etti. O dönemde İslam İşbirliği Teşkilatı, Birleşmiş Milletler, Ermenistan, Türkiye ve Rusya temsilcileriyle sorunla ilgili görüşmelerde bulundu. Erivan'ın yapıcı olmayan tutumu, İİT'nin Ermenistan ile bu konudaki istişarelerine son verdi ve örgüt çerçevesinde Ermenistan'ın Azerbaycan'a yönelik saldırganlığı konusunda İİT'nin oybirliğiyle ve net bir tutumu oluşturuldu. Eylül 1992'de BM Genel Kurulu'nun bir sonraki oturumunda İİT üyesi ülkelerin dışişleri bakanlarının geleneksel koordinasyon toplantısının sonuç belgesinde "Ermenistan-Azerbaycan ihtilafı hakkında" bir madde yer aldı. Nisan 1993'te Karaçi'de düzenlenen İİT Üyesi Devletlerin XXI. Dışişleri Bakanları Konferansı'nda "Ermenistan ile Azerbaycan Arasında Anlaşmazlık" başlıklı karar kabul edildi. Mayıs 1994'ten itibaren Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in talimatı ile Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Suudi Arabistan Krallığı Büyükelçisi'ne İİT Genel Sekreterliği'ne bağlı Daimî Temsilcilik yetkilerinin verilmesinden sonra, Riyad Azerbaycan Büyükelçiliği aracılığıyla İİT Genel Sekreterliği ve merkezi Suudi Arabistan'ın Cidde kentinde bulunan İslam Kalkınma Bankası da dahil olmak üzere çeşitli kurumları ile etkin çalışmalar başlatılmıştır (Strateji Araşdırmalar Mərkəzi, 2016).

Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in Temmuz 1994'te Suudi Arabistan Krallığı'na gerçekleştirdiği resmi ziyaret, yalnızca araştırma-geliştirme alanındaki iş birliğinin derinleştirilmesine zemin hazırlamakla kalmamış, aynı zamanda Kutsal Kabe'ye yaptığı ziyaret ve burada gerçekleştirilen görüşmeler, İslam dünyasının Azerbaycan'a yönelik ilgisini ve dikkatini belirgin biçimde artırmıştır. Aliyev'in Kasım 1994'te Bakü'de İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) Genel Sekreteri ile yaptığı temaslar ve aynı yıl Aralık ayında Kazablanka'da düzenlenen VII. İİT Zirve Konferansı'na üye devletlerin lider düzeyinde katılımı sonucunda, bu tarihten itibaren geleneksel olarak 'Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki ihtilaf' konusuna ilişkin siyasi kararların kabul edilmesi kurumsallaşmıştır (Strateji Araşdırmalar Mərkəzi, 2016).

Gerek İİT Genel Sekreterliği bünyesinde gerekse üye devletlerle yapılan amaçlı çalışmalar sonucunda kısa sürede İİT çerçevesinde iki karar daha kabul edilmiştir: "Azerbaycan Cumhuriyeti'ne ekonomik yardım" (İİT Dışişleri Bakanlığı'nın XXII. Konferansı, Kazablanka 1994 ve 7. İİT Zirvesi, Kazablanka, 1994) ve "Ermenistan Cumhuriyeti'nin Azerbaycan Cumhuriyeti'ne saldırısı sonucunda Azerbaycan'ın işgal altındaki topraklarında İslam'ın tarihi ve kültürel mirasının ve ibadet yerlerinin tahrip edilmesi ve hakarete uğraması" (İİT) 1999 yılında Ouagadougou'da düzenlenen XXVI. Dışişleri Konferansı ve Doha, 2000 yılında düzenlenen 9. İİT Zirve Konferansı başlıklı kararlar İİT gündemine alınmış ve bir sonraki Zirve ve Dışişleri Bakanlığı konferanslarında Azerbaycan tarafının da eklenmesiyle birlikte tüm üye devletler tarafından oybirliğiyle kabul edilmiştir. 2005 yılında Mekke'de düzenlenen III. Olağanüstü Zirveye Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in katılımıyla başlayan bu süreç, 2006 yılında Bakü'de gerçekleştirilen XXXIII. Dışişleri Bakanları Konferansı ile kurumsal düzeyde pekişmiştir (Yeni Azərbaycan Qəzeti, 2023).

Azerbaycan, İİT'nin alt kurumları olan ISESCO, İslam Kalkınma Bankası, Parlamenterler Birliği ve Gençlik Forumu ile yakın işbirliği içindedir. Bu çerçevede, Haydar Aliyev Vakfı

Başkanı Mehriban Aliyeva'nın kültürel ve insani alanlardaki çalışmaları, kendisine ISESCO İyi Niyet Elçisi ve İİT İnsani Konularda Özel Temsilcisi unvanlarının verilmesiyle taçlandırılmıştır (Heydər Əliyev İrs Merkezi, 2022).

2009 yılında Leyla Aliyeva tarafından başlatılan "Hocalı için Adalet" kampanyası, İİT ve birçok ülke tarafından desteklenmiş; Hocalı Katliamı, savaş suçu ve insanlığa karşı suç olarak tanınmıştır. Bu kampanya, Azerbaycan'ın uluslararası kamuoyunu bilgilendirme stratejisinin önemli bir parçası olmuştur (Bakunews, 2023).

Azerbaycan'ın diplomatik girişimleri sonucunda, İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) bünyesinde Avrasya Bölgesel Merkezi ile Çalışma Merkezi gibi yeni kurumsal yapılar oluşturularak örgütün bölgesel etkinliği artırılmıştır. Bu kurumsal yenilikler, Azerbaycan'ın İİT içindeki konumunu güçlendirdiği gibi, örgütün Avrasya coğrafyasındaki faaliyetlerinin kurumsallaşmasına da katkı sağlamıştır. Ayrıca, 2013 yılında Birleşmiş Milletler (BM) ile İİT arasında iş birliğinin derinleştirilmesine yönelik ilk üst düzey toplantının düzenlenmesi, Azerbaycan'ın çok taraflı diplomasi alanındaki rolünü pekiştiren önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir (Crossmedia, 2019).

2016 İstanbul Zirvesi'nde Ermenistan'ın saldırganlığına karşı İİT Temas Grubu kurulmuş, 2017 yılında ise Azerbaycan'da "İslami Dayanışma Yılı" ilan edilmiştir. Sonraki yıllarda İİT İnsan Hakları Komisyonu heyetleri işgalden kurtarılan bölgelerde incelemelerde bulunmuş, Azerbaycan'ın İİT ile ilişkileri kültürel, siyasi ve insani alanlarda daha da derinleşmiştir. Bu bağlamda, Azerbaycan'ın İİT içindeki rolü, yalnızca bir üye devlet olmanın ötesine geçerek, İslam dünyasında barış, dayanışma ve adaletin savunucusu konumuna ulaşmıştır (Azerbaijan.az, 2023).

2.1 AZERBAYCAN'IN İİT KAPSAMINDA EV SAHİPLİĞİ

Azerbaycan, İslam İşbirliği Teşkilatı'nın faaliyetlerine aktif şekilde ev sahipliği yaparak hem kurum içinde hem de İslam dünyasında kurumsal görünürlüğünü ve diplomatik ağırlığını artırmaktadır. Bu çerçevede, 2023 yılında Bakü'de düzenlenen 5. İİT Çalışma Bakanları Konferansı, teşkilatın sosyal ve iş piyasasına yönelik kurumsal projelerine ev sahipliği yapmasını sağlamış ve bu etkinlik OIC Çalışma Merkezi'nin ilk Genel Kurul Toplantısı'na da ev sahipliği yapmıştır. Azerbaycan Hükümeti, ahlâk, çalışma ve sosyal güvenlik alanlarında beceri geliştirmeye vurgu yaparak bu merkezin finansmanını üstlenmiş ve böylece İİT'nin yapısal bileşenlerine doğrudan katkıda bulunmuştur (oic-oci.org, 2023).

Azerbaycan'ın ev sahipliği faaliyetleri yalnızca sosyal içerikli programlarla sınırlı kalmamış; aynı zamanda "İslamofobi İle Mücadele" alanında da uluslararası iş birliğinin güçlendirilmesine yönelik adımlar atılmıştır. 8–9 Mart 2024 tarihlerinde Bakü'de düzenlenen "Embracing Diversity: Tackling Islamophobia in 2024 (Çeşitliliği Kucaklama: İslamofobiye Karşı Mücadele)" başlıklı uluslararası bilimsel konferansta, İİT temsilcileri Azerbaycan'a teşekkür etmiş ve ülkenin İslamofobi karşıtı stratejik duruşunu vurgulamıştır (trend.az, 2024).

Azerbaycan, sosyal ve kültürel ev sahipliğinin yanı sıra İİT'nin en üst düzey toplantılarına yönelik planlamalar da yapmaktadır. 2024'te Gambiya'da gerçekleştirilen 15. İİT Zirvesi'nde, Azerbaycan'ın 2026'da Baku'da 16. İslami Zirve'ye ev sahipliği yapacağı duyurulmuştur. Bu zirveye hazırlık olarak, 2026 yılı Haziran ayında Bakü'de zirveye hazırlık düzeyinde Bakanlar ve üst düzey yetkililer düzeyinde toplantılar planlanmaktadır (caliber.az, 2025).

Bu faaliyetler, Azerbaycan'ın İİT bünyesinde stratejik bir aktör olarak konumlanmaya yönelik bilinçli bir diplomatik politika izlediğini göstermektedir. Hem hukuki/kurumsal angajman, hem de kurumsal bağış ve organizasyon kapasitesi boyutlarıyla Azerbaycan, İİT içinde liderlik pozisyonunu pekiştirmekte; sosyal politika, iş piyasası reformu, kültürel karşılıklı anlayış ve örgüt içi karar süreçlerinde görünürlüğünü artırmaktadır.

Sonuç olarak, Azerbaycan'ın İİT kapsamındaki ev sahipliği, kurumsal inşa, diplomatik prestij ve stratejik imaj açısından İslam dünyası nezdinde örnek bir model oluşturmakta, çok boyutlu dış politika hedefleriyle kesintisiz bir şekilde örtüşmektedir.

2.2 KARABAĞ SAVAŞINDA İİT'NİN ROLÜ

Birinci Karabağ Savaşı, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Güney Kafkasya'da ortaya çıkan en karmaşık ve uzun süreli çatışmalardan biri olarak tarihe geçmiştir. 1988'de başlayan Ermenistan-Azerbaycan gerilimi, 1992-1994 yılları arasında tam ölçekli bir silahlı çatışmaya dönüşmüş ve bu süreçte Azerbaycan topraklarının yaklaşık %20'si Ermenistan güçleri tarafından işgal edilmiştir. Bu süreçte Azerbaycan, uluslararası alanda meşruiyetini korumak ve toprak bütünlüğünü savunmak için çeşitli diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerin en önemli ayağını İslam İşbirliği Teşkilatı oluşturmuştur. İİT, Müslüman ülkeler arasında dayanışmayı güçlendirmek ve İslam dünyasının haklarını korumak amacıyla kurulmuş bir örgüt olarak, Karabağ meselesinde Azerbaycan'a verdiği destekle dikkat çekmiştir (OIC IPHRC Report, 2021).

1991'de bağımsızlığını kazanan Azerbaycan, uluslararası sistemde tanınma ve destek arayışlarını yoğunlaştırmış; bu bağlamda BM, AGİT ve İİT gibi kuruluşlara üyelik yoluyla diplomatik meşruiyetini güçlendirmeye çalışmıştır. Özellikle İİT, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü savunan ve Ermenistan'ın işgalci tutumunu açıkça kınayan nadir uluslararası örgütlerden biri olarak öne çıkmıştır. Türkiye'nin diplomatik girişimleriyle Karabağ meselesi İİT gündemine taşınmış, örgüt bünyesinde Azerbaycan lehine kararlar alınmıştır. Bu kararlar, Azerbaycan'ın İslam dünyasında yalnız olmadığını göstererek hem siyasi hem de moral açıdan önemli bir katkı sağlamıştır (OIC IPHRC Report, 2021).

İİT, Karabağ meselesini "Ermenistan'ın Azerbaycan'a yönelik saldırganlığı" olarak tanımlamış ve bu durumu İslam dünyasının ortak sorunu olarak görmüştür. 1994'ten itibaren düzenlenen İİT Zirve Konferanslarında "Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki anlaşmazlık" konusuna ilişkin siyasi kararların düzenli olarak kabul edilmesi geleneksel bir uygulama haline gelmiştir. Bu kararlar, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü ve uluslararası hukuk çerçevesindeki haklarının İslam ülkeleri tarafından desteklenmesini sağlamış; aynı zamanda İİT'nin çatışma çözümünde

oynayabileceği rolün kurumsal temellerini güçlendirmiştir (OIC IPHRC Report, 2021; Azerbaijan.az, 2023)

Örneğin, 2013 yılında Kahire'de düzenlenen İslam Zirvesi'nin 12. Oturumunda kabul edilen Kahire Nihai Bildirisi'nde (Paragraf 117) ve Kamerun'da düzenlenen İİT Dışişleri Bakanları Konseyi'nin 50. Oturumunda kabul edilen "1992 Hocalı Katliamı kurbanlarıyla dayanışma" konulu 47/50-POL sayılı Kararda, Ermenistan'ın saldırıları açıkça kınanmış ve Hocalı'da yaşanan vahşet savaş suçu, insanlığa karşı suç ve soykırım olarak değerlendirilmiştir. Bu tür kararlar, Azerbaycan'ın haklılığını uluslararası platformlarda pekiştirmiştir. Her ne kadar İİT'nin tutumu Azerbaycan için önemli bir diplomatik kazanım olsa da teşkilatın askeri bir ittifak değil, diplomatik ve işbirlikçi bir platform olması İİT'nin askeri bir yardımda bulunmasını engellemektedir. Bu durum, İİT'nin uluslararası krizlerde daha çok siyasi ve moral destek sağlayan bir aktör olarak konumlandığını göstermektedir. Diğer taraftan, örgütün aldığı kararların çoğunlukla sembolik düzeyde kaldığı ve uygulamaya geçirilmesinde zayıflıklar yaşandığı ifade edilmektedir. Bu eksiklikler, İİT'nin genel yapısal sorunlarıyla (kurumsal zayıflık, üye ülkeler arasındaki siyasi farklılıklar, ekonomik eşitsizlikler) doğrudan ilişkilidir (Bakunews, 2023).

Birinci Karabağ Savaşı sürecinde Azerbaycan'ın İİT ile ilişkileri yalnızca savaş döneminde değil, sonrasında da kurumsal düzeyde gelişmiştir. Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in 1994'te Suudi Arabistan'a gerçekleştirdiği resmi ziyaret, Azerbaycan'ın İslam dünyasıyla olan ilişkilerinin derinleşmesinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu ziyaret, yalnızca bilimsel ve teknolojik alanlarda iş birliğinin geliştirilmesine yönelik stratejik bir zemin oluşturmakla kalmamış, aynı zamanda Azerbaycan'ın İİT platformlarında görünürlüğünü artırmıştır. Bu süreç, Azerbaycan'ın İslam ülkeleriyle olan ilişkilerini derinleştirmesine ve Karabağ meselesinde daha güçlü bir diplomatik destek elde etmesine zemin hazırlamıştır (OIC IPHRC Report, 2021) (Azerbaijan.az, 2023) (Strateji Araşdırmalar Mərkəzi, 2016).

Birinci Karabağ Savaşı'nda İİT, Azerbaycan'ın İslam dünyasındaki konumunu güçlendirmiş ve Ermenistan'ın işgalci politikalarının uluslararası alanda teşhir edilmesine katkı sağlamıştır. Ancak teşkilatın sınırlı kapasitesi, bu desteğin pratik sonuçlarını kısıtlamıştır. Bu nedenle İİT'nin Karabağ meselesindeki rolü, daha çok diplomatik ve sembolik düzeyde kalmıştır. Yine de bu destek, Azerbaycan'ın uluslararası alanda haklılığını savunma stratejisinin önemli bir parçası olarak değerlendirilmelidir (OIC IPHRC Report, 2021; Azerbaijan.az, 2023).

İkinci Karabağ Savaşı başladığı ilk günlerden itibaren İslam İşbirliği Teşkilatı Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü destekleyen açıklamalar yapmıştır. Teşkilat, Ermenistan'ın işgalci tutumunu kınayan ve uluslararası hukuka aykırı eylemlerini eleştiren bildiriler yayımlamıştır. Özellikle 2020 Ekim ayında yapılan açıklamalarda, Azerbaycan'ın meşru müdafaa hakkı vurgulanmış ve üye devletlere dayanışma çağrısı yapılmıştır (OIC IPHRC Report, 2021; Azerbaijan.az, 2023; Crossmedia, 2019).

İİT, savaş süresince ve sonrasında çeşitli resmi bildiriler yayımlamıştır. Bu bildirilerde, Azerbaycan'ın uluslararası tanınmış sınırları içinde egemenlik haklarının korunması gerektiği belirtilmiştir. Teşkilat, Ermenistan'ın Karabağ'da düzenlediği sözde seçimleri tanımadığını açıkça ifade etmiş ve bu girişimleri gayrimeşru ilan etmiştir. Ayrıca, İİT'nin 2008 yılında aldığı 10/11 sayılı karar, savaş sonrası süreçte yeniden gündeme gelmiş ve Azerbaycan'ın haklı

pozisyonunu destekleyen bir referans olarak kullanılmıştır. (OIC IPHRC Report, 2021) (Azerbaijan.az, 2023).

İkinci Karabağ Savaşı'nın sona ermesinin ardından İİT, bölgedeki istikrarın sağlanması ve yeniden imar sürecine yönelik diplomatik destek sağlamıştır. Teşkilat, Azerbaycan'ın işgalden kurtardığı topraklarda insani yardım faaliyetlerini teşvik etmiş ve üye ülkeler arasında ekonomik iş birliğini artırmaya yönelik girişimlerde bulunmuştur. Bu çabalar, İİT'nin sadece savaş sürecinde değil, barışın tesisinde de aktif bir rol oynadığını göstermektedir (OIC IPHRC Report, 2021; Azerbaijan.az, 2023).

İİT'nin İkinci Karabağ Savaşı sürecindeki ve sonrasındaki tutumu, Azerbaycan'ın uluslararası alanda desteklenmesinde kritik bir rol oynamıştır. Teşkilatın yayımladığı bildiriler, aldığı kararlar ve savaş sonrası dönemdeki katkıları, İİT'nin bölgesel barış ve istikrarın sağlanmasında etkin bir aktör olduğunu ortaya koymaktadır (OIC IPHRC Report, 2021; Azerbaijan.az, 2023).

3. SONUÇ

Bu çalışma, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) içindeki konumunu, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından günümüze uzanan dönemde kurumsal, diplomatik ve normatif boyutlarıyla incelemiş, Azerbaycan'ın İİT'deki rolünün artan görünürlük, çok boyutlu angajman ve stratejik etki üretme kapasitesi bakımından belirgin biçimde güçlendiğini ortaya koymuştur. Bulgular, İİT'nin Azerbaycan için yalnızca dini-kültürel bir aidiyet zemini değil, aynı zamanda güvenlik, diplomasi, ekonomik işbirliği ve insani yardım alanlarında işleyen bir çok taraflı politika aracı olduğunu doğrulamaktadır. Bu çerçevede Azerbaycan, İİT platformlarını ulusal çıkarlarının korunması ve uluslararası meşruiyetinin pekiştirilmesi için tutarlı biçimde kullanmış, örgüt karar ve beyanlarının normatif etkisini iç ve dış siyasetinde çok yönlü bir kaldıraç olarak değerlendirmiştir.

Karabağ ihtilafları boyunca İİT'nin tutarlı siyasal pozisyonu, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün savunulması, Ermenistan'ın saldırganlığının kınanması ve Hocalı gibi kilit olayların uluslararası düzlemde "insanlığa karşı suç" olarak çerçevelenmesi Azerbaycan'ın uluslararası arenadaki haklılığını normatif düzeyde pekiştirmiştir. Bununla birlikte, örgüt içi çıkar farklılıkları ve kurumsal kapasite sınırlılıkları, bu desteğin uygulamaya dönük sonuçlarını kısıtlamış, İİT'nin kriz yönetiminde daha ziyade siyasal destek veren bir aktör olarak konumlanmasına yol açmıştır. Bu ikili tablo, İİT'nin kararlarının sembolik etkisini küçümsemeden, uygulama ve izleme mekanizmalarının güçlendirilmesi gereğine işaret etmektedir.

Azerbaycan'ın İİT ekosistemindeki kurumsal derinleşmesi dikkat çekicidir. Azerbaycan, ISESCO, İslam Kalkınma Bankası, Parlamenterler Birliği ve Gençlik Forumu gibi alt yapılarda

yakın işbirliği içerisindedir. Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın eşi ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı Mehriban Aliyeva'nın ISESCO İyi Niyet Elçisi ve İİT İnsani Konularda Özel Temsilci sıfatlarıyla kültürel, insani diplomasiye sağladığı katkı oldukça önemlidir. Cumhurbaşkanı Aliyev'in kızı Leyla Aliyeva öncülüğündeki "Hocalı için Adalet" kampanyasının uluslararası farkındalık uyandırmış ve İİT içinde karşılık bulmuştur. İİT Gençlik Forumu bünyesinde oluşturulan Avrasya Bölgesel Merkezi ile İİT Uzmanlık kuruluşlarından biri olarak kurulan Çalışma Merkezi gibi yeni kurumsal yapıların merkezi Azerbaycan'dadır. Azerbaycan, Bakü'de düzenlenen İİT Çalışma Bakanları Konferansına ve İslamofobi ile Mücadele temalı bilimsel toplantılara ev sahipliği yapmıştır. Diğer taraftan 2026'da Bakü'de yapılacak 16. İslami Zirve ve buna yönelik hazırlık süreci söz konusudur. Tüm bu unsurlar, Azerbaycan'ın İİT'de gündem kurucu ve ağ inşa edici bir rol üstlenerek bölgesel etkinliği kurumsallaştırdığını göstermektedir.

Bu çalışmada elde edilen bulgular, Azerbaycan'ın İİT'de sembolik meşruiyetten operasyonel kapasiteye uzanan bir çizgide ilerlediğini, kurumsal ev sahipliği, gündem inşası ve normatif çerçeveleme stratejilerini eşzamanlı kullanarak İslam dünyasındaki rolünü pekiştirdiğini göstermektedir. 2026 yılında gerçekleştirilecek Bakü Zirvesi ise, Azerbaycan'ın çok taraflı diplomasi başarılarını kalıcı bir etkiye dönüştürme potansiyelini güçlendirmektedir.

KAYNAKÇA

1. Məmmədov, F., Vəliyev, C., Məmmədov, A., *AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ XARİCİ SİYASƏTİNİN ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİ*, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Strateji Araşdırmalar Mərkəzi, 2017.

2. https://www.oic-oci.org/topic/?t_id=39465&t_ref=26598&lan=en

(Erişim Tarihi: 18.12.2025)

3. https://www.trend.az/azerbaijan/society/3871808.html

(Erişim Tarihi: 18.12.2025)

4. https://caliber.az/en/post/azerbaijan-to-host-16th-islamic-summit-in-2026-assumes-oic-chairmanship

(Erişim Tarihi: 12.12.2025)

5. https://crossmedia.az/az/article/24109

(Erişim Tarihi: 12.12.2025)

6. https://a-r.az/en/article/10986

(Erişim Tarihi: 12.12.2025)

7. https://www.yeniazerbaycan.com/MEDIA_e54022_az.html

(Erişim Tarihi: 13.12.2025)

8. https://azerbaijan.az/related-information/195

(Erişim Tarihi: 10.12.2025)

9. https://nkobserver.com/organisation-of-islam-cooperation

(Erişim Tarihi: 13.12.2025)

10. https://www.cmi.no/publications/8911-changing-geopolitics-of-the-south-caucasus-afterthe-second-karabakh-war

(Erişim Tarihi: 10.12.2025)

BAKIM EKONOMİSİ VE KADIN EMEĞİ: ILO'NUN SOSYAL KORUMA YAKLAŞIMI

Doç. Dr. Neşe YILDIZ

Karabük Üniversitesi,

neseyildiz@karabuk.edu.tr- ORCID: 0000-0002-4247-8163

Özet

Bu çalışma, bakım ekonomisinin kadın emeği üzerindeki etkilerini Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) sosyal koruma yaklaşımı çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Bakım hizmetleri; çocuk, yaşlı, engelli ve hasta bakımını kapsayan, büyük ölçüde kadınlar tarafından yerine getirilen ve çoğu zaman görünmez kalan emek alanlarından biridir. Bakım ekonomisi, küresel ölçekte yaklaşık 381 milyon kişiye istihdam sağlayarak toplam istihdamın %11,5'ini oluşturmaktadır. Ücretsiz bakım emeği ise ağırlıklı olarak hanehalkı ve aileler içerisinde yerine getirilmekte olup, yıllık bazda küresel ekonomiye yaklaşık 11 trilyon ABD doları tutarında bir katkı sunduğu tahmin edilmektedir. ILO verileri, ücretsiz ve düşük ücretli bakım emeğinin kadınların işgücüne katılımını sınırlandıran temel yapısal faktörlerden biri olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş; ILO sözleşmeleri, raporları ve politika belgeleri doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir. Analiz, ILO'nun sosyal koruma yaklaşımının bakım emeğini yalnızca sosyal bir sorumluluk alanı olarak değil, aynı zamanda istihdam yaratma ve toplumda cinsiyet eşitliğini güçlendirme potansiyeline sahip bir ekonomik alan olarak ele aldığını göstermektedir. Özellikle sosyal güvenlik sistemlerinin yaygınlaştırılması, bakım hizmetlerinin kamusal olarak desteklenmesi ve insana yakışır iş standartlarının bakım sektörüne entegre edilmesi, kadınların istihdama katılımını artıran temel politika araçları arasında yer almaktadır. ILO perspektifinden bakıldığında, bakım ekonomisinin güçlendirilmesi, kadın emeğinin görünürlüğünü artırmasına, kayıt dışılığı azalmasına ve çalışma hayatında cinsiyet temelli eşitsizliklerin giderilmesine katkı sunacaktır. Bu bağlamda ILO'nun bakım ekonomisi ve kadın emeğine yönelik sosyal koruma politikaları, kapsayıcı ve sürdürülebilir istihdam hedefleri açısından stratejik bir önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Çalışma Örgütü, bakım ekonomisi, kadın emeği, sosyal koruma.

1. GİRİŞ

Günümüz küreselleşmiş ekonomisinde, bakım ekonomisi, teknolojik dönüşümler, demografik kaymalar ve iklim değişikliği gibi yapısal faktörlerin etkisiyle stratejik bir öneme bürünmüştür (International Labour Organization [ILO], 2024a). Bakım ekonomisi, bireylerin fiziksel, duygusal, zihinsel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik hizmetlerin üretim ve dağıtımını kapsar; bu, ücretli sektörler (sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler) ile ücretsiz ev içi emeği içermektedir. Ancak, bu ekonominin büyük kısmı, kadınlar üzerinden gerçekleştirilmekte olup, bu durum, küresel olarak çalışma hayatında cinsiyetler arasında eşitsizliğinin temel nedenlerinden biri olarak kabul edilmektedir (ILO, 2018; Antonopoulos, 2009).

Literatürde, bakım ekonomisi kavramı, feminist ekonomi ve emek sosyolojisi disiplinlerinde kök salmıştır. Folbre (1994) gibi öncüler, bakım emeğini "görünmez emek" olarak tanımlayarak, onun ekonomik değerini vurgulamışlardır. Özellikle, 2023 verilerine göre, bakım sorumlulukları nedeniyle iş gücünün dışında kalan 748 milyon kişinin 708 milyonu kadın olup, bu, işgücü piyasası dışında kalan küresel kadın iş gücünün %45'ini etkilemektedir (ILO, 2024b).

Bu çalışma, bakım ekonomisinin kadın emeği üzerindeki etkilerini ILO'nun sosyal koruma yaklaşımı çerçevesinde analiz etmeyi amaçlamaktadır Bu kapsamda çalışma, bakım ekonomisinin tanımı ve önemini tartışarak başlayacak, bakım ekonomisinin boyutlarını ve kadın emeğindeki rolünü verilerle analiz edecek, ILO'nun sosyal koruma yaklaşımını detaylandıracaktır.

2. BAKIM EKONOMİSİ KAVRAMI, TANIMI VE ÖNEMİ

Bakım ekonomisi kavramı, 1990'lardan beri feminist iktisatçılar tarafından geliştirilmiştir. Waring'in (1988) çalışması, ulusal hesaplamalarda bakım emeğinin dışlanmasını eleştirerek, bunun ekonomik göstergelerin cinsiyet körlüğüne yol açtığını savunmuştur. Benzer şekilde, Elson (2002), cinsiyet bütçeleme araçlarını önererek, bakım yatırımlarının makroekonomik politikalarla entegre edilmesini talep etmiştir. Ghosh (2024) ise, ücretli bakım emekçileri arasındaki eşitsizlikleri inceleyerek, ücretli bakım işinin heterojen yapısını incelemiş ve ev hizmetlileri gibi düşük statülü bakım işgücünün, doktorlar gibi yüksek statülü bakım işgücüne kıyasla daha kadınlaşmış, sıklıkla daha yaşlı, tipik olarak daha az eğitimli ve kayıt dışı istihdamda olma olasılığının daha yüksek olduğunu araştırmasında ortaya koymuştur.

ILO ve Birleşmiş Milletler'e gör, bakım ekonomisi, öncelikle çocuklar, yaşlılar, engelliler ve hastalar gibi yardıma muhtaç grupların, ayrıca sağlıklı bireylerin günlük hayatlarını sürdürebilmek için ihtiyaç duydukları bedensel, ruhsal, duygusal ve toplumsal destek hizmetlerinin oluşturulup tüketilmesini kapsar (ILO, 2018; United Nations High-Level Panel on Women's Economic Empowerment, 2017). Bu ekonomi, ücretli (sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler) ve ücretsiz bakım işini içermektedir.

Dünya Ekonomik Forumu-WEF (2024) ise bakım ekonomisini makro perspektiften, işletme perspektifinden ve hak temelli perspektiften tanımlanabileceğini ifade etmektedir. Buna göre, makro perspektiften, bakım ekonomisi, üretken ekonominin motoru olarak görülmekte ve ekonomik sonuçlarda belirleyici bir faktör olarak –gayrisafi yurtiçi hasıla -GSYİH, işgücü katılımı, iş yaratma ve ücretler dahil– yer alır. Bakım ekonomisi, sağlık, eğitim ve bakım ile kişisel hizmetler gibi ücretli çekirdek faaliyet sektörlerini; ayrıca ücretli olmayan faaliyetleri içerir; bunların tümü teknolojiden imalata kadar her bir sektörün performansını etkilemektedir. İşletme perspektifinden bakıldığında, kuruluşlar bakım ekonomisiyle; çalışanlarına ve tedarik zincirlerine karşı özen yükümlülüğü olan işverenler, sektördeki yatırımcılar ve yenilikçiler, ayrıca bakım hizmetleri ve ürünleri sağlayıcıları bakımından ilişki kurabilirler. Son olarak, hak temelli perspektiften, bakım ekonomisi cinsiyet eşitliği, demografik değişim, engellilik kapsayıcılığı, küresel hareketlilik, iklim adaptasyonu ve daha fazlası gibi dönüştürücü gündemlerin kalbinde bir sosyal organizasyon biçimi olarak tanımlanır.

Öte yandan, Birleşmiş Milletler Kadınların Ekonomik Güçlendirilmesi Yüksek Düzeyli Paneli (2017), bakım emeğinin tanınması, azaltılması ve yeniden dağıtılması için ILO'nun sosyal

koruma yaklaşımıyla uyumlu ulusal bakım sistemleri değişikliklerini önermiştir. Literatür, bakım ekonomisinin sadece sosyal bir mesele olmadığını, ekonomik kalkınmanın vazgeçilmez bir unsuru olduğunu vurgulamaktadır.

3. BAKIM EKONOMİSİNE İLİŞKİN GÜNCEL KÜRESEL VERİLER

Bakım ekonomisini önemli kılan unsurlardan biri, ekonomideki yeri, önemi, çalışan sayısı ve bu sektörde yaşanan gelişmelerdir. ILO, (2024b; 2025) ve World Economic Forum [WEF], (2024) verilerine göre bakım ekonomisi ile ilgili genel veriler şu şekildedir:

- Bakım ekonomisinde 311 Milyon kişi yer almaktadır.
- Bakım ekonomisi, dünya istihdamının %11,5'ini sağlamaktadır.
- Hane halkları tarafından doğrudan istihdam edilen ev emekçileri, ücretli bakım işgücünün %25'ini oluşturmaktadır.
- Ücretsiz bakım emeğinin değeri 11 trilyon ABD dolardır.
- Yüksek gelirli ülkelerde, bir göçmen bakım emekçisi, göçmen olmayan bir bakım emekçisinden %19,6 daha az kazanma olasılığı yüksektir.
- Bakım sorumlulukları nedeniyle 748 Milyon kişi işgücüne dahil olamamaktadır.

Görüldüğü üzere günümüzde gelir karşılığında çalışan 311 milyon kişiden oluşan, dünya istihdamının % 11.5'inin sağlayan bir bakım ekonomisi söz konusudur. Ancak bu istihdam rakamının 2 katından fazla, gelir karşılığı olmaksızın, 748 milyon kişi bakım sorumluluğu nedeniyle işgücü piyasasının dışında yer almaktadır. Ücretsiz bakım emeğinin değeri ise 11 trilyon ABD doları bulmaktadır.

Bakım ekonomisine yatırımın geri dönüşleri konusunda uluslararası kuruluşlar tarafından bazı tahminler yapılmaktadır. UN Women (2025, 23 October 2025)'e göre, bakım açığını kapatmak için gereken kamu yatırımları, 2035 yılına kadar 300 milyon yeni istihdam oluşturabilir. Bakıma yatırılan her dolar, diğer endüstrilerden iki ila üç kat daha fazla iş yaratır ve vergi gelirlerini artırarak maliyetleri dengelemeye yardımcı olur. ILO 'nun 82 ülke verisine dayalı olarak yaptığı hesaplamalara göre ise, bakım ekonomisine yatırılan her 1 ABD doları, 2035 yılına kadar küresel GSYİH'da ortalama 3,76 ABD doları artışa yol açabilir. Ayrıca, bu tür yatırımlar kadınların istihdam oranını 2019'daki küresel ortalama olan %46,2'den 2035'te %56,5'e çıkarabilir ve aylık kazançlardaki küresel cinsiyet açığını 2019'daki %20,1'den 2035'te %8,0'a düşürebilir (ILO 2023).

Bakım sağlama ihtiyacındaki büyüme, daha fazla bakım emekçisi talebi yaratmaktadır. Yaklaşık 249 milyon kadını ve 132 milyon erkeği temsil eden bakım işgücü, hem önem hem de sayı açısından büyümeye devam etmesi beklenmektedir (WEF, 2024). Demografik projeksiyonlar, bakım talebinin patlayıcı bir şekilde artacağını öngörmektedir. 2015'te 2,1 milyar kişi (1,9 milyar çocuk ve 0,2 milyar yaşlı) bakım ihtiyacı duyarken, 2030'a kadar bu sayı 2,3 milyara yükselecek; buna ek olarak 100 milyon çocuk (6-14 yaş) ve 100 milyon yaşlı dahil edilecektir (ILO, 2018). Bu artış, yaşlanan nüfus ve düşük doğurganlık oranlarından kaynaklanmakta olup, düşük gelirli ülkelerde daha belirgindir. Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) tahminlerine göre, 2030'a kadar 18 milyon sağlık çalışanı açığı oluşacak, bu da bakım sistemlerini zorlayacaktır (World Health Organization [WHO], 2016).

WEF'in 2024 yılında yayınlanan raporunda ise 2030 yılına kadar, küresel talebi karşılamak için tahmini 475 milyon daha fazla resmi işin gerekeceği öngörülmektedir. Dünya Ekonomik Forumu bulguları, sosyal hareketlilik ve insan sermayesi hedeflerini karşılamak için eğitim, sağlık ve bakımda –özellikle sağlık hizmetleri, çocuk bakımı çalışanları, erken çocukluk öğretmenleri ve ilk ve orta öğretim öğretmenleri gibi– daha fazla işe ihtiyaç duyulduğunu öne sürmektedir. Yalnızca Amerika Birleşik Devletleri'nde, ABD İstatistik Bürosu, 2030'a kadar bir milyon evde sağlık bakımı emekçisi işinin ekleneceğini tahmin etmektedir (WEF, 2024).

Bütün bu getirilerine rağmen bakım ekonomisine yatırımlar yetersiz kalmakta, hizmetler erişilemez, pahalı ve düşük kaliteli olmaktadır (ILO, 2022).

4. BAKIM EKONOMİSİ VE KADIN EMEĞİ

Kadın emeği, bakım ekonomisinin temel direğini oluşturmaktadır. ILO, (2024; 2025), UN Women (15 Dec. 2025) ve WEF (2024) verilerine göre kadın emeğine yönelik bakım ekonomisi ile ilgili genel veriler şu şekildedir:

- Ücretli bakım sektöründe kadınlar %65-70 oranında temsil edilmekte olup, düşük gelirli ülkelerde bu oran %80'e çıkmaktadır
- Kadınlar, toplam ücretsiz bakım emeğinin %76,2'sini gerçekleştirir.
- Ev işçileri istihdamının % 76'sı kadınlardan oluşmaktadır.
- Ev işçilerinin % 81'i kayıtdışı istihdam edilmektedir.
- Ücretsiz bakım emeğine harcanan zaman, kadınlarda ortalama 4 saat 25 dakika, erkeklerde 1 saat 23 dakikadır.
- Kadın göçmen ve ev emekçileri, dünyanın birçok ülkesinde ücretli bakım işgücünün önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Örneğin, OECD ülkelerinde bakım emekçilerinin %90'ı kadın olup, %20'si yabancı doğumludur.
- Yüksek gelirli ülkelerde, bir göçmen bakım emekçisi, göçmen olmayan bir bakım emekçisinden %19,6 daha az kazanma olasılığı yüksektir.
- Bakım sorumlulukları nedeniyle işgücüne dahil olmayan 748 Milyon kişinin 708 Milyonu Kadın, 40 Milyonu erkektir.

Görüldüğü gibi ILO (2024b)'nun 2023 verilerine göre, bakım sorumlulukları nedeniyle iş gücünün dışında kalan 748 milyon kişinin 708 milyonu kadın olup, bu, kadınların %45'i bakım emeğini gerekçe göstermektedir; erkeklerde bu oran ise %5'tir. Diğer bir deyişle bakım sorumlulukları, işgücü piyasası dışında kalan küresel kadın iş gücünün %45'inin işgücü piyasasına katılımını engellemektedir. Diğer taraftan, bu veriler ekonomik gelişmişlik düzeyine göre farklılaşmaktadır. Buna göre, yüksek gelirli ülkelerde bu oran, kadınlarda %19, erkelerde %3 iken, bu oranlar yüksek orta gelirli ülkelerde sırasıyla %47, %8, düşük orta gelirli ülkelerde, 54, %3 ve düşük gelirli ülkelerde ise %43, %3 şeklindedir. Yüksek orta gelirli ülkeler ve düşük orta gelirli ülkelerde bu oranlar, kadınlarda dünya ortalamasının üzerinde yer almaktadır. Diğer taraftan 25-54 yaş arası kadınlarda bu oran %66'ya ulaşmakta olup, düşük eğitimli ve kırsal kadınlar daha fazla etkilenmektedir.

Sinha et al. (2024), Hindistan'da yapılan zaman kullanımı anketlerine dayanarak, ek bir saat bakım emeğinin kadınların iş gücüne katılımını %20 azaltırken, erkeklerde anlamlı etki oluşturmadığını; ayrıca kadınların yaşam memnuniyetini düşürdüğünü bulmuştur.

Ücretsiz bakım yükü (çocuk/yaşlı bakımı), etkin ve güvenilir destek mekanizmaları olmadığı zaman kadınların ücretli çalışmaya katılımını engellemektedir. Ücretli bakımda ise düşük ücretler, becerilerin tanınmaması; informal istihdam söz konusu olmakta ve sosyal korumadan uzak işgücü piyasası olmaktadır. Diğer taraftan, birçok durumda uzun çalışma saatleri, özellikle göçmen ev işçileri için artan taciz ve şiddet riski söz konusudur (ILO, 2024c, UN Women, 15 December 2025).

5. ILO'NUN BAKIM EKONOMİSİ VE KADIN EMEĞİ'NE YÖNELİK SOSYAL KORUMA YAKLAŞIMI

5.1. ILO Sözleşmeleri, Tavsiye Kararları, Bildirgeleri ve Raporlarında Bakım Ekonomisi ve Kadın Emeği

ILO geçmişten günümüze bakım ekonomisi konusunda birçok çalışma ortaya koymakta ve çalışmalarının son yıllarda dikkat çekici bir şekilde arttığı görülmektedir.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), bakım ekonomisinde insana yakışır işi teşvik etmek ve bakım konusunda yaşam döngüsü yaklaşımı benimsemek uluslararası standartlar oluşturmaktadır. Bu kapsamda ILO, örneğin 1952 tarihli 102 Sayılı Sosyal Güvenlik (Minimum Standartlar) Sözleşmesi gibi bakım ekonomisiyle ilgili birçok standarda yer vermektedir. Bir dizi standart ise bakım mesleklerini özel olarak ele almaktadır; örneğin 1977 tarihli 149 Sayılı Hemşirelik Personeli Sözleşmesi ve 157 Sayılı Tavsiye Kararı ile 2011 tarihli 189 Sayılı Ev İçi Çalışanlar Sözleşmesi ve 201 Sayılı Tavsiye Kararı. Ayrıca, insana yakışır işin belirli yönlerine ilişkin ve geniş uygulama kapsamına sahip birçok diğer standart da bakım mesleklerini kapsar ve bunlarla ilgilidir. Diğerleri de aile sorumlulukları olan emekçilerin durumunu ele almaktadır; örneğin 1981 tarihli 156 Sayılı Aile Sorumlulukları Olan Emekçiler Sözleşmesi ve 165 Sayılı Tavsiye Kararı ile 2000 tarihli 183 Sayılı Annelik Koruması Sözleşmesi ve 191 Sayılı Tavsiye Kararı.

ILO'nun 2019 yılında yayınladığı ''Geleceğin Çalışması için Yüzyıl Bildirgesi'', bakım ekonomisine yatırımı, işte cinsiyet eşitliğini sağlamak için bir araç olarak tanımaktadır.

Son zamanlarda ILO, bakım emeğinin fırsatlarını ve zorluklarını vurgulamak için çabalarını daha da ilerletmiş olup, bakım emeğinin herkes için çevre dostu sürdürülebilir ekonomilere ve toplumlara adil geçiş için önemini vurgulamakta, bu kapsamda raporlar ortaya koymaktadır. Kadınların ve erkeklerin tutumları ve algıları üzerine yapılan küresel bir anket, iş ve aile dengesinin, kadınların işgücü piyasasına girmesi, kalması ve ilerlemesi için ana zorluk olarak kaldığını ortaya koymuştur. Bu kapsamda dönüm noktası niteliğindeki bir ILO raporu olan "İnsan Yakışır İşin Geleceği İçin Bakım İşi ve Bakım İşleri/ Meslekleri (Care work and care jobs for the future of decent work)'', ücretsiz ve ücretli bakım emeğinin küresel boyutlarını ve değişen çalışma dünyasıyla ilişkisini incelemiş olup, hane halklarında ve işgücü piyasasında kalıcı cinsiyet eşitsizliklerini ve bunların bakım emeğiyle ayrılmaz bağlantılarını vurgulamıştır. Ayrıca, bakım ekonomisini insana yakışır iş yaratma motoru olarak konumlandırmış ve ilgili sektörlerdeki insana yakışır iş açıklarını ele alma ihtiyacını belirtmiştir. Diğer taraftan ILO

tarafından bakım ekonomisiyle ilgili birkaç uluslararası emek standardının uygulanmasını inceleyen iki Genel Anket yayınlamıştır.

ILO'nun-"Bakım Ekonomisi ve İnsana Yakışır İşe İlişkin Karar"'ında Bakım Ekonomisi ve Kadın Emeği

ILO'nun bakım işleri ve bakım ekonomisi ile ilgili geliştirdiği en önemli politikalardan biri 2024 Uluslararası Çalışma Konferansı'nda kabul edilen "Bakım Ekonomisi ve İnsana Yakışır İşe İlişkin Karar" olmuştur. ILO Kararları, konferansın üçlü yapısı (hükümetler, işverenler ve işçiler) tarafından derinlemesine tartışmalar sonucunda benimsenir, Konferansın kolektif iradesini veya görüşünü ifade eder. Temel amaçları, ILO'nun gelecekteki eylemlerini yönlendirmek, politika önceliklerini belirlemek ve teknik komitelerdeki tartışmaları takip etmek veya somutlaştırmaktır. ILO Kararları, üye devletler için politik bir taahhüt veya rehberlik niteliği taşır, ancak zorunlu uygulama gerektirmez.

"Bakım Ekonomisi ve İnsana Yakışır İşe İlişkin Karar", devletlerin bakım hizmetlerini finanse etme ve düzenleme sorumluluğunu tanımlamakta olup, evrensel sosyal koruma tabanını (temel gelir, sağlık ve emeklilik) güçlendirmeyi hedeflemektedir (ILO, 2024e). Bu karar, bakım yatırımlarının 2035'e kadar 300 milyon insan onuruna yaraşır iş yaratacağını tahmin etmekte ve politika uyumunu (sosyal koruma, işgücü düzenlemeleri ve kamu finansmanı) vurgulamaktadır.

Karar, bakım ekonomisinden kaynaklı zorluklarla baş etme ve bakım ekonomisinin sunduğu fırsatlardan yararlanma konusunda ülkelerin yolunu açmaktadır. Kararda, "İyi işleyen bir bakım ekonomisinin yalnızca bireyleri ve aileleri desteklemekle kalmayıp aynı zamanda işgücünün daha sağlıklı olmasına katkıda bulunduğu, iş olanakları yarattığı ve üretkenliği artırdığı" belirtilmektedir. Kararda ayrıca, ücretsiz bakım işlerinin kadınlar için işgücüne katılım, istihdamda kalma ve ilerleme konusunda yarattığı "yapısal engeller" de vurgulanmaktadır ((ILO, 2024d).

Bakım ekonomisindeki zorlukların ele alınmasına yönelik kapsamlı bir yaklaşım sunan ILO 5R olarak formüle edilen bir bakım çerçevesi ortaya koymaktadır. Bu çerçeve, bakım emeğini tanıma ve değer verme ihtiyacını ve bakıcılar için adil ve sürdürülebilir çözümler yaratma gerekliliğini vurgulamaktadır. 5R şu anlamlara gelmektedir.

Tanıma (Recognise)

- Tüm bakım emeği biçimlerinin ölçülmesi ve karar alma süreçlerinde ücretsiz bakım emeğinin dikkate alınması.
- Hem ücretli hem de ücretsiz bakım işinin topluma ve ekonomiye kritik bir katkı olarak öneminin kabul edilmesi.
- Kaliteli bakım hizmetlerine evrensel erişim hakkının güvence altına alınması.
- Kadınların omuzlarındaki orantısız ücretsiz bakım yüküne ve bunun cinsiyet eşitliği üzerindeki etkisine dikkat çekilmesi.

Azaltma (Reduce)

- Daha iyi altyapı, kamu hizmetleri ve teknoloji yoluyla ücretsiz bakım işinin yükünü en aza indirilmesi.
- Kaliteli bakım hizmetleri, bakım politikaları ve bakım odaklı altyapıya yatırım yapılması
- Kadınlar ve erkekler, aileler ve genel olarak toplum arasında ortak sorumluluğu teşvik edin.

Yeniden Dağıtım (Redistribution)

- Bakım sorumluluklarının cinsiyetler arasında, hane halkı içinde ve aileler ile devlet arasında daha adil bir şekilde dağıtılmasının sağlanması
- Ebeveyn izni ve uygun fiyatlı çocuk bakımı gibi ortak bakım verme süreçlerini destekleyen kamu politikalarını savunulması.
- Tüm kadınlar ve erkekler için cinsiyete duyarlı ve kamu finansmanlı izin politikalarını uygulayın
- Bakım dostu ve cinsiyete duyarlı sosyal koruma sistemlerinin, minimum standartlar dahil, sağlanması.

Ödül (Reward)

- Tüm bakım emekçileri için insana yakışır istihdam koşullarının düzenlenmesi ve uygulanması ve eşit değerde iş için eşit ücret verilmesi.
- Hem kadın hem erkek bakım emekçileri için güvenli, çekici ve teşvik edici bir çalışma ortamı sağlanması.
- Göçmen bakım emekçilerini korumak için yasaların yürürlüğe koyulması ve önlemlerin uygulanması.

Temsil Etme (representation)

- Kadınların siyasi, ekonomik ve kamu hayatındaki tüm karar alma seviyelerinde tam ve etkin katılımını ve liderlik için eşit fırsatlar sağlanması.
- Bakım emekçileri ve işverenler için sendikalaşma özgürlüğünün teşvik edilmesi.
- Bakım sektörlerinde sosyal diyaloğun teşvik edilmesi ve toplu pazarlık hakkının güçlendirilmesi.
- Bakım emekçilerini temsil eden sendikalar ile bakım hizmeti alanlarını ve ücretsiz bakıcıları temsil eden sivil toplum örgütleri arasında ittifaklar kurulmasının teşvik edilmesi (ILO, 2024f)

6. SONUÇ

Bu çalışma, bakım ekonomisinin kadın emeği üzerindeki etkilerini, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün sosyal koruma yaklaşımı çerçevesinde incelemiştir. Bakım ekonomisi, ücretli ve ücretsiz emek bileşenleriyle, kadınların günlük yaşamını ve ekonomik katılımını şekillendiren bir alan olarak öne çıkmaktadır. ILO verilerine göre, 381 milyon bakım emekçisinin %65-70'i kadın olup, ücretsiz bakım emeğinin %76,2'sini kadınlar üstlenmekte; bu, 708 milyon kadının işgücü piyasasına dahil olmamasına neden olmaktadır. Ücretsiz bakımın yıllık 11 trilyon ABD doları ekonomik değeri, bakım emeğinin görünmezliğinin yarattığı yapısal engelleri vurgulamakta; düşük ücret, informel istihdam ve uzun saatler gibi riskler, kadınların üretkenliğini ve refahını tehdit etmektedir.

ILO'nun sosyal koruma yaklaşımı, bakıa ekonomisini yalnızca sosyal bir sorumluluk olarak değil, istihdam oluşturma ve işgücü piyasasında cinsiyet eşitliğini aracı olarak konumlandırmaktadır. 102, 149, 189, 156 ve 183 sayılı Sözleşmeler ile 2019 Yüzyıl Bildirgesi ve 2024 Kararı, bakım emeğini temel haklarla entegre etmekte; gelir, sağlık, emeklilik gibi evrensel sosyal koruma tabanını güçlendirmeyi önermektedir. Özellikle 2024 yılında kabul edilen ‘‘Bakım Ekonomisi ve İnsana Yakışır İşe İlişkin Karar’’ında ortaya konulan 5R Çerçevesi (Tanıma, Azaltma, Yeniden Dağıtım, Ödül, Temsil), ücretsiz bakımın yükünü hafifletirken ücretli bakımın değerini artıran bütüncül bir strateji sunmaktadır. Bu çerçeve, bakım izni politikaları, kamu yatırımları ve sosyal diyalog yoluyla kadınların iş-hayat dengesini iyileştirmeyi hedeflemektedir.

Bulgular, bakım ekonomisinin güçlendirilmesinin, kadınların istihdam oranını artıracağını, kadın-erkek arasındaki ücret açığını düşürebileceğini göstermektedir. ILO'nun yaklaşımı, bakım ekonomisini dönüştürerek kadın emeğini görünür kılmakta ve kapsayıcı büyümeyi hedeflemektedir. Öte yandan, demografik dönüşümlerin bakım ekonomisinin önemini artırması beklendiğinden, ulusal politikaların ILO standartlarıyla uyumlu hale getirilmesi önemli olacaktır.

KAYNAKÇA

1. Antonopoulos, R. *The unpaid care work - paid work connection* (Working Paper No. 86). International Labour Office, Policy Integration and Statistics Department. 2009.
2. Elson, D. *Gender justice, human rights, and neoliberal economic policy*. Verso. 2002.
3. Folbre, N. *Who pays for the kids? Gender and the structures of constraint*. Routledge.1994.
4. Ghosh, J.. The structure of care work and inequalities among care workers. *Institute for Policy Dialogue Working Paper*. 2024.
5. International Labour Organization. *Care at work: Investing in care leave and services for a more gender equal world of work*. ILO. 2018.
6. International Labour Organization.Care at work: Investing in care leave and services for a more gender equal world of work.2022
7. International Labour Organization. *World Social Protection Report 2024-26: Universal social protection for sustainable development*. ILO. 2024a
8. International Labour Organization. Statistical Brief, The impact of care responsibilities on women’s labour force participation, October 2024. 2024b
9. International Labour Organization. *ILO Care Economy Brief*. ILO. 2024c.
10. International Labour Organization. Decent work and the care economy, International Labour Conference 112th Session, 2024 2024d.
11. International Labour Organization. *Advancing decent work and the care economy: An essential component of social justice*. ILO., 2024e.
12. International Labour Organization. ILO Care Economy Brief, Employment-intensive investments for advancing decent work in the care economy, July 2025.

13. Sinha, A., Sedai, A. K., Rahut, D. B., & Sonobe, T. Well-being costs of unpaid care: Gendered evidence from a contextualized time-use survey in India. *World Development, 173*, Article 106419. 2024.
14. Waring, M. (1988). *If women counted: A new feminist economics*. Harper & Row.
15. World Economic Forum. *The future of the care economy*. WEF. 2024
16. World Health Organization. *Global strategy on human resources for health: Workforce 2030*. WHO. 2016.
17. https://www.unwomen.org/en/articles/explainer/migrant-women-at-risk-of-violence-and-exploitation#:~:text=Migrant%20women%20often%20suffer%20violence,risk%20of%20extortion%20and%20exploitation.
(Erişim Tarihi: 01.12.2025)
18. https://www.unwomen.org/en/articles/faqs/faqs-what-is-unpaid-care-work-and-how-does-it-power-the-economy
(Erişim Tarihi: 01.12.2025)
https://www.unwomen.org/sites/default/files/2023-01/hlp-wee-working-group-paper-driver-3-en.pdf
(Erişim Tarihi: 05.12.2025)
19. https://www.unwomen.org/en/articles/explainer/migrant-women-at-risk-of-violence-and-exploitation
(Erişim Tarihi: 05.12.2025)

INTERNATIONAL EDUCATION PARTNERSHIPS AND SOFT POWER COMPETITION IN THE TURKESTAN REGION

Dr. Ersoy Yılmaz DİNİZ

ORCID ID: 0000-0003-3235-982X

ersoydiniz@gmail.com +90 555 222 16 95

Dilara Cansın KEÇİALAN

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Faculty of Social Sciences, Department of Political Science and International Relations, PhD Student, Kyiv, Ukraine

ORCID ID: 0009-0009-6624-2241

dilarackecialan@gmail.com

ABSTRACT

This study examines how international education partnerships have become a means of competition from the perspective of the soft power strategies of Turkestan (Central Asian) countries. In particular, it examines the efforts of actors such as Türkiye, Russia, the People's Republic of China (PRC), and the United States to influence the states in the region through scholarship programs, student exchange links, and university investments. The main problem of the research is that the countries involved use their educational activities not only as humanitarian support or capacity building, but also as a means of influence in line with their geopolitical interests.

The findings show that Türkiye has increased its influence in relevant countries through the Türkiye Scholarships program by highlighting cultural similarities with its “Turkic World” discourse; China has fostered integration and loyalty through the educational opportunities offered in its Belt and Road Initiative; and Russia has emphasized collective identity through cultural unity and the Russian language.

The findings indicate that Türkiye has increased its influence in relevant countries through the Turkey Scholarships program by emphasizing cultural similarities under the “Turkic World” discourse, while China has fostered integration and loyalty through the educational opportunities offered under BRI.

Ultimately, international educational cooperation in Turkestan is not limited to the academic sphere; it is transforming into an effective soft power mechanism in terms of creating regional influence, initiating long-term political partnerships, and strategic guidance.

Keywords: Turkestan, Central Asia, Soft Power, Education, Scholarship.

GÜVENLİKLEŞTİRME PERSPEKTİFİNDEN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE GÜVENLİK [1]

Adem YILMAZ
Gümüşhane Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans, Türkiye
adem99524@gmail.com, 0009-0000-4015-7457
Prof. Dr. Ömer UĞUR
Gümüşhane Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, İİBF, Türkiye
omerugur@gumushane.edu.tr, 0000-0002-8463-5403

ÖZET

Uluslararası ilişkiler literatüründe güvenlik kavramı uzun yıllar boyunca somut ve nesnel tehditlerle ilişkilendirilmiş olup, askeri güç, sınır güvenliği ve ittifak sistemleri güvenliğin temel araçları olarak görülmüştür.1990'larda Soğuk savaşın bitmesiyle birlikte geleneksel güvenlik anlayışı yerini daha çok boyutlu bir anlayış olan genişletilmiş güvenlik anlayışına bırakmıştır. Bu dönüşümün sebeplerini sıralayacak olursak, iklim değişikliği, çevresel bozulma, kitlesel göç, ekonomik kırılganlık ve salgın hastalıklar gibi geleneksel güvenlik anlayışıyla açıklanamayan yeni sorunların ortaya çıkmasıdır. Bu kapsamda genişletilmiş güvenlik anlayışını benimseyen Kopenhag Okulu'nun geliştirdiği güvenlikleştirme teorisi güvenliği nesnel ve askeri tehditlerden ziyade siyasal aktörlerin söylemleriyle inşa edilen bir süreç olarak ele almıştır. Bu çalışma, güvenlikleştirme teorisini temel alarak iklim değişikliğinin nasıl, hangi aktörler ve hangi söylemsel araçlar üzerinden olağanüstü bir tehdit olarak inşa edildiğini kapsamlı biçimde analiz etmektedir. Bunu yaparken, iklim değişikliğinin giderek daha sık varoluşsal bir risk teşkil ettiğini ve bu durumun ulusal ve uluslararası güvenlik stratejilerini, devletlerin sınır yönetimini, enerji politikalarını ve afet planlamalarını nasıl ne şekilde etkilediğini ortaya konmaya çalışılacaktır. Ayrıca, iklim değişikliğinin günümüz güvenlik paradigmasını yeniden şekillendiren temel dinamiklerden biri olduğunu ve güvenlikleştirmenin hem politika üretiminde güçlü bir araç sağladığını hem de demokratik süreçler açısından dikkatle yönetilmesi gereken bir çerçeve sunduğunu vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: İklim Değişikliği, Güvenlikleştirme, Kopenhag, Çevre, Güvenlik

ABSTRACT

[1] Bu çalışma, Adem Yılmaz'ın Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü bünyesinde, Prof. Dr. Ömer Uğur danışmanlığında yürüttüğü "Kopenhag Okulu Çerçevesinde İklim Değişikliğinin Güvenlikleştirmesi" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

In the literature on international relations, the concept of security has long been associated with concrete and objective threats, with military power, border security, and alliance systems seen as the fundamental tools of security. With the end of the Cold War in the 1990s, the traditional understanding of security gave way to a more multidimensional understanding known as expanded security. The reasons for this transformation include the emergence of new problems that cannot be explained by the traditional understanding of security, such as climate change, environmental degradation, mass migration, economic fragility, and epidemics. In this context, the securitization theory developed by the Copenhagen School, which embraces the expanded security concept, approaches security as a process constructed by the discourses of political actors rather than by objective and military threats. This study comprehensively analyzes how climate change is constructed as an extraordinary threat, based on securitization theory, examining which actors and discursive tools are involved. In doing so, it seeks to reveal how climate change increasingly poses an existential risk and how this situation affects national and international security strategies, state border management, energy policies, and disaster planning. Furthermore, it will be emphasized that climate change is one of the fundamental dynamics reshaping today's security paradigm and that securitization both provides a powerful tool in policy-making and offers a framework that must be carefully managed in terms of democratic processes.

Keywords: Climate Change, Securitization, Copenhagen, Environment, Security

1.GİRİŞ

İklim değişikliği, son yıllarda yalnızca çevresel sürdürülebilirlik bağlamında değil, uluslararası güvenlik gündeminin önemli bir bileşeni olarak da görülmeye başlanmıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin toplantılarında iklimle ilgili risklerin ele alınması, Avrupa Birliği'nin güvenlik ve savunma belgelerinde iklime dayalı hassasiyetler üzerinde durulması ve NATO'nun stratejik belgelerinde bu durumu "tehdit çarpanı" olarak tanımlaması, güvenlik anlayışındaki değişimin kurumsal yansımalarıdır. (European Commission, 2016; United Nations Security Council, 2021). Tüm bu gelişmeler, iklim değişikliğinin sadece çevre politikaları çerçevesinde değil, güvenlik konuları içinde de yeniden değerlendirilmekte olduğunu göstermektedir.

1992 Rio Zirvesi sürecinde temelleri atılan uluslararası iklim sistemi, Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşması gibi hukuki metinlerle daha belirgin bir şekil almıştır. Ancak 2000 yıllardan sonra, iklim değişikliği konusunun kalkınma ve çevre politikaları dışında güvenlik stratejileriyle de bağlantılı hale geldiği görülmektedir. İklimle ilişkili doğal afetlerin artması, su ve gıda güvenliği üzerindeki baskılar ve iklim değişikliğiyle ilgili zorunlu göç hareketleri, devletlerin ulusal güvenlik belgelerinde daha fazla yer almaya başlamıştır. Bu gelişmeler, iklim değişikliğini yalnızca bir teknik veya yönetsel sorun olmanın ötesine taşıyarak, yaşamı tehdit eden riskler oluşturan bir durum olarak ele alınmasına neden olmuştur (Homer-Dixon, 1999; Barnett, 2003).

Bu çerçevede, iklim değişikliğinin güvenlik konularına nasıl dahil edildiği, hangi aktörler tarafından hangi söylemlerle tehlike olarak tanımlandığı gibi sorular önem kazanmaktadır. Bu çalışma, güvenlikleştirme teorisini temel alarak iklim değişikliğinin nasıl, hangi aktörler ve hangi söylemsel araçlar üzerinden olağanüstü bir tehdit olarak inşa edildiğini kapsamlı biçimde analiz etmektedir. Bunu yaparken, iklim değişikliğinin giderek daha sık varoluşsal bir risk teşkil ettiğini ve bu durumun ulusal ve uluslararası güvenlik stratejilerini, devletlerin sınır yönetimini, enerji politikalarını ve afet planlamalarını nasıl ne şekilde etkilediği ortaya konmaya çalışılacaktır. Ayrıca, iklim değişikliğinin günümüz güvenlik paradigmasını yeniden şekillendiren temel dinamiklerden biri olduğunu ve güvenlikleştirmenin hem politika üretiminde güçlü bir araç sağladığını hem de demokratik süreçler açısından dikkatle yönetilmesi gereken bir çerçeve sunduğu vurgulanacaktır.

2. ÇEVRE VE GÜVENLİKLEŞTİRME: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çevresel sorunların güvenlik açısından ele alınması, çevre ile siyaset arasındaki ilişkiyi yeniden şekillendirmiştir. Çevresel güvenlik tartışmaları, genellikle doğal kaynakların azalması ve çevre bozulmasının toplumsal etkileri etrafında gelişmektedir. Su, enerji ve gıda gibi temel kaynaklar üzerindeki baskılar, devletlerin ekonomik durumunu ve toplumsal istikrarını doğrudan etkileyebilmektedir. Bu durum, çevresel sorunların dolaylı olarak güvenlik tehditlerini arttırdığını göstermektedir. Özellikle kırılgan alanlarda çevre bozulması, mevcut siyasal ve ekonomik meseleleri kötüleştirerek istikrarsızlığı artırmaktadır (Barnett, 2003).

Güvenlikleştirme yaklaşımı, çevresel sorunların güvenlik gündemine nasıl dahil edildiğini anlamak için önemli bir analiz çerçevesi sunar. Bu bakış açısına göre, bir durumun güvenlik meselesi haline gelmesi yalnızca nesnel tehditlere bağlı değildir; aynı zamanda bu tehditlerin nasıl tanımlandığı ve sunulduğu da etkili olmaktadır. Çevresel sorunlar, siyasi aktörlerin söylemleri aracılığıyla varoluşsal tehditler olarak çerçevelendiğinde, olağanüstü tedbirlerin alınmasını haklı çıkaran bir güvenlik dili gelişmektedir (Buzan vd. , 1998).

Bu bağlamda, güvenlikleştirme süreci belirli temel bileşenler etrafında gelişmektedir. Güvenlikleştirme teorisine göre bu sürecin merkezinde güvenlikleştirme aktörleri, referans nesneleri ve hedef kitle bulunmaktadır. Güvenlikleştirme aktörleri, bir durumu varoluşsal bir tehdit olarak tanımlayıp bu tehdidi kamuya aktaran siyasi elitler, devlet kurumları veya uluslararası kuruluşlardır. Referans nesnesi, korunması gerektiği iddia edilen değer ya da yapılara işaret etmektedir. Çevresel güvenlik bağlamında, bu nesne çoğunlukla toplumun refahı, ekosistemlerin sürekliliği ya da devletin istikrarı olarak tanımlanmaktadır. Hedef kitle, güvenlikleştirme anlatısını kabul ederek olağanüstü önlemlerin meşruiyet kazanmasına yardımcı olan sosyal veya kurumsal aktörleri kapsamaktadır. Bu bileşenlerin bir araya gelmesiyle çevresel meseleler, teknik ya da yönetsel sorunlar olmaktan çıkarak güvenlik politikalarının konusu haline getirmiştir.

3. İKLİM VE GÜVENLİKLEŞTİRME

İklim değişikliği, dünya genelinde meydana gelen çevresel değişmeleri ifade eder. Bu değişmeler, uzun süreli sıcaklık artışları, yağış düzenlerindeki düzensizlikler ve aşırı hava olaylarının sıklığının artması gibi durumları içerir. Bu değişimlerin arkasında, büyük ölçüde insan aktiviteleri nedeniyle ortaya çıkan sera gazı salınımları yer almaktadır. İklim değişikliği

konusu uzun yıllar boyunca çevresel ve bilimsel bir mesele olarak görülse de, bugün bu durum doğrudan güvenlik politikalarıyla bağlantılıdır. İklim değişiklikleri, toplumların yaşam tarzlarını, ekonomi aktivitelerini ve siyasi istikrarlarını etkileyen sonuçlar doğurur. Kuraklık, sel, aşırı sıcak hava dalgaları gibi iklim olayları sadece ekosistem dengelerini bozmakla kalmamakta; bunun yanı sıra gıda üretimini, su kaynaklarının kullanımını ve enerji güvenliğini tehdit edebilmektedir (Barnett, 2003). Bu sebeple iklim değişikliği, çevresel bir mesele olmasının ötesinde, ulusal ve uluslararası güvenlik konularının merkezinde yer alır.

İklimin güvenlikleştirilmesi, iklim kaynaklı risklerin "varoluşsal tehdit" olarak tanınmasıyla ortaya çıkmaktadır. Devletler ve uluslararası kuruluşlar, iklim değişikliğini ulusal sınırları aşan etkileri nedeniyle güvenlik söylemleri çerçevesinde incelemekte ve bu durumu uluslararası iş birliğini gerektiren bir sorun olarak öne sürmektedir. Özellikle azalan su kaynakları ve tarımsal üretimdeki düşüş, ülkeler arası rekabeti artırarak çatışma tehlikesini artırmaktadır. Bu durum, iklimin güvenlik konularında ön sırada yer almasına yol açmaktadır. Ayrıca, iklim değişikliği sonucu meydana gelen göç hareketleri, sınır güvenliği ve mülteci politikaları üzerinde doğrudan bir baskı oluşturmaktadır. Tüm bu gelişmeler, iklimin yalnızca çevresel değil, aynı zamanda sosyal ve siyasi istikrarı tehdit eden bir unsur olarak görülmesine sebep olmaktadır (Homer-Dixon, 1999).

Uluslararası kuruluşların iklim değişikliği ile ilgili açıklamaları, iklim değişikliğinin güvenlik üzerindeki etkilerini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, iklim değişikliğinin barış ve güvenlik üzerindeki etkilerini incelemekte; Avrupa Birliği, iklim-güvenlik stratejileri oluşturmaktadır; NATO ise iklim değişikliğini operasyonel güvenlik açısından değerlendirmektedir (UNSC, 2021). Bu açıklamalar, iklimin güvenlikleştirilmesiyle ilgili kurumsal boyutu açıkça göstermektedir. Örneğin, Avrupa Birliği'nin 2016 tarihli raporu, iklim değişikliğinin dış politika ve güvenlik stratejileriyle doğrudan bağlantılı olduğunu vurgulamış; NATO ise iklim kökenli afetlerin askeri operasyonlara etkilerini değerlendirmiştir (European Commission, 2016).

İklimin güvenlikleştirilmesi, aynı zamanda yeni politika alanlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Enerji güvenliği, su kaynaklarının yönetimi, afet planlaması ve sınır güvenliği gibi konular, iklim değişikliğinin güvenlik boyutuyla doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, iklim değişikliği, devletlerin dış politika tercihlerini etkilemekte; uluslararası kuruluşların gündeminde ise güvenlik başlığı altında incelenmektedir. (Floyd, 2010). Böylece iklimin güvenlikleştirilmesi, çevre meselelerini uluslararası güvenlik gündemine taşımış ve devletlerin ile uluslararası kuruluşların politika önceliklerini yeniden şekillendirmelerine sebep olmuştur. Bu süreç, iklim değişikliğini küresel güvenlik düzeninin ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir.

4. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİ

İklim değişikliğinin güvenlikleştirilmesi, çeşitli aktörlerin söylemleri ve politikaları aracılığıyla şekillenen bir süreçtir. Devletler, iklim değişikliğini giderek daha fazla ulusal güvenlik açısından bir tehdit olarak algılamaktadır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nin 2010 yılında hazırladığı Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde iklim değişikliği, ulusal çıkarları etkileyen bir unsur olarak belirtilmiştir. Benzer şekilde, Avrupa Birliği de iklim değişikliği ekseninde enerji güvenliği ve göç politikalarını gözden geçirmiştir (European Union, 2015).

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 2007 ve 2011 yıllarında iklim değişikliğinin uluslararası barış ve güvenlik üzerindeki etkilerini ele almıştır. Ayrıca, NATO'nun 2021 yılında yayımladığı bir raporda, iklim değişikliği güvenlikte önemli bir faktör olarak tanımlanmıştır. Çevre dostu kuruluşlar ve medya, iklim değişikliğinin toplumsal sonuçlarını vurgulayarak bu sürece katkıda bulunmaktadır. Greenpeace gibi organizasyonlar, iklim değişikliğini insanlık için bir tehdit olarak sunarken, medya bu bilgileri geniş kitlelere ulaştırmaktadır (Boykoff , 2011).

İklim kaynaklı göç, sınır güvenliği ve mülteci politikalarında değişikliklere neden olmaktadır. Özellikle Sahra Altı Afrika'da, iklim değişikliği sebebiyle ortaya çıkan kuraklık ve kıtlık, kitlesel göçleri tetiklemekte ve bu durum güvenlik söylemleriyle bağlantılı hale gelmektedir. Fosil yakıt kullanımının azaltılması ve yenilenebilir enerji yatırımlarının artırılması, güvenlik stratejilerinin temel unsurları haline gelmektedir. Avrupa Birliği'nin enerji politikaları, iklim değişikliğini güvenlik tehdidi olarak tanımlayan yaklaşımlarla doğrudan ilişkilidir.

İklim değişikliğinin neden olduğu doğal felaketler, ulusal güvenlik planlamalarında olağanüstü önlemlerin alınmasını gerektirmektedir. Örneğin, Asya'da artan sel ve fırtına tehlikeleri, afet yönetimi politikalarının güvenilik perspektifiyle yeniden gözden geçirilmesine yol açmıştır. İklim değişikliğinin küresel bir tehdit olarak tanımlanması, devletler arasındaki işbirliği mekanizmalarını güçlendirmektedir. Paris Anlaşması, bu sürecin en net örneklerinden birisidir (UNFCCC, 2015).

Bu çerçevede, iklim değişikliğinin güvenlikleştirilmesi, sadece bir çevresel sorun olarak değil, aynı zamanda siyasi ve toplumsal bir olgu olarak ele alınmalıdır. Güvenlikleştirme söylemleri, uluslararası ilişkilerde yeni işbirliği olanakları oluştururken, aynı zamanda demokratik denetim açısından tartışmalı sonuçlar doğurabilmektedir (Buzan vd., 1998; Trombetta, 2008).

5.SONUÇ

İklim değişikliğinin güvenlik açısından ele alınması, çevresel problemleri uluslararası güvenlik ile ilgili konular arasında öncelikli bir yere taşımıştır. Bu gelişme, ülkelerin ve uluslararası kuruluşların stratejilerini yeniden değerlendirmesine yol açmış ve iklim değişikliğini sadece çevre konusu olmaktan çıkararak güvenlik politikalarının temel unsurlarından biri haline getirmiştir. Fakat güvenliğin öne çıkarılması, sadece çözüm üretimini artıran bir yol değil, aynı zamanda farklı riskler de barındıran bir süreçtir.

Uluslararası ölçekte güvenlik dilinin kullanımı, iklim değişikliğine duyulan ilgiyi artırarak kaynakların daha etkili kullanımını sağlamaktadır; ancak çevre politikalarının dar bir güvenlik bakış açısına sıkıştırılması, demokratik denetim mekanizmalarının zayıflaması ve çevresel meselelerin siyasi amaçlarla istismar edilmesi gibi olumsuz sonuçlara yol açabilir. Bu açıdan bakıldığında, güvenliği merkeze alma süreci, iklim değişikliğini yalnızca çevresel bir mesele olmaktan çıkararak doğrudan güvenlik anlayışının bir parçası haline getirmiştir. Uluslararası dayanışmayı güçlendirmek, kaynakların adil dağıtımını sağlamak ve iklim adaleti yaklaşımını geliştirmek, bu sürecin olumsuz etkilerini en az seviyeye indirgeyerek daha sürdürülebilir ve kapsayıcı çözümler geliştirilmesine katkıda bulunacaktır.

KAYNAKÇA

1. Buzan, B., Wæver, O. ve de Wilde, J., Security: A New Framework for Analysis, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 1998.

2. Homer-Dixon, T., Environment, Scarcity, and Violence, Princeton University Press, Princeton, 1999.

3. Barnett, J., "Security and Climate Change", Global Environmental Change, 13(1), 7–17, 2003.

4. Floyd, R., "The Morality of Security: A Normative Theory of Securitization", Cambridge Review of International Affairs, 23(1), 131–149, 2010.

5. European Commission, Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe – A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy, Brussels, 2016.

6. United Nations Security Council, Maintenance of International Peace and Security: Climate Change and Security, United Nations, New York, 2021.

7. UNFCCC, Paris Agreement, United Nations Framework Convention on Climate Change, 2015.

8. Boykoff, M. T., *Who Speaks for the Climate? Making Sense of Media Reporting on Climate Change*, Cambridge University Press, Cambridge, 2011.

9. UNDP, Human Development Report 2020, United Nations Development Programme, New York, 2020. https://hdr.undp.org (Erişim tarihi: 20.12.2025).

10. IPCC, Climate Change 2021: The Physical Science Basis, Cambridge University Press, Cambridge, 2021. https://www.ipcc.ch (Erişim tarihi: 20.12.2025).

AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI: STRATEJİK ÇERÇEVE VE KÜRESEL ETKİLERİ

Prof. Dr. Ömer UĞUR
Gümüşhane Üniversitesi , İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Türkiye
omerugur@gumushane.edu.tr, 0000-0002-8463-5403

Doç. Dr. Candan YILMAZ UĞUR
Gümüşhane Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, Türkiye
candanyilmaz@hotmail.com, 0000-0002-7915-8040

ÖZET

Avrupa Birliği'nin Yeşil Mutabakatı, 2050 yılına kadar karbon nötr olma hedefleri çerçevesinde, iklim değişikliği ve çevre sorunları ile mücadele ederken, ekonomik sürdürülebilirliği gerçekleştirmek için oluşturduğu bir stratejidir. Bu strateji genel olarak iklim ve çevre politikası gibi gözükse de esasında enerji, sanayi, finans, ulaştırma ve ticaret gibi AB'nin birçok politikasını dönüştürme amacını içinde barındırmaktadır. AB Yeşil Mutabakatı başta sera gazı emisyonlarının azaltılması esas alırken, öte yandan sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, sosyal adaleti ve inovasyonu teşvik ederek, AB iklim ve çevre politikalarının ekonomik ve sosyal politikalarla entegrasyonu hedeflemektedir. Mutabakat temelde karbon nötr ekonomi, adil dönüşüm, döngüsel ekonomi ilkeleri etrafında şekillenmiş olup, bu ilkeleri hayata geçirmek için örneğin Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizması gibi yenilikçi ve zorlayıcı araçları oluşturmuştur. Bu şekilde AB bir taraftan Birlik düzeyinde ekonomik, toplumsal ve çevresel hedefleri gerçekleştirirken, diğer taraftan küresel iklim ve ticaret rejimlerine yön verme iddiasını ortaya koymaktadır. Bu çalışma, AB Yeşil Mutabakatının temel dinamiklerini, bileşenlerini ve uygulama araçlarını inceleyerek, AB'nin bu stratejisi çerçevesinde ekonomik, sosyal ve çevresel süreçlerini ve hedeflerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bunu yaparken, Yeşil Mutabakatın uygulama süreçlerinde karşılaşılabilecek zorluklar ve bu zorluklara karşı AB'nin hangi mekanizmalar çerçevesinde stratejiler geliştirdiği ele alınacaktır. Son olarak AB Yeşil Mutabakatının hem ekonomik hem de iklim rejimleri bağlamındaki küresel etkileri de tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Yeşil Mutabakat, Ekonomi, Çevre, Mekanizma

ABSTRACT

The European Union's Green Deal is a strategy developed to combat climate change and environmental issues while achieving economic sustainability within the framework of its goal to become carbon neutral by 2050. Although this strategy may appear to be primarily about

climate and environmental policy, it actually aims to transform many EU policies, including energy, industry, finance, transport, and trade. While primarily based on reducing greenhouse gas emissions, the EU Green Deal also aims to integrate EU climate and environmental policies with economic and social policies by promoting sustainable economic growth, social justice, and innovation. The Pact is fundamentally shaped around the principles of a carbon-neutral economy, just transition, and circular economy, and has created innovative and challenging tools such as the Carbon Border Adjustment Mechanism to implement these principles. In this way, the EU is pursuing economic, social, and environmental goals at the Union level while also asserting its claim to shape global climate and trade regimes. This study aims to analyze the economic, social, and environmental processes and objectives of the EU within the framework of its strategy by examining the fundamental dynamics, components, and implementation tools of the EU Green Deal. In doing so, it will address the challenges that may be encountered in the implementation processes of the Green Deal and the mechanisms through which the EU develops strategies to overcome these challenges. Finally, the global impacts of the EU Green Deal in both economic and climate regime contexts will also be discussed.

Keywords: European Union, Green Deal, Economy, Environment, Mechanism

1. GİRİŞ

20. yüzyılın sonlarından itibaren hızla derinleşen iklim değişikliği krizi günümüzde çevresel, ekonomik ve toplumsal bir tehdit haline dönüşmüştür. Bu sınır tanımayan sorun, devletlerin artık ne kendi sınırları içinde etkilerini sınırlayabildiği ne de başka ülkelerden kaynaklanacak sonuçlardan korunabil(eceği)diği bir durumu oluşturmaktadır. Sorunun bu ciddiyeti karşısında, devletlerin ve hükümetlerin iklim değişikliği ile mücadele de kapsamlı ve uzun vadeli stratejiler geliştirmesi de kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu bağlamda, 1990'lardan itibaren iklim değişikliğiyle mücadelede önemli roller üstlenen Avrupa Birliği (AB), sera gazı salınımlarının azaltılmasına yönelik çeşitli düzenlemeler ile uyum sürecine ilişkin birçok önlemi hayata geçirmiştir. 2000'li yıllardan sonra küresel iklim değişikliğinde lider rol üstlenmeye başlayan AB, bu tarihten itibaren AB düzeyinde daha kapsayıcı ve stratejik adımlar da atmaya başlamıştır. 2019 yılında ilan edilen Avrupa Yeşil Mutabakatı bu adımların en önemlisi olarak ön plana çıkmaktadır. 2050 yılına kadar karbon nötrlüğe ulaşma hedefini temel alan Mutabakat, döngüsel ekonomi, adil geçiş ve ekonomik büyümeyi sürdürülebilirlikle bütünleştirerek, ekonomik, çevresel ve toplumsal boyutlarıyla kapsamlı bir dönüşüme ön ayak olmayı esas almaktadır. Bu strateji iklim değişikliği ile mücadelede AB diğer aktörlere göre birkaç adım öne geçmesini sağlarken, Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizması (CBAM) gibi yenilikçi araçlarla küresel ticaret ilişkilerini yeniden şekillendirmeyi hedeflemektedir. Bu çalışma, Avrupa Yeşil Mutabakatının temel dinamiklerini, bileşenlerini ve uygulama araçlarını inceleyerek, AB'nin bu stratejisi çerçevesinde ekonomik, sosyal ve çevresel süreçlerini ve hedeflerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bunu yaparken, Yeşil Mutabakatın uygulama süreçlerinde karşılaşılabilecek zorluklar ve bu zorluklara karşı AB'nin hangi mekanizmalar çerçevesinde stratejiler geliştirdiği ele alınacaktır. Son olarak AB Yeşil Mutabakatının hem ekonomik hem de iklim rejimleri bağlamındaki küresel etkileri de tartışılacaktır.

2. AVRUPA YEŞİL MUTABAKATIN TEMEL HEDEFLERİ VE STRATEJİLERİ

Küresel iklim değişikliği konusu, bugün hemen hemen bütün ülkelerin gündemi meşgul eden konuların başında gelmektedir (Uğur, 2019). İklim değişikliğinin etkilerin giderek artmaya başlaması ile iklim değişikliğiyle mücadelede kapsamında uyum ve azaltım politikaları hem uluslararası düzeyde hem de ulusal düzeyde önem kazanmaya başlamıştır. Bu bağlamda, AB iklim değişikliği ile mücadele konusunda hem sera gazlarının azaltımı konusunda hem de iklim değişikliğine uyum sağlama konusunda bugüne kadar birçok politika ve strateji geliştirmiştir. AB'nin bu kapsamda geliştirdiği politikaların en ileri ve stratejik vizyonunu Avrupa Yeşil Mutabakat ile ortaya koymuştur. Zira Mutabakat sadece çevresel bir program olarak tasarlanmamış, aynı zamanda AB'nin ekonomik ve sosyal politika stratejilerini yeniden şekillendiren kapsamlı bir politika çerçevesi özelliği taşımaktadır (European Commission, 2020). Başka bir deyişle, çevresel sürdürülebilirliği ve ekonomik modernizasyonu eşzamanlı olarak ilerleten bütüncül bir stratejik çerçeve oluşturmaktadır.

AB, bu stratejik vizyon çerçevesinde Avrupa Yeşil Mutabakatı aracılığıyla 2030'a kadar sera gazı emisyonlarını %55 oranında azaltmayı ve 2050'ye kadar Avrupa'yı karbon nötr kıta hâline getirmeyi hedeflemektedir (The Council of the European Union, 2021). Bu hedefler, küresel ısınmayı 2 °C'nin altında tutma ve ideal olarak 1,5 °C'ye çekme yönündeki uluslararası çabalarla uyumlu olup, artan ısınmanın yol açacağı maliyet ve riskleri azaltmayı amaçlamaktadır. AB, emisyon azaltım sürecini hızlandırmayı öngörerek iklim değişikliğiyle mücadelede uzun vadeli kararlılığını ve somut adımlarla süreci yönlendirme kapasitesini güçlendirmektedir. Mutabakat, özellikle döngüsel ekonomi ilkelerini daha güçlü bir şekilde hayata geçirerek, kaynak kullanımı ve çevresel maliyetleri minimize etmeyi amaçlamakta ve böylece AB'nin hem iklim değişikliği mücadeledeki normatif üstünlüğünü hem de küresel rekabet avantajlarını koruma kapasitesini yükseltme vizyonu ortaya koymaktadır (European Commission, 2020). Ayrıca ekonomik ve sosyal dönüşümlerin adil bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için adil geçiş ilkesi de benimsenmektedir.

AB, Yeşil Mutabakat kapsamında belirlenen dönüşüm hedeflerine uyum sağlamak amacıyla enerji, sanayi, ulaşım ve tarım gibi geniş bir alanda yapısal politikalar geliştirmekte ve stratejiler oluşturmaktadır (European Environment Bureau, 2024). Bu bağlamda temel stratejilerin başında karbon yoğun sektörlerde yenilenebilir enerji kullanımı artırmak, fosil yakıtlara bağımlılığı azaltmak, enerji verimliliğini yükseltmek, temiz teknolojilerin geliştirilmesini ve uygulanmasını teşvik etmek, döngüsel ekonomi modellerini hayata geçirilmesi yer almaktadır. Ulaşım ve altyapı alanında ise elektrikli araçlar ve toplum taşıma gibi çevre dostu ulaşım yöntemlerin desteklenmesi öncelikli politika alanları arasında yer almaktadır. Tarım ve sanayi gibi sektörlerde sera gazı emisyonlarının kontrol altına alınması ve üretim süreçlerinin yeşil teknolojiyle dönüştürülmesi de iklim değişikliği ile mücadele de temel politika araçları arasında yer almaktadır (The Council of the European Union, 2021). Bununla birlikte, Sınırda Karbon Düzenlemesi gibi yenilikçi araçlarla bir taraftan AB ekonomisini karbon yoğun ürünlerden uzaklaştırırken, öte yandan küresel ticari ilişkileri yeniden şekillendirmeyi hedeflemektedir. Kısacası, Mutabakat, AB'nin sadece emisyonları azaltmayı değil aynı zamanda ekonomilerini

ve toplumlarını iklim değişikliğinin etkilerine karşı dirençli hâle getirme sürecini ifade etmektedir.

3. AB'DE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ POLİTİKALARININ YENİLİKÇİ BOYUTU

Avrupa Yeşil Mutabakatı öncesinde AB'nin iklim değişikliği ile mücadele konusunda gerek uluslararası düzeyde gerekse Birlik düzeyinde çeşitli politika araçları ve mekanizmaları geliştirmiştir (Uğur ve Çelik Evşan, 2024: 308). Ancak Yeşil Mutabakat öncesi dönemdeki politikalar ve mekanizmalar, her ne kadar AB'nin yüksek motivasyon ve iradesi olsa da, iklim değişikliği ile mücadeleyi ağırlıklı olarak emisyonların azaltılması, yenilenebilir enerji kullanımın artırılması ve enerji verimliliği gibi sınırlı hedefler çerçevesinde ele almıştır. Bu hedefler çerçevesinde önemli başarılar elde edilmiş olsa da, iklim politikalarını ekonomik, sosyal ve ticari boyutları bütün olarak ele almakta tam anlamıyla başarı sağlanamamıştır. Avrupa Yeşil Mutabakatı ise iklim değişikliği ile mücadeleyi çevre politikalarının ötesine taşıyarak, ekonomik, teknolojik, toplumsal, kurumsal ve politik dönüşümü içine alan yenilikçi bir yaklaşım olarak ortaya çıkmaktadır (De Sadeleer, 2025).

Avrupa Yeşil Mutabakatı, iklim değişikliğini ve politikasını AB'nin büyüme ve kalkınma stratejisinin merkezine koymaktadır. Mutabakat çerçevesinde hem iklim değişikliği ile mücadele de hem de büyüme hedeflerini gerçekleştirmede teknoloji ve inovasyon merkezi bir rol oynamaktadır. Gerçekten de karbon nötr bir ekonomiye geçiş süreci kısıtlayıcı düzenlemeler yerine temiz teknolojiye yönelik yatırımlar, yeni nesil enerji çözümleri için AR-GE faaliyetleriyle desteklenmesi sürdürülebilir ve rekabetçi bir ekonomik dönüşüm ön plana çıkmaktadır (European Environment Bureau, 2024). Nitekim özellikle ulaşım sektöründe elektrikli araçların yaygınlaştırılması ve şarj altyapısının geliştirilmesi, emisyonların azaltılmasında stratejik öneme sahip olmakla birlikte, yeni teknolojilere yapılacak yatırımlar aracılığıyla ekonomik büyümeyi ve istihdamı destekleyen önemli bir araç olarak haline gelmektedir. Benzer şekilde, rüzgâr ve güneş enerjisi yatırımlarının artırılması ve enerji verimliliği teknolojilerinin teşvik edilmesi, AB'nin fosil yakıtlara bağımlılığını azaltarak enerji arz güvenliğini güçlendirmekte ve aynı zamanda düşük karbonlu bir ekonomiye geçiş sürecini destekleyerek sürdürülebilir büyümeye katkı sağlamaktadır (Wolf et al., 2021). Bu şekilde, bir yandan iklim değişikliği ile mücadelede normatif üstünlük el de edilirken, öte yandan geliştirilen teknoloji ve yeniliklerle küresel rekabette avantaj sağlanması da mümkün olmaktadır.

Avrupa Yeşil Mutabakat sürecinde finansman mekanizmaları ve teşvik programları da dönüşümün etkin bir şekilde uygulanabilmesi için kritik bir rol oynamaktadır (Fleming ve Mauger, 2021). Ekonomik büyüme ve iklim hedefleri eş zamanlı olarak gerçekleştirilebilmesi için bu mekanizmalar, yeşil yatırımların teşvik edilmesi, temiz teknoloji ve enerji verimliliği projelerinin hayata geçirilmesi ve ekonomik dönüşümün finansal sürdürülebilirliğinin sağlanması ile doğrudan bağlantılıdır. Ayrıca Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizması (CBAM) gibi araçlarla iklim politikasını dış ticaret ve rekabet politikalarıyla entegre edilerek, hem karbon yoğun üretim süreçlerine sahip ürünlerle karbon nötr ürünler arasındaki adil rekabet koşulların oluşması sağlanırken, hem de iklim hedeflerine uyumlu ekonomik dönüşümü

desteklemesi söz konusu olabilmektedir (The Council of the European Union, 2021). Bu yönüyle Yeşil Mutabakat, AB'nin iklim değişikliğiyle mücadelede norm koyucu ve yönlendirici aktör olma iddiasını pekiştiren yenilikçi bir politika çerçevesi sunmaktadır.

Önceki politikalar çerçevesinde farklı olarak, Yeşil Mutabakat 2050 yılında karbon nötr gibi uzun vadeli bağlayıcı hedefler koymakta ve bu hedefleri Avrupa İklim yasası çıkararak güçlendirmektedir. Mutabakat, tüm üye ülkeler için ortak ve bağlayıcı hedefler koysa da, AB ülkelerinin ekonomik yapıları, enerji üretim kaynakları ve sanayileşme düzeyleri, iklim politikalarının uygulanmasında farklı kapasite ve ihtiyaçları göz önüne alarak, "adil geçiş" ilkesini temel bir unsur olarak benimsemiştir (European Commission, 2020). Yeşil Mutabakat kapsamında 'adil geçiş' ilkesi, iklim değişikliği ile mücadeledeki ekonomik, teknolojik, toplumsal, kurumsal ve politik dönüşüm sürecinde en fazla etkilenecek bölgelerin ekonomik ve sosyal açıdan desteklenmesini ifade etmektedir. Bu bağlamda, Adil Geçiş Mekanizması ve Adil Geçiş Fonu gibi araçlarla hem ekonomik dönüşümün adil ve dengeli gerçekleşmesi hem de toplumsal eşitsizliklerin azaltılması hedeflenmektedir (Sandmann et al., 2024). Böylece iklim hedeflerine ulaşılırken, üye ülkeler arasındaki ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin derinleşmesinin önüne geçilirken, politikanın da tutarlı bir şekilde uygulanmasının önü açılmaktadır.

4. YEŞİL MUTABAKATIN KÜRESEL ETKİLERİ

İklim değişikliği ile mücadele AB'nin önem verdiği konuların başında gelmektedir. Bu konuda attığı adımlarla ve hayata geçirdiği politikalarla küresel bir aktör olduğunu kanıtlamış durumdadır (Aksoy ve Uğur, 2016; Uğur ve Çelik Evşan, 2024). AB'nin iklim değişikliği konusunda ortaya koyduğu hedefler bir taraftan normatif bir amaca hizmet ederken öte yandan stratejik ve pragmatik gerekçeleri de hizmet etmektedir. Bu bağlamda, iklim değişikliği ile mücadele AB'nin son on yıllar içerisinde, uluslararası politikada aktörlüğünü güçlendirecek normatif araçlar arasında etkili bir şekilde yer verdiği politika alanlarından birine dönüşmüştür (Uğur ve Çelik Evşan, 2024: 319). Stratejik ve pragmatik açıdan bakıldığında, çevresel hedeflerin AB'nin ekonomik yapılarının modernleştirilmesine öncülük etmesi ve küresel anlamda Birliğe rekabet avantajı sağlamayacak bir politika alanı olarak görülmektedir.

Avrupa Yeşil Mutabakatı, AB'nin sadece Birlik düzeyindeki ekonomik, çevresel ve toplumsal dönüşümü değil aynı zamanda AB'nin özellikle Kyoto Protokolünden itibaren küresel düzeyde üstelendiği iklim diplomasisindeki liderlik hedefinin temelini oluşturmaktadır (Earsom ve Petri, 2025). Zira Mutabakat, iklim değişikliği ile etkili mücadele konusunda uluslararası işbirliklerinin kurulması ve güçlendirilmesini zorunlu bir unsur olarak görmektedir. AB'nin küresel iklim rejimine liderlik yapabilmesi ve diğer ülkelerle ilişkilerini yeniden şekillendirmesinde Yeşil Mutabakat iklim diplomasi aracı olarak ön plana çıkmaktadır. Nitekim Yeşil Mutabakat Paris Anlaşmasında belirlenen ve karbondan arındırılmış bir ekonomi hedefini küresel ölçekte benimsenmesi teşvik etmekte ve sınırda karbon düzenleme mekanizması gibi ekonomik araçları da kullanarak iddialı iklim politikalarını uygulamaya yönlendirmektedir. Böylece Yeşil Mutabakat, hem AB'nin normatif açıdan iklim değişikliği ile mücadeledeki gereklilikleri kurumsallaştırmakta da hem de küresel düzeyde aktör olarak konumlanmasını

sağlarken iklim yönetişiminde norm ve standart belirleyici bir rol üstlenmesine imkan tanımaktadır (Uğur ve Çelik Evşan, 2024).

Yeşil Mutabakatın küresel ticaretin ve rekabetin de yeniden şekillenmesinde de önemli bir etkisi söz konusu olabilmektedir. AB'nin önemli bir pazar gücüne sahip olması, Yeşil Mutabakat tarafından belirlenen iklim standartları AB ile ticaret yapan bütün ülke ve şirketleri doğrudan ilgilendirmekte ve buna göre hareket etmeleri gerekmektedir (Sandri et al.,, 2023). Nitekim Yeşil Mutabakatın temel hedefleri arasında yer alan nötr ekonomi hedefi, karbon yoğun üretim süreçlerine sahip ülkeleri karbon nötr olmaya zorlamaktadır. AB özellikle Pazar gücünü de kullanarak Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizması (CBAM) gibi araçlarla karbon yoğun üretim yapan demir-çelik, çimento ve alüminyum gibi karbon yoğun sektörler üzerinde karbon maliyeti oluşturarak hem karbon kaçağını önlemeyi hem de teknolojik dönüşüm yoluyla düşük karbonlu üretim süreçlerini teşvik etmektedir (Özekan, 2023: 271). Bu şekilde iklim değişikliği ile mücadele ederken AB düzeyindeki yeşil dönüşüm sürecinde rekabet gücünü korumakla kalmayıp, küresel düzeyde de sürdürülebilir üretim ve ticaret standartlarının oluşmasına öncü ve lider konuma geçmesi söz konusu olmaktadır.

Bu süreçte, AB ile yoğun ticari faaliyetleri olan ülkeler için Yeşil Mutabakat gereklilikleri çerçevesinde uyum süreçlerini oluşturmalarını zorunlu hale gelmektedir. Zira yeni şartlar altında üretim süreçleri ve rekabet koşulları bu uyumu zorunlu kılmaktadır. Karbon yoğun sektörlerin bu yeni şartlar altında maliyet yapıları Mutabakatın getirdiği rekabet şartlarını uygun olmayacaktır. Bu bağlamda, AB ile güçlü ticari bağları olan Türkiye'nin de bu süreçten doğrudan etkilenmesi kaçınılmazdır (Özekan, 2023: 275) . Bu nedenle, karbon yoğun üretime sahip sektörlerin AB ile olan ticaretleri sürdürebilmeleri ve rekabet güçleri koruyabilmeleri için hızlı bir şekilde Yeşil Mutabakat kriterlerine göre uyum sağlamaları büyük önem taşımaktadır. Böylece Türkiye'nin yenilenebilir enerji, enerji verimliliği ve sürdürülebilir üretim alanlarında uzun vadeli rekabet üstünlüğü kazandıracak bir süreci oluşturacaktır. Ayrıca Türkiye-AB ilişkilerinde en zorlu başlıkların başında gelen çevre faslı müzakerelerinde sürecin ilerleyişi Türkiye'nin AB kritelerine uyum sağlaması açısından bir referans noktası da oluşturacaktır.

5. SONUÇ

Küresel iklim değişikliği konusu, bugün dünyanın ve ülkelerin gündemini meşgul eden ve buna buna bağlı olarak iklim değişikliğinin birçok etkisi, azaltma ve uyum yollarıyla üstesinden gelmeye odaklandıkları görülmektedir. Bu hususta, Avrupa Birliği de gerek uyum gerekse azaltma yöntemleriyle iklim değişikliği ile mücadele ciddi adımlar atıldığı görülmektedir. AB'nin bu çabaları bugün emisyonları sıfırlamayı amaçlayan ve Avrupa Yeşil Mutabakat olarak nitelendirilen bir politikayı da hayata geçirerek dünyadaki diğer devletlere ve toplumlara örnek oluşturacak bir düzeye ulaşmıştır. Yeşil Mutabakat Paris Anlaşmasında belirlenen ve karbondan arındırılmış bir ekonomi hedefini küresel ölçekte benimsenmesi teşvik etmekte ve sınırda karbon düzenleme mekanizması gibi ekonomik araçları da kullanarak iddialı iklim politikalarını uygulamaya yönlendirmektedir. Böylece Yeşil Mutabakat, hem AB'nin normatif açıdan iklim değişikliği ile mücadeledeki gereklilikleri kurumsallaştırmakta da hem de küresel düzeyde aktör olarak konumlanmasını sağlarken iklim yönetişiminde norm ve standart

belirleyici bir rol üstlenmesine imkan tanımaktadır. AB özellikle Pazar gücünü de kullanarak karbon yoğun üretim yapan karbon yoğun sektörler üzerinde karbon maliyeti oluşturarak hem karbon kaçağını önlemeyi hem de teknolojik dönüşüm yoluyla düşük karbonlu üretim süreçlerini teşvik etmektedir. Bu şekilde iklim değişikliği ile mücadele ederken AB düzeyindeki yeşil dönüşüm sürecinde rekabet gücünü korumayı sağlamakla kalmayıp, küresel düzeyde de sürdürülebilir üretim ve ticaret standartlarının oluşmasına öncü ve lider konuma geçmesi söz konusu olmaktadır. Ancak Avrupa Yeşil Mutabakatın uygulanmasının önünde önemli zorluklarla da mevcuttur. Özellikle, Covid-19 pandemesi ve sonrasında Ukrayna Rusya savaşı, AB'nin 2019 yılında formüle ettiği iklim ve enerji stratejilerin uygulanmasını karmaşık hale getirmiştir. Bu gelişmeler enerji arz güvenliği, maliyet artışları ve tedarik zincir aksaklıklarına neden olmuş, bu ise AB'nin Yeşil Mutabakat hedeflerini uygulama kapasitesini doğrudan etkileyen süreci oluşturmuştur.

KAYNAKÇA

Aksoy, M., & Uğur, Ö., *Avrupa Birliği'nin Dış Politikadaki Aktörlüğüne Etki Eden Güç Unsurları: Sivil Güç, Askeri Güç ve Normatif Güç*, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12(1), 213–227, 2016

De Sadeleer, N., *The European Green Deal: Greenwashing Compounded by Deregulation (Omnibus Law) or a Genuine Paradigm Shift?*, European Journal of Risk Regulation, First View, pp. 1–32

Earsom, J., & Petri, F., *Winds of change? The impact of the European Green Deal on the practice of EU climate diplomacy*, Journal of European Integration, 2025.

European Commission, *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing the framework for achieving climate neutrality and amending Regulation (EU) 2018/1999 (European Climate Law)*, COM(2020) 80 final, Brussels, 2020.

European Environment Bureau, The European Green Deal (EGD) Knowledge Brief: The Green Deal in 2024 — Taking stock and Perspectives from Asia, 14 November 2024. Available at: https://eeb.org/wp-content/uploads/2025/05/The-European-Green-Deal-Knowledge-Brief.pdf

Fleming, R. C., & Mauger, R., *Green and Just? An Update on the 'European Green Deal'*, Journal for European Environmental & Planning Law, published online 10 February 2021.

Özekan, D., *European Union Carbon Border Adjustment Mechanism: A SWOT Analysis for Türkiye*, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 21(3), 265–281, 2023.

Sandmann, L., Bülbül, E., Castaño-Rosa, R., Hanke, F., Großmann, K., Guyet, R., Jiglau, G., Laakso, S., Nuorivaara, E., & Vornicu, A., *The European Green Deal and its translation into action: Multilevel governance perspectives on just transition*, Energy Research & Social Science, 115, 2024.

Sandri, S., Hussein, H., Alshyab, N., & Sagatowski, J., *The European Green Deal: Challenges and opportunities for the Southern Mediterranean*, Mediterranean Politics, 30(1), 196–207, 2025.

The Council of the European Union, *Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021 establishing the framework for achieving climate neutrality and amending Regulations (EC) No 401/2009 and (EU) 2018/1999 (European Climate Law)*, Official Journal of the European Union, L 243/1, 2021.

Uğur, Ö. ve Çelik Efşan, N., *Avrupa Birliği İklim Değişikliği Politikası: Politik Fırsatlar İçin İtici ve Destekleyici Faktörler*, Uluslararası Ekonomi İşletme ve Politika Dergisi, 8 (2), 305–327, 2024.

Uğur, Ö., *Climate Change in Global Politics in the Postmodern Era: A New Challenge and Responses*, Uğur, Ö. ve Doğan, K. C. (Ed.), Contemporary Debates on Politics and Public Administration in the Postmodern Era içinde, Peterlang Publication, 2019.

Wolf, S., Teitge, J., Mielke, J., Schütze, F., & Jaeger, C., *The European Green Deal – More Than Climate Neutrality*, Intereconomics: Review of European Economic Policy, 56(2), 99–107, 2021.

HIRVATİSTAN-BOSNA SINIRINDA DİJİTAL BAN-OPTİKON: GÖZETİM TEKNOLOJİLERİNİN GERİ İTME MEKANİZMALARINDAKİ İKİLİ ROLÜ

Arş. Gör. Dr. Yusuf FİDAN
NEVU/İİBF/Uluslararası İlişkiler Bölümü
yusuffidan@nevsehir.edu.tr - 0000-0003-4975-5845

ÖZET

Avrupa Birliği'nin (AB) "akıllı sınırlar" vizyonu, sınır yönetiminde teknolojik entegrasyonu şeffaflık, verimlilik ve hümanizm vaat eden bir yaklaşım olarak sunmaktadır. Ancak Hırvatistan-Bosna sınırı özelindeki pratikler, bu vaadin aksine teknolojinin hak ihlallerini sistematik hale getiren ve şiddeti gizleyen bir işlev gördüğünü açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu çalışma, 2020-2024 yılları arasındaki Border Violence Monitoring Network (BVMN) verileri, Frontex operasyonel raporları, saha raporları ve insan hakları örgütü verileri ışığında, gözetim teknolojilerinin geri itme (pushback) süreçlerindeki ikili rolünü ele almaktadır. Çalışmanın temel araştırma sorusu; drone'lar, termal kameralar ve veri paylaşım sistemi gibi teknolojik gözetim araçlarının, sınır şiddetini nasıl hem operasyonel olarak mümkün kıldığı hem de hukuki ve kamusal alanda nasıl görünmez kıldığıdır.

Çalışmada teknolojik gözetim mekanizmaların sorumluluğu dağıtan ve hesap verebilirliği ortadan kaldıran bir mekanizma olarak işlediği savunulmaktadır. Analiz edilen vakalarda; drone'lar ve termal kameralar aracılığıyla sığınmacıların on kilometre öteden "beyaz noktalara" indirgenerek tespit edildiğini, EUROSUR gibi sistemlerle koordinatların anlık paylaşıldığını ve müdahale sonrasında kanıtların sistematik olarak yok edildiğini göstermektedir. Çalışma, Bigo'nun Ban-optikon kavramından yola çıkarak, sınır güvenliği teknolojilerinin "akıllı" ve "objektif" olarak sunulmasına karşın, pratikte insan hakları ihlallerini derinleştirdiğini ve aynı zamanda sorumluluğu belirsizleştirdiğini savunmaktadır. Hırvatistan'ın 2023'te Schengen üyeliğinin ardından teknoloji kullanımının artması, AB'nin göç politikalarındaki çelişkiyi de ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, gözetim teknolojilerinin sınır kontrolündeki yükselişi, hem hukuki hem etik açıdan acil müdahale gerektiren sistematik bir görünmezlik rejimine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijital Ban-optikon, Geri İtme, Frontex, EUROSUR, AB Sınır Politikaları.

1. GİRİŞ

2021'in Kasım ayının soğuk bir gecesinde, Una Nehri kıyısında bir Afgan ailesi yalnız ve umutsuz bir şekilde karanlıkta beklemektedir. Bu esnada nehirden gelen su sesi, gecenin sessizliğinde ve belirsizliğin tam ortasında bir umut melodisi gibi yankılanmaktadır. Anne, baba ve iki çocuktan oluşan bu aile, aylardır Bosna-Hersek'ten Hırvatistan sınırını geçmeyi denemekte ve her seferinde sınır güçleri tarafından geri itilmektedirler (Human Rights Watch, 2023a; BVMN, 2024d). Ancak başka bir gece farklı olarak sesin kaynağı değişmiştir. Zira bu kez ses nehirden değil gök yüzünden gelmektedir. Bu ses gökyüzünde görünmez bir gözün varlığını haber vermektedir. Bir drone, termal kameraları ile kilometrelerce öteden ailenin vücut ısısını algılayarak bu ailenin koordinatlarını

anlık olarak Hırvatistan sınır güçlerine iletmektedir. Aile, henüz sınırı geçmeden, henüz Hırvat topraklarına ayak basmadan, teknolojik bir sistem tarafından tanımlanmış ve kaydedilmiştir. Esasen bu küçük hikaye, modern sınır güvenliğinin çelişkilerle dolu doğasını ortaya koymaktadır. Sınır artık yalnızca bir tel örgü, bir nehir, bir dağ ya da tepe veya bir duvar değildir. Sınır artık aynı zamanda, görünmez bir veri ağıdır (Basilien-Gainche, 2025, s. 309; Vaughan-Williams, 2015).

Geleneksel sınır güvenliği anlayışında fiziksel engeller, polis ve askeri devriye ve kontrollerine dayanırken, bu yeni dönemde "Akıllı Sınırlar" yaklaşımı bu yapıyı kökten dönüştürmüştür ve de dönüştürmeye devam etmektedir (Bialasiewicz, 2012, s. 852; Jeandesboz, 2016). Avrupa Birliği, sınır yönetiminde dijital teknolojilerin entegrasyonunu "insani, şeffaf ve verimli" bir süreç olarak pazarlamaktadır. Dahası AB'ye göre bu teknolojiler bir taraftan güvenliği artırırken diğer taraftan da daha insani bir mekanizma olacağını vaat etmektedirler (Woude, 2025; Frontex 2019; BVMN, 2024b). Ancak sahadan gelen veriler, Border Violence Monitoring Network (BVMN) raporları ve insan hakları örgütlerinin belgeleri bu söylem ile pratiğin uyumsuz olduğunu göstermektedir (BVMN, 2025a; BVMN, 2024e). Bu çerçevede Hırvatistan-Bosna sınırında 2020-2023 yılları arasında kaydedilen yaklaşık 30,000 geri itme vakası yaşanmıştır. Bu da sınır güvenliğinini sağlanması hususunda teknolojik ilerlemenin aynı zamanda sistematik hak ihlallerini kolaylaştırabildiğin ve aynı zamanda bu ihlallerin görünmez kılınmasına neden olabileceğini göstermektedir (BVMN, 2024e, s. 5; Human Rights Watch, 2023, s. 13).

Bu çalışmanın temel savı şudur: gözetim teknolojileri sadece yasa dışı geçişleri engellemekle kalmamakta; aynı zamanda şiddeti operasyonel hale getirip görünmez kılarak bir "Banoptikon" (dışlama rejimi) rejimini ortaya çıkmasına yardımcı olmaktadır. Didier Bigo'nun kavramsallaştırdığı *Banoptikon,* Foucault'nun *Panoptikon'*undan farklı olarak göçmeni disipline etmekten ziyade onları sistem dışında tutmayı amaçlamaktadır (Bigo, 2002, s. 82; Glušac, 2014, s. 166; Lebbe, 2011, ss. 88-89). Hırvatistan sınırında kullanılan drone'lar, termal kameralar, kalp atışı dedektörleri, EUROSUR veri paylaşım sistemi ve biyometrik teknolojiler, gibi bir çok teknolojik sistem bu dışlama rejiminin temelini oluşturmaktadır. Bu teknolojiler, göçmenleri "beyaz noktalara", "veri setlerine" ve "risk kategorilerine" indirgeyerek insani boyutlarını göz ardı etmektedir ve göçmenleri yalnızca nesnelere dönüştürmektedir (Topak, 2020, s. 1860; Molnar, 2019, s. 314). Bu çerçevede, bir drone operatörü ile sığınmacı (veya göçmen veya mülteci) arasındaki fiziksel ve duygusal mesafe, Weber'in tanımladığı rasyonel bürokrasinin en uç noktasını ortaya koymaktadır. Bir bakıma şiddet, teknik bir prosedüre dönüşmekte ve böylece ahlaki sorumluluk ortadan kaldırmaktadır (Bauman, 1989, akt. Lyon, 2010, s. 333).

Schengen üyeliği sonrasında Hırvatistan'ın sınır kontrol sistemlerinde ciddi bir dönüşüm yaşanmıştır. Hırvatistan'ın Ocak 2023'te Schengen Bölgesi'ne dahil olması ile beraber, Zagreb bu teknolojik gözetim mekanizmalarına ağırlık vermiştir (Human Rights Watch, 2023b; BVMN, 2024e, s. 5; BVMN, 2024f). Bu kapsamda, Hırvat yetkililerin geri itme operasyonlarında şiddet kullanımının arttığı, teknolojik ekipmanların daha yaygın kullanıldığı ve 742 sınır polisinin mobil ekiplere yeniden tahsis edildiği raporlanmıştır (BVMN, 2024e, s. 5; BVMN, 2024f). AB Schengen sistemine geçtikten hemen sonra Hırvatistan'ın böyle bir tutuma geçmesi AB'nin bu yöndeki

etkisini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu gelişmeler, AB'nin göç politikalarındaki temel çelişkiyi gözler önüne sermektedir. Bir yandan insan hakları ve hukukun üstünlüğü söylemsel bakımlardan vurgulanırken, diğer yandan değişen ve gelişen teknoloji aracılığıyla sistematik hak ihlalleri de normalleştirilmektedir (Isakjee vd., 2020, s. 1768).

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Michel Foucault'nun ünlü Panoptikon kavramını, modern disiplin toplumunun gözetim pratiğini açıklamak için Jeremy Bentham'ın hapishane metaforundan yola çıkarak oluşturmuştur (Bigo, 2008, ss. 37-38; Lebbe, 2011, ss. 83-84). Panoptikon'da merkezi bir gözetleme kulesi etrafında düzenlenmiş hücreler bulunmaktadır ve mahkumlar gözlendikleri hissiyle kendilerini kontrol ve disipline etmektedirler. Ancak Didier Bigo'nun ortaya attığı Banoptikon kavramı, sınır güvenliği bağlamında Panoptikondan daha farklı konuya ve olguya temas etmektedir (Bigo, 2008, Lyon, 2010, s. 327-328; Walfish, 2020). Bu çerçevede sınırda amaç göçmeni eğitmek veya disipline etmek olmadığından (panoptikon kavramı) onu fiziksel ve hukuki olarak sistem dışına atmak (ban-optikon kavramı) daha uygun düşmektedir (Davies vd.., 2017, s. 1267). Etimolojik olarak, “ban" kelimesi dışlama ve yasaklama anlamına gelirken, "opticon" gözetim anlamına gelmektedir; bu iki kavramın birleşimi, gözetimin amacının artık kontrol altına alma değil, dışlama olduğunu vurgulamaktadır (Lyon, 2010, s. 329; Muller, 2004, s. 286).

Banoptikon'un üç temel noktası bulunmaktadır ve bunlar Hırvatistan sınırındaki uygulamalarla doğrudan örtüştüğü savunulabilir. Öncelikle profilleme süreçleri bu doğrultudadır. Nitekim, herkes izlenmektedir. Ancak sadece bazıları (göçmenler, Müslümanlar, "riskli" olarak tanımlanan gruplar-vb.) şiddete maruz kalmaktadırlar (Bigo, 2008, s. 109; Glušac, 2014, s. 166). Hırvatistan sınırında EUROSUR sistemi ve termal kameralar, sürekli olarak sınır bölgesini taramakta ve algoritmalar aracılığıyla "normal" hareketlerden "anormal" hareketleri ayırmaktadır (BVMN, 2024e, s. 5; BVMN, 2020b; BVMN, 2023). 2024 yılında BVMN'nin raporlarına göre Hırvat polisinin özellikle Afgan, Pakistanlı, Suriyeli ve Faslı göçmenlere yönelik sistematik şiddet uyguladığını göstermektedir (BVMN, 2024g, s. 14-15). Örneğin, Tunuslu 66 yaşındaki Omar T. ve Faslı 33 yaşındaki Hossam D., Şubat 2023'te ayrı ayrı geri gönderilmeleri sırasında Hırvat polisinin telefonlarını, şarj cihazlarını ve şarj aletlerini aldığını söylemiştir (Human Rights Watch. (2023a). Yine Faslılara yönelik olarak Kasım 2023'te dört Faslı erkek, polis memurları tarafından dövüldükten sonra eşyaları yakılmıştır (Tondo ve Hawkins, 2024). Bu da söz konusu sınır kontrol mekanizmasının aynı zamanda ırkçı bir şekilde yapıldığını ortaya koymaktadır. İkinci temel husus da önleyici müdahalerdir. Bu sınır sistemleri ile suç işlenmeden, yani sınır henüz geçilmeden müdahale edilmektedir (Lyon, 2010, s. 329; Wienroth, M., & Amelung, 2023). Drone'lar ve termal kameralar sayesinde göçmenler, Hırvatistan topraklarına ayak basmadan kilometrelerce mesafeden erken tespit edilmekte ve koordinatları paylaşılmaktadır (Isakjee vd., 2020). BVMN'nin raporunda, bir grup göçmenin Bosna tarafında ilerlerken tespit edildikleri ve Hırvat polisinin onları Korana Nehri'ne zorla geriittiği belirtilmektedir (BVMN, 2025a; 2025b, s. 26). Son husus ise istisna halinin normalleşmesidir. Bir başka ifadeyle sınır bölgesi artık hukukun askıya alındığı bir alan haline gelmektedir (Basilien-Gainche, 2025, s. 310; Topak, 2020, s. 1861). Agamben'in "çıplak yaşam"

(bare life) kavramını hatırlatan bu istisna hali, göçmenlerin hukuki korumadan yoksun bırakıldığı ve yalnızca biyolojik varlıklar olarak muamele edildikleri bir alanın oluşturulmasını ifade etmektedir (Agamben, 1998, Topak, 2020, s. 1863'te akt.). Hırvatistan sınırında 2020-2024 yılları arasında kaydedilen geri itme vakalarının %86'sında, göçmenlerin telefonlarının alındığı veya kırıldığı belirtilmektedir (BVMN, 2025b, s. 10). Bu durum, sadece bireylerin iletişim haklarının elinden alınmasını değil, aynı zamanda göçmenleri hukuki yardıma erişimden mahrum bırakmakta ve onları tamamen savunmasız hale gelmesine yol açmaktadır.

Teknolojik gelişmeler, Banoptikon'un işleyişi için elzemdir. Zira insan gözünün yetişemediği mesafelerde ve koşullarda gözetimi mümkün kılmaktadır (Amoore, 2006, ss. 343-344). Termal kameralar, gece karanlığında ve yoğun ormanlık alanlarda dahi göçmenlerin vücut ısısını algılayarak onları takip edebilmektedir. Hırvatistan sınırında 2024 yılında en az 41 kişinin cesetlerinin nehirlerde ve ormanlarda bulunması, bu sistemin somut bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır (BVMN, 2025, s. 26; BVMN, 2024f, s. 29). Teknoloji, söz konusu bu ölümleri göçmenlerin daha tehlikeli rotalara yöneldiği için kolaylaştırmakta ve de sorumluluğu dağıtarak ve kanıtları silerek bu trajedileri görünmez kılmaktadır.

3. DİJİTAL GÖZETİM MİMARİSİ VE TESPİT TEKNOLOJİLERİ

Frontex'in Çok Amaçlı İnsansız Hava Araçları Sistemi (Multipurpose Aerial Surveillance - MAS), AB sınırlarında gözetim teknolojisinin en önemli örneklerden birini oluşturmaktadır (European Border and Coast Guard Agency, 2018). Hırvatistan sınırında 18 Temmuz 2018'den itibaren Frontex uçakları ve görsel veri akışı sistemleri, Hırvat sınır polisine "yakalama operasyonları" için destek sağlamaktadır (Tučkorić, 2025). Avrupa Komisyonu'nun 2018 raporuna göre, Bosna-Hırvatistan sınırını güvence altına almak için gözetleme kuleleri, termal görüş kameraları, drone'lar, helikopterler ve dikenli teller gibi AB fonlarıyla satın alınan teknolojiler kullanılmaktadır (European Commission, 2018; BVMN, 2021, s. 2). Bu teknolojiler, göçmenleri kilometrelerce öteden tespit edebilme kapasitesine sahiptir ve termal kameralar sayesinde gece karanlığında veya yoğun ormanlık alanlarda dahi vücut ısısını algılayabilmektedir. Bir bakıma gerçekten sınırları aşmaktan başka bir çaresi bulunmayanların bu gözetleme sistemlerine takılmama olasılıklarını ortadan kaldırmaktadır.

Bu sistemlerin başka bir çıktısı ise sorumluluğu hafifletme ve/veya ortadan kaldırma mekanizması doğurmasıdır. Bauman'ın Modernity and the Holocaust eserinde vurguladığı gibi, mesafe ve soyutlama, ahlaki sorumluluğu ortadan kaldırmaktadır (Bauman, 1989, s. 115, akt. Lyon, 2010, s. 332). Bir drone operatörü, ekranında gördüğü simgelerin ya da ifadelerin bir anne, bir çocuk veya yaralı bir kişi olduğunu görmemektedir, bunu anlayamamaktadır (Coeckelbergh, 2013). Teknoloji, sadece gözetimi değil, aynı zamanda psikolojik baskıyı da yoğunlaştırmaktadır. Göçmenler, sürekli izlendiklerini düşünerek hareket etmekte ve bu durum Foucault'nun Panoptikon'unda tanımladığı "kendi kendini disipline etme" mekanizmasına benzemektedir (Lyon, 2010, ss. 326-330 ; Walfish, 2020). Ancak Banoptikon'da bu disiplin, içeriye alma değil dışarıya itme amacı taşımaktadır (Bigo, 2002; Manokha, 2018, s. 220)

Biyometrik ve Fiziksel Takip

Havadan yapılan gözetimin yanı sıra, karadan yapılan takip de teknolojik araçlarla desteklenmektedir. Kalp atışı dedektörleri ve CO2 monitörleri, göçmenlerin kamyonlarda veya gizli bölmelerde saklanıp saklanmadıklarını tespit etmek için kullanılmaktadır (Statewatch, 2024). Bu teknolojiler, insanın biyolojik verilerinin (yani nefes, kalp ritmi, vücut ısısı gibi) kendisine karşı bir yakalama aracına dönüşmesine yol açmaktadır. Lyon'un vurguladığı gibi, bu süreç ile beraber vücut veriye indirgenmekte ve veri ikizleri yaratılmaktadır (Lyon, 2010, s. 331). Nitekim, bir göçmen artık bir insan değil, bir veri seti haline gelmiştir. Böylelikle artık veri hedef ülke için insanın kendisinden daha önemli hale gelmiştir.

BVMN'nin raporunda, 1,311 tanıklıkta göçmenlerin pasaportlarının, vizelerinin ve kimlik belgelerinin geri itme sırasında el konulduğu veya yok edildiği ifade edilmiştir (BVMN, 2025b).Ayrıca No Name Kitchen'ın ortaya koyduğu kanıtlar, Hırvat sınır polisinin göçmenlerin kıyafetlerini, cep telefonlarını ve pasaportlarını yaktığını ortaya koymaktadır (Tučkorić, 2025; Tondo &Hawkins). Bu eylemler silsilesi yalnızca mala zarar vermekten ibaret değildir. Bu durum sistematik bir delil karartma ve hafıza silme stratejisidir. Telefonların kırılması, pasaportların ve kimliklerin alı konulması göçmenleri ailelerinden, avukatlardan ve insan hakları örgütlerinden koparak, onları tamamen yalnız ve savunmasız bırakmaktadır (BVMN, 2025, s. 10; BVMN, 2023; EuroMed Rights, 2022). Hırvat sınırından geçmeye çalışan İranlı göçmen şöyle anlatmaktadır: "Hırvat polisi telefonumuzu almakla kalmadı, şarj girişini küçük bir cep bıçağı ile tahrip etti ve SIM kartlarımızı kırdı.'Bu standart uygulama' dediler" (BVMN, 2024g, s. 14-15).

Biyometrik verilerin toplanması ve paylaşılması da sorunludur. EURODAC sistemi[1], parmak izlerini AB genelinde paylaşarak göçmenlerin hangi ülkede ilk kez kayıt yaptırdıklarını takip etmektedir (Council of the European Union, 2022). Davies ve diğerlerinin Calais kampında yaptığı araştırma, göçmenlerin İtalya'da zorla parmak izi verdirildiğini ve bu süreçte "fotosegnalamento" olarak adlandırılan biyometrik gözetim pratiğine maruz kaldıklarını göstermektedir (Davies vd. 2017, s. 1272). Avrupa Komisyonu, göçmenleri parmak izi vermeye zorlamak için "güç kullanımını" ve "parmak izi vermeye direnen göçmenler için daha uzun süreli alıkoyma"yı onaylamıştır (European Commission, 2015) Bu biyopolitik teknikler, Foucault'nun tanımladığı "bedenlerin itaatkârlaştırılması" sürecinin bir parçası olma şeklinde tarif edilebilir (Ajana, 2013).

Veri Ağları: EUROSUR ve Zincirleme Geri İtme

EUROSUR (European Border Surveillance System), AB sınır güvenliğinin dijital omurgasını oluşturmaktadır ve ulusal koordinasyon merkezlerini birbirine bağlayarak anlık veri paylaşımını sağlamaktadır (Monroy, 2024; Sichten, 2024). Bu sistem bir bakıma zincirleme geri itme pratiğini kolaylaştırmaktadır. Bir göçmen, Slovenya'dan Hırvatistan'a, Hırvatistan'dan Bosna'ya, Bosna'dan

[1] Eurodac (Avrupa İltica Parmak İzi Veritabanı), başlangıçta uluslararası koruma başvurularını incelemekten sorumlu üye devletin belirlenmesi için Dublin sisteminin uygulanmasına yardımcı olmak üzere tasarlanmıştır. Bu sistem AB çapında büyük ölçekli bir bilgi teknolojisi sistemi olarak göze çarpmaktadır (Bk. Vavoula, 2024).

Sırbistan'a kadar veriler sayesinde geri itilmektedir (Basilien-Gainche, 2025, s. 310; Woude, 2025). BVMN'nin kaydettiği vakalarda, göçmenlerin birden fazla ülke tarafından art arda geri itildiği ve bu sürecin tamamen dijital koordinasyon sayesinde yürütüldüğü ifade edilmiştir (BVMN, 2024c, s. 4).

Bu çerçevede bir örnek oldukça etkileyicidir. Slovenya'dan Hırvatistan'a geri itilen bir grup göçmen, Hırvatistan tarafından aynı gün içinde Bosna'ya itilmiştir (Human Rights Watch, 2023a). Slovenya ve Hırvatistan arasındaki "geri kabul anlaşması" bu zincirleme geri itmeyi yasallaştırmaya çalışmaktadır. Lakin uluslararası hukuka göre bu anlaşmalar, bireysel değerlendirme yapılmaksızın toplu geri göndermeyi meşrulaştıramaz (Basilien-Gainche, 2025, s. 313; Human Rights Watch, 2023a). EUROSUR sistemi, bu süreci otomatikleştirmekte ve kolaylaştırmaktadır. Bir göçmenin koordinatları, bir ülkeden diğerine saniyeler içinde aktarılmakta ve müdahale ekipleri anında harekete geçmektedir. Bu entegrasyon, Walters'ın tanımladığı akışkan gözetim kavramını gözler önüne sermektedir. Bundan böyle gözetim ve gözetleme static değil; dinamik ve ağ tabanlıdır (Walters, 2011).

Teknolojinin sınır kontrol mekanizmalarına bu kadar entegre olması, aynı zamanda sorumluluğun belirsizleşmesi sonucunu doğurmaktadır. Bir göçmen, hangi ülkenin polisi tarafından geri itildiğini, hangi kurumun koordinatlarını paylaştığını ve hangi sistemin onu "riskli" olarak işaretlediğini bilememektedir (Molnar, 2024). Bu opaklık, hesap verebilirliği ortadan kaldırmakta ve göçmenleri anlaşılmaz bir bürokrasinin karşısında çaresiz bırakmaktadır (Bourdieu, 2000, s. 229, Topak, 2020, s. 1862'de aktarılan). Afrikalı bir göçmen Hırvatistan sınırından içeriye girmeye çalışırken şunlarla karşılaşmıştır (Human Rights Watch, 2023a):

> Altı gün yürüdük. Hırvatistan sınır polisi bizi yakaladığında Zagreb'e çok yakın olduğumuzu düşünüyorduk. Bizi taciz etmeye başladılar, “Geri dönün, sizi istemiyoruz” dediler. Bizi aradılar. Hırvatistan'a neden geldiğimizi anlatmaya çalıştık, sığınma talebinde bulunmak için. Bu kelimeleri kullandık, Hırvatistan'da sığınma istediğimizi çok net bir şekilde söyledik. Polis, “Hayır, burada sığınma vermiyoruz” dedi. Polise karşı herhangi bir şekilde karşı koyamayacağımız çok açıktı, sığınma hakkı talep etme hakkımız olduğunu söylemek bile. Sığınma talebinde devam edersek, polisin bunu bir meydan okuma olarak göreceğini ve bize vurmaya başlayacağını düşündük. Herkes çok korkmuştu.

4. ANALİZ

Mekânsal Görünmezlik: Uzaktan Şiddet

Operatörün krizin vaka bulduğu ortamdan uzakta, güvenli bir odada olması ile sahadaki şiddet arasındaki kopukluk, modern sınır güvenliğinin en rahatsız edici yönlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Chamayou, 2014). Bu "sorumluluk dağılımı" mekanizması, Arendt'in (1963) "kötülüğün sıradanlığı" kavramını hatırlatmaktadır. Arendt, Nazi bürokratlarının işledikleri suçları "sadece emri uyguladık" diyerek meşrulaştırdığını ve bu bürokratik mesafenin, en korkunç şiddeti bile "sıradan" hale getirdiğini göstermiştir. Hırvatistan sınırında da benzer bir durum söz konusudur. Benzer şekilde Bauman'ın Holocaust üzerine yaptığı çalışmada vurguladığı gibi, mesafe ve teknolojik aracılık, "hayvan merhameti"ni ortadan kaldırmakta ve şiddeti meşrulaştırmakta ya da kolaylaştırmaktadır (Bauman, 1989, s. 20, Lyon, 2010, s. 332'de aktarılan). Bir drone operatörü, klimalı ofisinde ekranına bakarken (Chamayou, 2014), on kilometre ötede bir

ailenin çok zor hava şartlarında ve coğrafi şartlarda nehri geçmeye çalıştığını görmemektedir. Burada göçmenlerin yaşadığı his ve duygularla dron operatörünün empati yapma olasılığı neredeyse hiç yoktur. Operatör sadece beyaz bir nokta görmekte ve "hedefi tespit edildi" şeklinde işaretlemektedir (Topak, 2014, s. 825). Bu tespit sonrası saha ekipleri müdahale etmekte ve sonuç olarak aile, Hırvat polisi tarafından yakalanıp geri itilmektedir (BVMN, 2020b; Doctors of the World, 2024; EuroMed Rights, 2021).

Bosna-Hersek, Batı Balkan rotasında bir nevi sınır bölgesi olarak algılanmaktadır ve daha görünür bir düşmanlık sergileyen komşusu Hırvatistan tarafından yasadışı ve şiddetli bir şekilde sınır dışı edilenlerin düzenli olarak geri gönderildiği bir yer olarak bilinmektedir. Border Violence raporlarında Hırvatistan sınırındaki şiddet ve ınsandışılık giderek farklı bir boyut kazanmaktadır. Endişe verici bir şekilde, Bosna'dan Sırbistan'a geri gönderme vakalarında bildirilen acımasız polis uygulamaları, Hırvatistan ve Sırbistan'daki geri gönderme olaylarında sürekli olarak görülen insanlık dışı muamalelerle karşılaşılmaktadır. Sınır görevlileri, ektrikli şok tabancası kullanımı, göz yaşartıcı gaz, zorla soyunma, kişisel eşyaların tahrip edilmesi, aşağılayıcı stres pozisyonları ve daha geniş kapsamlı fiziksel ve sözlü taciz gibi eylemlerde bulunmaktan geri durmamaktadırlar (BVMN, 2024g, s. 15). Bir göçmenin yaşadığı olayda, 53 yaşındaki bir Afgan göçmen Bosna sınırında karşılaştığı durumu şöyle anlatmaktadır: "Beni çakıllı zeminde yüzüstü yatmaya zorladılar. Ayakkabılarımı ve kıyafetlerimi çıkarttılar. Sadece iç çamaşırım ve çoraplarımla kaldım. Sonra bacaklarıma, sırtıma ve kalçalarıma elektroşok verdiler. Hala izleri var" (BVMN, 2024g, s. 16). Bu şiddet, teknik bir gereklilik olarak sunulmaktadır. Yani emri veren görmüyor, uygulayan ise sadece emri uyguluyor paradoksu burada somutlaşmaktadır (Bauman, 1989, ss. 98-99).

Kanıtların Yok Edilmesi: Epistemik Şiddet

Telefon kırma pratikleri, sadece mala zarar verme olarak değil, sistematik bir "delil karartma" ve "hafıza silme" stratejisi olarak düşünülmelidir. BVMN'nin 2024 raporunda, göçmenlerin %86'sının telefonlarının alındığı veya kırıldığı belirtilmektedir (BVMN, 2025b). Bu oran, bu tutumun rastgele bir uygulama olmadığını, aksine sistematik bir politikanın parçası olduğunu göstermektedir. No Name Kitchen'ın ortaya koymuş olduğu kanıtlara göre, Hırvat polisi sekiz farklı lokasyonda "yakma yığınları" oluşturmuş ve bu yığınlarda göçmenlerin telefonları, pasaportları, kıyafetleri ve diğer eşyaları yakılmıştır (Tučkorić, 2025; Amnesty International, 2020). Bir tanıklıkta, bir İranlı göçmen şöyle demektedir: "Hırvat polisi sadece telefonumuzu almadı, şarj girişini küçük bir bıçakla tahrip etti, SIM kartlarımızı ve SIM kart tutucularını kırdı ve bu standart bir uygulama' dediler" (BVMN, 2024f, ss. 14-15).

Telefonların yok edilmesi, göçmenler adına istenmeyen bazı sonuçların doğmasına neden olmaktadır. İlk olarak, göçmenlerin aileleri, avukatları ve insan hakları örgütleriyle iletişimleri kesilmektedir. İkincisi, GPS ve navigasyon imkanını ortadan kaldırarak göçmenleri daha tehlikeli rotalara girmeleri zorlanmaktadır (Zijlstra, J., & van Liempt, 2017, ss., 182-183). Üçüncüsü ve belki de en önemlisi, göçmenlere yönelik şiddet tutumlarını barındıran kanıt toplama imkanını ortadan kaldırmaktadır (BVMN, 2025b). Telefon, göçmenler için belki de en önemli şahittir.

Nitekim göçmenler, geri itme olaylarını videolar, fotoğraflar yoluyla kayda alabilmektedirler. Ancak telefon yok edildiğinde, bu kanıtlar da yok olmaktadır.

Kayıt dışı bırakılan, EURODAC'a işlenmeyen veya yanlış işlenen veriler de göçmenleri "hukuksuz bir boşluğa" (legal limbo) itmektedir (Davies vd., 2017, s. 1272; Basilien-Gainche, 2025, s. 317). BVMN'nin 2025 raporunda, göçmenlerin Hırvatistan'da iltica taleplerinin kayda alınmadığı ve zorla geri gönderildikleri belirtilmektedir (BVMN, 2025a). Göçmenlerle yapılan bir mülakatta, Laila R. adlı 16 yaşındaki Afgan kız şöyle demektedir: "Hırvat polisine 'Hırvatistan'da iltica başvurusu yapmak istiyoruz' dedik. Onlar 'Bosna'ya gidin' dediler ve bizi geri gönderdiler. Hiçbir işlem yapmadılar" (Human Rights Watch, 2023a). Resmi olmayan (BVMN) kayıtlarla resmi (Devlet/Frontex) söylem arasındaki çatışma, epistemik şiddetin bir diğer boyutunu teşkil etmektedir. Hırvat yetkilileri, geri itme iddialarını sürekli olarak reddetmekte ve bu tür uygulamaların olmadığını savunmaktadırlar (Human Rights Watch, 2023a, s. 16). Ancak BVMN, insan hakları örgütleri ve gazetecilerin ortaya koydukları olay ve olgular bu reddeilen iddiaların aksini ispatlamaktadır.

5. SONUÇ

Bu çalışma, teknolojinin Hırvatistan sınırında güvenliği değil, sistematik ve görünmez bir şiddet rejimini -Banoptikon'u- tesis ettiğini göstermektedir. Drone'lar, termal kameralar, kalp atışı dedektörleri, EUROSUR veri paylaşım sistemi ve biyometrik teknolojiler, göçmenleri "beyaz noktalara" ve "veri setlerine" indirgeyerek, onları insan dışılaştırmakta ve şiddeti teknik bir prosedüre dönüştürmektedir. 2020-2024 yılları arasında Hırvatistan-Bosna sınırında meydana gelen onbinlerce geri itme vakası, bu teknolojilerin insan hakları ihlallerini nasıl sistematik hale getirdiğini ve aynı zamanda görünmez kıldığını ortaya koymaktadır. Burada teknolojiyle ilgili önemli bir dikatomi ortaya çıkmaktadır. Teknoloji, devletler için sınır güvenliğini sağlamlaştırmayı mümkün kılarken aynı zamanda kilometrelerce öteden tespit edilebilen göçmenler için belki de hayatta kalmak için başka şanları bulunmayan göçmenlerin bu mücadelesini neredeyse sıfıra indirmektedir. Ayrıca söz konusu bu teknolojik alet ve gereçler, operatörler, polis, Frontex ve ulusal otoriteleri arasında hesap verebilirliği de bulanık hale getirmektedir.

Hırvatistan'ın Ocak 2023'te Schengen Bölgesi'ne katılması, AB'nin çelişkili halini daha da gün yüzüne çıkarmıştır. Schengen üyeliği, felsefik olarak insan haklarına saygının ve hukukun üstünlüğünün garantisi olarak sunulmuştur. Ancak pratikte tam tersi gerçekleşmiştir. Yani Hırvat yetkililerin şiddet kullanımı daha da artmış, polis mobil ekiplere yeniden tahsis edilmiş ve teknoloji kullanımı yoğunlaşmıştır. Sonuç olarak, Hırvatistan-Bosna sınırında teknolojik gözetim, Bigo'nun Banoptikon kavramının somut bir örneğini oluşturmaktadır. Gözetim, artık insanları disipline etmek için değil, onları dışlamak için vardır. Dahası, teknoloji bu dışlamayı hem operasyonel olarak daha mümkün hale getirmekte hem de görünmez kılmaktadır (Bigo, 2008). Nihayetinde teknoloji, gerek sınır kontrollerinde gerekse biyopolitikada oldukça önemli hale gelmektedir. Bu kapsamda, teknolojinin kimlik inşasında merkezi bir rol oynadığı ve "Akıllı Sınır" söyleminin arkasında sistematik bir şiddet rejimini yattığının farkındalığı önemlidir. Bu söz konusu bu durumun gerek etik gerekse hukuki açıdan yeniden değerlendirilmesi elzemdir.

KAYNAKÇA

Agamben, G. (1998). *Homo Sacer: Sovereign power and bare life*. Stanford University Press.

Ajana, B. (2013). *Governing through biometrics: The biopolitics of identity*. Springer.

Amnesty International. (2020). Croatia: Fresh evidence of police abuse and torture of migrants and asylum-seekers. https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/05/croatia-fresh-evidence-of-police-abuse-and-torture-of-migrants-and-asylum-seekers/

Amoore, L. (2006). Biometric borders: Governing mobilities in the war on terror. *Political Geography*, 25(3), 336–351.

Basilien-Gainche, M. L. (2025). Pushbacks as technology of domination: Considering the European deportation regime. *Annual Review of Law and Social Science*, 21(1), 307-321. https://doi.org/10.1146/annurev-lawsocsci-111523-102235

Bialasiewicz, L. (2012). Off-shoring and out-sourcing the borders of EUrope: Libya and EU border work in the Mediterranean. *Geopolitics*, 17(4), 843–866.

Bigo, D. (2002). Security and immigration: Toward a critique of the governmentality of unease. *Alternatives*, 27(1_suppl), 63-92.

Bigo, D. (2008). Globalized (in)security: The field and the ban-opticon. In D. Bigo & A. Tsoukala (Eds.), *Terror, insecurity and liberty: Illiberal practices of liberal regimes after 9/11* (pp. 10–48). Routledge.

Border Violence Monitoring Network. (2021). OHCHR submission: The role of technology in illegal pushbacks from Croatia to Bosnia-Herzegovina and Serbia. https://borderviolence.eu/uploads/document/file/290/Border-Violence-Monitoring-Network.pdf

Border Violence Monitoring Network. (2023). Report on illegal pushback and border violence. ReliefWeb. https://reliefweb.int/report/croatia/report-illegal-pushback-and-border-violence

Border Violence Monitoring Network. (2024a). Balkan Regional Report – December 2023, January 2024. https://borderviolence.eu/reports/balkan-regional-report-december-2023-january2024/

Border Violence Monitoring Network. (2024b). Balkan Regional Report – February 2024. https://borderviolence.eu/reports/balkan-regional-report-february-2024/

Border Violence Monitoring Network. (2024c). Balkan Regional Report – March 2024. https://borderviolence.eu/reports/balkan-regional-report-march-2024/

Border Violence Monitoring Network. (2024d). Balkan Regional Report – April 2024. https://borderviolence.eu/reports/balkan-regional-report-april-2024/

Border Violence Monitoring Network. (2024e). Input by civil society organisations to the EUAA Asylum Report 2024. European Union Agency for Asylum. https://www.euaa.europa.eu/sites/default/files/2024-02/border_violence_monitoring_network.pdf

Border Violence Monitoring Network. (2024f). Balkan Regional Report – July 2024. https://borderviolence.eu/reports/balkan-regional-report-july-2024/

Border Violence Monitoring Network. (2024g). Balkan Regional Report – October 2024. https://borderviolence.eu/reports/balkan-regional-report-october-2024/

Border Violence Monitoring Network. (2025)a. Input by civil society organisations to the Asylum Report 2025. European Union Agency for Asylum. https://www.euaa.europa.eu/sites/default/files/2025-02/7_border_violence_monitoring_network_bvmn.pdf

Border Violence Monitoring Network. (2025b). Joint submission by the Border Violence Monitoring Network to the United Nations (UN) Special Rapporteur on the Human Rights of Migrants. https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/migration/cfis/externalization/subm-ext-migr-impact-cso-8-border-violence-monitoring-ne2rk.pdf

Bourdieu, P. (2000). *Pascalian meditations*. Stanford University Press.

Chamayou G (2014) A Theory of the Drone. Trans. Lloyd J. New York: The New Press.

Coeckelbergh, M. (2013). Drones, information technology, and distance: mapping the moral epistemology of remote fighting. *Ethics and information technology*, *15*(2), 87-98.

Council of the European Union. (2022). Asylum and migration: the Council approves negotiating mandates on the Eurodac and screening regulations and 21 states adopt a declaration on solidarity.https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/22/migration-and-asylum-pact-council-adopts-negotiating-mandates-on-the-eurodac-and-screening-regulations/

Davies, T., Isakjee, A., & Dhesi, S. (2017). Violent inaction: The necropolitical experience of refugees in Europe. *Antipode*, 49(5), 1263–1284. https://doi.org/10.1111/anti.12325

Doctors of the World. (2024). Extreme violence against refugees at the Croatian-Bosnian border. https://doctorsoftheworld.org/blog/extreme-violence-against-refugees-at-the-croatian-bosnian-border/

EuroMed Rights. (2021). Migrants and refugees in Croatia: September 2020 – June 2021. https://euromedrights.org/wp-content/uploads/2021/07/On-the-Move-Croatia-09.20-06.21.pdf

EuroMed Rights. (2022). On the move – Latest migration news: Migrants and refugees in Croatia/Balkans. https://euromedrights.org/wp-content/uploads/2022/07/On-the-Move-Croatia-2022.pdf

European Border and Coast Guard Agency. (2018). Multipurpose aerial surveillance: Frontex situation centre. Publications Office of the European Union. https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b96286e0-1aa8-11e8-ac73-01aa75ed71a1

European Commission. (2015). Report on the implementation of the hotspot approach in Italy and Greece. Brussels.

European Commission. (2018a). Report on the implementation of the EU-Turkey Statement. Brussels.

European Commission. (2018b). Securing Europe's external borders: Croatia. Brussels.

European Commission. (2015). Commission staff working document on implementation of the Eurodac Regulation as regards the obligation to take fingerprints (SWD(2015) 150 final). https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9346-2015-INIT/en/pdf

Frontex. (2019). *Technical and operational strategy for European integrated border management*. Statewatch. https://www.statewatch.org/media/3120/eu_ibm_brochure_en.pdf

Glušac, L. (2014). Securitizing Migration in the European Union: from Openness to Ban-Opticon. *Serbian Political Thought*, 10(2), 159-177.

Human Rights Watch. (2023a). *"Like we were just animals": Pushbacks of people seeking protection from Croatia to Bosnia and Herzegovina*. https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2023/05/croatia0523web.pdf

Human Rights Watch. (2023b). Croatia: Ongoing, violent border pushbacks. https://www.hrw.org/news/2023/05/03/croatia-ongoing-violent-border-pushbacks

Isakjee, A., Davies, T., Obradović-Wochnik, J., & Augustová, K. (2020). Liberal violence and the racial borders of the European Union. *Antipode*, 52(6), 1751–1773. https://doi.org/10.1111/anti.12670

Jeandesboz, J. (2016). Smartening border security in the European Union: An associational inquiry. *Security dialogue*, *47*(4), 292-309.

Lebbe, C. (2011). The Ban – Opticon in the Schengen Area The Ambivalent Meaning of Mobility. https://onlineopen.org/the-ban-opticon-in-the-schengen-area

Lyon, D. (2010). Liquid surveillance: The contribution of Zygmunt Bauman to surveillance studies. *International Political Sociology*, 4(4), 325–338. https://doi.org/10.1111/j.1749-5687.2010.00109.x

Manokha, I. (2018). Surveillance, panopticism, and self-discipline in the digital age. *Surveillance and Society*, *16*(2).

Manokha, I. (2018). Surveillance, panopticism, and self-discipline in the digital age. *Surveillance and Society*, 16(2).

Merkel, A. (2018). *Statement on Croatian border management*. Berlin Press Conference.

Molnar, P. (2019). Technology on the margins: AI and global migration management from a human rights perspective. *Cambridge International Law Journal*, *8*(2), 305-330.

Molnar, P. (2024). The walls have eyes: surviving migration in the age of artificial intelligence. The New Press.

Monroy, M. (2024, 8 Temmuz). Frontex expands aerial surveillance: More deployments of planes, drones and surveillance satellites. https://digit.site36.net/2024/07/08/frontex-expands-aerial-surveillance-more-deployments-of-planes-drones-and-surveillance-satellites/

Muller, B. J. (2004). (Dis) qualified bodies: securitization, citizenship and 'identity management'. Citizenship studies, 8(3), 279-294.

Sichten, W. (2024, 27 Şubat). Border security with drones and databases. https://www.statewatch.org/analyses/2024/border-security-with-drones-and-databases/

Statewatch. (2024). Border security with drones and databases. https://www.statewatch.org/analyses/2024/border-security-with-drones-and-databases/

Tondo, L. and Hawkins, A. (2024). Croatian police accused of burning asylum seekers' phones and passports. https://www.theguardian.com/global-development/2024/oct/10/photos-croatia-police-phones-passports-asylum-seekers

Topak, Ö. E. (2014). The biopolitical border in practice: Surveillance and death at the Greece-Turkey borderzones. *Environment and Planning D: Society and Space*, 32(5), 815–833.

Topak, Ö. E. (2020). Biopolitical violence and waiting: Hotspot as a biopolitical borderzone. *Antipode*, 52(6), 1857–1878. https://doi.org/10.1111/anti.12663

Tučkorić, L. (2025). Country report: Croatia - 2024 update. Asylum Information Database (AIDA). https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2025/08/AIDA-HR_2024-Update.pdf

Vaughan-Williams, N. (2015). *Europe's border crisis: Biopolitical security and beyond*. Oxford University Press.

Vavoula, N. (2022). *Immigration and privacy in the law of the European Union: The case of information systems*. Hart Publishing.

Walfish, S. (2020, 1 Mayıs). Sensing migrants: Surveillance and self-surveillance in the immigration panopticon. Law and the Senses. https://lawandthesenses.org/probes/sensing-migrants-surveillance-and-self-surveillance-in-the-immigration-panopticon/

Walters, W. 2011. "Foucault and Frontiers: Notes on the Birth of the Humanitarian Border."İçinde: Governmentality: Current Issues and Future Challenges, edited by Ulrich Bröckling, Susanne Krasmann, and Thomas Lemke, 138–164. New York: Routledge.

Weber, L. (2006). The shifting frontiers of migration control. In S. Pickering & L. Weber (Eds.), *Borders, mobility and technologies of control* (pp. 21–43). Springer.

Wienroth, M., & Amelung, N. (2023). Crisis', control and circulation: Biometric surveillance in the policing of the 'crimmigrant other. *International Journal of Police Science & Management*, 25(3), 297-312.

Woude; M. (2025) Revising intra-Schengen border control under the New Pact on Migration and Asylum. Available at:https://blogs.law.ox.ac.uk/border-criminologies-blog/blog-post/2025/03/revising-intra-schengen-border-control-under-new-pact. Accessed on: 21/12/2025

Zijlstra, J., & Liempt, I. V. (2017). Smart (phone) travelling: Understanding the use and impact of mobile technology on irregular migration journeys. International Journal of Migration and Border Studies, 3(2-3), 174-191.

SPORCULARDA ENERJİ DENGESİ VE MİKRO BESİN ÖĞELERİ

Lisans Öğrencisi, Gamze KILIÇASLAN
Munzur Üniversitesi/Spor Bilimleri Fakültesi
gkilicaslan18@gmail.com-https://orcid.org/0009-0007-6709-1591

Arş. Gör., Polat YÜCEDAL
Munzur Üniversitesi/Spor Bilimleri Fakültesi
yucedalpolat@gmail.com-https://orcid.org/0000-0001-8806-2035

Prof. Dr. Vedat ÇINAR
Fırat Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi
vcinar@firat.edu.tr.,https://orcid.org/0000-0003-4883-3995

ÖZET

Enerji gereksinimi, yaşamın sürdürülebilmesi için temel bir unsur olmakla birlikte sporcularda sedanter bireylere kıyasla çok daha yüksek düzeydedir. Sporcuların günlük enerji ihtiyaçları; yaş, cinsiyet, vücut kompozisyonu, genetik yapı ve yapılan spor branşının türü, süresi ile yoğunluğuna bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Sağlık ve performansın sürdürülebilirliği açısından sporcularda temel hedef, günlük enerji alımı ile harcaması arasında uygun bir dengenin sağlanmasıdır. Negatif enerji dengesi vücut ağırlığı kaybı ve performans düşüşüne yol açarken, pozitif enerji dengesi vücut kütlesinde artışla sonuçlanabilmektedir. Bu nedenle enerji dengesinin korunması, sporcu beslenmesinin temel taşlarından biridir.Makro besin öğeleri olan karbonhidrat, protein ve yağlar; enerji üretimi, kas onarımı, bağışıklık sistemi ve hormonal dengenin korunmasında hayati rol oynamaktadır. Karbonhidratlar özellikle yüksek yoğunluklu ve uzun süreli egzersizlerde temel enerji kaynağıdır. Proteinler kas dokusunun yenilenmesi ve adaptasyonu için gereklidir; yağlar ise uzun süreli egzersizlerde enerji sağlar ve hormonal işlevleri destekler. Bunun yanı sıra mikro besin öğeleri, sporcu sağlığı ve performansı açısından kritik öneme sahiptir. Demir, D vitamini, B grubu vitaminleri, C vitamini, kalsiyum ve magnezyum; oksijen taşınımı, enerji metabolizması, kemik sağlığı, kas fonksiyonları ve bağışıklık sisteminin sürdürülmesinde temel görevler üstlenmektedir. Bu besin öğelerindeki yetersizlikler; yorgunluk, anemi, kas gücü kaybı, stres kırıkları ve toparlanma sürecinde gecikme gibi olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir.Son yıllarda sporcu beslenmesinde öne

çıkan beslenme periyodizasyonu yaklaşımı, antrenman dönemlerine uygun olarak enerji ve besin öğesi alımının planlanmasını ifade etmektedir. Bu strateji, kısa ve uzun vadede performansın geliştirilmesini, toparlanmanın hızlandırılmasını ve sağlık risklerinin azaltılmasını amaçlamaktadır. Sonuç olarak, sporcularda makro ve mikro besin öğelerinin yeterli ve dengeli alımı ile dönemsel beslenme stratejilerinin uygulanması, hem sportif performansın optimize edilmesi hem de uzun vadeli sağlığın korunması açısından vazgeçilmez bir gerekliliktir.

Anahtar Kelimeler: Sporcu, Vitamin, Mineraller,

Abstract

Energy requirements are a fundamental element for sustaining life, but they are much higher in athletes compared to sedentary individuals. The daily energy needs of athletes vary depending on age, gender, body composition, genetic makeup, and the type, duration, and intensity of their sport. For the sustainability of health and performance, the primary goal for athletes is to maintain an appropriate balance between daily energy intake and expenditure. A negative energy balance leads to weight loss and decreased performance, while a positive energy balance can result in increased body mass. Therefore, maintaining energy balance is one of the cornerstones of athlete nutrition. Macronutrients such as carbohydrates, proteins, and fats play a vital role in energy production, muscle repair, the immune system, and maintaining hormonal balance. Carbohydrates are the primary energy source, especially in high-intensity and long-duration exercises. Proteins are necessary for muscle tissue regeneration and adaptation; fats provide energy during prolonged exercise and support hormonal functions. In addition, micronutrients are critically important for athlete health and performance. Iron, vitamin D, B vitamins, vitamin C, calcium, and magnesium; These nutrients play fundamental roles in oxygen transport, energy metabolism, bone health, muscle function, and maintaining the immune system. Deficiencies in these nutrients can lead to negative consequences such as fatigue, anemia, loss of muscle strength, stress fractures, and delayed recovery. In recent years, the nutritional periodization approach, which has gained prominence in athlete nutrition, refers to planning energy and nutrient intake according to training periods. This strategy aims to improve performance in the short and long term, accelerate recovery, and reduce health risks. In conclusion, adequate and balanced intake of macronutrients and the application of periodic nutritional strategies in athletes are indispensable requirements for both optimizing athletic performance and maintaining long-term health.

Keywords: Athlete, Vitamin, Minerals

1. GİRİŞ

Enerji gereksinimi, yaşamın devamlılığı için en temel ihtiyaçlardan biridir ve sporcularda bu gereksinim sedanter bireylere kıyasla çok daha fazladır. Sporcuların enerji ihtiyacı; yaş, cinsiyet, vücut kompozisyonu, genetik özellikler ve yapılan spor dalına göre farklılık göstermektedir. Sağlık ve performansın sürdürülebilirliği açısından sporcuların dikkat etmesi gereken ortak noktalar arasında; enerji ve besin öğelerinin yeterli ve dengeli biçimde alınması, spor dalına uygun vücut kompozisyonunun korunması, antrenman sonrası toparlanmanın sağlanması ve sıvı-elektrolit dengesinin sürdürülmesi yer almaktadır. Makro besin öğeleri olan karbonhidrat, protein ve yağlar; enerji üretimi, kas onarımı, bağışıklık ve hormonal denge açısından temel rol oynarken; demir, kalsiyum, magnezyum, D vitamini ve B grubu vitaminleri gibi mikro besinler oksijen taşınımı, kas fonksiyonları, kemik sağlığı ve bağışıklık sistemi için kritik öneme sahiptir. Sporcularda bu besin öğelerindeki yetersizlikler performans kaybına, yorgunluğa ve çeşitli sağlık sorunlarına yol açabilmektedir. Son yıllarda beslenme periyodizasyonu kavramı, sporcuların antrenman döngülerine uyum sağlamaları ve uzun vadeli performanslarını geliştirebilmeleri için stratejik bir yaklaşım olarak öne çıkmıştır. Bu bağlamda sporcu beslenmesi; enerji dengesi, makro ve mikro besin öğelerinin yeterli alımı ve dönemsel beslenme stratejileri ile ele alınmalıdır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Sporcularda Enerji Gereksinimi

Enerji gereksinimi, yaşamın devamlılığı için en temel ihtiyaçlardan biridir. Bu nedenle organizmanın gerekli enerjiyi alması zorunludur. Sporcuların enerji ihtiyacı; cinsiyet, yaş, boy uzunluğu, vücut ağırlığı, genetik özellikler ve yapılan spor branşına göre farklılık gösterebilir. Sağlık ve performansın sürekliliği açısından sporcuların dikkat etmesi gereken ortak noktalar arasında; enerji ve besin öğelerinin yeterli ve dengeli biçimde alınması, spor dalına uygun vücut kompozisyonunun korunması, antrenman sonrası toparlanmanın sağlanması, sıvı ve elektrolit dengesinin sürdürülmesi yer almaktadır (Kerksick ve ark., 2018). Enerji dengesi her canlı için hayati öneme sahip olmakla birlikte, sporcular açısından daha da kritik bir rol üstlenmektedir. Çünkü sporcular, hareketsiz bireylere kıyasla çok daha fazla enerji harcamaktadır. Sporcularda enerji dengesi; günlük enerji alımının, egzersiz sırasında harcanan enerjiyle uyumlu olması şeklinde tanımlanır (McArdle, Katch, Katch, 2005). Günlük enerji harcamasının alımdan fazla olduğu negatif enerji dengesi durumunda vücut ağırlığında azalma meydana gelirken, pozitif enerji dengesi halinde ise vücut kütlesinde artış gözlenmektedir (Hill, Wyatt, Peters, 2012). Bu

nedenle temel hedef, sağlık ve performansın sürdürülebilirliği için birlikte sinerjik bir etki oluşturmak olmalıdır. Dayanıklılık antrenmanları 4-5 saate kadar sürebilirken, kuvvet antrenmanları birkaç dakika ya da saniye içerisinde tamamlanabilmektedir. Uzun süreli ve yüksek yoğunluklu egzersizlerde enerji gereksinimi daha fazladır çünkü bu tür aktivitelerde vücudun enerji tüketimi artmaktadır. Takım sporlarında ise sporcunun sahadaki rolü ve vücut ağırlığı gibi faktörler, günlük toplam enerji ihtiyacında farklılık yaratabilir; burada belirleyici olan unsur ne kadar enerji harcandığıdır. Sonuç olarak enerji ihtiyacı; yapılan egzersizin türüne, yoğunluğuna ve süresine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Egzersiz biçimine göre enerji sistemlerinin makrobesin öğelerine olan gereksinimi de farklılık göstermektedir (Mikesky ve Fink, 2021). Günümüzde ise kullanılabilir enerji (KE) kavramı giderek daha fazla önem kazanmıştır (Hall ve ark., 2012; Zoorob ve ark., 2013).

Enerji Mevcudiyeti	Klinik Değerlendirme	Tanım	Potansiyel Sağlık Etkileri
≥ 45 (kcal/kg YVK/gün)	Optimal	Enerji mevcudiyeti yeterlidir. Vücut fonksiyonları ve performans desteklenir.	- Hormon dengesi korunur - Menstrüel döngü düzenlidir - Kemik sağlığı korunur - İmmün fonksiyon optimaldir
30-44,9 (kcal/kg YVK/gün	Sınırda	Geçici olarak tolere edilebilir, ancak kronikleşirse risk artar.	- Subklinik hormonal değişiklikler - Menstrüel düzensizlik başlangıcı - Artan yorgunluk ve toparlanma sorunları
< 30 (kcal/kg YVK/gün)	Düşük enerji mevcudiyeti risk bölgesi	Uzun süreli düşük enerji mevcudiyeti. Klinik risk taşır.	- Amenore (adet görmeme) - Düşük östrojen/testosteron düzeyleri - Azalmış kemik yoğunluğu (osteopeni/osteoporoz) - Bağışıklık baskılanması - Gastrointestinal bozukluklar - Artan sakatlık riski

Şekil 1. Enerji Mevcudiyetinin Sınıflandırılması

Tüm sporcular için vitamin ve mineral ihtiyacı, hareketsiz bireylere göre daha fazladır ve yeterli düzeyde alınmasına dikkat edilmelidir. Özellikle dayanıklılık sporcularında bazı vitamin ve minerallerin (B, A, C, E vitaminleri ile demir, kalsiyum, sodyum ve potasyum) alımına özen gösterilmelidir. Ayrıca uzun süreli fiziksel aktiviteler sırasında ortaya çıkan serbest oksijen

radikallerine karşı antioksidan vitaminler koruyucu rol üstlenmektedir (nsel, Turner & Ross, 2004; American Dietetic Association, Dietitians of Canada & American College of Sports Medicine, 2009). Vitamin ve mineral alımı, diğer spor dallarında olduğu gibi takım sporlarında da yeterli düzeyde olmalı; eksiklik saptandığında tüm sporcular için uzman görüşü doğrultusunda ek vitamin-mineral desteğine başvurulmalıdır (Williams & Devlin, 1992).

2.2. Makro ve Mikro Besin Öğeleri ve Önemi

Spor yapan bireyler, antrenman etkinliği ve yenilenme süreci için karbonhidrat, protein ve yağ gibi makro besin öğelerini dengeli şekilde tüketmelidir. Karbonhidratlar temel enerji kaynağı, proteinler ise kasların onarımı ve immün sistemin desteklenmesi açısından önemlidir. Yağlar, hormonal denge ve uzun süreli enerji sağlanması için gereklidir (Yarar ve ark., 2011). Bunun yanında demir, B12 ve D vitamini gibi mikro besinler, oksijen taşınması, sinir sistemi işlevleri ve kas sağlığı bakımından sporcularda hayati rol üstlenmektedir (Karamızrak, 2013). Sporcular, harcadıkları enerjiyi yeniden kazanabilmek için mikro besinlere ihtiyaç duyarlar; bu nedenle mikro besinler sporcular açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Enerji üretimi, oksijenin taşınması, dokuların onarımı, büyüme ve gelişme ile diğer metabolik süreçlerin devamlılığı için vitamin ve mineralleri içeren mikro besin öğeleri gereklidir (Volpe, 2007). Sporcular için mikro besin gereksinimleri henüz kişiselleştirilmemiştir. Dengeli bir beslenme planı ile bu ihtiyaçlar karşılanabilir. Özellikle yeterli düzeyde kalsiyum, demir, D vitamini ve antioksidan özellik gösteren vitaminlerin alınması sporcular için kritik öneme sahiptir. Kısıtlayıcı diyet programları uygulayan sporcularda ortaya çıkabilecek vitamin ve mineral eksiklikleri ise besin takviyeleri ile giderilebilir (Grozenski ve Kiel, 2020).

2.3. Mikro Besin Ögeleri Alımı

Vitamin ve mineralleri içeren mikrobesin öğelerinin, beslenme yoluyla ya da takviye şeklinde alınmasının sporcu performansı üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmaların özeti Tablo 4'te sunulmaktadır. D vitamininin iskelet kası açısından önemini araştıran bir çalışmada, 6 hafta boyunca uygulanan 20.000 veya 40.000 IU D3 vitamini desteğinin serum 25[OH]D düzeylerini 50 nmol/L'nin üzerine çıkarabildiği, ancak 12 haftalık uygulamada hiçbir dozun performans göstergelerini geliştirmediği bildirilmiştir (Close ve ark., 2013). D vitamini yetersizlikleri yalnızca sporcularda değil, tüm yetişkinlerde dikkate alınmalıdır. Artan D vitamini seviyelerinin kas gücü ve spor performansı üzerindeki etkilerini değerlendiren sistematik incelemelerden ilk ikisi, D3 vitamininin kas kuvveti, kas ağrısı ve oksidatif stres üzerinde olası olumlu etkiler gösterebileceğini; kas gücünü %1.37 ile %18,75 arasında artırabileceğini, ancak

bu bulguların yeni araştırmalarla desteklenmesi gerektiğini vurgulamıştır (Farrokhyar ve ark., 2017; Rojanto-Ortega & Berral-de la Rosa, 2023). Bu sonuçları destekleyen başka bir sistematik incelemede ise, ≥3000 IU düzeyinde D vitamini takviyesi alan sporcularda performansın anlamlı ölçüde gelişmediği ortaya konmuştur (Chiang ve ark., 2017).

2.3.1. Mikro besin Dengesinin Sağlanması

Sporcular, yoğun fiziksel yüklenmeler ve ağır antrenman programları nedeniyle artan mikrobesin gereksinimleri ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu besin öğelerindeki yetersizlikler, enerji üretimini, oksijen taşınım kapasitesini, kas işlevlerini ve immün sistemi olumsuz etkileyerek performans azalmasına, bitkinliğe ve çeşitli sağlık problemlerine yol açabilir (Clénin ve ark., 2015; Farrokhyar ve ark., 2017). Bilimsel bulgular, sporcularda en sık görülen mikrobesin yokluklarının D vitamini, demir, B grubu vitaminleri (B12, folat, B1, B2, B6) ve C vitamini olduğunu ortaya koymaktadır (Hinton, 2014; Krzywański ve ark., 2020). Bu mikrobesinler; enerji metabolizması, oksijen taşınması, kasların işlevselliği ve bağışıklık sisteminin korunması açısından temel öneme sahiptir.

2.4. Mikro Besinler

Vitaminler, insan vücudunda metabolik düzenleyiciler olarak görev yapmakta ve bu durum egzersiz ile spor performansı açısından kritik olan birçok fizyolojik süreci olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Aydın ve ark., 2020). Örneğin, B kompleks vitaminlerinin büyük bir kısmı, enerji üretimi için önemli bir unsur olan karbonhidrat ve yağların metabolizmasında rol oynamaktadır. Aerobik dayanıklılık egzersizleri sırasında kaslara oksijen taşınmasının temel belirleyicilerinden biri olan hemoglobinin sentezi için de çeşitli B vitaminleri gereklidir. Bunun yanı sıra, C ve E vitaminleri antioksidan özellikleri sayesinde hücresel ve subselüler yapılarda oksidatif hasarı önlemekte, böylece egzersiz sürecinde fonksiyonel kapasiteyi ve rekabet hazırlığını teorik olarak optimize etmektedir (Williams, 2004). Mineraller ise çeşitli besinlerde doğal olarak bulunan inorganik bileşiklerdir ve insan vücudunun sağlıklı işleyişi için yaklaşık yirmi farklı mineral gereklidir. Bu mineraller makromineraller ve iz elementler olmak üzere iki ana grupta sınıflandırılmaktadır. Metabolik ve fizyolojik süreçlerde önemli rol oynayan minerallerin sporcu beslenmesinde yeterli düzeyde bulunması zorunludur; çünkü mineral eksiklikleri optimal sağlığı bozarak spor performansını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Özellikle demir ve kalsiyumun sporcu diyetlerinde yetersiz düzeyde bulunması dikkat çekmektedir (Williams, 2005).

2.4.1. Vitaminler

Vitaminler sporcular için enerji üretimi, kas fonksiyonları, bağışıklık sistemi ve toparlanma süreçlerinde hayati öneme sahiptir. Suda çözünen ve yağda çözünen olmak üzere iki gruba ayrılırlar. Araştırmalar, dengeli bir beslenmenin günlük vitamin ihtiyacını karşılamaya yeterli olduğunu göstermektedir (Daries, 2012; Thomas, Erdman, Burke, 2016b). Yağda çözünen A, D, E ve K vitaminlerinin emilimi pankreas ve safra enzimleri ile yağ varlığını gerektirir (TÜBER, 2022). Bu vitaminler bağışıklık, hücre koruması, yara iyileşmesi, kardiyovasküler ve kemik sağlığı gibi birçok süreçte rol oynar (Stevens, 2021). Özellikle D vitamini kas ve yağ dokularında depolanabilmesi nedeniyle sporcular için kritik öneme sahiptir (Cannell ve ark., 2009). Eksiklik durumunda IOC, belirli sürelerle yüksek doz D vitamini desteği önermektedir (Maughan ve ark., 2018).

2.4.2. D Vitamini

D vitamini, kemik bütünlüğü, bağışıklık ve sinir sistemi işlevleri ile bazı kronik hastalıkların önlenmesinde kritik rol oynar (Mahan & Raymond, 2017). Temel kaynak güneş ışığıdır; ancak vegan bireyler bu vitamini yeterince alamaz çünkü balık yağı, yumurta ve süt gibi besinler hayvansal kökenlidir (Herrmann & Obeid, 2012). Özellikle kapalı giyinen, az dışarı çıkan veya koyu tenli kişilerde eksiklik daha sık görülür. Bu nedenle düzenli güneşlenme ve takviye kullanımı önerilmektedir (Menal-Puey ve ark., 2018**).** D vitamini, kalsiyumun emilimini destekleyerek kemik bütünlüğünü korur ve kas işlevlerini düzenler. Sporcularda kas kuvveti, hareket uyumu (koordinasyon) ve immün sistem açısından hayati öneme sahiptir. Yetersizliği, stres kaynaklı kemik kırığı riskini artırabilir ve iyileşme süreçlerini geciktirebilir (Larson-Meyer & Willis, 2010). Eksiklik durumunda; kas gücünde azalma, kemik kırığı riskinde yükselme, bağışıklık sisteminde zayıflama ve onarım sürecinde yavaşlama görülebilmektedir (Beck ve ark., 2015).

2.4.3. C Vitamini (Askorbik Asit)

C vitamini, serbest radikallerle etkileşerek lipid oksidasyonunu azaltır ve antioksidan olarak redoks dengesini düzenler. Araştırmalar, kısa ve uzun süreli takviyelerin kas ağrısı açısından plaseboya göre genellikle anlamlı fark yaratmadığını; ancak yüksek doz profilaktik kullanımın kas hasarı ve ağrıyı azaltabileceğini göstermektedir. Örneğin, 14 gün boyunca günlük 3000 mg C vitamini alımı, eksantrik egzersiz sonrası ilk 24 saatte kas ağrısını belirgin şekilde azaltmış; fakat 96 saate kadar bu etki anlamlı olmamıştır. Ayrıca, glutatyon düzeyinde azalma C

vitamininin oksidatif stresi düşürdüğünü ve ağrı azalmasıyla ilişkili olabileceğini göstermiştir. Buna karşın, CK seviyeleri, maksimum izometrik güç ve hareket açıklığı üzerinde etkisi bulunmamıştır (Bryer & Goldfarb, 2006).

2.4.4. B Vitaminleri

B vitaminleri (B12, folat, B1, B2, B6), karbonhidrat, protein ve yağ metabolizmasında yardımcı enzimler (koenzimler) olarak görev alır. Enerji üretim süreçlerini destekler, eritrosit oluşumuna katkı sağlar ve sinir sistemi işlevlerini sürdürür. Sporcularda bitkinliği azaltır ve dayanıklılığı artırır (Woolf & Manore, 2006).Bu vitaminlerin eksiklikleri, özellikle vejetaryen sporcularda ve uzun süreli dayanıklılık sporlarında yaygın olarak görülmektedir (%10-25). Özellikle B12 yetersizliği, yalnızca hayvansal kaynaklı besinlerde bulunduğundan, vegan sporcularda %20-40 oranında ortaya çıkmaktadır. Folat eksikliği ise genellikle düşük sebze tüketimi ile ilişkilidir. B vitaminleri yetersizliği; enerji üretiminde azalma, yorgunluk, laktik asit birikimi (B1 ve B2 eksikliğinde) ve anemi riski (B12 ve folat eksikliğinde) gibi olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir (Krzywański ve ark., 2020; Woolf & Manore, 2006).

2.4.5. Mineraller

Sporcular için minerallerin önemi göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür; çünkü yalnızca temel yaşam fonksiyonlarında değil, aynı zamanda performansın sürdürülebilirliğinde de kritik rol oynarlar. Mineraller; sinir sistemi işlevlerinde, kas ve kemik yapısında, hormon ve enzimlerin sentezinde ve vücudun sıvı dengesinin korunmasında görev alır. Demir, kalsiyum, sodyum ve magnezyum gibi minerallerin yeterli düzeyde alınması, sporcuların sağlığı ve performansı açısından hayati öneme sahiptir (Grozenski, Kiel, 2020; Wasserfurth ve ark., 2020). Demir desteği, antrenman kapasitesi ve spor performansına ilişkin göstergelerde olumlu etkiler sağlamaktadır. Bu nedenle sporcuların kan demir düzeylerinin düzenli olarak izlenmesi önem taşımaktadır (Heffernan ve ark., 2019; TÜBER, 2022). Diyetle yetersiz kalsiyum alımı, kemik mineral yoğunluğunda azalmaya yol açarak stres kırıkları riskini artırabileceğinden bu konuya özellikle dikkat edilmelidir (TÜBER, 2022). Türkiye Beslenme Rehberi'nde (TÜBER, 2022) sporcular için günlük kalsiyum gereksinimi 1200 mg olarak belirtilmiş; ancak kalsiyum takviyelerinin spor performansı üzerinde doğrudan bir etkisinin bulunmadığı bildirilmiştir (Heffernan ve ark., 2019; Li ve ark., 2018). Magnezyum ise enzim aktivasyonu, hücre zarının işlevselliği ve hücre içi sinyal iletiminde önemli görevler üstlenmektedir. Egzersiz sırasında magnezyum gereksiniminin artabileceği belirtilmekte olup, enerji üretimi ve depolanması, kas

fonksiyonları ile kan glukoz düzeylerinin düzenlenmesindeki rolü nedeniyle magnezyum besinsel ergojenik destekler arasında değerlendirilmektedir (Castiglioni, 2021; Volpe, 2015).

2.4.6. Demir

Demir, oksijen taşınması, DNA üretimi ve bağışıklık sistemi işlevlerinde kritik rol oynar (Hurrell & Egli, 2010). Bitkisel kaynaklı non-hem demirin emilimi, hayvansal hem demire göre daha düşüktür; bu nedenle vegan bireylerde kansızlık riski yüksektir (Pawlak ve ark., 2013). Demir Eksikliği: Demir, hemoglobin ve miyoglobin sentezi için temel bir öğedir; bu da kaslara ve dokulara oksijen taşınmasını mümkün kılar. Sporcularda aerobik kapasitenin ve dayanıklılığın sürdürülmesinde kritik rol oynar. Demir yetersizliği, enerji üretim süreçlerini ve performansı olumsuz etkiler. Eksiklik durumunda; aerobik kapasitede azalma, bitkinlik, düşük hemoglobin düzeyleri ve anemi riski ortaya çıkabilir. Hatta anemiye yol açmayan demir yetersizliği bile sportif performansı olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Clénin ve ark., 2015; Hinton, 2014).

2.4.7. Kalsiyum

Kalsiyum, kemiklerin mineral yapısı ve diş sağlığı için temel bir öğedir. Vegan bireylerde süt ve süt ürünleri tüketilmediğinden, kalsiyum alımı yetersiz kalabilmektedir (Weikert ve ark., 2020). Bu durum, kemik erimesi (osteoporoz) riskini artırabilir. Susam, badem, yeşil yapraklı sebzeler ve kalsiyumla desteklenmiş bitkisel sütler gibi kaynakların beslenme düzenine sürekli olarak dahil edilmesi önerilmektedir (Craig, 2009).

2.4.8. Magnezyum

Sporcularda beslenme alışkanlıkları birçok araştırmacı tarafından incelenmiştir; ancak daha doğru ve kapsamlı bir değerlendirme için uzun süreli çalışmaların yapılması gerekmektedir. De Sousa ve arkadaşları, Brezilya Federal Bölgesi'ndeki spor federasyonlarına bağlı sporcuların besin ve sıvı tüketimlerini araştırmışlardır. Çalışmada, 11-14 yaş aralığında bulunan 326 genç sporcunun diyet kayıtları toplanmıştır. Bulgular, tüm sporcuların yetersiz magnezyum alımı olduğunu göstermiştir; bu eksiklik erkeklere kıyasla kadınlarda daha belirgin düzeydedir. Araştırmacılar, yeterli beslenme gereksinimlerinin karşılanabilmesi için özellikle kadın sporcuların daha etkili beslenme rehberlerine ihtiyaç duyduğunu vurgulamışlardır (Sousa ve ark., 2008). Egzersiz yapan bireylerde magnezyum gereksinimi, genellikle hareketsiz (sedanter) kişilerden daha yüksek olabilir. Bunun nedeni, terleme yoluyla artan mineral kaybı ve kasların normal işlevlerini sürdürebilmesi için daha fazla magnezyuma ihtiyaç duyulmasıdır.

Sporcuların bu ihtiyacı karşılayabilmeleri için dengeli ve düzenli bir beslenme planı benimsemeleri önemlidirMagnezyum; süt ürünleri, tam tahıllar, yeşil yapraklı sebzeler, kuruyemişler ve tohumlar gibi birçok doğal besin kaynağında bulunur. Ancak yoğun egzersiz yapan sporcularda, yalnızca beslenme yoluyla alınan magnezyum miktarı yetersiz kalabilmektedir. Bu durumda, sporcuların magnezyum takviyeleri kullanmaları gerekebilir (Bohl & Volpe, 2002).

2.5. Beslenmenin Periyotlanması

Sporcuların kişisel antrenman dönemlerine uyum sağlamaları ve uzun vadeli performanslarını geliştirebilmeleri için belirli beslenme müdahalelerinin planlı, hedefe yönelik ve stratejik biçimde uygulanmasını ifade etmek amacıyla "Beslenme Periyodizasyonu" ya da "Periyodize Beslenme" kavramları kullanılmaktadır (Jeukendrup, 2017'a). Beslenme periyodizasyonunun temel hedefi; kısa, orta ve uzun süreli antrenman döngülerine uyumu artırmak için uygun enerji ve makrobesin öğelerinin alımını düzenleyerek hem kısa hem de uzun vadede performans kazancı sağlamaktır (Stellingwerff, Morton, Burke, 2019; Hartmann ve ark., 2015). Bu yaklaşım sayesinde doğru beslenme stratejileri ile özellikle dayanıklılık sporcularında sık görülen gastrointestinal sorunlar azaltılabilir ve performans artışı desteklenebilir (Jeukendrup, 2017b). Beslenmenin dönemsel planlanmasına yönelik bazı yöntemler aşağıda özetlenmiştir (Tiller ve ark., 2019).

Yazar/Yıl	**Örneklem**	**Müdahale**	**Sonuçlar**
Ferran ve ark. (2023)	Kuvvet antrenmanlı erkekler (n=23)	Diyet müdahalesi (300kkal fazla ve yeterli protein alımı) ile; - Günlük C ve E vitamini desteği - Plasebo	- Plasebo grubunda el kavrama gücü arttı - Üst vücut yağsız kütle dokusu 2 grupta da değişmedi - Plasebo grubunda visseral doku arttı
McCubbin ve ark. (2019)	Erkek sporcular 8 bisikletçi, 7	Düşük günlük diyet sodyum alımı (15mg/kg) Yüksek günlük diyet sodyum alımı (100mg/kg)	- Egzersiz öncesi toplam vücut suyu yüksek sodyum diyetinde daha yüksek, ancak normal diyetten fazla değil

	dayanıklılık sporcusu	- Normal serbest diyet (46mg/kg sodyum)	- Normal diyet sonrası tüm vücut toplam sodyumu, düşük sodyum diyetinden %10-11 yüksek, yüksek sodyum diyetinden %10-12 daha düşük
Koivisto ve ark. (2018)	Dayanıklılık sporcuları (n=31)	3 haftalık antrenman sırasında; - Antioksidan yönünden zengin Besinler -Ökalorik kontrol diyeti	- Hb konsantrasyonu antioksidan Grubunda daha fazla arttı - Hb kütlesi, VO2 maks yüzme performansı açısından gruplar arasında anlamlı bir fark görülmedi
Ayuso ve ark. (2015)	Kadın voleybolcular (n=22)	- Demir desteği alan grup (11 haftalık günde 325mg demir sülfat desteği) - Kontrol grubu	- 11. haftanın sonunda demir desteği grubunda; performans ile ilgili bazı ölçümler, serum demir, ferritin, transferrin ve Hb değerleri plasebodan yüksek
Close ve ark. (2013)	Kulüp düzeyinde sporcular (n=30)	12 hafta boyunca; Plasebo 20000IU D vitamini oral D3 Vitamini 40000IU D vitamini oral D3 vitamini	- 6. ve 12. haftalardaki ölçümlerin sonunda D3 vitamini desteği gruplarında serum D vitamini konsantrasyonları arttı. - Artan serum D vitamini konsantrasyonları spor performansını değiştirmedi

Tablo 2. Yapılan çalışmalar.

3. YÖNTEM

Bu çalışma, sporcularda enerji dengesi, makro ve mikro besin öğeleri ile beslenme periyodizasyonunun performans ve sağlık üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Araştırma sürecinde ulusal ve uluslararası literatür taraması yapılmış; sporcu

beslenmesi, enerji gereksinimi, vitamin ve mineral alımı ile beslenme stratejileri üzerine yayımlanmış makaleler, sistematik derlemeler ve rehberler değerlendirilmiştir. Kaynak seçiminde özellikle sporcularda sık görülen mikro besin eksiklikleri (demir, D vitamini, B grubu vitaminleri, C vitamini, kalsiyum ve magnezyum) ile enerji dengesi ve beslenme periyodizasyonu üzerine odaklanan çalışmalar tercih edilmiştir. Elde edilen bulgular tematik olarak sınıflandırılmış; enerji dengesi, makro besin öğeleri, mikro besin öğeleri ve beslenme stratejileri ayrı başlıklar altında incelenmiş ve özgün bir sentezle yorumlanmıştır.

4. SONUÇ

Sporcularda makro ve mikro besin öğelerinin dengeli alımı, performansın korunması, toparlanma sürecinin hızlanması ve uzun vadeli sağlık için kritik öneme sahiptir. Karbonhidrat, protein ve yağ gibi makro besinler enerji üretimi, kas onarımı ve hormonal denge açısından temel rol oynarken; demir, D vitamini, B vitaminleri, C vitamini, kalsiyum ve magnezyum gibi mikro besinler oksijen taşınımı, bağışıklık sistemi işlevleri, kemik bütünlüğü ve kas fonksiyonlarının sürdürülebilmesi için gereklidir. Araştırmalar, özellikle vegan ve vejetaryen sporcularda mikro besin eksikliklerinin daha sık görüldüğünü, bunun da yorgunluk, anemi, kas gücü kaybı ve iyileşme sürecinde gecikme gibi olumsuz sonuçlara yol açabileceğini göstermektedir. Bu nedenle sporcuların, dengeli beslenme programları benimsemeleri ve gerektiğinde bilimsel temelli takviye kullanımı ile beslenme ihtiyaçlarını karşılamaları, hem performans hem de sağlık açısından vazgeçilmezdir.

KAYNAKÇA

1. 4. “Joint Pozition Statement. Nutrition and Athletic Performance. American Dietetic Association”, Dietitians of Canada, Am College of Sport Med, pp. 709-31, 2009.

2. Bohl, C. H. Ve Volpe, S. L. (2002). MagnesiumAndExercise. Critical Reviews İn FoodScienceAndNutrition, 42(6), S. 533-563

3. Burke LM, Ross ML, Garvican-Lewis LA, Welvaert M, Heikura IA, Forbes SG. (2017). Low carbohydrate, high fat diet impairs exercise economy and negates the performance benefit from intensified training in elite race walkers. The Journal of Physiology, 595(9), 2785–2807.

4. Castiglioni S. (2021). Editorial of special issue "magnesium in human health and disease". Nutrients, 13(8), 2490-2494.

5. Chiang CM, Ismaeel A, Griffis RB, Weems S. (2017). Effects of vitamin D supplementation on muscle strength in athletes: a systematic review. Journal of Strength and Conditioning Research, 31(2), 566–574.

6. Clénin, G., Cordes, M., Huber, A., Schumacher, Y. O., Noack, P., Scales, J., & Kriemler, S. (2015). Iron deficiency in sports—Definition, influence on performance and therapy. Swiss Medical Weekly, 145, w14196. https://doi.org/10.4414/smw.2015.14196

7. Close GL, Leckey J, Patterson M, Bradley W, Owens DJ, Fraser WD, Morton JP. (2013). The effects of vitamin D(3) supplementation on serum total 25[OH]D concentration and physical performance: a randomised dose-response study. British Journal of Sports Medicine, 47(11), 692–696.

8. Craig, W., & Mangels, A. R. (2009). Position of the American Dietetic Association: Vegetarian Diets. JADA, 109(7), 1266–1282

9. Daries H. (2012). Nutrition for sport and exercise: a practical guide. John Wiley & Sons

10. Farrokhyar F, Sivakumar G, Savage K, Koziarz A, Jamshidi S, Ayeni OR,…, Bhandari M. (2017). Effects of vitamin D supplementation on serum 25-hydroxyvitamin D concentrations and physical performance in athletes: a systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. Sports Medicine (Auckland, N.Z.), 47(11), 2323–2339.

11. Grozenski A, Kiel J. (2020). Basic nutrition for sports participation, part 2: vitamins and minerals. Current Sports Medicine Reports, 19(12), 508–510.

12. Grozenski A, Kiel J. (2020). Basic nutrition for sports participation, part 2: vitamins and minerals. Current Sports Medicine Reports, 19(12), 508–510.

13. Hall KD, Heymsfield SB, Kemnitz JW, Klein S, Schoeller DA, Speakman JR. (2012). Energy balance and its components: implications for body weight regulation. The American Journal of Clinical Nutrition, 95(4), 989-994.

14. Heffernan SM, Horner K, De Vito G, Conway GE. (2019). The role of mineral and trace element supplementation in exercise and athletic performance: a systematic review. Nutrients, 11(3), 696-727.

15. Herrmann, W., & Obeid, R. (2012). Vitamin B12 deficiency: diagnosis and treatment. Dtsch Arztebl Int, 109(40), 680–685.

16. Hill JO, Wyatt HR, Peters JC. (2012). Energy balance and obesity. Circulation, 126(1), 126 132.

17. Hinton, P. S. (2014). Iron and the endurance athlete. Applied Physiology, Nutrition, and Metabolism, 39(9), 1012-1018. https://doi.org/10.1139/apnm-2014-0147

18. Hurrell, R., & Egli, I. (2010). Iron bioavailability and dietary reference values. AJCN, 91(5), 1461S–1467S.

19. Insel P., Turner RE., Ross D., "Nutrition", Secon edition, American Dietetic Association, Jones and Bartlett Publishers, pp. 317, Canada, 2004.

20. Karamızrak, S. O. (2013). Sporcu beslenmesi: Anemi ve diğer sağlık sorunları ile ilişkiler. İstanbul: Spor Hekimliği Derneği Yayınları.

21. Kerksick CM, Wilborn CD, Roberts MD, Smith-Ryan A, Kleiner SM, Jäger R… Kreider RB. (2018). ISSN exercise & sports nutrition review update: research & recommendations. Journal of the International Society of Sports Nutrition, 15(1), 38-94.

22. Krzywański, J., Mikulski, T., Pokrywka, A., Młyńczak, M., Krysztofiak, H., Frączek, B., & Ziemba, A. (2020). Vitamin B12 Status and Optimal Range for Hemoglobin Formation in Elite Athletes. Nutrients, 12(4), 1038. https://doi.org/10.3390/nu12041038

23. Larson-Meyer, D. E., & Willis, K. S. (2010). Vitamin D and Athletes. Current Sports Medicine Reports, 9(4), 220. https://doi.org/10.1249/JSR.0b013e3181e7dd45

24. Mahan, K. L., & Raymond, J. L. (2017). Krause's Food & the Nutrition Care Process (14th ed.). Elsevie

25. Maughan, R. J., & Shirreffs, S. M. (2010). Development of hydration strategies to optimize performance for athletes in high-intensity sports and in sports with repeated intense efforts. Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports, 20 Suppl 2, 59-69. https://doi.org/10.1111/j.1600-0838.2010.01191.x

26. McArdle WD. Katch FI. Katch VL. (2005). Sport and exercise nutrition. Third Ed: Lippincott Williams & Wilkins.

27. Menal-Puey, S., et al. (2018). Food exchange for vegan children and adolescents. Nutrients, 11(43), 1-14.

28. Mikesky AE, & Fink HH. (Eds.). (2021). Spor Beslenmesi Pratik Uygulamalar. (Çev. Ersoy G, Eskici G. ISBN: 9786057578938.

29. Mikesky AE, & Fink HH. (Eds.). (2021). Spor Beslenmesi Pratik Uygulamalar. (Çev. Ersoy G, Eskici G. ISBN: 9786057578938.

30. Sousa, E. F., Da Costa, T. H., Nogueira, J. A., & Vivaldi, L. J. (2008). Assessment of nutrient and water intake among adolescents from sports federations in the Federal District, Brazil. British Journal of Nutrition, 99(6), 1275-1283

31. Thomas DT, Erdman KA, Burke LM. (2016). American college of sports medicine joint position statement. nutrition and athletic performance. Medicine and Science in Sports and Exercise, 48(3), 543 568.

32. Türkiye Beslenme Rehberi (TÜBER) 2022. T.C. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Yayın No:1031, Ankara 2022.

33. Volpe SL (2007). Micronutrient requirements for athletes. Clinics in Sports Medicine, 26(1), 119–130.

34. Volpe SL. (2015). Magnesium and the athlete. Current Sports Medicine Reports, 14(4), 279 283.

35. Weikert, C., et al. (2020). Calcium intake in vegetarians. Osteoporosis International, 31, 1933–1944

36. Williams C., Devlin J., "Nutrition and Sports Performance", E&FN Spon, pp. 95, London, 1992.

37. Williams M.H. (2004) Dietary Supplements and Sports Performance: Introduction and Vitamins. Journal of the International Society of Sports Nutrition, 1(2):1-6. 13. Williams M.H. (2005) Dietary Supplements and Sports Performance: Minerals. Journal of the In ternational Society of Sports Nutrition, 2(1):43 49.

38. Woolf, K., & Manore, M. M. (2006). B-Vitamins and Exercise: Does Exercise Alter Requirements? https://doi.org/10.1123/ijsnem.16.5.453

39. Yarar, Z., Öcal, G. ve Söyleyici, Ö. (2011). Sporda beslenme ve makro, mikro besin öğeleri. Ankara: Spor Bilimleri Yayınları.

40. Zoorob R, Parrish MEE, O'Hara H, Kalliny M. (2013). Sports nutrition needs: before, during, and after exercise. Primary Care: Clinics in Office Practice, 40(2), 475-486.

KETOJENİK DİYETİN FİZİKSEL AKTİVİTEYE ETKİSİ

Lisans Öğrencisi, Gamze KILIÇASLAN
Munzur Üniversitesi/Spor Bilimleri Fakültesi
gkilicaslan18@gmail.com-https://orcid.org/0009-0007-6709-1591

Arş. Gör., Polat YÜCEDAL
Munzur Üniversitesi/Spor Bilimleri Fakültesi
yucedalpolat@gmail.com-https://orcid.org/0000-0001-8806-2035

Prof. Dr. Vedat ÇINAR
Fırat Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi
vcinar@firat.edu.tr.,https://orcid.org/0000-0003-4883-3995

ÖZET

Ketojenik diyet (KD), karbonhidrat alımının ciddi şekilde kısıtlandığı, yağdan zengin ve yeterli protein içeren bir beslenme yaklaşımıdır. İlk olarak 1920'li yıllarda Wilder tarafından epilepsi tedavisinde tanımlanan bu diyet modelinde, organizma temel enerji kaynağı olarak glikoz yerine yağ asitlerini kullanmaya yönelmekte ve karaciğerde keton cisimleri üretilmektedir. Ortaya çıkan bu metabolik değişim, yağ oksidasyonunun artmasıyla özellikle uzun süreli egzersizlerde alternatif bir enerji substratı sağlamaktadır. Fiziksel aktivite sırasında enerji gereksinimi fosfajen, glikolitik ve oksidatif enerji sistemleri aracılığıyla karşılanmakta olup, bu sistemlerin katkısı egzersizin süresi ve şiddetine göre değişkenlik göstermektedir. Ketojenik diyetin, orta şiddette ve uzun süreli dayanıklılık egzersizlerinde oksidatif metabolizmayı destekleyebileceği; buna karşın yüksek yoğunluklu, anaerobik aktivitelerde sınırlı kas glikojen depoları nedeniyle performansı olumsuz yönde etkileyebileceği bildirilmektedir.Mevcut literatür incelendiğinde, ketojenik diyetin vücut kompozisyonu üzerinde olumlu etkiler oluşturabildiği, özellikle yağ kütlesinde azalma sağladığı görülmektedir. Bununla birlikte, fiziksel performans parametrelerinde belirgin bir artış sağladığına dair güçlü kanıtlar bulunmamaktadır. Elit sporcularda yapılan çalışmalarda, düşük karbonhidratlı beslenme modellerinin egzersiz ekonomisini bozarak performans gelişimini sınırlayabileceği ifade edilmektedir. Sonuç olarak, ketojenik diyetin sportif performans üzerindeki etkileri egzersizin türü, yoğunluğu ve bireysel metabolik adaptasyonlara bağlı olarak farklılık göstermektedir. Dayanıklılık sporlarında potansiyel faydalar söz konusu olabilse de yüksek şiddetli anaerobik aktivitelerde karbonhidratın performans için kritik önemi devam etmektedir. Bu nedenle, ketojenik diyetin sporcularda uygulanması bireysel hedefler doğrultusunda ve uzman denetiminde planlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Beslenme, Ketojenik Diyet, Fiziksel Aktivite.

Vol 3 - ISBN NR: 978-625-5694-64-5

THE EFFECT OF A KETOGENIC DIET ON PHYSICAL ACTIVITY

Abstract

The ketogenic diet (KD) is a nutritional approach characterized by severely restricted carbohydrate intake, high fat content, and adequate protein. First described by Wilder in the 1920s for the treatment of epilepsy, this dietary model causes the organism to shift from glucose to fatty acids as its primary energy source, leading to the production of ketone bodies in the liver. This metabolic change, through increased fat oxidation, provides an alternative energy substrate, particularly during prolonged exercise. Energy requirements during physical activity are met through phosphagen, glycolytic, and oxidative energy systems, with the contribution of these systems varying depending on the duration and intensity of exercise. It is reported that the ketogenic diet can support oxidative metabolism in moderate-intensity and prolonged endurance exercise; however, it may negatively impact performance in high-intensity, anaerobic activities due to limited muscle glycogen stores. A review of the current literature suggests that the ketogenic diet can have positive effects on body composition, particularly a reduction in fat mass. However, there is no strong evidence to support a significant increase in physical performance parameters. Studies in elite athletes indicate that low-carbohydrate diets can impair exercise economy and limit performance improvement. Consequently, the effects of a ketogenic diet on athletic performance vary depending on the type and intensity of exercise and individual metabolic adaptations. While potential benefits may exist in endurance sports, carbohydrates remain critical for performance in high-intensity anaerobic activities. Therefore, the application of a ketogenic diet in athletes should be planned according to individual goals and under expert supervision.

Keywords: Nutrition, Ketogenic Diet, Physical Activity.

1. GİRİŞ

Ketojenik diyet (KD), ilk kez 1921 yılında Russel Wilder tarafından çocukluk çağı epilepsi tedavisinde kullanılan, yüksek yağ, düşük karbonhidrat ve yeterli protein içeren bir beslenme modeli olarak tanımlanmıştır (Wilder, 1921). Diyetin temel amacı, enerji üretiminde glikoz yerine yağların kullanılmasını sağlayarak karaciğerde keton cisimlerinin sentezini uyarmaktır. Bu metabolik adaptasyon sonucunda β-hidroksibutirat, asetoasetat ve aseton gibi keton gövdeleri ortaya çıkar; bu moleküller yalnızca alternatif enerji kaynağı olarak değil, aynı zamanda sinir sistemi gelişimi ve hücresel ileti mekanizmalarında da rol oynamaktadır (Barzegar et al., 2019; Barry et al., 2018). Ketojenik diyetin farklı türleri bulunmaktadır: klasik ketojenik protokol, modifiye Atkins diyeti (MAD), orta zincirli trigliserit (MCT) diyeti ve düşük glisemik indeks (LGI) diyeti. Bu protokoller arasındaki temel fark, kullanılan lipid türleri ve miktarlarıdır. Örneğin MCT diyeti daha fazla karbonhidrata izin vererek beslenmenin uygulanabilirliğini artırırken, LGI diyeti düşük glisemik indeksli karbonhidratların kontrollü tüketimine olanak tanımaktadır (Rogovik & Goldman, 2010; Ilgaz et al., 2019). Literatürde klinik etkinlik açısından bu protokoller arasında belirgin bir farklılık olmadığı, diyet seçiminin bireyin yaşı, sosyoekonomik durumu ve beslenme alışkanlıklarına göre şekillendiği bildirilmektedir (Uyar & Şanlıer, 2018). Son yıllarda ketojenik diyet yalnızca epilepsi tedavisinde değil, aynı zamanda sporcularda performans artırıcı bir strateji olarak da gündeme gelmiştir. Fiziksel aktivite sırasında enerji ihtiyacı fosfajen, laktik asit ve aerobik sistemler aracılığıyla karşılanmakta; hangi sistemin baskın olacağı egzersizin süresine ve yoğunluğuna bağlı olarak değişmektedir (Gastin, 2001; Di Raimondo et al., 2020). Dayanıklılık egzersizlerinde yağ asitleri ve keton cisimleri uzun süreli enerji kaynağı olarak öne çıkarken, yüksek yoğunluklu anaerobik aktivitelerde glikojen depolarının kritik rolü devam etmektedir (Harvey, Holcomb, & Kolwicz, 2019; McSwiney, 2019). Bu bağlamda ketojenik diyetin sporcularda uygulanması, egzersiz türüne ve yoğunluğuna bağlı olarak farklı sonuçlar doğurmaktadır. Bazı çalışmalar ketojenik diyetin yağ oksidasyonunu artırarak dayanıklılık performansına katkı sağlayabileceğini öne sürerken (Sansone et al., 2021; Volek et al., 2016), diğerleri elit sporcularda egzersiz ekonomisini olumsuz etkileyebileceğini ve performans kazanımlarını sınırlayabileceğini bildirmiştir (Burke et al., 2017; Bailey & Hennessy, 2020).

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Ketojenik Diyet Nedir

Ketojenik diyet (KD), ilk kez 1921 yılında Russel Wilder tarafından çocukluk çağı epilepsi tedavisinde kullanılan, yağ oranı yüksek, karbonhidrat miktarı düşük ve yeterli protein ile enerji içeren bir beslenme biçimidir (Wilder, 1921; Masood ve ark., 2020). Diyetin makro besin öğeleri dağılımı genellikle yağ için %70, protein için %25 ve karbonhidrat için %5'tir (Fan ve ark., 2018). Bazı çalışmalarda ise bu oran %80 yağ, %15 protein ve %5 karbonhidrat şeklinde rapor edilmiştir. Bu beslenme modelinde vücut, enerji üretiminde glikoz yerine yağları kullanır. Dokuların enerji ihtiyacını karşılamak amacıyla yağ dokusundan yağ asitleri ayrılır ve karaciğerde keton cisimlerinin sentezi ile salınımı gerçekleşir (Tunca, 1996; Akın, 2014). Yağın karbonhidrat ve proteine oranı genellikle 2:1 ile 4:1 arasında değişmekte olup, daha yüksek oranlar daha kısıtlayıcı fakat daha etkili kabul edilmektedir. Diyetteki yağların büyük bölümü uzun zincirli trigliseritlerden sağlanmaktadır.

Ketojenik beslenmenin temel özelliği, karaciğerde keton gövdelerinin sentezlenmesini mümkün kılmasıdır. Organizmaya yeterli düzeyde glikoz alınmadığında ve glikojen depoları tükendiğinde, yağ asitleri oksidasyona uğrayarak keton gövdelerini oluşturur (Barzegar ve

ark., 2019; Uyar & Şanlıer, 2018). Bu keton türleri β-hidroksibutirat, asetoasetat ve aseton şeklindedir. Beyinde glikoz bulunmadığında keton gövdeleri ikincil enerji kaynağı olarak kullanılmakta; ayrıca sinir sistemi gelişiminde, hücre zarlarının yapısında, yağ sentezinde ve hücresel ileti mekanizmalarında rol oynamaktadır (Barry ve ark., 2018).

Ketojenik diyetin farklı türleri bulunmaktadır: klasik ketojenik protokol, modifiye Atkins diyeti (MAD), orta zincirli trigliserit (MCT) diyeti ve düşük glisemik indeks (LGI) diyeti. Bu protokoller arasındaki temel fark, kullanılan lipid türleri ve miktarlarıdır. Örneğin MCT diyeti, daha fazla karbonhidrata izin vererek beslenmenin lezzetini artırmayı amaçlar; ancak gastrointestinal yan etkiler nedeniyle daha az tercih edilmektedir (Rogovik & Goldman, 2010). Literatürde klinik etkinlik açısından bu protokoller arasında anlamlı bir farklılık olmadığı bildirilmiştir. Diyet seçimi ise bireyin yaşı, sosyoekonomik durumu ve beslenme alışkanlıklarına göre şekillenmektedir (Ilgaz, Ardıçlı, Günbey, Topçu & Yalnızoğlu, 2019).

2.1.1. Ketojenik Diyet Türleri

Son yıllarda özellikle epilepsili çocukların tedavisinde Modifiye Atkins Diyeti (MAD), Düşük Glisemik İndeks Tedavisi (LGIT) ve Orta Zincirli Trigliserit (MCT) Diyeti olumlu sonuçlar vermektedir (Gümüş ve Yardımcı, 2018). Modifiye Atkins Diyeti, klasik ketojenik diyetle benzer şekilde düşük karbonhidrat ve yüksek yağ içermesine (Kossoff ve ark., 2018) rağmen, MAD'de protein, sıvı ve enerji kısıtlaması bulunmamaktadır (Kumru ve Dai, 2019). LGIT ise klasik ketojenik diyete kıyasla daha fazla karbonhidrat (düşük glisemik indeksli karbonhidratlar, enerjinin yaklaşık %10'u) ve protein (enerjinin %25'i) alımına, dolayısıyla daha fazla besin tüketimine olanak tanımaktadır (Ilgaz ve ark., 2019). Orta Zincirli Trigliserit (MCT) Diyeti ise klasik ketojenik diyete göre daha az yağ, daha fazla protein ve karbonhidrat içermekte; bu durum MCT diyetini daha uygulanabilir hâle getirmektedir (Gümüş ve Yardımcı, 2018). Ketojenik diyetin kontrendikasyonları nedeniyle gebeler ve emziren kadınlar, diyabet hastaları, çocuklar ve ergenler, böbrek rahatsızlığı olanlar, kırık riski taşıyan yaşlılar, ketoasidoz öyküsü veya riski bulunanlar ile sıvı kaybı yaşayan kişiler için sakıncalı olabilir (Kalra ve ark., 2018). Bu nedenle mutlaka bir sağlık uzmanı gözetiminde uygulanmalıdır.

2.1.2. Sporcularda Ketojenik Diyet

Sporcular, vücut yağını kısa sürede azaltıp kas kütlesini artırmak ve egzersiz performansını geliştirmek amacıyla çeşitli beslenme stratejileri uygulamaktadır. Ketojenik diyet (KD), özellikle son dönemlerde yağın enerji kaynağı olarak kullanılmasını teşvik etmesi nedeniyle, diyeti benimseyen bireyler arasında yaygınlaşmıştır. Bu popülerleşen beslenme modeli sporcular tarafından da uygulanmaya başlanmıştır (Valenzuela, 2020).

2.2. Egzersiz Sırasında Metabolizmaya Genel Bakış

Fiziksel aktivite, dinlenim halindeki enerji harcamasına kıyasla enerji ihtiyacında belirgin bir artışa yol açan, iskelet kaslarının kasılmasıyla ortaya çıkan her türlü vücut hareketi olarak tanımlanabilir (Khodabakhshi, 2020). Egzersiz sırasında kaslar, aktif kasılmalarını fosfajen sistemi (anaerobik alaktasit), laktik asit sistemi (anaerobik laktasit) ve aerobik sistem olmak üzere üç temel yol üzerinden gerçekleştirir. Bu mekanizmaların amacı, kasılma süresince ATP'nin erişilebilirliğini sürdürmektir. Hangi enerji yolunun devreye gireceği ise yapılan aktivitenin süresine ve şiddetine bağlıdır (Raimondo, 2021).

2.2.1 Aerobik Dayanıklılık Egzersizinin Etkileri

Aerobik aktiviteler; tempolu yürüyüş, yüzme ve bisiklet sürme gibi orta şiddette tempo ile uzun süre devam eden hareketlerdir (Barkell, 2022). Yağ asitlerinin oksidatif metabolizmaya katkısı, yapılan egzersizin yoğunluğu ve süresine bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Düşük ve orta düzeydeki egzersizlerde dışarıdan alınan yağ asitlerinin oksidasyonu önemli bir enerji kaynağıdır. Orta yoğunlukta yapılan egzersizlerde ise süre uzadıkça yağ asitlerinin oksidatif metabolizmaya katkısı artmaktadır (Harvey, 2019). Ketojenik diyet, enerji kaynağı olarak karbonhidrat yerine yağ kullanımını desteklediği için özellikle aerobik dayanıklılık aktivitelerinde avantaj sağlayabilir (Raimondo, 2021). İskelet kası ve karaciğerdeki glikojen depoları sınırlı iken, yağ dokusundan sağlanan yağ asitleri sürekli bir enerji kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca ketojenik diyetle oluşan keton cisimleri de dayanıklılık egzersizinin sürdürülmesinde ek veya alternatif bir yakıt kaynağı olabilir (Harvey, 2019).

2.2.2 Anaerobik Egzersiz Üzerine Etkileri

Anaerobik aktiviteler; ağırlık çalışmaları, kısa mesafe koşuları ve sıçrama gibi 2 dakikadan kısa süren, yüksek yoğunluklu ve kısa süreli egzersizlerdir. Bu tür aktivitelerde enerji gereksinimi, büyük ölçüde kas glikojenine bağlı olan fosfajen sistemi ile laktik asit sistemi tarafından karşılanmaktadır (Harvey, 2019). Anaerobik egzersiz sonrasında toparlanma döneminde karbonhidrat depolarının yeniden doldurulması ve kasların onarımı için gerekli protein sentezini desteklemek amacıyla esansiyel amino asitlerin yeterli miktarda alınması önem taşır. Araştırmalar, ketojenik diyete kıyasla yüksek karbonhidrat içeren beslenme düzenlerinin, anaerobik egzersizlerde yorgunluğun giderilmesi, glikojen depolarının yenilenmesi ve egzersiz sonrası toparlanma sürecinde daha etkili olduğunu ortaya koymaktadır (McSwiney, 2019).

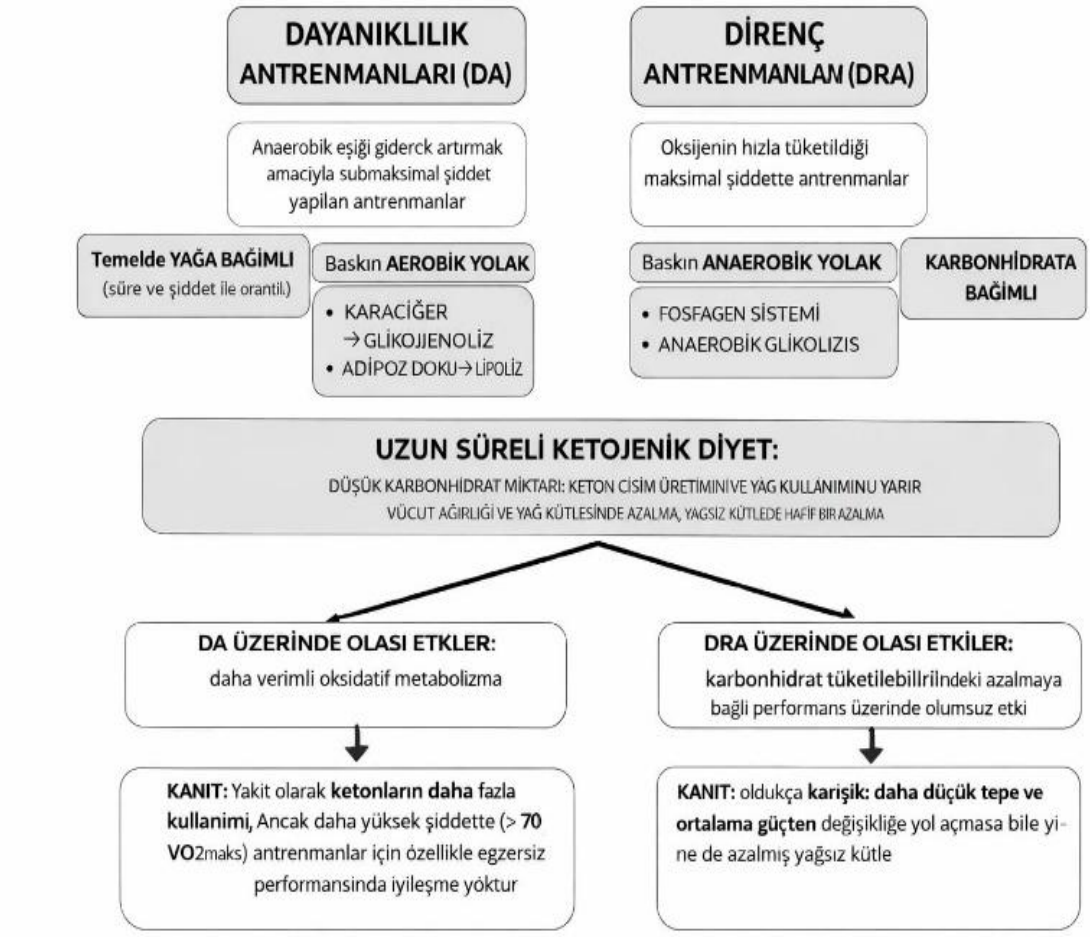
2.2.3. Ketojenik Diyetin Avantajları

Ketojenik diyete 3-4 haftalık uyum sürecinden sonra, orta (%46-63 VO_2max) ve yüksek (%64-90 VO_2max) yoğunlukta yapılan dayanıklılık egzersizlerinin sürdürülebilirliği ile ilişkili olduğu gösterilmiştir (İstanbul Rumeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 2023). Ayrıca adaptasyon sonrasında orta ve yüksek yoğunluklu egzersizlerin şiddetinde veya performansında herhangi bir düşüş yaşanmadığı gözlemlenmiştir. Uzmanların karbonhidrat kısıtlı beslenmeyi önermelerinin bir diğer nedeni ise, antrenman ve yarışma sırasında dışarıdan enerji ihtiyacının azalması, kas ağrılarının daha az görülmesi ve sindirim sistemiyle ilgili şikayetlerin sıklığının düşmesidir (McSwiney, 2019).

2.3. Ketojenik Diyet ve Fiziksel Aktivite

Fiziksel Aktivite (FA), iskelet kaslarının kasılmasıyla ortaya çıkan ve dinlenme halindeki enerji tüketimine kıyasla enerji gereksiniminde belirgin bir artışa neden olan tüm bedensel hareketler olarak tanımlanmaktadır (American College of Sports Medicine, 2018).FA süresince kaslar, kasılmanın devamlılığını sağlayabilmek için adenozin trifosfatın (ATP) sürekliliğine ihtiyaç duyar ve bu gereksinim üç temel enerji sistemi aracılığıyla karşılanır: fosfajen sistemi (anaerobik alaktasit), laktik asit sistemi (anaerobik laktasit) ve aerobik sistem. Bu sistemlerin baskın olarak devreye girmesi, egzersizin süresine ve yoğunluğuna bağlı olarak değişkenlik göstermektedir (Harvey, Holcomb, & Kolwicz, 2019Fosfajen sistemi ile laktik asit sistemi birlikte “anaerobik enerji sistemleri” olarak ifade edilmektedir. Kas hücrelerinin enerji ihtiyacını karşılamada öncelikle şu mekanizmalar devreye girer:(i) hücre içerisinde mevcut olan ve doğrudan kullanılabilir durumdaki ATP’nin tüketilmesi, (ii) yüksek enerjili fosfat bileşikleri ve fosfokreatinin (PCr) parçalanmasını kapsayan fosfajen yolunun aktive edilmesi (Gastin, 2001). Bu mekanizmaların kasın metabolik gereksinimlerini karşılamada yetersiz kalması durumunda, alternatif bir yol devreye girer. Bu aşamada, karaciğer ve

kaslarda depolanmış glikojenden elde edilen karbonhidratlar, oksijen bulunmayan ortamda glikoliz yoluyla önce pirüvik aside, ardından laktik aside dönüştürülür (Feuerbacher et al., 2021) Üçüncü enerji yolu olan aerobik (oksidatif) metabolizma ise oksijen varlığında karbonhidratların ve yağların, sınırlı durumlarda ise proteinlerin oksidasyonunu kapsamaktadır (Di Raimondo, Miceli, Musiari, Tuttolomondo, & Pinto, 2020) Bu üç enerji sisteminin kullanım düzeni, yapılan egzersizin türüne göre farklılık göstermektedir. Kısa süreli ve yüksek şiddetli aktivitelerde kas kasılması ağırlıklı olarak anaerobik enerji yollarına dayanırken; düşük ve orta yoğunluklu dayanıklılık egzersizlerinde başlangıçta anaerobik sistemler aktive olmakta, devamında ise daha sürdürülebilir ve tükenmesi zor bir enerji kaynağı olan karaciğer ve yağ dokusundan sağlanan substratlarla aerobik metabolizmaya geçiş gerçekleşmektedir. Enerji sistemlerinin devreye girme sırasındaki bu değişkenlik, sporcuların uyguladıkları fiziksel aktivite türüne bağlı olarak farklı beslenme yaklaşımlarından fayda görebileceğini düşündürmektedir. Dayanıklılık antrenmanı (ET), genellikle sabit bir yoğunlukta gerçekleştirilen ve temel amacı "anaerobik eşik" seviyesini kademeli olarak yükseltmek olan bir egzersiz biçimidir. Anaerobik eşik, organizmanın ATP üretimini sürdürebilmek için anaerobik metabolik süreçlere yönelmeye başladığı ve bu süreçte laktat birikiminin hızlandığı noktayı ifade etmektedir (Milanović, Sporiš, & Weston, 2015). Yağ dokusundan sağlanan yağ asitlerinin uzun süreli ve istikrarlı bir enerji kaynağı oluşturması ve keton cisimlerinin dayanıklılık egzersizi sırasında alternatif veya destekleyici bir yakıt olarak görev yapması nedeniyle, ketojenik diyetin (KD) karbonhidrat kullanımını azaltıp yağ oksidasyonunu artırarak ET açısından potansiyel fayda sağlayabileceği ileri sürülmektedir (Harvey, Holcomb, & Kolwicz, 2019 KD, yağ yakımını ve keton cismi üretimini uyararak uzun süreli, düşük ve orta yoğunluklu egzersizlerde oksidatif metabolizmanın sürdürülmesine katkıda bulunabilir (Harvey, Holcomb, & Kolwicz, 2019). Ketojenik diyet sonucunda artan keton cisimlerinin, glukoz ve yağ asitlerine kıyasla enerji üretiminde daha yüksek bir metabolik verimliliğe sahip olduğu öne sürülmektedir [1]. Bu durum, keton cisimlerinin oksidasyonu sırasında karbon başına daha az oksijen tüketilmesi ve böylece aynı oksijen alımıyla daha fazla enerji üretilebilmesiyle açıklanmaktadır [36]. Bu özellik, aynı VO_2 düzeyinde daha yüksek güç çıktısına olanak tanıyarak maksimal performansı artırabilir (Sansone, Sansone, Borrione, Romanelli, Di Luigi, & Sgrò, 2021). Bununla birlikte, bu teorik varsayımlar deneysel çalışmalarla yalnızca sınırlı ölçüde desteklenmiştir. Volek ve arkadaşları (Volek ve Ark, 2016) ultra-dayanıklılık sporcularını ortalama 20 ay boyunca yüksek karbonhidrat içeren bir diyetten düşük karbonhidratlı bir diyete geçirdiklerinde, uzun süreli keto-adaptasyonun egzersiz sırasında yağ oksidasyon kapasitesini belirgin şekilde artırdığını ve kas glikojen düzeylerinin korunduğunu bildirmiştir. Submaksimal egzersiz esnasında düşük karbonhidrat grubunda toplam enerji üretiminin %88'inin yağlardan sağlandığı, buna karşın yüksek karbonhidrat grubunda bu oranın %56 olduğu saptanmıştır. Ayrıca keto-adapte bireylerde istirahat, egzersiz ve toparlanma dönemlerinde dolaşımdaki beta-hidroksibütirat ve toplam keton düzeylerinin yaklaşık üç kat daha yüksek olduğu rapor edilmiştir (Volek ve arkadaşları (2016)

Şekil 1. Dayanıklılık ve Direnç antrenmanının Ketojenik diyet karşılaştırması.

Söz konusu diyet katı anlamda ketojenik olmasa da gözlenen metabolik adaptasyonların daha az antrenmanlı bireylerde ve daha katı ketojenik diyet uygulamalarında da ortaya çıkabileceği düşünülmektedir; ancak bu durumun doğrulanması için ileri araştırmalara ihtiyaç vardır. (Volek ve ark., 2016) performans karşılaştırması yapmamışken, Burke ve ark. (Burke et al., 2017). elit dayanıklılık sporcularında günlük karbonhidrat alımı <50 g olan düşük karbonhidratlı ketojenik diyetin egzersiz ekonomisini olumsuz etkileyerek performans kazanımlarını ortadan kaldırdığını rapor etmiştir. İnsanlarda ET performansı üzerine düşük karbonhidratlı diyetler veya KD'nin etkisini inceleyen çalışmaların büyük çoğunluğu, vücut kompozisyonunda iyileşmeler (vücut ağırlığı ve yağ kütlesinde azalma, yağsız kütlede sınırlı değişimler) ve keton kullanımında artış olduğunu, ancak fiziksel performansta belirgin bir gelişme sağlanmadığını göstermektedir (Bailey & Hennessy, 2020; Burke et al., 2017) Mevcut literatürdeki bulgular; çalışma yöntemlerindeki farklılıklar, bireysel yanıt değişkenliği ve sınırlı örneklem büyüklükleri nedeniyle tutarsızlık göstermektedir. Bununla birlikte, çok düşük kalorili ketojenik diyetlerin (VLCKD), özellikle %70 VO_2max üzerindeki yoğunluklarda artan oksijen tüketimi ve enerji harcaması nedeniyle egzersiz verimliliğini azaltabileceği; buna karşılık %50–70 VO_2max aralığında gerçekleştirilen uzun süreli dayanıklılık egzersizlerinde daha düşük plazma laktat düzeyleri ve artmış aerobik kapasite ile ilişkili olabileceği bildirilmiştir (Zajac et al., 2014.(Bailey & Hennessy, 2020) (Burke et al., 2017) Ketojenik diyetin metabolik dengeyi daha verimli hale getirerek dayanıklılık performansını artıracağı yönündeki hipotez, mevcut bilimsel kanıtlar tarafından desteklenmemektedir. Gözlenen karmaşık veya olumsuz etkiler; yakıt kullanım verimliliğindeki değişimler, bazı metabolik yan ürünlerin oluşumu ve enerji alımındaki

azalma gibi faktörlerle ilişkilendirilmektedir (Bailey & Hennessy, 2020). Yağ oksidasyonu, karbonhidrat metabolizmasına kıyasla daha yüksek oksijen gereksinimi doğururken; ketojenik diyetle ilişkili bazı katabolitler (örneğin amonyak) merkezi sinir sistemi üzerinden yorgunluğu artırabilir. Ayrıca ketojenik diyetin neden olduğu erken doyma hissiyle birlikte enerji alımında ve vücut ağırlığında meydana gelen belirgin azalma, bilişsel performansı, kas ve kemik sağlığını, toparlanma sürecini ve genel egzersiz kapasitesini olumsuz yönde etkileyebilir (Bailey & Hennessy, 2020).

3. YÖNTEM

Bu çalışma, ketojenik diyetin metabolik etkileri ve fiziksel performans üzerindeki sonuçlarını inceleyen bilimsel literatürün sistematik bir şekilde değerlendirilmesine dayanmaktadır. Araştırma sürecinde ulusal ve uluslararası veri tabanları (PubMed, Scopus, Web of Science, Google Scholar) taranmış; 1921–2023 yılları arasında yayımlanmış makaleler, derlemeler, klinik çalışmalar, olgu sunumları ve meta-analizler incelenmiştir. Anahtar kelimeler olarak “ketogenic diet”, “exercise metabolism”, “endurance performance”, “anaerobic exercise”, ve Türkçe karşılıkları kullanılmıştır. Çalışmaya dahil edilen kaynaklar, ketojenik diyetin epilepsi tedavisindeki kullanımı, farklı diyet protokolleri (klasik KD, MAD, MCT, LGIT), sporcularda performans etkileri ve metabolik adaptasyon süreçleri üzerine odaklanmaktadır.

3. SONUÇ

Ketojenik diyet, enerji metabolizmasını glikozdan yağ asitleri ve keton cisimlerine kaydırarak farklı fizyolojik etkiler ortaya koymaktadır. Literatürde, bu beslenme modelinin epilepsi tedavisinde etkinliği uzun süredir kabul görmüş olsa da, sporcularda performans üzerindeki etkileri tartışmalıdır. Dayanıklılık egzersizlerinde ketojenik diyetin yağ oksidasyonunu artırarak uzun süreli enerji üretimine katkı sağladığı, plazma laktat düzeylerini azalttığı ve aerobik kapasiteyi desteklediği bildirilmektedir. Buna karşın, yüksek yoğunluklu ve kısa süreli anaerobik aktivitelerde glikojen depolarının sınırlı olması nedeniyle performans kaybı, toparlanma sürecinde gecikme ve kas gücünde azalma gibi olumsuz sonuçlar gözlenmiştir. Mevcut çalışmalar, ketojenik diyetin vücut kompozisyonunda iyileşmeler (yağ kütlesinde azalma, keton kullanımında artış) sağladığını, ancak fiziksel performansta belirgin bir gelişme ortaya koymadığını göstermektedir. Bulgular arasındaki tutarsızlıklar; örneklem büyüklükleri, uygulanan diyet protokollerindeki farklılıklar ve bireysel adaptasyon süreçleriyle ilişkilendirilmektedir. Sonuç olarak, ketojenik diyet sporcularda egzersiz türüne, yoğunluğa ve bireysel yanıt farklılıklarına bağlı olarak avantajlar ve sınırlılıklar barındırmaktadır. Dayanıklılık sporlarında potansiyel faydalar sağlarken, anaerobik performans için karbonhidratın kritik rolü göz ardı edilmemelidir. Bu nedenle ketojenik diyetin sporcularda uygulanması, kişisel hedefler ve sağlık durumu dikkate alınarak, mutlaka uzman gözetiminde planlanmalıdır.

KAYNAKÇA

1. Akın O (2014) Keton Cisimleri.https://www.slideserve.com/sef/keton-cisimleri. Accessed 11 October 2020.

2. Alexander L. Rogovik, Ran D. Goldman. Ketogenic diet for treatment of epilepsy. Canadian Family Physician, 2010.

3. American College of Sports Medicine. ACM's Guidelines for Exercise Testing and Prescription, 10th ed.; Riebe, D., Ehrman, J.K., Liguori, G., Magal, M., Eds.; Wolters Kluwer: Philadelphia, PA, USA, 2018; ISBN 9781496339065

4. Bailey, C.P.; Hennessy, E. A review of the ketogenic diet for endurance athletes: Performance enhancer or placebo effect? J. Int. Soc. Sports Nutr. 2020, 17, 33. [CrossRef]

5. Barkell, J. F. (2022). The Effects of a Low Carb High Fat or Ketogenic Diet on Athletic Performance. Journal of Physical Fitness, Medicine & Treatment in Sports.

6. Barry D, Ellul S, Watters L, et al. The ketogenic diet in disease and development. J. Developmental Neuroscience. 2018;68(1):53-58. doi:10.1016/j.ijdevneu.2018.04.005.

7. Barzegar M, Afghan M, Behtari M, Khamaneh S, Raeisi S. Ketogenic diet: Overview, types, and possible anti-seizure mechanisms. An International Journal on Nutrition, Diet and Nervous System. 2019;24(4):1-10. doi:10.1080/1028415X.2019.1627769.

8. Burke, L.M.; Ross, M.L.; Garvican-Lewis, L.A.; Welvaert, M.; Heikura, I.A.; Forbes, S.G.; Mirtschin, J.G.; Cato, L.E.; Strobel, N.;

9. Di Raimondo, D.; Miceli, G.; Musiari, G.; Tuttolomondo, A.; Pinto, A. New insights about the putative role of myokines in the context of cardiac rehabilitation and secondary cardiovascular prevention. Ann. Transl. Med. 2017, 5, 300. [CrossRef]

10. Egan, B.; D'Agostino, D.P. Fueling performance: Ketones enter the mix. Cell Metab. 2016, 24, 373–375. [CrossRef] [PubMed]

11. Feuerbacher, J.F.; von Schöning, V.; Melcher, J.; Notbohm, H.L.; Freitag, N.; Schumann, M. Short-Term Creatine Loading Improves

12. Gastin, P.B. Energy system interaction and relative contribution during maximal exercise. Sports Med. 2001, 31, 725–741. [CrossRef] [PubMed]

13. Gümüş Bayındır A ve Yardımcı H (2018) Bazı kronik hastalıklarda orta zincirli yağ asitlerinin kullanımı. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi 3(3): 25-29.

14. Harvey, K. L. (2019). Ketogenic Diets and Exercise Performance. Nutrients, 11, 2296; doi:10.3390/nu11102296, 1-16.

15. Harvey, K.L.; Holcomb, L.E.; Kolwicz, S.C., Jr. Ketogenic Diets and Exercise Performance. Nutrients 2019, 11, 2296. [CrossRef]

16. Ilgaz F, Ardıçlı D, Günbey C, Topçu M, Yalnızoğlu D. Dirençli epilepside düşük glisemik indeksli diyet tedavisi: Olgu sunumu. Beslenme ve Diyet Dergisi. 2019;47(2):108-113. doi:10.33076/2019.BDD.1262.

17. Intensified Training in Elite Race Walkers. J. Physiol. 2017, 595, 2785–2807. [CrossRef] [PubMed]

18. İstanbul Rumeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi (The Journal of Istanbul Rumeli University Health Sciences) Cilt: 1, Sayı: 2, 2023

19. J.M.; Maresh, C.M.; et al. Metabolic Characteristics of Keto-Adapted Ultra-Endurance Runners. Metabolism 2016, 65, 100–110. [CrossRef]

20. Kalra S, Singla R, Rosha R, Dhawan M, Khandelwal D, Kalra B (2018) The ketogenic diet. US Endocrinology 14(2):62-4.

21. Khodabakhshi, A. S. (2020). Does a ketogenic diet have beneficial effects on quality of life, physical activity or biomarkers in patients with breast cancer: a randomized controlled clinical trial. Nutrition Journal, 19(1), 87. https://doi.org/10.1186/s12937-020-00596-y

22. Kossoff EH, Freeman JM, Turner Z (2011) Ketogenic diets: treatment for epilepsy and other disorders. new york.

23. McSwiney, F. T. (2019). Impact Of Ketogenic Diet On Athletes: Current Insights. Open AccessJ Sports Med.,10, 171–183.

24. Milanović, Z.; Sporiš, G.; Weston, M. Effectiveness of High-Intensity Interval Training (HIT) and Continuous Endurance Training for VO2max Improvements: A Systematic Review and Meta-Analysis of Controlled Trials. Sports Med. 2015, 45, 1469–1481. [CrossRef]

25. Niemeyer, M.; Leithaeuser, R.; Beneke, R. Oxygen uptake plateau occurrence depends on oxygen kinetics and oxygen deficit accumulation. Scand. J. Med. Sci. Sports 2019, 29, 1466–1472. [CrossRef] [PubMed]

26. Raimondo, D. D. (2021). Ketogenic Diet, Physical Activity, and Hypertension—A. Nutrients, 1-14.

27. Sansone, M.; Sansone, A.; Borrione, P.; Romanelli, F.; Di Luigi, L.; Sgrò, P. Effects of Ketone Bodies on Endurance Exercise. Curr. Sports Med. Rep. 2018, 17, 444–453. [CrossRef] [PubMed]

28. Sharma, A.P.; et al. Low Carbohydrate, High Fat Diet Impairs Exercise Economy and Negates the Performance Benefit from

29. Total Work and Repetitions to Failure but Not Load-Velocity Characteristics in Strength-Trained Men. Nutrients 2021, 13, 826. [CrossRef]

30. Tunca M (1996) Uzun süren açlıklarda karsılasılan sorunlar ve tedavileri. STED 5.

31. Türk E. Ketojenik Diyet Kullanan Hastalarda Tedavi Etkinliğinin Değerlendirilmesi. [tıpta uzmanlık tezi]. Ankara, Türkiye: Ankara Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hematoloji Onkoloji Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi, Tıp Fakültesi; 2018.

32. Uyar G, Şanlıer N. Çocukluk çağı dirençli epilepsilerinde ketojenik diyet uygulamalarının etkisi. Turk J Neurology. 2018;24:216-225. doi:10.4274/tnd.71473.

33. Valenzuela, P. L.-G. (2020). Update on the Acute Effects of Ketone Supplements in Athletes. . Advances in Nutrition, 11(4), https://doi.org/10.1093/advances/nmaa043 . , 1050–1051.

34. Volek, J.S.; Freidenreich, D.J.; Saenz, C.; Kunces, L.J.; Creighton, B.C.; Bartley, J.M.; Davitt, P.M.; Munoz, C.X.; Anderson,

35. Wilder RM (1921) The Effects of Ketonemia on the course of Epilepsy. Mayo Clin Proc (2):207–8.

36. Zajac, A.; Poprzecki, S.; Maszczyk, A.; Czuba, M.; Michalczyk, M.; Zydek, G. The Effects of a Ketogenic Diet on Exercise Metabolism and Physical Performance in Off-Road Cyclists. Nutrients 2014, 6, 2493–2508. [CrossRef] [PubMe

YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ SPOR YÖNETİMİ: VERİ ODAKLI KARAR ALMA SÜREÇLERİ

İsmet SEVAL[1], Doç. Dr. Şakir TÜFEKÇİ[2] Prof. Dr. Talha MURATHAN[3]

1: İnönü Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim dalı, Malatya, Türkiye.
https://orcid.org/0000-0002-4294-2237 -ismetseval@hotmail.com

2: İnönü Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Malatya, Türkiye.
https://orcid.org/0000-0002-7815-571 - sakir.tufekci@inonu.edu.tr

3: İnönü Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Malatya, Türkiye
https://orcid.org/0000-0002-9837-3707 - talha.murathan@inonu.edu.tr

ÖZET

Günümüzün dijital çağında spor yönetimi, yalnızca organizasyonel koordinasyonla değil, **veri temelli stratejik karar alma süreçleriyle** tanımlanmaktadır. Yapay zekâ (YZ), spor endüstrisinde son yıllarda hızla gelişen bir dönüşümün merkezine yerleşmiş; sporcu performans analizinden seyirci etkileşimine, finansal yönetimden tesis planlamasına kadar birçok alanda yöneticilere karar desteği sunar hâle gelmiştir. Bu teknolojik gelişim, spor yönetiminde geleneksel sezgisel yaklaşımların yerini **nesnel veri analitiğine dayalı yönetim kültürüne** bırakmıştır.

Bu çalışmanın amacı, spor yönetimi bağlamında yapay zekâ destekli karar alma süreçlerinin yapısını, işleyişini ve yönetimsel etkilerini incelemektir. Nitel literatür taraması yöntemiyle gerçekleştirilen araştırma, uluslararası uygulamalardan (IBM Watson Coach, SAP Sports One, Manchester City AI Platform vb.) hareketle YZ tabanlı sistemlerin yönetimsel etkinliğe katkı düzeyini değerlendirmektedir. Bulgular, YZ teknolojilerinin **kaynak kullanımında verimlilik**, **hata payında azalma**, **öngörüsel analiz kabiliyeti** ve **karar tutarlılığında artış** sağladığını ortaya koymaktadır.

Ancak, yapay zekânın spor yönetiminde kullanımına ilişkin **etik, veri güvenliği ve insan-otomasyon dengesi** gibi konular tartışmalı olmaya devam etmektedir. Bu noktada, karar süreçlerinde insan faktörünün devre dışı kalmaması, algoritmik önyargıların engellenmesi ve kişisel verilerin korunması büyük önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, yapay zekâ destekli spor yönetimi, yalnızca teknolojik bir yenilik değil, aynı zamanda **yönetsel zihniyetin dönüşümünü** temsil etmektedir. Türkiye'de bu alandaki uygulamaların gelişebilmesi için; veri analitiği merkezlerinin kurulması, yöneticilere dijital yetkinlik eğitimlerinin verilmesi ve üniversite-sanayi iş birliklerinin artırılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ, spor yönetimi, veri analitiği, karar destek sistemleri, dijital dönüşüm

AI-DRİVEN SPORTS MANAGEMENT: DATA-DRİVEN DECİSİON-MAKİNG PROCESSES

ABSTRACT

In the digital era, sports management is defined not merely by organizational coordination but increasingly by **data-driven strategic decision-making processes**. Artificial intelligence (AI) has become a central component of this transformation within the sports industry, offering

managers real-time decision support across diverse domains such as athlete performance analysis, fan engagement, financial planning, and facility management. This technological evolution signifies a paradigm shift from traditional, intuition-based management approaches toward a **data-analytic and evidence-based managerial culture**.

The aim of this study is to examine the structure, mechanisms, and managerial implications of AI-supported decision-making systems within the context of sports management. Utilizing a qualitative literature review approach, the research evaluates global practices (e.g., IBM Watson Coach, SAP Sports One, Manchester City AI Platform) to assess how AI-based systems contribute to managerial efficiency and decision accuracy. Findings reveal that AI technologies enhance **resource optimization**, **predictive analytics capacity**, and **strategic consistency**, while significantly reducing human error and operational uncertainty.

Nevertheless, ethical concerns and governance challenges remain critical. Issues such as **data privacy**, **algorithmic bias**, and the preservation of the human element in decision-making require careful consideration. AI should be regarded not as a replacement for human expertise but as a **collaborative intelligence** that strengthens managerial reasoning and foresight.

Ultimately, AI-supported sports management represents not only a technological innovation but also a **transformation in managerial consciousness**. For countries like Turkey, advancing this field necessitates establishing data analytics centers, implementing digital literacy training for sports managers, and fostering partnerships between universities and the sports industry to cultivate expertise in data-driven management practices.

Keywords: Artificial intelligence, sports management, data analytics, decision support systems, digital transformation

GİRİŞ

Teknoloji çağının yönetsel paradigması, bilgiye dayalı karar alma süreçlerinin hız, doğruluk ve öngörü gücüyle tanımlandığı bir dönemi işaret etmektedir. Bu dönüşümden en fazla etkilenen alanlardan biri ise hiç kuşkusuz **spor yönetimi**dir. Artık spor; yalnızca fiziksel performans, antrenman programları veya organizasyonel planlamalardan ibaret değildir. Günümüzün spor yöneticisi, milyonlarca verinin analiz edilerek anlamlı bilgilere dönüştürüldüğü dijital bir ekosistemin içinde karar vermek zorundadır.

Dijitalleşme, spor sektöründe **veri temelli yönetim kültürünü** kaçınılmaz hâle getirmiştir. Uluslararası araştırmalar, spor endüstrisinin 2025 yılı itibarıyla 800 milyar dolar ekonomik büyüklüğe ulaşacağını, bunun %70'inin ise dijital servisler ve veri analitiği tabanlı uygulamalardan oluşacağını göstermektedir (PwC, 2023). Bu gelişme, spor yönetiminin geleceğini belirleyen en kritik faktörün "**veriyi yönetenin sporu yönetmesi**" ilkesi olduğunu ortaya koymaktadır.

Yapay zekâ (YZ), bu dönüşümün merkezinde yer almakta; sporun hemen her alanında hem mikro düzeyde (sporcu analizi, sakatlık tahmini, antrenman optimizasyonu) hem de makro düzeyde (organizasyon planlaması, seyirci yönetimi, finansal kararlar) etkin biçimde kullanılmaktadır (García et al., 2021). Spor yönetimi disiplininde YZ'nin yükselişi, geleneksel

sezgisel karar alma anlayışının yerini **veri odaklı rasyonel karar sistemlerine** bırakmasının bir göstergesidir.

Yapay zekâ tabanlı sistemler;

- **Tahmine dayalı analizlerle (predictive analytics)** geleceğe yönelik stratejik öngörüler üretmekte,
- **Makine öğrenimi algoritmalarıyla** sporcu ve organizasyon verilerini anlamlandırmakta,
- **Doğal dil işleme (NLP)** ve **bilgisayarlı görü (computer vision)** gibi teknolojilerle karar süreçlerini otomatikleştirmekte,
- **Derin öğrenme (deep learning)** modelleri aracılığıyla ise karmaşık veri kümelerinden yeni yönetim içgörüleri üretmektedir.

Bu gelişmeler, sporun yönetsel yapısında köklü bir zihniyet değişikliğini beraberinde getirmiştir. Geleneksel olarak "tecrübe" ve "sezgi"ye dayalı yönetim anlayışı, yerini **veriyle kanıtlanabilir, ölçülebilir ve optimize edilebilir** süreçlere bırakmaktadır. Bu değişim yalnızca teknolojik değil, aynı zamanda **yönetsel bir kültür dönüşümüdür**. Artık spor yöneticileri, sadece takım yönetmekle değil, aynı zamanda **veri stratejisi yönetmekle** de sorumludur.

Bununla birlikte, yapay zekâ temelli sistemlerin yaygınlaşması yeni soruları da gündeme getirmektedir. Özellikle **veri gizliliği, etik karar mekanizmaları, algoritmik önyargılar ve insan faktörünün rolü** gibi konular, spor yönetimi alanında tartışılmaya devam etmektedir (EU AI Act, 2023). Bu çerçevede, yapay zekâ yalnızca bir teknoloji değil; **insan kararını güçlendiren bir ortak zekâ modeli** olarak ele alınmalıdır.

Türkiye açısından değerlendirildiğinde, yapay zekâ tabanlı spor yönetimi henüz gelişme aşamasındadır. Ancak Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın dijital altyapı yatırımları, Türkiye Futbol Federasyonu'nun veri analitiği uygulamaları ve bazı profesyonel kulüplerin yapay zekâ destekli performans izleme sistemlerine geçişi, bu dönüşümün hız kazandığını göstermektedir. Üniversitelerde açılan "Spor Teknolojileri" ve "Veri Bilimi" programları da bu alandaki insan kaynağı ihtiyacını karşılamaya yönelik umut verici adımlardır.

Bu çalışma, spor yönetiminde yapay zekânın stratejik rolünü, karar alma süreçlerine etkisini ve veri odaklı yönetim modellerinin yönetsel verimlilik üzerindeki yansımalarını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın temel sorusu şudur:

Yapay zekâ, spor yönetiminde insan kararını ikame eden bir unsur mu, yoksa onu güçlendiren bir yönetsel ortak mıdır?

Bu sorunun cevabı, spor yönetiminin gelecekteki yönünü belirleyecek niteliktedir. Çünkü yapay zekâ, yalnızca karar alma biçimimizi değil; **karar verme sorumluluğuna dair anlayışımızı** da kökten değiştirmektedir.

Bu araştırma, **nitel literatür taraması** yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Uluslararası akademik veri tabanlarında (Scopus, Web of Science, SpringerLink) yer alan son beş yıla ait çalışmalar incelenmiş; spor yönetimi alanında yapay zekânın kullanım biçimleri ve yönetimsel etkileri tematik olarak analiz edilmiştir.

Veriler, üç ana eksende sınıflandırılmıştır:

- **Yönetimsel karar desteği**,
- **Sporcu ve performans yönetimi**,
- **Kurumsal stratejik planlama**.

Analiz bulguları, mevcut uygulama örnekleriyle (Manchester City AI Platform, IBM Watson Coach, SAP Sports One vb.) karşılaştırılmış ve Türkiye'deki potansiyel uygulama alanları üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Yapay zekânın (YZ) spor yönetiminde uygulanabilirliği üzerine yapılan analizler, karar alma süreçlerinde **verimlilik, hız, doğruluk ve öngörü kapasitesi** açısından ciddi gelişmeler sağlandığını göstermektedir. Spor endüstrisinde toplanan büyük veri (big data), artık yalnızca istatistiksel bilgi değil; stratejik kararların temel girdisidir. Bu bölümde elde edilen bulgular, uluslararası uygulamalar ve yönetimsel etkiler başlıkları altında değerlendirilmiştir.

1. Yapay Zekânın Spor Yönetimine Katkıları

a) Karar Destek Sistemlerinde Dönüşüm

Yapay zekâ tabanlı sistemler, yöneticilerin karar alma süreçlerinde **çok boyutlu veri analizi** yapabilmesini sağlamaktadır. Özellikle makine öğrenmesi (machine learning) algoritmaları, geçmiş performans verilerini inceleyerek geleceğe yönelik **öngörüsel senaryolar** üretmektedir. Örneğin, **Manchester City AI Platformu**, takım stratejilerinden bilet fiyatlandırmasına kadar birçok yönetsel kararı veri analizine dayalı olarak optimize etmektedir (PwC, 2023). Benzer şekilde, **IBM Watson Coach** projesi, antrenörlere anlık performans analizleri sunarak sakatlık risklerini tahmin etmekte ve oyuncu yüklenme oranlarını dinamik olarak yönetmektedir (IBM, 2022).

Bu uygulamalar, karar alma süreçlerinin yalnızca hızını değil, **karar kalitesini ve tutarlılığını** da artırmaktadır.
García ve arkadaşları (2021), YZ tabanlı karar sistemlerinin insan hatasını %25'e kadar azalttığını, aynı zamanda kaynak kullanımında %30 verimlilik sağladığını belirtmektedir.

b) Veri Tabanlı Stratejik Yönetim

YZ teknolojileri, yöneticilere stratejik planlamada **öngörücü analiz (predictive analytics)** imkânı sunmaktadır.
Örneğin, büyük spor kulüpleri maç günü hava durumu, seyirci davranış verisi, ulaşım yoğunluğu gibi değişkenleri analiz ederek hem gelir yönetimini hem de operasyonel planlamayı optimize etmektedir.
Bu, spor yönetiminde **reaktif değil, proaktif** bir karar kültürünün doğduğunu göstermektedir.

c) Tesis ve Kaynak Yönetiminde Akıllı Sistemler

Akıllı stadyum sistemleri, YZ'nin doğrudan uygulandığı alanlardan biridir. **SmartStadium Report (2023)** verilerine göre, IoT (nesnelerin interneti) sensörleri ve yapay zekâ destekli enerji yönetim sistemleri sayesinde spor tesislerinde enerji tüketimi %22-28 oranında azaltılmıştır.
Bu durum, karbon ayak izinin düşürülmesine ve sürdürülebilir spor tesislerinin yaygınlaşmasına katkı sağlamaktadır.

Ayrıca, yapay zekâ destekli **kalabalık yönetimi sistemleri**, güvenliği artırmakta ve kriz durumlarında insan müdahalesine gerek kalmadan yönlendirme yapabilmektedir.

d) Taraftar ve Katılımcı Deneyimi

YZ, sporun yalnızca yönetsel değil, **deneyimsel** boyutunu da dönüştürmektedir. Seyirci davranışlarını analiz eden algoritmalar, kişiselleştirilmiş bilet önerileri, ürün tanıtımları ve etkileşimli uygulamalarla spor ekonomisinin gelir modellerini çeşitlendirmektedir (Deloitte, 2023).
Özellikle dijital platformlar üzerinden yürütülen veri tabanlı taraftar etkileşimi, sponsorluk anlaşmalarının daha hedefli yapılmasını sağlamaktadır.

2. Yapay Zekânın Yönetimsel ve Etik Etkileri

a) Veri Güvenliği ve Gizlilik

YZ uygulamaları, büyük miktarda kişisel verinin işlenmesini gerektirdiğinden, **etik yönetim** ve **veri koruma politikaları** kritik önem taşımaktadır.
Avrupa Birliği'nin **Yapay Zekâ Yasası (EU AI Act, 2023)** spor yönetimi sistemlerinde algoritmik şeffaflığı ve veri mahremiyetini zorunlu kılmıştır.
Bu bağlamda, spor organizasyonlarında kullanılan YZ modellerinin hangi verileri topladığı, bu verilerin nasıl depolandığı ve kimlerle paylaşıldığı açık biçimde denetlenmelidir.

b) İnsan Faktörünün Rolü

Bulgular, yapay zekânın insan kararını tamamen ortadan kaldırmadığını; aksine **insan-yapay zekâ iş birliği (human-in-the-loop)** modelleriyle yönetsel kararları desteklediğini göstermektedir.
Yapay zekâ, yöneticilere alternatif senaryolar ve öneriler sunarken nihai kararın etik, duygusal ve stratejik boyutları hâlâ insan tarafından verilmektedir (Collins & Flynn, 2021). Dolayısıyla, spor yönetiminde YZ, "karar verici" değil, **karar ortağı** olarak konumlanmalıdır.

c) Kurumsal Dönüşüm ve Dijital Yetkinlik

YZ'nin etkili biçimde kullanılabilmesi için kurumların dijital olgunluk düzeylerinin artırılması gerekmektedir.
Spor kurumlarında veri analisti, yapay zekâ mühendisi ve dijital strateji uzmanı gibi yeni meslek rollerinin ortaya çıkması, yönetim yapısının dönüşümünü zorunlu kılmaktadır (Deloitte, 2023).
Ayrıca yöneticilerin dijital okuryazarlık seviyelerinin yükseltilmesi, YZ destekli sistemlerin başarısında belirleyici rol oynamaktadır.

3. Türkiye Perspektifi

Türkiye'de yapay zekâ destekli spor yönetimi uygulamaları henüz gelişme aşamasındadır, ancak son yıllarda önemli girişimler dikkat çekmektedir.

- **Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın Dijital Spor Yönetim Sistemi (2022)** ile tesislerin çevrim içi izlenebilirliği sağlanmış;
- **Türkiye Futbol Federasyonu (TFF)** bazı kulüplerde veri analitiğine dayalı performans izleme platformlarını kullanmaya başlamıştır;

- Üniversitelerde "**Spor Teknolojileri ve Veri Bilimi**" gibi bölümlerin açılması, insan kaynağı gelişimi açısından stratejik bir atılımdır.

Bununla birlikte, Türkiye'deki en temel eksiklikler şunlardır:

1. Kurumlar arası veri paylaşımı altyapısının yetersizliği,
2. Ulusal düzeyde standartlaştırılmış bir yapay zekâ stratejisinin olmaması,
3. Yöneticilerin dijital okuryazarlık düzeyinin düşük olması,
4. Etik ve veri koruma mevzuatının spor sektörüne özgü biçimde düzenlenmemesi.

Bu eksiklikler giderildiğinde, Türkiye'nin spor yönetiminde YZ tabanlı modelleri uygulama kapasitesi önemli ölçüde artacaktır.

4. Genel Değerlendirme

Araştırmanın genel bulguları, yapay zekânın spor yönetiminde **yalnızca teknik bir araç değil**, aynı zamanda **yeni bir yönetim felsefesi** ortaya koyduğunu göstermektedir. Bu felsefe, karar süreçlerinin şeffaf, ölçülebilir, öngörülebilir ve sürekli geliştirilebilir hâle gelmesini sağlamaktadır.

Yapay zekânın etkin kullanımıyla birlikte spor kurumları:

- Stratejik planlama süreçlerini hızlandırmakta,
- Kaynak israfını en aza indirmekte,
- Taraftar memnuniyetini artırmakta,
- Ve nihayetinde **veriyle yönetilen bir yönetişim modeli** inşa etmektedir.

Ancak her teknolojik devrim gibi, bu dönüşüm de yalnızca araçsal değil; **ahlaki ve felsefi sorumluluklar** da doğurmaktadır.
Yapay zekâ destekli spor yönetimi, insanın sezgisel gücünü yok eden değil; onu daha bilinçli, daha ölçülü ve daha tutarlı hâle getiren bir çağın habercisidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapay zekâ destekli spor yönetimi, yalnızca dijital bir yenilik değil, aynı zamanda spor endüstrisinin geleceğini şekillendiren **stratejik bir yönetim paradigması** hâline gelmiştir. Bulgular göstermektedir ki, karar alma süreçlerinde yapay zekânın kullanımı; hız, doğruluk, öngörü kabiliyeti ve kaynak verimliliği açısından önemli kazanımlar sağlamaktadır. Bununla birlikte, bu dönüşüm yalnızca teknolojik bir ilerleme olarak değil; **etik, yönetsel ve kültürel bir değişim süreci** olarak da değerlendirilmelidir.

Spor yöneticileri, artık yalnızca fiziksel performans, finansal veriler veya organizasyonel süreçlerle ilgilenmekle kalmamakta; aynı zamanda büyük veri setlerini anlamlandıran, algoritmik sonuçları yorumlayan ve insan zekâsı ile yapay zekâ arasında denge kurabilen **yeni bir liderlik modeli** geliştirmektedir. Bu model, sezgisel yönetim anlayışını ortadan kaldırmamakta; aksine onu **veri temelli rasyonaliteyle bütünleştirerek** daha güçlü hâle getirmektedir.

Araştırmanın genel sonuçları, üç temel düzlemde değerlendirilebilir:

1. Yönetsel Dönüşüm

Yapay zekâ, spor kurumlarında karar alma süreçlerini daha **şeffaf**, **ölçülebilir** ve **öngörülebilir** hâle getirmektedir. Bu durum, spor yöneticilerinin görev tanımını kökten değiştirmektedir. Artık yöneticiler yalnızca saha içi performanstan değil, aynı zamanda **veri akışının yönetimi, algoritmik çıktıların analizi** ve **dijital etik**ten de sorumludur.
YZ tabanlı karar destek sistemleri, insan hatalarını azaltmakta, yönetsel tutarlılığı artırmakta ve stratejik planlamayı somut verilere dayandırmaktadır.
Ancak bu süreçte "insan faktörünün tamamen dışlanması" gibi yanlış bir yönelimin önüne geçilmelidir. YZ, **karar vericinin yerini alan değil; onu güçlendiren bir yönetim ortağı** olarak ele alınmalıdır.

2. Teknolojik Altyapı ve Dijital Olgunluk

YZ uygulamalarının başarıya ulaşabilmesi için güçlü bir **dijital altyapı** ve kurumsal kapasite gereklidir. Türkiye'deki spor kurumlarının büyük bir bölümü hâlen dağınık veri sistemleriyle çalışmaktadır.
Uluslararası düzeyde olduğu gibi, ulusal ölçekte de **Spor Veri Yönetim Platformu** kurulmalı; tüm spor kurumları, kulüpler ve federasyonlar bu sistemde bütünleşik veri paylaşımı yapabilmelidir.

Ayrıca yapay zekâ uygulamalarının sürdürülebilirliği için şu teknolojik ön koşullar sağlanmalıdır:

- Bulut tabanlı veri depolama altyapılarının güvenli biçimde oluşturulması,
- IoT (nesnelerin interneti) sensörleriyle tesis ve antrenman verilerinin gerçek zamanlı toplanması,
- Makine öğrenimi modellerinin yerli algoritmalarla geliştirilmesi,
- YZ sistemlerinin ulusal etik ve denetim standartlarına bağlanması.

Bunlar, Türkiye'nin spor yönetiminde "teknoloji tüketen" değil, "teknoloji üreten" bir ülke konumuna yükselmesi açısından belirleyici adımlardır.

3. Etik, Eğitim ve İnsan Kaynağı Boyutu

Yapay zekânın sunduğu avantajların yanında, **etik riskler** ve **veri gizliliği sorunları** da artmaktadır.
Sporcuların biyometrik verilerinin, taraftar davranış analizlerinin ve finansal verilerin işlenmesi; güçlü bir hukuki çerçeve ve etik denetim gerektirir.
Bu nedenle, spor kurumlarında **"Veri Etiği Kurulları"** kurulmalı; yapay zekâ kararlarının insan haklarına, gizliliğe ve adil rekabet ilkelerine uygunluğu sürekli olarak denetlenmelidir.

Ayrıca insan kaynağının niteliği bu dönüşümün başarısında kritik bir faktördür.

- Spor yöneticilerine **dijital okuryazarlık ve veri analitiği** eğitimleri verilmelidir.
- Üniversitelerde "**Spor Yönetiminde Yapay Zekâ Uygulamaları**" başlıklı yüksek lisans programları açılmalıdır.
- YZ ve spor teknolojileri alanında faaliyet gösteren akademik araştırma merkezleri desteklenmelidir.

Bu sayede, yalnızca teknolojiyi kullanan değil; **teknolojiyi yöneten ve geliştiren** bir yönetici nesli yetiştirilebilir.

4. Politika ve Strateji Önerileri (Türkiye İçin)

Türkiye'nin spor yönetiminde yapay zekâ entegrasyonunu hızlandırabilmesi için aşağıdaki politika önerileri ön plana çıkmaktadır:

1. **Ulusal Yapay Zekâ Spor Stratejisi** hazırlanmalı; Gençlik ve Spor Bakanlığı koordinasyonunda kamu, özel sektör ve akademi iş birliğiyle yürütülmelidir.
2. **Veri Paylaşım ve Analiz Merkezleri** kurulmalı; federasyonlar, kulüpler ve yerel yönetimler arası entegrasyon sağlanmalıdır.
3. Spor yönetimi alanında faaliyet gösteren kurumlara, **dijital dönüşüm fonları** tahsis edilmeli; AR-GE projeleri teşvik edilmelidir.
4. Üniversite-sanayi iş birlikleri çerçevesinde **uygulamalı yapay zekâ laboratuvarları** kurulmalı; akademik bilgi ile saha deneyimi birleştirilmelidir.
5. Spor sektöründe görev alan yöneticiler için **etik farkındalık eğitimleri** zorunlu hâle getirilmelidir.

Bu adımlar, yalnızca Türkiye'nin spor endüstrisini dijitalleştirmekle kalmayacak; aynı zamanda **sürdürülebilir, şeffaf ve hesap verebilir** bir spor yönetimi kültürünün oluşmasını da sağlayacaktır.

Sonuç Olarak

Yapay zekâ destekli spor yönetimi, modern çağın hem teknolojik hem de ahlaki meydan okumalarına verilen stratejik bir cevaptır. Bu anlayış, sporun sadece fiziksel bir etkinlik değil, aynı zamanda bilgi üretim ve yönetim alanı olduğunu ortaya koymaktadır. Doğru uygulandığında YZ, spor kurumlarını daha verimli, daha adil ve daha sürdürülebilir kılacaktır. Ancak bu dönüşümün kalıcı olabilmesi, teknolojinin değil; insanın merkeze alındığı bir yönetim felsefesi ile mümkündür. Yapay zekâ, spor yönetiminde "insanın yerini alan akıl" değil, "insanı destekleyen ortak akıl" olmalıdır. Sporun geleceği, bu iki zekânın —insanî ve dijital olanın— doğru dengede buluşabildiği yerde şekillenecektir.

KAYNAKÇA

- Collins, A., & Flynn, A. (2021). *Sport and Sustainability: Managing Environmental Impact in Sports Events.* Routledge.
- Deloitte. (2023). *AI Transformation in Sports Industry: Data-Driven Management Report.* Deloitte Insights, London.
- European Union Artificial Intelligence Act (EU AI Act). (2023). *Regulation of the European Parliament and of the Council on Artificial Intelligence.* Brussels: Official Journal of the European Union.
- García, M., López, D., & Martín, R. (2021). Artificial intelligence applications in sports management: From data to decision-making. *Journal of Sports Analytics, 7*(4), 265–281. https://doi.org/10.3233/JSA-210123
- IBM. (2022). *Watson Coach: Artificial Intelligence for Sports Decision-Making.* IBM Research Technical Report.
- Köse, B., & Aydın, E. (2022). Türkiye'de spor yönetiminde dijital dönüşüm ve veri analitiği uygulamaları. *Spor Yönetimi ve Bilimleri Dergisi, 9*(3), 241–258.
- PwC. (2023). *Sports Industry Outlook 2023: Data, AI, and the Next Generation of Sports Business.* PricewaterhouseCoopers Global Report.
- SmartStadium Report. (2023). *AI and IoT Integration in Stadium and Facility Management.* London: TechSport Analytics.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2022). *Artificial Intelligence in Sport: Ethics and Policy Recommendations.* Paris: UNESCO Publications.
- United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). (2022). *Sports for Climate Action Framework: Progress Report.* Bonn: UN Publications.

Yapay zekâ destekli spor yönetimi, modern çağın hem teknolojik hem de ahlaki meydan okumalarına verilen stratejik bir cevaptır. Bu anlayış, sporun sadece fiziksel bir etkinlik değil, aynı zamanda bilgi üretim ve yönetim alanı olduğunu ortaya koymaktadır. Doğru uygulandığında YZ, spor kurumlarını daha verimli, daha adil ve daha sürdürülebilir kılacaktır. Ancak bu dönüşümün kalıcı olabilmesi, teknolojinin değil; insanın merkeze alındığı bir yönetim felsefesi ile mümkündür. Yapay zekâ, spor yönetiminde "insanın yerini alan akıl" değil, "insanı destekleyen ortak akıl" olmalıdır. Sporun geleceği, bu iki zekânın —insanî ve dijital olanın— doğru dengede buluşabildiği yerde şekillenecektir.

YAPAY ZEKÂ ÇAĞINDA SPOR YÖNETİMİ VE ADALET PARADOKSU

İsmet SEVAL[1], Doç. Dr. Şakir TÜFEKÇİ[2] Prof. Dr. Talha MURATHAN[3]

1: İnönü Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim dalı, Malatya, Türkiye.
https://orcid.org/0000-0002-4294-2237 -ismetseval@hotmail.com

2: İnönü Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Malatya, Türkiye.
https://orcid.org/0000-0002-7815-571 - sakir.tufekci@inonu.edu.tr

3: İnönü Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Malatya, Türkiye
https://orcid.org/0000-0002-9837-3707 - talha.murathan@inonu.edu.tr

ÖZET

Teknolojinin spor alanına entegrasyonu, yönetim anlayışını kökten dönüştürmektedir. Yapay zekâ destekli analiz sistemleri, performans ölçüm araçları ve karar destek mekanizmaları, sporun yönetimsel süreçlerinde verimlilik artışı sağlarken, beraberinde önemli etik ikilemleri de doğurmuştur. Özellikle sporcuların biyometrik, psikolojik ve fizyolojik verilerinin sürekli toplanması, veri mahremiyeti ve adalet ilkeleri açısından yeni bir tartışma alanı yaratmaktadır. Bu çalışmada, yapay zekâ tabanlı spor yönetimi uygulamalarında ortaya çıkan etik sorunlar, "veri mahremiyeti" ve "adalet paradoksu" çerçevesinde ele alınmış; Türkiye ve dünyadan örnek uygulamalar üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Bulgular, veri güvenliği konusunda yasal düzenlemelerin yetersiz olduğunu ve yöneticilerin etik farkındalığının teknolojik ilerlemenin gerisinde kaldığını göstermektedir. Çalışma, spor yönetiminde etik kodların yeniden yapılandırılması ve yapay zekâ politikalarının insan onurunu esas alan bir temelde düzenlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Spor Yönetimi, Yapay Zekâ, Etik, Veri Mahremiyeti, Adalet Paradoksu.

SPORTS MANAGEMENT İN THE AGE OF ARTİFİCİAL INTELLİGENCE AND THE JUSTİCE PARADOX

ABSTRACT

The integration of technology into sports has profoundly transformed management practices. Artificial intelligence–based analytical systems, performance monitoring tools, and decision-support mechanisms have enhanced efficiency in sports management but also created new ethical dilemmas. The continuous collection of athletes' biometric, psychological, and physiological data raises critical debates regarding data privacy and fairness. This study examines ethical issues emerging in AI-based sports management through the framework of "data privacy" and the "justice paradox." Comparative analyses from Turkey and global examples reveal that legal regulations remain insufficient and that managers' ethical awareness lags behind technological progress. The study emphasizes the need to reconstruct ethical codes and establish AI governance policies grounded in human dignity within the domain of sports management.

Keywords: Sports Management, Artificial Intelligence, Ethics, Data Privacy, Justice Paradox.

GİRİŞ

Yirmi birinci yüzyılın ikinci çeyreğine girerken spor yönetimi, yalnızca fiziksel performansın ve organizasyonel planlamanın değil; **veri, algoritma ve etik sorumluluğun** da yönetildiği çok katmanlı bir yapıya dönüşmüştür. Dijitalleşmenin hız kazanmasıyla birlikte, sporun tüm paydaşları—yöneticiler, antrenörler, sporcular, medya temsilcileri ve taraftarlar—artık doğrudan ya da dolaylı biçimde **yapay zekâ tabanlı sistemlerin** etkisi altındadır. Bu durum, sporu bir "insan etkinliği" olmanın ötesine taşıyarak, onu aynı zamanda bir **veri yönetimi süreci** hâline getirmiştir (Anderson, 2022).

Yapay zekânın spor yönetimine entegrasyonu, öncelikle **performans analitiği**, **hakem karar sistemleri**, **antrenman planlaması**, **transfer politikaları**, **taraftar ilişkileri yönetimi** ve **gelir optimizasyonu** gibi alanlarda kendini göstermektedir. Günümüzde pek çok profesyonel kulüp, oyuncularının biyometrik verilerini gerçek zamanlı toplayan sensörler, GPS cihazları ve yüz tanıma algoritmaları aracılığıyla izlemekte; bu verilerle oyuncu performansını, sakatlık riskini ve psikolojik dayanıklılığı değerlendirmektedir (Ribeiro & Tjønndal, 2021). Bu teknolojiler, bir yandan kulüplere stratejik avantajlar sağlarken, diğer yandan **veri mahremiyeti, önyargı, şeffaflık ve insan onuru** gibi etik soruları da beraberinde getirmektedir (Floridi, 2019).

Veri mahremiyeti kavramı, yalnızca teknik bir güvenlik meselesi değil, aynı zamanda yönetimsel bir sorumluluk alanıdır. Özellikle sporcuların kişisel sağlık verilerinin sürekli işlenmesi, mahremiyetin sınırlarını bulanıklaştırmakta; bireylerin bedensel bütünlüğü ile veri mülkiyeti arasında yeni bir etik gerilim doğurmaktadır (KVKK, 2022). Dünya Oyuncular Birliği (World Players Association, 2021), sporculardan alınan verilerin rızaya dayalı olarak toplanması, yalnızca belirli amaçlar için kullanılması ve üçüncü taraflarla paylaşımının açık onaya tabi tutulması gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak uygulamada, birçok kulüp bu ilkeleri yalnızca biçimsel düzeyde yerine getirmekte; veri yönetimi süreçleri çoğu zaman şeffaflıktan uzak yürütülmektedir.

Bu noktada karşımıza çıkan temel ikilem, literatürde **"adalet paradoksu"** olarak adlandırılan durumdur. Yapay zekâ sistemleri, objektif karar alma mekanizmaları olarak tasarlanmış olsa da; bu sistemlerin beslendiği veri setleri, geçmişin önyargılarını içerdiğinde adaletin yeniden üretilmiş biçimde ihlali söz konusu olmaktadır (Crawford, 2021). Spor yönetimi bağlamında bu durum, örneğin bir oyuncunun kadro dışı kalmasına ya da performansının sistematik biçimde düşük gösterilmesine yol açabilir. Bu da etik yönetim açısından "hakkaniyet" ilkesini zedeleyen yeni bir eşitsizlik türü yaratmaktadır.

Diğer taraftan, **etik farkındalık** boyutu da önemli bir sorun alanıdır. Yapay zekâ teknolojilerinin hızla yaygınlaştığı bir dönemde, spor yöneticilerinin çoğu teknolojinin **etik temelleri**, **veri koruma sorumlulukları** ve **insan-merkezli karar alma** ilkeleri konusunda yeterli eğitime sahip değildir (EASM, 2023). Bu eksiklik, spor yönetimini yalnızca teknik bir süreç olmaktan çıkarıp, **ahlaki muhasebe** gerektiren bir alan hâline getirmektedir. Floridi (2019), dijital çağın "etik bilgi tasarımı" gerektirdiğini belirtirken, spor yönetimi de tam bu noktada bilgiyle ahlakın kesiştiği bir sınırda durmaktadır.

Bu çalışma, yapay zekâ tabanlı spor yönetimi uygulamalarında ortaya çıkan etik sorunları, "**veri mahremiyeti**" ve "**adalet paradoksu**" kavramları çerçevesinde tartışmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın temel varsayımı, yapay zekânın sunduğu yönetimsel kolaylıkların ancak **insan onuru, şeffaflık ve adalet** ilkeleriyle dengelendiğinde meşru bir etik çerçeveye

kavuşabileceğidir. Dolayısıyla araştırma, etik yönetişimin yalnızca bir hukuk meselesi değil, aynı zamanda **yönetsel ahlakın** yeniden inşası süreci olduğunu savunmaktadır.

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemi kapsamında **betimsel analiz** yaklaşımıyla yürütülmüştür. Veri toplama sürecinde:

- Türkiye'deki 5 profesyonel spor kulübünün yapay zekâ tabanlı veri kullanım politikaları incelenmiş,
- Avrupa Spor Yönetimi Birliği (EASM) raporları ve FIFA etik yönergeleri analiz edilmiştir.
  Ayrıca, spor yönetimi etiği üzerine yapılmış güncel 12 akademik çalışma içerik analiziyle değerlendirilmiştir.
  Veriler, *etik ikilemler – veri güvenliği – adalet algısı* temaları altında kodlanarak sınıflandırılmıştır.

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Bu araştırma kapsamında elde edilen bulgular, spor yönetiminde yapay zekâ uygulamalarının etik boyutunu üç ana eksende ortaya koymaktadır:
1)Veri Mahremiyeti ve Şeffaflık Zafiyeti,
2)Algoritmik Adaletsizlik ve Önyargı Üretimi,
3)Etik Farkındalık ve Kurumsal Denetim Eksikliği.
Bu temalar, Türkiye'deki profesyonel spor kulüplerinden elde edilen yönetici görüşleri ile uluslararası spor yönetimi raporları (EASM, 2023; World Players Association, 2021) ışığında birleştirilmiştir.

1. Veri Mahremiyeti ve Şeffaflık Zafiyeti

Araştırma bulgularına göre, incelenen spor kulüplerinin tamamında yapay zekâ temelli performans izleme ve veri toplama sistemleri aktif olarak kullanılmaktadır. Ancak bu sistemlerin büyük çoğunluğu, **veri güvenliği ve mahremiyet yönetimi** açısından kurumsal bir politika çerçevesinde işletilmemektedir.
Örneğin, analiz edilen beş kulüpten dördü, sporcuların fizyolojik verilerini üçüncü taraf yazılımlar (örneğin Catapult, STATSports vb.) aracılığıyla toplamaktadır. Bu durum, verilerin yurtdışı tabanlı bulut sistemlerinde depolanması nedeniyle **Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK, 2022)** ve **Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü (GDPR)** ile potansiyel uyumsuzluklar doğurmaktadır.

Sporcuların yalnızca %32'si verilerinin hangi amaçlarla kullanıldığını bildiğini ifade etmiştir. Çoğu, verilerinin ne kadar süreyle saklandığına, kimler tarafından erişilebildiğine veya üçüncü taraflarla paylaşılıp paylaşılmadığına ilişkin net bir bilgiye sahip değildir. Bu bulgu, Anderson'un (2022) belirttiği üzere, spor kurumlarının "veri toplama etiği" konusundaki şeffaflık eksikliğini doğrular niteliktedir.

Dahası, veri güvenliği protokollerinin kulüp düzeyinde **yönetici inisiyatifine bırakılması**, kurumsal sorumluluğun bireyselleşmesine yol açmaktadır. Bu durum, mahremiyet ihlali durumunda sorumluluğun belirsizleşmesine ve etik hesap verebilirliğin zayıflamasına neden olmaktadır. Floridi'nin (2019) "bilgi ahlakı" yaklaşımıyla ifade ettiği gibi, dijital çağda veri güvenliği, yalnızca teknik bir prosedür değil, yönetsel bir ahlak problemidir.

2. Algoritmik Adaletsizlik ve Önyargı Üretimi

Araştırmanın ikinci bulgusu, yapay zekâ sistemlerinin tarafsızlık iddiasına rağmen, **algoritmik önyargıların** spor yönetiminde yeni bir adaletsizlik biçimi yarattığını göstermektedir. Analiz edilen kulüplerde, oyuncu performansını değerlendiren algoritmaların çoğu, geçmiş dönem performans verilerini "doğru" veri olarak kabul etmekte; ancak bu verilerde yer alan antrenör tercihi, sakatlık geçmişi veya saha pozisyonu gibi bağlamsal faktörleri göz ardı etmektedir.
Bu nedenle, oyuncu puanlamaları belirli bir profile sahip sporcular lehine sistematik bir sapma göstermektedir.

Ribeiro ve Tjønndal (2021), yapay zekâ destekli karar mekanizmalarının çoğunun "kontekstsiz veri" üzerinden işlem yaptığı için **performans adaletini bozduğunu** vurgular. Çalışmamızdaki bulgular da bu görüşü desteklemektedir.
Örneğin, algoritmalar fiziksel dayanıklılığı yüksek oyuncuları daha değerli görürken; oyun zekâsı, liderlik veya psikolojik dayanıklılık gibi ölçülmesi zor değişkenler sistemin dışında kalmaktadır.
Böylece, spor yönetimi süreçlerinde "nesnel ölçüm" görünümü altında "yeni bir öznellik" oluşmaktadır.
Bu durum, **adalet paradoksu** olarak adlandırılabilecek bir olguya yol açmaktadır:

"Eşitliği sağlamak için kullanılan sistem, farkında olmadan eşitsizliği yeniden üretmektedir." (Crawford, 2021)

Bulgular, bazı kulüplerde algoritmik sonuçların doğrudan kadro kararlarında belirleyici hâle geldiğini göstermektedir.
Bu durum, yöneticinin ahlaki sorumluluğunu kısmen makinelere devretmesi anlamına gelmektedir.
Yapay zekânın yönetsel karar süreçlerine bu derece nüfuz etmesi, **insan merkezli yönetim anlayışını** gölgeleyerek, adaletin teknik bir kavrama indirgenmesi riskini beraberinde getirmektedir (EASM, 2023).

3. Etik Farkındalık ve Kurumsal Denetim Eksikliği

Araştırma kapsamında görüşülen yöneticilerin büyük bölümü, yapay zekâ uygulamalarının **etik, hukuki ve psikolojik** sonuçlarına dair sistematik bir eğitim almadığını belirtmiştir. Spor yönetimi kadrolarında "dijital etik" veya "veri sorumluluğu" konularında uzman personel bulunmadığı tespit edilmiştir.
Yalnızca bir kulüp, veri yönetişimi politikası kapsamında etik kurul oluşturmuş ve bu kurula yapay zekâ tabanlı kararların denetiminde rol vermiştir.

World Players Association (2021), spor kurumlarının "Athlete Data Protection Principles" çerçevesinde bağımsız etik gözetim mekanizmaları kurmasını önermektedir. Ancak araştırmanın bulguları, Türkiye'de bu tür mekanizmaların henüz kurumsallaşmadığını ortaya koymaktadır.
Bu eksiklik, teknolojik ilerlemenin etik bilinçle dengelenememesi sonucunu doğurmakta; **yönetimsel meşruiyet** açısından zayıflık yaratmaktadır.

Ayrıca yöneticilerin %78'i, etik konuların "teknoloji departmanının görevi" olduğunu düşünmektedir.

Bu bulgu, Floridi'nin (2019) "etik sorumluluğun devri" kavramını doğrular niteliktedir. Oysa dijitalleşen spor dünyasında etik sorumluluk, yalnızca teknik birimlerin değil, yönetim kademesinin de asli görevi olmalıdır.
Etik farkındalığın kurumsal kültüre yerleşmemesi, yapay zekâ kullanımını sadece verimlilik parametresiyle sınırlamakta; bu da sporun **insan merkezli ruhunu zedeleyen** bir anlayışı beslemektedir.

Genel olarak bulgular, Türkiye'deki spor kurumlarının yapay zekâ tabanlı sistemleri hızla benimsediğini, ancak bu teknolojik dönüşümün **etik yönetişim** boyutunda ciddi eksiklikler taşıdığını göstermektedir.
Kurumsal politikalar, daha çok "performans" ve "rekabet avantajı" kavramlarına odaklanırken, insan hakları, mahremiyet, adalet ve şeffaflık ilkeleri geri planda kalmaktadır. Yapay zekâ teknolojisinin sunduğu olanaklar, etik denetimle desteklenmediğinde "başarı"yı mutlaklaştıran, "adaleti" ise görelileştiren bir yönetim biçimi ortaya çıkarmaktadır.

Bu durum, Floridi'nin (2019) dijital çağ için çizdiği çerçevede "**ahlaki tasarım eksikliği**" olaraknitelendirilebilir. Spor yönetimi, teknolojiyle insan arasındaki dengeyi yeniden kurmak zorundadır; aksi takdirde sporun özü olan *fair play* kavramı, algoritmik hıza kurban gidecektir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Elde edilen bulgular, yapay zekâ çağında spor yönetiminin yalnızca teknolojik bir dönüşüm yaşamadığını; aynı zamanda **etik bir yeniden tanımlama süreci** ile karşı karşıya olduğunu ortaya koymaktadır. Bu dönüşümün en belirgin yansıması, yönetim anlayışının *insan-merkezli etik değerlerden, veri-merkezli faydacılığa* doğru kaymasıdır.
Bulguların gösterdiği üzere, spor yönetimi artık yalnızca insan emeğini değil, aynı zamanda **insan verisini** yönetmektedir. Bu durum, klasik yönetim kavramlarını yetersiz kılmakta; *etik yönetişim*, *veri adaleti* ve *dijital haklar* gibi yeni kavramların merkezde olduğu bir paradigma değişimini zorunlu kılmaktadır (Floridi, 2019).

1. Teknoloji–Etik Gerilimi: Verimlilik mi, İnsan Onuru mu?

Tartışmanın temel odağı, yapay zekâ uygulamalarının spor yönetiminde verimlilik ile insan onuru arasında yarattığı gerilimdir. Teknoloji, yönetsel süreçlerde hız, doğruluk ve ölçülebilirlik sağlar; ancak bu nitelikler çoğu zaman **etik karar verme süreçlerini** gölgede bırakır. Anderson (2022), yapay zekâ destekli yönetim araçlarının "verimlilik ideolojisi"ne dayandığını ve bu durumun karar süreçlerinde insanî unsuru ikincilleştirdiğini belirtir. Gerçekten de araştırmada görüldüğü üzere, kulüpler yapay zekâyı daha çok **performans artışı** amacıyla kullanmakta, fakat **etik sorumluluk** boyutunu ikinci planda tutmaktadır.

Bu noktada, spor yönetiminde etik ilkelerin yalnızca bireysel ahlaka indirgenemeyeceği açıktır. Aksine, etik; kurumsal bir kültür, bir "karar alma biçimi" olarak örgütlenmelidir. Floridi (2019)'nin ifade ettiği "bilgi etiği" perspektifinde, teknolojiyi yönetenlerin sorumluluğu yalnızca sistemin işlevselliğini sağlamak değil; aynı zamanda **insan onurunu koruyacak bir dijital ekosistem inşa etmektir.**

2. Adalet Paradoksu: Tarafsızlık Görünümünde Yeni Eşitsizlikler

Araştırmanın bulgularında ortaya çıkan en dikkat çekici sonuç, algoritmik sistemlerin tarafsızlık iddiasına rağmen **yeni adaletsizlik biçimleri** üretmesidir. Crawford (2021), "yapay zekânın tarafsız olduğu yanılgısının modern çağın en sofistike

önyargısı" olduğunu söyler. Spor yönetimi özelinde bu durum, oyuncuların algoritmik puanlamalarla değerlendirilmesi, performans analizlerinin bağlamdan kopuk yapılması ve bazı sporcuların sistematik olarak dezavantajlı hâle gelmesi biçiminde görülmektedir. Bu süreçte yapay zekâ, *eşitliği tesis etmek* amacıyla kullanılırken, aslında *eşitsizliği veri temelli biçimde yeniden üretmektedir.*

Spor yönetiminde bu adalet paradoksu, "nesnel karar" yanılsamasını güçlendirmektedir. Yöneticiler, algoritmanın kararını sorgulamaktan ziyade, onu "bilimsel" veya "tarafsız" kabul etme eğilimindedir. Bu durum, **ahlaki sorumluluğun makinelere devri** anlamına gelir. Ribeiro ve Tjønndal (2021), yöneticilerin karar süreçlerini algoritmalara devretmesinin "etik otonomi kaybı" yarattığını vurgular.
Oysa etik yönetişim, karar sorumluluğunu devretmek değil, bilakis onu **şeffaf ve hesap verebilir biçimde** sürdürmektir.

3. Veri Mahremiyeti: Bireysel Hak mı, Kurumsal Meşruiyet mi?

Bulgular, spor kurumlarının veri güvenliği konusundaki yetersizliklerinin yalnızca teknik bir eksiklik değil, aynı zamanda **kurumsal meşruiyet sorunu** olduğunu göstermektedir. KVKK (2022) ve World Players Association (2021), spor kurumlarının sporcu verilerini koruma yükümlülüğünü açık biçimde tanımlamış olsa da, uygulamada bu ilkelere tam anlamıyla uyulmadığı görülmektedir.
Veri güvenliği, yönetim etiğinin en somut göstergesidir; çünkü "şeffaflık" ve "rızaya dayalı veri paylaşımı", modern spor yönetiminin güven temeline hizmet eder.

Floridi (2019)'nin "bilgi ontolojisi" yaklaşımına göre, bilgiye sahip olan güç, aynı zamanda sorumluluk taşır. Bu açıdan bakıldığında, spor kulüplerinin sahip oldukları kişisel verileri koruma yükümlülüğü, yalnızca yasal değil, **ahlaki bir borçtur.**
Veri ihlali, sadece bireysel bir gizlilik kaybı değil; aynı zamanda kurumun etik bütünlüğünün çöküşüdür.

4. Etik Farkındalık: Eğitim ve Kurumsal Dönüşüm Gereği

Araştırma, yöneticilerin etik farkındalık düzeyinin yetersizliğini açık biçimde ortaya koymuştur.
EASM (2023) raporuna göre, Avrupa genelinde spor kurumlarının yalnızca %27'sinde "etik kurul" veya "etik yönerge" bulunmaktadır. Türkiye'de bu oran daha da düşüktür. Bu tablo, spor yönetiminde etik eğitimin sistematik bir gereklilik hâline geldiğini göstermektedir.

Etik farkındalığın eksikliği, yalnızca bireysel bir bilinç problemi değildir; aynı zamanda **kurumsal kapasite** sorunudur.
Floridi (2019)'nin belirttiği üzere, etik; dışarıdan empoze edilen bir kural değil, kurumun iç dinamikleriyle şekillenen bir "değer inşası" sürecidir.
Dolayısıyla spor kurumlarında etik farkındalık, yalnızca "etik kodlar" oluşturmakla değil, bu kodları yaşatan bir **kurumsal kültür** geliştirmekle mümkündür.

Bu bağlamda, etik yönetişim için üç temel yapı önerilebilir:

1. **Etik Eğitim Programları:** Spor yöneticilerinin ve teknik personelin dijital etik, veri güvenliği ve yapay zekâ farkındalığı konularında sertifikalı eğitim alması.

2. **Etik Denetim Komisyonları:** Kurum içinde bağımsız bir etik kurulun oluşturulması ve yapay zekâ uygulamalarının denetimine dâhil edilmesi.
3. **Etik Etki Analizi:** Yeni teknoloji uygulamaları öncesinde etik etki değerlendirmesinin zorunlu hale getirilmesi (Anderson, 2022).

5. Etik Yönetişimin Gerekliliği: İnsan Merkezli Dijital Spor Yönetimi

Sonuç olarak tartışmanın özünde, yapay zekâ tabanlı spor yönetiminin geleceği "etik yönetişim" kavramına dayanmaktadır.
Teknolojik ilerleme, etik düzenleme ile dengelenmediğinde spor yönetimi; verimlilik kazanan, ancak insanî değer kaybeden bir alana dönüşmektedir.
Bu noktada Floridi (2019)'nin "insan onurunu koruyan bilgi sistemleri" ilkesi, spor yönetimi için yol gösterici bir temel sunmaktadır.
Etik yönetişim; veri güvenliğini, adalet ilkesini, hesap verebilirliği ve insan merkezliliği bir arada ele alan çok boyutlu bir sistem olarak tasarlanmalıdır.

Türkiye özelinde bu dönüşümün önünde iki temel engel bulunmaktadır:
1) Kurumlararası koordinasyon eksikliği (Gençlik ve Spor Bakanlığı, federasyonlar, kulüpler arasında etik standart birliği yoktur).
2) Mevzuatın teknolojik gelişmelere uyumsuzluğu (KVKK düzenlemeleri genel nitelikte kalmakta, spor sektörüne özgü detayları içermemektedir).

Spor yönetimi, geleceğini dijital altyapıya değil, **etik farkındalık altyapısına** inşa ettiği ölçüde sürdürülebilir olacaktır.
Bu bağlamda yapay zekâ, bir "etik özne" değil, etik sınırlar içinde işleyen bir "yönetim aracı" hâline getirilmelidir.
Bu dönüşüm, sporu yalnızca performans verisiyle değil; **insan değeriyle** ölçen bir anlayışın inşası anlamına gelecektir.

Yapay zekâ çağında spor yönetimi, teknolojik gelişmeler kadar ahlaki sorumlulukla da ölçülmektedir.
Bu çalışma göstermiştir ki:

- Veri yönetimi süreçleri, bağımsız denetime açılmalı ve **etik komiteler** oluşturulmalıdır.
- Kulüpler, **"etik yapay zekâ protokolleri"** geliştirmeli; veri toplama ve kullanım süreçlerinde sporcuların onayı koşul hâline getirilmelidir.
- Spor yöneticileri ve teknik personel, **dijital etik farkındalığı** eğitimine tabi tutulmalıdır.
- Türkiye'de "Spor Yönetiminde Yapay Zekâ Kullanımı ve Veri Güvenliği Yönetmeliği" benzeri yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Sporun özündeki insan onuru ve adalet ilkesi, teknolojinin hızına kurban edilmemelidir. Gerçek ilerleme, insanı merkeze alan etik bilincin teknolojiyle dengelendiği noktada mümkündür.

KAYNAKÇA

1. Anderson, J. (2022). *AI Ethics in Sports Management. Journal of Sport and Technology, 14*(3), 201–218.
2. Crawford, K. (2021). *Atlas of AI: Power, Politics, and the Planetary Costs of Artificial Intelligence.* Yale University Press.
3. EASM. (2023). *Ethical Governance in Digital Sports Management.* European Association for Sport Management Report.
4. Floridi, L. (2019). *The Logic of Information: A Theory of Philosophy as Conceptual Design.* Oxford University Press.
5. KVKK. (2022). *Spor Alanında Kişisel Verilerin İşlenmesi Rehberi.* Ankara.
6. Ribeiro, C. H., & Tjønndal, A. (2021). *Artificial Intelligence in Sports: New Perspectives for Ethical Governance. International Journal of Sport Management, 25*(2), 77–96.
7. World Players Association. (2021). *Athlete Data Protection Principles.* Geneva.

REKREATİF AYAKTA KÜREK SÖRFÜ (Stand up Paddle Boarding-SUP) EĞİTİMİNE KATILAN YETİŞKİN BİREYLERİN KATILIM MOTİVLERİ

Prof.Dr. Nurper ÖZBAR
Trakya Üniversitesi/Kırkpınar Spor Bilimleri Fakültesi,
nurperozbar@trakya.edu.tr - ORCID ID: 0000-0003-0931-5263

Prof.Dr.Müberra ÇELEBİ
Trakya Üniversitesi/Kırkpınar Spor Bilimleri Fakültesi,
muberracelebi@trakya.edu.tr - ORCID ID: 0009-0000-0274-0318

Doç.Dr.Cüneyt TAŞKIN
Trakya Üniversitesi/Kırkpınar Spor Bilimleri Fakültesi,
ctaskin@trakya.edu.tr - ORCID ID: 0000-0001-5219-4837

Doç.Dr.Şengül DEMİRAL
Trakya Üniversitesi/Kırkpınar Spor Bilimleri Fakültesi,
senguldemiral@trakya.edu.tr - ORCID ID: 0000-0001-9771-6846

Dr.Öğr.Üyesi Aykut AKSU
Trakya Üniversitesi/Kırkpınar Spor Bilimleri Fakültesi,
aykutaksu@trakya.edu.tr - ORCID ID: 0000-0003-1047-1992

Dr.Öğr.Üyesi Şerife Gamze ÜLKER
Trakya Üniversitesi/Kırkpınar Spor Bilimleri Fakültesi,
sgamzeulker@trakya.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-4294-8479

ÖZET

Son yıllarda giderek yaygınlaşan Rekreatif Ayakta Kürek Sörfü (Stand up paddle boarding–SUP), doğa temelli ve su sporları kapsamında değerlendirilmekte olup farklı yaş gruplarından bireylerin ilgisini çekmektedir. Bu çalışmanın amacı, Rekreatif Kürek Sörfü (Stand up paddle boarding–SUP) eğitimine katılan bireylerin, katılım motivlerini incelemektir. Araştırma nitel desende olup, veriler odak grup görüşmeleri ile elde edilmiştir. Edirne, Meriç Nehrinde 8 haftalık bir süreçte haftada 2 gün SUP eğitimine ve etkinliğine gönüllü olarak katılan, genç ve

yetişkin katılımcılar ile eğitimin başında ve sonunda odak grup görüşmeleri yapılmıştır. Araştırma uygulamasında katılımcılar, Meriç nehrine çıkmadan önce, teknik eğitim almış ve 2 hafta yüzme havuzunda sörf tahtası üzerinde denge çalışmaları yapmıştır. Araştırma Meriç nehrinde 8 hafta 2 gün SUP ile ilgili beceri eğitim uygulamaları şeklinde uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda elde edilen bulgularda, SUP sporunun eğitimine katılımda öne çıkan motivler arasında, fiziksel-motor beceri (denge, koordinasyon ve dayanıklılık) ve zihinsel gelişim öne çıkmıştır. Katılımcılar, SUP sporunun, eğlenceli ve heyecanlı olmasını, Meriç Nehri'nde olmayı, suda yapılmasını ve doğada olmayı, hayata renk katmasını ve günlük rutinin dışına çıkmalarının sağlanmasını diğer motivler olarak belirtmişlerdir. Katılımcılar hareketli olmak, arkadaşımla birlikte olmak ve arkadaş edinmek gibi sosyal motivlerle SUP sporuna yönelmek istediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca tüm bunların yanında, yeni bir sporun tekniklerini öğrenmek, denemek ve kendine meydan okumak, günlük hayatın stresinden uzaklaşmak ve rahatlamak gibi psikolojik motivleride ifade etmişlerdir. Sonuç olarak katılımcıların SUP sporunu, bir rekreatif etkinlik olarak hareketli ve sağlıklı yaşamı destekleyen, kişiye olumlu motivasyon sağlayan bir etkinlik olarak ifade ettikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler : Rekreasyon, Kürek Sörfü, Stand-up Paddle Boarding (SUP), Katılım Motivleri, Su Sporları,

ABSTRACT

Stand-up paddleboarding (SUP), which has become increasingly popular in recent years, is considered a nature-based water sport and attracts the interest of individuals from different age groups. The aim of this study is to examine the participation motivations of individuals who participate in SUP training. The research is qualitative in design, and data were obtained through focus group interviews. Focus group interviews were conducted at the beginning and end of the training with young and adult participants who voluntarily participated in SUP training and activities twice a week for 8 weeks on the Meriç River in Edirne. In the research application, participants received technical training and practiced balance on the surfboard in a swimming pool for 2 weeks before going out onto the Meriç River. The research was implemented as skill training applications related to SUP on the Meriç River for 8 weeks, 2 days a week. In the findings obtained as a result of the research, physical-motor skills (balance, coordination, and endurance) and mental development stood out as the most prominent motivations for participation in SUP training. Participants cited several motivations for choosing SUP, including its fun and exciting nature, being on the Meriç River, participating in water activities, being in nature, adding color to their lives, and providing a break from their daily routine. They also indicated that social motivations included being active, spending time with friends, and making new friends. Furthermore, they expressed psychological motivations such as learning and trying new sport techniques, challenging themselves, and escaping the

stress of daily life for relaxation. In conclusion, participants viewed SUP as a recreational activity that supports an active and healthy lifestyle and provides positive motivation.

Keywords: Recreation, Stand-up Paddle Boarding (SUP), Participation Motivations, Water Sports

1. GİRİŞ

Rekreasyon, bireylerin serbest zamanlarında gönüllü olarak katıldıkları, hoşnutluk sağlayan, hayatın monotonritmini canlandıran, serbest zamanda yapılan, fiziksel, bilişsel ve duyuşsal iyilik hâllerini destekleyen etkinlikler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Neulinger, 1991; Çelebi & Özbey 2017). Günümüzde toplumda sedanter yaşam biçiminin yaygınlaşması, bireyleri daha hareketli, sağlıklı ve nitelikli bir yaşam arayışına yöneltmiş; bu durum doğa temelli ve su sporları kapsamında değerlendirilen rekreatif etkinliklerin önemini artırmıştır (Driver, Brown & Peterson, 1991). Bu bağlamda Stand-up Paddle Boarding (SUP), hem fiziksel aktivite hem de rekreatif deneyim sunan çağdaş bir su sporu olarak dikkat çekmektedir.

Kürek sörfü (Stand-up Paddle Boarding), denge, koordinasyon, kuvvet ve dayanıklılık gibi fiziksel-motor becerilerin gelişimine katkı sağlarken; aynı zamanda zihinsel odaklanma, rahatlama ve stresin azaltılması gibi psikolojik kazanımlar sunmaktadır (Schram, 2015). SUP sporunun nehir, göl ve sakin su ortamlarında uygulanabilmesi, onu her yaş grubundan birey için erişilebilir ve sürdürülebilir bir rekreatif etkinlik hâline getirebilmektedir. Meriç Nehri, doğal peyzajı, sakin akış yapısı ve kentsel rekreasyon potansiyeli ile rekreatif kürek sörfü uygulamaları açısından önemli bir açık alan rekreasyon programı sunmaktadır. Nehir ortamında SUP yapmak, bireylere su sporu ve doğada olma deneyimini bir arada yaşatma imkânı sunarak rekreasyonel deneyimin niteliğini artırmaktadır. Literatürde doğa temelli rekreasyon etkinliklerinin bireylerin yaşam doyumunu, psikolojik iyi oluşunu ve algılanan sağlık düzeyini olumlu yönde etkilediği vurgulanmaktadır (Manfredo, Driver & Tarrant, 1996; Atalay Çelebi, 2023; Bulut, Ç., 2025).

Rekreatif etkinliklere katılım motivleri; bireylerin etkinliği tercih etme nedenlerini, devamlılıklarını ve deneyim kalitesini belirleyen temel unsurlardır (Beard & Ragheb, 1983). SUP sporuna katılımda fiziksel gelişim, eğlence ve heyecan, yeni bir sporu ve tekniklerini öğrenme, kendine meydan okuma, arkadaşlarla birlikte olma ve arkadaş edinme gibi sosyal motivlerin yanı sıra, günlük hayatın stresinden uzaklaşmak ve rahatlamak önemli rol oynamaktadır (Beggs, Elkins & Stitt, 2004). Meriç Nehri gibi doğal bir ortamda gerçekleştirilen SUP etkinlikleri, bu motivasyon boyutlarını güçlendirerek bireylerin hareketli ve sağlıklı yaşam alışkanlıklarını desteklemektedir. Son yıllarda giderek yaygınlaşan Rekreatif Ayakta Kürek Sörfü (Stand-up Paddle Boarding–SUP), doğa temelli ve su sporları kapsamında değerlendirilen (Bulut M., 2025) farklı yaş gruplarından bireylerin ilgisini çeken sportif bir rekreatif etkinliktir.

Bu çalışmanın amacı, Rekreatif Kürek Sörfü (Stand-up Paddle Boarding–SUP) eğitimine katılan bireylerin bu etkinliğe katılım motivlerini nitel bir bakış açısıyla incelemektir.

2. YÖNTEM

Araştırma nitel araştırma deseninde yürütülmüş olup, veriler odak grup görüşmeleri yöntemiyle elde edilmiştir (Yıldırım & Şimşek, 2021). Araştırma 2024 yılında, bilimsel araştırma projesi kapsamında teorik ve uygulamalı olarak herkese açık olarak ilan edilmiş ve gönüllülük ilkesine göre katılımcı seçilmiştir. Katılımcı grubunu, Edirne ili Meriç Nehri'nde 8 haftalık süreçte haftada 2 gün olmak üzere SUP eğitimine ve etkinliğine gönüllü olarak katılan üniversite ve Edirne halkından her meslek grubundan karışık genç ve yetişkin 50 kişiden oluşturmaktadır. Odak grup görüşmeleri, eğitimin başlangıcında ve sonunda olmak üzere iki aşamada 8 odak grup olarak yüzyüze gerçekleştirilmiştir.

Uygulama sürecinde katılımcılar, Meriç Nehri'ne çıkmadan önce temel SUP teknik eğitimi almış; ilk iki hafta yüzme havuzunda sörf tahtası üzerinde denge çalışmaları yapmıştır. Takip eden süreçte, Meriç Nehri'nde 8 hafta boyunca haftada 2 gün SUP beceri eğitimi ve uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Odak gruplardan elde edilen veriler, betimsel ve içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Analiz sonucunda katılım motivlerinin fiziksel-motor ve zihinsel gelişim, doğa ve su ortamına ilişkin motivler, sosyal motivler ve psikolojik motivler şeklinde temalar altında toplandığı görülmüştür.

3. BULGULAR ve TARTIŞMA

Bu araştırmada elde edilen bulgular, Rekreatif Ayakta Kürek Sörfü (SUP) sporuna katılım motivlerinin çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Katılımcıların SUP sporuna yönelimlerinde fiziksel-motor ve zihinsel gelişimin ön planda olması, doğa ve su ortamında gerçekleştirilmesi, katılımcıların motivasyonlarını artıran temel unsurlardan biri olarak öne çıkmıştır. Araştırmada sosyal motivlerin önemli bir tema olarak ortaya çıkması, rekreatif sporların yalnızca bireysel değil, aynı zamanda sosyal etkileşim temelli faaliyetler olduğunu göstermektedir. Ayrıca katılımcıların SUP sporunu stres azaltma, rahatlama ve kendine meydan okuma aracı olarak görmeleri, rekreasyonun temel amaçlarından biri olan psikolojik yenilenme işleviyle örtüşmektedir. Bu araştırma, Rekreatif Ayakta Kürek Sörfü (SUP) sporunun; hareketli, sağlıklı ve nitelikli yaşamı destekleyen; fiziksel, zihinsel, sosyal ve psikolojik boyutlarıyla güçlü bir rekreatif etkinlik olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmada ortaya çıkan katılım motivlerini başlıklar altında özetlemek gerekirse;

3.1. Fiziksel-Motor ve Zihinsel Gelişim ile ilgili Motivler

Araştırma bulgularında, Rekreatif Ayakta Kürek Sörfü (SUP) sporuna katılımda en belirgin motivasyon kaynaklarından birinin fiziksel-motor becerilerin gelişimi olduğu görülmüştür. Katılımcılar, özellikle denge, koordinasyon ve dayanıklılık becerilerinin SUP eğitimi sürecinde geliştiğini ifade etmişlerdir. Bu bulgu, SUP sporunun tüm vücudu aktif biçimde çalıştıran, denge temelli bir su sporu olduğunu ortaya koyan çalışmalarla örtüşmektedir. Schram (2015), SUP'un gövde stabilitesi, denge ve kas dayanıklılığını artıran etkili bir rekreatif spor olduğunu belirtmektedir.

3.2. Zihinsel Gelişim ve Odaklanma

Araştırma kapsamında katılımcıların SUP sporunu zihinsel gelişimi destekleyen bir etkinlik olarak değerlendirdikleri görülmüştür. Su üzerinde denge sağlama ve kürek tekniğine odaklanma gerekliliği, dikkat, farkındalık ve zihinsel kontrol becerilerinin gelişimine katkı sağlam aktadır. Bu durum, rekreasyonel etkinliklerin bireylerin bilişsel ve psikolojik iyi oluşuna katkı sağladığını vurgulayan literatürle paralellik göstermektedir. Manfredo, Driver ve Tarrant (1996), doğa temelli rekreasyon etkinliklerinin zihinsel yenilenme ve farkındalık düzeyini artırdığını ifade etmektedir.

3.3. Eğlence ve Heyecan

Katılımcılar, SUP sporunun eğlenceli ve heyecanlı olmasını katılımı artıran önemli bir motivasyon kaynağı olarak belirtmişlerdir. Rekreatif sporların eğlence ve haz temelli yönü, bireylerin etkinliğe gönüllü katılımını ve devamlılığını destekleyen temel unsurlardan biridir. Beggs, Elkins ve Stitt (2004), rekreasyonel spor etkinliklerinde eğlence ve heyecan faktörlerinin katılım motivasyonunu güçlendirdiğini vurgulamaktadır. SUP sporunun su üzerinde yapılması ve bireye yeni deneyimler sunması, bu motivasyonun oluşmasında etkili olmaktadır.

4. Doğada ve Suda Olma (Meriç Nehri Etkisi)

Araştırma bulguları, SUP sporunun Meriç Nehri gibi doğal bir ortamda gerçekleştirilmesinin katılım motivasyonunu güçlendirdiğini göstermektedir. Katılımcılar, suda ve doğada olmanın kendilerine huzur verdiğini ve bu durumun rekreatif deneyimi zenginleştirdiğini ifade etmişlerdir. Doğa temelli rekreasyon etkinliklerinin bireylerin psikolojik iyilik hâlini artırdığı, literatürde sıklıkla vurgulanmaktadır (Driver, Brown & Peterson, 1999; Garcia-Falgueras, 2023; Boz & Çelebi, 2025). Bu bağlamda Meriç Nehri, SUP sporunun rekreatif değerini artıran önemli bir mekânsal unsur olarak değerlendirilebilir.

5. Günlük Rutinden Uzaklaşma ve Hayata Renk Katma

Katılımcıların SUP sporuna yönelmelerinde, günlük yaşamın monotonluğundan uzaklaşma ve hayata renk katma isteği önemli bir motivasyon olarak ortaya çıkmıştır. Rekreasyonun temel işlevlerinden biri, bireylerin rutin yaşam döngüsünden uzaklaşarak psikolojik yenilenme sağlamasıdır. Neulinger (1991), rekreasyonu bireyin özgürlük algısı ve içsel tatmin ile ilişkilendirmekte; bireylerin rutin dışı deneyimlerle yaşam doyumlarının arttığını ifade etmektedir.

6. Hareketli Olma ve Sağlıklı Yaşam

Araştırma bulguları, katılımcıların SUP sporunu hareketli ve sağlıklı bir yaşam tarzını destekleyen bir etkinlik olarak algıladıklarını göstermektedir. Fiziksel aktiviteye dayalı rekreatif sporlar, bireylerin sağlık algılarını ve fiziksel yeterlik düzeylerini olumlu yönde etkilemektedir. Bu bulgu, rekreatif spor katılımının algılanan sağlık çıktılarıyla ilişkili olduğunu ortaya koyan çalışmalarla uyumludur (Castañeda-Babarro vd., 2021; Özant vd., 2025).

7. Arkadaşlarla Birlikte Olma ve Arkadaş Edinme

Araştırmada SUP sporuna katılımda sosyal motivlerin önemli bir yer tuttuğu belirlenmiştir. Katılımcılar, arkadaşlarıyla birlikte etkinliğe katılma ve yeni arkadaşlıklar kurma

fırsatını önemli bir motivasyon kaynağı olarak görmektedir. Beggs ve arkadaşları (2004), rekreatif spor etkinliklerinin sosyal bağları güçlendirdiğini ve bireylerin aidiyet duygusunu artırdığını ifade etmektedir. SUP'un grup hâlinde yapılabilmesi, sosyal etkileşimi destekleyen önemli bir avantaj olarak değerlendirilmektedir.

8. Yeni Bir Spor Öğrenme ve Kendine Meydan Okuma

Katılımcılar, SUP sporunu yeni bir spor dalını öğrenme, deneme ve kendine meydan okuma fırsatı olarak değerlendirmişlerdir. Bu motivasyon, Beard ve Ragheb'in (1983) serbest zaman motivasyon kuramında yer alan "entelektüel" ve "yeterlik" boyutları ile örtüşmektedir. Bireylerin yeni beceriler öğrenme isteği, rekreatif etkinliklere katılımda güçlü bir içsel motivasyon kaynağı oluşturmaktadır.

9. Stres Azaltma ve Rahatlama

Araştırmada öne çıkan bir diğer önemli motivasyon, günlük hayatın stresinden uzaklaşma ve rahatlama isteğidir. SUP sporunun su ve doğa ortamında gerçekleştirilmesi, katılımcılarda zihinsel rahatlama ve psikolojik yenilenme sağlamaktadır. Bu bulgu, rekreasyonel etkinliklerin stres azaltıcı etkisini vurgulayan literatürle paralellik göstermektedir (Manfredo vd., 1996; Schram, 2015).

4. SONUÇ

Sonuç olarak bu araştırma, rekreasyon ve su sporları literatürüne katkı sağlayarak Stand-up Paddle Boarding (SUP) sporuna katılım motivlerini hareketli, sağlıklı ve nitelikli yaşam perspektifinde ele alması açısından önem taşımaktadır. Ayrıca elde edilen bulguların, rekreatif spor programlarının planlanması, yerel yönetimlerin su sporlarına yönelik hizmetleri ve bireylerin aktif sağlıklı ve hareketli yaşam alışkanlıklarının desteklenmesi açısından yol gösterici olabileceği düşünülebilir.

KAYNAKÇA

Atalay Çelebi Müberra. "Doğa ve Macera Eğitimleri" (2.Bölüm). Yıldız Kadir ve Gürer Burak (Ed.), Teoriden Uygulamaya Doğa ve Macera Eğitimi. (1.Baskı, s. 21-39). Gazi Yayınevi, 2023. ISBN: 978-625-365-382-8, Türkçe (Bilimsel Kitap).

Beard, J. G., Ragheb, M. G. Measuring Leisure Motivation, *Journal of Leisure Research*, 15, 3, 219–228, 1983.

Beggs, B. A., Elkins, D. J., Stitt, J. E. Leisure Motivation of Participants and Nonparticipants in Campus Recreational Sports, *Recreational Sports Journal*, 28, 1, 65–77, 2004.

Boz, H., & Çelebi, M. Su Sporları Kapsamında Türkiye'deki Turizm İşletmelerinde Rekreasyon Programlarının Yönetimi. Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi, Ağustos, 16 (2), 269-304, 2025. https://doi.org/10.17155/omuspd.1680931

Bulut, Ç. Rekreatif amaçlı Stand Up Paddle Board (Sup Board) yapan bireylerin Stand Up Paddle Board'a ilişkin görüşlerinin incelenmesi. ADÜ-Spor Bilimleri Dergisi, 2(1), 54-70. Sayfa: 54–70, 2025.

Bulut, M. Rekreatif Stand-Up Paddle (SUP) Uygulamalarına Katılım Motivasyonlarının Doğa, Zihinsel Rahatlama ve Fiziksel Beceriler Açısından İncelenmesi, 2025.

Çelebi Müberra, Özbey Selhan. Editör: Mirzeoğlu Nevzat. Spor Bilimlerine Giriş (Geliştirilmiş 2.Baskı) (Rekreasyon: Bölüm ss:265-294). ISBN:978-9944-379-87-8 Çok yazarlı kitap; Spor Yayınevi ve Kitapevi, Ankara. Türkçe (Bilimsel Kitap), (Yayın No: 4013262), 2017.

Driver, B. L., Brown, P. J., Peterson, G. L. *Benefits of Leisure*, Venture Publishing, 3–12, 1991.

Freitas, J., Conceição, A., Louro, H., Forte, P., Marinho, D.A., & Neiva, H.P. SYSTEMATIC REVIEW A Systematic Review for Stand-up Paddle : A Review in Stand-up Paddle, 2023.

Garcia-Falgueras, A. Psychological and Experiential Dimensions of Stand-Up Paddle Boarding within Water-Based Recreational Activities, Journal of Sports and Physical Education Studies, 2023.

Castañeda-Babarro, A., Coca, A., Arbillaga-Etxarri, A., & Gómez-Landero, L. Analysis of Participant Profile and Training-Related Factors in Stand-Up Paddle Boarding, International Journal of Environmental Research and Public Health, 18, 2021.

Manfredo, M. J., Driver, B. L., Tarrant, M. A. Measuring Leisure Motivation: A Meta-Analysis of the Recreation Experience Preference Scales, *Journal of Leisure Research*, 28, 3, 188–213, 1996.

Neulinger, J. *The Psychology of Leisure*, 2nd ed., Venture Publishing, 17–25, 1991.

Özant, M. İ., Ayyıldız Durhan, T., Demirel, M., Zorba, E. Recreational Activity Motivation Scale Development Study, Educational Administration: Theory and Practice, 30, 6, 410–418, 2024.

Özant, M. İ., Ayyıldız Durhan, T., Demirel, M., Zorba, E. Recreational Activity Motivation and Perceived Health Outcomes in Recreation from Men's Perspective, Journal of Men's Health, 21, 3, 127–136, 2025.

Schram, B. *Stand Up Paddle Boarding: An Analysis of a New Sport and Recreational Activity*, Doctoral Dissertation, Bond University, 45–67, 2015.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (12. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık, ss. 39–75, 2021.

SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI İLE AKADEMİK KAYGI DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Zehra Eylül NARİN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, ORCID: 0009-0008-3982-1654; E-posta: narinzehraeylul@gmail.com

Dr. Muhammet KUSAN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, ORCID: 0000-0001-6813-859X; E-posta: muhammetkusan0055@gmail.com

Prof. Dr. Soner ÇANKAYA

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, ORCID: 0000-0001-8056-1892; E-posta: scankaya@omu.edu.tr

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı düzeyleri ile akademik kaygı düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek ve bu değişkenlerin çeşitli demografik özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemektir. Nicel araştırma yaklaşımı benimsenmiş olup ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini, bir devlet üniversitesinin Spor Bilimleri Fakültesinde öğrenim gören ve kolayda örnekleme yöntemiyle seçilen 292 öğrenci oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği ve Akademik Kaygı Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ve Tukey çoklu karşılaştırma testi kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon katsayısı ile değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları, sosyal medya bağımlılığı ile akademik kaygı arasında düşük düzeyde ancak istatistiksel olarak anlamlı pozitif bir ilişki olduğunu göstermiştir. Sosyal medya bağımlılığı puanlarının cinsiyet, yaş ve gelir düzeyine göre anlamlı biçimde farklılaşmadığı; buna karşın sınıf düzeyine göre sosyal medya bağımlılığı toplam puanı ile davranışsal ve duygusal alt boyutlarda anlamlı farklılıklar bulunduğu belirlenmiştir. Akademik kaygı düzeylerinin ise özellikle düşük gelir grubundaki öğrencilerde ve bazı sınıf düzeylerinde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Elde edilen sonuçlar, sosyal medya kullanımının özellikle duygusal ve davranışsal boyutlarının akademik kaygı üzerinde etkili olduğunu ve bu iki yapının üniversite öğrencilerinde birbiriyle ilişkili psikolojik süreçler içerdiğini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda dijital farkındalık, zaman yönetimi ve duygusal düzenleme becerilerini desteklemeye yönelik müdahalelerin öğrencilerin akademik ve psikolojik iyi oluşlarını güçlendirebileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler : Sosyal medya bağımlılığı, akademik kaygı, üniversite öğrencileri.

Vol 3 - ISBN NR: 978-625-5694-64-5

EXPLORING THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL MEDIA ADDICTION AND ACADEMIC ANXIETY IN SPORT SCIENCES STUDENTS

ABSTRACT

The purpose of this study was to examine the relationship between social media addiction and academic anxiety levels among students of the Faculty of Sport Sciences and to determine whether these variables differed according to various demographic characteristics. A quantitative research approach was adopted using a correlational survey design. The sample consisted of 292 students enrolled in the Faculty of Sport Sciences at a public university, selected through convenience sampling. Data were collected using the Social Media Addiction Scale and the Academic Anxiety Scale. Prior to analysis, normality tests were conducted. Independent samples t-tests while one-way analysis of variance (ANOVA) and Tukey post hoc tests were employed. Relationships between variables were analyzed using Pearson's correlation coefficient. The findings indicated a low but statistically significant positive relationship between social media addiction and academic anxiety. Social media addiction scores did not differ significantly according to gender, age, or income level; however, significant differences were found in total social media addiction scores and in the behavioral and emotional subdimensions according to grade level. Academic anxiety levels were higher particularly among students in lower income groups and at certain grade levels. Overall, the results suggest that the emotional and behavioral dimensions of social media use play a significant role in academic anxiety and that these two constructs represent interrelated psychological processes among university students. Accordingly, interventions aimed at enhancing digital awareness, time management, and emotional regulation skills may contribute to improving students' academic performance and psychological well-being.

Keywords: Social media addiction, academic anxiety, university students.

Giriş

Bağımlılık, bireyin belirli bir nesneye ya da davranışa yönelik denetim kaybı yaşamasıyla ortaya çıkan, biyolojik, psikolojik ve sosyal süreçlerin iç içe geçtiği çok boyutlu bir olgudur. Bu durum, bireyin haz ve tatmin arayışını sürdürmek amacıyla ilgili davranışı giderek artan sıklıkta ve yoğunlukta tekrarlamasına; bunun sonucunda gündelik işlevselliğin bozulmasına, sosyal ilişkilerden uzaklaşmaya ve yaşam doyumunun azalmasına yol açmaktadır (Mohammed, 2024; Arslan, 2025). Bağımlılık davranışının oluşumunda beynin ödül sistemindeki dopamin düzeyinin yükselmesi, psikolojik düzeyde özsaygı düşüklüğü, kaygı ve depresif belirtiler ile sosyal düzeyde yalnızlık, akran baskısı ve gerçeklikten kaçış eğilimi önemli belirleyiciler olarak öne çıkmaktadır.

Dijital teknolojilerin yaşamın her alanına nüfuz etmesiyle birlikte bağımlılık davranışının yeni bir türü olan sosyal medya bağımlılığı, özellikle üniversite öğrencileri gibi genç yetişkin gruplarında hızla yaygınlaşmıştır. Sosyal medya platformlarının sınırsız içerik akışı, sürekli bağlantıda olma beklentisi ve sosyal onay arayışını tetikleyen yapısı, bireylerde kontrolsüz kullanım eğilimlerini güçlendirmektedir. Bu kullanım biçimi, öğrencilerin günlük sorumluluklarını ertelemesine, gerçek sosyal etkileşimlerden uzaklaşmasına ve bilişsel dikkat süreçlerinde bozulmaya neden olmaktadır (Tutgun-Ünal, 2015; Özgün, 2024; Yıldız, 2024). Alan yazındaki araştırmalar, yoğun sosyal medya kullanımının sosyal becerilerin zayıflaması, iletişim çatışmalarının artması, asosyal davranış örüntülerinin gelişmesi ve kaygı düzeyinin yükselmesi gibi çeşitli psikososyal olumsuzluklarla ilişkili olduğunu göstermektedir (Fox & Moreland, 2015; Shine & Beak, 2013). Bu nedenle sosyal medya bağımlılığı, yalnızca bir davranışsal yönelim değil; bilişsel, duygusal ve sosyal işlevleri etkileyen önemli bir psikolojik sorun alanı olarak değerlendirilmektedir.

Kaygı, bireyin gelecekte ortaya çıkma olasılığı bulunan belirsiz bir tehdide karşı geliştirdiği gerginlik, huzursuzluk ve endişe durumu olarak tanımlanmaktadır (Anthony & Swinson, 2000). Bu psikolojik durumun oluşumunda biyolojik yatkınlık, kişilik özellikleri ve çevresel stresörler birlikte rol oynamaktadır. Üniversite öğrencilerinde ise kaygının özel bir türü olan akademik kaygı ön plana çıkmaktadır. Akademik kaygı; başarısızlık korkusu, değerlendirilme baskısı, ders ve sınav performansına ilişkin stres, sorumlulukların yerine getirilememesi endişesi gibi unsurların bir araya geldiği bilişsel ve duygusal bir yüklenme durumudur (Cassady, 2010; Otten, 1991). Akademik kaygının yükselmesi, öğrencilerin dikkat süreçlerinde daralma, bilgi işleme kapasitesinde zayıflama, öğrenme hızında düşme ve performans kaybı gibi olumsuz

sonuçlar doğurmakta; uzun vadede ise öz yeterliliğin azalmasına, akademik benlik algısının zedelenmesine ve kariyer gelişiminin olumsuz etkilenmesine yol açabilmektedir (Pekrun, 2006; Beck & Bredemeier, 2016; McDonald, 2001).

Bu bağlamda sosyal medya bağımlılığı ve akademik kaygı arasındaki ilişki, üniversite öğrencilerinin akademik başarısı ve psikolojik iyi oluşu açısından kritik bir konumda bulunmaktadır. Aşırı sosyal medya kullanımı, öğrencilerin zaman yönetimi becerilerini zayıflatmakta, dikkat ve bilişsel odaklanmayı bölmekte, uyku düzenini bozmaktadır. Bu durum yalnızca akademik performansı düşürmekle kalmamakta; aynı zamanda akademik kaygının artmasına zemin hazırlamaktadır. Öte yandan yükselen akademik kaygı, öğrencileri kaçış ve rahatlama amacıyla sosyal medya kullanımına yönelterek bağımlılık döngüsünü pekiştirmektedir. Böylece iki yapı karşılıklı olarak birbirini besleyen döngüsel bir etkileşim içine girmektedir.

Mevcut literatürde sosyal medya bağımlılığı ile akademik kaygının aynı araştırma çerçevesi içerisinde bütüncül şekilde ele alındığı çalışmaların sınırlı olması (Zeng, 2022), bu ilişkinin derinlemesine incelenmesini bilimsel açıdan anlamlı hâle getirmektedir. Bu çalışma, üniversite öğrencilerinde sosyal medya bağımlılığının akademik kaygı üzerindeki etkisini ortaya koymayı amaçlamakta; genç yetişkinlerin dijital davranış örüntülerinin akademik işlevler ve psikolojik iyi oluş üzerindeki yansımalarına ilişkin özgün ve kapsamlı bir bakış açısı sunmayı hedeflemektedir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırma, sosyal medya bağımlılığı ile akademik kaygı arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlayan nicel**,** ilişkisel tarama modeli kullanılarak yürütülmüştür. İlişkisel tarama modeli, iki veya daha fazla değişken arasındaki mevcut ilişkiyi ortaya koymayı amaçlayan bir desen olup, öğrencilerin sosyal medya kullanım örüntüleri ile akademik kaygı düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için uygun bir yaklaşım sunmaktadır (Karasar, 2012).

2. Çalışma Grubu (Örneklem)

Araştırmanın çalışma grubunu, bir devlet üniversitesinin Spor Bilimleri Fakültesinde öğrenim gören toplam 292 öğrenci oluşturmaktadır. Katılımcılar kolayda örnekleme yöntemi ile

belirlenmiştir.

3. Veri Toplama Araçları

3.1 Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği (SMBÖ)

Bu araştırmada sosyal medya bağımlılığı düzeyini belirlemek amacıyla Tutgun-Ünal ve Deniz (2015) tarafından geliştirilen Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği (SMBÖ) kullanılmıştır. Ölçek, bilişsel, davranışsal ve duygusal olmak üzere üç alt boyuttan oluşmakta ve toplam 23 maddeyi içermektedir. Katılımcılar maddeleri 5'li Likert tipi (1 = Kesinlikle katılmıyorum – 5 = Kesinlikle katılıyorum) derecelendirme ile yanıtlamıştır. Bilişsel boyut sosyal medya kullanımına ilişkin zihinsel meşguliyeti, davranışsal boyut kullanım sıklığı ve kontrol kaybını, duygusal boyut ise yoksunluk, huzursuzluk ve duygusal tepkileri ifade etmektedir.

3.2 Akademik Kaygı Ölçeği

Akademik kaygı düzeyini belirlemek için ise Elias, Mahyuddin, Abdullah, Roslan ve Noordin (2011) tarafından geliştirilen Akademik Kaygı Ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin Türkçe uyarlaması, geçerlik ve güvenirlik çalışması Erözkan (2011) tarafından yapılmıştır. Ölçek bilişsel, duygusal ve somatik olmak üzere üç alt boyuttan oluşmakta ve toplam 12 madde içermekte olup 1–5 arası Likert tipi derecelendirme ile cevaplanmaktadır; bilişsel kaygı başarısızlık düşünceleri ve dikkat dağınıklığını, duygusal kaygı kaygıya eşlik eden duygusal tepkileri, somatik kaygı ise çarpıntı ve terleme gibi fizyolojik belirtileri kapsamaktadır.

5. Veri Analizi

İstatistiksel analiz sürecinde ilk olarak verilerin dağılım özellikleri Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk normallik testleri ile incelenmiştir ($p>0.05$). Ölçek puanlarının cinsiyet, millilik durumu ve spor türüne göre değişip değişmediğini belirlemek amacıyla Student t testi uygulanmıştır. Bölüm ve gelir durumuna göre farklılaşma olup olmadığını değerlendirmek için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ve anlamlı farklılık saptanan durumlarda Tukey post-hoc testi kullanılmıştır. Toplam puanları arasındaki ilişkiler ise Pearson korelasyon katsayısı ile analiz edilmiştir. Tüm istatistiksel işlemler SPSS 22.0 paket programı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bulgular, yüzde dağılımları (n, %), ortalama ve standart sapma değerleri ile rapor edilmiş olup, anlamlılık düzeyi $p<0.05$ olarak kabul edilmiştir.

Tablo 1. Cinsiyete göre sosyal medya bağımlılığı ve akademik kaygı

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Cinsiyet	n	Ortalama	SS	P-değeri
Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği	Kadın	130	70,18	14,65	0,635
	Erkek	162	71,03	15,50	
Bilişsel Boyut	Kadın	130	24,45	4,62	0,798
	Erkek	162	24,31	4,98	
Davranışsal Boyut	Kadın	130	23,44	6,43	0,406
	Erkek	162	24,10	7,08	
Duygusal Boyut	Kadın	130	22,29	6,28	0,671
	Erkek	162	22,62	6,67	
Akademik Kaygı Ölçeği	Kadın	130	31,02	7,22	0,096
	Erkek	162	29,43	8,78	
Bilişsel Boyut	Kadın	130	9,60	3,03	0,795
	Erkek	162	9,51	3,10	
Somatik Boyut	Kadın	130	9,67	3,48	0,170
	Erkek	162	9,04	4,15	
Duygusal Boyut	Kadın	130	11,75	3,44	0,053
	Erkek	162	10,88	4,12	

Araştırmada cinsiyete göre sosyal medya bağımlılığı toplam puanı ve bilişsel, davranışsal, duygusal alt boyutlarda anlamlı bir fark bulunmamıştır (p>0,05). Akademik kaygı toplam puanı ile bilişsel ve duygusal alt boyutlarda da cinsiyete göre anlamlı bir fark saptanmamıştır (p>0,05).

Tablo 2. Gelir düzeyine göre sosyal medya bağımlılığı ve akademik kaygı

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Gelir	n	Ortalama	SS	P-değeri
Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği	Düşük(gelir<gider)	40	71,20	16,98	0,911
	Orta(gelir=gider)	224	70,69	14,34	
	Yüksek(gelir>gider)	28	69,61	18,55	
Bilişsel Boyut	Düşük(gelir<gider)	40	24,05	5,51	0,350
	Orta(gelir=gider)	224	24,28	4,61	
	Yüksek(gelir>gider)	28	25,61	5,34	
Davranışsal Boyut	Düşük(gelir<gider)	40	24,15	6,94	0,519
	Orta(gelir=gider)	224	23,92	6,60	
	Yüksek(gelir>gider)	28	22,43	8,08	
Duygusal Boyut	Düşük(gelir<gider)	40	23,00	6,88	0,670
	Orta(gelir=gider)	224	22,49	6,21	
	Yüksek(gelir>gider)	28	21,57	8,12	
Akademik Kaygı Ölçeği	Düşük(gelir<gider)	40	32,10a	6,79	0,041
	Orta(gelir=gider)	224	30,17ab	8,01	
	Yüksek(gelir>gider)	28	27,04b	10,20	
Bilişsel Boyut	Düşük(gelir<gider)	40	10,63a	3,09	0,011
	Orta(gelir=gider)	224	9,50ab	2,96	
	Yüksek(gelir>gider)	28	8,39b	3,45	
Somatik Boyut	Düşük(gelir<gider)	40	9,68	4,06	0,239
	Orta(gelir=gider)	224	9,40	3,71	
	Yüksek(gelir>gider)	28	8,18	4,75	

Duygusal Boyut	Düşük(gelir<gider)	40	11,80	3,62	0,372
	Orta(gelir=gider)	224	11,27	3,74	
	Yüksek(gelir>gider)	28	10,46	4,94	

Araştırmada gelir düzeyine göre sosyal medya bağımlılığı toplam puanı ve bilişsel, davranışsal, duygusal alt boyutlarda anlamlı bir fark bulunmamıştır (p>0,05). Akademik kaygı toplam puanında gelir düzeyleri arasında anlamlı bir fark saptanmış olup (p=0,041), düşük gelir grubunun puanı daha yüksektir. Akademik kaygının bilişsel boyutunda da gruplar arasında anlamlı farklılık görülmüştür (p=0,011). Diğer alt boyutlarda anlamlı bir fark tespit edilmemiştir

Tablo 3. Sınıf düzeyine göre sosyal medya bağımlılığı ve akademik kaygı

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Sınıf	n	Ortalama	SS	P-değeri
Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği	1.sınıf	89	66,89b	15,54	0,027
	2.sınıf	81	71,62ab	12,93	
	3.sınıf	52	74,23a	10,69	
	4.sınıf	70	71,67ab	18,61	
Bilişsel Boyut	1.sınıf	89	23,90	5,03	0,536
	2.sınıf	81	24,44	4,05	
	3.sınıf	52	25,13	4,38	
	4.sınıf	70	24,33	5,62	
Davranışsal Boyut	1.sınıf	89	22,21b	6,59	0,024
	2.sınıf	81	23,84ab	6,48	
	3.sınıf	52	25,67a	4,90	
	4.sınıf	70	24,41ab	8,15	
Duygusal Boyut	1.sınıf	89	20,78b	6,50	0,029
	2.sınıf	81	23,33a	5,82	
	3.sınıf	52	23,42a	5,42	
	4.sınıf	70	22,93ab	7,56	
Akademik Kaygı Ölçeği	1.sınıf	89	28,8	7,66	0,176
	2.sınıf	81	31,57	8,20	
	3.sınıf	52	30,44	7,49	
	4.sınıf	70	29,93	9,02	
Bilişsel Boyut	1.sınıf	89	9,56ab	3,28	0,009
	2.sınıf	81	10,35a	3,09	
	3.sınıf	52	9,48ab	2,79	
	4.sınıf	70	8,66b	2,73	
Somatik Boyut	1.sınıf	89	8,19b	3,49	0,007
	2.sınıf	81	9,99a	3,86	
	3.sınıf	52	9,3a	3,50	
	4.sınıf	70	9,97a	4,34	
Duygusal Boyut	1.sınıf	89	11,07	4,04	0,880
	2.sınıf	81	11,23	3,60	
	3.sınıf	52	11,62	3,53	
	4.sınıf	70	11,30	4,16	

Araştırmada sınıf düzeyine göre sosyal medya bağımlılığı toplam puanında anlamlı bir farklılık bulunmuştur (p=0,027). Üçüncü sınıf öğrencilerinin puanları en yüksek, birinci sınıf öğrencilerinin puanları ise en düşük düzeydedir. Davranışsal boyut (p=0,024) ve duygusal boyutta (p=0,029) da benzer şekilde sınıflar arasında anlamlı farklar belirlenmiştir. Akademik kaygı toplam puanında anlamlı bir farklılık görülmemiştir (p>0,05). Ancak akademik kaygının bilişsel boyutunda (p=0,009) ve duygusal boyutunda (p=0,007) sınıf düzeylerine göre anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir

Tablo 4. Bölüme göre sosyal medya bağımlılığı ve akademik kaygı

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Sınıf	n	Ortalama	SS	P-değeri
Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği	SYB	117	70,07	15,54	0,165
	BSÖ	55	72,07	12,98	
	ANT	73	68,25	15,57	
	REK	47	74,19	15,25	
Bilişsel Boyut	SYB	117	23,85	4,95	0,446
	BSÖ	55	25,04	4,29	
	ANT	73	24,56	4,94	
	REK	47	24,62	4,86	
Davranışsal Boyut	SYB	117	23,80	7,09	0,228
	BSÖ	55	24,69	6,34	
	ANT	73	22,55	6,90	
	REK	47	24,74	6,25	
Duygusal Boyut	SYB	117	22,42ab	6,60	0,025
	BSÖ	55	22,35ab	6,01	
	ANT	73	21,14b	6,61	
	REK	47	24,83a	6,11	
Akademik Kaygı Ölçeği	SYB	117	30,84	8,44	0,252
	BSÖ	55	28,55	8,04	
	ANT	73	29,55	7,84	
	REK	47	31,17	7,91	
Bilişsel Boyut	SYB	117	9,85	3,18	0,138
	BSÖ	55	8,91	2,89	
	ANT	73	9,23	2,90	
	REK	47	10,04	3,11	
Somatik Boyut	SYB	117	9,64	4,07	0,144
	BSÖ	55	8,73	3,50	
	ANT	73	8,77	3,44	
	REK	47	10,09	4,29	
Duygusal Boyut	SYB	117	11,35	3,91	0,784
	BSÖ	55	10,91	3,84	
	ANT	73	11,55	3,76	
	REK	47	11,04	3,93	

Araştırmada bölümlere göre sosyal medya bağımlılığı toplam puanı ile bilişsel ve davranışsal alt boyutlarda anlamlı bir fark bulunmamıştır (p>0,05). Duygusal boyutta bölümler arasında anlamlı bir fark belirlenmiştir (p=0,025). Akademik kaygı toplam puanı ile bilişsel ve duygusal alt boyutlarda ise anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (p>0,05)

Tablo 5. Yaşa göre sosyal medya bağımlılığı ve akademik kaygı

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Yaş	n	Ortalama	SS	P-değeri
Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği	18-19 yaş	113	70,86	14,17	0,450
	20-21 yaş	111	71,95	14,42	
	22-23 yaş	48	68,15	17,40	
	24 ve üzeri yaş	20	68,30	18,08	
Bilişsel Boyut	18-19 yaş	113	24,31	4,36	0,410
	20-21 yaş	111	24,60	5,02	
	22-23 yaş	48	24,69	5,28	
	24 ve üzeri yaş	20	22,70	4,93	
Davranışsal Boyut	18-19 yaş	113	23,52	6,30	0,207
	20-21 yaş	111	24,79	6,71	
	22-23 yaş	48	22,48	7,65	
	24 ve üzeri yaş	20	23,15	7,46	
Duygusal Boyut	18-19 yaş	113	23,03	6,26	0,337
	20-21 yaş	111	22,56	6,39	
	22-23 yaş	48	20,98	6,70	
	24 ve üzeri yaş	20	22,45	7,67	
Akademik Kaygı Ölçeği	18-19 yaş	113	30,63	7,59	0,617
	20-21 yaş	111	29,95	7,97	
	22-23 yaş	48	30,29	9,82	
	24 ve üzeri yaş	20	28,05	8,05	
Bilişsel Boyut	18-19 yaş	113	10,03	2,97	0,064
	20-21 yaş	111	9,51	2,88	
	22-23 yaş	48	8,98	3,61	
	24 ve üzeri yaş	20	8,40	2,85	
Somatik Boyut	18-19 yaş	113	9,18	3,68	0,482
	20-21 yaş	111	9,14	3,72	
	22-23 yaş	48	10,13	4,62	
	24 ve üzeri yaş	20	9,20	3,90	
Duygusal Boyut	18-19 yaş	113	11,42	3,65	0,776
	20-21 yaş	111	11,29	3,74	
	22-23 yaş	48	11,19	4,41	
	24 ve üzeri yaş	20	10,45	4,31	

Araştırmada yaş gruplarına göre sosyal medya bağımlılığı toplam puanı ve bilişsel, davranışsal, duygusal alt boyutlarda anlamlı bir fark bulunmamıştır (p>0,05). Akademik kaygı toplam puanı ile bilişsel ve duygusal alt boyutlarda da yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (p>0,05)

Tablo 6. Sosyal medya bağımlılığı ve akademik kaygı arasındaki ilişki

		Akademik Kaygı	Bilişsel	Somatik	Duygusal
Sosyal Medya Bağımlılığı	r	0,304	-0,061	0,342	0,346
	p	0,000	0,302	0,000	0,000
Bilişsel	r	-0,036	-0,275	0,086	0,056
	p	0,537	0,000	0,144	0,341
Davranışsal	r	0,334	0,013	0,323	0,373
	p	0,000	0,827	0,000	0,000
Duygusal	r	0,384	0,050	0,396	0,375
	p	0,000	0,399	0,000	0,000

Sosyal medya bağımlılığı ile akademik kaygı, somatik ve duygusal boyutlar arasında pozitif ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur (p=0,000). Bilişsel kaygı boyutu ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır (p>0,05). Sosyal medya bağımlılığının bilişsel boyutu akademik kaygının bilişsel ve duygusal boyutlarıyla anlamlı ilişki göstermemiştir (p>0,05); somatik boyut ile negatif yönde anlamlı bir ilişki belirlenmiştir (p=0,000). Davranışsal boyut akademik kaygı, somatik ve duygusal boyutlarla pozitif ve anlamlı ilişkilidir (p=0,000). Duygusal boyut ise akademik kaygı, somatik ve duygusal kaygı boyutlarıyla pozitif ve anlamlı ilişkiler göstermektedir (p=0,000).

Tartışma

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı ile akademik kaygı düzeyleri arasındaki ilişki ve bu değişkenlerin çeşitli demografik faktörlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular genel olarak sosyal medya bağımlılığı ile akademik kaygı arasında düşük düzeyde fakat anlamlı bir pozitif ilişki olduğunu göstermektedir. Bu durum, yoğun sosyal medya kullanımının öğrencilerde zihinsel yükü artırarak akademik süreçlere ilişkin stres ve kaygı düzeylerini yükselttiğini bildiren literatürle uyumludur. Nitekim Zheng ve ark. (2025), yoğun sosyal medya kullanımının akademik stres ve uyku kalitesini olumsuz etkilediğini; Tsilosani (2023) ise problemli sosyal medya kullanımının sosyal kaygı, depresyon ve stresle anlamlı biçimde ilişkili olduğunu belirtmiştir. Bu sonuç, sosyal medya etkileşiminin bilişsel kaynakları tüketerek akademik kaygıyı artırabileceğine işaret etmektedir.

Araştırmada sosyal medya bağımlılığı puanlarının cinsiyet, yaş ve gelir düzeyi açısından anlamlı farklılaşma göstermemesi dikkat çekicidir. Cinsiyet açısından fark görülmemesi, dijital kullanım alışkanlıklarının genç yetişkinlerde giderek homojenleştiğini ifade eden çalışmaları

desteklemektedir (Fox & Moreland, 2015). Bu durum, öğrencilerin sosyal medyayı benzer motivasyonlarla (iletişim, sosyalleşme, eğlence, kaçış vb.) kullanmalarından kaynaklanmış olabilir. Ancak literatürde cinsiyete bağlı çelişkili sonuçların bulunduğu da bilinmektedir: Erkeklerin daha bağımlı olduğunu gösteren çalışmalar (Seferoğlu & Yıldız, 2013; Karaman & Kurtoğlu, 2009; Yılmazsoy & Kahraman, 2017; Becan, 2018; Balta & Horzum, 2008; Esen, 2010; Tanrıverdi & Sağır, 2014; Çam, 2012) mevcutken; diğer çalışmalarda kadınların sosyal medya kullanımının daha yüksek olduğu rapor edilmiştir (Pempek vd., 2009; Ergenç, 2011; Hazar, 2011; Balcı & Gölcü, 2013; Tutgun Ünal, 2015; Deniz & Gürültü, 2018; Gül & Diken, 2018; Tutkun-Ünal & Deniz, 2016). Bu çelişki, sosyal medya bağımlılığının kültürel bağlam, platform türü ve bireysel kullanım amaçlarına bağlı olarak değişkenlik gösterebileceğini düşündürmektedir.

Yaş değişkeni açısından anlamlı farklılıkların görülmemesi, genç yetişkin nüfusun dijital platformlarla benzer düzeyde etkileşimde bulunduğunu gösteren çalışmalarla tutarlıdır (Zeng vd., 2022). Araştırmanın bulguları, öğrencilerin sosyal medyayı eğitim, sosyalleşme ve eğlence amaçlı benzer biçimlerde kullandığını ve yaş arttıkça bu alışkanlıkların anlamlı bir şekilde değişmediğini göstermektedir. Buna karşın literatürde günlük internet kullanım süresi arttıkça bağımlılık eğiliminin yükseldiğini bildiren araştırmalar da vardır; örneğin Kırık vd. (2015) ve Becan (2018), günlük 5 saat ve üzeri kullanımın çatışma, asosyal davranış ve bağımlılık düzeylerini artırdığını vurgulamaktadır.

Bölüm değişkeni açısından elde edilen bulgu, rekreasyon bölümü öğrencilerinin duygusal bağımlılık puanlarının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, sosyal medyanın eğlence, etkileşim ve duygusal paylaşım gibi motivasyonlarla kullanımının bağımlılık eğilimini artırabileceğini belirten çalışmaları desteklemektedir (Fox & Moreland, 2015; Tutgun-Ünal, 2015). Rekreasyon alanının doğası gereği sosyal etkileşim ve boş zaman aktiviteleriyle ilişkili olması, öğrencilerin bu alanlarda dijital platformlara daha fazla yönelmesine neden olmuş olabilir.

Sınıf düzeyine ilişkin bulgular, üst sınıf öğrencilerinde sosyal medya bağımlılığının davranışsal ve duygusal bileşenlerinin arttığını ortaya koymuştur. Bu durum, üniversite yılları ilerledikçe artan akademik sorumluluk, gelecek kaygısı ve performans baskısının öğrencileri sosyal medyaya kaçış veya rahatlama amacıyla daha sık yönlendirdiğini düşündürmektedir. Pekrun'un (2006) kontrol-değer kuramı da akademik baskı arttığında kaygı ve stresin yükseldiğini belirtmektedir. Bu nedenle üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerinde hem akademik kaygının hem sosyal medya kullanımının artması beklenen bir sonuçtur.

Gelir düzeyinin sosyal medya bağımlılığı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmaması ise dijital platformların sosyoekonomik statüden bağımsız, genelleşmiş bir davranış örüntüsü hâline geldiğini göstermektedir. Buna karşın düşük gelir grubunda akademik kaygı ve özellikle bilişsel kaygı düzeylerinin daha yüksek olması, sosyoekonomik dezavantajların öğrenci stresini artırabileceğini bildiren çalışmalarla paraleldir (Cassady, 2010; Otten, 1991). Ekonomik belirsizlik, gelecek endişesi ve akademik başarı baskısı, düşük gelir grubundaki öğrenciler için daha yoğun yaşanabilmektedir.

Sosyal medya bağımlılığı alt boyutları incelendiğinde, özellikle duygusal ve davranışsal boyutların akademik kaygıyla daha güçlü ilişkilere sahip olduğu görülmüştür. Sosyal medya kullanımının zaman yönetimi zorlukları, dikkat bölünmesi ve duygusal dalgalanmalara yol açtığını bildiren çalışmalar bu bulguyu desteklemektedir (Landa-Blanco vd., 2024). Buna karşın bilişsel boyut ile akademik kaygı arasındaki ilişkinin zayıf ya da negatif eğilimli olması, sosyal medyanın bazı bireyler için kısa süreli kaçış veya gerilim azaltıcı bir işlev görebileceğini öne süren araştırmalarla uyumludur (Cougle vd., 2009). Bu sonuç, sosyal medya bağımlılığının etkilerinin alt boyutlara göre farklılaştığını ve özellikle duygusal yoğunluk ile davranışsal kontrol kaybının akademik kaygıyı daha fazla tetiklediğini göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, üniversite öğrencilerinde sosyal medya bağımlılığı ile akademik kaygı arasındaki ilişkinin çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu ve sosyal medya kullanımının özellikle duygusal ve davranışsal yönlerinin kaygı düzeyleri üzerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Demografik değişkenlerin sosyal medya bağımlılığı üzerindeki etkisinin sınırlı olması, öğrencilerin dijital alışkanlıklarının bireysel psikolojik ihtiyaçlar ve teknoloji tasarımlarına bağlı olarak şekillendiğini göstermektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda, üniversitelerde dijital farkındalık, zaman yönetimi ve duygusal düzenleme becerilerini geliştirmeye yönelik psiko-eğitsel programların uygulanması, hem sosyal medya bağımlılığı riskini hem de akademik kaygı düzeylerini azaltma potansiyeli taşıyabilir.

Sonuç

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı düzeyleri ile akademik kaygı düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiş, demografik değişkenler açısından anlamlı farklılıkların olup olmadığı değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, sosyal medya bağımlılığı ile akademik kaygı arasında düşük düzeyde ancak anlamlı bir pozitif ilişki olduğunu göstermiştir. Bu sonuç, üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanım alışkanlıklarının akademik işlevler üzerinde etkili olabileceğini; özellikle sosyal medya kullanımına ilişkin duygusal ve davranışsal bileşenlerin akademik kaygıyı artırabileceğini ortaya koymuştur.

Sonuç olarak cinsiyet ve yaş değişkenlerine göre sosyal medya bağımlılığı puanlarının anlamlı biçimde farklılaşmaması, dijital medya kullanım davranışlarının genç yetişkinler arasında büyük ölçüde benzeştiğini göstermektedir. Ayrıca bölüm, sınıf ve gelir düzeyi gibi değişkenlerin de sosyal medya bağımlılığı üzerinde sınırlı etkiler göstermesi, sosyal medya kullanımının daha çok bireysel psikolojik faktörler, kişisel dijital alışkanlıklar ve platformların kullanım dinamikleri tarafından şekillendiğini düşündürmektedir.

Öneriler

Bu araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda, üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı ve akademik kaygı düzeylerini azaltmaya yönelik çeşitli uygulama ve politika önerileri sunulabilir. İlk olarak, sosyal medya bağımlılığının özellikle duygusal ve davranışsal bileşenlerinin akademik kaygı ile daha güçlü ilişkiler göstermesi, üniversitelerde dijital okuryazarlık ve dijital öz-düzenleme eğitimlerinin gerekliliğine işaret etmektedir. Öğrencilere zaman yönetimi, çevrim içi dikkat kontrolü, dijital minimalizm ve teknolojik farkındalık konularında psiko-eğitsel programlar sunulması, sosyal medya kullanımının olumsuz duygusal etkilerini azaltmada etkili olabilir. Bu uygulamalar aynı zamanda öğrencilerin akademik görevlerini yerine getirirken dikkat dağınıklığını ve bilişsel bölünmeyi azaltarak kaygı düzeylerini düşürme potansiyeline sahiptir.

Gelir düzeyi düşük öğrencilerde bilişsel ve genel akademik kaygı düzeylerinin anlamlı biçimde daha yüksek olması, sosyoekonomik eşitsizliklerin psikolojik iyilik hâli üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Bu nedenle üniversitelerde burs, öğrenim desteği, ücretsiz danışmanlık hizmetleri ve ekonomik güçlük yaşayan öğrencilere yönelik akademik rehberlik uygulamalarının güçlendirilmesi gerekmektedir. Ekonomik stresin azaltılması, bu öğrencilerin akademik kaygı düzeylerinin düşmesine ve akademik performanslarının artmasına katkı sağlayabilir.

Sınıf düzeyine göre sosyal medya bağımlılığı ve akademik kaygı puanlarında anlamlı farklılıkların ortaya çıkması, özellikle ara sınıflar ve son sınıfların psikolojik açıdan daha kırılgan bir grup olduğunu göstermektedir. Bu nedenle üniversitelerin psikolojik danışma birimlerinde sınıf düzeyine göre hedeflenmiş müdahale programları oluşturulması önerilebilir. Örneğin üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerine yönelik kariyer planlama, stres yönetimi ve akademik beklentilerle başa çıkma eğitimleri, hem sosyal medya kullanımının işlevsel olmayan yönlerini azaltabilir hem de akademik kaygıyı düzenleyici bir rol üstlenebilir.

Bölümler arasındaki duygusal sosyal medya bağımlılığı farklılıkları göz önüne alındığında, sosyal etkileşim odaklı bölümlerde okuyan öğrenciler için dijital farkındalık ve dijital duygu düzenleme becerilerine yönelik eğitim içeriklerinin geliştirilmesi yararlı olacaktır. Rekreasyon gibi sosyal ilişki ve etkileşim ağırlıklı programlarda, dijital platformların duygu düzenleme aracı olarak aşırı kullanımının önlenmesi adına grup temelli müdahale programları uygulanabilir.

Son olarak, sosyal medya bağımlılığının bilişsel bileşenleri ile akademik kaygı arasındaki ilişkinin zayıf veya negatif eğilimli olması, dijital kullanımın her boyutunun aynı düzeyde olumsuz psikolojik sonuçlar doğurmadığını göstermektedir. Bu nedenle gelecekte yapılacak araştırmalarda sosyal medya kullanım türlerinin (pasif kullanım, aktif kullanım, sosyal karşılaştırma, eğlence odaklı kullanım vb.) ve içerik tüketim biçimlerinin ayrıntılı biçimde incelenmesi önerilmektedir. Ayrıca boylamsal çalışmaların yürütülmesi, sosyal medya bağımlılığı ve akademik kaygı arasındaki nedensel ilişkilerin daha sağlam biçimde ortaya konmasına katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

Akdemir, T. N. (2013). İlköğretim öğrencilerinin Facebook tutumları ile akademik erteleme davranışları ve akademik başarıları arasındaki ilişkiler. (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi.

Akdeniz, H. (2011). Bilinçli medya kullanımı. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları.

Akyazı, E., & Ünal, A. T. (2013). İletişim fakültesi öğrencilerinin amaç, benimseme, yalnızlık düzeyi ilişkisi bağlamında sosyal ağları kullanımı. Global Media Journal: Turkish Edition, 3(6), 1–24.

Anlı, G. (2018). İnternet bağımlılığı: Sosyal ve duygusal yalnızlık. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD), 3(2), 389–397.

Anthony, M. M., & Swinson, R. P. (2000). *The shyness and social anxiety workbook.* New Harbinger.

Arslan, K. (2025). Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının halk sağlığı politikalarına katkısı: Yeşilay ve YEDAM üzerinden bir değerlendirme. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Researches, 10*(48), 268–285.

Ayas, T., & Horzum, M. B. (2013). İlköğretim öğrencilerinin internet bağımlılığı ve aile internet tutumu. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4(39), 46–57.

Aydeniz, H. (2011). Bilinçli medya kullanımı. Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları.

Balcı, Ş., & Gölcü, A. (2013). Facebook addiction among university students in Turkey. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 34, 255–278.

Balta, Ö. Ç., & Horzum, M. B. (2008). Web tabanlı öğretim ortamındaki öğrencilerin internet bağımlılığını etkileyen faktörler. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 41(1), 187–205.

Bayraktutan, G. (2013). Dijital iletişim ve yeni medya. İçinde M. C. Öztürk (Ed.), Değişim aracı olarak yeni medya (ss. 26–49). Anadolu Üniversitesi.

Becan, C. (2018). Sosyal medya bağımlılığının haber takibi motivasyonları üzerine etkisi. Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 5(3), 238–256.

Beck, A. T., & Bredemeier, K. (2016). A unified model of depression: Integrating clinical, cognitive, biological, and evolutionary perspectives. *Clinical Psychological Science, 4*(4), 596–619. https://doi.org/10.1177/2167702616628523

Cassady, J. C. (2010). Anxiety in the schools: Causes, consequences, and solutions for academic anxieties. In *Handbook of stress and academic anxiety: Psychological processes and interventions with students and teachers.* Peter Lang.

Cougle, J. R., Keough, M. E., Riccardi, C. J., & Sachs-Ericsson, N. (2009). Anxiety disorders and suicidality in the National Comorbidity Survey–Replication. *Journal of Psychiatric Research, 43*(9), 825–829. https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2008.12.004

Deniz, L., & Gürültü, E. (2018). Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Journal of Education and Training Studies, 6*(3), 41–52.

Erozkan, A. (2011). Investigation of Factors Predicting the Anxiety Level of University Senior Students. *International Online Journal of Educational Sciences, 3*(2).

Esen, E. (2010). Ergenlerde internet bağımlılığını yordayan psiko-sosyal değişkenlerin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi.

Fox, J., & Moreland, J. J. (2015). The dark side of social networking sites: An exploration of the relational and psychological stressors associated with Facebook use and affordances. *Computers in Human Behavior, 45*, 168–176.

Hazar, M. (2011). Sosyal medya bağımlılığı: Bir alan çalışması. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 32, 151–177.

Karaman, M. K., & Kurtoğlu, F. (2009). Üniversite öğrencilerinin internet bağımlılığı düzeylerinin incelenmesi. *Journal of Human Sciences, 6*(2), 632–640.

Katz, E., Blumler, J. G., & Gurevitch, M. (2001). Uses and gratifications research. Public Opinion Quarterly, 73(4), 510–511.

Kırık, A. M., Arslan, A., Çetinkaya, A., & Gül, M. (2015). A quantitative research on the level of social media addiction among young people in Turkey. International Journal of Science Culture and Sport, 3(3), 108–122.

Landa-Blanco, M., Salinas, F., Sánchez, M., & Rivera, N. (2024). Social media addiction and academic emotions in university students. *Journal of Affective Disorders Reports, 18*, 100547. https://doi.org/10.1016/j.jadr.2024.100547

Mazman, S. G., & Usluel, Y. K. (2011). Gender differences in using social networks. TOJET, 10(2), 133–139.

Otten, A. (1991). *Coping with academic anxiety.* The Rosen Publishing Group.

Özgür, H. (2013). Sosyal ağların benimsenmesi ve eğitsel bağlamda kullanımı arasındaki ilişkinin incelenmesi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(10), 169–181.

Pekrun, R. (2006). The control-value theory of achievement emotions: Assumptions, corollaries, and implications for educational research and practice. *Educational Psychology Review, 18*(4), 315–341. https://doi.org/10.1007/s10648-006-9029-9

Pempek, T. A., Yermolayeva, Y. A., & Calvert, S. L. (2009). College students' social networking experiences on Facebook. Journal of Applied Developmental Psychology, 30, 227–238.

Seferoğlu, S. S., & Yıldız, H. (2013). Dijital çağın çocukları: İlköğretim öğrencilerinin Facebook kullanımları ve internet bağımlılıkları üzerine bir araştırma. İletişim ve Diplomasi, 2, 31–48.

Sezgin, S., Erol, O., Dulkadir, N., & Karakaş, A. (2011). BÖTE öğrencilerinin Facebook kullanım amaçları. International Educational Technology Conference Bildirileri.

Shine, O., & Beak, S. (2013). The influence of adolescents' smartphone addiction on aggression. *Journal of Digital Convergence, 11*(12), 1–10.

Taş, İ. (2017). Ergenler için sosyal medya bağımlılığı ölçeği kısa formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying, 4(1), 27–40.

Tsilosani, N. (2023). Problematic social media use and mental health among youth: A systematic review. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace, 17*(2), Article 5.

Tutgun-Ünal, A. (2015). *Sosyal medya bağımlılığı: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Tutgun-Ünal, A., & Deniz, L. (2015). Development of the social media addiction scale. *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology, 6*(21), 51-70.

Ünlü, F. (2018). Orta yaş üstü bireylerde sosyal medya bağımlılığı ve sosyal izolasyon. PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(1), 161–172.

Yılmazsoy, B., & Kahraman, M. (2017). Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı ile eğitsel amaçlı sosyal medya kullanımı arasındaki ilişki. Journal of Instructional Technologies & Teacher Education, 6(1), 9–20.

Young, K. S. (1996). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. CyberPsychology & Behavior, 1(3), 240–242.

Zheng, X., Liu, L., Wang, Q., & Sun, Y. (2025). Social media addiction, academic stress, and sleep disturbances among college students. *Journal of Behavioral Addictions, 14*(1), 97–110

SPORCULARDA KARİYER SONLANMA KAYGISININ SPORDA ETKİLİ KARAR VERME ÜZERİNE ETKİSİ

Zeynep KAÇAR

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, ORCID: 0009-0001-9283-6328; E-posta: zeynepkacar60@gmail.com

Dr. Muhammet KUSAN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, ORCID: 0000-0001-6813-859X; E-posta: muhammetkusan0055@gmail.com

Prof. Dr. Soner ÇANKAYA

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, ORCID: 0000-0001-8056-1892; E-posta: scankaya@omu.edu.tr

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, sporcuların kariyer sonlanma kaygısı düzeylerinin sporda etkili karar verme becerileri üzerindeki etkisini incelemektir. İlişkisel tarama modelinin kullanıldığı çalışmanın örneklemini, Türkiye'de ikamet eden ve tesadüfi yöntemle seçilen 300 sporcu oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak Sporcularda Kariyer Sonlanma Kaygısı Ölçeği ile Sporda Etkili Karar Verme Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma bulguları, kariyer sonlanma kaygısı ve etkili karar verme düzeylerinin cinsiyet ve spor türüne göre anlamlı biçimde farklılaşmadığını göstermiştir. Buna karşın, 25 yaş ve üzeri ile düşük gelir grubundaki sporcuların kaygı düzeylerinin daha yüksek ve karar verme puanlarının daha düşük olduğu; 18–22 yaş grubunda ise her iki değişkenin de düşük düzeyde seyrettiği belirlenmiştir. Aile desteği alan sporcularda daha düşük kaygı ve daha yüksek karar verme düzeyi saptanmıştır. Spor yaşı açısından, 9 yıl ve üzeri deneyime sahip sporcuların hem kaygı hem de karar verme düzeylerinin yüksek olduğu, 1–3 yıllık sporcularda ise bu düzeylerin düşük olduğu görülmüştür. Spor yapma düzeyi kariyer sonlanma kaygısını etkilemezken, profesyonel sporcuların karar verme puanlarının amatör sporculara kıyasla daha düşük olduğu belirlenmiştir. Ciddi sakatlık geçirmiş sporcuların kariyer sonlanma kaygısı düzeyleri anlamlı biçimde daha yüksek bulunmuştur. Regresyon analizi sonuçları, genel kariyer sonlanma kaygısının karar verme üzerinde doğrudan anlamlı bir etkisinin olmadığını; ancak kaygının alt boyutlarının karar verme süreci üzerinde belirleyici rol oynadığını ortaya koymuştur. Bu doğrultuda, sporcuların özellikle sakatlık ve kariyer sonu gibi kritik dönemlerde kaygılarını yönetmelerine yönelik profesyonel psikolojik destek hizmetlerinin sunulması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kariyer sonlanma kaygısı, etkili karar verme, benlik yitimi

Vol 3 - ISBN NR: 978-625-5694-64-5

THE EFFECT OF CAREER ENDING ANXIETY ON EFFECTIVE DECISION-MAKING IN SPORTS AMONG ATHLETES

ABSTRACT

The purpose of this study was to examine the effect of career termination anxiety on effective decision-making skills in sport. A correlational survey design was employed, and the sample consisted of 300 athletes residing in Türkiye who were selected through random sampling. Data were collected using the Career Termination Anxiety Scale for Athletes and the Effective Decision-Making in Sport Scale. The findings indicated that career termination anxiety and effective decision-making did not differ significantly according to gender or type of sport. However, athletes aged 25 and over and those with lower income levels reported higher anxiety and lower decision-making scores, whereas both variables were found to be low among athletes aged 18–22. Athletes receiving family support demonstrated lower anxiety and higher decision-making levels. In terms of sport experience, athletes with nine or more years of participation showed higher levels of both anxiety and decision-making, while those with one to three years of experience exhibited lower levels. Although competitive level did not affect career termination anxiety, professional athletes had lower decision-making scores compared to amateur athletes. Athletes with a history of serious injury reported significantly higher career termination anxiety, while injury status did not significantly affect decision-making. Regression analysis revealed that overall career termination anxiety did not have a direct significant effect on decision-making; however, its sub-dimensions played a significant role in the decision-making process. These findings suggest that providing professional guidance and psychological counseling—particularly during critical periods such as injury and career transition—may help athletes manage anxiety and optimize performance.

Keywords: Career termination anxiety, effective decision making, loss of self.

Giriş

Kariyer, bireyin hayatında belirleyici bir rol oynayan ve yansımaları birçok alanda görülen önemli bir olgudur. Tanımsal olarak; kişinin mesleki yaşantısı boyunca edindiği tecrübeler ve kişisel kazanımların tamamını kapsayan bir süreçtir. (Köktürk ve Yalçın, 2000; Super, 1990; akt. Özkan, Çepikkurt ve Uzun. 2024). Tıpkı farklı sektörlerde görüldüğü üzere, spor alanında da kariyer kavramı, gelişen yaşam koşullarıyla birlikte giderek daha fazla ön plana çıkmaktadır. (Uğurlu, 2023). Profesyonel sporcular için kariyer, yalnızca bir gelir kaynağı veya profesyonel bir uğraş olmanın ötesinde bir anlam taşımaktadır. Sporcu için kariyer; erken yaşlardan itibaren yapılan yoğun fiziksel ve psikolojik yatırımlarla şekillenen, bireyin sosyal statüsünü belirleyen ve benlik algısının merkezine yerleşen baskın bir kimlik inşasıdır. Ömrünün önemli bir kısmını antrenman ve rekabet ortamlarında tüketen sporcu için mesleği, artık bir yaşam biçimine dönüşür. Bu süreçte sportif başarı ve performans çıktıları, bireyin kendi değerini ölçtüğü en temel kriter halini alır. Sporcunun varoluşu, icra ettiği branşla bütünleşmiştir; tıpkı bir futbolcunun dünyasının yeşil sahalarla, bir basketbolcunun yaşamının ise pota ve topla sınırlandırılmış olması gibi (Özkan, Çepikkurt ve Uzun. 2024). Profesyonel sporculuk artık bireyin tüm yaşamını kapsayan bir meslek haline gelmiştir ve günlük rutinin sportif koşullara göre düzenlenmesi gerekir. Bu profesyonel süreç, doğası gereği bir mali kazanç elde etmeyi de içerir (Tunçkol. 2007).

Mesleki kariyerin noktalanması olarak görülen emeklilik evresi, sporcular için gönüllü ya da zorunlu bir geçiş niteliği taşıyabilir. Bu bağlamda emeklilik; bireysel bir tercihin sonucu olabileceği gibi, yaş haddi, kadro dışı kalma, ciddi sakatlıklar veya özel koşulların dayatmasıyla zorunlu şekilde de yaşanabilir (Özkan, Çepikkurt ve Uzun. 2024). Emeklilik süreci her ne kadar kaçınılmaz olsa da özellikle sakatlık veya performans düşüklüğü gibi dışsal faktörlere bağlı gelişen zorunlu sonlanmalar, sporcu için travmatik bir belirsizlik yaratmaktadır. Bu belirsizlik, sporcuların zihinsel süreçlerinde derin bir baskı unsuru oluşturarak, yoğun bir kaygı halini tetikler.

Ancak ortaya çıkan bu kaygı durumu, sadece sporcunun duygu durumunu etkilemekle kalmaz; aynı zamanda zihinsel kaynakları geleceğe dair endişelerle meşgul ederek, sportif başarının kilit noktası olan etkili karar verme mekanizmasını da sekteye uğratır. Sportif başarının temel bileşenlerinden biri olan etkili karar verme, kritik öneme sahip bilişsel bir beceridir (Çetin ve Kara, 2024; akt. Cevahircioğlu vd., 2024). Özellikle takım oyunlarında ve mücadele sporlarında oyunun doğası son derece hareketli ve değişkendir. Bu bağlamda, müsabaka esnasında gelişen

ani durumlara karşı sürekli ve dinamik kararlar üretilmesi bir zorunluluktur. (Kelecek vd., 2013; akt. Cevahircioğlu vd., 2024). Sporcunun, sahadaki bu değişken koşullara uyum sağlayabilmesi ve doğru kararı verebilmesi için zihinsel odaklanma düzeyinin maksimum seviyede olması gerekir. Ancak kariyerinin geleceğine dair belirsizlik yaşayan ve bu durumu bir tehdit olarak algılayan sporcularda, zihinsel kaynakların kaygı tarafından tüketilmesi, karar verme mekanizmasının verimliliğini düşürebilmektedir. Genel kaygı durumlarının performansa etkisi bilinmekle birlikte; sporcunun varoluşunu tehdit eden kariyer sonlanma kaygısının, sahadaki bilişsel süreçlere ve özellikle karar verme mekanizmasına yansımalarının incelenmesi, sportif performansın dinamiklerini anlamak adına büyük önem taşımaktadır. Bu çalışma, sporcularda kariyer sonlanma kaygısının karar verme süreçleri üzerindeki etkisini incelemesi bakımından önem taşımaktadır. Çalışma, gelecek kaygısının karar verme hızı ve doğruluğunu nasıl değiştirdiğini analiz etmeyi hedeflemektedir. Elde edilecek bulgular, kariyerinin sonundaki sporcuların performansını korumak ve süreci yönetmek isteyen antrenörler ile spor psikologlarına yönelik somut veriler ve çözüm önerileri sunacaktır. Bu araştırma, sporcularda kariyer sonlanma kaygısının karar verme süreçleri üzerindeki etkilerini derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. Özellikle, emeklilik beklentisi ve gelecek endişesinin, sporcuların müsabaka sırasındaki karar verme hızı, doğruluğu ve risk alma eğilimleri üzerindeki yansımalarının ortaya konulması hedeflenmektedir. Bu inceleme ile, sporcuların kariyerlerinin son evresinde bilişsel performanslarını koruyabilmeleri için psikolojik hazırlığın önemi vurgulanacaktır. Çalışma, aynı zamanda, sporcuların kariyer geçiş süreçlerini daha sağlıklı yönetebilmeleri ve performansı destekleyici mental stratejilerin geliştirilmesi adına bilimsel ve pratik katkılar sunmayı amaçlamaktadır. Bu gereklilikten hareketle planlanan bu çalışmanın amacı; profesyonel sporcularda kariyer sonlanma kaygısı düzeylerini belirlemek ve bu kaygının sporda etkili karar verme üzerindeki etkisini incelemektir.

Yöntem

Araştırma için Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu 31.10.2025 tarih ve 2025-1206 sayılı kararı ile etik kurul onayı alınmıştır.

Araştırma Modeli

Araştırmada, genellikle bir konu veya popülasyon hakkında mevcut durumu anlamak için kullanılan tarama araştırma modellerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli; iki veya daha fazla değişken arasındaki var olan ya da olduğu düşünülen ilişki derecelerini incelemek amacı ile kullanılmaktadır (Karasar, 2005).

2. Çalışma Grubu (Örneklem)

Araştırmanın evrenini, Türkiye'de ikamet eden 18 yaş ve üzeri sporcular, örneklem grubunu ise bu bireyler arasından tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilmiş ve çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul etmiş 333 birey oluşturmaktadır.

3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu, (Özkan vd., 2024) tarafından geliştirilen Sporcularda Kariyer Sonlanma Kaygısı Ölçeği ve (Çetin vd., 2024) uyarlanan Sporda Etkili Karar Verme Ölçeği kullanılmıştır. Kişisel bilgi form soruları; yaş, cinsiyet, gelir düzeyi, sporcu yaşı, spor türü, spor yapma düzeyi, ciddi sakatlık geçmişi ve aile desteği varmı sorularından oluşmaktadır. Sporcularda Kariyer Sonlanma Kaygısı Ölçeği: Ölçek 5'li likert tipinde ve 22 madde ve 3 alt boyuttan oluşmaktadır. ''Benlik Yitimi'' olarak adlandırılan alt boyut 8 maddeden oluşmaktadır, ''Kariyerin Erken Sonlanması Korkusu'' olarak adlandırılan alt boyut 9 madde, ''Kariyeri Tamamlama Arzusu'' olarak adlandırılan alt boyut ise 5 maddeden oluşmaktadır. Sporda Etkili Karar Verme (SEKVÖ) Ölçeği: Ölçek ise, 5'li likert tipindedir. Ölçek 15 madde ve 2 alt boyuttan oluşmaktadır. "Dışsal Karar Verme" olarak adlandırılan alt boyut 8 maddeden oluşmaktadır, "İçsel Karar Verme" olarak adlandırılan alt boyut ise 7 maddeden oluşmaktadır.

4. Verilerin Toplanması

Araştırma grubunu oluşturan 18 yaş ve üzeri sporculara anket soruları uygulanmadan önce araştırma amacı açıklanarak dikkat edilecek unsurlar hakkında gerekli bilgilendirmeler yapılmıştır. Araştırma anketleri Google formlar üzerinden gönüllü katılım esas alınarak uygulanmıştır.

5. Veri Analizi

Araştırmaya katılan kişilerin ölçek maddelerine vermiş oldukları cevapların iç tutarlılığını kontrol etmek amacı ile güvenirlilik katsayıları (Cronbach Alpha) hesaplanmıştır (Çizelge 1).

Çizelge 1. Katılımcıların ölçek maddelerine verdikleri cevaplara ait iç tutarlılık katsayıları

Ölçekler	İç Tutarlılık Katsayısı	Değerlendirme
Sporcularda Kariyer Sonlanma Kaygısı Ölçeği	0,992	Yüksek Düzeyde Güvenilir
Benlik Yitimi	0,982	Yüksek Düzeyde Güvenilir
Kariyerin Erken Sonlanması Korkusu	0,983	Yüksek Düzeyde Güvenilir
Kariyeri Tamamlama Arzusu	0,971	Yüksek Düzeyde Güvenilir
Sporda Etkili Karar Verme Ölçeği	0,957	Yüksek Düzeyde Güvenilir
İçsel Karar Verme	0,933	Yüksek Düzeyde Güvenilir
Dışsal Karar Verme	0,919	Yüksek Düzeyde Güvenilir

Araştırmada 18 yaş ve üzeri aralığındaki sporcuların sporcularda kariyer sonlanma kaygısı ve sporda etkili karar verme ölçeklerinin tüm maddelerine ve alt boyut maddelerine verilen cevapların iç tutarlılığı yüksek düzeyde güvenilir bulunmuştur (Çizelge 1).

Verilerin istatistiksel değerlendirilmesinde ilk olarak normallik varsayımı Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testi ile incelenmiştir ($P>0,05$). Çalışmada, ölçek toplam ve alt boyut toplam puanlarının cinsiyet, spor türü, spor yapma düzeyi, aile desteği ve sakatlık değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediği Student t test, gelir, yaş ve spor yaşı kategorilerine göre farklılık gösterip göstermediği ise Tek Yönlü Varyans Analizi ve Tukey çoklu karşılaştırma testi ile belirlenmiştir. Ayrıca, sporcuların sporcularda kariyer sonlanma kaygısı ve sporda etkili karar verme ölçek toplam ve alt boyut toplam puanları arası ilişki Pearson korelasyon analizi ile, kariyer sonlanma kaygısının karar verme üzerine etkisini regresyon analizi ile belirlenmiştir. Tüm istatistiksel hesaplamalarda SPSS 22.0 V. istatistik paket programı belirlenmiştir. Araştırma bulguları, n (%), ortalama, standart sapma değerleri olarak verilmiş olup, bulgular $p<0,05$ düzeyinde anlamlı kabul edilmiştir.

BULGULAR

Araştırmada 18 yaş ve üzeri sporcuların demografik özelliklerine göre dağılımları Çizelge 2'de verilmiştir.

Çizelge 2. Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Cinsiyet	**n**	**%**		**Spor Yapma Düzeyi**	**n**	**%**
Erkek	176	52.9		Amatör	62	18.6
Kadın	157	47.1		Profesyonel	271	81.4
Toplam	333	100		Toplam	333	100
Yaş (yıl)	**n**	**%**		**Gelir Düzeyi**	**n**	**%**
18-22	72	21.6		Düşük	123	36.9
23-25	82	24.6		Orta	104	31.2
25 üzeri	179	53.8		Yüksek	106	31.8
Toplam	333	100		Toplam	333	333
Spor Türü	**n**	**%**		**Ailenin Spora Desteği Var mı**	**n**	**%**
Bireysel	173	48.0		Evet	165	49.5
Takım	160	52.0		Hayır	168	50.5
Toplam	333	100		Toplam	333	100
Spor Yaşı (yıl)	**n**	**%**		**Ciddi Sakatlık Geçmişi Var mı**		
1-3	33	9.9		Evet	191	57.4
4-6	104	31.2		Hayır	142	42.6
7-9	100	30.0		Toplam	333	100
9 üzeri	96	28.8				
Toplam	333	100				

Araştırmaya gönüllü olarak katılan bireylerin %52,9'u erkek, %53,8'i 25 yaş üzerinde, % 36,9'u düşük gelirli, %31,2'sinin spor yaşı 4-6 sene aralığında, % 52.0'sinin spor türü takım sporları, %81,4'ünün spor yapma düzeyi profesyonel, % 57.4'ünün ciddi sakatlık geçmişi var, %50.5'inin ailesi spor yapmasını destekleyen sporculardan oluşmaktadır (Çizelge2).

Çizelge 3. Cinsiyet değişkenine göre sporcuların Sporcularda Kariyer Sonlanma Kaygısı ve Sporda Etkili Karar Verme Düzeyleri

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Cinsiyet	n	Ortalama	SS	t-değeri	P-değeri
Sporcularda Kariyer Sonlanma Kaygısı Ölçeği	Erkek	176	75.55	30.04	0.285	0.776
	Kadın	157	76.49	30.01		
Benlik Yitimi	Erkek	176	27.02	11.16	0.561	0.575
	Kadın	157	27.71	11.24		
Kariyerin Erken Sonlanması Korkusu	Erkek	176	31.19	12.44	0.170	0.865
	Kadın	157	30.96	12.35		
Kariyeri Tamamlama Arzusu	Erkek	176	17.34	6.83	0.635	0.526
	Kadın	157	17.82	6.97		
Sporda Etkili Karar Verme Ölçeği	Erkek	176	25.82	10.28	0.651	0.515
	Kadın	157	25.10	9.88		
İçsel Karar Verme	Erkek	176	12.27	5.68	0.928	0.354
	Kadın	157	11.73	4.82		
Dışsal Karar Verme	Erkek	176	13.54	5.07	0.320	0.750
	Kadın	157	13.36	5.31		

Araştırmada, cinsiyet değişkenine göre sporcuların sporcularda kariyer sonlanma kaygısı ve sporda etkili karar verme ölçek toplam ve alt boyut toplam puanları arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir (P>0,05; Çizelge 3).

Çizelge 4. Spor türüne göre sporcuların Sporcularda Kariyer Sonlanma Kaygısı ve Sporda Etkili Karar Verme Düzeyleri

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Spor Türü	n	Ortalama	SS	t-değeri	P-değeri
Sporcularda Kariyer Sonlanma Kaygısı Ölçeği	Bireysel	173	75.03	30.54	0,610	0.542
	Takım	160	77.04	29.43		
Benlik Yitimi	Bireysel	173	27.07	11.31	0,463	0,644
	Takım	160	27.64	11.09		
Kariyerin Erken Sonlanması Korkusu	Bireysel	173	30.57	12.61	0,784	0,434
	Takım	160	31.63	12.14		
Kariyeri Tamamlama Arzusu	Bireysel	173	17.38	7.16	0,496	0,621
	Takım	160	17.76	6.60		

Sporda Etkili Karar Verme Ölçeği	Bireysel	173	25.38	10.16	0,191	0,848
	Takım	160	25.59	10.04		
İçsel Karar Verme	Bireysel	173	11.98	5.29	0,148	0,882
	Takım	160	12.06	5.30		
Dışsal Karar Verme	Bireysel	173	13.39	5.21	0,222	0,825
	Takım	160	13.52	5.16		

Araştırmada, spor türüne göre sporcuların sporcularda kariyer sonlanma kaygısı ve sporda etkili karar verme ölçek toplam ve alt boyut toplam puanları arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir (P>0,05; Çizelge 4).

Çizelge 5. Gelir Düzeylerine Göre sporcuların Sporcularda Kariyer Sonlanma Kaygısı ve Sporda Etkili Karar Verme Düzeyleri

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Gelir Düzeyi	n	Ortalama	SS	F-değeri	P-değeri
Sporcularda Kariyer Sonlanma Kaygısı Ölçeği	Düşük	123	94.40a	15.98	60.048	.000
	Orta	104	73.33b	29.1		
	Yüksek	106	57.25c	31.021		
Benlik Yitimi	Düşük	123	34.13a	6.37	55.678	.000
	Orta	104	26.09b	11.05		
	Yüksek	106	20.70c	11.36		
Kariyerin Erken Sonlanması Korkusu	Düşük	123	38.53a	6.89	57.757	.000
	Orta	104	30.11b	11.97		
	Yüksek	106	23.38c	12.78		
Kariyeri Tamamlama Arzusu	Düşük	123	21.73a	3.41	60.222	.000
	Orta	104	17.12b	6.59		
	Yüksek	106	13.16c	7.33		
Sporda Etkili Karar Verme Ölçeği	Düşük	123	23.59b	5.98	8.189	.000
	Orta	104	28.68a	13.92		
	Yüksek	106	24.53b	8.65		
İçsel Karar Verme	Düşük	123	11.17b	3.45	7.004	.001
	Orta	104	13.59a	7.30		
	Yüksek	106	11.47b	4.34		
Dışsal Karar Verme	Düşük	123	12.42b	2.99	8.234	.000
	Orta	104	15.08a	7.10		
	Yüksek	106	13.06b	4.56		

Araştırmada, gelir düzeylerine göre düşük gelir grubundaki sporcuların diğer gelir gruplarına kıyasla kariyer sonlanma kaygısı düzeylerinin daha yüksek, sporda etkili karar verme toplam ortalama puanlarının ise daha düşük olduğu tespit edilmiştir. (P>0,05; Çizelge 5).

Çizelge 6. Yaş Gruplarına Göre Sporcuların Sporcularda Kariyer Sonlanma Kaygısı ve Sporda Etkili Karar Verme Düzeyleri

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Yaş (yıl)	n	Ortalama	SS	F-değeri	P-değeri
Sporcularda Kariyer Sonlanma Kaygısı Ölçeği	18-22	72	55.36c	29.86	45.834	.000
	23-25	82	67.01b	30.10		
	25 üzeri	179	88.41a	23.33		
Benlik Yitimi	18-22	72	20.11c	11.06	44.132	.000
	23-25	82	23.58b	11.37		
	25 üzeri	179	31.98a	8.75		
Kariyerin Erken Sonlanması Korkusu	18-22	72	22.38c	12.24	46.443	.000
	23-25	82	27.52b	12.30		
	25 üzeri	179	36.21a	9.72		
Kariyeri Tamamlama Arzusu	18-22	72	12.86c	7.07	40.082	.000
	23-25	82	15.90b	7.13		
	25 üzeri	179	20.22a	5.31		
Sporda Etkili Karar Verme Ölçeği	18-22	72	24.80b	8.18	4.174	.016
	23-25	82	28.24a	13.66		
	25 üzeri	179	24.49b	8.57		
İçsel Karar Verme	18-22	72	11.72ab	4.10	4.373	.013
	23-25	82	13.50a	7.24		
	25 üzeri	179	11.46b	4.50		
Dışsal Karar Verme	18-22	72	13.08a	4.48	3.392	.035
	23-25	82	14.74a	6.76		
	25 üzeri	179	13.02a	4.50		

Araştırmada, yaş gruplarına göre 25 üzeri yaş aralığındaki sporcuların diğer yaş gruplarına göre kariyer sonlanma kaygısı düzeyleri daha yüksek iken, sporda etkili karar verme toplam ortalama puanları daha düşük olduğu tespit edilmiştir. 18-22 yaş aralığındaki sporcuların diğer yaş gruplarına göre kariyer sonlanma kaygısı düzeyleri daha düşük iken, sporda etkili karar verme toplam ortalama puanlarının da düşük olduğu tespit edilmiştir. (P>0,05; Çizelge 6).

Çizelge 7. Spor Yaşına Göre sporcuların Sporcularda Kariyer Sonlanma Kaygısı ve Sporda Etkili Karar Verme Düzeyleri

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Sporcu Yaşı	n	Ortalama	SS	F-değeri	P-değeri
Sporcularda Kariyer Sonlanma Kaygısı Ölçeği	1-3	33	34.45c	4.75	44.483	.000
	4-6	104	74.68b	30.89		
	7-9	100	74.46b	31.32		
	9 üzeri	96	93.31a	13.07		
Benlik Yitimi	1-3	33	12.39c	1.49	38.714	.000
	4-6	104	26.85b	11.46		
	7-9	100	27.05b	11.48		
	9 üzeri	96	33.33a	6.54		
Kariyerin Erken Sonlanması Korkusu	1-3	33	14.36c	2.38	41.814	.000
	4-6	104	30.57b	12.83		
	7-9	100	30.37b	12.88		
	9 üzeri	96	38.12a	5.87		
Kariyeri Tamamlama Arzusu	1-3	33	7.69c	1.99	51.109	.000
	4-6	104	17.25b	7.09		
	7-9	100	17.04b	7.20		
	9 üzeri	96	21.85a	1.80		
Sporda Etkili Karar Verme Ölçeği	1-3	33	23.06b	4.77	5.356	.001
	4-6	104	24.65ab	8.42		
	7-9	100	23.94b	6.20		
	9 üzeri	96	28.82a	14.64		
İçsel Karar Verme	1-3	33	10.84b	2.80	4.652	.003
	4-6	104	11.65ab	4.64		
	7-9	100	11.23b	3.30		
	9 üzeri	96	13.65a	7.51		
Dışsal Karar Verme	1-3	33	12.21b	2.34	5.274	.001
	4-6	104	13ab	4.14		
	7-9	100	12.71b	3.47		
	9 üzeri	96	15.16a	7.51		

Araştırmada, spor yaşına göre göre spor yaşı 9 üzeri olan sporcuların kem kariyer sonlanma kaygısı hem de sporda etkili karar verme düzeyleri yüksektir, spor yaşı 1-3 olan sporcuların ise hem kariyer sonlanma kaygısı hem de etkili karar verme seviyesi düşüktür. (P>0,05; Çizelge 7).

Çizelge 8. Spor Yapma Düzeyi Durumuna göre çocukların Sporcularda Kariyer Sonlanma Kaygısı ve Sporda Etkili Karar Verme Düzeyleri

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Spor Yapma Düzeyi	n	Ortalama	SS	t-değeri	P-değeri
Sporcularda Kariyer Sonlanma Kaygısı Ölçeği	Amatör	62	76.48	27.20	.141	0.888
	Profesyonel	271	75.88	30.63		
Benlik Yitimi	Amatör	62	27.01	10.88	.259	0.796
	Profesyonel	271	27.42	11.28		
Kariyerin Erken Sonlanması Korkusu	Amatör	62	30.85	11.67	.161	0.872
	Profesyonel	271	31.13	12.56		
Kariyeri Tamamlama Arzusu	Amatör	62	18.61	6.00	1.325	0.186
	Profesyonel	271	17.32	7.07		
Sporda Etkili Karar Verme Ölçeği	Amatör	62	29.93	13.52	3.039	0.000
	Profesyonel	271	24.46	8.84		
İçsel Karar Verme	Amatör	62	14.90	7.50	3.576	0.000
	Profesyonel	271	11.36	4.40		
Dışsal Karar Verme	Amatör	62	15.03	6.58	2.184	0.008
	Profesyonel	271	13.09	4.76		

Araştırmada, spor yapma düzeyine göre kariyer sonlanma kaygısı düzeylerinde anlamlı bir fark bulunamamıştır, sporda etkili karar verme toplam ve alt boyut toplam puanları profesyonel olarak spor yapan sporcuların amatör olarak spor yapan sporculara göre daha düşüktür (P>0,05; Çizelge 8).

Çizelge 9. Ciddi sakatlık geçmişi var olma durumuna göre sporcuların Sporcularda Kariyer Sonlanma Kaygısı ve Sporda Etkili Karar Verme Düzeyleri

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Ciddi Sakatlık Geçmişi Var mı	n	Ortalama	SS	t-değeri	P-değeri
Sporcularda Kariyer Sonlanma Kaygısı Ölçeği	Evet	191	87.63	23.24	8.813	0.000
	Hayır	142	60.35	30.96		
Benlik Yitimi	Evet	191	31.66	8.83	8.782	0.000
	Hayır	142	21.54	11.42		
Kariyerin Erken Sonlanması Korkusu	Evet	191	35.78	9.82	8.610	0.000
	Hayır	142	24.76	12.68		
Kariyeri Tamamlama Arzusu	Bireysel	191	20.18	5.21	8.511	0.000

	Takım	142	14.04	7.31		
Sporda Etkili Karar Verme Ölçeği	Evet	191	25.10	9.08	.783	0.434
	Hayır	142	25.98	11.31		
İçsel Karar Verme	Evet	191	11.90	5.01	.493	0.622
	Hayır	142	12.19	5.65		
Dışsal Karar Verme	Evet	191	13.20	4.53	1.021	0.308
	Hayır	142	13.79	5.94		

Araştırmada, ciddi sakatlık geçirmiş olma düzeyine göre ciddi sakatlık yaşayan sporcunun yaşamayan sporcuya göre kariyer sonlanma kaygısı daha yüksek, sporda etkili karar verme toplam ve alt boyut toplam puanları üzerinde anlamlı bir farklılık görülememiştir (P>0,05; Çizelge 9).

Çizelge 10. Ailenin sporcunun sporcunun spor yapmasına desteğinin var olma durumuna göre sporcuların Sporcularda Kariyer Sonlanma Kaygısı ve Sporda Etkili Karar Verme Düzeyleri

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Ailenin Sporcunun Spor Yapmasına Desteği Var mı	n	Ortalama	SS	t-değeri	P-değeri
Sporcularda Kariyer Sonlanma Kaygısı Ölçeği	Evet	165	63.04	30.51	8.612	0.000
	Hayır	168	88.72	23.34		
Benlik Yitimi	Evet	165	22.44	11.20	8.758	0.000
	Hayır	168	32.16	8.87		
Kariyerin Erken Sonlanması Korkusu	Evet	165	25.73	12.56	8.602	0.000
	Hayır	168	36.33	9.70		
Kariyeri Tamamlama Arzusu	Bireysel	165	14.86	7.32	7.675	0.000
	Takım	168	20.22	5.24		
Sporda Etkili Karar Verme Ölçeği	Evet	165	27.49	12.79	3.643	0.000
	Hayır	168	23.51	5.80		
İçsel Karar Verme	Evet	165	13.12	6.71	3.801	0.000
	Hayır	168	10.94	3.00		
Dışsal Karar Verme	Evet	165	14.36	6.49	3.203	0.001
	Hayır	168	12.56	3.22		

Araştırmada, aile desteği görme düzeyine göre aile desteği alan sporcunun almayan sporcuya göre kariyer sonlanma kaygısı daha düşük, sporda etkili karar verme düzeyi daha yüksektir. (P>0,05; Çizelge 10).

Çizelge 11. Katılımcıların Sporcularda Kariyer Sonlanma Kaygısı ve Sporda Etkili Karar Verme Durumları Arasındaki İlişki

Ölçek ve Alt boyutlar		SEKVÖTOP	İçsel karar verme	Dışsal karar verme
SKSKÖTOP	r-değer	-0,102	-,111*	-0,085
	p-değer	0,064	0,043	0,123
Benlik yitimi	r-değer	-0,184	-0,191	-0,163
	p-değer	0,001	0,000	0,003
Kariyerin erken sonlanması korkusu	r-değer	-0,116	-0,126	-0,097
	p-değer	0,034	0,021	0,076
Kariyer tamamlama arzusu	r-değer	0,065	0,055	0,071
	p-değer	0,236	0,319	0,197

SKSKÖTOP: Sporcularda Kariyer Sonlanma Kaygısı Ölçeği; SEKVÖTOP: Sporda Etkili Karar Verme Ölçeği

Araştırmada, sporcuların kariyer sonlanma kaygısı ile etkili karar verme düzeyleri arasında istatistiki olarak anlamlı ilişkiler olmadığı belirlenirken (P>0,05), içsel karar verme alt boyutu ile zayıf düzeyde negatif anlamlı ilişkiler olduğu belirlenmiştir (P<0,05; Çizelge 10).

Çizelge 12. Sporcularda Kariyer Sonlanma Kaygısının Sporda Etkili Karar Verme Üzerine Etkisini Gösteren Regresyon Analiz Sonuçları

Sporda etkili karar verme					
	R	R^2	Adj. R^2	Std. Error of the Estimate	
	0,102[a]	0,010	0,007	10,054	
	SD	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F	P
Regresyon	1	349,5	349,5	3,46	0,064
Hata	331	33457,6	101,1		
Toplam	332	33807,2			
	B	S. Hata	Beta	t	P
Sabit	28,084	1,503		18,684	<0,001
SKSKÖTOP	-0,034	0,018	-0,102	-1,860	0,064
	R	R^2	Adj. R^2	Std. Error of the Estimate	
	,606[b]	0,367	0,363	8,054	
	SD	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F	P
Regresyon	2	12400,2	6200,1	95,58	<0,001
Hata	330	21407,0	64,9		
Toplam	332	33807,2			
	B	S. Hata	Beta	t	P
Sabit	25,511	1,216		20,981	<0,001
Benlik yitimi	-1,342	0,098	-1,488	-13,746	<0,001
Kariyer tamamlama arzusu	2,087	0,158	1,426	13,172	<0,001

a. Bağımlı değişken: Sporda etkili karar verme; b. Tahminleyiciler: (Sabit), Benlik Yitimi, Kariyer Tamamlama Arzusu

Tartışma

Bu çalışmada sporcuların kariyer sonlanma kaygısının sporda etkili karar verme üzerine etkisinin bazı değişkenler göz önünde bulundurularak incelenmesi amaçlanmaktadır.

Yürütülen çalışmada, katılımcıların cinsiyetleri açısından kariyer sonlanma kaygısı ve sporda etkili karar verme ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farka rastlanmamıştır. Kariyer kaygısı bağlamında ulaşılan bu bulgu, kadın ve erkeklerin benzer kaygı düzeyleri taşıdığını belirten Özkan vd. (2025) çalışmasıyla örtüşmektedir. Buna karşın, karar verme ölçeği sonuçları, erkek katılımcıların kadınlara kıyasla daha yüksek puanlara sahip olduğunu (özellikle dışsal karar verme boyutunda) saptayan Cevahircioğlu vd. (2024) ile tezatlık oluşturmaktadır. İlgili literatürde bu durum erkeklerin liderlik ve deneyim algılarına dayandırılsa da mevcut çalışmada cinsiyetler arası bir farkın oluşmaması dikkat çekicidir. Bu durumun temelinde, karar verme mekanizmasının cinsiyetten bağımsız olarak; müsabaka tecrübesi ve antrenman sıklığı ile şekillenen bilişsel bir beceri olması yatıyor olabilir. Ek olarak, modern sporda kadın ve erkek sporculara uygulanan antrenman programlarının ve maruz kaldıkları rekabet baskısının benzerleşmesi, cinsiyetler arası makası kapatan önemli bir etken olabilir.

Araştırma bulguları yaş grupları açısından incelendiğinde; 25 yaş ve üzeri sporcuların kariyer sonlanma kaygısı düzeylerinin yüksek, buna karşılık etkili karar verme puanlarının düşük olduğu; 18-22 yaş aralığındaki genç sporcuların ise düşük kaygı düzeyine sahip olmalarına rağmen karar verme puanlarının yine düşük seviyede kaldığı tespit edilmiştir. Bu tablo literatürle karşılaştırıldığında, Özkan vd. (2025) yaşa bağlı anlamlı bir kaygı farkı bulamamış ve kaygının sadece yaşla değil; deneyim, sosyal destek ve çevresel faktörlerle ilişkili karmaşık bir yapı olduğunu vurgulamıştır. Benzer şekilde Cevahircioğlu vd. (2024) de yaşın karar verme becerisi üzerinde istatistiksel bir fark yaratmadığını belirtmiştir. Mevcut çalışmada her iki uç yaş grubunda da karar verme performansının düşük olması dikkat çekicidir, ancak bu durumun dinamikleri farklılaşmaktadır. 25 yaş üzeri grupta, kariyer sonu belirsizliğinin yarattığı yoğun kaygı, zihinsel kaynakları tüketerek odaklanmayı güçleştirmekte ve karar mekanizmasını bozmaktadır. Buna karşın, gelecek kaygısı taşımayan 18-22 yaş grubundaki düşük karar verme performansı, psikolojik bir baskıdan ziyade; müsabaka deneyimi eksikliği, taktiksel olgunlaşma süreci ve oyun okuma becerisinin henüz tam gelişmemiş olmasıyla açıklanabilir.

Araştırma bulguları gelir değişkeni açısından incelendiğinde, düşük gelir grubundaki sporcuların diğer gruplara kıyasla kariyer sonlanma kaygısını daha yoğun yaşadıkları, buna paralel olarak sporda etkili karar verme puanlarının daha düşük olduğu saptanmıştır. Bu tablo, düşük gelir düzeyine sahip sporcuların sporu yalnızca profesyonel bir performans alanı olarak

değil, aynı zamanda zorunlu bir geçim kaynağı olarak kodlamalarıyla açıklanabilir. Mevcut ekonomik yetersizlikler ve geleceğe yönelik finansal belirsizlikler, bu sporcularda derin bir "kariyer kaybetme" ve "hata yapma" korkusunu tetiklemektedir. Ortaya çıkan bu yoğun kaygı durumu, sporcunun zihinsel odağını oyunun teknik akışından koparak tamamen sonuca odaklanmasına neden olmakta; bu da baskı altında işleyen bilişsel süreçleri sekteye uğratarak sağlıklı karar verme mekanizmasını ve dolayısıyla performansı olumsuz etkilemektedir.

Yapılan incelemede, bireysel ve takım sporcularının kariyer sonlanma kaygısı ve etkili karar verme puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Literatürde Cevahircioğlu vd. (2024), takım sporcularının iletişim ve iş birliği avantajları sayesinde özellikle dışsal karar vermede daha üstün olduğunu belirtse de, mevcut çalışma bu görüşü desteklememektedir. Ortaya çıkan bu benzerlik, bireysel sporların da günümüzde yoğun taktiksel zeka ve hızlı karar alma süreçleri gerektirmesiyle ilişkilendirilebilir. Bireysel sporcuların sahada "tek karar verici" olmaları ve hatanın sorumluluğunu tek başlarına yüklenmeleri, karar mekanizmalarını takım sporcularıyla eşdeğer seviyede tutmuş olabilir. Ayrıca kariyer sonlanma kaygısı, branş fark etmeksizin her sporcu için "gelecek korkusu" ve "statü kaybı" anlamına geldiğinden, bu psikolojik baskının spor türüne göre değişmemesi olağandır.

Araştırma bulguları spor yaşı değişkenine göre incelendiğinde; 9 yıl ve üzeri deneyime sahip sporcuların hem kariyer sonlanma kaygısı hem de sporda etkili karar verme düzeylerinin yüksek olduğu; buna karşılık 1-3 yıllık sporcuların her iki boyutta da en düşük seviyede kaldığı tespit edilmiştir. Kaygı düzeylerindeki bu artış, literatürde Özkan vd. (2025) tarafından sunulan bulgularla paralellik göstermektedir. Özkan vd. (2025), spor geçmişi az olan (1-3 yıl) grubun en düşük kaygı düzeyine sahip olduğunu, ancak yıllar geçtikçe spora yönelik bağlılığın ve kimlikleşmenin artmasıyla "benlik yitimi" ve "kariyer sonlanma korkusu"nun derinleştiğini belirtmiştir. Karar verme becerisindeki artış ise Cevahircioğlu vd. (2024)'nin bulgularıyla örtüşmektedir. Cevahircioğlu vd. (2024), 5-9 yıl ve 10 yıl üzeri deneyime sahip sporcuların, 1-4 yıllık sporculara göre anlamlı düzeyde daha yüksek karar verme puanlarına sahip olduğunu saptamıştır. Bu durum, uzun yıllar spor yapan bireylerin sayısız olumlu/olumsuz senaryoyla karşılaşarak bir "tecrübe kütüphanesi" oluşturmaları ve bu sayede kriz anlarını yönetme konusunda daha bilinçli ve yetkin hale gelmeleriyle açıklanabilir.

Araştırma sonuçları spor yapma düzeyi açısından değerlendirildiğinde, kariyer sonlanma kaygısı düzeylerinde gruplar arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Ancak sporda etkili karar verme puanlarında beklenmedik bir tablo ortaya çıkmış; profesyonel sporcuların karar verme puanlarının, amatör sporculara kıyasla istatistiksel olarak daha düşük olduğu tespit

edilmiştir. Bu durum, profesyonel sporun doğasındaki yüksek performans baskısı ve sonuç odaklılıkla açıklanabilir. Profesyonel sporcu için her karar; maç sonucu, finansal getiri ve kariyer devamlılığı gibi kritik riskler taşıdığından, bu baskı aşırı analitik düşünmeye ve hata yapma korkusuna yol açarak karar akışını sekteye uğratabilir. Buna karşın amatör sporcuların içsel motivasyonla hareket etmeleri ve başarı baskısını daha az hissetmeleri, zihinsel olarak daha özgür olmalarını ve tereddütsüz karar verebilmelerini sağlamış olabilir. Ayrıca profesyonellerin mükemmeliyetçi yapısı, öz değerlendirmelerinde kendilerine daha düşük puan vermelerine neden olmuş olabilir. Bu bulgu, spor düzeyine göre karar verme becerisinde anlamlı fark bulamayan ve her iki grubun benzer farkındalık düzeyine sahip olduğunu belirten Cevahircioğlu vd. (2024) çalışmasından farklılaşarak, profesyonelliğin getirdiği zihinsel yükün karar süreçlerine olumsuz yansıyabileceğini göstermektedir.

Araştırmaya katılan sporcuların ciddi sakatlık yaşayıp yaşamama düzeyi dağılımlarına göre ciddi sakatlık yaşayan sporcunun yaşamayan sporcuya göre kariyer sonlanma kaygısı daha yüksek, sporda etkili karar verme toplam ve alt boyut toplam puanları üzerinde anlamlı bir farklılık görülememiştir. Araştırma bulgularına göre; ciddi sakatlık geçmişi olan sporcuların kariyer sonlanma kaygısı düzeylerinin, sakatlık yaşamayanlara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu; ancak etkili karar verme puanları arasında istatistiki olarak anlamlı bir fark bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu durumun kaygı boyutundaki nedeni, sakatlığın sporcuda yarattığı travmatik etki ve fiziksel kırılganlık algısıdır; zira ciddi bir sakatlık, kariyerin sonlanma ihtimalini soyut bir düşünceden somut bir tehdide dönüştürerek sporcunun gelecek endişesini artırmaktadır. Karar verme boyutunda bir fark görülmemesi ise, bu becerinin fiziksel performanstan bağımsız, bilişsel bir yetkinlik olmasıyla açıklanabilir. Sakatlık sürecinde fiziksel antrenmandan uzak kalan sporcuların, rehabilitasyon döneminde müsabaka izleme, analiz yapma ve zihinsel antrenman yoluyla oyunla olan bilişsel bağlarını sürdürdükleri, böylece taktiksel oyun zekalarını ve karar verme mekanizmalarını korumayı başardıkları düşünülmektedir.

Bu çalışmada aile desteği alan sporcuların, aile desteği almayanlara kıyasla kariyer sonlanma kaygısı düzeylerinin anlamlı biçimde daha düşük, sporda etkili karar verme düzeylerinin ise daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, sosyal destek literatüründe sıkça vurgulanan "koruyucu/tampon" etki ile uyumludur: Aile desteği, sporcunun kariyerine ilişkin belirsizlik ve tehdit algısını azaltarak kaygıyı düşürürken, aynı zamanda karar verme süreçlerinde öz-yeterlik ve bilişsel netliği güçlendirerek daha işlevsel kararlar almasına zemin hazırlamaktadır (Irandoust, 2023; Luo ve ark., 2025). Kariyer sonlanma kaygısının düşmesi açısından aile desteğinin etkisi, özellikle sporcularda geçiş dönemlerinde (sakatlık, performans düşüşü, kadro

dışı kalma, bırakma kararı gibi) ortaya çıkan stresin yönetilmesiyle açıklanabilir. Aileden gelen duygusal destek (anlaşıldığını hissetme, güven, aidiyet), sporcunun olumsuz duygulanımını düzenleyerek kaygıyı "kronik bir tehdit" olmaktan çıkarıp "yönetilebilir bir süreç" olarak değerlendirmesine katkı sağlar. Bu yaklaşım, aile desteğinin depresyon ve kaygıyı azaltıcı rolüne ilişkin bulgularla paraleldir (Irandoust, 2023). Ayrıca yakın sosyal destek ağının güçlü olması, sporcuların kariyer sonlanma ihtimalini daha gerçekçi çerçevede ele almasına ve katastrofik düşünceleri azaltmasına yardımcı olabilir (Luo ve ark., 2025). Sporda etkili karar verme düzeyinin aile desteğiyle birlikte artması ise, aile desteğinin yalnızca duygu düzenlemeyle sınırlı olmadığını; aynı zamanda sporcunun karar verme öz-yeterliğini ve kariyer olgunluğunu beslediğini düşündürmektedir. Aile tarafından sunulan bilgilendirici ve yönlendirici geri bildirimler, sporcunun seçenekleri değerlendirme, olası sonuçları öngörme ve uzun vadeli planlama becerisini güçlendirebilir. Nitekim ebeveyn/aile desteğinin kariyer gelişimi ve karar verme öz-yeterliği ile pozitif ilişkili olduğuna dair çalışmalar, bu bulguyu desteklemektedir (Choi & Song, 2024). Bu doğrultuda, aile desteği alan sporcuların karar süreçlerinde daha yüksek kontrol algısı geliştirdiği; bunun da etkili karar verme davranışlarını kolaylaştırdığı söylenebilir.

Araştırma bulguları, kariyer sonlanma kaygısı ile genel karar verme düzeyi arasında doğrudan bir ilişki olmadığını gösterse de içsel karar verme alt boyutu ile zayıf düzeyde negatif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Genel toplamda bir ilişkinin çıkmaması, spor sahasındaki anlık teknik kararların büyük ölçüde otomatikleşmiş motor becerilere ve alışkanlıklara dayanmasıyla açıklanabilir; yani sporcu gelecek kaygısı taşısa bile, oyun sırasındaki rutin reflekslerini sürdürebilmektedir. Ancak, içsel karar verme ile saptanan negatif ilişki (kaygı arttıkça içsel karar vermenin düşmesi), kaygının "öz-güven" ve "sezgisel güven" üzerindeki yıkıcı etkisiyle ilişkilidir. Kariyerinin sona ereceğinden endişe duyan bir sporcu, kendi yeteneklerini ve içgüdülerini sorgulamaya başlar. Bu durum, sporcunun kendi iç dinamiklerine dayanarak karar almasını zorlaştırır, tereddüt yaşamasına ve içsel referanslı karar mekanizmasının zayıflamasına neden olur. Regresyon analizi bulguları, sporcuların genel kariyer sonlanma kaygısı düzeylerinin karar verme üzerindeki etkisinin istatistiki olarak anlamlı olmadığını, ancak kaygının alt boyutlarının karar mekanizması üzerinde belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Analiz sonuçlarına göre; 'Benlik Yitimi' boyutu etkili karar vermeyi negatif yönde, 'Kariyeri Tamamlama Arzusu' boyutu ise pozitif yönde etkilemektedir. Benlik yitimi boyutundaki maddeler incelendiğinde, sporcunun kariyer sonunu sadece mesleki bir bitiş değil, aynı zamanda bir kimlik ve özsaygı kaybı olarak algıladığı görülmektedir. Bu durum, sporcuda

varoluşsal bir tehdit algısı yaratarak zihinsel süreçleri baskılamakta, hata yapma korkusunu tetiklemekte ve dolayısıyla anlık karar verme performansını düşürmektedir. Buna karşılık, kariyeri tamamlama arzusu boyutunun karar vermeyi artırması; bu boyuttaki Spor kariyerimde doyuma ulaştım ve Yüklerimden kurtulurum gibi ifadelerin işaret ettiği psikolojik rahatlama ile açıklanabilir. Kariyerine dair mesleki doyuma ulaşmış ve süreci kabullenmiş sporcular, kaybetme korkusundan ve gelecek baskısından arınmış bir zihinsel berraklığa sahiptir. Bu içsel huzur, sporcunun dikkatini tamamen oyunun taktiksel gerekliliklerine odaklamasını sağlayarak, baskı altında dahi soğukkanlı, hızlı ve etkili kararlar vermesine olanak tanımaktadır. Bu iki zıt etkinin temelinde yatan psikolojik mekanizma, sporcunun odaklanma biçimiyle ilişkilidir. Benlik yitimi yaşayan sporcular, sahada mücadele ederken zihinlerinin arka planında sürekli olarak kimliklerini koruma savaşı verirler. Literatürde 'Bilişsel Daralma' olarak bilinen bu durum, sporcunun tüm dikkatini hata yapmamaya ve kaybetmemeye vermesine neden olur. Beyin, potansiyel bir başarısızlığı hayati bir tehlike olarak algıladığı için, risk almayı gerektiren yaratıcı ve hızlı kararları engeller; bunun yerine en güvenli ama genellikle etkisiz olan seçeneğe yönelir veya kararsız kalarak zaman kaybeder. Öte yandan, kariyer tamamlama arzusu taşıyan sporcularda görülen pozitif etkinin sebebi, bu sporcuların akış haline daha kolay girebilmeleridir. Geçmiş başarılarından tatmin olmuş ve geleceğe dair takıntılarını bırakmış olan bu sporcular, sonucu değil süreci yaşarlar. Zihinleri acaba ne olur? sorusuyla meşgul olmadığı için, beyinlerindeki bilgi işleme kapasitesinin tamamını o anki pozisyona ayırabilirler. Bu durum, onların daha sezgisel, tereddütsüz ve yüksek doğruluk oranına sahip kararlar vermelerini sağlar.

Bu araştırmada elde edilen veriler, farklı şehirlerde ikamet eden sporcular arasından tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilmiş katılımcılarla sınırlıdır. Araştırmanın örnekleminin sadece sporculardan oluşması çalışmanın önemli sınırlılığıdır. Gelecek çalışmalarda, kariyerinin henüz başındaki sporcular ile emekliliğine çok az kalmış sporcuların karşılaştırıldığı araştırmaların yapılması önerilmektedir. Böylece, kariyerin sonuna yaklaşma durumunun ve bu süreçte yaşanan kaygının, sporcuların karar verme becerilerini nasıl değiştirdiği daha net bir şekilde ortaya konulabilir.

Öneriler

Araştırmadan elde edilen bulgular ve ilgili alanyazın ışığında; sporcuların kariyer sonlanma kaygısını yönetebilmeleri ve karar verme becerilerini koruyabilmeleri adına antrenörlere, spor yöneticilerine, ailelere ve araştırmacılara yönelik şu öneriler geliştirilmiştir:

Araştırmada "benlik yitimi" yaşayan sporcuların karar verme becerilerinin düştüğü görülmüştür. Bu nedenle, sporcuların kimliklerini sadece spor üzerine inşa etmemeleri için eğitim ve spor hayatını birlikte sürdürebilecekleri "Çift Kariyer" programları desteklenmelidir. Sporculara, spor dışındaki ilgi alanlarını ve yeteneklerini keşfetmeleri için mentörlük desteği sağlanmalıdır.

Çalışmada genç sporcuların tecrübe eksikliği, ileri yaş grubundaki sporcuların ise kaygı nedeniyle karar verme güçlüğü yaşadığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda antrenörler; genç sporcular için karar verme simülasyonları ve video analizleri ile taktiksel tecrübeyi artırmalı, 25 yaş üzeri sporcular için ise gevşeme egzersizleri ve stres yönetimi çalışmalarına ağırlık vermelidir.

Aile desteği alan sporcuların kaygı düzeylerinin düşük, karar verme becerilerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda, sporcu ailelerine yönelik seminerler düzenlenerek; "koşulsuz destek" kavramının önemi anlatılmalı ve ailenin sporcu üzerinde bir baskı unsuru değil, psikolojik bir tampon (güvenli alan) olması gerektiği vurgulanmalıdır.

Düşük gelir grubundaki sporcuların "gelecek korkusu" nedeniyle performans kaybı yaşadığı görülmüştür. Kulüpler ve federasyonlar, sporculara aktif kariyerleri devam ederken finansal okuryazarlık, yatırım yönetimi ve emeklilik sonrası iş fırsatları konularında eğitimler vererek, sporcuların üzerindeki ekonomik baskıyı ve gelecek kaygısını hafifletmelidir.

Ciddi sakatlık geçiren sporcuların kariyer sonlanma kaygısının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Sakatlık sonrası dönüş süreçlerinde sadece fiziksel tedaviye odaklanılmamalı; sporcunun "tekrar sakatlanma korkusunu" ve "kariyer endişesini" yönetebilmesi için rehabilitasyon ekibine spor psikologları dahil edilmelidir.

Kaynakça

Akbaba, S., & Eroğlu, Y. (2013). İlköğretim öğrencilerinde siber zorbalık ve mağduriyetin yordayıcıları. *Journal of Uludag University Faculty of Education, 26*(1), 105–122. https://dergipark.org.tr/tr/pub/uefad/issue/16697/173572

Akman, A. (2024). Dijital okuryazarlık becerilerine ilişkin öğrenci algıları. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17*(3), 538–561. https://doi.org/10.25287/ohuiibf.1423190

Cevahircioğlu, B., Karakuş, E., & Karakuş, K. (2024). Spor yükseköğretim kurumu öğrencilerinde bilinçli farkındalık ile etkili karar verme arasındaki ilişkinin

incelenmesi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, *14*(4), 1593-1607.

Choi, C., & Song, E.-I. (2024). The effect of social support of college athletes on career decision-making self-efficacy and career maturity. *Mu-Ye Yeon-Gu*, *18*(1), 41–58. https://doi.org/10.51223/kosoma.2024.02.18.1.41-58

Irandoust, K. (2023). *Qualitative Study of the Impact of Family and Social Support on the Professional Path of Athletes*. *3*(2), 41–57. https://doi.org/10.61838/jsied.3.2.8

Luo, J., Du, R., Wang, X., & Luo, L. (2025). The relationship between social support and mental health in athletes: a systematic review and meta-analysis. *Frontiers in Psychology*, *16*. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1642886

Özkan, A. M., Çepikkurt, F., & Uzun, N. B. (2024). Sporcularda Kariyer Sonlanma Kaygısı Ölçeği (SKSKÖ): Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 29*(2), 103-112.

Özkan, R., Bıyık, K., Uzun, R. N., & İmamoğlu, O. (2025). Takım Sporcularının Yaralanma Kaygı Durumlarının Kariyer Sonlanma Kaygılarına Etkisi. *Electronic Turkish Studies, 20*(3).

Tunçkol, H. M. (2007). Profesyonel futbolcuların futbolu bırakma yaşantılarını algılamaları üzerine bir araştırma. *Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi*.

Uğurlu, A. (2023). Sporda Kariyer Yönetimi. In: Uluç, E. A. & Gülşen, D. B. A. (eds.), Spor Bilimleri Alanında Güncel Yaklaşımlar. Özgür Yayınları. DOI: https://doi.org/10.58830/ozgur.pub306.c1261

RAFTİNG SPORCULARINDA YARALANMA KAYGISININ SPORDA GÜDÜLENME DÜZEYİNE ETKİSİ

Damla AKSAMAZ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, ORCID: 0009-0002-5907-8438; E-posta: aksmzdamla53@gmail.com

Dr. Muhammet KUSAN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, ORCID: 0000-0001-6813-859X; E-posta: muhammetkusan0055@gmail.com

ÖZET

Rafting sporcularında yaralanma kaygısı ve sporda güdülenme arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yürütülen bu araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini, tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen 190 rafting sporcusu oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak Spor Yaralanma Kaygısı Ölçeği ve Sporda Güdülenme Ölçeği-2 kullanılmıştır. Ölçek puanlarının cinsiyet, sporculuk düzeyi, gelir düzeyi ve yaralanma geçmişine göre farklılaşıp farklılaşmadığı t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiş; değişkenler arası ilişkiler Pearson korelasyon katsayısı denklemi ise regresyon analizi ile analiz edilmiştir. Bulgular, kadın sporcuların yaralanma kaygısı düzeylerinin erkek sporculardan anlamlı biçimde yüksek olduğunu göstermiştir. Yeteneğini kaybetme, zayıf algılanma, acı çekme ve sosyal desteği kaybetme kaygısı alt boyutlarında da kadın sporcular lehine anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Buna karşın, sporculuk düzeyi, yaralanma geçmişi ve gelir değişkenlerinin toplam yaralanma kaygısı ve toplam güdülenme üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamıştır. Korelasyon analizi, güdülenme toplam puanının; yeteneğini kaybetme, sosyal desteği kaybetme ve yeniden yaralanma kaygısı ile düşük düzeyde pozitif ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuç, motivasyonu yüksek sporcuların performans kaybı ve yeniden yaralanma riskini daha fazla önemsediklerini göstermektedir. Genel olarak araştırma, rafting sporunun risk temelli doğası nedeniyle sporcuların kaygı ve motivasyon yapılarının cinsiyet ve bireysel algılar doğrultusunda şekillendiğini, ancak ekonomik veya deneyimsel değişkenlerin bu psikolojik süreçlerde belirleyici olmadığını ortaya koymuştur. Elde edilen bulgular, rafting sporcuları için psikolojik hazırlık, güvenlik eğitimi ve kaygı yönetimine yönelik programların geliştirilmesini gerekli kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rafting, kaygı, motivasyon

Bu çalışma Tübitak 2209-A üniversite öğrencileri araştırma projeleri destekleme programı kapsamında desteklenmiştir. Proje no (1919B012413270).

Vol 3 - ISBN NR: 978-625-5694-64-5

THE EFFECT OF INJURY ANXIETY ON SPORT MOTIVATION LEVELS IN RAFTING ATHLETES

ABSTRACT

This study employed a correlational survey design to examine the relationship between injury anxiety and sport motivation among rafting athletes. The sample consisted of 190 rafting athletes selected through random sampling. Data were collected using the Sports Injury Anxiety Scale and the Sport Motivation Scale-II. Independent samples t-tests and one-way ANOVA were conducted to determine whether scale scores differed by gender, athletic level, income status, and injury history. Relationships between variables were analyzed using Pearson's correlation coefficient and regression analysis. The findings revealed that female athletes reported significantly higher levels of injury anxiety than male athletes. Significant differences in favor of women were also identified in the sub-dimensions of loss of ability anxiety, fear of being perceived as weak, pain-related anxiety, and fear of losing social support. However, athletic level, previous injury experience, and income status did not have a significant effect on overall injury anxiety or total motivation scores. Correlation analysis showed that total motivation had a low positive relationship with loss of ability anxiety, fear of losing social support, and reinjury anxiety. This suggests that highly motivated athletes tend to be more sensitive to potential performance loss and reinjury risks. Overall, the study indicates that due to the risk-oriented nature of rafting, athletes' anxiety and motivational structures are shaped primarily by gender and individual perceptions, whereas economic or experiential variables are not decisive in these psychological processes. The findings highlight the need for developing psychological preparation programs, safety training, and anxiety-management strategies for rafting athletes.

Keywords: Rafting, anxiety, motivation

GİRİŞ

Rafting, doğa sporları arasında hem fiziksel hem de psikolojik açıdan yüksek risk içeren bir branş olup, akarsu akıntısı, çevresel belirsizlik ve teknik manevra gereksinimleri nedeniyle sporcuların yaralanma olasılığı diğer birçok spora kıyasla daha yüksektir. Nitekim beyaz su sporlarında yaralanmaların önemli bir bölümünün akut kas-iskelet sistemi travmaları, çarpma yaralanmaları ve çevresel koşullara bağlı risklerden kaynaklandığı; özellikle acemi sporcularda akut yaralanmaların, deneyimli sporcularda ise aşırı kullanıma bağlı kronik sorunların daha sık görüldüğü belirtilmektedir (Spittler, Gillum & DeSanto, 2020). Ayrıca rafting sporcularının bot içinde ekipman çarpması, suya düşme, kayalara çarpma ve boğulma riski gibi özgün tehlikelere maruz kaldığı ve bu nedenle spora özgü yaralanma profillerinin geliştiği rapor edilmektedir (Garrick & Requa, 2003; Brocherie, Girard & Millet, 2015; Shanmugam & Maffulli, 2008; akt. Gürer & Biçer, 2021).

Spor yaralanmalarının yalnızca fiziksel sonuçları değil, psikolojik etkileri de önemlidir. Yaralanma kaygısı; sporcunun performans algısını, odaklanmasını, özgüvenini ve risk alma davranışını doğrudan etkileyen bir unsurdur. Williams ve Andersen'in (2007) stres–yaralanma modeli, kaygının sporcunun dikkat daralmasına, kas gerginliğinin artmasına ve karar verme süreçlerinin bozulmasına yol açarak yaralanma riskini yükselttiğini ifade etmektedir. Benzer biçimde, doğa sporları bağlamında yapılan çalışmalar, sporcunun rekabet ortamı, çevresel tehditler ve geçmiş yaralanma deneyimleri gibi faktörlerle kaygı düzeyinin arttığını göstermektedir (Özder, 2010; Piccoloto et al., 2000; Antunes et al., 2005; Gürer et al., 2007; akt. Gürer & Biçer, 2021)

Rafting sporcuları kaygıyı yalnızca olası yaralanmalar bağlamında değil, aynı zamanda sporun psikososyal anlamı üzerinden de deneyimlemektedir. Şirin ve arkadaşları (2012) rafting yapan sporcuların "rafting" kavramını yaşamın ifadesi, mücadele, korku, bağlılık ve farklılık gibi metaforlarla tanımladıklarını ortaya koymuş; bu bulgu sporcunun zihinsel çerçevesinin risk ve duygu temelli bir yapıyla şekillendiğini göstermiştir. Bu metaforik algılar, rafting sporcularının risk karşısındaki tutumlarının, kaygı düzeylerinin ve motivasyon kaynaklarının diğer spor dallarından farklı işlendiğini göstermektedir.

Öte yandan motivasyon, sporcunun performansını ve spora katılım sürekliliğini belirleyen temel psikolojik değişkenlerden biridir. Özellikle doğa sporlarında motivasyon; risk alma eğilimi, öz-yeterlik, heyecan arayışı ve çevresel belirsizlikle baş etme kapasitesi gibi unsurlarla iç içe geçmektedir (Fox & Riddoch, 2000; Hassmen, Koivula & Uutela, 2000). Yaralanma kaygısının motivasyonu iki yönlü etkileyebildiği bilinmektedir: Bazı sporcularda kaygı

performansı ve spor bağlılığını azaltırken, bazı sporcularda ise kaygının "uyarıcı" bir işlev görerek daha kontrollü hareket etmeyi ve daha yüksek dikkat düzeyini desteklediği ifade edilmektedir (Caine & Maffulli, 2005; Maffulli et al., 2011).

Bu bağlamda, rafting sporcularında yaralanma kaygısının sporda güdülenme düzeyleri üzerinde nasıl bir etki yarattığını incelemek, hem doğa sporlarında psikolojik hazırlığın anlaşılması hem de sporcu güvenliği ve performansını artırmaya yönelik stratejilerin geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır. Literatürde doğa sporcularının kaygı düzeylerinin incelendiği araştırmalar bulunmakla birlikte (ör., Gürer & Biçer, 2021), yaralanma kaygısı ile motivasyon arasındaki etkileşime odaklanan çalışmaların sınırlı olması, bu araştırmanın özgün katkısını güçlendirmektedir.

YÖNTEM

Araştırma Grubu (Evren-Örneklem)

Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanarak değişkenler arası ilişkiler ve değişkenlerinin birbirini nasıl yordadığı incelenecektir. Tarama modellerinde, bir çalışmanın konusunu oluşturan olgular olduğu gibi tanımlanır. Konular üzerinde herhangi bir etki veya değişim söz konusu olmazken, gözlemlerin uygun şekilde yapılması önemlidir (Karasar, 2009). Araştırmanın evrenini rafting sporcuların örneklemini ise bu sporcular içerisinden tesadüfi örneklem yöntemi ile seçilen 190 sporcu oluşturmaktadır. Etik kurul onayı Ondokuz Mayıs Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşeri Bilimleri Etik Kurulu" tarafından 30.05.2025 tarih 2025-677 sayılı kararı ile alınmıştır.

Veri Toplama Araçları:

Spor Yaralanması Kaygı Ölçeği: Rex ve Metzler (2016) tarafından geliştirilen, Caz, Kayhan ve Bardakçı (2019) tarafından Türkçeye uyarlanan "Spor Yaralanması Kaygı Ölçeği" ve araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu kullanılmıştır. 19 maddeden oluşan Spor Yaralanma Kaygısı Ölçeğinde altı alt boyut yer almaktadır. Söz konusu altı alt faktör; Yeteneğini kaybetme kaygısı, Zayıf algılanma kaygısı, Acı çekme kaygısı, Hayal kırıklığına uğratma kaygısı, Sosyal desteği kaybetme kaygısı, Yeniden yaralanma kaygısı şeklindedir. Ölçekte olumsuz madde yer almamaktadır. Ölçek "Kesinlikle katılmıyorum" (1), "Katılmıyorum" (2), "Kararsızım" (3), "Katılıyorum" (4), "Kesinlikle katılıyorum" (5) şeklinde sıralanan beşli likert tipinde bir ölçektir.

Sporda Güdülenme Ölçeği II: Pelletier ve diğerleri (2013), tarafından geliştirilen ve Öcal ve Sakallı (2018) tarafından da Türkçe' ye uyarlanan, 6 boyut ve toplam 18 maddeden oluşan Sporda Güdülenme Ölçeği2 (SGÖ-2) kullanılmıştır. Ölçek; altı alt faktör [İçsel düzenleme (3

madde), Özümseme (3 madde), Özdeşim (3 madde), İçe atım (3 madde), Dışsal düzenleme (3 madde), Güdülenmeme (3 madde)] olarak geliştirilmiştir. Ölçek maddeleri (1) "Hiç yansıtmıyor" ve (7) "Tamamen Yansıtıyor" biçiminde 7'li Likert tipi puanlanmaktadır.

Verilerin Analizi:

Araştırmada bireylerin ölçek maddelerine verdiği cevapların iç tutarlılığını kontrol etmek amacı ile güvenirlilik katsayıları (cronbach alpha) hesaplanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların ölçek maddelerine verdikleri cevaplara ait iç tutarlılık katsayıları

Ölçek	İç Tutarlılık Katsayısı	Değerlendirme
Spor Yaralanma Kaygısı Ölçeği	0,933	Yüksek Düzeyde Güvenilir
Yeteneğini Kaybetme Kaygısı	0,804	Yüksek Düzeyde Güvenilir
Zayıf Algılanma Kaygısı	0,843	Yüksek Düzeyde Güvenilir
Acı Çekme Kaygısı	0,911	Yüksek Düzeyde Güvenilir
Hayal Kırıklığına Uğratma Kaygısı	0,934	Yüksek Düzeyde Güvenilir
Sosyal Desteği Kaybetme Kaygısı	0,931	Yüksek Düzeyde Güvenilir
Yeniden Yaralanma Kaygısı	0,874	Yüksek Düzeyde Güvenilir
Sporda Güdülenme Ölçeği	0,947	Yüksek Düzeyde Güvenilir
İçsel Düzenleme	0,747	Orta Düzeyde Güvenilir
Bütünleşmiş düzenleme	0,711	Orta Düzeyde Güvenilir
Özdeşim	0,589	Düşük Düzeyde Güvenilir
İçe Atım	0,468	Düşük Düzeyde Güvenilir
Dışsal Düzenleme	0,559	Düşük Düzeyde Güvenilir
Güdülenmeme	0,735	Orta Düzeyde Güvenilir

Verilerin istatistiksel değerlendirilmesinde öncelikle normallik varsayımı Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri ile incelenmiştir ($p > 0,05$). Çalışmada ölçek toplam puanlarının cinsiyet, sporculuk düzeyi ve daha önce yaralanma yaşama durumuna göre farklılık gösterip göstermediği Student t testi ile; gelir düzeyine göre farklılık gösterip göstermediği ise Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ve gerekli durumlarda Tukey çoklu karşılaştırma testi ile belirlenmiştir. Ölçekler arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon katsayısı ile analiz edilmiştir. Ayrıca spor yaralanma kaygısı puanlarının sporda güdülenme düzeyini yordayıp yordamadığını belirlemek amacıyla basit doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır. Tüm istatistiksel hesaplamalarda SPSS 26.0 paket programı kullanılmıştır. Araştırma bulguları n(%), ortalama ve standart sapma değerleri ile raporlanmış olup, istatistiksel anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Araştırmaya gönüllü olarak katılan bireylerin demografik özelliklerine göre dağılımları Şekil 1'de verilmiştir.

Tablo 2. *Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları*

Cinsiyet	n	%	Daha önce yaralanma yaşama	n	%
Kadın	84	44,2	Evet	43	22,6
Erkek	106	55,8	Hayır	147	77,4
Toplam	190	100,0	Toplam	190	100,0
Gelir Düzeyi	**n**	**%**	**Sporculuk Düzeyi**	**n**	**%**
Düşük(gelir<gider)	13	6,8	Amatör	108	56,8
Orta(gelir=gider)	155	81,6	Profesyonel	82	43,2
Yüksek(gelir>gider)	22	11,6	Toplam	190	100,0
Toplam	190	100,0			

Araştırmaya gönüllü olarak katılan bireylerin %55,8'i erkek, %44,2'si kadındır. Katılımcıların %22,6'sı daha önce yaralanma yaşadığını, %77,4'ü ise yaşamadığını belirtmiştir. Gelir düzeyine göre katılımcıların %6,8'i düşük (gelir<gider), %81,6'sı orta (gelir=gider) ve %11,6'sı yüksek (gelir>gider) gelir düzeyindedir. Sporculuk düzeylerine göre katılımcıların %56,8'inin amatör, %43,2'sinin profesyonel sporcu olduğu görülmektedir (Tablo 2).

Tablo 3. Cinsiyete göre rafting sporcularında spor yaralanma kaygısı ve güdülenme düzeyi

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Cinsiyet	n	Ortalama	SS	P
Spor Yaralanma Kaygısı Ölçeği	Kadın	84	43,56	12,46	0,002
	Erkek	106	37,64	13,18	
Yeteneğini Kaybetme Kaygısı	Kadın	84	6,57	2,08	0,001
	Erkek	106	5,48	2,33	
Zayıf Algılanma Kaygısı	Kadın	84	5,77	2,44	0,006
	Erkek	106	4,87	2,05	
Acı Çekme Kaygısı	Kadın	84	8,69	3,35	<0,001
	Erkek	106	6,82	2,93	
Hayal Kırıklığına Uğratma Kaygısı	Kadın	84	6,73	2,33	0,261
	Erkek	106	6,25	3,23	
Sosyal Desteği Kaybetme Kaygısı	Kadın	84	5,27	2,21	<0,001
	Erkek	106	5,18	2,41	
Yeniden Yaralanma Kaygısı	Kadın	84	10,52	4,20	0,261
	Erkek	106	9,04	4,19	
Sporda Güdülenme Ölçeği	Kadın	84	75,98	25,16	0,781
	Erkek	106	74,43	28,40	
İçsel Düzenleme	Kadın	84	10,18	3,80	0,016
	Erkek	106	11,23	4,87	
Bütünleşmiş düzenleme	Kadın	84	14,82	6,15	0,696
	Erkek	106	14,28	5,99	
Özdeşim	Kadın	84	11,25	4,67	0,107
	Erkek	106	11,09	4,89	

İçe Atım	Kadın	84	13,15	4,49	0,823
	Erkek	106	12,38	4,82	
Dışsal Düzenleme	Kadın	84	15,52	6,00	0,071
	Erkek	106	13,92	6,04	
Güdülenmeme	Kadın	84	11,05	4,32	0,479
	Erkek	106	11,53	4,87	

Cinsiyete göre spor yaralanma kaygısı puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmuştur (p = 0,002). Kadın katılımcıların puanları (Ort.=43,56) erkek katılımcılara (Ort.=37,64) kıyasla daha yüksektir. Yeteneğini kaybetme kaygısı alt boyutunda da kadınların puanları (Ort.=6,57) erkeklere (Ort.=5,48) kıyasla anlamlı derecede yüksektir (p = 0,001). Zayıf algılanma kaygısı alt boyutunda kadınların puanları (Ort.=5,77), erkeklerin puanlarına (Ort.=4,87) göre anlamlı düzeyde daha yüksektir (p = 0,006). Benzer şekilde, acı çekme kaygısı alt boyutunda kadın katılımcıların puanları (Ort.=8,69), erkek katılımcıların puanlarından (Ort.=6,82) anlamlı derecede yüksektir (p < 0,001). Sosyal desteği kaybetme kaygısı alt boyutunda da anlamlı bir fark bulunmuş, kadınların puanları (Ort.=5,27) erkeklere (Ort.=5,18) kıyasla daha yüksek çıkmıştır (p < 0,001). Sporda güdülenme alt boyutlarından İçsel Düzenleme puanları cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermiş, erkeklerin puanları (Ort.=11,23) kadınlardan (Ort.=10,18) daha yüksek bulunmuştur (p = 0,016) (Tablo 3).

Tablo 4. Sporculuk düzeyine göre rafting sporcularında spor yaralanma kaygısı ve güdülenme düzeyi

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Sporculuk Düzeyi	n	Ortalama	SS	P
Spor Yaralanma Kaygısı Ölçeği	Amatör	108	39,57	12,24	0,413
	Profesyonel	82	41,16	14,32	
Yeteneğini Kaybetme Kaygısı	Amatör	108	5,88	2,09	0,564
	Profesyonel	82	6,07	2,53	
Zayıf Algılanma Kaygısı	Amatör	108	5,24	2,25	0,848
	Profesyonel	82	5,30	2,30	
Acı Çekme Kaygısı	Amatör	108	7,45	3,22	0,347
	Profesyonel	82	7,90	3,28	
Hayal Kırıklığına Uğratma Kaygısı	Amatör	108	6,28	2,73	0,308
	Profesyonel	82	6,71	3,04	
Sosyal Desteği Kaybetme Kaygısı	Amatör	108	5,11	2,24	0,454
	Profesyonel	82	5,37	2,43	
Yeniden Yaralanma Kaygısı	Amatör	108	9,61	4,05	0,756
	Profesyonel	82	9,80	4,52	
Sporda Güdülenme Ölçeği	Amatör	108	73,15	28,26	0,249
	Profesyonel	82	77,71	25,07	
İçsel Düzenleme	Amatör	108	10,51	4,45	0,368
	Profesyonel	82	11,10	4,45	
Bütünleşmiş düzenleme	Amatör	108	14,01	6,11	0,182
	Profesyonel	82	15,20	5,93	

Özdeşim	Amatör	108	11,06	4,84	0,723
	Profesyonel	82	11,30	4,72	
İçe Atım	Amatör	108	12,51	4,90	0,476
	Profesyonel	82	13,00	4,39	
Dışsal Düzenleme	Amatör	108	14,02	6,19	0,110
	Profesyonel	82	15,44	5,81	
Güdülenmeme	Amatör	108	11,05	4,79	0,359
	Profesyonel	82	11,67	4,41	

Spor Yaralanma Kaygısı Ölçeği toplam puanı sporculuk düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir ($p > 0,05$). Benzer şekilde, Sporda Güdülenme Ölçeği toplam puanı da amatör ve profesyonel sporcular arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık ortaya koymamıştır ($p > 0,05$) (Tablo 4).

Tablo 5. Daha önce yaralanma yaşama durumuna göre rafting sporcularında spor yaralanma kaygısı ve güdülenme düzeyi

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Daha önce yaralanma yaşama durumu	n	Ortalama	SS	P
Spor Yaralanma Kaygısı Ölçeği	Evet	43	41,98	13,96	0,354
	Hayır	147	39,76	12,94	
Yeteneğini Kaybetme Kaygısı	Evet	43	5,95	2,29	0,975
	Hayır	147	5,97	2,29	
Zayıf Algılanma Kaygısı	Evet	43	5,33	2,21	0,849
	Hayır	147	5,25	2,29	
Acı Çekme Kaygısı	Evet	43	8,00	3,62	0,457
	Hayır	147	7,54	3,14	
Hayal Kırıklığına Uğratma Kaygısı	Evet	43	6,67	3,07	0,603
	Hayır	147	6,40	2,81	
Sosyal Desteği Kaybetme Kaygısı	Evet	43	5,49	2,43	0,409
	Hayır	147	5,14	2,28	
Yeniden Yaralanma Kaygısı	Evet	43	10,53	4,42	0,156
	Hayır	147	9,45	4,18	
Sporda Güdülenme Ölçeği	Evet	43	78,74	23,61	0,275
	Hayır	147	74,05	27,84	
İçsel Düzenleme	Evet	43	10,84	3,82	0,891
	Hayır	147	10,74	4,63	
Bütünleşmiş düzenleme	Evet	43	15,79	5,92	0,116
	Hayır	147	14,15	6,06	
Özdeşim	Evet	43	11,77	4,50	0,329
	Hayır	147	10,99	4,86	
İçe Atım	Evet	43	13,28	4,24	0,344
	Hayır	147	12,56	4,80	
	Evet	43	15,63	5,85	

Dışsal Düzenleme	Hayır	147	14,34	6,10	
Güdülenmeme	Evet	43	11,44	4,10	0,826
	Hayır	147	11,28	4,79	

Daha önce yaralanma yaşama durumuna göre incelendiğinde, Spor Yaralanma Kaygısı Ölçeği toplam puanı açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p > 0,05$). Benzer şekilde, Sporda Güdülenme Ölçeği toplam puanı da yaralanma yaşayan ve yaşamayan katılımcılar arasında anlamlı bir farklılık göstermemiştir ($p > 0,05$) (Tablo 5).

Tablo 6. Gelire düzeyi göre rafting sporcularında spor yaralanma kaygısı ve güdülenme düzeyi

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Gelir Düzeyi	n	Ortalama	SS	P
Spor Yaralanma Kaygısı Ölçeği	Düşük(gelir<gider)	13	39,85	19,27	0,993
	Orta(gelir=gider)	155	40,28	12,77	
	Yüksek(gelir>gider)	22	40,36	12,38	
Yeteneğini Kaybetme Kaygısı	Düşük(gelir<gider)	13	6,23	2,89	0,909
	Orta(gelir=gider)	155	5,94	2,25	
	Yüksek(gelir>gider)	22	5,95	2,28	
Zayıf Algılanma Kaygısı	Düşük(gelir<gider)	13	6,00	2,94	0,461
	Orta(gelir=gider)	155	5,19	2,28	
	Yüksek(gelir>gider)	22	5,36	1,73	
Acı Çekme Kaygısı	Düşük(gelir<gider)	13	6,08	3,52	0,196
	Orta(gelir=gider)	155	7,75	3,23	
	Yüksek(gelir>gider)	22	7,82	3,10	
Hayal Kırıklığına Uğratma Kaygısı	Düşük(gelir<gider)	13	6,23	3,30	0,799
	Orta(gelir=gider)	155	6,53	2,87	
	Yüksek(gelir>gider)	22	6,14	2,70	
Sosyal Desteği Kaybetme Kaygısı	Düşük(gelir<gider)	13	6,38	3,57	0,066
	Orta(gelir=gider)	155	5,05	2,20	
	Yüksek(gelir>gider)	22	5,77	2,00	
Yeniden Yaralanma Kaygısı	Düşük(gelir<gider)	13	8,92	4,87	0,699
	Orta(gelir=gider)	155	9,81	4,25	
	Yüksek(gelir>gider)	22	9,32	3,94	
Sporda Güdülenme Ölçeği	Düşük(gelir<gider)	13	69,85	30,28	0,561
	Orta(gelir=gider)	155	76,11	26,04	
	Yüksek(gelir>gider)	22	71,23	31,67	
İçsel Düzenleme	Düşük(gelir<gider)	13	10,23	5,54	0,392
	Orta(gelir=gider)	155	10,64	4,13	
	Yüksek(gelir>gider)	22	11,95	5,82	
Bütünleşmiş düzenleme	Düşük(gelir<gider)	13	13,38	6,06	0,293
	Orta(gelir=gider)	155	14,85	5,94	
	Yüksek(gelir>gider)	22	12,91	6,72	

Özdeşim	Düşük(gelir<gider)	13	10,92	4,65	0,982
	Orta(gelir=gider)	155	11,19	4,67	
	Yüksek(gelir>gider)	22	11,14	5,79	
İçe Atım	Düşük(gelir<gider)	13	11,46	5,16	0,449
	Orta(gelir=gider)	155	12,92	4,58	
	Yüksek(gelir>gider)	22	12,09	5,13	
Dışsal Düzenleme	Düşük(gelir<gider)	13	12,62	5,77	0,072
	Orta(gelir=gider)	155	15,11	5,95	
	Yüksek(gelir>gider)	22	12,45	6,53	
Güdülenmeme	Düşük(gelir<gider)	13	11,23	5,33	0,786
	Orta(gelir=gider)	155	11,41	4,44	
	Yüksek(gelir>gider)	22	10,68	5,63	

Gelir düzeyi değişkeni incelendiğinde, Spor Yaralanma Kaygısı Ölçeği toplam puanı gelir grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemiştir ($p > 0,05$). Benzer şekilde, Sporda Güdülenme Ölçeği toplam puanı da düşük, orta ve yüksek gelir grubundaki katılımcılar arasında anlamlı bir farklılık ortaya koymamıştır ($p > 0,05$) (Tablo 6).

Tablo 7. Katılımcıların yaşı, spor yaşı, spor yaralanma kaygısı ve güdülenme düzeyi arasındaki ilişkiye ait korelasyon tablosu

		Yaş	Spor yaşı	Yaralanma toplam	*Yeteneği Kaybetme Kaygısı*	*Zayıf Algılanma Kaygısı*	*Acı Çekme Kaygısı*	*Hayal Kırıklığına Uğratma Kaygısı*	*Sosyal Desteği Kaybetme Kaygısı*	*Yeniden Yaralanma Kaygısı*
Yaş	r		0,441	-0,060	-0,067	-0,034	-0,108	-0,048	0,044	-0,042
	p		0,001	0,407	0,356	0,641	0,138	0,507	0,544	0,565
Spor yaşı	r	0,441		-0,043	-0,124	-0,087	-0,023	0,051	-0,060	-0,006
	p	0,000		0,552	0,090	0,233	0,753	0,481	0,414	0,929
Güdülenme toplam	r	0,009	0,028	0,204	0,115	0,074	0,142	0,237	0,050	0,235
	p	0,906	0,704	0,005	0,114	0,308	0,051	0,001	0,492	0,001
İçsel Düzenleme	r	0,048	-0,002	0,189	0,154	0,150	0,068	0,163	0,177	0,166
	p	0,511	0,980	0,009	0,034	0,038	0,353	0,025	0,015	0,022

Bütünleşmiş düzenleme	r	-0,027	-0,004	0,179	0,065	-0,003	0,169	0,233	-0,053	0,266
	p	0,709	0,953	0,013	0,373	0,964	0,020	0,001	0,469	0,001
Özdeşim	r	-0,040	0,012	0,236	0,176	0,169	0,078	0,269	0,197	0,199
	p	0,586	0,869	0,001	0,015	0,020	0,287	0,000	0,006	0,006
İçe Atım	r	-0,020	0,001	0,174	0,127	0,055	0,128	0,206	0,001	0,205
	p	0,787	0,987	0,016	0,080	0,452	0,079	0,004	0,986	0,005
Dışsal Düzenleme	r	0,006	0,025	0,127	0,021	-0,034	0,164	0,176	-0,092	0,206
	p	0,931	0,734	0,081	0,772	0,646	0,023	0,015	0,206	0,004
Güdülenmeme	r	0,092	0,122	0,184	0,098	0,107	0,115	0,204	0,107	0,177
	p	0,205	0,092	0,011	0,178	0,141	0,113	0,005	0,142	0,015

Araştırma bulguları, yaş değişkeni ile spor yaralanma kaygısı ve sporda güdülenme puanları arasında anlamlı bir ilişki olmadığını göstermiştir ($p > 0,05$). Yaş ve spor yaşı arasında pozitif yönlü orta düzey bir ilişki bulunmuştur ($r = 0,441$; $p = 0,001$). Sporda güdülenme toplam puanı; yeteneğini kaybetme kaygısı ($r = 0,204$; $p = 0,005$), sosyal desteği kaybetme kaygısı ($r = 0,237$; $p = 0,001$) ve yeniden yaralanma kaygısı ($r = 0,235$; $p = 0,001$) ile pozitif yönlü düşük düzeyde ilişkiler göstermiştir. Güdülenme alt boyutlarından İçsel Düzenleme, Bütünleşmiş düzenleme, özdeşim, içe atım, dışsal düzenleme ve güdülenmeme puanlarının çoğu; sosyal desteği kaybetme, hayal kırıklığına uğratma, yeteneğini kaybetme ve yeniden yaralanma kaygısı alt boyutlarıyla anlamlı pozitif yönlü düşük düzey ilişkiler göstermiştir ($p < 0,05$) (Tablo 7).

Tablo 8 Yaralanma kaygısı toplam puanının, sporda güdülenme üzerindeki yordayıcı etkisine ilişkin basit doğrusal regresyon analizi sonuçları

Değişken	**B**	**Std. Hata**	R^2	**t**	**p**
Sabit	58,322	6,188		9,424	< 0.001
Yaralanma Kaygısı (Toplam)	0,417	0,146	0, 042	2,854	.005

Yapılan basit doğrusal regresyon analizi, rafting sporcularında yaralanma kaygısı toplam puanının, sporda güdülenme düzeyini anlamlı biçimde yordadığını göstermektedir ($p = 0.005$). Modelin açıkladığı toplam varyans %4,2'dir ($R^2 = 0.042$). Bu oran düşük düzeyde olmakla birlikte, yaralanma kaygısının güdülenme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunduğunu göstermektedir. Regresyon katsayıları incelendiğinde, yaralanma kaygısı puanındaki her 1 birimlik artışın, sporda güdülenme puanında 0,417 birimlik bir artışa karşılık geldiği görülmektedir ($B = 0,417$). Standardize katsayı ($\beta = 0,204$), bu ilişkinin düşük fakat anlamlı bir etki büyüklüğüne sahip olduğunu göstermektedir (Tablo 8).

TARTIŞMA

Bu çalışma, rafting sporcularının spor yaralanma kaygısı ve güdülenme düzeyini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Cinsiyete göre spor yaralanma kaygısı puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p = 0,002$). Kadın rafting sporcularının toplam kaygı düzeylerinin erkeklere kıyasla daha yüksek olması; yeteneğini kaybetme, zayıf algılanma, acı çekme ve sosyal desteği kaybetme alt boyutlarında da kadınların lehine anlamlı farklar görülmesi, literatürde kadın sporcuların yaralanmayı daha tehdit edici algıladığını ve risk karşısında daha yüksek kaygı geliştirdiğini gösteren çalışmalarla paralellik göstermektedir (Adar, 2021; Tanyeri, 2019; Frost & Hansson, 2017; Ivarsson et al., 2013). Bununla birlikte bazı araştırmalar cinsiyetin yaralanma kaygısını etkilemediğini ifade etmektedir (Karayol & Eroğlu, 2020; Meeuwisse et al., 2003), ancak rafting gibi fiziksel temasın, düşme riskinin ve çevresel belirsizliğin yüksek olduğu branşlarda kadın sporcuların kaygı düzeylerinin artması beklenen bir sonuçtur. Güdülenme açısından ise içsel düzenleme boyutunda erkeklerin kadınlara kıyasla daha yüksek puan alması, erkek sporcuların rafting gibi risk ve performans odaklı sporlarda içsel motivasyonu daha güçlü yaşayabildiğini gösterirken; motivasyon literatüründe cinsiyete bağlı farklılıkların hem branş özellikleri hem de toplumsal beklentilerle şekillendiğine yönelik bulgularla uyumludur (Altıntaş & Akalan, 2008; Koivula, 1999). Bu sonuçlar genel olarak, rafting sporcularında cinsiyetin hem yaralanma kaygısı hem de güdülenme üzerinde çok boyutlu ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Spor yaralanma kaygısı ölçeği toplam puanı sporculuk düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir ($p > 0,05$). Benzer şekilde Sporda Güdülenme Ölçeği toplam puanı da amatör ve profesyonel rafting sporcuları arasında anlamlı bir fark ortaya koymamıştır. Bu sonuç, yaralanma kaygısının ve güdülenmenin yalnızca sporculuk düzeyiyle belirlenmediğini, bireysel

risk algısı, deneyim niteliği, branşın yapısı ve psikolojik dayanıklılık gibi çok boyutlu faktörlerle şekillendiğini göstermektedir. Literatürde bazı çalışmalar sporculuk düzeyi açısından belirgin farklar bulurken (Adar, 2021; Çetindemir & Cihan, 2019), bazı araştırmalar düzeyin yaralanma kaygısını etkilemediğini belirtmiştir (Kayhan et al., 2019; Jansen et al., 2019). Farklı bulguların temel nedeni, branşların fizyolojik ve psikolojik taleplerinin değişkenliği ile amatör–profesyonel ayrımının sporun yapıldığı ortama göre anlam farklılıkları taşımasıdır. Nitekim profesyonel sporcularda yaralanma sonucunda performans kaybı, maddi kayıplar ve kariyer riski daha belirgin olduğundan yeniden yaralanma ve hayal kırıklığına uğratma kaygısının daha yüksek olduğu araştırmalarda rapor edilmiştir. Buna karşın raftingde amatör ve profesyonel grupların benzer risk ortamlarında bulunması, ortak teknik gereklilikler içinde antrenman yapmaları ve su sporlarının doğası gereği her seviyenin aynı çevresel risklerle karşılaşması, toplam yaralanma kaygısında fark çıkmamasını açıklayabilir. Sonuç olarak, literatürde farklı bulgular olmakla birlikte mevcut çalışma, rafting sporunun risk düzeyinin sporculuk düzeyi farkını gölgelediğini ve hem kaygı hem de güdülenmenin bu branşta daha çok bireysel ve çevresel faktörlerle belirlendiğini göstermektedir.

Daha önce yaralanma yaşama durumuna göre yapılan incelemede, Spor Yaralanma Kaygısı Ölçeği toplam puanı açısından gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p > 0,05$). Aynı şekilde Sporda Güdülenme Ölçeği toplam puanı da yaralanma yaşayan ve yaşamayan sporcular arasında fark göstermemiştir ($p > 0,05$). Bu bulgu, rafting sporunda yaralanma geçmişinin tek başına kaygı ya da motivasyon düzeylerini belirleyici bir faktör olmadığını düşündürmektedir. Literatürde bazı çalışmalar yaralanma geçmişinin kaygıyı artırdığını öne sürülmüştür (Ivarsson et al., 2013. Rafting sporunda sporcular sıkça fiziksel temas, düşme riski ve çevresel belirsizliklerle karşılaştığından, bireysel yaralanma deneyimi tekil bir olay olarak görülmekte ve genel kaygı yapısını anlamlı biçimde değiştirmemektedir. Ayrıca hem yaralanma yaşamış hem de yaşamamış sporcuların aynı risk ortamında bulunması, teknik gereklilikler, takım desteği ve su sporlarının ortak zorlukları nedeniyle motivasyon düzeylerinin de benzer kalmasına yol açmış olabilir. Bu sonuçlar, yaralanma geçmişinin rafting sporcularında psikolojik tepkileri belirlemede sınırlı bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Gelir düzeyi değişkeni incelendiğinde, Spor Yaralanma Kaygısı Ölçeği toplam puanının gelir grupları arasında anlamlı bir farklılık göstermemesi ($p > 0,05$) ve aynı şekilde Sporda Güdülenme Ölçeği toplam puanının da düşük, orta ve yüksek gelir düzeyindeki sporcular arasında farklılaşmaması ($p > 0,05$), rafting sporunda ekonomik koşulların psikolojik süreçler üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir. Bu durum, gelir düzeyinin bireyin spora katılım motivasyonu veya yaralanmaya dair kaygı algısından daha çok sporun yapısal özellikleri, takım dinamikleri, güvenlik algısı ve kişisel spor deneyimi tarafından şekillendiğini düşündürmektedir. Literatürde özellikle risk içeren branşlarda ekonomik faktörlerin psikolojik tepkiler üzerinde sınırlı etkiye sahip olduğu, sporcuların kaygı ve motivasyon düzeylerinin daha çok performans beklentileri, sosyal destek, öz-yeterlik ve kişisel spor geçmişiyle ilişkilendiği belirtilmektedir. Rafting sporunda tüm sporcuların benzer çevresel tehlikelere maruz kalması, aynı güvenlik ekipmanlarını kullanması ve takım içinde benzer rol gerekliliklerine sahip olması, gelir düzeyinin psikolojik değişkenlere yansımamasını açıklayan bir diğer faktördür. Bu bulgular, rafting sporcularının kaygı ve güdülenme düzeylerinde ekonomik farklılıkların belirleyici olmadığını ortaya koymaktadır.

Araştırma bulguları yaş değişkeni ile spor yaralanma kaygısı ve sporda güdülenme puanları arasında anlamlı bir ilişki olmadığını göstermiştir ($p > 0,05$). Bununla birlikte yaş ve spor yaşı arasında pozitif yönlü orta düzey bir ilişki bulunması ($r = 0,441$; $p = 0,001$), rafting sporcularının yaş aldıkça daha uzun süredir sporla uğraştığını ve spor deneyimlerinin arttığını göstermektedir. Bulgular, sporcuların güdülenme düzeyleri ile yaralanma kaygısının bazı alt boyutları arasında pozitif yönlü düşük ilişkiler olduğunu ortaya koymuştur; özellikle sporda güdülenme toplam puanının yeteneğini kaybetme, sosyal desteği kaybetme ve yeniden yaralanma kaygısıyla anlamlı düzeyde ilişkili olması, motivasyonu yüksek sporcuların performansını sürdürememe, ekip içindeki yerini kaybetme veya tekrar sakatlanma ihtimalini daha fazla önemsediklerini göstermektedir. Benzer şekilde içsel düzenleme, bütünleşmiş düzenleme, özdeşim, içe atım ve dışsal düzenleme puanlarının çoğunun yaralanma kaygısının çeşitli alt boyutlarıyla pozitif ilişkiler göstermesi, motivasyonu güçlü sporcuların aynı zamanda spora yönelik beklenti ve sorumluluk algılarının daha yüksek olmasıyla açıklanabilir. Literatürde yaşın motivasyon veya kaygı üzerinde güçlü bir belirleyici olmadığına dair çalışmalar mevcuttur (Priyambodo & Asyanti, 2019; Çakmak, 2019; Dede, 2019), ancak bazı araştırmalar spor yaşı arttıkça yaralanma kaygısının, özellikle yeniden yaralanma ve zayıf algılanma kaygısının arttığını göstermiştir (Aksoy, 2019; Budak et al., 2020; Kayhan et al., 2019; Namlı & Buzdağlı, 2020). Bu durum, sporcuların uzun yıllar içinde daha fazla yaralanma

deneyimine maruz kalmaları ve iyileşme süreçlerinin yaşla birlikte uzaması nedeniyle tekrar sakatlanma olasılığını daha tehdit edici algılamalarıyla açıklanmaktadır. Genel olarak bulgular, yaşın tek başına yaralanma kaygısı veya motivasyon düzeylerini belirlemediğini, ancak spor deneyimi arttıkça yaralanmaya ilişkin hassasiyetin ve spora yönelik sorumluluk bilincinin güçlendiğini göstermektedir.

Rafting sporcularında yapılan regresyon analizi, yaralanma kaygısı toplam puanının sporda güdülenme düzeyini anlamlı biçimde yordadığını göstermiştir. Elde edilen model düşük düzeyde bir varyans açıklasa da (R^2 = .042), yaralanma kaygısı arttıkça motivasyonun da anlamlı bir biçimde yükseldiği görülmektedir (B = 0,417; p = .005). Bu bulgu, risk içeren spor türlerinde kaygının yalnızca olumsuz bir duygu değil, aynı zamanda performans odaklanmasını artıran bir uyarıcı işlevi görebileceğini ortaya koymaktadır. Nitekim literatürde bazı çalışmalar yaralanma kaygısının sporcuyu kaçınma davranışına yönelttiğini belirtirken (Tanyeri, 2019; Adar, 2021), özellikle yüksek risk barındıran ekstrem ve doğa sporlarında orta düzey kaygının sporcuyu dikkatli, kontrollü ve hazırlıklı olmaya yönlendirdiği vurgulanmaktadır (Budak ve ark., 2020; Namlı & Buzdağlı, 2020). Mevcut çalışmada yaralanma kaygısının motivasyonu artırıcı yönde etki göstermesi, rafting sporunun doğası gereği sporcuların risk algısını performans hazırlığının bir parçası olarak değerlendirmesiyle ilişkili olabilir. Yani sporcu, yaralanma riskinin farkına vardıkça daha fazla çaba sarf etme, dikkat yoğunlaştırma ve performansa yönelik motivasyon geliştirme eğiliminde olabilir. Bununla birlikte modelin düşük açıklayıcılığı, güdülenme üzerinde yaralanma kaygısı dışında öz-yeterlik, başarı hedefleri, takım atmosferi, antrenör ilişkisi ve kişisel beklentiler gibi pek çok psikolojik ve çevresel değişkenin etkili olabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla yaralanma kaygısı motivasyonu kısmen artırsa da güdülenmenin çok yönlü bir yapı olduğu ve farklı psikolojik etmenlerle birlikte değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada rafting sporcularının spor yaralanma kaygısı ve sporda güdülenme düzeyleri çeşitli demografik ve sportif değişkenlere göre incelenmiştir. Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, cinsiyetin spor yaralanma kaygısı üzerinde belirleyici bir değişken olduğu, kadın sporcuların toplam kaygı düzeylerinin ve birçok alt boyuttaki kaygılarının erkek sporculardan anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür. Buna karşılık sporculuk düzeyi, gelir düzeyi, yaş ve yaralanma geçmişi gibi değişkenlerin toplam yaralanma kaygısı ve güdülenme üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir. Ayrıca sporda güdülenme ile

bazı yaralanma kaygısı alt boyutları arasında düşük düzeyde pozitif ilişkiler tespit edilmiş, motivasyonu yüksek sporcuların performans kaybı, ekip desteğini yitirme veya yeniden sakatlanma gibi konularda daha duyarlı olduğu anlaşılmıştır. Yaş ile spor yaşı arasındaki olumlu ilişki sporcuların ilerleyen yaşla birlikte deneyim kazandığını göstermektedir; ancak yaşın tek başına kaygı ve güdülenme üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamıştır. Bu sonuçlar rafting sporunun riskli yapısı nedeniyle kaygı ve motivasyon süreçlerinin daha çok bireysel algı, psikolojik dayanıklılık ve branşa özgü koşullarla şekillendiğini göstermektedir.

Kadın sporcular için psikolojik hazırlık programları geliştirilmelidir.

Kadın sporcuların yaralanma kaygısı düzeylerinin yüksek olması, özellikle acı çekme, zayıf algılanma ve yetenek kaybı kaygılarının azaltılmasına yönelik bilişsel-davranışçı temelli programların önemini ortaya koymaktadır. Spor psikologları tarafından düzenli destek verilmesi önerilir.

Rafting kulüplerinde yaralanma önleme ve güvenlik eğitimleri güçlendirilmelidir.

Her seviyedeki sporcular benzer çevresel risklerle karşılaştığından, teknik beceri geliştirme, ekip içi iletişim ve güvenlik protokollerinin standartlaştırılması kaygının azaltılmasına katkı sağlayabilir.

Spor yaşı ve deneyimi artan sporculara yönelik sakatlanma sonrası rehabilitasyon programları güçlendirilmelidir.

Antrenör eğitim programlarında psikolojik dayanıklılık, motivasyon stratejileri ve kaygı yönetimi konularına daha fazla yer verilmesi, sporcuların performans ve güvenlik açısından desteklenmesine katkı sağlayacaktır.

Gelecek araştırmalar farklı su sporları ve farklı bölgelerdeki rafting gruplarıyla karşılaştırmalı yapılmalıdır.

Teşekkür

Bu çalışmayı Tübitak 2209-A üniversite öğrencileri araştırma projeleri destekleme programı kapsamında destekleyen Tübitak'a teşekkür ederiz. Proje no (1919B012413270).

KAYNAKLAR

Acat, B., & Yenilmez, K. (2004). Eğitim fakültesi öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine ilişkin motivasyon düzeyleri. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (12), 125–140.

Adar, Y. (2021). *Güreş sporcularının yaralanma kaygılarının farklı değişkenler açısından incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Edirne.

Aksoy, D. (2019). Spor yaralanmalarında tedavi sonrası durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 21(2), 89–96.

Alemdağ, C., Öncü, E., & Yılmaz, A. K. (2014). Beden eğitimi öğretmeni adaylarının akademik motivasyon ve akademik özyeterlikleri. *Spor Bilimleri Dergisi*, 25(1), 23–35.

Altıntaş, A., & Akalan, C. (2008). Sporcularda motivasyonel iklim ve hedef yönelimi. *Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi*, 19(2), 92–103.

Antunes, A. C., et al. (2005). [Doğa sporlarında kaygı üzerine çalışma]. (Akt. Gürer & Biçer, 2021).

Balcı, S. (2023). Öğretmenliğe ilişkin tutum ve akademik motivasyon: aday öğretmenlere yönelik bir inceleme. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(1), 336–370.

Bektaş, M., & Karagöz, Ş. (2017). Öğretmen adaylarının tutum ve motivasyon düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *International Journal of Academic Value Studies*, 3(15), 154–164.

Brocherie, F., Girard, O., & Millet, G. (2015). [Whitewater sporlarında yaralanma profili]. (Akt. Gürer & Biçer, 2021).

Budak, H., Sanioğlu, A., Keretli, Ö., Durak, A., & Barış, Ö. Z. (2020). Spor yaralanmasının kaygı üzerindeki etkileri. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4(1), 38–47.

Caine, D., & Maffulli, N. (2005). Psychological factors in sports injury. *Sports Medicine*, 35(8), 641–656.

Çetindemir, A., & Cihan, H. (2019). Genç futbolcuların sakatlanma kaygılarının amatör-profesyonel statüye göre incelenmesi. *Spor Eğitim Dergisi*, 3(2), 52–57.

Çiçek, T. (2018). Güzel sanatlar fakültesi öğrencilerinin öz-düzenleme becerileri ve öğrenmede güdülenme düzeylerinin incelenmesi. *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 26–54.

Dede, M. (2019). *Elit güreşçilerde zihinsel dayanıklılık düzeyleri* (Yüksek lisans tezi).

Demir, M. K., & Arı, E. (2013). Öğretmen adaylarının akademik güdülenme düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 9(3), 265–279.

Eroğlu, O., Yıldırım, Y., & Şahan, H. (2017). Spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin akademik öz-yeterlik ve akademik güdülenme düzeyleri. *Türkiye Spor Bilimleri Dergisi*, 1(1), 38–47.

Fox, K., & Riddoch, C. (2000). Motivation and physical activity behavior. *Human Kinetics*.

Gençay, Ö. A., & Gençay, S. (2007). Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine ilişkin motivasyon düzeyleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 241–253.

Gürer, B., & Biçer, T. (2021). Doğa sporlarında yaralanma kaygısı ve motivasyon ilişkisi. *Spor Bilimleri Dergisi*, 32(1), 45–58.

Ivarsson, A., et al. (2013). Psychological risk factors and injury risk in elite soccer. *British Journal of Sports Medicine*, 47, 967–972.

İnan, H., & Kartal, M. (2018). BESYO öğrencilerinin akademik güdülenme düzeyleri. *Social Sciences Studies Journal*, 4(23), 4758–4764.

Jansen, P., Lehmann, J., Fellner, B., Huppertz, G., Loose, O., & Achenbach, L. (2019). Relation of injuries and psychological symptoms in amateur soccer players. *BMJ Open Sport & Exercise Medicine*, 5(1), e000522.

Karayol, M., & Yavuz Eroğlu, S. (2020). Takım ve bireysel sporlarla ilgilenen sporcuların spor yaralanması kaygı durumları. *Spor Eğitim Dergisi*, 4(1), 137–146.

Kayhan, R. F., Yapıcı, A., & Üstün, Ü. D. (2019). Kadın sporcuların yaralanma kaygılarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Sportif Bakış*, 6(1), 276–287.

Koivula, N. (1999). Gender stereotyping in televised media sport coverage. *Sex Roles*, 41(7–8), 589–604.

Maffulli, N., Longo, U. G., Gougoulias, N., Caine, D., & Denaro, V. (2011). Sport injuries: Causes, diagnosis, treatment and prevention. *Sports Medicine*, 41(7), 463–476.

Namlı, S., & Buzdağlı, Y. (2020). Aktif sporcuların yaralanma sonrası kaygı düzeyleri. *Gazi BESBD*, 25(4), 469–480.

Ömür, Y. E., & Nartgün, Ş. S. (2013). Öğretmen adaylarının güdülenme düzeyleri ile mesleki tutumları. *Eğitimde Politika Analizi Dergisi*, 2(2), 41–55.

Piccoloto, A., et al. (2000). [Doğa sporcularında kaygı]. (Akt. Gürer & Biçer, 2021).

Saracaloğlu, A. S., Kumral, O., & Kanmaz, A. (2009). Öğretmen adaylarının yeterlikleri ve akademik güdülenmeleri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 38–54.

Şeker, S. S. (2017). Müzik eğitimi öğrencilerinde akademik güdülenme. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 1465–1484.

Şirin, E. F., Aktop, A., & Çoban, B. (2012). Rafting sporcularında metaforik algılar. *Spormetre*, 10(2), 49–56.

Tanyeri, L. (2019). Farklı branş sporcularında yaralanma kaygısının incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 13(19), 577–591.

Terzi, M., Ünal, M., & Gürbüz, M. Ç. (2012). İlköğretim öğretmen adaylarının güdülenme düzeyleri. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 2(1), 51–60.

Weinberg, R. S., & Gould, D. (2015). *Foundations of sport and exercise psychology* (6th ed.). Human Kinetics.

Yıldırım, R., & Yoldaş, C. (2023). Sınıf öğretmeni adaylarının akademik motivasyonlarının incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(85), 103–117.

VÜCUT GELİŞTİRME SPORCULARINDA SPOR BESİN TAKVİYE İNANCI VE SPORCU DEĞER YÖNELİMİNİN İNCELENMESİ

Melike BAYRAKDAR
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, ORCID: 0009-0002-9451-563X; E-posta: bayrakdarmelike9@gmail.com
Dr. Muhammet KUSAN
2Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, ORCID: 0000-0001-6813-859X; E-posta: muhammetkusan0055@gmail.com

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, vücut geliştirme sporu ile ilgilenen bireylerde spor besin takviyelerine yönelik inanç ile sporcu değer yönelimi arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışma, ilişkisel tarama modeli kapsamında yürütülmüştür. Araştırma grubunu aktif olarak vücut geliştirme sporu yapan sporcular oluşturmaktadır. Veri toplama sürecinde Spor Besin Takviyeleri İnanç Ölçeği ile Sporcu Değer Yönelimi Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde betimsel istatistiklerin yanı sıra, gruplar arası karşılaştırmalar için bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon analizi ile incelenmiş; spor besin takviyelerine yönelik inançların sporcu değer yönelimini yordama düzeyi basit doğrusal regresyon analizi ile değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları, spor besin takviyelerine yönelik inanç düzeylerinin bazı demografik değişkenlere göre farklılaşmadığını, buna karşın besin takviyesi kullanan sporcuların sporcu değer yönelimi düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Özellikle yarışmaseverlik, sorumluluk ve kurallara uyma gibi performans ve disiplinle ilişkili değer boyutlarında daha yüksek düzeyler gözlenmiştir. Ayrıca spor besin takviyelerine yönelik inançlar ile sporcu değer yönelimi arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunduğu ve besin takviyesi inancının sporcu değer yönelimini açıklamada etkili bir değişken olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak, vücut geliştirme sporcularında spor besin takviyelerine yönelik inançların yalnızca beslenme davranışlarıyla sınırlı olmadığı, aynı zamanda sporcuların değer yönelimleriyle de ilişkili olduğu görülmektedir. Bu bulgular, sporculara yönelik beslenme ve eğitim programlarının değer temelli ve etik boyutu da içerecek şekilde planlanmasının önemini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vücut geliştirme, spor besin takviyeleri, inanç, sporcu değer yönelimi

Bu çalışmayı Tübitak 2209-A üniversite öğrencileri araştırma projeleri destekleme programı kapsamında desteklenmiştir. Proje no (1919B012420944).

EXAMINATION OF SPORTS NUTRITION SUPPLEMENT BELIEFS AND ATHLETE VALUE ORIENTATION IN BODYBUILDING ATHLETES

ABSTRACT

The aim of this study was to examine the relationship between beliefs about sports nutritional supplements and athlete value orientation among individuals engaged in bodybuilding. The research was conducted using a relational survey design. The sample consisted of active bodybuilders who voluntarily participated in the study. Data were collected using the Sports Nutritional Supplement Belief Scale and the Athlete Value Orientation Scale. Descriptive statistics were used to summarize participant characteristics, while independent samples t-tests and one-way analysis of variance (ANOVA) were employed to examine differences across demographic and sport-related variables. Relationships between variables were analyzed using Pearson correlation analysis, and the predictive role of supplement beliefs on athlete value orientation was examined through simple linear regression analysis. The findings indicated that beliefs about sports nutritional supplements did not differ according to several demographic variables; however, athletes who reported using nutritional supplements demonstrated higher levels of overall athlete value orientation. In particular, higher scores were observed in performance- and discipline-related value dimensions such as competitiveness, responsibility, and adherence to rules among supplement users. Additionally, beliefs about sports nutritional supplements were positively associated with athlete value orientation, suggesting that stronger supplement beliefs corresponded with higher value orientation levels. Regression analysis further showed that beliefs about sports nutritional supplements were a significant predictor of athlete value orientation, although the explained variance was limited. In conclusion, the findings suggest that beliefs regarding sports nutritional supplements among bodybuilders are not solely related to nutritional behavior, but are also associated with athletes' value orientations. These results highlight the importance of designing nutrition education and counseling programs that go beyond information provision and incorporate value-based and ethical perspectives.

Keywords: Bodybuilding, sports nutritional supplements, belief, athlete value orientation

GİRİŞ

Spor performansı, yalnızca fiziksel antrenman yükü ve teknik yeterlilikle açıklanamayacak çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Özellikle kuvvet ve estetik temelli spor dallarında beslenme stratejileri, performansın sürdürülebilirliği ve vücut kompozisyonunun yönetilmesi açısından kritik bir rol oynamaktadır. Sporcu beslenmesi; enerji dengesinin sağlanması, kas protein sentezinin desteklenmesi ve toparlanma süreçlerinin hızlandırılması bakımından performansın ayrılmaz bir bileşeni olarak kabul edilmektedir (Thomas ve ark., 2016). Bu çerçevede spor besin takviyeleri, sporcuların günlük beslenme düzenlerini desteklemek amacıyla yaygın biçimde kullanılan uygulamalar arasında yer almaktadır. Spor besin takviyeleri; proteinler, amino asitler, kreatin, vitamin–mineral kompleksleri ve çeşitli biyoaktif bileşenleri içeren, normal diyetin tamamlayıcısı olarak tanımlanmaktadır (Maughan ve ark., 2018). Güncel araştırmalar, bu ürünlerin özellikle yüksek yoğunluklu direnç antrenmanı yapan sporcular arasında yaygın biçimde tercih edildiğini göstermektedir (Kerksick ve ark., 2018; Iraki ve ark., 2019). Bununla birlikte takviye kullanımının yalnızca fizyolojik gereksinimlere dayanmadığı; sporcuların bu ürünlerin performans, kas gelişimi ve sağlık üzerindeki etkilerine yönelik inançlarının da kullanım davranışını güçlü biçimde etkilediği belirtilmektedir (Petróczi ve ark., 2021). Vücut geliştirme sporu, kas hipertrofisi, estetik görünüm ve düşük yağ oranı hedeflerinin ön planda olduğu bir branş olması nedeniyle spor besin takviyelerinin en yoğun kullanıldığı spor alanlarından biridir. Protein tozları, kreatin ve amino asit takviyeleri vücut geliştirme sporcuları arasında neredeyse rutin uygulamalar hâline gelmiştir (Antonio ve ark., 2020). Ancak bu kullanımın arkasında yatan temel dinamiklerden biri, söz konusu ürünlerin “olmazsa olmaz” olduğu yönündeki güçlü inanç yapılarıdır. Literatürde bu durum, spor besin takviye inancı kavramı ile açıklanmaktadır (Petróczi & Aidman, 2008).

Spor besin takviye inancı, sporcunun takviye ürünlerin performans, fiziksel gelişim ve sağlık üzerindeki etkilerine yönelik bilişsel değerlendirmelerini ve tutumlarını ifade etmektedir. Bu inanç düzeyinin artması, takviye kullanım sıklığını artırabildiği gibi, bazı durumlarda riskli kullanım davranışlarını ve etik açıdan tartışmalı uygulamalara yönelik toleransı da beraberinde getirebilmektedir (Backhouse ve ark., 2013; Petróczi ve ark., 2021). Bu nedenle spor besin takviyelerine yönelik inançların incelenmesi, yalnızca beslenme davranışlarını değil, aynı zamanda sporcunun değer sistemiyle ilişkili karar alma süreçlerini de anlamayı gerekli kılmaktadır. Bu noktada sporcu davranışlarını açıklamada değer yönelimi kavramı önemli bir teorik çerçeve sunmaktadır. Değer yönelimi, bireyin hangi hedefleri önceliklendirdiğini ve bu hedeflere ulaşırken hangi yolları meşru gördüğünü belirleyen temel inanç sistemleri olarak

tanımlanmaktadır (Rokeach, 1973). Spor bağlamında değer yönelimleri; başarı ve performans odaklılık, kendini gerçekleştirme, sağlık, etik duyarlılık ve sosyal sorumluluk gibi boyutlar üzerinden ele alınmaktadır (Ennis & Chen, 1995; Lee ve ark., 2022).

Vücut geliştirme sporcularında değer yönelimi, spor besin takviyelerine yönelik inançların şekillenmesinde belirleyici bir faktör olabilir. Performans ve sonuç odaklı değer yönelimlerine sahip sporcuların, takviye ürünleri başarıya ulaşmada zorunlu araçlar olarak görme eğiliminde olabileceği; buna karşın sağlık ve etik temelli değerlere önem veren sporcuların takviye kullanımına daha temkinli yaklaşabileceği öne sürülmektedir (Boardley ve ark., 2020). Bu bağlamda spor besin takviye inancı ile sporcu değer yöneliminin birlikte ele alınması, vücut geliştirme sporcularının beslenme ve performans davranışlarını daha bütüncül biçimde açıklama potansiyeline sahiptir.

Bu çalışmanın amacı, vücut geliştirme sporcularında spor besin takviye inancı ile sporcu değer yönelimi arasındaki ilişkiyi incelemektir. Elde edilecek bulguların, sporculara yönelik beslenme eğitimi ve danışmanlık süreçlerinin yalnızca bilgi temelli değil, aynı zamanda değer odaklı ve etik duyarlılığı gözeten bir yaklaşımla yapılandırılmasına katkı sağlaması beklenmektedir.

YÖNTEM

Araştırma Grubu (Evren-Örneklem)

Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanarak değişkenler arası ilişkiler ve değişkenlerinin birbirini nasıl yordadığı incelenecektir. Tarama modellerinde, bir çalışmanın konusunu oluşturan olgular olduğu gibi tanımlanır. Konular üzerinde herhangi bir etki veya değişim söz konusu olmazken, gözlemlerin uygun şekilde yapılması önemlidir (Karasar, 2009). Araştırmanın evrenini vücut geliştirme sporcuları örneklemini ise bu sporcular içerisinden tesadüfi örneklem yöntemi ile seçilen 209 sporcu oluşturmaktadır. Etik kurul onayı “Ondokuz Mayıs Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşerî Bilimleri Etik Kurulu” tarafından 30.05.2025 tarih 2025-676 sayılı kararı ile alınmıştır.

Veri Toplama Araçları:

Spor Besin Takviyeleri İnanç Ölçeği

Araştırmada sporcuların besin takviyelerine yönelik inanç düzeylerini belirlemek amacıyla Hurst, Foad, Coleman ve Beedie (2017) tarafından geliştirilen ve Karafil, Ulaş ve Atay (2021) tarafından Türkçeye uyarlanan Spor Besin Takviyeleri İnanç Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek toplam 6 maddeden oluşmakta olup tek boyutlu bir yapıya sahiptir. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Maddeler “Kesinlikle katılmıyorum” (1) ile “Kesinlikle katılıyorum” (6)

arasında derecelendirilen altılı Likert tipi bir ölçektir. Ölçekten alınan yüksek puanlar, sporcuların besin takviyelerine yönelik inanç düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin Türkçe formunun güvenirlik analizinde Cronbach alfa katsayısı 0,912 olarak rapor edilmiştir ve ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu belirtilmiştir.

Sporcu Değer Yönelimi Ölçeği

Sporcuların değer yönelimlerini belirlemek amacıyla Yıldız ve Güven (2013) tarafından geliştirilen Sporcu değer yönelimi ölçeği (SDYÖ) kullanılmıştır. Ölçek 22 maddeden oluşmakta ve yarışmaseverlik, sportmenlik, sorumluluk ve kurallara uyma olmak üzere dört alt boyut içermektedir. Ölçek beşli Likert tipinde olup "Hiç katılmıyorum" (1) ile "Tamamen katılıyorum" (5) arasında puanlanmaktadır. Ölçekte yer alan 6 madde ters kodlanmaktadır. Ölçekten elde edilen yüksek puanlar, sporcuların spora ilişkin değer yönelimlerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin geneline ait Cronbach alfa katsayısı 0,814 olup, alt boyutlara ilişkin güvenirlik katsayılarının kabul edilebilir düzeyde olduğu rapor edilmiştir

Verilerin Analizi:

Araştırmada bireylerin ölçek maddelerine verdiği cevapların iç tutarlılığını kontrol etmek amacı ile güvenirlilik katsayıları (cronbach alpha) hesaplanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların ölçek maddelerine verdikleri cevaplara ait iç tutarlılık katsayıları

Ölçek	İç Tutarlılık Katsayısı	Değerlendirme
Spor besin takviyeleri inanç ölçeği	0,963	Yüksek Düzeyde Güvenilir
Sporcu değer yönelimi ölçeği	0,843	Yüksek Düzeyde Güvenilir
Yarışmaseverlik	0,557	Düşük Düzeyde Güvenilir
Sportmenlik	0,688	Orta Düzeyde Güvenilir
Sorumluluk	0,881	Yüksek Düzeyde Güvenilir
Kurallara uyma	0,502	Düşük Düzeyde Güvenilir

Verilerin istatistiksel değerlendirilmesinde öncelikle normallik varsayımı Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri ile incelenmiştir ($p > 0,05$). Çalışmada ölçek toplam puanlarının cinsiyet, besin takviyesi kullanma ve daha önce yasaklı madde kullanma durumuna göre farklılık gösterip göstermediği Student t testi ile; gelir düzeyine göre farklılık gösterip göstermediği ise Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ve gerekli durumlarda Tukey çoklu karşılaştırma testi ile belirlenmiştir. Değişkenler arası ilişkiler Pearson korelasyon katsayısı denklemi ise regresyon analizi ile analiz edilmiştir. Tüm istatistiksel hesaplamalarda SPSS 26.0 paket programı kullanılmıştır. Araştırma bulguları n(%), ortalama ve standart sapma değerleri ile raporlanmış olup, istatistiksel anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Araştırmaya gönüllü olarak katılan bireylerin demografik özelliklerine göre dağılımları Şekil 1'de verilmiştir.

Tablo 2. *Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin frekans yüzde dağılımları*

Cinsiyet	n	%	Besin takviyesi kullanma	n	%
Kadın	62	29,7	Evet	127	60,8
Erkek	147	70,3	Hayır	82	39,2
Toplam	209	100,0	Toplam	209	100,0

Gelir Düzeyi	n	%	Daha önce yasaklı madde kullanma	n	%
Düşük(gelir<gider)	15	7,2	Evet	11	5,3
Orta(gelir=gider)	152	72,7	Hayır	198	94,7
Yüksek(gelir>gider)	42	20,1	Toplam	209	100,0
Toplam	209	100,0			

Araştırmaya gönüllü olarak katılan bireylerin %70,3'ü erkek, %29,7'si kadındır. Katılımcıların %60,8'i besin takviyesi kullandığını, %39,2'si ise kullanmadığını belirtmiştir. Gelir düzeyine ilişkin dağılım incelendiğinde, bireylerin %72,7'sinin orta, %20,1'inin yüksek ve %7,2'sinin düşük gelir düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca katılımcıların %5,3'ü daha önce yasaklı madde kullandığını, %94,7'si ise kullanmadığını ifade etmiştir (Tablo 2).

Tablo 3. Cinsiyete göre vücut geliştirme sporcularında spor besin takviye inancı ve sporcu değer yönelim düzeyi

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Cinsiyet	n	Ortalama	SS	P
Spor besin takviyeleri inanç ölçeği	Kadın	62	25,15	8,57	0,237
	Erkek	147	26,64	8,20	
Sporcu değer yönelimi ölçeği	Kadın	62	85,95	13,64	0,870
	Erkek	147	86,26	11,74	
Yarışmaseverlik	Kadın	62	22,90	4,29	0,960
	Erkek	147	22,93	3,57	
Sportmenlik	Kadın	62	29,02	5,08	0,438
	Erkek	147	28,43	4,87	
Sorumluluk	Kadın	62	20,35	4,50	0,397
	Erkek	147	20,91	3,98	
Kurallara uyma	Kadın	62	11,90	2,48	0,968
	Erkek	147	11,72	2,98	

Spor besin takviye inancı ve sporcu değer yönelimi toplam puanları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir ($p > 0,05$) (Tablo 3).

Tablo 4. Besin takviyesi kullanma durumuna göre vücut geliştirme spor besin takviye inancı ve sporcu değer yönelim düzeyi

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Besin takviyesi kullanma	n	Ortalama	SS	P
Spor besin takviyeleri inanç ölçeği	Evet	127	28,09	7,31	<0,001
	Hayır	82	23,26	8,97	
Sporcu değer yönelimi ölçeği	Evet	127	87,65	11,67	0,030
	Hayır	82	83,88	12,97	
Yarışmaseverlik	Evet	127	23,51	3,62	0,005
	Hayır	82	22,01	3,87	
Sportmenlik	Evet	127	28,94	4,86	0,231
	Hayır	82	28,09	5,03	
Sorumluluk	Evet	127	21,24	4,12	0,043
	Hayır	82	19,99	4,69	
Kurallara uyma	Evet	127	14,96	2,48	0,033
	Hayır	82	13,79	2,98	

Besin takviyesi kullanma durumuna göre toplam spor besin takviyeleri inanç puanı, sporcu değer yönelimi toplam puanı ile yarışmaseverlik, sorumluluk ve kurallara uyma alt boyutlarında besin takviyesi kullanan sporcular lehine anlamlı farklılıklar görülürken, Sportmenlik alt boyutunda herhangi bir farklılık saptanmamıştır ($p < 0,05$) (Tablo 4).

Tablo 5. Daha önce yasaklı madde kullanma durumuna göre vücut geliştirme spor besin takviye inancı ve sporcu değer yönelim düzeyi

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Yasaklı madde kullanma	n	Ortalama	SS	P
Spor besin takviyeleri inanç ölçeği	Evet	11	27,64	8,59	0,557
	Hayır	198	26,12	8,33	
Sporcu değer yönelimi ölçeği	Evet	11	87,36	11,72	0,741
	Hayır	198	86,10	12,36	
Yarışmaseverlik	Evet	11	22,91	3,88	0,456
	Hayır	198	22,97	3,71	
Sportmenlik	Evet	11	29,55	3,90	0,519
	Hayır	198	28,56	4,88	
Sorumluluk	Evet	11	20,36	3,98	0,764
	Hayır	198	20,77	4,41	
Kurallara uyma	Evet	11	14,54	2,62	0,642
	Hayır	198	13,80	2,22	

Yasaklı madde kullanma durumuna göre toplam puan ile yarışmaseverlik, sorumluluk, sportmenlik ve kurallara uyma alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (p > 0,05) (Tablo 5).

Tablo 6. Gelir düzeyine göre vücut geliştirme sporcularında spor besin takviye inancı ve sporcu değer yönelim düzeyi

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Gelir Düzeyi	n	Ortalama	SS	P
Spor besin takviyeleri inanç ölçeği	Düşük(gelir<gider)	15	26,87	7,37	0,750
	Orta(gelir=gider)	152	25,93	7,96	
	Yüksek(gelir>gider)	42	26,93	9,44	
Sporcu değer yönelimi ölçeği	Düşük(gelir<gider)	15	89,60	7,28	0,333
	Orta(gelir=gider)	152	86,36	12,08	
	Yüksek(gelir>gider)	42	84,26	14,31	
Yarışmaseverlik	Düşük(gelir<gider)	15	23,67	2,02	0,702
	Orta(gelir=gider)	152	22,82	3,66	
	Yüksek(gelir>gider)	42	23,02	4,67	
Sportmenlik	Düşük(gelir<gider)	15	30,53	3,91	0,117
	Orta(gelir=gider)	152	28,71	4,84	
	Yüksek(gelir>gider)	42	27,55	5,44	
Sorumluluk	Düşük(gelir<gider)	15	21,93	4,19	0,304
	Orta(gelir=gider)	152	20,84	4,43	
	Yüksek(gelir>gider)	42	20,43	4,87	
Kurallara uyma	Düşük(gelir<gider)	15	13,47	2,13	0,231
	Orta(gelir=gider)	152	13,99	2,44	
	Yüksek(gelir>gider)	42	14,26	3,21	

Gelir düzeyine göre spor besin takviyeleri inanç puanı ile sporcu değer yönelimi toplam puanı ve alt boyutları olan yarışmaseverlik, sorumluluk, sportmenlik ve kurallara uyma değişkenlerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (p > 0,05) (Tablo 6).

Tablo 7. Katılımcıların yaşı, spor yaşı, spor besin takviye inancı ve sporcu değer yönelimi düzeyi arasındaki ilişkiye ait korelasyon tablosu

		Spor besin takviyeleri inanç ölçeği	Sporcu değer yönelimi ölçeği	Yarışmaseverlik	Sportmenlik	Sorumluluk	Kurallara uyma
Yaş	r	-0,019	0,143	0,047	0,165	0,100	0,130
	p	0,779	0,039	0,499	0,017	0,149	0,061
Spor yaşı	r	-0,099	-0,082	-0,057	-0,110	-0,059	-0,071
	p	0,157	0,242	0,416	0,117	0,398	0,309
Spor besin takviyeleri	r		0,262	0,372	0,146	0,223	0,273
	p		0,000	0,000	0,035	0,001	0,000

inanç ölçeği					

Araştırma bulguları, spor yaşı değişkeni ile spor besin takviyeleri inanç puanı, sporcu değer yönelimi toplam puanı ve alt boyutlar olan yarışmaseverlik, sportmenlik, sorumluluk ve kurallara uyma arasında anlamlı bir ilişki olmadığını göstermiştir ($p > 0,05$). Buna karşılık, spor besin takviyeleri inanç ölçeği toplam puanı, sporcu değer yönelimi ($r = 0,262$; $p = 0,000$), yarışmaseverlik ($r = 0,372$; $p = 0,000$), sportmenlik ($r = 0,146$; $p = 0,035$), Sorumluluk ($r = 0,223$; $p = 0,001$) ve Kurallara Uyma ($r = 0,273$; $p = 0,000$) ile pozitif yönlü düşük düzeyde ilişkiler göstermiştir. Ayrıca sporcu değer yönelimi ile yaş ($r = 0,143$; $p = 0,499$), spor yaşı ($r = 0,242$; $p = 0,416$) ve alt boyutların çoğu arasında istatistiksel olarak anlamlı olmayan ilişkiler görülmüştür ($p > 0,05$) (Tablo 7).

Tablo 8. Spor besin takviyeleri inanç düzeyinin sporcu değer yönelimi üzerindeki yordayıcı etkisine ilişkin basit doğrusal regresyon analizi sonuçları

Değişken	**B**	**Std. Hata**	***R²***	**t**	**p**
Sabit	76,032	2,725		27,899	<0,001
Spor besin takviyeleri inanç ölçeği	0,387	0,099	0,069	3,902	<0,001

Yapılan basit regresyon analizine göre, spor besin takviyeleri inanç puanının sporcu değer yönelimi puanını anlamlı düzeyde yordadığı bulunmuştur ($F(1,207) = 15,222, p< 0,001$). Modelin açıkladığı varyans düşük düzeyde olup $R^2 = 0,069$ olarak hesaplanmıştır. Regresyon katsayıları incelendiğinde, spor besin takviyeleri inanç puanının sporcu değer yönelimi üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisinin olduğu görülmektedir ($B = 0,387$; $\beta = 0,262$; $t = 3,902$; $p < 0,001$). Bu bulgu, spor besin takviyeleri inancındaki artışın sporcu değer yönelimi düzeyinin de artmasıyla ilişkili olduğunu göstermektedir (Tablo 8).

TARTIŞMA

Bu araştırmada spor besin takviyeleri inancı ile sporcu değer yönelimi arasındaki ilişkiler; demografik değişkenler, sporla ilişkili özellikler ve davranışsal faktörler çerçevesinde incelenmiştir. Elde edilen bulgular, sporcuların besin takviyelerine yönelik inançlarının ve spora ilişkin psikolojik yapıların büyük ölçüde bireysel ve sportif özellikler doğrultusunda şekillendiğini göstermektedir.

Araştırma sonuçları, spor besin takviyeleri inancı ile sporda değer yönelimi düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşmadığını ortaya koymuştur. Bu bulgu, kadın ve erkek sporcuların besin takviyelerine yönelik inançları ve spora ilişkin değer yönelimi düzeyleri açısından benzer özellikler sergilediğini göstermektedir. Spor ortamında bireylerin performans beklentileri,

kişisel hedefleri ve spora yükledikleri anlamın, cinsiyet faktöründen daha belirleyici olabileceği söylenebilir. Literatürde sporcularda değer yönelimi düzeylerinin kadın ve erkek sporcular arasında belirgin biçimde ayrışmadığını ortaya koyan çalışmalar bu bulguyu desteklemektedir (Tongo, 2020). Benzer şekilde spor besin takviyelerine yönelik tutum ve inançların da cinsiyetten ziyade bireyin spor geçmişi, performans hedefleri ve bilgi düzeyiyle ilişkili olduğu ifade edilmektedir (Hurst ve ark., 2017; Petróczi & Aidman, 2008). Bu bağlamda elde edilen sonuçlar, cinsiyetin spor besin takviyesi inancı ve sporda değer yönelimi üzerinde tek başına belirleyici bir değişken olmadığını göstermektedir.

Araştırmada sporda değer yönelimi ve spor besin takviyeleri inancı düzeylerinin sporculuk düzeyine göre de farklılaşmadığı belirlenmiştir. Bu durum, vücut geliştirme gibi bireysel ve performans odaklı spor branşlarında amatör ya da lisanslı sporcu olmanın, sporcuların değer yönelimi düzeyleri ve besin takviyelerine yönelik inançları üzerinde belirleyici bir rol oynamayabileceğini düşündürmektedir. Nitekim literatürde sporda değer yöneliminin daha çok bireyin kişisel hedefleri, içsel motivasyon kaynakları ve spora yüklediği anlamla ilişkili olduğu; sporculuk düzeyinin bu psikolojik yapıları her zaman net biçimde ayırt edemediği belirtilmektedir (Arıburun & Aşçı, 2005). Bu sonuçlar, sporculuk düzeyinden bağımsız olarak sporcuların benzer değer yönelimi dinamiklerine ve besin takviyelerine yönelik inançlara sahip olabileceğini ortaya koymaktadır.

Gelir düzeyine göre yapılan değerlendirmelerde, spor besin takviyeleri inanç düzeyi ile sporcu değer yönelimi toplam puanı ve yarışmaseverlik, sorumluluk, sportmenlik ve kurallara uyma alt boyutlarında anlamlı bir farklılaşma gözlenmemiştir. Bu bulgu, sporcuların besin takviyelerine yönelik inançlarının ve spora ilişkin değer yönelimlerinin ekonomik koşullardan büyük ölçüde bağımsız olarak şekillendiğine işaret etmektedir. Ervin ve arkadaşlarının (1999) yüksek gelir grubundaki bireylerin besin destek ürünlerini daha fazla kullandığını bildiren bulgularına karşın, günümüzde spor besin takviyelerinin daha erişilebilir hâle gelmesi bu ilişkinin zayıflamasına neden olmuş olabilir. Türkiye bağlamında yapılan çalışmalar da gelir düzeyinin sporcuların besin takviyesi kullanımına ve bu ürünlere yönelik inançlarına tek başına yön veren bir değişken olmadığını desteklemektedir (Oruç, Özde & Anul, 2020).

Besin takviyesi kullanma durumuna göre elde edilen bulgular, besin takviyesi kullanan sporcuların spor besin takviyeleri inanç düzeylerinin ve sporcu değer yönelimi toplam puanlarının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Özellikle yarışmaseverlik, sorumluluk ve kurallara uyma alt boyutlarında bu farklılaşmanın belirgin olduğu, buna karşın sportmenlik alt boyutunda benzer düzeylerin korunduğu görülmektedir. Bu durum, takviye kullanan

sporcuların rekabetçi yapı, disiplin ve sorumluluk gibi performans odaklı değerlere daha fazla önem verdiğini; etik duyarlılığı temsil eden sportmenlik değerinin ise takviye kullanımından görece bağımsız kaldığını düşündürmektedir. Göral, Saygın ve Karacabey (2010) ile Öztürk'ün (2006) bulguları da performans ve sonuç odaklı yaklaşımların takviye kullanım eğilimiyle ilişkili olabileceğini göstermektedir.

Yasaklı madde kullanma durumuna göre yapılan incelemelerde, spor besin takviyeleri inancı ve sporcu değer yönelimi düzeylerinin benzer özellikler gösterdiği belirlenmiştir. Bu bulgu, besin takviyelerine yönelik inancın doğrudan yasaklı madde kullanımına eşlik eden bir yapı olmadığını ortaya koymaktadır. Literatürde de besin takviyeleri ile yasaklı maddeler arasındaki ilişkinin doğrudan değil, bireyin değer sistemi ve etik algısı aracılığıyla dolaylı biçimde şekillendiği ifade edilmektedir (Şemşek, Yüktaşır & Şemşek, 2010).

Korelasyon analizleri, yaş değişkeninin spor besin takviyeleri inancı ve sporcu değer yönelimi ile doğrudan ilişkili olmadığını, buna karşın yaş ile spor yaşı arasında belirgin bir ilişki bulunduğunu göstermiştir. Bu durum, yaşın artmasıyla birlikte spor deneyiminin arttığını; ancak yaşın tek başına besin takviyesi inancı veya değer yönelimi üzerinde belirleyici bir rol oynamadığını ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Karaağaç ve Çakır (2021), spor salonlarına giden bireylerde yaş değişkeninin beslenme tutumları üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmadığını bildirmiştir.

Araştırmanın önemli bulgularından biri, spor besin takviyeleri inanç düzeyi ile sporcu değer yönelimi ve alt boyutları arasında pozitif yönlü ancak düşük düzeyde ilişkilerin bulunmasıdır. Bu sonuç, besin takviyelerine yönelik inançların sporcu değerleriyle ilişkili olduğunu; ancak bu ilişkinin güçlü bir belirleyicilik düzeyinde olmadığını göstermektedir. Değer yönelimlerinin bireyin davranışlarını ve karar alma süreçlerini etkileyen çok boyutlu yapılar olduğu dikkate alındığında (Hitlin & Piliavin, 2004), besin takviyesi inancının sporcu değer sistemiyle sınırlı fakat anlamlı bir bağ kurduğu söylenebilir.

Regresyon analizi sonuçları, spor besin takviyeleri inancının sporcu değer yönelimini açıklamada anlamlı bir rol oynadığını; ancak bu etkinin sınırlı düzeyde kaldığını ortaya koymuştur. Bu durum, sporcu değer yöneliminin yalnızca beslenme ve performans beklentileriyle değil; sosyal, kültürel ve ahlaki faktörlerle birlikte şekillendiğini vurgulayan literatürle uyumludur (Tongo, 2020; Çalışkan & Karademir, 2014).

Sonuç olarak bu çalışma, spor besin takviyeleri inancının demografik değişkenlerden çok, sporcuların takviye kullanım davranışları ve değer yönelimleriyle ilişkili olduğunu

göstermektedir. Bulgular, sporculara yönelik beslenme ve eğitim programlarının yalnızca bilgi aktarımına odaklanmak yerine, sporcuların değer sistemlerini ve davranışsal eğilimlerini dikkate alan bütüncül bir yaklaşımla yapılandırılması gerektiğine işaret etmektedir.**SONUÇ**

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada vücut geliştirme sporu ile ilgilenen bireylerin spor besin takviyelerine yönelik inançları ile sporcu değer yönelimleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bulgular, spor besin takviyeleri inanç düzeylerinin demografik değişkenlerden ziyade sporcuların takviye kullanım durumu ve değer yönelimleriyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Besin takviyesi kullanan sporcuların sporcu değer yönelimi toplam puanı ile yarışmaseverlik, sorumluluk ve kurallara uyma alt boyutlarında daha yüksek puanlara sahip olduğu belirlenmiştir. Ayrıca spor besin takviyeleri inanç düzeyinin sporcu değer yönelimini düşük düzeyde ancak anlamlı biçimde yordadığı saptanmıştır. Bu sonuçlar, besin takviyelerine yönelik inançların sporcu değer sistemiyle ilişkili bir yapı olduğunu ortaya koymaktadır.

Öneriler

Araştırma bulguları doğrultusunda, sporculara yönelik beslenme eğitimlerinin yalnızca bilgi aktarımına odaklanmaması, değer yönelimlerini de içerecek şekilde planlanması önerilmektedir. Besin takviyesi kullanan sporcular için bilinçli kullanım ve olası riskler konusunda uzman destekli bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır. Ayrıca sportmenlik değerini güçlendirmeye yönelik eğitim ve farkındalık programlarının geliştirilmesi, spor ortamında etik duyarlılığın artırılmasına katkı sağlayacaktır.

Teşekkür

Bu çalışmayı Tübitak 2209-A üniversite öğrencileri araştırma projeleri destekleme programı kapsamında destekleyen Tübitak'a teşekkür ederiz. Proje no (1919B012420944).

KAYNAKLAR

Antonio, J., Candow, D. G., Forbes, S. C., Gualano, B., Jagim, A. R., Kreider, R. B., Rawson, E. S., Smith-Ryan, A. E., VanDusseldorp, T. A., Willoughby, D. S., & Kerksick, C. M. (2020). Common questions and misconceptions about creatine supplementation: What does the scientific evidence really show? Journal of the International Society of Sports Nutrition, 17(1), 1–17. https://doi.org/10.1186/s12970-020-00360-5

Backhouse, S. H., Whitaker, L., & Petróczi, A. (2013). Gateway to doping? Supplement use in the context of preferred competitive situations, doping attitudes, beliefs, and norms. Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports, 23(2), 244–252. https://doi.org/10.1111/j.1600-0838.2011.01374.x

Boardley, I. D., Smith, A. L., Mills, J. P., Grix, J., & Wynne, C. (2020). Empowering athletes to be clean: Values-based education as a tool to prevent doping. Sport Management Review, 23(2), 1–13. https://doi.org/10.1016/j.smr.2019.09.002

Çalışkan, H., & Karademir, Ç. (2014). Değer yönelimleri ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması. Değerler Eğitimi Dergisi, 12(28), 47–68.

Ennis, C. D., & Chen, A. (1995). Teachers' value orientations in curriculum decision making. Journal of Curriculum and Supervision, 10(4), 338–356.

Ervin, R. B., Wright, J. D., & Kennedy-Stephenson, J. (1999). Use of dietary supplements in the United States, 1988–94. Vital and Health Statistics Series 11, 244, 1–14.

Göral, K., Saygın, Ö., & Karacabey, K. (2010). Amatör ve profesyonel futbolcuların beslenme bilgi düzeylerinin incelenmesi. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 7(1), 836–849.

Hitlin, S., & Piliavin, J. A. (2004). Values: Reviving a dormant concept. Annual Review of Sociology, 30, 359–393. https://doi.org/10.1146/annurev.soc.30.012703.110640

Hurst, P., Foad, A., Coleman, D., & Beedie, C. (2017). Athletes' beliefs about nutritional supplements: A cross-cultural investigation. Journal of Sports Sciences, 35(14), 1411–1419. https://doi.org/10.1080/02640414.2016.1225972

Iraki, J., Fitschen, P., Espinar, S., & Helms, E. (2019). Nutrition recommendations for bodybuilders in the off-season: A narrative review. Sports, 7(7), 154. https://doi.org/10.3390/sports7070154

Karaağaç, G., & Çakır, E. (2021). Spor salonlarına giden bireylerin sağlıklı beslenme tutumları ve sosyal görünüş kaygı düzeylerinin belirlenmesi. Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 23(3), 85–93.

Karafil, İ., Ulaş, M., & Atay, E. (2021). Spor besin takviyeleri inanç ölçeği: Spor bilimleri alanında öğrenim gören üniversite öğrencilerine yönelik geçerlik ve güvenirlik çalışması. Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 26(1), 17–31.

Karasar, N. (2009). Bilimsel arastirma yontemi: Kavramlar-ilkeler-teknikler. Ankara: Nobel Yayin Dağitim.

Kerksick, C. M., Wilborn, C. D., Roberts, M. D., Smith-Ryan, A. E., Kleiner, S. M., Jäger, R., Collins, R., Cooke, M., Davis, J. N., Galvan, E., Greenwood, M., Lowery, L. M., Wildman, R., Antonio, J., & Kreider, R. B. (2018). ISSN exercise & sports nutrition review update: Research & recommendations. Journal of the International Society of Sports Nutrition, 15(1), 1–57. https://doi.org/10.1186/s12970-018-0242-y

Lee, J. S., Whitehead, J., & Ntoumanis, N. (2022). Moral identity and values in sport: A systematic review. Psychology of Sport and Exercise, 58, 102078. https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2021.102078

Lemyre, P. N., Roberts, G. C., & Ommundsen, Y. (2002). Achievement goal orientations, perceived ability, and sportspersonship in youth soccer. *Journal of applied sport psychology*, 14(2), 120-136.

Maughan, R. J., Burke, L. M., Dvorak, J., Larson-Meyer, D. E., Peeling, P., Phillips, S. M., Rawson, E. S., Walsh, N. P., Garthe, I., Geyer, H., Meeusen, R., van Loon, L. J. C., Shirreffs, S. M., Spriet, L. L., Stuart, M., Vernec, A., Currell, K., Ali, V. M., Budgett, R. G., … Engebretsen, L. (2018). IOC consensus statement: Dietary supplements and the high-performance athlete. British Journal of Sports Medicine, 52(7), 439–455. https://doi.org/10.1136/bjsports-2018-099027

Oruç, G., Özde, E., & Anul, N. (2020). Spor salonunda spor yapan kişilerde gıda takviyesi kullanım durumunun saptanması. Sağlık ve Yaşam Bilimleri Dergisi, 2(2), 43–48.

Öztürk, A. (2006). Profesyonel ve amatör futbolcuların beslenme alışkanlıkları ve vücut bileşimleri (Yüksek lisans tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Petróczi, A., & Aidman, E. (2008). Psychological drivers in doping: The life-cycle model of performance enhancement. International Review of Sport and Exercise Psychology, 1(1), 54–70. https://doi.org/10.1080/17509840701827414

Petróczi, A., Backhouse, S. H., Barkoukis, V., Brand, R., Elbe, A.-M., Lazuras, L., & Lucidi, F. (2021). A call for policy guidance on supplement use in sport. International Journal of Sport Policy and Politics, 13(2), 1–15. https://doi.org/10.1080/19406940.2020.1868410

Rokeach, M. (1973). The nature of human values. Free Press.

Şemşek, Ö., Yüktaşır, B., & Şemşek, S. (2010). Ergojenik yardımcı olarak kullanılan besin suplementleri. Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 1(3), 74–81.

Thomas, D. T., Erdman, K. A., & Burke, L. M. (2016). Position of the Academy of Nutrition and Dietetics, Dietitians of Canada, and the American College of Sports Medicine: Nutrition and athletic performance. Journal of the Academy of Nutrition and Dietetics, 116(3), 501–528. https://doi.org/10.1016/j.jand.2015.12.006

Tongo, G. Ç. (2020). Sporda değerler, hedef yönelimleri ve ahlaki karar alma tutumlarının incelenmesi.

Yıldız, M., & Güven, Ö. (2013). Sporcu değer yönelimi ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. Değerler Eğitimi Dergisi, 11(26), 7–34.

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN ÇOCUKLARIN EBEVEYNLERİNDE SOSYAL DESTEK, PSİKOLOJİK DAYANIKLILIK VE İYİ OLUŞ İLİŞKİSİ

Dilara TANFER TEK

İstanbul Aydın Üniversitesi

E-posta Adresi – dilaratanfertek@outlook.com

https://orcid.org/0009-0009-6974-4685

ÖZET

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) tanılı çocuğa sahip aileler, yaşamın birçok alanında uzun süreli ve çok boyutlu psikososyal yüklerle karşı karşıya kalmaktadır (American Psychiatric Association, 2013). Bu çalışma, OSB tanılı çocuğu olan ebeveynlerde algılanan sosyal destek ve psikolojik dayanıklılığın, psikolojik iyi oluş üzerindeki rolünü aile danışmanlığı ve psikoloji perspektifinden ele almayı amaçlamaktadır. Araştırma, yüksek lisans bitirme tezi kapsamında yürütülmüş olup ebeveynlerin öznel deneyimlerini ve psikososyal uyum süreçlerini anlamaya odaklanmaktadır. Bulgular, ailelerin iyi oluş düzeylerinin yalnızca bireysel psikolojik özelliklerle değil; sosyal çevre, aile içi ilişkiler, bakım yükünün paylaşımı ve destek sistemlerine erişimle yakından ilişkili olduğunu göstermektedir (Walsh, 2016; Özmete & Bayraklı, 2017). Sosyal destek, ebeveynlerin yalnızlık algısını azaltan, dayanıklılığı güçlendiren ve yaşam anlamını yeniden yapılandırmalarına katkı sağlayan temel bir koruyucu faktör olarak öne çıkmaktadır (Hastings & Taunt, 2002). Çalışma, aile danışmanlığı uygulamalarında destekleyici çevrelerin güçlendirilmesi, psikolojik dayanıklılığın sistematik olarak ele alınması ve aile merkezli müdahalelerin yaygınlaştırılması gerekliliğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Otizm Spektrum Bozukluğu, Aile Danışmanlığı, Sosyal Destek, Psikolojik Dayanıklılık, Psikolojik İyi Oluş

1. GİRİŞ

Otizm Spektrum Bozukluğu, yalnızca tanıyı alan bireyi değil, aynı zamanda aile sisteminin tamamını etkileyen gelişimsel bir durumdur (American Psychiatric Association, 2013). Tanı süreciyle birlikte aileler belirsizlik, yoğun bakım sorumluluğu, toplumsal dışlanma ve gelecek kaygısı gibi çok katmanlı stresörlerle karşı karşıya kalmaktadır (Karadağ & Danışman, 2019). Özellikle ebeveynler, çocuklarının gereksinimlerini karşılamaya çalışırken kendi psikolojik ihtiyaçlarını ikinci plana atabilmekte ve bu durum uzun vadede iyi oluş düzeylerinde düşüşe yol açabilmektedir (Özdemir & Karabulut, 2018).

Aile danışmanlığı ve psikoloji literatüründe iyi oluş, yalnızca stresin yokluğu değil; bireyin yaşamdan anlam bulması, ilişkilerinde tatmin yaşaması ve duygusal dengeyi sürdürebilmesi olarak ele alınmaktadır (Seligman, 2011; Keyes, 2002). Bu bağlamda algılanan sosyal destek

ve psikolojik dayanıklılık, OSB tanılı çocuğu olan ailelerin uyum süreçlerini belirleyen temel faktörler arasında yer almaktadır (Diener et al., 2015; Walsh, 2016).

Bu çalışma, OSB tanılı çocuğu olan ebeveynlerin yaşantılarını nicel verilerin ötesine geçerek sosyal ve psikolojik bağlamda değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

2. DENEYSEL ÇALIŞMALAR (UYGULAMALAR)

Bu çalışma, İstanbul Aydın Üniversitesi Aile Danışmanlığı Yüksek Lisans Programı kapsamında yürütülen bitirme tezine dayanmaktadır. Araştırma sürecinde, OSB tanılı çocuğu olan ebeveynlerin psikososyal deneyimleri sosyal destek ve psikolojik dayanıklılık çerçevesinde ele alınmıştır (Walsh, 2016). Çalışma gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleştirilmiş ve katılımcılardan etik onam alınmıştır. Araştırmanın temel yaklaşımı, ebeveynlerin yaşadıkları güçlükleri bireysel stres tepkilerinin ötesinde, aile sistemi ve sosyal çevreyle etkileşimleri bağlamında değerlendirmektir (Hastings & Taunt, 2002).

2.1. Araştırma Grubu

Araştırma grubunu OSB tanılı çocuğu bulunan ebeveynler oluşturmaktadır. Katılımcılar farklı yaş ve sosyo-demografik özelliklere sahip ailelerden oluşmakta olup, bu çeşitlilik ebeveyn deneyimlerinin çok boyutlu yapısının anlaşılmasına katkı sağlamıştır (Greeff & Van der Walt, 2010).

2.2. Veri Toplama Araçları ve Süreç

Araştırmada, ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek, psikolojik dayanıklılık ve psikolojik iyi oluş düzeylerini değerlendirmeye yönelik ölçme araçları kullanılmıştır. Sosyal destek algısı Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ile değerlendirilmiş (Zimet et al., 1988), psikolojik dayanıklılık Kısa Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği aracılığıyla ele alınmıştır (Smith et al., 2008). Psikolojik iyi oluş, PERMA modeli çerçevesinde çok boyutlu bir yapı olarak değerlendirilmiştir (Seligman, 2011).

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Elde edilen bulgular, OSB tanılı çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik iyi oluşlarının tek bir değişkenle açıklanamayacak kadar çok boyutlu olduğunu ortaya koymaktadır (Özmete & Bayraklı, 2017). Ailelerin iyi oluş deneyimleri; sosyal çevreden alınan destek, bakım sorumluluğunun paylaşımı, eş ilişkisi, geniş aile tutumları ve profesyonel desteklere erişim gibi faktörlerle doğrudan ilişkilidir (Walsh, 2016).

Algılanan sosyal destek düzeyi yüksek olan ebeveynlerin, yaşadıkları güçlükleri daha anlamlı bir çerçevede ele aldıkları ve çocuklarının tanısını yaşamlarının merkezinde yıkıcı bir unsur olarak değil, yönetilebilir bir süreç olarak konumlandırabildikleri görülmektedir (Hastings &

Taunt, 2002). Sosyal destek, ebeveynlerin yalnızlık algısını azaltmakta; baş etme becerilerini ve psikolojik dayanıklılıklarını güçlendirmektedir (Greeff & Van der Walt, 2010).

Psikolojik dayanıklılık ise ebeveynlerin stresli yaşam olayları karşısında tamamen tükenmek yerine yeniden toparlanabilmelerini sağlayan temel bir içsel kaynak olarak öne çıkmaktadır (Smith et al., 2008). Bu bağlamda dayanıklılık, yalnızca bireysel bir özellik değil; sosyal destekle beslenen ve çevresel koşullarla şekillenen dinamik bir süreç olarak değerlendirilmektedir (Walsh, 2016).

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Aile danışmanlığı bakış açısıyla değerlendirildiğinde, OSB tanılı çocuğu olan ailelerde yaşanan güçlüklerin büyük bir kısmının bireysel psikopatolojiye indirgenemeyeceği görülmektedir (Walsh, 2016). Sorunlar çoğu zaman sistemik düzeydedir ve aile üyeleri arasındaki roller, iletişim örüntüleri ve destek ağlarıyla yakından ilişkilidir.

Bu çalışma, aile danışmanlığı uygulamalarında yalnızca ebeveyni güçlendirmeye odaklanmanın yeterli olmadığını; aynı zamanda aileyi çevreleyen sosyal sistemlerin de ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Eşler arası destek, geniş aile katılımı, sosyal hizmet ve psikolojik danışmanlık hizmetleri, ebeveynlerin psikolojik iyi oluşunu doğrudan etkileyen unsurlar olarak öne çıkmaktadır (Özdemir & Karabulut, 2018).

KAYNAKÇA

(Kitap Örneği)

1. Seligman, M. E. P., *Flourish: A Visionary New Understanding of Happiness and Well-being*, Free Press, New York, 2011.
2. Walsh, F., *Strengthening Family Resilience* (3rd ed.), Guilford Press, New York, 2016.

(Makale Örneği)

3. Keyes, C. L. M., The mental health continuum: From languishing to flourishing in life, *Journal of Health and Social Behavior*, 43(2), 207–222, 2002.
4. Diener, E., Oishi, S. & Lucas, R. E., National accounts of subjective well-being, *American Psychologist*, 70(3), 234–242, 2015.
5. Hastings, R. P. & Taunt, H. M., Positive perceptions in families of children with developmental disabilities, *American Journal on Mental Retardation*, 107(2), 116–127, 2002.
6. Greeff, A. P. & Van der Walt, K. J., Resilience in families with an autistic child, *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 45(3), 347–355, 2010.
7. Özmete, E. & Bayraklı, H., Ailelerde psikolojik dayanıklılık ve sosyal destek, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 28(1), 1–20, 2017.

8. Karadağ, F. & Danışman, Ş., Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların ailelerinde psikososyal uyum, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 11(3), 341–356, 2019.
9. Özdemir, S. & Karabulut, E., Otizm spektrum bozukluğu tanılı çocukların ebeveynlerinde stres ve baş etme, *Aile ve Toplum*, 21(2), 45–60, 2018.

(Ölçek / Ölçme Aracı Kaynakları)

10. Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G. & Farley, G. K., The Multidimensional Scale of Perceived Social Support, *Journal of Personality Assessment*, 52(1), 30–41, 1988.
11. Smith, B. W., Dalen, J., Wiggins, K., Tooley, E., Christopher, P. & Bernard, J., The Brief Resilience Scale, *International Journal of Behavioral Medicine*, 15(3), 194–200, 2008.

(Kitap / Tanı Kaynağı)

12. American Psychiatric Association, *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (5th ed.), Amerian Psychiatric Publishing, Washington DC, 2013.

KÜÇÜK ‘t’ TRAVMALAR İLE SOSYAL DIŞLANMA ARASINDAKİ İLİŞKİYE DAİR KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

Psikolog BESİM KARABULUT

İstanbul Aydın Üniversitesi, besimkarabulut@stu.aydin.edu.tr – 0009-0008-1562-7670

Dr. Öğr. Üyesi ALİYE ATEŞ ÖS

İstanbul Aydın Üniversitesi, aliyeatesos@aydin.edu.tr – 0000-0002-0854-3486

ÖZET

Bireyler yaşamlarının farklı evrelerinde travmatik yaşantılarla farklı düzeylerde karşılaşmakta olup bu deneyimlerden etkilenme dereceleri de farklı olabilmektedir. Travmatik deneyimler her zaman anlık büyük etkiler oluşturmasa da zaman içerisinde bireyin psikolojik sağlığının etkilenmesine sebep oluşturabilmektedir. Bu bağlamda küçük ‘t’ travmalar kavramının erken dönem travmatik yaşantılar olarak bakıldığında bireyin hayatının ileriki dönemlerinde sosyal ilişkilerinde problem yaşama eğilimleri ortaya çıkarabildiği düşünülmektedir. Sosyal reddedilme ya da dışlanma olarak ileri sürülen kavram bireyin temel ihtiyaçlarından biri olarak görülen sosyal ilişkiler kurma ihtiyacına yönelik bir tehdit olarak ifade edilebilmektedir. Sosyal dışlanma deneyiminin çeşitli psikopatolojilerin ve uyumsuz davranışların ortaya çıkmasına zemin hazırladığı ileri sürülebilmektedir.

Bu çalışmada küçük ‘t’ travmalarla sosyal dışlanma arasındaki ilişki incelenecektir. Ayrıca çeşitli demografik değişkenlerin (cinsiyet, gelir durumu, medeni durum, eğitim durumu, yaşadığı yer) küçük ‘t’ travmalar ve sosyal dışlanma açısından anlamlı fark oluşturup oluşturmadığı değerlendirilecektir.

Araştırmanın örneklemi İstanbul ilinde ikamet eden 18-25 yaş aralığındaki bireylerden oluşmaktadır. Araştırmanın çalışma grubuna ise kolayda örnekleme yöntemi ile ulaşılması planlanmaktadır. Veri toplama araçları olarak bireylerin demografik özelliklerini belirlemek için araştırmacı tarafından hazırlanan Demografik Bilgi Formu, Dinç ve Sapmaz (2003) tarafından geliştirilen Küçük ‘t’ Travma Yaşantıları Belirleme Ölçeği, Akın ve arkadaşları (2016) tarafından geliştirilen Sosyal Dışlanma Deneyimleri Ölçeği kullanılacaktır. Araştırma nicel araştırma türlerinden ilişkisel tarama modelinde desenlenmiştir. Bu çalışmada kullanılan

veriler SPSS programı kullanılarak analiz edilecektir. Pearson korelasyon analizi kullanılarak küçük ‘t’ travmalar ile sosyal dışlanma arasında pozitif ilişki bulunacağı öngörülmektedir. Araştırmanın bir diğer bulgusu olarak küçük ‘t’ travmaların sosyal dışlanmayı yordayacağı düşünülmektedir. Araştırma değişkenlerinin demografik değişkenlerle ilişkisi de incelenerek ilgili literatür ışığında değerlendirilmesi planlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küçük ‘t’ travmalar, sosyal dışlanma, olumsuz çocukluk çağı deneyimleri.

ROMANTİK İLİŞKİLERDEN BEKLENTİLERE DAİR FARKINDALIK İLE EVLİLİK KORKUSU ARASINDAKİ İLİŞKİDE KARANLIK DÖRTLÜ KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN DÜZENLEYİCİ ROLÜ

Psikolog Aslıhan BOSTANCI
İstanbul Aydın Üniversitesi
aslihanbostanci@stu.aydin.edu.tr - 0009-0008-2857-4598

Tarih boyu tüm toplumlarda evlilik ve aile önemli konu başlıklarından olmuştur. Yetişkinliğe geçişle birlikte ilişkilerin temelini evliliğin oluşturduğu düşünülür. Yapılan araştırmada sağlıklı olmayan romantik ilişkilerin toplum için bir sorun teşkil ettiğinden ve bunun üzerine çok daha fazla araştırma yapılması gerektiğinden bahsedilmiştir. Evlilik tarih boyu varlığını korumaya devam ettiği için günümüzde de devam etmektedir ancak yine de ilk evlilik yaşı her geçen gün artmaktadır. Evlilik korkusu yani gamofobi, uzun ilişki içerisine girme ve evlilik konuları esnasında hissedilen kaygıyı, sahip oldukları olumsuz inançları ve kaçınma davranışlarını ifade eder. Beklentiler de evlilik kararı verme sırasında önemli bir etkendir. Bu beklenti evlilik beklentisi olarak ifade edilir ve bireylerin evlilik esnasında tercih ettiği ve etmediği davranışları içerir. Romantik ilişkilerde bir diğer önemli faktör çiftlerin bu beklentiler karşısında farkındalıklarının gelişmiş olması ve ilişkide bunu ifade edebilme gücüdür. Evlilik kararını etkileyebilecek önemli etkenlerden birinin de kişilik özellikleri olabileceği düşünülmüştür. Karanlık üçlü olarak bilinen makyavelizm, narsisizm ve psikopatiye sadizm değişkeni de eklenmiş ve artık karanlık dörtlü olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Bu çalışmada, evli olmayan genç yetişkinlerin romantik ilişkilerden beklentilere dair farkındalıkları ve evlilik korkuları arasındaki ilişkide karanlık dörtlü kişilik özelliklerinin düzenleyici rolünün araştırılması amaçlanmaktadır. Araştırma 18-45 yaş arası katılımcılarla yürütülecektir. Verileri toplamak için “Demografik Bilgi Formu”, “Evlilik Korkusu Ölçeği”, “Romantik İlişkilerden Beklentilere Dair Farkındalık Ölçeği” ve “Karanlık Dörtlü Ölçeği” kullanılacaktır. Araştırma nicel araştırma yöntemlerinden olan ilişkisel tarama modeli ile gerçekleştirilecektir ve korelasyon analizi ile düzenleyici değişken analizi yapılacaktır. Araştırmada verilerin analizi için IBM SPSS 25 Paket Programı ve düzenleyici değişken analizi için PROCESS eklentisi kullanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Evlilik korkusu, karanlık dörtlü, romantik ilişkiler, romantik ilişkilerden beklenti

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE DUYGU DÜZENLEME GÜÇLÜĞÜ VE BENLİK SAYGISI ARASINDAKİ İLİŞKİDE MÜKEMMELİYETÇİLİĞİN ARACI ROLÜ

Klinik Psikoloji Tez Öğrencisi, Memnune YAMAN

İstanbul Gedik Üniversitesi,

psikologmemnuneyaman@gmail.com-0009-0005-6062-7344

Doç. Dr. Öğr. Üyesi, Burcu Rahşan ERİM

İstanbul Gedik Üniversitesi,

rahsan.erim@gedik.edu.tr- 0000-0003-4145-8969

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinde duygu düzenleme güçlüğü ve benlik saygısı arasındaki ilişkide mükemmeliyetçiliğin aracı rolünün incelenmesidir. Araştırma; 18-29 yaş aralığındaki 416 üniversite öğrencisi ile yürütülmüştür. Veriler; Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği-8 (DDGÖ-8), Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ve Frost Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği ve araştırmacı tarafından hazırlanan Sosyodemografik Bilgi Formu kullanılarak toplanmıştır. Analizler, SPSS 27 paket programı ve PROCESS Macro kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular; üniversite öğrencilerinde duygu düzenleme güçlüğü ve benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ve mükemmeliyetçiliğin bu ilişkide kısmi aracı rol üstlendiğini göstermektedir. Buna göre, duygu düzenleme güçlüğü arttıkça benlik saygısı azalmaktadır ve ilgili ilişkide artan mükemmeliyetçilik düzeyi aracılığıyla kısmen açıklanmaktadır. Yapılan analiz sonucunda ayrıca, duygu düzenleme güçlüğündeki artışın mükemmeliyetçilik düzeyini yükselttiği, mükemmeliyetçilik düzeyindeki artışın ise benlik saygısı düzeyindeki azalmayla ilişkili olduğu gösterilmektedir. Mükemmeliyetçiliğin alt boyutları arasında yalnızca düzen boyutundaki artışın benlik saygısı düzeyindeki artışla ilişkili olduğu saptanmıştır. Sonuç olarak, kişilerin benlik saygısı değerlendirilirken duygu düzenleme güçlüğü ve mükemmeliyetçiliğin birer risk faktörü olarak ele alınması gerektiği düşünülmüştür. Sonuçlar literatür çerçevesinde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Duygu Düzenleme Güçlüğü, Benlik Saygısı, Mükemmeliyetçilik

[1]Duygu Düzenleme Güçlüğü ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkide Mükemmeliyetçiliğin Aracı Rolü, Lisansüstü Enstitüsü, 2025, Yayınlanmamış Tez

1. GİRİŞ

Duygular, birden fazla bileşenin bir araya gelmesiyle oluşur ve dinamik bir süreçtir. Kişi, yaşadığı duygunun yoğunluğuna, deneyimleme biçimine etkide bulunabilmekte ve bu süreç *Duygu Düzenleme* olarak ifade edilmektedir. Bu müdahaleler otomatik veya kontrollü, bilinçli veya bilinçsiz bir biçimde oluşabilmektedir (Gross, 1998). Duygu düzenleme süreçleri birtakım özelliklerle tanımlanabilir. İlk olarak yalnızca duyguları bastırmak veya azaltmak için değil aynı zamanda gelen duygusal uyarımı güçlendirmek ve sürdürmek amacıyla da duygu düzenleme becerileri kullanılabilmektedir. Mizah kullanarak duygu düzenlemeyi sağlayan bir kimse için buna devam ederek olumlu uyarımı arttırmaya devam etmesi örnek olarak gösterilebilir. Diğer bir özellik olarak duygular sadece içsel müdahalelerle değil aynı zamanda dışsal müdahaleler yoluyla da düzenlenebilmektedir. Burada bahsedilen bir kişinin duygularına bir başkasının etkisidir. Son olarak duygu düzenleme, duygunun çoğu özelliğine etkide bulunabilir. Bunlar duygunun zamanını, yoğunluğunu, ifade edilme sürecidir (Thompson, 1994). Gross (1998), duygu düzenleme stratejilerini, geliştirmiş olduğu *Duygu Düzenleme Süreç Modeli* ile ele almaktadır.

Duygu düzenleme süreç modeli, duygunun oluşum aşamasında denk geldiği zamana göre değişiklik göstermektedir (Gross, 2002). Duygunun henüz ifade edilmediği zamanda kullanılan stratejiler; *Öncül Odaklı Stratejiler* olarak ifade edilirken duygusal tepki ortaya çıkıp ifade edilirken ise kullanılan stratejiler, *Tepki Odaklı Stratejiler* olarak adlandırılmaktadır. Öncül odaklı stratejiler; durum seçimi, durum değiştirme, dikkatin yönlendirilmesi, bilişsel değişim isimli stratejileri içerir. Tepki modülasyonu ise tepki odaklı stratejileri içinde yer alır (Gross, 1998).

Durum seçimi; bireyin yaşamak istemediği duyguların ortaya çıkma ihtimalini arttıran eylemlerde bulunmaması veya yaşamak istediği duyguların ortaya çıkma ihtimalini arttıran eylemlere yönelmesi olarak tanımlanmaktadır (Gross, 2015).

Durum değişimi; Kişinin durum seçimi yapmasının ardından o durumun getirdiği duyguyu değiştirmek amacıyla seçtiği durum üzerinde değişiklikler yapabilme stratejisine denir (Werner ve Gross, 2010).

Dikkatin Yönlendirilmesi; Duygusal durumuna müdahale etmesi için kişinin dikkatini bir yöne odaklaması olarak ifade edilir (Gross, 2015).

Bilişsel Değişim: Kişinin bir durumla ilgili algılayış biçimini değiştirmesi ve bu değişikliğin duygusal süreçte bir değişime sebep olması olarak tanımlanır (Werner ve Gross, 2010).

Tepki Modülasyonu: Duygusal tepkinin ifade edilmesinin ardından o tepkiler üzerinde etkide bulunmak için edilen müdahalelerdir (Gross, 2002).

Duygu düzenleme sürecinin aşamalı yapısını incelemek amacıyla *Genişletilmiş Duygu Düzenleme Süreç Modeli* sunulmuştur. Bu model, duygu düzenlemeyi üç aşamayla ele almaktadır. Bunlar; Tanımlama, Seçim ve Uygulama aşamalarıdır. Duygunun düzenlenmeye karar verildiği aşama tanımlama aşaması olarak ifade edilir.

Duygu düzenleme stratejilerinden uygun olanının seçilmesi seçim aşaması, seçilen stratejinin somut olarak kullanılması ise uygulama aşaması olarak tanımlanır (Sheppes, Suri ve Gross 2015).

Duygulara ait farkındalığın ve hissedilen duyguya ilişkin kabulün olmaması, iyi hissettirmeyen duyguların varlığı sonucunda dürtüsel eylemlerde bulunma, amaca uygun davranamama ve duygu düzenleme stratejisini bağlama göre esnek biçimde kullanamama gibi durumlardan birinin veya birkaçının varlığı, duygu düzenleme güçlüğüne sebep olmaktadır (Gratz ve Roemer, 2004). Gross ve Jazairi (2014), duygu düzensizliğini farkındalık, hedefler ve strateji gibi üç önemli faktörde gerçekleşen problemden ortaya çıktığını ifade etmektedir. Kişinin duygusal farkındalığının fazla olması hatalı yorumlamalara sebep olabilirken, bu farkındalığın az olması ise yine duygu düzensizliğine sebep olmaktadır. Duygu düzenleme sırasında sağlıklı bir hedefin ve uygun duygu düzenleme stratejilerinin seçilmemesi de yine duygu düzensizliğine sebep olmaktadır.

Rosenberg (1965), benlik kavramını kişinin kendisini değerlendirdiği duygu ve düşüncelerinin bütünü olarak tanımlamaktadır. Benlik Saygısı ise kendisinin yeterliliği ve kendisini sevmeye yönelik olan inancı ile tanımlanabilmektedir. Bu inanç, nesnel bir değerlendirmeyle zayıf düzeyde ilişkilidir çünkü bu durum gerçeklik değil kişinin algısının ifadesidir. Benlik saygısı düzeyinin yüksek olması, pozitif bir benlik inancıyla tanımlanabilmektedir. Aynı zamanda bu kişiler benlik saygılarını arttırma konusunda daha fazla çaba göstermektedirler. Buna karşın düşük düzeyde benlik saygısına sahip olan kişilerin benlik inançları daha tutarsızdır. Risk almak onlar için yüksek kayba sebep olabilecek bir durum olarak görülmektedir çünkü oluşabilme ihtimali olan herhangi bir olumsuz durum kendilik değerleri için birer tehlike oluşturmaktadır (Zeigler- Hıll, 2013).

Mükemmeliyetçilik, kişinin kendisinden veya çevresindeki bir başka kişiden daha yüksek bir performans düzeyi beklemesidir (Hollander, 1965, s.103). Performans için belirlediği yüksek standartların yanında aşırı eleştirel bir tutumla da kendini gösterebilen bir kişilik biçimidir (Stoeber ve Otto, 2006). Bu özelliğe sahip kişiler, kendi değerlerini üretkenlik ve başarı üzerinden yorumlamaktadırlar. Kendilik değeri için belirlenen çıkış noktası ise üretkenliklerinde azalmaya sebep olurken düşük özdenetim düzeyi ve düşük benlik saygısı düzeyi ve kişilerarası problemlere yol açabilmektedir. Ya hep Ya Hiç şeklindeki ikili değerlendirme biçimi, Aşırı Genelleme, -Meli -Malı ifadeleri, bu kişilerin yaygın biçimde kullandıkları bilişsel çarpıtmalar olarak ifade edilmektedir (Burns, 1980). Mükemmeliyetçiliğin çok boyutlu kavramsallaştırmaları; Frost ve arkadaşları, (1990) ile Hewitt ve Flett (1991) tarafından geliştirilerek çalışmaların temeli oluşturulmuştur (Smith vd, 2022). Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Modeli; Kişisel Standartlar, Hatalar Hakkında Kaygı, Eylemler Hakkında Şüpheler, Ebeveyn Eleştirisi ve Ebeveyn Beklentileri ile Organizasyon alt boyutlara sahiptir. Bu boyutlar mükemmeliyetçi özelliklere sahip kişilerin kendileri için belirledikleri yüksek standartları, hata yapmaktan kaçınmaya çalışmayı, kendi davranışlarından şüphe duymayı ve ailelerinden gelen eleştirilere karşı duyarlı olmayı, düzen konusundaki hassasiyeti temsil etmektedir (Stoeber ve Otto, 2006). Bunun yanında bir diğer mükemmeliyetçilik boyutu olan Üç Boyutlu Mükemmeliyetçilik Modeli ise Hewitt ve Flett (1991) tarafından geliştirilmiştir. Bu model yalnızca kişinin kendisine yönelik yüksek beklentileri değil kişilerarası etkileşimsel

yönleri de içermektedir. Modeldeki boyutların tümü mükemmeliyetçiliği oluşturmaktadır. Bu boyutlar; Öz-Yönelimli Mükemmeliyetçilik, Başkalarına Yönelik Mükemmeliyetçilik ve Sosyal Olarak Dayatılan Mükemmeliyetçilik olarak ifade edilmektedir (Stoeber ve Otto, 2006). Öz yönelimli mükemmeliyetçilik, motivasyonel bir bileşene de sahip olmakla birlikte kişinin kendisi için belirlediği yüksek standartları içermektedir. Aynı standartları başkasından beklemek ise başkasına yönelik mükemmeliyetçilik olarak tanımlanmaktadır. Tüm bu yüksek standartların ise önemli olarak görülen bir başkası tarafından kişiye dayatıldığı inancı ise sosyal olarak dayatılan mükemmeliyetçilik alt boyutuyla ilgili olmaktadır (Hewitt ve Flett, 1991). Mükemmeliyetçilik literatürde uyumlu ve uyumsuz olarak ikiye ayrılmaktadır. Uyumlu mükemmeliyetçilik düzeyine sahip kişiler, kendileri için belirledikleri yüksek standartlara ulaşabilmek amacıyla sağlıklı mükemmeliyetçi çabalar gösterirken uyumsuz mükemmeliyetçilik düzeyine sahip kişiler gösterdikleri bu çaba sonucunda negatif biçimde etkilenmektedirler (Stoeber ve Otto, 2006). Mükemmeliyetçi özelliklerden pozitif olarak etkilenen kişiler ulaştıkları sonuç doğrultusunda benlik saygısı düzeylerinin yükselmesiyle güdülenmektedir. Diğer yönden başarısız olma korkusuyla hareket eden bir kişi ise mükemmeliyetçiliğin negatif etkilerinden güdülenmiş olmaktadır (Burns, 1980).

2.YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Örneklemi

Çalışma, üniversite öğrenimine devam eden 18-29 yaş aralığında yer alan öğrencilerden oluşmaktadır. Veriler, gönüllü katılım sağlayan kişilerden çevrim içi anket yoluyla elde edilmiştir.

2.2 Veri Toplama Araçları

2.2.1. Sosyodemografik Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Çalışmaya katılan katılımcıların tanımlayıcı özelliklerini öğrenmek amacıyla uygulanmıştır.

2.2.2. Duygu Düzenleme Güçlüğü-8 Ölçeği (DDGÖ-8)

Kişilerin duygu düzenleme güçlüklerini değerlendirmek amacıyla kullanılmaktadır. Penner, Steinberg ve Sharp (2022) tarafından geliştirilmiş olup Ekşi ve Erik (2023) tarafından Türkçe uyarlaması yapılmıştır. Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .87 olarak bulunmuştur. Ölçek sekiz maddeden ve dört alt boyuttan oluşmakta olup her alt boyutta iki madde yer almaktadır. Bu alt boyutlar, Kabullenememe, Strateji, Dürtü ve Amaç şeklindedir. 5'li likert tipi ölçekten alınan en düşük puan 8, en yüksek puan ise 40 puandır. Ölçekten alınan puan arttıkça duygu düzenlemede yaşanan güçlük de artmaktadır.

2.2.3. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

Genel benlik saygısı düzeyini değerlendirmek amacıyla Rosenberg (1965) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçe uyarlaması Çuhadaroğlu (1986) tarafından gerçekleştirilmiştir. 4'lü likert tipi bir ölçek olup 10 maddeden oluşmaktadır. Cronbach Alpha değeri, .77 ile .88 arasında değişiklik göstermektedir. Ölçek puanı arttıkça benlik saygısı düzeyinin düştüğü görülmektedir.

2.2.4 Frost Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği

Frost ve ark. (1990) tarafından mükemmeliyetçiliğin çok boyutlu değerlendirmesini sağlamak amacıyla geliştirilmiştir. Türkçe uyarlamasını Kağan (2011) gerçekleştirmiştir. Cronbach Alpha değeri .91 olarak bulunmuş olan bu ölçek 5'li likert tipi bir ölçektir. 35 madde içeren ölçekten alınan puan arttıkça kişideki mükemmeliyetçilik düzeyi de artmaktadır.

2.3 Veri Analizi

Çevrim içi anket yoluyla elde edilen verilerin betimsel istatistiklerinin yapılmasının ardından değişkenler arası ilişkilerin değerlendirilmesi Pearson korelasyon analizi ile yapılmıştır. Duygu düzenleme güçlüğü ile benlik saygısı arasındaki ilişkide mükemmeliyetçiliğin aracılık rolünün incelenmesi ise basit aracılık analizi ile gerçekleştirilmiştir.

3. BULGULAR

Tablo 1. Değişkenlere Ait Korelasyon Analizi Bulguları

Değişken	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1. Duygu Düzenleme Güçlüğü (Toplam)	—												
2. Amaç	.84**	—											
3. Dürtü	.78**	.52**	—										
4. Kabullenmeme	.80**	.57**	.51**	—									
5. Strateji	.83**	.63**	.57**	.52**	—								
6. Mükemmeliyetçilik (Toplam)	.32**	.25**	.25**	.31**	.25**	—							
7. Hata Yapma Endişesi	.40**	.32**	.29**	.38**	.32**	.83**	—						
8. Kişisel Standartlar	.19**	.15**	.17**	.20**	.10*	.78**	.59**	—					
9. Ailesel Beklentiler	.15**	.09	.13**	.12*	.15**	.72**	.49**	.44**	—				
10. Aileden Eleştiri	.27**	.20**	.18**	.24**	.27**	.68**	.55**	.39**	.66**	—			
11. Yaptığından Emin Olamama	.37**	.31**	.27**	.32**	.30**	.69**	.65**	.43**	.38**	.41**	—		
12. Düzen	-.07	-.06	-.04	-.02	-.11*	.28**	-.04	.21**	-.01	-.14**	.01	—	
13. Benlik Saygısı	.41**	.36**	.23**	.30**	.43**	.32**	.44**	.18**	.19**	.32**	.38**	-.21**	—

*p < .05. **p < .01.

Tablo 1'e duygu düzenleme güçlüğü (DDG) toplam puanı ile mükemmeliyetçilik (r = .32, p < .01), hata yapma endişesi (r = .40, p < .01), kişisel standartlar (r = .19, p < .01), ailesel beklentiler (r = .15, p < .01), aileden eleştiri (r = .27, p < .01) ve yaptığından emin olamama (r = .37, p < .01) arasında düşük ve orta düzeyde pozitif ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Benlik saygısı ile duygu düzenleme güçlüğü (r = .41, p < .01), amaç (r = .36, p < .01), kabullenmeme (r = .30, p < .01) ve strateji (r = .43, p < .01) arasında orta düzeyde pozitif ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Ayrıca, benlik saygısı ile dürtü boyutu arasında düşük düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır (r = .23, p < .01).

Benlik saygısı ile mükemmeliyetçilik toplam puanı (r = .32, p < .01), hata yapma endişesi (r = .44, p < .01), kişisel standartlar (r = .18, p < .01), ailesel beklentiler (r = .19, p < .01), aileden eleştiri (r = .32, p < .01) ve yaptığından emin olamama (r = .38, p < .01) arasında düşük ve orta

düzeyde pozitif ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Buna karşın, benlik saygısı ile düzen boyutu arasında düşük düzeyde negatif ve anlamlı bir ilişki görülmüştür ($r = –.21$, $p < .01$).

Tablo 2. Duygu Düzenleme Güçlüğü ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişkide Mükemmeliyetçiliğin Aracı Rolü

Değişkenler	B	SH	β	t	p	Alt Sınır	Üst Sınır
Duygu Düzenleme Güçlüğü→ Mükemmeliyetçilik (a)	0.96	0.14	0.32	6.98	.000*	0.69	1.23
Mükemmeliyetçilik → Benlik Saygısı (b)	0.02	0.00	0.21	4.53	.000*	0.01	0.02
Duygu Düzenleme Güçlüğü→ Benlik Saygısı (Toplam Etki, c)	0.09	0.01	0.41	9.06	.000*	0.07	0.11
Doğrudan Etki (c′)	0.08	0.01	0.34	7.30	.000*	0.06	0.10
Dolaylı Etki	0.01	0.00	0.07			0.01	0.02

Tablo 2'den elde edilen sonuçlara göre, öncelikle duygu düzenleme güçlüğünün mükemmeliyetçiliği anlamlı düzeyde yordadığı görülmüştür ($B = 0.96$, $SH = 0.14$, $\beta = 0.32$, $t = 6.98$, $p = .000$, %95 GA [0.69, 1.23]).

Mükemmeliyetçiliğin benlik saygısını anlamlı düzeyde yordadığı sonucuna ulaşılmıştır ($B = 0.02$, $SH = 0.00$, $\beta = 0.21$, $t = 4.53$, $p = .000$, %95 GA [0.01, 0.02]).

Duygu düzenleme güçlüğünün benlik saygısı üzerindeki toplam etkisi anlamlıdır ($B = 0.09$, $SH = 0.01$, $\beta = 0.41$, $t = 9.06$, $p = .000$, %95 GA [0.07, 0.11]). Mükemmeliyetçilik modele dahil edildiğinde duygu düzenleme güçlüğünün benlik saygısı üzerindeki doğrudan etkisinin anlamlılığını koruduğu görülmüştür ($B = 0.08$, $SH = 0.01$, $\beta = 0.34$, $t = 7.30$, $p = .000$, %95 GA [0.06, 0.10]). Son olarak, duygu düzenleme güçlüğünün benlik saygısı üzerindeki dolaylı etkisi anlamlı bulunmuştur ($B = 0.01$, $SH = 0.00$, $\beta = 0.07$, %95 GA [0.01, 0.02]).

4. TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular incelendiğinde, duygu düzenleme güçlüğü (DDG) ile mükemmeliyetçilik arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuç DDG arttıkça mükemmeliyetçilik düzeyinin de arttığı anlamına gelmiştir. Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından Hata yapma endişesi (r=.40) ile Yaptığından emin olmama (r =.37) boyutunun DDG ile ilişkisinin diğer boyutlara göre daha güçlü bir ilişkiye sahip olması, uyumsuz mükemmeliyetçilik ile duygu düzenlemede yaşanan güçlüklerin daha bağlantılı olduğunu göstermektedir. Literatür incelendiğinde elde edilen sonuca paralel çalışmaların olduğu görülmüştür (Er ve Gürsoy, 2024; Montano vd, 2016; Byrne vd, 2016). Analiz sonucunda ortaya çıkan ve alanyazında yer alan bu bulgular, duygu düzenlemede güçlük yaşayan kişilerin mükemmeliyetçi özelliklere sahip olduğunu düşündürmektedir.

Analiz sonucunda, DDG ile benlik saygısı arasında anlamlı ve pozitif ilişkiler bulunmuştur. (Benlik saygısı ölçek puanı arttıkça benlik saygısı düzeyi azalmaktadır.) Bu bağlamda elde edilen ilişki, kişinin benlik saygısı düzeyi arttıkça duygu düzenlemede yaşadığı güçlüklerin

azaldığını ortaya koymuştur. Literatür incelendiğinde elde edilen bulguları destekler nitelikte solduğu görülmüştür (Mehta ve Jahan, 2021; Koçak ve Çağatay, 2024; Antunes ve ark, 2021). Tüm bu bulgular incelendiğinde benlik saygısı düşük düzeyde olan kişilerin duygusal deneyimleri daha hassas algıladıkları ve kendilerini yatıştırmada zorlandıkları düşünülmektedir.

Analiz sonucunda benlik saygısı ve mükemmeliyetçilik arasında anlamlı ve pozitif ilişkiler bulunmuştur. (Benlik saygısı ölçek puanı arttıkça benlik saygısı düzeyi azalmaktadır.) Bu bulgu, kişinin benlik saygısı arttıkça mükemmeliyetçilik düzeyinin azaldığını ifade etmektedir. Yine yapılan analiz, benlik saygısı düzeyi arttıkça mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzen boyutunun azaldığını göstermiştir. Alanyazın, bu ilişki bağlamında çeşitlilik göstermektedir. Çalışmalar mükemmeliyetçiliğin uyumlu ve uyumsuz iki boyutu ile benlik saygısı düzeyini değerlendirmektedir. Uyumlu mükemmeliyetçilik arttıkça benlik saygısı düzeyinin arttığı uyumsuz mükemmeliyetçilik arttıkça benlik saygısı düzeyinin azaldığı çalışmalar mevcuttur (Rice, Ashby ve Slaney, 1998). Benzer şekilde Aydemir ve Arlı (2020) çalışmasında uyumsuz mükemmeliyetçilik ve benlik saygısı arasındaki ilişkinin negatif yönlü olduğunu belirtmekte ancak uyumlu mükemmeliyetçilik ile benlik saygısı arasında pozitif veya nötr bir ilişki olduğu görülmektedir. Bunun yanında Görkem (2020), örnekleminin üniversitelerde görev yapan akademisyenlerden oluşan çalışmasında benlik saygısı ve mükemmeliyetçilik arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı sonuçlar dahilindedir. Burns (1980) mükemmeliyetçi kişilerin, kendilik değerini başarı ve performans üzerinden tanımladığı ve mükemmeliyetçi özelliklere sahip kişilerin düşük öz denetim ve düşük benlik saygısı düzeyine sahip olduğunu ifade etmektedir.

Yapılan aracılık analizi sonucunda DDG ile benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve bu ilişkide mükemmeliyetçiliğin kısmi aracı rol oynadığı elde edilen bulgular dahilindedir. Bu bulgu, kişinin benlik saygısı düzeyinin yalnızca duygu düzenlemede yaşanan güçlükler ile ilişkili olmadığını bununla birlikte kişinin kendisi için algıladığı eleştirel ve katı tutumla da ilgili olduğu sonucuna ulaştırmıştır. Ancak mükemmeliyetçilik ile yapılan çalışmalarda mükemmeliyetçiliğin olumsuz boyutu dışında uyumlu boyutu ile de anlamlı ilişkiler kurulduğuna rastlanılmaktadır (Burkitt, 2024). Minichiello, Reasonover ve Fuglestad, (2024) örneklemi sporcuların oluşturduğu çalışmada, artan mükemmeliyetçiliğin uyumsuz duygu düzenleme aracılığıyla olumsuz benlik algısına yol açabileceği sonucuna ulaşmaktadır. Tüm bu sonuçlar bağlamında; duygu düzenlemede yaşanan güçlüklerin kendilik değeri ile ilişkili olduğu ve aynı zamanda da mükemmeliyetçiliğin bu ilişkide oynadığı rolün önemi görülmektedir.

KAYNAKÇA

Antunes, A. V., Santos, C., Oliveira, P., & Almeida, T. C. (2021). Do difficulties in emotion regulation impact self-esteem and adult attachment? The role of trauma. *Annals of Medicine, 53*(Suppl. 1), S159–S160. https://doi.org/10.1080/07853890.2021.1896150

Aydemir, M., & Bayram Arlı, N. (2020). Öğrencilerde çok boyutlu mükemmeliyetçilik algısının benlik saygısı ve stres ile incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 48*, 252–270. https://doi.org/10.9779/pauefd.537739

Burkitt, W. T. (2024). Perfectionism and self-esteem: The mediating role of basic psychological needs. *Psychological Reports*. Advance online publication. https://doi.org/10.1177/00332941241303402

Burns, D. D. (1980, November). The perfectionist's script for self-defeat. *Psychology Today*.

Byrne, M. E., Eichen, D. M., Fitzsimmons-Craft, E. E., Taylor, C. B., & Wilfley, D. E. (2016). Perfectionism, emotion dysregulation, and affective disturbance in relation to clinical impairment in college-age women at high risk for or with eating disorders. *Eating Behaviors, 23*, 131–136. https://doi.org/10.1016/j.eatbeh.2016.09.004

Çuhadaroğlu, F. (1986). *Adolesanlarda benlik saygısı* (Uzmanlık tezi). Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ankara.

Ekşi, H., & Erik, C. (2023, July 20–21). Difficulties in Emotion Regulation Scale-8: Adaptation to Turkish [Paper presentation]. *2nd International Congress of Educational Sciences and Linguists*, Warsaw, Poland. https://www.icssietcongress.com/_files/ugd/2a6f60_a246f8a809bd4a9dbb739a725c8cc4a4.pdf

Er, F., & Gürsoy, M. (2024). Duygu düzenleme güçlüğü ve mükemmeliyetçilik arasındaki ilişkide öz-şefkatin aracılık rolü. *3. Bilsel International Truva Scientific Researches and Innovation Congress*, 25–26 Mayıs 2024, Çanakkale, Türkiye.

Frost, R. O., Marten, P., Lahart, C., & Rosenblate, R. (1990). The dimensions of perfectionism. *Cognitive Therapy and Research, 14*(5), 449–468. https://doi.org/10.1007/BF01172967

Görkem, A. (2020). A study to investigate the relationship between the perfectionist level and self-esteem level of academicians working at universities. *Sakarya University Journal of Education, 10*(2), 212–225. https://doi.org/10.19126/suje.590357

Gratz, K. L., & Roemer, L. (2004). Multidimensional assessment of emotion regulation and dysregulation: Development, factor structure, and initial validation of the Difficulties in Emotion Regulation Scale. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment, 26*(1), 41–54. https://doi.org/10.1023/B:JOBA.0000007455.08539.94

Gross, J. J. (1998). The emerging field of emotion regulation: An integrative review. *Review of General Psychology, 2*(3), 271–299. https://doi.org/10.1037/1089-2680.2.3.271

Gross, J. J. (2002). Emotion regulation: Affective, cognitive, and social consequences. *Psychophysiology, 39*(3), 281–291. https://doi.org/10.1017/S0048577201393198

Gross, J. J. (2015). Emotion regulation: Current status and future prospects. *Psychological Inquiry, 26*(1), 1–26. https://doi.org/10.1080/1047840X.2014.940781

Gross, J. J., & Jazaieri, H. (2014). Emotion, emotion regulation, and psychopathology: An affective science perspective. *Clinical Psychological Science, 2*(4), 387–401. https://doi.org/10.1177/2167702614536164

Gross, J. J., Sheppes, G., & Suri, G. (2015). Emotion regulation and psychopathology. *Annual Review of Clinical Psychology, 11*, 379–405. https://doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-032814-112739

Hewitt, P. L., & Flett, G. L. (1991). Perfectionism in the self and social contexts: Conceptualization, assessment, and association with psychopathology. *Journal of Personality and Social Psychology, 60*(3), 456–470. https://doi.org/10.1037/0022-3514.60.3.456

Hollender, M. H. (1965). Perfectionism. *Comprehensive Psychiatry, 6*(1), 94–103. https://doi.org/10.1016/S0010-440X(65)80016-5

Kağan, M. (2011). Frost çok boyutlu mükemmeliyetçilik ölçeğinin Türkçe formunun psikometrik özellikleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 12*, 192–197.

Koçak, Z., & Çağatay, S. E. (2024). Childhood traumas and emotional eating: The mediating role of self-esteem and emotion dysregulation. *Current Psychology, 43*, 21783–21791. https://doi.org/10.1007/s12144-024-05953-2

Mehta, N., & Jahan, M. (2021). Difficulties in emotion regulation and self-esteem among school going adolescents. *International Journal of Indian Psychology, 9*(4), 2473–2479. https://doi.org/10.25215/0904.229

Minichiello, H., Reasonover, M., & Fuglestad, P. (2024). The indirect effects of perfectionism on athletes' self-views through maladaptive emotion regulation. *Frontiers in Psychology, 15*, Article 1373461. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1373461

Montano, A., Battagliese, G., Borzì, R., Cappelluccio, R., Perrini, F., & Vadalà, R. (2016). Maladaptive perfectionism and interpersonal problems: The mediating effect of emotional dysregulation in a clinical population. *Journal of Psychiatry and Mental Health, 2*(2), Article 114. https://doi.org/10.16966/2474-7769.114

Rice, K. G., Ashby, J. S., & Slaney, R. B. (1998). Self-esteem as a mediator between perfectionism and depression: A structural equations analysis. *Journal of Counseling Psychology, 45*(3), 304–314.

Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton University Press.

Smith, M. M., Hewitt, P. L., Sherry, S. B., Flett, G. L., & Ray, C. (2022). Parenting behaviors and trait perfectionism: A meta-analytic test of the social expectations and social learning models. *Journal of Research in Personality, 96*, Article 104180. https://doi.org/10.1016/j.jrp.2021.104180

Stoeber, J., & Otto, K. (2006). Positive conceptions of perfectionism: Approaches, evidence, challenges. *Personality and Social Psychology Review, 10*, 295–319.

Thompson, R. A. (1994). Emotion regulation: A theme in search of definition. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 59*(2–3), 25–52.

Werner, K., & Gross, J. J. (2010). Emotion regulation and psychopathology: A conceptual framework. In A. M. Kring & D. M. Sloan (Eds.), *Emotion regulation and psychopathology: A transdiagnostic approach to etiology and treatment* (pp. 13–37). Guilford Press.

Zeigler-Hill, V. (Ed.). (2013). *Self-esteem*. Psychology Press.

BORDERLİNE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ VE ROMANTİK İLİŞKİLERDE SOSYAL MEDYA KISKANÇLIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİDE DUYGU DÜZENLEME GÜÇLÜĞÜNÜN ARACI ROLÜ

Hatice Rana ÖZKOL
İstanbul Aydın Üniversitesi
ranaozkl1@gmail.com
orcid.org/0009-0008-1000-9259

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, borderline kişilik özellikleri ile romantik ilişkilerde sosyal medya kıskançlığının şüphe ve gözetleyicilik alt boyutu arasındaki ilişkide duygu düzenleme güçlüğünün aracı rolünü incelemektir. Borderline kişilik bozukluğu (BKB); kişilik işleyişinde önemli bozulmaların yaşandığı, şiddetli duygulanım ve duygudurum dengesizlikleri, dürtü denetim zorluğu, ilişki ve bağlanma sorunları, aşırı öz eleştiri, kimlik duygusunda dengesizlik, gerçek ya da hayali terk ile aşırı uğraşla belirli bir bozukluktur (Faraji ve Tezcan, 2022). Bu özellikleri taşıyan bireylerin romantik ilişkilerinde, partnerlerinin sosyal medya davranışlarını daha sık takip etme ve şüpheyle değerlendirme eğiliminde olabilecekleri, bunun da kıskançlık duygularını arttırabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda, bireylerin duygusal tepkilerini düzenlemede yaşadıkları güçlüklerin, borderline kişilik özellikleri ile sosyal medya kıskançlığının şüphe ve gözetleyicilik boyutu arasındaki ilişkiyi açıklayıcı bir mekanizma olabileceği öne sürülmektedir. Bu araştırma 18-65 yaş arası romantik ilişkisi olan 400 katılımcıyı kapsamaktadır. Veri toplama araçları olarak Demografik Bilgi Formu, Borderline Kişilik Ölçeği (BPQ), Romantik İlişkilerde Sosyal Medya Kıskançlığı Ölçeği (RİSMKÖ), Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği Kısa Formu (DDGÖ-16) kullanılmıştır. Yapılan Pearson korelasyon ve aracılık analizi bulguları incelendiğinde, borderline kişilik özellikleri bağımsız değişkeninin duygu düzenleme güçlüğü aracı değişkenini anlamlı düzeyde ve pozitif yönde yordadığı görülmektedir. Borderline kişilik özelliklerinin şüphe ve gözetleyicilik özelliklerini anlamlı düzeyde pozitif yönde yordadığı görülmektedir. Buna karşılık, duygu düzenleme güçlüğünün şüphe ve gözetleyicilik üzerindeki etkisinin pozitif yönde olduğu ancak istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir. Aracı değişken modele dâhil edildikten sonra, borderline kişilik özelliklerinin şüphe ve gözetleyicilik üzerindeki doğrudan etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Dolaylı etkiye ilişkin bootstrap analizi sonuçları incelendiğinde, duygu düzenleme güçlüğü değişkeninin borderline kişilik özellikleri ile şüphe ve gözetleyicilik arasındaki ilişkide istatistiksel olarak anlamlı bir aracı rol üstlenmediğini göstermektedir. Elde edilen bulgular mevcut literatürle tartışılmış ve gelecekteki çalışmalara katkı sağlayabilecek niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Borderline Kişilik Özellikleri, Romantik İlişkilerde Sosyal Medya Kıskançlığı, Duygu Düzenleme Güçlüğü

BELİREN YETİŞKİNLİKTE MENTALİZASYONUN YEME BOZUKLUĞU BELİRTİLERİYLE OLAN İLİŞKİSİNDE REDDEDİLME DUYARLILIĞININ DÜZENLEYİCİ ROLÜ

Melisa Girgiç
İstanbul Aydın Üniversitesi
https://orcid.org/0009-0005-1030-1282

ÖZET

Yeme bozukluğu belirtileri, beliren yetişkinlik döneminde bireylerin duygusal ve kişilerarası işlevselliklerindeki kırılganlıklarla yakından ilişkilidir. Bu bağlamda zihinsel durumları anlama ve yorumlama kapasitesi olarak tanımlanan mentalizasyonun, yeme bozukluğu belirtileriyle ilişkili olabileceği; sosyal bağlamda reddedilme beklentisiyle karakterize edilen reddedilme duyarlılığının ise bu ilişkide önemli bir rol oynayabileceği düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı, beliren yetişkinlik dönemindeki bireylerde mentalizasyon ile yeme bozukluğu belirtileri arasındaki ilişkide reddedilme duyarlılığının düzenleyici rolünü incelemektir.

Araştırma, Türkiye'de yaşayan 18–30 yaş aralığındaki 400 beliren yetişkin üzerinde yürütülmüştür. Veri toplama araçları olarak Demografik Bilgi Formu, Zihinselleştirme Ölçeği, Reddedilme Duyarlılığı Ölçeği ve Yeme Bozukluğu Değerlendirme Ölçeği kullanılmıştır. Veriler korelasyon analizleri, bağımsız örneklemler t-testi, tek yönlü varyans analizi ve PROCESS Macro Model 1 kullanılarak analiz edilmiştir.

Bulgular, mentalizasyon ile yeme bozukluğu belirtileri arasında negatif yönlü ve düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Mentalizasyon ile reddedilme duyarlılığı arasında negatif yönlü ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunurken, reddedilme duyarlılığı ile yeme bozukluğu belirtileri arasında pozitif yönlü ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Düzenleyicilik analizleri sonucunda, reddedilme duyarlılığının yeme bozukluğu belirtilerinin anlamlı bir yordayıcısı olduğu; ancak mentalizasyon ile yeme bozukluğu belirtileri arasındaki ilişkide düzenleyici bir rol üstlenmediği belirlenmiştir. Ayrıca, yeme bozukluğu belirtilerinin cinsiyet ve eğitim düzeyine göre anlamlı biçimde farklılaşmadığı bulunmuştur.

Elde edilen bulgular, yeme bozukluğu belirtilerinin anlaşılmasında reddedilme duyarlılığının merkezi bir rol oynadığını ve mentalizasyon temelli klinik müdahalelerin özellikle kişilerarası duyarlılık alanına odaklanmasının önemini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Beliren yetişkinlik, mentalizasyon, reddedilme duyarlılığı, yeme bozukluğu belirtileri

YAŞLILIKTA YOGA UYGULAMALARININ BİLİŞSEL İŞLEVLER VE PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ VE TÜRKİYE BAĞLAMINDA ARAŞTIRMA BOŞLUKLARI

Öğr. Gör. Dr Hatice ÇINAR[1]

[1]Kırklareli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü– 0009-0007-3660-5529

Özet

Yaşlanma, fizyolojik sistemlerin işlevlerinde kademeli azalmalarla karakterize olup, dünya genelinde yaşlı nüfusun hızla artması sağlık ve sosyal hizmet sistemleri üzerinde önemli bir baskı oluşturmaktadır. Fiziksel aktivitelerin bilişsel işlevleri destekleyebildiği gösterilmiş; yoga ise asanalar, nefes teknikleri ve meditasyonu birleştiren bütüncül yapısı nedeniyle yaşlı bireylerde bilişsel süreçler ve psikolojik iyi oluş açısından umut verici bir yaklaşım olarak öne çıkmıştır. Bu derlemede, sağlıklı ileri yaşlı yetişkinlerde yoga uygulamalarının bilişsel işlevler ve psikolojik iyi oluş üzerindeki olası etkileri; olası mekanizmalar (otonom sinir sistemi regülasyonu, stres yanıtı, dikkat/farkındalık süreçleri) ve mevcut kanıtların güçlü ve sınırlı yönleri çerçevesinde tartışılmaktadır. Mevcut sistematik derlemeler, yoga temelli müdahalelerin biliş üzerinde anlamlı olumlu etkiler sağlayabileceğine işaret etmekle birlikte, Türkiye örnekleminde deneysel ve randomize kontrollü çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu nedenle Türkiye bağlamında, standardize müdahale protokollerini kullanan ve bilişsel/psikolojik çıktıları birlikte değerlendiren çalışmaların artırılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: yaşlılık, yoga, bilişsel işlevler, psikolojik iyi oluş

Abstract

Aging is characterized by gradual declines in the functioning of physiological systems, and the rapidly increasing older population worldwide places substantial pressure on health and social care systems. Physical activity has been shown to support cognitive functioning; within this context, yoga has emerged as a promising approach for older adults due to its holistic nature, integrating physical postures (asanas), breathing techniques, and meditation. This review discusses the potential effects of yoga interventions on cognitive functions and psychological

well-being in healthy older adults, within the framework of proposed mechanisms such as autonomic nervous system regulation, stress responsivity, and attentional/mindfulness processes, as well as the strengths and limitations of the existing evidence. Although current systematic reviews suggest that yoga-based interventions may yield meaningful positive effects on cognition, experimental and randomized controlled studies conducted in Turkish samples remain limited. Therefore, there is a clear need for further research in the Turkish context employing standardized intervention protocols and jointly assessing cognitive and psychological outcomes.

Keywords: aging, yoga, cognitive functions, psychological well-being

Giriş

Yaşlanma sürecinde fizyolojik sistemlerin işlevlerinde kademeli azalmalar görülür (Şimşek & Çakar, 2025). Dünya genelinde yaşlı nüfus giderek artmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) 2022 verilerine göre, 2020 yılında 60 yaş ve üzerindeki kişilerin sayısı 5 yaş altı çocukların sayısını aşmıştır ve 2050'de bu sayının 2,1 milyara ulaşarak iki katına çıkması öngörülmektedir (WHO, 2022). Bu demografik değişim, toplumların sağlık ve sosyal hizmet sistemlerini yaşlı nüfusun artışına uyum sağlayacak şekilde hazırlamasını gerekli kılmaktadır (Mahmood ve Dhakal, 2022).

Bu gereklilik, yaşlı bireylerde bilişsel işlevlerin ve psikolojik iyi oluşun korunmasını destekleyen, düşük maliyetli ve erişilebilir yaşam tarzı müdahalelerine olan ilgiyi artırmıştır. Fiziksel aktivitenin bilişsel işlevler üzerinde olumlu etkileri olduğu gösterilmiş (Carvalho ve ark., 2014) ve yoga, özellikle yaşlı yetişkinlerde bilişi olumlu yönde etkileyebilecek bir fiziksel aktivite türü olarak dikkat çekmiştir. Bunun temel nedenlerinden biri, yoganın yalnızca fiziksel kapasiteyi değil, aynı zamanda odaklanma ve dikkat süreçlerini güçlendirmeyi ve zihinsel uyarılma düzeyini dengelemeyi hedefleyen bir uygulama olmasıdır (Schmalzl ve ark., 2015).

Bu çalışma, sağlıklı ileri yaşlı yetişkinlerde yoga temelli uygulamaların bilişsel işlevler ve iyi oluş üzerindeki etkilerine dair literatürü bütünleştiren derleme niteliğindedir. Derlemede (i) yoganin bileşenleri, sağlıklı yaşlılarda bilişsel ve psikolojik iyi oluşa yönelik çıktılara ilişkin bulgular ve Türkiye bağlamındaki araştırma boşlukları tematik olarak ele alınmıştır. Kanıtlar ağırlıklı olarak daha önce yapılmış derlemeler ve sistematik incelemeler ile yaşlı örneklemlerle

yürütülen çalışmalar üzerinden tartışılmıştır (Mooventhan & Nivethitha, 2017; Hoy ve ark., 2021; Eilat-Adar ve ark., 2023).

Yaygın yoga pratikleri arasında bedensel duruşlar (asanalar), nefes alma teknikleri (pranayama) ve meditasyon yer alır (Staples, 2018). Asanalar, yogaya özgü postür ve hareketlerden oluşur. Dikkat ve odaklanma eşliğinde yapılan bu duruşların kas-iskelet sistemi üzerinde gevşeme ve güçlenme sağlayarak fiziksel dayanıklılığı artırabildiği; aynı zamanda beden farkındalığı, dikkat kontrolü ve bilişsel süreçlere dolaylı katkı sunabildiği ileri sürülmüştür (Sahu ve ark., 2021). Yaşlılıkta denge, esneklik ve koordinasyonun korunması, günlük işlevsellik ve bağımsız yaşam açısından kritik olduğundan, asana temelli pratiklerin hem fiziksel hem de bilişsel açıdan önemli bir destek alanı oluşturabileceği düşünülmektedir.

Pranayama, Sanskritçe kökenli bir kavram olup *prana* sözcüğü yaşam enerjisi, canlılık ve nefesle ilişkili nitelikleri ifade eder. Pranayama uygulamalarının temel amacı, nefesin bilinçli kontrolü yoluyla otonom sinir sistemi üzerinde düzenleyici bir etki sağlamaktır. Bununla birlikte, pranayama uygulamalarının etkili ve anlamlı olabilmesi için, öncelikle asana bileşeninin doğru ve yeterli biçimde uygulanması gerekmektedir (Sahu ve ark., 2021).

Meditasyon bileşeni, bedeni sakinleştirerek zihni odaklamayı ve derin rahatlama sağlamayı amaçlar; bireyin düşüncelerine bilinçli şekilde yönelmesiyle dikkat, algı ve farkındalık süreçleri güçlenebilir (Staples, 2018). Yoga pratikleri ayrıca, kişinin bulunduğu anı daha bilinçli deneyimlemesini gerektiren farkındalık boyutunu vurgular. Bu farkındalık, olumsuz duyguların zihin ve beden sağlığı üzerindeki etkilerini azaltarak iyi oluş halini destekleyebilir (Kanojia, 2022).

Sağlıklı Yaşlılarda Yoganın Psikolojik İyi Oluş ve Bilişsel İşlevlere Etkisinin İncelenmesi

İleri yaştaki bireylerde yoga uygulamalarının bilişsel, ruhsal ve fiziksel sağlık üzerinde olumlu sonuçlar doğurduğunu bildiren çalışmalar mevcuttur. Örneğin, Mooventhan ve Nivethitha'nın derlemesi, yoganın demans ve Parkinson gibi nörobilişsel bozukluklarda ve çeşitli sağlık durumlarında fiziksel ve zihinsel sağlığı iyileştirebileceğine işaret etmiştir (Mooventhan & Nivethitha, 2017). Yoga, yaşlı yetişkinlerde depresyon ve anksiyete gibi ruhsal durumların iyileştirilmesine de katkı sağlamaktadır (Naveen ve ark., 2016). Ek olarak, sağlıklı yaşlı örneklemler özelinde, 60 yaş üzerindeki bireylerde yoga uygulamalarının bilişsel fonksiyonlara çeşitli yararlar sağlayabileceğini gösteren bulgular raporlanmıştır (Eilat-Adar ve ark., 2023).

Yoga temelli müdahaleleri doğrudan bilişsel çıktılar üzerinden ele alan bir sistematik derleme, incelenen altı çalışmadan dördünde yogaya dayalı müdahalelerin biliş üzerinde anlamlı olumlu etkiler sağladığını; bu etkilerin bellek ve yürütücü işlevler dahil çeşitli bilişsel alanları kapsadığını bildirmiştir (Hoy ve ark., 2021). Bununla birlikte, çalışma sayısının sınırlı olması ve müdahale içeriklerinin/ölçümlerin heterojenliği, etki büyüklüklerinin ve hangi bilişsel alanların daha duyarlı olduğunun netleşmesini zorlaştırmaktadır.

Yoga temelli pratiklerin yaşlı bireylerde hem bilişsel hem psikolojik çıktıları etkilemesinin altında yatan mekanizmalar çok bileşenli olabilir. Literatürde özellikle stres azalması ve otonom sinir sistemi regülasyonu üzerinde durulmaktadır. Yogaya özgü nefes tekniklerinin sinir sistemi işleyişini etkileyebileceği öne sürülmüştür; çünkü nefes, kişinin kontrol edebildiği otonom fonksiyonlardan biridir ve beyin bu yaşamsal işlevdeki değişikliklere hızlı yanıt verir (Streeter ve ark., 2012). Stres düzeyinin azalmasıyla parasempatik aktivitenin artması ve sempatik aktivitenin dengelenmesi, merkezi sinir sistemi işleyişinin daha dengeli bir zeminde sürmesine katkı sağlayabilir (Streeter ve ark., 2012). Bu tür fizyolojik düzenlemeler, dikkat/çalışma belleği gibi bilişsel süreçlerde performansın korunmasına ve iyi oluşun desteklenmesine aracılık edebilir.

Yoga uygulamalarının yaşlı yetişkinlerde depresyon ve anksiyete gibi ruhsal durumların iyileştirilmesine katkıda bulunabileceği de rapor edilmiştir (Naveen ve ark., 2016). Farkındalık ve meditasyon bileşenleri, duygulanım düzenleme süreçlerini destekleyerek iyi oluşu artırabilir (Kanojia, 2022). Bu çerçevede yoga, yalnızca bilişsel alanlarda değil, yaşlı bireylerin öznel esenliği ve yaşam doyumu üzerinde de olumlu etkiler yaratabilecek bütüncül bir müdahale olarak değerlendirilebilir.

Mevcut uluslararası literatür, yoga temelli müdahalelerin yaşlı yetişkinlerde bilişsel işlevler ve iyi oluş üzerinde olumlu etkiler doğurabileceğine işaret etse de, Türkçe literatürde sağlıklı ileri yaşlı yetişkinlerde yoganın bilişsel işlevler, psikolojik iyi oluş ve genel sağlık üzerindeki etkilerini doğrudan test eden deneysel çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu durum, Türkiye'de yaşlı nüfusun artışıyla birlikte önem kazanan aktif yaşlanma politikaları ve toplum temelli müdahale programlarının bilimsel kanıt temelini güçlendirmeyi zorlaştırmaktadır.

Türkiye bağlamında gelecekte yürütülecek çalışmalar için standardize müdahale protokolleri (süre, sıklık, içerik bileşenleri), bilişsel ve psikolojik çıktıları birlikte ele alan çok

boyutlu değerlendirmeler ve randomize kontrollü tasarımlar ve mümkünse takip ölçümleriyle (follow-up) etkilerin sürdürülebilirliğinin incelenmesinin gerekliliği öne çıkmıştır.

Yoga, asanalar, nefes teknikleri ve meditasyonu bir araya getiren bütüncül yapısı sayesinde sağlıklı ileri yaşlı yetişkinlerde bilişsel işlevler ve iyi oluş üzerinde olumlu etkiler yaratma potansiyeline sahip bir müdahale yaklaşımıdır. Sistematik derlemeler, bilişsel sağlık, psikolojik iyi oluş, stres yönetimi konularında olumlu etkiler olabileceğini göstermektedir. Bununla birlikte Türkiye örnekleminde deneysel kanıtların sınırlı olması, bu alanda randomize kontrollü ve standardize protokollü çalışmaların artırılmasını gerekli kılmaktadır. Böyle araştırmalar, aktif yaşlanmayı destekleyen toplum temelli uygulamalara bilimsel dayanak sağlayarak yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artırmaya yönelik politikalara katkı sunabilir.

Kaynakça

Carvalho, A., Rea, I. M., Parimon, T., & Cusack, B. J. (2014). Physical activity and cognitive function in individuals over 60 years of age: a systematic review. *Clinical Interventions in Aging*, *9*, 661–682. https://doi.org/10.2147/CIA.S55520

Cohen, J. (1988). *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences* (2nd ed.). Lawrence Erlbaum Associates.

Donders, F. C. (1969). On the speed of mental processes. *Acta psychologica*, *30*, 412-431.

Eilat-Adar, S., Shenhar, M., Hellerstein, D., & Dunsky, A. (2023). The influence of yoga on the cognitive function of people aged 60 years and older: a systematic review. *Altern Ther Health Med*, *29*(1), 269-79.

Eyre, H. A., Acevedo, B., Yang, H., Siddarth, P., Van Dyk, K., Ercoli, L., ... & Lavretsky, H. (2016). Changes in neural connectivity and memory following a yoga intervention for older adults: a pilot study. *Journal of Alzheimer's Disease*, *52*(2), 673-684. https://doi.org/10.3233/JAD-150653

Hoy, S., Östh, J., Pascoe, M., Kandola, A., & Hallgren, M. (2021). Effects of yoga-based interventions on cognitive function in healthy older adults: A systematic review of

randomized controlled trials. *Complementary Therapies in Medicine*, *58*, 102690. https://doi.org/10.1016/j.ctim.2021.102690

Kanojia, A. (2022). Yoga, overview. In *Hinduism and Tribal Religions* (pp. 1808-1814). Dordrecht: Springer Netherlands.

Logan, G. D., & Cowan, W. B. (1984). On the ability to inhibit thought and action: A theory of an act of control. *Psychological review*, *91*(3), 295.

Mahmood, M. N., & Dhakal, S. P. (2022). Ageing population and society: A scientometric analysis. *Quality & Quantity*, 1–18. https://doi.org/10.1007/s11135-022-01509-3

Mooventhan, A., & Nivethitha, L. (2017). Evidence based effects of yoga practice on various health related problems of elderly people: A review. *Journal of bodywork and movement therapies*, *21*(4), 1028-1032. https://doi.org/10.1016/j.jbmt.2017.01.004

Naveen, G. H., Varambally, S., Thirthalli, J., Rao, M., Christopher, R., & Gangadhar, B. N. (2016). Serum cortisol and BDNF in patients with major depression—effect of yoga. *International Review of Psychiatry, 28*(3), 273–278. https://doi.org/10.1080/09540261.2016.1175419

Sahu, P., Singh, B. K., & Nirala, N. (2021). Effect of various standing poses of yoga on the musculoskeletal system using EMG. In *Computer-aided Design and Diagnosis Methods for Biomedical Applications* (pp. 89–112). CRC Press. https://doi.org/10.1016/j.amepre.2024.08.020

Schmalzl, L., Powers, C., & Henje Blom, E. (2015). Neurophysiological and neurocognitive mechanisms underlying the effects of yoga-based practices: towards a comprehensive theoretical framework. *Frontiers in Human Neuroscience,* https://doi.org/10.3389/fnhum.2015.00235

Staples, J. K. (2018). Yoga: Postures, Breathing, and Meditation. *Fundamentals of Complementary, Alternative, and Integrative Medicine-E-Book: Fundamentals of Complementary, Alternative, and Integrative Medicine-E-Book*, 267.

Streeter, C. C., Gerbarg, P. L., Saper, R. B., Ciraulo, D. A., & Brown, R. P. (2012). Effects of yoga on the autonomic nervous system, gamma-aminobutyric-acid, and allostasis in epilepsy, depression, and post-traumatic stress disorder. *Medical hypotheses*, *78*(5), 571-579. https://doi.org/10.1016/j.mehy.2012.01.021

Şimşek, H., & Çakar, F. (2025). Yaşlanmanın Fizyolojik Temelleri: Vücudun Zamanla Değişen Dengesi. *Bingöl Üniversitesi Sağlık Dergisi*, *6*(2), 282-294.

United Nations, Department of Economic and Social Affairs. (2017). *Ageing, older persons and the 2030 Agenda for Sustainable Development: Issues brief.* United Nations. https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2017/08/Ageing-Older-Persons-and-2030-Agenda_Issues-Brief-low-resolution-.pdf

World Health Organization (WHO). (2022). *Ageing and health*. Retrieved February 8, 2024, from https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health

ERGENLER İÇİN AKRAN NEZAKETİ ÖLÇEĞİ GELİŞTİRİLMESİ: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

Kübra ŞAHİN
Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
kubrasahin.pdr@hotmail.com - 0009-0002-4803-8334

Prof. Dr. Fulya TÜRK
Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
fulya.turk@yildiz.edu.tr - 0000-0003-1896-8418

ÖZET

Akran nezaketi, ergenlik dönemindeki sosyal uyum ve pozitif okul iklimi için kritik bir öneme sahip olmasına rağmen literatürde bu kavramı doğrudan ölçen bir ölçme aracının bulunmadığı görülmektedir. Bu çalışmanın amacı, ergenlerin akran ilişkilerindeki nezaket düzeylerini belirlemeye yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmektir. Ölçek geliştirme sürecinde ilk olarak literatür taranmış ve hedef kitleye yönelik altı sorudan oluşan açık uçlu anket uygulaması ile 64 öğrenciden veri toplanarak madde havuzu oluşturulmuştur. Taslak form, alanında uzman kişilerin görüşüne sunulmuş ve uzman görüşleri doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılarak pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu, 2025-2026 eğitim-öğretim yılında İstanbul ili, Çekmeköy ve Sancaktepe ilçelerinde devlet ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören 651 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Ölçeğin yapı geçerliğini test etmek amacıyla yapılan Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) sonucunda, ölçeğin 22 maddeden ve iki faktörden oluşan bir yapı sergilediği ve toplam varyansın %45.4'ünü açıkladığı belirlenmiştir. Bu yapı Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile test edilmiş ve elde edilen uyum iyiliği değerlerinin iyi düzeyde olduğu saptanmıştır (χ^2/df =1.873; RMSEA=.052; AGFI=.877; NFI=.855; CFI=.926; GFI=.900; TLI=.917; IFI=.927). Ölçeğin güvenirliğine ilişkin Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı .91 olarak bulunmuştur. Madde-toplam korelasyonlarının .429 ile .647 arasında değiştiği görülmüş, %27'lik alt-üst grup karşılaştırmaları sonucunda, ölçekteki tüm maddelerin ayırt edicilik düzeylerinin yüksek olduğu saptanmıştır (p<.001). Ölçüt geçerliği analizlerinde "Ergen Prososyallik Ölçeği" ve "Karakter Gelişim İndeksi-Ergen Formu-Nezaket Alt Boyutu" ile anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür (p<.01). Cinsiyete göre yapılan analizler sonucunda, kız öğrencilerin akran nezaketi düzeylerinin erkek öğrencilere kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir (p < .001). Elde edilen bulgular, Akran Nezaketi Ölçeği' nin ergenlerin akranlarına yönelik nezaket davranışlarını değerlendirmede kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: nezaket, ergen, akran nezaketi, ölçek geliştirme, geçerlik, güvenirlik

*Bu çalışma, Prof. Dr. Fulya Türk danışmanlığında Kübra Şahin'in yüksek lisans tezinin bir kısmından üretilmiş olup, TÜBİTAK Bilim İnsanı Destek Programları Başkanlığı (BİDEB) 2210- Yurt içi Lisansüstü Burs Programı kapsamında desteklenmiştir.

DEVELOPMENT OF THE PEER KINDNESS SCALE FOR ADOLESCENTS: A VALIDITY AND RELIABILITY STUDY

ABSTRACT

Although peer kindness is critically important for social adaptation and a positive school climate during adolescence, the literature lacks a measurement tool that directly assesses this concept. This study aims to develop a valid and reliable scale to determine the levels of kindness in adolescents' peer relationships. During the scale development process, a literature review was initially conducted, and an item pool was created using data collected from 64 students through an open-ended questionnaire consisting of six questions. The draft form was submitted for expert opinion, and after necessary adjustments based on feedback, a pilot study was conducted. The study group consisted of 651 high school students attending public secondary education institutions in the Çekmeköy and Sancaktepe districts of Istanbul during the 2025-2026 academic year. As a result of the Exploratory Factor Analysis (EFA) conducted to test the construct validity, it was determined that the scale exhibited a structure consisting of 22 items and two factors, explaining 45.4% of the total variance. This structure was tested with Confirmatory Factor Analysis (CFA), and the goodness-of-fit indices were found to be at a good level (χ^2/df =1.873; RMSEA=.052; AGFI=.877; NFI=.855; CFI=.926; GFI=.900; TLI=.917; IFI=.927). The Cronbach's Alpha internal consistency coefficient for the reliability of the scale was found to be .91. Item-total correlations ranged between .429 and .647 and the results of the 27% lower-upper group comparisons revealed that the discriminative power of all items in the scale was high ($p<.001$). Criterion validity analysis showed significant relationships with the "Adolescent Prosociality Scale" and the "Character Development Index-Adolescent Form-Kindness Sub-dimension" ($p<.01$). Based on gender comparisons, female students demonstrated significantly higher levels of peer kindness than male students ($p < .001$). The findings indicate that the Peer Kindness Scale is a valid and reliable instrument for assessing adolescents' kindness-related behaviors toward their peers.

Keywords: kindness, adolescent, peer kindness, scale development, validity, reliability

KLASİK MESNEVİ GELENEĞİNDE KUR'AN MERKEZLİ ANLATI: BAYBURTLU AĞLAR İRŞÂDÎ BABA'NIN YUSUF İLE ZELİHA MESNEVİSİ ÖRNEĞİ

Dr. Mehmet KESKİN

Milli Eğitim Bakanlığı

mehmetburak.1981@gmail.com-ORCID: 0000-0003-2781-5632

ÖZET

Yusuf ile Zeliha kıssası, ilahî kaynaklı anlatı geleneğinin en etkili örneklerinden biri olarak hem kutsal metinlerde hem de klasik edebî türlerde geniş yankı bulmuştur. Tevrat ve İncil'de farklı anlatım biçimleriyle yer alan bu hikâye; Kur'an-ı Kerim'de Yusuf suresi aracılığıyla bütüncül, ahlaki ve estetik bir yapı kazanmıştır. Bu sure, yalnızca bir peygamber kıssası olmanın ötesinde; sabır, iffet, kader, ilahî adalet ve imtihan kavramlarını merkeze alan güçlü bir anlatı sunar. Klasik mesnevi geleneği de Yusuf kıssasını, Kur'an merkezli bir çerçeve doğrultusunda aşk ve maneviyat ekseninde yeniden yorumlamıştır. Bu bildiri, XX. yüzyıl şairlerinden Bayburtlu Ağlar İrşâdî Baba'nın Yusuf ile Zeliha mesnevisini, Yusuf suresi ile kurduğu ilişki bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır. Söz konusu eser, klasik mesnevi geleneğinin geç dönem örneklerinden biri olarak Kur'an'da yer alan olay örgüsünü ve temel mesajları büyük ölçüde muhafaza etmekte; bununla birlikte anlatıyı aşk merkezli bir bakış açısıyla genişletmektedir. Mesnevi, biri Hz. Yakup ve oğulları etrafında şekillenen kıssa; diğeri Yusuf ile Zeliha arasındaki ilişkiyi konu alan anlatı olmak üzere iç içe geçmiş iki ana yapıdan oluşur. Bu yapı, Kur'an merkezli anlatının edebî form içerisinde nasıl yeniden kurgulandığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu çalışmada Bayburtlu Ağlar İrşâdî Baba'nın Yusuf ile Zeliha mesnevisi, Yusuf suresi ile kurduğu ilişki bağlamında ele alınmakta; mesnevinin Kur'an merkezli anlatıyla örtüştüğü unsurlar olayların sıralanışı, karakterlerin temsili ve tematik vurgular çerçevesinde incelenirken, mesnevi geleneğinin etkisiyle metne eklenen yorumlar ve anlatı genişlemeleri de değerlendirmeye dâhil edilmektedir. Bu çerçevede bildiri, söz konusu mesnevinin klasik mesnevi geleneğinde Kur'an merkezli anlatı anlayışının XX. yüzyıldaki sürekliliğini ve geçirdiği dönüşümü ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Bayburtlu Ağlar İrşâdî Baba, Yusuf ile Zeliha Mesnevi, Kur'an-ı Kerim, Yusuf Suresi.

QURAN-CENTERED NARRATIVE IN THE CLASSICAL MASNAVI TRADITION: THE EXAMPLE OF BAYBURTLU AĞLAR İRŞÂDÎ BABA'S YUSUF AND ZELIHA MASNAVI

Dr. Mehmet KESKİN

Ministry of National Education

mehmetburak.1981@gmail.com-ORCID: 0000-0003-2781-5632

ABSTRACT

The story of Yusuf (Joseph) and Zeliha, as one of the most influential examples of the divinely inspired narrative tradition, has resonated widely in both sacred texts and classical literary genres. While appearing in the Torah and the Bible in different narrative forms, this story attains a holistic, moral, and aesthetic structure in the Quran through the surah Yusuf. Beyond being merely the story of a prophet, this surah presents a powerful narrative centered on the concepts of patience, chastity, destiny, divine justice, and trial. The classical masnavi tradition reinterprets the story of Yusuf within a Quran-centered framework, reshaping it along the concepts of love and spirituality.This paper aims to examine the Yusuf and Zeliha masnavi of Bayburtlu Ağlar İrşâdî Baba, a twentieth-century poet, in the context of its relationship with the surah Yusuf. As a late example of the classical masnavi tradition, the work largely preserves the plot structure and core messages found in the Quran, while at the same time expanding the narrative through a love-centered perspective. The masnavi consists of two interwoven narrative structures: one focusing on the story of the Prophet Jacob and his sons, and the other centering on the relationship between Yusuf and Zeliha. This structure is noteworthy in that it demonstrates how a Quran-centered narrative is reconstructed within a literary form. Within this framework, the study examines Bayburtlu Ağlar İrşâdî Baba's Yusuf and Zeliha masnavi in the context of its relationship with the surah Yusuf, and analyzes the elements in which the masnavi aligns with the Quran-centered narrative in terms of the sequence of events, the representation of characters, and thematic emphases, while also taking into consideration the interpretive additions and narrative expansions introduced under the influence of the masnavi tradition. In this respect, the paper aims to demonstrate the continuity and transformation of the Quran-centered narrative approach within the classical masnavi tradition in the twentieth century.

Key words: Classical Turkish Literature, Bayburtlu Ağlar İrşâdî Baba, Yusuf and Zeliha Masnavi, Holy Quran, Surah Yusuf.

GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatında mesnevi, hem nazım şekli hem de müstakil eser adı olarak taşıdığı işlev bakımından ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Mesnevi, uzun anlatılara imkân tanıyan yapısı sayesinde şairler için yalnızca bir hikâye aktarma aracı değil; aynı zamanda şiir sanatındaki ustalıklarını sergileyebildikleri özel bir edebî saha olmuştur. Bir olayın ya da düşüncenin düzyazı ile ifade edilmesi hâlinde estetik yönünün zayıflaması, anlatının tesir gücünün azalması, şairleri manzum anlatı geleneğine yöneltmiş; bu durum mesneviyi klasik edebiyatın en işlevsel türlerinden biri hâline getirmiştir.

Arap edebiyatında ortaya çıkan, İran edebiyatında gelişip olgunlaşan mesnevi geleneği, kısa süre içerisinde Anadolu sahasında da güçlü örnekler vermiştir. Türk şairleri, bu tür aracılığıyla dinî, tasavvufi, tarihî ve aşk merkezli pek çok konuyu estetik bir bütünlük içinde işlemişlerdir. Bu bağlamda kaleme alınan mesnevilerden biri de Bayburtlu Ağlar İrşâdî Baba'ya ait Yusuf ile Zelîha mesnevisidir. Her ne kadar yüzeyde bir aşk hikâyesi olarak kurgulanmış görünse de bu eser, kaynağını Kur'an-ı Kerim'de yer alan Yusuf kıssasından alması bakımından derin bir ahlaki ve öğretici boyuta sahiptir.

Kur'an-ı Kerim'de yer alan kıssa ve misaller, yalnızca tarihî olayları aktaran anlatılar değil; insanın nefsini terbiye eden, ahlaki değerleri pekiştiren ve hikmet kazandırmayı amaçlayan öğretici metinlerdir. Bu anlatılar, kimi zaman diyalog ve dramatik kurgu unsurlarıyla kimi zaman uyarıcı, müjdeleyici ya da ibret verici bir üslupla sunularak muhatap üzerinde güçlü bir etki oluşturur. Kur'an'da önceki peygamberler, ümmetler ve toplumlar üzerinden itaat edenlerle isyan edenlerin akıbetleri karşılaştırmalı biçimde ele alınır; böylece iman, salih amel, dürüstlük ve ahlaki istikamet teşvik edilir. Bu hikmet merkezli anlatım tarzı, Kur'an'ın icazının bir parçası olarak insanı eğitmeyi, uyarmayı ve olgunlaştırmayı hedefler. Klasik Türk edebiyatında mesnevi geleneği içinde şekillenen Kur'an kaynaklı anlatılar da bu ahlaki ve eğitici işlevi estetik bir söylemle yeniden üretmiştir (Güllüce, 2008, s. 134).

Kur'an kıssaları arasında "ahsenü'l-kasas" olarak nitelendirilen Yusuf suresi, tarihî anlatının ötesine geçerek sabır, tevekkül, iffeti koruma, affedicilik ve adalet gibi temel değerleri merkeze almasıyla öne çıkar. Surede Yusuf'un çocukluk döneminde gördüğü rüyanın hayatına yön vermesi, kardeşleri tarafından kıskanılması, iftiraya uğraması ve zindana atılması gibi olaylar; onun sabrı, doğruluğu ve Allah'a olan güveniyle anlam kazanır. Bu yönüyle Yusuf kıssası, bireysel olduğu kadar toplumsal hayata dair de güçlü etik mesajlar içeren bütüncül bir anlatı sunar. Klasik Türk edebiyatı, bu anlatıyı mesnevi türü aracılığıyla yeniden yorumlamış; kıssanın dramatik yapısını ve ahlaki derinliğini edebî bir söylemle metinleştirmiştir.

Bu Kur'an merkezli anlatım geleneğinin mesnevi formunda nasıl bir manevi ve şahsi zemin üzerinde şekillendiği, Bayburtlu Ağlar İrşâdî Baba'nın hayatına dair aktarılan menkıbevi bilgilerde açıkça görülmektedir. Rivayetlere göre İrşâdî, henüz on üç, on dört yaşlarındayken sebebi açıklanamayan bir hâl üzere uzun süreli bir ağlama dönemine girmiş; bu durum ailesini endişelendirmiştir. Gençlik yıllarında evlenip aile hayatını sürdürmesine rağmen bu manevi hâl, otuzlu yaşlarının başında daha derin bir biçimde yeniden ortaya çıkmıştır. Günlerce süren bu sarsıntı hâlinde yeme içmeden kesildiği, uykularında dahi ağladığı aktarılmaktadır. Yaklaşık

on üç yıl devam eden bu süreç, gördüğü olağanüstü bir rüya ile son bulur. Söz konusu rüyada, Hz. Peygamber ve velilerin huzurunda bedenine beyitler yazıldığı ve kendisine "Oku" emrinin verildiği ifade edilir. Bu rüya, İrşâdî Baba'nın şiir söyleme kudretinin ilahî bir lütuf ve irşat vazifesinin tezahürü olarak yorumlanmaktadır (Tozlu, 2013, s. 55–56).

Bu çalışma, klasik mesnevi geleneğinde Kur'an merkezli anlatının nasıl şekillendiğini Bayburtlu Ağlar İrşâdî Baba'nın Yusuf ile Zeliha mesnevisi örneği üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Bildiride, söz konusu mesnevinin Yusuf suresiyle ilişkisi, anlatı unsurları ve ahlaki mesajları değerlendirilerek klasik Türk edebiyatında kutsal metin kaynaklı anlatı geleneğinin sürekliliği ortaya konulacaktır.

YUSUF İLE ZELİHA MESNEVİSİNİN YUSUF SURESİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Yusuf suresi 111 (yüz on bir) ayettir (DİB, 2018, s. 234). 1, 2 ve 3. ayetler Medine'de; diğer ayetler de Mekke de nüzul etmiştir. Surede Yusuf Peygamberin çocukluğundan itibaren karşılaşmış olduğu sıkıntılar anlatılmaktadır. Sure, Hz. Yusuf üzerinden musibetler karşısında müslümanların nasıl bir tavır sergilemeleri gerektiğini ifade etmektedir. Surenin tamamında Hz. Yusuf'un başından geçen olaylar anlatılmıştır (Cankurt, 2016, s. 234).

1. Yusuf suresi 1. ayet: "Allah Te'ala sözünde [şöyle der] : "Elif Lam Ra. Bunlar aşikâr olan kitabın ayetleridir." (Tozlu, 2013, s. 259).

251 Bu sergüzeşti medh itdi Te'âlâ
Bu Kur'ândan kılup kalbin tesellâ

252 Bu sûrenin yüz on bir âyeti var
Letâfetlü içinde gâyeti var

Bu beyitlerde şair, Yusuf kıssasının kaynağını doğrudan Kur'an-ı Kerim'e dayandırarak anlatının ilahî meşruiyetini vurgular. Yusuf suresinin 111 ayetten oluştuğunu belirtmesi, kıssanın ayrıntılı ve bütüncül biçimde Allah tarafından açıklandığını gösterir. Böylece anlatılan "sergüzeşt", sıradan bir hikâye değil; kalplere teselli veren, letafet ve hikmet yüklü ilahî bir anlatı olarak sunulur. Bu vurgu, mesnevinin hem dinî hem de ahlaki bir rehber niteliği taşıdığını ortaya koyar.

2. Yusuf suresi 3. ayet: "Biz bu Kur'ân'ı sana vahyetmekle geçmiş ümmetlerin birtakım haberlerini en güzel şekilde beyan ediyoruz." (2013, s. 259).

248 Hemân nahnü nakussu geldi âyât
Müfessirler idüp anı rivâyât

249 Didi Cibrîl karındaşım Muhammed
Senin şer'in Hudâ kıldı mü'ebbed

250 Sana itdi Te'âlâ'llâh selâmı
İder sâbıkları zâhir kelâmı

Bu beyitlerde Yusuf suresi 3. ayete göndermeyle kıssanın doğrudan vahiy yoluyla Hz. Peygamber'e bildirildiği vurgulanır. "Nahnü nakussu" ifadesi, anlatının Allah tarafından "en güzel şekilde" aktarıldığını gösterirken müfessirlerin bu ayetleri rivayet ve yorumlarla açıklamaya çalıştıkları belirtilir. Böylece ilahî kelam ile beşerî tefsir arasındaki ilişki ortaya konur: Hakikat vahiyde sabittir; müfessirlerin görevi ise bu ilahî mesajı anlamaya ve görünür kılmaya çalışmaktır.

3. Yusuf suresi 4. ayet: "Babacığım! Ben rüyamda on bir yıldızın, güneş ve ayın bana secde ettiklerini gördüm." (2013, s. 260).

255 Hikmet ıssıdur ganî Perverdigâr
Gökte on bir yıldız indi âşikâr
256 Ay ile hem gün dahi indi bile
Sun'-ı Sâni' hikmetini kim bile
257 Sen bu rü'yâyı bilüp kalma tana
Ta'zîm idüp secde kıldılar bana
258 Söyledi Ya'kûb ana kim ey oğul
Sen benim bu pendimi eyle kabûl

Bu beyitlerde Yusuf'un gördüğü rüya, ilahî hikmetin bir tecellisi olarak yorumlanır. On bir yıldız, güneş ve ayın Yusuf'a secdesi (Bakırcı, 2025, s. 217); Yusuf'un ileride erişeceği yüksek makamın ve ailesi üzerindeki manevi üstünlüğünün sembolik bir ifadesidir. Şair, bu rüyayı sıradan bir düş olarak değil; Allah'ın hikmetle bildirdiği gaybi bir işaret şeklinde sunar. Yakup'un nasihati ise rüyanın taşıdığı anlamın dikkatle korunması ve zamanla gerçekleşecek ilahî takdire teslim olunması gerektiğini vurgular.

4. Yusuf suresi 5. ayet: "Evladım, dedi babası: "Sakın bu rüyanı kardeşlerine anlatma. Sonra seni kıskandıklarından sana tuzak kurarlar." (2013, s. 260).

259 Çün sakın kardaşlarına söyleme
Hâsılı bir ferde izhâr eyleme
260 İşbu rü'yâyı bilüp fikr ideler
Havfim oldur kim sana mekr ideler
261 Zîrâ şeytân ulu düşmândur kula
Koymaz insânı gide toğrı yola
262 Yûsufa vâfir nasîhat eyledi
Döndi Yakup anı ta'bîr eyledi

Bu beyitlerde Hz. Yakup'un uyarısı, baba şefkatiyle birleşen derin bir hikmetin ifadesi olarak sunulur. Rüyanın taşıdığı ilahî müjde, kıskançlık duygusunu harekete geçirebileceği için gizli tutulmalıdır. Yakup, kardeşler arasındaki beşerî zaafları ve şeytanın insanı doğru yoldan

saptırıcı etkisini hatırlatarak Yusuf'u tedbire çağırır. Böylece ayet ve beyitler, ilahî lütfun her zaman sabır, sır saklama ve akılla korunması gerektiğini vurgular.

5. Yusuf suresi 6. ayet: "…ve Yakup ailesine nimetini kemale erdirecektir…" (2013, s. 256).

210 Ni'metin 'uzmâsını in'âm ider
Hak sana mecmu'ını in'âm ider
211 Rabbin ahkemdür bilecidür seni
Çok kemâle irgüricidür seni

Yusuf suresi 6. ayet: "Rabbin seni öylece seçecek, sana rüya tabirini öğretecek…" (2013, s. 261-262).

263 Didi on bir yıldız on bir kardaşın
Sen hazer kılolmaz anlar sırdaşın
264 Sen 'azîz olursın anlar aç olur
Saltanat bir gün sana ser-tâc olur
265 Zannım oldur Hak seni sultân ider
Ma'rifetle kalbini 'ummân ider

Bu beyitlerde Yusuf suresi 6. ayete paralel biçimde Allah'ın Yusuf'a ve Yakup ailesine lütfedeceği nimetin zamanla kemale ereceği vurgulanır. Şair, ilahî lütfun parça parça değil; bütüncül, kuşatıcı ve aşamalı bir süreç içinde ihsan edileceğini ifade eder. "Kemâle irgürmek" vurgusu, Yusuf'un yalnızca maddi iktidara değil; ahlaki ve manevi olgunluğa da eriştirileceğini gösterir. Bu bağlamda Yusuf suresi 6. ayetin anlamı genişletilerek yorumlanır; Hz. Yakup, Yusuf'un rüyasını sembolik biçimde açıklarken on bir yıldızı kardeşleriyle ilişkilendirir ve ileride yaşanacak ayrılıklara dair sezgisel bir işaret sunar. Yusuf'un "aziz" ve "sultan" oluşu yalnızca dünyevi hâkimiyeti değil, Allah tarafından seçilmiş olmanın getirdiği manevi üstünlüğü de temsil eder. Rüya tabirinin öğretilmesi ise Yusuf'a bahşedilecek ilahî bilginin ve hikmetin göstergesi olarak öne çıkar. Böylece ayet ve beyitler birlikte okunduğunda, sabır ve ilahî iradeye teslimiyet sayesinde hem Yusuf'un yücelişinin hem de Yakup ailesinin nimete erişinin, zaman içinde tamamlanan ilahî bir takdir süreci olduğu ortaya konur.

6. Yusuf suresi 8. ayet: "Hani onlar (aralarında şöyle konuşmuşlardı): Yusuf ile öz kardeşi, babamıza daha sevimli geliyor. Oysa biz daha güçlü bir grubuz. Pek belli ki babamız bu işte yanılıyor." (2013, s. 250).

130 Yûsuf kardaşları bu hâli bildi
Onı cem' oldı bir tenhâya geldi
131 Didiler babamuz hîç bizi sevmez
Bizi Yûsuf gibi görmege ivmez
132 Gice gündüz anunla ider ülfet

Bize oğul didigi dilde sûret

Bu beyitlerde Yusuf suresi 8. ayette dile getirilen kardeş kıskançlığı, topluca yapılan gizli bir konuşma sahnesiyle somutlaştırılır. Kardeşler, babalarının Yusuf'a gösterdiği ilgiyi sevgi eksikliği olarak algılar ve bunu bir haksızlık duygusuna dönüştürürler. "Biz daha güçlü bir grubuz" düşüncesi (Bakırcı, 2025, s. 217), beşeri bakışın maddi çokluğu ve kuvveti ölçü almasına karşılık; Yakup'un sevgisinin ilahî bir hikmete dayanmasını anlayamamalarıyla sonuçlanır. Böylece ayet ve beyitler, kıskançlığın kardeşlik bağlarını zedeleyen en temel insani zaaflardan biri olduğunu ortaya koyar.

7. Yusuf suresi 9. ayet: "Yusuf'u öldürün yahut onu uzak bir yere atın ki babanızın sevgi ve teveccühü yalnız size kalsın. Ondan sonra da tövbe ederek Salih kimseler olursunuz." (2013, s. 257).

223 Didiler biz Yûsufı katl iderüz
Ağlayarak atamuza giderüz
226 Sırrımızı bir kimesne bilmesün
Kankı ifşâ ederise gülmesin
227 Rû-be-rû itdiklerimiz söylerüz
Düşüp ayakına râzî eylerüz
228 Hem dahi Yûsuf bize eyler helâl
Merhamet ehlidürür bedr-i hilâl
229 Atamızı çünki râzî kılaruz
Zann olur kim sonra sâlih oluruz

Bu beyitlerde Yusuf suresi 9. ayette ifade edilen kardeşlerin kıskançlığı, artık açık bir düşmanlık ve suç niyetine dönüşmüş hâliyle yansıtılır. Kardeşler, babalarının sevgisini kazanmayı bir hedef hâline getirerek Yusuf'u ortadan kaldırmayı meşru görürler. Suçtan sonra tövbe edip "sâlih" olabileceklerini düşünmeleri ise günahı önceleyip pişmanlığı sonraya bırakmanın tehlikeli bir yanılsama olduğunu gösterir. Şair, bu sahnede hasedin insanı hem vicdanen hem ahlaken nasıl körleştirdiğini, şeytani düşüncelerin akıl ve merhameti nasıl bastırdığını çarpıcı biçimde ortaya koyar.

8. Yusuf suresi 11. ayet: "(Onlar buna karar verdikten sonra bir gün babalarına varıp): "Sevgili babamız, dediler. Sen neden güvenip de Yusuf'u bize emanet etmiyorsun? Oysa biz onu çok seviyoruz. Ona samimiyetle bağlıyız." (2013, s. 251).

149 Bugün vir Yûsufı bize emânet
Çıkup sahrâya idelim seyâhat
150 Alup anı aramıza giderüz
Tıfıldur hem nasîhatler iderüz
151 Adıdur kûh-ı Kâfî inkisârın

Sana teslîm iderüz anı yarın

152 Senin kalbin bize hergîz inanmaz

Oğul feryâdına ata tayanmaz

Bu beyitlerde Yusuf suresi 11. ayette geçen sahne, kardeşlerin ikiyüzlü söylemleri üzerinden dikkat çekici biçimde işlenir. Kardeşler, babalarının güvenini kazanmak için sevgi, emanet ve nasihat gibi masum kavramları öne sürerler; oysa bu sözler içlerindeki hasedi gizleyen bir perdeden ibarettir. Yakup'un tereddüdü ise baba sezgisinin ve tecrübenin bir yansımasıdır. Şair, bu karşılaşma aracılığıyla söz ile niyet arasındaki uçurumu ve güven duygusunun nasıl istismar edilebildiğini vurgular.

9. Yusuf suresi 12. ayet: "Yarın onu bizimle gönder. Gezsin, oynasın. Biz ona çok iyi sahip çıkarız." (2013, s. 252).

154 Didi ben Yûsufı size inanmam

Cemâline bakup hergîz usanmam

155 Varup oynamaka meşgûl olursız

Biri birinize oyun kılursız

156 Budur [y]igidlerin vakârı şânı

Olup gâfil viresiz kurda anı

157 Didiler biz bahâdur pehlevânuz

Kuşa kurda urup pençe şâhânuz

158 Bizim na'ramuza aslan tayanmaz,

Otakından çıkup hergîz uyanmaz

Bu beyitlerde Yusuf suresi 12. ayetin etrafında gelişen güven endişe gerilimi öne çıkarılır. Kardeşler, Yusuf'u gezdirip oynatacaklarını söyleyerek masum bir niyet sergilerken; Yakup, onların oyun ve gaflet içinde Yusuf'u tehlikeye atabileceklerinden endişe duyar. Altuna göre; "Kurt" imgesi, hem gerçek bir tehlikeyi hem de insanın içindeki gizli kötülüğü simgeler (Altun, 2019, s. 103). Kardeşlerin güç ve cesaret vurgusu ise babanın sezgisel kaygısını bastırmaya yöneliktir. Böylece ayet ve beyitler, görünürdeki masum taleplerin ardında gizlenen niyetlere karşı uyanık olunması gerektiğini hatırlatır.

10. Yusuf suresi 14. ayet: Onlar "vallâhi" dediler. "Biz böylesine güçlü bir grup iken onu kurt kapar da yerse yazıklar olsun bize! Biz ne güne duruyoruz." (2013, s. 252).

159 On iki bin adıma ok ataruz

İki aslanı bir dâra çataruz

160 Silâh âletlerini takınalım

Esen yillerden anı sakınalım

161 Didi Yakup bana itmen recâyı

Size ben virmezem üç günlük ayı

Bu beyitlerde Yusuf suresi 14. ayette geçen kardeşlerin aşırı güven söylemi belirginleşir. Kendi güçlerini ve cesaretlerini abartarak Yusuf'u her türlü tehlikeden koruyabileceklerini iddia ederler. Aslan, silah ve savaş imgeleri; hakiki bir korumadan çok, babayı ikna etmeye yönelik sözlü bir gösteriye dönüşür. Yakup'un temkinli tavrı ise bu iddiaların ardındaki samimiyetsizliği sezen bir baba bilincini yansıtır. Böylece ayet ve beyitler, insanın gücüne aşırı güvenmesinin ilahî takdiri ve ahlaki sorumluluğu göz ardı etmesine yol açabileceğini vurgular.

11. Yusuf suresi 15. ayet: "…ve seni hiç tanımadıkları bir sırada, kendilerine yaptıkları bu işi hatırlatacaksın." (2013, s. 268).

372 Ki yâ Yûsuf sakın korkma bu sudan
Senin Rabbin seni saklar pusudan
373 İşârâtı sana kıldım bu düşden
Sakın gamlanmagıl hergîz bu işden
374 Sana kardaşların itdiklerinden
Atub suya dönüb gitdiklerinden
375 Olup nâdim sana bir gün gelürler
Tapunda hor [u] ser-gerdân olurlar
376 'Azîm şehre seni sultân iderim
Sana kardaşların muhtâc iderim

Bu beyitlerde Yusuf suresi 15. ayetin işaret ettiği ilahî vaade dikkat çekilir. Yûsuf'un kuyuya atılması, görünürde bir felaket olsa da Allah'ın himayesi altındadır. Pala'ya göre; Hz. Yusuf, bu kuyuda 3 gün kalmış ve Yusuf'un sürekli olarak esmâ-i hüsnâyı okuduğunu ifade eder (Pala, 1993, s. 186). İlahî hitap, Yusuf'a korkmamasını ve yaşananların geçici olduğunu bildirerek sabrı telkin eder. Kardeşlerin bugün işledikleri zulmün ileride pişmanlığa dönüşeceği, Yusuf'un ise sultanlığa ve üstün bir makama erişeceği müjdelenir. Böylece ayet ve beyitler, ilahî adaletin zamanla tecelli edeceğini ve mazlumun sonunda izzet bulacağını vurgular.

12. Yusuf suresi 16. ayet: Allah Te'ala [bir] sözünde: "Yatsı vakti, ağlayarak babalarının yanına döndüler." (2013, s. 269).

385 Meks idüp ahşama dek eğlendiler
Yatsu vakti evlerine geldiler
386 Bir kezin âh eyleyüp ağladılar
Yakupın yüregini tağladılar

Bu beyitlerde Yusuf suresi 16. ayette ifade edilen "ağlayarak dönüş" sahnesi, kardeşlerin suçluluklarını gizleyen yapay bir pişmanlık olarak yansıtılır. Akşama kadar oyalanmaları ve gece vakti ağlar görünmeleri, bilinçli bir kurguya işaret eder. Kardeşler, gerçekte Yusuf'un merhamet çağrılarına kulak tıkamış; onu kuyuya bırakırken vicdanlarını susturmuşlardır.

Böylece ayet ve beyitler, gözyaşının her zaman masumiyet göstergesi olmadığını; bazen suçun üstünü örtmeye yarayan bir araç hâline gelebildiğini çarpıcı biçimde ortaya koyar.

13. Yusuf suresi 17. ayet: [Dediler] : "Sevgili babamız, biz yarışmak üzere bulunduğumuz yerden ayrılırken Yusuf'u da eşyalarımızın yanında bıraktık." (2013, s. 270).

388 Biz segirdmeç oyununı oynaduk
Kurd gelüp anı yimiş hîç tuymaduk
389 Çün bizim esbâbımızı bekleye
Kim bilürdi kurd gelüp anı yiye

Bu beyitlerde Yusuf suresi 17. ayette yer alan kardeşlerin savunması, kurgulanmış bir mazeret olarak aktarılır. "Oyun" ve "yarış" gerekçesiyle Yusuf'u yalnız bırakmaları, ihmali masum göstermeye yönelik bir çabadır. Kurt hikâyesi ise gerçeği örtmek için uydurulan ortak bir yalandır. Şair, bu anlatım aracılığıyla suçun inkâr ve bahanelerle nasıl meşrulaştırılmaya çalışıldığını; masum bir çocuğun akıbetinin ise kardeşlerin sözleri arasında nasıl silikleştirildiğini vurgular.

14. Yusuf suresi 18. ayet: "Ona Yusuf'un gömleğine sahte kan bulaştırarak getirmişlerdi…" (2013, s. 270).

384 Bir koyun boğazlayup yaturdılar
Gömlegini kanına baturdılar
390 Gömlegin kanlu eline virdiler
Karşusında bağlayup el turdılar

Yusuf suresi 18. ayet: "[Babaları Yakup] "Hayır" dedi. "Nefisleriniz sizi aldatmış, bu işe sevketmiş. Artık bana düşen (ümitvar olarak) güzelce sabretmektir." (2013, s. 271).

402 Sabr ile irdi iren maksûdına
Sabr ile irdi iren ma'bûdına
403 Dâ'imâ alur seni Hakdan yana
Sabr ile şeytân zafer bulmaz sana

Bu bölümde Yusuf suresi 18. ayetin iki yönü birlikte ele alınır. Kardeşlerin bir koyun kesip kanını Yusuf'un gömleğine sürmeleri, işledikleri suçu bilinçli ve planlı biçimde gizlemeye çalıştıklarını gösterir. Bu sahne, merhametten bütünüyle uzaklaşmış bir vicdan hâlini ve masumiyetin nasıl acımasızca feda edildiğini ortaya koyar. Hz. Yakup'un tavrı ise bu zulmün karşısında sergilenen peygamberce bir duruştur. O, oğullarının yalanını sezer; ancak öfke ve isyana yönelmek yerine "güzel sabır" yolunu seçer.

15. Yusuf suresi 19. ayet: "(Gelelim Yusuf'a) Öteden bir kafile gelmiş, sucularını kuyuya göndermişlerdi." "Dedi " Âaa müjde! Müjde! İşte bir civan!" Sucu ile yanındakiler onu ticaret malı olarak satmak niyetiyle kafilede olanlara onu bildirmeyip gizlediler." (2013, s. 272).

412 Mâlik ibni Diğar ana dirler idi
Bây-ı dervîş nânını yirler idi
413 Pes ticâret eyleyüp ilden ile
Bir azâdlu kulı var idi bile
414 Alup anı geldi ol su yanına
Hîç bu devlet gelmez iken aynına
415 ‘Akl anı hîç eylemezdi cüst [ü] cû
Asdı bir delve ana toldura su
416 Girdi Cebrâ’il kuyudan içerü
Oldı Yûsuf anun ile rû-be-rû
417 Tut bu ipden yukaru eyle tulû‘
Adı şânın ‘âleme bulsun şuyû‘
418 Çekdi Mâlik delve sudan çıkmadı
İbtidâ çün içerüye bakmadı
419 Gördi koğa gelmedi kaldı tana
Döndi bakdı câhın altından yana
420 Eyledi Büşra ile Mâlik kelâm
Didi bu ipe sarılmış bir gulâm
421 Gördiler câhın içinde bir ziyâ
Gün tokunsa yüzine eyler hayâ
427 Zîrâ bu insân degil belki melek
Yir yüzine indürüp anı felek
428 Gerçi gevher olduğını bildiler
Aldılar yükler katına geldiler
487 Söyledin kim ben kul olaydım eger
Hâllerin Mısrın hazînesin deger
488 Ben esîr bâzârına olsam rehâ
Rûy-ı şem‘im la’line yitmez bahâ
489 Kendini a‘lâ görüp ‘ucb eyleme
Pes bu sözi bir dahi sen söyleme
490 Gönderüp ol Mâliki Rabbü’l-Gânî
On sekiz mankıra satdurdı seni

Bu beyitlerde Yusuf suresi 19. ayette anlatılan kurtuluş anı, ilahî takdirin ani ve beklenmedik tecellisi olarak sunulur. Kuyu, Yusuf için bir mahkûmiyet yeri olmaktan çıkar; kaderin yön değiştirdiği bir geçit hâline gelir. Sucunun ipi su yerine Yusuf'u çıkardığında yaşanan hayret, onun sıradan bir insan değil; ilahî nur taşıyan seçkin bir kul olduğunu sezdirir. Cebrâil'in yardımıyla kuyudan çıkarılması, bu kurtuluşun tamamen ilahî iradeyle gerçekleştiğini gösterir. Kafiledekilerin Yusuf'u "ticaret malı" olarak görmesi ise insanın dünyevi bakışının sınırlılığını yansıtır. Onlar bir köle görürken hakikatte bir "cevher" ile karşı karşıyadırlar. Şair, bu sahneyle zahirî (dış, bir şeyin görünen tarafı, açık, belli, meydanda; Uludağ, 2012, s. 389; Devellioğlu, 1998, s. 1165) değer ile hakiki değer arasındaki farkı vurgular: Yusuf'un bedeni satılabilir, fakat manevi değeri ölçülemez. Böylece ayet ve beyitler, ilahî seçilmişliğin insan hesaplarını aşan bir hakikat olduğunu ortaya koyar.

16. Yusuf suresi 21. ayet: "Mısır'da Yusuf'u satın alan vezir, hanımına: "Ona güzel bak!" dedi. Belki bize faydası dokunur yahut onu evlat ediniriz." (2013, s. 289).

657 Satun alup anı evlâd idelim
Oğlumuz hîç olmadı biz n'idelim
658 Var bu oğlanın yüzinde meymenet
Belki biz andan görek çok menfa'at
659 Çün Zelîhâ işidince bu sözi
Şem'e pervâne olup yandı özi
660 Pes hazîne kapusın açdı hemân
Aldı bir kul altunı oldı revân

Bu beyitlerde Yusuf suresi 21. ayetin anlamı, Yusuf'un kaderindeki yeni bir merhalenin başlangıcı olarak yorumlanır. Mısır vezirinin Yusuf'u satın alıp ona iyi davranılmasını istemesi, ilahî korumanın kuyu sonrasında da devam ettiğini gösterir. Vezirin çocuklarının olmaması, Yusuf'un "evlat edinilme" ihtimaliyle birlikte onun sıradan bir köle değil; gelecekte büyük bir makama erişecek kişi olduğuna dair sezgisel bir kabule dönüşür. Zeliha'nın bu sözleri işitince duyduğu hayranlık, Yusuf'un yüzündeki "meymenet"in yani ilahî bereket ve cazibenin ilk etkisi olarak sunulur. Böylece beyitler, Yusuf'un Mısır sarayına girişiyle birlikte hem dünyevi refahın hem de ileride yaşanacak imtihanların zeminini hazırlar; ilahî takdirin onu adım adım büyük bir kadere yönelttiğini vurgular.

17. Yusuf suresi 22. ayet: "O kemal çağına geldiğinde kendisine hüküm ve ilim verdik." (2013, s. 292).

687 Bu hâl üzre gider çün yeddi sâle
Olup bâliğ irüp Yûsuf kemâle
688 Te'âlâ'llâh bu âyetden buyurur
Muhammed Mustafâsına tuyurur
689 Yigirmi üç yaşına girdi Yûsuf

Zelîhâ çün çeker hüzn-i te'ssüf
690 Müfessirler beyân idüp bu hâli
Didiler on sekiz yaşdur kemâli

Bu beyitlerde Yusuf suresi 22. ayette geçen "kemale erme" hâli açıklayıcı bir yorumla genişletilir. Yusuf'un belirli bir yaşa ulaşması, sadece bedensel olgunluk değil; ilahî lütufla desteklenen akli ve ahlaki yetkinliği ifade eder. Kendisine verilen "hüküm", doğru muhakeme etme, adaletle karar verme ve yönetme kabiliyetini; "ilim" ise özellikle rüyaları tabir etme gibi gaybi (gizli olan, belirsiz, bilinmeyen, gözle görülmeyen, örtülü, manevi ve ruhani alem; Uludağ, 2012, s. 144; Devellioğlu, 1998, s. 280) hikmete dayalı bir bilgiyi temsil eder. Böylece ayet ve beyitler, Yusuf'un ileride üstleneceği büyük sorumlulukların ilim ve hikmet temeli üzerine inşa edildiğini vurgular.

18. Yusuf suresi 23. ayet: "…ve kapıları kapatarak "Haydi yaklaş bana!" dedi. O : "Allah' a sığınırım!" dedi…" (2013, s. 297).

748 Döndi fi'l-hâl yeddi kapu bağladı
Hicr ile 'ışk anı evde tağladı
754 Didi Yûsuf ilâhımız Hudâdur
Halâ'ik hep kapusında gedâdur
755 Hüve'l-evveldürür yok ibtidâsı
Hüve'l-âhirdürür yok intihâsı
756 Hudânın varlığı dâ'im diridür
Tebeddülden tagayyürden beridür

Bu beyitlerde Yusuf suresi 23. ayette anlatılan imtihan sahnesi, ahlaki kemalin en belirgin göstergesi olarak sunulur. Zeliha'nın yedi kapıyı kapatması, dünyevi arzunun kuşatıcılığını ve kaçışı imkânsız görünen bir ortamı simgeler. Buna karşılık Yusuf'un "Allah'a sığınırım" diyerek verdiği cevap, onun nefsine değil; ilahî emre bağlılığını ortaya koyar. Yusuf'un Allah'ın ezelî ve ebedî oluşunu dile getirmesi, bu reddiyenin yalnızca bir korku değil; derin bir iman bilinciyle yapıldığını gösterir. Böylece ayet ve beyitler, gerçek özgürlüğün kapıların açılmasında değil; insanın nefsine karşı durabilmesinde yattığını vurgular.

19. Yusuf suresi 24. ayet: "Doğrusu, hanım ona sahip olmayı iyice aklına koymuş ve buna yeltenmişti de. Eğer Rabb'inin bürhanını görmeseydi o da kadına meyledecekti…" (2013, s. 298).

781 Girüp anı elin çekdi zinâdan
Anı men' eyledi bürhân zinâdan
782 Velî dinle ana bürhân ne imiş
Te'âlâdan gelen ihsân ne imiş
783 'Ale'l-icmâl biz anı nakl idelim

Hudâ yol gösterür ise gidelim

784 Anın üç vech ile vardır cevâbı

Budur Allâhu a‘lem bi’s-savâbı

785 Zelîhâ eyledi da‘vet zinaya

Uyup nefse gide Yûsuf fenâya

786 Zelîhâ hûb sarây merğûb döşek hûb

Göründi Yûsufın gözine Yakup

787 Didi oğlum zinâ mı sen idersin

Peygamberlik ağacından düşersin

788 Velî sen bir uçar kuşsın havâda

Yolup kanadların kalma yuvada

789 Sakın meyde tilek virme derinden

Olursın çün nebîler defterinden

Bu beyitlerde Yusuf suresi 24. ayette geçen “bürhân” (kanıt, delil, ispat, tanık; Uludağ, 2012, s. 81; Devellioğlu, 1998, s. 118) kavramı merkezî bir anlam kazanır. Zeliha’nın ısrarı ve nefsani cazibenin bütün şartları oluşmuşken Yusuf’u zinadan alıkoyan şey ilahî bir uyarı ve bilinçtir. Şair, bu bürhanı Hz. Yakup’un temsiliyle somutlaştırır; babanın hayalî hitabı, Yusuf’un kalbinde peygamberlik sorumluluğunu ve ahlaki sınırı hatırlatır. Böylece Yusuf’un direnişi, nefsin bastırılması değil; iman, edep ve ilahî seçilmişlik bilinciyle gerçekleşen bir ahlak zaferi olarak sunulur.

20. Yusuf suresi 26. ve 27. ayetler: “Eğer gömleği önden yırtılmışsa kadın doğru söylemiştir, delikanlı ise yalancının tekidir. Yok, eğer gömleği arkadan yırtılmışsa o yalan söylemiştir, delikanlı doğru söylemektedir.” (2013, s. 303).

835 Didi sabî siz size söz itme’in

Yûsufın gömlegini keşf eyle’in

836 Gerçi önden yırtıkise ol kamis

Çün Yûsuf olur kâzib Zeliha hâlis

837 Arkadan yırtıkise çün ol kamis

Zeliha olur kâzib Yûsuf hâlis

838 Yûsufın gömlegini çün gördiler

Arkasında yırtıkını buldılar

839 Arkasından yırtıkını buldılar

Suçı hem Zelîhâya isnâd kıldılar

Bu beyitlerde Yusuf suresi 26–27. ayetlerde yer alan adalet ölçüsü, son derece sade fakat kesin bir delil üzerinden ortaya konur. Gömleğin yırtılış yönü, sözlü iddiaların ötesinde maddi bir kanıt hâline gelir. Önden yırtık olma ihtimali saldırıyı, arkadan yırtık olma durumu ise kaçışı gösterir. Böylece hakikat, duygulara ya da konuma değil; somut bir işarete dayanarak belirlenir. Gömleğin arkadan yırtık olduğunun anlaşılması, Yusuf'un iffetini ve doğruluğunu açıkça ortaya koyarken Zeliha'nın iftirasını da açığa çıkarır. Şair bu sahneyle ilahî adaletin en karmaşık görünen durumlarda bile basit bir işaretle hakikati görünür kıldığını vurgular. Böylece Yusuf, hem ahlaken hem hukuken temize çıkmış olur.

21. Yusuf suresi 28. ayet: "…Gerçekten sizin fendiniz pek müthiştir." (2013, s. 303).

844 Nisâlardan menfa'at 'ademdür hem
Ricâl üzre zahmeti kadimdür hem

845 Mekr-i nisâdan emîn olmaz ricâl
İt tefekkür işbu hâlden hisse al

846 Mekr û keydi nisânın çıkarur ebed
Şerlerinden hıfz ide ol Ganî hâd

Bu beyitlerde Yusuf suresi 28. ayette geçen "sizin fendiniz pek müthiştir" ifadesi, yaşanan olayın ardından yapılan ahlaki bir tespit olarak sunulur. Aziz, gömleğin arkadan yırtılmış olduğunu görünce hakikati kavrar ve Zeliha'nın kurduğu tuzağın büyüklüğünü dile getirir. Şair, bu sözü genelleştirerek hile ve mekrin ne denli yıkıcı sonuçlar doğurabileceğine dikkat çeker. Buradaki vurgu, kadın erkek karşıtlığından ziyade; nefsin, hilenin ve arzunun aklı nasıl perdeleyebildiği üzerinedir.

22. Yusuf suresi 31. ayet: "Ve dediler: "Hâşâ! Allah için, bu bir insan olamaz, bu kıymetli bir melek! Başka bir şey olamaz." (2013, s. 307).

874 Melekdür bu didiler degil insân
Dahi Hakkına nâzildür bu Kur'ân

875 Zanarsın ki güneş doğdı sehâbdan
Gören gözler kamaşdı âfitâbdan

876 Yer ehlinde olur mı böyle bir kul
Semâdan yâ felekden inmedür ol

877 Ne hoş kılmış bunı Perverdigârı
Nezâket bâğının mürg-i nigârı

878 Hümâ peri gibi parlir puğağı
Buna şimdi lâzım cennet otağı

879 Üşütmüş mâhının bedr ayıdur bu
Semâlarda melekler şâhıdur bu

Bu beyitlerde Yusuf suresi 31. ayette anlatılan sahne, Yusuf'un güzelliğinin beşer sınırlarını aşan bir tecelli olarak sunulduğu doruk noktalarından biridir. Zeliha'nın davetiyle saraya gelen kadınlar, Yusuf'u gördükleri anda hayret ve hayranlıkla kendilerinden geçer; parmaklarını kesmeleri, bu şaşkınlığın ve cezbenin sembolik ifadesidir. "Bu bir insan değil, olsa olsa bir melektir" sözleri, güzelliğin ilahî kaynağına yapılan dolaylı bir göndermedir. Şair, Yusuf'un cemalini güneş, ay ve melek imgeleriyle yüceltirken; Zeliha'nın tutumunu da psikolojik bir savunma olarak resmeder. Böylece ayet ve beyitler, güzelliğin hem hayranlık hem de imtihan doğuran bir güç olduğunu, insanı akıl ve irade sınavıyla baş başa bıraktığını vurgular.

23. Yusuf suresi 32. ayet: "…Yine yemin ederim ki kendisine emredeceğim işi yapmaması halinde o mutlaka zindana atılacak, zelil ve perişan olacaktır!" (2013, s. 309).

899 Velî Yûsuf murâdım itmez ise
İdüp kulluk sözime gitmez ise
900 Ben anı göndürem zindân içine
Çeküp zahmet ola nâdim suçuna

Bu beyitlerde Yusuf suresi 32. ayette dile getirilen tehdit sahnesi, nefsani arzunun zorbalığa dönüşmesini açık biçimde gösterir. Bakırcıya göre; Zeliha, Yusuf'un iffetli duruşunu kabullenmek yerine, onu itaat etmeye zorlayan bir güç dili kullanır. Sevgi ve arzu söylemi yerini tehdide bırakır; zindan, bu zorlamanın aracı hâline gelir (Bakırcı, 2025, s. 219). Şair, bu noktada Yusuf'un masumiyetini daha da belirginleştirir: Günaha razı olmamak, onun için bedeli ağır olsa bile vazgeçilmez bir ilkedir. Böylece ayet ve beyitler, ahlaki direnişin çoğu zaman dünyevi kayıplarla sınandığını, fakat bu kayıpların ilahî katmanda bir izzet vesilesine dönüştüğünü vurgular.

24. Yusuf suresi 33. ayet: "…Onlara meyledip cahilce davrananlardan olabilirim." (2013, s. 309).

906 Didi ya Rab bular korkmaz erinden
Beni hıfz it bu 'avratlar şerinden
907 Bu da'vetden bana zindân sezâdur
Bilürsin çekdigim rûz-ı cezâdur

Bu beyitlerde Yusuf suresi 33. ayetin özü, Yusuf'un bilinçli bir tercih ve dua ile ortaya koyduğu ahlaki duruş üzerinden açıklanır. Yusuf, nefsin ve tehdidin karşısında zindanı günaha tercih ederek gerçek özgürlüğün nerede olduğunu gösterir. Onun korkusu insanlardan değil, Allah'a karşı cahilce bir davranışta bulunmaktır. Şair, Yusuf'un duasını merkeze alarak iffet ile akıl arasındaki bağı vurgular: Zinaya meyletmek, sadece bir ahlak ihlali değil; insanı karanlığa ve cehalete sürükleyen bir düşüştür. Böylece ayet ve beyitler, ilahî korumaya sığınmanın en ağır şartlar altında bile insanı manen yücelttiğini ortaya koyar.

25. Yusuf suresi 36. ayet: "Hapishaneye onunla beraber iki genç de girmişti. Onlardan biri: "Ben rüyamda, kendimi şarap yapmak için üzüm sıkarken gördüm." dedi." "[Sonraki de:] "Ben de başımın üstünde ekmek taşıdığımı ve bu ekmeği kuşların gagaladığını gördüm. Ne olur, bu rüyamızın da tabirini bildir." [dedi]." (2013, s. 314).

968 Geldi sâkî Yûsufa vasf eyledi
Mâcerânın künhini ol söyledi
969 Didi ben rü'yâmda gördim ey 'azîz
Zindân içinde seni gördik temîz
970 Öz elim ile şarâb süzer idim
Kâse kâse toldurup düzer idim
971 Leyki anın bilmezim ta'bîrini
Çün bana vasf eylegil takrîrini
972 Gerçi sâkî bu düşi şerh eyledi
Geldi çâşenger bu sözü söyledi
973 Başıma bir sini aldım ey ulu
Kabları dolu ta'âmıyla tolu
974 Geldi kuşlar başım üzre kondılar
Sini üstünden ta'âma sundılar
975 Hâsılı söz ol hûnı ekl itdiler
Döndiler yirlü yirine gitdiler
976 Gördi Yûsuf söyledi ki korkulu
Diledi ki ide anı örtülü
977 Ekserî ta'bîrciler te'hîr ider
Düş görenin kalbini tebşîr ider

Bu beyitlerde Yusuf suresi 36. ayette anlatılan zindan sahnesi, Yusuf'un ilahî ilimle donatılmış kişiliğinin yeniden görünür olduğu bir merhale olarak sunulur. Yusuf, mahkûm olmasına rağmen vakarını ve temizliğini koruyan bir bilge konumundadır. Zindandaki iki gencin rüyalarını güvenle ona anlatmaları, onun hikmet ve rüya tabiri konusundaki şöhretinin buraya kadar ulaştığını gösterir. Sakinin ve ekmekçinin rüyaları, sembolik dilleriyle kaderlerinin ipuçlarını taşır. Yusuf'un bu rüyaları dinlerken temkinli davranması ise ilmin yalnızca bilgi değil, merhametle birlikte taşınması gereken bir sorumluluk olduğunu gösterir. Böylece ayet ve beyitler, Yusuf'un zindanı bile bir irşad ve hikmet mekânına dönüştürdüğünü vurgular.

26. Yusuf suresi 41. ayet: "(Ey hapis arkadaşlarım, gelelim rüyalarınızın tabirine) "Sizden biriniz, efendisine yine şarap sunacak." "Diğeri ise asılacak, kuşlar da başını gagalayacak." (2013, s. 316).

992 Sizi yarın bu zindândan alurlar
Girü kalan karanlıkda kalurlar
993 Olursın efendine bir kâbdâr

Melik Reyyân seni ider şarâbdâr

996 Seni dâra çeküp yarın asarlar

İki ayakını yirden keserler

997 Gelüp kuşlar başın üstüne kona

Şu kim rü'yanda konmış idi hûna

998 Melik Reyyân senin kaddin egiser

Delüp kuşlar yiyüp beynin çekiser

Yusuf suresi 41. ayet: "İşte yorumunu istediğiniz iş, böylece halledilip sonuçlandırılmıştır (2013, s. 317)."

1001 Bu rü'yâyı didi biz görmemişdik

Nişânına ebed hîç irmemişdik

1002 Velâkin biz seni bu dem sınaduk

Yalan söyler diyüp dâ'im kınaduk

1004 Te'âlânın kapusı sedd olur mı

Kazâsı gelmiş iken redd olur mı

Bu beyitlerde Yusuf suresi 41. ayette bildirilen rüya tabirleri, ilahî ilmin kesinliği ve kaçınılmazlığı çerçevesinde ele alınır. Bakırcıya göre; Yusuf, iki mahkûmun kaderini tereddütsüz biçimde açıklar: Biri yeniden efendisine hizmet edecek diğeri ise idam edilecektir (Bakırcı, 2025, s. 221). Bu karşıt sonuçlar, rüyaların sıradan hayaller değil; ilahî takdirin sembolik haberleri olduğunu gösterir. Rüya sahiplerinin sonradan "biz rüya görmedik" demeleri, yaklaşan kader karşısında duyulan korkunun bir yansımasıdır. Yusuf'un verdiği cevap ise son derece öğreticidir: İlâhî hüküm tecelli ettikten sonra sözün geri dönüşü yoktur. Böylece ayet ve beyitler, kaderin kesinliği ile insan sözünün ahlaki ağırlığını birlikte ortaya koyar.

27. Yusuf suresi 42. ayet: "Onlardan kurtulacağanı düşündüğü arkadaşına: "Efendine benden bahset, suçsuz olduğumu hatırlat."dedi. Fakat şeytan, efendisine söylemeyi ona unutturdu." (2013, s. 317).

1010 Didi Yûsuf benim dinle sözimi

Sakın zindânda unutma özimi

1011 Beni sultân katında gâh anasın

Bugün meclisine gidüp varasın

1012 Diyesin bir garîb [y]igid var anda

Olup ol bî-nevâ kalmış nihânda

1039 İdüp sâkî Melik-i Reyyâna hizmet

Unutdı Yûsufı kim ide Nusret

Bu beyitlerde Yusuf suresi 42. ayet, insani sebep ile ilahî takdir arasındaki hassas denge üzerinden yorumlanır. Yusuf, zindandan kurtulacağını bildiği sakiden, suçsuzluğunu sultana iletmesini ister; bu, onun insani bir beklentiyle meşru bir sebebe yönelişidir. Ancak sakinin Yusuf'u unutması, işlerin yalnızca beşerî aracılarla değil; Allah'ın dilediği vakitte gerçekleşeceğini hatırlatır. Şair burada unutmayı şeytani bir vesvese olarak sunarak Yusuf'un zindanda bir müddet daha kalmasının ilahî hikmete bağlı olduğunu ima eder.

28. Yusuf suresi 43. ayet: "(Günü birinde) Hükümdar gördüğü bir rüyayı anlattı dedi ki: "Ben yedi semiz inek gördüm, bunları yedi zayıf inek yiyordu." (2013, s. 320).

1047 Görüp Reyyân düzüldiler sıradan
Yidi aruk öküz geldi verâdan
1048 Za'îf olan semizini yidiler
Yidisini yidi fi'l-hâl yidiler
1049 Dahi gördi kurumış yiddi buğda
Güneş anı kurudup itmiş ağda
1050 Verâsından görüp buğda yişil baş
Açup sünbüllerini ol yenür aş

Yusuf suresi 43. ayet: "Ey efendiler: Siz rüya tabir ediyorsanız, benim bu rüyamı da halledin!" (2013, s. 321).

1054 Didi bu düşimi ta'bîr idin siz
Beni âgâh idüp takrîr idin siz

Bu beyitlerde Yusuf suresi 43. ayette anlatılan hükümdarın rüyası, yaklaşan büyük bir toplumsal imtihanın habercisi olarak sunulur. Yedi semiz ineğin yedi zayıf inek tarafından yenmesi ve yeşil ile kuru başaklar karşıtlığı, bolluk ile kıtlık arasındaki keskin geçişe işaret eden sembolik görüntülerdir. Reyyân'ın bu rüyayı yalnızca şahsi bir merak olarak değil, devletin geleceğini ilgilendiren bir işaret olarak algılaması dikkat çekicidir. Rüyasını saraydaki âlimlere ve ileri gelenlere tabir ettirmeye çalışması, bilginin iktidar için vazgeçilmez olduğunu gösterir. Ancak bu aşamada hiç kimsenin rüyayı çözememesi, hakiki ilmin herkesin elinde bulunmadığını ima eder. Böylece ayet ve beyitler, ilahî bilginin zamanı geldiğinde Yusuf aracılığıyla açığa çıkacağına zemin hazırlar.

29. Yusuf suresi 44. ayet: "O kâhinler: "Bu gördükleriniz karışık düşlerdir. Biz böyle karışık düşlerin yorumunu bilmeyiz." dediler." (2013, s. 321).

1056 Senin düşin olup azgâsü ahlâm
Anın te'vîline yok bizde i'lâm
1057 Ulumuzsın senindür emr [ü] fermân
Velî ta'bîrine yok kulda iz'ân

Bu ayet ve beyitlerde, hükümdarın gördüğü rüya karşısında saraydaki kâhinlerin ve rüya tabircilerinin aczi açık biçimde ortaya konur. Onlar rüyayı "azgâsü ahlâm" yani düzensiz, karışık ve anlamdan yoksun düşler olarak nitelendirerek ilahî bir işaret olabileceği ihtimalini dışlarlar. Bu tutum, bilgiyi yalnızca geleneksel kalıplar ve yüzeysel yorumlarla sınırlandıran anlayışın eleştirisi niteliğindedir. Bu sahne anlatı açısından da işlevseldir; çünkü saraydaki tüm âlimlerin yetersiz kalması, Yusuf'un sahip olduğu vahbi ilmin değerini daha da belirginleştirir. Rüyanın "şeytani" ya da "geçersiz" sayılması, aslında insanın bilmediği karşısında kolayca inkâra yönelmesini gösterir. Böylece metin, hakiki bilginin ancak Allah'ın dilediği kullara verdiği bir lütuf olduğunu güçlü biçimde hissettirir.

30. Yusuf suresi 45. ayet: "O iki arkadaştan kurtulanı, aradan geçen bunca zamandan sonra, işte ancak o sırada, Yusuf'u hatırlayarak dedi ki: "Rüyanın tabirini size ben bildireceğim. Hele siz beni hapishaneye gönderiverin!" (2013, s. 321).

1063 Turdı sâkî şâha takrîr eyledi
Yûsufı kalbine alup söyledi
1064 Didi şâhım sen kazâdan ol emîn
Devletin vâfirlenüp gitsün gamın
1065 Sâbıkâ ben kulına kıldın cezâ
Zindân içine atup çekdim ezâ
1066 Yûsuf adlu bir [y]igid gördüm ulu
Aslı Ken'ânlı velî yüzi sulu
1067 Her su'âle çün virür şâfî cevâb
Gün tokunsa yüzine eyler hicâb
1068 Vasf ideyin hûblukını işit nice
Gitse gündüz çün vakit olsa gice

Yusuf suresi 45. ayetle birlikte anlatıda önemli bir dönüm noktasına gelinir. Uzun süre Yusuf'u hatırlamayan saki, hükümdarın gördüğü ve kimsenin tabir edemediği rüya vesilesiyle aradan geçen bunca zamandan sonra onu yeniden hatırlar. Ayetteki bu "hatırlama", ilahî takdirin zamanı gelince devreye girdiğini gösteren anlamlı bir ayrıntıdır. Beyitlerde sakinin şahın huzurunda Yusuf'u anlatışı dikkat çekicidir. O, Yusuf'u yalnızca rüya tabirinde mahir biri olarak değil; ahlakı, vakar ve edebiyle öne çıkan seçkin bir şahsiyet olarak tasvir eder. "Her su'âle şâfî cevâb vermesi" Yusuf'un bilgisinin kesinliğini ve güvenilirliğini vurgularken "gün tokunsa yüzine eyler hicâb" ifadesi onun iffetini ve hayâ duygusunu öne çıkarır. Böylece Yusuf'un ilmiyle ahlakının birlikte anıldığı görülür.

31. Yusuf suresi 46. ayet: "Hapishaneye gidip: Yusuf! Sözü doğru ve isabetli olan aziz dostum! Şu müşkil rüya hakkında bize bir çözüm bildir lütfen: Yedi semiz ineği…" (2013, s. 323).

1082 Çok müneccim geldi ta'bîr bilmedi

Hükm-i gayba el urup söz kılmadı

1083 Didi Yûsuf anı takrîr it bize

Hak bana bildürdügin idem size

1084 Didi yiddi çün sığır gördi semiz

Hem yidisi aruk idi ey ‘azîz

1085 Geldi arıklar semizini yidi

Pâdişâhın gördigi böyle didi

1086 Gördi sonra yiddi baş buğda kuru

Yiddi yaş sünbül dahi ey nîkî hû

1087 Pâdişâh endîşede kaldı hemân

Korkusından kâmeti çü oldı kemân

1088 Ger anı ta‘bîr idersin ey hümâm

İşbu zindân zahmeti oldı tamâm

Yusuf suresi 46. ayet, anlatının seyrinde Yusuf’un zindandan saraya uzanan yolunun fiilen başladığı noktayı temsil eder. Ayette saki, Yusuf’a “sıddîk” yani sözü doğru, hükmü isabetli bir kimse olarak hitap eder. Bu nitelendirme, Yusuf’un hem önceki rüya tabirlerindeki doğruluğunu hem de ahlaki güvenilirliğini teyit eder. Beyitlerde, sarayda toplanan müneccimlerin ve âlimlerin rüyayı yorumlayamaması özellikle vurgulanır. Bu durum, beşerî bilgi ile ilahî ilim arasındaki farkı ortaya koyar. Yusuf ise rüyayı kendi adına değil, “Hak bana bildirdiğini size ileteyim” diyerek tamamen ilahî vahiy ve ilhama dayandırır. Böylece onun bilgisi, gayba el uzatma iddiası değil; Allah’ın lütfuyla verilen bir hikmet olarak sunulur. Saki, hükümdarın gördüğü rüyayı ayrıntılarıyla aktarır: Yedi semiz sığırın yedi zayıf sığır tarafından yenmesi, ardından yedi kuru başak ve yedi yeşil sünbülün görülmesi şeklindedir. Beyitlerde padişahın bu rüya karşısındaki endişesi ve korkusu da dile getirilir; bu da rüyanın sıradan bir düş değil, toplumu ve devleti ilgilendiren büyük bir işaret olduğunu gösterir. Bu sahne, Yusuf’un sabırla çektiği zindan zahmetinin artık sona ermek üzere olduğuna işaret eder. Zindanda iffetini ve doğruluğunu koruyan Yusuf, ilmiyle hem padişahın kaygısını gidirecek hem de ileride Mısır’ın kaderini belirleyecek bir role adım atacaktır.

32. Yusuf suresi 47. ayet: [Yusuf]: “Yedi sene, bildiğiniz şekilde ekin ekersiniz. Ama biçtiğinizi, yiyeceğiniz az miktar dışında…” (2013, s. 324).

1095 Didi Yûsuf evvel ucuzluk ola

Sâniyen hem yiddi yıl kıtlık ola

1096 Her zahîre’i tevâtür ekmeli

Yir yüzine key tohum çok tökmeli

1097 Arpa buğda toldurun sapı ile

İçerüde hıfz idin yapu ile

1098 Buğda eger sapı ile turur ise

Çürimez on yıl eger kalur ise

Yusuf suresi 47. ayet, rüya tabirinin yalnızca geleceği haber veren sembolik bir yorum olmadığını, aynı zamanda toplumsal ve iktisadi bir tedbir planına dönüştüğünü gösterir. Bakırcıya göre; ayette Yusuf, yedi yıl sürecek bolluk dönemini açık bir dille haber verirken bu nimetin nasıl korunması gerektiğine dair somut bir strateji de sunar. Özellikle buğdayın sapıyla birlikte depolanması tavsiyesi dikkat çekicidir (Bakırcı, 2025, s. 221). Beyitlerde sapıyla saklanan buğdayın uzun yıllar çürümeden kalabileceği belirtilir. Böylece Yusuf, ilahî ilimle desteklenen bir tür ekonomik akıl ve yöneticilik hikmeti sergiler.

33. Yusuf suresi 50. ayet: "Bunu duyan hükümdar: "Onu bana getirin!" dedi. Hükümdarın elçisi gelince…" (2013, s. 326).

1117 Melik Reyyân seni âzâd idüpdür

Suçın âfv eyleyüp dil-şâd idüpdür

Yusuf suresi 50. ayet: [Yusuf] : "Sen önce dönüp efendine de ki : "O ellerini kesen kadınların meselesi neydi, kendisine soruver." (2013, s. 327).

1134 Beni koymış idi ol gün nihâna

Cemâlimi gören oldı dîvâne

1135 Bıçakı ellerinde ığradılar

Bütün parmaklarını toğradılar

1136 Kimisinin olup tîz 'aklı yağmâ

Kimisi üstüme sıçratdı esmâ

1137 Bular şeydâ çün oldı gördi bizi

Zelîhâ pes verâdan açdı sözi

Yusuf suresi 50. ayet, Yusuf'un masumiyetinin resmî olarak ortaya konulmasını önceleyen kritik bir dönüm noktasını temsil eder. Melik Reyyân, Yusuf'un rüya tabirindeki isabetini ve sunduğu tedbirli çözümü duyunca onu huzuruna çağırmak ister. Beyitte Yusuf'un artık suçsuz kabul edildiği ve özgürlüğünün iade edilmek istendiği vurgulanır. Ancak asıl dikkat çekici nokta, Yusuf'un bu davete hemen icabet etmemesidir. Ayette Yusuf, elçiye geri dönmesini ve geçmişte ellerini kesen kadınların meselesinin yeniden soruşturulmasını ister. Bu tutum, Yusuf'un yalnızca özgürlüğünü değil; onurunu ve itibarını da talep ettiğini gösterir. O, zindandan çıkmayı bir lütuf olarak değil; hak edilmiş bir adalet sonucu olarak görmek ister. Beyitlerde kadınların Yusuf'un cemalini görünce akıllarını yitirip bıçaklarla ellerini kestikleri sahne hatırlatılır. Bu sahnenin yeniden gündeme getirilmesi, Zeliha'nın ve diğer kadınların iftirasının açığa çıkmasını amaçlar. Yusuf böylece geçmişte kendisine atılan suçun unutulmasına razı olmaz; hakikatin açıkça ortaya konulmasını ister.

34. Yusuf suresi 51. ayet: "Hükümdar kadınları toplayıp: Ne idi sizin Yusuf'la davanız? Siz Yusuf'un gönlünü (nefsini) çelmeye çalıştığınızda durum ne idi…" (2013, s. 329).

1163 Ulu dîvân olup meclis kuruldı
Kabâhat sâhibi kimdür soruldı
1164 Didi şâh söyleyin hatun kişiler
Bu sırrı bilmez imiş er kişiler
1165 Bilüp âgâhınız var mı bu işden
Bugün Yûsuf halâs oldı bu düşden
1166 Çü hatunlar bu emri dinlediler
Zelîhâ hakkına söz söylediler

Yusuf suresi 51. ayet: "Onlar da: Hâşa! Allâh için söylemek gerekirse onun yaptığı hiçbir kötülük bilmiş, görmüş değiliz."dediler. O sırada vezirin eşi: Şimdi gerçek meydana çıktı…" (2013, s. 330).

1177 Zelîhâ anladı sırrı olur fâş
Akıdup gözlerinden kan ile yaş
1178 Didi şâhım kulak vir dinle hâli
Bana sen sor virem bir bir su'âli
1179 Bana mesken idi mağrib diyârı
Gelüp terk eyledim nâmûsı 'ârı
1180 Düşimde bâde'i sundı elime
Ben anı almaz iken hîç dilime

Yusuf suresi 51. ayet, Yusuf'un masumiyetinin artık yalnızca zımnen değil; açık ve resmî biçimde ilan edildiği safhayı temsil eder. Melik Reyyân'ın "Kadınları toplayın" emriyle kurulan ulu divan, hakikatin ortaya çıkarılması için oluşturulmuş bir adalet meclisidir. Beyitlerde de ifade edildiği üzere "kabâhat sâhibi kimdür" sorusu merkeze alınır, yani mesele kişisel bir ihtilaftan çıkıp kamusal bir muhakemeye dönüşür. Hükümdarın kadınlara yönelttiği soru, Yusuf'un nefsini çelmeye kimin teşebbüs ettiğini açığa çıkarmayı amaçlar. Bakırcı; Kadınların tamamı, "Hâşâ! Allah için" diyerek Yusuf'un hiçbir kötülüğünü görmediklerine şehadet ederler. Bu toplu tanıklık, Yusuf'un iffet ve ahlakının sosyal düzlemde de tescillenmesi anlamına gelir (Bakırcı, 2025, s. 222). Böylece daha önce gizli kalan gerçek, herkesin huzurunda dillendirilmiş olur. Bu noktada Zeliha'nın itirafı belirleyici bir kırılma anıdır. Beyitlerde onun gözlerinden "kan ile yaş" akması, pişmanlığın ve hakikatin ağırlığını simgeler. Zeliha artık inkârı sürdürmez; aksine, gerçeğin açığa çıkmasına bizzat katkıda bulunur. Bu itiraf, Yusuf'a atılan iftiranın tamamen çöktüğünü ve suçun gerçek failinin ortaya çıktığını gösterir. Bu bağlamda sabrın ve iffetin sonunda ilahî adaletin nasıl tecelli ettiğini gözler önüne serer. Yusuf yalnızca zindandan çıkmakla kalmaz, yıllar sonra da olsa onuru ve haklılığı herkesin huzurunda teslim edilir.

35. Yusuf suresi 54. ayet: "Hükümdar: "Onu yanıma getirin, özel danışmanım edineyim." dedi." (2013, s. 333).

1216 Lâ'ik oldur ben anı idem vezîr
Mısr içinde var mıdur ana nazîr
1217 Döndi sâkî Yûsufa geldi hemân
Didi zindândan hemin buldun emân

Yusuf suresi 54. ayet: "Onunla konuştuktan sonra da: "Sen artık bundan böyle, nezdimizde yüksek bir makam sahibi, tam itimad edilen bir müsteşarsın." dedi." (2013, s. 334).

1233 Didi Yûsuf sen bana kılğıl emîr
Yir yüzine hem beni eyle nazîr
1234 Andan özge mansûbı ben n'eylerem
Zâyi' itmem habbesin hıfz eylerem

Yusuf suresi 54. ayet, Yusuf'un hayatında zindandan iktidara uzanan sürecin zirve noktasını temsil eder. Ayette hükümdarın "Onu yanıma getirin, kendime has bir danışman edineyim." buyruğu, Yusuf'un artık yalnızca masumiyetinin değil; hikmetinin, ferasetinin ve liyakatinin de resmen kabul edildiğini gösterir. Mesnevide "Lâ'ik oldur ben anı idem vezîr" ifadesiyle bu tercih, Yusuf'un Mısır'da emsalsiz bir şahsiyet olarak görülmesiyle temellendirilir. Dikkat çekici olan husus, Yusuf'un bu makam karşısındaki tavrıdır. O, gücü şahsi bir menfaat aracı olarak görmez; aksine kendisini "yeryüzüne nâzır" kılmasını ister. "Zâyi' itmem habbesin" ifadesi, onun ekonomik ve idari sorumluluğu ne denli bilinçli üstlendiğini gösterir. Bu tutum, Yusuf'un yönetme ehliyetinin ahlaki temeller üzerine kurulu olduğunu ortaya koyar.

36. Yusuf suresi 58. ayet: "Gün geldi, Yusuf'un kardeşleri Mısır'a gelip onun huzuruna çıktılar. O, onları tanıdı, ama öbürleri onu tanıyamadılar." (2013, s. 352).

1480 Turup Yûsuf bular yanına geldi
Görüp kardaşlarını anda bildi
1481 Geldi Şem'ûn ilerü kıldı du'â
'İbrî dilince idüp taltîf ana
1482 Yakupın nâmesini sundı hemân
Bildi Yûsuf atâsı sağ ol zamân
1483 Hem degürdiler atâsından selâm
Söyledi Şem'ûn ile birkaç kelâm
1484 Şehr içine döndi Yûsuf şâdumân
Kendi dârü'l-mülkine kondı revân
1485 Emr idüp kardaşların indürdiler
Bir saraya yüklerin indürdiler

Yusuf suresi 58. ayet, kıssanın dramatik ve ahlaki geriliminin en yoğunlaştığı sahnelerden birini oluşturur. Ayette ifade edildiği üzere, yıllar sonra kıtlık sebebiyle Mısır'a gelen kardeşler Yusuf'un huzuruna çıkarlar, ancak onu tanıyamazlar. Buna karşılık Yusuf, çocukluğunda kendisini kuyuya atan kardeşlerini derhal tanır. Yusuf, kimliğini açıklamaz; zira ilahî planın tamamlanması için sabır ve hikmetle hareket etmeyi tercih eder. Dikkat çekici olan, Yusuf'un kardeşlerine karşı tavrıdır. Onları hemen cezalandırmaz ya da geçmişin hesabını sormaz. Aksine, bir devlet adamı vakarına yakışır biçimde misafir eder; yüklerini saraya indirterek ikramda bulunur. Bu tutum, onun intikam değil; ıslah ve yüzleşme merkezli bir yol izlediğini gösterir. Tanıyan ile tanınmayan arasındaki bu asimetrik durum, Yusuf'un sabırla ördüğü ahlaki üstünlüğün ve kıssanın ilerleyen safhalarında gerçekleşecek büyük yüzleşmenin habercisidir.

37. Yusuf suresi 59. ayet : [Yusuf onlara] Dedi ki: "Siz, baba bir kardeşinizi de yanıma getirin, gördüğünüz gibi ben siz tam ölçek veriyorum ve ben dışarıdan gelen misafirleri ağırlamaya, başka herkesten fazla özen göstermekteyim." (2013, s. 356).

1535 Bu on kardaş gelin sizler serâser
Alın kardaşınızı hem berâber
1536 Getürmezsiz velî siz bu dem anı
Size ben virmezem zâd ile nânı

Yusuf suresi 59. ayet, kıssanın dramatik yapısı içinde önemli bir dönemeçtir. Bu ayette Yusuf, Mısır'da yönetici konumundayken karşısına çıkan kardeşlerinden, baba bir kardeşleri olan Bünyamin'i de yanlarına alarak yeniden gelmelerini ister. Yusuf'un bu talebi, zahirde iktisadi bir şart gibi görünse de derin anlamda ahlaki ve psikolojik bir sınamayı ifade eder. Yusuf, kendisinin adaletli davrandığını, ölçüyü tam verdiğini ve misafirlere karşı cömert olduğunu özellikle vurgular. Bu vurgu, hem yönetici kimliğinin meşruiyetini pekiştirir hem de kardeşlerinin güvenini kazanmayı amaçlar. Böylece onların, talebini keyfî bir istek değil; düzenin bir gereği olarak görmeleri sağlanır. Bünyamin'in istenmesi, kardeşlerin geçmişte Yusuf'a karşı sergiledikleri tutumun tekrar sınanması anlamını taşır. Zira Bünyamin, Yakup'un en küçük oğludur ve babaları tarafından özel olarak korunmaktadır. Ayrıca Yusuf'un Bünyamini istemesi uzun ayrılığın ardından duyulan özlemin dolaylı bir yansımasıdır ve ilerleyen ayetlerde gerçekleşecek yüzleşmenin zeminini hazırlar.

38. Yusuf suresi 61. ayet: "Onlar: "Bakalım, babasından ona izin almanın bir yolunu bulup bu işi ayarlamaya çalışacağız." dediler." (2013, s. 356).

1539 Anı gâyet sever tatlu cânından
Gice gündüz ayırmaz hîç yanından
1540 Gidüp atamızı âgâh idelim
Eger göndürmez ise biz n'idelim
1541 Velâkin biz ana ifşâ iderüz
İdüp sür'at kudûmına giderüz

1542 Olur memûl alup anı gelürüz
Cenâbından zahîre biz aluruz

Yusuf suresi 61. ayet, kardeşlerin Mısır'dan dönüş sürecinde aldıkları kararı ve bu kararın arka planındaki psikolojik farkındalığı yansıtır. Ayette, Yusuf'un ileri sürdüğü şart doğrultusunda Bünyamin'i getirebilmek için babalarından izin almaya çalışacaklarını ifade etmeleri, geçmişteki dikkatsiz ve sorumsuz tavırlarından farklı bir tutum sergilediklerini gösterir. Bu durum, kardeşlerin artık daha temkinli ve hesaplı hareket ettiklerine işaret eder. Kardeşlerin bu ifadeleri, Yakup'un Bünyamin'e olan derin sevgisinin bilincinde olduklarını ortaya koymaktadır. Daha önce Yusuf'un kaybıyla sarsılan Yakup'un, küçük oğlunu yanından ayırmak istememesi son derece anlaşılırdır. Bu nedenle kardeşler, doğrudan bir talepte bulunmak yerine ikna etmeye yönelik bir yol aramayı tercih etmişlerdir. Bünyamin getirilmediği takdirde Mısır'dan zahire alamayacak olmaları, kardeşleri bu girişime sevk eden temel unsur hâline gelmiştir. Böylece ekonomik sıkıntı, aile içi ilişkilerin yeniden şekillenmesine vesile olmuş; ilahî takdirin toplumsal ve maddi sebepler üzerinden nasıl tecelli ettiği açıkça görülmüştür. Bu ayet, kardeşlerin hem babalarına karşı sorumluluk bilinci geliştirmeye başladıklarını hem de ilerleyen süreçte yaşanacak yüzleşme ve arınmanın zeminini hazırladıklarını göstermesi bakımından anlatı içinde önemli bir dönüm noktası niteliğindedir.

39. Yusuf suresi 63. ayet: Dediler: "Sevgili babamız, ölçeğimiz, tahsisatımız kaldırıldı. Gelecek sefer, öbür kardeşimizi de bizimle beraber gönder ki onu vesile ederek daha çok tahsisat alalım. Onu gözümüz gibi koruyacağımıza söz veriyoruz!" (2013, s. 359).

1573 Küçük kardaşımızı istedi şâh
Gidüp Mısır iline biz tutalım râh
1574 Berâberce alup anı gidelim
Zahîre çün bize yitmez n'idelim
1575 Biz anı saklaruz havf itme hergîz
Mısır şâhına söz virdik anı biz
1576 Bizim ile eger çün gitmez ise
Velî buğda bize az yitmez ise
1577 Bu dem gitsek tehî-dest ol emîre
Bize virmez ebed bir kod zahîre
1578 Giderse şâh bize buğda virür çok
Olur sâyesi ile karnımız tok

Yusuf suresi 63. ayet, kardeşlerin Yakup'u ikna etme sürecinde başvurdukları gerekçeleri açık biçimde ortaya koyar. Kardeşler, Mısır'da kendilerine verilen zahirenin artık devam etmeyeceğini, bir sonraki gelişlerinde baba bir kardeşleri Bünyamin'i yanlarında getirmedikleri takdirde tahsisat alamayacaklarını ifade ederler. Bu söylem, ekonomik zorunluluğun aile içi karar mekanizması üzerindeki belirleyici etkisini gözler önüne serer. Kardeşlerin özellikle

"onu gözümüz gibi koruyacağız" şeklindeki vurguları, Yakup'un geçmişte yaşadığı Yusuf kaybı sebebiyle duyduğu endişenin farkında olduklarını göstermektedir. Bu nedenle yalnızca maddi ihtiyacı değil, aynı zamanda güvence verme ihtiyacını da öne çıkararak babalarının kaygılarını yatıştırmaya çalışırlar. Böylece önceki olaylarda sergiledikleri sorumsuz tavrın aksine, bu kez daha bilinçli ve temkinli bir tutum sergiledikleri görülür. Ayet, kardeşlerin söyleminde Yusuf'a karşı işlenen suçun dolaylı bir izini de taşır. Verdikleri teminatlar, geçmişte tutulmayan sözlerin telafisi niteliğindedir. Aynı zamanda Mısır'daki yönetici figürünün yani Yusuf'un, şart koyan ve düzen sağlayan konumu anlatı içinde belirginleşir. Zahireyi Bünyamin'in getirilmesine bağlaması, ilahî planın aşama aşama ilerlediğini ve aile bireylerini yüzleşmeye doğru yönlendirdiğini göstermektedir.

40. Yusuf suresi 64. ayet: [Yakup] Dedi ki: "Daha önce onun kardeşini size emanet ettiğim gibi bunu da siz inanıp emanet edeyim, öyle mi?" (2013, s. 359).

1580 Didi ben oğlımı size inanmam
Cemâline bakup aslâ usanmam
1581 Ezelden Yûsufı size inandım
Sizin ol mekrinizden ben usandım
1582 Alup siz Yûsufı benden emânet
Yalançı kan getürdiniz 'alâmet

Yusuf suresi 64. ayet: "Ben size değil sadece Allâh'a ısmarladım. Çünkü en iyi koruyan Allah'tır ve O, merhametlilerin en merhametlisidir." (2013, s. 360).

1586 Velî sizden anı yig saklar Allâh
Murad irgüricidür ol Allâh
1587 Ben Allâha anı ısmarladuram
Sizin ol mekrinizden sakladuram

Yusuf suresi 64. ayet, Yakup'un geçmiş tecrübelerinden kaynaklanan derin güvensizliğini ve tevekkül anlayışını açık biçimde yansıtır. Yakup, oğullarının Bünyamin'i yanlarında götürme talebine karşılık daha önce Yusuf'u kendilerine emanet ettiğini hatırlatarak aynı hatayı yeniden yapmayacağını ifade eder. Bu sözler, yalnızca bir baba endişesini değil; aynı zamanda geçmişte yaşanan acı tecrübenin hâlâ canlılığını koruduğunu göstermektedir. Yakup'un ifadelerinde dikkat çeken husus, güven sorununu açıkça dile getirmesidir. Oğullarının daha önce verdikleri sözü tutmamış olmaları ve Yusuf'un akıbeti hakkında kendisini yanıltmaları, Bünyamin konusunda da benzer bir korkunun doğmasına sebep olmuştur. Bu nedenle Yakup, oğullarına değil; yalnızca Allah'ın koruyuculuğuna sığındığını vurgular.

41. Yusuf suresi 67. ayet: "Gerçi ben ne yapsam Allah'tan gelecek takdiri önleyemem. Onun içindir ki ben ancak O'na dayanır, O'na güvenirim." (2013, s. 362).

1612 Bu didigim sözde yokdur fâ'ide
Kul odur kim mihnet işe sabr ide

1613 Ben tevekkül Tanrıya tâm eyledim
Ol sözi size işâret söyledim
1614 Hükm-i fermân yüce Allâhın belî
‘İlm-i gayba kimsenin irmez eli

Yusuf suresi 67. ayet, Yakup’un yaşadığı tüm endişe ve tedbirlere rağmen nihai belirleyicinin ilahî takdir olduğunu idrak ettiğini açıkça ortaya koyar. Yakup, evlatları için aldığı önlemlerin kaderi değiştiremeyeceğini bilmekte, insanın elinden geleni yaptıktan sonra sonucu Allah’a bırakması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu ifade, onun çaresizlikten değil; bilinçli bir iman duruşundan kaynaklanan tevekkülünü yansıtır. Yakup’un sözlerinde dikkat çeken husus, kader anlayışının pasif bir kabulleniş olmamasıdır. O, evlatlarını korumak için uyarılarda bulunmuş; tedbir almış; ancak bütün bunların Allah’ın hükmüne tabi olduğunu da açıkça dile getirmiştir.

42. Yusuf suresi 69. ayet: “[Yusuf]: “Ben senin kardeşinim, onların yaptıklarına üzülme!” dedi.” (2013, s. 366).

1670 Didi Yûsuf ben senin kardaşınam
Ata ana birdürür sırdaşınam
1671 Çünki Yûsuf kendüzini söyledi
İbn-i Yâmin bir dahi âh eyledi
1672 İki bülbül birbiriyle kavuşur
Geldi vuslat gitdi hasret savuşur

Yusuf suresi 69. ayet, kıssa boyunca ertelenen bir hakikatin açığa çıktığı, duygusal yoğunluğu yüksek bir sahneyi yansıtır. Yusuf’un Bünyamin’e kendisini tanıtması, uzun ayrılıkların, acıların ve haksızlıkların ardından gelen bir vuslat anıdır. Bu ifade, yalnızca biyolojik kardeşliği değil; aynı zamanda ortak kaderi ve paylaşılan acıyı da hatırlatan bir teselli niteliği taşır. Yusuf’un “üzülme” hitabı, kardeşine yönelik şefkatinin ve merhametinin göstergesidir. Ayet, Yusuf’un affediciliğini ve ruhi olgunluğunu ortaya koyar. Güç ve makam sahibi olmasına rağmen geçmişte kendisine yapılan zulmü hatırlatarak değil; kardeşini teselli ederek konuşması, onun peygamberi ahlakını yansıtır.

43. Yusuf suresi 70. ayet: “Onların yüklerini hazırlatırken su kabını, öz kardeşinin yükünün içine koydurdu. Kervan hareket edince de Yusuf’un görevlilerinden biri…” “Kervan hareket edince de Yusuf’un görevlilerinden biri: “Ey kafile! Durun, siz hırsızlık yapmışsınız!” diye nida etti.” (2013, s. 368).

1691 İbn-i Yâmin yükine sâ‘ı koyun
Ben bugün âl eyleyüp idem oyun
1692 Leykî sâ‘ı hîç birisi görmesün
Hem bu sırrın aslına çün irmesün
1693 Cümlesin itsem gerek bugün hacîl

İşbu âyet hakkına oldı delîl
1694 Çünki anlar yüklerini tutdılar
İbn-i Yâminin yükine atdılar
1695 Gâfil olup hîç birisi bilmedi
On kişinin hâtırına gelmedi
1696 Bağladılar yüklerin fi‘l-hâl hemân
Yükledüp tîz oldılar yola revân
1697 İki sâ‘at oldılar yola revân
Dört yüz atlu bindürüp Yûsuf [kârbân]
1698 Geldi kullar kârubânı döndürür
Cümlesini ol arada kondurur
1699 Didiler [bir] nesne çalındı bugün
Başınıza şimdi kopar bir dügün
1700 Pâdişâhın tâsını çalmak neden
Pehlevân siz bu işi kılmak neden
1701 İki def‘a size ikrâm eyledi
Tâs çalındı hışma geldi söyledi
1702 Didiler kim nicedür tâs bilmezüz
Şâha hîç biz bir hıyânet itmezüz
1703 Didiler kim buğda ölçerken hemân
Padişâhın ölçegi oldı nihân

Yusuf suresi 70. ayet, kıssada ilahî planın yeni bir aşamaya geçtiği kritik bir sahneyi temsil eder. Yusuf, kardeşlerini yeniden Mısır’a çekmek ve özellikle Bünyamin’i yanında alıkoyabilmek için görünüşte sert, fakat hakikatte hikmete dayalı bir tedbire başvurur. Bu davranış, Yusuf’un şahsi bir intikam arayışı içinde olmadığını, aksine babası Yakup’a ve kardeşlerine kavuşmayı sağlayacak süreci adım adım olgunlaştırdığını gösterir. Altın tasın Bünyamin’in yüküne konulması ve ardından kervanın “hırsızlık” suçlamasıyla durdurulması, dışarıdan bakıldığında adaletsiz gibi görünse de kıssanın bütünlüğü içinde değerlendirildiğinde ilahî iradeye bağlı bir imtihan sahnesi niteliği taşır. Burada suç isnadı doğrudan Yusuf tarafından değil, görevliler aracılığıyla dile getirilir; Yusuf ise yönetici konumunda süreci uzaktan sevk ve idare eder. Böylece hem kardeşlerin tepkileri ölçülür hem de Bünyamin’in Mısır’da kalması hukuken mümkün hâle gelir. Bu ayet aynı zamanda kardeşlerin geçmişte Yusuf’a yönelttikleri suçlamaların bir yankısını da taşır. Daha önce masum olan Yusuf “suçlu” konumuna düşürülmüşken bu defa masum olan Bünyamin benzer bir ithamla karşı karşıya kalır.

44. Yusuf suresi 72. ayet: "Görevlilerden biri: "Hükümdarın su kabını kaybettik. Onu getirene bir deve yükü ödül var. Buna ben kefilim." dedi." (2013, s. 369).

1704 Tâs degil illâ velî altun idi
Bî-hisâb ol mâl ile satun idi
1705 Sârik olmak size olur mı sezâ
Anın ucından çekersiz çok cezâ
1706 Kim anı bulup getürürse ana
Bir deve yüki vire buğda ana
1707 Didiler kim biz bu hâli kılmaduk
Tanrı hakkı'yçün o sâ'ı almaduk

Yusuf suresi 72. ayet, kıssada Yusuf'un kardeşleri için kurduğu imtihan sürecinin devam ettiğini gösterir. Burada su kabının kaybolduğunu ilan eden görevliler, tası bulan kişiye büyük bir ödül verileceğini duyururlar ve kendi kefilliklerini bildirirler. Görünüşte bir hırsızlık olayı yaşanmıştır fakat bu olay Yusuf'un planı doğrultusunda gerçekleşir. Ödül vaadi, hem suçu üstlenecek kişinin ortaya çıkmasını sağlayacak hem de kimin dürüst, kimin paniğe kapıldığını gözlemleme fırsatı sunacaktır. Tasın Bünyamin'in yükünde bulunması, kıssadaki dramatik gerilimi artırırken kardeşlerin vicdanlarını ve birbirlerine bağlılıklarını test eden bir unsurdur. Bu sahne, adaletin, sabrın ve ilahî hikmetin bir kez daha ön plana çıktığı bir dönemeçtir; dışarıdan bakıldığında sıradan bir kayıp gibi görünse de Yusuf'un bilgece yönetimiyle Allah'ın takdiri çerçevesinde hikmetli bir amaca hizmet etmektedir.

45. Yusuf suresi 74. ayet: "Görevliler: "Peki, yalancı çıkarsanız, cezası ne?" dediler." (2013, s. 369).

1709 Pâdişâha itmezüz biz kem işi
Geldi kullar söyledi dördü béşi
1710 Didiler kim uğrılık idüp kişi
Şer'inizde nicedür anın işi
1711 Sizdedür ölçek diyü itdin gümân
Hîç birinize bugün yokdur emân
1712 Didiler kim ölçegi alduk ise
Pâdişâha kem işi kılduk ise
1713 Kankı yükde bulunursa ol semen
Dinler idi bu sözi İbn-i Yamen
1714 Kim ki sârik oldı yoldan ol döne
Pâdişâha kul ola iki sene

Yusuf suresi 74. ayet, su kabı veya altın tas meselesi üzerinden kardeşlerin imtihanının devam ettiğini gösterir. Görevliler tası bulan kişiyle ilgili olası sonuçları sorgular, eğer yalancı çıkarsa cezasının ne olacağını sorarlar. Bu, hem olaya müdahil olanların sorumluluk bilincini hem de testin ciddiyetini ortaya koyar. Kıssada belirtilene göre, altın tası çalan kişinin iki yıl padişaha köle olacağı bildirilmektedir. Böylece, hem suçun ve yalanın ciddi bir karşılığı olduğu vurgulanmakta hem de kardeşlerin vicdanlarının sınandığı dramatik bir durum yaratılmaktadır.

46. Yusuf suresi 77. ayet: "Onlar: "Eğer o çalmışsa zaten daha önce onun kardeşi de hırsızlık yapmıştı." dediler. Yusuf bu sözden duyduğu üzüntüyü içine attı ve onlara belli etmedi." (2013, s. 379-380).

1850 Çünki bunlar bu kelâmı dinledi
Onu bir kezden bu sözi söyledi
1851 Didiler kim Yûsuf adlu kardaşı
Bir anadan bir atadan sırdaşı
1852 Ol dahi anın gibi sârik idi
Halasından bir kemer çalmış idi
1853 Çünki Yûsuf bu kelâmı bildi ol
Pes tebessüm eyleyüben güldi ol
1854 Kalbi incindi bu sözden nâgihân
Didi virmem şer'ile size hemân

Yusuf suresi 77. ayette, Yusuf'un kardeşleri altın tasın Bünyamin'in çuvalında bulunması karşısında kendi durumlarını temize çıkarmaya çalışırlar. "Eğer o çalmışsa zaten daha önce onun kardeşi de hırsızlık yapmıştı" diyerek Bünyamin'i suçlamaya yönelik bahaneler üretirler. Ancak Yusuf, bu sözlerden incinmesine rağmen üzüntüsünü belli etmez ve kardeşlerine karşı sükûnetini korur. Bu tutum, onun sabrını, hikmetini ve kardeşlerini sınama amacını gösterir.

47. Yusuf suresi 78. ayet: "Yusuf'un kardeşini alıkoyması karşısında, onlar şöyle dediler: "Ey aziz vezir! Onun pîr-i fanî bir babası var." (2013, s. 380).

1860 Bir koca pîr atâsı var ey ulu
Dâ'im ağlar gözleri oldı sulu
1861 Oğlını bağışla alup gidelim
'Işkını buna bıraktı n'idelim
1862 Sen tehî-dest bizleri salma yola
Pîr babası işidince âh kıla

Yusuf suresi 78. ayet: "Onun yerine bizden istediğini alıkoy. Gerçekten seni anlayış gösteren, iyiliksever insanlardan görüyoruz." (2013, s. 381).

1863 Anı sen vir bizden al birimizi

Kılma mahrûm anda ol pîrimizi

1864 Râziyüz bunda bugün kul olmağa

Rûz [u] şeb biz size hizmet kılmağa

1865 Lutf idüp ol suçını bağışlağıl

Suç bizim ammâ sehâvet işlegil

Yusuf suresi 78. ayette, Yusuf'un kardeşini alıkoyması karşısında kardeşleri onun merhametli ve anlayışlı bir vezir olduğunu hatırlayarak şöyle derler: "Ey aziz vezir! Babamızın hâli çok çaresiz ve yaşlıdır. Onu üzmek istemeyiz, lütfen kardeşimizi bağışlayıp geri gönder." Bu ifadeyle hem babalarına olan bağlılıklarını hem de Yusuf'un adalet ve hikmetine duydukları güveni gösterirler. Kardeşleri, Yusuf'un kendilerine karşı adil ve iyi niyetli olacağını bildiklerinden, onun anlayışını umut ederek yalvarırlar. Bu durum, hem ailenin sorumluluk bilincini hem de Yusuf'un sınav ve hikmetini ortaya koyar.

48. Yusuf suresi 79. ayet: [Yusuf] dedi ki: "Biz malımızı kimin yanında bulmuşsak onu alıkoyarız. Başkasını tutmaktan Allâh'a sığınırım. Çünkü biz öyle yaparsak zalimler arasına girmiş oluruz!" (2013, s. 381).

1866 Didi Yûsuf ben size suç itmezem

Suçsuz olan kişiye güç itmezem

1867 Uğrım oldur ben anı virmem size

Yok yire yalvarmayın imdi bize

1868 Anı koyup ben size suç eylesem

Zâlim oluram size güç eylesem

1869 Çün girüye döndiler mahrûm [u] zâr

Didiler kim itmedi hîç i'tibâr

1870 Pes bugün gitmek bize yol olmaya

Babamuz katında makbûl olmaya

1871 Geldiler kardaşını tîz buldılar

Bir uğurdan suçı isnâd kıldılar

1872 Didiler kim ölçegi aldın n'içün

Pâdişâha kem işi kıldın n'içün

1873 Mısr içinde sen bizi kıldın zelîl

Atamuz yanında hem olduk hacîl

Yusuf suresi 79. ayette Yusuf, kardeşlerinin duygusal ve ısrarlı taleplerine rağmen adalet ilkesinden taviz vermeyeceğini açıkça ifade eder. Onlara, yalnızca suçun kimde sabit olduğunu esas aldığını, malın kimin yanında bulunduysa ancak onun alıkonulabileceğini söyler (DİB, 2018, s. 244). Suçsuz birini cezalandırmanın zulüm olacağını vurgulayarak böyle bir

davranıştan Allah'a sığındığını belirtir. Bu tavır, Yusuf'un şahsi merhamet duygularını ilahî adalet ölçüsünün önüne geçirmediğini gösterir. Kardeşlerin bu cevaptan sonra umutsuzluğa kapılmaları ve çaresizlik içinde kendi aralarında konuşmaları, geçmişte işledikleri hataların sonuçlarıyla yüzleşmelerine de zemin hazırlar. Yusuf'un tutumu, merhamet ile adalet arasındaki hassas dengeyi örnekleyen güçlü bir anlatım sunar.

49. Yususf suresi 81. ayet: "Siz dönün babanıza deyin ki: "Sevgili babamız, bizler farkına varmadan oğlun inan ki hırsızlık etmiş." (2013, s. 377).

1817 Geldiler babalarının yanına
İşbu âyet nazîl oldı şânına
1818 Firkatiyle didiler kim ey ata
Şâh bu dem hîç itmedi bize 'atâ
1819 İbn-i Yâmin ölçeki uğrıladı
Hışma geldi bizi gâyet 'ârladı
1820 Yükinin içinde sâ'i buldılar
Bize çok dürlü cezâlar kıldılar
1821 Sa'yi kılduk cebrîle alayıduk
Mısr içinde ya'nî nâm alayıduk

Yusuf suresi 81. ayette, Yusuf'un kardeşlerini babalarına geri göndermesi ve onlara yaşananları olduğu gibi anlatmalarını istemesi anlatılmaktadır. Yusuf, haksız yere suçsuz birinin cezalandırılmaması için bu yöntemi seçer. Kardeşleri Yakup'a dönerek Bünyamin'in çuvalındaki altın tasın bulunması nedeniyle sultanın onu iki yıllığına hizmetçi olarak tuttuğunu ve bunun sonucunda kendilerinin de Mısır'da çeşitli zorluklarla karşılaştıklarını aktarırlar.

50. Yusuf suresi 82. ayet: "İnanmazsan, gittiğimiz şehrin ahalisine ve yine içinde geldiğimiz kafilede bulunanlara sor." (2013, s. 377).

1827 Ger bize inanmaz isen ey peder
Sor Mısır kervânına al bir haber
1828 Mâcerâyı gördi anlar anladı
Çün işitdi pîr-i Ken'ân ağladı
1829 Didi Yakup Yûsufı virdim size
Dürlü dürlü hîle kıldınız bize

Yusuf suresi 82. ayette Yusuf'un kardeşleri, babaları Yakup'a anlattıkları duruma inanmazsa gidecekleri kervan mensuplarına ve birlikte geldikleri şehrin halkına sorabileceğini söylerler. Bu, onların anlattıklarının doğruluğunu ve güvenilirliğini pekiştiren bir delildir. Kardeşler, yaşananların sadece kendi gözlemleriyle değil; yolculuk ve şehir halkı tarafından da bilindiğini vurgulayarak babalarının kuşku duymaması için sağlam bir dayanak sunmuş olurlar.

51. Yusuf suresi 83. ayet: "Ama babaları Yakup: "Hayır, hayır! Korkarım yine nefisleriniz sizi olumsuz bir işe sürükleyip ayağınızı kaydırmıştır. Ne yapayım? Bu hale karşı sükûnet ve ümit içinde sabretmekten başka yapacak şey yok!" dedi. Ümidim var ki Allah bütün kaybettiklerimi bana lutfedecektir. Çünkü O 'Âlim'dir, Hakîm'dir. (Benim de onların da hallerini bilir ve beni elbette hikmetini ortaya koymak için, bu imtihana tabi tutmuştur)." (2013, s. 378).

1833 Çâresi oldur idem sabr-ı cemîl
Çün bu âyet hakkına oldı delîl
1834 Zannım oldur cem'isi bile gele
Düşmân ağlar dost olanımız güle
1835 Kardaşıyla hem dahi Yûsuf gelür
Tanrının hikmetlerin kul ne bilür
1836 Çünki Yakup Yûsufı andı hemân
Bu kelâmı söylediler ol zamân
1837 Bir uğurdan didiler kim ey ata
Yûsufı gayb eyleyüp itdik hatâ
1838 Rûz [u] şeb anın içün ağladın
Firkat odıyla yüregin tağladın

Yusuf suresi 83. ayette, Yakup, oğullarına güvenemeyip onların içlerinden gelebilecek olumsuz davranışlardan endişe eder. Onlara, olumsuz bir işe sürüklenmelerinden korktuğunu söyler. Bu durumda yapabileceği tek şeyin sükûnet içinde sabretmek ve Allah'a güvenmek olduğunu ifade eder. Yakup, Allah'tan kaybettiklerini kendisine geri vermesini ümit eder, çünkü O'nun her şeyi bilen ve hikmet sahibi olduğunu bilir. Yakup'un yaşadığı derin acılara rağmen Allah'ın hikmetine güvenmesi, iman ve sabrın bir örneği olarak sunulur.

52. Yusuf suresi 86. ayet: "Ben, sıkıntımı, keder ve hüznümü sadece Allah'a arzediyorum. Hem sizin bilemediğiniz birçok şeyi Allâh tarafından vahiy yolu ile biliyorum." dedi." (2013, s. 379).

1843 Çünki oğulları anı söyledi
Döndi Yakup bu sözi vasf eyledi
1844 Ben Hudânın lutfı ile bilürüm
Nekre işlerden haberdâr oluram
1845 Leyki sizin 'aklınız keyl eylemez
'Âkil her bildigini vasf eylemez
1846 Yûsufın ol gördigi düşi çıkar
Bir gün elbet şâh olur bize bakar

1847 Siz dahi karşusına kul olasız
Sâyesinde istirâhat bulasız
1848 Bu yakında ol bizimle görüşür
İki hasret birbirine kavuşur

Yusuf suresi 86. ayette Yakup, yaşadığı sıkıntı, keder ve hüznü sadece Allah'a arz ettiğini ifade eder. O, Allah'ın vahyiyle kendisine bildirdiği ve başkalarının bilemediği birçok şeyi de bildiğini söyler. Bu sözlerle Yakup, insan aklının her hâli kavrayamayacağını vurgular; sabır ve tevekkülün önemini ortaya koyar. Aynı zamanda, yakın gelecekte Yusuf'un onlarla yeniden buluşacağına dair bir teselli ve ümit de sunar.

53. Yusuf suresi 88. ayet: Onlar "Ey Aziz Vezir! Biz de ailemiz de yine darlık ve sıkıntıya düştük, biz bu sefer pek az bir meblağ getirebildik." dediler. Lütfen bize tahsisatımızı tam ölçek ver de parasını veremediğimiz kısmı da sadakanız olsun. Şüphesiz ki Allah tasadduk edenleri fazlasıyla ödüllendirir." (2013, s. 390).

1991 Geldiler çün Yûsufın tîz yanına
İşbu âyet nâzîl oldı şânına
1992 Gâyet açlık anları almış idi
Her birisi bî-mecâl kalmış idi
1993 Söz bir idüp didiler kim ey 'azîz
Mısr içinde biz seni gördük temî
1994 Ehlimiz açdan bunaldı ey ulu
Merhamet eyle bize yüzi sulu
1995 Akçamuz yok key kumâş getürmişüz
Vâle olup 'aklımız ötürmişüz
1996 Ol yarar eşyâ degil leyki sana
Hürmet eyle pîr atamuzdan yana
1997 Bizlere eyle tasadduk yâ imâm
Zâyi' eylemez anı Rabbü'l-Enâm
1998 Zâd zahîre ilimizde kalmadı
Yiddi yıldur bir nevâle olmadı
1999 Sen kerem kıl bizlere eyle 'atâ
Gerçi biz itdik ise önden hatâ

Yusuf suresi 88. ayette Yusuf'un kardeşleri Mısır'a gelerek kendisine, ailelerinin yokluk ve sıkıntı içinde olduğunu bildirirler. Bu sefer yanlarında getirebildikleri miktarın çok az olduğunu ifade ederler ve eksik olan kısmı sadaka saymasını talep ederler. Açlık ve darlık içinde olduklarını, ellerinde değerli bir sermaye bulunmadığını, sadece getirilen eşyaların

kıymetsiz olduğunu belirtirler. Bu talep, hem onların çaresizliğini hem de Allah'a güvenle adaletli bir muamele isteğini ortaya koyar; Allah'ın, sadaka ve iyilik yapanları fazlasıyla ödüllendireceği inancıyla hareket ettiklerini vurgular.

54. Yusuf suresi 89. ayet: "Artık zamanı geldiğini düşünerek Yusuf: "Siz, cahilliğiniz döneminde Yusuf ile kardeşine yaptığınız muameleyi biliyorsunuzdur değil mi?" dedi." (2013, s. 391).

2000 Çünki bunlar çok recâlar eyledi
Döndi Yûsuf işbu sözi söyledi
2001 Yûsufa kardaşına siz n'itdiniz
Atup [anı] kuyuya siz gitdiniz
2002 Sizin oldur dâ'imâ mu'tâdınız
Pîr atanızı gelüp aldadınız
2003 Gömlekini boyadınız kan ile
Eylediniz bu işi pünhân ile
2004 On sekiz mankıra anı satdınız
Kul yirine haz çeküp siz atdınız
2005 Döndi kardaşları inkâr eyledi
Sen kulak vir gör ki Yûsuf n'eyledi

Yusuf suresi 89. ayette Yusuf, artık zamanı geldiğini düşünerek kardeşlerine, geçmişte kendisi ve kardeşi üzerine işledikleri hatırlatmada bulunur. Onlara, cahillik dönemlerinde kendilerine ve kardeşine yaptıkları muameleyi hatırlatır: Onu kuyuya attıklarını, babalarına yalan söylediklerini, gömleğini kana bulayarak getirdiklerini ve onu on sekiz mangıra sattıklarını belirtir. Bu şekilde geçmişteki yanlışlarını yüzlerine vurur, kardeşleri ise bu hatalarını kabul etmez ve inkâr ederler.

55. Yusuf suresi 90. ayet: "Şu kesindir ki kim Allah'ı sayıp haramlardan sakınır, itaatlara devam ve imtihanlara sabrederse Allah da böyle güzel hareket edenlerin mükâfatını asla zayî etmez." (2013, s. 392).

2022 Didi Yûsuf kim ki sabr itdi 'ayân
'Âkıbet bir işe irer bî-gümân
2023 Mihnete sabr eyleyenler anı bil
Ni'mete irişdürür Hayyü'l-Celîl
2024 Bir kişi kim korka Allâhdan müdâm
Lutf ile gark ider Rabbü'l-Enâm

Yusuf suresi 90. ayette vurgulanan mesaj; takva, sabır ve itaatin önemidir. Ayette, Allah'a karşı saygılı olup haramlardan sakınan, ibadet ve sorumluluklarına devam eden, ayrıca sıkıntı ve

imtihanlarda sabreden kimselerin mükâfatının asla zayi edilmeyeceği belirtilir. Yani doğru davranan ve sabreden kişiler, Allah katında değer bulur ve emekleri boşa gitmez.

56. Yusuf suresi 91. ayet: "Kardeşleri de şöyle dediler: "Vallahi de tallahi de Allah seni bize üstün kılmıştır. Doğrusu biz suçlu idik." (2013, s. 393).

2026 Dinle imdi Yûsufın kardaşları
Gözlerinden akıdurlar yaşları
2027 Her birisi geldi 'özrin diledi
Döndi anlar bu kelâmı söyledi
2028 Biz seni kılduk atamuzdan cüdâ
Şimdi geldik tapına olduk gedâ
2029 Biz senin bu hâlini itdik 'aceb
Leyki bu şâhlıkına olduk sebeb

Yusuf suresi 91. ayette, Yusuf'un kardeşleri pişmanlık ve tevbe duygularını açıkça dile getirir. Hûd suresi 3. ayette "Rabb'inizden tüm içtenlikle bağışlanmayı dileyin, sonrada O'na tevbe edin." (İmam-ı Nebevî, 2025, s. 27) denilmektedir. Yusuf'un kardeşleri suçlarını itiraf ederek Yusuf'un Allah tarafından kendilerinden üstün kılındığını kabul ederler. Gözyaşları içinde özür diler, geçmişte yaptıkları haksızlığı fark ettiklerini ve Yusuf'un durumu ve konumu karşısında şaşkınlık ve hayranlık duyduklarını ifade ederler. Bu, samimi bir tövbe ve adaletin Allah tarafından gerçekleştiğinin göstergesidir.

57. Yusuf suresi 92. ayet: "Yusuf şöyle cevap verdi: "Bugün sizi kınayacak, serzenişte bulunacak değilim! Ben hakkımı helal ettim. Allâh da sizi affetsin. Çünkü merhamet edenlerin en merhametlisi O'dur." (2013, s. 393).

2030 Didi Yûsuf ey benim kardaşlarım
Siz benim gözüm gibi sırdaşlarım
2031 Size ben bugün 'atâlar eyleyem
Suçunızı hâlikımdan dileyem
2032 Zîrâ Allâh merhamet kânıdurur
Kulı 'afv itmek anın şânıdurur

Yusuf suresi 92. ayette Yusuf, kardeşlerine karşı hiçbir kınama veya serzenişte bulunmayacağını bildirir. Onlara hakkını helal ettiğini ve affın yalnızca Allah'tan gelmesi gerektiğini hatırlatır. Yusuf, merhamet ve affedicilik örneğini göstererek insani kırgınlık ve intikam duygularını geride bırakır ve gerçek bağışlayıcının Allah olduğunu vurgular. Bu, Yusuf'un hem yüksek ahlakını hem de Allah'a tam tevekkülünü gösterir.

58. Yusuf suresi 93. ayet: "Şu gömleğimi alın, babamın yanına varıp onun yüzüne sürüverin, o zaman gözü açılacaktır." (2013, s. 395).

2047 Didi Yûsuf kim götüre gömlegi

Çün hayâtımı işide dîn begi
2048 Alup anı gözlerine ol süre
Şâ[d] oluban ‘âlemi rûşen göre
2049 Çün Yehûzâ işidince bu sözi
Şâ[d]ılıkdan yaş ile doldı gözi
2050 Didi şâhım gömlegi ben götürem
Devletinden ben bu işi bitürem

Yusuf suresi 93. ayette Yusuf, babası Yakup’un uzun yıllardır süren ayrılık acısıyla kaybettiği görme yetisinin, Allah’ın izniyle kendi gömleği vesilesiyle geri geleceğini bildirir. Gömleğin Yakup’un yüzüne sürülmesi, yalnızca maddi bir iyileşmeye işaret etmez; aynı zamanda yıllardır süren hasretin sona ereceğinin, ilahî rahmet ve müjdenin somut bir alameti olarak sunulur. Bu sahnede gömlek, Yusuf kıssasında daha önce ayrılık ve hüzünle ilişkilendirilen bir nesneyken bu defa kavuşma, sevinç ve şifa sembolüne dönüşür. Yakup’un gözlerinin açılması, yalnızca fiziksel bir mucize değil; aynı zamanda sabrın, tevekkülün ve Allah’a olan sarsılmaz inancın karşılıksız kalmadığının bir göstergesidir. Böylece kıssa, ayrılıkla başlayan sürecin ilahî adalet ve merhametle tamamlanacağına dair güçlü bir mesaj verir.

59. Yusuf suresi 94. ayet: “Kafile daha Mısır’dan ayrılır ayrılmaz, öteden babaları: “Şayet “bunadı” demezseniz, doğrusu ben Yusuf’un kokusunu alıyorum.” dedi.” (2013, s. 396).

2062 Didiler kim Yûsufı unut hele
Kırk yıl oldı gideli kanden gele
2063 Bunca yıllar âh çeküp kıldın figân
Ağlayuban kâmetin oldı kemân
2064 Didi ben anın kokusın aluram
Sonra size ben hikâyet kıluram
2065 Geçdi ol gün çün irişdi peyk-i hâs
Kaygudan gönülleri oldı halâs
2066 Kavmi ile Yakup oturmış idi
Yûsufa endîşesin kurmış idi
2067 Girdi Ken‘ân içine kâsîd hemân
Bir nidâ haykırdı kavme ol zamân
2068 Çağırup dir kim halâ’ik hâs-ı ‘âm
Yûsufı buldı bugün Yakup tamâm

Yusuf suresi 94. ayette, Yakup’un yıllar süren hasret ve sıkıntıların ardından oğlunun varlığını sezmesi anlatılır. Kendisinden “bunadı” (unuttunuz mu?) denilmeden önce, Yakup, Yusuf’un

kokusunu alarak onun yakınlığını hisseder. Bu sahne, baba ile evlat arasındaki derin bağın, fiziksel ayrılığın bile ortadan kaldıramayacağı şekilde güçlü olduğunu gösterir. Yakup'un Yusuf'un kokusunu alması, sadece duyusal bir algı değil; aynı zamanda uzun yıllar süren hüzün ve özlemin sona ermesinin, Allah'ın inayeti ve Yusuf'un sabır ve tevekkülünün bir sonucu olarak müjdelediği kavuşmanın sembolüdür.

60. Yusuf suresi 97. ayet: "Evlatları ise şöyle dediler: "Ey bizim şefkatli babamız! Bizim günahlarımız için Allâh'tan mağfiret diler. Doğrusu biz günahkârız." (2013, s. 399).

2105 Geldiler atalarının yanına
İşbu âyet nâzîl oldı şânına
2106 Nâlîş idüp didiler ki ey ata
Sâbıkâ biz eyledik size hatâ
2107 Yûsufı biz eyledik senden cüdâ
Pâdişâh kıldı anı Bârî Hudâ
2108 Sen bizim içün dile Hakdan meded
Yok şerîki oldur Allâhu's-Samed

Yusuf suresi 97. ayette, Yakup'un oğulları geçmişte işledikleri hatalardan dolayı pişmanlıklarını ifade ederler. Onlar babalarına hitap ederek günahlarının farkında olduklarını ve Allah'tan mağfiret dilediklerini belirtirler. Bu, hem aile içindeki bağların güçlenmesini hem de kişisel sorumluluk ve tövbe bilincinin önemini gösterir. Babalarının aracılığıyla Allah'tan af dilemeleri, insanın hem kendi hatalarını kabul etmesi hem de Rabb'ine yönelmesinin gerekliliğini vurgular. Bu sahne, kıssadaki affetme ve tövbe temalarının pekiştiği bir bölüm olarak öne çıkar.

61. Yusuf suresi 98. ayet: "O şöyle cevap verdi: "Sizin için Rabb'imden af dileyeceğim. Gerçekten ol Gafûr'dur, Rahîm'dir." (2013, s. 399).

2109 Didi Yakup çün seher vakti ola
Hak Te'âlâ suçunızı afv eyle
2110 Destim açup Halıka yalvarayım
Hem dahi size helâllık vireyim

Yusuf suresi 98. ayette, Yakup, oğullarının pişmanlıklarını ifade etmelerinin ardından onlara verdiği yanıtı aktarır. O, hem kendi açısından onları affettiğini belirtir hem de Allah'a yönelerek onların günahlarının bağışlanması için dua edeceğini söyler. Yakup'un bu yaklaşımı, affetmenin insani erdemi ile Allah'ın sınırsız merhametini bir araya getirir.

62. Yusuf suresi 100. ayet: "Annesi ile babasını yanına oturttu. Hepsi onun önünde saygı ile eğildiler. Yusuf: "Babacığım, işte küçükken gördüğüm rüyanın tabiri!" dedi." (2013, s. 402).

2138 Dahi Yûsuf ana karşu giderdi

Bu sözi kalbi ile fikr iderdi
2139 İki endîşe kalbine gelürdi
Atasına katı hürmet kılardı
2140 Biri oldur didi ben atdan inem
Atam karşusına pervâne dönem
2141 Velâkin şâh bana kıldı bu pendi
Alup halvet yire vasf itdi kendi
2160 Didiler Yakupa göründi Yûsuf
Sakın ‘ışkı içün çekme te’essüf
2173 Gelüp Yûsuf atasıyla kavuşdı
Uçup gam kuşı bir yana savuşdı

Yusuf suresi 100. ayette, Yusuf nihayet ailesiyle kavuşur. Annesi ve babasını yanına oturtur, hepsi onun önünde saygıyla eğilir. Yusuf, çocukken gördüğü rüyanın gerçekleştiğini hatırlatarak babasına: “Babacığım, işte küçükken gördüğüm rüyanın tabiri!” der. Bu ayet, Yusuf’un uzun yıllar süren ayrılık, iffet ve sabırla geçen imtihan döneminin ardından hem aile bağlarının yeniden kurulmasını hem de rüyanın gerçekleşmesini simgeler. Aynı zamanda sabır ve Allah’a güvenin nihai mükâfatının vurgulandığı bir noktadır. Zümer suresi 10. ayette “Sabredenlere mükafâtları elbette hadsiz, hesapsız olarak verilir.” (İmam-ı Nebevî, 2025, s. 40) denilmektedir. Yusuf’un hayatındaki tüm sıkıntılar, rüyanın gerçekleşmesi ve Allah’ın hikmetinin ortaya çıkmasıyla anlam kazanır. Bu sahne, kıssanın doruk noktası olarak Yusuf’un haklılığının ve doğruluğunun da teyididir.

63. Yusuf suresi 101. ayet: “Ya Rabbi! Sen bana iktidar ve hâkimiyet verdin. Kutsal metinleri ve rüyaları yorumlama ilmini öğrettin!” “Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada da ahrette de Mevlam, yardımcım Sen’sin! Beni müslüman olarak öldür ve beni iyilerin arasına ilhak eyle!” (2013, s. 407).

2212 Hâlini Mevlâsına ‘arz eyledi
Nâlîş idüp bu kelâmı söyledi
2213 Didi yâ Rab saltanat virdin bana
Bu cihândan el çeküp geldim sana
2214 Hem dahi düş ta‘birin virdin bana
Fazl [u] lutfından ‘atâ kıldın bana
2215 Var idüpsin gökleri hem yirleri
Tâc [ü] tahtı terk idüp döndüm beri
2216 Eyle İslâm yolı ile mât beni
Zümre-i sâlihlere sen kat beni

2217 Tâc [ü] tahtı terk idüp bildi ‘abes

Ahret menzîline kıldı heves

Yusuf suresi 101. ayette Yusuf, Allah’a yönelerek şükür ve teslimiyetini dile getirir. Allah’ın kendisine iktidar ve hâkimiyet verdiğini, rüyaları ve kutsal metinleri yorumlama bilgisini öğrettiğini ifade eder. Güç, bilgi ve başarıyı sadece Allah’tan bilen Yusuf, sahip olduğu tüm nimetler için şükreder ve ahiretini de O’na teslim eder. Aynı zamanda bu dua, Yusuf’un hikmet ve sabırla sınavlardan geçtikten sonra hem dünyevi hem uhrevi hayatta Allah’a yönelmesini ve kendi hikmetini O’na bağlamasını simgeler.

SONUÇ

Bu çalışmada, klasik mesnevi geleneği içerisinde Kur’an merkezli anlatının nasıl yeniden üretildiği, Bayburtlu Ağlar İrşâdî Baba’nın Yusuf ile Zeliha mesnevisi örneği üzerinden ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Yapılan tahliller, söz konusu mesnevinin yalnızca Yusuf kıssasını nazma döken bir hikâye metni olmadığını, aksine Kur’an-ı Kerim’de yer alan Yusuf suresini ahlaki, hikemî ve didaktik bir çerçevede yeniden inşa eden bilinçli bir edebî yapı sunduğunu ortaya koymuştur.

Mesnevide anlatı, Kur’an’daki olay örgüsüne büyük ölçüde sadık kalınarak ilerlerken; özellikle imtihan, sabır, takva, adalet, merhamet ve affedicilik gibi temel Kur’anî kavramlar, beyitler aracılığıyla genişletilmiş ve derinleştirilmiştir. Yusuf’un kardeşlerine karşı sergilediği tutumda görülen merhamet ve adalet dengesi, mesnevide kişisel duyguların ilahî ölçü karşısında geri çekilmesi şeklinde yorumlanmış; böylece Yusuf figürü, ideal kul ve ideal yönetici tipinin sembolü hâline getirilmiştir. Bu durum, mesnevinin yalnızca estetik değil; aynı zamanda ahlak inşa edici bir metin olduğunu göstermektedir.

Yakup’un yaşadığı ayrılık acısına rağmen sabr-ı cemil anlayışını muhafaza etmesi ve hüznünü yalnızca Allah’a arz etmesi, mesnevide insan iradesinin sınırlarını bilen bir tevekkül bilinci çerçevesinde sunulmaktadır. Gömlek motifi, anlatının hem ayrılık hem de kavuşma ekseninde anlam kazanan temel sembollerinden biri hâline gelir. Yusuf’un kardeşleri tarafından kanlı gömlekle babalarına sunulması, masumiyetin örtülmesi ve hakikatin geçici olarak gizlenmesini simgelerken; zindanda iken gömleğin Yusuf’un kimliğini ve ahlaki istikrarını muhafaza eden bir unsur olarak varlığını sürdürmesi, ilahî korumanın mekândan bağımsız sürekliliğine işaret eder. Nihayetinde Yusuf’un gömleğinin Yakup’un gözlerine sürülmesiyle gerçekleşen kavuşma sahnesi, sabırla beklenen ilahî takdirin somut bir tezahürü olarak kurgulanır. Böylece gömlek, mesnevi estetiği içinde yalnızca fiziksel bir nesne değil, cezaeviyle temsil edilen zahirî mahrumiyet ile kavuşmayla sembolleşen ilahî lütuf arasında köprü kuran çok katmanlı bir Kur’anî sembol hâline gelir; bu sembolik yapı ise sabırla sürdürülen tevekkülün mutlaka ilahî tecelliyle karşılık bulacağı düşüncesini pekiştirir.

20. yüzyıla ait Yusuf ile Zeliha mesnevisinde, Yusuf suresinin (2, 7, 10, 13, 20, 25, 29, 30, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 48, 49, 52, 53, 55, 56, 57, 60, 62, 65, 66, 68, 71, 73, 75, 76, 80, 84, 85, 87, 95, 96, 99, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111) numaralı ayetleriyle doğrudan örtüşen beyitlerin bulunmadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte Bayburtlu Ağlar İrşâdî Baba’nın Yusuf ile Zeliha mesnevisinde, Yusuf suresinde yer alan bazı ayetlerle içerik ve tema bakımından örtüşen sahnelerin ayrıntılı biçimde işlendiği; buna karşın surede anlatılan bazı

olay ve anlatı kesitlerinin mesnevi metnine dâhil edilmediği görülmektedir. Bu durum, şairin Kur'an anlatısını birebir ve bütüncül bir şekilde aktarmaktan ziyade, kıssanın belirli kesitlerini seçerek ön plana çıkardığını ve bu kesitler aracılığıyla okuyucuya ahlaki ve tasavvufi dersler sunmayı amaçladığını göstermektedir. Dolayısıyla mesnevideki Kur'anî göndermeler, metnin yapısal omurgasını belirleyen mutlak bir çerçeve olmaktan çok, anlatının anlam dünyasını besleyen, yönlendiren ve derinleştiren referans noktaları olarak işlev görmektedir.

Sonuç olarak Bayburtlu Ağlar İrşâdî Baba'nın Yusuf ile Zeliha mesnevisi, klasik Türk edebiyatında Kur'an kaynaklı kıssa geleneğinin yalnızca bir devamı değil; ahlaki, tasavvufi ve didaktik yönleri güçlü bir yorum alanı olarak değerlendirilmelidir. Bu mesnevi, Yusuf suresinin hikmet merkezli anlatısını şiir diliyle yeniden kurarak klasik mesnevi geleneğinde Kur'an'ın belirleyici rolünü ve bu geleneğin öğretici işlevini açık biçimde ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Altun, Z. (2019). Türk Kültüründe "Kurt Kavramı" Üzerine Bir İnceleme. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi*, 8 (22), 91-108.

Bakırcı, S. (2025). *Açıklamalı Meâl. Konya*: Sebat Ofset Matbaacılık.

Cankurt, F. (2016). Tefsire Etki Eden Kırâat Farklılıkları Bakımından Yûsuf Sûresi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi,* 5 (10), 231–240.

Devellioğlu, F. (1998). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. İstanbul: Aydın Kitabevi.

DİB (Diyanet İşleri Bakanlığı) (2018). *Kur'an Yolu Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Bakanlığı Yayınları.

Güllüce, H. (2008). Mesnevî'de Temsîlî Anlatım ve Hikâye ve Temsîllerle Kurân Âyetlerinin Açıklanması. *Erdem Dregisi*, (50), 129-160.

İmâm Nebevi (2025). *Riyâzü's-Sâlihîn-Elçilerin Efendisi (s.a.v.)'nden Sözler. (Tuna, B. Haz.).* Konya: Sebat Ofset Matbaacılık.

Pala, İ. (1993). "Çâh-ı Yûsuf". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Cilt 8, s. 186). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Tozlu, N. (2013). *Bayburtlu Ağlar İrşâdî Baba'nın Yusuf ile Zeliha (İnceleme-Metin).* Erzincan: Sim Matbaası.

Uludağ, S. (2012). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

ALT YAZI ÇEVİRİSİNDE MAKİNE ÇEVİRİSİ KULLANIMININ ÇEVİRİ KALİTESİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Öğr. Gör. Muhammed GÜNAYDIN

İstanbul Aydın Üniversitesi,

muhammedgunaydin@aydin.edu.tr - **ORCID NO: 0000-0001-7236-2228**

ÖZET

Makine çevirisi günümüzde makine çevirisi motorlarını arka planında sistemler geliştikçe birçok metin türünde doğrudan kullanılabilir ya da daha az çevirisi sonrası düzeltme işlemine gerektiren sonuçlar elde edilebilmektedir. Makine çevirisi özellikle bazı metin türlerinde belirli bir düzeyde yeterlilik sağlasa da bu durum görsel-işitsel içeriklerin makine çevirisi çıktıları gözlemlenemediği için kullanımı çok yaygın değildir. Özellikle de konuşma dilinden yazı diline aktarılan zamansal ve uzamsal kısıtlara sahip alt yazı metinlerinde diğer alanlardaki metin türlerine kıyasla çeviri kalitesi açısından daha az verimli olduğu söylenebilir.

Çeviri kalitesinin değerlendirilmesi konusu hem akademi hem de çeviri sektörü açısından önemli bir husus olmuştur. Makine çevirisi çıktılarının kalite değerlendirmesinde de hata tespiti ve bunların sınıflandırması için kullanılan ölçütler bulunmaktadır. Makine çevirisi çıktıları kalite değerlendirmesinde farklı yöntemler kullanılabilmektedir. Bu değerlendirme işlemleri otomatik araçlarla ya da insan uzmanlar tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Alt yazı çevirilerinde kendi doğasına özgü kısıtlar olduğu için kalite değerlendirmesi yapılırken bu alana özgü hususları da kapsayan bir model kullanılması gerekmektedir.

Bu çalışmada bir makine çevirisiyle yapılan bir film alt yazı çevirisinin çeviri çıktısının kalite değerlendirmesi yapılacaktır. Alt yazı çevirisi kalitesi farklı yönleriyle değerlendiren FAR Model uygulanarak elde edilen bu çeviri çıktısının kalite düzeyi ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler :Alt yazı çevirisi, Makine çevirisi, FAR Model, Çeviri kalite değerlendirmesi

ATAOL BEHRAMOĞLU'NUN ŞİİRLERİNDE SIFAT TAMLAMALARIYLA KURULAN İMGE DÜNYASI*

Öğr. Gör. Elif KUTUM

Arel Üniversitesi

elifkutum@arel.edu.tr – **0009-0007-0053-4247**

ÖZET

İmge, bir duygunun ya da düşüncenin benzetme, çağrışım veya betimleme yöntemleriyle zihinde görüntü oluşturacak biçimde kullanılmasıdır. Türk şiirinde şairler iç dünyasını kelimelere dökerken imgelere başvurur.

İmge kullanımı gerek eski Türk edebiyatında gerek halk edebiyatında gerekse Cumhuriyet edebiyatında sıkça başvurulan bir kavram olmuştur. Bu çalışmada öncelikle imge kavramına ilişkin bilgiler sunulmuş, ardından Eski Türk edebiyatından günümüze kadar olan dönemlerdeki kullanımına belli başlı şairler üzerinden değinilerek tarihsel gelişim süreci ele alınmıştır. Daha sonra çalışmanın asıl konusu olan Ataol Behramoğlu'nun *Bir Gün Mutlaka Toplu Şiirler-I* adlı kitabındaki şiirlerde geçen sıfat gruplarıyla oluşturulan imgelerin bulunduğu şiirler incelenmiştir.

Konu oldukça geniş bir alana sahip olduğu için çalışmada Behramoğlu'nun bir şiir kitabı seçilerek sınırlandırma yapılmıştır. Bu çalışmada yöntem olarak tarama, derleme ve metin çözümleme yöntemleri kullanılmıştır. Şairin, sıfat gruplarıyla kurduğu imgeler, şiir dilini estetik açıdan zenginleştirerek çok katmanlı anlamlar oluşturarak anlatım gücünü arttırdığı ve okuyucunun hayal gücünü etkilemek amacıyla kullandığı görülmüştür.

İnceleme sonucu Ataol Behramoğlu'nun şiirlerinde sıfat tamlamalarıyla kurulan imgelerden "kahredici gerçekler" ifadesi toplumsal ve bireysel yaşamın zorlukları karşısında insanın çaresizliğini ifade etmek için kullanırken "susuk geceler" ile sessizliğin ve yokluğun getirdiği anlamı yalnızca ses olarak değil aynı zamanda bir duygu olarak aktardığı görülür. "Sessiz bir kin" ifadesiyle de görünmeyen ancak derin bir iz bırakan duygusal gerilimi ifade eder.

Anahtar Kelimeler: Ataol Behramoğlu, şiir, sıfat grupları, imge.

* Bu çalışma Prof. Dr. Muhammet Yelten danışmanlığında yürütülen "Ataol Behramoğlu'nun 'Bir Gün Mutlaka-Toplu Şiirler-I', 'Yaşadıklarımdan Öğrendiğim Bir Şey Var Toplu Şiirler-II' ve 'Kızıma Mektuplar Toplu Şiirler-III' Kitaplarındaki Kelime Grupları" adlı yüksek lisans tezinden oluşturulmuştur.

Giriş

İmge, Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan Türkçe Sözlükte imgenin dört anlamı verilmiştir. İlk anlam olarak "zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi özlenen şey; hayal", ikinci anlam olarak "genel görünüş; imaj", üçüncü anlam olarak "duyu organlarının dıştan algıladığı bir nesnenin bilincine yansıyan benzeri; hayal, imaj" ve son olarak dördüncü anlam olarak da "duyularla algılanan bir uyaran söz konusu olmaksızın bilinçte beliren nesneler ve olaylar; düş, hayal, imaj" açıklamalarına yer verilmektedir. Ramazan Korkmaz'a göre ise imge, "gerçeklerin kaba ve ihlal edici kuşatmasından sıkılan ruhun; sonlu, sınırlı ve iğreti olandan; sınırsız ve aşkın olana açılmasıdır. İmge, sözcüklerin herkesleşerek kaybolan anlamını, yaratıcı bir özde yeniden kurmaktır." (2009:274).

Türk edebiyatında şiir tarihsel süreç boyunca estetik bir ifade etme biçimi olarak kullanılmıştır. Şiir, insanın iç dünyası ile dış dünya arasındaki bağları güçlendirirken duygu ve düşünceleri imgeler aracılığıyla somutlaştırarak derin anlam katmanları oluşturur.

İmge kullanımı Türk edebiyatının her evresinde şairler tarafından farklı amaçlarla kullanagelmiştir. 15. ve 17. yüzyıllar arasında eski Türk edebiyatında Fuzulî, Bakî Nedim gibi şairler aşkı ve insanın iç dünyasını anlatırken doğa ve aşk imgeleri (gül, bülbül, bahar, şarap vb.) kullanarak duygularını ve ruh hallerini mısralara yansıtmışlardır. Tasavvuf Edebiyatı'nda ise şairler**,** dünyayı bir hayal âlemi görüp imgeleri manevi ve ilahi boyutlarla ilişkilendirerek kullanmışlardır.

16. yüzyıl sonrasında halk edebiyatında Dede Korkut Hikâyeleri ve hece ölçüsüyle yazılmış koşmalarda imge yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Karacaoğlan, Kaygusuz Abdal gibi şairler toplumun ahlakî değerlerini yansıtan bireysel ve toplumsal hayatı betimleyen imgelere şiirlerinde yer vermişlerdir.

19. yüzyılda Tanzimat Dönemi ile birlikte Batı'dan alınan türlerde doğa ve toplum unsurları ön plana çıkmaya başlar. Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa gibi şairler şiirlerinde toplumsal eleştiriyi, bireysel özgürlükleri ve adalet gibi soyut kavramları somutlaştırmak için imgeleri kullanılmışlardır.

Servetifünun Dönemi şairleri ise daha çok bireysel duyguları ve aşk temaları üzerinde durmuşlardır. Tevfik Fikret, Celal Zahir Erozon gibi şairler sosyal eleştiri ve bireysel varoluş temaları üzerine bazen doğa imgeleri bazen de soyut kavramları somutlaştırmak için imgelerden faydalanmışlardır.

Fecr-i Ati Topluluğuna mensup şairler, Batı'daki sembolizm akımından etkilenerek daha çok soyut ve bireysel imgeler kullanmışlardır. Ahmet Haşim, Yahya Kemal Beyatlı gibi şairler özellikle sembolizm ve empresyonizm akımlarından etkilenerek bireyin iç dünyası ve hayal gücünden oluşturulmuş imgeler kullanmayı tercih etmişlerdir.

Cumhuriyet dönemimin ilk yıllarında Toplumcu gerçekçi ve bireysel modernist anlayışları benimseyen şairleri görmekteyiz. Necip Fazıl Kısakürek, Cevat Şakir Karaağaçlı ve Orhan Veli Kanık gibi şairler bireysel yalnızlıkları ve insan ilişkilerini simgesel ve soyut imgelerle anlatmışlardır. Orhan Veli, Garip hareketi anlayışı ile günlük yaşamı ve sıradan insanı basit imgelerle yansıtarak şiiri halk edebiyatına daha yakın bir hale getirmiştir.

Modern Türk şiirinde 1950'li yıllardan itibaren sürrealizm ve egzistansiyalizm gibi edebî ve felsefî akımların etkisiyle, şiirde kullanılan imgelerin giderek daha soyut ve derinlikli bir nitelik

kazandığı görülmektedir. İkinci Yeniciler şiir topluluğundan olan Edip Cansever, Cemal Süreya, Turgut Uyar gibi şairler imgeleri çoğunlukla bireysel kimlik arayışı, varoluşsal sorunlar, bulanımlar, çevreye uyumsuzluk ve aşk gibi temalarda kullanmışlardır. Bu şiir topluluğundaki şairlerin amacı duyguyu doğrudan vermek yerine okuyucuya hissettirmektir. Bu amaç doğrultusunda şiirlerinde ilginç isim ve sıfat tamlamaları kullanmış, noktalama işaretlerini reddedip alışılmamış kelime grupları kullanmışlardır.

1980'li yıllardan itibaren postmodernizmin etkisiyle Türk şiirinde imgeler, duygunun doğrudan yansıtılmasından ziyade teknoloji ve medyanın etkisiyle yeniden üretilmiş bir anlayışa dayanan hiper gerçekçi bir yapı kazanmıştır. Bu dönemde şairler, teknolojik, toplumsal ve bireysel imgeleri iç içe geçirerek şiirlerini yeni anlam katmanlarıyla oluşturmuşlardır.

Ataol Behramoğlu'nun Şiirlerinde İmge Kullanımı

Ataol Behramoğlu, 1960 sonrası toplumcu şiir geleneği içinde değerlendirilmekle birlikte İkinci Yeni'nin imgeci dilinden ve modern şiirin estetik olanaklarından da yararlandığı görülür. Şiirlerinde özgürlük, insan hakları, toplumsal adalet, siyasal baskı, sürgün, direniş, barış, umut gibi temaların yanında aşk ve bireysel duyarlılığı toplumsal bağlamla iç içe bir şekilde kullandığı görülmektedir. Behramoğlu, şiirlerinde bireysel duyguyu toplumsallıkla birleştiren bir çizgide ilerler; lirizm ile politik bilinci tek potada eriterek şiir anlayışını oluşturur.

Behramoğlu'nun şiirleri tarandığında kullanmış olduğu kelime gruplarının içinde bulunan sıfat gruplarında alışılmış kullanımların yanında İkinci Yeni'nin etkisiyle imge kullanımı da dikkat çeker.

"Ah o güzelim bahar aksamaları

Kahredici gerçekler ötesinde kalan mutluluk

Günbegün anılarca uzaklaşan ufuk

Yöremde duyulmayan leylak kokuları" (Behramoğlu,1995: 10).

Behramoğlu'nun yukarıdaki *Leylaklardan Yitirdiğim* adlı şiirinden alınan dörtlükte "kahredici gerçekler" ifadesiyle toplumsal ve bireysel yaşamın zorlukları karşısında insanın çaresizliğini ifade eder.

"İçimde yeniden bir umut

Yeniden bir kahır sevgiyle

Söylenmemiş şiirler dudaklarımdan

Savruluyor susuk gecelere" (Behramoğlu, 1995: 22).

Yukarıda *Koşu* adlı şiirinin bir dörtlüğüne baktığımızda "susuk geceler" ifadesinde sessizliğin ve yokluğun getirdiği anlamı yalnızca ses olarak değil aynı zamanda bir duygu olarak aktarır.

"Karanlığın yine o saatinde

Kapkara sularda uyandılar

Gözlerinde karanlık şarkılar geçiyordu

Uzanıp karanlığa baktılar…

… Karanlık ortasında aldandılar

Kapkara mısralar kurdular karanlıkta" (Behramoğlu, 1995: 26).

Behramoğlu'nun *Kara Şarkı* adlı şiirinde kullanmış olduğu "karanlık şarkılar" ve "kapkara mısralar" ifadeleri ile karamsar bir ruh hali çizilerek hüzünlü, kasvetli bir duygu ifade edilir. Şiire kasvet ve hüzün duygusunu hâkim kılmak için siyah rengi gerek başlıkta gerekse şiirin birçok yerinde kullanılarak içinde bulunduğu karamsar bir ruh hali okuyucuya aktarılmıştır.

"… Filmler yarım, öyküler yarım, bitse de.

Limanda ikinci uykusuz adam elleri gemili

Korsan şarkıları kadınlı bıçaklı gecede

Demir attı şaraplı yalnızlığa…" (Behramoğlu, 1995: 27).

Şarap, genellikle bir kutlama, rahatlama ya da duygusal arayış ile ilişkilendirilebilir. Şiire baktığımızda duygusal arayış bağlamında kullanıldığını ve şarabı yalnızlık ile ilişkilendirerek duygusal olarak hafiflemek isterken bu yalnızlığa teslim olduğu görülür. "Şaraplı yalnızlık" ile bir nevi içsel bir huzursuzluk ve kabullenmenin birleşimi görülür.

"… Koyvermeli kendini kişi -Ama nasıl renk bu-

Esinçlerin yanında bir yerden akşamların şiir düşünür gibi gelmesi

Tatlı ve yumuşak ayvalar…

Sonra midemin ağrıdığını büyütüp, korkacaktım

O veremli çocuğun kaçıncı aldanışında gelecekler

Her şey renksiz bir boşluğa dökülür

Şiir yazmak belki en güzel aldanıştır

Sonra resim filan yapacaklar, gidip şarap içecekler…" (Behramoğlu, 1995: 31).

Okudukça Ne Kötü Eskimesi Şiirin adlı şiirde geçen "renksiz bir boşluk" ifadesiyle bireyin yaşama sevincini yitirdiğini, duyguların silikleştiği ve kendini hiçliğin içinde hissettiği bir atmosfer çizilmiştir. Şair, bu anlamsızlığın içinde kaçış yolunun *"Şiir yazmak belki en güzel aldanıştır"* dizesiyle şiir yazmanın ne" olduğunu ifade eder. Renksiz boşluk" ifadesi hayatın gerçekliğini, şiir ise bu gerçekliğe katlanma gücü veren liman olarak düşünülebilir.

"Ellerim ve bileklerim ve gözlerim şehvetle gıcıklanıyorlar

Yorgun suratlarınızı hiç mi hiç göresim gelmedi

İçimde bir sıkıntı dinamiti var ki, patlamasa öleceğim

Şiir yazmak istiyorum, canım sıkılıyor, alışkanlıklarımdan iğreniyorum

Düşünmesem ve koyversem ellerimi belki çok şeyler söylerim

Tenha bir böcek gibi tavan arasına koşuyorum

Sen çirkin bir ihtiyar olmadan burnundan öpmeliyim" (Behramoğlu, 1995: 32).

Bir önceki şiirin ilerleyen dizelerinde karamsar atmosfer devam ettirilmiştir. "Tenha bir böcek gibi" ifadesini incelediğimizde "tenha" mekânsal anlamda ıssızlığı temsil etmektedir. Kendini "böcek" ile özdeştirmesi ise bireyin kendini önemsiz, ezilmiş, insanlıktan uzaklaşarak başka bir varlığa indirgediği görülür. Böcek ifadesi modern şiirde sıkça kullanılan yabancılaşma imgesidir. Ataol Behramoğlu da bu şiirinde duruma uygun olacak şekilde kullandığı görülür.

"...akşam

yankılanırken kasaba

anların ve koyunların

mezarların

tozlu kasabasında

çocuklar ağlardı

dünya az renkli ve tebeşirden

bir resim kadar tozlu ve müphemdi

aşk müphemdi

sen

sessiz bir kinle şehri gözlüyorsun

kısık bir hüzünle camların arkasında

aşka ve merhamete hazırsın

şefkate ve nefrete ve

acı çekmeye o uzak yollarda." (Behramoğlu, 1995: 49).

Şairin *Kör Bir* adlı şiirin bir parçasını incelediğimizde "sessiz bir kin" ve "kısık bir hüzün" ifadelerinin imgeli şekilde kullanıldığı görülmektedir. "Sessiz bir kin" ifadesinde dışa vurulmayan bir öfkenin varlığı hissedilir ve kinin varlığından söz edebilir. Ancak bu kin açık açık değil de içten içe biriken, sessiz bir şekilde varlığını sürdürür.

"Kısık bir hüzün" ifadesi, şiir öznesinin dış dünyayla kurduğu ilişkinin mesafeli ve pasif niteliğini, "camların arkasında" olma imgesiyle görünür kılar. Bu bağlamda hüzün, dramatik ya

da gözyaşına dayalı bir dışavurumdan ziyade dünyayı uzaktan ve içe dönük bir melankoli hâli içinde izlemeyle temsil edilir.

"Bu aşk burada biter ve ben çekip giderim

Yüreğimde bir çocuk cebimde bir revolver

Bu aşk burada biter iyi günler sevgilim

Ve ben çekip giderim bir nehir akıp gider

Bir hatıradır şimdi dalgın uyuyan şehir

Solarken albümlerde çocuklar ve askerler

Yüzün bir kır çiçeği gibi usulca söner

Uyku ve unutkanlık gittikçe derinleşir…" (Behramoğlu, 1995: 55).

Bu Aşk Burada Biter adlı şiirde geçen bu kısmın incelenmesinde "dalgın uyuyan şehir" imgesiyle bir ayrılığın ardından hatıraların ağırlaştığı, yaşamın ve duygunun askıya alındığı uyku halinde olma durumuyla ifade edilmiştir.

"…Bir otobüse biniyorum, inceliyorum bir böceği tutarak kanatlardan merakla

Yürürdüm eskiden baharda, o yıkıntıların ve çayırların olduğu alanlara

Aklıma şiiri gelirdi o yaşlı Amerikalının, sonbaharı anlatan şiiri

Çayırlar vardı o şiirden, baharı anımsatan ne de olsa

Böylece yeniden o şiirde, baharı anımsatan ne de olsa sokaklara fırlayan

Kendimi atmak bir uçurumdan balıklama

Büyük ve mavi bir şey izlenimi var bende, gördüğüm filmlerden mi ne

Bir şapka, telaşlı bir gök, sıcak yapay bir dünya

Anlat anlat bitmiyor, bitmiyor bendeki daüssıla

Bütün sevgilerimi harcayabilirim bir çırpıda, yağmurlu o yollar geliyor aklıma

Benzin kokuları, ıslak direkler, babamın esmer bir somun gibi tombul ve sıcak elleri

Uyurdum. Bir de bakmışsın yeni bir film sinemada, şehirde yeni bir kız, kahvede yeni bir garson

O üzgün ve sabahlıklı dururdu balkonda…" (Behramoğlu, 1995: 67).

Behramoğlu'nun bir şiir kitabına da ismini verdiği *Bir Gün Mutlaka* adlı şiirinde imgeli ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. "*Bir şapka, telaşlı bir gök, sıcak yapay bir dünya*" dizesinde geçen "gök" edebiyatta gerek şiirde gerekse düz yazıda genellikle huzuru ve sonsuzluğu simgeleyecek şekilde kullanıldığı görülür. Buradaki kullanıma baktığımızda gök

"telaşlı" sıfatıyla nitelendirilmesi dikkat çekicidir. Bu kullanımla şiirdeki öznenin telaşlı, kaygılı halinin yansıtıldığını söyleyebiliriz. Yine aynı dizede geçen "*sıcak yapay bir dünya*" ifadesinde geçen "sıcak" sözcüğü güven yakınlık çağrışımı yaparken "yapay" ile birlikte kullanılarak geçici ve doğal olmayan bir yapıya dönüştürülmüştür.

"Sesimi tartıyorum başlamak için yeni bir şarkıya

Kendime yeni şairler arıyorum şimdi, canım sıkılınca çekip gidiyorum

Ölgün ışıkları yandığı kahvelerin önünden derin bir iç daraltısıyla geçtim

Sevgilim beni durakta bekleyecekti, ama gelmeyeceğini biliyorum

Sonbahar serin kanatlarını gerdi şehrin üzerine

Umutlar, umutlar akıp gidiyor nehirler gibi…" (Behramoğlu, 1995: 77).

Behramoğlu'nun Yeni Bir Şarkıya adlı şiirindeki "*Ölgün ışıkları yandığı kahvelerin önünden derin bir iç daraltısıyla geçtim"* dizesine bakıldığında imge kullanımı görülür. "Ölgün" kelimesi canlılığını yitirmiş, sönmeye yüz tutmuş, cansız ve renksiz anlamlarına gelmektedir. Şiirde geçen kahvehane ise atmosfer olarak ışıkları parlak olmayıp, loş ve cansız olan bir mekândır. Bu haliyle şiirde, öznenin içinde bulunduğu melankolik durum ile kahvehanenin kasvetli atmosferi arasında bir bağ kurulmuştur.

"Sonbahar serin kanatlarını gerdi şehrin üzerine" dizesindeki sonbahar soyut bir kavram olmaktan çıkarılarak canlı bir varlık formuna dönüştürülmüştür. "Serin kanatlar", ayrılık ve bitiş çağrışımı yapılır. Bu imge hem mevsimsel değişimi hem de öznenin iç dünyasında başlayan ayrılığı ve solgunluğu vurgulamak için kullanıldığı söylenebilir.

"…Bir uçuruma

Hazır olmalı diye düşünüyorum.

Ölmeye, soğukta ve tek

Kalmaya.

Kafka bunu

Yaşamıştı.

Ama bence

Olumsuz bir tarzda-

Birini bekliyorum alacakaranlıkta.

Yağmur tekdüze

Yağıyor.

Günlerdir süren

Yapışkan sıcaklardan sonra

Bunun ferahlatıcı olması

Beklenebilir;

Nerde…

Çünkü yağmur da

Yapışkan

Islak

Kirli.

*Tekim, hayatımı düşünüyorum." (*Behramoğlu, 1995: 87).

Behramoğlu'nun *Notlar (I)* şiirinde geçen bu bölümü incelediğimizde şairin, uçurum metaforuyla ölümle yaşam, yalnızlıkla ilişki ikilemini verip zihnen yalnız ölme ihtimaline hazırlık yaptığı söylenebilir. Kafka, modern insanın yalnızlık ve yabancılaşma kavramları denilince akla gelen ilk kişidir. Behramoğlu da şiirlerinin çoğunda bulunan o bohem havayı verirken Kafka'ya değinmesi çok yerindedir. Şiirde geçen "yapışkan sıcaklar" ile bir iç sıkıntısının geçmemesi, hiçbir şeyin insanı rahatlatmamasını vurgulamak içindir. Sıcaklardan sonra beklenen yağmur genellikle arındırıcı, rahatlatıcı veya ferahlatıcı bulunur. Ancak şiirde bu beklenti boşa çıkar ilerleyen dizelerde geçen "*Çünkü yağmur da / Yapışkan / Islak /Kirli."* diyerek yağmurun da bir kurtuluş olmadığı anlaşılmaktadır.

SONUÇ

İmge kavramı edebiyat tarihi boyunca tanımı, sınırları ve kullanımı noktasında birçok yazar veya şair tarafından tartışılmıştır. İkinci Yenicilerin sahneye çıkmasıyla imge kullanımı artmış aynı zamanda tartışmalar devam etmiştir.

Ataol Behramoğlu şiire başladığı ilk günden bu yana içinde bulunduğu sosyal-siyasal yaşamın yansımaları ve bireysel konuları da benimsemesi onun şiir kimliğinin oluşmasında etkilidir. Bilinenin aksine tek bir ideolojiye bağlı, tek bir kanaldan şiirler yazmak Behramoğlu'nun şiir poetikasına uygun değildir. Ona göre toplumsal dünya ile bireysel temalar birleştirici olmalıdır. Toplumsal bir başkaldırı yaparken aynı zamanda aşkını da doya doya yaşamak gerektiğini *"Bir Gün Mutlaka"* adlı şiirinde açık bir şekilde görülmektedir.

Behramoğlu şiirlerini yazarken toplumcu gerçekçi etiketinin yanı sıra İkinci Yenicilerin yaptığı gibi imgeci şiirler de yazmıştır. Birçok şiirinde oluşturmuş olduğu dizelerinde alışılmış betimlilerin yanında alışmamış bağdaştırmalar, cansız unsurlulara insan formuna koyup imgeyi de kullanmıştır. Bunlardan bazılar "şaraplı yalnızlık", "renksiz bir boşluk", "kısık bir hüzün" "ölgün ışık", "yapışkan sıcak" ve "yapışkan, kirli bir yağmur" ifadeleriyle içinde bulunduğu ruh hallerini anlatmak için bu tamlamalara başvurmuştur. Şair içinde bulunduğu duygu durumu anlatmak için bazen doğadan bazen de mekânlardan faydalanarak ruh halini onlara yansıtarak şiirlerini meydana getirmiştir.

Kaynakça

1. Türk Dil Kurumu (t.y.). İmge. *Güncel Türkçe Sözlük* içinde 18 Aralık, 2025 tarihinde https://sozluk.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.
2. Korkmaz, R. (2009). *Cahit Sıtkı Tarancı*, Ankara, Grafiker Yayınları.

Behramoğlu, Ataol (1995). *Bir Gün Mutlaka -Toplu Şiirler*-I. İstanbul: Adam Yayınevi

PİYALE'DEKİ ŞİİRLERİN BİLGİSAYARLI ÇÖZÜMLEME İLE KAVRAM HARİTASI

Öğr. Gör. Dr. Fatma ÜÇLER
Kocaeli Üniversitesi / Türk Dili Bölümü,
fatma.ucler@kocaeli.edu.tr - 0000-0001-5108-7036

ÖZET

Ahmet Haşim Türk şiirinde estetiği ön plana çıkaran sanatçılardandır. Etkisi Sadece Fecr-i Âtî döneminde değil sonraki dönemlerde de mevcuttur. Şiiri anlamdan çok estetiğe, musikiye ve imgeye dayalı bir sanat olarak ortaya koyar ve bu düşüncesini de şiirlerinde gösterir. Bu çalışma, şairin *Piyale* adlı eserindeki şiirleri, kelime dizini çıkaran bilgisayar programı Cibakaya ile çözümleyerek kavram haritası oluşturma amacındadır. Kavram haritasında sözcüklerin sıklık analizi, kelimelerin bağlamları, imgelerin tekrarı, kavramlar arasındaki bağlar, sıklık ve tematik yoğunlaşma gibi alanlara yer verilebilir. Bunların yanı sıra Ahmet Haşim'in şiirleri özelinde, şiirlerdeki sık kullanılan kelimelerin kökenleri, türleri işlevsel değerleri incelenmiştir. Anlamsal olarak ise hangi alana yoğunlaştığı; üslubunu kurarken hangi kelimeleri kullandığı ortaya çıkarılmıştır. Bu çalışma şiirin salt mânâ, ses, anlam ilişkisi içinde oluşmadığını, şiiri değerlendirirken nitelik ve nicelik unsurlarının aynı anda incelenebileceğini göstermek bakımından kayda değerdir.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Haşim, *Piyale*, Fecr-i Âtî şiiri, kavram haritası, Cibakaya.

COMPUTERIZED ANALYSIS AND CONCEPT MAPPING OF POEMS IN PIYALE

Ahmet Haşim is one of the artists who prioritized aesthetics in Turkish poetry. His influence is not limited to the Fecr-i Âtî period but also extends to subsequent periods. He presents poetry as an art based more on aesthetics, music, and imagery than on meaning, and he demonstrates this idea in his poems. This study aims to create a concept map by analyzing the poems in his work "Piyale" using the Cibakaya computer program, which generates word indexes. The concept map can include areas such as frequency analysis of words, contexts of words, repetition of images, connections between concepts, frequency, and thematic concentration. In addition, the origins, types, and functional values of frequently used words in Ahmet Haşim's poems are examined. Semantically, the areas he focuses on and the words he uses in establishing his style are revealed. This study is noteworthy for showing that poetry is not solely formed within the relationship between meaning, sound, and sense, and that qualitative and quantitative elements can be examined simultaneously when evaluating poetry.

Keywords: Ahmet Haşim, *Piyale*, Fecr-i âtî poetry, concept map, Cibakaya.

1. GİRİŞ

Edebî eserlerin incelenmesinde dil, yalnızca anlamın taşıyıcısı değil, aynı zamanda sanatçının estetik anlayışını, duyarlılığını ve dünyayı algılayış biçimini yansıtan temel bir unsurdur. Bu nedenle şiir incelemelerinde, şairin kelime seçimi, sözcüklerin kullanım sıklığı ve bağlamsal ilişkileri, metnin derin yapısına ulaşabilmek açısından büyük önem taşımaktadır. Şiir dili, rastlantısal değil; bilinçli, estetik ve ideolojik tercihler doğrultusunda şekillenen bir yapı olarak değerlendirilmelidir.

Her sanat dalında olduğu gibi şiirde de sanatsal üretimin belirli ham maddeleri bulunmaktadır. Şairler için bu ham madde kelimelerdir. Bir marangozun eserinde kullandığı ağacın niteliği ya da bir ressamın tercih ettiği renk paleti ve teknik, sanatçının üslubunu nasıl açığa çıkarıyorsa; bir şairin kelime dünyası da onun poetik anlayışını, imge evrenini ve duygu dünyasını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla şairin dilde hangi kelimeleri seçtiği, bu kelimeleri hangi sıklıkta ve hangi bağlamlarda kullandığı, şiirin anlam katmanlarını çözümlemede temel bir hareket noktasıdır.

Bu bağlamda, Türk edebiyatında sembolizmin en önemli temsilcilerinden biri olarak kabul edilen Ahmet Haşim'in şiir dili, kelime düzeyinde yapılacak ayrıntılı incelemelerle daha görünür hâle gelmektedir. Haşim'in şiirlerinde anlamdan çok sezgiye, açıklıktan çok belirsizliğe ve dış dünyadan çok iç dünyaya yönelen bir estetik anlayış hâkimdir. Bu estetik tutum, doğrudan doğruya kelime tercihleri, tekrar eden sözcük alanları ve imgesel yoğunluk üzerinden okunabilmektedir.

Ahmet Haşim'in poetik anlayışını olgunluk döneminde yansıtan *Piyale* adlı eser, şairin dil ve kelime dünyasını incelemek açısından önemli bir metin bütünlüğü sunmaktadır. *Piyale*'de yer alan şiirler, Haşim'in sembolist şiir anlayışının en belirgin örneklerini barındırmakta; özellikle doğa, zaman, renk, ışık ve musiki kavramları etrafında yoğunlaşan bir kelime evreni oluşturmaktadır. Bu nedenle söz konusu eser, nicel ve nitel dil incelemeleri için elverişli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Bu çalışmada, Ahmet Haşim'in *Piyale* [1]adlı eserinde yer alan şiirler, bilgisayarlı metin çözümleme yöntemlerinden yararlanılarak incelenecektir. İnceleme yöntemi olarak Türkçenin yapısal özelliklerine uygun biçimde geliştirilmiş olan Cibakaya programı kullanılacaktır. Cibakaya, incelenen metnin kelime sıklıklarını, dizinini ve sayısal dökümünü sunarak araştırmacıya metin merkezli nesnel veriler sağlamaktadır. Bu program aracılığıyla elde edilen veriler, Ahmet Haşim'in şiirlerinde öne çıkan kelime alanlarının tespit edilmesine ve şairin kelime tercihleri üzerinden poetik dünyasının çözümlenmesine olanak tanıyacaktır.

Programın uygulanabilmesi için öncelikle *Piyale*'de yer alan şiir metinlerinin doğru ve güvenilir biçimde belirlenmesi, ardından metinlerin Cibakaya'nın gerektirdiği teknik formata dönüştürülmesi sağlanacaktır. Bu aşamadan sonra elde edilen sayısal veriler, yalnızca nicel sonuçlar olarak değil; Haşim'in şiir anlayışı, sembolist estetiği ve imge dünyası bağlamında yorumlanacaktır. Böylece çalışmada, sayısal verilerle edebî yorum arasında bütüncül bir değerlendirme hedeflenmektedir.

[1] Bu çalışmada "Ahmet Haşim. (2004). *Piyale* (S. Çağın, Haz.). Çağrı Yayınları" künyeli eser esas alınmıştır.

Sonuç olarak bu çalışma, Ahmet Haşim'in *Piyale* adlı eserindeki şiirleri kelime temelli bir yaklaşımla ele alarak, şairin dil ve estetik anlayışını bilgisayarlı metin çözümleme yöntemi aracılığıyla ortaya koymayı amaçlamaktadır. Elde edilecek bulguların, hem Ahmet Haşim üzerine yapılan dil ve üslup çalışmalarına katkı sağlaması hem de edebiyat araştırmalarında nicel yöntemlerin kullanımına örnek teşkil etmesi beklenmektedir.

Türk şiirinde önemli ve özel bir yeri olan sanatçının hem şiirleri hem de nesirleri ile ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Ancak bu çalışmaların her biri kendi değerlendirme alanında belli bilgileri derleyip belli ve kıymetli fikirler ortaya koymuştur. Haşim'in kelime dünyası ile ilgili çalışmalarda onun kullandığı kelime sayısı, türü belirlenmiştir. Bu çalışma ise şairin kavram haritasını oluşturmak ve kelimelerini çeşitli açılardan tasnif etmek bakımlarından dan farklılık gösterir.

2. AHMET HAŞİM VE ŞAİRLİĞİ

Ahmet Haşim, 1887 yılında Bağdat'ta doğmuş; çocukluk yıllarını Osmanlı coğrafyasının çok kültürlü yapısı içinde geçirmiştir. Anne ve baba tarafından köklü ailelere mensup olan şair, küçük yaşta annesini kaybetmiş; bu erken kayıp, onun kişiliğinde derin bir içe kapanıklık ve melankolik duyarlılık oluşturmuştur. Babasının memuriyeti nedeniyle dokuz-on yaşlarında İstanbul'a gelen Haşim, hayatının büyük bölümünü bu şehirde geçirmiş ve İstanbul, şairin hayal dünyasında estetik bir mekân olarak önemli bir yer edinmiştir (Enginün, 2001). Galatasaray Mekteb-i Sultani'sinde öğrenim gören Haşim, burada Tevfik Fikret gibi dönemin etkili isimlerinden ders almış; özellikle Fransız edebiyatıyla tanışması, onun şiir anlayışının biçimlenmesinde belirleyici olmuştur (Kaplan, 1999).

Öğrencilik yıllarından itibaren şiire yönelen Ahmet Haşim, sembolist estetiğe yakın duran bir poetik anlayış geliştirmiş; anlamdan çok sezgiye, açıklıktan çok kapalı ve çağrışıma dayalı bir şiir dili benimsemiştir. Geçimini sağlamak amacıyla çeşitli memuriyetlerde çalışmasına rağmen bürokratik hayatla hiçbir zaman uyum sağlayamayan şair, kendisini esas olarak edebiyatla var etmiştir. I. Dünya Savaşı sırasında Çanakkale başta olmak üzere Anadolu'nun farklı bölgelerinde askerlik yapan Haşim, Arap kökenli olması nedeniyle dönemin yoğun milliyetçi atmosferinde dışlanmış; bu durum, onun yalnızlık ve yabancılaşma duygularını daha da derinleştirmiştir (Tanpınar, 2016). Şiirlerinin "anlaşılmaz" bulunması ve sembolist üslubunun eleştirilmesi de Haşim'i edebî çevrelerden uzaklaştırmış; şair, bu eleştiriler karşısında iç dünyasına yönelmeyi tercih etmiştir (Enginün, Kerman, 2003).

Mizaç olarak içine kapanık, hassas ve sosyal ilişkilerden kaçınan bir yapıya sahip olan Ahmet Haşim, bu ruh hâlini şiirlerine yansıtmış; yalnızlık, akşam, gece, hüzün, ışık ve musiki gibi temalar etrafında şekillenen bir imge dünyası kurmuştur. Onun şiiri, bireysel duyarlılığın ve estetik kaygının ön planda olduğu, anlamın açıkça sunulmadığı, sezdirme yoluyla kurulan bir dil evreni olarak değerlendirilmektedir (Okay, 2005). Bu yönüyle Haşim, Türk şiirinde modern şiirin öncülerinden biri olarak kabul edilmektedir. Sanatçının içerik ve imajları değerlendirildiğinde genellikle sembolist olduğu iddia edilir (Akdik, 2024,522).

Ahmet Haşim'in şiir anlayışını olgunluk döneminde en belirgin biçimde yansıtan eserlerin başında *Piyale* gelmektedir. Şairin poetik görüşlerini açıkça ifade ettiği "Şiir Hakkında Bazı Mülahazalar" yazısını da içeren bu eser, Haşim'in şiirde anlamdan çok musikiye ve sezgiye verdiği önemi ortaya koymaktadır. *Piyale*'de yer alan şiirlerde, doğa unsurları, akşam ve gece imgeleri, renk ve ışık çağrışımları ile yoğun bir estetik atmosfer oluşturulmuş; kelimeler, anlamdan ziyade duygu ve çağrışım üretme işleviyle kullanılmıştır. Bu bağlamda *Piyale*,

Ahmet Haşim'in kelime dünyasını ve sembolist şiir anlayışını incelemek için son derece elverişli bir metin bütünlüğü sunmaktadır.

Bu çalışma, *Piyale* adlı eserde yer alan şiirleri kelime düzeyinde ele alarak, Ahmet Haşim'in şiir dilini nicel veriler aracılığıyla görünür kılmayı amaçlamaktadır. Cibakaya Programı (Kaya, 1996; 2023) kullanılarak elde edilecek kelime sıklıkları ve dizinler, Haşim'in şiirlerinde öne çıkan kavram alanlarını ortaya koyacak; böylece şairin estetik ve poetik dünyası, sayısal verilerle desteklenen bir çözümleme çerçevesinde değerlendirilecektir.

3. AHMET HAŞİM'İN ŞİİRLERDEKİ SÖZCÜKLERİN DEĞERLERİ

Ahmet Haşim, şiirlerinde son derece öznel bir tutum sergileyerek hayal dünyasını dizelere yansıtmış; sanatı düşünceden bilinçli bir biçimde ayıran bir poetik anlayış benimsemiştir. Bu yönüyle Haşim, Türk şiirinde kendine özgü bir ses oluşturmuş ve özellikle modern şiirin gelişim sürecinde kendisinden sonraki şairler için öncü bir konum edinmiştir. Kendi döneminde şiirlerinin anlaşılmaması, zaman zaman dışlanması, küçümsenmesi ya da alaya alınması, onun edebiyat tarihindeki yerini ve sanatsal başarısını gölgeleyememiştir. Aksine, bu durum Haşim'in şiirinin dönemin genel estetik anlayışından ayrılan özgün niteliğini daha da belirgin kılmıştır.

Dış dünyadan uzaklaştıkça iç dünyasına yönelen şairin şiirlerinde, imgeler ve kelimelere yüklenen çağrışımsal anlamlar günümüzde de özgünlüğünü korumaktadır. Haşim, şiir dilinde geleneksel unsurlarla modern estetik anlayışı bir araya getirerek kendine has bir kelime evreni kurmuştur. Bu kelime evreni incelendiğinde, bazı sözcüklerin belirgin bir sıklıkla tekrarlandığı, bazılarının ise daha sınırlı biçimde kullanıldığı görülmektedir. Ayrıntılara büyük önem veren şairin, nitelik bildirici unsurları öne çıkararak sıfatları yoğun biçimde kullandığı; ayrıca farklı kökenlere ait kelimeleri birlikte kullanmaktan kaçınmadığı tespit edilmektedir. Sözcük değerleri kavramı kimi çalışmalarda 'söz varlığı' olarak ele alınmış ve incelenen şiirlerde, kelimelerin köken, tür ve tekrarları, kelime grupları ve sanatçıya has olan kullanımlar tespit edilmiştir (Acar, 2018; Uluçay, 2014)

Bu çalışmada Ahmet Haşim'in *Piyale* adlı eserindeki şiirlerinde kelime tercihleri ve kullanım sıklıkları, bilgisayarlı metin çözümleme programlarının sunduğu veriler ışığında ayrıntılı biçimde ele alınacaktır. Böylece şairin kelime dünyası, nicel verilerle desteklenen bir değerlendirme çerçevesinde incelenmiş olacaktır.

3.1. Sıklığı Yoğun Olan Sözcükler

İnsanın gerek gündelik dil kullanımında gerekse sanatsal metinlerde başvurduğu kelime sayısı ne denli geniş olursa olsun, cümlelerin kuruluşunda yalnızca anlam taşıyan sözcükler değil, aynı zamanda kelimeler arasında bağ kuran işlevsel ögeler de belirleyici bir rol üstlenmektedir. Bu bağlamda bağlaçlar, edatlar ve zamirler gibi tek başına anlam taşımayan ancak dilin yapısal bütünlüğünü sağlayan sözcüklerin, metinlerde çoğu zaman anlam yüklü kelimelerden daha yüksek bir kullanım sıklığına sahip olduğu görülmektedir. Söz konusu işlevsel kelimeler, cümlelerin akışını düzenleyerek metnin dilsel tutarlılığını sağlamaktadır.

Aşağıdaki verilerde, Ahmet Haşim'in şiirlerinde en sık kullanılan kelimeler ortaya konulmaktadır. Bu kelimelerin önemli bir bölümünün, tek başına kavramsal bir anlam taşımayan; ancak metnin dilsel örgüsünü kuran işlevsel sözcüklerden oluştuğu dikkat çekmektedir. Dolayısıyla bu sözcükler, doğrudan şairin kavram dünyasını yansıtmaktan

ziyade, şiir dilinin yapısal ve biçimsel özellikleri hakkında bilgi vermektedir. Bu durum, nicel verilerin yorumlanmasında yalnızca sıklık oranlarının değil, sözcüklerin işlevsel niteliklerinin de göz önünde bulundurulması gerektiğini göstermektedir.

Verilen tablolarda en üst satırdaki rakamlar kelimelerin sıklık aralığını gösterir. Alt satır ve sütunlarda ise ilgili kelimenin net olarak kaç kez kullanıldığını göstermektedir.

153-60	40-20	19-11	10-9	8-7	6
153:bir 133: i, 62: o 60: ı.	44:gibi, 38:bu, 32: ki, 25:her, 22:ey, 20:ü.	19:ile, 18:bî, 14:yine,13:yı, 12: bütün, ziya, 11:kamer.	10:ne, güya, sarı, ve, üstünde, 9: hüzn,sen.	8: akşam, hasta, hep, kadar, nur, sakin, 7:hâb, ince,ruh,rüya,yalnız,zulmette,şey.	6: gam, gece, gözler, gün, karanlık, leyali, mahmur,matem, ona, pür,sular, saye,u, yorgun, şeb,şimdi.

3.2. Hedef Sözcükler

Bir sanatçının kelime dünyası belirlendikten sonra, bu kelimelerin sanatçının duygu ve düşünce dünyası üzerindeki etkileri hem nicel hem de nitel açıdan çözümlenebilir. Bu doğrultuda, yalnızca kök hâlindeki sözcüklerin sıklığı değil; söz konusu sözcüklerin ek almış biçimleri ve kullanıldıkları bağlamlar da dikkate alınmalıdır. Yukarıda yer verilen tabloda, Ahmet Haşim'in şiirlerinde en sık kullandığı kelimeler kök hâlleriyle gösterilmiştir. Ancak şairin kavram dünyasını daha sağlıklı biçimde ortaya koyabilmek için hedef sözcüklerin türevleriyle birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda, kelimelerin alfabetik dizinleri incelendiğinde, bazı sözcüklerin kök hâllerinin sınırlı sayıda kullanılmasına karşın, ek almış biçimleriyle birlikte önemli bir sıklığa ulaştığı görülmektedir. Örneğin "ses" kelimesi, kök hâliyle şiirlerde beş kez yer almakta; ancak "sese", "sesi", "sesidir", "sesle", "sesleri", "seslerinin", "sessiz", "sessizce" ve "sessizliği" gibi türev ve çekimli biçimleri de dikkate alındığında toplam kullanım sayısı yirmi üçe yükselmektedir.

Bu tür kullanımlar, kelimenin şairin şiir evreninde yalnızca dilbilgisel bir unsur olmanın ötesinde, kavramsal ve imgesel bir işleve sahip olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla kök sözcüklerin türevleriyle birlikte değerlendirilmesi, Ahmet Haşim'in şiirlerinde öne çıkan kavram alanlarının ve duyarlılık noktalarının tespit edilmesine önemli katkılar sunmaktadır. Bu kapsamda, hedef sözcüklerin kök ve ekli biçimleriyle birlikte kullanım sıklıkları, aşağıdaki tabloda gösterilecektir.

31-20	19-15	14-10	9-6	5-4
31: ruh, 23: ses,20:gece.	19:ziya,18: sema,17:göz, hüzün,nur,16: rüya, 15: zulmet	14: kamer, ufk, 13:su,11:akşam, hayal,ölmek, çehre,10: aşk, gam,hasta,karanlık sarı.	9: kadın,sakin, 8:leyal,şeb,ebedi,gül (çiçek anlamı), his,kalp,sis,saye,âhenk, 7:güneş, nehir,renk, sükut,yorgun,çöl,6: bülbül,	5:duman,melal, muzlim,soluk (solmak fiili), 4: kızıl,gül (gülmek fiili),

			Dicle,göl, hazan, mehtab, mah,matem, nazar	tenha,yıldız, parıltı.

3.3. Sık Kullanılan Fiiller

Betimleyici anlatımın belirgin bir yer tuttuğu *Piyale*'de, fiillerin kullanım sıklığının isim kökenli sözcüklere kıyasla daha sınırlı olduğu görülmektedir. Bu durum, Ahmet Haşim'in şiir dilinde eylemden ziyade durum, nitelik ve izlenim aktarmaya öncelik verdiğini düşündürmektedir. Bununla birlikte, şiirlerde yer alan fiillerin dökümünün incelenmesi, şairin kendisini hangi eylemler aracılığıyla ifade ettiğine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Çalışma kapsamında, *Piyale*'de yer alan fiiller farklı çekim biçimleriyle metinde yer almakla birlikte, değerlendirme aşamasında kök hâlleri esas alınarak sınıflandırılmış ve sayısal veriler bu doğrultuda belirlenmiştir. İnceleme sonucunda, Türkçede en sık kullanılan yardımcı fiiller arasında yer alan *olmak, etmek* ve *eylemek* fiillerinin, Haşim tarafından da yoğun biçimde tercih edildiği görülmektedir. Bu durum, şairin şiir dilinde isim-fiil birlikteliklerine dayalı bir anlatım kurduğunu göstermektedir.

Bunun yanı sıra *düşmek, titremek, dolmak* ve *dökmek* gibi fiillerin, günlük dilde ve şiirsel anlatımda görece daha az kullanılan fiiller arasında yer almasına rağmen, Ahmet Haşim'in şiirlerinde ustalıkla kullanıldığı tespit edilmiştir. Söz konusu fiiller, Haşim'in şiirlerinde hareketten çok duyusal ve ruhsal hâlleri yansıtan bir eylem alanı oluşturmakta; böylece şairin iç dünyasını ve estetik duyarlılığını fiil tercihleri üzerinden görünür kılmaktadır.

16	11	10	9	8	6	5
Olmak.	Düşmek, Titremek.	Dolmak, Bakmak.	Etmek.	Dökmek, Solmak, Yanmak.	Eylemek, Dinlemek.	Gelmek.

3.4. Sık Kullanılan Edat ve Bağlaçlar

Dillerin yapısında, anlam taşıyan sözcükler arasında ilişki kuran ve tek başına kavramsal bir anlamı bulunmayan işlevsel dil ögeleri önemli bir yer tutmaktadır. Türkçede edatlar ve bağlaçlar, bu işlevsel unsurlar arasında en sık başvurulan sözcük türleri olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmada, Ahmet Haşim'in *Piyale* adlı eserinde söz konusu ögelerin kullanım yönelimi ve sıklığı aşağıda yer alan veriler doğrultusunda değerlendirilecektir.

İnceleme sonucunda, Haşim'in şiirlerinde Türkçe bağlaçlar yerine Farsça kökenli bağlaçları tercih etmesi dikkat çekmektedir. Bu tercih, şairin dilsel yapı bakımından gelenekle bağını koparmadığını; klasik şiir geleneğinden beslenen bir söz varlığını modern şiir anlayışıyla birlikte kullandığını göstermektedir. Bunun yanı sıra, anlam bakımından benzer işlevlere sahip olan *ve* ile *vü* bağlaçlarının her ikisinin de şiirlerde yer alması, Haşim'in bağlamdan ziyade ses ve ahenk unsurunu gözettiğini ortaya koymaktadır.

Betimleyici anlatıma büyük önem veren şairin, benzetme ilişkilerini kuran edatları da yoğun biçimde kullandığı tespit edilmektedir. Bu durum, Haşim'in şiir dilinde anlamsal açıklıktan

çok çağrışım ve tasvire dayalı bir yapı kurduğunu ve edat kullanımını estetik bir araç olarak değerlendirdiğini göstermektedir.

235	44-20	19-10	8-5	3-1
ı, i,u, ü, yı, yi.	44: gibi, 32: ki, 25: her.	19: ile, 18:bî, 14: yine, 11: güya,10:ne, ve.	8: hep, kadar, 6: mi.	3: vü, 2: daha,1: fakat.

3.5. Sıklığı Yoğun Olmayan Sözcükler

Yukarıdaki bölümlerde, *Piyale*'de en sık kullanılan kelimeler ele alınmıştır. Bu bölümde ise şiirlerde en az kullanılan sözcüklerin sayısal dağılımı incelenecektir. Söz konusu sözcükler, doğrudan şairin kavram dünyasını yansıtmak bakımından sınırlı ipuçları sunsa da, Ahmet Haşim'in kelime hazinesinin genişliğini ve çeşitliliğini ortaya koyması açısından önem taşımaktadır.

Bir sanatçının eserlerinde yalnızca belirli kelimeleri yoğun biçimde kullanması, metnin tekdüze bir yapıya bürünmesine yol açabileceği gibi, aynı zamanda sanatçının söz varlığının sınırlı olduğu yönünde bir izlenim de oluşturabilir. Buna karşılık, bir metinde düşük sıklıkla kullanılan sözcüklerin varlığı, sanatçının farklı kelime seçeneklerine hâkim olduğunu ve bu kelimeleri gerektiğinde estetik bağlam içinde kullanabildiğini göstermektedir. Bu bağlamda, bir eserde yalnızca bir kez dahi geçen bir kelime, sanatçının söz konusu sözcüğü bilinçli bir tercih olarak şiir diline dâhil ettiğinin ve kelime dağarcığının zenginliğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

1 kez	2 kez	3 kez	4 kez	5 kez
983	204	80	30	22

3.6. Sözcüklerin Tür ve Kökeni

Ahmet Haşim'in şiirlerinde tamlamalar ve benzetmeler önemli bir yer tutmakta; şair, betimleyici anlatımı güçlendirmek amacıyla sıfat ve zarflardan yoğun biçimde yararlanmaktadır. Bu durum, Haşim'in şiir dilinde ayrıntıya ve tasvire verdiği önemi açıkça ortaya koymaktadır. Zamir kullanımına bakıldığında ise şairin özellikle ikinci tekil şahıs zamiri olan *sen*'i belirgin biçimde tercih ettiği görülmektedir. İnceleme sonucunda, *ben* zamirinin şiirlerde yalnızca dokuz kez yer aldığı, buna karşılık *sen* zamirinin yirmi altı kez kullanıldığı tespit edilmiştir. *Kendi* sözcüğünün ise yalnızca bir kez geçmesi, şairin doğrudan benlik vurgusundan bilinçli biçimde kaçındığını düşündürmektedir.

Öte yandan işaret zamiri ve işaret sıfatı olarak kullanılan *o* sözcüğünün, eser genelinde yetmiş sekiz kez yer aldığı görülmektedir. Ancak bu kullanımın tamamını kişi zamiri olarak değerlendirmek doğru değildir; söz konusu sözcük, bağlama bağlı olarak hem işaret sıfatı hem de işaret zamiri işleviyle kullanılmaktadır. *Biz* zamiri sekiz kez kullanılırken, ikinci çoğul şahıs zamirine şiirlerde rastlanmamıştır. *Bu* ve *şu* gibi işaret sıfatlarının ise kırk kullanım ile

metinde önemli bir yer edindiği görülmektedir. Fiil kullanımına ilişkin değerlendirmelere ise önceki bölümlerde yer verilmiştir.

Sözcüklerin kökeni açısından yapılan incelemede, *Piyale*'de Doğu kaynaklı kelimelerin ağırlıkta olduğu dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, aynı kavram alanına ait sözcüklerin Türkçe, Arapça ve Farsça kökenli karşılıklarının birlikte kullanıldığı da görülmektedir. Haşim'deki Farsça unsurlar incelendiğinde sanatçının, isim,sıfat, birleşik isim, tamlama, ön ve son ek olarak Farsçadan yararlandığı görülmektedir (Abbas, Muhammed, 2021). Sanatçı; Türkçe, Arapça, Farsçayı estetiğe uygun gördüğü her yerde karışık olarak kullanmıştır. Örneğin *akşam* (11), *leyl/leyâl* (17) ve *şeb* (8) sözcüklerinin tamamı Haşim'in şiirlerinde yer almaktadır. Benzer biçimde *hazan* (6) ile *sonbahar* (1); *hüzün* (17), *keder* (2) ve *melâl* (5); *karanlık* (10) ile *muzlim* (5); *necm* (2) ve *yıldız* (4) gibi kullanımlar, şairin kelime tercihlerinde tek bir kök ya da dile bağlı kalmadığını göstermektedir. Bu durum, Ahmet Haşim'in bağlam, ses değeri ve estetik etkiyi gözeterek, şiirin atmosferine en uygun gördüğü sözcüğü bilinçli bir tercih olarak kullandığını ortaya koymaktadır.

4. KAVRAMLAR DÜNYASI

Bu bölümde, Ahmet Haşim'in *Piyale* adlı eserinde yer alan sözcükler, kullanım sıklıklarına göre azlık ve çokluk esas alınarak sınıflandırılmıştır. Sınıflandırma sürecinde, sözcüklerin yalnızca kök hâlleri değil; çekim ekleri almış biçimleri de değerlendirmeye dâhil edilmiştir. Cibakaya programı, kelimeleri metinde kullanıldıkları biçimleriyle dizin hâline getirdiğinden, sözcüklerin toplam kullanım sıklıkları, dizin verileri üzerinden ekli biçimleriyle birlikte incelenmiş; bağlam dikkate alınarak anlamları tespit edilmiştir.

Bu noktada, elde edilen sayısal verilerin tek başına yeterli olmadığı, asıl belirleyici olanın bu verilerin yorumlanması olduğu görülmektedir. Zira sözcükler, şairin belirli bir kavram dünyasını ve estetik yönelimini yansıtan göstergeler niteliği taşımaktadır. Haşim'in şiir dünyasında dar bir temaya sahip olduğu iddiası mevcuttur (Bulduker, 2020, 623). Fakat onun çağrışım gücü, dili çok yönlü ve zengin kullanımı ile etkili ve bir şair olduğu gerçeği inkâr edilemez. Bulduker, sanatçının realiteden hatıra ve hayale kaçtığını belirtir ve daha çok yalnızlık ve aşk, hüzün, huzursuzluk, ideal sevgili arayışı, ümitsizlik, ölüm isteği gibi temalarda yoğunlaştığını tespit eder:

Şiirde doğrudan görünür olmayan bazı imgeler, kelimelerin ardına gizlenmiş durumdadır ve bu imgelerin ortaya çıkarılması, araştırmacının yorumlayıcı yaklaşımıyla mümkündür. Bu bağlamda, bilgisayarlı kelime çözümleme programları, edebî metin incelemelerinde araştırmacılar için önemli bir yardımcı araç işlevi görmektedir. Kavramlar dünyasında sıklıkla kullanılan kelimelerin belirlenmesi sanatçının zihin haritası hakkında bilgi vermektedir.

Bu aşamadan sonra, Ahmet Haşim'in şiirlerinde öne çıkan kavram alanları, öncelikle sayısal veriler doğrultusunda, ardından anlamsal çözümleme çerçevesinde değerlendirilecektir. Böylece şairin kavram dünyası, nicel ve nitel verilerin birlikte ele alındığı bütüncül bir yaklaşımla incelenmiş olacaktır.

31-20	19-15	14-10	9-6	5-4
31: ruh, 23: ses,20:gece.	19:ziya,18: sema,17:göz,	14: kamer, ufk, 13:su,11:akşam, hayal,ölmek,	9: kadın,sakin, 8:leyal,şeb,ebedi,gül (çiçek anlamı), his,kalp,sis,saye,âhenk,	5:duman,melal, muzlim,soluk (solmak fiili), 4:

	hüzün,nur,16: rüya, 15: zulmet	çehre,10: aşk, gam,hasta,karanlık sarı.	7:güneş, nehir,renk, sükut,yorgun,çöl,6: bülbül, Dicle,göl, hazan, mehtab, mah,matem, nazar	kızıl,gül (gülmek fiili), tenha,yıldız, parıltı.

4.1. Olumsuzluk içeren kelimelerin kullanımı

Ahmet Haşim, mizacı gereği içe dönük, melankolik ve sükûneti önceleyen bir kişilik sergilemiş; sosyal ilişkiler kurmakta zorlanan bir sanatçı profili çizmiştir (Parlatır, 1992, 14). Bu ruh hâlinin, Haşim'in şiir diline ve imge dünyasına yansıdığı görülmektedir. Şairin şiirlerinde tekrar eden duygu durumları, büyük ölçüde içsel yalnızlık, yorgunluk ve hüzün etrafında yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda *hüzün, zulmet, ölmek, gam, hasta, sükût, yorgun, hazan* ve *matem* gibi sözcükler, Haşim'in şiirlerinde yalnızca anlamsal birer unsur değil; aynı zamanda şairin ruhsal dünyasını yansıtan göstergeler olarak dikkat çekmektedir.

Söz konusu kelimelerin şiirlerdeki tekrar oranları, Ahmet Haşim'in duygusal yönelimlerinin ve melankolik estetik anlayışının dil düzeyinde nasıl somutlaştığını ortaya koymaktadır. Bu kelimeler aracılığıyla kurulan imge dünyası, şairin içsel çatışmalarını ve ruhsal kırılganlığını görünür kılmakta; böylece Haşim'in şiiri, bireysel duyarlılığın ve içe dönük estetiğin belirgin bir ifadesi hâline gelmektedir.

4.2. Karanlık ve gölgeli bir hayat arzusu

Ahmet Haşim, kendisini fiziksel açıdan beğenmediğini ifade eden; bulunduğu ortamlarda alaya maruz kalacağı düşüncesini sıklıkla dile getiren bir sanatçı olarak bilinmektedir (Enginün, Kerman, 2003, 20). Bu öz algı, şairin içe kapanık yapısını derinleştirmiş ve karanlık, loş ve örtük mekânlara yönelik estetik bir yönelimi beraberinde getirmiştir. Söz konusu ruh hâlinin, Haşim'in şiir diline ve kelime tercihine yansıdığı görülmektedir. Bu bağlamda şairin şiirlerinde *gece, zulmet, kamer, akşam, karanlık, leyl/leyâl, şeb, sis, mehtap, mah, duman, muzlim* ve *soluk* gibi sözcüklerin yoğun biçimde kullanılması, kendini geri çekme ve görünmez kılma arzusunun dilsel göstergeleri olarak değerlendirilebilir.

Bu kelime alanı, Haşim'in şiirlerinde yalnızca zaman ya da mekân bildiren unsurlar olmaktan öte, şairin iç dünyasını ve ruhsal yönelimlerini yansıtan imgesel bir örtü işlevi görmektedir. Akşam ve geceye özgü bu imge yoğunluğu, Ahmet Haşim'in edebiyat tarihinde "akşam şairi" olarak anılmasının da temel gerekçelerinden birini oluşturmaktadır. Şairin şiirlerinde bu kavramlara sıkça yer vermesi, onun estetik dünyasında karanlığın, gizlenmenin ve belirsizliğin merkezi bir konumda bulunduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

4.3. Tabiatla ilgili kavramlar

Sanatçıların önemli bir bölümü, ilham kaynaklarını doğadan beslenen izlenimlerden elde etmiş; bu eğilim, edebî metinlerde doğanın estetik bir unsur olarak yeniden inşa edilmesine olanak sağlamıştır. Doğanın şiire yansıması, Ahmet Haşim'in poetik dünyasında da belirgin bir biçimde görülmektedir. Haşim'in şiirlerinde doğa, çoğunlukla yeryüzüne ait unsurlardan ziyade göksel imgeler aracılığıyla temsil edilmekte; sema, ışık ve gökyüzü merkezli bir tasvir anlayışı öne çıkmaktadır. Bununla birlikte tabiatın renkleri ve atmosferi de şairin duyarlılığını besleyen önemli unsurlar arasında yer almaktadır.

Ahmet Haşim'in doğaya verdiği önemi, yalnızca şiirlerinde değil, hayatına dair tercihlerinde de görmek mümkündür. Nitekim sevdiği doğal bir çevrede yaşayabilmek için memuriyet görevinden ayrılmayı dahi düşündüğü bilinmektedir. Bu durum, doğanın Haşim için estetik bir tema olmanın ötesinde, ruhsal bir sığınak niteliği taşıdığını göstermektedir. Şairin şiirlerinde tabiatı yansıtan kelimeler arasında *sema, kamer, ufuk, karanlık, sis, güneş, nehir, çöl, göl, mehtap, mah, duman* ve *yıldız* gibi sözcükler öne çıkmaktadır. Bu kelimeler, kullanım sıklıkları bakımından en çok tercih edilenler arasından seçilmiştir.

Bununla birlikte, *Piyale*'de yalnızca bir kez kullanılan sözcükler arasında da tabiatla ilişkili pek çok kelimenin yer aldığı görülmektedir. Bu durum, Ahmet Haşim'in doğayı sınırlı bir imge alanı içinde değil; geniş ve çeşitli bir söz varlığı aracılığıyla şiirine taşıdığını ve tabiat temasını farklı bağlamlarda zenginleştirdiğini göstermektedir.

4.4. Duyulardan aktarma kelimeler

Şair, duygu ve düşüncelerini ifade ederken kaçınılmaz olarak duyu organlarına başvurur; ancak her sanatçı, duyusal algı alanları arasında farklı öncelikler belirler. Kimi sanatçılar işitsel algıyı öne çıkarırken, kimileri dokunsal ya da kokusal izlenimleri merkeze alır. Ahmet Haşim'in şiirlerinde ise görme duyusunun belirgin biçimde ön plana çıktığı görülmektedir. *Göz, rüya, his, kalp, nazar* ve *bakmak* gibi görsel algıyla ilişkili sözcüklerin sıklıkla kullanılması, şairin poetik dünyasında görmenin temel bir estetik işlev üstlendiğini göstermektedir.

Buna karşılık, koku ve dokunma duyularına ait izlenimlere şiirlerinde oldukça sınırlı ölçüde yer verildiği dikkati çekmektedir. Ayrıca renk unsurlarının da büyük ölçüde görme duyusuna bağlı olarak yapılandırılması, Haşim'in şiirinde tasvirin ve görsel imgelem dünyasının ne denli merkezi bir konumda olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, şairin duyusal algılar arasında görmeyi önceleyen bir estetik tercih geliştirdiğini ve şiirsel anlamı büyük ölçüde görsel çağrışımlar üzerinden kurduğunu düşündürmektedir.

5. ŞİİRE YANSIYAN ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ

Konuşma dili ile şiir dili arasında belirgin farklılıklar bulunduğu öteden beri bilinmektedir. Şiir dili, gündelik iletişim amacının ötesine geçerek estetik kaygılar doğrultusunda biçimlenen, seçilmiş ve yoğunlaştırılmış bir dil alanını temsil eder. Bu bağlamda üslûp, bir sanatçının kimliğini belirleyen, onu diğerlerinden ayıran en temel unsurlardan biri olarak değerlendirilebilir. Üslûbu belirleyen etmenler çeşitlidir; sanatçının yaşadığı tarihsel dönem, eserlerini verdiği yaş evreleri, estetik olgunluk süreci, dilsel eğilimleri, aldığı eğitim ve sahip olduğu kültürel birikim bu etmenler arasında öne çıkar. Nitekim "Üslûb-ı beyan ayniyle insandır" vecizesi, üslûbun sanatçı ile doğrudan ilişkisini ve belirleyici niteliğini vurgulaması bakımından dikkat çekicidir. Aktaş, üslup incelemelerinde göstergenin söylem içinde kazandığı değer üstünde durmayı önemser (1986,18). Bu çalışma salt bir üslup araştırması olmamakla birlikte şiirdeki nitel ve nicel özellikler üzerinde durulmuştur. Ancak üslup araştırmalarında kelime türlerinin "isim, sıfat, zamir,zarf, fiil, ünlem" gibi alt başlıklarda incelenmesi de mevcuttur (Deniz, 2020).

Ahmet Haşim'in *Piyale* adlı eseri, şairin olgunluk dönemine ait şiirlerini bir araya getirmesi bakımından özel bir konuma sahiptir. Bu eser, Haşim'in poetikasının yerleştiği, özgün imgelerinin belirginleştiği ve üslûp özelliklerinin olgun bir bütünlük kazandığı bir aşamayı

temsil eder. *Piyale*'de yer alan şiirler, şairin dil, imge ve ses unsurlarını nasıl bilinçli bir estetik tercih doğrultusunda kullandığını çeşitli açılardan inceleme imkânı sunmaktadır.

Ahmet Haşim, aldığı eğitim gereği dile hâkim bir şairdir. Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nde Ahmet Hikmet Müftüoğlu ve Tevfik Fikret gibi önemli isimlerden ders alması, onun edebî zevkinin ve şiire yöneliminin erken yaşlarda şekillenmesini sağlamıştır. Bunun yanı sıra Batı edebiyatını yakından takip eden Haşim, Batı'dan doğrudan kelime veya biçim aktarmak yerine, özellikle sembolizm ve parnasizm akımlarının estetik anlayışını, imge dünyasını ve şiirsel söyleyişini içselleştirerek kendi şiirine uyarlamıştır. Şair, kelime seçimlerinde ses, çağrışım ve hayal gücünü temel ölçüt olarak benimsemiş; şiirine en uygun sözcüğü, anlamsal olduğu kadar fonetik değerini de gözeterek kullanmıştır. Şiirleri tek tek değerlendirildiğinde farklı şekil ve anlam yoğunlukları olduğu görülür. Arikan *Merdiven* şiirini ses dizimi ve sözlerini deyişbilimsel bakımdan detaylı bir şekilde inceler ve şairin, tekrarlı ifadelerinin, sanatçının yoğun anlatımının estetik boyutuna işaret eder (2017).

Haşim, dilin gramer yapısını bozmadan, Arapça ve Farsça kökenli sözcükleri de estetik bir bütünlük içinde şiirine dâhil etmiş; bu yönüyle Türkçenin imkânlarını son derece ustalıklı bir biçimde değerlendirmiştir. Döneminde kökeni üzerinden eleştirilen ve küçümsenen şairin, yıllar boyunca okunmaya ve sevilmeye devam etmesi, büyük ölçüde Türkçenin ifade gücünü kendi poetik dehasıyla birleştirebilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Türk diline büyük katkısı olan şairin kelime dünyası çeşitli çalışmalarda incelenmiştir. Güngör, sanatçının nazım- nesir tüm eserlerini tarandığında tekrar edilen kelimeler hariç Haşim'in 14 bin kelimelik bir hazinesi olduğunu ifade eder (2018, 544).

Şair, şiirlerinde düşünceyi doğrudan aktarmayı amaçlamamış; dili, estetik bir amaç doğrultusunda kullanmıştır. Nitekim şiirde fikir arayanları, "bülbülü eti için öldürenler"e benzetmesi, onun sanat anlayışını açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu yönüyle Haşim, Tanzimat dönemi şairlerinden ayrılarak şiiri didaktik bir araç olmaktan uzaklaştırmış; estetik haz ve duyusal çağrışımı ön planda tutmuştur. Dolayısıyla onun şiirlerinde belirgin bir düşünce planı aramak yerine, sanat ve estetik arayışı içinde olan okurun aradığını bulacağı söylenebilir. Buna karşılık, şairin düşünsel görüşlerine ulaşmak için nesir yazılarına başvurmak gerekmektedir.

Ahmet Haşim'in şiirlerinde Türkçe, Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin birlikte ve bilinçli bir biçimde kullanıldığı görülmektedir. Bu durum, onun kelime dağarcığının zenginliğini ve dilsel tercihlerini ortaya koymaktadır. Şairin şiirlerinde yer verdiği bazı eş anlamlı sözcükler şu şekilde sıralanabilir: *akşam–leyl–şeb, hazan–sonbahar, hüzün–keder–melal, karanlık–muzlim, necm–sitâre–yıldız, nur–ziya–ışık, sâye–gölge*.

Eş sesli sözcükler arasında ise bağlama göre anlam kazanan *gül* (çiçek / gülmek fiili) ve *yüz* (çehre / yüzmek fiili) gibi örnekler dikkat çekmektedir. Zıt anlamlı sözcük kullanımı da Haşim'in şiirlerinde belirgin bir yer tutar; *ziya–zulmet, karanlık–ışık, neşe–hüzün* gibi karşıtlıklar, şiirsel gerilimi ve imgesel derinliği artıran unsurlar olarak değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra *sûd, tehzîz, zânûzede, şehkâ, şîven* gibi anlamı güç ve sözlük bilgisi gerektiren sözcüklerin kullanımı, şairin dilsel zenginliğini ve seçici kelime anlayışını ortaya koymaktadır.

Sanatçının kelime dünyasının genel dökümü incelendiğinde eserlerin seçilişine göre farklı rakamlar ile karşılaşılmıştır. Afşar, sanatçının kelime dünyasını kategorize edip şiirlerindeki kelime dökümünü yaptığında 8043 kelime ile karşılaşır (2004, 225). Daha kapsamlı bir

şekilde çalışan Gelgör "Ahmet Hâşim Sözlüğü" adlı çalışmasında ise Haşim'in tüm eserlerini ele alır ve toplamda 179.465 kelime bulur. En çok kullanılan kelimenin "bir" fiilin "ol-", zamirin "ben" bağlacın "ve" olduğunu belirtmiştir (2019,737). Böylelikle Haşim'in kelime dünyasındaki net sonuca ulaşılmış olur.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışma kapsamında Ahmet Haşim'in *Piyale* adlı eserinde yer alan şiirler, bilgisayar destekli metin çözümleme yöntemleri kullanılarak incelenmiş; şairin kelime tercihleri, sözcük sıklıkları, kökenleri ve bağlamsal kullanımları üzerinden şiir dünyası bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Cibakaya programı aracılığıyla elde edilen sayısal veriler, Haşim'in şiirlerinde belirgin bir kavramlar alanı oluşturduğunu ve bu alanın rastlantısal değil, bilinçli bir estetik tercih sonucu şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Çözümleme bulguları, Haşim'in şiir dilinde özellikle *akşam, karanlık, gölge, gece, hüzün, sis, göl, kamer* gibi sözcüklerin yoğunlukla kullanıldığını göstermektedir. Bu sözcükler, şairin içe dönük, melankolik ve tasvire dayalı poetikasını yansıtan temel kavramlar olarak öne çıkmaktadır. Aynı zamanda fiil kullanımının sınırlı, isim, sıfat ve zarf türündeki sözcüklerin ise oldukça yoğun olması, Haşim'in şiirlerinde eylemden çok hâl ve durum betimlemesine yöneldiğini; şiiri bir anlatı alanı olmaktan ziyade, duyusal ve imgesel bir tasvir mekânı olarak kurguladığını göstermektedir.

Sözcüklerin kökenlerine bakıldığında, Türkçe, Arapça ve Farsça unsurların birlikte ve dengeli bir biçimde kullanıldığı; buna karşılık Batı kökenli kelimelere belirgin biçimde yer verilmediği görülmektedir. Bu durum, Haşim'in geleneksel şiir diliyle bağını koparmadan, modern bir estetik anlayış geliştirdiğini; dilsel tercihlerini ideolojik ya da dönemsel yönelimlerden ziyade, şiirsel ahenk ve imge gücü doğrultusunda belirlediğini düşündürmektedir. Eş anlamlı, zıt anlamlı ve eş sesli sözcüklerin bilinçli biçimde kullanımı da şairin kelime hazinesinin genişliğini ve dil üzerindeki hâkimiyetini ortaya koymaktadır.

Bağlaç, edat ve zamir kullanımları incelendiğinde, Haşim'in özellikle Farsça bağlaçlara yönelmesi ve ses uyumunu gözeterek farklı biçimleri tercih etmesi, onun şiirde anlam kadar ses ve ritme de önem verdiğini göstermektedir. Görme duyusuna dayalı sözcüklerin yoğunluğu ise Haşim şiirinin temelinin tasvir ve imge üzerine kurulu olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, şairin "akşam şairi" olarak anılmasının yalnızca tematik değil, doğrudan doğruya dilsel ve kavramsal bir temele dayandığı söylenebilir.

Sonuç olarak, bu çalışma Ahmet Haşim'in *Piyale*'de kullandığı kelimelerin, şairin ruh hâlini, estetik anlayışını ve poetikasını yansıtan güçlü göstergeler olduğunu ortaya koymuştur. Bilgisayar destekli metin çözümleme yöntemleri sayesinde elde edilen veriler, Haşim'in şiir dilinin sezgisel değil, sistemli ve bilinçli bir kelime örgüsü üzerine kurulduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, elde edilen bulguların daha kapsamlı ve genelleyici sonuçlara ulaşabilmesi için, şairin diğer eserlerinin de benzer yöntemlerle incelenmesi gerekmektedir. Bu yönüyle çalışma, Ahmet Haşim şiirinin dil ve kavram dünyasını anlamaya yönelik ileri araştırmalar için sağlam bir zemin sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Abbas, F., Mohammed, J. (2021). Ahmet Haşim'in şiirlerinde Farsça unsurlar. *Humanities Journal of University of Zakho, 9*(2), 352–363.

Acar, K. (2018). "İstiklal Marşı"nın söz varlığı üzerinde analitik bir inceleme denemesi. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi, 6*(13), 370–381.

Afşar, F. (2004). *Ahmet Haşim'in şiirlerinde kelime dünyası* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara.

Ahmet Haşim. (2003). *Bütün şiirleri* (İ. Enginün, Z. Kerman, Haz.). Dergâh Yayınları.

Ahmet Haşim. (2004). *Piyale* (S. Çağın, Haz.). Çağrı Yayınları.

Akdik, H. M. (2024). Ahmet Haşim şiirini Bachelard'ın poetik düşleme kuramıyla okumak. *Journal of Turkish Language and Literature, 64*(2), 517–537.

Aktaş, Ş. (1986). *Edebiyatta üslûp ve problemleri*. Akçağ Yayınları.

Arikan, A. (2017). Ahmet Hâşim'in "Merdiven" şiirinin deyişbilimsel bir incelemesi. *17. Uluslararası Deyişbilim Sempozyumu Bildirileri* (ss. 1–10). Denizli, Türkiye.

Bulduker, G. (2024). Ahmet Haşim'in şiirlerinde tema. *Söylem Filoloji Dergisi, 9*(2), 619–636.

Deniz, S. (2020). Üslûba etkisi açısından kelime türleri: Cemal Süreya örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 30*(2), 143–152.

Enginün, İ. (2001). *Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı*. Dergâh Yayınları.

Gelgör, N. (2018). Ahmet Haşim'in kelimeler ve kavramlar evreni. *The Journal of Turk-Islam World Social Studies*, 541–548.

Gelgör, N. (2019). *Ahmet Hâşim sözlüğü* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya.

Kaplan, M. (1999). *Şiir tahlilleri 1: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*. Dergâh Yayınları.

Kaya, C. (1996). "Cibakaya" adlı bilgisayar programının dil çalışmalarına yapabileceği katkılar. *Türk Dili*, 530, 298–304.

Kaya, C. (2023). *Windows altında dil çalışmaları için Cibakaya 2.4.1: Program kullanma kılavuzu*. Ardahan.

Okay, M. O. (2005). *Ahmet Haşim*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Parlatır, İ. (1992). Ahmet Haşim'in şiirlerinde karamsarlık. İçinde *Doğumunun yüzüncü yılında Ahmet Haşim*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.

Tanpınar, A. H. (2016). *XIX. asır Türk edebiyatı tarihi*. Dergâh Yayınları.

Uluçay, M. (2014). Destan şairi Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın söz varlığı. *Journal of Turkish Studies*, 1023–1034.

SEFARAD YAHUDİ MASALLARINDA ZEKÂ VE YALAN İLİŞKİSİ

Öğr. Gör. Dr. Fatma ÜÇLER
Kocaeli Üniversitesi / Türk Dili Bölümü,
fatma.ucler@kocaeli.edu.tr - 0000-0001-5108-7036

ÖZET

Anonim türler arasında masallar genellikle çocuk edebiyatı ya da halk edebiyatı içinde değerlendirilir. Masallar bir ulusun kolektif hayal ürünüdür. Ortak kabullerden oluşan kültürel değerlerden biridir. Bu çalışmada Sefarad Yahudilerinden derlenen 13 masal tematik ve karakterleri açısından değerlendirilmiştir. Toplumsal var oluşları, dünya üzerinde geniş bir coğrafi alan üzerinde gerçekleştiği için Sefaradlar pek çok kültürel ve sosyolojik oluşum içinde yer almışlardır. Kültürel miraslarından biri olan masallarda da farklı kültürel kodlar olsa da kendilerine ait olanı korumuşlardır. Bu çalışmada, masallarda içerik çözümlemesi yapıldığında ön plana çıkan zekâ ve yalan ilişkisi üzerinde durulmaktadır. Günlük hayatın rutininde ya da olağanüstü hâllerde, kadın, erkek, çocuk karakterler anlatı örgüsü içinde; olayın çözülmesi için yalan unsurunu sıklıkla kullanmakta ve anlatının gidişat yönünü değiştirebilmektedir. Masallarda yapı olarak giriş bölümlerinde genel bir panorama, gelişmede bir problem verilir. Sonuçta ise zekâsına güvenen karakter beklenmedik bir yalan ile olayı çözüme kavuşturur. Bu masallar Sefarad Yahudilerinin günlük yaşantısına dair pek çok izler barındırmaktadır. Masallardaki karakteristik özelliğin toplum hayatındaki yerini görmek için gerçek türlerdeki tipik halk özellikleri de tespit edilmeye çalışılmıştır. Klasik masal örgüsündeki ahlaki adalet ilkesi gereğince oluşan, iyiler kazanır, kötüler cezalandırılır klişesi yerine; zeki olan kazanır, aptal olan kaybeder olgusu hâkimdir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk edebiyatı, fantastik anlatı, masal, Sefarad Yahudisi masalları, değerler eğitimi.

THE RELATIONSHIP BETWEEN INTELLIGENCE AND LIES IN SEPHARDIC JEWISH TALES

Among anonymous genres, fairy tales are generally considered within children's literature or folk literature. Fairy tales are the collective imagination of a nation. They are one of the cultural values formed by shared understandings. In this study, 13 fairy tales collected from Sephardic Jews have been evaluated in terms of their themes and characters. Because their social existence spans a wide geographical area of the world, Sephardim have been involved in many cultural

and sociological formations. Although their fairy tales, one of their cultural heritages, contain different cultural codes, they have preserved what is uniquely theirs. This study focuses on the relationship between intelligence and lies, which stands out when analyzing the content of the fairy tales. In the routine of daily life or in extraordinary circumstances, female, male, and child characters frequently use the element of lies within the narrative structure to resolve the event and change the course of the narrative. Structurally, the introductory sections of the fairy tales provide a general panorama, and the development section presents a problem. In the end, a character who trusts in their intelligence solves the problem with an unexpected lie. These fairy tales contain many traces of the daily life of Sephardic Jews. To understand the place of the characteristic features in fairy tales in social life, attempts have also been made to identify typical folk characteristics in real-life genres. Instead of the cliché that the good win and the bad are punished, which is formed according to the principle of moral justice in the classic fairy tale structure, the prevailing principle is that the clever win and the foolish lose.

Keywords: Children's literature, fantasy narratives, fairy tales, Sephardic Jewish fairy tales, values education.

1. GİRİŞ

Masallar, insanlık tarihinin en eski sözlü anlatı türlerinden biri olmakla beraber, toplumların değer sistemlerini, ahlaki normlarını ve dünya görüşlerini aktaran kültürel ürünlerdir. Özellikle çocuk edebiyatı bağlamında masallar, bireyin bilişsel, duyuşsal ve ahlaki gelişimine katkı sağlayan anlatılar olarak değerlendirilir (Sever, 2013). Masalların sade anlatımı, tekrar eden yapıları ve sembolik dili, çocukların soyut kavramları somutlaştırarak öğrenmesine olanak tanır.

Değerler eğitimi açısından masallar, doğrudan öğretici olmaktan ziyade dolaylı bir aktarım sunar. İyi ile kötü, doğru ile yanlış arasındaki karşıtlıklar, masal kahramanlarının yaşadığı deneyimler aracılığıyla sezdirilir. Bu yönüyle masallar, çocuğun ahlaki yargı geliştirme sürecinde etkili bir rol üstlenir (Dilidüzgün, 2018). Öte yandan çocuğun davranışların niçin iyi ya da kötü olduğunu bilmesi için uzun öğütler yerine somut ve kısa açıklamanın uygun olduğu ifade edilmiştir (Aybey, 2022).

Modern anlatı türlerinin çoğu, köklerini geleneksel anlatı biçimlerinden alarak güç kazanmaktadır. Masal, bu bağlamda, modern edebiyat dünyasında özellikle fantastik anlatı için bir kültürel ve yapısal zemin oluşturabilir. Günümüzde fantastik türler sıklıkla bireysel hayal ürünleri olarak değerlendirilirken, masallar bir ulusun veya topluluğun kolektif hayal dünyasını ifade eden, ortak kabullerden ve kültürel değerlerden beslenen anlatılardır. Masallar, yalnızca eğlencelik anlatılar değil; aynı zamanda etik değerlerin, toplumsal normların ve davranış modellerinin kuşaktan kuşağa aktarılmasında işlevsel birer araçtır. Masalın hedef kitlesini, ahlaki bakımdan eğitme amacı taşıması bilinen bir gerçektir (Akçıl Aydın, 2025, 39).

Masallara ilgi ile birlikte farklı disiplinlerde masal araştırmalarının giderek artan bir öneme sahip olduğu görülür. Türkiye'deki 1989 yılından 2024 yılına kadar yapılan akademik çalışmalar incelendiğinde 2019-2024 yılları arasında masal araştırmalarında fark edilir bir

artış olduğu tespit edilmiştir (Sarıkaya Karabudak, Yıldırım, 2025, 17; Musuloğlu, Sezgin, 2023, 28).

Masalların toplumsal değerleri, çocuğa aktarma işlevi metnin gerek dili gerekse içeriği ile iç içe geçmiştir. Sözlü edebiyat geleneğinin toplumun genel psikanalik zemini hakkında bilgi verdiği bilinmekle birlikte toplumu daha iyi anlama ve çözümlemede kullanıldığı çalışmalardan takip edilebilmektedir (Duman, 2019, 603; Altay, 2020).

Masallar genellikle hayali kahramanların fantastik ya da fantastiğe yakın olaylar içinde anlatıldığı metinler olarak bilinir. Bu metinler şaşırtıcı formelleri ile de dinleyici ya da okuyucuya, gerçeklikten uzaklık algısını yaratır. Ancak hitap edilen kitlenin hayal dünyası gelişirken bir yandan da çocuğa gerçekle kurgu arasındaki fark öğretilir. Masallar dil ve kültür gelişimine, ruhsal ve bilişsel gelişime ve değerler eğitimine kayda değer katkıları olan bir türdür (Gedik, 2020).

Bu çalışma, Sefarad Yahudilerinden derlenen on üç masalı tematik olarak incelemekte ve söz konusu anlatıların değerler eğitimi ile çocuk edebiyatı bağlamında taşıdığı işlevsel özellikleri tartışmaktadır. 1492'de İspanya'dan sürülen Sefarad topluluğu, tarihsel süreç içinde Osmanlı İmparatorluğu, Kuzey Afrika, Kuzey Avrupa, İtalya, Portekiz, Avusturya, Mısır, Filistin gibi gibi farklı coğrafyalarda yaşamını sürdürebilmiş ve bu diaspora deneyimi sözlü kültüre yansımıştır. Bu süreçte oluşan kültürel mirasın en önemli parçalarından biri olan masallar, farklı kültürlerle etkileşime girmesine rağmen Sefarad toplumunun özünü ve değerlerini koruyan metinler sunar. Sefarad Yahudi masalları genel çerçeve içinde değerlendirilebilecek, tarihsel ve kültürel bağlamları nedeniyle özgün nitelikler taşıyan anlatılardır. Sürgünü sonrasında en iyi karşılamayı Osmanlı coğrafyasında gören ve burada şekillenen Sefarad kültürü, masallar aracılığıyla hem geçmiş deneyimlerini hem de yeni yaşam koşullarını anlatıya dönüştürmüştür. (Pfister-Mesavage, 2010, 11).

2. SEFARAD YAHUDİ MASALLARININ KÜLTÜREL VE EDEBÎ ARKA PLANI

Sefarad Yahudilerinden Masallar adlı eser, Vanessa Pfister-Mesavage tarafından derlenmiş ve Türkçeye Feyza Zaim tarafından çevrilmiştir. Kitapta toplanan masallar, Sefarad toplumunun tarihsel göç ve kültürel etkileşim deneyimlerinin anlatı yoluyla sembolik sunumlarını içerir. Bu masallarda geniş toplumsal coğrafyalar, farklı kültürel motifler ve çok katmanlı değer sistemleri yer alır.

Dünyada farklı coğrafyalarda yaşayan Yahudiler, Aşkenaz ve Sefarad olarak iki gruba ayrılmışlardır. Genel anlamda batı coğrafyasındakiler Aşkenaz olarak bilinir. İspanya, Portekiz ve Kuzey Afrika'yı da kapsayan bir alana yayılıp daha çok Orta Doğu ve Asya'ya yerleşenlere ise Sefarad denir. Sefarad Yahudileri, diğerlerine göre daha rahat ve konforlu bir alan elde etmişlerdir. Hayatın çeşitli alan ve kademlerinde görev alabilmişlerdir (Ballı, Gökçe, 2021, 70).

Temel anlayışlarında, Yahudilikte sosyal adalet, fert üzerinde toplanmış görünmektedir. Kutsal kitapları Tora'da elliye yakın yerde 'garibin sevilmesi' öğütlenir. Öğretilerinde 'komşuyu kendin gibi sevmek; İbrani olana anlayış, cömertlik gösterilmek; ebeveynlere, ihtiyarlara, kör, zayıf, dul ve yetimlere saygılı olunmak' temel esaslardandır (Kaufmann, Eisenberg, 1987, 274). Özelde insan genelde toplumsal davranışlar hakkında tahminde

bulunmak için kişinin/ toplumun kendini ve dış dünyayı nasıl gördüğünü bilmek doğru karar için önemlidir (Güngör'den aktaran: Sayar, 2000, 6). Masallar da bir milletin ortak kabullerinden oluştuğuna göre hayatı ve insanı anlamlandırmada bu anonim değerlere bakmak faydalı olabilir.

Sefarad Yahudileri, İspanya'dan sürgün edilmelerinin ardından Osmanlı İmparatorluğu başta olmak üzere farklı coğrafyalara yerleşmiş; Ladino (Yahudi İspanyolcası) dili etrafında zengin bir sözlü kültür oluşturmuşlardır. İber Yarımadasındaki Yahudiler eğitim dilinde İbranice, günlük dilde İspanyolca kullanmışlardır. Çeşitli göçlerden sonra Osmanlı Devletinde yaşamaya başlayan Yahudiler, İspanyolcayı bırakıp yeni devletin dilini kullanmazlar. Yüzyıllara dayanan etkileşim sonucunda yeni bir dili oluşumu gerçekleşir, literatürde bu dile ladino adı verilmiştir (Bihar, 2011, 50). Masallar, bu kültürel yapının en önemli taşıyıcılarından biri olmuştur (Güleryüz, 2013).

Vanessa Pfister-Mesavage'nin derlediği *Sefarad Yahudilerinden Masallar*, bu sözlü geleneğin yazılı kültüre aktarılmış örneklerinden biridir. Eserde yer alan masallar, genellikle kısa, yalın ve ders verici nitelikte olup çocuk okur açısından erişilebilir bir anlatı yapısına sahiptir. Bu özellikleriyle eser, hem folklorik hem de çocuk edebiyatı kapsamında değerlendirilebilecek bir kaynak sunmaktadır.

Masalların içeriklerine bakıldığında dikkat çekici bir şekilde, ana kahramanın içinde bulunduğu zorluktan "yalan" söyleyerek kurtulduğu imgesi hâkimdir. Aynı zamanda pratik "zekâ" masalın başlıca karakteristiği olarak kendini gösterir. Çocukların değerler eğitimi konusunda önemli bir yere sahip olan masalda bu ögelere vurgu yapılması kültür yaşamındaki varlığa işaret eder. Araştırmalarda Yahudilerin IQ'sunun oldukça yüksek olduğu ortaya konulmuştur. Çok zekiliklerine bağlı olarak zengin ve başarılıdırlar. (Bal, 2023, 57).

Masallarda Jung'un arketipleri üzerine yapılan çalışmada hilebaz arketipinin tema kurgulanmasında yardımcı olumsuz figür olarak kullanıldığı ifade edilir (Musuloğlu, Sezgin, 2023, 33). Ancak söz konusu Sefarad masallarında yalan/hile, hilebazlık kavramı içinde değil meseleyi çözüme kavuşturma bağlamında kullanılmıştır. Öyle ki masalın akışında 'olması gereken'in yapıldığı imajı vardır.

3. SEFARAD MASALLARININ İÇERİK ÖZELLİKLERİ

3.1. Tema ve Konular

Sefarad masallarında öne çıkan temalar arasında akıl, sabır, yoksulluk, zekâyı kullanma ve ahlaki sınanma yer almaktadır. Masalların çoğunda güçsüz ama zeki kahramanların, güçlü fakat adaletsiz figürler karşısında başarıya ulaşması dikkat çekicidir. Bu yapı, çocuk okur açısından umut ve özdeşim imkânı sunar. Masallar, Sefarad toplumunun tarihsel göç ve kültürel etkileşim deneyimlerinin anlatı yoluyla sembolik sunumlarını içerir. Bu masallarda geniş toplumsal coğrafyalar, farklı kültürel motifler ve çok katmanlı değer sistemleri yer alır

Masalların genel yapısı incelendiğinde, giriş bölümünde genellikle bir kültürel panorama sunulmakta; gelişme bölümünde çözülmesi gereken bir problem ortaya konulmakta ve sonuç bölümünde beklenmedik bir zekâ veya yalan aracılığıyla olay çözülmektedir. Bu anlatı

örgüsü, klasik masal yapısıyla örtüşmekle birlikte Sefarad toplumunun pratik zekâ ve hayatta kalma stratejilerine odaklanan özel bir form sunduğu görülür. Özellikle "zekâ ve yalan" ilişkisinin masalın çözümünü belirleyen bir öğe olarak kullanılması, Sefarad masallarını diğer kültürlere ait masallardan ayıran önemli bir niteliktir.

Bu anlatı modelinde karakterler; günlük hayatın rutininde ya da olağanüstü durumlarda karşılaştıkları problemlere sıra dışı çözüm yolları bulurken yalanı bir araç olarak kullanabilirler. Anlatı, bu stratejiyi ahlaki açıdan meşrulaştırmak yerine sözlü toplumun pratik değerleri ve hayatta kalma biçimleri olarak sunar. Bu durum, masalların yalnızca ahlaki eğitim aracı olmayıp aynı zamanda kültürel adaptasyon ve uyum süreçlerini de temsil ettiğini düşündürmektedir.

Eser bir Giriş'ten on üç masal ve bir Terimler Sözlüğü'nden oluşmaktadır. Masalların kısa özetleri şu şekildedir:

1. Guerko'nun Kuyruğu

Guerko olarak bilinen şeytanın inançlı bir Yahudi adamı yoldan çıkarmak istemesi üzerine, adamın karısı şeytana oyun oynar ve onu gülünç hale düşürür. Ancak bu olay sırasında birbirini kandırma, zincirleme yalanlar olayın kilit noktasını oluşturur. Öte yandan inançlı Yahudi ve karısının sadakati, ibadete düşkünlük ve zekânın aktif kullanılması masalın önemli unsurlarındandır.

2. Obur Yakoviko

Masal kimsesiz kalan zeki oğlan çocuğu Yakoviko'nun etrafında döner. Hayatın tüm zorluğuna rağmen hahamdan din eğitimi alan çocuk oldukça oburdur, hahamın evinde kaldığı sürece açgözlü davranır. Evdeki yiyeceği yememesi için bir yalanla kandırılmaya çalışırlar ancak zeki çocuk inanmaz ve hepsini bitirip başka büyük yalanla kendini bağışlatır. Başka zekilik göstergelerinden sonra daha kapsamlı eğitim için Selanik'e gönderilir. Burada açgözlülük, yalan gibi unsurlar çocuk vasıtası ile sevimli gösterilmiştir. Ancak kimsesiz kalan çocuğa sahip çıkma, onu eğitimden geri bırakmamak olumlu göstergelerdir.

3. Padişah için Bir Yalan

Masal, bir padişahın "inanılabilir bir yalan" söyleyene ya kızını ya da imparatorluğun yarısını vereceği ilanı üzerine kuruludur. Pek çok kişi bunu dener ancak padişah zeki manevralarla onları reddeder. Nihayet bir adam, padişaha, ataları arasında olan beş yük arabası altın borcu olduğunu söyler. Bunun yalan olduğunu kabul ederse, kızını kabul etmezse borcunu vermesini ister. Padişahın vaadi üzerine o adam ve kızı evlenir. Burada Yahudiliğe herhangi bir atıf yoktur ancak, masalın onların kültüründe ve eserde yer almış olması manidardır.

4. Sabır Küpü Kadın

Her şeye öfkelenen adamın karısının onun öfkelenmesini engellemek için, kocasının öfke duyacağı her yolu kapatır. Burada kadın zekâsının problem çözmedeki başarısı önemlidir. Ayrıca kocasına sabır gösterme, eve huzur sağlama konusunda kadın fedakarlığı öne çıkarılır.

5. Padişahın Sadakası

Hiçbir şeyi olmayan fakir bir adama verilen tüm sadakalar kaybolur. Ancak ne zaman kendi kuvveti ile iş yapmaya kalkıştıysa adam hem para kazanır hem de kaybettiği paraları bulur ve kendi işini kurarak zengin olur. İlk sadakaları veren padişah ve iş yapması için para veren vezir de onu takdir eder. Burada ticari hayatta oldukça önde olan Yahudi geleneğinin ipuçlarını görmek mümkündür.

6. Eşek Kafalı Kız

Bu masal, iyiliksever bir hahamın, bir cadının büyüsü üzerine, eşek kafalı doğan kızının hikâyesini anlatır. Haham insanları eşeğe çeviren bir cadı ile karşılaşır, hayvanlara eziyet etmemesini öğütleyince doğmakta olan çocuğuna büyü yapar. Haham buna sabır gösterir ve kızına iyi bir şekilde Torah'ı öğretmeye başlar. Dini bilgiler öğrenmek için gelen bir genç, bu kızın yüzünü görmeden verdiği cevaplar neticesinde onunla evlenmek için diretir. Evlendikleri gün kızın yüzünü gören genç, onu terk eder. Ancak onların bir oğlu olur, oğul genç yaşa gelip Torah öğrenmede başarı gösterir ve babasını aramaya çıkar. Yolculukta İlya Peygamber rüyasına girerek annesinin büyüsünü çözmeyi öğretir. Genç, babasını bulur ve annesine götürür, annenin büyüsü bozulduktan sonra mutlu şekilde yaşarlar. Cadı ise kendi kendine yanlışlıkla büyü yapar ve eşeğe dönüşür. Eserdeki masallar arasında, tipik masal örgüsüne en yakın masal budur. Eserin içinde oldukça Yahudilik kodları işlenmiştir. Hahamın eşek kafalı çocuğu zekice koruması, ona eğitim vermekte ısrarı, evlilik gelenekleri, dua şekilleri ve çeşitli materyaller kültürel kodları açıkça gösterir. Eserde zekâ ön plandadır, yalan ile kandırma ön planda değilse de gerçeğin örtülmesi mevcuttur.

7. Hapşırık

Fakir Haham Abraham'ın karısı mutfakta yanlışlıkla hapşırınca hamurun heba olması üzerine kendi kendine suçlanır. Bunun üzerine "bir dudağı yerde öteki gökte" olan bir adam gelip onu yeraltı dünyasına götürür ve oradaki yargıç hapşırma sebebini sorar, kadın kendiliğinden geldiğini söyler. Bu sırada hapşırık "görünür" olur ve huzura gelir, kadını doğrular. Doğruyu söyleyen kadın dürüstlüğü sebebiyle altınlarla ödüllendirilir. Kıskanç bir başka kadın bunun sebebini sorar. Kadın komşusuna da doğruyu söyler. Komşu kadın aynı senaryoyu kendi kendine yapar, ancak o hapşırığı bile bile getirip hamuru israf ettiği için yargıç onu içi çanta dolu bir yılanla cezalandırır. Masalda fakir hahamın karısının kanaatkârlığı, dürüstlüğü ödüllendirilirken, kıskanç ve yalancı kadının cezalandırılması masal kavramının iyi ve kötüye biçtiği rol bakımından kayda değerdir.

8. Süleyman, Davud ve Mirastan Yoksun Bırakılan Oğlan

Kral Davut zamanında yaşayan zeki bir oğul ve zengin babası üzerine kurulu bir masaldır. Çocuk zeki olduğu için babası onu uzak Afrika ülkesine ticarete yollar. Ancak babasının ihtiyarlığında yardım etmek için geri dönen oğul, babasının öldüğünü mirasına da hizmetkârın el koyduğunu öğrenir. Kral Davud'a şikâyete giden ancak hiçbir kanıtı bulunmayan oğul kralın oğlu Süleyman ile karşılaşır. Mahkemenin tekrar görülmesini sağlar. Efsanevi bir metotla oğlanın gerçek varis olduğunu ispat eder ve hak sahibini bulur. Masaldan ziyade peygamber kıssasını andıran bu eser Yahudi halkı için ebeveyne itaat, zekânın terbiyesi, hakkın yerinin bulunması konusundaki titizlik gibi konuları gündeme getirir.

9. Bal Şeker Gelin

Bu masal da ilki gibi kadın zekâsını ön plana çıkarır. Turşucunun güzel kızı babasına yardım etmek zorunda kalır. Çalıştığı zaman padişahın oğlu onu habersizce öper, buna sinirlenen kız, şeytan kılığına girip oğlandan intikamını alır. Bu planı öğrenince kralın oğlu kızla evlenmek ister ancak onu evlilik günü öldürmeye kalkar. Bu planı sezen kız, kendi boyutlarında dışı şeker içi kırmızı şurup olan bir heykel yaptırır. Oğlan bu heykele kılıcı saplar ve sonra pişmanlık duyar. Ancak kız bunları görüp gerçeği açıklar, sonrasında mutlu yaşarlar. Mutlu sonla biten ve belli bir öğretisi olan bu masalda, kadının iffetine düşkünlüğü, cesareti, zekâsı vurgulanmıştır.

10. Bütün Bir Sene Kiraz

Kirazı çok seven halk sadece bir mevsim değil tüm sene yemek istemektedir. Bunu da ancak padişahın tanrı ile anlaşması ile mümkün olacağına inanırlar. Halk kendisini suçladığı için korkan padişah, kendine benzeyen Yahudi kunduracı Salomon'u halk ile konuşturur. Halk bu sorun çözülmezse sarayı yıkacaktır. Salomon kıvrak zekâsı ile halkı ikna eder. Tanrı ile konuştuğunu kiraz mevsimi ile ramazanın ortak olduğunu, tüm sene kiraz yemenin ancak tüm sene oruç tutmakla gerçekleşeceğini söyler. Halk her şeyin olduğu gibi kalmasını ister ve tehdit ortadan kalkar. Bu masalda hükümdara bağlılık, zekâ ile çözülen problem ana olayı teşkil eder.

11. Sultanın Kısmeti

Padişahın falda, doğacak kızının kısmetinin, gübre satıcısının oğlu olduğunu öğrenmesi ile olay düğümlenir. Padişah kızını korumak için oğlan çocuğunu ailesinden yalan ile alır ve bir değirmende ölüme terk eder. Değirmenin sahipleri çocukları olmayan yaşlı bir çifttir, çocuğu alıp büyütürler. Çocuğu merak eden padişah aynı yeri ziyaret eder ve çocuk oradadır. Vezir çocuğu okula göndermek için alır; ancak onu yolda kılıçla yaralayıp bırakır. O gecede oradan geçen bir doktor çocuğu bulur ve yetiştirir. Padişah yıllar sonra doktorun çocuğunu sorunca hikâyeyi anlar. Bu kez de çocuğa bir mektup verir saraya yollar. Bu mektupta gencin öldürülmesi gerektiği yazar. Ancak mektup padişahın kızının eline geçer, kız bu gence kıyamaz ve mektuba, kendisi ile bu gencin evlendirilmesi gerektiği yazıp görevliye iletir. Sonuçta fal gerçek olur, zamanla gencin zeki biri olduğunu öğrenen padişah durumu kabullenir. Bu masal kader vurgusu yoğun bir şekilde yapılır. Sosyal denkliğin evlilikteki yerine işaret edilir. Çeşitli yalanlarla çocuk yok edilmek istense de bu kez yalan işlere engel olamaz. Kızın mektuptaki yalanı kaderi gerçekleştirir.

12. Sihirbaz Padişah

Sarayın hazinesine dadanan hırsızların yakalanamaması üzerine padişah kendi tetkike girişir. Halkı gözlemlerken hırsızların bu işi hipnoz ile yaptığını öğrenir. Hırsızlara kendisinin sihirbaz olduğunu, parmağını kaldırırsa kişinin idamı, indirirse kurtuluşu olduğunu söyler. Birlikte hırsızlığa gittiklerinde padişah onları yakalatır. İdam edilecekleri sırada, önceden cellatla anlaşan padişah çingene kılığına girip önce parmağını kaldırır ve suçlular idama hazırlanır, sonra parmağını indirir ve hırsızlar kurtulur. Kendini ifşa eden padişah hırsızları affeder.

13. Müzisyen Ücreti

Masal mekânı İstanbul ve Selanik'tir. Selanik'te yaşayan ünlü ve yetenekli müzisyeni çok beğenen padişah onu İstanbul'a ailesiyle birlikte davet eder. Her müzik icrasında 'maşallah' diyen ancak hiç ödeme yapmayan padişah yüzünden müzisyen maddi zorluk yaşar. Evin ihtiyaçlarını aldıktan sonra 'maşallah' diyen müzisyeni halk padişaha şikâyet eder. Kendini avunan müzisyen 'maşallah 'tan başka ücret almadığı için esnafa da böyle ödeme yapmak durumunda kaldığını söyler. Bundan sonra kendisine maaş bağlanır. Masalda marifetin sadece iltifata değil bir karşılığa da tabii olduğu anlatılır. Yeteneğin önemli olduğu ancak bunun bir karşılığı olması gerektiği öğretilir. Müzisyenin ince zekâsı ailesini fakirlikten kurtardığı gibi padişah ile bağlarını zedelemez.

3. 2. Kahraman Tipleri ve Yahudi Kimliği

Masal kahramanları genellikle sıradan insanlardan oluşur. Zenginlik, statü veya güç değil; akıl ve problem çözme ön plandadır. Bu durum, değerler eğitimi açısından önemli bir mesaj içerir: Başarı ve mutluluk, hayatta kalma becerisi ile ilgilidir. Masallarda sırası ile şu kişiler görülür: 1. Guerko (Şeytan) inançlı Bentov ve Bentov'un karısı. 2. Fakir ve zeki Yakoviko, haham, hahamın karısı. 3. Padişah ve en iyi yalan söyleyen adam. 4. Öfkeli adam ve sabırlı karısı. 5. Padişah ve dilenci. 6. Haham, cadı, eşek kafalı kız, kızın kocası, kızın oğlu. 7. Haham Abraham, karısı, kişileştirilmiş hapşırık, bir dudağı yerde diğeri gökte siyahlı adam, yeraltı dünyasındaki yargıç, kıskanç komşu. 8. Baba- oğul, hain hizmetkar, Kral Davud, Kral'ın oğlu Süleyman. 9. Turşucunun kızı, padişahın oğlu. 10. Padişah, vezir, Salomon. 11. Padişah, vezir, falcı, gübre tüccarının oğlu, değirmenci karı-koca, hekim, padişahın kızı. 12. Padişah ve iki sihirbaz hırsız. 13. Müzisyen, padişah, müzisyenin ailesi, esnaflar. [1]

Masaldaki ana kahramanlar, birer özne olarak var olmaktan ziyade iletiyi gönderen bir ulak niteliğindedir. Zira tipleşmemiş, genel özellikleriyle sıradan bir kişi konumundadır. Masallarda olağanüstülük gösteren birkaç figür haricinde diğerleri toplum hayatından kişilerdir. Şeytan Guerko, eşek kafalı kız, cadı, kişileştirilmiş hapşırık, bir dudağı yerde diğeri gökte siyahlı adam, yeraltı dünyasındaki yargıç hariç diğer kişiler normal insanlardır. Padişahtan bahsedildiği masallarda onlar da tipik masal padişahı değildir, sıradanlaştırılmıştır. Kral Davut ve oğlu Süleyman ise dinî kültürden gelen kişiler olarak kabul edilebilir, onlara da efsanevi bir özellik atfedilmez.

Masallardaki başkarakterler genellikle olağanüstülükler göstermediği gibi zekâlarıyla ya da karşısındakileri yalanları ile aldatmalarıyla ön plana çıkarlar.

Masallardaki olay örgülerini, olayları kuran kişileri daha anlamlı temele oturtmak için yalnızca edebi eserlerden değil, gerçek hayatı yansıtan eserlerden de toplumsaldan bireye doğru bir analiz yapılmalıdır. Genel çerçevede, antisemitik bir yaklaşımın haricinde de Yahudilere bakış çok da olumlu değildir. Tarihten, yakın zamanda doğru, alan taraması yapıldığına şu özellikler ile karşılaşılır:

[1] Bu masallardan 7, 9 ve 12.'si İstanbul'da Nissim Baruh'tan derlenmiştir. 6. Masal ise İstanbul'da yayımlanan, *En Tierras yo me vo murir* eserinden, İstanbullu Yahudi Gad Nassi'den alıntılanmıştır (Pfister- Mesavage, 2010, 64).

Osmanlı devletinde gerçek düzlemde konforlu bir hayat süren Yahudiler ekonomik üstünlüklerini siyasette de göstermiş ve etkin rol oynamışlardır. Bu rolü kendi dindaşlarını korumak ve geliştirmek için kullanmışlardır. Yahudilerde sadece eril güç kazanmamış, kadınlar da güçlenmiştir. Osmanlıda üst düzeyde resmi olamayan görevlerde bulunan "kira kadınlar" bürokraside rüşvet, darphanede sahtekârlık, toplumsal alanda entrikalar çevirmeleri ile bilinir olmuşlardır (Aydın, 2001, 630-631.) Söz konusu kadınların ve ekonomik gücü elinde bulunduran zengin Yahudilerin toplumların içindeki rolü bozgunculuğa eş tutulmuş ve kimi zaman da cezalandırılmıştır.

Aktürk, bazı Alman yazarların eserlerindeki Yahudi figürlerin olumsuz özellikleri dolayısı ile antisemitizm vurgusu yapıldığını; ancak bu olumsuz özelliklerin yeni değil M.Ö. 3. Yüzyıl eserlerinde bile var olduğunun iddia edildiğini belirtir. Yahudiler eserlerde suça/ şiddete meyilli, günahkâr, hastalıklı ve barbar olarak gösterilmiştir (Aktürk, 2020, 100). Yahudiler, zaman içinde faklı ülkelerde toprak sahipliğinden dışlandıkları için tüccar, loncalardan dışlandıkları için zanaatkâr değil aracı olmaya itilmişlerdir. Ayrıca şehir dışında ghettoda yaşamaları onları birbirleri ile kapalı bir toplum içinde yaşamaya mecbur kılmıştır (Karatay, 2022, 531). Toplumsal yaşam biçimleri karakterlerini oluşturmada büyük öneme sahiptir.

Davranış biçimlerinin temel argümanlarını kutsal kitaplarından alan Yahudiler, kendilerinden olmayana her kötülüğün mübah olduğu bilinci ile hareket etmektedirler. Kutsal kitapları onlara bu ruhsatı vermiştir: "onların her şeylerini tamamen yok et, ve onları esirgeme; ve erkekten kadına, çocuktan emzik alana, öküzden koyuna, deveden eşeğe kadar hepsini öldür"(Tevrat/ Samuel 15/3'ten aktaran: Karakuş, 2020, 140). Dini içeriklerinden beslenen Yahudilerin inançlarını, fırsatını buldukları zaman, uygulamaya geçirdikleri de bilinen bir gerçektir.

Yahudilerin entrosentrik bir millet olmaları onları organize, uyumlu ve etkili gruplar haline getirmiştir. Bu tavırlarında "yüksek zeka"nın önemine vurgu yapılır (Bal, 2023,47). Burada Yahudi ruh ve bedenlerinin yüceltilmesi önemli bir noktadır. Yahudi olmayanların bedenleri "fuzuli" ruhları ise "şeytani"dir. Yahudi geleneğine göre, onların kendi halklarının çıkar ve bekası en önemli etik hedeftir (Bal, 2023, 49). Bu hedef uğruna yüksek mevkilerde bulunan ve mali kaynakları itibariyle yüksek yeterliliğe sahip Yahudiler çaba göstermektedirler.

Yahudi karakteriyle ilgili genişçe bir çalışma alanı olan Sayar, çeşitli kaynakları tarayarak bir tipoloji haritası çıkarmıştır. Buna göre: Yahudi kültür ve edebiyatını temel alarak bu ırkın kendini üstün ırk gördüğünü, yeryüzüne hükmedecek tek varis olduklarını ama buna rağmen aşağılık gördükleri milletlerin egemenliğinde yaşadıklarını ifade eder. Onlara göre, Yahudilere yasak olan bazı eylemler diğer milletler için pazarlanabilir niteliktedir. Hatta "Talmud'a göre yabancıları soymak, mülkünü ve ticaretini elinden almak iyi bir davranıştır. Yabancılar çalışacak, Yahudiler yiyecektir. Yabancılara karşı yemin, hile ve aldatma çok normaldir." (Sayar, 2000, 10). Yahudi kaynakları hariç Kur'an göre Yahudi karakterine bakıldığında makalenin konusu bağlamında "inkâr, yalanlama ve yalancılık, ikiyüzlülük, kıskançlık, dünya hayatına düşkünlük, sözü değiştirme, hakkı gizleme" gibi unsurların öne çıktığı görülmektedir (age, 10-11). Yahudi masallarındaki kişiler Sayar'ın çalışmasına dâhil olmamakla birlikte bazı özelliklerin benzerlik taşıdığı dikkatten kaçmamaktadır.

Yahudiler kendi çıkarları peşinde koşma kararlılıklarını göstermektedir. Onlar 'Hayır'ı cevap olarak kabul etmez, not isteyen öğrenciler öğretmenlerine ısrar eder, yardım alanlar daha fazlasını almak için diretir, gürültücü, saldırgan ve başkalarının haklarını küçümseyicidirler. "Yalan söylemek konusunda çok kötü bir üne sahiptir, yalancı şahitlik yapmaya hazırdırlar." Yasaları çiğnemekten korkmayan, kibirli, küstah, soğuk, kaba, çirkef olarak tanınmışlardır (Bal, 2023, 60-63). Çok farklı coğrafyalarda, farklı zamanlarda yapılan araştırmalarda Yahudi tipolojisinin benzer özellik göstermesi, kültürel alt yapılarının ve davranış biçimlerinin karakteristiğini ortaya çıkarmaktadır.

4. SEFARAD MASALLARININ DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Masalların değerler eğitimi açısından önemi, çocukların davranış ve tutum modelleme süreçlerinde belirgin olarak ortaya çıkar. Masallar, çocuklara doğrudan talimatlar vermekten ziyade derinlemesine düşünmeyi, sorun çözmeyi, empati geliştirmeyi ve ahlaki dilemmanın farkına varmayı sağlayan araçlardır. Geleneksel anlatıların bu işlevsel rolü eğitim bilimleri literatüründe de vurgulanmaktadır. Sözlü halk edebiyatının çocukların karakter gelişiminde, etik ilkelerin aktarımında ve kültürel aidiyet oluşturmadaki güçlendirici rolü açıkça belirgindir. Masallar kültürel miras niteliği taşır ve bu miraslarda ait olduğu toplumun duyuş, düşünüş, hayatı algılayış biçimlerinin izleri bulunur (Şanlı, 2025, 600).

Sefarad masallarında öne çıkan temel değer unsurları şunlardır:

a) Zekâ ve Yaratıcılık: Masalların çoğunda başarılı olan karakterler, fiziksel güç veya otorite yerine pratik akıl ve yaratıcı çözüm yolları bulma becerisiyle galip gelir. Bu, çocuklara problem çözme yaklaşımı kazandırmada önemli bir örnektir.

b) Toplumsal Dayanışma ve Paylaşma: Sefarad masalları, bireylerin karşılaştığı zorluklarda başkalarından yardım almayı ve yardımlaşmayı teşvik eden anlatılar sunar; bu da sosyal bağlılık ve empati gibi değerlerin benimsenmesini destekler.

c) Hatalardan Öğrenme: Masallarda karakterlerin bazen yanlışlar yaptıkları; ancak bu yanlışlardan ders çıkararak doğruya ulaştıkları anlatılır. Bu süreç, çocukların öz farkındalık ve öğrenme etiği geliştirmelerine katkı sağlar.

Dolayısıyla Sefarad masalları, yalnızca ahlaki öğütler vermekten öte, çocukların sosyal, bilişsel ve duygusal gelişimlerine katkı sağlayan kapsamlı bir eğitim aracı olarak görülebilir.

4.1. Dürüstlük Yalan İlişkisi ve Adalet

Genel olarak masallarda adalet duygusu merkezi bir değerdir. Haksızlık yapan karakterler cezalandırılırken, dürüst davrananlar ödüllendirilir. Bu yapı, çocukların ahlaki yargı geliştirmesine katkı sağlar (Sever, 2013). Burada incelenen masallarda adalet gözetilmiş ama adaletin her zaman dürüstlükten geldiği söylenemez. Zekânın etkin kullanımı ile bazı hikâyelerde adalet entrika ile elde edilmiştir. Burada Yahudi masallarına özgü bir içerik mevcuttur. Yalan motifi, özetleri verilen masalların içeriğinde açıkça görülmektedir. Esasen Yahudilerin kendilerini çeşitli bağlamlarda kandırdığı iddia edilir. Zira " Kendini kandırma

Yahudi ahlâkî tikelciliğinin çok önemli bir bileşenidir. ahlâkî tikelcilik bilinçsizdir- bir kendini kandırma örneğidir.” (Bal, 2023, 54). Böylelikle Yahudilerin gerçeği yansıtma biçiminin ‘diğerleri’nden farklı bir prizmadan geçtiği fikri güçlenmektedir.

4. 2. Sabır, Emek ve Zekâ

Sabırlı ve çalışkan kahramanların başarıya ulaşması, masalların eğitsel yönünü güçlendirir. Bu değerler, çocuğun sosyal hayata hazırlanmasında işlevsel rol oynar. Masallardaki istikrarlı davranış modeli amaca götürmekte etkindir. Özellikle kadın roller, sabırda ve dayanıklılıkta daha ön planda gösterilmiştir. Zekâ ise hemen tüm masallarda olayın şekillenmesinde aktif bir yere sahiptir. Öyle ki basit günlük işlerin yönetilmesinden padişah yönetimi ya da adaletin sağlanmasına kadar zekânın varlığı oldukça önemlidir. Zira masalın var oluş sebebi neredeyse o zekâ parıltısının gösterilmesidir. Zekâ herhangi bir kişiye özgülük göstermez, sıradan fakir bir çocuk, kadın, erkek, haham, kunduracı, padişah hepsi aynı ortaklıkta buluşabilir.

4.3. Paylaşma ve Dayanışma

Topluluk bilinci ve yardımlaşma, Sefarad masallarında sıkça vurgulanan değerlerdendir. Bu yönüyle masallar, bireysellikten çok toplumsal sorumluluk bilincini destekler. Genel olarak masallarda yardımlaşma olağandır (Aydeniz, 2021, 649). Bireylerin varlıklarını devam ettirmesi için sosyal hayatta gerekli olan bu mefhum, insan dışı varlıkların da yardım beklemesi/ etmesi ile olağanüstülük kazanır. Ancak buradaki masallarda yardım kişinin kendi iç dinamiğinden gelir. Ya da toplumsal bir dayanışma ile gerçekleşir. Özellikle fakir çocuk motifinde toplumun ona bilhassa eğitimde yardımı belirgindir.

4.4. Dinî- Kültürel Değerlere Aidiyet

Masallar dini motifleri vurgulamasa da kültürel farklılıklara yer veren inanca ait kavram ve ritüellere değinmektedir. Bu inanç terimleri, masalı dinleyen ya da çocuğa kimliğini hatırlatmakta önemli bir işaret sunar. Buradaki masallar dinî eğitim bağlamında bir söylem içermemekle birlikte masallarda kullanılan bu metodun çocuklarda karakter ve kişilik gelişiminde önemli bir yeri vardır (Aybey, 2022, 50). Masallarda dine yöneltme gibi bir amaç güdülmemekle birlikte dini ritüellerin yapıldığı belirtilir. Çocuklara dini kitapların içeriği öğretilir. Hahamlar çoğu masalda kişiler arasında yer alır. Agristada, bulemas, fila, sefarad yumurtası, tezpişti gibi kültürel mutfak ürünlerinden bahsedilir. Mesela evliliğin hupa/ huppa altında yapılması Yahudi evlilik gelenekleri arasında önemlidir. (Ünal, 2016, 231) Masalda da bu geleneğin sürdüğü görülür (58). Torah, tefilin, şabat, şema israel, hanuka, huppa gibi Yahudiliğe özgü kavramlar masalların içeriğinde yer alır.

5. SEFARAD MASALLARI VE ÇOCUK EDEBİYATI

Çocuk edebiyatı disiplini, çocuğun bilişsel, duyuşsal ve sosyal gelişim süreçlerine uygun metinlerin analizini yapar. Çocukların yaş düzeyine uygun dil, olay örgüsü, karakter özellikleri ve tematik derinlik, çocuk edebiyatı ürünlerinin temel değerlendirme ölçeklerindendir. Sefarad masalları, hem hikâye yapısının sadeliği hem de içerdikleri evrensel motifler nedeniyle çocuk edebiyatında kullanılabilecek metinler sunmaktadır.

Ayrıca, çocuk edebiyatı bağlamında sözlü kültür ürünlerinin kitaplaşmış hâli olan bu masallar, çocuklara kültürel çeşitlilik ve dünya görüşü çeşitliliği kazandırarak çokkültürlü bir perspektif

sağlamada etkilidir. Farklı kültürlerden beslenen masallar, çocukların çok sesliliği, ötekini anlama ve kültürlerarası empati geliştirme becerilerini destekler.

Çocuk edebiyatı metinlerinde dilin sadeliği, anlatının akıcılığı ve şiddet unsurunun sınırlı olması önemlidir (Dilidüzgün, 2018). Sefarad masalları, bu ölçütleri büyük ölçüde karşılamaktadır. Masalların kısa oluşu, olay örgüsünün netliği ve açık anlatımı, çocuk okurun metni anlamlandırmasını kolaylaştırır. Elbette burada asıl metin nitelikleri kadar çevirenin tecrübe ve aktarma becerileri göz ardı edilmemelidir.

Masallarda biçimsel olarak belli kalıplar kullanılır. Türk masallarında, 'bir varmış bir yokmuş' en bilindik başlangıç formelidir. Formeller çeşitli ihtiyaçlar için, farklı şekillerde masal içinde kalıplaşmış halde bulunur, başlangıç, geçiş, bitiş formelleri olarak nitelendirilir (Sakaoğlu, 1999). Ancak buradaki on üç masalın hiçbirinde formel görülmemesi dikkat çekicidir. Formeller içinde oluştuğu dile ve geleneğe göre şekillendiği için bir gelenekten başkasına taşınamaz (Reichl'den aktaran Atay, 26). Sefaradların dil ve kültürlerinde göçten dolayı çoklu etki olması formellerin aktarılmamış olmasına bağlanabilir.

Elde edilen bulgular, Sefarad Yahudi masallarının yalnızca folklorik metinler değil; aynı zamanda değerler eğitimi açısından işlevsel çocuk edebiyatı ürünleri olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir. Masallar, mesajları doğrudan öğretmek yerine sezdirerek sunmakta; bu da çocuk okurun aktif anlamlandırma sürecine katılmasını sağlamaktadır.

Masalları, Freud ve Jung'un psikanaliz kuramı ile destekleyen Karabulut, masallardaki problem çözümleri ile insan ruhundakileri birbirine benzer tutar (2022, 764), bu yorum ile kaynak masallardaki problem çözümlerinin ait olduğu kültürel bağ ile ilişkilendirilebileceği düşünülebilir. Masalların çocukların psikolojik gelişimdeki katkıları göz ardı edilmeyeceği gibi, bu alanda da akademik çalışmalar mevcuttur (Altay, 2020, 278).

Yahudiler, "kalpten ziyade akla ve bedene ve maddî âleme önem vermektedir." dinin emir ve yasaklarını değil seçilmişlik öğretisini esas almaktadırlar (Alıcı, 2021, 64). Bu bağlamda da eserlerinde somut dünya gerçeklikleri daha rasyonel şekilde ele alınmıştır. Böylelikle farklı coğrafyalarda, çeşitli toplumlarla iç içe, kendilerine özgü bir hayat yaşayan Yahudiler, asimile olmadan yaşamışlardır. Siyasi ve ekonomik açıdan güçlü olmalarıyla birlikte milliyetçi bir bilince erişmişlerdir (Karatay, 2022, 554). Hükmedici güçlerini elde etmeye başladıktan sonra da sistemli bir büyümeye doğru evrilmişlerdir.

6. SONUÇ

Bu çalışmada Sefarad Yahudi masalları, tematik ve kişi temelli; değerler eğitimi ve çocuk edebiyatı bağlamında incelenmiştir. Sonuç olarak, Sefarad masallarının adalet, dürüstlük, sabır ve dayanışma gibi evrensel değerleri içerdiği; bu yönüyle çocuk edebiyatında kullanılabilecek nitelikte metinler sunduğu söylenebilir. Aynı zamanda kişinin çıkarlarını korumak için başvurduğu yollar, zekâsını kullanarak yalan ya da entrika ile karşısındakini oyuna getirme gibi hususlar gösterilmiştir. Eser, hem kültürel aktarım hem de amaçlar açısından önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. İçerikte problem çözümünde, yolun tek bir tane olmadığı, çözümde kişinin kendisine fayda sağlayan pratik edilmesi kolay yolun tercih edilebileceğini göstermektedir. Ahlaki normlar açısından değerlendirildiğinde, masal

kişilerinin problem çözümünde çocuklara çok da istendik bir davranış örneği sunmaz. Süreçte aldatma, hile olsa bile sonuç kişisel fayda sağlıyor ve erişilebilirse o yolun tercih edilebileceği gösterilir.

Sayar'ın araştırmasına göre genel Yahudi karakteri temel olarak şu özelliklerde toplanmıştır: seçilmiş ırk oldukları inancına sahiptirler. Ketum, sır tutan, kurnaz, hilekâr, dayanıklı, sabırlı, gürültücü, yaygaracı, telaşlı, sinsi, çıkarlarına düşkün, dinine ve milli ülküsüne bağlı, intikamcı, cimri ve yalancıdır. Yahudi olmayana ikiyüzlüdür. Ekonomi ve ticari olarak becerikli, disiplinli, plancı ve gelenekçidir (2000, 11). Bu özelliklerden olumlu ve olumsuzlar masal kişilerine uyarlandığında çoğu tipin bir masalda var olduğu görülür. Bu da anonim halk ürünlerinin halkın genel eğilimlerini, toplu kabul ve reddedişlerini göstermek bakımından önemlidir. Anonim ürünlerin, özellikle hedef kitlesi çocuklar olan masalların, kültürel aktarım yoluyla bu mirası devrettiği unutulmamalıdır.

Bu çalışma, Sefarad Yahudi masallarının içerik çözümlemesini değerler eğitimi ve çocuk edebiyatı açısından gerçekleştirmiştir. Bulgular, Sefarad masallarının yalnızca geleneksel söyleyiş biçimleri olmadığını; aynı zamanda çocukların sosyal ve bilişsel gelişimlerine katkı sağlayan metinler olduğunu göstermektedir. Masalların temel motifleri arasında yer alan zekâ–yalan ilişkisi, klasik masal adalet anlayışından farklılaşarak pratik akıl ve toplumsal uyum odaklı bir değer sistemini ortaya koymaktadır.

Bu yönleriyle Sefarad masalları, çocuk edebiyatı programlarında kısmen kullanılabilecek nitelikte olup, eğitim ortamlarında farklı bir bakış açısı ile değerler eğitimi materyali olarak değerlendirilebilir. Evrensel bir ahlaki norm olarak değil Yahudilere göre var olan ahlaki tikelcilik bağlamında ele alınırsa masalların yorumu da değişecektir. Her şeye rağmen çok kültürlü eğitim vizyonu çerçevesinde bu anlatıların çocuklara sunulması, kültürel farkındalık ve empati gelişimini destekleyebilir.

KAYNAKÇA

Akçıl Aydın, B. (2025). Erzurum masallarında değerler eğitimi. *Culture and Civilization, 8,* 36–48.

Aktürk, E. (2020). Gustav Freytag'ın *Gazeteciler* oyunu örneği üzerinden 19. yüzyıl Alman edebiyatında Yahudi algısı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(49), 97–109.

Alıcı, M. (2021). Ana hatlarıyla postmodern Yahudi felsefesi. *AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi, 9*(24), 63–91.

Altay, A. (2020). Masalların büyüsü: Masalların işlenişi, önemi ve psikanalitik anlamları. *Milli Folklor, 16*(128), 278–279.

Atay, A. (2006). Nogay masallarında formeller. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*(21), 25–38.

Aybey, S. (2022). Çocuğun kişilik ve karakterinin şekillenmesinde din ve değer eğitimi. In *International Symposium on Child: Child in Interdisciplinary Perspective Book of Proceedings* (16–18 Mayıs, ss. 50–61).

Aydın, M. (2001). Osmanlı dünyasında Yahudi kira kadınlar. *Belleten, 65*(243), 623–636.

Aydeniz, S. (2021). Masal ve efsanelerde değerler eğitimi: Muş ili örneği. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*(23), 636–659.

Bahar, B. L. (1995). *Sefarad kültürü ve Ladino*. Gözlem Yayınları.

Bal, H. (Çev.). (2023). Yahudi etkisini anlamak I: Yahudi aktivizminin arka plân özellikleri. *Karadeniz Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 4*(2), 46–65.
(MacDonald, K. (2023). *Understanding Jewish influence I: Background traits for Jewish activism*).

Ballı, A., & Gökçe, A. F. (2021). Yahudi göçleri ve Yahudi kimliğinin oluşumu. *İletişim ve Diplomasi*(5), 57–80.

Bihar, R. (2011). İstanbul Türk Yahudi cemaati tiyatrosu: Geçmişten günümüze gelişimi (1860–2008). *Mediterráneo/Mediterraneo, 1*(4), 47–69.

Dilidüzgün, S. (2018). *Çocuk edebiyatı*. Anı Yayıncılık.

Duman, M. (2019). Sibirya'nın sönen ışığı: Yukagirler ve masalları. *Folklor Akademi Dergisi, 2*(3), 600–604.

Gedik, S. (2020). Masalların eğitimsel işlevleri. *Journal of Social Sciences and Education, 3*(1), 356–367.

Güleryüz, N. (2013). *Türk Yahudileri tarihi*. Gözlem Yayınları.

Karabulut, M. (2022). Freud ve Jung ışığında masal ve psikanaliz. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*(26), 756–764.

Karakuş, A. (2020). Ulus–din ilişkisi bağlamında Yahudi milliyetçiliğinin temelleri ve politik yansımaları. *Anasay*(13), 125–148.

Karatay, M. (2022). 18. yüzyıl itibarıyla Avrupa'da Yahudi kimliğinin oluşum süreci. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(31), 527–558.

Kaufmann, F., & Eisenberg, J. (1987). Yahudi kaynaklarına göre Yahudilik (M. Aydın, Çev.). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 29*(1–4), 267–284.

Musuloğlu, B. N., & Sezgin, E. (2023). Çocuk edebiyatı eserlerinde yer alan arketiplerin incelenmesi. *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi (ÇEDAR), 6*(2), 22–39.

Pfister-Mesavage, V. (2010). *Sefarad Yahudilerinden masallar* (F. Zaim, Çev.). Can Yayınları.

Sakaoğlu, S. (1999). *Masal araştırmaları*. Akçağ Yayınları.

Sarıkaya Karabudak, S., & Yıldırım, B. (2025). Masallarla ilgili yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi: İçerik analiz çalışması. *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi (ÇEDAR), 8*(1), 14–22.

Sayar, S. (2000). Yahudi karakteri: Tarihî ve sosyo-psikolojik bir yaklaşım. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 9*(1).

Sever, S. (2013). *Çocuk ve edebiyat*. Tudem Yayınları.

Şanlı, S. (2025). Kültür ve inanç turizmi bağlamında Türkiye'nin doğusunda Yahudi kültürel mirası. *Karadeniz Araştırmaları, 22*(86), 593–613.

Ünal, A. (2016). Yahudi düğün gelenekleri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5*(2), 225–241.

İSLAMİ ROMANLARDA KADIN KİMLİĞİ (1980-2000)

Dr. Arş. Gör. Okan ANCAK
Karabük Üniversitesi
okanancak@hotmail.com – ORCID: 0000-0003-2806-9475

ÖZET

Türkiye'de, İslamcı kadın kimliğinin gelişiminde iki temel ayrışma ekseninden biri olan toplulukçu yaklaşım -bir diğeri bireyselci yaklaşım- kadınların ailevi ve toplumsal sorumluluklarına öncelik vererek ataerkil düşünceyle uyumlu bir sekilde kadının, erkeğin yardımcısı konumuna indirgenmesini pekiştirir. Nitekim toplulukçu yaklaşımda karşılık bulan kadın anlayışı, kadınların özerk, bağımsız bireyler olarak var olmalarının karşısına ailevi ve toplumsal sorumlulukları yerleştirerek topluluk değerlerine vurgu yapan bir düşünsel içerikle öne çıkar. Bu çerçevede İslamcı kadın kimliğinin toplulukçu niteliklerini edebiyat sahasına aktaran İslami romancıların kadınların kolektif sorumluluklarını öne çıkarmaya çalışmaları, dikkat çeken bir ataerkil bir gösterge olarak değerlendirilebilir.

Zygmunt Bauman'ın (2020, s. 22) belirtmiş olduğu gibi kargaşa dolu bir arayışın sonunda ortaya çıkan kimlik herkesten farklı olmayı, bu farklılık aracılığıyla da benzersiz olmayı vadeder; aidiyet krizinden doğan kimlik (Bauman, 2022, s. 30) diğer kimliklerden ayrılan nitelikleriyle ortaya çıkan benzeşmeci bir yakınlık türü olarak işlev görür. Bu yönüyle kimliklerin oluşumu, aynı zamanda karşıt kimliği oluşturan ötekinin varlığı ile birlikte ortaya çıkan ilişkisel bir ortamı da gerektirir. Türkiye'nin toplumsal ve siyasal yaşamında belirgin bir eğilim olarak öne çıkan İslamcı kadın kimliği de öteki ile kurulan zihinsel ve yüz yüze ilişkiler doğrultusunda ilerleyen bir süreçte ortaya çıkmıştır. Söz konusu karşıtlıklar bağlamında Türkiye'de İslami romancıların ağırlıklı olarak -İslamcılığın temel bireysel, toplumsal ve siyasal nitelikleriyle uyumlu bir biçimde- batılı/seküler/feminist kurgusal kadın karakterlere eleştiriler yöneltirken kadınların birincil ve nihai yaşam sorumluluğunun annelik olduğunu vurgulamaya öncelik veriyor olmaları, dikkat çekici bir süreklilik olarak öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Edebiyat, Roman, Kadın, Kimlik.

"ATEŞTEN GÖMLEK" ROMANININ MİLLİYETÇİLİK KURAMLARI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğretim Üyesi Ali Rıza SAVAŞ
Bitlis Eren Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
a.savas@beu.edu.tr - 0000-0003-0112-8033

ÖZET

Halide Edip Adıvar'ın *Ateşten Gömlek* adlı romanı milliyetçilik kuramları çerçevesinde incelenmiş ve hangi kuram çerçevesinde değerlendirileceği saptanmaya çalışılmıştır. Roman, Türk Kurtuluş Savaşı'nın hemen sonrasında kaleme alınmış olup, bireysel ve toplumsal dönüşüm süreçlerini millî kimliğin inşası bağlamında ele alır. Milliyetçilik kuramları arasında öne çıkan Ernest Gellner, Benedict Anderson ve Anthony D. Smith gibi düşünürlerin yaklaşımları, romanın ideolojik alt metnini çözümlemek için kuramsal zemin olarak kullanılmıştır.

Benedict Anderson'un "hayali cemaat" kavramı bağlamında roman, savaş sürecinde ortak bir kimlik duygusunun oluşumunu, bireylerin ulusal bir aidiyet bilinciyle birleşmesini gösterir.*Anthony Smith'in* etno-sembolik yaklaşımı açısından ise, romanda tarihsel hafıza, ortak acı ve fedakârlık sembolleri Türk milliyetçiliğinin duygusal temelini oluşturur.

Halide Edib Adıvar, eserinde bir taraftan ulusal mücadelenin etik ve hissî boyutlarına vurgu yaparken, öte yandan kadın kimliğini ulusal bilincin etkin bir bileşeni olarak konumlandırmaktadır. Bu suretle *Ateşten Gömlek,* yalnızca bir savaş anlatısı olmanın ötesine geçerek, modern Türk ulusunun teşekkül sürecine dair ideolojik bir söylem niteliği taşımaktadır.

Romandaki milliyetçilik olgusu, etnisiteye dayalı bir dışlayıcılıktan ziyade, modernizasyona odaklanan, dayanışmacı ve söz konusu dönemin bağımsızlık direnişine dayanan bir ideoloji biçiminde kurgulanmıştır.

Nihayetinde, *Ateşten Gömlek*, milliyetçiliği hem bir direniş söylemi hem de yeni bir ulus kimliğinin ahlaki zeminini inşa eden bir anlatısal form olarak temsil etmektedir. Bu bakımdan roman, Türkiye'deki erken Cumhuriyet dönemi milliyetçilik paradigmasının edebî bir tezahürü olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler : Milliyetçilik, Milliyetçilik Kuramları, Etno-sembolcülük

AN EVALUATION OF THE NOVEL "THE SHIRT OF FIRE" IN THE CONTEXT OF NATIONALISM THEORIES

Assistant Professor Ali Rıza SAVAŞ
Bitlis Eren University,
Faculty of Economics and Administrative Sciences
Department of Political Science and Public Administration
a.savas@beu.edu.tr - 0000-0003-0112-8033

ABSTRACT

Halide Edip Adıvar's novel Ateşten Gömlek (The Flame-Coloured Coat) has been examined within the framework of nationalism theories, and attempts have been made to determine which theory it should be evaluated under. Written shortly after the Turkish War of Independence, the novel addresses individual and social transformation processes in the context of the construction of national identity. The approaches of prominent nationalist theorists such as Ernest Gellner, Benedict Anderson, and Anthony D. Smith were used as a theoretical basis for analysing the novel's ideological subtext.

In the context of Benedict Anderson's concept of the 'imagined community,' the novel depicts the formation of a shared sense of identity during the war and the unification of individuals through a national sense of belonging. From the perspective of Anthony Smith's ethno-symbolic approach, historical memory, shared suffering, and symbols of sacrifice form the emotional foundation of Turkish nationalism in the novel.

Halide Edib Adıvar, in her work, emphasises the ethical and emotional dimensions of the national struggle on the one hand, while positioning female identity as an active component of national consciousness on the other. In this way, Ateşten Gömlek goes beyond being merely a war narrative, taking on the nature of an ideological discourse on the formation process of the modern Turkish nation.

The phenomenon of nationalism in the novel is constructed as an ideology focused on modernisation, solidarity, and the independence resistance of the period in question, rather than exclusion based on ethnicity.

Ultimately, Ateşten Gömlek represents nationalism both as a discourse of resistance and as a narrative form that constructs the moral foundation of a new national identity. In this respect, the novel is regarded as a literary manifestation of the early Republican era nationalist paradigm in Turkey.

Keywords: Nationalism, Theories of Nationalism, Ethno-symbolism

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE ROMANIN DEĞERLENDİRİLİMESİ

İdeoloji, içinde yaşadığımız dünyanın nasıl bir dünya olduğunu bize anlatmaya çalışan bir inançlar, normlar, değerler bütünüdür. Bireyleri derinden etkileyen, bireysel kimliğin kazanılmasına yardımcı olan, hatta bireyleri diğerlerinden "ayıran" bir özelliğe sahiptir (Örs, 2009:2-3). Milliyetçilik bu doğrultuda bize yaşama dair anlam haritası sunan ve bireye bir siyasi kimlik kazandırma işlevi gören, ulusum kendisi ve ulusla ilgili olan her şeyi öncelikleyen bir ideoloji olarak tanımlanabilir.

Milliyetçilik kavramı ile ilgili olarak çok farklı tanımlamaların yapıldığı görülmektedir. Literatürde çok çeşitli tanımların olması ve bazı düşünürler tarafından ise başka ideolojilerle eklemlenerek tanımlanması, tanımlamaları yapanların ideolojik konumlanmaları ile ilintili olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda alan yazında milliyetçilik ile ilgili olarak bir taraftan iyi, liberal, insancıl değerlendirmeler olurken; öte yandan kötü, entegral, jakoben, totaliter veya irredentist şeklinde değerlendirmeler de bulunmaktadır (Akıncı, 2014:132).

Modern milliyetçilik fikri, Fransa, İngiltere ve Almanya'nın geçirdiği tarihsel tecrübeyle ortaya çıkmıştır. Fransız İhtilali (1789) sonrasında ortaya çıkan Fransız kökenli milliyetçilik, ulusal monarşilerin doğuşuyla birlikte mevcut topraklar üzerindeki insanların birleşmeleri ve iktidar açısından meşruluğun kazanılması gibi bir fonksiyon üstlenmiştir (Aksoy & Arslantaş, 2009: 232). Bu çerçevede genel kabul gören bir yaklaşımla 19.yy *"Milliyetçilik Çağı"* olarak adlandırılan bir dönem olmuş ve Osmanlıda milliyetçilik hareketlerinin başlangıcı da yine bu döneme denk gelmiştir. Genç Osmanlılar ile başlayan devamında Jöntürkler ve İttihat ve Terakki ile devam eden süreçte ortaya çıkan millet ve milliyetçilik kavramlarının milletin kalbinde ve zihninde yerleşmesi çok sıkıntılı, acılı bir savaş ve devamında verilen Kurtuluş mücadelesi sonrasında şekillenmiştir (Özkırımlı, 2015: 134).

Söz konusu bağlamda, Kurtuluş Savaşı deneyiminin trajik boyutunu en çarpıcı biçimde yansıttığı kabul edilen yapıtın bütünü, merkezî figür Peyami'nin hastane ortamında tuttuğu günlükten aktarılan metin parçalarından teşekkül etmektedir. Roman kurtuluş savaşı dönemini anlatmakta olup, seçilen karakterler ise milli mücadeleye destek veren toplumsal statüleri ve meslekleri farklı grupta insanlardır.

Roman kısaca bir özetlendikten sonra milliyetçilik kuramları bağlamında analizi yapılmaya çalışacaktır. Anlatısal kurgu, merkezî figür Peyami'nin hastane ortamındaki deneyimiyle başlatılmaktadır. En yakın silah arkadaşlarının cephede hayatını kaybetmesine

rağmen, Peyami, yaralı olarak kurtulmuş ve hastanede tıbbi tedavi sürecine alınmıştır. Yapılan tetkikler sonucunda, başına isabet eden bir kurşunun beynin arka kısmında kaldığı tespit edilmiştir. Mevcut durumda, kurşunun hayati bir risk oluşturmadığı belirlense de, bu durum, karakterin gerçeklik addedilen sanrıları deneyimlemesine neden olmaktadır. Bu veriler doğrultusunda, kurşunun cerrahi müdahale ile çıkarılmasına karar verilmiştir; ancak karakter, operasyon öncesinde anılarını kayda geçirme eylemini öncelemiştir.

Peyami'nin anılarını yazmaya başlaması ile Kurtuluş Savaşı döneminde bir yolculuğa çıkıyoruz. "Peyami İstanbul'da yaşayan ve düşman kuvvetlerinin işgalini bire bir yaşayan ve Hariciye Nezaretinde çalışan biridir. Osmanlının mütareke imzalamasıyla beraber kendi hallerine üzülürken, İzmir'den gelen bir haber ile beterin beterini görürler. Akrabası Ayşe kocasını ve çocuğunu İzmir'in işgali sırasında kaybetmiştir ve içinde acı ile birlikte İstanbul'un yolunu tutmak zorunda kalmıştır. Peyami Ayşe'yi karşıladığında bitik birini beklerken karşısında umduğunda daha güçlü bir kadın bulur. Aynı zamanda Hemşire olan Ayşe'nin amacı bir yolunu bulup Kuvay-ı Milliye'ye hizmet etmek ve savaşta aktif görev alabilmektir. Bunun içinde Peyami ve onun arkadaşı Binbaşı İhsan ile Anadolu'ya geçmenin yollarını ararlar. Ayşe'nin halkı işgale karşı koymaya ikna etmesi işgal kuvvetlerinin de kulağına gider. Artık İstanbul'dan kaçmak kaçınılmaz hale gelmiştir fakat Peyami tam bu sırada ağır hastalanmıştır ve Ayşe ile aralarında bağ kopmuştur. Peyami hastalığı atlattığı gibi tekrar Ayşe'yi aramaya başlar ve onsuz Anadolu'ya geçtiğinden korkar. Fakat Ayşe Peyami'yi arkada bırakmadan gidememiştir. İkili sonunda bir araya gelir ve Anadolu'ya geçiş başlar. İşgal kuvvetlerinin gölgesinde zar zor Anadolu köylerini aşarak ilerlerken Ayşe sonunda Eskişehir'e kadar gelir ve burada hastanede Hemşire olarak görevine devam eder. Hem Peyami hem de yakın arkadaşı Binbaşı İhsan Ayşe'ye aşık olurlar ve bu işleri daha da zorlaştırır. Bir taraftan vatanı ve milleti düştüğü durumdan kurtarmaya çalışırken diğer taraftan duygularına yenik düşmemeye çalışırlar. Diğer taraftan ise Ayşe'nin en büyük arzusu İzmir'de yapamadığı mücadeleyi bu kez gösterebilmektir. Bu uğurda hem Ayşe hem de Binbaşı İhsan cephede hayatlarını kaybederler. Peyami de ağır yaralı olarak Ankara Cebeci Hastanesine kaldırılır.Kitabın sonunda Peyami kafasındaki kurşunun çıkartılması için ameliyata girer fakat ameliyat sırasında hayatını kaybeder. Ondan geriye kalan anılar ise kurşunun neden olduğu bir hayal bulutu mu yoksa gerçek mi olduğu muamma olarak kalır"

Yapıtın kurgusal yapısı incelendiğinde; merkezî figür Peyami'nin Ankara'daki bir hastane odasında bulunması, alt ekstremitelerini kaybetmiş olması ve beyninin arka kısmında bir kurşun bulundurması, eserin günce biçiminde kurgulanmasına zemin teşkil etmektedir.

Anlatının bu kurgusu, mektupların dâhil edilmesi yoluyla gerçeklik etkisini pekiştirerek okuyucuda bu algıyı oluşturmaktadır.

Romanda etno-sembolcülerin milliyetçiliğin şekillenmesinde ki rolünden bahsettiği anıların, mitlerin ve sembollerin varlığını görmekteyiz. Bu bağlamda halkın milli mücadeleye desteği ve kullanılan bayrak, vatan kavramı gibi sembollerle ulus devlete giden süreçte millet kavramının oluştuğundan bahsedebiliriz. Burada Etno-Sembolcüler içerisinde önemli bir yer tutan Antony D. Smith'in Millet tanımlamasında kullandığı Milli Kimliğin temel özelliklerine değinmekte fayda vardır. Bu özellikler;

1- Tarihi bir toprak/ülke, yada yurt (Vatan Kavramı)

2- Ortak mitler ve ortak geçmiş

3- Ortak bir kültür

4- Ortak hak ve görevler

5- Ortak bir ekonomi,

şeklinde açıklanabilir (Smith, 2014: 32). Söz konusu çerçevede millet, tanım itibarıyla belirli bir coğrafi alanı/devlet toprağını, müşterek mitleri ve tarihsel hafızayı, kolektif bir kamusal kültürü , ortak bir ekonomik sistemi ve hukuki haklar ile yükümlülükleri paylaşan bir beşerî zümre olarak kavramsallaştırılabilir (Smith, 2014: 32). Tüm bu söylediklerimizden hareketle romanın, millet ve milliyetçilik ile ilgili kavramları işlerken aynı zamanda toplumun zihninde bu kavramların yerleşmesine de yardımcı olduğunu söyleyebiliriz. Smith'in etno-sembolik yaklaşımı açısından ise, romanda tarihsel hafıza, ortak acı ve fedakârlık sembolleri Türk milliyetçiliğinin duygusal temelini oluşturur.

Anderson'a göre milliyetçilik denilen şey milletlerin birden bire kendileri ile ilgili bir farkındalık yaşama sürecinden ziyade bir icat edilme sürecidir. Bu icat edilme sürecini Gelner'den farklı olarak bir sahtelikten ziyade bir yaratma ve hayal edilme olarak ifade etmektedir (Anderson, 2014: 20-21). Anderson'un "hayali cemaat" kavramı bağlamında roman, savaş sürecinde ortak bir kimlik duygusunun oluşumunu, bireylerin ulusal bir aidiyet bilinciyle birleşmesini gösterir. Anderson'a göre ulus, en geniş örneklerinde dahi başka ulusal toplulukların bulunduğu bir coğrafyayla çevrili olması nedeniyle 'sınırlı' bir tasavvur olarak ortaya çıkar; sınırları esnek olsa bile daima sonludur. Ulus aynı zamanda 'egemen' bir birlik olarak tahayyül edilir; zira bu kavram, Aydınlanma ve Devrim süreçlerinin ilahi iradeye dayalı,

hiyerarşik hanedan egemenliğinin meşruiyetini sorgulayıp zayıflattığı bir dönemde ortaya çıkmıştır (Anderson, 2014: 21).

Halide Edip'in kadın kahramanı Ayşe'nin, milliyetçi ve aynı zamanda feminist bir kadın profili ortaya koyduğu görülmektedir. Romanda Ayşe, vatanın savunulması gerekliliği karşısında milletinin yanında konumlanan ve bu uğurda fiilen mücadele eden bir figür olarak betimlenir. Ayşe ve diğer karakterlerin bireysel, romantik duyguları aşarak zihinsel ve ideolojik düzeyde milliyetçi bir ülkü etrafında birleştiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Ayşe, kendisini feda edebilen bir kadın-yoldaş olarak, aynı zamanda cinsiyetinden bağımsız bir silah arkadaşı ve 'bacı' kimliğiyle kurgulanır. Karakterlerin perspektifleri dikkate alındığında Ayşe, Peyami açısından uğruna Anadolu'ya geçilecek ve değişim arzulanacak bir kadın figürü; Cemal için otoritesi karşısında teslim olunan bir kız kardeş; İhsan için ise uğruna ölümü dahi göze almaya değer bir kadın olarak görünür. Savaşta düşmanla çarpışan askerlerin hastabakıcısı, anası, hemşiresi, bacısıdır. Militer veya ataerkil devletlerde savaş dönemlerinde kadınların savaşa katılımında onlara biçilen iki rolün olduğu söylenebilir: annelik ve hemşirelik. Çatışma ortamlarında askerlerin bakımını üstlenen, destekleyici, şefkatli ve fedakâr rolü üstlenen figür olarak konumlandırılır. Bu bağlamda metni incelediğimizde, kadın karakterin yalnızca biyolojik cinsiyet kimliğinin ötesinde bir anlam yüklendiği gözlemlenmektedir. Peyami ve metindeki diğer erkek karakterlerin algısında Ayşe, ulusun deneyimlediği ıstırapların bir temsili olarak metinsel düzlemde yüceltilmekte; Ayşe'ye yönelik bireysel sevgi (aşk) ile ulusal bağlılık (vatan sevgisi) temaları bu süreçte birbirine entegre olmaktadır.

Ayşe'nin ulusal bağlılığı ve ulusun kurtuluşunu, bireysel sevgi ilişkisinin üzerinde konumlandırması, hatta bu bireysel duyguyu ulusal sevgi bağlamında eritmeyi veya feda etmeyi tercih etmesi, karakterin kendisini geri planda tutan ve aktif bir mücadeleden kaçınan bir tavır sergilediği şeklinde yorumlanabilir. Bu durum, ulusun kurtuluşunun öncelikli bir gündem olduğu bir dönemde, bireysel ilişkilerin ikincil bir önem taşıması ve karaktere göre meşgul olunmaya değer bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda Ayşe, kurtarılması gereken vatanı simgeleyen bir sembol haline gelecektir.

Bu bağlamda vurgulanması gereken kritik bir tespit, bahsi geçen metinsel yapıda cinsellik ile milliyetçilik arasındaki ilişkinin esasen "namus" kavramı etrafında inşa edilmiş olmasıdır. Söz konusu anlatı, kadın figürünü pasif, himaye edilmesi gereken ve kutsal addedilen vatan metaforuyla özdeşleştirirken; erkek figürlerini ise aktif, kurtarıcı ve müdahale eden özne konumunda ele almaktadır. Bu kurgusal ayrım, toplumsal cinsiyet rollerinin milliyetçi ideoloji çerçevesinde nasıl yeniden üretildiğini açıkça ortaya koymaktadır. Yakın dönem milliyetçilik

araştırmalarının odaklandığı temel temalardan biri, toplumsal grupların milliyetçi projelere katılım düzeyleri ve biçimlerine ilişkin farklı değerlendirme ve açıklamaların incelenmesidir. Bu çalışmaların neredeyse tamamında kadınlar veya başka bir ifade ile cinsiyetle ilgili konulara yer verilmemiştir. Bu noktadan hareketle kendi eserlerinde bu konuya değinen Floya Antias ve Nira Yuval-Davis bu süreçlere yer alan kadının; anneliği, kültürün diğer kuşaklara aktarılması, doğrudan siyasete ve askeri müdahalelere katılımları açısından etkili olduklarından bahsetmektedirler (Özkırımlı, 2015: 247). Romandaki Ayşe karakterine baktığımızda Antias ve Yuval-Davis'in belirttiğimiz fonksiyonlara uygun olarak hareket ettiği görülmektedir.

Kadınların yalnızca Milli kültürün aktarılmasında bir araç olmanın yanında kültürün kendisini de simgelediğini de belirtmemiz gereklidir. Bu çerçevede simgesel boyutta bir öneme sahip olan kadınlar milliyetçiler tarafından başvurulan önemli bir araç olmuştur. Tehlikede olan kadın ya da çocuklarını kaybetmiş anne imajı, milliyetçilerin sıkça yararlandıkları sembollerdir. Romanda ki Ayşe karakteri de eşini ve çocuğunu kaybetmiş bir anne olarak karşımıza çıkarak buradaki açıklamayı doğrular niteliktedir. Milli Kurtuluş Mücadeleleri sırasında erkekler, *"Kadın ve Çocuklar için", "Onurlarını Korumak için"* savaşmaya çağrılıyorlardı. Romanda Ayşe'nin etrafındaki erkeklerin milli mücadeleye katılımlarının da aynı önerme doğrultusunda gerçekleştiğini görüyoruz. Ayrıca Milli Mücadelelerde, gerilla savaşlarında erkekleri besleyen, onların yaralarını saran hep kadınlarıdır. Kadınlar bu doğrultuda en büyük riskleri alsalar bile "*Destekleyici"* olmaktan kurtulamazlar (Özkırımlı, 2015: 247-250). Bu bağlamda Ayşe'nin milli mücadele içerisinde üstlendiği roller değerlendirildiğinde. Ayşe, burada yaralanan erkelerin yaralarını saran onların bakımını sağlayan yani onları destekleyen bir hemşire pozisyonundadır.

Sonuç olarak milliyetçilik ideolojisi ve kuramsal sınıflandırması ekseninde romanı değerlendirirsek; Etno-sembolcülerin milliyetçiliği açıklamak için kullandığı birçok kavram ve sembol karşımıza çıkmıştır. Aynı şekilde Etno-sembolcüler açısından romanda tarihsel hafıza, ortak acı ve fedakârlık sembollerinin Türk milliyetçiliğinin duygusal temelini oluşturduğu görülmektedir. Modernist kuram içerisinde dile getirilen "hayali cemaat" kavramı bağlamında roman, savaş sürecinde ortak bir kimlik duygusunun oluşumunu, bireylerin ulusal bir aidiyet bilinciyle birleşmesinin örneklerini göstermektedir.

Bunun yanında milliyetçiliğin ve milletin oluşumunda Feminist yazarlar tarafından göz ardı edildiği iddia edilen kadının rolü ile ilgili olarak romanda ki kadın figürü çok iyi bir örneklik teşkil ediyor. Ayrıca romanda Cumhuriyetin ilk yıllarında ki ulus devlet oluşum sürecinde milliyetçiliğin üstlenmiş olduğu işlev ile ilgili ipuçlarına rastlıyoruz.

"Ateşten Gömlek" romanı, nihayetinde milliyetçiliği hem bir direniş söylemi hem de yeni bir ulus kimliğinin ahlaki zeminini inşa eden anlatısal bir form olarak temsil etmektedir. Bu bakımdan eser, Türkiye'deki erken Cumhuriyet dönemi milliyetçilik paradigmasının edebî bir tezahürü olarak değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Adıvar, H. E. (2014). *Ateşten Gömlek.* Can Yayınları. İstanbul

Akıncı, A. (2014). Milliyetçilik Kuramları.*Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 15(1), 131-150.

Aksoy, N. D. & - Arslantaş, H. A. (2009). Modern Bir İdeoloji: Ulusçuluk.*Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*. (3), 227-234

Anderson, B. (2014), *Hayali Cemaatler,* Metis Yayınları, İstanbul

Örs, H. B. (2011). Postmodern Dünyada İdeolojinin Dönüşümü. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi.*(*40*), 1-12.

Özkırımlı, U. (2015). *Milliyetçilik Kuramları,*Doğubatı Yayınları, Ankara

Smith, A. D. (2013), *Milliyetçilik,* 1. Baskı, Atıf Yayınları, Ankara

Smith A. D. (2014). *Milli Kimlik,* İletişim Yayınları, İstanbul

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
December 23 - 29, 2025 – IZMIR
Vol 3 - ISBN NR: 978-625-5694-64-5

YENGEÇ SEPETİ SENDROMU İLE İLGİLİ TÜRK AKADEMİSİNİN BİLİMSEL ETKİNLİKLERİ: SİSTEMATİK DERLEME

Doç. Dr. Selcen SARI AYTEKİN
Trabzon Üniversitesi,
selcensari@trabzon.edu.tr – 0000-0002-1198-8531

ÖZET

Örgütsel davranış literatüründe kariyer yolculuğunda karşılaşılan engelleri tanımlamak için kullanılan pek çok metafordan biri de yengeç sepeti sendromudur. Yengeç sepeti sendromu, iş hayatında başarılı olan kişileri engellemek amacıyla gerçekleştirilen eylemler ve bu yöndeki düşünceleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Nispeten yeni sayılabilecek kavram için özellikle Türkiye kaynaklı geniş bir literatür bulunmamaktadır. Bu durum, yengeç sepeti sendromunun kavramsallaştırılması ve teorik arka planının genişletilmesi ihtiyacının da bir göstergesidir. Gerek örgütsel davranış literatürünün kavramları arasındaki karşılıklı ilişkiler gerekse insan doğasının karmaşıklığı göz önünde bulundurulduğunda pek çok davranışsal değişkenin birlikte ve eş zamanlı olarak incelenmesi kavramların çerçevesini oluşturmak noktasında açıklayıcı olacaktır. Bu denkleme bağlamın ve kültürün etkisi de dâhil edildiğinde davranışsal değişkenler farklı sonuçlar da üretebilecektir. Bu nedenle yengeç sepeti kavramı ile ilgili olarak gerçekleştirilen çalışmaların bir çerçevesinin çizilmesi ve bugüne kadar yapılan araştırmaların sonuçlarının analizi çok daha önemli hale gelmektedir. Bu öneme atfen, çalışma kapsamında yengeç sepeti sendromu ile ilgili olarak Türkiye kaynaklı gerçekleştirilen çalışmaların sistematik derlemesinin yapılması amaçlanmıştır. Gerçekleştirilen tarama ve dâhil etme/dışlama kriterleri neticesinde 27 çalışma değerlendirmeye alınmıştır. Çoğunluğu makale olmakla birlikte kitap bölümü ve tezleri de içeren örneklem incelendiğinde farklı sektör çalışanlarının algılarını ölçmek ve ölçek geliştirmek üzere gerçekleştirilmiş çalışmalara rastlanmaktadır. Ayrıca kavramsal çerçeve oluşturmak adına sadece teorik düzeyde kaleme alınmış kitap bölümleri de bulunmaktadır. Gerçekleştirilen sistematik derleme çalışması sonucunda yengeç sepeti sendromunun farklı davranışsal değişkenlerle etkileşimlerini inceleyen çalışmaların artırılması ihtiyacı ön plana çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yengeç sepeti, Metafor, Sistematik derleme

1. GİRİŞ

Son yıllarda örgütlerde istenmeyen davranışları ifade etmek için kullanılan metaforların arasına bir yenisi eklenmiştir: yengeç sepeti sendromu! İngilizce'de "crab in a barrel" şeklinde ifade edilen kavram Türkçe kaynaklarda çoğunlukla "yengeç zihniyeti" (Turan, 2023) veya "yengeç sepeti sendromu" (Ayar, 2023) şeklinde kullanılmaktadır. Kavram, Batı Hint Adaları'nda balıkçıların yengeç avlarından esinlenilerek kullanılmaya başlanmıştır. Avcılar, av sırasında yakaladıkları yengeçleri bir fıçıya koymaktadırlar ve kapağını kapatmadıkları halde

canlı yengeçler kovaların içerisinden kaçamazlar. Bunun sebebi fıçıya tırmanan bir yengecin, diğer yengeçler tarafından aşağı çekilmesidir (Thompson, 1984: 10). Birbirlerine destek olmak yerine yukarı çıkmaya çalışanları aşağıya çekme zihniyeti böylelikle yengeç sepeti sendromunun çıkış noktasını oluşturur (Bayram, 2019). Yengeç sepeti sendromu, herkesin; söz konusu bir örgüt olduğunda birlikte çalıştığınız diğerlerinin de; aynı düzeyde ve statüde olması ve bu nedenle başarılı olanları aşağıya çekmeyi anlatan kültürel bir reaksiyondur (Bulloch, 2013: 234). Nihayetinde "ben yapamazsam, sen de yapamazsın zihniyeti (Caples, 2016) bu davranışın oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

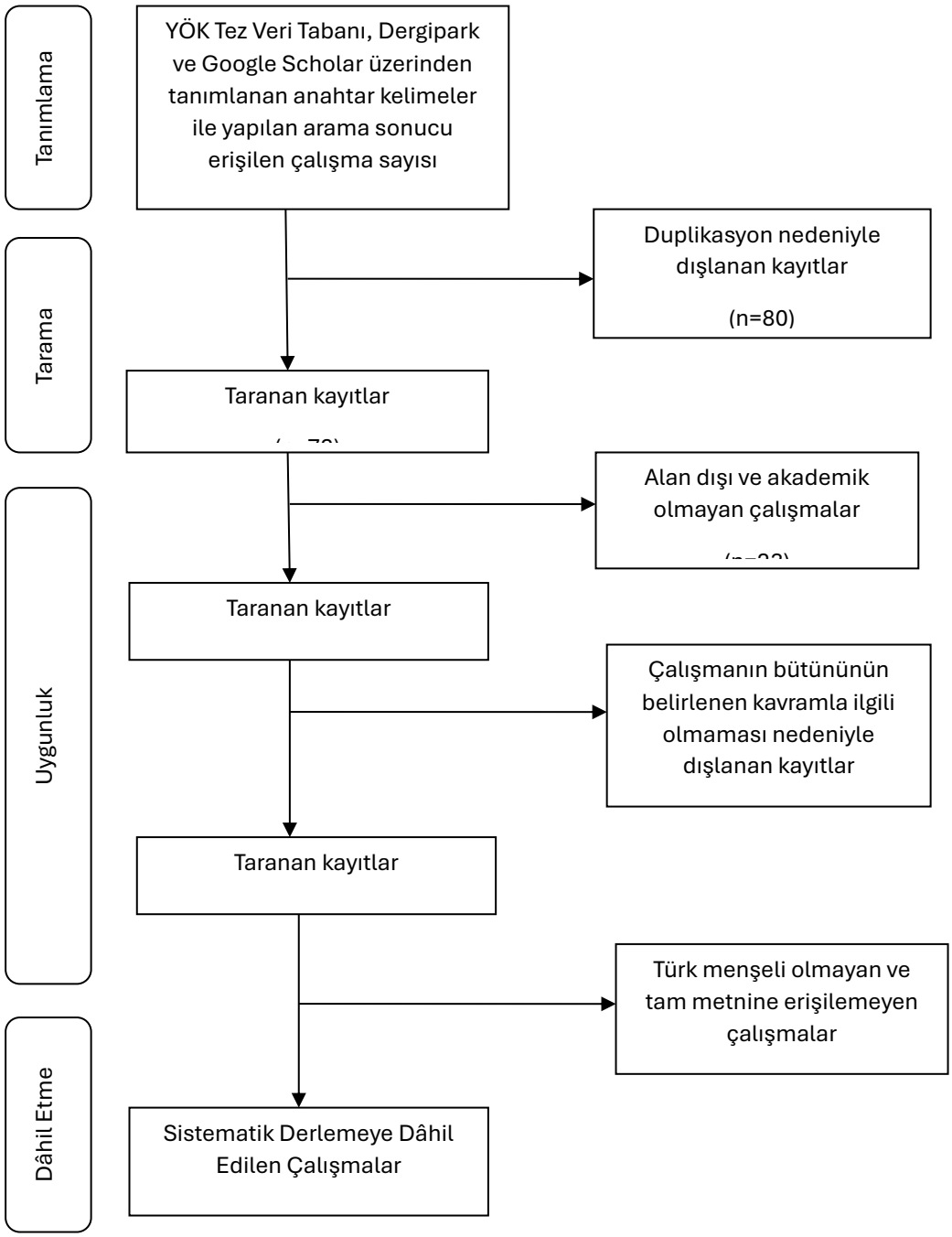
Yengeç sepeti zihniyeti, içsel olarak bir zarar verme niyeti taşımaktadır (Pegues, 2018: 8) ve olumsuz sonuçları ağır basan bir durumdur (Fettahlıoğlu ve Dedeoğlu, 2021: 1226). Yengeç sepeti sendromuna kıskançlık, düşük benlik saygısı, özgüven eksikliği gibi insan psikolojisi ile ilgili kişisel durumlar neden olmaktadır (Özdemir ve Üzüm, 2019: 128). Fakat yengeç zihniyeti sadece kişisel sebeplerle ortaya çıkmamaktadır. Bu kişisel nedenler her ne kadar birer etken olarak değerlendirilse de örgüt söz konusu olduğunda örgütün yapısı, kültürü, yönetici ve liderin tutum ve davranışları da önemli birer etken haline dönüşebilmektedir (Fettahlıoğlu ve Dedeoğlu, 2021: 1226). Güçlü ve çalışanlar tarafından benimsenen bir örgüt kültürü ile liyakat ve adalet temelli davranışlar sergileyen ve bu kavramlardan ödün vermeyen yöneticilerin varlığı, çalışanların bu tür bir davranışta bulunmaktan kaçınmasına imkân sağlayabilecektir (Alkış-Dedeoğlu, 2021: 12-13). Bu davranışın oluşmasının önlenmesi özellikle işyeri barışının sağlanması açısından son derece önemlidir çünkü yengeç zihniyeti saldırganlık, dışlanma ve mobbing gibi bireyleri önemli ölçüde etkileyen ve istenmeyen sonuçlara yol açabilmektedir (Ayar, 2023: 32-34). Yengeç sepeti sendromumun geliştiği örgütlerde iş birliği ve ekip çalışması süreçlerinde engeller, birey ve takım motivasyonunda düşüşler, yeni fikirlerin ortaya çıkmasının engellenmesi, gelişim fırsatlarının kaybolması, iş akışında aksamalar, güven eksikliği yaşanabilmekte; bütün bu olumsuz sonuçlar çalışan motivasyonu, verimliliği ve iş performansı üzerinde de olumsuz etkilere sebebiyet vermektedir (Ok ve Topaloğlu, 2024: 1046-1051). Bu nedenle söz konusu davranışın tanınması ve önleyici mekanizmaların harekete geçirilmesi hususunda örgütler tarafından dikkatli değerlendirmelerin yapılması gerekmektedir.

2. METODOLOJİ

2.1. Veri Toplama Süreci

Bu çalışma sistematik derleme çalışması olarak tasarlanmıştır. Yengeç sepeti kavramı üzerine gerçekleştirilen bu çalışmada, kavramın Türk akademisinde ele alınma, yorumlanma ve farklı değişkenlerle birlikte işlenmesi sürecinin açığa çıkartılması amaçlanmıştır. Bu sebeple araştırma sorusu belirlenirken çalışmanın amacına uygun olarak Türkiye'de yengeç sepeti kavramına ilişkin gerçekleştirilen çalışmalara erişim sağlanarak örneklem oluşturulmuştur. Bu kapsamda Google Scholar, YÖK Tez Merkezi ve Dergipark üzerinden 2025 yılı Mayıs ayında taramalar gerçekleştirilmiştir. Google Scholar üzerinde gerçekleştirilen taramalarda "yengeç sepeti" kelime grubunu aynen içeren çalışmaların dökümü alınmış olup kelime grubunun çalışmanın herhangi bir bölümünde geçmesi ilk tarama için yeterli bulunmuştur. YÖK Tez Merkezi üzerinden gerçekleştirilen taramalarda "yengeç sepeti" kelime grubu yine aynı şekilde kullanılmış olup sadece izin verilen çalışmalar taramaya dâhil edilmiş, herhangi bir alan

kısıtlamasına gidilmemiştir. Dergipark üzerinde gerçekleştirilen taramalarda ise yine kelime grubu aynı şekilde korunmuş olup özet kısımları üzerinde bir tarama gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen taramalar sonucu Google Scholar'da 141, YÖK Tez Merkezi'nde 6 ve Dergipark'da 5 olmak üzere toplam 152 çalışmaya ulaşılmıştır. Ulaşılan mükerrer çalışmaların ayıklanması, tam metnine erişilebilen çalışmaların belirlenmesi ve yönetim/işletme alanına hizmet eden çalışmaların dâhil edilerek diğerlerinin dışlanması kriteri uygulanması sonucunda toplamda 27 çalışmadan oluşan bir örneklem elde edilmiş ve analizler bu örneklem üzerinden gerçekleştirilmiştir. PRISMA (2020) kılavuzuna göre oluşturulan tarama süreci akış diyagramı aşağıda Görsel 1'de sunulmuştur.

Görsel 1. PRISMA 2020 Kılavuzuna Göre Oluşturulan Tarama Süreci Akış Diyagramı, Page vd., 2021: 6

2.2. Bulguların Sunumu

Dâhil etme/dışlama kriterlerinin uygulanması sonucunda elde edilen 27 çalışmadan oluşan örneklem incelendiğinde 14 makale, 7 kitap bölümü ve 6 tezden oluşan bir yapı ortaya çıkmaktadır. Araştırma örneklemine dâhil edilen makalelere ait bilgilerin yer aldığı Çizelge 1 incelendiğinde, 2019 yılından 2025 yılının ilk dönemlerine kadar yengeç sepetinin çalışma konusu yapıldığı görülmektedir. Genel olarak 2024 yılına kadar son derece az sayıda çalışmada konu edilmekle birlikte kavrama dair üretilen makalelerin özellikle 2024 yılında ciddi bir artış gösterdiği göze çarpmaktadır. Araştırma örneklemini oluşturan makalelerin %50'si bu yılda yayınlanmış çalışmalardır.

Çizelge 2, yengeç sepeti kavramı ile ilgili olarak yayınlanmış kitap bölümlerini göstermektedir. Çizelge 2 incelendiğinde, kitap bölümlerinin 2022, 2023 ve 2024 yıllarında kaleme alındığı ve makaleler ile kıyaslandığında üretilen yıl açısından nispeten daha dengeli bir dağılım gösterdiği ön plana çıkmaktadır. Çizelge 3 ise örnekleme dâhil olan tezlere dair verileri içermektedir. Çizelge 3'de sunulan veriler değerlendirildiğinde Türkiye'de yengeç sepeti kavramının yükseköğretim kurumlarında 2020'li yılların başı itibariyle çalışılmaya başlandığı söylenebilecektir. Toplamda gerçekleştirilen 6 (%75) tezin iki tanesi yüksek lisans seviyesinde 2 (%25) tanesi ise doktora seviyesinde yürütülmüştür. Eğitim, sosyal bilimler ve sağlık bilimleri enstitülerinde yürütülen tezler, kavramın farklı alanlarda araştırma konusu yapılabileceğinin göstergesidir. Türkiye'nin farklı bölgelerinde yer alan, hepsi devlet üniversitesi niteliğine sahip üniversitelerde konu akademik olarak incelenmiştir.

Çizelge 1. Yengeç Sepeti İle İlgili Gerçekleştirilen Makalelerin Temel Özellikleri

	Makale Adı	Yazar	Yıl	Dergi Adı
1	The "crabs in a bucket" mentality in healthcare personnel: A phenomenological study.	Aydın, G. Z. & Oğuzhan, G.	2019	Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
2	Measuring "crabs in a bucket" phenomenon at schools: A scale development study.	Çavuş, B., & Sarpkaya, R.	2021	Psycho-Educational Research Reviews
3	Yengeç sepeti sendromu ve ölçek geliştirme çalışması.	Fettahlıoğlu, Ö. O. & Alkış Dedeoğlu A.	2021	Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi
4	Reflection of crab syndrome on innovative behaviors: Mediator role of perceived organizational support and an application in information technologies enterprises.	Özkan, O. S., Üzüm, B. & Gülbahar, Y.	2022	Doğuş Üniversitesi Dergisi
5	The relationship of academicians' levels of crabs in a barrel syndrome and their organizational justice.	Ağralı-Ermiş, S. & Akyol, G.	2023	Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi
6	An empirical research on the antecedents of psychological ownership: Wise leadership and the crab syndrome.	Üzüm, B. & Özkan, O. S.	2024	Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
7	Yengeç sepeti sendromunun akademisyenliğe yabancılaşma üzerindeki rolünün incelenmesi.	Yeşilkuş, F., Özbozkurt, O. B. & Sezal, N.	2024	Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi
8	Kamu çalışanlarının yengeç sepeti sendromu hakkındaki görüşleri: Nitel bir araştırma.	Altıntaş, M. & Topçu, T.	2024	Yönetim Bilimleri Dergisi
9	Yiyecek içecek işletmelerinde çalışanların yengeç sepeti sendromuna ilişkin görüşlerinin analizi.	Ok, S. & Toplaoğlu, C.	2024	Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel
10	Perception of crab basket syndrome as a career obstacle in academician nurses.	Efe Sayan, N. & Altuntaş, S.	2024	Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi

				Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi
11	Crab syndrome in business life and collectivist/ individualist culture.	Ece, S.	2024	International Journal of Business & Economic Studies
12	Çalışanların A tipi kişilik özelliklerinin yengeç sendromu üzerine etkisi: Hizmet sektörü çalışanları üzerine bir araştırma.	Durmuş, Ş. & Özyılmaz, A. F.	2024	Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi
13	Does crab mentality in universities draw strength from organizational culture? "if i can't do it, you can't do it either!".	Karakılıç, N. Y.	2025	Yükseköğretim Dergisi
14	Crab mentality among academic nurses: If i can't do it, you can't do it.	Molu, B., Yıldırım Keskin, A. & Şentürk, S.	2025	Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi

Çizelge 2. Yengeç Sepeti İle İlgili Gerçekleştirilen Kitap Bölümlerinin Temel Özellikleri

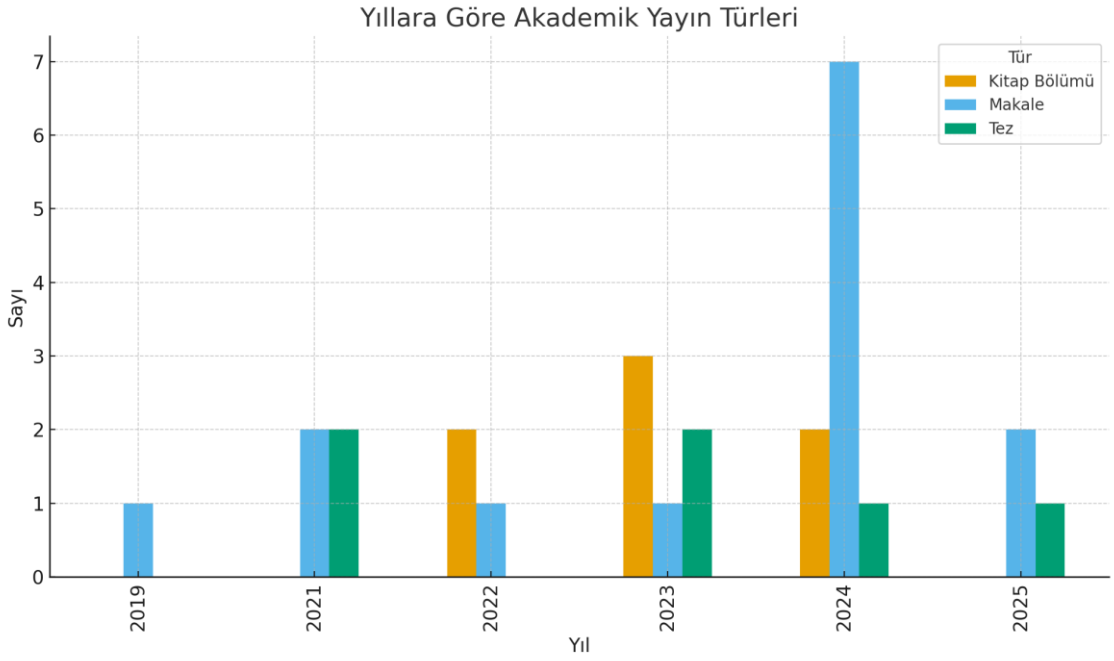
	Kitap Bölümü	Yazar	Yayın Yılı	Kitabın Adı
1	Yengeç sendromu ve güç mesafesi ilişkisi.	Üzüm, B. & Özdemir, Y.	2022	Örgütsel Davranışta Ölçek Araştırmaları
2	Yengeç sendromu.	Dikmenli, E. & Yıldırım, E.	2022	Yönetim ve Organizasyon Sendromları-I
3	Yengeç sepeti sendromu.	Ayar, M.	2023	Örgütsel Davranış – Güncel Konular
4	Yengeç sepeti sendromu (YSS).	Altan, A. & Filizöz, B.	2023	Örgütsel Davranış Kavramlar ve Araştırmalar-II
5	Yengeç sepeti sendromunun özellikleri, sebepleri ve eğitim kurumlarında görülen etkileri.	Yılmaz, T.	2023	Eğitim Bilimlerinde Öncü ve Çağdaş Çalışmalar
6	Örgütsel davranışta metaforik bir karanlık yön: Yengeç sepeti sendromu.	Karakılıç, N. Y.	2024	Örgütsel Davranış
7	Turizm sektöründe yengeç sepeti sendromu ve sonuçları.	Atar Yılmaz, A. & Alizade, M.	2024	Turizm Araştırmaları 2024

Çizelge 3. Yengeç Sepeti İle İlgili Gerçekleştirilen Tezlerin Temel Özellikleri

	Tez Adı	Yazar	Yıl	Tür	Üniversite	Enstitü
1	Çalışma hayatında yengeç sepeti sendromuna yönelik ölçek geliştirme.	Alkış Dedeoğlu, A.	2021	Yüksek Lisans	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü
2	Resmi ve özel liselerde yengeç sepeti olgusu.	Çavuş, B.	2021	Doktora	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü
3	Kamu çalışanlarında algılanan yengeç sepeti sendromu ve örgütsel sinizm ilişkisi.	Uçan Özcan, S.	2023	Yüksek Lisans	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü
4	Bireysel ve örgütsel açıdan ortaokullarda yengeç sepeti sendromu: Bir karma yöntem çalışması.	Ünalan, Y.	2023	Yüksek Lisans	Marmara Üniversitesi	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
5	Yengeç sepeti sendromuna ilişkin öğretim üyelerinin görüşleri.	Alacan, E.	2024	Yüksek Lisans	Marmara Üniversitesi	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
6	Kamu spor örgütlerinde yengeç sepeti sendromu ve örgütsel adalet algı düzeyinin örgütsel	Şahin, M.	2025	Doktora	Fırat Üniversitesi	Sağlık Bilimleri Enstitüsü

	özdeşleşmeye etkisi: Örgüt ikliminin aracı rolü.					

Çalışma kapsamında ulaşılan örneklem toplu bir şekilde analiz edildiğinde (Görsel 2), 2024 yılı itibariyle en yüksek çalışma sayısına ulaşıldığı; 2020 yılında ise konu ile ilgili olarak herhangi bir türde çalışma yapılmadığı dikkat çekici hususlar olarak ön plana çıkmaktadır. 2019 yılı itibariyle gerçekleştirilen tek çalışma makale formatındadır. Her üç türe dair üretimin gerçekleştiği yıllar ise 2023 ve 2024 yıllarıdır. Genel bir değerlendirme yapılacak olursa 2019 yılı itibariyle başlayan çalışmaların 2023 yılı itibari ile artmaya başladığı söylenebilir. 2025 yılı için verilen istatistikler ise sadece yılın ilk beş ayına dair verilerdir. Yılın kalan zamanında ve özellikle yılsonuna doğru bu sayının artacağı tahmin edilmektedir.

Görsel 2. Yengeç Sepeti Konusunda Yapılan Akademik Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

Örneklem kapsamında değerlendirilen makalelerin metodolojik yapılarına dair bilgiler Çizelge 4'de sunulmaktadır. Çizelge 4 incelendiğinde ilk göze çarpan, tüm makalelerin araştırma makalesi olması, konu ile ilgili olarak derleme türünde bir makale kaleme alınmamış olmasıdır. Yengeç sepeti kavramının derleme türünde sunumu kitap bölümleri aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Makalelerin araştırma makalesi niteliğine haiz olması, kavramın akademik arka planının gelişmesi açısından son derece kıymetlidir. Örneklemde yer alan makalelerin iki tanesi ölçek geliştirme amacıyla kaleme alınmıştır. Makalelerin yarıdan fazlasında nicel araştırma yöntemi kullanılarak analizler gerçekleştirilmiştir. Örneklemler açısından değerlendirildiğinde tüm çalışmalarda yeterli düzeyde örneklem sayısına ulaşılmakla birlikte farklı sektör çalışanlarından müteşekkil araştırma örneklemleri oluşturulduğu görülmektedir. Örneklem seçiminde öne çıkan bir diğer husus ise çalışmaların yaklaşık %30'unun verilerinin akademisyenlerden elde edilmiş olmasıdır. Bu noktada yengeç sepeti kavramının özellikle üniversite örnekleminde işlenmesi, yengeç sepeti sendromu ile üniversitelerde yaygın olarak karşılaşılmakta mıdır sorusunu akıllara getirmektedir.

Örneklem kapsamındaki makaleler veri toplama yöntemleri açısından değerlendirildiğinde %70'inde anket yolu ile veri toplandığı; sadece 4 çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme yönteminin tercih edildiği görülmektedir. Anket yöntemi ile daha kısa sürede daha çok veri elde edilebilmesi kolaylığı, çalışmalarda bu yöntemin tercih edilebilirliğini

artırmış gözükmektedir. Çalışmalarda kullanılan değişkenler açısından değerlendirildiğinde ise, yengeç sepeti sendromu bazı çalışmalarda bağımlı değişken olarak kullanılmaktayken, diğer çalışmalarda ise bağımsız değişken olarak tercih edilmiştir. Buna karşılık kullanılan değişkenler incelendiğinde sendromun çok farklı değişkenlerle olan ilişkilerinin inceleme konusu yapıldığı görülmektedir. Yenilikçi davranışlar, psikolojik sahiplenme, işe yabancılaşma, örgütsel adalet gibi farklı bağımlı değişkenler kullanılmasının yanı sıra bağımsız değişkenler açısından değerlendirildiğinde kültür ön plana çıkmaktadır. Kültür, bir bağımsız değişken olarak hem örgüt düzeyinde hem de bireylerin sahip oldukları kültürel özellikler olarak farklı düzeylerde ele alınarak işlenmiştir. Ayrıca bireylerin sahip oldukları kişilik özellikleri üzerinden de bir değerlendirme yapan 2024 yılında yayınlanmış bir çalışma bulunmaktadır. Çalışmaların hiçbirinde bir biçimleyici değişkene rastlanmamış, sadece tek bir çalışmada örgütsel destek bir aracı değişken olarak kullanılmıştır.

Çizelge 5 örneklem kapsamına dâhil edilen tezlerin metodolojilerine dair bilgileri içermektedir. Çalışma kapsamında incelenen altı tane tezin yarısında karma araştırma yöntemi kullanılmıştır. Karma yöntem kullanan tezler yarı yapılandırılmış görüşme ve anket yöntemlerini birlikte kullanarak veri toplama yoluna gitmişlerdir. Genel olarak anket uygulamalarında yüksek örneklem sayılarına ulaşıldığını söylemek mümkündür. Nicel yöntem kullanan iki tezden birinde bağımlı değişken olarak örgütsel sinizm ele alınmış ve yengeç sepeti sendromu ile örgütsel sinizm ilişkisi araştırılmıştır. Nicel yöntem kullanan diğer tezde ise daha karmaşık bir araştırma modeli oluşturulmuş; örgütsel özdeşleşme bağımsız değişken olarak ele alınırken örgüt iklimi ise aracı değişken olarak kullanılmıştır. Makalelerde olduğu gibi tezlerde de biçimleyici değişken kullanan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Çizelge 6 ise örneklem içerisinde bulunan makale ve tezlerin araştırma sonuçlarını içermektedir. Gerçekleştirilen araştırmaların sonuçları oldukça ilgi çekicidir. Bu anlamda ilk dikkat çeken nokta farklı sektörlerde de olsa yengeç sepeti zihniyetinin sık rastlanılan bir olgu olduğudur. Genel olarak değerlendirildiğinde birkaç çalışmada ortak olarak yengeç sepeti zihniyetinin olumsuz etkileri ortaya konulmuştur. Ayrıca sinizm ve örgütsel bağlılık gibi değişkenlerle birlikte değerlendirildiğinde kavramın istenmeyen sonuçlara yol açacağı ve birey-örgüt arasındaki uyumu olumsuz etkileyeceği aşikârdır.

Çizelge 4. Yengeç Sepeti İle İlgili Gerçekleştirilen Makalelerin Metodoloji Bilgileri

	Yazar	Makale Türü	Araştırma Yöntemi	Çalışmanın Temel Amacı	Örneklem Türü	Örneklem Büyüklüğü	Veri Toplama Yöntemi	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Aracı Değişken
1	Aydın, G. Z. & Oğuzhan, G.	Araştırma	Nitel	Yengeç zihniyetinin acil sağlık çalışanlarında tatminsizlik, devamsızlık ve motivasyon üzerindeki etkisini test etmek.	Acil sağlık çalışanları	16	Yarı yapılandırılmış görüşme	-	-	-
2	Çavuş, B., & Sarpkaya, R.	Araştırma	Karma	"Okullarda Yengeç Zihniyeti Ölçeği"nin geliştirilmesi	Lise öğretmenleri	Anket Formu oluşturma=14 Anket Uygulama EFA=305 CFA=279	Anket	-	-	-
3	Fettahlıoğlu, Ö. O. & Alkış Dedeoğlu A.	Araştırma	Karma	Yengeç sepeti sendromunun, kurumsal düzeyde var olup olmadığını ortaya koyabilecek ölçeğin geliştirilmesi	Otel işletmeleri çalışanları	Anket Formu oluşturma=15 Anket Uygulama=417	Görüşme ve Anket	-	-	-
4	Özkan, O. S., Üzüm, B. & Gülbahar, Y.	Araştırma	Nicel	Yengeç sepeti sendromunun yenilikçi davranışlara etkisinde algılanan örgütsel desteğin aracılık rolünü tespit edilmesi	Bilişim sektörü çalışanları	200	Anket	Yenilikçi davranışlar	-	Algılanan Örgütsel Destek
5	Ağralı-Ermiş, S. & Akyol, G.	Araştırma	Nicel	Yengeç sepeti sendromu düzeyi ile örgütsel adalet algısı arasında ilişki kurulması	Spor bilimleri fakülteleri akademisyenleri	207	Anket	Örgütsel adalet algısı	-	-
6	Üzüm, B. & Özkan, O. S.	Araştırma	Nicel	Bilge liderlik ile yengeç sendromunun psikolojik sahiplenme	Bankacılık sektörü çalışanları	248	Anket	Psikolojik sahiplenme	-	-

				üzerindeki etkisinin incelenmesi						
7	Yeşilkuş, F., Özbozkurt, O. B. & Sezal, N.	Araştırma	Nicel	Yengeç sepeti sendromunun akademisyenliğe yabancılaşma üzerindeki etkisinin test edilmesi	Akademisyenler	242	Anket	Akademisyenliğe yabancılaşma	-	-
8	Altıntaş, M. & Topçu, T.	Araştırma	Nitel	Kamu kurumlarında çalışan bireylerin yengeç sepeti sendromu hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi, sendromun nedenleri, sonuçları ve bu süreci yönetebilmek için öneriler geliştirilmesi	Kamu çalışanları	17	Yarı yapılandırılmış görüşme	-	-	-
9	Ok, S. & Toplaoğlu, C.	Araştırma	Nitel	Yiyecek içecek işletmelerinde çalışanların yengeç sepeti sendromu ile ilgili düşüncelerinin öğrenilmesi, sendromun sebepleri ve sonuçlarının anlaşılması	Yiyecek içecek işletmeleri çalışanları	15	Yarı yapılandırılmış görüşme	-	-	-
10	Efe Sayan, N. & Altuntaş, S.	Araştırma	Nicel	Akademisyen hemşirelerin yengeç sepeti sendromu algılarının belirlenmesi	Akademisyenler	335	Anket	-	Demografik özellikler	-
11	Ece, S.	Araştırma	Nicel	Kolektivist/bireyci kültürün yengeç sepeti sendromu üzerindeki etkisinin belirlenmesi	Kamu kurumu çalışanları	160	Anket	-	Kolektivist-bireyci kültür	-

12	Durmuş, Ş. & Özyılmaz, A. F.	Araştırma	Nicel	A tipi kişilik özelliklerinin yengeç sepeti sendromu üzerindeki etkisinin belirlenmesi	Hizmet sektörü çalışanları	263	Anket	-	A tipi kişilik özelliği	-
13	Karakılıç, N. Y.	Araştırma	Nicel	Yengeç sepeti zihniyetinin örgüt kültüründen etkilenip etkilenmediğinin araştırılması	Akademisyenler	299	Anket	-	Örgüt kültürü türleri	-
14	Molu, B., Yıldırım Keskin, A. & Şentürk, S.	Araştırma	Nitel	Akademik hemşirelerin yengeç zihniyeti hakkındaki algıları, deneyimleri ve bu zorluklarla nasıl başa çıktıklarının keşfedilmesi	Akademisyen hemşireler	15	Yarı yapılandırılmış görüşme	-	-	-

Çizelge 5. Yengeç Sepeti İle İlgili Gerçekleştirilen Tezlerin Metodoloji Bilgileri

	Yazar	Tez Türü	Araştırma Yöntemi	Çalışmanın Temel Amacı	Örneklem Türü	Örneklem Büyüklüğü	Veri Toplama Yöntemi	Bağımlı Değişken	Aracı Değişken
1	Alkış Dedeoğlu, A.	Yüksek Lisans	Karma	Yengeç sepeti sendromunun, kurumsal düzeyde var olup olmadığını ortaya koyabilecek ölçeğin geliştirilmesi	Otel işletmeleri çalışanları	Anket Formu oluşturma=15 Anket Uygulama=414	Görüşme ve Anket	-	-
2	Çavuş, B.	Doktora	Karma	Lise öğretmenlerinin yengeç sepeti olgusuna ilişkin algılarının incelenmesi	Lise öğretmenleri	Anket=391 Görüşme=16	Yarı yapılandırılmış görüşme ve Anket	-	-
3	Uçan Özcan, S.	Yüksek Lisans	Nicel	Yengeç sepeti sendromunun örgütsel sinizm üzerindeki etkisinin ölçülmesi	Kamu kurum çalışanları	546	Anket	Örgütsel sinizm	-
4	Ünalan, Y.	Yüksek Lisans	Karma	Öğretmenlerin yengeç sepeti sendromuna ilişkin görüşlerinin incelenmesi	Öğretmenler	Anket=399 Görüşme=10	Yarı yapılandırılmış görüşme ve Anket	-	-
5	Alacan, E.	Yüksek Lisans	Nitel	Yengeç sepeti sendromuna ilişkin öğretim üyelerinin görüşlerinin incelenmesi	Akademisyenler	20	Yarı yapılandırılmış görüşme	-	-
6	Şahin, M.	Doktora	Nicel	Yengeç sepeti sendromu ve örgütsel adalet algı düzeyinin örgütsel özdeşleşmeye etkisinin belirlenmesi ve bu etkide örgüt ikliminin aracı rolünün saptanması	Kamu kurum çalışanları	1087	Anket	Örgütsel Özdeşleşme	Örgüt İklimi

Çizelge 6. Yengeç Sepeti İle İlgili Gerçekleştirilen Makale ve Tezlerde Ulaşılan Sonuçlar

	Yazar	Türü	Elde Edilen Sonuçlar/Ulaşılan Çıktılar
1	Aydın, G. Z. & Oğuzhan, G.	Makale	• Benmerkezcilik, kıskançlık ve hakkaniyetin olmaması yengeç zihniyeti davranışına temel oluşturmaktadır. • Örgütlerde yengeç zihniyeti düşünce tarzının bulunması huzurlu çalışma ortamını, ekip çalışmasını ve verimliliği etkileyebilmekte, işyeri kaynaklı stresi artırabilmektedir.
2	Çavuş, B., & Sarpkaya, R.	Makale	• Geliştirilen "okullarda yengeç zihniyeti ölçeği", geçerli ve güvenilir bir ölçektir.
3	Fettahlıoğlu, Ö. O. & Alkış Dedeoğlu A.	Makale	• Geliştirilen "yengeç sepeti sendromu ölçeği", geçerli ve güvenilir bir ölçektir.
4	Özkan, O. S., Üzüm, B. & Gülbahar, Y.	Makale	• Yengeç sendromu, yenilikçi davranışı negatif olarak yordamaktadır. • Algılanan örgütsel destek, yengeç sendromu ile yenilikçi davranışlar arasındaki ilişkide aracılık etkisine sahiptir.
5	Ağralı-Ermiş, S. & Akyol, G.	Makale	• Yengeç sepeti sendrom düzeyi arttıkça akademisyenlerin örgütsel bağlılık algı düzeyleri düşmektedir.
6	Üzüm, B. & Özkan, O. S.	Makale	• Bilge liderlik yengeç sendromu üzerinde negatif yönde etkilidir.
7	Yeşilkuş, F., Özbozkurt, O. B. & Sezal, N.	Makale	• Yengeç sepeti davranışına maruz kalan akademisyenlerin, akademisyenliğe yabancılaşma düzeyleri artmaktadır.
8	Altıntaş, M. & Topçu, T.	Makale	• Kamu çalışanları arasında yengeç sepeti sendromu genel olarak yaygındır. Bu nedenle çalışanlar kurumlarda arkadaşlık ilişkilerinden uzaklaşmakta, fakat devlet memuru olmaları sebebiyle mevcut işlerinden ayrılmak istememektedirler. • Özellikle terfi imkânı olan kuruluşlarda yengeç sepeti sendromuna sıklıkla rastlanmaktadır.
9	Ok, S. & Toplaoğlu, C.	Makale	• Yiyecek içecek işletmelerinde çalışanlar arasında yengeç sepeti sendromu yaygındır. Bu nedenle çalışanların iş ortamlarında gerginlik, moral bozukluğu, motivasyon düşüklüğü, iş birliği ve dayanışma eksikliği yaratma, yeni fikirlerin ortaya çıkmasını engelleme, gelişim fırsatlarının kaybolması, iş akışında aksamalar, güven eksikliği ve verimliliğin düşmesi gibi sonuçlar oluşmaktadır.
10	Efe Sayan, N. & Altuntaş, S.	Makale	• Yengeç sepeti sendromu algısı akademisyen hemşirelerde, cinsiyet, çalışılan üniversite türü, çalışılan anabilim dalı, unvan, idari göreve sahip olma, idari görev türü ve başka bir üniversitede çalışma isteğine göre değişmektedir.
11	Ece, S.	Makale	• Yengeç sepeti olgusu, toplumda yaygın olan kültürden (kolektif veya bireyci) bağımsızdır.
12	Durmuş, Ş. & Özyılmaz, A. F.	Makale	• A tipi kişilik özelliği, yengeç sepeti sendromu üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkiye sahiptir. • Çalışanların A tipi kişilik özelliği ve yengeç sepeti sendromu davranışlarına ilişkin görüşleri cinsiyet ve yaş grupları açısından farklılık göstermektedir.
13	Karakılıç, N. Y.	Makale	• Klan kültürü boyutu, yengeç zihniyeti bilişsel boyutu üzerinde etkilidir. • Piyasa kültürü ve hiyerarşi kültürü, yengeç zihniyetinin duygusal ve davranışsal boyutu üzerinde etkilidir. • Cinsiyet, medeni durum, unvan ve kıdem örgüt kültürünün yengeç zihniyetine etkisinde anlamlı bir farklılık oluşturmaktadır.
14	Molu, B., Yıldırım Keskin, A. & Şentürk, S.	Makale	• İşyerinde rekabet, kıskançlık ve kızgınlık nedeniyle yengeç zihniyetine maruz kalan çalışanlarda fizyolojik, duygusal ve sosyal sorunlar baş gösterebilmektedir.

15	Alkış Dedeoğlu, A.	Tez	• Geliştirilen "yengeç sepeti sendromu ölçeği", geçerli ve güvenilir bir ölçektir.
16	Çavuş, B.	Tez	• Katılımcıların "yengeç sepeti" olgusuna ilişkin algı düzeyleri yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu ve lise türü (genel-meslek) değişkenine göre anlamlı bir fark göstermezken; branş, mesleki kıdem, görev yaptığı okuldaki çalışma süresi ve okul türü (resmi-özel) değişkenlerine göre ise anlamlı bir farklılık göstermektedir.
17	Uçan Özcan, S.	Tez	• Algılanan yengeç sepeti sendromu ile örgütsel sinizm arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur.
18	Ünalan, Y.	Tez	• Ortaokul öğretmenlerinin yengeç sepeti sendromuna ilişkin algı düzeyleri yaş, cinsiyet, medeni durum, mesleki kıdem, görev yapmakta olduğu kurumdaki çalışma süresi değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermezken; eğitim durumu ve branş değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. • Yengeç sepeti sendromu mesleki, duygusal, sosyal ve örgütsel istenmeyen sonuçlar üretmektedir.
19	Alacan, E.	Tez	• Meslekte yükselmek isteyen öğretim üyeleri, yengeç sepeti zihniyetine sahip meslektaşları ile karşılaşmaktadırlar. • Yengeç sepeti sendromu ile karşılaşmak öğretim üyelerinin kişisel ve psikososyal gelişimlerini, mesleki verimlerini ve kariyer gelişimlerini olumsuz etkilemektedir.
20	Şahin, M.	Tez	• Yengeç sepeti sendromu ile örgütsel özdeşleşme arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. • Yengeç sepeti sendromu ile örgütsel özdeşleşme arasındaki ilişkide örgüt ikliminin aracı etkisi anlamlı değildir.

3. TARTIŞMA VE SONUÇ

Yengeç sepeti zihniyeti üzerinde Türkiye kaynaklı gerçekleştirilen akademik çalışmalara dair sistematik bir analiz yapılması amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada Mayıs 2025 tarihinde Google Scholar, YÖK tez merkezi ve Dergipark üzerinde taramalar gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın temel çerçevesi ve amacı doğrultusunda belirlenen dâhil etme/dışlama kriterleri neticesinde toplamda 27 çalışmadan oluşan bir örneklem üzerinde analizler yapılmıştır. Analizler sonucunda elde edilen çıktılar, yengeç sepeti kavramı üzerinde henüz derin bir bilgi birikimi olmadığı sonucuna vurgu yapmaktadır.

Genel itibariyle değerlendirildiğinde konunun açıklanması amacıyla gerçekleştirilen derleme çalışmaları kitap bölümü olarak kaleme alınmıştır. Kavramın henüz yeni olması ve Türkiye bağlamının sahip olduğu nitelikler özelinde değerlendirildiğinde, kavramın ölçülmesine yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçek yaratma çabası bu nedenle son derece kıymetlidir. Bu çabanın karşılığında gerek yüksek lisans gerekse doktora seviyesinde ölçek geliştirmeye yönelik iki farklı tezin ele alındığı görülmektedir. Yazarlar sonrasında bu çalışmalarını makale formatında da düzenleyerek ilgi grupları ile paylaşmışlardır. Bu çalışmalar kapsamında ulaşılan geçerli ve güvenilir ölçeklerin varlığı, kavramın Türkiye bağlamında çalışılması noktasında akademisyenlerin önünü açan bir girişim olarak değerlendirilmektedir.

Üretilen çalışmaların sonuçları açısından değerlendirildiğinde aykırı sonuçlar elde edilmediği görülmektedir. Öne çıkan bulgulardan ilki farklı sektörlerde yengeç zihniyetine sahip çalışanların varlığıdır. Kamu sektörü çalışanları, yiyecek içecek işletmeleri çalışanları ve akademisyenler gibi değişik örneklemler üzerinde gerçekleştirilen çalışmalar bunu doğrulamaktır. Bir diğer genellenebilir nokta yengeç sepeti zihniyetine maruz kalınan çalışma ortamlarında mutsuzluk ve stresin arttığı, iş verimi, ekiple çalışma ve işbirliğinde azalmaların yaşandığı ve karşılaşılan durumun gerek psikolojik, gerekse mesleki açıdan olumsuz sonuçlar doğurduğu yönündedir. Bu noktada yengeç sepeti davranışının yenilikçi fikirlerin oluşumu üzerindeki olumsuz etkisi de bir diğer kritik sonuçtur. Bu sonuç, yengeç sepeti zihniyetinin sadece birey açısından değil, örgüt açısından da istenmeyen sonuçlar doğuracağını kanıtlar niteliktedir. Benzer şekilde örgütsel bağlılık ve işe yabancılaşma düzeyleri üzerindeki olumsuz etkileri hem birey hem de örgüt açısından negatif sonuçların doğmasına sebebiyet verebilecektir.

Bir diğer öne çıkan sonuç kültürle ilişkili çalışmalarda elde edilmiştir. Yengeç sepeti zihniyetinin toplumda yaygın olan kültürden bağımsız olduğu sonucu son derece dikkat çekici olmakla birlikte genellenebilmesi açısından bu konuda farklı çalışmaların yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Her ne kadar toplumda baskın olan kültürel öğelerin etkisiz olduğu sonucuna ulaşılsa da örgüt içerisindeki kültür açısından gerçekleştirilen çalışmada farklı bir sonuca ulaşılması, örgüt kültürü toplumsal kültüre göre daha önemli bir kriter midir sorusunu akıllara getirmektedir. Özellikle örgüt düzeyinde gerçekleştirilen bu çalışma (Karakılıç, 2024) bir örgütün kültürünü oluşturmaya yardımcı olan değerlerin oluşumunda rol oynayan örgüt yönetiminin benimsediği davranış biçimlerinin yengeç zihniyetini destekleyebileceğini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Üzüm ve Özkan (2024) tarafından gerçekleştirilen çalışma da bilge liderliğin yengeç zihniyeti üzerindeki olumsuz etkisine ışık tutmaktadır. Söz konusu iki çalışma birlikte değerlendirildiğinde yönetim şekli ve liderlik davranışlarının yengeç sepeti zihniyetinin oluşmasını önleyici bir etkiye sahip olabileceğini söylemek mümkün gözükmektedir. Fakat yine de genelleme yapılabilmesi adına bu hususta çalışmaların artırılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Örgütsel davranış yazını, bireylerin karşılaşabileceği olumsuz davranışları ifade etmek için kullanılan pek çok metafora sahiptir. Yengeç sepeti ise bu metaforların en güncel olanlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma ile hem bu güncel metafora dikkat çekilmesi hem de nispeten yeni olan bu kavrama dair gerçekleştirilen çalışmaların betimleyici bir analizinin yapılmasına çalışılmıştır. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen analizlerin ve

yapılan tespitlerin özellikle kavramın işlenmesini ve pratikte karşılaşılabilecek olumsuzlukların giderilmesinde kullanılacak sonuçların üretilmesini sağlayacak akademik gelişime katkı sunacağı düşünülmektedir. Kavrama dair gerçekleştirilecek akademik çalışmaların artırılması, kavramın yönetilmesinde yüksek düzeyde fayda sağlayacaktır. Bu çalışma kapsamında karşılaşılan en temel kısıt kavramın yeni olması nedeniyle erişilebilen çalışma sayısının az olmasıdır. Bu kısıt esasen çalışmanın ilgi çekici yönüne de katkı sağlamaktadır çünkü yeni bir kavramın şekillenmesine ışık tutabilmek çalışmanın esas kaygısını oluşturmaktadır. Henüz hakkında geniş bir literatürün olmaması, incelenen çalışmaların sonuçlarından yola çıkılarak bazı genellemeler yapılmasının önüne geçmektedir. Gelecek çalışmalarda özellikle kültürler ve ülkeler arası farklılıkların çalışılması, farklı değişkenlerin etkileşimlerinin irdelenmesi ve kavramın teorik bir çerçeveye oturtulması açısından farklı teorilerin bakış açılarından değerlendirilmesi, kavramın anlaşılması ve derinleştirilmesinde önemli katkılar sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

Alkış-Dedeoğlu, A. *Çalışma Hayatında Yengeç Sepeti Sendromuna Yönelik Ölçek Geliştirme*, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2021.

Ayar, M. Yengeç Sepeti Sendromu, içinde *Örgütsel Davranış Güncel Konular*, Y. Gülbahar (Ed.), Özgür Yayınları, Gaziantep, 2023.

Bayram, Y. (2019). Yengeç Sepeti Sendromu. https://medium.com/@ycelbayram/kumsalda-yürüyen-bir-adam-avlanan-balıkçıya-yaklaştığında-kova-içerisindeki-yakalanmış-yengeçleri-30b3b4f3fec8. (Erişim Tarihi: 20.11.2025)

Bulloch, H.C.M. Concerning Constructions of Self and Other: Auto-Racism and Imagining Amerika in the Christian Philippines. Anthropological Forum, 23(3), 2013.

Caples, C. (2016). Does The "Crabs in a Bucket Syndrome" Still Exist?. https://medium.com/@CEOCaples/does-the-crabs-in-a-bucket-syndrome-still-exist-written-by-derrick-ceo-caples-4b823b2297ff. (Erişim Tarihi: 20.11.2025)

Fettahlıoğlu, Ö.O. ve Alkış-Dedeoğlu, A. Yengeç Sepeti Sendromu ve Ölçek Geliştirme Çalışması. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 14(77), 2021.

Karakılıç, N.Y. Does Crab Mentality in Universities Draw Strength from Organizational Culture? "If I Can't Do It, You Can't Do It Either!". Yükseköğretim Dergisi, 15(1), 2024.

Ok, S. ve Topaloğlu, C. Yiyecek İçecek İşletmelerinde Çalışanların Yengeç Sepeti Sendromuna İlişkin Görüşlerinin Analizi. Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel, 7(4), 2024.

Thompson, M. The Cultural Construction of Nature and the Natural Destruction of Culture, Working Paper, 1984.

Turan, M.F. Yengeç Sendromu: "Sosyal Kimlik Teorisi" ve Hofstede'nin "Kültür Boyutları Teorisiyle" Açıklanabilir Mi? Üniversite Örneği. Örgütsel Davranış Çalışmaları Dergisi, 3(1), 2023.

Özdemir, Y. ve Üzüm, B. Yengeç Sendromu, içinde *Olumsuz Boyutlarıyla Örgütsel Davranış,* E. Kaygın ve G. Kosa (Eds.), Eğitim Yayınevi, Konya, 2019.

Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P.M., Boutron, I., Hoffmann, T.C., Mulrow, C. D., Shamseer, L., Tetzlaff, J.M., Akl, E.A., Brennan, S.E., Chou, R., Glanville, J., Grimshaw, J., Hrobjartsson, A., Lalu, M.M., Li, T., Loder, E.W., Mayo-Wilson, E., McDonald, S., ... Moher, D. The PRISMA 2020 Statement: An Updated Guideline for Reporting Systematic Reviews. The Bmj, 372, 2021.

Pegues, D.M.A. *Professional and Petty: An Investigation Into the Social and Individual Conditions That Promote Instigated Acts of Workplace Incivility Between Black Professionals*, Doktora Tezi, Columbia University, 2018.

Üzüm, B. ve Özkan, O.S. An Empirical Research on the Antecedents of Psychological Ownership: Wise Leadership and the Crab Syndrome. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26(1), 2024.

DİJİTAL İKİZ KENTLER: VERİ TABANLI KENTSEL YÖNETİŞİMDE GELİNEN SON DURAK

Doç. Dr. Sinem ŞAHNAGİL
Balıkesir Üniversitesi/İİBF
sinem.sahnagil@balikesir.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-0920-6948

ÖZET

Dijital dönüşümün giderek daha fazla hakimiyet kazandığı günümüzde, kamu yönetiminin her alanında karar alma süreçleri yeniden şekillenmekte, bu durum doğal olarak kent yönetişimine de yansımaktadır. Akıllı kent olgusu ile kendisini gösteren dijital dönüşüm ilk aşamada coğrafi bilgi sistemleri, sensör uygulamaları gibi teknoloji odaklı bir gelişim gösterirken, süreç içerisinde kentsel ihtiyaçlara odaklanarak insanı önceleyen bir boyut kazanmıştır. Nesnelerin interneti, blokzincir, yapay zekâ gibi yeni nesil teknolojilerin aktif olarak rol oynadığı yeni süreçte akıllı kentler için yenilikçi ve sürdürülebilir çözümler üretmenin yeni yöntemi "dijital ikiz" teknolojisi olmuştur. Kentlerin fiziksel ve sosyal yapısının dijital ortama aktarılmasıyla oluşturulan dijital ikiz kent, bir kentin gerçek zamanlı verilerle güncellenen sanal bir kopyası olarak afet planlamasından trafik yönetimine, enerji kullanımından hizmet koordinasyonuna kadar geniş bir perspektifte tanımlanan kentsel problemlerin çözümünde etkili bir model olarak kullanılmaya başlanmıştır. Teknolojinin sorun çözücü boyutu ile şehir yönetimine entegrasyonunu temel alan dijital ikiz kentler, yönetişim anlayışını daha veri temelli, katılımcı ve şeffaf hale getiren bir altyapı sunma iddiası taşımaktadır. Bu kapsamda çalışmanın amacı dijital ikiz kent yaklaşımının gelişim sürecini Türkiye özelinde ele alarak avantaj ve dezavantajlarını değerlendirmek, kullanım alanlarına göre dijital ikiz kentlerin yönetişim perspektifini ele almaktır. Buradan hareketle çalışmada dijital ikiz kentlerin Türkiye'de henüz deneyim aşamasında olduğu tespit edilmiş, sağlıklı bir entegrasyon için çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Dijital İkiz, Akıllı Kent, Dijital İkiz Kent

DIGITAL TWIN CITIES: THE FINAL STOP IN DATA-DRIVEN URBAN GOVERNANCE

SUMMARY

In today's world, where digital transformation is becoming increasingly dominant, decision-making processes are being reshaped in every area of public administration, and this naturally reflects on urban governance. The digital transformation manifested by the concept of smart cities initially focused on technology-driven developments such as geographic information systems and sensor applications. However, over time, it has evolved to prioritize human needs by focusing on urban requirements. In this new process, where new generation technologies such as the Internet of Things, blockchain, and artificial intelligence play an active role, the

new method for producing innovative and sustainable solutions for smart cities has become ‘digital twin’ technology. The digital twin city, created by transferring the physical and social structure of cities into a digital environment, has begun to be used as an effective model in solving urban problems defined from a broad perspective, ranging from disaster planning to traffic management, energy use to service coordination, as a virtual copy of a city that is updated with real-time data. Digital twin cities, which are based on integrating technology's problem-solving dimension into city management, claim to provide an infrastructure that makes governance more data-driven, participatory and transparent. Within this scope, the aim of the study is to evaluate the advantages and disadvantages of the digital twin city approach by examining its development process specifically in Türkiye, and to address the governance perspective of digital twin cities according to their areas of use. Based on this, the study found that digital twin cities are still in the experimental phase in Türkiye and made various recommendations for healthy integration.

Keywords: Digitalization, Digital Twin, Smart City, Digital Twin City

GİRİŞ

Dijital teknolojilerin yaşamın hemen her alanına sirayet etmeye başladığı günümüzde, yönetim mekanizması da yeni nesil bir yapılanma içerisine girmiş, yönetim ve iletişim ağını teknoloji ile uyumlu şekilde geliştirmeye başlamıştır. Yönetim mantığında ve mekanizmasında meydana gelen dijitalleşme doğal olarak vatandaşlardan sivil toplum örgütlerine, özel sektörden kamu kurumlarına kadar geniş perspektifte konumlanan iletişim ve etkileşim kanallarını da şekillendirmiş, bu kanallar elektronik ortama taşınmış, mevcut bürokratik uygulamalar revize edilmeye başlanarak kamu yönetiminin dönüşümüne süreklilik kazandırılmaya çalışılmıştır. Dijital çağ yönetişimi olarak adlandırılan, yeni fikirler ve reformların ortaya çıkmasıyla karakterize edilen bu dönem, bilgi teknolojilerinde meydana gelen değişikliklerin kamu yönetimindeki dönüşüme yönelik yansımasını ortaya koymaktadır. İhtiyaç temelli bir bütünselliği dijitalleşme ile birleştiren bir yapıya sahip olan dijital çağ yönetişimi, bilgi iletişim teknolojilerinden sağlanan olası tüm avantajların mümkün olan her iş modeline entegre edilmesini öncelemektedir (Dunleavy vd., 2005). Söz konusu yönetişim mantığı, insan müdahalesi gerektirmeyen sıfır dokunuş teknolojileri üzerine şekillenen otomasyon sistemlerinden hizmet sunumunda fazladan aşamaların kaldırılmasına dayanan radikal araçsızlaştırmaya kadar birçok yaklaşımı yönetim sürecine uyarlayan yeni bir bakış açısını hayata geçirmeye çalışmaktadır (Margetts ve Dunleavy, 2013). Bu kapsamda dijital ikiz kent de kamusal hizmet sunumunda karşılaşılan problemlerin en aza indirilerek etkin ve verimli hizmet sunumunu sağlamak amacıyla dijitalleşmenin bir ürünü olarak yaygınlaşmaya başlayan yeni nesil bir kavram olarak öne çıkmaktadır.

Dijital ikiz, fiziksel bir nesnenin sanal bir kopyası olarak, veriyi fiziksel varlıkla bütünleştirmekte, davranışı simüle ederek eylemleri takip etmek için fiziksel nesneden aktarılan gerçek zamanlı verileri kullanmaktadır. İnsan müdahalesine ihtiyaç duyulmadan fiziksel nesneler üzerinde kontrol imkânı veren dijital ikiz, oluşturulan dijital kopya sayesinde fiziksel nesnenin durumunun ve mevcut ilerlemesinin dinamik şekilde takip edilebilmesini sağlamaktadır. Sunmuş olduğu avantajlardan dolayı kullanım alanı giderek genişleyen dijital ikiz teknolojisinin önemli bir rol üstlendiği alanlardan birisi de kent modellemeleri olmuştur.

Bu kapsamda çalışmada öncelikle kullanım alanları başta olmak üzere avantajları ve dezavantajları ile dijital ikiz kavramı ele alınmış, sonrasında kavramın Türkiye'deki gelişimi özelinde yönetişim anlayışında meydana gelen veri temelli ve katılımcı dönüşüm süreci incelenmiştir.

1. AKILLI KENTLERİN ÖNEMLİ BİR UZANTISI: DİJİTAL İKİZ KENTLER

Genel olarak vatandaş odaklı bir yaklaşımla sürdürülebilir, refah seviyesi yüksek ve katılımcı hizmet sunabilme amacı üzerine şekillenen akıllı kent kavramı, sayısal ve beşerî sistemlere sahip bir yapı olarak tanımlanmaktadır (İngiliz Standartları Enstitüsü, 2014). Geleneksel hizmetlerin ve ağ yapılarının teknoloji aracılığıyla kentlere fayda sağlayacak şekilde yapılandırıldığı akıllı kentlerde teknoloji vurgusu önemli bir değer taşımaktadır (Avrupa Komisyonu, 2022). Vatandaşlara yönelik etkili, kaliteli ve hızlı kamusal hizmet sunma tasarımı olarak akıllı kent kavramı, kentte karşılaşılan sorunlara yenilikçi çözümler arayan ve yönetişim mantığını önceleyen bir yapı arz etmektedir. Özellikle yerelde vatandaş, belediye, devlet ve özel sektör arasında daha çok elektronik ortama taşınan bir etkileşim ağı kuran akıllı kent (Yıldız, 2019; Karasoy ve Babaoğlu, 2020; OECD, 2020), dijital teknolojilerin sunmuş olduğu tüm imkanlardan en üst seviyede yararlanarak yönetsel bir sistem oluşturmaktadır. Nesnelerin interneti, coğrafi bilgi sistemleri, e-belediye uygulamaları, dijital ikiz gibi teknolojilerle kentle alakalı gerçek zamanlı verilerin toplandığı akıllı kent tasarımında, kentin her bölgesine ve problemine yönelik birçok veri merkezde toplanmakta ve büyük bir veri seti oluşturulmaktadır. Akıllı teknolojiler aracılığıyla işlenen söz konusu veriler bir yandan karar alıcılar için daha kaliteli alternatif yöntemler sunarken diğer yandan bilginin oluşturulması yoluyla karmaşık problemlerin çözümünde ve performans ölçümlerinde kullanılmaktadır. Diğer bir deyişle akıllı kentlerde kamu hizmetleri veri temelli ve uzaktan idare edilebilir olmaktadır (Memiş, 2017; Aslan ve Bulut, 2023). Söz konusu yapının işlevsel bir uzantısını ise dijital ikiz teknolojisi oluşturmaktadır.

1.1. Genel Özellikleri ile Dijital İkiz Kent

Veri toplama ve işleme teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte fiziksel ve sanal dünyalar arasında kurulan bağ, dijital ikiz teknolojilerindeki gelişmelerin kapısını aralamıştır. Sürecin başlangıcı 1970'lerde NASA tarafından yapılan çalışmalara kadar götürülebilse de dijital ikiz kavramı ilk kez 1991 yılında David Gelernter tarafından Mirror Worlds adlı kitabında kullanılmıştır. Dijital ikizin bir model olarak tanıtılması ise ilk kez 2002 yılında Michael Grieves tarafından Michigan'da düzenlenen "Ürün Yaşam Döngüsü Yönetimi (PLM) (Product Lifecycle Management)" konulu bir konferansta gerçekleşmiştir (Grieves, 2014; Grieves ve Vickers, 2017; Eren, 2024). Genel bir ifadeyle fiziksel ortamda yer alan bir nesnenin, sürecin veya sistemin sanal ortamda bir kopyasını anlatan dijital ikiz kavramı, gerçek zamanlı veya sabit aralıklarla güncellenen verilerin beslediği bir sistemi ifade etmektedir. Fiziksel varlığın tüm özellikleriyle, davranış kalıplarıyla ve performansıyla dijital ortama yansıtıldığı dijital ikiz kavramı sadece pasif bir 3D model olmanın ötesinde sürekli veri akışının gerçekleştiği ve bu sayede dinamik ve canlı özelliklere sahip bir yapıyı oluşturmaktadır. Yapay zekâ cihazları başta olmak üzere sensörlerden, kameralardan ve diğer veri kaynaklarından istikrarlı şekilde veri toplayan, işleyen ve bu yolla sanal ortamını sürekli güncel tutan bir model olarak dijital ikiz, böylece fiziksel varlıktaki değişimlerin anlık olarak sanal kopyaya aktarılmasını sağlamakta,

bu kopya üzerinde yapılan analiz, simülasyon, erken uyarı, anormallik algılama ve optimizasyon çalışmaları ile fiziksel varlığa ilişkin analize dayalı tahminler sunulmasına imkan tanımaktadır (Şenyurdusev, 2024; Grieves ve Vickers, 2017; Miskinis, 2018; Kaur vd., 2020; Segovia ve Garcia Alfaro, 2022). Akıllı sensörler ve nesnelerin interneti (IoT) ile fiziksel ortamdan alınan tam zamanlı verilerin dijital ikize giriş olarak kabul edildiği süreçte, fiziksel ortamdan çekilen veriler değiştikçe analiz sonuçları da değişiklik göstermektedir (Thinktech, 2019). Ürün yaşam döngüsünün bir simülasyonunu oluşturan dijital ikiz teknolojisi, süreç olarak incelendiğinde izleme ve geliştirme, ürün odaklı incelendiğinde ise yenilik yapma ve kopyasını oluşturma işlevlerini hayata geçirmektedir. Bu kapsamda dijital ikiz veriden model desteğine, doğrulama haritasından akıllı karar vermeye kadar birçok unsuru bünyesinde barındırarak etkin bir iş birliği, düşük maliyetle çalışma ve rasyonel karar süreçlerine destek verme gibi fonksiyonları beraberinde getirmektedir (Caprari vd., 2022; Masoumi vd., 2023). Çok çeşitli hizmet alanında giderek yaygınlaşan dijital ikiz teknolojisi ile ilgili küresel beklentiler de söz konusu teknolojinin önemini gözler önüne sermektedir. Örneğin Grand View Research Inc.'in yeni bir çalışmasına göre, küresel dijital ikiz pazar büyüklüğünün 2030 yılına kadar 155,84 milyar dolara ulaşması ve 2025'ten 2030'a kadar %34,2 yıllık büyüme oranı kaydetmesi öngörülmektedir (Grand View Research, 2025). Dünya genelinde hizmet sektörlerinde yükselen değer olma yolundaki söz konusu teknolojinin kentsel ölçekte kullanılması ise dijital ikiz kent kavramını doğurmuştur.

Genel olarak sağlık, savunma, havacılık, üretim, enerji, taşımacılık gibi alanlarda öne çıkan dijital ikiz teknolojisi üzerine yapılandırılan dijital ikiz kent kavramı, yenilikçi veri toplama, analiz etme ve modellemeyi temel alan dijitalleşme sürecinin kentsel mekandaki yansımasını oluşturmaktadır. Veri yönetimi, durumsal farkındalık, görselleştirme, planlama ve tahmin, entegrasyon ve iş birliği şeklinde beş temel başlık etrafında şekillenen dijital ikiz kent (Thinktech, 2019; Shahat vd., 2021), kent kapsamında önemli hizmet alanları olarak öne çıkan afet yönetimi, çevre koruma, trafik yönetimi, enerji kullanımı gibi alanlar başta olmak üzere geniş perspektifte gerçek zamanlı karar desteği sağlamaktadır. Bu kapsamda trafik sorunlarına çözüm bulabilmek adına trafik akışını simüle etmek[1], sel ve deprem gibi doğal afetlerin simülasyonu ile risk altındaki bölgeleri belirleyerek acil durum planlarını geliştirmek[2], bina ve

[1] Örneğin ABD'nin Tennessee eyaletine bağlı olan Chattanooga kentinde Oak Ridge ve Ulusal Yenilenebilir Enerji Laboratuvarı'ndaki araştırmacılar tarafından yapılan bir çalışma ile trafik sıkışıklığını öngören ve hafifletmeyi amaçlayan bir dijital ikiz oluşturulmuş, hesaplamalı kentsel birimler araştırma birimi lideri Jibo Sanyal projenin teknik ve stratejik yöneticiliğini üstlenmiştir. Proje kapsamında trafik kameraları başta olmak üzere radar dedektörleri, hava durumu istasyonları, 911 verileri gibi 500 farklı kaynaktan elde edilen veriler ve bilgiler Chattanooga'nın dijital ikizine aktarılmış, sanal olarak dijital ikizde yapılan trafik sıkışıklığı deneyleri ile trafik akışında %30'a kadar iyileşme sağlanmış, yüksek oranda enerji verimliliği elde edilmiştir (Solomon, 2021).

[2] Örneğin Japonya doğal afetlerin sıklıkla yaşandığı bir ülke olarak akıllı kent planlamalarında dijital ikiz kent modelinden faydalanan ülkelerin başında gelmektedir. Özellikle ülke genelinde inşaat alanlarının tespiti ve bu alanlara yönelik verilerin toplanması dijital ikiz teknolojisi ile gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda Altyapı ve Ulaştırma Bakanlığı tarafından "PLATEAU" projesi hayata geçirilmiştir. Kentin geleceğini planlayan projede yerel yönetimler başta olmak üzere özel işletmeleri, kent planlamacıları, akademik personel ve araştırmacılar yer

altyapı modellemeleri ile enerji tüketimini kontrol altına alarak enerji verimliliği sağlamak, güneş ve rüzgâr enerjisi gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının potansiyelini güçlendirecek modellemeler tasarlamak,[3] olası afetlerde güvenli bölgelerin tespitini sağlamak, hava kalitesinden gürültü kirliliği ve yeşil alanların dağılımına kadar çevresel faktörleri analiz ederek halk sağlığı üzerindeki etkilerini ortaya koymak, su kaynaklarının verimli kullanılması amacıyla su tüketimi ve atık su yönetimini modellemek, sanal turlar ile tarihi ve turistik bölgeleri yönetmek gibi faaliyetler dijital ikiz kentin hizmet alanlarında nasıl yansıma bulduğuna dair örneklerden sadece birkaçını oluşturmaktadır (Babaoğlu, 2020; Eren, 2024; Babaoğlu ve Memiş, 2024). Hayata geçirilecek olan kentsel proje ve dönüşüm çalışmalarının etkilerini ve potansiyelini önceden görmeye imkân sağlayan dijital ikiz kent, planlama sürecine verimlilik kazandırmaktadır.

Bu kapsamda bir 3D kent modelinin dijital ikiz özellikleri kazanabilmesi için içinde sürekli olarak alınan sensör verileri veya düzenli şekilde güncellenen verilerle beslenen bir yapı olarak tasarlanması gerekliliği önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Aksi halde sistem, kentin belirli bir zamandaki modellenmiş görünümünü yansıtmaktan öteye gitmeyecek, dijital ikiz teknolojisinin avantajları tam anlamıyla ortaya çıkamayacaktır. Diğer bir deyişle dijital ikiz her ne kadar kopyalama, simülasyon gibi kavramlarla açıklanmaya çalışılsa da bunların daha ileri seviyelerini ifade etmekte, dijital ikizde nesne kendi özelinde karar verebilme özelliğine sahip olmakta ve kendini yönetebilmektedir. Dolayısıyla dijital ikizler, bir kentin altyapısını ve kaynaklarını taklit eden 3D görselleri kullanmakta, kentteki yapıları, yolları, yeşil alanları ve diğer önemli unsurları içererek gerçek zamanlı verilerle trafik akışı, enerji tüketimi, su kullanımı ve hava kalitesi gibi kent özelliklerini taklit etmektedir (Boschert ve Rosen, 2016; Christy, 2017; Şenyurdusev, 2024).

1.2. Avantaj ve Dezavantajları ile Dijital İkiz Kent

Akıllı kentlerin tüm paydaşları içine alan bir bakış açısıyla ve bilgi iletişim teknolojileri üzerine şekillenen yapısının bir çıktısı olarak dijital ikiz kent, sağlamış olduğu önceden tahmin

almakta, dijital teknoloji destekleri doğrultusunda sosyal ve bölgesel problemlerin çözümü için iş birliği sağlanmaktadır. 3D bir dijital ikiz modeli ile yapay zekâ uygulamalarından yararlanılan projede Toplum 5.0'ın temellerine atıfta bulunulmaktadır (Indigo, 2024). Bu kapsamda Tokyo'da gerçekleştirilen dijital ikiz çalışmaları ile 23 bölgenin tamamını önceden kapsayan bir 3D şehir modeli kurulmuş, çeşitli kentsel aktivite verileri söz konusu 3D kent modeline aktarılarak kent simülasyonu oluşturulmuş ve afet önleme çalışmalarında kullanılmıştır (Obi ve Iwasaki, 2021). Yine tayfun, deprem, sel gibi birçok yüksek etkili afetle mücadele eden Japonya'nın Kumamoto kentinde yerel yöneticiler ve One Concern Kuruluşu iş birliğinde doğal afet senaryoları modelleyen dijital ikiz uygulaması geliştirilmiş, kentin yerel verileri sisteme entegre edilerek risk tahminleri yapılmıştır. Proaktif önlemlere imkân sağlayan söz konusu sistem neticesinde örneğin beklenmedik düzeyde yaşanan yoğun yağış sırasında nehir seviyeleri başarıyla tahmin edilmiş, Japonya'nın iklim risklerinin daha iyi yönetilebilmesi ve yerel yönetimlerin gerekli iyileştirme çalışmalarında zaman kazanması sağlanmıştır (Landvault ve Moates, 2024).

[3] Örneğin Meksika'da yerel yönetimler enerji santrallerindeki türbinler için dijital ikiz çalışması gerçekleştirmiş, bu uygulama ile dijital ikizde türbinlerin aksaklıkları ve kesiklikleri gözlemlenmiş ve uygulama sonrasında 10 milyon $'dan fazla tasarruf sağlanmıştır (Kumaş ve Erol, 2021).

edilebilirlik özelliği ile birçok faydayı da beraberinde getirmektedir. Bu kapsamda dijital ikiz teknolojisi ile hayata geçirilmesi planlanan eylemlerin önceden çıktısı alınabilmekte, böylece zamandan ve maddi kayıplardan büyük ölçüde tasarruf edilmektedir. Zira dijital ikiz kent, gerçek dünyada maliyetli ve zor bir şekilde test edilen kompleks ürünlerden elde ettiği verilerle bir kopya oluşturmakta, böylece ürünün fiziksel dünyaya sunulmadan önce kolaylıkla denenmesini sağlamaktadır. Ortaya çıkan verilerin var olan nesnelerin mevcut durumunu analiz etmesi ise doğru ve güvenilir adımların atılmasını sağlamaktadır. Gerçek zamanlı veri toplamak ve analiz etmek için uygun bir alt yapı oluşturan dijital ikiz, varlıkların sanal modellerinden hareketle fiziksel ürünün gerek mevcut durumunu gerekse ilerlemesini dinamik bir şekilde izleme ve kalan ömrünü hesaplama fırsatı sunmaktadır. Bunun yanı sıra simülasyon, değerlendirme ve modelleme gibi sanal tekniklerin kullanıldığı dijital kopya, fiziksel ürünün kullanım ömrü tamamlansa dahi var olmaya devam etmektedir (Tao ve Qi, 2017; ThinkTech, 2019; Jones vd., 2020; Çalış Duman, 2021).

Kent planlamasından hizmete alınacak uygulamalar ve binaların kullanımına kadar her türlü unsurun etkin ve verimli bir yapıyla şekillendirilmesine yönelik hesaplamalar için uygun bir teknoloji sağlayan dijital ikizin bir diğer avantajı bu yolla kent yönetiminin etkin hizmet sunumuna katkı sağlamaktır. Kentlerin daha kolay yönetilmesini ve planlanmasını sağlayan dijital ikiz, yaşam kalitesinin artırılması için kullanılmakta, kamu kaynaklarını etkin şekilde kullanarak efektif olmayan yatırımların önüne geçmekte, kentsel işletme maliyetlerinin düşürülmesi açısından ise karar vericiler için kent yönetiminde yardımcı ve önemli bir rol üstlenmektedir (Aslan, 2024). Zira fiziksel ve sanal ortamların titizlikle haritalandırılması ve entegre edilmesini temel alan dijital ikiz teknolojisi, kentsel mal ve hizmetlerin üretimi, kentsel alanların kullanılması, hizmet sunumu gibi başlıklarda kent yöneticilerine sağlıklı ve rasyonel karar alma ve hareket etme fırsatı sunmakta, kente ait verilerin gerçek zamanlı olarak toplanması ve işlemleri karar verme süreçlerinin daha kısa sürede tamamlanmasına yardımcı olmaktadır. Diğer bir deyişle kent kapsamında planlanan bir değişikliğin dijital ortamda test edilerek olası müdahale senaryolarını ortaya koyan dijital ikiz, kentsel alan dinamiklerinin kolay ve hızlı şekilde anlaşılmasının yolunu açmaktadır (Deren vd., 2021; Deng vd., 2021; Eren, 2024). Bunun yanı sıra çevresel sistemlerin mevcut durumlarını değerlendirerek çözümler saptayan dijital ikiz teknolojisi, bu sayede kentlerin ekolojik açıdan da sürdürülebilirliğine fayda sağlamaktadır (Shahat vd., 2021). Dijital ikiz teknolojisinin bir diğer avantajı ise devlet ve vatandaş arasındaki etkileşimi kolaylaştıran yapısı ile ortaya çıkmaktadır.[4] Kentsel yönetişimi destekleyen bir yapıya sahip olan dijital ikiz kent, bünyesindeki simülasyon ortamı ile küresel ürün tasarımcılarından araştırma ve geliştirme gruplarına, mimarlardan mülk sahiplerine, vatandaşlardan müşterilere kadar geniş perspektifte bir paydaşın iş birliğine zemin hazırlamakta, söz konusu paydaşlara kent senaryolarını analiz etme yetkisi tanımaktadır (Abdeen ve Sepasgozar, 2021; Babaoğlu, 2024).

[4] Örneğin Zürih'te dijital ikiz teknolojisi kentsel mahallelerin kimliğini koruyarak vatandaş katılımının artırılması amacıyla kullanılırken (Shahat vd., 2021), Almanya'nın Herrenberg kentinde kentsel sistemdeki sorunları tespit ederek, olası etkileri simüle ederek planlamada katılımcı ve iş birlikçi bir yapıyı mümkün kılmak için kullanılmakta, açık erişimli verilere ve açık kaynak yazılımlara dayanan sistem, vatandaşlara bilgiye erişim gücünü geri vermektedir (Dembski vd., 2020).

Kullanmış olduğu veri teknolojisi ile gerek karar vericiler gerekse vatandaşlar için yönetimsel birçok avantaj sağlayan dijital ikiz kent, tam da bu noktada bazı dezavantajları da beraberinde getirmektedir. Zira dijital ikiz kentler gerçek, diğer bir deyişle fiziksel kentlerin işleyişini anlamak ve iyileştirme faaliyetleri yürütebilmek adına çok büyük miktarda veri toplamakta, veri yönetimi kentin dijital ikizinin ana temasını oluşturmakta ve dolayısıyla söz konusu verilerin boyutları bazı sorun alanları ortaya çıkarmaktadır. Bu kapsamda büyük boyutlu verilerin varlığı dijital kopyanın fiziksel kente entegre şekilde sürdürülmesini, veri toplanmasını ve yönetimini güçleştirmektedir (Chen vd., 2018; Shahat vd., 2021). Diğer bir deyişle kentsel alana yönelik verilerin büyük boyutlu olması ve fazlaca ayrıntıyı içermesi, çevresel unsurların modellenme çalışmalarının dışında kalmasına neden olabilmekte, sosyo ekonomik faaliyetleri görselleştirecek teknolojinin eksikliği durumunda ise dijital ikizin fiziksel kenti temsil etme yeteneği azalmaktadır (Yıkıcı, 2023). Verilerin büyüklüğünün yanı sıra topografik yapının karmaşıklığı, eski yapılarla yeni teknolojiler arasında oluşabilecek uyum sorunu, kentsel alana yönelik sosyal, ekonomik ve politik süreçler hakkındaki verilerin eksik olması, ileri teknolojinin bir ürünü olarak dijital ikiz uygulamasının yönetilmesi ve geliştirilmesi süreçlerini yürütecek nitelikli insan gücünün yeterli sayıda olmaması, kullanılan donanım ve yazılımların yüksek maliyetli oluşu, dijital ikiz teknolojisi ile oluşturulmuş bir uygulama sonucunda yaşanabilecek olası kayıpların yasal sorumluları hakkındaki belirsizlikler ve yasal süreçlerin belirlenmesi sorunu gibi hususla yine dijital ikiz kent uygulamasının dezavantajları arasında yer almaktadır (Chen vd., 2018; Aslan, 2024).

Temelinde insan müdahalesi olmadan fiziksel nesneden dijital ikize, dijital ikizden ise fiziksel nesneye iki yönlü otomatik bir veri akışı olan sistemde bu veriler bireylerin günlük yaşamlarına ait hassas bilgileri içermektedir. Bu durum dijital ikiz kentle ilgili diğer bir endişeyi ortaya çıkarmaktadır. Vatandaşların kendilerine ait verilerin yanlış kişiler elinde farklı amaçlarla kullanılabilme riski ile karşı karşıya olmaları, veri mahremiyeti ve veri gizliliğine yönelik endişeler bireylerin dijital ikiz teknolojisine olan güvenini olumsuz etkilemektedir. Zira kent yönetiminde insan faktörünün azaldığı ve karar verme süreçlerini belirli oranlarda otomatikleştiren söz konusu sistem, bazı kesimler için teknolojiye aşırı bağımlılığı temsil etmekte, bu durumun olası bir teknolojik arızada kaos yaratmaya uygun ortamı beraberinde getirdiği düşüncesini desteklemektedir. Bunun yanı sıra kentte yaşayan bütün bireylerin teknolojiye erişiminin aynı oranda olmaması, sınırlı erişime sahip kesimlerin dijital ikiz teknolojisinin getirdiği avantajlardan yeterli düzeyde yararlanamama riski bulundurduğu düşünülmekte, dolayısıyla bu durumun toplumsal adaletsizlik doğurabileceği ihtimalinin altı çizilmektedir (Shahat vd., 2021; Yıkıcı, 2023; Aslan, 2024; Eren, 2024).

2. TÜRKİYE'DE DİJİTAL İKİZ KENT SERÜVENİ

Dijital ikiz kent kavramının akıllı kent tasarımında ve inşa edilmesi sürecinde kullanılması fikri ilk olarak 2017 yılında Çin Bilgi ve İletişim Teknolojileri Akademisi tarafından önerilerek hayata geçmiş, yine aynı yıl Georgia Teknoloji Enstitüsü de dijital ikiz konseptini akıllı kentlerin işleyişinde işlevsel bir kavram olarak önermiştir (WEF, 2022). Dünyada Singapur, Finlandiya, Fransa, Londra, Zürih, Atina, Seul, New York, Pekin gibi birçok ülke ve kentte uygulama alanı bulan dijital ikiz kent uygulamaları (Orakcı ve Erkuş, 2025) sahip olduğu özellikler dolayısıyla Türkiye'de de gelişim alanı gösteren önemli bir kavram olma yolunda ilerlemektedir.

Türkiye'de akıllı kentlerin görünür olmaya başlaması temel itibariyle Onuncu Kalkınma Planı ile gerçekleşmiş, kentlerin bilgi ve iletişim teknolojileri alanındaki altyapı, kapasite ve beceri düzeyleri artırılarak akıllı kentlere dönüşmesinin destekleneceği belirtilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2013). On Birinci Kalkınma Planı'nda yerel yönetimlerin akıllı kent stratejilerini ve izleyecekleri yol haritalarını hazırlamaları için teşvik edilecekleri, projelerin ulusal önceliklere göre destekleneceği, akıllı kent bileşenlerini bir araya getirecek platformların oluşturulacağı gibi hususların üzerinde durulmuş, Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı'nın akıllı kent inşasında rehber kabul edildiği süreçte yerel hizmetlerin yeni teknolojiler eliyle sunulacağı ifade edilmiştir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019). On İkinci Kalkınma Planı'nda ise akıllı kent politikalarında yerelin ihtiyaçları, öncelikleri ve geliştirilen standartları göz önünde bulundurularak bir yol haritası izleneceği belirtilmiştir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023). Temel görünümünü kalkınma planlarında elde eden akıllı kent uygulamaları, başta Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı olmak üzere diğer birçok kurum ve kuruluş tarafından geliştirilen, özellikle ulaştırma ile enerji alanlarında altyapıların ve şebekelerin kendini yönetebilmesi, şehir kaynaklarının etkin kullanımın sağlanması ve kentli nüfusa daha iyi hizmet sunulması gibi konuları merkez alarak yürütülen projelerle desteklenmeye devam edilmektedir (Benli ve Gezer, 2017). Geleneksel yöntemlerden ziyade yenilikçi ve sürdürülebilir yöntemleri kent sorunlarında işler kılmayı amaçlayan akıllı kent uygulamalarının önemli bir parçasını oluşturan dijital ikiz teknolojisi de bu kapsamda çalışmaların giderek yoğunlaştığı bir alanı oluşturmaktadır.

İlk olarak 2016-2019 yılları arasında Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından hayata geçirilen "Kentsel Yerleşim ve Gelişme Alanlarında Üç Boyutlu Topoğrafya ve Bina Modeli Oluşturma Projesi" ile gündeme gelen dijital ikiz kent kavramı, söz konusu teknolojinin geniş kapsamlı şekilde kentsel alana yansımasını sağlamıştır. Proje kapsamında 81 il merkezinin 3D dijital ikizi tasarlanmış, oluşturulan 3D dijital kent modelleri ile afetlere ve kaçak yapılaşmaya karşı önlem alınması, kentin silüetine zarar verme potansiyeli olan inşaat faaliyetlerinin önüne geçilmesi gibi amaçların benimsendiği ifade edilmiştir (ÇŞİDB, 2019). Veri altyapısının sürekli şekilde güncelleneceği bilgisinin verildiği projede, 2022 yılına gelindiğinde bu Coğrafi Bilgi Sistemi tabanlı statik 3D kent modelleri güncellenmiş ve bu dönemlerde dijital ikiz kent olarak adlandırılarak örnek uygulama olarak kabul edilmiştir. Buna karşın söz konusu modellerin uzun aralıklarla güncellenen 3D statik dijital kent kopyaları olduğu göz önüne alındığında Türkiye'nin henüz tam anlamıyla dijital ikiz kent modelini uygulamaya geçirdiği söylenememektedir. Zira bu süreç ancak kentlerde yaşanan değişimlerin gerçek zamanlı bir şekilde dijital ikiz kentlere aktarıldığı, diğer bir deyişle fiziksel kentlerin dijital ikiz kentlerle sürekli ve gerçek zamanlı olarak bilgi akışı sağlayabildiği bir zamanda tam anlamını kazanmış sayılabilecektir (Eren, 2024). Bu kapsamda çalışmalar devam etmektedir.

Örneğin 2024 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi çatısı altında kurulan İTÜ Akıllı Kentler İnovasyon Merkezi (AKİM) insan, teknoloji ve kent ilişkisini kamu sağlığı, yararı, güvenliği ve refahını göz önünde bulundurarak çalışmalarını yürütme amacıyla oluşturulmuştur. Kentsel alanların mevcut durumlarını anlamak ve gelecekteki olası konumlarını gerçekçi sonuçlarla test etmek için güçlü bir dijital ikiz kent platformuna sahip olan merkez, Türkiye'de bu alanda ilk olma özelliği taşımaktadır (Eren, 2024). Yine TÜBİTAK-BİLGEM çatısı altında oluşturulan bulut bilişim ve büyük veri araştırma laboratuvarı, robotik

ve otonom sistemler laboratuvarı gibi yapılanmalarla ilk 500'de yer alan büyük işletmeleri kapsayan iş birliği çalışmaları dijital ikiz teknolojisi üzerine sürdürülmeye devam edilmektedir (Çubukcu vd, 2024). Özel sektörün kamu sektörüne göre daha hızlı ve etkin şekilde entegre olduğu dijital ikiz uygulamaları, kamuda özellikle yerel yönetimlerin hizmet alanlarında yaygınlaşmaya başlamıştır. Özellikle afet yönetimi kapsamında can ve mal kayıplarının yaşandığı depremler özelinde incelendiğinde gerçek ve sanal dünya arasında geçişin etkin şekilde gerçekleştiği görülmektedir. Bu kapsamda yerel yönetimler insansız hava araçları, topografı yer ölçümleri ve sensörler aracılığıyla bölgelerindeki afetlerin değişim grafiklerini gerçek zamanlı ve 3D şekilde izleyebildikleri sistemler hayata geçirmektedirler (Ölmez, 2025). Örneğin İstanbul Bağcılar Belediyesi afet ve acil durumlarda kentteki bütün yapı stoğunu ve mekânsal verilerin CBS tabanlı olmasını amaçladıkları dijital ikiz projesi hayata geçirmiş, "BBdX Dijital Şehir İkizi Sürdürülebilir Şehir Yönetimi Projesi" adı verdikleri projeyle IDC DX Summit etkinliği kapsamında düzenlenen IDC Türkiye Future Enterprise Ödülleri'nde ikincilik ödülü kazanmıştır (Bağcılar Belediyesi, 2023).

Yine Bursa Büyükşehir Belediyesi ise dijital ikiz teknolojisini yapı denetimi ve kent planlaması alanlarında uygulamaya geçirmiştir. "İHA ile Kaçak Yapılaşmanın Tespit Edilmesi" ve "Üç Boyutlu Bina Modeli Üretim" uygulamalarından oluşan dijital ikiz örnek seti, 3D modelleme ve CBS teknolojilerini de bünyesinde barındırmaktadır. Söz konusu uygulamalarla amaç, yapı denetiminin etkin şekilde gerçekleştirilerek kaçak yapılaşmanın önüne geçmek, insansız hava araçlarının kullanılarak üretilen 3D modellerle kentteki yapı yüksekliklerinde meydana gelen farklılıklar nedeniyle oluşan ihlalleri tespit etmek ve böylece özellikle tarihi bölgelerin dokusu ve kent estetiğini koruma altına almaktır (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2020; Aslan, 2024). Başka bir örnek ise Osmaniye Belediyesi'nin SAMPAŞ Holding ile yapmış olduğu iş birliğidir. Akıllı kent yaklaşımını güçlendirmek teması ile yapılan iş birliği projesi, Osmaniye kent merkezinin yaklaşık olarak 10 kilometrekaresinde uçuş yapılarak oluşturulan dijital ikiz modelini kapsamaktadır. Enerjiden altyapıya, ulaşımdan demografiye birçok kentsel bileşeni canlı olarak takip etmeyi ve yaşam standartlarını iyileştirerek kentin marka değerini güçlendirmeyi amaçlayan belediye, akıllı sokak aydınlatma sistemleri, akıllı elektrik ve su sayaçları, enerji yönetim sistemleri, akıllı parkmetreler ve ücretlendirme, konum belirleme hizmetleri, acil müdahale ve afet hizmetleri gibi günlük hayatı doğrudan etkileyen konularda geniş kapsamda veri toplayacak sistemleri uygulamaya geçirerek dijital ikize entegre etmeyi hedeflemektedir (Aybars, 2023). Örnekler çoğaltılabilmekle beraber dijital ikiz kentlerin sahip olduğu özellikler ile kent yaşamının sürdürülebilirliği üzerine etkili olduğu açık şekilde görülmekte, kurmuş olduğu ağsal yapı ile birçok aktörü sisteme dahil ederek yönetişimi çeşitli yönlerden desteklemektedir.

SONUÇ

Bilgi iletişim teknolojilerinin başlıca aktör olduğu dijital çağda teknolojinin desteği ile gelişim gösteren kentler, hizmet sunumunda ve kent yaşamında meydana gelen sorunlara karşı yenilikçi çözümler üretmek noktasında dijital ikiz teknolojisini giderek artan oranda kullanmaya başlamışlardır. Zira yeni dönemin kent tasarımı şeffaf ve katılımcılığı önceleyen, insan hayatını kolaylaştıran, sürdürülebilir, güvenilir ve teknoloji ile uyumlu kent olmak üzerine şekillenmektedir. Fiziksel nesne ile ilgili ayrıntılı veriler toplayarak gerçek zamanlı veri setleri oluşturan, çeşitli zamanlarda toplanan verileri tahmin yoluyla gelecek senaryoları ile birbirine

bağlayarak modelleyen dijital ikiz teknolojisinin gerek mevcut durumu analiz ederek anlaşılmasını sağlaması gerekse gelecekteki eğilimleri öngören yapısı, bu teknolojinin kentsel alanla entegresini hem kent yönetimi hem de kent yönetişimi açısından önemli kılmaktadır. Kentlerin yönetişim işlevlerinin geliştirilmesi, maliyetlerin optimize edilmesi, çeşitli hizmet modellerinin tasarlanması, vatandaşlara kaliteli hizmet sunumu gibi geniş perspektifte kentsel mekâna katkı sunan dijital ikiz, kentte varlık gösteren paydaşlar arasında iş birliğinin organize edilmesini gerektirmektedir.

Trafik yoğunluğu, enerji kullanımı, hava kalitesi gibi birçok alanda gerçek zamanlı veri toplayan dijital ikiz kentler, bu veriler aracılığıyla karar vericilerin nesnel ve veriye dayalı politikalar üretmesini sağlamaktadır. Bu sayede yönetişim süreci etkin, hesap verebilir ve bilimsel bir özellik kazanmaktadır. Zira dijital ikiz sistemleri sayesinde politika yapıcılar farklı senaryoları önceden simüle ederek olası sonuçları bilimsel veriler ışığında değerlendirebilmekte, böylece karar süreçlerine açıklık kazandırılmakta, kent yönetimi şeffaflık içinde izlenebilir hale gelmektedir. Bu durum, yönetişim süreçlerinde belirsizliğin azalmasına, kamu kaynaklarının daha etkin kullanılmasına ve kararların meşruiyetinin güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra dijital ikiz verileri akıllı planlama mantığı ile sürdürülebilir politikalar üretilmesinin önünü açarak uzun vadeli yönetişim hedeflerini desteklemektedir. Vatandaşların kente sanal olarak katkı sunmalarına imkân veren dijital ikiz platformları ise yönetişimin katılım boyutunu desteklemekte, çok paydaşlı doğasını güçlendirmektedir. Diğer bir deyişle dijital ikiz platformları vatandaşların, sivil toplumun ve özel sektörün kentle alakalı verilere erişimini ve olası senaryoları görmesini sağladığı için halkın karar süreçlerinde daha bilinçli bir katılım göstermesini, geri bildirimlerin somut verilerle açıklanmasını dolayısıyla çözümlerin ortak aklın bir ürünü olmasını sağlayarak demokratik ve kapsayıcı bir yönetişim ortamının oluşmasına katkı sunmaktadır. Kente ait verilerin çekilmesinde önemli bir rol üstlenen kurumlar arasında da koordinasyonun geliştirilmesinde etkili olan dijital ikiz kentler, özellikle enerji, ulaşım, trafik, imar, afet gibi çok çeşitli alanlara yönelik verileri tek bir platformda bütünleştirmesi ile yönetişim süreçlerinde kurumları iş birliğine yönlendirmekte, etkili ve uyumlu bir yönetişim anlayışını işler kılmayı mümkün hale getirmektedir. Yine dijital ikiz kentlerin simülasyon ve modellemeler üzerine şekillenmesi politikaların sosyal, ekonomik ve çevresel etkilerinin henüz uygulamaya geçmeden önce dijital ortamda test edilebilmesini sağlamakta, böylece kamu politikalarının tasarımı ve etki analizi süreçlerinde yönetişimi desteklemektedir.

Sonuç olarak dijital ikiz kentler, yönetişim süreçlerini yalnızca teknik açıdan destekleyen bir araç olmanın ötesinde, karar alma mekanizmalarının niteliğini dönüştüren stratejik bir altyapı işlevi görmektedir. Bu nedenle kentlerin sahip oldukları potansiyeli doğru şekilde belirlemeleri, dijital ikiz teknolojisini bu potansiyele uygun bir şekilde kullanmaları önem arz etmektedir. Bu kapsamda dijital ikiz kent tasarımı için gerekli yasal altyapının oluşturulması, fırsat ve tehditlerin açık şekilde belirlenmesi, yönetişim mantığı çerçevesinde daha fazla verinin güvenlikli şekilde üretilmesi için çalışmaların yürütülmesi gibi gereklilikler özellikle dikkate alınmalıdır. Yine güçlü ve standartlaştırılmış bir veri altyapısının oluşturulması, kent genelinde çeşitli sistemlerden çekilen verilerin birlikte çalışabilirliğinin sağlanması, dijital ikiz projelerinin tek bir birime bağlı kalmadan kurumsal düzeyde sahiplenilmesi, teknolojinin sadece uzmanlara değil geniş toplum kesimlerine hitap etmesini

sağlamak adına dijital ikiz platformlarının arayüzlerinin yönetişimin önemli bir ayağını oluşturan vatandaşların anlayabileceği ve kullanabileceği şekilde yapılandırılması anahtar noktalar olarak öne çıkmaktadır. Zira söz konusu teknolojinin geliştirilmesi sadece teknik kapasitenin artırılması ile ilişkili olmayıp kurumsal, yönetsel ve toplumsal boyutların birlikte ele alınması gereken bir süreci ifade etmektedir.

KAYNAKÇA

Abdeen, F. N. ve Sepasgozar, S. M. E. (2021). City Digital Twin Concepts: A Vision For Community Participation. *Environmental Sciences Proceedings.* 12(1), 1-5.

Aslan, M. M. ve Bulut, Y. (2023). Kentsel Hizmetlerin Etkinliğine Yönelik Bir Öneri: Metaverse Entegrasyonlu Uygulamalar. *Ombudsman Akademik.* (19), 55-76.

Aslan, M. M. (2024). Bir Akıllı Kent Uygulaması Olarak Dijital İkiz Teknolojisinin Kent Planlaması ve Yönetimi Sürecindeki Rolü. *Gaziantep University Journal of Social Sciences.* 23(4), 1613-1624.

Aybars, H. (2023). *Şehirler, Dijital İkiz Teknolojisi ile Büyüyecek*. Şehirler, dijital ikiz teknolojisi ile büyüyecek – BThaber (Erişim Tarihi: 09.12.2025).

Babaoğlu, C. (2020). Teknoloji ve Kamu Politikası İlişkisi: Nereden Nereye? Yıldız, M. ve Babaoğlu, C. (Ed.) Teknoloji ve Kamu Politikaları içinde (s. 451-462). Ankara: Gazi Kitabevi.

Babaoğlu, C. ve Memiş, L. (2024). *Dijital İkiz ve Akıllı Şehirler*. Ankara: Seta Yayınları.

Bağcılar Belediyesi (2023). Bağcılar Belediyesi "Dijital Şehir İkizi Sürdürülebilir Şehir Yönetimi Projesi" ile ödüle layık görüldü. https://www.bagcilar.bel.tr/haber/5600/bagcilar-belediyesi-dijital-sehir-ikizi-surdu (Erişim Tarihi: 12.12.2025).

Batty, M. (2018). Digital Twins. *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science*, 45(5), 817-820.

Benli, B. ve Gezer, M. (2017). Akıllı Şehirlere Dönüşüm Yolunda Türkiye. *İTÜ Vakfı Dergisi,* 77, 28-31.

Boschert, S. ve Rosen, R. (2016). Digital Twin-The Simulation Aspect, *Mechatronic Futures*, içinde (ss59-74). Springer, Cham.

Bursa Büyükşehir Belediyesi (2020a). İHA ile kaçak yapılaşmanın tespit edilmesi, İHA İle Kaçak Yapılaşmanın Tespit Edilmesi – AKILLI ŞEHİR BURSA (Erşim Tarihi: 12.12.2025).

Caprari, G., Castelli, G., Montuori, M., Camardelli ve Malvezzi, R. (2022). Digital Twin for Urban Planning in the Green Deal Era: A State of the Art and Future Perspectives, *Sustainability,* 14(22), 1-16.

Christy, P. (2017). *Prepare For The Impact Of Digital Twins*, https://www.gartner.com/smarterwithgartner/preparefor-the-impact-of-digital-twins/ (Erişim Tarihi: 09.12.2015).

Çalış Duman, M. (2021). İşletmeler için Yeni Bir Verimlilik Teknolojisi: Dijital İkiz. *Verimlilik Dergisi*, (Özel Sayı), 189-206.

Çubukcu Z., Memiş L. ve Babaoğlu. C. (2024). Digital Twin Technology İn Emergency And Disaster Management Of Smart Cities: Potentials And Implementations, *TYB Akademi*, (40), 9-24.

Dembski, F., Wössner, U., Letzgus, M., Ruddat, M., ve Yamu, C. (2020). Urban Digital Twins For Smart Cities And Citizens: The Case Study Of Herrenberg, Germany. *Sustainability*, 12(6), 1-17.

Deng, T., Zhang, K. ve Shen, Z. J. M. (2021). A Systematic Review Of A Digital Twin City: A New Pattern Of Urban Governance Toward Smart Cities. *Journal of Management Science and Engineering*, 6(2), 125-134.

Deren, L., Wenbo, Y., ve Zhenfeng, S. (2021). Smart City Based On Digital Twins. *Computational Urban Science*, 1(1), 1-11.

Dunleavy, P., Margetts, H., Bastow, S., ve Tinkler, J. (2005). New Public Management is Dead - Long Live Digital-Era Governance. *Journal of Public Administration Research and Theory,* 16, 467-494.

Eren, F. (2024). Dijital İkiz Kentler: Korkular ve Geleceğe Dâir Umutlar. *Şehir Düşünce Dergisi.* (22), 98-105.

Indıgo. (2024). *Depremle mücadelede dijital ikiz teknolojisi: Türkiye Japonya'nın yol haritasını izleyebilir mi?*, https://indigodergisi.com/2024/01/depremle-mucadelede-dijital-ikiz-teknolojisi/ (Erişim Tarihi: 09.12.2025).

İngiliz Standartları Enstitüsü (2014). A Guide to Smart Cities: How to start implementing standards in your city, WB13782_BSI_Smart_Cities_6pp_AW.indd (Erişim Tarihi: 12.12.2025).

Grand View Research (2025). *Digital Twin Market Growth & Trends.* Digital Twin Market Size To Reach $155.84 Billion By 2030 (Erişim Tarihi: 08.12.2025).

Grieves, M. W. ve Vickers, J.H. (2017). Digital Twin: Mitigating Unpredictable, Undesirable Emergent Behavior İn Complex Systems. In: Kahlen, F., Flumerfelt, S., Alves, A. (Eds.), *Transdisciplinary Perspectives On Complex Systems*. (1), 85-113.

Jones, D., Snider, C., Nassehi, A., Yon, J., ve Hicks, B. (2020). Characterising The Digital Twin: A Systematic Literature Review. *CIRP Journal of Manufacturing Science and Technology*, 29, 36-52.

Karasoy, H. A. ve Babaoğlu, P. (2020). Türkiye'de Elektronik Devletten Dijital Devlete Doğru. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(23), 397-416.

Kaur, M. J., Mishra, V. P., ve Maheshwari, P. (2020). The Convergence Of Digital Twin, IoT, And Machine Learning: Transforming Data into Action. In M. Farsi, A. Daneshkhah, A. Hosseinian-Far and H. Jahankhani (Eds.), *Digital Twin Technologies And Smart Cities* (pp. 3-17). Springer.

Kumaş, E. ve Erol, S. (2021). Endüstri 4.0'da Anahtar Teknoloji Olarak Dijital İkizler. *Politeknik Dergisi*, 24(2), 691-701.

Landvault ve Moates C.(2024). *Digital Twins For Disaster Prevention Blog İnformation*, https://landvault.io/blog/digital-twins-for-disaster-prevention (Erişim Tarihi: 09.12.2025).

Leng, J., ve Jiang, P. (2019). Dynamic Scheduling In RFID-Driven Discrete Manufacturing System By Using Multi-Layer Network Metrics As Heuristic İnformation. *Journal of Intelligent Manufacturing*, 30(3), 979-994.

Margetts, H. ve Dunleavy, P. (2013). The Second Wave Of Digital-Era Governance: A Quasi-Paradigm For Government On The Web. *Philosophical Transactions of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences*, 371, 1-17.

Masoumi, H., Shirowzhan, S., Eskandarpour, P. ve Pettit, C. J. (2023). City Digital Twins: Their Maturity Level and Differentiation From 3D City Models. *Big Earth Data,* 7(1), 1-36.

Memiş, L. (2017). Akıllı Teknolojiler, Akıllı Şehirler ve Belediye Örgütlenmesinde Dönüşüm. *Yasama Dergisi*, (36), 66-92.

Obi, T. ve Iwasaki. N. (2021). International Conference on ICT for Smart Society (ICISS). IEEE Publisher.

OECD (2020). The OECD Smart Cities and Inclusive Growth Programme, The OECD Programme on Smart Cities and Inclusive Growth | OECD (Erişim Tarihi: 12.12.2025).

Orakcı, M. ve Erkuş, H. (2025). Metaverse ve Dijital İkizler'in Kentleşmeye Etkileri Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi 2025, 4(1), 95-129.

Ölmez, M. (2025). Yerel Sürdürülebilirlikte Dijital İkiz Teknolojisi ve Doğal Afetleri Önlemede Etkisi: Japonya Örneği. *İşletme Dergisi*. 6(1), 103-127.

Segovia, M., ve Garcia-Alfaro, J. (2022). Design, Modeling And İmplementation Of Digital Twins. *Sensors*, 22, 1-30.

Shahat, E., Hyun, C. T., ve Yeom, C. (2021). City Digital Twin Potentials: A Review And Research Agenda. *Sustainability,* 13(6), 2-20.

Şenyurdusev, G. (2024). *Mekânsal Dijital İkizlere Yönelik Yapı Modeli Üretiminde Prosedürel Modelleme Yönteminin Tasarımı ve Geliştirilmesi*. Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Solomon, A. (2021). Are Digital Twins The Future Of Urban Planning? https://www.smartcitiesdive.com/news/are-digital-twins-the-future-of-urban-planning/609232/ (Erişim Tarihi: 09.12.2025).

T.C. Kalkınma Bakanlığı (2013). *Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018).* Onuncu Kalkınma Planı-2014-2018 (Erişim Tarihi: 05.12.2025).

T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023).* On Birinci Kalkınma Planı 2019-2023 (Erişim Tarihi: 05.12.2025).

T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2023). *On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028)* On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf (Erişim Tarihi: 05.12.2025).

Tao, F., ve Qi, Q. (2017). New IT Driven Service-Oriented Smart Manufacturing: Framework And Characteristics. *IEEE Transactions on Systems, Man, and Cybernetics: Systems,* 49(1), 81-91.

ThinkTech (2019). Dijital İkiz Teknolojileri ve Üretime Faydaları. STM Savunma. ThinkTech - Dijital İkiz Teknolojileri ve Üretime Faydaları (Erişim Tarihi: 07.12.2025).

WEF (2022). Digital Twin Cities: Framework and Global Practices | World Economic Forum (Erişim Tarihi: 11.12.2025).

Yavuz, N. (2015). Dijital Çağ Yönetişimi: Kamu Yönetiminde İhtiyaç Temelli Bütünleşme Çabası. Köseoğlu, Ö. ve Sobacı, M. Z. (Ed.), *Kamu Yönetiminde Paradigma Arayışları: Yeni Kamu İşletmeciliği ve Ötesi* içinde (ss. 273-293). Dora Yayınları.

Yıldız, M. (2019). *Bilgi Toplumu ve E-Devlet*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Zhang, M., Sui, F., Liu, A., Tao, F., ve Nee, A. Y. C. (2020). Digital Twin Driven Smart Product Design Framework. In F. Tao, A. Liu, T. Hu and A. Y. C. Nee (Eds.), *Digital Twin Driven Smart Design* (pp. 3-32). Elsevier.

YAPAY ZEKANIN KURUMSALLIĞI VE BÜYÜK-KÜÇÜK İŞLETMELER ÜZERİNE ETKİLERİ

Doç. Dr. Emine KAMBUR

Mudanya Üniversitesi

emine.kambur@mudanya.edu.tr-0000 0003 4946 6867

ÖZET

İş ortamının dinamik yapısı, işletmelerin teknolojik gelişmelere, çevresel faktörlere ve iç organizasyonel değişimlere sürekli olarak uyum sağlama ihtiyacını doğurur. Yapay zekâ tabanlı uygulamalar, çalışanların rutin sorunlu görevleri otomatikleştirmelerine yardımcı olurken, personelin organizasyonel sonuçları iyileştirecek faaliyetlere yoğunlaşmasını sağlamaktadır. Örneğin adil karar verme, ayrımcılıktan kaçınma, veri gizliliğine uyma gibi ilkeler yapay zekâ teknolojisinin kurumsal temellerini oluşturur. Yapay zekanın sadece "deneysel bir teknoloji değil", kurumsal işleyişin sürdürülebilir olması kurumsallığının göstergesidir. Bu teknolojilerin, kuruluşların işletmeyi iyileştirmek için büyük verilerin erişilebilirliğinden yararlanacağı tahmin edilmektedir. Yapay zekanın yardımıyla işletme içindeki daha iyi performans kurum içi hareketliliği artırabilir. Ayrıca çalışanları veri odaklı karar alma ve kişiselleştirilmiş yönetim desteğiyle güçlendirmekle kalmaz, aynı zamanda yapay zekâ yoğun bir ortamda iş gücünün sürekli olarak geliştirilmesi için gerekli altyapının oluşturulmasında kritik rol oynar. İşletmeler yapay zekâ teknolojileri ile etkili bir şekilde etkileşim kurmak için giderek daha fazla ön plana çıkmaktadır. İşletmeleri rekabet, hız, verimlilik veri kullanımı üzerinden yeniden şekillendirir. Bu değişim, işletmeler arasında rekabeti artırır ve dengeleri değiştirir. Rekabet koşullarına uyum sağlamak isteyen kurumsal işletmeler, yapay zekayı iş çevresine entegre ederek sürdürülebilirlik ve büyüme elde ederler. Bu bağlamda çalışmada önce yapay zekâ anlaşılmaya çalışılmış, ardından büyük ve küçük işletmeler üzerindeki etkileri ve farklılıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Dünyadan ve Türkiye'den örneklerle yapay zekanın işletmelere etkisi anlatılacaktır. Yapılan kısa çaplı araştırma sonucunda rekabet koşullarına uyum sağlamak isteyen kurumsal işletmeler yapay zekayı iş çevresine entegre ederek sürdürülebilirlik ve büyüme elde ettikleri sonucuna varılmıştır. Ayrıca büyük işletmelere hız, verimlilik, maliyet avantajı ve yenilik kazandırdığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ, büyük ve küçük işletmeler, kurumsallık

THE INSTITUTIONALISM OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND ITS EFFECTS ON LARGE AND SMALL BUSINESSES

Associate Professor Dr. Emine KAMBUR

Mudanya University

emine.kambur@mudanya.edu.tr-0000 0003 4946 6867

ABSTRACT

Businesses must continually adjust to changes in internal organizational structures, external environmental conditions, and technical advancements due to the dynamic nature of the business environment. AI-based applications help employees automate routine, problematic tasks, allowing staff to focus on activities that will improve organizational outcomes. For example, principles such as fair decision-making, avoiding discrimination, and complying with data privacy form the institutional foundations of artificial intelligence technology. An indication of artificial intelligence's institutional nature is the fact that it is not only a "experimental technology," but also a sustainable component of institutional functioning. These technologies are predicted to enable organizations to leverage the accessibility of big data to improve business. With the help of AI, better performance within the business can increase internal mobility. It not only empowers employees with data-driven decision-making and personalized management support, but also plays a critical role in creating the necessary infrastructure for continuous workforce development in an AI-intensive environment. Businesses are increasingly looking to interact effectively with AI technologies. It reshapes businesses through competition, speed and efficiency through the use of data. This change increases competition among businesses and changes the balance. Corporate businesses that want to adapt to competitive conditions achieve sustainability and growth by integrating artificial intelligence into their business environment. In this context, the study first attempted to understand artificial intelligence and then to identify its effects and differences on large and small businesses. The impact of artificial intelligence on businesses will be explained with examples from around the world and Turkiye. As a result of the short-term research, it was concluded that corporate businesses that want to adapt to competitive conditions achieve sustainability and growth by integrating artificial intelligence into their business environment. It has also been concluded that it provides speed, efficiency, cost advantage and innovation to large enterprises.

Keywords: Artificial intelligence, large and small businesses, institutionalism

YAPAY ZEKA, KÜLTÜR KURUMSAL SORUMLULUK

Doç. Dr. Emine KAMBUR
Mudanya Üniversitesi
emine.kambur@mudanya.edu.tr-0000 0003 4946 6867

ÖZET

Yapay zekanın yükselişiyle birlikte, işlerin yapılma biçimini yeniden şekillendirme konusundaki istek, gerçeklik haline gelmiştir. Yapay zekâ yalnızca makinelerin neler yapabileceği konusunda değil, aynı zamanda işletmelerin ve bireysel çalışanların nasıl uyum sağlaması gerektiği konusunda dönüm noktasıdır. Görev otomasyonu ve yaratıcılığı artırma arasındaki çizgi belirsizleşiyor ve yöneticileri rolleri yeniden düşünmeye, iş akışlarını yeniden tasarlamaya, çalışanların nasıl değer yarattığını ve isteklerinin gerçekleştirilmesi noktasında yeniden değerlendirmeye zorlamaktadır. Yapay zekâ belirli görevleri kolaylaştırıp verimliliği artırırken, gizlilik endişeleri yaratarak verimsizliğe yol açabilir hem işletmeler arası hem çalışanlar arası rekabeti artırabilir. İşletmelerin rekabete proaktif bir şekilde yanıt verme yeteneğini artıran ileri teknolojilerin ortaya çıkmasıyla birlikte, işletmelerin stratejik ve operasyonel sistemleri büyümekte ve karmaşık hale gelmektedir. Rekabetçi sistem, stratejik boyutu taşıyan teknolojik araçlara dayanmaktadır. Rekabet eğilimleri, işletmeler tarafından benimsenen rekabetçi yöntemleri dönüştürmüştür. İşletmeler, yapay zekayı işletmenin iş kapasitesinin geliştirilmesi için destek olarak gören bir açıya yöneltir. Bu teknoloji günümüz işletme yapılarını değiştirmektedir. Mevcut iş yapış biçimlerinin değişmesi, çalışanlardan sürekli öğrenme ve uyum sağlamalarını gerektirir. Sürekli öğrenme ve uyum sağlama ile birlikte çalışanlarda yeni ihtiyaçlar ortaya çıkarır. Çalışanlar yapay zekanın nasıl çalıştığını, iş süreçlerini nasıl değiştireceğini anlamaya ihtiyaç duyar. Bu doğrultuda çalışmanın amacını kurumsal bir şirkette yapay zekâ kültürünün rekabeti ve iş çevresini nasıl etkilediğini ortaya çıkarmak oluşturmaktadır. Ayrıca çalışan ihtiyaçlarına nasıl cevap verdiğini araştırmaktır. Çalışanların yapay zekanın rakip değil destek olduğunu anlamaları ve çalışanların en temel ihtiyaçlarının eğitim, iş güvencesi, şeffaf iletişim, psikolojik destek ve yapay zeka ile birlikte verimli çalışmayı öğrenmek olduğunun tespit edilmesi çalışma sonucuna ilişkin önsel beklentileri oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rekabet, çalışanların ihtiyacı, yapay zekâ kültürü, iş çevresi

ARTIFICIAL INTELLIGENCE, CULTURE, CORPORATE RESPONSIBILITY

Associate Professor Dr. Emine KAMBUR

Mudanya University

emine.kambur@mudanya.edu.tr-0000 0003 4946 6867

ABSTRACT

With the rise of artificial intelligence, the desire to reshape the way things are done has become a reality. Artificial intelligence is a turning point not only in what machines can do, but also in how businesses and individual workers must adapt. The line between task automation and boosting creativity is blurring, forcing managers to rethink roles, redesign workflows, and reassess how employees create value and achieve their aspirations. Although artificial intelligence might simplify some activities and boost productivity, it can also raise privacy issues, which can result in inefficiencies and heightened rivalry between employers and workers. With the emergence of advanced technologies that increase the ability of businesses to proactively respond to competition, the strategic and operational systems of businesses are growing and becoming more complex. The competitive system is based on technological tools that carry a strategic dimension. Competition developments have transformed the competitive methods adopted by businesses. Companies are adopting a perspective that views artificial intelligence as a tool to help them expand their commercial capabilities. Employees must continuously learn and adapt to the changing company practices. Employees develop new needs as a result of constant learning and adaptability. Employees need to understand how artificial intelligence works and how it will change their business processes. In this regard, the aim of the study is to reveal how the artificial intelligence culture affects the competition and business environment in a corporate company. It is also to investigate how it responds to employee needs. The fact that employees understand that artificial intelligence is not a rival but a support, and that the most basic needs of employees are training, job security, transparent communication, psychological support, and learning to work efficiently with artificial intelligence, constitutes a priori expectations regarding the results of the study.

Keywords: Competition, employees' needs, artificial intelligence culture, business environment

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK, SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİ

Kübra DEMİRCİ
Karabük ÜNİVERSİTESİ-İŞLETME BÖLÜMÜ
kubra.demirci @dogakoleji.com – 0000-0003-1776-5088

Dr.Öğr.Üyesi Oya ÖNALAN
Karabük ÜNİVERSİTESİ-İŞLETME BÖLÜMÜ
oyaonalan@karabuk.edu.tr- 0000-0002-4169-8789

ÖZET

Bu çalışmada yönetsel bir gereklilik olarak "sürdürülebilirlik" ele alınmış olup, Kargisan'daki üst yönetim çalışanlarını sürdürülebilirlik algısı, kurumsal sosyal sorumluluk ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Günümüzde küreselleşmenin de etkisiyle günden güne şirketlerin varlıklarını devam ettirmeleri ve rekabet avantajı sağlamaları açısından "kurumsal sürdürülebilirlik "kavramı önem kazanmaktadır. Firmaların kurumsal sürdürülebilirliklerini sağlayabiliyor olması kurumsal sosyal sorumluluk ile ilişkili olup, bu bağlamdaki çalışmalar kurumsal sosyal sürdürülebilirliği doğrudan etkilemektedir. Bu çalışma, sürdürülebilirlik stratejileri, kurumsal sosyal sorumluluk ve kurumsal sürdürülebilirlik kavramlarının ilişkisini akademik olarak incelemeyi ve nitel araştırma bireysel mülakat tekniği ile KARGİSAN örneği üzerinden bulguları ele almayı hedeflemektedir. Çalışmada giyim firması olan KARGİSAN'da üst yönetim çalışanlarına nitel araştırma yöntemi bireysel mülakat tekniği uygulanmıştır. Bu çalışma, kurumsal sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve kurumsal sosyal sorumluluk ilişkisini incelemeyi amaçlamakta olup, ileride yapılacak araştırmalar için de yol gösterici niteliktedir.,

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik Stratejileri. Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Kurumsal Sürdürülebilirlik

ABSTRACT

Whether "sustainability" is addressed as a managerial requirement, the perception of sustainability among Kargisan's senior management, corporate social responsibility, and sustainable development goals are all subject to various variables. The concept of "corporate sustainability" is gaining importance today, as globalization continues to drive their continued existence and competitive advantage. Companies' ability to ensure corporate sustainability means communicating corporate social responsibility, and their efforts in this context directly address corporate social sustainability.This study aims to academically examine the relationship between sustainability strategies, corporate social responsibility, and corporate sustainability concepts, and to analyze the findings using qualitative individual interviews, using the case study of KARGİSAN. In this study, qualitative individual interviews were conducted with senior management at KARGİSAN, a clothing company. This study aims to examine the relationship between corporate sustainability, sustainable development goals, and corporate social responsibility, and serves as a guide for future research.

Keywords: Sustainability Strategies, Corporate Social Responsibility, Corporate Sustainability

1.GİRİŞ

Küreselleşen dünyada rekabetin artması firmaların birbirlerinden haberdar olmaları daha hızlı bir boyuta geçtiği için firmaların tüketici beklentileri de günden güne artış göstermektedir. Bu bağlamda firmaların farklılaştırma stratejileri geliştirmeleri, şeffaf sürdürülebilir ve tüketici beklentilerini karşılayabilecek durumda olmaları önem arz etmektedir. ((Blowfield& Murray, 2008: 87) Sürdürülebilirlik firmalar arasında rekabet avantajı sağlayarak kurumun imaj ve itibarını olumlu düzeyde etkilemektedir. Sürdürülebilirlik kurumsal sosyal sorumluluk ile ilişkili olup beraber ele alınmaktadır.

Sürdürülebilirlik sadece toplumları ve o toplumu yöneten kişileri ilgilendiren bir konu değildir özellikle son yıllarda firmalar için de ele alınması gereken ciddi bir konu haline gelmektedir. (Engin&Akgöz,2013:87).Sürdürülebilirlik firmanın gelecekte kendisini nereye konumlandırması gerektiği ile doğrudan ilişkilidir. Sürdürülebilirlik; sosyal, çevresel ve ekonomik olarak 3’e ayrılmaktadır. Sürdürülebilirlik türlerinin hepsi doğrudan birbiriyle ilişki halindedir.(Gedik,2020:201)

Kurumsal sorumluluk ve kurumsal sürdürülebilirlik, firmaların parasal anlamda yüksek kazanç getirilerini devam ettirebilmeleri noktasında öneme sahiptir. Bu sebeple firmaların hedefe yönelik etkili ve verimli yönetim tarzları benimsemeleri ve uygulamaları gerekmektedir. (Sancar,2013:81) Bu bağlamda firmaların kurumsal sosyal sorumluluk ve onunla ilişkili olan kurumsal sürdürülebilirlik çalışmalarına önem vermeleri gerekmektedir. Çoğu ülkede kurumsal sosyal sorumluluk şirketler için uygulanması kesinlik gerektiren bir durumdayken bizim ülkemizde herhangi bir zorunluluğa sahip değildir. Zorunluluk ifade etmemesi firmalar arasında bu faaliyetlerin tercih edilebilirliğini etkilemektedir.(Himmetoğlu,2023:892)

Bu bağlamda sosyal ve çevresel sorunların artışıyla birlikte firmaların müşteri algılarını olumlu yönde etkilemek amacıyla kurumsal sosyal sorumluluk çalışmaları yapmaları önem arz etmektedir. (Swarnapali,2017:3)

Firmaların birçoğu çevresel problemlere çözüm bulmayı hedeflemiş fakat bütçesel sebeplerden verim elde edememişken iyi analiz edebilen uzmanlara sahip firmalar çevresel sosyal problemlere yaratıcı çözümler üreterek firmanın karlılık oranını arttırmış, firmanın imajını olumlu düzeyde etkilemiştir. (Himmetoğlu,2023:894)

Sürdürülebilir kalkınma" kavramını ortaya koyan ilk belge olan Brundtland Raporu'na göre, işletmeler; ekosistemler, ekosistem kaynakları, gıda güvenliği ve sürdürülebilir ekonomiler üzerinde nüfusun oluşturduğu etkilerin yönetilmesinde önemli bir role sahiptir. Bu bağlamda, işletmelerin toplumun çevre üzerindeki baskısını azaltmaya yönelik sorumlulukları bulunduğu vurgulanmaktadır (Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu [WCED], 1987).

ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Bu araştırmanın temel amacı, kurumsal sürdürülebilirlik ve kurumsal sosyal sorumluluk ilişkisini incelemektir. Bu kapsamda, Kargisan'da çalışan üst yönetim personelinin kurumsal sürdürülebilirlik ve kurumsal sosyal sorumluluk algıları çalışılmıştır. Araştırmada, Karabük il merkezi Kargisan'da görev yapan üst yönetim çalışanlarının kurumsal sürdürülebilirlik ve kurumsal sosyal sorumluluk algılarının ortaya konulması ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin çözüm yollarının ayrıntılı biçimde değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Firmalarda kurumsal sürdürülebilirlik hangi değişkenlere bağlıdır?

2. Kurumsal sürdürülebilirlik ve kurumsal sosyal sorumluk arasında nasıl bir ilişki vardır?

3. Yöneticiler gözünden kurumsal sosyal sorumluluk ve kurumsal sürdürülebilirlik ele alınış şekli nedir?

4. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri firmanın rekabet edilebilirliği üzerinde hangi etkilere sahiptir?

Araştırma Soruları (Görüşme Formu)

*Kurumunuzda sürdürülebilirlik denildiğinde ne anlaşılıyor? Siz bu kavramı nasıl tanımlarsınız?
*Sürdürülebilirlik uygulamalarının iş süreçlerinize veya çalışma ortamınıza nasıl yansıdığını düşünüyorsunuz?
*Kurumunuzun yaptığı sosyal sorumluluk çalışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Sizce bu çalışmaların amacı nedir?
*Sosyal sorumluluk projelerinin, kurumun sürdürülebilirlik hedeflerine nasıl katkı sağladığını düşünüyorsunuz?
*Kurumunuzun Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) ile uyumlu olduğunu düşünüyor musunuz? Varsa örnek verebilir misiniz?
*Kurumsal sürdürülebilirliğin güçlenmesi için en önemli faktörlerin neler olduğunu düşünüyorsunuz?
*Sürdürülebilirlik, sosyal sorumluluk ve SKH'nin birbiriyle nasıl bağlantılı olduğunu düşünüyorsunuz?
*Kurumda sürdürülebilirlik çalışmalarının gelişmesi için sizce neler yapılabilir?

Araştırmada bireysel mülakat tekniği kullanılmış olup, veri toplanan katılımcılardan izin alınarak katılımcılar soruları cevaplarken ses kaydı alınmıştır.

Sayıltılar ve Sınırlılıklar

Sayıltılar:

Araştırmaya katılan KARGİSAN çalışanlarının mülakat sorularına doğru ve içtenlikle yanıt verdikleri kabul edilmektedir.

Sınırlılıklar

1. Araştırma, 2025 yılı verileriyle sınırlı olup yalnızca Karabük ili merkezindeki KARGİSAN yönetimi çalışanlarını kapsamaktadır.

2. Araştırma, kurumsal sürdürülebilirlik kavramını ortaya çıkaran faktörler ile sınırlıdır.

Tanımlar:

Sürdürülebilirlik: Sürdürülebilirlik kavramı, ekonomik ve teknolojik gelişmelerle birlikte artış gösteren çevresel problemlerin önlenmesi ve ekosistemin korunmasına yönelik çalışmalar bütünüdür. (Tosun,2009:3)

Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS): Firmaların finansal faaliyetlerini yürütürken topluma, çevreye, paydaşlara ve etik değerlere karşı sorumluluk taşıdığını ifade eden çok boyutlu bir yönetim anlayışıdır (Carroll, 1991:42).

Sürdürülebilir Kalkınma: Mevcut kuşakların toplumsal, ekonomik ve çevresel ihtiyaçlarını karşılarken, gelecek nesillerin kendi yaşam standartlarını sürdürme ve geliştirme kapasitesini azaltmayan bir gelişim anlayışını ifade eder. Bu yaklaşım, doğal kaynakların bilinçli ve dengeli kullanımını, çevresel bozulmanın önlenmesini ve uzun vadeli refahın güvence altına alınmasını temel alan kapsamlı bir kalkınma modelidir. (Gedik,2020:202)

Kurumsal Yönetişim: Kurumsal yönetişim, önemi son yıllarda giderek artan konular arasında yer almaktadır. İşletmenin üst yönetiminin yönetilmesi şeklinde tanımlanan bu kavram, işletmelerin rekabet gücünü artırmalarında ve karşılaştıkları sorunların çözümünde farklı bir bakış açısı sunmaktadır. (İşcan&Kaygın,2009:214)

BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde araştırma kapsamında gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen nitel veriler analiz edilmiştir

Katılımcı Profilleri

Çalışmada toplam 9 katılımcıyla görüşülmüştür. Katılımcılar etik gereği K1–K9 kodları ile temsil edilmiştir. Katılımcıların tamamı kurumda sürdürülebilirliğin rekabet avantajı sağlamada önemli olduğunu vurgulamış, sürdürülebilirliğin ilişkili olduğu değişkenleri belirtmişlerdir.

Veri Analizi Yöntemi:

Veri analizinde Nitel Tematik Analiz esas alınmıştır. Tüm görüşme metinleri satır satır okunmuş; tekrar eden ifadeler açık kodlar hâline getirilmiştir:

Katılımcı alıntıları doğrudan korunmuş; yorumlar her alıntının altında verilmiştir.

Tematik Yapı:,

Verilerden elde edilen temalar aşağıdaki gibidir:

Tema 1: Katılımcıların sürdürülebilirlik algısı

Tema 2: Sosyal sorumluluğun kurumsal ve toplumsal etkisi

Tema 3: SKH ile kurumsal uygulama arasındaki bağlantı

Tema 4: Kurumsal sürdürülebilirliğin gerektirdiği yapısal unsurlar

Tema 5: Toplum merkezli projelerde sosyal değer üretimi

Aşağıdaki bölümlerde temalar katılımcı alıntılarıyla sunulmaktadır.

Tema Analizleri:

1.Katılımcıların Sürdürülebilirlik Algısı:

Katılımcıların ortak görüşünde sürdürülebilirliği; çalışan refahı, kurumun hedef ve vizyonu motivasyon iş sağlığı ve güvenliği, çevresel kaynakların korunması ve uzun vadede kurumun ayakta kalması gibi değişkenler ile ilişkilendirmektedir.

K8:*"Çalışma hayatının bir önceki yıldan daha ileri, daha iyi ve mutlu çalışmaları sağlamalı."*

K3:*"Çevresel faktörlere sadece dışarıda değil içeride de hassas davranıp katkı sağlamak gerekir."*

K5: "Her zincir en çürük halkası kadar sağlamdır" sözü ne kadar doğru bir sözdür.. Evet, başka dünya yok ve bu dünyayı gelecek nesilleride düşünerek herşeyi ile korumak zorundayız"

Bu alıntılarda çalışanların sürdürülebilirliğin dışsal faktörlerden ziyade içerden geliştirilmesi gereken çalışan tatmini ve motivasyonu ile ilişkili olduğunu belirttikleri görülmektedir.

K2: "Sürdürülebilirlik uçtan uca ve küçükten büyüğe her faaliyetimizdeki kültür unsurlarının bir araya gelmesi ile gelecekte nerede konumlanacağımızı bize anlatan bir süreç kavramıdır."

K6: "Kurum olarak, sürdürülebilirliği iş süreçlerimizin merkezine yerleştirerek, tüm faaliyetlerimizi bu ilkeler doğrultusunda şekillendiriyoruz."

Katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı üzere katılımcıların sürdürülebilirliği iş stratejilerinin merkezine koymakta olup firmanın gelecekte bulunmak istediği konumu da etkilediği ifade edilerek kurumun uzun süre ayakta kalmasını da etkileyen bir unsur olduğu ifade edilmektedir.

Bazı katılımcılar sürdürülebilirlik kavramını doğrudan İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) ile eşleştirmektedir.

K7:*"İş kazalarının sıfırlanması ve meslek hastalıklarının önlenmesi sürdürülebilirliğin temel hedeflerindendir."*

2.Sosyal Sorumluluk ve Kurumsal Kültür:

Görüşmelerde en dikkat çekici bulgulardan biri, katılımcıların sosyal sorumluluğu sürdürülebilirliğin bir parçası olarak değil, sürdürülebilirliği mümkün kılan bir ön koşul olarak değerlendirmesidir.Katılımcılar, sosyal sorumluluğun hem iç paydaşlarda (çalışan motivasyonu, aidiyet, etik kültür) hem dış paydaşlarda (toplum güveni, kurumsal imaj, nitelikli işgücü) uzun vadeli kurumsal sürdürülebilirliği desteklediğini ifade etmişlerdir.

Sosyal sorumluluk projelerinin kurumsal kültür ve kurumsal aidiyete olumlu yönde katkıları olduğu gözlemlenmekte katılımcılar da bu yönde görüşler bildirmektedir:

K2:"*Sosyal sorumluluk projeleri, empati duygusunu ve toplumsal bağları güçlendirir."*

K9: *"Sosyal sorumluluk faaliyetleri kurum içi iletişimi güçlendirir ve kurumsal kültüre katkı sağlar."*

Katılımcıların tamamına yakını, sosyal sorumluluk faaliyetlerini kurumsal prestiji artırmanın ötesinde toplumsal refahı yükseltmeye yönelik bir süreç olarak görmektedir. Bu çalışmalar; burslar, staj programları, mentorluk, çevre projeleri, dezavantajlı gruplara destek ve kültürel etkinliklerle somutlaştırılmıştır.

Katılımcıların sosyal sorumluluğa ilişkin yaklaşımı, bireysel faydaya değil kolektif gelişime odaklıdır. Bu bağlamda, sosyal sorumluluk yalnızca kurumun dışa dönük tanıtım faaliyetleri değil; toplumsal yaşamın güçlendirilmesine yönelik uzun vadeli bir yatırım olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda katılımcıların görüşleri aşağıdaki ifadelerle belirtilmektedir:

K6: *"Sosyal sorumluluk kapsamında yapmış olduğumuz çalışmalar çok geniş tabanlı değil fakat mevcuttaki sosyal sorumluluk çalışmalarımız bizi kar amacı güden diğer kurumlardan ayıran çok kıymetli bir farklılıktır. Topluma dokunmak ve iyileştirmek tıpkı bireylerdeki gibi aslında Dünya'ya bir varoluş mesajı vermek ve ne için var olduğumuzu kanıtlayan bir aktivitedir. Kar ise bunun dolaylı bir getirisidir. Biz bu konuyu bu şekilde değerlendiriyoruz."*

K5: "Kurumun sosyal sorumluluk çalışmalarını, hem toplumun yaşam kalitesini yükseltmeye hem de çevre bilincini geliştirmeye yönelik değerli ve gerekli adımlar olarak değerlendiriyorum. Yapılan faaliyetler; eğitim projelerinden çevre farkındalığı etkinliklerine, doğal alanların korunmasından dezavantajlı gruplara yönelik desteklere kadar geniş bir etki alanına sahip."

K4: "Kurumumuzun üniversite öğrencilerine sağladığı maddi destek ve mentörlük, topluma katkı sağlamak adına çok değerli bir sosyal sorumluluk çalışmasıdır. Bu çalışmaların amacı, öğrencilerin eğitim süreçlerinde karşılaştıkları maddi engelleri aşmalarına yardımcı olmak ve onları profesyonel dünyaya daha güçlü bir şekilde hazırlamaktır. Ayrıca, mentörlük desteği

vererek, onlara kariyer yolculuklarında rehberlik etmek ve gelecekteki başarıları için sağlam bir temel oluşturmak istiyoruz. Bu tür çalışmalar, toplumda nitelikli iş gücünün gelişmesine katkıda bulunarak, sürdürülebilir bir geleceğe katkı sağlar."

3.(Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri) ile Kurumsal Uyum:

Bu tema altında katılımcılar sürdürülebilirlik, sosyal sorumluluk ve SKH'nin yalnızca kavramsal değil uygulanabilir bir yol haritası olduğunu vurgulamıştır. SKH; performans ölçümü, toplumsal etki ve kurumsal gelişim alanlarında rehber olarak görülmektedir.

K9:*"Evet bağlantılı. SKH bize bir yol haritası sunuyor."*

K5:*"Sağlık, eğitim, çevresel etki gibi alanlar kurumun SKH ile ilişkisini gösterir."*

K3:*"SKH sürdürülebilir şehir ve toplum hedefleriyle ilişkilidir."*

Katılımcılar, kurumlarının SKH ile uyumlu olduğunu ifade ederken en sık olarak eğitim, sanayi–işgücü gelişimi, çevresel yönetim, geri dönüşüm ve enerji verimliliği gibi alanlara atıfta bulunmuştur. Örnek olarak staj programları, burs destekleri, mesleki eğitim projeleri, sanayi–milli eğitim iş birlikleri gibi uygulamalar yer almaktadır. Katılımcılar sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin kurumla uyum içinde olduğunu ifade ederek şu ifadelerde bulunmuşlardır:

K6: "*Kurumun sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin kurum ile uyum içinde olduğunu düşünüyorum*. Örnek verecek olursam*; sanayinin en çok ihtiyaç duyduğu ve ara eleman olarak tanımlanan iş gücünün yetiştirilmesi için yürütülen staj programları, diğer mesleki kuruşlar ve il milli eğitim ile birlikte ortaklaşa yürütülen mesleki eğitim programları, burs programları vb.diyebilirim."*

K4 : "İhracatçı bir firma olup tüm faaliyet ve ticaretlerimizi 100% resmi yaptığımız için kayıt dışı ekonomi unsuru olmaktan çıkmamız, geri dönüşüm, küresel ısınma gibi küresel sorunlarda üzerimizde düşeni yapmamız, çalışanlarımızın sigortalarını tam ödememiz, İSG konusunda tüm prosedürleri tamamlamamız ve ihracat yapmamız açısından SKH uyumluluk oranımızın yüksek olduğunu düşünüyoruz."

K8: "Evet, kurumun çalışmalarının önemli ölçüde Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile uyumlu olduğunu düşünüyorum. Kurum, özellikle çevre yönetimi, şehir planlama, iklim değişikliğiyle mücadele ve toplumsal yaşam kalitesinin artırılması gibi alanlarda yürüttüğü faaliyetlerle birçok SKH'yi doğrudan destekliyor."

K7: "Evet, kurumumuzun Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) ile uyumlu olduğuna inanıyorum. Özellikle Eğitimde Kalite (SKH 4) ve Eşitsizliklerin Azaltılması (SKH 10) hedeflerine katkı sağlıyoruz. Üniversite öğrencilerine sağladığımız maddi destek ve mentörlük, bu öğrencilerin kaliteli eğitime erişimini kolaylaştırırken, aynı zamanda daha eşit bir fırsat sunuyoruz. Bu, toplumun farklı kesimlerinden gelen öğrencilerin potansiyellerini en üst seviyeye çıkarmalarına yardımcı oluyor.

Ayrıca, Sosyal Adalet ve İş ve Ekonomik Büyüme hedeflerine de katkıda bulunuyoruz. Öğrencilere mentörlük yaparak, onların kariyerlerinde güçlü bir başlangıç yapmalarını sağlıyoruz, böylece toplumsal gelişmeye katkı sağlıyoruz. Bu projeler, kurumumuzun sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmasına yardımcı olacak önemli adımlar."

4.Kurumsal Sürdürülebilirliğin Gerektirdiği Yapısal Unsurlar:

Katılımcıların büyük çoğunluğu, sürdürülebilirlik, sosyal sorumluluk ve SKH kavramlarını birbirinden ayrı üç yapı olarak görmemekte; aksine birbiriyle bütünleşik bir zincirin farklı halkaları olarak değerlendirmektedir. Kurumsal Sürdürülebilirliğin gerektirdiği yapısal unsurları katılımcılar ölçüm değerlendirme, kurumsal sağlık, iş güvenliği, liderlik ve taahhüt, veri performans takibi ve kurumsal eğitim faktörleri ile ilişkilendirmektedirler.

K2:"*Yeni hizmet içi eğitimlerle çalışanlar teşvik edilmeli."*

K1:"*Kurumsal sağlık ve eğitim destekleri önemlidir."*

K9:"*Ölçüm ve raporlamaya önem verilmeli."*

K7:"*İş kazalarının sıfırlanması ve meslek hastalıklarının önlenmesi sürdürülebilirliğin temelidir."*

K5: "*Liderlik ve Taahhüt: Üst yönetimin sürdürülebilirliğe olan kararlılığı ve liderliği. Çalışan Katılımı ve Eğitim: Çalışanların sürdürülebilirlik konusunda bilinçlendirilmesi ve aktif katılımı. Veri ve Performans Takibi: Sürdürülebilirlik hedeflerinin izlenmesi ve sürekli iyileştirme için veri kullanımı. Bu kavramlar kurumsal sürdürülebilirliğin gerektirdiği yapısal unsurlar arasında yer almaktadır.*

K4: "Üst yönetimin yaklaşımı ve sahiplenmesi, çalışanların benimsemesi."

K8: "Sürdürülebilirliğin güçlenmesi AR-GE ve İnovasyon çalışmalarının ne kadar etkin uygulandığı ile öncelikli ve direkt bağlantılıdır. Çünkü değişen küresel şartlara hem hızlı adaptasyon hem de mevcut kültürü koruyarak dönüşümü başarı ile gerçekleştirmek için ön çalışmaların ve saha çalışmalarının ileri düzeyde ve etkin şekilde uygulanıyor olması şarttır.

Katılımcılar sürdürülebilirliğin yalnızca yönetsel bir politika değil, kurum içi davranış, alışkanlık ve kültür biçimi olduğunu vurgulamıştır. Bu durum, sürdürülebilirliğin işletmelerde kalıcı olabilmesi için kurumsal yapı ve karar mekanizmalarının tüm seviyelerinde benimsenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

K3: "*Kurumsal sürdürülebilirliğin güçlenmesi; güçlü liderlik, çalışan katılımı, şeffaf yönetim, teknolojik yenilikler, paydaş iş birlikleri ve kaynakların verimli kullanımının bir araya gelmesiyle mümkün olacağı inancı içerisindeyim".*

5.Toplum Merkezli Projeler ve Sosyal Etki Üretimi:

Katılımcılar sosyal sorumluluğu yalnızca "kurum imajı" olarak değil gerçek sosyal yatırım olarak görmektedir.

K3:"Çocuklar ve öğrencilerle yapılan faaliyetler topluma katkı sağlar."

K4:"Sosyal yardım ve burslar topluma katkı sağlar."

K6:"Öğrenci aidiyetine ve gelişimine destek vermek önemlidir."

Katılımcıların toplum yararına yapılan çalışmaların toplumsal katkı sunmasının önemini vurgulamaktadır.

SONUÇ:

Analiz edilen 5 tema birbirini dışlayan değil birbirini tamamlayan düzeydedir.

Bu araştırma, kurum çalışanlarının sürdürülebilirlik, sosyal sorumluluk ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) kavramlarını tecrübelerini ve bu kavramlara ilişkin görüşlerini nitel yöntemle ele almayı amaçlamıştır. Yapılan bireysel görüşmeler sonucunda giyim üretim sektörü olan KARGİSAN'da farklı pozisyonlarda çalışan 9 üst ve orta düzey yöneticinin algıları incelenmektedir. İnceleme sonucunda 5 tema ortaya çıkmaktadır; Sürdürülebilirliğin çalışan refahı ile ilişkisi, Sosyal sorumluluğun kurumsal ve toplumsal etkisi, SKH ile kurumsal uygulama arasındaki bağlantı,Kurumsal sürdürülebilirliğin gerektirdiği yapısal unsurlar,Toplum merkezli projelerde sosyal değer üretimidir.

Sosyal sorumluluk çalışmalarına ilişkin algılarda katılımcılar bu algıyı toplumsal fayda bağlamında ele almakta olup bu çalışmaların önemini vurgulamaktadırlar. Eğitim bursları, mesleki staj programları, mentorluk destekleri ve kültürel etkinlikler gibi örnekler, sosyal sorumluluğun kurumsal sürdürülebilirliğin önemli bir bileşeni olduğunu ortaya koymaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, bulgular sürdürülebilirliğin işletmelerde yalnızca çevresel veya ekonomik faktörlerle ilişkili olmayıp kurumun stratejik yönetimini etkileyen içsel faktörler ile ilişkili olduğu görülmektedir. Bu dönüşüm, kurumların içsel motivasyonlarını (aidiyet, etik, kültür) ve dışsal hedeflerini (toplumsal fayda, rekabet avantajı, paydaş güveni) bir araya getirerek çok katmanlı bir yapı üretmektedir. Bu yönüyle sürdürülebilirlik, işletmelerin stratejik yönelimlerinin merkezine yerleşmekte ve yalnızca bugünü değil geleceği de planlayan bir yönetim anlayışına dönüşmektedir.

KAYNAKÇA:

Blowfied M ve Murray A (2008) Corporate Responsibility A Critical Introduction, Oxford University Press, Oxford.

Carroll, A. B. (1991). The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders. Business Horizons, 34(4), 39–48.

Dyllick, T., & Hockerts, K. (2002). Beyond the business case for corporate sustainability. Business Strategy and the Environment, 11(2), 130–141.

DiMaggio, P., & Powell, W. (1983). The iron cage revisited. American Sociological Review, 48(2), 147–160.

Himmetoğlu, A. (2023). Kurumsal sürdürülebilirlik ve kurumsal sosyal sorumluluk: Bir bibliyometrik analiz çalışması. Erciyes İletişim Dergisi, 10(2), 891-911.

lkington, J. (1997). Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business. Capstone.

Freeman, R. E. (1984). Strategic Management: A Stakeholder Approach. Pitman.

Gedik, Y. (2020). Sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarla sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkinma. Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 3(3), 196-215.

Kovač, T. (2021). Corporate Sustainability Practices and Competitive Advantage in Manufacturing Industry. Doctoral Thesis, University of Ljubljana.

İşcan, Ö. F., & Kayğın, E. (2009). Kurumsal yönetişim sürecinin gelişimi üzerine bir araştırma. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13(2), 213-224.

Engin, E., & Akgöz, B. (2013). Sürdürülebilir Kalkinma Ve Kurumsal Sürdürülebilirlik Çerçevesinde Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavraminin Değerlendirilmesi. Selçuk İletişim, 8(1), 85-94.

Tosun, E. K., & Okulu, S. B. M. Y. (2009). Sürdürülebilirlik olgusu ve kentsel yapiya etkileri. Paradoks, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, 2.

Sancar, G. (2013). Kurumsal Sürdürülebilirlik Bağlamında Kurumsal Yönetişim: Kavramın Doğuşu, Gelişimi Ve Değerlendirilmesi. Selçuk iletişim, 8(1), 71-84.

Suchman, M. C. (1995). Managing legitimacy. Academy of Management Review, 20(3), 571–610.

Swarnapali, R.M.N.C.(2017). Corporate sustainability: A Literature review.

Yılmaz, A. (2019). Kurumsal Sürdürülebilirlik Stratejilerinin İşletme Performansına Etkisi. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi.

Vol 3 - ISBN NR: 978-625-5694-64-5

GELİŞMEKTE OLAN BİR PAZARIN KSS ANATOMİSİ: TÜRKİYE'DE BİST KURUMSALLIK ENDEKSİ ŞİRKETLERİNİN KSS FAALİYETLERİNİN SEKTÖREL VE ÖLÇEK BAZLI ANALİZİ[1]

Dr. Öğr. Üyesi Olcay Bektaş
Bursa Uludağ Üniversitesi
olcaybektas@uludag.edu.tr - 0000-0003-3422-7302
Dilan Çimen
Bursa Uludağ Üniversitesi
dilancimen971@gmail.com - 0009-0007-7997-8990
Ayşe Nur Karadaş
Bursa Uludağ Üniversitesi
kaysenur749@gmail.com - 0009-0002-9069-3551
Yağmur Sezgin
Bursa Uludağ Üniversitesi
sezgin.yyagmur@gmail.com - 0009-0005-5045-2464

Bu çalışma, gelişmekte olan ekonomiler (Emerging Economies) bağlamında, Türkiye'deki kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) faaliyetlerinin yönelimini incelemektedir. Araştırma, Borsa İstanbul (BİST) Kurumsallık Endeksi'nde yer alan ve yüksek kurumsal yönetim standartlarına sahip şirketlerin yıllık faaliyet raporlarına odaklanmaktadır. Temel amaç; bu kurumların KSS projelerinin içeriğini, hedef gruplarını ve KSS uygulamalarının sektörel farklılıklara ve kurumsal ölçeğe (çalışan sayısı) göre nasıl şekillendiğini ortaya koymaktır.

Çalışmanın teorik temelini, KSS sorumluluklarını Ekonomik, Yasal, Etik ve Hayırseverlik olarak dört ana katmana ayıran Carroll'un KSS Piramidi oluşturmaktadır. Nitel araştırma metodolojisi kullanılarak, belirlenen şirketlerin raporlarındaki tüm KSS projeleri, önceden belirlenmiş kodlama temaları ve Carroll'ın Piramidi katmanları doğrultusunda içerik analizine tabi tutulmuştur.

BİST Kurumsallık Endeksi şirketlerinin KSS faaliyetlerinin Carroll'ın Piramidi'nin en çok etik yönlü katmanında yoğunlaşması çalışmanın içerik analizi sonucunda elde edilmesi beklenen bulgular arasındadır. Çevresel risk ve etkiye sahip sektörlerde (sanayi, enerji gibi) faaliyet gösteren şirketlerin, KSS projelerinde çevre, yasal ve etik sorumluluk katmanlarına daha fazla önem vermesi, insan kaynağı yoğun sektörlerde (Hizmet, Finans gibi) faaliyet gösteren şirketlerin ise, diğer sektörlere göre eğitim, kadın/çocuk hakları gibi hayırseverlik odaklı projelere daha fazla kaynak ayırması beklenmektedir. Çalışan sayısı yüksek olan büyük şirketlerin KSS faaliyetlerinde, küçük ölçeklilere kıyasla daha stratejik ve etik/yasal sorumluluklara dayalı bir denge arayışında olması beklenmektedir. Bu çalışma, KSS'nin gelişimini gelişmekte olan ekonomiler bağlamında, kurumsal ölçek ve sektörel ayrımlara göre analiz ederek literatüre katkı sunacaktır.

[1]Bu çalışma TUBİTAK 2209 kapsamında 1919B012426916 nolu "Kurumsal Sosyal Sorumluluk Perspektifinde BİST Kurumsallık Endeksindeki Şirketlerin Faaliyet Raporlarının Analizi" adlı projeden desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Sosyal Sorumluluk, BİST Kurumsallık Endeksi, Carroll Piramidi, Gelişmekte Olan Ekonomiler

THE CSR ANATOMY OF AN EMERGING MARKET: SECTORAL AND SCALE-BASED ANALYSIS OF CSR ACTIVITIES IN BIST CORPORATE GOVERNANCE INDEX COMPANIES IN TURKIYE[2]

This study examines the current status and strategic orientation of corporate social responsibility (CSR) activities in Turkey within an emerging economies context. The research focuses on the annual activity reports published by companies listed in the Borsa İstanbul (BIST) Corporate Governance Index, representing businesses with the highest corporate governance standards in Turkey. The main objective is to analyze the content and target groups of these firms' CSR projects to reveal how their CSR practices are shaped by sectoral differences and organizational scale (employee count).

The theoretical foundation of the study is Carroll's Pyramid of CSR, which categorizes responsibilities into four main layers: economic, legal, ethical, and philanthropic. Using qualitative research methodology, a content analysis was performed on all identified CSR projects, categorized according to predetermined coding themes and Carroll's Pyramid layers.

Anticipated findings suggest that CSR projects predominantly concentrate on philanthropic responsibility, consistent with emerging market trends. Furthermore, the analysis reveals sectoral differences in thematic distribution (e.g., ındustry, finance) and indicates that larger companies with a higher employee count demonstrate a more strategic approach toward Ethical and Legal responsibilities compared to their smaller counterparts. This study contributes to the literature by empirically analyzing the evolution of CSR in the Turkish context through the lens of corporate scale and sectoral dynamics.

Keywords: Corporate Social Responsibility, BIST Corporate Governance Index, Carroll's Pyramid, Emerging Economies

[2] This study was supported by the TÜBİTAK 2209 program numbered 1919B012426919, titled 'Analysis of the Activity Reports of Companies in the BIST Corporate Governance Index from the Perspective of Corporate Social Responsibility

ÖRGÜTSEL ADALET ALGISININ ÖRGÜTSEL SESSİZLİĞE ETKİSİ

Doç. Dr. Berat ÇİÇEK
Malatya Turgut Özal Üniversitesi
berat.cicek@ozal.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-4584-5862

Doç. Dr. İnan KAYNAK
Muş Alparslan Üniversitesi
i.kaynak@alparslan.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-9944-1540

Özet

Bu çalışmanın amacı örgütsel adalet algısının örgütsel sessizlik davranışına olan etkisini araştırmaktır. Bu kapsamda nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği ile veri toplanmıştır. Verilerin toplanmasında üç boyutlu örgütsel adalet ölçeği ile dört boyutlu örgütsel sessizlik ölçeğinden yararlanılmış ve on iki hipotez geliştirilmiştir. Araştırma bulguları genel olarak değerlendirildiğinde, örgütsel adalet algısının, çalışanların sessizlik davranışlarını önlemede kritik bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, dağıtım adaletinin, diğer adalet boyutlarına kıyasla sessizliğin tüm türleri üzerinde daha belirleyici bir etkiye sahip olması, çalışanların örgütte adalet algısını büyük ölçüde somut çıktı ve kazanımlar üzerinden değerlendirdiğini göstermektedir. Etkileşim ve işlem adaletinin ise daha seçici ve bağlama duyarlı etkiler yarattığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Adalet, Sessizlik, Örgütsel Sessizlik

1. GİRİŞ

Adalet, bireylerin nasıl davranacağı veya yaşayacağının belirlenmesinde önemli bir rehber olmasından dolayı geçmişte olduğu gibi günümüzde önemli bir kavramdır (Faruk ve Sayın 2011). Köken itibariyle "Adl" kelimesinden türeyen haklılığın ve doğruluğun ifadesi (İçerli 2010) veya *"Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme"* (TDK 2020) olarak tanımlanmaktadır (Cihangiroğlu ve Yılmaz 2010; Güriz 1994). İnsanlar arasındaki ilişkilerde karar ve davranışların nitelendirilmesinde kavramın "adil" ya da "adaletsiz" gibi iki şeklinin olması kavramın birden fazla tarafla ilişkili olduğu anlamına gelmektedir. Bu taraflar kişiler olabileceği gibi örgütler de olabilmektedir (Cihangiroğlu ve Yılmaz 2010). Adalet kavramı ile ilgili çalışmalar kavramın örgütlerde önemli bir rol oynayabileceğine, kavramın çalışanların tutum ve davranışlarını değiştirebileceğine vurgu yapılmıştır (Bos 2001). Bu sebeple de örgütsel davranış araştırmalarında değerli görülmüş (Eberlin ve Tatum 2008) ve "örgütsel adalet" kavramı kullanılmaya başlanmıştır (Lambert 2003).

Çalışanların örgütlerinde hissettikleri eşitlik ve dolayısıyla mutluluklarıyla ilişkili olan örgütsel adalet kavramı (Eser ve Demir 2019), bireylerin kendilerini diğer çalışanlarla karşılaştırmaları sonucunda (Korkmaz Orhan ve Ünüvar 2019) kendilerine ne kadar adil davranıldığı ile ilgili oluşan algılarıdır (Greenberg 1990; Moorman 1991). Kavram; *"örgütsel faaliyetler sonucunda ortaya çıkan ödül ve cezaların nasıl dağıtılacağına veya yönetileceğine dair kurallar ve sosyal normlar "* (Folger ve Cropanzano, 1998), *"doğruluğun örgüt içindeki rolü veya haklılığın korunmasında yönetimin görevi"* (Pillai, Schriesheim, ve Williams 1999), *"örgüt ile çalışanlar*

arasındaki ilişkileri ve çalışanların fiziksel, sosyal ve psikolojik refahını etkileyen sonuçları barındıran bir erdem" (Cropanzano, Rupp, Mohler ve Schminke, 2001) şeklinde açıklanmıştır. Ayrıca örgütsel adalet *"yöneticilerin örgütleri ve çalışanlarla ilgili uygulamaların veya alınan kararların çalışanlar tarafından algılanma şekli"* (İçerli 2010) olarak tanımlanabilir. Kavramın teorik temeli Adams'ın (1965) eşitlik kuramına dayanmaktadır. Bu kurama göre çalışanlar örgütlerine sağladıkları katkıların sonucu olarak elde ettikleri kazanımların adil olup olmadığını belirlemek için diğer çalışanlarla bir kıyaslama yapmakta ve bu kıyaslama neticesinde örgütlerini adil ya da adaletsiz olarak sınıflandırmaktadır (Nowakowski ve Conlon 2005). Örgütlerin uygulamalarının adaletli olup olmadığını belirlemek her zaman kolay olmadığı için örgütsel adalet kavramının belirlenmesinde farklı alt boyutların kullanılmasına ihtiyaç duyulmuştur (Cüce, Güney, ve Tayfur 2015). Temelde örgütsel adalet dağıtım adaleti ve işlemsel adalet olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Pillai vd. 1999). Kavramın örgütlerde karşılaşılan sorunları açıklamada yetersiz kalmasının düşünülmesinden dolayı önceleri işlemsel adaletin bir parçasıymış gibi görülen (Folger ve Cropanzano, 1998) bir üçüncü boyut olarak etkileşimsel adalet kavramı geliştirilmiştir (Bies ve Shapiro 1988).

Dağıtım Adaleti: Çalışanların gayretleri ile elde ettikleri kazanımları diğer çalışanlarla kıyaslaması durumu dağıtım adaleti boyutunu açıklamaktadır (Greenberg, 1990). Diğer bir ifadeyle bu boyutta çalışanlar yaptıkları işlere karşılık olarak elde ettikleri ücret, ödül ya da cezaları diğer çalışanlarla karşılaştırarak kendilerine verilenlerin adil olup olmadığını değerlendirmektedir (Greenberg, 1986). Bu değerlendirme neticesinde çalışanlarda bilişsel, duyuşsal ve davranışsal tepkiler ortaya çıkabilmektedir. Çalışan karşılaştığı sonucu adil veya adaletsiz olarak algıladığında öfke, suçluluk, huzur, mutluluk veya gurur gibi duyuşsal, kendisi ya da iş arkadaşının kaynaklarını sınırlandırmak veya çıktılarını bozmayı düşünmek bilişsel, performansını veya diğer örgütsel çıktıları etkileyecek biçimde davranışsal tepkiler gösterebilmektedir (Cohen-Charash ve Spector, 2001). Eşitlik olmadığı durumunun algılanması çalışanların olumsuz duygularının ve memnuniyetsizliklerinin artmasına sebep olur (Gilliland, 1993). Dağıtım adaleti boyutunda dikkat edilmesi gereken konu karşılaşılan fiili durumun çalışan tarafından nasıl algılandığıdır. Bu yönüyle çalışanın adil ya da adaletsiz nitelendirmesi subjektif bir tanımlamadır yani çalışanın algısına bağlıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde ortaya çıkan adalet algısı çalışandan çalışana değişebilmektedir (İçerli, 2010).

İşlemsel Adalet: Bu boyut çalışanların örgütsel faaliyetlerin yürütülmesinde alınan karar süreçleriyle ilgili adalet algılarını ifade etmektedir (Folger ve Grenberg 1985). Örgüt içi alınan kararların çoğu çalışanlarla ilgilidir veya çalışanları etkileyebilmektedir. Bu kararlar çalışanların ücretleri olduğu gibi çalışma grupları ve hatta yaptıkları işleriyle ilgili olabilmektedir. Bu sebeple bu türden kararlar çalışanda ekonomik, sosyal ve duygusal sonuçlar doğurabilmektedir. Çalışanlar örgütün ya da yöneticilerin aldığı kararlara eleştirel yaklaşabilmekte (Colquitt, 2001), kendileriyle ilgili alınan kararlarda söz sahibi olmak ve etkilemek istemektedirler. Kararlara katılımın olmaması ya da etkileme mekanizmalarının yeterince çalışmaması olumsuz verilen kararların adil olmadığı algısının oluşmasına neden olabilmektedir (Gilliland, 1993). Çalışanların işlemleri adil olarak algılaması kararların doğruluğu, tutarlılığı, düzeltilebilmesi, kararlarda temsilcilik, etik davranma ve önyargılı olmamaya bağlıdır (Leventhal, 1980).

Etkileşim Adaleti: Etkileşim adaleti boyutuna göre işlemsel adalete ilişkin algılamalar ve kazanımlar dağıtım adaletinde kullanılan yasal süreçlere ilaveten başka faktörlerden de etkilenmektedir. Bu faktörler karar vericilerin kararı uygulayanlar ile olan etkileşiminin sonucudur. Etkileşim adaleti çalışanlara değer verilmesi, saygılı davranılması, alınan kararların çalışanlara açıklanması gibi unsurları içermektedir (Greenberg 1990)

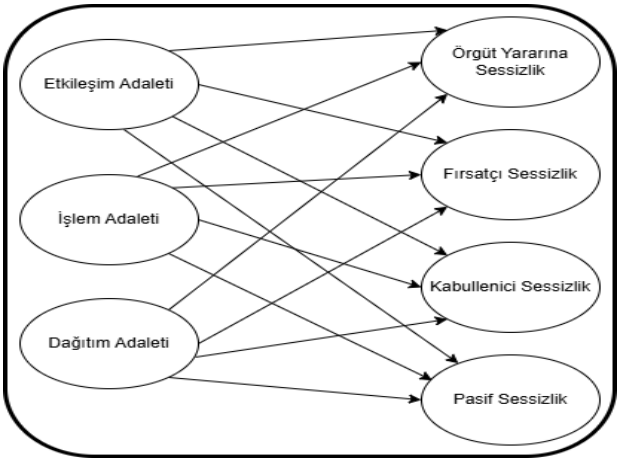
Örgütsel adaletin temelinde hem çalışanların hem de örgütün sorumluluklarını kabul etmesi vardır. Tarafların sorumlulukları ve görevleri açıklanmalı ve karşılıklı olarak kabul edilmelidir. Bu şartların yerine getirilmesi durumunda bir örgütte adaletten bahsetmek mümkün olur (Rollinson, 2009). Örgütte adaletli bir iklim olduğu algısı olumlu davranışlara yol açarken adaletsizlik algısı ise bazı olumsuzluklara neden olabilmektedir (Babaoğlan ve Ertürk 2013; Beugr 2002). Çalışanlar kendilerine adil muamele yapılmadığını düşündüklerinde, kendileri ya da gruplarının katkı ve kazanımlarıyla ilgili algılarını değiştirirler. Daha sonra işlerine yönelik çabalarını azaltma gibi işle ilgili fiili katkılarını değiştirebilirler. Son aşamada ise örgütten ayrılma yolunu seçerek adaletsizlikten kurtulmaya çalışabilirler (Cowherd ve Levine 1992). İş yerinin çalışana sunması gereken sosyal hakların bilincinde olan çalışanlar, karşılaştıkları olumsuz duruma başka bir olumsuz davranışla karşılık verebilmektedirler (Korkmaz Orhan ve Ünüvar 2019). Adaletsizlik algısının neticesinde kendisini örgüt için değersiz hisseden çalışanda sessiz kalma davranışı görülebilmektedir (Dabbagh, Esfahani, ve Shahin 2012). Nitekim literatürde örgütsel adalet algısı ile sessizlik davranışı arasında ilişkinin varlığı ortaya konmuş (Greenberg 2001), bu alanda yapılan bir çalışmada adalet algısının örgütsel sessizliği etkilediği sonucuna varılmış (Ünlü, Hamedoğlu, ve Yaman 2015)

Konuşma davranışının olmaması ya da anlaşılabilir bir şekilde bir davranışın sergilenmemesi olarak açıklanan sessizlik (Dyne, Ang, ve Botero 2003), örgütsel yaşamda çalışanların bilgi ve fikirlerini bilinçli olarak paylaşmaması şeklinde ortaya çıkmaktadır (Çavuşoğlu ve Köse 2019). Örgütsel sessizlik olarak adlandırılan kavram, örgütlerde yaygın olarak görülen ve bir o kadar da huzursuzluk veren bir olgudur (Blat, Christianson, Sutcliffe ve Rosenthal, 2006). Ortaya atıldığı günden itibaren farklı şekillerde tanımlanan örgütsel sessizlik ilk olarak Morrison ve Milliken (2003) tarafından *"örgütsel değişime ve gelişime engel olan bir tehlike ve çoğulcu bir örgüt geliştirmeye mani olan kolektif bir fenomen"* olarak tanımlanmıştır. Diğer bazı çalışmalarda; *"bireyin örgütün durumuyla ilgili davranışsal, zihinsel ve duygusal gerçek ifadelerini, bu durumu değiştirme ya da düzeltme yetkisi olan kişilerden esirgemesi"* (Pinder ve Harlos 2001), *"bir örgütün karşı karşıya kaldığı önemli sorunlara çözüm olabilecek fikirlerle ilgili çok az konuşması ya da çok az davranışta bulunması*" (Henriksen ve Dayton 2006) şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanımlardan anlaşıldığı üzere örgütsel sessizlik örgütsel performansı iyileştirebilecek veya kötüleştirebilecek bir eylemsel seçimi ifade etmektedir (Bagheri, Zarei, ve Aeen 2012). Çalışanların kendilerine güvenmelerine rağmen fikirlerini açıklamada tereddüt etmesi, örgüt içi tartışmaların kendileri için risk oluşturmasından çekinmeleri düşüncesinden kaynaklanmaktadır (Batmunkh, 2011). Ayrıca sorunun sebebi olarak görülmek istenmeme, mevcut pozisyonlarını kaybetme endişesi ya da açık konuşmanın örgüt içinde herhangi bir değişime neden olmayacağına ilişkin inançlar da çalışanların sessiz kalmasına sebep olabilmektedir (Premeaux ve Bedeian 2003).

Örgütsel sessizlik çalışanların dikey yönlü olarak iletişim kurmaması ya da kuramaması problemidir (Çakıcı 2008). Bu yönüyle bakıldığında örgütsel sessizlik çalışanın sessiz kalması veya bilinçli olarak çalışanın sessiz bırakılmasını içeren iki boyut şeklinde ortaya çıkabilmektedir (Blackman ve Sadler-Smith 2009). Diğer bazı araştırmalarda ise örgütsel sessizlik kavramı pasif, kabullenici, örgüt yararına ve fırsatçı sessizlik olarak farklı boyutlarda incelenmiştir (Knoll ve Van Dick 2013). Çalışanların sorunlarla ya da alternatiflerle ilgili bilgi sahibi olmalarına rağmen konuşmalarının hoş karşılanmayacağı endişesiyle ve kendilerini koruma düşüncesiyle sessiz kalmaları pasif sessizlik olarak ifade edilmektedir (Dyne vd. 2003). Çalışanların mevcut durumu değiştirmeyeceğine dönük inançlarından dolayı herhangi bir girişimde bulunmadığı bu sebeple sessiz kaldıkları boyut ise kabullenici-ilgisiz sessizlik olarak açıklanmaktadır. Örgütte iş ve işlemlerle ilgili bilgi veya düşüncelerin örgütün ya da diğer çalışanların yararına olur düşüncesiyle fedakârlık göstererek ve bilinçli olarak sessiz kalması ise örgüt yararına sessizlik olarak nitelendirilmiştir. Örgüt yararına sessizliğin tam zıttı olan fırsatçı sessizlik ise işle ilgili bilgi, fikir ve görüşlerin bilinçli olarak ve diğer çalışanlara zarar vereme ihtimalini göze alarak kendi menfaati için susması stratejik bir amaç çerçevesinde gizli tutmasıdır (Dyne vd. 2003; Glauser 1984; Pinder ve Harlos 2001). Örgütsel sessizlik kavramı birçok kişiyi içine alabilen sosyal bir olgudur. Birçok kişinin sessiz kaldığı bir çalışma ortamı çalışanların sessiz kalma davranışlarında artışa sebep olabilmektedir. Sessizliğin büyük ölçüde yaşandığı örgütler de gelişim, değişim ve büyüme gibi arzu edilen durumların oluşması mümkün olamayabilmektedir (Morrison ve Milliken 2000). Örgütsel adaletsizlik çalışanın kendisine ya da diğerlerine karşı haksızlık yapılığı algısı olduğu için (Ambrose 2002), örgütün dağıtım ya da işlem adaleti ile ilgili uygulamalar çalışanların sessizlik davranışı veya tercihi üzerinde etki edebilmektedir(Tutar ve Köse 2018).

2. YÖNTEM

Bu araştırmada örgütsel adalet algısının örgütsel sessizliğe etkisi incelenmiştir. Bu ilişkinin ortaya konulması için nicel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Anket yöntemiyle yüz yüze görüşerek toplanan verilerin analizinde Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) yaklaşımından yararlanılmıştır. Bu yaklaşımın seçilmesinin temel sebepleri ise çoklu değişkenleri bir arada test edebilmesidir (Russell, Kahn, Spoth ve Altmaier, 1998). Araştırma modeli Şekil 1.'de paylaşılmıştır.

Şekil 1. Araştırma Modeli

2.1 Ölçüm Araçları

Örgütsel Adalet Ölçeği: Araştırmada çalışanların örgütsel adalet algılarını belirlemek üzere Niehoff ve Moorman (1993) tarafından geliştirilen "Örgütsel Adalet Ölçeği" kullanılmıştır. Toplamda 20 maddeden oluşan ölçekte etkileşim adaleti, işlem adaleti ve dağıtım adaleti olmak üzere üç boyut bulunmaktadır. Örgütsel adalet ölçeği ölçek Polat (2007) tarafından Türkçe' ye çevrilmiş ve araştırmacı ölçeğin Cronbach's Alfa değerini 0,96 olarak bulmuştur.

Örgütsel Sessizlik Ölçeği: Örgütsel sessizliği ölçmek için Knoll ve Dick (2012) tarafından geliştirilen ve Çavuşoğlu ve Köse (2019) tarafından Türkçeleştirilen ölçekten yararlanılmıştır. Ölçek örgüt yararına sessizlik, fırsatçı sessizlik, kabullenici ve pasif sessizlik alt boyutlarından oluşmaktadır. Araştırmacı tarafından ölçeğe ait Cronbach's Alfa değeri 0,915 olarak bulunmuştur.

2.2.Katılımcılar

Araştırmaya veri toplamak için Muş'Ta hizmet sektörü çalışanları ile bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Örnekleme yöntemi olarak kolayda örnekleme yöntemi benimsenmiştir. Çalışmaya 183 kişi katılım sağlamıştır. Katılımcılardan 52'ü kadın, 131'i ise erkektir. Katılımcı yaş ortalaması 25,3'tür.

2.3.Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analiz sürecine geçilmeden önce, değişkenlerin dağılım özellikleri incelenmiş ve normallik varsayımının sağlanıp sağlanmadığı değerlendirilmiştir. Bu amaçla çarpıklık ve basıklık istatistikleri dikkate alınmış, söz konusu değerlerin ±1 sınırları içerisinde yer aldığı tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda verilerin yaklaşık normal dağılım gösterdiği kabul edilmiş ve analizlerde parametrik yöntemlerin kullanılmasının uygun olduğuna karar verilmiştir (Field, 2018; Ghasemi & Zahediasl, 2012).

Normallik varsayımının sağlanmasının ardından, araştırmada kullanılan ölçüm araçlarının yapı geçerliliği ve güvenirliğini değerlendirmek amacıyla bir ölçüm modeli oluşturulmuştur. Bu kapsamda Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) gerçekleştirilmiş ve modele ilişkin uyum iyiliği göstergeleri incelenmiştir. Analiz sonuçları, uyum indekslerinin kabul edilebilir eşik değerler içerisinde olduğunu ortaya koymuştur ($\chi^2/df < 5$; CFI ve TLI > .90; RMSEA ve SRMR < .08). Bu durum, ölçüm modelinin veriyle yeterli düzeyde uyum sağladığını göstermektedir (Hu & Bentler, 1999; Kline, 2016).

Yakınsak geçerliliğin değerlendirilmesinde faktör yükleri, Ortalama Varyans Açıklaması (AVE) ve Bileşik Güvenirlik (CR) değerleri esas alınmıştır. Bulgular, tüm faktör yüklerinin .50'nin üzerinde olduğunu, CR değerlerinin .70 eşiğini aştığını ve AVE değerlerinin önerilen .50 düzeyini karşıladığını göstermektedir. Bu sonuçlar, ölçüm araçlarının yakınsak geçerliliğinin sağlandığına işaret etmektedir (Hair et al., 2019).

Ayrışma geçerliliği ise Fornell–Larcker yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilmiş, her bir yapıya ait AVE karekökünün, ilgili yapının diğer değişkenlerle olan korelasyon katsayılarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, yapıların birbirinden istatistiksel olarak ayrıştığını göstermektedir (Fornell & Larcker, 1981).

Ölçeklerin güvenirliği Cronbach alfa katsayıları ve CR değerleri üzerinden incelenmiştir. Tüm alt boyutlara ilişkin Cronbach alfa değerlerinin .70'in üzerinde olması, ölçeklerin yüksek iç tutarlılığa sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Nunnally & Bernstein, 1994). Buna ek olarak CR değerlerinin de .70'in üzerinde bulunması, bileşik güvenirliğin sağlandığını desteklemektedir.

Sonuç olarak, elde edilen bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde, ölçüm modelinin kabul edilebilir uyum düzeylerine sahip olduğu, kullanılan ölçeklerin yapı geçerliliği ve güvenirliğinin sağlandığı anlaşılmaktadır. Araştırma kapsamında test edilen hipotezlere ilişkin sonuçlar Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Yapısal Model Analizi Sonuçları

Hipotez	β	Standart Hata	Kritik Oran	Anlamlılık p
H1: Etkileşim Adaleti → Örgüt Yararına Sessizlik	-0,153	0,056	-2,905	0,000
H2: Etkileşim Adaleti → Fırsatçı Sessizlik	-0,141	0,050	-2,519	0,006
H3: Etkileşim Adaleti → Kabullenici Sessizlik	0,018	0,056	0,916	0,103
H4: Etkileşim Adaleti → Pasif Sessizlik	-0,202	0,054	-3,799	0,000
H5: İşlem Adaleti → Örgüt Yararına Sessizlik	-0,215	0,068	-3,818	0,000
H6: İşlem Adaleti → Fırsatçı Sessizlik	-0,044	0,068	-1,211	0,068
H7: İşlem Adaleti → Kabullenici Sessizlik	-0,151	0,062	-2,803	0,000
H8: İşlem Adaleti → Pasif Sessizlik	0,055	0,062	1,501	0,056
H9: Dağıtım Adaleti → Örgüt Yararına Sessizlik	-0,303	0,054	-3,997	0,000
H10: Dağıtım Adaleti → Fırsatçı Sessizlik	-0,411	0,048	-4,155	0,000
H11: Dağıtım Adaleti → Kabullenici Sessizlik	-0,483	0,052	-4,212	0,000
H12: Dağıtım Adaleti → Pasif Sessizlik	-0,201	0,048	-3,707	0,000

Tablo incelendiğinde, örgütsel adaletin üç boyutunun (etkileşim, işlem ve dağıtım adaleti), örgütsel sessizliğin farklı türleri üzerinde farklı düzeylerde ve yönlerde etkiler yarattığı görülmektedir. Bulgular, genel olarak adalet algısının artmasının, çalışanların sessizlik davranışlarını azalttığını; ancak bu ilişkinin sessizliğin türüne ve adaletin boyutuna göre farklılaştığını ortaya koymaktadır.

Etkileşim adaleti açısından değerlendirildiğinde, bu boyutun örgüt yararına sessizlik ($\beta = -0,153$; $p < .001$), fırsatçı sessizlik ($\beta = -0,141$; $p < .01$) ve pasif sessizlik ($\beta = -0,202$; $p < .001$) üzerinde anlamlı ve negatif etkilere sahip olduğu görülmektedir **(H1, H2 ve H4 desteklenmiştir).** Bu bulgular, yöneticilerin çalışanlarla saygılı, açık ve adil iletişim kurmalarının, hem örgüt yararına dahi olsa sessiz kalma eğilimini hem de çıkar odaklı ya da edilgen sessizlik davranışlarını azalttığını göstermektedir. Buna karşılık, etkileşim adaletinin kabullenici sessizlik üzerindeki etkisi anlamlı bulunmamıştır ($\beta = 0,018$; $p = .103$) ve H3 reddedilmiştir. Bu durum, kabullenici sessizliğin daha çok çaresizlik, öğrenilmiş umutsuzluk veya örgütsel kültür gibi daha derin ve süreğen faktörlerden kaynaklanabileceğine işaret etmektedir.

İşlem adaleti boyutuna bakıldığında, bu değişkenin örgüt yararına sessizlik (β = -0,215; p < .001) ve kabullenici sessizlik (β = -0,151; p < .001) üzerinde anlamlı ve negatif etkilere sahip olduğu görülmektedir **(H5 ve H7 desteklenmiştir).** Buna karşın, işlem adaletinin fırsatçı sessizlik (β = -0,044; p = .068) ve pasif sessizlik (β = 0,055; p = .056) üzerindeki etkileri istatistiksel olarak anlamlı değildir (H6 ve H8 reddedilmiştir). Bu sonuçlar, karar alma süreçlerinin adil ve tutarlı algılanmasının, özellikle çalışanların kabullenici biçimde susma eğilimlerini azalttığını; ancak bireysel çıkar odaklı ya da edilgen sessizlik davranışlarını tek başına açıklamakta yetersiz kaldığını göstermektedir.

Dağıtım adaleti, örgütsel sessizlik türleri üzerinde en güçlü ve en tutarlı etkilere sahip adalet boyutu olarak öne çıkmaktadır. Dağıtım adaletinin, örgüt yararına sessizlik (β = -0,303; p < .001), fırsatçı sessizlik (β = -0,411; p < .001), kabullenici sessizlik (β = -0,483; p < .001) ve pasif sessizlik (β = -0,201; p < .001) üzerinde tamamında anlamlı ve negatif etkiler yarattığı görülmektedir **(H9–H12 desteklenmiştir).** Bu bulgu, ücret, ödül, terfi ve kaynak dağılımının adil algılanmasının, çalışanların seslerini bastırmalarına yönelik tüm sessizlik biçimlerini güçlü biçimde azalttığını ortaya koymaktadır. Özellikle kabullenici sessizlik üzerindeki yüksek etki katsayısı, adil olmayan dağıtım algısının çalışanlarda kronik bir suskunluk ve geri çekilme davranışına yol açabileceğini düşündürmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, araştırma bulguları örgütsel adalet algısının, çalışanların sessizlik davranışlarını önlemede kritik bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, dağıtım adaletinin, diğer adalet boyutlarına kıyasla sessizliğin tüm türleri üzerinde daha belirleyici bir etkiye sahip olması, çalışanların örgütte adalet algısını büyük ölçüde somut çıktı ve kazanımlar üzerinden değerlendirdiğini göstermektedir. Etkileşim ve işlem adaletinin ise daha seçici ve bağlama duyarlı etkiler yarattığı görülmektedir.

Bu sonuçlar, örgütlerde sessizlik kültürünün önlenmesi için yalnızca iletişim kalitesinin artırılmasının yeterli olmadığını; aynı zamanda adil süreçlerin işletilmesi ve adil sonuçların sağlanmasının birlikte ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Özellikle dağıtım adaletine yönelik algıların iyileştirilmesi, çalışanların ses verme davranışlarını teşvik etmede temel bir müdahale alanı olarak değerlendirilebilir.

3. SONUÇ

Bu araştırma, örgütsel adaletin etkileşim, işlem ve dağıtım adaleti boyutlarının, örgütsel sessizlik davranışlarının farklı türleri (örgüt yararına sessizlik, fırsatçı sessizlik, kabullenici sessizlik ve pasif sessizlik) üzerindeki etkilerini incelemiştir. Elde edilen bulgular, genel olarak çalışanların adalet algılarının güçlenmesinin, sessizlik davranışlarını önemli ölçüde azalttığını ortaya koymakta; ancak bu ilişkinin adaletin türüne ve sessizliğin biçimine göre farklılaştığını göstermektedir.

Araştırma sonuçları, etkileşim adaletinin özellikle örgüt yararına sessizlik, fırsatçı sessizlik ve pasif sessizlik üzerinde anlamlı ve negatif etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Bu bulgu, yöneticilerin çalışanlarla kurdukları saygılı, açık ve adil iletişimin, çalışanların düşünce ve görüşlerini dile getirmeme eğilimini azalttığını göstermektedir. Literatürde etkileşim adaletinin, çalışanların yöneticilere duyduğu güveni artırarak ses davranışını teşvik ettiği ve sessizlik eğilimlerini zayıflattığı vurgulanmaktadır (Bies & Moag, 1986; Colquitt et al., 2001). Buna

karşılık, etkileşim adaletinin kabullenici sessizlik üzerindeki etkisinin anlamlı bulunmaması, bu sessizlik türünün daha çok örgütsel çaresizlik, güçsüzlük algısı ve uzun süreli olumsuz deneyimlerle ilişkili olabileceğine işaret etmektedir (Pinder & Harlos, 2001).

İşlem adaleti boyutuna ilişkin bulgular, karar alma süreçlerinin tutarlı, tarafsız ve şeffaf biçimde işletilmesinin, örgüt yararına sessizlik ve kabullenici sessizlik davranışlarını azalttığını göstermektedir. Bu sonuç, adil süreçlerin çalışanların örgüte yönelik güven ve bağlılık algılarını güçlendirdiği yönündeki önceki araştırmalarla uyumludur (Thibaut & Walker, 1975; Tyler & Blader, 2003). Ancak işlem adaletinin fırsatçı ve pasif sessizlik üzerindeki etkilerinin anlamlı olmaması, bu sessizlik türlerinin daha çok bireysel çıkar hesapları veya motivasyon eksikliği gibi faktörlerle ilişkili olabileceğini düşündürmektedir.

Araştırmada dağıtım adaleti, örgütsel sessizlik davranışlarının tüm türleri üzerinde en güçlü ve en tutarlı etkiye sahip adalet boyutu olarak öne çıkmaktadır. Dağıtım adaletinin, özellikle kabullenici ve fırsatçı sessizlik üzerindeki yüksek düzeydeki negatif etkileri, çalışanların ücret, ödül ve terfi gibi somut çıktılara ilişkin adaletsizlik algılarının, sessizlik davranışlarını kronik hale getirebileceğini göstermektedir. Bu bulgu, çalışanların örgütsel adaleti büyük ölçüde elde ettikleri sonuçlar üzerinden değerlendirdiklerini ve adil olmayan çıktıların, örgütsel geri çekilme ve suskunluk davranışlarını tetiklediğini ileri süren literatürle örtüşmektedir (Adams, 1965; Colquitt et al., 2001).

Genel olarak değerlendirildiğinde, bu çalışma, örgütsel adalet algısının, çalışanların sessizlik davranışlarını önlemede temel bir psikolojik ve örgütsel kaynak olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle dağıtım adaletinin belirleyici rolü, örgütlerde sessizlik kültürünü azaltmak için yalnızca iletişim kalitesinin artırılmasının yeterli olmadığını; adil süreçlerin işletilmesi ve adil sonuçların sağlanmasının birlikte ele alınması gerektiğini göstermektedir. Aksi takdirde, çalışanlar örgüt yararına dahi olsa görüşlerini ifade etmekten kaçınarak, örgütün öğrenme ve gelişme kapasitesini sınırlayabilmektedir.

Araştırma bulguları doğrultusunda, yöneticilere ve insan kaynakları uygulayıcılarına yönelik bazı öneriler geliştirilebilir. Öncelikle, yöneticilerin etkileşim adaletini güçlendirmek adına çalışanlarla açık, saygılı ve tutarlı bir iletişim kurmaları; geri bildirim süreçlerini yapılandırmaları ve çalışan görüşlerine değer verdiklerini görünür kılmaları önemlidir. İkinci olarak, işlem adaletini desteklemek amacıyla karar alma süreçlerinin şeffaf, katılımcı ve öngörülebilir hale getirilmesi gerekmektedir. Son olarak, dağıtım adaletine ilişkin algıları iyileştirmek için ücret, ödül ve terfi sistemlerinin nesnel ölçütlere dayandırılması ve bu ölçütlerin çalışanlarla açık biçimde paylaşılması kritik bir rol oynamaktadır.

Bu çalışma, örgütsel sessizlik olgusunu örgütsel adalet perspektifinden ele alarak literatüre katkı sunmaktadır. Gelecek araştırmalarda, adalet–sessizlik ilişkisinin aracı değişkenler (örgütsel güven, psikolojik güvenlik) veya düzenleyici değişkenler (liderlik tarzı, örgüt kültürü) aracılığıyla daha derinlemesine incelenmesi önerilmektedir. Ayrıca boylamsal tasarımlar kullanılarak, adalet algılarındaki değişimlerin sessizlik davranışları üzerindeki uzun dönemli etkilerinin test edilmesi, bulguların nedensel yorumlana bilirliğini artıracaktır.

KAYNAKÇA

Adams, J. S. (1965). Inequity in social exchange. *Advances in Experimental Social Psychology, 2*, 267–299.

Ambrose, Maureen L. 2002. "Contemporary Justice Research: A New Look at Familiar Questions". *Organizational Behavior and Human Decision Processes* 89(1):803-12. doi:10.1016/S0749-5978(02)00030-4.

Babaoğlan, Emine, ve Emel Ertürk. 2013. "Öğretmenlerin örgütsel adalet algısı ile örgütsel adanmışlıkları arasındaki ilişki". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergis* 28(2):87-101.

Bagheri, G., R. Zarei, ve M. N. Aeen. 2012. "Organizational silence (basic concepts and its development factors)." *Ideal Type of Management* 1(1):47-58.

Batmunkh, M. 2011. "Liderlik tarzları ile örgütsel bağlılık ve örgütsel sessizlik arasındaki ilişki ve bir araştırma". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Marmara Üniversitesi.

Beugr, Constant D. 2002. "Understanding Organizational Justice and Its Impact on Managing Employees: An African Perspective". *The International Journal of Human Resource Management* 13(7):1091-1104. doi:10.1080/09585190210131311.

Bies, R. J., ve D. L. Shapiro. 1988. "Voice and justification: Their influence on procedural fairness judgments." *Academy of Management Journal* 31(3):676-85. doi:10.2307/256465.

Bies, R. J., & Moag, J. S. (1986). Interactional justice: Communication criteria of fairness. In R. J. Lewicki et al. (Eds.), *Research on negotiation in organizations* (Vol. 1, pp. 43–55). JAI Press.

Blackman, Deborah, ve Eugene Sadler-Smith. 2009. "The silent and the silenced in organizational knowing and learning". *Management Learning* 40(5):569-85. doi:10.1177/1350507609340809.

Blat, R., M. K. Christianson, K. M. Sutcliffe, ve M. M. Rosenthal. 2006. "A sensemaking lens on reliability". *Journal of Organizational Behaviour* 27(7):897-917.

Bos, K. V. 2001. "Fundamental research by means of laboratory experiments is essential for a better understanding of organizational justice". *Journal of Vocational Behavior,* 0(58):254-259.

Cihangiroğlu, Necmettin, ve Ali Yılmaz. 2010. "Çalışanların örgütsel adalet algısının örgütler için önemi." *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 10(19):194-213.

Cohen-Charash, Yochi, ve Paul E. Spector. 2001. "The role of justice in organizations: A meta-analysis". *Organizational Behavior and Human Decision Processes* 86(2):278-321. doi:10.1006/obhd.2001.2958.

Colquitt, J. A. 2001. "On the dimensionality of organizational justice: A construct validation of a measure." *Journal of applied psychology* 86(3):386.

Colquitt, J. A., Conlon, D. E., Wesson, M. J., Porter, C. O. L. H., & Ng, K. Y. (2001). Justice at the millennium: A meta-analytic review of 25 years of organizational justice research. *Journal of Applied Psychology, 86*(3), 425–445.

Cowherd, Douglas M., ve David I. Levine. 1992. "Product quality and pay equity between lower-level employees and top management: An ınvestigation of distributive justice theory". *Administrative Science Quarterly* 37(2):302. doi:10.2307/2393226.

Cropanzano, Russell, Deborah E. Rupp, Carolyn J. Mohler, ve Marshall Schminke. 2001. "Three roads to organizational justice". Ss. 1-113 içinde *Research in Personnel and Human Resources Management*. C. 20. Bingley: Emerald (MCB UP).

Cüce, Haşim, Semra Güney, ve Özge Tayfur. 2015. "Örgütsel adalet algılarının örgütsel özdeşleşme üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik bir araştırma". *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 31(1):1-30. doi:10.17065/huniibf.103652.

Çakıcı, A. 2008. "Örgütlerde sessiz kalınan konular sessizliğin nedenleri ve algılanan sonuçları üzerine bir araştırma". *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 17(1):117-34.

Çavuşoğlu, Selin, ve Sevinç Köse. 2019. "Örgütsel sessizlik ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması". *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 19(2):365-87. doi:10.11616/basbed.v19i47045.485266.

Dabbagh, P., A. N. Esfahani, ve A. Shahin. 2012. "Studying relationship between perceived organizational justice and organizational salience",. *Institute of Interdisciplinary Business Research* 3(10):468-478.

Dyne, Linn Van, Soon Ang, ve Isabel C. Botero. 2003. "Conceptualizing employee silence and employee voice as multidimensional constructs*". *Journal of Management Studies* 40(6):1359-92. doi:10.1111/1467-6486.00384.

Eberlin, Richard J., ve B. Charles Tatum. 2008. "Making just decisions: Organizational justice, decision making, and leadership". *Management Decision* 46(2):310-29. doi:10.1108/00251740810854177.

Eser, Gül, ve Hüseyin Demir. 2019. "Örgütsel adalet algısı ve tükenmişlik arasındaki ilişkide örgütsel sinizmin aracı rolü". *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4(2):159-76. doi:10.29106/fesa.547365.

Faruk, Ömer, ve Ufuk Sayın. 2011. "Örgütsel adalet, iş tatmini ve örgütsel güven arasındaki ilişki". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 24(4):195-216.

Field, A. (2018). Discovering statistics using IBM SPSS statistics (5th ed.). Sage Publications.

Folger, R., ve J. Grenberg. 1985. "Procedural justice: An ınterpretive analysis of personnel systems". *Research in Personnel and Human Resources Management* 3(1):141-83.

Folger, Robert, ve Russell Cropanzano. 1998. *Organizational Justice and Human Resource Management*. California United States: SAGE Publications, Inc.

Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. Journal of Marketing Research, 18(1), 39–50.

Gilliland, Stephen W. 1993. "The perceived fairness of selection systems: An organizational justice perspective". *The Academy of Management Review* 18(4):694. doi:10.2307/258595.

Ghasemi, A., & Zahediasl, S. (2012). Normality tests for statistical analysis: A guide for non-statisticians. International Journal of Endocrinology and Metabolism, 10(2), 486–489.

Glauser, Michael J. 1984. "Upward information flow in organizations: Review and conceptual analysis". *Human Relations* 37(8):613-43. doi:10.1177/001872678403700804.

Greenberg, Jerald. 1986. "Determinants of perceived fairness of performance evaluations." *Journal of Applied Psychology* 71(2):340-42. doi:10.1037/0021-9010.71.2.340.

Greenberg, Jerald. 1990. "Organizational justice: Yesterday, today, and tomorrow". *Journal of Management* 16(2):399-432. doi:10.1177/014920639001600208.

Greenberg, Jerald. 2001. "Setting the justice agenda: Seven unanswered questions about 'what, why, and how'". *Journal of Vocational Behavior* 58(2):210-19. doi:10.1006/jvbe.2001.1792.

Güriz, A. 1994. *Adalet Kavramının Belirsizliği*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2019). Multivariate data analysis (8th ed.). Cengage Learning.

Henriksen, Kerm, ve Elizabeth Dayton. 2006. "Organizational silence and hidden threats to patient safety". *Health Services Research* 41(4p2):1539-54. doi:10.1111/j.1475-6773.2006.00564.x.

Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal, 6(1), 1–55.

İçerli, Leyla. 2010. "Örgütsel adalet: Kuramsal bir yaklaşım". *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi* 5(1):0.

Kline, R. B. (2016). Principles and practice of structural equation modeling (4th ed.). Guilford Press.

Knoll, Michael, ve Rolf Van Dick. 2013. "Do i hear the whistle…? A first attempt to measure four forms of employee silence and their correlates". *Journal of Business Ethics* 113(2):349-62. doi:10.1007/s10551-012-1308-4.

Korkmaz Orhan, Betül, ve Şafak Ünüvar. 2019. "Otel çalışanlarının örgütsel adalet algılarının örgütsel sinizm düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi". *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi* 2(3):443-62.

Lambert, Eric. 2003. "The impact of organizational justice on correctional staff". *Journal of Criminal Justice* 31(2):155-68. doi:10.1016/S0047-2352(02)00222-2.

Leventhal, Gerald S. 1980. "What should be done with equity theory?" Ss. 27-55 içinde *Social Exchange*, editör K. J. Gergen, M. S. Greenberg, ve R. H. Willis. Boston, MA: Springer US.

Moorman, Robert H. 1991. "Relationship between organizational justice and organizational citizenship behaviors: Do fairness perceptions ınfluence employee citizenship?" *Journal of Applied Psychology* 76(6):845-55. doi:10.1037/0021-9010.76.6.845.

Morrison, Elizabeth Wolfe, ve Frances J. Milliken. 2000. "Organizational silence: A barrier to change and development in a pluralistic world". *The Academy of Management Review* 25(4):706. doi:10.2307/259200.

Morrison, Elizabeth Wolfe, ve Frances J. Milliken. 2003. "Speaking up, remaining silent: The dynamics of voice and silence in organizations". *Journal of Management Studies* 40(6):1353-58. doi:10.1111/1467-6486.00383.

Nunnally, J. C., & Bernstein, I. H. (1994). Psychometric theory (3rd ed.). McGraw-Hill.

Nowakowski, Jaclyn M., ve Donald E. Conlon. 2005. "Organizational justıce: Looking back, looking forward". *International Journal of Conflict Management* 16(1):4-29. doi:10.1108/eb022921.

Pillai, Rajnandini, Chester A. Schriesheim, ve Eric S. Williams. 1999. "Fairness perceptions and trust as mediators for transformational and transactional leadership: A two-sample study". *Journal of Management* 25(6):897-933. doi:10.1177/014920639902500606.

Pinder, Craig C., ve Karen P. Harlos. 2001. "Employee silence: Quiescence and acquiescence as responses to perceived ınjustice". Ss. 331-69 içinde *Research in Personnel and Human Resources Management*. C. 20. Bingley: Emerald (MCB UP).

Polat, S. 2007. "Ortaöğretim öğretmenlerinin örgütsel adalet algıları, örgütsel güven düzeyleri ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişki". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Premeaux, Sonya Fontenot, ve Arthur G. Bedeian. 2003. "Breaking the silence: The moderating effects of self-monitoring in predicting speaking up in the workplace". *Journal of Management Studies* 40(6):1537-62. doi:10.1111/1467-6486.00390.

Pinder, C. C., & Harlos, K. P. (2001). Employee silence: Quiescence and acquiescence as responses to perceived injustice. *Research in Personnel and Human Resources Management, 20*, 331–369.

Russell, D. W., Kahn, J. H., Spoth, R., & Altmaier, E. M. (1998). Analyzing data from experimental studies: A latent variable structural equation modeling approach. *Journal of counseling psychology*, *45*(1), 18

Rollinson, Derek. 2009. *Organisational behaviour and analysis: An integrated approach*. 4th ed. [Nachdr.]. Harlow, England New York: FT Prentice Hall.

TDK. 2020. https://sozluk.gov.tr/.

Thibaut, J., & Walker, L. (1975). *Procedural justice: A psychological analysis*. Lawrence Erlbaum.

Tyler, T. R., & Blader, S. L. (2003). The group engagement model: Procedural justice, social identity, and cooperative behavior. *Personality and Social Psychology Review, 7*(4), 349–361.

Tutar, H., ve Semra Köse. 2018. "Örgütsel adaletsizlik ve sessizlik ilişkisinde örgütsel sinizmin düzenleyici rolü". *International Journal Entrepreneurship and Management Inquiries (Journal EMI) Dergisi* 2(3):152-75.

Ünlü, Yavuz, Mehmet Ali Hamedoğlu, ve Erkan Yaman. 2015. "Öğretmenlerin örgütsel adalet algıları ve örgütsel sessizlik düzeyleri arasındaki ilişki". *Sakarya University Journal of Education* 5(2):140. doi:10.19126/suje.62579.

.

İŞİN ANLAMLILIĞININ İŞ YERİNDE SIKILMAYA ETKİSİ

Doç. Dr. İnan KAYNAK
Muş Alparslan Üniversitesi
i.kaynak@alparslan.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-9944-1540

Doç. Dr. Berat ÇİÇEK
Malatya Turgut Özal Üniversitesi
berat.cicek@ozal.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-4584-5862

Özet

Bu çalışmanın amacı çalışanlarda işin anlamlılığının iş yerinde sıkılmaya etkisini araştırmaktır. Bu kapsam nitel araştırma yöntemlerinden biri olan anket tekniğinden yararlanılmıştır. Verileri elde etmek için dört boyutlu işin anlamlılığı ölçeği ile üç boyutlu iş yerinde sıkılma ölçeği kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre işin anlamlılığına ilişkin algıların artmasının, işten sıkılmaya yönelik tüm boyutları genel olarak azalttığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: İş Anlamlılığı, Sıkılma, İş Yerinde Sıkılma

1. GİRİŞ

Yaşamı değerli kılan unsurların neler olduğu insanın var oluşundan beri merak edilmekte ve hayatı yaşanmaya değer kılmanın ona anlam katmakla mümkün olabileceği düşünülmektedir (Afacan Fındıklı, Keleş, ve Afacan 2017; Frankl 2006). Bu sebeple kişiler hayatlarının her döneminde bir anlam arayışı içinde olmuşlardır (Frankl, 2013: 149). Bireyin yaşamının anlamlılığı kendini önemli hissetmesi, bir amacının olduğunu ve bu amacının tutarlı olduğunu düşünmesini içeren öznel yargılarıyla şekillenmektedir (King, Heintzelman, ve Ward 2016). Yaşamın anlamlılığını belirlemede bireylerin sahip olduğu işleri önemli bir yere sahiptir (Mc Gregor 2023) ve her geçen gün daha fazla insan işlerinde anlam arayışına girmekte, bu sayede hayatlarını anlamlandırmaya çalışmaktadır (Steger, Dik, ve Duffy 2012). Bir işe sahip olmak birey için ekonomik bağımsızlık sağladığı gibi toplum içinde de bir statüye erişmesini de mümkün kılmaktadır. Yaptığı işi anlamlı bulan birey işine daha fazla önem vermekte ve bu durumda hem birey hem örgüt açısından değerli görülmektedir (Lips-Wiersma, Wright, ve Dik 2016). Bireyler ve örgütler açısından barındırdığı öneminden dolayı işin anlamlılığı farklı perspektiflerle ele alınmakta ve tartışılmaktadır (Teke 2025). Psikoloji ve sosyoloji başta olmak üzere birçok alanda teorik ve ampirik çalışmalara konu olan işin anlamı kavramı, işletme literatüründe de incelenmekte ve olumlu birçok örgütsel çıktılarla ilişkilendirilmektedir (Pratt ve Ashforth 2013). Farklı disiplinler tarafından ele alınan işin anlamlılığı kavramı çeşitli araştırmacılar tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. İşin anlamı; *"kişinin kendi standartlarına ya da kendi ideallerine göre değerlendiren bir iş hedefinin ya da amacının önemi"* (May, Gilson, ve Harter 2004), *"kişilerin çalışma tecrübeleriyle ilgili olumlu ve öznel algılar"* (Rosso, Dekas, ve Wrzesniewski 2010), *çalışanın işini anlamlı, değerli ve zahmete değer bir iş olarak görme derecesi* (Hackman ve Oldham 1975) ve *"çalışanın işini değerli bulup sahiplenmesi"* (Dinç, Uzunbacak, ve Akçakanat 2019) şeklinde tanımlanmıştır. Bazı

araştırmacılar işin anlamlılığını sadece işle ilgili görevlerin yerine getirilmesi olarak görmeyip, çalışanın iş hayatını, kimliği, değerleri ve yaşam amacıyla birleştirmesi (Chalofsky 2003) şeklinde açıklamaktadır. Bu sayede çalışanlar işleri aracılığıyla bir amaç duygusu geliştirmekte, kişisel değerlerini yansıta bilmekte ve topluma katkı sunabilmektedir (Yeoman 2014).

Çalışanların işi anlamlı bulmaları için bazı unsurların varlığı gerekmektedir. Hiç şüphesiz bu unsurların başında işin kendisi gelmektedir. Yapılan işin yetenek çeşitliliği, görevin bütünü, önemi, anlamı, özerkliği ve geri bildirim gibi özelliklerin varlığı işin anlamlılığında önemli unsurlar olarak görülmektedir (Hackman ve Oldham 1975). İşin çalışanlar tarafından anlamlandırılmasında bir diğer faktör yapılan işin çalışanı zorlama derecesidir (Kahn 1990). Çalışanı zorlayan işler bireyin yeteneklerini ortaya koymada diğer çalışanlardan farklılaşması, inisiyatif alabilmesi ve bu sayede gelişimini sağlayabilmesi işin anlamlandırılmasında önemli bir faktör olarak görülmektedir (Yener 2018). Bir diğer faktör ise çalışanın örgüt içindeki diğer çalışanlar, meslektaşlar ve hatta müşteriler ile olan etkileşiminin seviyesi işin anlamlandırılma sürecinde etkin rol oynayabilmektedir (Kahn 1990). İşin anlamlılığında önemli faktörlerden bir diğeri ise çalışanın statüsüdür (Thapisa 1989). Çalışanların diğer çalışanları etkileyebilecekleri bir konumda olması diğer bir ifadeyle güç, otonomi ve inisiyatif alabildikleri pozisyonda olmaları durumunda işleri kendileri için daha anlamlı hale gelebilmektedir (Rothmann ve Hamukang'andu 2013). Kariyer beklentisi, çalışanların işi anlamlı görmelerini etkileyen faktörlerden bir diğeridir (Pratt ve Ashforth 2013). Çalışanların yaptıkları işleri dolayısıyla kendi gelişimlerini sağlayacak kariyer fırsatlarına sahip olması işlerini anlamlı olarak görmesini sağlayabilmektedir (Fairlie 2011). İşin anlamlılığında çalışanların eğitimi, mesleki tecrübesi, kimlik algısı, ailesi, kültürü, toplumsal niteliklerle birlikte örgütlerinin nitelikleri de önemli olabilmektedir (Wrzesniewski vd. 2013). Toplumda bazı işlerin daha değerli görülmesi bu işleri yapanların işlerini anlamlı görmelerini sağlayabilmekte (Çankır ve Yener 2017) hatta bireylerin yakınında bulunan ya da rol model olarak gördükleri kişilerin etkileriyle de çalışanlar işlerini daha anlamlı olarak görebilmektedirler (Yener 2018). Çalışanların iş yerinde harcadığı süreler yani çalışma süreleri (Scroggins, 2008), kişisel ve örgütsel değerlerin uyumu, örgütte etik ve manevi iklimin varlığı, duyguların açıkça ifade edilebileceği özgür ortamların bulunması ve iş-yaşam dengesi çalışanların işi anlamlı bulmasında etkili olabilen unsurlar olarak sıralanmaktadır (Holbeche, ve Springett 2004). Çalışanların yaptıkları işleri anlamlı görmeleri kendileri ve örgütleri için derin etkileri olan bir kavramdır (Laaser ve Karlsson 2023) ve bu sebeple birçok kavramla ilişkilendirilebilmektedir (Evcimen, Çakıcı, ve Çakıcı 2020). Anlamlı iş algısının yüksek olduğu çalışanlarda psikolojik iyi oluş gibi pozitif psikolojik çıktıların olduğu (Arnold vd. 2007) çalışmalara literatürde sıklıkla rastlanmaktadır. Bu anlamda işin anlamlılığının düşük olduğu çalışanlarda ise örgütsel açıdan istenmeyen durumlar oluşabilir. İşiyle ilgili anlam krizi yaşayan çalışanlar kendilerini değersiz olarak görebilmekte ve yaptıkları işten sıkılabilmektedirler (Amarat, Durmuş, ve Öztürk 2023; Moris ve Nedosugova 2019). İş yerinde sıkılma ile ilgili araştırmacıların başında gelenlerden biri olan Stock (2015), çalışanın sıkılmasına neden olan stres faktörlerinden ilkinin iş yerinde sıkılma olduğunu ifade etmiştir.

Can sıkıntısı, her hangi bir işin gerçekleştirilmek istenmesi durumunda duygu ve düşüncelerin ve çevresel uyarıcıların yetersizliğine bağlı hoş olmayan bir durum (Eastwood, Frischen, Fenske ve Smilek, 2012) olarak açıklanmaktadır. Can sıkıntısı bireyin zevk almasını

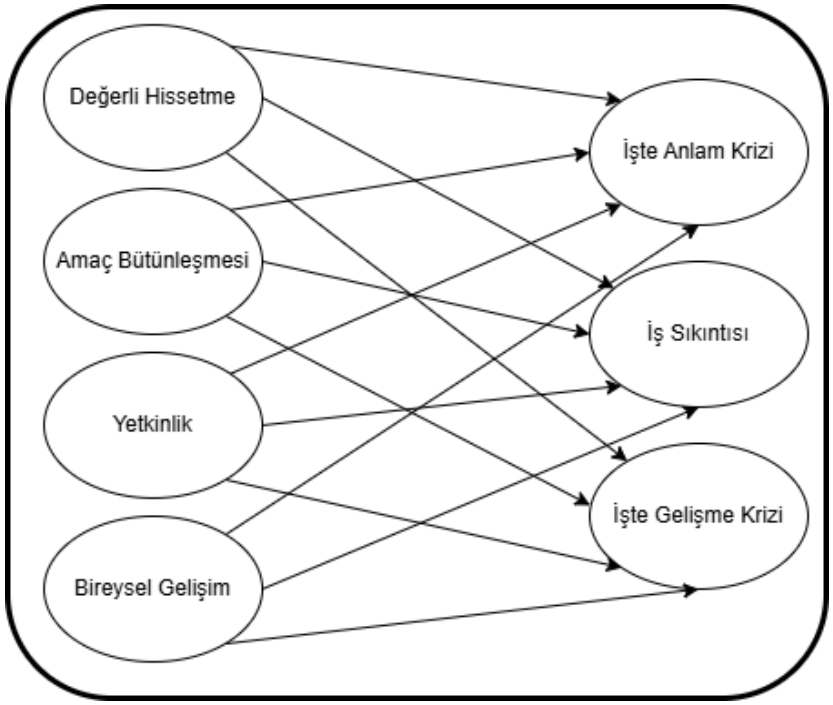
engellemekte, çevrelerine karşı ilgisizliğe ve bireyin mevcut durumuna sıkışıp kalmasına sebep olmaktadır (Fahlman, Mercer-Lynn, Flora ve Eastwood, 2013). Profesyonel iş yaşamında insanların büyük bir kısmı hayatının çoğunu iş yerlerinde geçirmektedirler. Bu sebeple iş yaşamında karşı karşıya kaldıkları durumlar onların işleri ve yaşamlarıyla ilgili birçok durumun şekillenmesini sağlayabilmektedir (Sağır ve Çiftçi 2024). İş yaşamında psiko-sosyal faktörlerin incelenmesiyle ilgili artan bir eğilim olması (García-González, Villavicencio-Ayub, ve García 2020) ve ilk başlarda sadece sıradan ve rutin işlerde daha fazla karşılaşılırken beyaz yakalılar dahil neredeyse tüm çalışanları etkisi altına almasında dolayı (Bruursema, Kessler, ve Spector 2011) iş yerinde sıkılma kavramı sıklıkla araştırmalara konu olan bir kavram haline gelmiştir. Kavram farklı araştırmacılar tarafından farklı şekillerde tanımlanmaya çalışılmıştır. İş yerinde sıkılma; *"çalışanın herhangi bir işle uğraşmamasından dolayı motivasyonunun azalması"* (Perktaş 2024), *"çalışanın işe olan ilgisinin azalmasından dolayı odaklanmakta zorlanması ve motive olamaması*" (Harju ve Hakanen 2016), *"önemsiz görevler sebebiyle işle ilgili düşük uyarılmanın sebep olduğu psikolojik durum"* (Stock, 2015) şeklinde tanımlanmaktadır.

Çalışanların çoğunun yaşamının bir bölümünde maruz kaldığı can sıkıntısı nadiren sürekli hale gelse de genelde geçici bir durumdur ve bireyin sosyal konumundan kaynaklanabildiği gibi kültürel değerlerden ve örgütsel normlarda da etkilenebilmektedir (Ohlmeier, Finkielsztein, ve Pfaff 2020). İş yerinde sıkılma kavramı yöneticiler açısından dikkat edilmesi gereken düşük stresli fakat rahatsız edici bir durumdur. Bireyler açısından bazı olumsuzluklara neden olabilmekle birlikte örgütsel düzlemde de tehditler oluşturabilmektedir (Abubakar 2020). Bu sebeple iş yerinde sıkılmaya neden olan unsurların tespit edilmesi önem arz etmektedir. Çalışma ortamında yeteneklerini sergileyeme imkanı olmayan çalışma ortamı (Harju, Hakanen, ve Schaufeli 2016) ve yetenek-iş uyumsuzluğu yaşayan çalışanlarda iş yerinde sıkılma durumu yaygın olarak ortaya çıkabilmektedir (Liu ve Wang 2012). Çalışanlar açısından zorlayıcılık düzeyi düşük, anlamsız olarak görülen ve tatmin edici olmayan işlerde iş yerinde sıkılmaya neden olabilmektedir (Eastwood vd. 2012). İş talepleri ile kaynakların uyuşmaması, yapılan işin zorluk derecesi ya da basit sıradan olması, işin çalışanın ilgisini çekmemesi de işten sıkılmaya neden olabilmektedir (Bruursema, Kessler ve Spector, 2011). Bilgi, beceri, tecrübe gerektirmeyen ya da uzun ve yoğun çalışmayı gerektiren (Bilgin 2000), sürekli dikkat isteyen ve bu sebeple zihinsel olarak zorlayan karmaşık işler (Cummings, Gao, ve Thornburg 2016), iş ortamlarının dijitalleşmeye bağlı olarak fiziksel etkileşimden uzaklaşılması, görev ve sorumlulukların tam olarak anlaşılamaması (Cummings vd. 2016), çalışanların iş yerinde çok fazla boş zamanının olması (Yuwono ve Virlia 2022) gibi nedenler çalışanların iş yerinde sıkılmasının sebepleri olarak görülmektedir. İş yerinde sıkılma çoğu durumlarda örgütler için ölümcül sonuçlar doğurmasa da yenilik ve yaratıcılıktan uzaklaşmaya sebep olabileceğinden örgüte yükleyeceği maddi ve manevi maliyetler göz önünde tutulmalıdır (Karatepe ve Kim 2020). Bu sebeple iş yerinde sıkılmayı önlemek ve bu konuda bilinç oluşturmak örgütler için neredeyse bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu anlamda örgütlerde iş yerinde sıkılmayı önleyecek şekilde; işin anlamını yeniden keşfetme, yeni beceriler geliştirme, iş zenginleştirme, öz yönetim teknikleri geliştirme, iletişim ve geri bildirim olanaklarını arttırma, görev ve rol dağılımını iyileştirme, iş tasarımı ve çeşitlilik sağlama, çalışanların karar süreçlerine katılımını sağlama, mentorluk kültürü oluşturma, motivasyonu artırıcı uygulamalar yapma, iş yeri kültürünü

geliştirme, sürekli eğitim ve gelişim programları hazırlama, teknolojinin iş akışına entegre edilmesi ve esnek çalışma modelleri gibi çalışmalar yapılması faydalı olacaktır (Ülkü 2024).

2. YÖNTEM

Bu araştırmada işin anlamlılığının iş yerinde sıkılmaya etkisi incelenmiştir. Bu ilişkinin ortaya konulması için nicel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Anket yöntemiyle yüz yüze görüşerek toplanan verilerin analizinde Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) yaklaşımından yararlanılmıştır. Bu yaklaşımın seçilmesinin temel sebepleri ise çoklu değişkenleri bir arada test edebilmesidir (Russell, Kahn, Spoth ve Altmaier, 1998). Araştırma modeli Şekil 1.'de paylaşılmıştır.

Şekil 1. Araştırma Modeli

2.1.Ölçüm Araçları

İşin Anlamlılığı Ölçeği: İşin anlamlılığını ölçmek için Alparslan, Yastıoğlu, ve Polatcı (2023) tarafından geliştirilen "İşin Anlam Kaynakları Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek 4 boyut ve 14 maddeden oluşmktadır. Ölçeğin boyutları "var-değerli hissetme", "amaç bütünleşmesi", "yetkinlik" ve "bireysel gelişim" şeklindedir. Ölçeğin yanıtlamasında "1: Kesinlikle Katılmıyorum" ve "6: Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde 6'lı Likert tipi derecelendirme kullanılmıştır. Ölçeğin tamamı için Cronbach Alfa değeri araştırmacı tarafından α=0,862 olarak tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular;

İş Yerinde Sıkılma Ölçeği: İş yerinde sıkılmayı ölçmek için Stock (2015) tarafından geliştirilen ve Sürücü ve Yıkılmaz (2022) tarafından Türkçeleştirilen "İş Yerinde Sıkılma Ölçeği" nden yararlanılmıştır. Ölçek 3 boyut ve 11 ifadeden oluşmaktadır. Bu boyutlar "işte anlam krizi", "iş sıkıntısı" ve "işte gelişme krizi" şeklindedir. Ölçeğin yanıtlamasında "1: Kesinlikle Katılmıyorum" ve "7: Tamamen Katılıyorum" şeklinde 7'li Likert tipi derecelendirme kullanılmıştır. Ölçeğin tamamı için Cronbach Alfa değeri araştırmacı tarafından α=0, 0,887 olarak tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular;

2.2.Katılımcılar

Araştırmaya veri toplamak için Malatya'da hizmet sektörü çalışanları ile bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Örnekleme yöntemi olarak kolayda örnekleme yöntemi benimsenmiştir. Çalışmaya 151 kişi katılım sağlamıştır. Katılımcılardan 83'ü kadın, 68'i ise erkektir. Katılımcı yaş ortalaması 27,4 yaş iken sektörde ortalama çalışma süresi 3,6 yıldır.

2.3.Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analiz sürecine geçilmeden önce, değişkenlerin dağılım özellikleri incelenmiş ve normallik varsayımının sağlanıp sağlanmadığı değerlendirilmiştir. Bu amaçla çarpıklık ve basıklık istatistikleri dikkate alınmış, söz konusu değerlerin ±1 sınırları içerisinde yer aldığı tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda verilerin yaklaşık normal dağılım gösterdiği kabul edilmiş ve analizlerde parametrik yöntemlerin kullanılmasının uygun olduğuna karar verilmiştir (Field, 2018; Ghasemi & Zahediasl, 2012).

Normallik varsayımının sağlanmasının ardından, araştırmada kullanılan ölçüm araçlarının yapı geçerliliği ve güvenirliğini değerlendirmek amacıyla bir ölçüm modeli oluşturulmuştur. Bu kapsamda Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) gerçekleştirilmiş ve modele ilişkin uyum iyiliği göstergeleri incelenmiştir. Analiz sonuçları, uyum indekslerinin kabul edilebilir eşik değerler içerisinde olduğunu ortaya koymuştur ($\chi^2/df < 5$; CFI ve TLI > .90; RMSEA ve SRMR < .08). Bu durum, ölçüm modelinin veriyle yeterli düzeyde uyum sağladığını göstermektedir (Hu & Bentler, 1999; Kline, 2016).

Yakınsak geçerliliğin değerlendirilmesinde faktör yükleri, Ortalama Varyans Açıklaması (AVE) ve Bileşik Güvenirlik (CR) değerleri esas alınmıştır. Bulgular, tüm faktör yüklerinin .50'nin üzerinde olduğunu, CR değerlerinin .70 eşiğini aştığını ve AVE değerlerinin önerilen .50 düzeyini karşıladığını göstermektedir. Bu sonuçlar, ölçüm araçlarının yakınsak geçerliliğinin sağlandığına işaret etmektedir (Hair et al., 2019).

Ayrışma geçerliliği ise Fornell–Larcker yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilmiş, her bir yapıya ait AVE karekökünün, ilgili yapının diğer değişkenlerle olan korelasyon katsayılarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, yapıların birbirinden istatistiksel olarak ayrıştığını göstermektedir (Fornell & Larcker, 1981).

Ölçeklerin güvenirliği Cronbach alfa katsayıları ve CR değerleri üzerinden incelenmiştir. Tüm alt boyutlara ilişkin Cronbach alfa değerlerinin .70'in üzerinde olması, ölçeklerin yüksek iç tutarlılığa sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Nunnally & Bernstein, 1994). Buna ek olarak CR değerlerinin de .70'in üzerinde bulunması, bileşik güvenirliğin sağlandığını desteklemektedir.

Sonuç olarak, elde edilen bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde, ölçüm modelinin kabul edilebilir uyum düzeylerine sahip olduğu, kullanılan ölçeklerin yapı geçerliliği ve güvenirliğinin sağlandığı anlaşılmaktadır. Araştırma kapsamında test edilen hipotezlere ilişkin sonuçlar Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Yapısal Model Analizi Sonuçları

Hipotez	β	Standart Hata	Kritik Oran	Anlamlılık

				p
H1: Değerli Hissetme → İşte Anlam Krizi	-0,215	0,054	-,4,516	0,000
H2: Değerli Hissetme → İş Sıkıntısı	-0,311	0,048	-5,816	0,000
H3: Değerli Hissetme → İşte Gelişme Krizi	-0,181	0,056	-3,121	0,000
H4: Amaç Bütünleşmesi → İşte Anlam Krizi	-0,256	0,054	-4,946	0,000
H5: Amaç Bütünleşmesi → İş Sıkıntısı	-0,089	0,098	-1,881	0,098
H6: Amaç Bütünleşmesi → İşte Gelişme Krizi	-0,115	0,094	-2,105	0,008
H7: Yetkinlik → İşte Anlam Krizi	-0,156	0,062	-2,815	0,000
H8: Yetkinlik → İş Sıkıntısı	-0,188	0,062	-3,220	0,000
H9: Yetkinlik → İşte Gelişme Krizi	-0,211	0,054	-4,105	0,000
H10: Bireysel Gelişim → İşte Anlam Krizi	-0,385	0,048	-5,911	0,000
H11: Bireysel Gelişim → İş Sıkıntısı	-0,296	0,052	-5,551	0,000
H12: Bireysel Gelişim → İşte Gelişme Krizi	-0,411	0,048	-6,153	0,000

Tablo incelendiğinde, araştırma kapsamında test edilen hipotezlerin büyük çoğunluğunun istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bulgular genel olarak, pozitif iş deneyimi ve bireysel kaynakları temsil eden değişkenlerin, çalışanların işe ilişkin olumsuz psikolojik durumlarını anlamlı ve negatif yönde etkilediğini ortaya koymaktadır.

Değerli Hissetme değişkeninin, işte anlam krizi ($\beta = -0,215$; $p < .001$), iş sıkıntısı ($\beta = -0,311$; $p < .001$) ve işte gelişme krizi ($\beta = -0,181$; $p < .001$) üzerinde anlamlı ve negatif etkiler yarattığı görülmektedir (H1, H2 ve H3 desteklenmiştir). Bu bulgular, çalışanların kendilerini örgüt tarafından değerli hissetmelerinin, işin anlamsızlaşması, monotonluk ve gelişim yetersizliği algılarını azalttığını göstermektedir. Özellikle iş sıkıntısı üzerindeki etkinin görece daha güçlü olması, değer görme algısının çalışan motivasyonu açısından kritik bir unsur olduğunu düşündürmektedir.

Amaç Bütünleşmesi değişkeni açısından değerlendirildiğinde, işte anlam krizi ($\beta = -0,256$; $p < .001$) ve işte gelişme krizi ($\beta = -0,115$; $p < .01$) üzerindeki etkilerin anlamlı olduğu görülmektedir (H4 ve H6 desteklenmiştir). Buna karşılık, amaç bütünleşmesinin iş sıkıntısı üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($\beta = -0,089$; $p = .098$), dolayısıyla **H5 reddedilmiştir.** Bu sonuç, bireysel ve örgütsel amaçların örtüşmesinin işin anlamı ve gelişim boyutlarıyla daha doğrudan ilişkili olduğunu, ancak günlük işin monotonluğu ya da sıkıcılığı algısını tek başına açıklamakta yetersiz kalabileceğini göstermektedir.

Yetkinlik algısının, işte anlam krizi ($\beta = -0,156$; $p < .001$), iş sıkıntısı ($\beta = -0,188$; $p < .001$) ve işte gelişme krizi ($\beta = -0,211$; $p < .001$) üzerinde tutarlı ve anlamlı negatif etkiler yarattığı belirlenmiştir (H7, H8 ve H9 desteklenmiştir). Bu bulgular, çalışanların kendilerini yetkin hissetmelerinin hem işin anlamını korumada hem de sıkıntı ve gelişim eksikliği algılarını azaltmada önemli bir psikolojik kaynak olduğunu ortaya koymaktadır.

Bireysel Gelişim değişkeni, tüm bağımlı değişkenler üzerinde en güçlü etkilere sahip değişken olarak öne çıkmaktadır. Bireysel gelişimin işte anlam krizi ($\beta = -0,385$; $p < .001$), iş sıkıntısı ($\beta = -0,296$; $p < .001$) ve işte gelişme krizi ($\beta = -0,411$; $p < .001$) üzerindeki etkilerinin tamamı istatistiksel olarak anlamlıdır (H10, H11 ve H12 desteklenmiştir). Özellikle işte gelişme krizi

üzerindeki yüksek etki katsayısı, bireysel gelişim fırsatlarının yetersiz algılanmasının, çalışanların kariyer ilerlemesi ve öğrenme beklentilerinde ciddi bir kırılmaya yol açtığını göstermektedir.

3. SONUÇ

Bu araştırma, işin anlamlılığı ve işten sıkılma kavramları arasındaki ilişkileri, çok boyutlu bir yapı çerçevesinde ele alarak incelemiştir. İşin anlamlılığı; *değerli hissetme, amaç bütünleşmesi, yetkinlik ve bireysel gelişim* alt boyutlarıyla; işten sıkılma ise *işte anlam krizi, iş sıkıntısı ve işte gelişme krizi* boyutlarıyla değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, işin anlamlılığına ilişkin algıların artmasının, işten sıkılmaya yönelik tüm boyutları genel olarak azalttığını ortaya koymaktadır.

Araştırma sonuçları, değerli hissetme algısının, işten sıkılmanın üç alt boyutu üzerinde de anlamlı ve negatif etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, çalışanların örgüt tarafından önemsendiklerini ve katkılarının fark edildiğini hissetmelerinin, işin anlamsızlaşmasını ve monoton bir deneyime dönüşmesini engellediğini ortaya koymaktadır. Literatürde, değer görme ve takdir edilmenin, çalışanın işine yüklediği anlamı güçlendirdiği ve yabancılaşma duygusunu azalttığı sıklıkla vurgulanmaktadır (Rosso et al., 2010; Grant, 2007). Bu bağlamda, değerli hissetme algısı, işin yalnızca görevler bütünü olarak değil, bireyin kendini ifade edebildiği anlamlı bir alan olarak algılanmasını desteklemektedir.

Amaç bütünleşmesi boyutuna ilişkin bulgular, bireysel ve örgütsel amaçların örtüşmesinin özellikle *işte anlam krizi* ve *işte gelişme krizi* üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Çalışanların kişisel hedefleri ile örgütün amaçları arasında uyum algılaması, işin daha anlamlı değerlendirilmesine ve kariyer gelişiminin sürekliliğine katkı sağlamaktadır. Ancak amaç bütünleşmesinin *iş sıkıntısı* üzerindeki etkisinin anlamlı bulunmaması, iş sıkıntısının daha çok işin yapısal özellikleri (görev çeşitliliği, özerklik, iş tasarımı) ile ilişkili olabileceğini düşündürmektedir. Bu sonuç, iş sıkıntısının yalnızca bilişsel değil, aynı zamanda operasyonel ve tasarımsal faktörlerle şekillendiğini ortaya koyan önceki çalışmalarla uyumludur (Hackman & Oldham, 1976; Van Hooff & Van Hooft, 2014).

Araştırmada yetkinlik algısının, işten sıkılmanın tüm boyutlarını anlamlı ve negatif yönde etkilediği belirlenmiştir. Çalışanların bilgi ve becerilerini etkin biçimde kullanabildiklerine dair algıları arttıkça, işin anlamsızlaşması ve gelişim açısından tıkanma yaşanması olasılığı azalmaktadır. Bu bulgu, öz-belirleme kuramında yetkinliğin temel psikolojik ihtiyaçlardan biri olduğu yönündeki varsayımları desteklemektedir (Deci & Ryan, 2000). Yetkinlik algısı zayıfladığında, çalışanlar işlerini kendilerini geliştiren bir alan yerine, tekrarlayıcı ve doyum sağlamayan bir zorunluluk olarak algılayabilmektedir.

Bulgular arasında bireysel gelişim, işten sıkılmanın tüm alt boyutları üzerinde en güçlü etkiye sahip değişken olarak öne çıkmaktadır. Özellikle *işte gelişme krizi* üzerindeki yüksek düzeydeki negatif etki, çalışanların öğrenme, ilerleme ve kendini geliştirme fırsatlarının sınırlı olduğunu algılamalarının, iş deneyiminde ciddi bir anlam kaybına yol açtığını göstermektedir. Literatürde, bireysel gelişim olanaklarının yetersizliğinin, çalışanlarda durağanlık, tükenmişlik ve işten kopma eğilimlerini artırdığı belirtilmektedir (Kraimer et al., 2011; Steger et al., 2012).

Bu sonuçlar, işin anlamlılığının yalnızca mevcut koşullarla değil, geleceğe yönelik gelişim beklentileriyle de şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, araştırma bulguları; işin anlamlılığına ilişkin algıların, işten sıkılmayı çok boyutlu biçimde azaltan temel bir psikolojik ve örgütsel kaynak olduğunu göstermektedir. İşin anlamlılığı zayıfladığında, çalışanlar yalnızca işten sıkılmakla kalmamakta, aynı zamanda işin değerini, gelişim potansiyelini ve kişisel katkı düzeylerini de sorgulamaya başlamaktadır. Bu durum, uzun vadede performans düşüşü, işe yabancılaşma ve örgütten ayrılma niyetini artırabilecek bir risk oluşturmaktadır.

Araştırma sonuçları doğrultusunda örgütlere yönelik bazı somut öneriler geliştirilebilir. Öncelikle, çalışanların değerli hissetmelerini sağlayacak geri bildirim, takdir ve tanıma mekanizmalarının sistematik hale getirilmesi önemlidir. İkinci olarak, amaç bütünleşmesini güçlendirmek adına, örgütsel hedeflerin çalışanlara açık biçimde aktarılması ve bireysel hedeflerle ilişkilendirilmesi gerekmektedir. Üçüncü olarak, çalışanların yetkinlik algılarını artıracak eğitim, görev zenginleştirme ve yetki devri uygulamalarına ağırlık verilmelidir. Son olarak, bireysel gelişim fırsatlarının (kariyer yolları, öğrenme olanakları, mentorluk programları) açık ve erişilebilir hale getirilmesi, işten sıkılma riskini azaltmada kritik bir rol oynayacaktır.

Bu çalışma, işin anlamlılığı ve işten sıkılma ilişkisini bütüncül bir yaklaşımla ele alarak literatüre katkı sağlamaktadır. Gelecek araştırmalarda, bu ilişkilerin farklı sektörlerde, kültürel bağlamlarda ve boylamsal tasarımlar kullanılarak incelenmesi, elde edilen bulguların genellenebilirliğini artıracaktır.

KAYNAKÇA

Abubakar, A. Mohammed. 2020. “Using Hybrid SEM – Artificial Intelligence: Approach to Examine the Nexus between Boreout, Generation, Career, Life and Job Satisfaction”. *Personnel Review* 49(1):67-86. doi:10.1108/PR-06-2017-0180.

Afacan Fındıklı, Mine, Hatice Necla Keleş, ve Ceyda Afacan. 2017. “İşin anlamı kavramı ve tercüme bir ölçeğin Türkçe’de geçerlik ve güvenirlik analizi”. *Kafkas Universitesi Veteriner Fakultesi Dergisi* 8(16):395-413. doi:10.9775/kauiibfd.2017.018.

Alparslan, Ali Murat, Seher Yastıoğlu, ve Sema Polatcı. 2023. “İşin Anlam Kaynakları Ölçeği: Ölçek Geliştirme, Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması (Sources of Meaningful Work Scale: Development, Validation and Reliability)”. *İşletme Araştırmaları Dergisi* 15(3):2028-47. doi:10.20491/isarder.2023.1696.

Amarat, Mustafa, Ayhan Durmuş, ve Hatice Öztürk. 2023. “BOREOUT, Türkçeleştirme Önerisi”. *Social Mentality And Researcher Thinkers Journal* 74(74):4364-70. doi:10.29228/smryj.71157.

Arnold, Kara A., Nick Turner, Julian Barling, E. Kevin Kelloway, ve Margaret C. McKee. 2007. “Transformational Leadership and Psychological Well-Being: The Mediating Role of

Meaningful Work." *Journal of Occupational Health Psychology* 12(3):193-203. doi:10.1037/1076-8998.12.3.193.

Bilgin, L. 2000. "Akademik organizasyonlarda iş başında sıkıntı olgusu". *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 16(1):489-508.

Bruursema, Kari, Stacey R. Kessler, ve Paul E. Spector. 2011. "Bored Employees Misbehaving: The Relationship between Boredom and Counterproductive Work Behaviour". *Work & Stress* 25(2):93-107. doi:10.1080/02678373.2011.596670.

Chalofsky, Neal. 2003. "An Emerging Construct for Meaningful Work". *Human Resource Development International* 6(1):69-83. doi:10.1080/1367886022000016785.

Cummings, Mary L., Fei Gao, ve Kris M. Thornburg. 2016. "Boredom in the Workplace: A New Look at an Old Problem". *Human Factors: The Journal of the Human Factors and Ergonomics Society* 58(2):279-300. doi:10.1177/0018720815609503.

Çankır, B., ve S. Yener. 2017. *İş'te Pozitif Davranış*. Konya: Çizgi Kitapevi.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry, 11*(4), 227–268.

Dinç, M., H. H. Uzunbacak, ve T. Akçakanat. 2019. "Örgütsel nostaljinin işten ayrılma niyeti üzerine etkisinde işin anlamlılığının aracılık rolü." *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 0(36):349-69.

Eastwood, John D., Alexandra Frischen, Mark J. Fenske, ve Daniel Smilek. 2012. "The Unengaged Mind: Defining Boredom in Terms of Attention". *Perspectives on Psychological Science* 7(5):482-95. doi:10.1177/1745691612456044.

Evcimen, Ceren, Ayşehan Çakıcı, ve Celil Çakıcı. 2020. "İşin anlamlılığının sapma davranışı ve performansa etkisi". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi* 23(2):672-83. doi:10.29249/selcuksbmyd.783528.

Fahlman, Shelley A., Kimberley B. Mercer-Lynn, David B. Flora, ve John D. Eastwood. 2013. "Development and Validation of the Multidimensional State Boredom Scale". *Assessment* 20(1):68-85. doi:10.1177/1073191111421303.

Fairlie, Paul. 2011. "Meaningful Work, Employee Engagement, and Other Key Employee Outcomes: Implications for Human Resource Development". *Advances in Developing Human Resources* 13(4):508-25. doi:10.1177/1523422311431679.

Field, A. (2018). Discovering statistics using IBM SPSS statistics (5th ed.). Sage Publications.

Frankl, Viktor E. 2006. *Man's Search for Meaning*. New York: Beacon Press.

Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. Journal of Marketing Research, 18(1), 39–50.

Ghasemi, A., & Zahediasl, S. (2012). Normality tests for statistical analysis: A guide for non-statisticians. International Journal of Endocrinology and Metabolism, 10(2), 486–489.

García-González, Bryan E., Erika Villavicencio-Ayub, ve Melissa García. 2020. "Síndrome de Boreout en trabajadores baby boomers, x y millennials de la Ciudad de México". *Psicología Iberoamericana* 26(2):88-95. doi:10.48102/pi.v26i2.26.

Grant, A. M. (2007). Relational job design and the motivation to make a prosocial difference. *Academy of Management Review, 32*(2), 393–417.

Hackman, J. R., & Oldham, G. R. (1976). Motivation through the design of work. *Organizational Behavior and Human Performance, 16*(2), 250–279.

Hackman, J. Richard, ve Greg R. Oldham. 1975. "Development of the Job Diagnostic Survey." *Journal of Applied Psychology* 60(2):159-70. doi:10.1037/h0076546.

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2019). Multivariate data analysis (8th ed.). Cengage Learning.

Harju, Lotta K., ve Jari J. Hakanen. 2016. "An Employee Who Was Not There: A Study of Job Boredom in White-Collar Work". *Personnel Review* 45(2):374-91. doi:10.1108/PR-05-2015-0125.

Harju, Lotta K., Jari J. Hakanen, ve Wilmar B. Schaufeli. 2016. "Can Job Crafting Reduce Job Boredom and Increase Work Engagement? A Three-Year Cross-Lagged Panel Study". *Journal of Vocational Behavior* 95-96:11-20. doi:10.1016/j.jvb.2016.07.001.

Holbeche, L., ve N. Springett. 2004. *In Search of Meaning in the Workplace*. Horsham: Roffey Park Institute.

Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal, 6(1), 1–55.

Kahn, W. A. 1990. "Psychological Conditions of Personal Engagement and Disengagement at Work." *Academy of Management Journal* 33(4):692-724. doi:10.2307/256287.

Karatepe, Osman M., ve Taegoo Terry Kim. 2020. "Investigating the Selected Consequences of Boreout among Cabin Crew". *Journal of Air Transport Management* 82:101739. doi:10.1016/j.jairtraman.2019.101739.

King, Laura A., Samantha J. Heintzelman, ve Sarah J. Ward. 2016. "Beyond the Search for Meaning: A Contemporary Science of the Experience of Meaning in Life". *Current Directions in Psychological Science* 25(4):211-16. doi:10.1177/0963721416656354.

Kline, R. B. (2016). Principles and practice of structural equation modeling (4th ed.). Guilford Press.

Kraimer, M. L., Seibert, S. E., Wayne, S. J., Liden, R. C., & Bravo, J. (2011). Antecedents and outcomes of organizational support for development. *Journal of Applied Psychology, 96*(3), 485–500.

Laaser, Knut, ve Jan Ch. Karlsson. 2023. *The Politics of Working Life and Meaningful Waged Work*. 1. bs. New York: Cambridge University Press.

Lips-Wiersma, Marjolein, Sarah Wright, ve Bryan Dik. 2016. "Meaningful Work: Differences among Blue-, Pink-, and White-Collar Occupations". *Career Development International* 21(5):534-51. doi:10.1108/CDI-04-2016-0052.

Liu, Songqi, ve Mo Wang. 2012. "Perceived Overqualification: A Review and Recommendations for Research and Practice". Ss. 1-42 içinde *Research in Occupational Stress and Well-being*. C. 10, editör P. L. Perrewé, J. R. B. Halbesleben, ve C. C. Rosen. Emerald Group Publishing Limited.

May, Douglas R., Richard L. Gilson, ve Lynn M. Harter. 2004. "The Psychological Conditions of Meaningfulness, Safety and Availability and the Engagement of the Human Spirit at Work". *Journal of Occupational and Organizational Psychology* 77(1):11-37. doi:10.1348/096317904322915892.

Mc Gregor, D. 2023. *Human Side of Enterprise, Annotated Edition (Pb)*. S.l.: MCGRAW-HILL EDUCATION.

Moris, Helene, ve Anastasia B. Nedosugova. 2019. "Coaching as Instrument to Identity and Remedy for Boreout Syndrome with Employees". içinde *Proceedings of the 2nd International Conference on Education Science and Social Development (ESSD 2019)*. Changsha, China: Atlantis Press.

Nunnally, J. C., & Bernstein, I. H. (1994). Psychometric theory (3rd ed.). McGraw-Hill.

Ohlmeier, Silke, Mariusz Finkielsztein, ve Holger Pfaff. 2020. "Why We Are Bored: Towards a Sociological Approach to Boredom". *Sociological Spectrum* 40(3):208-25. doi:10.1080/02732173.2020.1753134.

Perktaş, Erkan. 2024. "Kamu Kurumlarında Görev Yapan Büro Personelinin İş Yerinde Sıkılma (Boreout Sendromu) Düzeylerinin Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi". *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12(3):923-34. doi:10.18506/anemon.1480649.

Pratt, M. G., ve B. E. Ashforth. 2013. "Fostering Meaningfulness in Working and at Work." içinde *Positive organizational scholarship: foundations of a new discipline*, editör K. S. Cameron. San Francisco: Berrett-Koehler.

Russell, D. W., Kahn, J. H., Spoth, R., & Altmaier, E. M. (1998). Analyzing data from experimental studies: A latent variable structural equation modeling approach. *Journal of counseling psychology*, *45*(1), 18.

Rosso, Brent D., Kathryn H. Dekas, ve Amy Wrzesniewski. 2010. "On the Meaning of Work: A Theoretical Integration and Review". *Research in Organizational Behavior* 30:91-127. doi:10.1016/j.riob.2010.09.001.

Rosso, B. D., Dekas, K. H., & Wrzesniewski, A. (2010). On the meaning of work. *Research in Organizational Behavior, 30*, 91–127.

Rothmann, S., ve L. Hamukang'andu. 2013. "Callings, work role fit, psychological meaningfulness and work engagement among teachers in Zambia". *South African Journal of Education* 33(2):1-16.

Sağır, Zeynep, ve Gamze Ebru Çiftçi. 2024. "İş yerinde can sıkıntısı ve sanal kaytarma ilişkisi: Bir kamu kurumu örneği". *Hitit Sosyal Bilimler Dergisi* 17(2):331-52. doi:10.17218/hititsbd.1256337.

Scroggins, Wesley A. 2008. "The Relationship Between Employee Fit Perceptions, Job Performance, and Retention: Implications of Perceived Fit". *Employee Responsibilities and Rights Journal* 20(1):57-71. doi:10.1007/s10672-007-9060-0.

Steger, Michael F., Bryan J. Dik, ve Ryan D. Duffy. 2012. "Measuring Meaningful Work: The Work and Meaning Inventory (WAMI)". *Journal of Career Assessment* 20(3):322-37. doi:10.1177/1069072711436160.

Steger, M. F., Dik, B. J., & Duffy, R. D. (2012). Measuring meaningful work. *Journal of Career Assessment, 20*(3), 322–337.

Stock, Ruth Maria. 2015. "Is Boreout a Threat to Frontline Employees' Innovative Work Behavior?" *Journal of Product Innovation Management* 32(4):574-92. doi:10.1111/jpim.12239.

Sürücü, Lütfi, ve İbrahim Yıkılmaz. 2022. "Boreout (iş yerinde sıkılma) ölçeğinin Türkçe formu: Geçerlik ve güvenirlik çalışması". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (72):64-77. doi:10.51290/dpusbe.1018823.

Teke, M. A. 2025. "İşin anlamı (meaningful work) başlıklı yapılan çalışmaların web of science veri tabanına dayalı bibliyometrik analizi". *Kent Akademisi* 18(Özel Sayı):1-20.

Thapisa, A. P. N. 1989. "The meaningfulness of work : Improving the quality of work life through job enrichment." Yayımlanmamış Doktora Tezi, University of Sheffield., Yorkshire.

Ülkü, Tugay. 2024. "Modern Çalışma Hayatının Gizli Çöküşü: Boreout". içinde *Örgütsel Davranış*, editör V. Bayram ve A. Özkanan. Özgür Yayınları.

Van Hooff, M. L. M., & Van Hooft, E. A. J. (2014). Boredom at work. *Journal of Management, 40*(3), 1–29.

Wrzesniewski, Amy, Nicholas LoBuglio, Jane E. Dutton, ve Justin M. Berg. 2013. "Job Crafting and Cultivating Positive Meaning and Identity in Work". Ss. 281-302 içinde *Advances in Positive Organizational Psychology*. C. 1, editör A. B. Bakker. Emerald Group Publishing Limited.

Yener, Serdar. 2018. "Kadın çalışanların kadınsı cinsiyet normları ve işin anlamlılığı arasındaki etkileşimde cinsiyet rol stresinin aracı rolü". *İş'te Davranış Dergisi* 3(1):42-56.

Yeoman, Ruth. 2014. "Conceptualising Meaningful Work as a Fundamental Human Need". *Journal of Business Ethics* 125(2):235-51. doi:10.1007/s10551-013-1894-9.

Yuwono, M. R., ve S. Virlia. 2022. "Leisure boredom affects gaming disorder on emerging adult smartphone users." *ANIMA Indonesian Psychological Journal* 37(1):1-18.

İSTANBULİMPRO'NUN "KELEBEĞİN PEŞİNDEN KOŞMAK" OYUNUNUN DOĞAÇLAMA TİYATRONUN LONG FORMU AÇISINDAN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi Pınar ÖZBAKIŞ

İstanbul Nişantaşı Üniversitesi

adalinozbakis@gmail.com- 0009-0004-7773-8115

ÖZET

Bu araştırma, İstanbulimpro Topluluğu'nun "Anton Çehov'un Yazmadığı Oyunlar Olay Rusya'da Geçiyor: Kelebeğin Peşinden Koşmak" oyununu doğaçlama tiyatronun yapılarından biri olan long-formda Harold Formatını referans alarak analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma konusu; Anton Çehov'un oyunlarında sunduğu evrenin doğaçlama tiyatronun long formu ile oluşturulan reprezantasyon sürecine odaklanmaktadır. Bu bağlamda Çehov'un oyunlarında sıklıkla rastlanan aristokrasinin çöküşü ve burjuvazinin yükselişi ile değişen mülkiyet ilişkilerine göre şekillenen olay, durum ve karakterlerle yaratılan dramatik çatışmanın ortaya koyulması ve bu çatışmayla şekillenen yeni olay, durum ve karakter yönelimlerinin doğaçlama yöntemiyle long form içinde yeniden inşa edilmesi sürecinin analiz edilmesine odaklanılmaktadır. Araştırmanın yöntemi Nitel Araştırma, Veri toplama aracı olarak Gözlem ve Doküman İncelemesi, veri analiz yöntemi olarak Betimsel Analiz kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; oyunun Harold Formatının 1A,1B,1C,2A,2B,2C,3A,3B,ve 3C'yi içeren üç ana sahne ve üç tekrar döngüsü kuralına yapısal olarak uygunluğu saptanmıştır. Oyunun başında, seyircinin yeniden inşa sürecine Anton Çehov'a ait kavramların sorulmasıyla dahil edildiği ve seyirciden alınan "kelebek, kuş, aristokrasinin yıkılışı, aydın bunalımı, sevgi, hüzün ve korkak" gibi kelime ve olguların sahne performansını doğrudan şekillendiren unsurlar olduğu tespit edilmiştir. Oyunun ana çatışması; mülkiyet kaybı ve ekonomik çöküşün eşiğindeki Sonya, Vladimir, Anna ve Natalya karakterlerinin iç çelişkileri üzerine kuruludur.Bu yapı Çehov dramaturjisi bağlamında Harold Formatı ile üç bölümde inşa edilmiştir.İlk bölümde karakterler arası ilişkiler belirlenmiş,ikinci bölümde bu ilişkiler derinleşmiş,üçünde bölümde ki birleşme sahnesiyle oyun sonlandırılmıştır..Bu çalışma sonucunda İstanbulimpro Topluluğu'nun klasik tiyatro metinlerinin dramatik yapısını doğaçlama bir performansa taşımak açısından yeni bir bakış açısı sunduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Harold Formatı ,Anton Çehov,İstanbulimpro Topluluğu, Long Form Doğaçlama,Çağdaş Doğaçlama

1. GİRİŞ

Tiyatro sanatı, tarihsel süreç içerisinde yazılı metne dayalı geleneksel yapılardan, anlık yaratımın temel alındığı doğaçlama biçimlerine doğru bir çeşitlilik göstermiştir. Bu gelişim içerisinde doğaçlama tiyatro, short form yapıların ötesine geçerek, olay örgüsü ve karakter derinliğinin ön plana çıktığı long form yapılarla kuramsal bir derinlik kazanmıştır.Doğaçlama tiyatro çalışmaları konusunda uzun yıllar çalışmış olan İstanbulimpro Topluluğu doğaçlama tiyatronun farklı formlarını kullanmakla birlikte özgün formların ortaya çıkması konusunda da çalışmalar yürütmektedir ve Harold Formatında oyunlar sahnelemektedir. Long form yapının temel taşlarından biri olan Harold Formatı, parçalı unsurların organik bir bütünlüğe ulaşmasını sağlayan anlık bir tasarıma sahiptir. Bu çalışma, İstanbulimpro Topluluğu tarafından sergilenen "Kelebeğin Peşinden Koşmak" oyununu,Harol Formatı ve Anton Çehov Evreni bağlamında inclemeyi amaçlamıştır.

19. yüzyıl Rus edebiyatının ve tiyatrosunun en güçlü yazarlarından biri olan Anton Çehov'un kurduğu dramatik evreninin vazgeçilmez unsurları olan sınıfsal dönüşümler, eylemsizliğe hapsolmuş aydın figürleri ve melankolik atmosfer gibi karmaşık katmanların; Harold Formatı'nın sunduğu yapı içerisinde, metne bağlı kalmaksızın ne ölçüde tutarlı bir biçimde anlık olarak inşa edilebildiği araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır.

Bu araştırma, İstanbulimpro'nun performansını Anton Çehov'un Evrenine ait tema, karakter ve durum parametreleri ışığında Harold yapısı ile ilişkilendirerek çözümlemektir. Literatür incelendiğinde, klasik bir yazarın özgün üslubunun çağdaş bir doğaçlama tekniğiyle akademik düzeyde ele alındığı çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışma, hem klasik metin dramaturjisinin doğaçlama sahnesindeki izlerini tespit etmek hem de Türkiye'deki doğaçlama tiyatro literatürüne katkı sunmak açısından önem taşımaktadır.

Bu çalışma; Çehov'un eserlerinde görülen toplumsal değişim, mülkiyet sorunları ve bireylerin melankolik iç dünyaları gibi temaların, Harold Formatı'nın üç parçalı yapısı içerisinde oyuncuların grup zihni aracılığıyla özgün bir biçimde yeniden var edilebildiği varsayılmaktadır.

Çalışma, nitel araştırma yöntemine uygun olarak yapılandırılmıştır. Veri toplama sürecinde ilgili oyunun video kaydı alınmış; gözlem ve dokümanlar veri elde etme aracı olarak kullanılmıştır. Ulaşılan veriler, betimsel analiz kullanılarak; oyunun tema,durum ve karakter yapıları Horald Formatı ve Çehov Evreni ekseninde analiz edilmiştir.

2. "KELEBEĞİN PEŞİNDEN KOŞMAK" OYUNUNUN HAROLD FORMATI İLE ANTON ÇEHOV EVRENİ BAĞLAMINDA DRAMATURJİK ANALİZİ

2.1 Harold Formatı

Doğaçlama; Frost ve Yarrow'un (2007,ss.4) çalışmasında belirttiği üzere beden, uzam ve tüm insanı kaynakları kullanarak, bir düşüncenin ,durumun ,karakterin tutarlı ve anlaşılır fiziksel ifadesini ,tüm çevresel uyaranlarında etkilerini katarak,spontane bir şekilde yaratmaktır.

Kökeni mimusa kadar uzanan doğaçlama tiyatro short form ve long form olmak üzere iki temel yapı üzerinden incelenmektedir. Doğaçlama,20.yüzyıl komedi geleneğinin torunu olarak görülebilir ve Harold bunun en coşkulu örneğidir (Halpern ve ark.,1994,ss.8).

Harold Formatı ilk olarak Del Close'un 1960'ların sonunda San Francisco'da çalıştırdığı The Committee adındaki doğaçlama tiyatro grubunda doğmuştur. Harold Formatı Del Close ve Charna Halpern tarafından kurulan Improv Olymics ekibiyle yapılan sayısız pratik sonucunda parçalı yapıdan bütüne ulaşan formatı ile bugün bilenen yapısına ulaşmıştır.Bu format kaostan düzen yaratarak dağınık fikirleri anlamlı bir bütünsel yapıya dÖnüştürmektedir.Halprn'e göre (1994) Harold yapısı, başlangıçta birbirinden tamamen bağımsız ve kaotik görünen sahneleri, monologları ve oyunları tek bir sofistike format altında birleştiren long form bir doğaçlama türüdür.Desen oyunu "Kaostan Düzeni Bulma" ilkesini göstermek için harika bir yoldur (Halpern ve ark.,1994,ss.82).Harold üç temel sahne içerir. Oyunun teması seyircilerden alınan günlük basit ve sıradan kelimeler ile oluşturulmakta ve format temadan ilham almaktadır. Tüm olası fikirler oyunda farklı düzeylerde kullanılmakta ve bu fikirler önerileri aldıktan hemen sonra gerçekleşen açılış bölümünde paylaşılmaktadır(Halpern ve ark.,1994,ss.82).Tüm parçaların oyunun temelini oluşturduğu açılışta, oyuncular tema hakkındaki görüşlerini ortaya koymakta ve Harold Formatı'nın en işlevsel parçası olan "grup zihnini", "desen oyunu" ile oluşturmaktadır.Seyircilerden alınan kelimeler desen oyunu aracılığıyla aslında bir çağrışım havuzu oluşturmaktadır. Açılış bölümünde oluşturulan duygu ve temalar ilerideki sahnelerde durum ve karakterler için ilham kaynağı olurken ve oyun boyunca hatırlanmaktadır.Açılış bölümünden sonra oyuncuların aralarında sürekli değişip dönüşeceğini bildikleri ilk ilişkiler ağı oluşturulmaktadır. İlk bölüm genellikle 1A, 1B ve 1C olmak üzere üç sahneden oluşmaktadır.Temel ilişkilerin oluşturulduğu ve sunulduğu ilk üç sahne de konuşulanlar genellikle tema ile ilgili olmayabilir. İlk bölümde kurulan ilişkiler ağı ikinci bölümde derinleşmeye başlar. Mekan ve zaman sınırlaması olmaksızın oyuncuların anlık yaratıcılıklarına bağlı olarak ikinci bölümün 2A, 2B ve 2C sahneleri tamamlanmaktadır.Bu sahneler ilk turda gösterilenler bağlantılı olarak temayı güçlendiren,derin bağlar içeren grup etkinliklerinden oluşur ve sahneler arasında zaman atlaması görülebilmektedir. Üçüncü bölümde 3A,3B ve 3C sahnelerinin sonuçlandığı ve organik bir son ortaya çıktığı görülmektedir.Son kez geri dönen sahneler, oluşturulan tüm ilişki ağlarının birbirine bağlanmasıyla final sahnesine dönüşmektedir. Tarhan'nın (2024,ss.27) da belirttiği üzere; Del Close ve Harold Formatı ,sahne üzerinde hiçbir ön hazırlık yapılmadan hikayeler sergilenebileceğini göstermiş olması nedeniyle doğaçlama tiyatroda önemli bir format olma özelliğini korumaktadır.

2.2. Anton Çehov Evreni

Nutku'nunda (2020) belirttiği üzere "Tarihteki büyük oyun yazarları arasında, Anton Çehov, en ince, en zor, en gizli kalmış olanıdır. Çehov'un sanatına dıştan bakıldığında, onun dingin, kıpırtısız bir göl olduğu izlenimi uyanabilir; oysa o coşkuludur, başkaldırısında kesindir ve etkisi derinlerden başlayarak su yüzüne çıkan bir volkanı andırır(ss.155)."

Çehov en derin ruh hallerinde, ruhun en dibindeki kuytularında hakikati arayan bir yazardır(Stanislavski,2021,ss.55).Yazarın oyunlarında 19.yüzyılda Rus İmparatorluğu'nun yaşadığı değişimlerden izler görülmektedir. Serfliğin kaldırılması sonucu feodal yapının yıkımı, aristokrasinin çökmesi, brujuva sınıfın zenginleşmesi, sermayenin el değiştirmesi, sanayileşme, aydın bunalımı, gerçekleşemeyen uzak hayaller, mülkiyet ilişkileri, umutsuzluk, geçmişe duyulan özlem ve yalnızlık gibi temalar ile şekillenen durum ve karakterlerin dramatik yapıda çatışmanın temelini oluşturan bir potansiyele sahip olduğu görülmektedir. Şener'e

(2020,ss.26) göre "Bu potansiyel klasik dramaturjiye uygun bir biçimde örgütlenmiş iç çatışmaları tepkileri krizleri içerir. Fakat hepsi örtüktür, tutuktur, gizlidir. Ne bir aşk itirafı, ne bir tehdit, ne bir intihar girişimi bu gizil gücü eyleme dönüştürmüştür(2020,ss.26.)" Çehov sahnede her şeyin günlük yaşamda olduğu gibi hem karışık hem de basit olmasını ister(Özkaya,1991,ss.254).

Rus yazarın oyunları incelendiğinde, oyunda eylemsizliğin baskın olduğu ve oyunun karakterlerin psikolojik derinliklerini anlatan bir alt metin temel alınarak biçimlendirildiği ve karakterleri günlük eylemlerin peşinde koşan sıradan insanlardan yarattığı görülmektedir. Ancak karakterlerin eylemleri ile düşünceleri arasında uyumsuzluk mevcuttur.Karakterlerin yaşamak zorunda oldukları gerçek ve özlem duydukları geçmişleri ile ulaşılamayan hayelleri arasında sıkışmış olmaları nedeniyle iç dünyalarında derin bir dram yaratılmaktadır. Çakmak'a göre (2011) Çehov'un oyunlarında en çok eleştirdiği ve oyunlarının eksenine yerleştirdiği tiplerden biri de aydınlardır (ss.70).Bu karakterler nazik ve kültürlü ancak pratik yaşamdan kopuk ve savurgandırlar, iyi eğitim görmüş olmalarına rağmen, serfliğin kaldırılmasından sonra hayatları boyunca çalışmadan refah içinde yaşamaya alıştıkları için topraklarını işlemeyi beceremeyerek yoksul kalmış, mülklerinin ellerinden gidişini sadece izlemişlerdir. Çehov oyunlarının diğer karakterlerinin paranın ve mülkiyetin yeni sahipleri olan zeki orta sınıf tüccarlar, felsefe yapmayı seven çok konuşan ama eyleme geçemeyen aydınlar, bazen efendilerinden daha aklı başında bazen de onlardan daha çok geçmişe bağlı hizmetkârlar ve yan karakterler olduğu görülmektedir.

Çehov oyunlarının finallerinde genellikle karakterlerin Moskova'ya gidemediği, mülkü kaybettiği, düelloda öldüğü ya da geride kalarak bu boşluğun içinde yaşamaya devam etmek zorunda kaldığı görülmektedir. Bu finaller bir son değil yeni bir sürecin başlangıcıdır. Çehov Evreni'nde gerilim zirveye çıkamadan aniden gündelik bir detayla söner. Karakterler büyük bir trajedi yaşarken, bir karakter "Hava soğudu" veya "Akşam ne yiyeceğiz?" gibi gündelik sorular sorabilmektedir. Çehov oyunlarında finaller büyük bir çözülme, zafer ya da yıkım ile bitmemekte, hayatın tüm sıradanlığını yansıtan bir son ile mühürlenmektedir.

2.3." Kelebeğin Peşinden Koşmak" Oyununun Doğaçlama Tiyatronun Long Formunun Harold Formatı Açısından İncelenmesi

İstanbulimpro Topluluğu tarafından 30.05.2025 tarihinde İstanbulimpro Sahnede sahnelenen "Anton Çehov'un Yazmadığı Oyunlar- Olay Rusya'da geçiyor" başlıklı doğaçlama tiyatro serisinin 252. Oyunu "Kelebeğin Peşinden Koşmak" oyunu long formun Harold methoduna örnek oluşturmaktadır. Oyunun oyuncuları; Koray Tarhan, Zeynep Özyurt Tarhan, Jülide Güven ve Evren Duyal'dır.

Harold Formatı'nun ilk aşamasında seyircilerden Anton Çehov evrenine ait kelimeler, durumlar,duygular, karakter özellikleri ya da kavramlardan oluşan çağrışım ifadeleri alınmıştır. Bu çağrışımlardan yola çıkılarak oyunun teması belirlenmiştir. Seyirciler, sesler, sessizlik, aristokrasinin çöküşü, müziklerin ruhu, kasvet, mülkiyet kaybı, fakirleşme, elindeki şeyi tutamama, değerler, aydın bunalımı, sahte zenginlik, üçüncü derece memurluk, votka, umutsuzluk gibi durum ve kavramlarla sürece katılmıştır. Seyirciden alınan "mülkiyet kaybı,

aristokrasinin çöküşü, fakirleşme, elindeki şeyi tutamama" gibi katkılar, Harold açılışında sadece tematik bir zemin oluşturmakla kalmamış; aynı zamanda oyunun Çehov Evreni'ndeki melankolik atmosferinin temelini atmıştır.

Tema çağrışım havuzu oluşturulduktan sonra seyircilerden birkaç kelimeden oluşan tamamen temalardan bağımsız bir oyun ismi talep edilmiş ve oyun "Kelebeğin Peşinden Koşmak" olarak belirlenmiştir.

İlk oyuncunun karakterinin belirlenmesi için ona hangi tekniği kullanacağı başka bir oyuncu tarafından sorulmuştur. Oyuncu barometre tekniğini seçmiştir. Başka bir oyuncunun yardımıyla bedeni önünde inip kalkan bir kol barometre olarak kullanmıştır. Seyirciler barometrenin oyuncunun dizlerinde durmasını istemiş ve oyuncu karakterinin fiziksel devinim noktasını dizleri olarak belirlemiştir. İkinci oyuncu başlangıç noktası olarak bir duygu istemiş ve seyirciden sevgi ve hüzün duyguları gelmiştir, üçüncü oyuncu karakterinin başlangıç nokrası olarak bir hayvan istemiş ve serçeyi seçmiştir, dördüncü oyuncu karakterinin tetikleyicisi olarak doğrudan bir karakter özelliği istemiştir ve seyirciler tarafından bu özellik korkaklık olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda karakterler ve aralarındaki ilişki ağı evin abi Vladimir, kız kardeş Anna, hizmetçi Sonya, kiracı Natalya karakteri olarak belirlenmiştir.

Harold Formatında ilk bölümde karakter arasında ilişkiler oluşturulmaktadır. Bu bağlamda ilk sahne Vladimir ve Anna arasındaki diyaloglar ile başlamaktadır.

1A sahnesi, Harold Formatı'nun "ilişki kurma" görevini yerine getirirken, Çehov Evreni'nin temel taşları olarak para, mülkiyet, yalnızlık, geçmişin yükü ve pişmanlık gibi temaları sahneye taşımaktadır. Birinci sahnenin A bölümünde ana çatışmayı hazırlayacak olan karakterleri içinde bulunduğu durum net olarak ortaya konulur.

Seyircinin belirlediği mülkiyet kaybı, fakirleşme ve aydın bunalımı gibi kelimeler bu sahnede Vladimir karakteri ile temsil edilmektedir.Vladimir'in fakirlikten, Anna'nın işçilerin evi terk ettiğinden bahsetmesi iki kardeşin içinde bulunduğu ekonomik durumu yansıtmaktadır. Bunun yanı sıra Vladimir'in bu sahnedeki sivri dili, korkaklık özelliğiyle tezatlık oluşturmakta ve aynı zamanda bu özelliğin yarattığı baskının dışavurumunu yansıtarak karakterin eylemsizliğinin gerekçesini oluşturmaktadır. Vladimir'in "keder" üzerine yaptığı felsefi konuşma, Çehov'un konuşan ama eylemsiz aydın karakter yapısıyla birebir örtüşmektedir.

Vladimir "çiftliğin iflasından" söz ederken, Anna kendi "içindeki karanlıktan" bahsetmektedir. İkisi de birbirini tam olarak dinlememekte; kendi monologlarını birbirlerine söylemektedir. Bu durum, Harold'daki "karakter etkileşimi" kuralını Çehovyen bir iletişimsizlik ile birleştirmektedir.

Sahnenin en can alıcı noktası, Vladimir'in büyük varoluşsal sancılarına ışık tutan soru cümlesinden hemen sonra Anna'nın elma yemesini teklif etmesi olarak tespit edilmiştir. Bu noktada, Çehov Evreni'nde olduğu gibi gerilim zirveye çıkamadan aniden gündelik bir detayla sönümlenmiştir.

1A sahnesinde Anna ve Vladimir'in içinde bulunduğu durum yoksulluk çeken aristokrasinin çelişkisi olarak belirlenmiştir.

1A'nın sonunda Vladimir'in maddi gerçeklerle (votka masrafı, işçi parası) yüzleşmeye çalışsa da aslında geçmişteki "nişan atılma" hikayesine ve kedere sığınan bir karakter olduğu; Anna'nın ise sürekli üzgün olduğunu dile getirerek pasif bir direnç gösterdiği ve evlenmemesine gerekçe olarak aldatılmayı gösterdiği sonucuna varılmıştır.Karakterlerin birbirlerine argo ifadelerle hitap etmesi; olayların, durumların ve bizzat karakterlerin parodisini eş zamanlı olarak inşa etme işlevi görmektedir.

Bu sahnede oyuncular, Harold'ın "ilişki ağını" kurarken hikâyeyi ileriye doğru değil, derine doğru kazmışlardır. Sahne ilerledikçe karakterler yeni bir şey yapmamış; sadece mevcut durumlarını daha detaylı anlatmışlardır. Bu, Harold yapısı içinde Çehov Evreni'ne ait statik bir zaman yaratmaktadır.

1B'de 1A'da yaratılan durumun dramatik gerekçelerle derinleştirilmesi söz konudur. Sahneye giren yeni bir karakterle diğer karakterlerin içinde bulunduğu duruma yeni perspektifler eklenir. 1A sahnesinde Vladimir ve Anna'nın fakirleşmesi üzerinden bir durum yaratılmıştır. Birinci bölümün B sahnesinde, neredeyse evde yiyecek hiçbir şeyi olmayan abi ve kardeşin babadan yadigâr kalma hizmetçisi Sonya'nın odaya girmesiyle durum ironik bir hal alır. Yiyecek yemekleri olmayan abi ve kardeş, hizmetçinin de ödenmeyen yevmiyelerinin olduğu hakkında konuşur.

1A'da konuşulan borç ve işçilerin gitmesinin gerekçeleri 1B'de oluşturulur. Çiftliğin tüm fiziksel yükü Sonya'nın üzerindedir. Sonya'nın kederi yorgunluktur. Sonya umutsuzluk içerisinde evin rutinini sürdürmeye çalışmaktadır. Boşalan kiler umutsuzluğa ve ekonomik çöküşe vurgu yapmaktadır. Sonya'nın yorgunluğu, çiftliğin tükenmişliğini temsili etmektedir. En trajik anlardan biri, geleceğin umudunu temsil eden tohumluk arpaların geçen ay karın doyurmak için kavurulmuş olması ve bu durumdan Vladimir'in bihaber olmasıdır.

Vladimir'in fikirlerine önem verilmediğine dair çıkışı, aslında evin efendisi olma vasfını yitirdiğinin kanıtlamaktadır. Sonya'nın yevmiye alamadığı için salondaki berjere oturup votka içmeye başlaması işi bırakma eylemi olarak, aristokratik hiyerarşinin çöküşünü simgeler.

1C sahnesi, Harold Formatın'da bir köprü görevi görür ve sahneleri 2(A,B ve C)'ye bağlar. Anna'nın eve kiracı alma fikri bu köprüyü kurarak, 1C'nin tetikleyicisi olmuştur. Sonya'nın buna şiddetle karşı çıkması evde yabancı birini istememesi, Çehov karakterlerinin dış dünyaya karşı kurdukları kabuğu temsil etmektedir.

Henüz sahnede olmayan Natalya, 1C'nin görünmez karakteridir. Eve gelecek olan bu yabancı, Harold Formatı'nun 2.bölümü için gerekli olan gerilimi başlatacak olan unsurdur.

Vladimir, Anna ve Sonya; elma, tohumluk arpa ve ekonomik çöküş arasında gidip gelirken,Çehov Evreni'ne ait karakterlerde görüldüğü üzere kendi yalnızlıklarında hapsolmuş durumdadır.

Harold Formatı'nun 2. Bölümü, 1. Bölüm'deki durağanlığı bozacak olan dış güç Natalya'nın eve gelişiyle başlamaktadır. Harold'ın bu aşamadaki görevi, ilk sahnelerde kurulan temaları ve karakterleri derinleştirmek ve birbirine çarpıştırmaktır.

2A sahnesinde Natalya'nın gelişi, evin kederli alt yapısını sarsmaktadır. Vladimir'in 1A'daki kederli filozof hali, yerini Natalya'nın "Stanislavlar" gibi soylu bir aileden gelmesiyle anında şehirlilik maskesine bırakmaktadır. Natalya'nın kocasının ölüm şekli konuşulurken

Anna ve Vladimir'in bunu bir doktor merakıyla tartışması, Çehov Evreni'ndeki trajik olanı sıradanlaştırmasının bir örneğini temsil etmektedir. Ölüm, kederden ziyade bir dedikodu malzemesine dönüşmüştür. Natalya kendinden ve durumundan bahsederek diğer karakterlerle derin bağlar kurmaktadır.

Natalya'nın yaşına ve geçmişine rağmen yazarlık hayali kurması Çehov'un yarattığı büyük hayallere karşın amaçlarını gerçekleştirecek iradeden yoksun karakterlerle uyuşmaktadır.

2B sahnesinde 1B'deki tohumluk arpa ile temsil edilen açlık teması, burada kira pazarlığı ile geçim derdine dönüşmektedir. Anna'nın 15 rublelik kira geliri hayali, Vladimir'in fiyatı 7 rubleye indirmesiyle yerle bir olur.Bu evin içindeki otorite boşluğunu ve çaresizliği gösterir. Sonya'nın yevmiye alamadığı için oturmaya devam etmesi ve bavul taşımayı reddetmesi durumun parodisi örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

1A sahnesinde Vladimir, işçilerin yevmiye alamadıkları için gittiğini öğrendiğinde büyük bir panik yaşar çünkü toprağa tohumu nasıl atacağını bile bilmemektedir. Hemen ardından bu bölümde Anna'ya, tarımla ilgili bir teori kitabı yazdığını söylemesi Vladimir karakterinin trajikomik derinliğini ve Çehov Evreni'nin "eylemsiz aydın" tipolojisini Harold yapısı içinde temsil eden önemli unsurlardan biri olacak saptanmaktadır.

Harold'ın 2C sahnesi genellikle oyunu bir üst anlamsal düzleme taşımaktadır. Vladimir'in "Çar'ın ölmesi dileği" üzerinden kurduğu dilemma felsefesinin, aslında kendi çıkmazının bir yansıması niteliğinde olduğu gözlemlenmektedir. Çehovyen karakterlerin özelliği olan, mutfakta ekmek yokken salonda insanlığın geleceği üzerine nutuk çekmeleri hali bu sahne ile tespit edilmiştir. Vladimir'in felsefe yaparken dışarıdan alacaklıların gelmesi ve onu göremedikleri için gitmelerine içten içe sevinmesi, Harold'daki yüksek statü ve düşük gerçeklik çatışmasını örnek teşkil etmektedir.

Natalya'nın öykü yazıdığını anlatması ve Vladimir'in de yazarlıkile ilgilendiğini dile getirmesi karakterleri ortak bir noktada birleşmektedir.

Bu bölümün sonunda Natalya'nın elindeki " pırlanta yüzük" beyanı, Vladimir'in bu yüzüğü kurtuluş ve evlilik olarak görmeye başlaması, Harold'ın parçalarını birleştirerek tüm hikâyeyi 3.bölüme ve finale taşımaktadır.

Harold Formatı'nun 3. Bölümü, önceki sahnelerdeki tüm bilgilerin harmanlandığı, sahnelerin hızlandığı ve hikâyenin çözülmeye başladığı yerdir.

3A sahnesi Sonya ve Anna arasındaki bu "Kasap Boris ve Et" pazarlığı üzerinden şekillenir. Sonya'nın yevmiye alamadığı için işi bırakıp, evin kızı Anna'ya Kasap Boris ile evlenmesini tavsiye etmesi sınıfsal bir kırılmayı işaret etmektedir. Evin içindeki otorite dengesi tamamen değişmekte ve soyut kederin yerini somut bir açlık pazarlığı almaktadır. Anna'nın ev sahibi kimliği, Sonya'nın yevmiyesini ödeyememesi gerçekliği karşısında çökmektedir.Bu Çehov Evreni'nde aristokrasinin çöküşünü temsil etmektedir.

Çehov karakterleri genellikle aşk için değil, mülkiyet veya hayatta kalmak için evlenmektedir. Sonya'nın Anna'nın Kasap Boris ile evlenirse, her gün et yiyeceklerini düşünmesi bu duruma örnek teşkil etmektedir.

3A sahnesinde Sonya'nın "Kasap Boris" hamlesi, Harold Formatının sunduğu "karakter gelişimi" kuralını, Çehov'un "sınıfsal çöküş" temasıyla birleştirmektedir. Anna'nın soylu kederi, Sonya'nın "et ve tavuk" gerçekliğine yenik düşer. Bu sahne, Vladimir'in finaldeki evlilik hamlesinin sadece bir aşk değil, kurtuluş operasyonu olduğunun alt metnini hazırlamıştır.

Harold yapısında 3B sahnesi, genellikle ilk iki bölümdeki temaları en uç noktaya taşımaktadır. Burada 1A'daki geğirme yüzünden nişan atma hikayesi, evin içinde bir gaz çıkarma ve yatağın boşluğu tartışmasına evrilmektedir.

Vladimir ve Anna'nın karşılıklı olarak kimin daha çok gaz çıkardığı veya kimin daha çok içinin çürüdüğü üzerine yaptıkları tartışma, aristokratik nezaketin tam zıttı özellikler taşımaktadır ve ailenin ekonomik ve sosyal çöküşünü de simgelemektedir.

Vladimir'in gaz çıkarmak için dışarı çıkması ve Anna'nın buna tepki gösterirken kendisinin de aynı şeyi yapması, Harold'daki aynalama tekniğinin bir örneğini oluşturmaktadır.

Yatakların çöllere benzetilmesi, karakterlerin duygusal kuraklığını ve yalnızlığını anlatmaktadır. Vladimir'in odasının bataklık, kokulu ve sinekli bir metafor ile anlatılması onun eylemsizliğinin fiziksel mekana sızmış halini temsil etmektedir.

Yan çiftlikteki tadilat sesleri üzerine komşularının parası olduğu ve tanıdıkları sebebiyle belediyeden ihaleler aldıkları yorumu, taşradaki yolsuzluk ve gerilemeye atıf yapmaktadır.

3C sahnesi, dağınık duran tüm temaların yüzük, miras, sınıfsal çöküş, bedensel zaaflar ve eylemsizlik gibi bir potada eridiği birleşme anını barındırmaktadır.

Vladimir, Natalya'nın ölen kocasının gaz çıkarmasıyla dalga geçerken aslında kendi çürümüşlüğünü nezaket maskesiyle örtmeye çalışmaktadır. Yüzüğü takarken kullandığı baya replik, hem kaba bir alt metin içerir hem de hayatının geri kalanını garantiye alma çabasının çiğ bir itirafı niteliği taşımaktadır.

Natalya'nın demir yolu ve sayfiye evleri projesinden bahsetmesi, Harold'ın 1A'daki mülkiyet kaybı temasını modernize etmektedir. Natalya, çökmekte olan bu aristokrat eve demir yolu, kamulaştırma gibi mevzular ile dikkat çekici bir şekilde giriş yapmıştır. Vladimir'i kibar ve varlıklı olduğu için istediğini söylerken aslında evin gerçek durumundan, boş kilerden, borçlardan habersizmiş gibi davranmaktadır. Ancak demir yolu projesinden bahsetmesi, onun bu evi modernize edecek veya yıkıp geçecek olan yeni dünyayı temsil ettiğini kanıtlamaktadır. 3 ay önce ölen kocasını bir ayıya benzeterek reddetmesi, geçmişinden hızla kurtulup bu bataklıkta bir vaha bulma umudu olduğunun göstergesidir.

Anna bu bölümde, ailenin trajik geçmişini (anne-babanın ölümü, sürgün kararları) masaya yatırarak Vladimir ile yüzleşmektedir. Kırmızı Ev ve Zabıta Gregor hikayesiyle ailenin aslında ahlaki olarak çoktan çöktüğünü ifşa etmektedir. Natalya'nın yanında piyano çalma isteği, sınıfsal bir üstünlük kurma çabasıdır ancak baş ağrısı tutmasıyla yine Çehovyen bir eylemsizliğe yenik düşmektedir.

Vladimir ve Natalya'nın "Kelebeğin Peşinde" şarkısını söylemesi, oyunun başındaki "kelebek" imgesini merkeze alarak, Harold Formatı'ndaki tematik geri dönüş (callback) tekniği olarak belirlenmiştir.

Kafesteki kuşun kaçması ya da kedi tarafından yenmesi, bu evdeki özgürlük veya masumiyet kavramının artık kalmadığının simgesidir. Vladimir'in babasının anısı olarak gördüğü her şey, sayfiye evleri projesinin altında kalmaya mahkum duruma gelmiştir. Bu durum sanayileşmenin taşra hayatına getirdiği değişimleri göz önüne sermektedir.

Sonya, 3C'nin en pragmatik ve kazanan karakteri olmuştur. Yevmiye alamayan hizmetçiden, eve et ve tavuk sokan Kasap Boris'in eşi pozisyonuna yükselmiştir. Harold yapısında bu, en alt statüdeki karakterin en üst güce ulaşmasına örnek teşkil etmektedir.

Vladimir ve Natalya evlilik kararı alırken, Sonya ve Boris de müştemilata yerleşme kararı almıştır. Ev artık sadece bir yuva değil, ihalelerin, demir yollarının ve et pazarlıklarının döndüğü bir işletmeye dönüşmüştür. Bu durum Çehov Evreni'nde sermayenin el değiştirmesini temsil etmektedir.

Vladimir ve Natalya'nın romantikleşen ve hikayeyi doruk noktasına taşıyacak yüzük anının, Sonya'nın tavuk hazır olduğu için herkesi mutfağa çağırması ile gündelik bir eylemle önemsizleştirmesi Çehov Evreni'ni temsil ederken ;bu replik Harold Formatı'nda tüm sahneleri birleştirici (merging) an olarak tespit edilmiştir.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışma kapsamında incelenen "Kelebeğin Peşinden Koşmak" oyunu, klasik bir yazar olan Anton Çehov Evreni'nin, çağdaş ve yapılandırılmış bir doğaçlama formatı olan Harold Formatı ile yeniden inşa edilebileceğini kanıtlamıştır. Elde edilen bulgular ışığında şu sonuçlara varılmıştır:Oyunun, Harold Formatı'nun 1A,1B,1C,2A,2B,2C,3A,3B,ve 3C döngüsüne sadık kaldığı görülmüştür. Harold'ın sunduğu bu üç bölümlü yapı, Çehov oyunlarındaki "yavaş yavaş çürüme" ve "beklenen sonun kaçınılmazlığı" hissini dramatik bir ivmeyle vermekte oldukça işlevsel bir araç olarak kullanılmıştır. Özellikle 1. bölümdeki ilişkilerin, 3. bölümde "birleşme" (merging) anıyla somut bir hayatta kalma mücadelesine evrilmesi, formatın dramatik gelişim gücünü ortaya koymuştur.Seyirciden alınan mülkiyet kaybı, aydın bunalımı ve yalnızlık gibi kelimelerin, oyuncuların "grup zihni" (group mind) aracılığıyla derinlikli karakterlere dönüştüğü saptanmıştır. Vladimir'in "tarım kitabı yazan ama tohum ekemeyen" aydın tiplemesi ve Sonya'nın "yevmiye alamadığı için pasif direnişe geçen" kâhya tiplemesi, doğaçlama anında Çehov'un asırlık karakteriyle uyum sergilemiştir.Oyunun finalindeki günlük hayatın sıradanlığına vurdu yapan akşam yemeği çağrısı , araştırmanın en kritik bulgularından biri olmuştur. Bu ifade, hem Harold Formatı'nun farklı sahneleri tek bir anda birleştirme (merging) kuralını yerine getirmiş hem de Çehov Evreni'nin en temel özelliği olan büyük trajedinin gündelik bir detayla sönümlenmesi unsurunu sahneye taşımıştır. İdealize edilen aşk (yüzük) ve felsefi tartışmaların (dilemma), somut bir ihtiyaç (yemek) karşısında yenik düşmesi, Çehovyen gerçekliğinin çarpıcı bir örneği olarak karşımıza çıkmıştır.Doğaçlama sürecinde, mülkiyeti temsil eden aristokratların (Vladimir ve Anna) yerini, pragmatik çözüm üretenlerin (Sonya ve Kasap Boris) ve yeni sermayeyi getirenlerin (Natalya ve demir yolu projesi) alması, 19. yüzyıl Rusya'sındaki sosyo-ekonomik dönüşümün sahnede anlık olarak yeniden kurulabildiğini göstermiştir.Sonuç olarak; İstanbulimpro Topluluğu'nun bu performansı, klasik metin dramaturjisinin sadece yazılı metne bağlı kalarak değil, o metnin "ruhunu ve yapısını" özümseyen bir doğaçlama yöntemiyle de inşa edilebileceğini göstermiştir. Bu çalışma, Harold Formatı'nun sadece komedi odaklı değil, aynı

zamanda nitelikli bir edebiyat uyarlaması ve derinlikli bir karakter analiz aracı olarak kullanılabileceğini ortaya koyarak doğaçlama tiyatro literatürüne özgün bir katkı sunmaktadır.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Sonuç olarak; İstanbulimpro Topluluğu,doğaçlama tiyatronun long form yapısındaki Harold Formatı'nı bir şablon olarak kullanarak; Çehov'un hüzün, yalnızlık ve ekonomik yıkım temalarını doğaçlamanın spontanlığıyla birleştirerek yaşayan bir atmosfer yaratmıştır. Bu çalışma, klasik tiyatro metinlerinin ve yazar üsluplarının, modern doğaçlama teknikleriyle çözümlenmesinin tiyatro literatürüne ve oyuncu eğitimine yeni ve dinamik bir bakış açısı sunduğunu saptamıştır.

KAYNAKÇA

Çakmak, B. (2011). Çehov'un Vişne Bahçesi adlı oyununa göstergebilimsel bir yaklaşım. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi, 31*(31), 57-78. https://doi.org/10.1501/TAD_0000000263

Frost, A., & Yarrow, R. (2007). *Improvisation in drama* (2. bs.). Palgrave.

Halpern, C., Close, D., & Johnson, K. H. (1994). *Truth in comedy: The manual of improvisation*. Meriwether Publishing.

Nutku, Ö. (2020). *Dram sanatı: Tiyatroya giriş*. Kabalcı Yayıncılık.

Özkaya, T. (1991). A. P. Çehov'un oyunlarında üslûp özellikleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 35*(1), 253-262.

Stanislavski, K. (2021). *Anton Çehov ve oyunları üstüne*. Agora Kitaplığı.

Şener, S. (2020). *Yaşamın kırılma noktasında dram sanatı*. Dost Kitabevi.

Tarhan, K. (2024). *Doğaçlama için el kitabı 2.0*. Paris Yayınları.

Yılmaz, S. (2025). *Rus imparatorluğu 20. yüzyılın eşiğinde Çehov oyunları*. Mitos-Boyut Yayınları.

GELENEĞİN DİRENCİ: EŞEĞİN GÖLGESİ OYUNUNDA GELENEKSEL TÜRK TİYATROSU ESTETİĞİNİN ÇAĞDAŞ DRAMATURJİYLE DÖNÜŞÜMÜ

Sercan ÖZKAYA

Haliç Üniversitesi / Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tiyatro Anasanat Dalı

Sercan_ozkaya34@hotmail.com-0009-0002-8138-8336

ÖZ

Bu çalışma, Haldun Taner'in *Eşeğin Gölgesi* adlı oyununu, geleneksel Türk tiyatrosu estetiğinin modern dramaturji içindeki dönüşüm ve direnç kapasitesi bağlamında incelemektedir. Çalışma, oyunun yapısal kurgusu, karakter inşası, anlatıcı kullanımı ve sahneleme olanaklarında belirginleşen geleneksel öğelerin, yalnızca tarihsel ya da folklorik bir referans alanı olarak değil, çağdaş tiyatro düşüncesini besleyen etkin bir dramaturjik model olarak işlev gördüğünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Oyunun epik yapıya yaklaşan açık biçimi, seyirciyle kurduğu dolaysız ilişki, tipleme yöntemi ve çok katmanlı mizah anlayışı, geleneksel gösteri biçimlerinin modern sahneleme içinde nasıl yeniden üretildiğini görünür kılmaktadır. Kabare ritmi, meddah anlatısını çağrıştıran anlatıcı figürü, Karagöz ve Ortaoyunu'na özgü tipolojik çatışmalar ile tuluat geleneğinin esnek yapısı, metinde katmanlı bir dramaturjik yapı oluşturarak toplumsal eleştirinin temel araçları hâline gelir. Bu çalışma , *Eşeğin Gölgesi'*nin geleneği korunmuş bir miras olarak değil, çağdaş dramaturjinin düşünsel omurgasını besleyen, modern yapılarla etkileşim içinde dönüşen dinamik bir unsur olarak konumlandırdığını ileri sürmektedir.

Anahtar Kelimeler

Haldun Taner; Eşeğin Gölgesi; Geleneksel Türk Tiyatrosu; Dramaturji; Epik Tiyatro; Orta Oyunu; Modern Türk Tiyatrosu.

ABSTRACT

This article examines Haldun Taner's The Shadow of the Donkey within the framework of the transformation and resistance capacity of traditional Turkish theatre aesthetics in modern dramaturgy. The study argues that the traditional elements evident in the play's structural composition, character construction, use of narrator, and staging possibilities function not merely as historical or folkloric references, but as an active dramaturgical model shaping contemporary theatrical thought. The play's open form approaching epic theatre, its direct engagement with the audience, typified characters, and multilayered humor reveal how traditional performance forms are reconfigured within a modern theatrical context. Through cabaret rhythm, a narrator reminiscent of the meddah tradition, typological conflicts evoking Karagöz and Ortaoyunu, and the improvisational flexibility of tuluat, the play constructs a layered dramaturgical structure that activates social critique. The article positions The Shadow of the Donkey as a dynamic theatrical work in which tradition operates not as a preserved heritage, but as a transformative force sustaining the intellectual framework of contemporary dramaturgy.

Keywords: *Haldun Taner, The Shadow of the Donkey, traditional Turkish theatre, dramaturgy, epic theatre, typification*

1. GİRİŞ

Haldun Taner, Türk tiyatrosunda geleneksel biçimleri modern dramaturjiyle birleştiren en özgün yazarlardan biridir. Onun tiyatrosu, ne geçmişi bütünüyle taklit eden bir nostalji alanıdır ne de modern olanı geleneğin tamamen dışında konumlandıran kopuk bir estetik anlayışa sahiptir. Aksine Taner, geleneği yaşayan, dönüşen, politik ve estetik bir güç olarak ele alır. Bu nedenle Taner'in eserlerinde geleneksel anlatı biçimleri yalnızca tarihsel bir gönderme ya da kültürel bir motif değil; sahne üzerinde güncel bir söylem kuran, eleştirel düşünceyi tetikleyen, seyircinin oyuna katılımını hızlandıran aktif araçlardır.

Eşeğin Gölgesi bu bağlamda Taner'in en önemli yapıtlarından biri olarak öne çıkar. Oyun, yüzeyde basit bir hak arayışı gibi görünen bir çatışma üzerinden ilerlese de, derin yapısında bürokratik düzenin karmaşasını, adalet mekanizmasının çelişkilerini ve iktidar ilişkilerinin absürd doğasını açığa çıkarır. Bu eleştirel söylemi mümkün kılan temel unsur ise geleneksel tiyatro formlarının oyunda aldığı yaratıcı konumdur. Meddahın çok sesli anlatıcılığı, Karagöz'ün tipolojik çatışmaları, ortaoyununun doğaçlama odaklı yapısı ve kabarenin parçalı ritmi, oyunun dramatik yapısına yön veren başlıca estetik araçlardır.

Bu giriş bölümü, Eşeğin Gölgesi'nin hem biçimsel hem de düşünsel açıdan neden "gelenekselin direnci" bağlamında incelenmesi gereken bir metin olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Taner, oyunda geleneği yalnızca geçmişe işaret eden bir kültürel miras olarak değil, bugünün siyasal ve toplumsal yapısını görünür kılan dinamik bir eleştiri alanı olarak kullanır. Bu nedenle Eşeğin Gölgesi, modern Türk tiyatrosunda geleneğin güncel ve dönüştürücü rolünü anlamak açısından kritik bir örnek oluşturmaktadır.

2. GELENEKSEL TÜRK TİYATROSU ESTETİĞİ VE MODERN DRAMATURJİ İLİŞKİSİ

Geleneksel Türk tiyatrosu estetiği, çoğu zaman tarihsel bir miras ya da folklorik bir ifade alanı olarak ele alınmış; modern dramaturji karşısında aşılması ya da geride bırakılması gereken bir biçimler bütünü olarak konumlandırılmıştır. Oysa bu estetik yapı, yalnızca belirli sahne tekniklerini ya da anlatı kalıplarını değil, aynı zamanda özgül bir dünya algısını, toplumsal ilişki biçimini ve seyirciyle kurulan özel bir iletişim modelini de içinde barındırır. Bu yönüyle geleneksel tiyatro, modern dramaturjiyle karşıtlık içinde duran durağan bir geçmiş değil, çağdaş sahne düşüncesiyle sürekli etkileşim hâlinde olan dinamik bir anlam alanı olarak değerlendirilmelidir.

Modern dramaturji, karakter psikolojisi, nedensel anlatı ve dramatik illüzyon üzerine kurulu yapısıyla geleneksel tiyatronun açık biçimli, tip merkezli ve doğrudan seyirciye yönelen anlatım anlayışından belirgin biçimde ayrılır. Ancak bu ayrım, iki alan arasında keskin bir kopuşu değil, farklı temsil rejimlerinin karşılaşmasını ve dönüştürücü bir ilişkiyi işaret eder. Geleneksel Türk tiyatrosunun tiplemeye dayalı yapısı, tekrar ve kalıp üzerinden ilerleyen dili, müzik ve anlatıcı kullanımı gibi unsurlar, modern dramaturji içinde yeniden işlevlendirilerek eleştirel bir sahne dili üretme potansiyeli taşır.

Bu bölümde, geleneksel Türk tiyatrosu estetiği ile modern dramaturji arasındaki ilişki, biçimsel bir aktarım ya da yüzeysel bir etkileşim düzeyinde değil; anlam üretimi, temsil sorunu ve seyirci konumlanışı bağlamında ele alınacaktır. Böylece geleneğin çağdaş sahnede nasıl yeniden konumlandırıldığı ve hangi dramaturjik olanakları açığa çıkardığı tartışılacak; bu kuramsal çerçeve, bir sonraki bölümde Eşeğin Gölgesi üzerine yapılacak çözümleme için kavramsal bir zemin oluşturacaktır.

2.1 Eşeğin Gölgesi'nde Geleneğin Dönüştürücü İşlevi

Haldun Taner'in Eşeğin Gölgesi adlı oyunu, geleneksel Türk tiyatrosu biçimlerini yalnızca biçimsel bir miras olarak yeniden üretmez; aksine bu biçimleri çağdaş dramaturjik ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden işlevlendirir. Oyunun anlatı yapısı, klasik dramatik tiyatronun neden–sonuç ilişkisine dayalı sürekliliğinden bilinçli biçimde uzaklaşır ve parçalı, epizodik bir ilerleme benimser. Bu yapı, bir yandan ortaoyunundaki fasıl düzenini çağrıştırırken, diğer yandan modern epik dramaturginin kesintili anlatım anlayışıyla örtüşür. Taner, sahne akışını tek bir dramatik gerilim hattına bağlamak yerine, sahneleri düşünsel odaklar etrafında örgütleyerek seyircinin dikkatini olaydan çok anlam üretimine yönlendirir.

Bu epizodik yapı içinde sahneler arası geçişler, olay örgüsünü ilerletme işlevinden ziyade, temsil edilen toplumsal düzenin çelişkilerini görünür kılmayı amaçlayan düşünsel sıçramalar olarak kurgulanır. Böylece oyun, dramatik yoğunluk üzerinden işleyen bir duygusal özdeşlik alanı yaratmak yerine, seyircinin sahnede sunulan durumu mesafeli bir gözle değerlendirmesine olanak tanır. Bu yaklaşım, geleneksel tiyatroda sıkça rastlanan "seyircinin oyunun kurmaca olduğunu bilerek izlemesi" ilkesini çağdaş bir eleştirel stratejiye dönüştürür. Nitekim ortaoyununda dramatik illüzyonun hiçbir zaman tam anlamıyla kurulmadığı; temsilin her an seyirciye kendini hatırlattığı bilinmektedir[1].

Bu bağlamda Eşeğin Gölgesi'nde anlatıcı figürünün üstlendiği rol özel bir önem kazanır. Anlatıcı, meddah geleneğini anımsatan bir biçimde sahneye girer; ancak klasik anlatıcı işlevinde olduğu gibi olayları açıklamak ya da boşlukları doldurmak amacıyla değil, sahnedeki temsili sürekli olarak görünür kılmak için kullanılır. Anlatıcının seyirciyle kurduğu doğrudan temas, sahnede kurulan gerçeklik iddiasını bilinçli biçimde askıya alır. Bu durum, anlatının kapalı bir dramatik dünya olmaktan çıkarak, seyirciyle birlikte düşünülen açık bir yapıya dönüşmesini sağlar. Meddah geleneğinde anlatıcının "hikâyeyi anlatırken aynı zamanda anlatma eylemini de sergilemesi", Taner'in oyununda çağdaş bir dramaturjik işlev kazanır[2].

Geleneksel biçimlerin bu şekilde yeniden işlevlendirilmesi, Taner'in tiyatrosunda nostaljik bir geri dönüşten ziyade, eleştirel bir güncelleme olarak okunmalıdır. Oyunda kullanılan epizodik yapı, seyircinin sahnedeki karakterlerle duygusal özdeşlik kurmasını sınırlarken, temsil edilen toplumsal ilişkilerin sorgulanmasına alan açar. Bu durum, epik tiyatronun temel ilkeleriyle kesişmekle birlikte, Batı merkezli bir kuramsal aktarımın doğrudan uygulanması anlamına gelmez. Taner, epik mesafe ilkesini yerel tiyatro geleneğinin kodlarıyla yeniden üretir. Böylece

[1] And, M. (1985). *Geleneksel Türk tiyatrosu* (ss. 92–95). İstanbul: İnkılap Kitabevi.

[2] Brecht, B. (2000). *Epik tiyatro üzerine* (K. Şipal, Çev.) (ss. 101–104). İstanbul: Agora Kitaplığı. (Özgün eser 1964'te yayımlanmıştır)

yabancılaştırma etkisi, seyirciyi metinden koparan bir soğutma aracı değil; aksine onu düşünsel olarak oyunun içine çeken bir farkındalık mekanizması hâline gelir[3].

Anlatıcı figürü kadar sahne düzeni ve anlatının açık biçimi de bu dramaturjik dönüşümün önemli bileşenlerindendir. Ortaoyununda oyunun belirli bir sahne mekânına bağlı olmaması ve temsili alanın esnekliği, Eşeğin Gölgesi'nde modern sahneleme anlayışıyla yeniden yorumlanır. Sahne, sabit bir dramatik mekân olmaktan çok, farklı toplumsal ilişkilerin hızla kurulup dağıtıldığı bir gösterim alanı hâline gelir. Bu esneklik, oyunun bürokrasi, adalet ve iktidar gibi soyut kavramları somut sahne durumları üzerinden tartışmasına imkân tanır.

Bu noktada Taner'in geleneksel biçimleri "biçimsel sadakat" kaygısıyla değil, işlevsel bir dramaturji anlayışıyla kullandığı görülür. Gelenek, oyunda korunması gereken kutsal bir yapı değil; sorgulanabilen, dönüştürülebilen ve güncel eleştirel söyleme hizmet eden bir araçtır. Bu yaklaşım, geleneksel Türk tiyatrosunun modern tiyatro karşısında edilgin bir konumda olmadığına, aksine çağdaş dramaturjik arayışlar için verimli bir düşünme alanı sunduğuna işaret eder. Nitekim Türk tiyatro düşüncesinde geleneğin modernleşme süreci içindeki rolü, sabit bir karşıtlık değil, dönüşüm ve yeniden işlevlendirme ekseninde değerlendirilmelidir[4].

Eşeğin Gölgesi, geleneksel biçimlerin dramaturjik olarak yeniden işlevlendirildiği bir yapı sunar. Taner, epizodik yapı, anlatıcı kullanımı ve açık biçim aracılığıyla geleneği sahnede canlı tutarken, onu çağdaş toplumsal eleştirinin taşıyıcısı hâline getirir. Bu doğrultuda gelenek, geçmişe ait durağan bir kalıntı olmaktan çıkarak, modern tiyatro içinde düşünsel üretimi tetikleyen etkin bir dramaturjik araç olarak işlev görür.

Geleneksel biçimlerin bu eleştirel yeniden kullanımı, oyunun yalnızca anlatı yapısını değil, sahnede kurulan karakter ilişkilerini ve temsil edilen toplumsal düzeni de doğrudan belirler. Epizodik yapı ve açık biçim, bireysel psikolojiye dayalı karakter kurulumunu geri plana iterken, sahnede yer alan kişilerin temsil ettikleri toplumsal konumları öne çıkarır. Bu nedenle bir sonraki bölümde, Eşeğin Gölgesi'nde tip olgusu üzerinden kurulan toplumsal konumların sahnedeki gösterimi ve bu gösterimin dramaturjik işlevi ele alınacaktır.

2.2 Tip Kavramının Tarihsel Sürekliliği ve Dramaturjik İşlevi

Türk tiyatrosunda tip kavramı, modern karakter anlayışından önceye uzanan köklü bir temsil geleneğine dayanır. Karagöz, Ortaoyunu ve meddah anlatılarında tip, bireysel bir iç dünya ya da psikolojik derinlik taşıyan bir figür olmaktan ziyade, toplumsal ilişkiler ağında süreklilik kazanmış davranış kalıplarını ve konumları temsil eder. Bu temsil biçimi, karakterin "benzersizliği"ne değil, tekrar edilebilirliğine ve tanınabilirliğine dayanır. Tip, bu yönüyle bireysel olanın ötesine geçerek toplumsal düzenin işleyişini görünür kılan bir sahne aracına dönüşür. Metin And'ın da vurguladığı gibi, geleneksel tiyatroda tipler "kişisel serüvenler yaşayan özneler değil, toplumsal yapının sahnedeki izdüşümleridir" (And, 2007a, s. 45).

[3] Nutku, Ö. (2001). *Meddahlık ve meddah hikâyeleri* (ss. 47–50). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

[4] Şener, S. (2012). *Dünden bugüne tiyatro düşüncesi* (ss. 133–138). Ankara: Dost Kitabevi.

Bu bağlamda tip, yalnızca estetik bir temsil biçimi değil, aynı zamanda kolektif belleğin sahnedeki taşıyıcısı olarak işlev görür. Geleneksel tiyatroda tiplerin kuşaktan kuşağa aktarılması, bu figürlerin bireysel yaratıdan çok kültürel süreklilik içinde biçimlendiğini gösterir. Tipin sabit ve donuk bir yapı olduğu yönündeki değerlendirmelerin aksine, bu temsil biçimi toplumsal dönüşümlerle birlikte anlam kaymaları yaşayan dinamik bir yapı sergiler (And, 2014, ss. 62–64).

Bu tipolojik yapı, Tanzimat'tan itibaren modern tiyatro anlayışıyla karşılaştığında önemli bir kırılma yaşar (And, 2014, s. 118). Batı'dan aktarılan dramatik yapı ve karakter merkezli anlatı, bireysel psikolojiyi sahnenin merkezine yerleştirirken, tip kavramı çoğu zaman "ilkel", "yüzeysel" ya da "gelişmemiş" bir temsil biçimi olarak değerlendirilmiştir (Nutku, 2001, ss. 97–99). Özellikle Aristotelesçi dramatik yapı ve psikolojik gerçekçiliğe dayalı oyunculuk anlayışı, karakterin içsel sürekliliğini temel ölçüt hâline getirmiş; tip ise bu ölçütler karşısında geri bir biçim olarak konumlandırılmıştır.

Ancak bu yaklaşım, tip kavramını kendi tarihsel ve estetik bağlamından koparan indirgemeci bir okuma biçimini de beraberinde getirir. Cumhuriyet dönemiyle birlikte geleneksel tiyatro biçimlerine yönelik değerlendirmeler, yalnızca Batılı modelin taklidiyle sınırlı kalmamış; yerel estetik olanakların modern dramaturji içinde yeniden düşünülmesine yönelmiştir. Sevda Şener, bu dönemde tipin, geçmişe ait bir kalıntı olarak değil, çağdaş sahne düşüncesiyle ilişki kurabilen bir temsil biçimi olarak ele alındığını belirtir (Şener, 2006, ss. 41–43).

Haldun Taner'in tiyatrosu, bu yeniden değerlendirme sürecinin en belirgin örneklerinden biridir. Taner'in oyunlarında tip, modern karakterin alternatifi olarak değil, farklı bir düşünme biçiminin sahnedeki taşıyıcısı olarak konumlanır. Ayşegül Yüksel'e göre Taner, tip aracılığıyla seyircinin karakterle özdeşleşmesini askıya alır ve toplumsal ilişkiler ağını eleştirel bir mesafeyle görünür kılar (Yüksel, 2010, ss. 88–90). Bu yönüyle tip, Taner dramaturjisinde estetik bir geri dönüş değil, bilinçli bir eleştiri stratejisi olarak işlev görür.

Eşeğin Gölgesi'nde tipler, bireysel adalet arayışlarının ya da kişisel trajedilerin öznesi değildir; aksine bürokratik işleyişin, iktidar ilişkilerinin ve hukuksal mekanizmaların sahnedeki işlevsel birer parçası olarak yapılandırılır. Bu durum, tipin dramatik derinlikten yoksun bir eksiklik alanı değil, bilinçli bir dramaturjik tercihin sonucu olduğunu gösterir. Taner, tip aracılığıyla bireyin iç dünyasını değil, bireyi kuşatan sistemi görünür kılar (Yüksel, 2010, s. 112).

Bu çalışma, tip kavramını ne yalnızca geleneksel tiyatronun tarihsel bir kalıntısı ne de modern dramaturji karşısında aşılması gereken bir biçim olarak ele almaktadır. Aksine, Eşeğin Gölgesi örneği üzerinden tipin, çağdaş Türk tiyatrosunda eleştirel düşünceyi mümkün kılan yerel ve tarihsel bir dramaturjik imkân sunduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır.

2.3 Toplumsal Konumların Sahnedeki Gösterimi

Oyunda yer alan kişilerin bireysel psikolojik özelliklerinden çok, temsil ettikleri toplumsal konumlar üzerinden kurulması, dramatik yapının merkezine tip olgusunu yerleştirir. Bu yaklaşım, karakterin iç dünyasını merkeze alan modern dramatik geleneğin dışında konumlanarak, toplumsal düzeni görünür kılmayı amaçlayan bir sahneleme anlayışına işaret

eder. Metin And, geleneksel tiyatroya ilişkin değerlendirmesinde, "tipin, bireysel bir kişilik olmaktan ziyade, toplum içinde süreklilik kazanmış bir davranış kalıbını temsil ettiğini" belirtir (And, 2007a, s. 61). Bu bağlamda sahnedeki kişiler, bireysel öyküler taşıyan öznel varlıklar olmaktan çok, belirli bir sistemin işleyişini temsil eden figürler hâline gelir.

Tipolojik yapı, oyunda kurulan çatışmanın niteliğini de belirgin biçimde dönüştürür. Çatışma, karakterlerin içsel gerilimlerinden ya da kişisel arzularından değil, aralarındaki hiyerarşik ilişkilerden ve bu ilişkilerin sürekliliğinden kaynaklanır. Konuşma biçimleri, tekrar eden söz kalıpları ve davranışlar, karakterlerin psikolojik derinliğini açmak yerine, onların toplumsal pozisyonlarını işaret eder. Ayşegül Yüksel'in ifade ettiği gibi, "tip tiyatrosunda kişilerin dili, bireysel bir anlatım aracı değil, toplumsal kimliğin göstergesi olarak işlev görür" (Yüksel, 2010, s. 94). Bu nedenle sahnedeki diyaloglar, kişiler arası bir iletişimden çok, düzenin kendi mantığını yeniden üreten bir yapı sunar.

Bu temsil biçimi, seyirciyle kurulan ilişkiyi de bilinçli olarak dönüştürür. Tiplerin psikolojik olarak derinleştirilmemesi, seyircinin karakterlerle özdeşleşmesini sınırlayan temel bir dramaturjik tercihtir. Seyirci, sahnede sunulan olaylara duygusal olarak kapılmak yerine, gösterilen ilişkileri dışarıdan gözlemleyen bir konuma yerleştirilir. Turgay Nar, bu durumu "seyircinin duygudaşlık kurmak yerine, sahnede sergilenen toplumsal yapıyı okumasını amaçlayan bir mesafe üretimi" olarak tanımlar (Nar, 2012, s. 137). Böylece oyun, seyirciyi edilgen bir izleyici olmaktan çıkararak, eleştirel bir değerlendirme sürecine davet eder.

Tip anlayışının bir diğer belirleyici işlevi, sahnede kurulan hiyerarşik düzenin açık biçimde görünür kılınmasıdır. Üst konumda yer alan tipler, iktidar ve otoriteyi temsil ederken; alt konumdaki tipler, bu otoritenin baskısını doğrudan deneyimleyen ya da onu yeniden üreten figürler olarak konumlanır. Ancak bu karşıtlık, bireysel bir adalet arayışı ya da ahlaki bir yüzleşme üzerinden ilerlemez. Aksine, adaletsizlik, kişisel bir sapma olarak değil, sistemin doğal ve süreklilik gösteren bir sonucu olarak sunulur. Feridun Andaç'ın belirttiği üzere, "tipler aracılığıyla kurulan anlatılarda sorun, tekil kişilerde değil, o kişileri var eden düzenin kendisindedir" (Andaç, 2009, s. 58).

Geleneksel tiyatrodan devralınan bu tip anlayışı, modern bağlamda yalnızca güldürü üretmeye değil, eleştirel bir temsil alanı oluşturmaya hizmet eder. Karagöz ve ortaoyununda tipler, toplumsal aksaklıkları gülmece yoluyla görünür kılarken, çağdaş yorumlarda bu yapı, iktidar, bürokrasi ve adalet gibi soyut kavramların sahnede somutlaştırılmasına olanak tanır. Metin And, bu dönüşümü "geleneksel tiplerin, çağdaş sahnede eleştirel anlatının taşıyıcısı hâline gelmesi" olarak değerlendirir (And, 2007a, s. 109). Böylece geçmişten devralınan biçimsel kodlar, güncel bir sorgulama alanına taşınır.

Tiplerin toplumsal konumlar üzerinden kurulması, yalnızca temsil düzeyinde değil, oyunun dilsel ve ritmik örgütlenişinde de belirleyici bir etki yaratır. Karakterlerin psikolojik derinlikten arındırılmış yapısı, sahnedeki sözün bireysel ifade olmaktan çıkarak tekrar, vurgu ve kalıp üzerinden ilerleyen bir yapıya bürünmesine neden olur. Bu durum, dramatik zamanın akışını ve sahnesel devinimi de doğrudan etkileyerek oyunda kendine özgü bir ritim ve tempo anlayışının ortaya çıkmasını sağlar. Dolayısıyla tipolojik temsilin sahnede nasıl işlediğini daha ayrıntılı

biçimde kavrayabilmek için, bir sonraki bölümde oyunun dili, ritmi ve sahnesel akışı arasındaki ilişki ele alınacaktır.

2.4 Dil, Ritm ve Sahnesel Akış

Haldun Taner'in Eşeğin Gölgesi adlı oyununda dil, anlatıyı aktaran nötr bir araç olmanın ötesinde, sahnesel ritmi ve düşünsel yönelimi belirleyen kurucu bir yapı olarak işlev görür. Oyunda kullanılan tekrarlar, kalıplaşmış ifadeler ve ironik söylem biçimleri, gündelik dilin tanıdık yapısını sahneye taşırken, bu tanıdıklığın içinde barındırdığı çelişkileri de görünür kılar. Taner'in tiyatro anlayışında dil, "gerçeği olduğu gibi yansıtan değil, sahnede yeniden düzenlenen bir anlatım alanı" olarak ele alınır (Taner, 1986, s. 47). Bu nedenle oyunun dili, doğal bir gerçekçilik iddiası taşımaktan çok, bilinçli bir dramaturjik kurguya dayanır. Dil, sahnede temsil edilen toplumsal düzenin yalnızca ifadesi değil, aynı zamanda o düzenin işleyiş biçimini açığa çıkaran bir gösterim aracına dönüşür.

Dilsel yapının temel özelliklerinden biri olan tekrar, oyunda yalnızca ritmik bir etki yaratmakla sınırlı kalmaz; aynı zamanda sahnede temsil edilen bürokratik düzenin işleyişini biçimsel düzeyde yeniden üretir. Söylemin sürekli kendini yinelemesi, dramatik ilerlemeyi askıya alarak döngüsel bir zaman algısı yaratır. Bu döngüsellik, sahnede alınan kararların, verilen hükümlerin ve kurulan ilişkilerin gerçek bir çözüme ulaşmadığını; yalnızca biçimsel olarak yeniden üretildiğini gösterir. Bu durum, dilin anlam üretme kapasitesini değil, anlamın tıkanma noktalarını görünür kılan bir işlev üstlenmesine yol açar. Melih Cevdet Anday'ın dile ilişkin değerlendirmesinde ifade ettiği gibi, "dilin kendi üzerine kapanması, düşüncenin ilerleyemediği alanı açığa çıkarır" (Anday, 1993, s. 82). Eşeğin Gölgesi'nde dilin bu kapanan yapısı, sahnede işleyen hukuksal ve yönetsel mekanizmanın çıkmazlarını doğrudan temsil eden bir biçim kazanır; bürokratik aklın kendi kendini tekrar eden ve çözümsüzlüğü kalıcı hâle getiren doğası, dilin yapısı üzerinden somutlaştırılır.

Taner'in halk diline yaslanan söylemi, sahnede bir doğallık izlenimi yaratmasına karşın, bu doğallık hiçbir zaman saf ya da kendiliğinden bir gerçekçilik düzeyinde kalmaz. Gündelik konuşma biçimleri, ironi ve abartıyla iç içe geçirilerek bilinçli bir yapaylık etkisi oluşturur. Bu yapaylık, seyircinin sahnede sunulan durumu doğal ve kaçınılmaz bir gerçeklik olarak algılamasını engeller. Aksine dil, sürekli olarak kendi kurmacalığını ve temsil niteliğini hatırlatan bir yapı kurar. Murat Belge'nin ironiye dayalı anlatılar için belirttiği üzere, "ironi, anlatılan ile anlatma biçimi arasında bilinçli bir mesafe kurar" (Belge, 2004, s. 119). Bu mesafe, oyunun dilsel yapısında sürekli olarak yeniden üretilerek, seyircinin sahnede sunulan toplumsal ilişkileri sorgulamasına olanak tanır. Böylece dil, yalnızca bir anlatım aracı değil, eleştirel düşünceyi tetikleyen bir dramaturjik mekanizma hâline gelir.

Dil ile ritim arasındaki ilişki, oyunun sahnesel zaman algısını belirleyen temel unsurlardan biridir. Diyalogların iç temposu, anlatıcı bölümleri ve sahne geçişleri, olayların doğrusal bir çizgide ilerlemesini engelleyerek parçalı bir yapı oluşturur. Bu parçalı yapı, sahnedeki eylemlerin ilerlemesinden çok, düzenin kendi kendini tekrar eden doğasını vurgular. Sahnesel zaman, dramatik bir doruk noktasına doğru ilerlemek yerine, sürekli olarak ertelenen ve askıda kalan bir süreç olarak deneyimlenir. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, tiyatroda ritmi "sahnedeki hareketi ve düşünceyi aynı anda örgütleyen görünmez bir yapı" olarak tanımlar (Baltacıoğlu,

1944, s. 96). Eşeğin Gölgesi'nde bu yapı, büyük ölçüde dilin iç ritmi üzerinden kurulmakta; sahnedeki hareket, sözün temposu ve tekrarlarıyla doğrudan ilişkilendirilmektedir.

Müzik ise bu ritmik örgütlenmenin tamamlayıcı bir unsuru olarak sahnede yer alır. Sahne geçişlerinde ve anlatıcı müdahalelerinde hissedilen müzikal akış, oyunun temposunu belirlerken, anlatının parçalı yapısını bir arada tutan bir bağ işlevi görür. Ancak müzik, dramatik yoğunluğu artıran ya da duygusal özdeşliği güçlendiren bir unsurdan ziyade, sahnesel düzeni vurgulayan ve geçişleri belirginleştiren bir araç olarak kullanılır. Bu kullanım, geleneksel tiyatronun sahne düzenleyici müzik anlayışıyla ilişki kurarken, modern sahneleme içinde düşünsel vurguya hizmet eden bir katman oluşturur. Böylece müzik, anlatının duygusal derinliğini artırmak yerine, sahnede kurulan eleştirel mesafeyi pekiştiren bir işlev üstlenir.

Bu yönüyle Eşeğin Gölgesi'nde dil, ritim ve müzik arasındaki ilişki, oyunun dramaturjik yapısını belirleyen temel eksenlerden biri hâline gelir. Dilin yapısal tekrarları, ritmik örgütlenme ve müzikal geçişlerle birleşerek, sahnede temsil edilen bürokratik düzenin döngüsel ve çözümsüz doğasını yalnızca içerik düzeyinde değil, biçimsel düzeyde de görünür kılar. Böylece Taner, geleneksel tiyatronun söz, ritim ve müzik arasındaki bütüncül ilişkisinden yararlanarak, çağdaş dramaturji içinde güçlü bir eleştirel sahne dili kurar.

2.5 Geleneksel Kodların Dönüşümü

Eşeğin Gölgesi'nde dramaturjik yapı, geleneği edilgin bir miras ya da aşılması gereken bir geçmiş biçimi olarak değil, güncel anlam üretimine aktif biçimde katılan dinamik bir yapı olarak ele alır. Oyunda kullanılan geleneksel biçimler, nostaljik bir geri dönüşün nesnesi olmaktan çok, çağdaş toplumsal ilişkileri görünür kılan eleştirel araçlar hâline gelir. Bu yaklaşım, modern Türk tiyatrosunda geleneğin konumuna ilişkin indirgemeci okumalara karşı, dönüştürücü bir perspektif sunar. Nurhan Karadağ'ın vurguladığı gibi, "gelenek, sahne üzerinde sabitlenmiş bir biçim değil, her yeniden üretimde anlamı değişen canlı bir yapıdır" (Karadağ, 2011, s. 67). Eşeğin Gölgesi, bu canlılığı dramaturjik düzeyde sürekli olarak harekete geçirir.

Oyunda geleneksel estetik kodlar, bürokratik işleyişin absürtlüğünü ve adalet mekanizmasının iç çelişkilerini açığa çıkaran bir çerçeve işlevi görür. Bu çerçeve, güncel toplumsal sorunları doğrudan temsil etmek yerine, onları dolaylı ve ironik bir anlatım yoluyla görünür kılar. Yavuz Pekman, geleneksel biçimlerin çağdaş sahnede kullanımını değerlendirirken, "dolaylı anlatımın, doğrudan gösterimden daha güçlü bir eleştiri alanı açtığını" belirtir (Pekman, 2008, s. 102). Taner'in oyununda da geleneğin bu dolaylılığı, iktidar ilişkilerinin ve yönetsel aklın sorgulanmasını mümkün kılan temel bir dramaturjik strateji olarak öne çıkar.

Geleneksel biçimlerin sahnede yeniden işlevlendirilmesi, oyunun güncellik duygusunu zayıflatmak yerine, bu güncelliği daha da keskinleştirir. Çünkü gelenek, oyunda geçmişe ait durağan bir temsil alanı olarak değil, bugünü açıklayan ve anlamlandıran bir düşünme biçimi olarak kullanılır. Ali Akay'ın kültürel sürekliliğe ilişkin değerlendirmesinde ifade ettiği üzere, "gelenek, bugünü dışarıdan kuşatan bir geçmiş değil, bugünün içinden konuşan bir yapı olarak işler" (Akay, 2014, s. 89). Eşeğin Gölgesi'nde bu iç içelik, sahnesel biçim ile düşünsel içerik arasındaki gerilimi sürekli canlı tutar.

Bu bağlamda oyun, geleneği korunan ya da muhafaza edilen bir değer alanı olmaktan çıkararak, eleştirel üretimi besleyen bir araç hâline getirir. Geleneksel estetik, iktidarın kendini yeniden

üretme biçimlerini ifşa eden bir sahne dili oluşturur. Bürokratik düzenin döngüsel yapısı, geleneksel anlatımın tekrar ve kalıp özellikleriyle örtüşerek, biçim ile içerik arasında bilinçli bir paralellik kurar. Mehmet Kaplan'ın gelenek–modernlik ilişkisine dair değerlendirmesinde belirttiği gibi, "gelenek, modern anlatı içinde yeniden yorumlandığında, düşünsel sürekliliğin taşıyıcısı olur" (Kaplan, 2005, s. 41). Taner'in dramaturjisi, bu sürekliliği sahnede somut bir biçime dönüştürür.

Eşeğin Gölgesi bu yönüyle, modern Türk tiyatrosunda geleneğin nasıl yeniden konumlandırılabileceğine dair örnek bir yapı sunar. Oyun, geleneği sabit bir geçmiş imgesi olarak dondurmak yerine, çağdaş dramaturjiyle temas eden, onunla çatışan ve onu dönüştüren bir alan olarak ele alır. Geleneksel biçimler, sahnede güncel iktidar ilişkilerini görünür kılan bir eleştiri düzlemi üretirken, aynı zamanda modern anlatının sınırlarını da sorgular.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada yapılan dramaturjik çözümleme, Eşeğin Gölgesi adlı oyunun dramatik yapısının klasik dramatik süreklilikten bilinçli biçimde uzaklaştığını ve epizodik, açık biçimli bir anlatı anlayışına yaslandığını ortaya koymaktadır. Oyun, olay örgüsünü neden–sonuç ilişkisi içinde ilerleyen kapalı bir dramatik yapıdan ziyade, birbirini tamamlayan sahnesel durumlar aracılığıyla kurar. Bu tercih, geleneksel Türk tiyatrosunun seyirciyle kurduğu doğrudan, mesafeli ve eleştirel ilişki biçiminin çağdaş dramaturji içinde yeniden işlevlendirilmesine olanak tanır.

Anlatıcı figürünün kullanımı, sahne düzeninin esnekliği ve dramatik illüzyonun sürekli olarak askıya alınması, seyircinin edilgin bir izleyici konumuna yerleşmesini engelleyerek düşünsel bir katılım alanı yaratır. Bu bağlamda oyun, seyirciyi dramatik özdeşlik üzerinden değil, eleştirel farkındalık üzerinden konumlandırır. Seyirci, sahnede temsil edilen adalet, hukuk ve bürokrasi düzenini bireysel öyküler aracılığıyla değil, sistemsel bir işleyiş olarak kavrar.

Oyunda tipolojik temsilin merkeze alınması, bireysel psikolojiye dayalı karakter inşasının bilinçli olarak dışarıda bırakıldığını göstermektedir. Tipler aracılığıyla kurulan sahnesel yapı, kişisel trajediler üretmekten çok, toplumsal ve yönetsel mekanizmaların işleyişini görünür kılmayı amaçlar. Bu durum, temsil eksikliği ya da karakter derinliğinin yetersizliği olarak değil, ideolojik ve dramaturjik bir tercih olarak değerlendirilmelidir. Geleneksel tiyatrodan devralınan güldürü, abartı ve tip anlayışı, çağdaş bir eleştirel mesafe üretme aracına dönüştürülerek sahnede yeniden anlamlandırılır.

Dil ve ritim üzerinden kurulan sahnesel akış da oyunun düşünsel yönelimini belirleyen temel unsurlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Tekrarlar, kalıplaşmış söylemler ve ironik dil kullanımı, bürokratik düzenin döngüsel ve tıkanmış yapısını biçimsel düzeyde yeniden üretirken, sahnesel zamanı doğrusal bir ilerlemeden uzaklaştırır. Müzik ve anlatıcı müdahaleleriyle desteklenen bu ritmik yapı, geleneksel tiyatronun sahne düzenleyici araçlarının modern dramaturjik ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden işlevlendirildiğini göstermektedir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu çalışma, Haldun Taner'in Eşeğin Gölgesi adlı oyununu, geleneksel Türk tiyatrosu estetiğinin çağdaş dramaturji içindeki işlevsel dönüşümü üzerinden ele alarak, geleneğin modern tiyatro bağlamında edilgin bir miras değil, aktif ve dirençli bir anlam üretim alanı olduğunu ortaya koymayı amaçlamıştır. İnceleme sürecinde oyunun anlatı yapısı, tipleme anlayışı, dilsel örgütlenmesi ve sahnesel akışı, geleneksel biçimlerin güncel eleştirel söylemle nasıl iç içe geçtiğini gösteren temel dramaturjik bileşenler olarak değerlendirilmiştir.

Elde edilen bulgular doğrultusunda Eşeğin Gölgesi, yalnızca Haldun Taner dramaturjisinin bir örneği olarak değil, geleneksel Türk tiyatrosu estetiğinin çağdaş sahnede nasıl işlevsel bir eleştiri aracına dönüştüğünü gösteren özgül bir dramaturjik model olarak konumlandırılmaktadır. Makalenin temel katkısı, geleneği modern dramaturji karşısında edilgin ya da aşılması gereken bir biçim olarak değil; düşünsel üretimi tetikleyen, sahne üzerinde direnç üreten ve eleştirel söylemi mümkün kılan etkin bir yapı olarak tartışmaya açmasıdır.

Bu yönüyle çalışma, Türk tiyatrosu literatüründe Haldun Taner üzerine yapılan ve çoğunlukla kabare tiyatrosu, mizah ve toplumsal eleştiri ekseninde yoğunlaşan yaklaşımlardan ayrılarak, geleneğin dramaturjik düzeyde nasıl işlediğini merkeze alan bir konumda yer almaktadır. Eşeğin Gölgesi, ne salt geleneksel ne de bütünüyle modern bir metin olarak ele alınmakta; aksine gelenek ile modern dramaturji arasındaki gerilimli etkileşim içinde üretilmiş canlı bir sahne düşüncesi olarak okunmaktadır.

Eşeğin Gölgesi oyunu, geleneksel Türk tiyatrosu estetiğinin çağdaş sahnede yalnızca korunabilir bir biçimsel miras olmadığını; eleştirel düşünceyi besleyen ve modern dramaturjiyle etkileşim içinde dönüşen bir yapı sunduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır. Taner'in tiyatrosu, geleneği sabit ve tamamlanmış bir geçmiş imgesi olarak değil, bugünü sorgulayan ve anlamlandıran canlı bir dramaturjik alan olarak ele alır. Bu yönüyle oyun, modern Türk tiyatrosunda geleneğin estetik, düşünsel ve eleştirel potansiyelini değerlendirmek açısından önemli bir örnek oluşturmaktadır.

Kaynakça

Akay, A. (2014). *Kültür politikaları ve modernlik*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Andaç, F. (2009). *Edebiyat ve ideoloji*. İstanbul: Everest Yayınları.

And, M. (1985). *Geleneksel Türk tiyatrosu* (ss. 92–95). İstanbul: İnkılap Kitabevi.

And, M. (2007a). *Geleneksel Türk tiyatrosu*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

And, M. (2014). *Oyun ve büyü: Türk kültüründe oyun kavramı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Anday, M. C. (1993). *Dilimiz üzerine konuşmalar*. İstanbul: Adam Yayınları.

Baltacıoğlu, İ. H. (1944). *Tiyatro*. İstanbul: Maarif Matbaası.

Belge, M. (2004). *Edebiyat üstüne yazılar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Brecht, B. (2000). *Epik tiyatro üzerine* (K. Şipal, Çev.) (ss. 101–104). İstanbul: Agora Kitaplığı. (Özgün eser 1964'te yayımlanmıştır)

Kaplan, M. (2005). *Kültür ve dil*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karadağ, N. (2011). *Geleneksel tiyatrodan çağdaş sahneye*. Ankara: Mitos-Boyut Yayınları.

Nar, T. (2012). *Epik tiyatro ve çağdaş yorumlar*. İstanbul: Mitos-Boyut Yayınları.

Nutku, Ö. (2001). *Dram sanatı*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Nutku, Ö. (2001). *Meddahlık ve meddah hikâyeleri* (ss. 47–50). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Pekman, Y. (2008). *Tiyatroda temsil ve ideoloji*. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Şener, S. (2006). *Cumhuriyet dönemi Türk tiyatrosu*. Ankara: Dost Kitabevi.

Şener, S. (2012). *Dünden bugüne tiyatro düşüncesi* (ss. 133–138). Ankara: Dost Kitabevi.

Taner, H. (1986). *Yaşasın tiyatro*. İstanbul: Adam Yayınları.

Yüksel, A. (2010). *Haldun Taner tiyatrosu*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

EGE 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
December 23 - 29, 2025 – IZMIR
Vol 3 - ISBN NR: 978-625-5694-64-5

TOM STOPPARD'IN MAGRİTTE'TEN SONRA OYUNUNDA GÖRSEL SANATLARIN DRAMATİK YAPIYA YANSIMALARI

Yüksek Lisans Öğrencisi Furkan Tuğçe AÇIKEL

İstanbul Nişantaşı Üniversitesi

tugcegencdoganacikel@gmail.com - 0009-0006-4945-3889

ÖZET

Bu çalışma, Tom Stoppard'ın "Magritte'ten Sonra" adlı oyununda görsel sanatların, özellikle René Magritte'in sürrealist estetik anlayışının, dramatik yapıyı nasıl biçimlendirdiğini incelemektedir. Oyun, adını doğrudan Magritte'ten alarak, görsel sanatlara özgü algı, temsil ve gerçeklik sorunlarını dramatik anlatının merkezine taşımaktadır. Bu bağlamda çalışma, görsel imgelerin olay örgüsü, karakter ilişkileri ve sahne düzeni üzerindeki etkilerini dramaturjik bir bakış açısıyla ele almayı amaçlamaktadır. Nitel araştırma yöntemi kapsamında gerçekleştirilen metin çözümlemesi sonucunda, görsel sanatların dramatik yapıyı yalnızca destekleyen değil, doğrudan kuran bir unsur hâline geldiği tespit edilmiştir. Çalışma, tiyatronun disiplinler arası doğasını vurgulaması bakımından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tom Stoppard, Magritte'ten Sonra, Görsel Sanatlar, Dramaturji, Sürrealizm, Dramatik Yapı.

1. GİRİŞ

Tiyatro sanatı, tarihsel süreç boyunca farklı sanat disiplinleriyle etkileşim hâlinde gelişmiştir. Özellikle 20. yüzyıldan itibaren modern ve çağdaş tiyatro, dramatik metnin yalnızca sözel bir anlatı alanı olmadığını; görsel, işitsel ve bedensel unsurlarla birlikte çok katmanlı bir yapı sunduğunu ortaya koymuştur. Bu bağlamda görsel sanatlarla kurulan ilişki, tiyatronun dramatik yapısını dönüştüren temel etkenlerden biri hâline gelmiştir.

Şener'e göre (2008) 20. yüzyıl tiyatrosunun ayırt edici özelliği; yazarlık, sahneleme, oyunculuk ve tiyatro gösterisini oluşturan tüm yardımcı sanat alanlarında yeni anlatım olanaklarının araştırılması ve bu yolların denemesi temel bir eğilim olarak öne çıkmıştır.

Tom Stoppard'ın "Magritte'ten Sonra" adlı oyunu, görsel sanatların dramatik yapıyı nasıl dönüştürdüğünü açık biçimde gösteren örneklerden biridir. Oyun, sürrealist estetikten beslenerek, klasik dramatik yapının temel dayanakları olan nedensellik, mantık ve temsil kavramlarını bilinçli biçimde askıya alır. Bu bildiride, söz konusu oyunun dramatik yapısı, görsel sanatlarla kurduğu ilişki üzerinden incelenmektedir.

Sürrealizm, 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan ve gerçekliğin kabul edilen temsil biçimlerini sorgulayan bir sanat akımıdır. Bu akımda, bilinçdışı süreçler, düşsel imgeler ve mantıksal nedenselliğin askıya alınması ön plandadır. Sürrealist sanatçılar, gündelik nesnelerin bilinen bağlamlarının dışına çıkararak yeni anlam alanları yaratmayı amaçlamışlardır.

Şener'e göre (2008) Sürrealizm, savaş sonrası dönemin yarattığı düş kırıklığı, güvensizlik ve kuşku ortamını ifade edebilmek amacıyla yeni anlatım biçimleri arayan bir sanat hareketidir. Bu yaklaşım, tiyatro sanatını biçimsel denemeler yoluyla etkilemiş; özellikle sahnenin görsel dilinde çarpıcı dönüşümler yaratmıştır.

René Magritte'in resimleri, sürrealist estetiğin bu yönünü açık biçimde yansıtmaktadır. Sanatçı, nesneleri gerçekçi bir biçimde betimlerken, onların temsil ettikleri anlamı sorgulayan bir görsel dil kurar. Bu yaklaşım, görsel imgenin sunduğu gerçeklik algısını yeniden düşünmeye zorlar. Nesneler, tanıdık biçimleriyle var olmaya devam ederken, içinde bulundukları bağlam aracılığıyla bilinen anlamlarını yitirirler. Böylece sanat eseri, temsil ettiği gerçeklikten çok, temsil etme biçiminin kendisini görünür kılar. Bu yaklaşım, tiyatro metinlerinde açısından da önemli bir kırılma noktası oluşturmaktadır ve dramatik yapının yeniden düşünülmesini gerektirmektedir.

Çalışmanın kuramsal çerçevesi, sürrealizm ve dramaturji kuramları temel alınarak oluşturulmuştur. Sürrealist estetikte öne çıkan gerçeklik algısının bozulması, nesnelerin alışıldık bağlamlarından uzaklaştırılması ve anlamın belirsizleştirilmesi gibi unsurlar, oyunun dramatik yapısını çözümlemede temel referans noktaları olarak ele alınmıştır. Disiplinlerarası dramaturji yaklaşımı, tiyatro metnini yalnızca edebi bir yapı olarak değil, görsel düşünce

biçimlerinin sahneye yansıdığı bir alan olarak ele almayı gerektirir. “Magritte’ten Sonra” metni bu yaklaşım için verimli bir inceleme zemini sunmaktadır.

Çalışma, nitel araştırma yöntemi kapsamında yürütülmüş; veri toplama aracı olarak doküman incelemesi, veri analiz yöntemi olarak betimsel analiz kullanılmıştır “Magritte’ten Sonra” adlı oyun; olay örgüsü, karakter ilişkileri ve sahne düzeni bağlamında analiz edilmiştir.

2. “MAGRİTTE’TEN SONRA” OYUNUN DRAMATURJİK ANALİZİ

2.1 Dramaturji ve Disiplinlerarası Yaklaşım

Klasik dramaturji anlayışı, dramatik yapıyı neden–sonuç ilişkisine dayalı bir ilerleme üzerinden tanımlar. Serim, düğüm ve çözüm basamakları, dramatik çatışmanın mantıksal bir bütünlük içinde ilerlemesini sağlar. Ancak modern ve çağdaş tiyatroda bu yapı bilinçli olarak kırılmakta ve dönüştürülmektedir.

Disiplinlerarası yaklaşım, tiyatro metninin farklı sanat dallarıyla kurduğu ilişkileri görünür kılmayı amaçlayan bir inceleme yöntemidir. Görsel sanatlar, müzik, edebiyat ve felsefe gibi alanlar, tiyatro metninin anlam üretme süreçlerini doğrudan etkiler.

Şener’e göre (2008) Sürrealist tiyatronun görsel dilini belirleyen temel özellik; zaman ve mekân arasındaki mantıksal bağın koparılması, sahnede biçimlerin bozulması, dönüştürülmesi ve yeniden kurgulanmasıdır. Bu yaklaşımda tiyatro sanatının teatral niteliği ve sahne üzerindeki varoluşu temel bir ifade alanı olarak öne çıkar.

Dramaturji, tiyatro metninin yapısal ve anlamsal çözümlemesini kapsayan bir alan olarak, metnin yalnızca sözel içeriğine değil, sahneleme olanaklarına ve estetik referanslarına da odaklanır. Disiplinlerarası dramaturjik yaklaşım, tiyatro metninin farklı sanat dallarıyla kurduğu ilişkileri görünür kılmayı amaçlar. Görsel sanatlar, dramaturjik çözümlemede önemli bir referans alanı oluşturmaktadır. Resim sanatına özgü kompozisyon, perspektif ve mekân algısı, tiyatro metninin dramatik yapısını anlamada belirleyici unsurlar hâline gelmektedir. Bu dönüşümde görsel sanatların etkisi belirgin bir rol oynamaktadır. Resim sanatına özgü kompozisyon anlayışı, tiyatro sahnesinde dramatik zamanın ve mekânın yeniden kurgulanmasına olanak tanır. Dramatik yapı, olayların kronolojik ilerleyişinden çok, sahnede kurulan görsel ilişkiler üzerinden anlam kazanmaya başlar. Bu bağlamda dramaturji, yalnızca metinsel bir çözümleme alanı olmaktan çıkarak, görsel düşünce biçimlerini de kapsayan bir analiz alanına dönüşmektedir. Sahne üzerindeki her unsur, dramatik yapının bir parçası olarak değerlendirilir.

Tom Stoppard'ın metinlerinde, bu disiplinlerarası yaklaşım açısından önemli bir örnek sunmaktadır. Stoppard, oyunlarında yalnızca dramatik çatışmayı değil, düşünsel ve estetik problemleri de sahneye taşır. "Magritte'ten Sonra" oyununda, görsel sanatlara özgü algı ve temsil sorunları dramatik yapının temelini oluşturur. Bu durum, tiyatro metninin yalnızca edebi bir metin olarak değil, farklı sanat disiplinleriyle ilişki içinde üretilmiş bir düşünce alanı olarak ele alınması gerektiğini göstermektedir.

2.2. Oyunun Dramatik Yapısının Görsel İmgeleri

Klasik dramatik yapıda olaylar arasındaki neden–sonuç ilişkisi belirleyicidir. Ancak Magritte'ten Sonra'da bu ilişki zayıflatılmıştır. Dramatik yapı, algısal belirsizlik ve görsel çağrışımlar üzerinden kurulmaktadır. "Magritte'ten Sonra" oyununun ilk sahnesi, dramatik anlatının nasıl kurulacağını izleyiciye görsel bir düzenleme aracılığıyla bildirmektedir. Sahne yönergeleri, yalnızca mekân betimlemekle kalmaz; oyunun estetik ve düşünsel zeminini oluşturan görsel mantığı da kurtarmaktadır. Bu bağlamda sahne, klasik dramatik gerçeklik anlayışından uzaklaşan, sürrealist estetikle doğrudan ilişki kuran bir kompozisyon olarak tasarlanmıştır. Tavandan sarkan abajur ile meyve sepeti arasında kurulan denge sistemi, dramatik yapının temel metaforu olarak işlev görmektedir. Abajur ne yalnızca bir aydınlatma aracıdır ne de meyve sepeti yalnızca dekoratif bir unsur. Her iki nesne de dramatik yapının aktif bileşenleri hâline gelerek, olayların ilerleyişini doğrudan etkiler. Işığın seviyesi, sahnedeki fiziksel dengeye bağlıdır; böylece dramatik anlam, görsel-fiziksel ilişkiler üzerinden kurulur. Bu durum, dramatik anlatıda anlamın sabitlenmediğini, sürekli olarak değişen ve yeniden kurulan bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Ampulün sahne içindeki işlevi, yalnızca mekânı aydınlatmak değildir. Ampul çıkarıldığında, terazi sisteminin dengesi bozulur; bu durum sahnedeki fiziksel hareketle birlikte dramatik yapıyı da etkiler. Harris'in ampulü çıkarıp sepete yönelmesi ve elma alarak dengeyi yeniden kurması, dramatik olayın ilerleyişini görsel bir nedensellik üzerinden kurar. Ampulün çıkarılmasıyla sahnenin karanlığa gömülmesi, dramatik yapının en somut kırılma anlarından biridir. Işık, yalnızca sahneyi aydınlatan bir unsur değil; algının kendisini temsil eden dramatik bir araç olarak kullanılır. Karanlık anlarında sahnede olan biten, izleyici için tamamen belirsizleşir. Bu belirsizlik, dramatik yapının temel ilkesine dönüşür. Görmek mümkün değildir; dolayısıyla bilmek de mümkün değildir. Bu durum, René Magritte estetiğinde sıklıkla karşılaşılan görünenin gerçeği temsil etmediği düşüncesini sahne düzeyinde somutlaştırır. Işık yeniden yandığında ise düzen geri gelmez; aksine sahnedeki görüntü daha da absürt bir hâl alır. Bu durum, dramatik çözüm beklentisini kesin biçimde boşa çıkarır.

Bu noktada Stoppard, dramatik çatışmayı diyalogdan çok nesneler arası ilişki üzerinden geliştirir. Dramatik yapı, karakterlerin psikolojik motivasyonlarından ziyade, sahnede kurulan görsel sistemin işleyişine bağlı hâle gelir. Bu yaklaşım, sürrealist estetiğin tiyatroya uyarlanmış bir biçimi olarak değerlendirilebilir.

Sahnedeki nesnelerin büyük bölümü, gündelik yaşamdaki işlevlerinden koparılmış biçimde konumlandırılmıştır. Ütü masası bir ev eşyası olmanın ötesinde, üzerinde yatan anne karakteriyle birlikte, beden–nesne ilişkisinin sınırlarını zorlayan bir görüntü oluşturur. Anne karakterinin ölü gibi görünmesi, nesnenin taşıdığı anlamla bedensel gerçeklik arasındaki ilişkinin belirsizliğini artırır. Bu durum, René Magritte'in resimlerinde sıkça karşılaşılan tanıdık ama rahatsız edici görsel etkiyle paralellik göstermektedir. Nesne tanına bilirliğini korur; ancak bağlamı değiştiği için anlamı askıya alınır. Seyirci, sahnede gördüğü şeye aşina olsa da onun neyi temsil ettiğini kesin olarak belirleyemez. Nesneleri bağlamsal anlamlarından arındırarak yeniden konumlandırmasına benzer bir estetik anlayış sunmaktadır. Nesneler; ütü masası, tuba, ampul, baston, çanta– gündelik işlevlerinden koparılmıştır. Nesneler, olay örgüsünü sürdüren araçları olarak kullanılmamaktadır.

"HARRİS: Bak - o bir futbolcu değildi. Sadece, çizgili pijama giyen bir adamdı, çok doğal belki de ilginç sayılabilecek bir hataydı seninki ; ve koltuğunun altında bir futbol topu olduğunun yolunda, ikinci ve çok daha sıradan bir yanlış anlamaya düşmene yol açtı- Halbuki ben –

THELMA: Hâlbuki sen, birisini caddede pijama ile dolaşmasını normal karşılıyor ve kaplumbağa taşıdığı sonucuna varıyorsun." (2002,ss.86)

Oyunda olayların ve diyalogların ilerleyişi, izleyicinin alışık olduğu dramatik mantığı bilinçli olarak bozmaktadır. Bu durum, René Magritte'in resimlerinde karşılaşılan temsil sorunlarıyla paralellik göstermektedir. Gerçeklik, sahnede sabit bir anlam sunmak yerine sürekli olarak sorgulanan bir kavram hâline gelir.

Mekân ve Sahne Düzeni, görsel bir kompozisyon anlayışıyla kurgulanmıştır. Mekân, dramatik anlatının pasif bir arka planı olmaktan çıkarak anlam üreten bir unsur hâline gelir. Bu durum, resim sanatındaki kompozisyon anlayışının sahneye taşındığını göstermektedir.

Polis soruşturması, oyunun dramatik yapısında merkezi bir yer tutar. Ancak bu soruşturma, gerçeği açığa çıkarmak yerine, tanıklığın güvenilmezliğini görünür kılar. Anne, Harris ve Thelma'nın anlatıları birbirini geçersiz kılar; tanıklık çoğalır fakat hiçbir zaman sabitlenmez. Bu noktada dil, dramatik ilerlemenin taşıyıcısı olmaktan çıkar. Diyaloglar açıklama üretmez; aksine belirsizliği derinleştirir. Dramatik yapı, sözel anlatıdan çok sahnedeki bedensel ve görsel eylemler üzerinden şekillenir. Böylece nedensellik ilkesi bilinçli olarak askıya alınır. Ampulün çıkarılmasıyla sahnenin karanlığa gömülmesi, dramatik yapının en somut kırılma anlarından biridir. Işık, yalnızca mekânı aydınlatan bir unsur değil, algının kendisini temsil eden bir dramaturjik araç olarak kullanılır. Karanlık, görmenin ve dolayısıyla bilmenin imkânsızlığını sahne üzerinde somutlaştırır.

Sahnenin arka planında yer alan ve pencereden izleyen polis figürü , görme ve tanıklık kavramlarını eden önemli bir unsur olarak karşımıza çıkar. Polis, sahnede olup biteni görmesine rağmen müdahale etmez; adeta bir tablo figürü gibi hareketsiz durur. Bu durum, görmenin otomatik olarak anlamaya ya da eyleme dönüşmediğini vurgular.

Harris'in sürekli olarak gördüğüm şey üzerinden ısrar etmesi, Thelma'nın ise gördüğünü yorumlayarak dönüştürmesi, algının öznel ve güvenilmez doğasını ortaya koyar. Bu çatışma, René Magritte'in "Bu bir pipo değildir" yaklaşımıyla doğrudan ilişkilendirilebilir. Görülen nesne ile onun temsil ettiği şey arasındaki bağ kopmuştur.

Finalde sahne, adeta bir tablo kompozisyonu gibi donar: tek ayak üzerinde duran karakterler, tuba çalan Anne, muz yiyen Foot, iğne arayan Thelma ve donakalmış Holmes figürü, dramatik yapının çözüme ulaşmadığını açıkça gösterir. Bu donmuş an, görsel sanatlara özgü bir düşünme biçiminin sahneye taşındığını ortaya koyar.

"ANNE: Işıklar!

THELMA: Sonunda.

(Tepedeki lamba yanar; artık ortalık çok daha aydınlıktır. Işığı, eli hala düğmenin üzerinde, kapının yanında çakılı duran HOLMES açmıştır.)" (2002,ss.88)

Masanın üzerinde dizilen görüntüler, gündelik olanın tüm alışıldık anlamlarını yitirerek tuhaf bir bütünlük oluşturur. Sol tarafta bir figür, tek ayağıyla dengesini korumaya çalışırken anlamsız bir çabayla müzik üretir; kullandığı nesne, işlevinden tamamen kopmuştur. Hemen yanında bir ışık kaynağı, sanki yerçekimiyle pazarlık edercesine ağır ağır aşağı süzülür. Bir başka noktada, gözleri gizlenmiş bir beden, rahat bir kayıtsızlık içinde meyvesini tüketir. Buna karşılık, masanın ortasında duran sepet, beklenmedik bir biçimde yukarı doğru hareket eder. Daha ileride, kimliğini yitirmiş bir figür, başı örtülü ve bedeni başkasına ait giysiler içinde, tek ayak üzerinde durarak anlamsız bir ritmi sayılarla sürdürür. Masanın çevresinde ise yarı çıplak bir beden, elleri ve dizleri üzerinde zemini yoklar; çıkardığı sesler mekâna huzursuz bir sessizlik ekler. Bu sahneyle karşılaşan gözlemci, ani bir ürpertiyle hareketsiz kalır.

"FOOT: Pekâlâ memur bey, sanırım hepimize bir açıklama yapmanız gerekecek.

(Abajur, müzik çaldığı sürece aşağı inmeyi sürdürür; masaya değdiğinde ortalık karanlığa gömülür. Ya da abajur tubanın borusuna girip yok olabilir.) (2002,ss.88)

HARRIS: Ben deneyeceğim!

ANNE: Müfettiş, buraya.

(Birkaç saniye boyunca mutlak olması gereken karanlıkta HARRIS, yavaşça ve kendi kendine, saymaya başlar. Ancak, belirgin olması gereken FOOT'un sesidir.)" (2002,ss,89)

Tüm bu unsurlar bir araya geldiğinde, "Magritte'ten Sonra" metninin açılış sahnesi bir tiyatro sahnesinden çok, hareketli bir resim kompozisyonu gibi işlemektedir. Sahne, zaman içinde donan, bozulan ve yeniden kurulan bir görsel düzen sunar. Dramatik yapı, olayların ilerleyişinden ziyade bu görsel kompozisyonun dönüşümü üzerinden şekillenir. Bu durum, tiyatronun yalnızca sözel bir anlatı alanı değil, aynı zamanda görsel düşüncenin üretildiği bir mekân olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle kurşun nesnesi, dramatik yapıda merkezi bir rol

üstlenir. Kurşun bulunur, el değiştirir, tanımlanır; ancak bu tanımlama herhangi bir dramatik çözüme yol açmaz. Nesnenin varlığı, gerçeği açığa çıkarmak yerine, temsil krizini derinleştirir.

Görsel sanatlarda özellikle René Magritte estetiğinde nesnenin temsil ettiği şeyle kurduğu ilişkinin kopuşunu çağrıştırır. Nesne vardır, görülebilir ve tanımlanabilir; fakat neyi temsil ettiği kesin değildir. Foot'un sürekli konuşması, Thelma'nın araya giren yorumları, Harris'in savunma refleksi ve Anne karakterinin tekrar eden pratik yapmamın bir sakıncası var mı sorusu, dramatik yapıda ritmik bir tekrar oluşturur. Bu tekrar, sahnede zamanın ilerlemediği hissini güçlendirir. Bu bağlamda dil, dramatik yapıyı ilerleten bir araç değil; görsel ve bedensel eylemlerle çelişen, onları sabitleyemeyen bir unsur hâline gelir.

Anne'nin tuba ile olan ilişkisi, sahnedeki tüm mantıksal çerçeveleri anlamsızlaştırır. Tuba; ne bir suç aleti ne de masum bir müzik enstrümanıdır; sahnedeki varlığı, dramatik gerçekliği askıya alan bir görsel imge olarak işlev görür. Bu bağlamda "Magritte'ten Sonra" oyunu, dramatik yapıyı olayların sıralanması üzerinden değil, anlamın sürekli bozulması üzerinden kuran bir metin olarak değerlendirilebilir.

Tanık figürü, klasik dramaturjide gerçeği açığa çıkaran bir unsurken, burada gerçeği bulanıklaştıran bir işleve sahiptir. Görülen şeyin tanımlanması, sahnede hiçbir zaman sabitlenemez. Kör adam, tek bacaklı müzisyen, kaplumbağa, futbolcu, baston, çanta ve müzik aleti imgeleri, dramatik yapıda birbirinin yerine geçen ama hiçbir zaman örtüşmeyen temsiller hâline gelir. Bu durum, sürrealist estetikte sıkça karşılaşılan algı kaymasını çağrıştırır: Nesne ve anlam arasındaki ilişki kopmuş, tanıklık güvenilirliğini yitirmiştir. Foot'un mantıksal çıkarımları, Harris'in itirazları ve Thelma'nın araya giren yorumları, dramatik yapıyı ileri taşımak yerine sabit tutar. Dil, burada bilginin taşıyıcısı değil, bilginin çözüldüğü bir alan hâline gelir. Bu bağlamda dramatik yapı, söze değil; sahnedeki görsel ve bedensel eylemlere dayanır. Dilin işlevsizleşmesi, oyunun görsel sanatlarla kurduğu ilişkinin dramaturjik bir karşılığıdır.

Stoppard, dramatik yapıyı çözüme ulaştırmak yerine, çözüm arzusunun kendisini eleştiriye açar. Gerçeklik, mantık ve temsil gibi kavramların güvenilirliğini sorgular. Bu bağlamda oyun, klasik dramatik yapıdan tamamen koparak, sürrealist estetiğe yaslanan bir tiyatro deneyimi sunar.

3. DEĞERLENDİRME

"Magritte'ten Sonra", dramatik yapısını olay örgüsü ve karakter çatışması üzerine değil, algının sürekli bozulması üzerine kuran bir oyundur. Görsel sanatlara özgü temsil krizi, tiyatro sahnesinde dramatik bir yapı hâline getirilmiştir. Nesneler, ışık, beden ve mekân; dramatik anlatının asli unsurları olarak işlev görür. Bu yönüyle oyun, tiyatronun yalnızca anlatı değil, görsel düşünme biçimlerini sahneye taşıyan bir sanat alanı olduğunu güçlü biçimde ortaya koyar.

Yapılan inceleme sonucunda, görsel sanatların oyunun dramatik yapısında kurucu bir rol üstlendiği tespit edilmiştir. Görsel estetik, dramatik anlatının yönünü belirleyen temel unsurlardan biri hâline gelmiştir. Bu durum, tiyatro metninin yalnızca edebi değil, görsel bir düşünce alanı olarak da ele alınması gerektiğini göstermektedir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Sonuç olarak; “Magritte’ten Sonra”, dramatik yapısını olay örgüsü ve çözüm üzerine değil, algının sürekli bozulması üzerine kuran bir oyundur. Görsel sanatlara özgü temsil krizi, tiyatro sahnesinde dramatik bir yapı hâline getirilmiştir. Nesneler, ışık, beden ve mekân; anlatının asli bileşenleri olarak işlev görmektedir.

Bu çalışma , görsel sanatların tiyatro metnini yalnızca estetik düzeyde değil, dramatik yapı düzeyinde de dönüştürdüğünü ortaya koymaktadır. Sürrealist estetik anlayış, oyunun dramatik yapısında belirleyici bir rol oynamış; klasik anlatı biçimleri bilinçli olarak kırılmıştır.

Tom Stoppard’ın oyunu, tiyatronun yalnızca anlatı temelli değil, görsel düşünceyi sahneye taşıyan bir sanat alanı olduğunu güçlü biçimde anlatmaktadır. Görsel sanatlar ve tiyatro ilişkisini inceleyen yeni araştırmalar için kuramsal bir zemin sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Bernard,M.(2002).Sanat, tasarım ve görsel kültür. (Çev.Güliz Korkmaz) Ankara:

ÜtopyaYayınevi.

Biçer, A. (2022). Tom Stoppard'ın Tractaryen Dünyasında Dil Oyunları. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Brockett, O. (2000). Tiyatro Tarihi. Ankara: Dost Kitabevi.

Burnett,R. (2005). İmgeler nasıl düşünür? (Çev. Güçsal Pusar) İstanbul:Metis Yayınları.

Efe, F.(2006). Dram sanatı. İstanbul: Drahma Yayınevi.

Foucault, M. (2001). Bu bir pipo değildir. (Çev. Selahattin Hilav) İstanbul: Yapı

Guiraund, P. (1994). Göstergebilim. (Çev.Mehmet Yalçın) Ankara: İmge Kitabevi.

Guiraund, P. (1984). Anlambilim. (Çev.Berke Vardar) Ankara: Kuzey Yayınları.

Güçbilmez, Beliz (2005). Sophokles'ten Stoppard'a İroni ve Dram Sanatı. Ankara: Deniz Kitabevi.

Gülmez, B. (2008). Edebiyat müzik ve resimle yaşamak ya da ronald barthes. İstanbul:Kırmızı Yayınları.

Stoppard, T. (2002) Magritte'ten Sonra, Tom Stoppard: Toplu Oyunları 3. (Çev. M. Hamit Çalışkan) Ankara:Dost Kitabevi.

Şener, S. (2008). Dünden Bugüne Tiyatro Tarihi. Ankara:Dost Kitabevi Yayınları.

ORTAOYUNU VE KARAGÖZ'DE SEYİRCİ ANLAYIŞI

Prof. Dr. Çiğdem KILIÇ

Haliç Üniversitesi, Konservatuvar

cigdemkilic77@gmail.com, - https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0002-1283-1173

ÖZET

Gösteri sanatları tarihinde önemli bir yer tutan geleneksel Türk tiyatromuzun Karagöz ve Ortaoyunu türleri yüzlerce yıl toplumun seyir anlayışını biçimlendirmiş ve seyir geleneğine yön vermiş açık biçim gösteri anlayışının en yetkin örnekleridir. Kahvehanelerde, açık alanlarda sergilen oyunların, anlatıların, toplumun nabzını tutan, toplum dinamiklerini oldukça iyi yansıtan konulara sahip olması, tiplemelerin yaşamın içinde var olan, yanı başımızda yer alan kişiler olması bu gösteri türlerine olan ilgiyi ayakta tutmuştur. Geleneksel tiyatromuzda seyirci ve oyuncu arasında sürekli var olan ve oyun yapısını, sözleri, oyun kişilerini bile etkileyen güçlü bir alışveriş vardır. Bu dinamik seyirci- oyuncu etkileşimi, tiyatronun en önemli ögelerinden biri olan topluca katılım ilkesini de güçlü bir şekilde yerine getirmektedir.

Bu makale ile geleneksel Türk tiyatrosunun iki önemli yapı taşı olan Ortaoyunu ve Karagöz'de seyirci yapısı analiz edilmekte, seyir anlayışı incelenip temel unsurlar ortaya konmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ortaoyunu, Karagöz, tiyatro, seyirci.

Giriş

İlkel dönemlerde seyretmek eylemi, iletişim için bir gerekliliğe dönüşmekte, bilgi aktarımının sağlanması adına olmazsa olmaz unsurlardan biri olmaktaydı. İlken insan için ya da hayvanlar âlemi için seyretmek, seyrettiği olayı taklit etmek neslini devam ettirirken gördüğünü uygulamak anlamında oldukça önemliydi. İlkelden bu yana devam eden ritüellerin de temel varlığını bu taklit oluşturmaktadır.

Geleneksel tiyatromuzun temel taşlarından olan köy seyirlik oyunları da Karagöz de Ortaoyunu da özellikle taklit ilkesinin gücüyle zengin anlatım olanaklarına sahip olan türlerdir. Hem tiplerin taklit ediliyor olması hem de oyun konusunun günlük yaşamdan alınan ve bu nedenle de toplumu çok iyi yansıtan özelliklere sahip olması tiyatromuzun bu göstermeci biçim anlayışına sahip türlerinin yüzlerce yıl sürüp gitmesine vesile olmuştur. Bu süreçte, tiyatronun vazgeçilmez unsuru olan seyirci topluluğu da zamana koşut olarak değişmiş, gelişmiş, farklılaşmış ve kendine has bir yapı ile varlığını tiyatronun varlığı ile paralel olarak şekillendirmiştir. Oyunların göstermeci tiyatronun açık biçim özellikleri ile dolu olması, Karagöz dışındaki oyun türlerinin açık alanlarda sergileniyor olması, seyir anlayışının da bu yapıya uygun olarak şekillenmesine neden olmuştur.

Konstantin Stanislavski, seyirciden; *"Oyuncu seyirciyi ne kadar çok eğlendirmeyi dilerse, seyirci de eğlendirilmeyi bekleyerek koltuğuna o kadar fazla gömülür... Ancak oyuncu seyirciyle ilgilenmeyi kestiği anda seyirci oyuncuyu seyretmeye başlar. Bu durum özellikle de oyuncunun ciddi ve enteresan bir şeyle ilgilenmeye başladığı zamanlarda geçerlidir. Yalnızca doğru oyunculuk, seyirciyi tamamen kendine çekerek seyircinin sahnede sergilenen oyunu hem anlamasını hem de sürece duygusal olarak katılmasını ve böylece zaman geçtikçe silinmesi pek mümkün olmayacak şekilde içsel deneyimini zenginleştirmesini sağlar."*[1] sözleri ile bahsetmektedir. Doğru oyunculuk olarak tanımladığı oyunculuk biçiminin seyirci üzerinde etki gücünün ne kadar büyük olabileceğinin altını çizmektedir Stanislavski. Oyuncu seyirciyi şekillendirirken seyirci de tepkileri ile oyuna katılımı ile hem oyunu hem de oyuncuyu zamanla şekillendirmektedir.

Bu makale ile Karagöz oyunlarını seyreden seyirci yapısı ile Ortaoyunu'nu seyreden seyirci yapısının temel unsurları ve bu karşılıklı oyun, oyuncu, seyirci etkileşiminin dinamikleri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Karagöz'de Seyirci

İki boyutlu deri tasvirlerle perdeye yansıtılarak oynatılan Karagöz, canlı aktörlerden yoksun olsa da aynı zamanda yazarı sayılan oynatıcısı, sesiyle katılarak oyuncunun yerini tutar. Ayrıca Karagöz, oyun yeri olan perdesi ve seyircisiyle tam bir tiyatro olayı yaratmaktadır.[2]

[1] Konstantin Stanislavski, Oyuncunun El Kitabı, Çev.: Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2015, s. 155.

[2] Sevinç Sokullu, Türk Tiyatrosu'nda Komedyanın Evrimi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1979, s. 82.

Karagöz Türk halkının zekâsının bir ifadesi gibidir. Bu zekâ insanların topluluk yaşamından kaptıkları gülünç huyları ustalıkla perdeye aksettirir. Safdillik, ukalalık, dalkavukluk, kurnazlık, sahte kahramanlık, menfaat düşkünlüğü vb. gibi, büyük insanlık komedisinde devamlı gülünç sahneler yaratan her insan hali, Karagöz perdesinin de renkler, biçimler, ışıklar ve gölgeler içinde resmettiği yaşam çizgileridir. Ortaoyunu ve Karagöz'deki tiplemeler toplumun aksayan yönlerinin yansıtıldığı sembolik göstergelerdir.

Göstermeci tiyatronun pek çok özelliğini içinde barındıran Karagöz, perdeye yansıtılan iki boyutlu tasvirlerle soyut ve düşsel bir dünya sunar seyirciye. Metinlerde yer alan kişiler sade, keskin ve net çizgileriyle yine soyutlanmış tiplerdir. Karagöz'ün saf oluşu, cahilce sarf ettiği sözleri, her fırsatı kollaması, Hacivat'ın bilgiçliği, düzenciliği, Yahudi'nin kurnazlığı, yaygaracılığı, Tiryaki'nin miskinliği, Çelebi'nin mirasyedi oluşu ve züppe davranışları, Külhan Bey'in zorbalığı, Zennelerin işveli, cilveli oluşu, türlü oyunlar çevirmeleri, Acem'in palavracılığı, Laz'ın tez canlılığı ve aceleciliği gibi tip özellikleriyle perdede yer alan kişiler, dönemin toplum yapısını var eden farklı farklı kişilerin sembolleridir. Bu tiplerin sahip oldukları gestuslar, o kişilerin içinde bulunduğu ekonomik, toplumsal, kültürel, etnik koşullarının oluşturduğu en belirgin özellikleridir. Dolayısıyla karikatürize edilmiş figür boyutundaki bu tipler, her zaman aynı biçimde ve kendilerinden beklenildiği gibi davranırlar. Çünkü Karagöz'de amaç karakterlerin başından geçen olaylar üzerinde değil, tipler ve onların ilişkileri aracılığıyla, görünürde bir mahallenin gerçeğini sergilerken, soyutlama yoluyla aslında bir toplumun gerçeğini sergilemektir.[3]

Karagöz ve Ortaoyunu'nun olmazsa olmazı olan güldürü, izleyicilerin eğlenmesi ve keyifli zaman geçirmeleri için çok önemlidir. Bu güldürü ögeleri tiplemelerin ve olay örgülerinin dışında da elde edilir. Konuların, durumların gülünçlüğünü daha çok ayrıntılarda görmek mümkündür. Seyirci kimi zaman tiplerin düştüğü duruma, kimi zaman sahnede olup biteni oynayan kişiden önce bilmenin ve anlamanın sağladığı üstünlük duygusuyla güler. Aynı zamanda seyirci karşıtlıklara, beklentisine aykırı düşen duruma, mantıksızlıklara, dayak atmak, yerde yuvarlanmak, itişip kakışmak, soytarılık gibi abartılara ve aşırılıklara da güler. Geleneksel tiyatromuzda yinelemeler de güldürüyü meydana getirmektedir. Karagöz ve Ortaoyunu'nda bir durumun, bir hareketin tekrarı yapıldığı gibi kişilerin de tekrarı

[3] Nurhan Tekerek, "Anadolu İnsaninin Kentte Uğradığı Değişimin Tipik Örnegi; Karagöz ve Karagöz Estetigi", Uludağ Üniversitesi II. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu, Cilt: 2, Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü Kültür Sanat Kurulu Yayınları, No: 8, Bursa, 2005.s. 742-743.

yapılmaktadır. Aynı sahne, değişik kişilerle yinelenir ya da aynı kişi aynı sahneyi, çeşitlemelerle farklı yineler. Nitekim Karagöz ve Ortaoyunlarında değişik taklitlerin birbirine benzer sahneyi yinelemesini sıklıkla görebiliriz.

Karagöz oyunlarının diğer önemli bir işlevi de eğitim ve kültürün genç kuşaklara aktarılması görevidir. Zamanla Karagöz oyunlarının çocuklara yönelik oyunlar halini aldığı düşünülürse öncelikle çocuklara Batı tiyatrosunun pasif yapısı ile Türk tiyatrosunun etkileşimli yapısı arasındaki farkları öğretmiş olması, sözlü kültür varlığı içinde halkın günlük konuşma diline dair bilgiler vermesi, doğum, evlilik, ölüm gibi kültür ortamlarında kullanılması gereken sözlü kültür birikimine dair bilgiler vermiş olması, bünyesinde çocukların dil ve düşünce becerilerini geliştirecek zihin kıvraklığı sağlayacak tekerlemeler barındırması, farklı milletlerin ve Anadolu sahası içerisindeki farklı kültürlerin konuşması, giyim kuşamı, sözlü kültür ürünlerine dair bilgiler vermiş olması Karagöz oyununun izleyicilerine informal eğitim verdiğini kanıtlar. Ayrıca Hayalîlerin oyun seyreden dinleyici kitlesi değiştikçe oyunlarının içeriği de değişmektedir. Bu da izleyicinin farklı bağlamlardaki davranışları ve sözlü ögeleri fark etmesi açısından önemlidir. Toplumun desteklemediği davranışları hayal perdesinde yansıtmak, toplumun içinde var olan, ancak desteklenmeyen gerçeklerin kınanması, genç kuşaklar için bir öğüt niteliği taşımaktadır. Bunun yanında Karagöz oyunları, birbirinden çok farklı bağlamlarda yetişkinlere de hitap eden bir eğlence türü olarak otantik, egzotik, marjinal ve unutulmuş bir etkinlik değil, aynı zamanda Türk kültürüne ait güncel geçerliliği olan bir kültür kodudur.[4]

Geleneksel tiyatromuzun bir başka özelliği de belirli bir düzen içinde zaman sürekliliği olan gösterilerin olmayıp daha çok bayram, düğün, sünnet vb. çeşitli toplumsal olaylar içinde yer almasıdır. Ramazan ayı dışında verilen temsillerde belli bir süreklilik gözetilmediği görülmüştür. Bununla birlikte Karagöz oyunlarının zamanla Ramazan ayı içinde eğlence amaçlı oynanmaya başlaması ve düğün bayram gibi insanların keyifli, daha mutlu olduğu dönemlerde bu oyunların tercih ediliyor ve izleniyor olması oyunların içeriğinin daha çok eğlenceye dönük olmasına da neden olmuştur. Seyircilerin, yani toplumun tercihinin bu yönde olması ve oyunların bu muhtevalar temel alınarak oynanması, seyircinin oyunların içeriğine etki ettiğine dair de örnek teşkil etmektedir. Sonuçta seyircinin isteği ile oyunların içeriğinin şekil alması

[4] Emine Varışoğlu Sarpkaya, Karagöz Oyunlarının İşlevsel Halk Bilimi Kuramı Açısından İncelenmesi, Folklor Akademi Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 3, 2022, s. 631. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2622072 (Erişim: 16.04.2023)

karşılıklı etki-tepki olgusunun yaşama, sanata nasıl yön verdiğinin örneklerini de oluşturmaktadır.

Osmanlı toplumunun yapısı gereği erkekle kadınların bir arada kapalı bir mekânda oyun izleyememeleri, seyirci topluluklarının genel olarak erkeklerden oluşması bu toplulukların da kendilerine has bir takım özelliklere sahip olmalarını gerektirmektedir. Öncelikle her ne kadar birlikte, kapalı bir ortamda bulunan insanlar davranışlarına dikkat etse de aynı cinslerin bir arada olması daha rahat hareket etmelerine de sebep olmaktadır. Oyunların içerikleri de seyircilerin tepkilerine göre zamanla şekil almaktadır. Bu durumda unutulmaması gereken nokta Karagöz seyircisinin kimlerden oluştuğudur.[5] Özellikle kahvehanelerde oynanan oyunların erkek seyircileri, oyun konularında da yapılan esprilerde de elbette etkili rol oynamaktadırlar. Oyun sırasında verdikleri tepkiler ile bir sonraki oyunun içeriğinin, oyunda göz önünde bulundurulması gereken unsurların neler olacağının belirlenmesinde etkili olmaktadırlar.[6]

Karagöz seyircisine genel bir çerçeve ile baktığımızda, bu seyirci topluluğunun, geleneksel tiyatromuz içindeki Köy Seyirlik oyunları, Meddah, Ortaoyunu gibi türlerin sergilendiği oyunların seyircisinden daha farklı bir yapıda olduğunu görmekteyiz. Çünkü bu belirttiğimiz oyun türleri açık mekânlarda rahatlıkla sergilenebilmektedir. Oysa Karagöz'ün perdesinin, aydınlanması için öncelikle karanlığa ihtiyacı vardır. Karanlığın yarattığı illüzyon oldukça etkili ve sessizlikle pekiştikçe artan bir güce sahiptir. Ayrıca kapalı bir mekânda olmanın da kuralları vardır. Hayalî'yi iyi duyabilmek için sessizliğin gerekli olduğu ortadadır. Kapalı bir ortamda bulunan insanların algıları, açık mekânlarda türlü etkenlerle dikkatleri dağılmaya çok daha müsait insanlara göre daha yoğundur ve kolektif hareket etme bilinçleri daha üst plandadır. Bu anlamda Karagöz'ün seyircisinin Batılı tiyatro oyunlarını izleyemeye başlayacak olan seyirciyi de hazırladığını söylemek yanlış olmaz.

Ortaoyunu'nda Seyirci

Tiyatro tarihimiz içinde, seyircinin ve oyuncuların iç içeliğinin en başarılı örneklerinden biri de yüzyıllardan bu yana gelişerek gelen ve yirminci yüzyılın başlarında çeşitli nedenler yüzünden olduğu yerde kalan ve bu yüzden gerileyen Ortaoyunu'dur. Bu doğaçlamaya dayanan

[5] Çiğdem Kılıç, Yoksa… Türk Tiyatrosunda Seyirci olgusu, Mitos-Boyut Yayınları, İstanbul, 2023, s. 69-70.

[6] Y.a.g.y., s. 635-636.

halk tiyatromuzda oyun, seyircinin tam ortasında oynanır. Çağımızda, Batı tiyatrosu, sürekli bir çalışma ile bu oyuncu-seyirci iç içeliğini vurgulamakta ve çerçeve sahneden kurtulmayı amaçlamaktadır. Birçok yerde çerçeve sahneden kurtulmus, seyirciyle iç içe olmuştur. Bu eğilim gün geçtikçe artmakta ve yeni boyutlar kazanmaktadır.[7] Ortaoyunu'nun bir sahneye, bir mekâna gereksinimi olmadan her yerde oynanabilme özelliği, seyir yerlerinin birçok alana yayılmış olması, seyircinin oyuna daha çabuk ulaşmasına ve katılmasına da olanak sağlamıştır.

Oyunlarda toplumsal yaşamdaki tavır ve toplumsal değerler sergilenmiş fakat bunlar dans, şarkı, şaka, fantezi gibi öğelerle örülmüş ve örtülmüştür. Karagöz oyunlarının bir sonuca bağlamadığı sorunsal durumları ile ortaya çıkan toplumsal ve siyasal içeriğinin aksine Ortaoyunu sorunsal olmaktan kaçınmış klasik komedyaların tipik sonlarını benimsemiştir. Oyunların çoğunda Kavuklu ya da diğer oyun kişileri ya evlendirilir ya da iş sahibi olurlar. Bu yoldan bir amaca varılmış, mevcut toplumda onaylanmış olmaktadır. Fakat bu sulandırılmış toplumsal eleştirinin bile Ortaoyunu'nu oluşturan öğelerin çokluğu ve çeşitliliğinden ötürü seyirciye vardığı söylenemez. Şarkı, dans ve görüntü ile sağlanan duyumsal hazlar; cinsel imalar, dayak atmalar gibi ilkel doyumlar; söz hünerleri, kelime oyunlarının yöneldiği zihinsel doygunluk seyirciyi ruhsal ve bedensel gerginliklerden kurtarıp boşaltmakta, ilgisini dağıtmaktadır.[8] Bu noktada unutulmaması gereken unsur, Ortaoyunu'nun, Karagöz gibi kapalı mekânlarda izlenen bir oyun türü olmadığıdır. Açık alanda oynanan oyunların seyircinin dikkatini çekmek için daha hareketli daha abartılı daha komediye dönük olduğu bir gerçektir. Etrafta bu kadar uyaran varken dikkat süresi her devirde biraz daha azalırken ve zaman zaman tahammül seviyesi düşmüş bir seyirci topluluğu varken bu seyircileri oyuna bağlamak, seyircinin oyundan kopmamasını sağlamak ekstra bir çaba gerektirmektedir. Bu durumda da Sevinç Sokullu'nun bahsettiği gibi cinsel imalar, dayak atmalar gibi ilkel doyumlar; söz hünerleri, kelime oyunlarının yöneldiği zihinsel doygunluk, oyuncuların ya da oyun kurucuların tercih ettiği ögeler arasına girmektedir.[9]

Bilindiği üzere geleneksel Türk tiyatrosundaki oyun kişilikleri tip düzeyindedir, karakter boyutuna ulaşmaz. Bu tipler devamlı kendilerini tekrar ederler. Belli durumlar karşısında belli davranışları sergilerler. Olayların ve yaşananların onlar üzerinde etkisi yoktur. Büyüme, yaşlanma gibi faktörler onları etkilemez. Tiplerin kusurları abartılarak seyirciye

[7] Özdemir Nutku, Sahne Bilgisi, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1989, s. 255-256.

[8] Sevinç Sokullu, Türk Tiyatrosu'nda Komedyanın Evrimi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1979, s. 166-167.

[9] Çiğdem Kılıç, Yoksa… Türk Tiyatrosunda Seyirci olgusu, Mitos-Boyut Yayınları, İstanbul, 2023, s. 71.

gösterilir. Dış görünüşleri önemlidir. Oyunlarda belli kişiler hep aynı biçimlerde giyinir. Bu giyim tarzları onların kim olduklarını, sosyal statülerini, ne iş yaptıklarını, alışkanlıklarını belirtir. Bu tiplerin kendilerine ait bir konuşma özellikleri de vardır. Bu şiveli konuşmalar güldürüyü de sağlayan etmenlerdir. Hangi durumda bulunursa bulunsunlar, belirli tipler belirli şivelerle konuşurlar. Bu konuşma özellikleri de onlar hakkında bize bilgi verir.[10] Aynı zamanda kendilerini yineleyen bu figürler özellikle Ortaoyunu'nda sert toplumsal eleştiriler yapan figürler değildir. Komedi unsuru olarak ve bu komediden beslenerek seyirciyi daha çok güldürmeyi amaçlayan tiplerdir.

Ortaoyunu'nuda yer alan temel ve yan tiplemeler Karagöz ile neredeyse aynı özelliklere sahiptir. Yaşam gerçeğini, günlük hayat telaşını aynı zamanda toplumsal-siyasal sorunları da perdeye yansıtan Karagöz oyunları bütün gerçekçiliğine karşı simgeseldir, soyuttur, bir başka âlemdir. Ortaoyunu'nda ise seyirci yaşam ile oyun arasındaki titreşimi hisseder. Ortaoyunu bu titreşimi hem öz hem biçim hem de oyunculuk ve sahne tekniğiyle gerçekleştirir. Oyunun sunulmasıyla başlayan göstermeci nitelik, yani oyunu oyun olarak gösterme Arzbar'da söyleşinin gerçekçiliğiyle yaşama yaklaşır. Tekerlemede anlatılan düş ise seyirciyi yaşamdan hayal dünyasına götürür. Ortaoyunu'nun estetiğini işte bu düş ile gerçek, oyun ile yaşam arasındaki gidip gelmeler oluşturur. Tüm bunlarla beraber, Ortaoyunu toplumsal sorunların eleştirisine yönelmemiştir. Toplumsal yaşamdaki tavır ve toplumsal değerler sergilenmiş fakat bunlar dans, şarkı, şaka, fantezi ve oyunbazlık ögeleri ile örülmüş ve örtülmüştür. Seyirci, oyunda sorun olarak sunulmaktan kaçınılan bu tutum ve değer yargıları ile karşılaşınca yaşamıyla sıkı bir bağlantı kurmaktadır. Seyirci ilkin gerçeğin sorunları ve ağırlığından çekilerek oyun ortamının başka dünyasında gerginliğinden kurtarılmaktadır. Karagöz'ün seyirciyi eğlendiren niteliğinin yanında Ortaoyunu'nun yaşamla, çevreyle ilişkiyi sürdürme ve oyunu yaşama dönüştürerek yabancılaşmayı engelleme en önemli niteliği olarak görünmektedir.[11]

Geleneksel tiyatromuz, seyirci ve oyuncu arasında süregelen bir alışveriş temeli üzerine kurulmuş, sözleri ve oyun kişilerinin davranışları seyircinin kimliklerine, ilgilerine ve isteklerine göre ayarlanan, parçaları yer değiştirebilen, uzatılıp kısaltılabilen esnek ve değişken bir yapı gösterir. Öyle ki geleneksel tiyatronun seyircisi, sahnede olup bitenin bir oyun olduğunu bilmekle kalmaz, aynı zamanda ona katılabilme ya da oyuna müdahale edebilme

[10] Çiğdem Kılıç, Geleneksel Türk Tiyatrosunda Zenneler, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 27.

[11] Sevinç Sokullu, Türk Tiyatrosu'nda Komedyanın Evrimi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1979, s. 166-167.

hakkına da sahip olur.[12] Örneğin, Ortaoyunu düzeni içinde, ikide bir tiyatro seyrettiği seyirciye dolaylı ve dolaysız yoldan hatırlatılır. Bazen bir gazete haberi ya da aktüel bir konu seyirciye tekrar edilir ve sonra bir sahne oynanır. Bazen bu olaya dayanan bir olay şarkı ile dile getirilir. Bazen Pişekâr oyunu durdurup seyirciye ortadaki konuyla ilgili bir açıklamada bulunur, oyun yerinde gösterecekleri konunun bir bölümünü seyirciye anlatarak verir. Seyircinin olayı ve tipleri uzaklaşarak seyretmesi, onu düşünme olanağı içine sokar. Böylece, seyirci sürekli bir arayış-buluş çabası içine girer ve sonucu elde edince de yaratıcı bir duruma yönelir.[13]

Bu tarz oyunlarda seyirciler olaylara ve kişilere duygusal yönden bağlanıp kendilerini kaptırmazlar; gördüklerini yan tutmayan bir gözle izler ve bir gözlemci durumunda kalarak gösterilenleri akıl yoluyla yargılarlar. Bu bakımdan gerek oyuncular gerek seyirciler oyuna ve oyun kişilerine karşı 'yabancılaşmış' olurlar.[14]

Gülme psikolojisinin altında yatan üstünlük duygusu, tiyatro oyunlarının vazgeçilmez ögelerinden biridir. Seyirciye önceden sezdirilen düğümlerin ipuçları, seyirci tarafından çözüldüğünde seyirci, büyük bir keyfe ulaşır ve çözmenin verdiği zevkle, sahnedeki olayı bilmeyen görünen oyuncudan daha fazla bir şeyler bilmenin etkisiyle oyundan mutlu bir şekilde ayrılır. Konunun gizli ve yasaklı oluşu sezen kişi olan seyirci için çok daha önemlidir. Çünkü seyirci, önceden bilmenin yarattığı üstünlük duygusunu yaşarken bir de buna tabu olarak bilinen bir konu eklenince oyundan keyif alma ve bunu gülerek dışa vurma güdüsü daha yoğun bir hazla kendini hissettirir.

Geleneksel Türk tiyatrosunda rastlanan başka bir özellik de kıssadan hisse çıkarmaktır. Bu yolla toplumun ahlaki değerleri desteklenmekte, seyirciye ahlak dersi verilmektedir. Birçok oyunda özellikle de ahlakça seviyesizliğin anlatıldığı oyunlarda oyunun sonunda seyirciye kıssadan hisse çıkartılır.[15] Tiyatronun binlerce yıldır üzerinde taşıdığı toplumu eğitme görevi geleneksel tiyatromuzun da vazgeçilmez özelliğidir. Seyirciye her oyunun sonunda verilmek istenen mesaj diğer oyun türlerinden farklı olarak direkt söylenir. Seyirci oyun boyunca ne

[12] Yavuz Pekman, Çağdaş Tiyatromuzda Geleneksellik, Mitos&Boyut Yayınları, İstanbul, 2002, s. 25.

[13] Özdemir Nutku, Orta Oyununda 'Yabancılaştırma' Kavramı, Orta Oyunu Kitabı, Hzl.: Abdülkadir Emeksiz, Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 169-171.

[14] Cevdet Kudret, Orta Oyunu I, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1994, s. 86.

[15] "Gülme Komşuna", Yeni Sabah Gazetesi, 23-29 Temmuz 1948.; Bkz. Örnek oyunlar için; Cevdet Kudret, Karagöz, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1968.; Cevdet Kudret, Orta Oyunu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1973.; Kudret, Orta Oyunu I, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1994.; Cevdet Kudret, Orta Oyunu II, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1994.

kadar eğlenmiş olursa olsun oyunun sonunda mesajını mutlaka alır. Bu yönüyle Karagöz ve Ortaoyunu eğlenerek öğrenmek/öğretmek düşüncesinin uygulamadaki en iyi örneklerini oluşturur.

Toplumun tepkisini ve isteğini bünyesinde barındıran geleneksel tiyatromuz, görsel gücüyle seyircinin oyunlarda görmek istediği konuları, eğlenceli tiplemelerle, her adımını bezeyerek oluşturur. Taklit, tıpkı Karagöz'de olduğu gibi Ortaoyunu'nda da en büyük renklerden biridir. Toplumdaki bireylerin komik taklitleri, yakın çevresinde bu kişileri gören seyirci için oldukça tanıdık gelmekte, bu durumda seyircinin daha fazla beğeni ve merakla oyunu izlemesine olanak vermektedir.

Farklı kesimlerden insanların ilgiyle takip ettiği Ortaoyunu, bilhassa Cumhuriyet öncesi dönemde halkın eğlence hayatında önemli bir yere sahipse de 'Kahkaha' gazetesinin 22 Mart 1291 tarihli 1. sayısında yer alan satırlar, halkın Ortaoyunu izleyebilmek için katlandığı sıkıntıları dile getirmektedir. *"Bu kadar insanlar kışın karlı yağmurlu gecelerinde bir ellerinde fener ve diğer ellerinde şemsiye rüzgâra, boraya göğüs gererek, çamur deryaları aşarak câbecâ açılmış olan lağım ve çukurlara düşmek ve köpeklerle dalaşmak gibi birtakım muhataratı gözlerine alarak orta oyunu ve hayal seyredeceğiz diye kimi bir çeyrek, kimi yarım saatlik ve kimi bir saatlik mahallerden Direklerarası'na veyahut Gedikpaşa tiyatrosuna giderek yağmurdan sırsıklam oldukları ve çamur paçalarından akmakta bulunduğu hâlde kırık dökük iskemleler üstünde balık istifi birbiri üzerine yığılıp, bir taraftan rutubetin tesiri ve bir taraftan tütün dumanı ve emsali taaffünat içinde paralarıyla oturmak fedakârlığını ihtiyar eylemeleri mücerret bir miktar gülmek için değil mi?"*[16]

Halk karşısında Ortaoyunu oynanacağı zaman oyun meydanına seyircilere özel çadırlar dikilir, seyirciler buralarda yer alıp güneşten korunurlardı.[17] Ortaoyunu'nda erkekler ve kadınlar için özel yerler ayrılmıştır. Erkek seyircilere ayrılan bölüme 'mevki', kadınlara ayrılan bölüme ise 'kafes' adı verilmektedir. Erkekler ile kadınların oturma yerlerinin ayrılmış olması, iki grup arasındaki etkileşimi tamamen bitirmemektedir. Bir delikanlının daha önceden tanıdığı veya orada göz ucuyla görüp beğendiği bir kıza mektup göndermesi çokça yaşanan durumlar arasındadır. Mektup taşıma işini, palangada kadınlar hakkına sahip tek erkek olan seyyar satıcılar yapmaktadır. Temsiller seyircilerin kuşattığı bir alanın ortasında icra edildiği için

[16] Metin And, Orta Oyunu Yaşayabilir mi?, Orta Oyunu Kitabı, Hzl.: Abdülkadir Emeksiz, Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 178.

[17] Refik Ahmet Sevengil, Eski Türklerde Dram Sanatı, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1969, s. 66.

oyuncularla seyirciler arasında samimi bir bağ oluşmaktadır. Seyirci oyuncuyla aynı iklimi, aynı havayı, aynı ısıyı duymakta, alkışı, gülmesi, gönderdiği duygudaşlık eylemleri oyunun akışını etkilemektedir. Hatta oyuncuyla seyirci o kadar iç içe geçmiştir ki rolünü tamamlayan oyuncu, palangadan dışarı çıkabileceği gibi seyircilerin arasına karışarak oyunu izleme olanağına da sahiptir. Oyun alanında yüksekçe bir sahne bulunmadığından oyuncuların net olarak görülebilmesi için izleyicilerin uygun bir şekilde konumlanması önemlidir. Genellikle öndeki seyircilerin yere çömeldiği, orta bölümde bulunanların iskemlelere oturduğu, en arkadakilerin ise oyunları ayakta takip ettiği görülmektedir. Oyuncular da sıkça yer ve yön değiştirerek yüzlerinin herkes tarafından rahatlıkla görülebilmesi için uğraşmaktadır.[18]

Ortaoyunu'nun meydanda oynanması gerekliliği nedeniyle oyunların, yaz aylarında açıkta kurulan geniş oyun yerlerinde oynandığı ve bunun için halkın daha çok gittiği mesire yerlerinin tercih ettiği bilinmektedir.[19]

Aslında, Ortaoyunu'nda Yenidünya'nın bezsiz bir paravan olarak tasarlanması, seyirciyle etrafı sarılmış yuvarlak bir meydanın her tarafının, tüm izleyicilerce rahatlıkla görülebilmesini sağlamak, görüşün kapalı bir panoyla kapanmasına engel olmak içindir. Bu son derece pratik faydasının yanı sıra, elbette, çevre düzeninin ve aksesuar kullanımının, seyirci ve sahne arasında kurulabilecek bir özdeşleşme ilişkisini engelleyen temel elemanlar olduğu kolaylıkla söylenebilir.[20] Seyircilerin, bulundukları yerden oyunu nasıl gördükleri 'seyretme' eylemi açısından büyük önem taşır. Seyircinin oturduğu her bir koltuk ya da durduğu her bir yer ayrı bir bakış açısıdır. Tüm bunlar göz önüne alındığında oyunun daha enerjisi yüksek bir tempoyla oynanması ya da süresinin yeniden gözden geçirilmesi gerekecektir. Oturan bir seyirci topluluğu ise daha rahat daha durağan ve daha edilgen bir yapıdadır. Bütün bu etkenler, geleneksel seyirlik oyunlarımızın yeniden, hatta oyun oynanırken evrilebileceğine, değişebileceğine, oyuncuların seyirci tepkilerini dikkate alarak oyunu yeniden inşa edebileceklerine göstergedir.

Oyun yeri (Palanga), ortalama otuz arşın genişlik, yirmi arşın derinliği bulunan, çevresi yere çakılmış kazıklara ip dolaştırılarak seyircilerden ayrılmış, hasır veya seccâde ile örtülü bir meydandan ibarettir. Seyirciler bu meydanın etrafına çepeçevre otururlar, ancak meydanın

[18] Metin And, Orta Oyunu Yaşayabilir mi?, Orta Oyunu Kitabı, Hzl.: Abdülkadir Emeksiz, Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 167.

[19] Nihâl Türkmen, Ortaoyunu, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 10.

[20] Yavuz Pekman, Çağdaş Tiyatromuzda Geleneksellik, Mitos&Boyut Yayınları, İstanbul, 2002, s. 32-33.

kenarlarından birinde, oyuncuların girip çıkması için bir koridor açık bırakılır. Oyun kapalı bir yerde oynandığı takdirde, palangayı seyirciden iple dahi ayırmağa imkân olmadığından bu mesafe de yok olur ve seyirciler sahneyi çevreleyerek otururlar.[21]

Ortaoyunu'nda seyirciler, başkalarını rahatsız etmemek şartıyla palangada alabildiğine özgürdür. Kendi aralarında konuşup şakalaşabilir, seyyar satıcılarla atışabilir, oyunu takip ederken bir şeyler yiyip içebilirler. Hatta kimi seyircilerin oyuncularla tatlı tatlı atıştığı bile görülebilmektedir. Diğer taraftan su, şerbet, kabuklu yemişler satmak için kalabalığın arasında güçlükle ilerleyen seyyar satıcılar, 'Hani ya!' diye başlayan nağmeli bağırtılarla palangadaki coşkuya ortak olmaktadır. Ortaoyunu temsilleri yazılı metne dayanmadığı için oyunların uzunluğunu veya kısalığını seyircinin reaksiyonu belirlemektedir. İnsanların keyif içinde eğlendiklerini gören Ortaoyuncular oyunu biraz daha uzatabilecekleri gibi, arzu edilen tepkiyi alamadıklarında muhavereleri azaltarak temsili planlanandan daha kısa sürede de bitirebilirler. Tarihe bakıldığında, seyirci tepkilerinin Ortaoyunu bölümlerini şekillendirirken bile dikkate alındığı görülmektedir. Örneğin, kâr-ı kadim Ortaoyunu temsilleri curcuna[22] adı verilen gürültülü bir geçit töreniyle başlarken, seyircilerin rahatsız olmaları gerekçesiyle sonraki yıllarda bu bölüm kademeli olarak kaldırılmıştır.

Seyircileri Ortaoyunu gösterilerine çeken asıl şey, oyunun içeriğinden daha çok oyuncuların bireysel performansıdır. Seyirciler her gelen taklidin ilki ne yaptı ise onu yapacağını veyahut ilkinin başına ne geldi ise onunda başına ayni şeyin geleceğini bildikleri halde onları taklitlerin gelmesini sabırsızlıkla beklerler. Çünkü onlar aynı vakalar karşısında ne kadar çeşitli taklitler olacağını, bu olaylara oyun kişilerinin ne tepkiler vereceğini bilirler. Ve bu tekrarlar oyunu seyreden seyirciler için hem keyif vermekte hem de oyunun her defasında bir şeyler eklenerek ya da çıkartılarak yeniden tasarlanması hoşlarına gitmektedir.[23] Seyircinin yaşı, eğitim durumu, mesleği, cinsiyeti, psikolojisi vs. oyunların dil ve üslubu üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Sadece erkeklerin izlediği temsillerde daha kaygısız davranan Ortaoyuncuları, bilhassa üst düzey yöneticilerin veya kadın ve çocukların bulunduğu ortamlarda hal ve hareketlerine dikkat etmektedir. Hatta palangada engelli bir vatandaşın yer

[21] Nihâl Türkmen, Ortaoyunu, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 66.

[22] Nihâl Türkmen, Ortaoyunu, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 78.

[23] Onur Aykaç, Geçmişten Günümüze Ortaoyunu Geleneği, Akçağ Yayınları, Ankara, 2019, s. 168-169.; Selim Nüzhet Gerçek, Türk Temaşası, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1942, s. 142.

aldığını fark ettiklerinde, beden kusurlarına vurgu yapacak sözlerden kaçındıkları rivayet edilmektedir.[24]

Geleneksel Türk tiyatrosunda önemli bir yere sahip olan taklidin iki türü vardır. Birinci türü; bir oyunun, aksiyonun taklididir. Ortaoyununda Pişekâr'ın "falanca oyunun taklidini aldım" diyerek söze başlaması daha önceden belirli olan bir oyunun ya da olaylar dizisinin taklit edileceğini gösterir. İkinci türde ise; insanların, cansız nesnelerin, hayvanların davranışları ya da sesleri taklit edilir. Yine çeşitli ağızların, dillerin, kusurlu kişilerin de taklidi yapılır.

Taklitlerin çıkış sırası ve sahnedeki görevleri belirlenirken bile seyirciler göz önünde bulundurulmaktadır. Tanınmış yabancı bir misafir temsili izliyorsa Arap, Acem, Rum, Yahudi gibi tipler üstünkörü geçilmekte; bir paşazade gelmişse Çelebi tipinin 'mirasyedi çapkın ve züppe' yönlerine vurgu yapılmamakta; şayet önemli hanım misafirler oradaysa zenneler 'hafifmeşrep, geveze ve dedikoducu' olarak gösterilmemektedir. Hatta bir temsili izlemek için aslen Kayserili olan Rıza Paşa'nın geldiğini fark eden heyet, birinin pot kırmasından korkup Kayserili tipini o gece palangaya çıkarmaktan vazgeçmiş; ancak durumu fark eden Rıza Paşa bu tipin palangada yer almasının kendisi için bir mahzuru olmadığı haberini gönderince karar geri çekilmiştir. Ortaoyuncuları en çok zorlayan durum, üst düzey devlet yöneticilerinin huzurunda gerçekleştirilen temsillerdir. Çünkü oyuncuların sarf edeceği sözler hem türlü güzellikleri hem de büyük cezaları beraberinde getirebilmektedir. Bir temsil esnasında Hamdi Efendi'nin yaşadıkları bunun en güzel delilidir. Dönemin Adliye Nazırı Abdurrahman Paşa, bir gün Hamdi Efendi ve ekibini temsil vermeleri için konağına davet eder. Oyun esnasında Pişekâr Tosun Efendi boş bulunup 'Hamdi, koyunun bulunmadığı yerde keçiye ne derler?' diye sorar. Hamdi Efendi seyirciler arasında Abdurrahman Paşa'nın da bulunduğunu hatırlayıp 'Ne desinler, keçi derler!' diyerek durumu geçiştirir. Temsilden sonra Hamdi Efendi'yi yanına çağıran Abdurrahman Paşa, dostlarının önünde kendini rencide olmaktan kurtardığı için teşekkürlerini iletip onu bir kese altınla ödüllendirmiş, böylece Hamdi Efendi kıvrak zekâsı sayesinde olası bir cezadan kurtulmuştur.[25]

Sonuç

[24] Onur Aykaç, Geçmişten Günümüze Ortaoyunu Geleneği, Akçağ Yayınları, Ankara, 2019, s. 169.

[25] Y.a.g.y., s. 170.

Geleneksel Türk tiyatrosu binlerce yıldan beri var olan köy seyirlik oyunları ile seyir geleneğinin temelini atmıştır. Zamanla değişen ve farklılaşan oyun türleri de her ne olursa olsun tiyatronun toplu katılım ilkesinden hiç vazgeçmemiştir. Taklit ilkesinin gücü Karagöz ve Ortaoyunu ile iyice ortaya çıkmış, üstüne bir de her bir taklidi farklı bir kişiden izleyince, görsel gücün etkisine kapılan seyircinin beğenisi giderek artmıştır. Karanlığın yarattığı illüzyonu göstermeci biçimin türlü yöntemleri ile bozan Karagöz seyircisi ile kapalı mekânlarda buluşurken komedinin, söz hünerlerinin, göstermeci biçimin en ustalıklı örnekleri olan Ortaoyunu, seyircisiyle açık alanlarda buluşmakta, seyir anlayışını da bu açık alanlarda oyun seyretme kültürü oluşturmaktadır.

Kapalı bir mekânın kendine has kuralları ile şekillenen Karagöz perdeden yansıyan ışığı ile seyircisini biçimlendirirken Ortaoyunu'nun gün ışığı ile farklılaşan oyun anlayışı kimi zaman benzerlikler göstermekte kimi zaman önemli ayrımlar ile dikkat çekmektedir. Elbette açık alanlarda oyun seyretmenin kendiliğinden oluşan bir rahatlığı vardır. Yemek, içmek, hatta bunları satan kişilerin rahatça seyircilerin arasında dolaşması, seyircilerin oyunculara laf atabilmeleri, oyuncuların da seyircilerin arasına gidip oturmaları, zaman zaman onlarla konuşmaları, tüm bunlar seyircinin de seyir anlayışının da şekillenmesinde etken olan ögelerdir.

Geleneksel Türk tiyatromuz, bir taraftan 'kıssadan hisse' çıkarma fikri ile seyirciyi kendi bildiğince eğitmeye çalışıp ona alması gereken dersleri verirken diğer yandan toplumun tüm renklerini çok iyi taklitlerle yansıtarak seyirciyi eğlendirir. Özellikle açık alanlarda izlemeye alışık olduğumuz seyirlik oyunlarımız seyircisini de bu yapıya uygun olarak oluşturmuştur. Bu topluluk, algısı her an dağılmaya hazır bir seyirci topluluğudur. Bu topluluğun dikkatini çekmek için çok güçlü oyunculuklara, ses eğitimine ve hareket komiğinde ustalıklara ihtiyaç vardır. Seyircinin ilgisini ayakta tutabilme düşüncesi tüm dünya tiyatrosunda görüldüğü gibi özellikle açık alanlarda oynanan oyunların komedi türünde, eğlendirmeyi de hedefleyen bir çizgide olmasına neden olmuştur. Özellikle Ortaoyunu izleyen seyircilerin özellikleri ile ilgili verdiğimiz örnekler düşünülürse Batılı anlamda sahneye taşınmış tiyatro oyunları seyretmeye başlayacak olan seyirci açısından bu durumun ne kadar zor olacağı, aynı zamanda yeni seyir geleneğini oluşturmaya çalışan oyuncuları ve tiyatro topluluklarını da oldukça zorlayacağı bir gerçektir.[26] Nitekim ilerleyen yıllarda Batılı tiyatro anlayışının yaygınlaşması ile yeni oyun türlerine ve kapalı mekânlara alışmaya çalışan seyirciyi eğitmek için tiyatro sahiplerine, yazarlara, basın-yayın organlarına çok iş düşmüştür.

[26] Çiğdem Kılıç, Yoksa… Türk Tiyatrosunda Seyirci Olgusu, Mitos- Boyut Yayınları, İstanbul, 2023, s. 80.

Kaynakça

And, M., *Orta Oyunu Yaşayabilir mi?,* Orta Oyunu Kitabı, Hzl.: Abdülkadir Emeksiz, Kitabevi, İstanbul, 2001.

Aykaç, O., *Geçmişten Günümüze Ortaoyunu Geleneği,* Akçağ Yayınları, Ankara, 2019.

Bergson, Henri, *Gülme*, Çev.: Devrim Çetinkasap, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2014.

Gerçek, SN., *Türk Temaşası*, Kanaat Kitabevi, İstanbul.

Kılıç, Ç., *Geleneksel Türk Tiyatrosunda Zenneler*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2007.

Kılıç, Ç., *Yoksa… Türk Tiyatrosunda Seyirci Olgusu*, Mitos-Boyut Yayınları, İstanbul, 2023.

Kudret, C., *Karagöz,* Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1968.

Kudret, C., *Orta Oyunu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1973.

Kudret, C., *Orta Oyunu I,* İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1994.

Kudret, C., *Orta Oyunu II*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1994.

Nutku, Ö., *Sahne Bilgisi*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1989.

Nutku, Ö., *Orta Oyununda 'Yabancılaştırma' Kavramı*, Orta Oyunu Kitabı, Hzl.: Abdülkadir Emeksiz, Kitabevi, İstanbul, 2001.

Pekman, Y., *Çağdaş Tiyatromuzda Geleneksellik*, Mitos&Boyut Yayınları, İstanbul, 2002.

Sarpkaya Varışoğlu E., *Karagöz Oyunlarının İşlevsel Halk Bilimi Kuramı Açısından İncelenmesi*, Folklor Akademi Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 3, 2022, s. 631. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2622072 (Erişim: 16.04.2023)

Gülme Komşuna, Yeni Sabah Gazetesi, 23-29 Temmuz 1948.

Sevengil, RA, Eski Türklerde Dram Sanatı, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1969.

Sokullu, S., *Türk Tiyatrosu'nda Komedyanın Evrimi,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1979.

Stanislavski, K., *Oyuncunun El Kitabı*, Çev.: Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2015.

Tekerek, N., *"Anadolu İnsaninin Kentte Uğradığı Değişimin Tipik Örnegi; Karagöz ve Karagöz Estetigi"*, Uludağ Üniversitesi II. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu, Cilt: 2, Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü Kültür Sanat Kurulu Yayınları, No: 8, Bursa, 2005.

Türkmen, N., *Ortaoyunu*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1991.

TERESA MARGOLLES VE SANTİAGO SİERRA YAPITLARI ÜZERİNDEN GÖRÜNMEYENİN POLİTİKASI: BOŞ FORM VE TEMSİL KRİZİ

Prof. Ayşegül Türk

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversites,

Sanat ve Tasarım Fakültesi Görsel Sanatlar Bölümü.

gulturkgulturk@gmail.com ORCID: 00 00000174679456

ÖZET

Çağdaş sanatta temsil rejimlerinin uğradığı kırılmaları Giorgio Agamben'in "boş form" kavramı çerçevesinde ele alarak, estetik olanla hukuki olan arasındaki yapısal yakınlıkları görünür kılmayı amaçlamaktadır. Agamben'in hukukun yürürlükte kalmasına rağmen yaşamı koruma ve anlamlandırma işlevinin askıya alındığı durumlar için kullandığı "boş form", yalnızca siyasal alanda değil, sanatın temsile içkin mekanizmalarında da belirginleşen bir sorunu imler: Formun korunup içeriğin boşalması. Bu kavram çağdaş sanat bağlamına taşındığında, temsilin çöküşünün yalnızca bir anlamsızlaşma değil, aynı zamanda politik bir müdahale biçimi hâline gelebildiği görülmektedir. Bu doğrultuda çalışma, gösterileni çoğaltmak yerine görünürlüğü askıya alan; izleyiciyi görsel bir açıklama rejimine değil, maddesel bir maruz kalma alanına yerleştiren pratikleri etik sorumluluk ve duyumsal tanıklık kavrayışlarıyla birlikte inceler.

Margolles'in En el aire (2003) adlı yerleştirmesi, cinayet kurbanlarının bedenleriyle temas etmiş suyun buharlaştırılarak galeriyi doldurmasıyla izleyiciyi görsel göstergelerle değil, solunan bir madde aracılığıyla ölümün maddi iziyle karşı karşıya getirir; yapıt görsel kanıt sunmak yerine temsili geri çekerek "bedensel tanıklık mekânı" üretir. Sierra ise 160 cm Line Tattooed on 4 People (2000) ve Workers Who Cannot Be Paid Remain in the Gallery (2000) gibi projelerinde, hukuksal statüleri nedeniyle sömürülmeye açık, görünürlüğü denetlenen ve hak sahibi olma ile yaşam arasında sıkışan bedenleri sanat alanına taşıyarak izleyiciyi edilgin bir bakış konumundan çıkarıp etik karşılaşmanın parçası hâline getirir. Bu işler, Agamben'in "çıplak hayat" ve "istisna hâli" kavramlarıyla ilişkilidir; zira burada sanat, temsil edilen öznenin politik hakları üzerinden değil, haklardan yoksun bırakılışı üzerinden işler.

Makale, çağdaş sanat nesnesinin temsili çoğaltmak yerine bilinçli bir geri çekilme, sessizlik ve eksiltme yoluyla nasıl politikleştiğini tartışır. Böylece sanat, yalnızca neyin gösterildiğini değil, neyin gösterilmediğini de anlamlandıran bir "tanıklık protokolü" kurar; izleyici ise nesnenin anlamına değil, ona temas eden hayatın kırılganlığına maruz bırakılır. Sonuç olarak çalışma, Agamben'in hukukun askıya alındığı anlara dair teorik perspektifinin, Margolles ve Sierra'da olduğu gibi çağdaş sanatın temsil krizine ilişkin pratiklerle kesiştiğini ileri sürmektedir. Bu kesişim, sanatın estetik olandan çok politik ve etik bir sorumluluk alanı olarak yeniden

konumlanmasını sağlar; sanatın sessizliği, geri çekilmesi ve formun boşaltılması, yoksun bırakılmış yaşamlarla kurulan temasın tek imkânlarından biri hâline gelir.

Anahtar Kelimeler: Boş Form, Temsil Krizi, İstisna Hâli.

THE POLİTİCS OF THE UNSEEN: EMPTY FORM AND THE CRİSİS OF REPRESENTATİON İN THE WORKS OF TERESA MARGOLLES AND SANTİAGO SİERRA

ABSTRACT

This article aims to reveal the structural affinities between the aesthetic and the legal by examining the ruptures within regimes of representation in contemporary art through Giorgio Agamben's concept of the "empty form." Agamben's notion—describing conditions in which the law remains formally in force yet suspends its capacity to protect and signify life—marks a crisis not only in the political sphere but also within the mechanisms inherent to artistic representation: the preservation of form while content is emptied out. When translated into contemporary art, this concept demonstrates that the collapse of representation is not merely a loss of meaning but can also function as a political intervention. Accordingly, the study investigates artistic practices that suspend visibility rather than multiply what is shown and situate the viewer within a material field of exposure, engaging ethical responsibility and embodied witnessing.

Margolles's installation En el aire (2003) fills the gallery space with vaporized water that has been in contact with homicide victims, confronting viewers not through visual signs but through the inhalation of death's material trace, thereby generating a "site of bodily testimony." Sierra, in works such as 160 cm Line Tattooed on 4 People (2000) and Workers Who Cannot Be Paid Remain in the Gallery (2000), brings bodies exploitable due to their legal status—monitored in their visibility and caught between the right to life and the right to have rights—into the art space, transforming viewers from passive observers into participants in an ethical encounter. These works resonate with Agamben's concepts of "bare life" and the "state of exception," as art here operates not through the political rights of the represented subject but through the deprivation of those rights.

The article argues that the contemporary artwork becomes political not by amplifying representation, but through intentional withdrawal, silence, and reduction. In doing so, art establishes a "protocol of witnessing" that signifies not only what is shown but what is withheld; the viewer is exposed not to the meaning of the object but to the fragility of the life entangled with it. Ultimately, the study asserts that Agamben's theoretical lens on the suspension of law intersects with contemporary artistic practices—such as those of Margolles and Sierra—to redefine art as a domain of ethical and political responsibility, where silence, retreat, and the emptying of form become a crucial mode of contact with deprived lives.

Keywords: Empty Form, Crisis of Representation, State of Exception.

1.GÖRÜNÜRLÜĞÜN G DAĞITIMI VE TEMSİLİN ÇÖKÜŞÜ

Çağdaş sanat, görünürlüğün kime ait olabileceğini ve temsilin kimi kapsayıp kimi dışarıda bıraktığını belirleyen bir iktidar düzeni içinde işler. Bu düzen, temsilin yalnızca neyi gösterdiğiyle değil; hangi yaşamları koruma, tanıma ve meşru kılma kapasitesine sahip olduğu ile ilişkilidir. Temsilin askıya alındığı eşiklerde ise temel mesele yer değiştirir: sanat artık neyi açıkladığıyla değil, hangi politik olanakları açtığı ve izleyiciyi hangi etik zorunluluklarla karşı karşıya bıraktığıyla anlam kazanır.

İmgeler dolaşımda kalsa, çerçeveler işlemeye ve formlar dolaşıma girmeye devam etse bile, şiddet, ölüm, travma ve hak yoksunluğu gibi deneyim alanlarında temsilin güvenli açıklama dili çöker. Buradaki kriz, basit bir "gösterememe" sorunu değildir; göstermenin etik maliyetinin görünür hâle gelmesiyle ilgilidir. Temsil, bu tür bağlamlarda açıklayıcı olmak yerine, şiddeti yeniden dolaşıma sokma ve normalleştirme riski taşır. Bu nedenle temsilsizlik, edilgen bir eksiklik değil; sorumluluk üreten bir alan olarak okunmalıdır. Temsilin askıya alınmasının politik ve etik sonuçlarını tartışabilmek için, öncelikle temsilin gündelik işleyişinin nasıl bir dışlama ve sessizleştirme mekanizması ürettiğini açığa çıkarmak gerekir.

Çağdaş sanat, biçimin içeriğe üstün geldiği; temsilin hakikati açıklamak yerine onu askıya aldığı bir siyasal eşik üretir. Temsil teknik olarak hâlâ çalışmaktadır: imgeler vardır, çerçeve işlemektedir, formlar dolaşımdadır. Ancak bu görünürlük yaşamı korumaz; tersine, kimi bedenleri görünmezleştirerek sessizliğe mahkûm eder. İçerik geri çekildikçe geriye kalan biçim, düzenleyen, sınırlayan ve ihraç eden bir iktidar mekanizmasına dönüşür.

Şiddetin nasıl estetikleştirildiğini göstermekten çok, estetikleştirmenin bizzat nasıl bir şiddet ürettiğini görünür kılar. İzleyici, karşısına çıkan imgenin temsil ettiği dünyaya değil; temsile yüklenen gücün dışlama ve yok sayma etkisine maruz kalır. Bu kırılma hattı, Giorgio Agamben'in "boş form" kavramı aracılığıyla okunabilir. Agamben, hukukun yürürlükte kalmasına rağmen yaşamı koruma işlevini yitirdiği durumlarda geriye yalnızca bir çerçevenin hüküm sürdüğünü belirtir; çerçeve içerikten koptuğunda ise bir iktidar aracına dönüşür.

Sanat alanında da benzer bir yapı ortaya çıkar: temsil biçimsel olarak varlığını sürdürür, ancak temsilin etik ve politik zemini çözülür. Gösterme eylemi anlam üretmekten çok, anlamın yokluğunu örgütleyen bir düzeneğe dönüşür. Bu nedenle temsilsizlik burada edilgen bir vazgeçiş değil; ne zaman susulması gerektiğine dair etik bir karar olarak belirir. Sanatçı, anlamı kuran bir figür olmaktan ziyade, anlamın şiddetini ifşa eden bir eşiğe dönüşür; yapıt bir görüntü üretmek yerine, görüntünün çöktüğü mekânı kurar. İzleyici de bu bağlamda bakan bir özne olmaktan çıkar; maruz kalan, tereddüt eden ve sorumluluğa çekilen bir bedene dönüşür. Temsilin askıya alındığı koşullarda sanatın hangi politik olanakları açtığını ve izleyiciyi hangi etik zorunluluklarla karşı karşıya bıraktığını, Teresa Margolles ve Santiago Sierra'nın üretimleri üzerinden tartışmaktadır. Margolles'in ölümü temsil dışına çekerek solunur bir temas alanına yerleştiren yaklaşımı ile Sierra'nın haklardan mahrum bırakılmış bedenleri görünürlüğün merkezine taşıyan stratejisi, temsile değil; temsilsizliğin soğuk, keskin ve maddi izine dayanan ortak bir hattı görünür kılar. Bu hat, temsilin geri çekildiği yerde sanatın açıklama üretmekten çok, izleyiciyi etik bir sınırla karşı karşıya bırakan bir düzenleme olarak işlediğini gösterir.

2. BOŞ FORM, İSTİSNA HÂLİ VE BEDEN

Agamben'in "boş form" kavramı, hukukun yürürlükte kalmasına rağmen koruyucu, anlamlandırıcı ve adalet üretici işlevinin askıya alındığı eşikleri tarif eder: biçim sürer, içerik boşalır. Bu durumda yasa "orada"dır; ancak yaşamla kurduğu bağ çözülmüştür. Agamben'in vurguladığı bu kopuş, hukukun yalnızca normatif bir çerçeve olarak işlemeye devam ettiği; fakat yaşamı koruma, tanıma ve sorumluluk üretme kapasitesini yitirdiği bir eşik durumuna işaret eder. Bu nedenle "boş form", bir yokluk ya da geçici bir aksama değil; işlevsizliğin kurumsallaştığı bir iktidar biçimi olarak düşünülmelidir. Yapısal çözülme, hukukun egemenlik ile kurduğu ilişki üzerinden okunduğunda daha da belirginleşir. Kaya'nın işaret ettiği üzere, istisna hâli egemen merkezli biçimde kurulduğunda hukuki form içerikten koparak koruyucu işlevini yitirir:

"İstisna hâli hukuki bir 'bir'lik formu olarak devlet yerine egemen üzerinden okunduğunda hukukiliğini yitirmek durumunda kalabilmektedir. Bu durumda istisna, hukuki bir düzenleme olmaktan çıkarak keyfî bir karar alanına dönüşür" (Kaya, 2024, s. 288). Bu tespit, Agamben'in boş form kavramıyla örtüşen biçimde, hukukun işlemeye devam ederken etik ve politik sorumluluk üretme kapasitesini nasıl kaybettiğini açıklar. Bu noktada "çıplak hayat" figürü, boş formun beden üzerindeki somut etkisini görünür kılar. Aksoy'un ayrıntılı çözümlemesinde vurguladığı üzere, egemenlik tam da bu istisna mantığı üzerinden işler:

"Egemenliğin muhataplarını çıplak hayat (hukuki kimliklerden arındırılmış olmak) hâline nasıl getirdiğini anlamak için bakmamız gereken kavram istisnadır. Normal hukuki uygulamaların askıya alındığı olağanüstü hâllerde ortaya çıkan hukuki istisnalar, Agamben için egemenliğin işleyişinin asli unsurudur" (Aksoy, 2016, s. 18). Boş form, yalnızca hukuki bir teknik değil; bedenin hukuki ve etik korumadan çıkarıldığı bir iktidar düzenlemesi olarak belirir.

Yapısal olan bu durum, Foucault'nun disiplinci iktidar çözümlemeleriyle birlikte okunduğunda daha da somutlaşır. Dutlu ve Arı'nın belirttiği üzere, modern iktidar bedeni yalnızca baskılayan bir güç olarak değil; onu üretken, yararlı ve yönetilebilir kılan bir düzenleme mantığı üzerinden işler. Bu süreçte beden, iktidar ilişkilerinin hem nesnesi hem de taşıyıcısı hâline gelir. Nitekim Foucault'ya göre, "bedenin bulunması açık ve yararlı hâli, onu tabi kılınabilir hâle dönüştürür. 'Tabi kılınabilen, kullanılabilen ve geliştirilebilen bir beden itaatkâr bir bedendir'" (Foucault, akt. Dutlu & Arı, 2020, s. 163). Disiplin, bu anlamda bastırıcı bir istisna değil; sürekli işleyen bir normalleştirme tekniği olarak çalışır.

Sanatsal temsilde de benzer bir yapısal işleyiş gözlemlenir: çerçeveler sürer, sergileme rejimleri işler; ancak şiddet, ölüm, travma ve hak yoksunluğu gibi deneyim alanlarında temsilin güvenli açıklama dili çöker. Burada amaç, hukuk ile sanat arasında bire bir bir özdeşlik kurmak değil; çerçevenin sürmesi ile işlevin boşalması arasındaki yapısal yakınlığı açığa çıkarmaktır. Temsil biçimsel olarak varlığını korur; ancak etik ve politik zemini çözülür. Gösterme eylemi, anlam üretmekten çok, anlamın yokluğunu organize eden bir düzeneğe dönüşür. Bir anlamda "boş form", sanatta edilgen bir eksiklik ya da temsil yetersizliği olarak değil; temsili güvence altına alan mekanizmaların askıya alındığı bir eşik olarak değerlendirilmelidir. Hukukun işlevsizleştiği yerde beden nasıl korunmasız kalıyorsa, temsilin çöktüğü yerde de sanat açıklama üretmez; izleyiciyi maruziyet, tereddüt ve sorumluluk alanına yerleştirir. Boş form, bu anlamda estetik bir yoksunluk değil; etik tanıklığın mümkün hâle geldiği sınır koşuludur.

Boş formun estetik alana taşınması, yalnızca temsili askıya alan biçimsel bir müdahale değildir; izleyiciyle kurulan görsel, etik ve politik ilişkinin yeniden düzenlenmesidir. Klasik temsil paradigmalarında izleyici çoğunlukla mesafeli, anlam çözen bir "bakan özne" olarak konumlanırken; temsilsizliğe yönelen çağdaş sanat bu konforlu mesafeyi ihlal eder. İzleyici

yalnızca görmez; maruz kalır, tanıklık eder ve kimi zaman farkında olmadan failleşir. Bu bağlamda sanat, bir sunumdan çok etik sonuçlar üreten bir sınanma alanı olarak işler. Bu dönüşümde "istisna hâli" kavramı belirleyici bir zemin sunar. Hukukun yürürlükte olduğu fakat işlevsiz kaldığı bu hâl, sanatta da benzer bir biçimde işler: görüntü vardır, ancak anlam eksiktir; form sürer, içerik geri çekilir. İzleyici yalnızca gösterilene değil; gösterilmeyene ve gösterilmeme kararının kendisine maruz kalır. Tanıklık burada görünür olanı çözmekten çok, görünmeyenin yükünü taşımakla ilişkilidir. Bu nedenle izleyici eylemsizdir; ancak sorumluluk yüklü bir konuma yerleştirilir.

Maruz kalma hâli, yalnızca duygusal etkilenmeyle açıklanamaz. Asıl mesele, izleyicinin görsel konforunun bilinçli biçimde bozulmasıdır. Estetik tanıklık, yönlendirilmeyen ve rahatlatılmayan bir bakış rejimiyle kurulur. İzleyici, temsili çöken bir yapının ortasında kararsız ve savunmasız bir pozisyonda bırakılır. Bu dönüşümle birlikte sanat mekânı da yeniden tanımlanır: sergi alanı olmaktan çıkar, etik bir sınır mekânına dönüşür.

Boş form, izleyiciyi anlam çözen bir özne olmaktan çıkararak, eylemsiz ama sorumluluk taşıyan bir tanık konumuna yerleştirir; böylece temsilin askıya alındığı yerde etik yük, doğrudan izleyici rejimi üzerinden üretilir.

2.3. Suskunluk ve Göstermeme: Etik Bir Tavır Olarak Geri Çekilme

Göstermeme kararı burada suskunlukla özdeş değildir; bilinçli ve yönlü bir etik tavırdır. Şiddet, ölüm, kayıp ya da travma içeren yapıtlar bağlamında temsilden geri çekilmek, yalnızca içeriğin eksiltilmesi anlamına gelmez; temsili mümkün kılan iktidar ilişkilerinin de sorguya açılmasını gerektirir. Bu bağlamda sanatçı, estetik üretici olmaktan çok etiğin sınırında konumlanan bir figür hâline gelir; karar vermez, yön göstermez, yalnızca eşiği açık tutar. "Boş form" bu noktada yalnızca biçimsel bir çözülme olarak değil; izleyici konumunda yaşanan dönüşüm olarak işler. Temsilsizliğin estetiği bir yokluk değil; karar anının ağırlığını izleyicinin bedenine taşıyan bir deneyim biçimidir. Gösterilmeme, bir yoksunluk olmaktan çıkar; tanıklığın yönünü değiştiren bir strateji hâline gelir. Sanat burada bir ifade değil; duraksama, askıya alma ve sınırda bekleyiş olarak kurulur.

Yerleştirmede izleyici, görüntüyü yorumlayan bir özne olmaktan çıkar; temsili ertelenmiş bir eşiğe maruz kalan tanığa dönüşür. Geri çekilme, izleyiciyi rahatlatan bir suskunluk değil; sorumluluğu askıya almayan bir sessizlik üretir. Böylece göstermekten vazgeçme kararı, etik bir kaçınma değil; etik yükü izleyici rejimi üzerinden yeniden dağıtan bir müdahale olarak işler.

Göstermeme, temsili iptal eden edilgen bir eksiklik değil; estetik güvenceyi geri çekerek izleyiciyi etik bir eşikte tutan aktif bir düzenleme biçimidir. Boş form, bu eşikte, anlamı açıklamaktan çok sorumluluğu devreden bir strateji olarak işlev görür.

2.4. Boş Formun Estetik Tezahürleri: Mekân, Jest, Materyal

"Boş form"un sanatta somutlaşması, temsilin içeriğinden arındırılması kadar; bu arınmanın mekân, biçim, materyal ve jest düzeylerinde nasıl örgütlendiğiyle ilgilidir. Kavram, salt düşünsel bir gönderim olmaktan çıkar; eksik, sönük, sessiz ya da parçalı bir estetik stratejiye dönüşür. Bu bağlamda gösterme arzusu geri çekilir; geri çekilmenin kendisi, yapıtın biçimsel dili hâline gelir.

Çağdaş sanat, bu nedenle artık "neyin gösterildiği"nden çok, "neyin gösterilmediği"ni; neyin eksik, silik ya da yarım bırakıldığını sorunlaştırır. Kalıntı, boşluk, duraksama ve görünmezlik, temsil edilemeyen karşısında işlevsel hâle gelir. "Boş form", Agamben'in form-of-law hattına paralel biçimde, çerçevenin varlığını sürdürdüğü ancak içeriğin geçersizleştiği bir eşiği ifade eder: yasa hâlâ işler görünürken yaşamı korumaz; sanat yapıtı da anlam taşıyormuş gibi davranırken anlamın askıya alındığı bir düzeneğe dönüşür.

Sergi mekânlarında düzensizlik, sessizlik, aralık ve boşluk biçimlerinde görünür hâle gelir. Tamamlanmamış bir jest, sesi olmayan bir video ya da temsili sabote eden parçalanmış bir düzen, bu hattın belirgin örnekleridir. Biçimsel düzeyde tekrar, tekdüzelik ve anlamsızlaştırılmış hareketler öne çıkar. Beden doğrudan sunulmaz; yokluğu, izi ya da kaydı, izleyiciyle karşılaşmanın asli ögesi hâline gelir. Böylece temsil, içerik aktaran bir yapı olmaktan çıkar; jest olarak işlemeye başlar. Bu jest, ekleme değil; eksiltme, bozma ya da susma biçiminde belirir.

Temsilin askıya alınması, özgürlük–egemenlik–yasa hattını da yeniden düşünmeyi zorunlu kılar. Sevgi Bakır'ın işaret ettiği üzere, çıplak yaşamın siyasal alanı bütünüyle kapladığı bir düzlemde özgürlük talebinin imkânı başlı başına bir sorunsala dönüşür: "Çıplak yaşamın siyasal alanı tümüyle yuttuğu bir hayatta gerçek anlamıyla özgürlük ancak egemenliğin ve yasanın bittiği yerde mi başlar? Dahası Agamben'in bakış açısıyla hepimizin hayatı siyasetin öznesi olmanın çok uzağındaysa böyle bir yerde özgürlük talebi nasıl oluşacaktır?" (Bakır, 2019, s. 57). Bu tür sorular, sanatta göstermemenin bir kaçış değil, temsilin iktidarını askıya alan etik ve politik bir kurma edimi olarak nasıl işlediğini görünür kılar.

3. TERESA MARGOLLES: KALINTI ESTETİĞİ VE BEDENSEL TANIKLIK: En el aire (Havada)

Teresa Margolles'in En el aire (2003) (Havada) adlı yerleştirmesi, izleyiciyi görsel bir temsil rejimine değil, doğrudan bedensel bir karşılaşmanın içine yerleştirir. Yapıt, kapalı bir sergi salonunda, genellikle nötrleştirilmiş bir ışık altında, sessiz ve neredeyse boş bir mekân olarak düzenlenir; izleyiciyi yönlendiren görsel işaretler, metinler ya da anlatısal ipuçları bulunmaz. Mekâna girildiği anda hissedilen yoğun nem ve havadaki ağırlık, görmeden önce bedeni etkiler. Yerleştirmenin ana malzemesi, şiddet sonucu yaşamını yitirmiş bedenlerin yıkanmasında kullanılan sudur. Bu sıvı sterilize edildikten sonra sis makineleri aracılığıyla buhar hâlinde mekâna yayılır; görünmez olan, solunum yoluyla bedenle temas kurar. Yapıtta nesne, figür ya da imgesel bir kompozisyon yoktur; görsellik neredeyse bütünüyle askıya alınmıştır (Görsel 1).

Görsel 1. Teresa Margolles'in En el aire, (Havada), 2003

Margolles, bu düzenleme ile gösteriden bilinçli biçimde geri çekilir. İzleyici, göz aracılığıyla bilgi toplayan bir özne olarak değil; soluk, deri ve bedensel geçirgenlik üzerinden maruz kalan bir tanık olarak konumlanır. Ölüm temsil edilmez, betimlenmez ya da teşhir edilmez; solunur. Bu nedenle En el aire, görmenin değil, maruz kalmanın estetiğini kurar; temsili açıklama yerini bedensel tanıklığa bırakır. Coulson'ın şu sorusu, bu etik gerilimi keskinleştirir: "Ölümün özünü içimize çekmiş olma düşüncesi bizi dehşete düşürür. O hâlde, aynı suyun otopsi odalarından kanalizasyona akıp yeniden musluk suyuna karışması karşısında neden dehşete kapılmayız?" (Coulson, 2004). Bu soru, yapıtın merkezindeki çelişkiyi açığa çıkarır: ölüm gündelik dolaşımda sıradanlaşırken, sanat mekânında bedene temas ettiğinde etik bir sarsıntı üretir.

Yerleştirme, temsilin geri çekildiği bir deneyim alanı üretir; estetik etki, görsel bir okuma üzerinden değil, bedende iz bırakan bir temas aracılığıyla işler. Yapıt izlenen bir nesne olmaktan çıkar; izleyici bedeninde gerçekleşen bir karşılaşmaya dönüşür. Bu eşik, Agamben'in "boş form" kavramı aracılığıyla estetik ve etik düzlemde okunabilir. Hukukun biçimsel olarak yürürlükte kaldığı, ancak adalet üretme kapasitesini yitirdiği durumlarda içerikten kopan form nasıl bir iktidar işlevi üstleniyorsa, Margolles'in yapıtında da sergi protokolü, teknik süreçler ve mekânsal düzen eksiksiz biçimde işler; ancak anlam, anlatı ve temsil geri çekilir. Agamben'in bu durumu tanımladığı ifade burada belirleyicidir: "Böylelikle sadece yasa ile istisnanın iç içe geçtiği bir durumdan fazlasının mümkün kılındığını izah eden Agamben, yasanın tam da istisna tarafından geçerliliğinin askıya alınmasıyla yürürlükte kaldığını gösteriyordu" (Memişoğlu, 2023, s. 30).

Margolles'in yerleştirmesinde de benzer bir yapı işler: sterilizasyon, taşıma ve sergileme prosedürleri teknik olarak kusursuzdur; ancak ölümün anlamı, şiddetin sorumluluğu ve yasın tanınması temsil düzeyinde askıya alınır. Geride kalan, orada olan fakat işlevini yitirmiş bir çerçevedir. Bu noktada yapıt, Agamben'in "çıplak hayat" kavramıyla doğrudan kesişir: hukuki ve sembolik çerçevelerden soyutlanmış, öldürülebilir ancak yas tutulamaz bir varoluş hâli. Özpolat'ın vurguladığı üzere, "ölüm ve yaşam arasındaki biyopolitik düzlemde egemen, her daim seçimini ölümden yana yapar ve bu nedenle özneler, ölümün siyasallaştığı düzlemde ölümü istenenler olarak hem özne hem nesne hâline gelirler" (Özpolat, 2015, s. 139–140).

En el aire, bu düzlemde anlatı kurmayan; izleyicinin bedensel maruziyeti üzerinden etik bir tanıklık alanı açan bir düzenek olarak işler. İzleyici, neye maruz kaldığını tam olarak bilmeden yapıtın parçası hâline gelir. Bu durum bilinçli bir katılımdan çok, bedenin geçirgenliği ile ilgilidir. Dolayısıyla burada söz konusu olan iradi bir eylem değil; istemsiz bir ortaklıktır. Yapıt izleyiciye bilgi sunmaz, açıklama üretmez; onu temsilin güvenli mesafesinden çıkararak etik bir boşluğun içine yerleştirir. Sanat mekânı, sergi alanı olmaktan çıkar; etik bir sınır mekânına dönüşür.

1960'lardan itibaren dönüşen izleyici katılımı tartışmaları bağlamında En el aire, kritik bir kırılma noktası oluşturur. Happenings gibi deneyim odaklı pratiklerde izleyicinin performansa girmesi yapıtın tamamlanmasında belirleyici iken (Kılıçoğlu & Kahraman, 2022, s. 747), Margolles'te katılım bir eylem değildir; bedenin istemsiz maruziyeti üzerinden işler. Böylece görsel değil, bedensel bir tanıklık rejimi kurulur.

4. SANTİAGO SİERRA: EYLEMSİZLİK, TEŞHİR VE İSTİSNANIN ESTETİK ÇERÇEVESİ

4.1. Boş Form ve Bekleyiş: Santiago Sierra: Laborers who cannot be paid, remunerated to remain in the interior of carton boxes, (Ücret ödenemeyen işçiler: Karton kutuların içinde kalmaları için ücretlendirilenler)

Santiago Sierra'nın Laborers who cannot be paid, remunerated to remain in the interior of carton boxes (2000) adlı çalışması, çağdaş sanatta emeğin görünürlüğüne ilişkin etik bir tartışma açmaktan ziyade, hukukun askıya aldığı yaşam biçimlerinin sanat kurumu tarafından nasıl sorunsuzca devralındığını ifşa eden bir düzenleme olarak iş görür. Yasal statüleri nedeniyle ücretli emek ilişkisine dâhil edilmeleri engellenmiş göçmen işçilerin galeri mekânında tutulması, burada bir temsil meselesi değil; çıplak bırakılmış yaşamın estetik biçimde idare edilmesi meselesidir (Görsel 2).

Görsel 2. Santiago Sierra, Ücret ödenemeyen işçiler: Karton kutuların içinde kalmaları için ücretlendirilenler, 2000.

Berlin bağlamında katılımcılar açık biçimde "ücretlendirilemeyen işçiler" olarak tanımlanır. Hukuki statüleri nedeniyle çalışma hakkından yoksun bırakılmış bu bedenler, kamusal alanda emek öznesi olarak tanınmazken, sanatın kurumsal çerçevesi içinde sessizce yeniden konumlandırılır. Bu hukuki dışlanma, galeri mekânında herhangi bir kopuş yaratmaz. Aksine, hukuk tarafından askıya alınan beden, sergi alanında istikrarlı biçimde muhafaza edilir. Galeri düzeni, sergileme protokolleri ve izleme rejimi eksiksiz biçimde işlemeyi sürdürür; ancak bu işleyiş artık emeği, hakkı ya da tanınmayı üretmez. Yapı çalışır; içerik yoktur. Bu durum, Giorgio Agamben'in "çıplak hayat" ve "boş form" kavramlarının soyut bir örneklemesi değil, doğrudan maddi bir uygulamasıdır. Agamben'in tarif ettiği üzere yasa kimi anlarda yaşamı korumaktan vazgeçer; ancak bu vazgeçiş hukukun ortadan kalkması anlamına gelmez. Yasa geri çekilmez, yalnızca içeriğini boşaltarak yürürlükte kalır. Sierra'nın yerleştirmesinde galeri tam olarak bu boşluğu üstlenir: hukuki olarak korunmayan bedenler estetik olarak tutulur; siyasal olarak tanınmayan yaşamlar sergi süresi boyunca mekânsal olarak muhafaza edilir. Sanat burada hukukun karşısında değil, onunla aynı doğrultuda çalışır.

Karton kutular bir barınak değildir; askıya alınmış bir varoluşun asgari muhafaza biçimleridir. Bedenler ne özneleşir ne de temsil edilir; konuşmaz, talep etmez, karşılık vermez. Yalnızca bekler. Bu bekleyiş, emeğin geçici olarak durdurulması değil; emeğin politik özne olma kapasitesinin sistematik biçimde iptal edilmesidir. Bekleyen beden, artık bir işçi değil; yönetilebilir, ölçülebilir ve sessiz bir varlık olarak tutulur.

İzleyici bu düzene dışarıdan bakmaz. Müdahale edemeyen, ancak bakışıyla düzeni tamamlayan bir tanık konumuna yerleştirilir. Görür, bilir ve geçer. Böylece çalışma, etik bir sarsıntı üretmekten çok, sanatın hukuki askıya alma rejimleriyle ne denli uyumlu çalışabildiğini açığa çıkarır. Laborers who cannot be paid…, bu anlamda emeği anlatan bir yapıt değil; temsilin, hukukun ve sanat kurumunun eşzamanlı olarak nasıl boş bir biçime dönüştüğünü gösteren sert bir teşhis niteliği taşır.

Yerleştirmenin merkezinde yer alan bekleyiş, eylemsizlikten çok zamansal bir askıya alma olarak işler. İşçiler performe etmez, konuşmaz, üretmez; yalnızca bekler. Bu bekleyiş, izleyiciyi anlatısal bir açıklamaya değil, boşlukla kurulan doğrudan bir karşılaşmaya zorlar. Mekân bu bağlamda anlamın ertelendiği bir eşik hâline gelir. Mulla'nın belirttiği gibi, "bellek ve mekânsal boşluk birbirine benzer… Mekân zihnimizde de bir boşlukla başlar" (Mulla, 2021, s. 312). Sierra'nın yerleştirmesinde izleyici, içeriği bilinen bir anlatıya değil, askıya alınmış bir zamana dâhil olur.

4.2. Bedene Yazılan Şiddet Ekonomisi: 250 cm Line Tattooed on 6 Paid People, 1999, (250 cm Çizgi Dövmesi Yapılmış 6 Ücretli Kişi, Espacio Aglutinador, Havana, Küba)

Santiago Sierra'nın 250 cm Line Tattooed on 6 Paid People (250 cm Çizgi Dövmesi Yapılmış 6 Ücretli Kişi, 1999) adlı çalışması, işsiz altı bireyin bedenlerinin ücret karşılığında ölçülebilir, denetlenebilir ve kalıcı bir müdahaleye açılması yoluyla, emeğin ve bedenin piyasa koşulları altında nasıl araçsallaştırıldığını doğrudan ifşa eder. Beden burada temsil edilen bir figür ya da estetik bir imge olarak değil; ekonomik ve hukuki düzenin dışında bırakılmış, ancak tam da bu dışlanma sayesinde metalaştırılabilir hâle gelmiş bir taşıyıcı yüzey olarak konumlanır. Biçimsel olarak yalın ve neredeyse anlamsız görünen çizgi, bedeni özneleşmiş bir alan olmaktan çıkararak, doğrudan işlem gören bir yüzeye indirger (Görsel 3).

İşin sertliği, bu yüzeyin değerinin nicel bir ölçüye indirgenmesinde açığa çıkar. Çizgi herhangi bir sembolik anlam üretmez; bedensel bir anlatı kurmaz, direniş ya da ifade alanı açmaz. Bu

kasıtlı anlamsızlık, şiddetin örtülmesini değil, çıplaklaştırılmasını sağlar. Bedenin karşılığı piyasa mantığı içinde belirlenir ve bu belirleme, bedenin bütünlüklü bir özne olarak değil; işlev, ölçü ve değer üzerinden okunabilir bir nesne olarak ele alındığını gösterir. Böylece beden, temsilin ve anlatının dışına itilerek, doğrudan ekonomik dolaşımın maddi yüzeyi hâline gelir.

Görsel 3. Santiago Sierra, 250 cm Line Tattooed on 6 Paid People (250 cm Çizgi Dövmesi Yapılmış 6 Ücretli Kişi), 1999, grup görünümü. Espacio Aglutinador, Havana, Küba.

Bu iz, iktidarın mikrofiziksel işleyişine dair maddi bir kayıt olarak çalışır. Bedenin ölçülebilirliği, denetlenebilirliği ve tahakküm altına alınmışlığı, dövme aracılığıyla kalıcı biçimde yüzeye yazılır. Sierra bu düzeni estetize etmez; tersine, şiddetin izini doğrudan bedensel düzlemde görünür kılar. Beden, temsilden ve direnişten arındırılarak işlev, ölçü ve piyasa değerine indirgenir. Tam da bu eşikte Giorgio Agamben'in homo sacer figürü belirginleşir. Aktarım biçimi korunarak ifade etmek gerekirse:

"Düzenin iki uç noktasında bulunan egemenle homo sacer kişi aynı yapıdadır; zira ikisi de istisna figürüdür. Egemen, karar aldığı kişi iken, homo sacer ise bu tanımı egemen tarafından kesilen kişidir" (Agamben, 2013, akt. Yağbasan, 2017, s. 14). Bu figür, hukuken öldürülebilir fakat kurban edilemez olanın sınır rejimini açar.

Beden, görünür oldukça silinir; temsile dâhil edildikçe araçsallaştırılır. Görünürlük tanınma üretmez; aksine, öznelliğin askıya alınmasına hizmet eder. Sierra'nın işi, bedenin görünürlüğünü bir hak ya da tanıma alanı olarak değil, iktidarın işleyişini yoğunlaştıran bir yüzey olarak kurar. Böylece görünürlük, etik bir kazanım olmaktan çıkar; tahakkümün maddi koşulu hâline gelir. Bu noktada beden, yalnızca zarar gören bir nesne değil; iktidarın sürekliliğini mümkün kılan bir kayıt alanına dönüşür.

Sierra'nın pratiğini "etik açıdan sorunlu" ya da "şok edici" olarak sınıflandıran yüzeysel okumalar, bu bağlamda belirgin biçimde yetersizleşir. Eleştirel realizm perspektifinden bakıldığında Sierra'nın işleri sömürüyü temsil eden imgeler üretmez; sömürünün zaten var olduğu maddi, hukuki ve kurumsal koşulları yeniden düzenler. Ücret, beden, zaman ve itaat ilişkileri sembolik bir mesafe aracılığıyla yumuşatılmaz; tersine, oldukları hâliyle sergilenir. Bu

düzenlemenin faili yalnızca sanatçı değildir; izleyici ve sanat kurumu, bu yapının asli bileşenleri olarak açıkça işaret edilir.

İzleyici burada ahlaki bir konfor alanına yerleştirilmez. "Seyir" konumu, yapısal şiddetin dolaşımına eklemlenen etkin bir pozisyona dönüşür. Bu nedenle izleyici, mağdurla özdeşleşmeye değil; sömürü mekanizmasının işleyişinde kendi konumunu fark etmeye zorlanır. Bu failleşme, Özgen'in izleyici deneyimine ilişkin tespitiyle ilişkilendirilebilir. Özgen'in belirttiği gibi, "video sanatında sanatçı, izleyiciyi yani deneyimleyiciyi sanat sürecinin içine başat bir aktör olarak davet eder… Video sanatının anlamı, deneyimleyicinin fail konumu ile tamamlanır" (Özgen, 2019, s. 52). Sierra'nın işleri video formunda olmasa da izleyiciyi güvenli ve mesafeli bir bakış pozisyonundan çekerek etik sonuçları olan bir karşılaşmanın içine yerleştirme mantığı, bu düşünsel hatla örtüşür.

Bu noktada metnin temel savı yoğunlaşır: Sorun, Sierra'nın tekil olarak sömürü üretmesi değil; sömürünün zaten toplumsal ve kurumsal düzeyde normalleştirilmiş olmasıdır (Sánchez Bataller, 2022). Bu ifade provokatif bir slogan değil; temsilden çok işleyişi açığa çıkaran analitik bir teşhistir. Sierra'nın işleri, sömürüyü istisnai, sapkın ya da bireysel bir ahlaki arıza olarak ele alan liberal etik söylemleri boşa düşürür; çünkü bu söylemler eleştirdikleri düzenin normatif zeminini sorgulamak yerine, onu istisnalar üzerinden yeniden üretir. Oysa Sierra'nın pratiği, sömürünün sistematik, süreklilik arz eden ve kurumsal olarak meşrulaştırılmış doğasını görünür kılar.

Bu nedenle Sierra'nın yaklaşımı, etik bir çıkış, çözüm önerisi ya da rahatlatıcı bir mesafe sunmaz. İzleyicinin ve sanat kurumunun masumiyet iddiasını askıya alır; sorumluluğu tekil bir faile indirgemek yerine yapısal bir düzlemde dağıtır. Sierra'nın yaptığı şey, sömürünün inkâr edilemeyecek çıplaklığını, hiçbir arabulucu söylem üretmeden, doğrudan, ölçülebilir ve geri döndürülemez biçimde görünür kılmaktır.

SONUÇ

Çağdaş sanatta temsilin kimi radikal pratiklerde içerik aktaran bir anlatı aracı olmaktan uzaklaşıp askıya alınmış ve işlevini yitirmiş bir yapıya dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Giorgio Agamben'in "çıplak hayat", "istisna hâli" ve "boş form" kavramları, söz konusu dönüşümün yalnızca siyasal alanla sınırlı kalmadığını; estetik rejimlerin işleyişinde de belirleyici hâle geldiğini göstermektedir. Temsil biçimsel olarak varlığını sürdürse de, yaşamı tanıma ve koruma kapasitesini yitirdiği eşiklerde sanat, açıklama üretmek yerine etik sorumluluk yaratan bir karşılaşma alanı kurmaktadır.

Teresa Margolles ve Santiago Sierra'nın üretimleri, bu yapısal kırılmayı farklı yönlerden görünür kılar. Margolles'te temsil, görsel açıklamanın geri çekilmesiyle birlikte ölümü bedensel temas düzeyine indirger; izleyici, anlam çözen bir özne olmaktan çıkarak duyusal bir tanıklık konumuna yerleştirilir. Sierra'da ise haklardan yoksun bırakılmış bedenler, sanat kurumunun düzenli ve kesintisiz işleyişi içinde sessizce teşhir edilir; görünürlük, tanınma üretmek yerine istisna rejiminin sürekliliğini açığa çıkaran bir araca dönüşür. Her iki yaklaşımda da yapıt, temsili ikame eden bir anlatı kurmaz; temsili askıya alarak izleyiciyi etik bir eşikle yüz yüze bırakır.

Bu çerçevede "boş form", anlamın yokluğu ya da estetik bir yoksunluk olarak değil, etik yükün izleyici konumuna devredildiği yapısal bir durum olarak belirir. Temsilin geri çekilmesi, sanatı anlatı üretme pratiğinden uzaklaştırır; izleyiciyi güvenli mesafesi ortadan kaldırılmış,

sorumluluk taşıyan bir tanıklık rejimi içine yerleştirir. Görünmeyen, gizlenmiş bir içerik değil; politik olanın estetize edilmeden temas edilebilir hâle geldiği bir düzlemdir.

Sonuç olarak makale, çağdaş sanatta temsilsizliğin edilgen bir eksiklik değil; sessizlik, geri çekilme ve eksiltme üzerinden işleyen bilinçli bir etik ve politik strateji olduğunu ileri sürmektedir. Margolles ve Sierra örnekleri, sanatın anlamını neyi gösterdiğinden çok, neyi göstermemeyi tercih ettiği ve izleyiciyi hangi sorumluluk alanına yerleştirdiği üzerinden kurduğunu ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Aksoy, M. U. (2016). Kutsal insan: Giorgio Agamben'in egemenlik anlatısında kurbansal durum. FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), (22), 16–40.

Bakır, S. (2019). Giorgio Agamben'in politik felsefesi bağlamında "istisna hali" ve "egemenlik" üzerine inceleme (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (YÖK Ulusal Tez Merkezi kaydı)

Coulson, A. (2004, September 10). Teresa Margolles. Frieze.

Dutlu, D., & Arı, M. (2020). Foucault ve Agamben düzleminde biyo-politika. Fiscaoeconomia, 4(1), 159–174. https://doi.org/10.25295/fsecon.2020.01.008

Kaya, S. B. (2024). Kuramsal boyutuyla "istisna hali" üzerine bir değerlendirme. KHM: Kamu Hukuku Metinleri, 4(1), 287–306. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3665440

Kılıçoğlu, B., & Kahraman, M. E. (2022). Sanat ve izleyici deneyimi üzerine bir araştırma: "Makine Hatıraları: Uzay" sergisi örneği. İdil Sanat ve Dil Dergisi, 11(93), 745–759. https://doi.org/10.7816/idil-11-93-09

Memişoğlu, E. E. (2023). Giorgio Agamben ve kutsallığın ekonomi politiği. FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), (35), 25–48. https://doi.org/10.53844/flsf.1237684

Mulla, G. (2021). Mekânı yutan boşluk. Sanat ve Tasarım Dergisi (STD), 2021(2), 313–327.

Özgen, K. (2019). Video sanatının düşünce sinemasına etkisi. SineFilozofi Dergisi, 4(7), 47–60. https://doi.org/10.31122/sinefilozofi.552780

Özpolat, G. (2015). Türkiye'de biyopolitikanın ölü doğuşu: Türkçe akademik yazın alanında biyopolitika kavramının alımlanma biçimleri. Modus Operandi, (2), 131–158.

Sánchez Bataller, D. (2022, February 28). We are the exploiters: Santiago Sierra's critical realism.Issue 38.

https://nonsite.org/we-are-the-exploiters-santiago-sierras-critical-realism/

Yağbasan, E. B. (2017). İstisnalar kaideyi bozar mı? Agamben ve çıplak hayat. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-Dergi, 1(1), 9–16.

GÖRSEL KAYNAKÇA

Görsel 1. Lopez Ochoa, E. (2022, December 17). The tragic irony of “En el Aire”. Science of the Time. https://scienceofthetime.com/2022/12/17/the-tragic-irony-of-en-el-aire/

Görsel 2. Sierra, S. (2000). Laborers who cannot be paid, remunerated to remain in the interior of carton boxes [Photograph]. Courtesy of Galerie Peter Kilchmann, Zurich. http://www.medienkunstnetz.de/works/laborers/

Görsel 3. https://temporadaderelampagos.com/2013/11/01/santiago-sierra-un-artista-tentado-por-el-peligro/

ECONOMIC WELL-BEING ANALYSIS: A THEORETICAL EVALUATION FROM A GENDER PERSPECTIVE

Sinem MUŞLU GERGİN

Yıldız Technical University,

sinem.muslu@std.yildiz.edu.tr - 0009-0001-7771-9844

Prof. Dr. Meral ALTAN UZUNÖZ

Yıldız Technical University,

muzunoz@yildiz.edu.tr - 0000-0002-6626-7045

ABSTRACT

This study examines the concept of economic well-being from a gender perspective and investigates the relationship between women's income levels and their actual well-being experiences. Traditional approaches to welfare primarily measure well-being through income level and purchasing power, thereby excluding many social dimensions. In contrast, modern welfare literature conceptualizes well-being as a multidimensional phenomenon by incorporating factors such as education, health, social participation, security, and equality of opportunity.

By evaluating these two approaches, this study aims to demonstrate that economic well-being cannot be measured solely through quantitative indicators. In particular, due to gender roles, caregiving responsibilities, invisible labor, working conditions, and structural inequalities, women may experience different levels of economic well-being even when they have the same income as men.

This study focuses on conceptually analyzing these non-quantifiable factors and interpreting their effects on well-being. By adopting a holistic approach that incorporates both measurable economic indicators and unmeasurable social dimensions, the study aims to contribute to the literature on well-being by emphasizing the impact of gender roles on women's economic well-being.

Keywords: Economic well-being, gender, women's economic well-being, modern welfare approach

1. INTRODUCTION

The concept of economic well-being has long been a fundamental subject of debate among economists, both in its definition and in the methods used to assess it (Arrow, 1962; Sen, 1999). The question of whether well-being can be accurately measured solely by income level has been intensively examined, particularly since the second half of the twentieth century.

Traditional economists have generally evaluated well-being through quantitatively measurable indicators such as income growth, purchasing power, and consumption capacity. Accordingly, they have assumed that economic growth would directly and positively affect both individual and social well-being (Varian, 2014). While this view was initially widely accepted, subsequent research revealed its limitations, as empirical findings showed that income increases do not necessarily generate equivalent improvements in areas such as life satisfaction, social life, education, and security (Easterlin, 1974; Wilkinson & Pickett, 2009).

These debates on the measurement of well-being have highlighted the need to consider social and structural factors beyond economic indicators (Stiglitz, Sen & Fitoussi, 2009; UNDP, 2023). The impact of elements such as education, health, security, environmental conditions, and equality of opportunity on individuals' quality of life has led to the conceptualization of well-being within a multidimensional framework. In this context, modern welfare literature questions not only how much income individuals earn, but also under what conditions and to what extent this income can be transformed into quality of life.

Studies on gender roles have introduced a critical and distinctive perspective into welfare debates (Elson, 1999; Folbre, 2001). Research demonstrates that women may experience different levels of well-being than men even when they have the same income, due to their positions in the labor market, caregiving responsibilities, and prevailing social norms. Unpaid domestic labor, precarious forms of employment, and time constraints are among the main factors limiting women's economic well-being. Therefore, the necessity of adopting a gender-sensitive approach to analyses of economic well-being has become increasingly evident.

This study aims to examine the concept of economic well-being from both traditional and modern theoretical perspectives and to demonstrate why the relationship between women's income levels and their actual well-being experiences cannot be explained solely through quantitative indicators. The study argues that economic well-being should be evaluated not only in terms of income growth but also in conjunction with social, cultural, and structural conditions. Accordingly, traditional and modern theories in the welfare economics literature are compared, and the contributions of a gender perspective to these theories are emphasized.

2. THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE CONCEPT OF ECONOMIC WELL-BEING

2.1. Traditional Approaches to Well-Being

According to traditional economic approaches, an increase in individuals' purchasing power leads to a corresponding increase in their level of well-being. From this perspective, individuals with higher income gain greater access to goods and services and, as a result, enjoy a better standard of living (Varian, 2014; Mas-Colell, Whinston & Green, 1995). Within this framework, individuals are assumed to make rational decisions and to maximize their utility within market conditions. Income growth enables access to a broader range of goods and services, which is naturally associated with higher well-being. Consequently, well-

being is conceptualized as a phenomenon that can be measured through market outcomes and individual preferences.

However, there are also significant studies demonstrating that income growth does not always keep pace with increases in well-being. One of the most prominent examples of this line of research is the “Easterlin Paradox,” introduced by Richard Easterlin.

In the neoclassical welfare approach, individual utility is regarded as the fundamental component of social welfare. Total welfare is conceived as the aggregate of separate utilities, while income growth and economic expansion are viewed as the primary drivers of positive changes in welfare. Because of its emphasis on measurability and compatibility with formal economic models, this approach remained dominant in financial analysis for an extended period (Nicholson & Snyder, 2011). Nevertheless, it tends to relegate issues such as income inequality and social exclusion to a secondary position.

2.2. Critiques of the Income–Well-Being Relationship

The income-based understanding of well-being, which derives conclusions primarily from quantitative indicators, has been subject to various criticisms over time. A substantial portion of these critiques argue that income growth does not generate the expected positive effects on individuals’ living standards. One of the most influential contributions to this debate is the approach developed by Richard Easterlin, known in the literature as the “Easterlin Paradox” (Easterlin, 1974).

According to Easterlin, while income increases may enhance happiness up to a certain level, the relationship between income growth and satisfaction with social life weakens in the long run (Easterlin, 1974). Accordingly, the paradox demonstrates that income is not the sole measure of well-being and that increases in economic growth do not necessarily lead to proportional increases in social welfare. This indicates that the income–well-being relationship is multidimensional and layered.

Through this paradox, it has become evident that economic growth does not automatically improve social well-being. Income inequality, social expectations, and opportunities for using leisure time are among the factors that limit the anticipated positive impact of income growth on well-being. Therefore, measuring well-being solely by income proves insufficient to reflect individuals’ real-life experiences.

2.3. Modern Welfare Approaches and the Multidimensional Concept of Well-Being

Modern welfare approaches challenge the inadequacy of explanations that define well-being solely in terms of income growth and economic expansion. Instead, they conceptualize well-being within a broader framework that encompasses various social factors beyond quantitative economic indicators (Sen, 1999; Stiglitz, Sen & Fitoussi, 2009). This approach argues that the determinants of individuals’ quality of life are not limited to economic resources alone, but are also shaped by social, institutional, and structural factors. Accordingly, well-being is assessed not only by the level of income an individual possesses, but also by the conditions under which this income is spent and the priorities guiding its use.

Amartya Sen’s capability approach constitutes one of the cornerstones of modern welfare theory. According to this perspective, analysis should focus not only on income but also on the freedoms and opportunities individuals possess to sustain their lives. Sen defines well-being in terms of what individuals can do and be (Sen, 1999). Consequently, economic well-

being depends not only on income levels but also on individuals' capabilities and their access to sufficient resources to utilize these capabilities. In this way, well-being assessment incorporates not only economic indicators but also individuals' ability to achieve and sustain activities they value in their lives.

This multidimensional understanding is also emphasized in the Report on the Measurement of Economic Performance and Social Progress prepared by Stiglitz, Sen, and Fitoussi. The report argues that traditional economic indicators, such as gross domestic product, are insufficient to measure social well-being. Instead, factors such as quality of life, inequalities, security, environmental sustainability, and social relationships should be incorporated into welfare analysis (Stiglitz, Sen & Fitoussi, 2009). Thus, well-being is presented as the combined outcome of multiple factors shaping individuals' everyday life experiences.

In conclusion, modern welfare approaches conceptualize well-being as a form of "life capacity" that extends beyond income growth. They emphasize how individuals use—or are compelled to use—their economic resources and how these resources are distributed within society. As a result, welfare analysis evolves into a holistic framework that aims to explain real living conditions more comprehensively, rather than merely producing outcomes based on the calculation of quantitative indicators.

2.4. The Concept of Well-Being from a Gender Perspective

The gender perspective examines modern welfare approaches more closely by focusing on how individuals' living conditions are shaped by economic resources, social structures, norms, and power relations (Walby, 1990; Elson, 1999). From this perspective, assessing women's economic well-being solely through income levels produces an incomplete and misleading picture. Due to their participation in the labor market, caregiving responsibilities, unpaid domestic labor, and gender roles, women may experience different levels of well-being even when they have the same income as men.

The feminist economics literature emphasizes the importance of unpaid care work and time allocation in evaluating women's economic well-being. Diane Elson argues that women experience "time poverty" because of caregiving activities and domestic responsibilities. This situation affects women's participation in paid employment, leading to lower incomes or difficulties accessing employment opportunities. The problems arising from time poverty directly constrain women's quality of life (Elson, 1999). Therefore, women's economic well-being should be assessed not only by their income but also by the conditions under which this income is obtained and the type of labor involved.

Nancy Folbre argues that the social and economic value of care work is systematically overlooked. According to Folbre, because unpaid care work within the household is not remunerated in the market, it is excluded from welfare measures, leading to the misrepresentation of women's economic contributions (Folbre, 2001). However, care work is a fundamental component of both household well-being and social reproduction and should not be excluded from welfare assessments simply because it is unpaid.

Welfare analyses from a gender perspective also address women's exposure to precarious employment, low wages, and temporary forms of work in the labor market. Sylvia Walby

highlights that patriarchal structures continue to exist within modern labor markets, resulting in women's disproportionate concentration in lower-status and less secure jobs (Walby, 1990). This situation disadvantages women not only in terms of income but also with respect to access to social security, pension rights, and long-term economic security.

From this standpoint, feminist economics advocates for a clear distinction between paid and unpaid labor in welfare analysis and offers a comprehensive approach that does not limit the concept of well-being to market-based activities alone. Household production, care work, time management, and social roles are among the key determinants of women's economic well-being. Thus, economic well-being can be evaluated more broadly and realistically, considering not only income levels but also social roles, structural inequalities, and living conditions.

3. GENDER AND WOMEN'S ECONOMIC WELL-BEING

Gender inequalities constitute one of the most significant structural factors determining women's levels of economic well-being. Women assume most of the unpaid care work, which leads to time poverty. These conditions push women into lower-paid, insecure, and flexible forms of employment compared to men within the labor market. As a result, establishing a direct relationship between women's income levels and their actual quality of life becomes increasingly difficult.

When women's economic well-being is assessed solely based on paid employment and income level, factors such as household production, care work, and the allocation of leisure time to domestic labor become invisible. However, feminist economics literature emphasizes that women's responsibilities in these areas directly affect their levels of well-being (Elson, 1999; Folbre, 2001). When women are required to balance paid work with domestic responsibilities, they experience "time poverty," which constrains their economic well-being. Women's invisible labor thus remains unrecognized in traditional welfare measurements. In contrast, modern welfare approaches—by incorporating more abstract concepts such as social life goals and individuals' ability to achieve them—provide assessments that more closely reflect actual levels of well-being.

Moreover, social norms and gender-based roles restrict women's access to economic opportunities. Even among women and men with the same income levels, significant differences may emerge in terms of perceived security, participation in social life, the ability to use leisure time in line with personal capabilities, and concerns about the future. In this context, although income growth may facilitate certain capabilities and improve living conditions, inequalities arise from differences in how income gains can be utilized. While men may have greater discretion in allocating increased income, women are often compelled to prioritize mandatory household responsibilities. Consequently, income growth is frequently directed toward domestic obligations rather than personal preferences, demonstrating that income increases do not necessarily generate the desired positive effect on women's well-being.

In conclusion, the analysis of women's economic well-being cannot be based solely on quantitative income indicators. When working conditions, care burdens, access to social support mechanisms, and structural inequalities are considered together, it becomes evident that women's experiences of economic well-being are inherently multidimensional.

4. CONCLUSION

This study examines the concept of economic well-being from a gender perspective. It aims to reveal the multidimensional nature of the relationship between women's income levels and their actual well-being experiences. Traditional economic approaches primarily define well-being in terms of income and purchasing power. However, these approaches remain limited, as they fail to adequately account for the social, cultural, and structural factors that shape quality of life.

Modern welfare literature emphasizes that well-being cannot be explained solely by economic growth and increases in income. It argues that health, education, security, social participation, and equality of opportunity are also fundamental components of well-being. Because of that, well-being, as a multidimensional phenomenon, offers a more comprehensive framework for understanding individuals' real living conditions. In particular, Amartya Sen's capability approach and the critiques of welfare measurement developed by Stiglitz, Sen, and Fitoussi demonstrate the necessity of moving beyond income-centered conceptions of well-being.

The gender perspective adds significant depth to these discussions. When women's economic well-being is evaluated solely in terms of income, the resulting conclusions may be incomplete and misleading. Unpaid care work, time poverty, precarious working conditions, and the pressure of gender roles lead women to experience different levels of well-being even when their incomes are equal to those of men. Feminist economics highlights the necessity of incorporating these forms of invisible labor into welfare analysis.

This research demonstrates that economic well-being cannot be measured exclusively by quantitative indicators and that women's well-being must be assessed in conjunction with social and structural factors. The theoretical framework underscores the importance of re-evaluating welfare policies through a gender-sensitive lens. Policies aimed at improving women's economic well-being should be supported not only by income growth, but also by the strengthening of care services, the improvement of working conditions, and the promotion of equality of opportunity within social life.

REFERENCES

1. Sen, A., Development as Freedom, Oxford University Press, Oxford, 1999.
2. Varian, H. R., Intermediate Microeconomics: A Modern Approach, W. W. Norton & Company, New York, 2014.
3. Walby, S., Theorizing Patriarchy, Basil Blackwell, Oxford, 1990.
4. Wilkinson, R. and Pickett, K., The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better, Allen Lane, London, 2009.
5. Easterlin, R. A., Does Economic Growth Improve the Human Lot?, Nations and Households in Economic Growth, 89–125, Academic Press, New York, 1974.
6. Stiglitz, J. E., Sen, A. and Fitoussi, J. P., Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress, OECD, Paris, 2009.
7. UNDP, Human Development Report 2023/2024, United Nations Development Programme, New York, 2023.
8. Elson, D., Labor Markets as Gendered Institutions: Equality, Efficiency and Empowerment, World Development, 27(3), 611–627, 1999.
9. Folbre, N., The Invisible Heart: Economics and Family Values, The New Press, New York, 2001.

JEOPOLİTİK RİSK ŞOKLARI VE TÜRKİYE EKONOMİSİ: DOĞRUSAL OLMAYAN VARX VE EŞİK DEĞERLİ ETKİ-TEPKİ ANALİZİNDEN BULGULAR

Dr. Öğr. Üyesi Semih KARACAN

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

semih.karacan@dpu.edu.tr - 0000-0002-2854-4144

ÖZET

Bu çalışmada jeopolitik risk (GPR) şoklarının Türkiye ekonomisi üzerindeki doğrusal ve doğrusal olmayan etkilerini iki tamamlayıcı yöntem kullanarak incelemektedir. Bu amaçla 2011Q3 – 2025Q3 arası çeyreklik GPR, sanayi üretim endeksi, enflasyon, politika faizi ve BİST100 getiri serileri ve jeopolitik risklerden pandemi etkisini arındırmak amacıyla COVID-19 kuklası kullanılarak ilk aşamada Cholesky ayrıştırmasına dayalı yapısal VAR (SVAR) modeli aracılığıyla Türkiye'ye özgü yapısal doğrusal ve doğrusal olmayan GPR şokları elde edilmektedir. Tahmin edilen yapısal GPR şokları Türkiye'nin yakın tarihindeki önemli jeopolitik gerginliklerle uyuşmaktadır ve yapısal şokların doğrusal olmayan etkilerinin VAR modeline eklenmesi gerektiğini göstermektedir. İkinci aşamada ise bu şok doğrusal olmayan bir VARX modeline dışsal değişken olarak dahil edilmekte ve şok büyüklüğüne bağlı etki-tepki fonksiyonları analiz edilmektedir. Bulgular GPR şoklarının finansal piyasalar ve reel ekonomik faaliyet üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkiler yarattığını göstermektedir. Şok büyüklüğü arttıkça tepki şiddeti hızla artmakta, ancak tepkilerin zaman yolu profili büyük ölçüde değişmeden kalmaktadır. Bu durum, şokların doğrusal olmayan etkilerinin esas olarak güçlendirme kanalı üzerinden işlediğine işaret etmektedir. Son olarak Local Projection (LP) yaklaşımına dayalı olarak tahmin edilen eşik etki-tepki fonksiyonları da farklı şok rejimleri altında GPR şoklarının ekonomik ve finansal değişkenler üzerindeki etkilerinin farklılaşıp farklılaşmadığını incelemektedir. Bulgular büyük GPR şoklarının yayılım mekanizmasını da değiştirdiğini ve daha kalıcı, gecikmeli tepkilere yol açtığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Jeopolitik Risk Endeksi, Türkiye, SVAR, VARX, Eşik Etki-Tepki Fonksiyonu

1. GİRİŞ

Türkiye ekonomisi 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşı ve 2014 yılında Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi, 2015 yılında çözüm sürecinin sonlandırılması, 15 Temmuz 2016'da gerçekleşen darbe teşebbüsü ve ardından gelen operasyonların etkisiyle son 15 yıl içerisinde artan iç ve dış kaynaklı belirsizliklerin yoğunlaştığı bir konjonktürde istikrar, refah ve büyüme hedeflerini gözetmek zorunda kalmıştır. Avrupa, Orta Doğu ve Kafkasya'ya komşu olması ve Karadeniz'de kıyısı bulunması; önemli boğazları kontrol etmesi ve bölgesindeki ekonomik olarak en gelişmiş ve istikrarlı ülke olması Türkiye'yi bölgesel çatışmaların, enerji fiyat ve tedarik şoklarının, göç dalgalarının ve küresel jeopolitik gerilimlerin makroekonomik yansımalarına özellikle açık hale getirmektedir. Türkiye ekonomisi ayrıca net enerji ithalatçısı olması, dış ticaretinin önemli bir kesimini bu bölgelerle veya bu bölgelerde yaşanan gerginliklerden doğrudan etkilenen ekonomilerle gerçekleştirmesi, dış finansman ihtiyacının yüksek olması ve bu bağlamda artan risk priminin (kredi temerrüt takası, CDS) para politikasına etkileri açısından da tehdit altındadır. Bu doğrultuda Türkiye ekonomik ve finansal politikaları jeopolitik riskleri de gözeterek belirlenmektedir (TCMB, 2024a; TCMB, 2024b).

Jeopolitik risk literatürü jeopolitik gerilimlerin yalnızca haber akışı üzerinde olmadığını; dış yatırımlar, istihdam, savunma harcamaları, enflasyon, döviz kuru ve dış ticaret gibi makroekonomik göstergeler, kamu maliyesi, finansal piyasalar ve belirsizlikler yoluyla da ekonomiyi doğrudan ve dolaylı olarak etkilediğini göstermektedir. Alptürk, Sezal ve Gürsoy (2021), GPR'nin Türkiye'nin 5 yıllık CDS primleri üzerindeki etkisini analiz ederek ve jeopolitik risk artışlarının Türkiye'nin CDS'sini artırdığını ortaya koymaktadır. Özşahin, Üçler ve Uysal (2022) de GPR ve yolsuzluğun doğrudan dış yatırımlar üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmada jeopolitik riskin doğrudan dış yatırımlar üzerindeki negatif etkisi yoluyla dış finansman koşulları üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Ünlü (2025) Türkiye'de jeopolitik riskler ve dış yatırımlar arasındaki ilişkiyi inceleyerek, artan jeopolitik risklerin doğrudan dış yatırımlar üzerinde uzun dönemli negatif etkisi olduğunu tespit etmiştir.

Tuna ve Çalışkan Terzioğlu (2023) jeopolitik risklerin makroekonomik göstergeler üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmada, Türkiye'de enflasyon oranı ve reel efektif döviz kurunun orta ve uzun dönemde jeopolitik risklerden etkilendiğini, jeopolitik riskler nedeniyle yabancı yatırımcıların ülkeye yeterince çekilemediğini ve bunun döviz çıkışına neden olduğunu, bu nedenle Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerdeki kırılganlığı artırdığını ifade etmektedir. Efe ve Aydın (2023) da benzer görselde jeopolitik riskler ve makroekonomik göstergeler arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Bulguları jeopolitik risk artışı ile savunma harcamaları arasında doğrudan bir ilişki olmadığını ancak GPR, enflasyon, işsizlik, dış ticaret dengesi ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli ilişkiler olduğu göstermektedir. Çalışmaya göre jeopolitik risklerin savunma harcamaları üzerindeki etkileri enflasyon ve istihdam gibi makroekonomik kanallar yoluyla dolaylı olarak savunma harcamalarını etkilemektedir.

Köstekçi (2024) Türkiye'de jeopolitik riskler ve kamu maliyesi göstergeleri arasındaki ilişkiyi yapısal kırılmaları da göz önünde bulundurarak incelediği çalışmada GPR'den bütçe dengesi, kamu harcamaları, vergi gelirleri, dış borçlanma ve iç borç faiz ödemelerine doğru Granger

nedenselliği olduğunu ortaya koymakta ve jeopolitik risklerin bu yolla ulusal mali yapı üzerinde belirleyici olarak mali sürdürülebilirliği tehdit ettiğini belirtmektedir.

Alparslan (2025) yaptığı kavramsal ve olgusal analizlere dayalı çalışmada küresel ve yerel jeopolitik risklerin Türkiye'nin savunma harcamaları üzerinde iki kanalla etkili olduğunu ve Türkiye'nin savunma harcamalarını artırmasının stratejik bir gereklilik haline geldiğini belirtmektedir. Çalışmada bu ilişki güvenlik (dışa bağımlılığı azaltma ve savunma sanayiini yerlileştirme) ve ekonomi (savunma sanayiinde artan ihracat kapasitesi) kanallarıyla açıklanmaktadır. Öte yandan, Efe ve Aydın (2025) savunma harcamalarının GPR ve siyasal istikrar endeksi (PSI) üzerindeki uzun dönemli etkilerini incelemektedir. Bulguları Türkiye'nin savunma harcamalarının hem GPR hem de PSI'nın nedeni olduğunu göstermektedir. Bu durumun askeri Keynesyen yaklaşım tarafından da desteklendiği belirtilerek, artan savunma harcamalarının ihracatı ve ticaret dengesini olumlu etkilediği, güvenlik algısı oluşturduğunu ve terörizmi azalttığı, böylece savunma harcamalarının GPR ve PSI üzerinde olumlu etkileri olduğu vurgulanmaktadır.

Vurur ve Özdemir (2023) Türkiye'de yükselen jeopolitik risklerin turizm sektörü üzerinde etkili olup olmadığını GPR ve Borsa İstanbul (BİST) Turizm endeksi arasındaki uzun dönemli ilişkiyi inceleyerek değerlendirmektedir. Çalışmaya göre küresel GPR ve Türkiye'ye GPR ile BİST Turizm endeksi arasında uzun dönemli ilişki söz konusudur. Ancak küresel GPR'nin BİST Turizm endeksi üzerindeki etkisi daha yüksektir. Aksoy Erzurumlu ve Akçakanat (2025) GPR'nin BİST Banka endeksi üzerindeki etkilerini incelemektedir. Bulguları GPR'den BİST Banka endeksine doğru tek yönlü Granger nedenselliği olduğunu göstermektedir. Irmak (2025) jeopolitik riskler ve sektörel borsa endeksleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada ilişkinin asimetrik olduğunu ifade ederek, GPR ve sektörel borsa endeksleri üzerinde çift yönlü bir nedensellik olduğunu göstermektedir. Ancak, GPR artışlarından sektörel endekslere doğru nedensellik olsa da GPR azalışlarından sektörel endekslere doğru nedensellik söz konusu değildir.

GPR literatürü Türkiye özelinde incelendiğinde çalışmaların genellikle jeopolitik riskler ile finansal ve ekonomik göstergeler arasındaki uzun dönemli ilişkiye odaklanıldığı, ancak jeopolitik risk şoklarının bu göstergeler üzerindeki etkilerine dair ampirik çalışmaların sınırlı ve dolaylı olduğu görülmektedir. Benzer şekilde küresel GPR literatüründe de sınırlı sayıda çalışma mevcuttur. Leduc ve Liu (2013), Caggiano, Castelnuovo ve Groshenny (2014) ve Basu ve Bundick (2017) belirsizlik şoklarının istihdam dinamiklerini olumsuz ve kalıcı bir şekilde etkilediğini göstermektedir. Öte yandan Caggiano, Castelnuovo ve Groshenny (2014) belirsizlik şoklarının istihdam dinamikleri üzerindeki etkisinin doğrusal olmadığını ve önceki çalışmaların kullandığı doğrusal modelleme yaklaşımlarının jeopolitik risklerin istihdam dinamikleri üzerindeki etkisini gerçekte olandan çok daha küçük tahmin ettiğini vurgulayarak, doğrusal olmayan tahmin yaklaşımlarının önemine değinmekte ve jeopolitik şokların "normal zamanlar" ve "kriz rejimleri" arasında farklı yayılım mekanizmalarına sahip olabileceğini ifade etmektedir. Caldara vd. (2022) Rusya – Ukrayna savaşından kaynaklanan yakın dönemli jeopolitik risk şokunun küresel ekonomiye etkilerini inceledikleri çalışmada küresel GSYİH ve enflasyon dinamiklerinin savaş kaynaklı jeopolitik risk şokundan önemli ölçüde etkilendiğini,

şokun küresel GSYİH'ın 2022 boyunca düşmesine ve düşüşün 2023 boyunca toparlanamamasına yol açtığını, küresel fiyatları aynı dönemin ilk yarısı boyunca hızla artırdığını ve enflasyonun şok etkisiyle 2023 boyunca normal seviyesinden yüksek seyrettiğini göstermektedir. Caldara ve Iacoviello (2022) firmalar düzeyinde GPR endeksi yardımıyla, jeopolitik risklerin bu risklere daha açık olan endüstrilerde daha çok düştüğünü göstermektedir. Asomaning, Hamayoon ve Uche (2024) jeopolitik risk şoklarının Gana'nın döviz stoğu, reel döviz kuru, tüketici fiyatları endeksi (TÜFE) ve kamu borçları üzerindeki en önemli bozucu etkiye yol açtığını ifade etmektedir. Bondarenko vd. (2024) Rusya'nın jeopolitik risk şoklarının makroekonomik göstergelerin dinamiklerini nasıl şekillendirdiğini Rus GPR şoklarının, GSYİH, TÜFE, faiz oranları, hisse senedi fiyatları, ev fiyatları, kredi faizleri, petrol fiyatları ve reel döviz kuru üzerindeki bozucu etkisi üzerinden değerlendirmektedir. Bulguları Rus GPR şoklarının GSYİH, hisse senedi fiyatları, ev fiyatları, reel döviz kuru ve petrol üzerinde kalıcı ve negatif yönlü bozulmalara yol açtığını, kredi faizleri üzerinde önce pozitif sonra kalıcı olarak negatif bozucu etkisi olduğunu, faiz oranları üzerinde kısa vadeli olarak negatif, uzun süreli olarak olaraksa pozitif yönde bozucu etki gösterdiğini, son olarak da TÜFE üzerinde kalıcı bir pozitif yönlü bozucu etkiye sahip olduğunu dolayısıyla Rusya – Ukrayna savaşından kaynaklanan pozitif jeopolitik risk şokunun Rus ekonomik dinamiklerini dönüştürücü etkisi olabileceğini ortaya koymaktadır. Caldara vd. (2025) jeopolitik şokların enflasyon üzerindeki etkilerini tespit ederek, bu etkinin çok katmanlı olduğunu, arzda bozulmalar, uluslararası ticarette düşüş ve varlık fiyatları yoluyla arz yönlü; azalan tüketici güveni, zorlaşan finansal koşullar, genişlemeci mali ve para politikaları üzerinden ise talep yönlü etkilere dayandığını göstermiştir. Brignone, Gambetti ve Ricci (2025) jeopolitik şokların ekonomik etkilerini doğrusal olmayan aktarım mekanizmalarını dikkate alarak incelemektedir. Bulguları büyük pozitif şokların ekonomik göstergeler üzerindeki bozucu etkiyi güçlendirdiğini, ihtiyati tedbirleri tetiklediğini ve böylece tüketim ve varlık fiyatları üzerinde keskin bir düşüş yarattığını göstermektedir. Çalışmada ayrıca, jeopolitik tehdit algısı ve jeopolitik eylem şoklarının etkilerinin farklı olduğu belirtilerek, jeopolitik tehdit algısı şoklarının eylem şoklarına kıyasla dikkate değer ölçüde daha büyük doğrusal olmayan etkileri olduğu, petrol fiyatları ve enflasyon beklentisini artırarak fiyatlar üzerinde yukarı yönlü baskı yarattığı ifade edilmektedir.

Dünya literatüründeki çalışmaların tamamı jeopolitik risk şoklarının makroekonomik ve finansal göstergeler üzerinde bozucu ve genellikle kalıcı etkileri olduğunu ortaya sermektedir. Ancak çalışmaların sayısının kısıtlılığı, çok sayıda çalışmada jeopolitik şokların doğrusal olmayan etkilerinin göz ardı edilmiş olması ve Türkiye üzerine yapılan bilgimiz dahilinde herhangi bir ampirik çalışma olmaması Türkiye ve dünya literatüründe önemli bir eksiğe işaret etmektedir.

Bu çerçevede, bu çalışmanın temel amacı Türkiye'nin jeopolitik risk şoklarının makroekonomik göstergeler üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu doğrusal olmayan ve asimetrik etkileri de göz önünde bulundurarak detaylı olarak incelemektir. Bu amaçla öncelikle yapısal vektör otoregresyon (SVAR) modellemesi yardımıyla GPR şokları tahmin edildikten sonra dışsal etkiler VAR (VARX) analizi yardımıyla bu şokların doğrusal ve doğrusal olmayan olası bozucu etkileri etki-tepki analizi yardımıyla belirlenmektedir. Normal dönemler ve kriz

rejimleri arasında jeopolitik şokların etkilerinin farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için eşik IRF analizi yapılarak etki-tepki fonksiyonlarının yapısında herhangi bir değişiklik gerçekleşip gerçekleşmediği araştırılmaktadır. Ayrıca COVID-19 pandemisinin GPR üzerindeki etkisi pandemi dönemini betimleyen bir kukla değişken yardımıyla kontrol edilmektedir. Bu açıdan çalışmanın literatüre Türkiye'nin jeopolitik risk şoklarının makroekonomik göstergeler üzerindeki doğrusal olmayan bozucu etkilerinin tahmin edilmesi ve güçlü jeopolitik risk şoklarının güçlendirici ve değiştirici etkilerinin tespiti yoluyla katkı sunması beklenmektedir.

Çalışmanın devamında ikinci bölümde veri seti ve yöntem tanıtılacak, üçüncü bölümde ampirik bulgular sunulacak, dördüncü bölümde ise bulgular tartışılarak çalışma sonuçlandırılacaktır.

2. VERİ SETİ VE YÖNTEM

Bu çalışmada jeopolitik risk şoklarının Türkiye ekonomisi üzerindeki doğrusal ve doğrusal olmayan etkileri 2011Q3 – 2025Q3 dönemini kapsayan çeyreklik veriler yardımıyla incelenmektedir. Jeopolitik risk göstergesi olarak Caldara ve Iacoviello (2022) GPR endeksi, reel ekonomik faaliyeti temsilen sanayi üretim endeksi, finansal piyasaları temsilen BIST100 getirileri ve CDS primi, fiyat dinamiklerini temsilen TÜFE, para politikası duruşunu temsilen de ağırlıklı ortalama fonlama maliyeti analize dahil edilmiştir. GPR endeksine dair veriler Caldara ve Iacoviello (2022) tarafından hesaplandığı şekliyle yazarlara ait veri tabanından elde edilmiştir. Diğer göstergelere dair verilere ise T.C. Merkez Bankası veri tabanı üzerinden ulaşılmıştır. Çalışmanın veri setinin zaman aralığı veri ulaşılabilirliği çerçevesinde çizilmiştir.

GPR endeksi ülke özelinde ülkeye ait jeopolitik risk içerebilecek haberlerin, dünyadaki jeopolitik risk içerebilecek haberlere oranı şeklinde hesaplandığından, GPR 100 ile çarpılarak analize dahil edilmiştir. Tüm reel değişkenler logaritmik dönüşüm sonrası çeyreklik büyüme oranları şeklinde tanımlanmış, finansal değişkenler yapılarına göre seviyelerinde veya logaritmaları alınarak dönüştürülmüştür. COVID19 kuklası ise ($DC19$) pandemi dönemi boyunca (2020Q1-2021Q4) 1, diğer dönemlerde 0 değerini alacak şekilde oluşturulmuş ve SVAR modeline dışsal değişken olarak eklenmiştir.

Jeopolitik risk şoklarının ekonomik etkileri üç aşamada analiz edilmektedir: (i) SVAR ile GPR şokları tanımlanarak doğrusal ve kareli GPR şok serilerinin oluşturulması, (ii) doğrusal olmayan VARX modeli ile şok şiddetine bağlı olarak makroekonomik göstergelerin tepkilerinin incelenmesi, (iii) eşik değerli lokal projeksiyon yaklaşımı ile rejime bağlı dinamiklerin incelenmesi. Wold temsili her kovaryans durağan zaman serisinin deterministik bir bileşen ve geçmişteki beklenmeyen şokların sonsuz gecikmeli bir doğrusal kombinasyonu olarak yazılabileceğini ifade eder. Bu nedenle çalışmanın hedefi değişkenler arasındaki uzun dönem denge ilişkilerinin tahmini değil de dışsal GPR şoklarının makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisini incelemek olduğundan değişkenlerin durağanlıklarını veya eş bütünleşik olup olmadıklarını test etmek metodolojik olarak zorunlu değildir.

SVAR modeli denklem (1)'deki gibi tanımlanabilir (Lütkepohl, 2012).

$$y_t = A_1 y_{t-1} + \cdots + A_p y_{t-p} + BD_t + u_t \quad (1)$$

Burada Y_t içsel değişkenler vektörünü, D_t kukla değişken vektörünü, A $k \times k$ büyüklüğünde katsayı matrisini, B $kx1$ büyüklüğünde kukla katsayısı vektörünü, u_t ise sıfır ortalama ve $k \times k$ büyüklüğündeki varyans-kovaryans matrisi Σ ile çoklu normal dağılıma sahip hata terimidir. SVAR'ın model yapısı içsel değişkenlerin yalnızca korelasyonu yansıtması ve bu değişkenler arasındaki nedensellik ilişkileri hakkında herhangi bir yargıda bulunulmaması düşüncesine dayanır. SVAR yoluyla yapısal şoklar Cholesky ayrıştırması kullanılarak $u_t = S\epsilon_t$ olmak üzere elde edilir.

VARX modeli ise Forni (2023) ve Brignone, Gambetti ve Ricci (2025)'i takiben denklem (2)'deki gibidir.

$$A(L)x_t = \mu + \tilde{\beta}(L)g(u_{gt}) + \Gamma_0 u_t \quad (2)$$

Burada $\mu = A(1)v$, $A(L) = I_n - A_1 L - \cdots - A_p L^p = (I_n - \tilde{A}(L))$ olmak üzere p. dereceden polinomlar matrisi, $\tilde{\beta}(L) = A(L)\beta(L)$ ve $\Gamma_0 = A(L)\Gamma(L)$ olarak ifade edilir. Denklem (2)'de yer alan VARX modelinde dışsal değişkenler GPR şokları ve GPR şoklarının doğrusal olmayan fonksiyonlarıdır. Brignone, Gambetti ve Ricci (2025) $g(u_{gt})$'nin gecikmeli terimlerinin denklem (2)'ye girmediğini varsayar. Böylece denklem (2), denklem (3)'teki gibi yeniden yazılabilir.

$$x_t = \mu + \tilde{A}(L)x_t + \tilde{\beta}_0 g(u_{gt}) + \alpha_0 u_{gt} + \Gamma_{-g0} u_{-gt} \quad (3)$$

GPR şokları doğrudan gözlemlenemediğinden VARX modelinin tahmini için denklem (1)'de elde edilen yapısal şok tahminleri denklem (3)'e dışsal değişken olarak eklenir. Böylece VARX modeli tahmin edilebilir.

Jeopolitik risk şoklarının makroekonomik etkilerinin şok şiddetine bağlı olarak farklı rejimler arasında değişip değişmediği Jordà (2005) tarafından geliştirilen LP yaklaşımı ile tahmin edilir. Bu yaklaşımda öncelikle eşik değişini denklem (4) gibi tanımlanır.

$$q_t = |u_{X,t}| \quad (4)$$

Daha sonra rejimler belirlenen eşik değeri c olmak üzere normal rejim $q_t \leq c$ ve kriz rejimi $q_t > c$ olarak betimlenir. Bu çerçevede lokal projeksiyon modeli Ramey ve Zubairy (2018)'i takiben denklem (5)'teki gibidir.

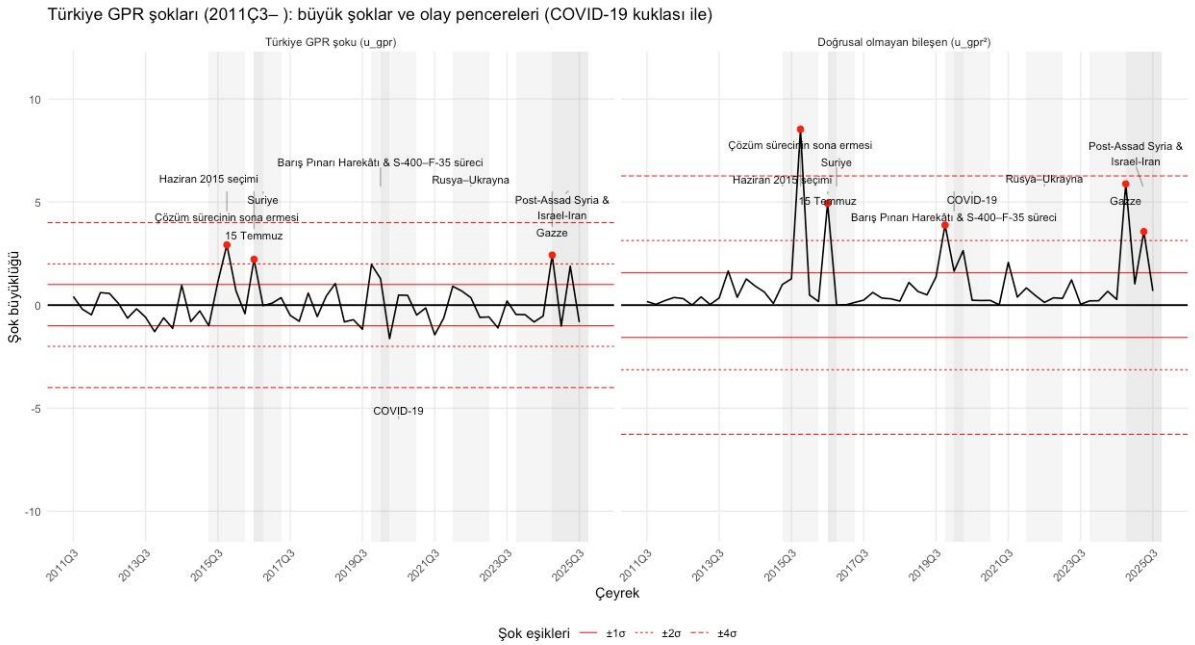
$$\begin{aligned} y_{t+h} &= I_{t-1}\left[\alpha_{A,h} + \xi_{A,h}(L)y_{t-1} + \beta_{A,h}u_{X,t}\right] \\ &+(1 - I_{t-1})\left[\alpha_{B,h} + \xi_{B,h}(L)y_{t-1} + \beta_{B,h}u_{X,t}\right] + \phi_h Z_t + \epsilon_{t+h} \end{aligned} \quad (5)$$

Burada $u_{X,t}$ SVAR yardımıyla elde edilen GPR şoklarını, I ise eşik değeri çerçevesinde tanımladığımız eşik değer kuklasını, Z_t kontrol değişkenlerini ve ϕ_h kontrol değişkeni katsayılarını temsil eder.

Çalışmada tahmin edilen tüm modellerde uygun gecikme uzunluğu Akaike Bilgi Kriterine (AIC) göre seçilmiştir. GPR şoklarının değişkenler üzerindeki etkisinin doğrusal olmadığı varsayımı VARX katsayılarının istatistiksel anlamlılıkları çerçevesinde değerlendirilmiştir. COVID-19 pandemisinin GPR endeksini doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebileceği düşüncesi ile SVAR modeline pandeminin etkisini ölçen bir pandemi kuklası eklenmiştir. IRF kritik değerleri bootstrap yöntemiyle hem %68 hem de %90 güven aralıkları için hesaplanarak raporlanmıştır. %68 güven aralığı IRF literatüründe test gücünü korumak ve IRF değerinin ekonomik anlamlılığını sınamak için sıklıkla kullanılmaktadır.

3. BULGULAR

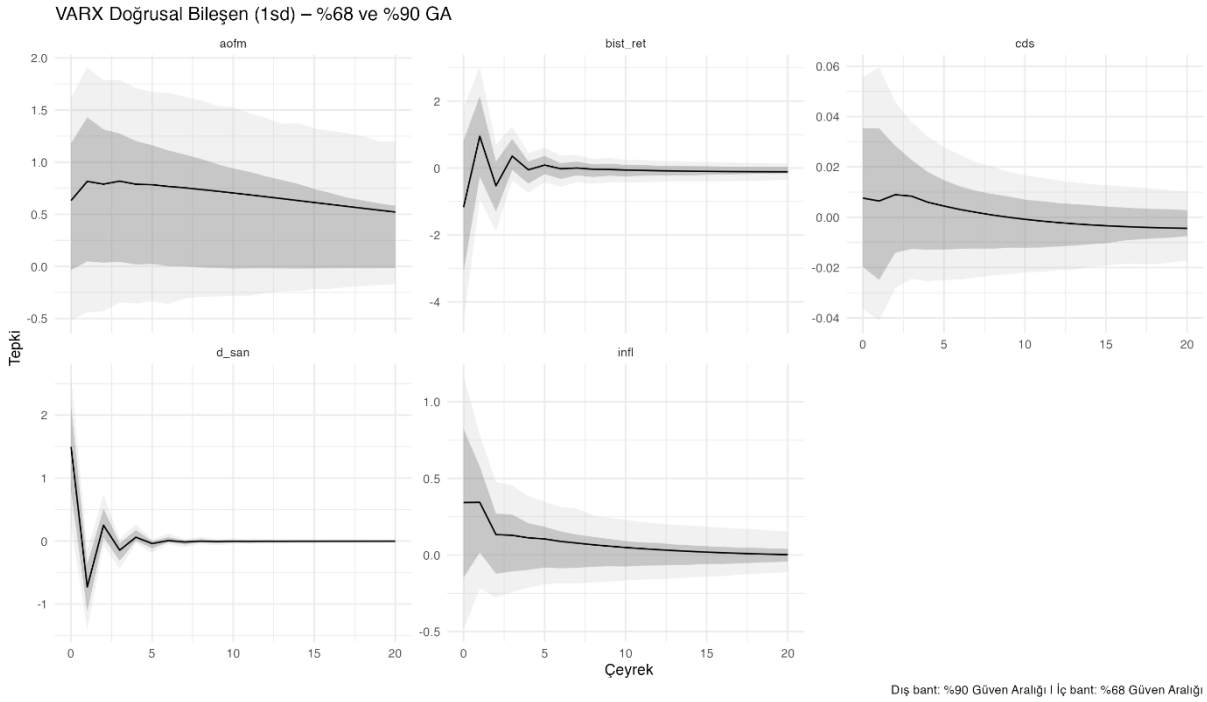
SVAR modellemesi yardımıyla tahmin edilen $u_{GPR,t}$ ve $u_{GPR,t}^2$'ye ait zaman yolu grafikleri görsel (1)'de yer almaktadır. GPR şoklarının gerçekleştiği dönemlerde meydana gelen ve jeopolitik riski artırması beklenen olaylar ve kaç standart sapmalık (σ) şoklar yarattıkları görsel (1) üzerinde gösterilmiştir.

Görsel 1. Türkiye'de GPR şokları

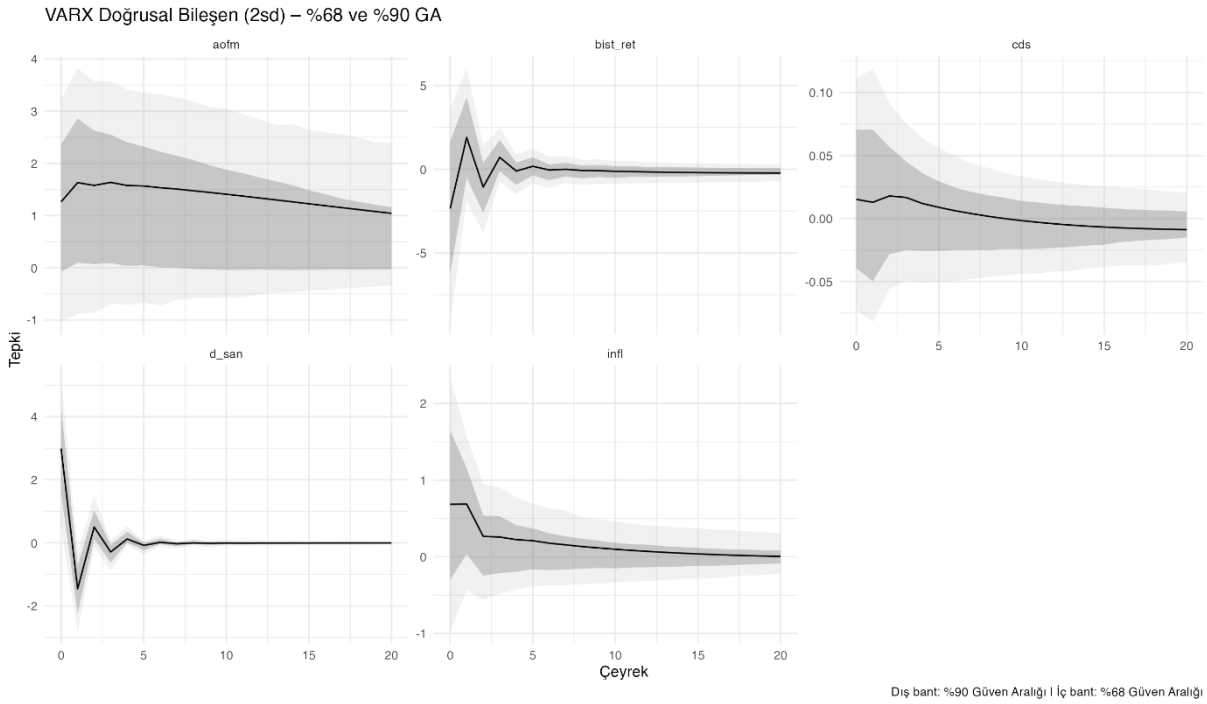
Bulgularımız Türkiye'de GPR şoklarının hem bölgesel hem de küresel olaylar neticesinde meydana geldiğini göstermektedir. Haziran 2015 genel seçimleri sonrası hızla artan terör aktiviteleri, bu nedenle biten Çözüm Süreci, Suriye'de artan karışıklıklar, 15 Temmuz darbe girişimi, Barış Pınarı Harekâtı, Rusya'dan alınan S-400 savunma sistemlerinin yarattığı gerginlik ve Türkiye'nin F-35 programından çıkartılması bölgesel ve Türkiye ile doğrudan

bağlantılıdır ve GPR şoklarına neden olmaktadır. COVID-19, Rusya – Ukrayna savaşı, Gazze olayları, Esad sonrası Suriye'deki belirsizlikler ve Israil – İran arasındaki saldırılar ise Türkiye ile dolaylı olarak bağlantılıdır ve tıpkı küresel GPR endeksinde olduğu gibi Türkiye GPR serisinde de şoklara yol açar. Görsel (1) bu şokların en şiddetlisinin Haziran 2015 seçimleri ve hemen ardından gelen terör eylemleri neticesinde Çözüm Süreci'nin bitirilmesi sebebiyle meydana geldiğinin altını çizmektedir.

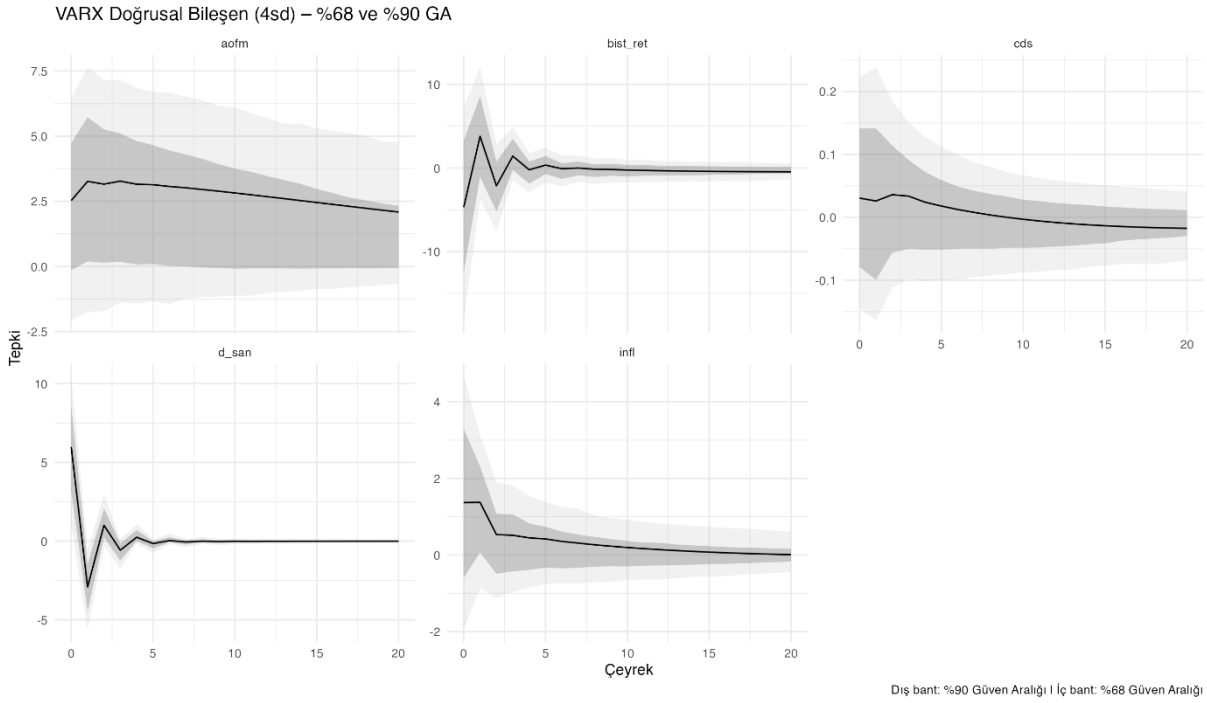
Görsel 2. Makroekonomik göstergelerin 1 σ'lık GPR şoklarının doğrusal bileşenlerine tepkileri

Görsel (2), (3) ve (4) sırasıyla makroekonomik göstergelerin 1, 2 ve 4 σ'lık GPR şoklarının doğrusal bileşenlerine verdikleri tepkiyi gösteren IRF'lerdir. Bulgularımız BIST100 getirilerinin ve 5 yıllık CDS priminin GPR şoklarının doğrusal bileşenlerinden şok şiddetinden bağımsız olarak etkilenmediğini gösterirken politika faizinin ise bu şoklardan önemli ölçüde etkilendiğini, politika faizlerinin GPR şoklarıyla eş anlı olarak arttığını ve bu bozulmanın uzun vadede politika faizlerinin beklenen seviyenin üzerinde seyretmesine yol açtığını göstermektedir. Politika faizine ait tepkiler her üç şok seviyesinde de benzer yapıdadır, ancak şok şiddetindeki artışa bağlı olarak tepki şiddeti de artmaktadır.

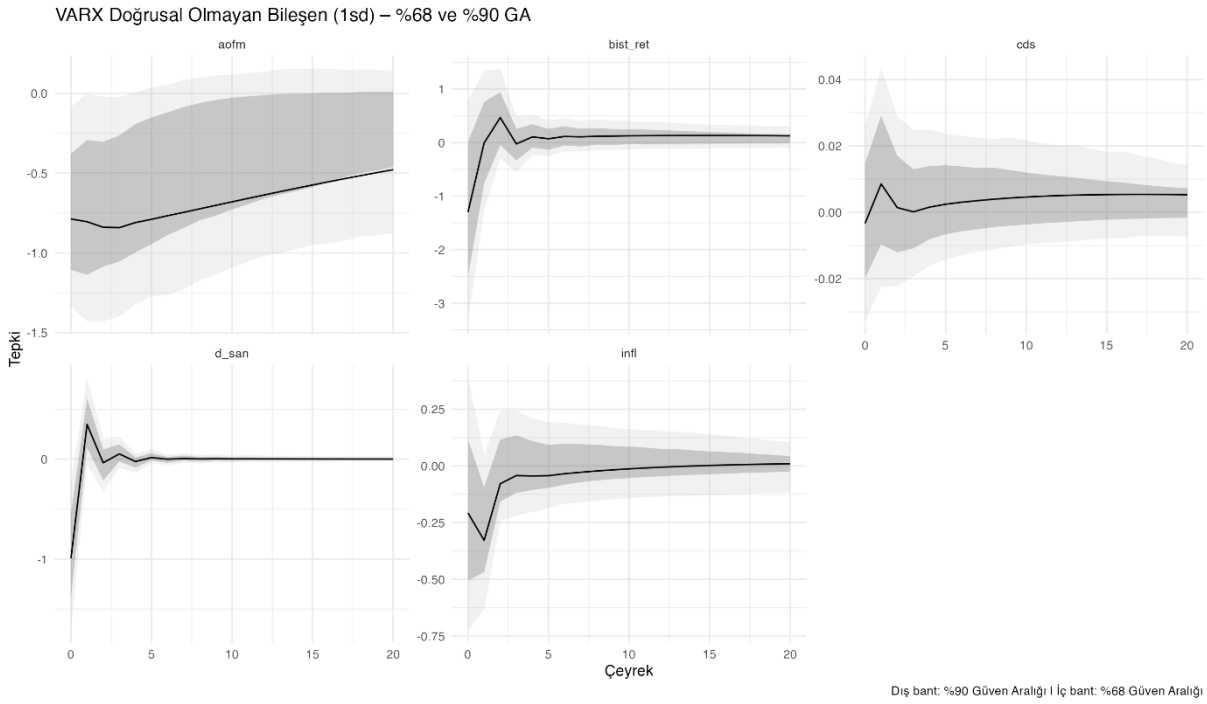
Görsel 3. Makroekonomik göstergelerin 2 σ'lık GPR şoklarının doğrusal bileşenlerine tepkileri

Sanayi üretim endeksi tüm şok seviyelerinde benzer görselde tepki göstermektedir. Gelen pozitif şokla eş zamanlı olarak endeks anlık olarak artmakta sonra hızla beklenen değerinin altına düşmekte ve bozulmaların etkisi ancak 5 çeyrekte ortadan kalkmaktadır.

Görsel 4. Makroekonomik göstergelerin 4 σ'lık GPR şoklarının doğrusal bileşenlerine tepkileri

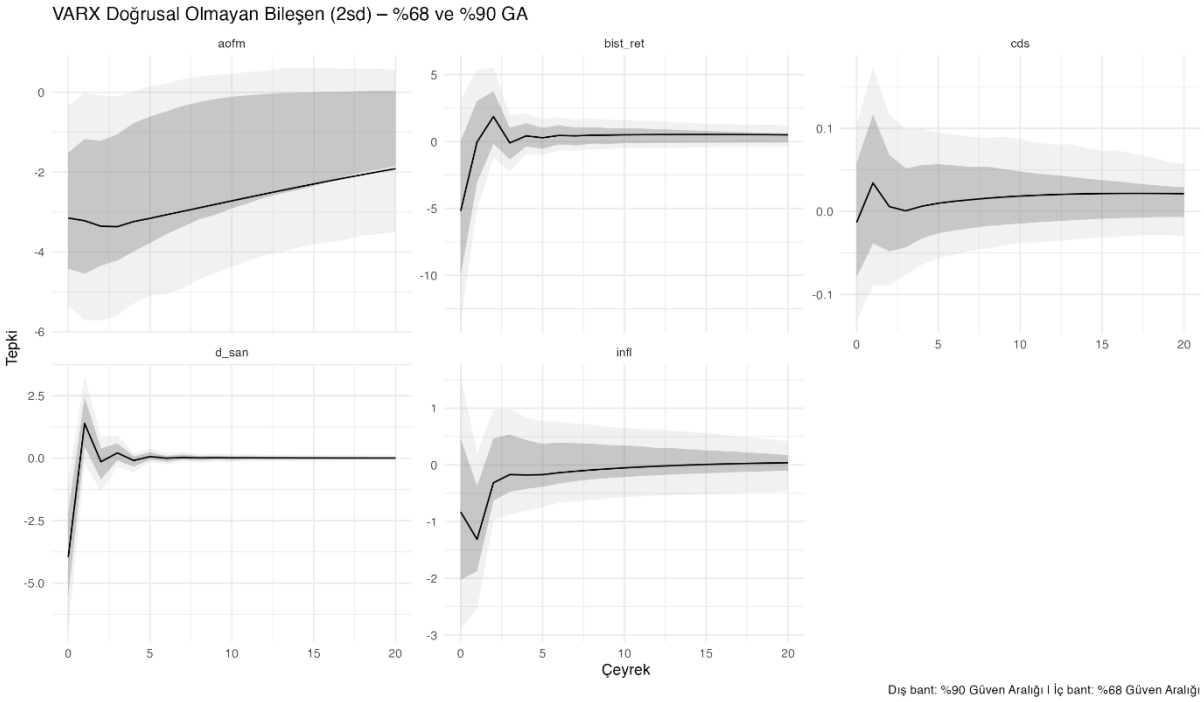
Son olarak enflasyonun gecikmeli olarak tepki verdiği görülmektedir. Gelen pozitif şokun enflasyon üzerindeki bozucu etkisi ikinci çeyrekte görülmekte, daha sonra bozulma ortadan kalkmaktadır.

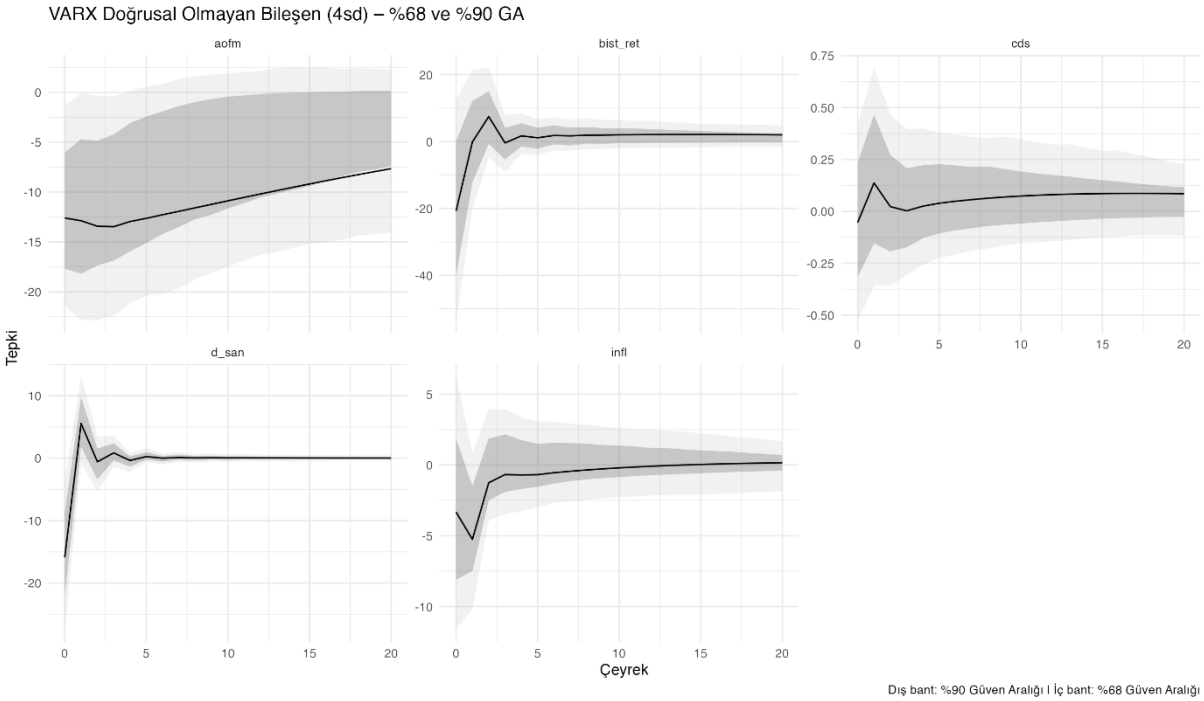
Görsel 5. Makroekonomik göstergelerin 1 σ'lık GPR şoklarının doğrusal olmayan bileşenlerine tepkileri

Makroekonomik göstergelerin 1,2 ve 4 σ'lık GPR şoklarının doğrusal olmayan bileşenlerine verdikleri tepkiler görsel (5), (6) ve (7) görülmektedir. 5 yıllık CDS primlerinde GPR şoklarının doğrusal olmayan bileşenlerine bağlı herhangi bir bozulma gerçekleşmediği açıktır. BİST100 getirileri ise şoklardan eş zamanlı olarak etkilenerek düşmektedir. Ancak, ardından gelen düzeltmeyle beraber sonraki çeyrekte bozulma ortadan kalkmaktadır.

Politika faizleri GPR şoklarının doğrusal olmayan bileşenlerine eş zamanlı bir tepki vererek eş zamanlı olarak azalmakta, daha sonra bu düşüş yönlü bozulma kalıcı olarak devam etmektedir. Sanayi üretim endeksi GPR şoklarının doğrusal olmayan bileşenlerinden önemli ölçüde etkilenerek eş anlı olarak düşmekte, daha sonra kısa vadede gelen düzeltmeyle beraber bozulma ortadan kalkmaktadır. Enflasyonun gecikmeli tepkisi doğrusal olmayan şok bileşenlerinin etkisi söz konusu olduğunda da devam etmektedir. Doğrusal olmayan şok bileşeni enflasyonu kısa vadede düşürmektedir. Ancak, şokun bozucu etkisi bir dönem sonra sönümlenmektedir.

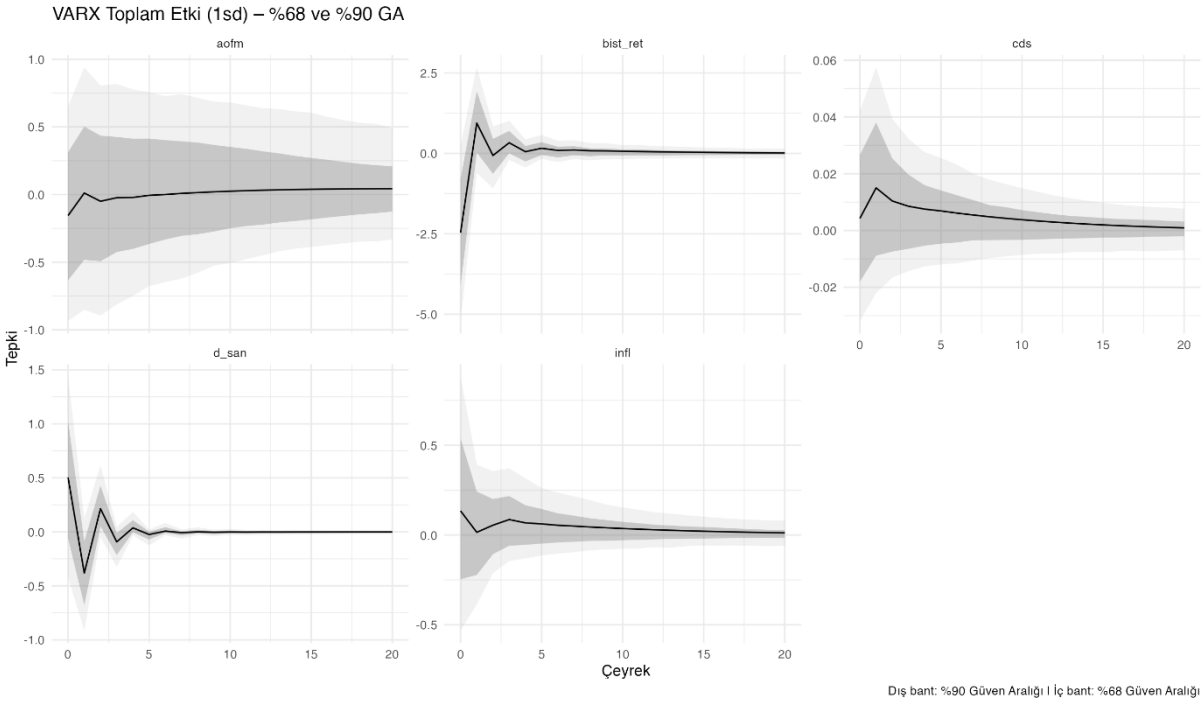

Görsel 6. Makroekonomik göstergelerin 2 *σ*'lık GPR şoklarının doğrusal olmayan bileşenlerine tepkileri

Görsel 7. Makroekonomik göstergelerin 4 *σ*'lık GPR şoklarının doğrusal olmayan bileşenlerine tepkileri

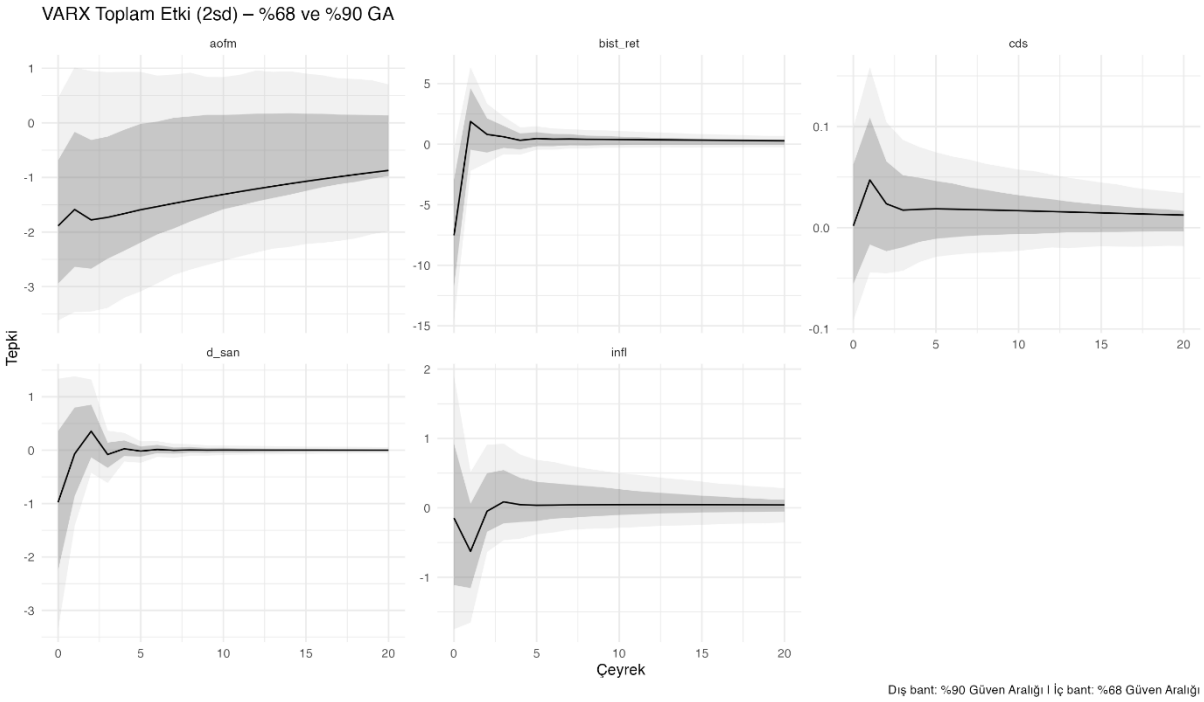
Makroekonomik göstergelerin GPR şoklarının toplam etkisine verdiği tepkileri gösteren IRF'ler görsel (8), (9) ve (10)'da yer almaktadır. IRF'ler şok şiddetine göre incelendiğinde makroekonomik göstergelerin GPR şoklarına verdikleri tepkilerin şok şiddetine bağlı olarak farklılaştığına dair kanıtlar göze çarpmaktadır.

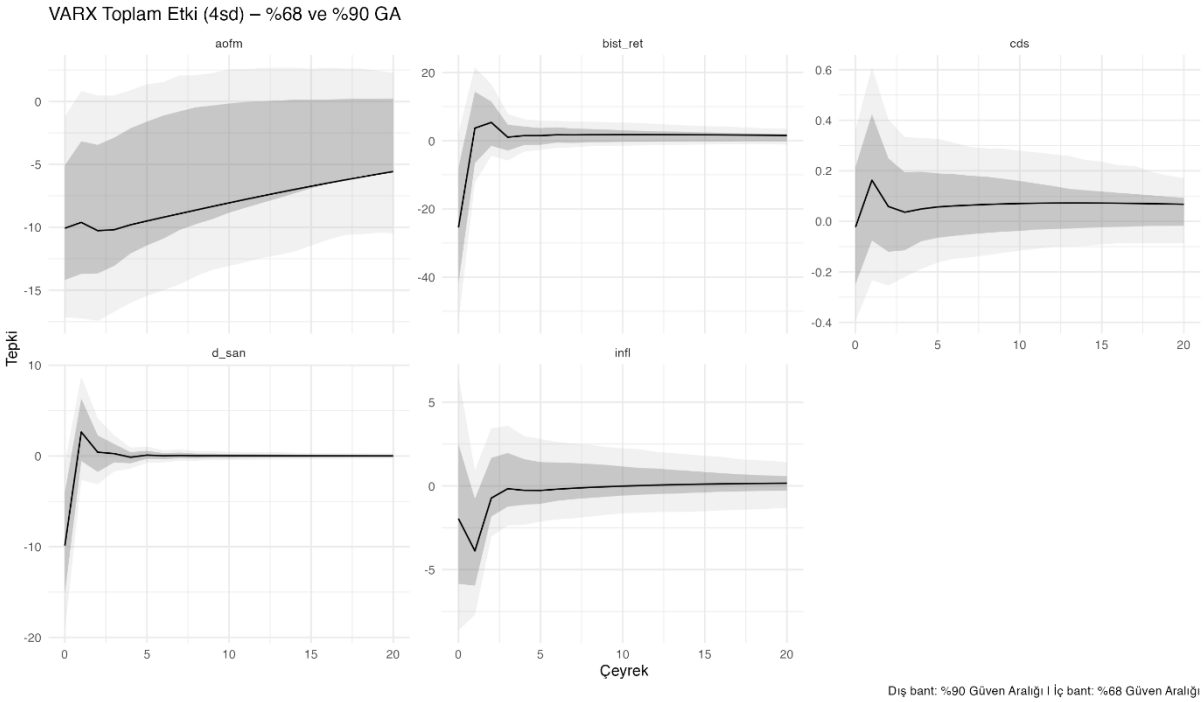
Görsel 8. Makroekonomik göstergelerin 1 σ'lık GPR şokuna tepkileri

Görsel (8)'e göre, gelen 1σ'lık bir GPR şoku 5 yıllık CDS primi, politika faizleri ve enflasyon üzerinde herhangi bir bozucu etkiye yol açmamaktadır. Öte yandan 1σ'lık GPR şokları BİST100 getirilerini eş zamanlı olarak düşürmektedir ve şokun bozucu etkisi kısa vadede sönümlenmektedir. Sanayi üretim endeksi ise 1σ'lık GPR şokuna gecikmeli bir tepki vermekte, belirsizliği artmakta ve bozulmalar ancak orta vadede ortadan kalkmaktadır.

Görsel (9)'a göre, gelen 2σ'lık bir GPR şokuna 5 yıllık CDS primi, sanayi üretim endeksi ve enflasyon herhangi bir tepki vermemektedir. Ancak, 2σ'lık GPR şoku politika faizini eş zamanlı olarak azaltmakta ve meydana gelen bozulma ancak uzun vadede ortadan kalkmaktadır. BİST100 getirileri ise gelen şoka anlık tepki vermekte ve şoklar getirileri kısa vadeli olarak negatif etkilemekte, daha sonra gelen düzeltmenin etkisiyle bozulmalar ortadan kalkmaktadır.

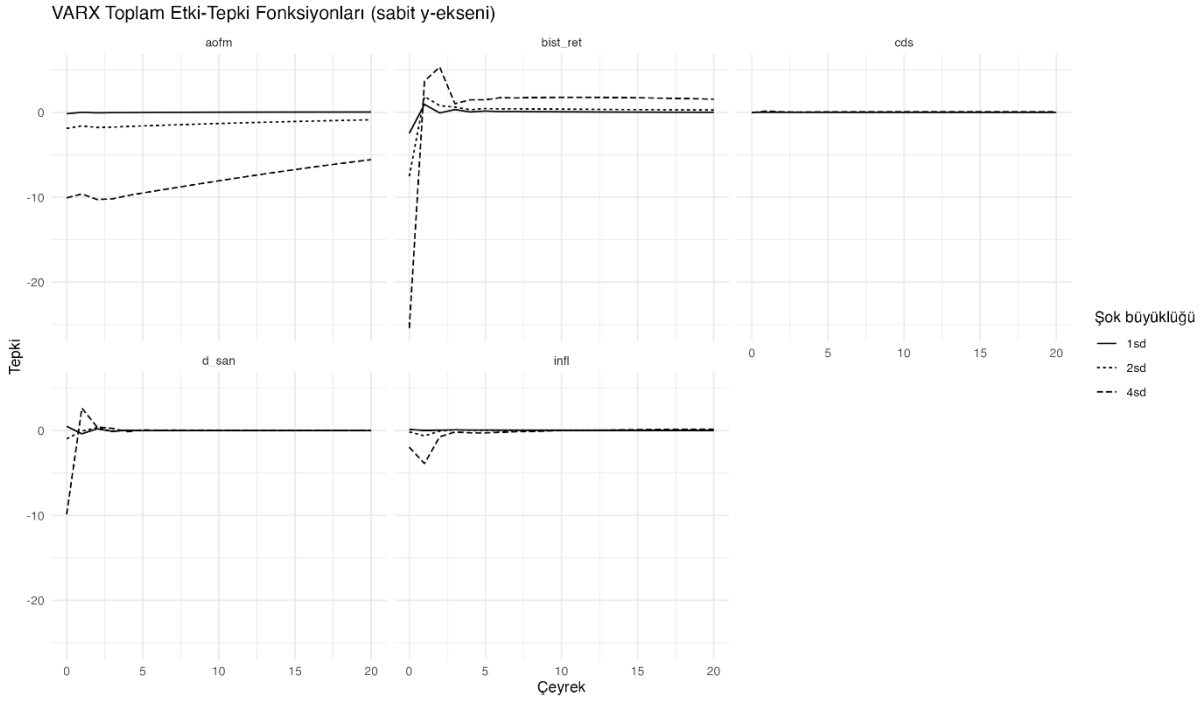
Görsel 9. Makroekonomik göstergelerin 2 σ'lık GPR şokuna tepkileri

Görsel 10. Makroekonomik göstergelerin 4 σ'lık GPR şokuna tepkileri

Görsel (10)'a göre 4σ'lık GPR şokuna yalnızca 5 yıllık CDS primi herhangi bir tepki vermemektedir. 4σ'lık GPR şoku politika faizini eş zamanlı olarak düşürmekte ve ortaya çıkan negatif yönlü bozulmalar uzun dönemde ortadan kalkmaktadır. BİST100 getirileri ise gelen 4σ'lık pozitif GPR şokuna diğer şok şiddetleriyle benzer yapıda tepki göstermekte eş zamanlı

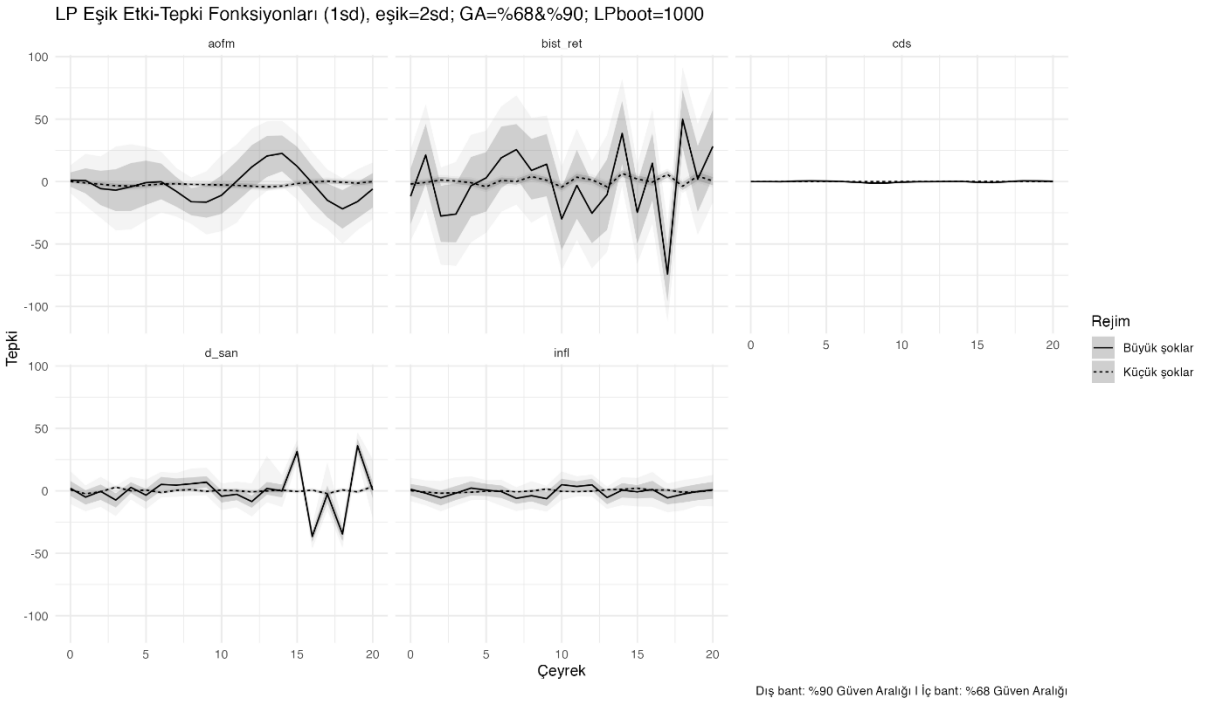
olarak negatif etkilenen getiri endeksindeki bozulmalar kısa vadede ortadan kalkmaktadır. Öte yandan gelen 4σ'lık GPR şokunun sanayi üretim endeksi üzerinde negatif ve anlamlı bir bozucu etkisi olduğu görülmektedir. Bu bozucu etki kısa vadede sönümlenmektedir.

Görsel 11. Makroekonomik göstergelerin farklı şiddetteki GPR şoklarına tepkileri arasındaki farklılıklar

Görsel (11)'e göre 5 yıllık CDS primleri GPR şoklarına hiçbir şok seviyesinde tepki vermemektedir. Artan şok şiddetinin para politikası, BİST100 getirileri, sanayi üretim endeksi ve enflasyon üzerindeki azaltıcı etkisi şok büyüklüğü arttıkça üstel olarak artmaktadır.

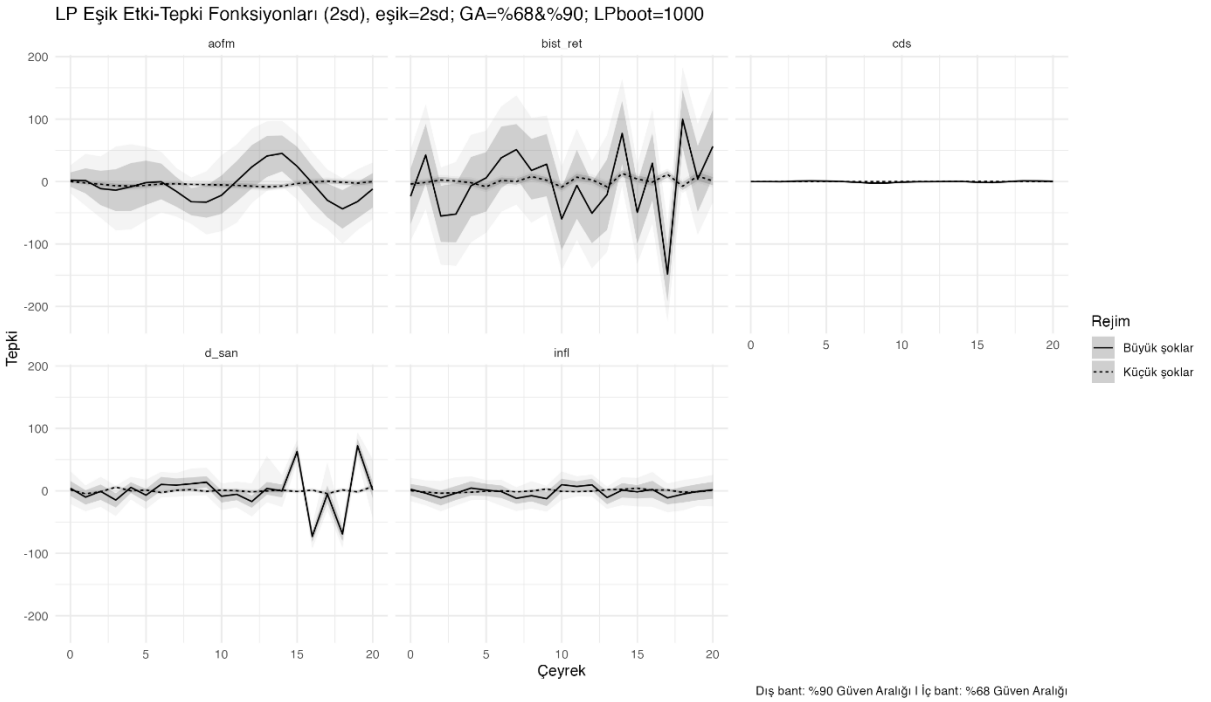
Görsel (12), (13) ve (14) 1σ, 2σ ve 4σ şiddetinde GPR şoklarının makroekonomik göstergeler üzerindeki rejime bağlı olarak değişen etkisini gösteren IRF'leri sunmaktadır. Görsel (12)'ye göre 1σ'lık GPR şokunun politika faizi üzerindeki etkisi, yalnızca yüksek belirsizlik rejiminde anlamlı hale gelmektedir. Bu bulgu, para politikası aktarım mekanizmasının doğrusal bir yapıya sahip olmadığını göstermektedir. Yüksek belirsizlik altında GPR şokları, politika faizi üzerinde orta vadede belirgin ve geçici bozulmalara yol açmaktadır. 1σ'lık GPR şokunun BİST100 getirileri üzerindeki etkisi, küçük belirsizlik rejiminde sınırlı kalırken, büyük belirsizlikler altında daha oynak ve belirgin hale gelmektedir. Bu durum, finansal piyasaların küçük ölçekli belirsizlik şoklarını göğüsleyebildiği, ancak büyük şoklar karşısında doğrusal olmayan tepkiler verdiğini göstermektedir. Yüksek belirsizlik dönemlerinde GPR şokları hisse senedi getirilerinde kısa ve orta vadede istikrarsız dalgalanmalara neden olmaktadır. 1σ'lık GPR şokunun 5 yıllık CDS primleri üzerindeki etkisi ise hem küçük hem de büyük şok rejimlerinde istatistiksel olarak sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle, Türkiye'nin risk primlerinin GPR şoklarına karşı rejime duyarlı bir tepki üretmediğine işaret etmektedir.

Görsel 12. LP Eşik-IRF yaklaşımıyla 1σ'lık GPR şokunun makroekonomik değişkenler üzerindeki rejime bağlı etkisi

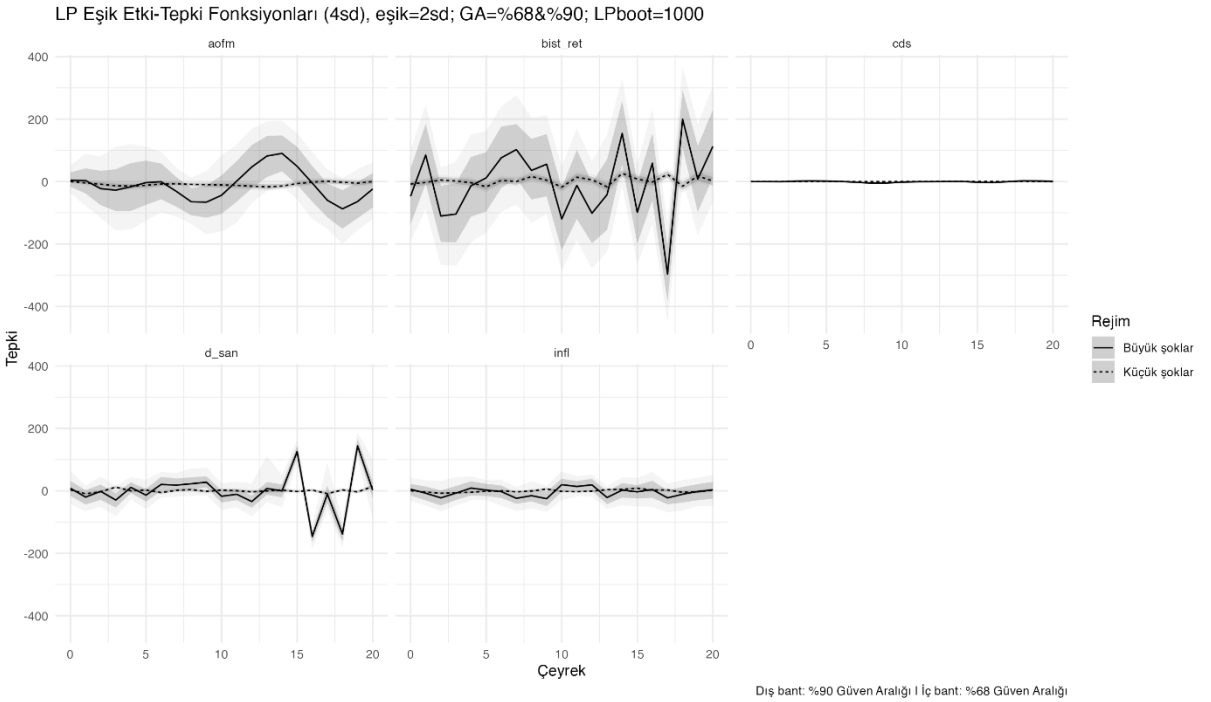
1σ'lık GPR şokunun sanayi üretimi üzerindeki etkisi, küçük belirsizlik rejiminde zayıf seyrederken, büyük GPR belirsizlik şoklarının hâkim olduğu dönemlerde daha belirgin hale gelmektedir. Bu durum, reel ekonomik faaliyetin büyük ölçekli belirsizlik şoklarına karşı daha duyarlı olduğunu göstermektedir. Yüksek belirsizlik altında GPR şokları sanayi üretimi üzerinde gecikmeli ve değişkenliği yüksek bozulmalar üretmektedir. 1σ'lık GPR şokunun enflasyon üzerindeki etkisi ise hem küçük hem de büyük şok rejimlerinde sınırlıdır. Bu durum, fiyat dinamiklerinin GPR kaynaklı belirsizlik şoklarına karşı görece daha dayanıklı olduğunu göstermektedir. Enflasyon üzerinde rejime bağlı belirgin bir doğrusal olmayan etki tespit edilememektedir.

Görsel (13)'e göre 2σ büyüklüğündeki bir GPR şokunun politika faizi üzerindeki etkisi, küçük belirsizlik rejiminde sınırlı kalırken, büyük şokların hâkim olduğu belirsizlik dönemlerinde belirginleşmektedir. Bu durum, para politikası kanalının şok büyüklüğüne duyarlı ve doğrusal olmayan bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Yüksek belirsizlik altında güçlü GPR şokları, politika faizi üzerinde orta vadede daha keskin ve dalgalı tepkiler üretmektedir. 2σ'lık GPR şoklarının BİST100 getirileri üzerindeki etkisi, büyük şok rejiminde belirgin bir oynaklık sergilerken, küçük şoklar altında görece zayıf kalmaktadır. Bu çerçevede finansal piyasaların yüksek ölçekli jeopolitik risk şoklarına karşı daha hassas ve doğrusal olmayan tepkiler verdiği açıktır. Yüksek belirsizlik dönemlerinde GPR şokları, hisse senedi getirilerinde kısa ve orta vadede keskin bozulmalara yol açmaktadır.

Görsel 13. LP Eşik-IRF yaklaşımıyla 2σ'lık GPR şokunun makroekonomik değişkenler üzerindeki rejime bağlı etkisi

2σ'lık GPR şokunun 5 yıllık CDS primleri üzerindeki etkisi, rejimler arasında anlamlı bir farklılaşma göstermemektedir. Hem büyük hem de küçük şok rejimlerinde tepkilerin sınırlı kalması, ülke risk primlerinin jeopolitik belirsizlik şoklarına karşı görece duyarsız bir yapı sergilediğine işaret etmekte ve CDS kanalı üzerinden güçlü bir doğrusal olmayan aktarım mekanizması bulunmadığını ortaya koymaktadır. 2σ büyüklüğündeki GPR şoklarının sanayi üretimi üzerindeki etkisi, küçük şok rejiminde zayıf seyrederken, büyük belirsizlik şokları olan dönemlerde daha dalgalı ve gecikmeli hale gelmektedir. Bu nedenle, reel ekonomik faaliyetin yüksek ölçekli belirsizlik şoklarına karşı daha kırılgan olduğu söylenebilir. Yüksek belirsizlik altında güçlü GPR şokları sanayi üretimi üzerinde orta ve uzun vadede belirgin ve kalıcı bozulmalara yol açmaktadır. 2σ'lık GPR şoklarının enflasyon üzerindeki etkisi, şok büyüklüğüne bağlı olarak sınırlı değişim göstermektedir. Hem küçük hem de büyük şok rejimlerinde enflasyon tepkilerinin görece zayıf kalması, fiyat dinamiklerinin jeopolitik risk kaynaklı şoklara karşı daha dayanıklı bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, enflasyon üzerinde güçlü bir rejime bağlı doğrusal olmayan etki tespit edilememektedir.

Görsel 14. LP Eşik-IRF yaklaşımıyla 4σ'lık GPR şokunun makroekonomik değişkenler üzerindeki rejime bağlı etkisi

Bulguların tamamı bir arada değerlendirildiğinde doğrusal olmayan şok etkilerinin VARX modeline dahil edilmesinin gerekli olduğu görülmektedir. Türkiye'nin makroekonomik göstergeleri 5 yıllık CDS primi hariç GPR şoklarından etkilenmektedir. Şokların bozucu etkisinin politika faizi üzerinde bozucu bir etkisi olduğu da açıktır. Ayrıca, GPR şoklarının şiddeti de doğrusal olmayan IRF'lere göre bozulmayı güçlendirici ve eşik-IRF'lere göre de bozulma şeklini değiştirici etkiye sahiptir. Eşik-IRF bulgularına göre 5 yıllık CDS primi ve enflasyon hariç tüm makroekonomik göstergeler belirsizliklerin yüksek olduğu dönemlerde gelen şoklardan ciddi oranda etkilenme bu şokları uzun dönemli bozulmalar takip etmektedir.

4. SONUÇ

Bu çalışmada, Türkiye'de jeopolitik risk şoklarının makroekonomik göstergeler üzerindeki etkileri 2011Q3–2025Q3 dönemini kapsayan çeyreklik veriler yardımıyla doğrusal, doğrusal olmayan ve rejime bağlı aktarım mekanizmaları çerçevesinde incelenmiştir. Çalışmanın temel amacı, jeopolitik risk şoklarının Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerinin şok şiddetine ve belirsizlik rejimine bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak ve bu etkilerin doğrusal VAR yaklaşımlarıyla tam olarak yakalanıp yakalanamayacağını değerlendirmektir. Bu doğrultuda SVAR, doğrusal olmayan VARX ve eşik değerli lokal projeksiyon (LP) yöntemleri birlikte kullanılmıştır.

Elde edilen bulgular, jeopolitik risk şoklarının Türkiye ekonomisi üzerinde tekdüze ve doğrusal bir etki yaratmadığını, aksine şokların büyüklüğüne ve içinde bulunulan belirsizlik rejimine bağlı olarak farklı dinamikler ürettiğini göstermektedir. Doğrusal ve doğrusal olmayan şok bileşenlerinin şiddeti arttıkça makroekonomik tepkiler de güçlenmektedir. Küçük ölçekli GPR

şokları sınırlı ve geçici etkilere yol açarken, orta ve büyük ölçekli şokların özellikle sanayi üretimi, finansal piyasalar ve para politikası üzerinde daha belirgin bozucu etkiler yarattığı görülmektedir. Buna karşılık, 5 yıllık CDS primlerinin tüm şok seviyelerinde şoklara tepkisiz kalması, ülke risk primlerinin jeopolitik risk şoklarını büyük ölçüde önceden fiyatladığı veya bu risklerin farklı kanallar aracılığıyla emildiği şeklinde yorumlanabilir.

Eşik değerli LP analizlerinden elde edilen bulgular, jeopolitik risk şoklarının etkilerinin belirsizlik rejimine bağlı olarak önemli ölçüde farklılaştığını göstermektedir. Düşük belirsizlik dönemlerinde GPR şoklarının makroekonomik etkileri sınırlı kalırken, yüksek belirsizlik rejimlerinde aynı şokların özellikle para politikası, sanayi üretimi ve finansal piyasalar üzerinde daha güçlü, oynak ve kalıcı bozulmalara yol açtığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, jeopolitik risklerin ekonomik etkilerinin doğrusal olmadığını ve kriz rejimlerinde güçlendirici bir mekanizma aracılığıyla yayılım gösterdiğini ortaya koymaktadır. Enflasyon ve CDS primlerinin rejime duyarlılığının görece zayıf olması ise fiyat dinamikleri ve ülke risk algısının jeopolitik belirsizliklere karşı daha dayanıklı bir yapı sergilediğini düşündürmektedir.

Bu çalışma Türkiye'de jeopolitik risk şoklarının makroekonomik göstergeler üzerindeki etkilerinin doğrusal VAR yaklaşımlarıyla tam olarak yakalanamayacağını, doğrusal olmayan ve rejime bağlı modellerin analize dahil edilmesinin zorunlu olduğunu göstermektedir. Bulgular, özellikle yüksek belirsizlik dönemlerinde para politikası ve reel ekonomik faaliyetlerin jeopolitik risk şoklarına karşı daha kırılgan hale geldiğine işaret etmektedir. Bu çerçevede, politika yapıcıların jeopolitik riskleri yalnızca dışsal ve geçici şoklar olarak değil, ekonomik aktarım mekanizmalarını dönüştürebilen yapısal bir belirsizlik unsuru olarak ele almaları önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

1. Alptürk, Y., Sezal, L., & Gürsoy, S. (2021). Türkiye'de jeopolitik risk ile CDS primleri arasındaki ilişki: Asimetrik nedensellik analizi. Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 25(1), 107-126.
2. Asomaning, K. O., Hamayoon, S., & Uche, E. (2024). A TVP-VAR assessment of the spillover effects of geopolitical risk shocks on macroeconomic variability: a study of the Ghanaian economy. Future Business Journal, 10(1), 55.
3. Basu, S., & Bundick, B. (2017). Uncertainty shocks in a model of effective demand. Econometrica, 85(3), 937–958.
4. Bondarenko, Y., Lewis, V., Rottner, M., & Schüler, Y. (2024). Geopolitical risk perceptions. Journal of International Economics, 152, 104005.
5. Brignone, D., Gambetti, L., & Ricci, M. (2025). Geopolitical risk shocks: When size matters (Working Paper Series No. 2972). European Central Bank.
6. Caggiano, G., Castelnuovo, E., & Groshenny, N. (2014). Uncertainty shocks and unemployment dynamics in U.S. recessions. Journal of Monetary Economics, 67, 78–92.
7. Caldara, D., & Iacoviello, M. (2022). Measuring geopolitical risk. American Economic Review, 112(4), 1194–1225.

8. Caldara, D., Conlisk, S., Iacoviello, M., & Penn, M. (2022). The effect of the war in Ukraine on global activity and inflation.

9. Caldara, D., Conlisk, S., Iacoviello, M., & Penn, M. (2025). Do geopolitical risks raise or lower inflation?. Journal of International Economics, 104188.

10. Efe, E., & Aydın, M. (2023). Geopolitical risk and macroeconomic indicators: Evidence from Türkiye. Public Finance Quarterly, 68(3), 321–339.

11. Efe, E., & Aydın, M. (2025). Defense expenditures, geopolitical risk and political stability: Evidence from Türkiye. Economic Research–Ekonomska Istraživanja, 38(1), 1–18.

12. Hansen, B. E. (2000). Sample splitting and threshold estimation. Econometrica, 68(3), 575–603.

13. Irmak, E. (2025). Geopolitical risk and sectoral stock indices: Asymmetric evidence from Türkiye. Journal of Emerging Market Finance, 24(1), 77–96.

14. Jordà, Ò. (2005). Estimation and inference of impulse responses by local projections. American Economic Review, 95(1), 161–182.

15. Köstekçi, A. (2024). Geopolitical risk and public finance in Türkiye: Evidence with structural breaks. Applied Economics Letters, 31(6), 512–518.

16. Leduc, S., & Liu, Z. (2013). Uncertainty and the slow labor market recovery. FRBSF Economic Letter, 2013(21), 1–5.

17. Lütkepohl, H. (2012). *Introduction to multiple time series analysis*. Springer Science & Business Media.

18. Ramey, V. A., & Zubairy, S. (2018). Government spending multipliers in good times and in bad: evidence from US historical data. Journal of political economy, 126(2), 850-901.

19. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2024a). Enflasyon raporu 2024-III. https://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Raporlar/Enflasyon+Raporu/2024/Enflasyon+Raporu+2024+-+III adresinden erişilmiştir.

20. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2024b). Enflasyon raporu 2024-IV. https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/yayinlar/raporlar/enflasyon+raporu/2024/enflasyon+raporu+2024+-+iv adresinden erişilmiştir.

21. Ünlü, S. (2025). Geopolitical risk and foreign direct investment: Evidence from Türkiye. Finance Research Letters, 58, 104312.

22. Vurur, N. S., & Özdemir, Z. A. (2023). Geopolitical risk and tourism sector in Türkiye: Evidence from BIST tourism index. Tourism Economics, 29(4), 1123–1141.

ÖRÜMCEK AĞI TEOREMİ'NİN DAVRANIŞSAL İKTİSAT PERSPEKTİFİNDEN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Arş. Gör. Mert ALTUN
İstanbul Beykent Üniversitesi,
mertaltun@beykent.edu.tr - 0000-0002-8041-7724

Prof. Dr. Meral UZUNÖZ ALTAN
Yıldız Teknik Üniversitesi,
muzunoz@yildiz.edu.tr - 0000-0002-6626-7045

ÖZET

Örümcek ağı teoremi geleneksel iktisat literatüründe, özellikle, tarım piyasasında yaşanan fiyat dalgalanmalarını ve bu dalgalanmaların nedenlerini açıklamaya çalışan bir teori olarak öne çıkmaktadır. Teoriye göre üreticiler içinde bulunduklarını üretim döneminin koşullarını (fiyat ve arz edilen ürün gibi) dikkate alarak gelecek dönemdeki üretim kararını almaktadır. Teorideki asıl sorun bireylerin rasyonel olduğunu ve beklentilerini hatasız bir şekilde belirlediği varsayımıdır. Çünkü rasyonel olmak sanıldığı gibi kolay bir durum değildir ve psikoloji faktörü nedeniyle oldukça kolay bir şekilde bozulabilmektedir. Bu da davranışsal iktisat ekolünün bir teorisi olarak öne çıkmaktadır. Bu ekole göre bireyler sınırlı bir rasyonellikle hareket etmekte ve beklentilerinde hatalar yapabilmektedirler. Özellikle, davranışsal iktisatta yer alan bazı psikolojik önyargılar (son dönem yanlılığı, aşırı güven ve sürü psikolojisi gibi) üreticilerin bu beklentileri oluştururken yaşadığı hataları açıklamaya yardımcı olmaktadır. Bu çalışma, örümcek ağı teoremine bireylerin yaşamış oldukları psikolojik faktörlerin de önemine dikkat çeken bir açıklama sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler : örümcek ağı teoremi, davranışsal iktisat, psikolojik önyargılar

RE-EVALUATİNG THE COBWEB THEORY FROM A BEHAVİORAL ECONOMİCS PERSPECTİVE

ABSTRACT

The Cobweb theory stands out in traditional economic literature as a theory that attempts to explain price fluctuations in the agricultural market and the reasons behind these fluctuations. According to the theory, producers make production decisions for the coming period by considering the conditions of the current production period (such as price and supply of the product). The main problem with the theory is the assumption that individuals are rational and determine their expectations without any error. Being rational is not as easy as it seems and can

be easily disrupted especially due to psychological factors. This brings us to the theory of behavioral economics. According to this school of thought, individuals act with limited rationality and can make mistakes in their expectations. In particular, certain psychological biases present in behavioral economics (such as recency bias, overconfidence, and herd behavior) help explain the errors producers experience when forming these expectations. This study aims to provide an explanation that highlights the importance of the psychological factors individuals experience in relation to the Cobweb theorem.

Keywords: cobweb theory, behavioral economics, psychological biases

THE IMPACT OF DIGITALIZATION AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON EXPORT DIVERSIFICATION: EVIDENCE FROM TURKEY

Lecturer Tülay ÖLMEZ

Istanbul Kultur University,

t.olmez@iku.edu.tr - 0000-0001-6482-2933

ABSTRACT

Digitalization and artificial intelligence have reshaped global trade dynamics by influencing the trade infrastructure, production processes, and export diversification of all countries based on their technological intensities. In particular, artificial intelligence applications have emerged as key factors that can enhance export and market diversification by enabling firms to optimize production processes, reduce costs, facilitate integration into global value chains, and create value-added products.

The theoretical framework of this study aims to examine the impact of these technological determinants on Türkiye's export product diversification by analyzing digital infrastructures and Information and Communication Technology (ICT) indicators of artificial intelligence usage. Utilizing the Auto-Regressive Distributed Lag (ARDL) method, the research investigates the short- and long-term dynamics between variables using annual data covering the 2000-2023 period. Decomposing exports according to their technology intensity levels during the analysis reveals that the effects of digitalization and artificial intelligence are more prominent, especially in medium and high-tech product categories. The expected results indicate that an increase in digitalization and the use of artificial intelligence will have a positive impact on Türkiye's export diversification.

Accordingly, the research findings provide significant strategic recommendations for policymakers, emphasizing the need to focus on technology-intensive export strategies and investments in human capital for Türkiye to gain a competitive advantage in today's export landscape.

Keywords : Digitalization, Artificial Intelligence (AI), Export, Export Diversification, ARDL

BANKA KAYNAKLI BORÇLANMANIN ENFLASYONUN GELİR EŞİTSİZLİĞİNE ETKİSİNDEKİ ROLÜ[1]

Yüksek Lisans Öğrencisi Ömer Faruk Erenbaş

İstanbul Teknik Üniversitesi

erenbas23@itu.edu.tr – ORCID ID: 0009-0001-6111-7670

ÖZET

Bu çalışmada, Türkiye'nin 2014-2023 yıllarında 26 NUTS2 bölgesine ait bir veri seti kullanılarak enflasyonun gelir eşitsizliğine etkisinde banka kaynaklı borçlanmanın rolü incelenmiştir. Çalışma iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda enflasyonun gelir eşitsizliğine etkisinin bölgesel olarak değişip değişmediği heterojen etkili havuzlanmış OLS yöntemiyle kurulan bir model yardımıyla kontrol edilmiştir. Her bölge için kukla değişkenler oluşturulmuş ve enflasyon oranlarıyla çarparak bağımsız değişkenler oluşturulmuştur. Yıl sabit etkilerin kontrol edilip robust standart hataların kullanıldığı model sonucunda enflasyonun bazı bölgelerde gelir dağılımını daha da bozarken bazılarında ise daha iyi hale getirdiği sonucuna varılmıştır. İkinci kısımda ise enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde banka kaynaklı borçlanmanın enflasyonun gelir eşitsizliğine etkisini nasıl değiştirdiğini kontrol etmek amacıyla continious Difference in Differences (DiD) yöntemiyle bir model kullanılmıştır. Enflasyonun artışa geçtiği 2020 yılı referans alınarak iki dönem arasında kıyaslamalar yapmak amacıyla enfasyon şoku öncesi ve sonrası şeklinde kukla değişkenler oluşturulmuştur. Çeşitli kredi türlerinin (konut kredileri, taşıt kredileri, ihtiyaç kredileri, bireysel kredi kartları, ticari/kurumsal krediler) ve toplam mevduatın GSYH içerisindeki payları enflasyon oranlarıyla çarpılarak etkileşim terimleri oluşturulmuş ve kurulan modele bağımsız değişkenler olarak dahil edilmiştir. Uygulanan ekonometrik analizde sabit etkiler yaklaşımı benimsenmiş ve clustered robust standart hatalar kullanılmıştır. Gelir eşitsizliğini farklı boyutlarıyla kavrayarak analiz edebilmek amacıyla iki modelde de bağımlı değişken olarak farklı gelir eşitsizliği göstergeleri olarak Gini Katsayısı, P80/P20 oranı ve en düşük, ortanca ve en yüksek gelir grubunun toplam gelirden aldığı paylar kullanılmıştır. Kullanılan kontrol değişkenleri ise bölgelere ait nüfus, işsizlik, dış ticaret açığı, ekonomik büyüme ve eğitim seviyesini gösteren değişkenlerdir. İkinci kısımda kullanılan model sonucunda enflasyonist ortamda farklı kredi türlerinin farklı gelir gruplarında gelir eşitsizliğine farklı yönde etki ettiği görülmüştür. Taşıt ve konut kredileri alt gelir grubunun payını arttırırken ticari/kurumsal krediler ise üst gelir grubunun payını arttırmaktadır. Ayrıca, konut kredileri üst gelir grubunun, ticari kurumsal krediler ise orta gelir grubunun payında azalmaya sebebiyet vermektedir. Bu çalışmanın enflasyonist ortamlarda ekonomik karar alıcılara gelir adaletini sağlayacak politikalar üretmelerinde yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon, Gelir Eşitsizliği, Krediler

[1] Bu bildiri, yazarın İstanbul Teknik Üniversitesi İktisat Tezli Yüksek Lisans Programı'nda Doç. Dr. Şerife Genç İleri danışmanlığında yürütülen yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

THE ROLE OF BANK-SOURCED BORROWING ON THE IMPACT OF INFLATION ON INCOME INEQUALITY

Ömer Faruk Erenbaş

Master Student in Istanbul Technical University Economics Department

erenbas23@itu.edu.tr - ORCID ID: 0009-0001-6111-7670

ABSTRACT

This study examines the role of bank borrowing in the impact of inflation on income inequality in Turkey, using a dataset from 26 NUTS2 regions between 2014 and 2023. The study consists of two parts. In the first part, a model constructed using the heterogeneous effects pooled OLS method was used to check whether the effect of inflation on income inequality varied regionally. Dummy variables were created for each region and multiplied by inflation rates to create independent variables. The model, which controlled for year-constant effects and used robust standard errors, concluded that inflation worsened income distribution in some regions while improving it in others. In the second part, a model using the Continuous Difference in Differences (DiD) method was used to examine how bank borrowing altered the effect of inflation on income inequality during periods of high inflation. Dummy variables were created to compare the two periods, using 2020, the year when inflation began to rise, as a reference point, before and after the inflation shock. The shares of various loan types (housing loans, vehicle loans, consumer financing loans, personal credit cards, commercial/corporate loans) and total deposits in GDP were multiplied by inflation rates to create interaction terms, which were then included as independent variables in the model. The fixed effects approach was adopted in the econometric analysis, and clustered robust standard errors were used. To understand and analyze income inequality in its various dimensions, both models used different income inequality indicators as dependent variables: the Gini coefficient, the P80/P20 ratio, and the shares of total income received by the lowest, median, and highest income groups. The control variables used in the models are variables symbolizing population, unemployment, trade deficit, economic growth, and education level in the regions. The results of the model used in the second part show that in an inflationary environment, different loan types affect income inequality differently in different income groups. While vehicle and housing loans increase the share of the lower income group, commercial/corporate loans increase the share of the upper income group. Furthermore, housing loans cause a decrease in the share of the upper income group, while commercial/corporate loans cause a decrease in the share of the middle income group. It is believed that this study can assist economic decision-makers in developing policies that ensure income equality in inflationary environments.

Keywords : Inflation, Income Inequality, Credits

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN İKTİSADİ EVRİMİ VE EKONOMİK BÜTÜNLEŞME SÜRECİ

Ezgi Yılmaz Başdaş
Kocaeli Üniversitesi
ezzgiylmzz95@gmail.com - 0009-0007-4497-5968

ÖZET:

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da yaşanan siyasal ve ekonomik yıkım, kalıcı barışın ve ekonomik istikrarın ancak iş birliği yoluyla sağlanabileceği düşüncesini güçlendirmiştir. Bu bağlamda Avrupa bütünleşme süreci, öncelikle ekonomik alan üzerinden şekillenmiş ve zamanla daha kapsamlı bir iktisadi bütünleşmeye evrilmiştir. Bu bildiride, Avrupa Birliği'nin iktisadi bütünleşme süreci, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) kuruluşundan Maastricht Antlaşması'na uzanan tarihsel çerçeve içinde ele alınmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde AKÇT'nin ortaya çıkışı ve Roma Antlaşmaları ile Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulması incelenmekte; ekonomik bütünleşmenin Avrupa bütünleşmesindeki merkezi rolü vurgulanmaktadır. Bu kapsamda ekonomik bütünleşme kavramı kısaca ele alınmakta; gümrük birliği ve ortak pazar aşamalarının Birliğin ekonomik yapısına etkileri değerlendirilmektedir. Özellikle gümrük birliğinin tamamlanması ve ortak pazarın oluşturulması, üye devletler arasındaki ekonomik entegrasyonun derinleşmesinde kritik dönüm noktaları olarak ele alınmaktadır.

Bildirinin devamında parasal birlik sürecinin gelişimi ve Maastricht Antlaşması'nın Avrupa Birliği'nin iktisadi bütünleşmesindeki belirleyici rolü analiz edilmektedir. Maastricht Antlaşması ile Ekonomik ve Parasal Birliğe geçiş için gerekli hukuki ve kurumsal çerçevenin oluşturulması, Avrupa bütünleşmesinde yeni bir aşamaya işaret etmektedir. Sonuç olarak, AKÇT'den Maastricht'e uzanan süreç, Avrupa Birliği'nin bugün ulaştığı iktisadi bütünleşme düzeyinin tarihsel temellerini ortaya koymakta ve Birliğin ekonomik evrimini anlamak açısından önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, iktisadi bütünleşme, AKÇT, Maastricht Antlaşması

ELEKTRİKLİ ARAÇ SATIŞINDA UYGULANAN VERGİLERİN ARAÇ SATIŞINA ETKİSİ: OECD ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Rana DAYIOĞLU ERUL

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü

ranadayioglu@gmail.com, 0000-0001-9073-6430

ÖZET

Çevre kirliliğini ve enerjiye olan bağımlılığı azaltmak gibi amaçlarla elektrikli araçlara olan talep her geçen gün artmaktadır. Bu çalışmada, elektrikli araç satışında uygulanan vergilerin araç satışı üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araç satışında uygulanan vergiler OECD ülkeleri itibarıyla çeşitlilik göstermekte olup analizde tüm ülkelerde ağırlıklı olarak uygulanan KDV örneklem olarak seçilmiştir. Bu bağlamda KDV oranlarının araç satışları üzerindeki etkisi OECD ülkelerinde 2022-2024 dönemi için statik panel veri analizi ile incelenmiştir. Analizde bağımlı değişken olarak araç satış düzeyi, açıklayıcı değişkenler olarak KDV oranı, ortalama satış fiyatı ve dolar cinsinden gayri safi yurt içi hasıla kullanılmıştır. Sonuç olarak gayri safi yurt içi hasıla değişkeninin katsayısı yüksek düzeyde anlamlı, satış fiyatı değişkeninin katsayısı pozitif ve anlamlı, KDV değişkeninin katsayısı ise beklendiği gibi negatif işaretli olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Çalışmanın temel odağı olan KDV değişkenine ait bu bulgu, otomobil talebinin fiyat esnekliğinin düşük olması ve KDV'nin tüketiciler tarafından satın alma kararında belirleyici bir faktör olarak görülmemesiyle açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Elektrikli araç, KDV, OECD.

1. GİRİŞ

Dünyada elektrikli araçlara olan talep, çeşitli çevresel ve ekonomik faktörler dolayısıyla artış göstermekte olup elektrikli araçlar, küresel otomotiv sektöründe her geçen gün artan öneme ve paya sahip olmaktadır. Elektrikli araçlara yönelik talebin artmasında bu araçların çevre kirliliğini azaltması, enerji tasarrufu sağlaması ve ülkelerin enerji konusunda dışa bağımlılığını azaltması gibi faktörler etkilidir.

Fosil yakıt kullanan geleneksel araçların çevreye verdiği zararın azaltılması gibi çevresel faktörler elektrikli araçları oldukça önemli hale getirmiştir. Diğer taraftan, enerji konusunda dışa bağımlı olan ülkelerin petrol bağımlılığını azaltarak ulusal güvenliğe ek olarak çevresel ve ekonomik faktörlerin de korunması açısından elektrikli araçlar, finansal ve ekonomik anlamda da pek çok avantaj sağlamaktadır (Sandalow, 2008).

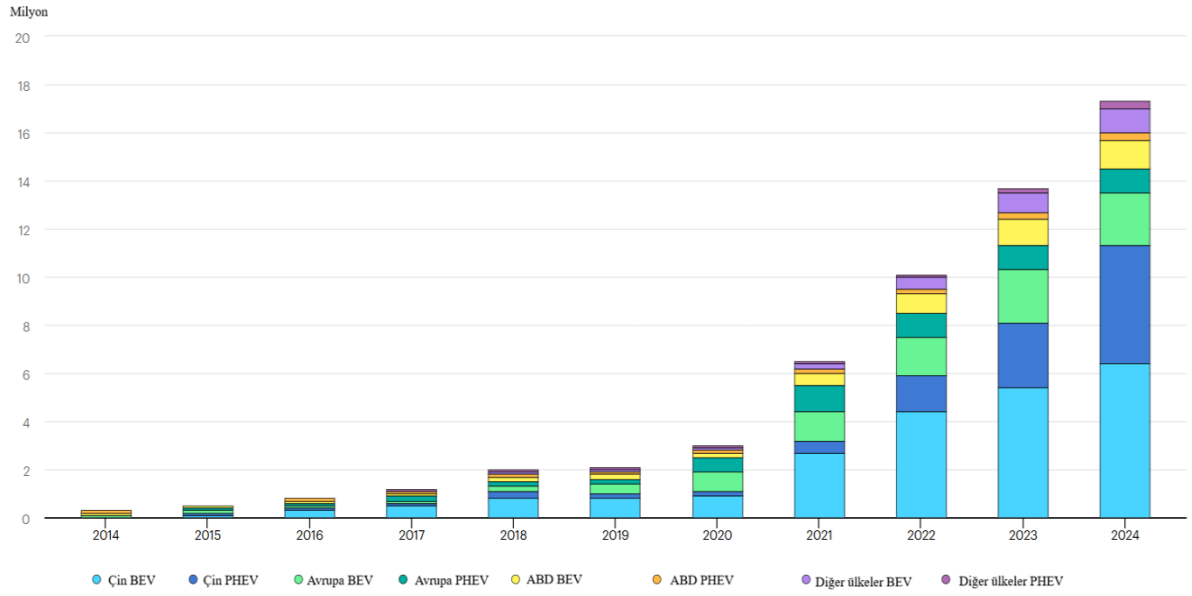
Elektrikli araçlar, dünyada enerji tüketimine yönelik tasarrufu da teşvik etmektedir. Bu bakımdan elektrikli araçlar, fosil yakıtların doğrudan yakılmasına dayanan teknolojilerden daha verimli bir şekilde enerji hizmeti sunmakta ve özellikle gelişmekte olan ekonomilerde kişi

başına düşen enerji tüketimindeki artışı engellemekte (International Energy Agency (IEA), 2024a), böylelikle ülkelerin enerjiye bağımlılığı azalmaktadır.

Elektrikli araç kullanımının teşvik edilmesi amacıyla çeşitli vergisel ve kamusal teşvikler uygulanmakta olup bu teşvikler de araç satışlarının artmasına paralel bir biçimde yıllar itibarıyla artmakta ya da çeşitlenmektedir. Bu çalışmada, elektrikli araç satışında uygulanan vergilerin araç satışına etkisinin incelenmesi amaçlanmakta olup vergilere ek olarak araç fiyatları ve GSYH de değişken olarak alınarak elektrikli araç talebini etkileyen faktörler incelenecek ve değerlendirilecektir.

2. ELEKTRİKLİ ARAÇLARA YÖNELİK TALEP VE UYGULANAN VERGİLER

Elektrikli araç satışları 2024 yılında küresel olarak 17 milyonu aşmıştır (IEA, 2025: 15). Dünyada son dönemlerde elektrikli araçların yaygınlaşma düzeyi, elektrikli araç satış verilerinden de anlaşılmaktadır. 2023 yılında satılan beş araçtan biri elektrikli araç iken (IEA, 2024b:17) bu veriler, aşağıda Görsel 1'de görüldüğü gibi, özellikle 2020 yılından sonra hızla artmıştır.

Görsel 1. Dünyada Elektrikli Araç Satışları (2014-2024)

Kaynak: IEA, 2025: 15.

Görsel 1'de elektrikli araç satışları, battery electric vehicle (BEV) olarak adlandırılan tam elektrikli (bataryalı elektrikli) araçlar ve plug-in hybrid (PHEV) denilen prizle şarj edilebilen hibrit araçlar şeklinde sınıflandırılarak gösterilmektedir. Buna göre; elektrikli araç satışının sırasıyla en yüksek olduğu Çin, Avrupa Birliği (AB), Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve diğer ülkelerde tam elektrikli araç satışları hibrit araçlara göre oldukça yüksek bir düzeyde olup yine de yıllar itibarıyla hibrit araç satışları da hızla artmaktadır.

Elektrikli araç satışında ilk sırada Çin gelmekte olup bu durum, Çin'in en önemli elektrikli araç üreticisi olmasıyla paralel bir şekilde gerçekleşmektedir. Nitekim Çin, dünyada en çok elektrikli araç ihraç eden ülke konumunda olup ikinci sırada da elektrikli araç satışına paralel bir biçimde AB gelmektedir (IEA, 2025: 33).

Elektrikli araç kullanımı ve satışı Çin başta olmak üzere dünya genelinde yaygınlaşmakta ve artış devam etmektedir. Bu durumda hükümetler, elektrikli araçların satın alma maliyetini azaltmak amacıyla vergi ve vergi benzeri kamusal teşvikler uygulamaya koymaktadır (Şahin, 2021: 87). Özellikle AB ülkelerinde elektrikli araçlara uygulanan vergi teşvikleri ve vergiler dışında uygulanan kamusal teşvikler dikkat çekmektedir. Bu teşvikler; araç satın alımına ilişkin destekler, KDV ve tescil vergisi gibi satış vergilerine yönelik teşvikler, motorlu taşıtlar vergisi gibi mülkiyete yönelik teşvikler (hem bireyler hem de şirketler için) ile yerel yönetimler tarafından sunulan mali destekler şeklinde uygulanmaktadır (LeasePlan, 2023). Çalışmada, araç satışında uygulanan vergilerin elektrikli araç satışına/talebine etkisinin incelenmesi amaçlanmış, bu amaç doğrultusunda tüm ülkelerde uygulanan KDV oranları[1] örneklem olarak seçilerek analiz yapılmıştır.

3. METODOLOJİ

Bu çalışmada, OECD ülkelerinde KDV oranlarının araç satışları üzerindeki etkisi 2022-2024 dönemi için statik panel veri analizi ile incelenmiştir. Panel veri analizi, hem yatay kesit hem de zaman boyutunu dikkate alarak daha tutarlı ve etkin tahminler sağlamaktadır.

Analizde kullanılan değişkenler şunlardır: Bağımlı değişken olarak araç satış düzeyi (las), açıklayıcı değişkenler olarak katma değer vergisi oranı (lkdv), ortalama satış fiyatı (lsf) ve dolar cinsinden gayri safi yurt içi hasıla (lgsyh) kullanılmıştır. Araç satış düzeyi verileri IEA, araç satışına uygulanan KDV oranları ve araç satış fiyatları OECD Consumption Taxes raporlarından, GSYH verileri ise Dünya Bankasından alınmıştır.

Tüm değişkenler logaritmik dönüşüme tabi tutulmuştur. Çalışmada kullanılan temel model şu şekildedir:

$$las_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 lkdv_{it} + \alpha_2 lsf_{it} + \alpha_3 lgsyh_{it} + \mu_i + \varepsilon_{it}$$

Burada *i* ülkeleri, *t* ise zaman periyodunu göstermektedir. Değişkenlerin tümü logaritmik formda olduğundan, elde edilen katsayılar esneklik değerlerini ifade etmektedir.

Panel veri analizinde uygun model seçiminde Havuzlanmış En Küçük Kareler (Pooled OLS), Sabit Etkiler (Fixed Effects) ve Rassal Etkiler (Random Effects) modelleri test edilmiştir. F testi, Breusch-Pagan LM testi ve Hausman testi gibi diagnostik testler sonucunda tek yönlü sabit etkiler modeli en uygun model olarak belirlenmiştir. Sabit etkiler modeli, ülkeler arasındaki gözlemlenemeyen heterojenliği kontrol ederek daha güvenilir sonuçlar sunmaktadır.

Analizde kullanılan değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Tanımlayıcı İstatistikler

İstatistik	LAS	LKDV	LSF	LGSYH
Ortalama	10,137	2,897	11,089	27,033
Medyan	10,370	3,040	11,100	27,035
Maksimum	14,000	3,300	11,570	31,000
Minimum	6,590	1,610	10,840	24,080
Std. Sapma	1,791	0,417	0,119	1,516
Çarpıklık	-0,037	-1,845	1,809	0,135

[1] ABD'de KDV uygulanmadığından satış vergisi oranı alınmıştır.

Basıklık	2,208	5,399	9,408	3,016
Gözlem Sayısı	96	96	96	96

Tablo 1'de yer alan tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde, 96 gözlem sayısıyla dengeli bir panel veri setine sahip olunduğu görülmektedir. Araç satışlarında (LAS) ülkeler arası önemli farklılıklar bulunmakta, standart sapma değeri 1,791 ile değişkenlik göstermektedir. KDV oranlarının (LKDV) -1,845 çarpıklık değeri ile sola çarpık bir dağılıma sahip olması, çoğu ülkede yüksek KDV oranlarının uygulandığını işaret etmektedir. Satış fiyatlarının (LSF) düşük standart sapması (0,119), ülkeler arası fiyat farklılıklarının sınırlı olduğunu göstermektedir.

Değişkenler arasındaki ilişkileri gösteren korelasyon matrisi Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Korelasyon Matrisi

Değişken	**LAS**	**LKDV**	**LSF**	**LGSYH**
LAS	1,000			
LKDV	-0,194	1,000		
LSF	-0,135	0,282	1,000	
LGSYH	0,854	-0,421	-0,084	1,000

Tablo 2'de yer alan korelasyon katsayıları incelendiğinde, araç satışları (LAS) ile GSYİH (LGSYH) arasında güçlü ve pozitif bir ilişki (0,854) bulunmaktadır. KDV oranları (LKDV) ile araç satışları arasında negatif yönlü (-0,194) bir ilişki gözlemlenmekte olup, bu durum vergi oranlarındaki artışın satışları olumsuz etkileyebileceğine işaret etmektedir. Açıklayıcı değişkenler arasındaki korelasyon değerleri düşük düzeyde kaldığından, çoklu doğrusal bağlantı sorununun olmadığı söylenebilir.

Sabit etkiler modeli tahmininden elde edilen kalıntılar üzerinde yatay kesit bağımlılığının varlığı test edilmiş olup sonuçlar Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Test	**İstatistik**	**Serbestlik Derecesi**	**Olasılık**
Breusch-Pagan LM	742,564	496	0,0000
Pesaran Scaled LM	7,828	-	0,0000
Bias-Corrected Scaled LM	-0,172	-	0,8638
Pesaran CD	6,929	-	0,0000

Tablo 3'te yer alan yatay kesit bağımlılığı test sonuçlarına göre, Breusch-Pagan LM, Pesaran Scaled LM ve Pesaran CD testleri %1 anlamlılık düzeyinde yatay kesit bağımlılığının varlığına işaret etmektedir. Bu durum, OECD ülkelerinin birbirleriyle ekonomik ve ticari açıdan entegre olması nedeniyle bir ülkede yaşanan şokların diğer ülkeleri de etkilediğini göstermektedir. Yatay kesit bağımlılığının varlığı, panel veri analizinde dirençli standart hataların kullanılmasını gerektirmektedir.

Model seçim testleri ve temel varsayımların sınanmasına ilişkin test sonuçları Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Diagnostik Test Sonuçları

Test	İstatistik	p-değeri
Model Seçim Testleri		
F-group_fixed	16,724	0,0000
F-time_fixed	3,657	0,0318
F-twoway_fixed	16,557	0,0000
LM-group_random	53,092	0,0000
LM-time_random	0,344	0,5573
Honda-group_random	7,286	0,0000
Honda-time_random	0,587	0,2787
Hausman	28,058	0,0000
Heteroskedasite Testleri		
LMh_random	60,102	0,0013
LMh_fixed	110,916	0,0000
Otokorelasyon Testleri (Sabit Etkiler)		
LM-stat	5,371	0,0205
Durbin-Watson	1,579	-
Otokorelasyon Testleri (Rassal Etkiler)		
LM-murho	92,662	0,0000
LM-mu|rho	87,291	0,0000
LM-rho|mu	39,570	0,0000

Tablo 4'te yer alan diagnostik test sonuçları incelendiğinde, F testlerinin ve LM testlerinin anlamlı çıkması havuzlanmış modelin uygun olmadığını göstermektedir. Hausman testi sonucu (p=0,0000) ise sabit etkiler modelinin rassal etkiler modeline göre tercih edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Heteroskedasite testleri değişen varyans sorununa, otokorelasyon testleri ise serisel korelasyon sorununa işaret etmektedir. Bu nedenle tahminlerde dirençli standart hatalar kullanılmıştır.

Tek yönlü sabit etkiler modeli tahmin sonuçları Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Sabit Etkiler Modeli Tahmin Sonuçları

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık
LGSYH	3,434	0,166	20,660	0,0000***
LKDV	-0,665	1,541	-0,431	0,6678
LSF	0,306	0,101	3,033	0,0036***
Sabit	-84,171	6,458	-13,034	0,0000***
Model İstatistikleri				
R^2	0,996			
Düzeltilmiş R^2	0,994			
F-İstatistiği	444,209			0,0000
Durbin-Watson	2,734			
Gözlem Sayısı	96			
Not: *** %1 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.				

Tablo 5'te yer alan tahmin sonuçları, heteroskedasite ve otokorelasyon sorunlarına karşı dirençli White standart hataları kullanılarak elde edilmiştir. GSYİH (LGSYH) değişkeninin katsayısı 3,434 olup istatistiksel olarak yüksek düzeyde anlamlıdır. Bu bulgu, otomobil talebinin gelir esnekliğinin 1'den büyük olduğunu ve araçların lüks mal kategorisinde değerlendirilebileceğini göstermektedir. Ekonomik büyüme dönemlerinde tüketicilerin harcanabilir gelirlerinin artması, araç satışlarını orantısız şekilde artırmaktadır.

Satış fiyatı (LSF) değişkeninin pozitif ve anlamlı katsayısı (0,306), Giffen mal davranışından ziyade kalite algısı ve piyasa segmentasyonu ile açıklanabilir. Yüksek fiyatlı araçların prestij ve kalite göstergesi olarak algılanması, fiyat artışlarının talebi olumsuz etkilememesine neden olmaktadır.

Çalışmanın temel odağı olan KDV (LKDV) değişkeninin katsayısı beklendiği gibi negatif işaretli (-0,665) olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamsızdır (p=0,6678). İktisadi açıdan bu durum, otomobil talebinin fiyat esnekliğinin düşük olması ve KDV'nin tüketiciler tarafından satın alma kararında belirleyici bir faktör olarak görülmemesiyle açıklanabilir. Araç alımının ertelenebilir bir dayanıklı tüketim malı olması ve alternatif ulaşım imkanlarının sınırlılığı, vergi oranlarındaki değişimlerin kısa dönemde satışlar üzerinde anlamlı bir etki yaratmamasına neden olabilmektedir. Modelin açıklama gücü oldukça yüksektir (R^2=0,996).

Sabit etkiler modeli kapsamında ülkelere özgü bireysel etkiler Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Ülkelere Özgü Sabit Etkiler

Ülke	Etki	Ülke	Etki	Ülke	Etki
Avusturya	0,902	**İzlanda**	8,591	**Polonya**	-1,610
Belçika	0,726	**İrlanda**	-0,239	**Portekiz**	2,593
Kolombiya	-1,341	**İtalya**	-3,916	**Slovakya**	2,392
Çek Cumhuriyeti	0,510	**Japonya**	-6,333	**Slovenya**	5,279
Danimarka	1,973	**Güney Kore**	-2,704	**İspanya**	-2,897
Estonya	5,885	**Letonya**	6,048	**İsveç**	1,327
Finlandiya	2,189	**Litvanya**	4,141	**İsviçre**	-1,570
Fransa	-3,372	**Meksika**	-4,803	**Türkiye**	-2,161
Almanya	-4,252	**Hollanda**	-1,027	**Birleşik Krallık**	-3,634
Yunanistan	1,551	**Yeni Zelanda**	1,909	**ABD**	-10,404
Macaristan	2,252	**Norveç**	1,996		

Tablo 6'da yer alan ülkeye özgü sabit etkiler, modelde yer alan açıklayıcı değişkenlerle (GSYİH, KDV oranları ve satış fiyatı) kontrol edildikten sonra kalan ülkeler arası yapısal heterojenliği yansıtmaktadır. Bu etkiler, her bir ülkenin araç satış düzeyini etkileyen ancak modelde doğrudan ölçülemeyen ülkeye özgü özelliklerin toplu etkisini göstermektedir.

Sonuçlar incelendiğinde, en yüksek pozitif etki İzlanda'da (8,591) gözlemlenirken, bunu Letonya (6,048), Estonya (5,885) ve Slovakya (5,279) izlemektedir. Bu ülkelerdeki yüksek pozitif etkiler, nispeten sınırlı toplu taşıma altyapısı, düşük nüfus yoğunluğu ve coğrafi koşulların bireysel araç sahipliğini zorunlu kılması ile açıklanabilir. Özellikle Baltık ülkelerinde AB üyeliği sonrası artan gelir düzeyi ve motorlu taşıt sahipliğine yönelik artan talep, bu pozitif etkilerin altında yatan dinamikler arasında değerlendirilebilir.

Buna karşın, en yüksek negatif etki ABD'de (-10,404) tespit edilmiştir. Japonya (-6,333), Almanya (-4,252), İtalya (-3,916) ve Fransa (-3,372) gibi gelişmiş ekonomilerde de belirgin negatif etkiler gözlemlenmektedir. Bu ülkelerin ortak özelliği, yerleşik ve kapsamlı toplu taşıma sistemlerine sahip olmalarıdır. Yoğun demiryolu ağları, metro sistemleri ve entegre ulaşım politikaları, bireysel araç sahipliğine olan talebi azaltıcı etki yaratmaktadır. Ayrıca bu ülkelerin

olgun otomobil pazarlarına sahip olması, pazar doygunluğunun da negatif etkilere katkı sağladığını düşündürmektedir. Özellikle Japonya ve Almanya gibi küresel otomobil üreticisi ülkelerde, yurt içi satışlardan ziyade ihracat odaklı üretim stratejilerinin benimsenmesi de bu durumu destekleyen faktörler arasındadır.

Türkiye'nin negatif etkisi (-3,634), gelişmekte olan bir ekonomi olmasına rağmen kentsel alanlarda toplu taşıma yatırımlarının artması ve trafik yoğunluğunun araç sahipliğini caydırıcı etkisiyle ilişkilendirilebilir. Genel olarak bu farklılıklar, ülkelere özgü ulaşım politikaları, şehir planlama yaklaşımları, çevre düzenlemeleri, park alanı maliyetleri ve kültürel tercihlerin araç satışları üzerinde GSYİH ve vergi oranlarının ötesinde önemli belirleyiciler olduğunu ortaya koymaktadır.

4. SONUÇ

Tam elektrikli ve hibrit elektrikli araçların dünya genelinde yaygınlığı giderek artmaktadır. Elektrikli araçlar, hem çevre kirliliğini azaltması hem enerji tasarrufu sağlaması hem de ülkelerin enerji bakımından dışa bağımlılığını azaltması dolayısıyla hükümetler tarafından çeşitli vergisel ve kamusal teşvikler uygulanarak teşvik edilmektedir.

Çalışmada, elektrikli araç satışında uygulanan vergilerin araç satışına etkisi incelenmiş olup araç fiyatı ve GSYH de bağımsız değişken olarak analize dahil edilmiştir. Örneklem olarak OECD ülkeleri seçilmiş olup bu ülkelerde KDV oranlarının araç satışları üzerindeki etkisi 2022-2024 dönemi için statik panel veri analizi ile incelenmiştir.

Analiz sonucunda, GSYH değişkeninin katsayısı yüksek düzeyde anlamlı, satış fiyatı değişkeninin katsayısı pozitif ve anlamlı, KDV değişkeninin katsayısı ise beklendiği gibi negatif işaretli olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Çalışmanın temel odağı olan KDV değişkenine ait bu bulgu ise otomobil talebinin fiyat esnekliğinin düşük olması ve KDV'nin tüketiciler tarafından satın alma kararında belirleyici bir faktör olarak görülmemesiyle açıklanmıştır.

Her bir ülkenin araç satış düzeyini etkileyen ancak modelde doğrudan ölçülemeyen ülkeye özgü özelliklerin toplu etkisine bakıldığında en yüksek pozitif etkinin İzlanda’da, en yüksek negatif etkinin ise ABD’de gerçekleştiği görülmüştür. Türkiye’de gerçekleşen negatif etki ise kentsel alanlarda toplu taşıma yatırımlarının artması ve trafik yoğunluğunun araç sahipliğini caydırıcı etkisiyle ilişkilendirilmiştir.

KAYNAKÇA

International Energy Agency (IEA), World Energy Outlook 2024, 2024a.

International Energy Agency (IEA), Global EV Outlook 2024, 2024b.

International Energy Agency (IEA), Global EV Outlook 2025, 2025.

LeasePlan, EV Readiness Index 2023: International Consultancy Services, 2023.

Sandalow, D., Ending Oil Dependence Protecting National Securityi the Environment, and the Economy, M. E. O'Hanlon (Ed.), Opportunity 08: Independent Ideas for America's Next President içinde, Washington: Brookings Institution Press, 79-94, 2008.

Şahin, M., Tam Elektrikli ve Hibrit Otomobillerde Vergi ve Vergi Dışı Kamusal Teşvikler, Vergi Sorunları Dergisi, 388, 84-97, 2021.

OECD ÜLKELERİNDE VERGİ REFORMLARININ YÖNÜ: SERVET ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER

Doç. Dr. Rana DAYIOĞLU ERUL
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü
ranadayioglu@gmail.com, 0000-0001-9073-6430

ÖZET

Günümüzde servet üzerinden alınan vergiler, gelir ve harcamalar üzerinden alınan vergilere kıyasla toplam vergi gelirleri içinde oldukça düşük bir paya sahip olmasına rağmen mali güce göre vergilendirme ilkesinin uygulanması ve vergi adaletinin sağlanması bakımından önem taşımaktadır. Bu çalışma, vergi reformlarına yönelik olarak 90 ülke kapsamında yapılan araştırmada OECD ülkelerinde verilen cevaplar temel alınarak hazırlanmıştır. Kovid-19 ve enflasyon krizleri gibi olağanüstü nitelikteki olaylar dolayısıyla ülkelerin uyguladıkları vergi indirimlerine yönelik eğilim, 2022 yılından itibaren yavaşlamış veya tersine dönmeye başlamıştır. Yüksek gelirli ülkelerde vergi reformları ağırlıklı olarak gelir vergisi, kurumlar vergisi ve KDV'ye yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Servet üzerinden alınan vergilere yönelik reformlar ise diğer vergilerle karşılaştırıldığında geri planda kalmakla birlikte; 2023 yılında bu alanda yapılan reformlar genellikle emlak vergilerine dayanmış, emlak vergileri artırılırken gelir artırma amacı ön planda tutulmuş, buna rağmen 2023 yılında servet üzerinden alınan vergilere ilişkin reformlar vergi artışları ve vergi indirimleri arasında nispeten dengeli olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Vergi reformu, OECD, servet üzerinden alınan vergiler, emlak vergisi.

1. GİRİŞ

Servet üzerinden alınan vergiler, günümüzde ülkelerin toplam vergi gelirleri içinde gelir ve harcama üzerinden alınan vergilere kıyasla çok düşük bir paya sahiptir. Ancak, vergi ödeme gücünün tam ve doğru biçimde kavranabilmesi, diğer bir ifade ile mali güce göre vergilendirme ilkesinin uygulanabilmesi açısından servet vergilerinin etkin biçimde uygulanması önem taşımaktadır.

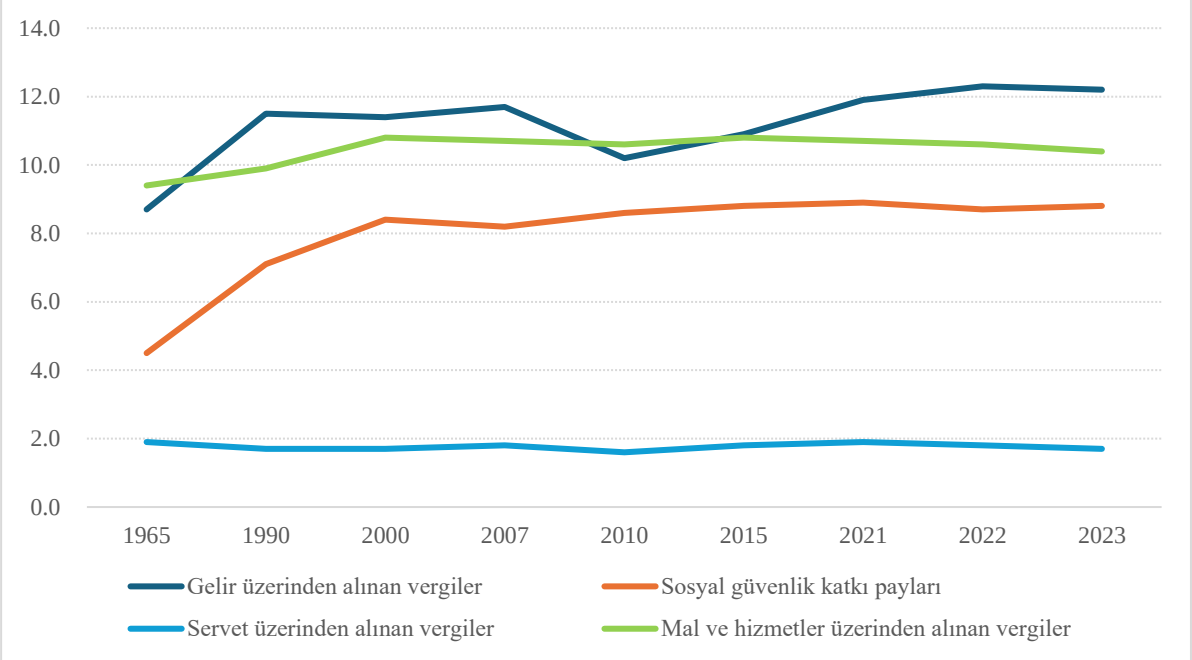
Bu çalışma, OECD'nin vergi reformlarına ilişkin hazırladığı rapor çerçevesinde yapılmış olup söz konusu rapor vergi reformu politikalarına ilişkin ankete 90 ülke kapsamında verilen cevaplardan OECD ülkelerine ilişkin olanlar seçilerek hazırlanmıştır. Söz konusu anket gelir, servet ve harcama üzerinden vergiler ile çevre vergilerini içerecek şekilde uygulanmış olup bu çalışmada servet üzerinden alınan vergilere ilişkin reformlar incelenecektir.

Servet vergilerine ilişkin reformlar incelenmeden önce çalışmada servet üzerinden alınan vergilere yönelik teorik açıklamalara yer verilecek, sonra OECD ülkelerinde vergi reformlarına yönelik genel eğilimler incelenecek ve en son kısımda servet üzerinden alınan vergilere ilişkin reformlar değerlendirilecektir.

2. SERVET ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLERE YÖNELİK AÇIKLAMALAR

Servet üzerinden alınan vergiler; durağan iktisadi unsurların işler hale dönüşmesine ve adil bir vergi sisteminin oluşmasına katkıda bulunmaları nedeniyle vergi sisteminde önem taşımaktadır (Akdoğan, 2011: 268). Bununla beraber, günümüz modern devletlerine ait vergi sistemlerinde, vergilemenin mali amacı oldukça önem taşıdığından, servet vergilerinin önemi ikinci planda kalmıştır. Bu durum, servet vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payının düşük olmasından da anlaşılmaktadır.

Aşağıda Görsel 1'de 1965-2023 döneminde OECD ülkelerinde vergi gelirlerinin türleri itibarıyla dağılımı GSYH'nin yüzdesi olarak görülmektedir. OECD ülkelerinde vergi gelirleri içerisinde en yüksek paya gelir üzerinden alınan vergiler ile mal ve hizmetler üzerinden alınan vergiler sahipken; en düşük payı ise servet üzerinden alınan vergiler almaktadır. 1965 yılından 2023 yılında gelindiğinde, servet vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı %7,9'dan %5,1'e düşmüş olup[1] çoğu ülkede servet üzerinden alınan vergiler en düşük paya sahip olmuştur[2].

Görsel 1. OECD Ülkelerinde Vergi Gelirlerinin Türleri İtibarıyla Dağılımı (1965-2023)

Kaynak: OECD verilerinden yararlanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Servet üzerinden alınan vergiler arasında en yaygın olarak emlak vergisi ve veraset vergileri uygulanmaktadır. Emlak vergisi günümüzde yerel yönetimlerin harcamalarını finanse edebilmeleri açısından ülkelerin en önemli gelir kaynağıdır. Avrupa Birliği ve OECD ülkelerinde ise servet ve servetin transferi üzerinden alınan vergiler; veraset ve intikal vergisi, emlak ve arazi vergisi ve net servet vergisi olarak sınıflandırılmaktadır (European Commission, 2014: 4).

[1] OECD, 2025: 23.

[2] Ayrıntılı bilgi için bkz. OECD, 2025: 14.

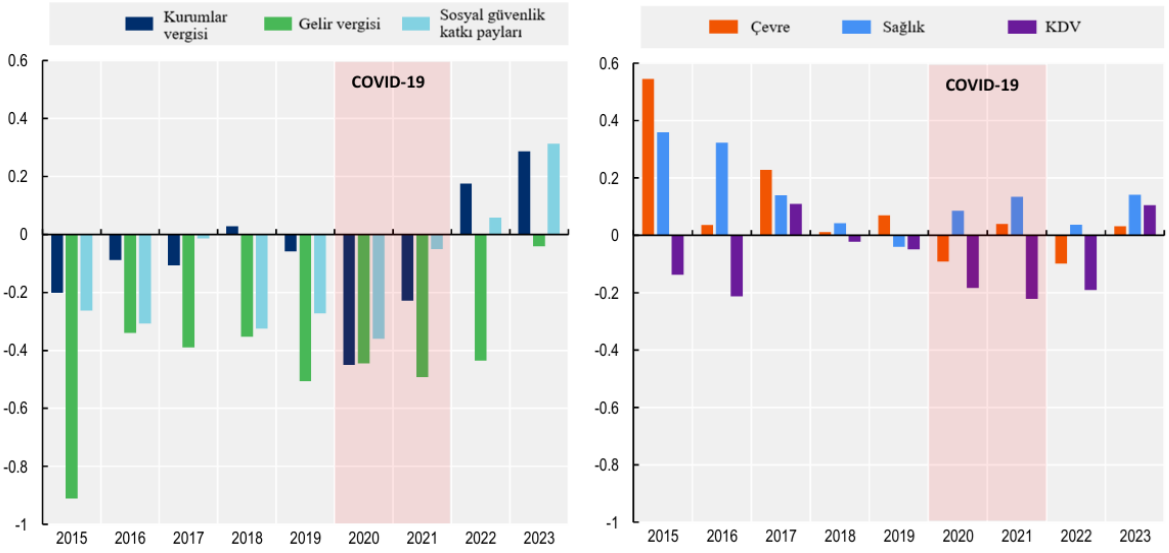
3. VERGİ REFORMLARINA YÖNELİK EĞİLİMLER

OECD ülkeleri kendi vergi sistemlerinin temel reformlarına önem vermiş olup bu reformlar, bir yandan yatırımları, risk almayı ve girişimciliği teşvik eden diğer yandan artan çalışma teşviklerini tedarik eden daha rekabetçi bir mali yapıyı sağlamaya ihtiyaç duymuştur (Tekin, 2010).

Kovid-19 ve enflasyon krizleri gibi olağanüstü nitelikteki olaylar dolayısıyla ülkelerin uyguladıkları vergi indirimlerine yönelik eğilim, bu olayların ekonomi üzerindeki olumsuz etkileri azaldıkça 2022-2023 döneminden itibaren dünya genelinde yavaşlamış veya tersine dönmeye başlamıştır. Aşağıda Görsel 2'de yüksek gelirli ülkelerin 2015-2023 döneminde vergi reformlarına yönelik eğilimleri gösterilmektedir.

Kovid-19 pandemisi sırasında yüksek gelirli ülkelerin birçoğu, sağlam mali altyapıları nedeniyle kurumlar vergisi oranlarını düşürme yoluna gidebilmiştir. Pandemi öncesinde ve sırasında kurumlar vergisini azaltan önlem paketleri, 2022 ve 2023 yıllarında OECD ülkelerinde yerini kurumlar vergisi oranlarını artıran reform hareketlerine bırakmıştır.

Gelir vergisi açısından bakıldığında; pandemi sırasında gelir vergisi oranlarında yapılan indirimler, hanehalkını desteklemek için önemli bir araç olmuş; sonrasında ise bazı ülkeler gelir vergisi oranlarını artırmaya dönmüş olsa da çoğu yüksek gelirli ülkede düşük oranlı gelir vergisi uygulamasının devam ettiği gözlemlenmiştir (OECD, 2024: 21). Sosyal güvenlik katkı paylarında ise pandemi sırasında yaşanan önemli düşüşlerin ardından 2022 yılından itibaren önemli bir artış görülmüş ve bu durumun, demografik eğilimleri ve bunun sonucunda ortaya çıkan mali baskıları yansıttığı biçiminde değerlendirilmiştir (OECD, 2024: 21). Bu hususlar, gelir vergisinde ve sosyal güvenlik katkı paylarında meydana gelen reform eğilimlerinin diğer vergilere kıyasla daha yüksek olmasının sebebi olarak görülmektedir.

Görsel 2. 2015-20023 Döneminde Yüksek Gelirli Ülkelerde Uygulanan Vergi Reformlarına Yönelik Eğilimler

Kaynak: OECD, 2024: 21.

Benzer değerlendirmeler KDV için de geçerli olup KDV'nin genel olarak olağanüstü dönemlerde başvurulan ilk vergi olması hususu pandemi dönemi için de önem taşımaktadır. Yüksek gelirli ülkeler, pandemi sırasında KDV oranlarını düşürmeye başlamış, ardından 2022 yılında enerji fiyat şokları ve yüksek enflasyon oranları nedeniyle ortaya çıkan yaşam maliyetlerinin artışı sorunu sırasında KDV oranlarını düşürmeye devam etmiştir. Birçok gelişmiş ekonomide yükselen fiyatlar halen sorun olmaya devam ederken ve ülkeler geçici KDV indirimlerini uzatırken, 2023 yılı bazı ülkelerin KDV oranlarını artırması veya indirimleri aşamalı olarak kaldırmasıyla temkinli bir geri dönüşün başlangıcı olduğu görülmektedir (OECD, 2024: 21). Bu yeniden ayarlama, çevreyle ilgili özel tüketim vergisi reformlarına da uzanmaktadır. Nitekim çevreyi korumaya yönelik vergi düzenlemelerinin, son dönemlerde dünya çapında uygulama alanı bulan bir eğilim olduğu görülmektedir.

4. SERVET ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLERDE REFORM HAREKETLERİ

Servet üzerinden alınan vergiler, orta ve düşük gelirli ülkelere kıyasla yüksek gelirli ülkelerde vergi gelirlerinin daha büyük bir payını oluşturmaktadır; dolayısıyla servet vergilerine olan bağımlılık, yüksek gelirli ülkelerde daha yüksektir (OECD, 2024: 61). 2021 yılında, servet üzerinden alınan vergiler, yüksek gelirli ülkelerde toplam vergi gelirlerinin ortalama %5,9'unu oluştururken; bu oran orta gelirli ülkelerde %2,2 ve düşük gelirli ülkelerde %1,2 olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2024: 61).

Servet üzerinden alınan vergiler içinde ise en yüksek paya, Türkiye'de olduğu gibi OECD ülkelerinde de yerel yönetimlerin en önemli gelir kaynağı olan ve sürekli (her yıl tekrarlayan) bir vergi olan emlak vergisi sahiptir. Net servet üzerinden vergi uygulayan ülke sayısı ise çok azdır. Avrupa ülkelerinden yalnızca Norveç, İspanya ve İsviçre net servet vergisi uygulamakta olup Fransa, İtalya, Belçika ve Hollanda ise net servetin tamamı üzerinden vergi almak yerine seçilmiş varlıklar üzerine servet vergisi uygulamaktadır (Enache, 2025).

2023 yılında emlak vergisi reformları emlak vergisi, miras ve bağış vergileri ile gayrimenkuller üzerindeki sürekli vergiler biçiminde üç alanda yapılmış olup 2022 yılında dört yeni net servet vergisi reformu yapılmışken, 2023'te böyle bir reform görülmemiştir.

Bazı ülkelerde 2022'de vergi oranı artışları yaygın olarak uygulanmış ancak bu artışların amacı eşitlik veya adalet motivasyonlarına dayandırılmış; 2023'te ise emlak vergilerini artırırken gelir artırma amacı ön planda tutulmuş, buna rağmen 2023 reformları vergi artışları ve vergi indirimleri arasında nispeten dengeli olmuştur (OECD, 2024: 61).

Çizelge 1. Servet Üzerinden Alınan Vergilerde Reformların Yönü

	Vergi tabanının genişletilmesi/vergi oranı artışı		**Vergi tabanının daraltılması/vergi oranının düşürülmesi**	
	2022	**2023 ve sonrası**	**2022**	**2023 ve sonrası**
Miras vergisi, bağış/hibe vergisi	Hollanda, Şili	Hollanda	Yunanistan, Polonya	Danimarka, Portekiz
Menkul veya gayrimenkuller	Şili, Hollanda, Portekiz, ABD	Avustralya, Belçika, Kanada,	Yunanistan, Portekiz	Kanada, Finlandiya, Yunanistan,

üzerindeki işlem vergileri		Finlandiya, Hollanda, Portekiz		Kore
Gayrimenkuller üzerindeki sürekli/tekrarlayan/yıllık vergiler	Şili, Danimarka, Yunanistan, İrlanda, Portekiz	Avustralya, Kanada, Çek Cumhuriyeti, İrlanda, Hollanda	Kanada	Kanada, Danimarka, Yunanistan, İsveç
(Net) servet üzerindeki sürekli/tekrarlayan/yıllık vergiler	Şili	Kolombiya, Norveç		

Kaynak: OECD, 2024: 64.

Çizelge 1'de yer alan servet vergilerinde reform hareketlerine yönelik uygulamalar ayrıntılarıyla incelendiğinde OECD ülkelerinde hem gelir artırma hedefli olarak emlak vergisi düzeyinin artırıldığı hem de tam tersi bir biçimde yatırımı desteklemek ve hanehalkının vergi yükünü azaltmak amacıyla emlak vergisi oranlarının düşürüldüğü düzenlemeler yer almaktadır. İlk olarak, gelir artırma hedefli aşağıdaki düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir (OECD, 2024: 62-63):

- Gayrimenkuller üzerindeki tekrarlayan vergileri artırmak amacıyla Çek Cumhuriyeti'nde emlak vergisi oranı iki katına çıkarılmıştır.
- Romanya'da konut olarak kullanılan binalar için %0,3 oranında düz oranlı yeni bir vergi (araç sahipliği gibi bir dizi ölçüt temelinde değişen vergi muafiyet eşiğiyle birlikte) uygulamaya koyulmuştur.
- İrlanda'da yeni boş konut vergisi önemli ölçüde artırılarak bu tür mülklerde uygulanacak yerel emlak vergisi oranı üç katından beş katına çıkarılmıştır.
- Fransa'da konut arzını artırmak amacıyla ikincil konutlar üzerindeki konut vergisi oranı artırılmıştır.
- Avustralya'da yabancı tarafından satın alınan konutlardan değeri 600.000 € ile 1,2 milyon € arasında olanların 17.000 € vergiye tabi olması ve daha yüksek değerli mülkler için daha yüksek düzeyde vergi alınması uygulaması getirilmiştir.
- Belçika'da belirli uzun vadeli kira işlemlerinde tescil bedelleri artırılmıştır.
- Finlandiya'da ilk kez konut satın alanlara uygulanan devir vergisi muafiyeti kaldırılmıştır.
- Hollanda'da, miras vergisinde bir dizi reform gerçekleştirilmiş; öncelikle vergi tabanı genişletilmiş ve vergi kuralları basitleştirilmiştir. Bu değişiklikler arasında, işletmelerin devri için miras ve bağış vergisi genel muafiyetinde yapılan düzenlemeler yer almakta olup ilk 1,5 milyon € istisna ve bu eşik üzerindeki değerin %70'i istisna tutulmaktadır (önceki düzenlemede 1.205.871 € üzerindeki değerler için %83 oranında istisna geçerliydi). Ayrıca kiralık gayrimenkuller artık yatırım varlığı olarak sınıflandırılmakta ve daha yüksek oranda vergilendirilmektedir.

Diğer taraftan, yatırımların desteklenmesi ve hanehalkının vergi yükünün azaltılması amacıyla emlak vergisi oranlarının düşürüldüğü düzenlemeler aşağıdaki gibidir (OECD, 2024: 63):

- Birleşik Krallık'ta 2024-2025 döneminde perakende, konaklama ve eğlence sektörlerinde kayıtlı olan gayrimenkuller için emlak vergisi oranında uygulanan %75 indirim geçici olarak uzatılmıştır.
- Finlandiya'da gayrimenkul transfer vergisi %4'ten %3'e düşürülmüştür.
- Kanada'da 10 yıldan uzun süreyle elde tutulan, yeni inşa edilmiş kiralık binaların satın alınmasıyla ilgili olarak, konut mülk değerlerinin 2.000.000 € tutarını aşan kısmı için %2'lik ek emlak transfer vergisine yönelik muafiyet getirilmiştir.
- Danimarka'da gelir vergisi reformlarını da içeren daha geniş bir paket kapsamında, miras vergilerini düzenleyerek kardeşlerden alınan ek miras vergileri kaldırılmıştır.

5. SONUÇ

Servet üzerinden alınan vergiler, dünya genelinde toplam vergi gelirleri içinde çok düşük bir paya sahip olmasına rağmen vergi adaletinin sağlanması ve vergi ödeme gücünün kavranması açısından önem taşımaktadır. Günümüzde servet üzerinden alınan vergiler emlak vergisi, motorlu taşıtlar vergisi ve miras ya da bağış yoluyla yapılan intikaller üzerinden alınan veraset vergileri biçiminde uygulanmaktadır.

OECD ülkeleri kendi vergi sistemlerinin temel reformlarına önem vermiş olup bu reformlar, özellikle kovid-19 ve enflasyon krizleri gibi olağanüstü dönemlerde gelir vergisi, kurumlar vergisi, KDV gibi vergiler üzerinde yoğunlaşmıştır. Servet üzerinden alınan vergiler ise diğer vergilere göre oldukça geri planda kalmaktadır. Buna rağmen özellikle emlak vergisinin yerel yönetimlerin önemli bir gelir kaynağı olmasından dolayı özellikle 2023 yılında OECD ülkelerinde bu alanda önemli reformlara yer verilmiştir.

Servet üzerinden alınan vergilere bağımlılık yüksek gelirli ülkelerde daha yüksek düzeyde olup 2023 yılında emlak vergisi reformları emlak vergisi, miras ve bağış vergileri ile gayrimenkuller üzerindeki sürekli vergiler biçiminde üç alanda yapılmıştır. 2023 yılında bazı OECD ülkelerinde gelir artırma amacıyla emlak vergisinin artırıldığı, bazı ülkelerde ise yatırımı desteklemek ve hanehalkının vergi yükünü azaltmak amacıyla emlak vergisi oranlarının düşürüldüğü görülmektedir. Ancak genel olarak 2023 reformları vergi artışları ve vergi indirimleri arasında nispeten dengeli olmuştur. Türkiye'de ise bu dönemde servet üzerinden alınan vergilere ilişkin doğrudan bir reform görülmemiş, bu nedenle 2023 yılı reform uygulamaları içerisinde yer almamıştır.

KAYNAKÇA

Akdoğan, A., Kamu Maliyesi, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 14. Baskı, Ankara, Gazi Kitabevi, 2011.

Enache, C., Wealth Taxes in Europe, Tax Foundation Europe, 25.02.2025, https://taxfoundation.org/data/all/eu/wealth-taxes-europe/, 20.12.2025.

European Commission, Cross-country Review of Taxes on Wealth and Transfers of Wealth, Specific Contract No8 TAXUD/2013/DE/335 Based on Framework Contract No TAXUD/2012/CC/117, 2014.

OECD, Tax Policy Reforms 2024: OECD and Selected Partner Economies, OECD Publishing, Paris, 2024, https://doi.org/10.1787/c3686f5e-en.

OECD, Revenue Statistics 2025: Disentangling Personal Income Tax Revenue in OECD Countries, Paris: OECD Publishing, 2025.

Tekin, A., OECD Ülkelerinde Yapılan Vergi Reformlarının Değerlendirilmesi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26, 2010.

THE LAST OF US SERİSİ (PART I–II) VİDEO OYUNLARINDA ÇEVRESEL ANLATININ SEMİYOTİK ÇÖZÜMLEMESİ1

Suida DURSUN
İstanbul Arel Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
suidadursun@gmail.com - 0009-0008-8023-0039

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Tekinalp GÜREKEN
İstanbul Arel Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
tgureken@gmail.com - 0000-0003-2622-9324

ÖZET

Bu çalışma, The Last of Us serisi (Part I–II) video oyunlarında çevresel anlatının nasıl yapılandırıldığını ve bu anlatının semiyotik göstergeler aracılığıyla oyuncuya nasıl aktarıldığını incelemektedir. Post-apokaliptik bir bağlamda kurgulanan oyun dünyasında mekân düzenlemeleri, nesne yerleşimleri, ışık-gölge kullanımı, duvar yazıları ve çevresel izler yalnızca estetik unsurlar olarak değil, anlatının temel bileşenleri olarak işlev görmektedir. Çalışmada, söz konusu çevresel öğelerin birer gösterge sistemi olarak nasıl anlam ürettiği ve bu anlamın karakterlerin psikolojik durumları, tematik yapı ve anlatısal ilerleyiş ile nasıl ilişkilendirildiği semiyotik bir çözümleme çerçevesinde ele alınmaktadır. The Last of Us Part I ve Part II örnekleri üzerinden gerçekleştirilen analiz, oyun mekânlarının ve çevresel detayların oyuncuya doğrudan anlatım kullanılmadan anlatısal bilgi ve duygusal bağlam sunduğunu göstermektedir. Bu bağlamda çevresel anlatım, görsel iletişim temelli bir anlatım biçimi olarak değerlendirilmekte; oyunda yer alan çevresel göstergelerin, oyuncuyu çevreyi okumaya ve anlatısal bağlamı anlamlandırmaya yönlendiren bir anlatım yapısı sunduğu değerlendirilmektedir. Çalışma, video oyunlarında çevresel anlatımın semiyotik ve görsel iletişim boyutlarını birlikte ele alarak, nitel bir yaklaşım ve literatür taraması ile oyun deneyiminde anlamın nasıl kurulduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır.

[1] Bu çalışma, yazarın İstanbul Arel Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Grafik Tasarım Anasanat Dalı'nda yazdığı "GRAFİK SEMBOLLER VE METAFORLARLA HİKÂYE ANLATIMI: ''LIFE IS STRANGE'' OYUN SERİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME" başlıklı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Görsel İletişim, Çevresel Anlatım, Semiyotik Çözümleme, Video Oyunları, The Last of Us

SEMIOTIC ANALYSIS OF ENVIRONMENTAL STORYTELLING IN THE THE LAST OF US SERIES (PART I–II) VIDEO GAMES[2]

Suida DURSUN
Istanbul Arel University, Institute Graduate Studies
suidadursun@gmail.com - 0009-0008-8023-0039

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Tekinalp GÜREKEN
Istanbul Arel University, Institute Graduate Studies
tgureken@gmail.com - 0000-0003-2622-9324

ABSTRACT

This study examines how environmental storytelling is structured in The Last of Us series (Part I–II) video games and how this narrative is conveyed to the player through semiotic signs. Within the post-apocalyptic game world, spatial arrangements, object placement, the use of light and shadow, wall writings, and environmental traces function not merely as aesthetic elements but as fundamental components of the narrative. The study addresses how these environmental elements operate as a system of signs that produce meaning, and how this meaning is associated with the characters and their psychological states, thematic structure, and narrative progression within a semiotic analytical framework. Based on analyses of *The Last* of Us Part I and Part II, the study demonstrates that game spaces and environmental details provide narrative information and emotional context to the player without relying on direct exposition. In this respect, environmental storytelling is evaluated as a visual communication–based narrative form, in which environmental signs guide the player to read and interpret the narrative context through the environment. By addressing the semiotic and visual communication

[2] This study is derived from the author's Master's thesis titled "STORYTELLING WITH GRAPHIC SYMBOLS AND METAPHORS: A STUDY OF THE "LIFE IS STRANGE" GAME SERIES" written at Istanbul Arel University, Institute of Graduate Education, Department of Graphic Design.

dimensions of environmental storytelling in video games, the study aims to reveal how meaning is constructed within the game experience through a qualitative approach and literature review.

Keywords: Visual Communication, Environmental Storytelling, Semiotic Analysis, Video Games, The Last of Us

1. GİRİŞ

Video oyunları, tarihsel süreç içerisinde yalnızca oyun mekaniğine dayalı yapılar olmaktan çıkarak, anlatının mekân, görsel öğeler ve etkileşim yoluyla kurulduğu bir ortam hâline gelmiştir. Oyunlar her zaman geleneksel anlamda diyalog veya ara sahne temelli anlatı yapıları olarak tasarlanmamış; kimi örneklerde deneyimsel, soyut ve kurallara dayalı yapılar aracılığıyla oyuncuya anlatı sunulmuştur (Saikko, 2018 :2). Bu tür oyunlar, geleneksel anlatı kavramının ötesinde değerlendirilmelidir; ancak birçok oyun hâlâ belirli anlatısal hedefler taşımakta ve oyuncuya farklı biçimlerde anlatı deneyimleri sunmayı amaçlamaktadır. (Jenkins, 2012: 2). Bu bağlamda, oyunlar anlatıyı yalnızca sözel ya da yazılı araçlarla değil, oyuncunun deneyimi sırasında karşılaştığı mekânsal düzenlemeler, çevresel öğeler ve görsel göstergeler aracılığıyla da kurabilmektedir. Çevresel düzenlemeler, nesnelerin konumlanışı, görsel izler ve mekânsal detaylar, oyuncuya anlatısal bağlam hakkında doğrudan açıklama sunmaksızın bilgi ileten unsurlar hâline gelir. Jenkins'e göre, oyunlarda anlatı diğer mecralardan farklı olarak doğrudan aktarılmaz; oyunun kendine özgü yapısı içinde dolaylı ve deneyimsel biçimlerde inşa edilir. Bu durum, oyun anlatısının incelenmesinde geleneksel anlatı yöntemlerinin yeterli olamayacağını dolayısıyla oyunun kendine özgü anlatım biçimlerini anlamaya yönelik kuramsal yaklaşımların geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Örneğin, çevresel anlatımın rolünü inceleyen semiyotik çözümleme yöntemleri, oyunların deneyimsel anlatısını anlamak için kullanılabilir. Bu bağlamda, oyuncunun karşılaştığı mekânsal düzenlemeler, nesnelerin yerleşimi ve çevresel detaylar, görsel iletişim aracılığıyla anlatıyı iletir ve oyuncunun deneyimsel olarak anlam üretmesini sağlar (Jenkins, 2012: 2-3), (Saikko, 2018: 2). Böylece çevre, anlatının arka planını oluşturan pasif bir dekor olmaktan çıkarak, anlam üreten ve anlatının ilerleyişine katkı sağlayan etkin bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Çevresel tasarım ve detaylara gösterilen özen, oyuncuya anlatıyı aktarmada kritik bir rol oynar. Oyuncunun gördüğü her unsur, çevresel nesneler, animasyon veya karakterler aracılığıyla sözel olmayan bir iletişim kanalı oluşturur ve böylece anlatının bütüncül bir yapıya katkıda bulunur (Saikko, 2018 :2).

Son on yılda video oyunları, anlatı olanakları açısından yoğun bir yaratıcı deneyim ve çeşitlenme sürecine girmiştir. Bu süreçte oyunlar, sinematik algısal gerçekçiliği etkileşimsel esneklik ve modüler anlatı yapılarıyla birleştirerek, oyuncuya anlatı içinde daha etkin bir konum

kazandırmıştır (Chen, Dowling, Goetz, 2023 :2). Detroit: Become Human (2018) gibi seçim temelli oyunlar, anlatının oyuncu kararları doğrultusunda şekillendiği yapılar sunarken; Life is Strange (2015), duygusal anlatı ve kişisel deneyimi etkileşimle birleştiren bir yaklaşım ortaya koymaktadır (Quantic Dream, 2018), (Don't Nod, 2025). Resident Evil serisinin özellikle erken dönem örnekleri ve bazı modern yapımları ise, aksiyon odaklı oynanışa eşlik eden mekânsal düzenlemeler, nesne yerleşimleri ve atmosfer aracılığıyla çevresel anlatımın kullanıldığı bir anlatım anlayışını temsil etmektedir (Capcom, 2025). Bu örnekler, video oyunlarında anlatı gücünün yalnızca görsel gerçekçilik ya da sinematik anlatı ile sınırlı olmadığını; aksine etkileşim, mekân ve çevresel anlatım gibi oyuna özgü araçlar üzerinden inşa edildiğini göstermektedir. Bu anlatı çeşitliliği içerisinde The Last of Us Part I ve Part II, çevresel anlatımın, anlamsal ve görsel göstergelerin anlatı kurulumundaki rolünü belirgin biçimde ortaya koyan çağdaş örnekler arasında yer almaktadır.

2. Çevresel Anlatım ve Semiyotik Gösterge

Çevresel Anlatım (Environmental storytelling), en temel düzeyde, anlatının mekânsal tasarım ve çevresel unsurlar aracılığıyla kurulmasına ve iletilmesine dayanan bir anlatı yaklaşımıdır (He, 2024: 2). Bu anlatım biçimi, video oyunlarının erken dönemlerinde deneysel uygulamalarla sınırlıyken, günümüzde farklı türlerde yaygın olarak kullanılan ve anlatı yapısının ayrılmaz bir parçası hâline gelmiş bir tekniktir (P. Cyran, Myszor, A. Cyran, 2025: 7). Güncel örnekler, çevresel anlatımın belirli bir estetik veya oynanış modeline bağlı olmadığını ve doğrusal ile parçalı anlatı yapılarını destekleyebilen esnek bir araç olduğunu göstermektedir. Bu esneklik, oyuncu özgürlüğü ile anlatısal tutarlılık arasında denge kurma çabasıyla ilişkilendirilmektedir (P. Cyran, Myszor, A. Cyran, 2025: 9). Bu anlatı biçimi, sözel açıklamalara dayanmaksızın, çevrenin görsel düzeni ve detaylandırılması yoluyla anlam üretir. Oyuncunun oyun dünyasında karşılaştığı tüm mekânsal ve görsel öğeler, bu anlatı sürecinin taşıyıcıları olarak işlev görür (Saikko, 2018: 2). Nesneler belirli bir mekân içinde bilinçli bir biçimde konumlandırılarak birbirleriyle anlatısal bağ kurar ve tekil sahneler veya durum anlatıları oluşturur. Sunulan anlatısal bilgi, ana karakterin eylemlerine doğrudan hizmet etmek zorunda değildir; her çevresel detay, karakterin ilerleyişi için işlevsel olmayabilir. Bunun yerine bu bilgiler, oyun evreninin genel yapısını, atmosferini ve iç tutarlılığını yansıtarak anlatının bütüncül biçimde kurulmasına katkı sağlar (Saikko, 2018: 2), (He, 2024: 1-2). Örneğin, yıkılmış bir odada duvara asılmış eski bir aile fotoğrafı, ana karakterin ilerleyişine katkı sağlamayabilir; ancak bu detay, o mekânda daha önce bir yaşam olduğunu hissettirir ve oyun evrenini derinleştirir. Böylece mekân, anlatının yalnızca görsel çerçevesi olmayarak, anlamın üretildiği

aktif bir etken hâline gelir. Oyun tasarımcıları, çevresel anlatımı anlatının belirleyici anlarını öne çıkarmak ve oyuncuya sunulan bilgiyi mekânsal ipuçları aracılığıyla iletmek için kullanmaktadır. Jenkins (2004) bu bağlamda oyun mekânlarının önemini vurgular: "Oyun tasarımcıları sadece hikâye anlatmaz; dünyalar tasarlar ve mekânları şekillendirir" (Vredenberg, 2017: 7). Çevresel ipuçları, anlatıyı doğrudan sunmak yerine oyuncunun yorumuna bırakır ve çok katmanlı bir deneyim yaratır. Neden–sonuç ilişkisine dayalı kısa sahneler ve nesnelerdeki aşınma, kir, kırılmış eşyalar, devrilmiş mobilyalar, kapalı veya hasarlı kapılar, grafitiler, notlar ve kan lekeleri, oyuncunun mekânın geçmişi, karakterlerin yaşam biçimleri ve olası gelecekteki olaylar hakkında çıkarım yapmasını sağlar (Saikko, 2018: 7), (Tarnowetzki, 2016: 15-20). Tasarımcılar ayrıca "Telegraphing" tekniğiyle çevreye küçük anlatı ipuçları yerleştirerek mini hikâyeler ve olaylar yaratır; bu yaklaşım, oyuncunun mekânla etkileşimini ve keşif sürecini etkin biçimde teşvik eder (Tarnowetzki, 2016: 15-20).

Oynanış perspektifinden çevre tasarımı, hem anlatıyı hem de etkileşimi bütünleştiren bir işlev üstlenir. Bir yandan, oyuncunun eylemlerine anlatısal anlam kazandırır; örneğin bir macera oyununda kapıya yaklaşmak ve bir nesneyi almak, yalnızca mekanik bir hareket değil, karakterin görevi tamamladığı anlatısal bir anlam içerir. Çevresel öğeler (kapı, anahtar, ipuçları) oyuncuya eylemin hikâyedeki önemini doğrudan söylemeden aktarır. Öte yandan, yolların ve nesnelerin görsel olarak vurgulanması, yön bulmayı kolaylaştırarak oynanışın akıcılığını artırır; böylece çevre, hem anlatıyı güçlendiren hem de oynanışı destekleyen bütüncül bir tasarım unsuru olarak işlev görür (Wu, 2012: 67). Görsel stil, oyun içeriğinin basit bir temsili olmanın ötesinde, oyuncuya duygusal ve kavramsal mesajlar iletme işlevi görür. Eisner'in belirttiği gibi, bir okuyucu eserin tarzı aracılığıyla yalnızca ruh hâlini değil, soyut anlamları da algılar; benzer şekilde video oyunlarında, görsel tasarım oyuncuyu oyun dünyasıyla bağlarken atmosferi belirler ve oyun mekânının dilini oluşturur (Wu, 2012: 46).

What Remains of Edith Finch (2017) oyununda, aileden hayatta kalan tek karakterin çocukluk evine geri dönerek her bir aile üyesine ait odaları dolaşması, nesneler ve mekânsal düzen aracılığıyla geçmişe ve kayıplara ilişkin anlamların üretilmesini mümkün kılar. Benzer şekilde Stray, oyuncuya dünyayı bir kedinin bakış açısından deneyimleme olanağı sunarak çevresel ipuçlarını ve mekânsal detayları alışılmış insan merkezli perspektifin dışına taşır. Firewatch'ta ise oyuncu, karakterin deneyimini ve duygusal durumunu, yangın gözetleme kulesi çevresindeki mekân ve çevresel detaylar aracılığıyla dolaylı biçimde kavrar (Bailes 2022), (Butterworth, 2016), (Clark, 2017).

Görsel 1. What Remains of Edith Finch, 2017

Görsel 2. Stray, 2022

Görsel 3. Firewatch, 2016

Myers (2009), oyuncunun oyun deneyiminde, oynanan nesnelerin kendi gerçek işlevlerinden bağımsız olarak farklı anlamlar veya roller kazanabileceğini vurgular; bunu "değil" veya karşıt-biçim (anti-form) olarak adlandırır. Örneğin, bir sopanın at veya bir kutunun ev olarak kullanılması, nesnelerin doğrudan işlevlerinden bağımsız şekilde oynanış içinde yeni anlamlar kazandığını gösterir. (Karadeniz 2017: 63). bu durumu, nesnelerin karşıt-biçim sayesinde oyuna özgü bir niteliğe bürünmesi olarak yorumlar. Bu bağlamda nesneler, gerçek kimliklerinden bağımsız olarak taşıdıkları anlamlarla, oyunun "sihirli çemberi" olarak tanımlanan kurallar ve sınırlar içinde hem sembolik hem de etkileşimli bir işlev görür. Bu durumda, anlamın oyuncuya iletilmesi ise görsel iletişim yoluyla gerçekleşir; nesnelerin tasarımı, konumlandırılması ve çevreyle ilişkisi, oyuncunun mekân içindeki keşif ve yorum süreci aracılığıyla oyunun anlatısal ve sembolik yapısını anlamasını sağlar. Bu noktada, semiyotik yaklaşım, oyun mekânındaki işaretlerin anlamını ve oyuncuya nasıl iletildiğini anlamak için uygun bir çerçeve sunar. Göstergebilim (semiotics, semiology), göstergeleri ve bu göstergelerin oluşturduğu anlam dizgelerini inceleyen bir disiplindir. Bu yaklaşım, dilsel yapılarla sınırlı kalmayarak oyunlar, beden hareketleri, edebî metinler ve müzik gibi dil dışı olgulara da dilbilimsel yöntemler uygular ve anlam üretim süreçlerini çözümlemeyi amaçlar. Bu bağlamda gösterge, kendi dışında bir olguya gönderme yaparak anlam taşıyan her türlü nesne, davranış ya da yapı olarak tanımlanır. Göstergeler; ses, görüntü, yazı ve hareket aracılığıyla işleyen, toplumsal iletişim içinde kullanılan anlamlı sistemlerin temel birimleridir (Dervişcemoğlu, 2025 :1). Örneğin dijital oyunlarda bir karakterin taşıdığı nesne, mekân tasarımı, ışıklandırma kullanımı ya da tekrarlanan görsel bir sembol, bağlamı içinde değerlendirildiğinde oyuncuya anlatısal ve duygusal anlamlar ileten birer gösterge olarak işlev görebilir. Bu nedenle göstergebilim, sözel olanın yanı sıra temsile dayalı ve anlamlı bir bütün oluşturan tüm yapıları inceleme alanına dâhil eder (Dervişcemoğlu, 2025 :1). Göstergeler, belirli kodlar aracılığıyla düzenlenen ve aralarındaki ilişkiler yoluyla anlam üreten yapılardır (Özgür, 2003). bu kodlar, göstergelerin oyun bağlamında nasıl okunup yorumlanacağını belirleyebilir.

Player agency (oyuncu yetkisi), dijital oyunlarda oyuncunun eylemlerinin anlamlı sonuçlar doğurabilme kapasitesi olarak temel bir kavramdır ve çevresel anlatım ile semiyotik öğeler aracılığıyla deneyimlendiğinde özellikle öne çıkar; oyuncuyu anlatının altına yerleştirmek riskli olabilir ve asıl amaç, oyuncuların kendi hikâyelerini yaşayabilecekleri dünyalar tasarlamaktır. Full agency (Tam karar yetkisi), oyuncunun hareketlerini ve davranışlarını özgürce belirleyebilme yetisi olarak tanımlanır ve bu özgürlük, tasarımın sunduğu sınırlar çerçevesinde oyuncuya hissettirdiği güç ve etki ile ilgilidir (Cole, 2018: 3), (Tanenbaum K, Tanenbaum T. J. 2009: 4). Janet Murray, oyuncunun seçimlerinin çokluğu yerine anlamlılığına odaklanır ve agency'i "anlamlı eylemler gerçekleştirip sonuçlarını gözlemleme yetisi" olarak tanımlar; bu, çevresel unsurlar ve semiyotik ipuçları aracılığıyla oyuncunun oyun dünyasını yorumlama ve karakterleri anlama kapasitesine işaret eder (Cole, 2018: 1), (Poremba, 1998: 4). Semiyotik, oyunlarda işaretlerin anlamını ve bu anlamın oyuncuya nasıl iletildiğini inceleyen bir disiplindir (He, 2024: 2). Semiotik, çevresel anlatımın görsel boyutunu oluşturan bir unsur olarak ele alınır ve içinde semboller, ikonlar ve göstergeleri barındırır (He, 2024: 1). Salen ve Zimmerman (2004), semiyotik işaretlerin, kendisi dışında bir şeyi temsil eden göstergeler olduğunu ve belirli bir bağlamda anlam kazandığını belirtir (Vredenberg, 2017: 8). Örneğin, bir video oyununda kapı üzerindeki kırmızı "yasak" işareti, oyuncuya yalnızca fiziksel bir nesneyi değil, aynı zamanda bu alanın tehlikeli veya erişilemez olduğunu bildirir; böylece oyuncu, oyundaki mekân ve olaylar hakkında çıkarımda bulunabilir. Clara Fernandez Vara (2012) ise semiyotiğin iki bileşeni olduğunu açıklar; birincisi bir işaret eya görsel imge, ikincisi ise bu işaretin taşıdığı anlamdır (He, 2024: 2). Video oyunları bağlamında, bu kavram oyuncuya mekân aracılığıyla anlatıyı iletmek için kullanılabilir. Örneğin, bir masanın üzerinde bırakılmış günlük veya bir duvarda yazılmış mesaj, karakterlerin geçmişte yaşadıkları olayları, ortamın hikâyesini ve olası tehlikeleri oyuncuya ileten bir anlam aracıdır (He, 2024: 2).

Charles Peirce, dil felsefesi çerçevesinde, işaretlerin üç temel türü olduğu öne sürülmektedir; bu sınıflama semboller, ikonlar ve indeksler olarak tanımlanır (Vredenberg, 2017: 8-9). Semboller veya genel işaretler, kullanım yoluyla belirli bir anlamla ilişkilendirilen işaretlerdir ve bu anlam, doğrudan nedensel bir bağlantıya dayanmaz; indekslerdeki gibi doğal bir neden-sonuç ilişkisi bulunmaz (Vredenberg, 2017: 8-9). Bu tür işaretler, başka bir şeyi temsil eden şekiller veya görseller olarak tanımlanabilir ve tasarımcı, oyuncuya sembolün anlamını öğreterek onun iletmek istediği mesajı kavramasını sağlar (He, 2024: 2). Örneğin bir video oyununda kırmızı bir bayrak veya tehlike simgesi, oyuncuya yaklaşan bir tehdidi işaret eden sembolik bir uyarı olarak işlev görür; bayrağın kendisi nesnel olarak yalnızca bir görseldir,

ancak oyun bağlamında anlam kazanarak oyuncunun kararlarını ve stratejilerini yönlendirir. İkonlar, bir nesneyi veya sahneyi görsel olarak temsil eden işaretlerdir ve temsiliyet yoluyla bir fikri iletir (Vredenberg, 2017: 8). Semboller gibi önceden tanımlanmaya ihtiyaç duymadan anlam kazanabilen ikonlar, kullanıcıya doğrudan ve hızlı bir şekilde bilgi aktarır. Örneğin, oyunda, karakterin sanal yiyecek tüketmesi sonucu sağlık durumunun artması, bu yiyeceğin hem oyundaki hem de gerçek dünyadaki temel işleviyle doğrudan bağlantılıdır (He, 2024: 3). Oyunun, her bir ikonun anlamını öğretmesine gerek yoktur; oyuncu ekranda görülen ikondan neyi temsil ettiğini kavrayabilir. İndeksler (göstergeler), temsil ettikleri öğeyle fiziksel veya nedensel bir bağlantıya sahip işaretlerdir ve doğrudan gözlemlenemeyen bir durumu veya olayı ima eder Bu tür işaretler, oyuncuya dolaylı yoldan bilgi aktarır ve oyun dünyasında olayları veya tehditleri öngörmesine olanak tanır (Vredenberg, 2017: 8), (He, 2024: 3). Örneğin, bir macera oyununda, odanın köşesinde yükselen duman veya kırık bir kapı, oyuncuya yakındaki bir yangın ya da önceki bir çatışmanın izleri olduğu bilgisini dolaylı olarak iletir. Burada duman veya kırık kapı, doğrudan olayı göstermese de, oyuncunun çıkarım yapmasını sağlayarak anlatının ilerlemesine katkıda bulunur. Böylece çevresel anlatım ve semiyotik göstergeler, oyun mekânındaki nesneler ve işaretler aracılığıyla oyuncuya görsel iletişim yoluyla bilgi aktarır; oyuncu bu sayede mekânı ve anlatıyı keşfeder, olayları ve anlamları kendi gözlemleriyle yorumlar.

3.1. The Last of Us Serisine Genel Bakış

Etkileşim, derinlemesine dünya inşası ve anlatısal karmaşıklığın birleşimi sayesinde video oyunları, 21. yüzyılın önemli anlatı mecralarından biri hâline gelmiştir. Oyuncunun anlatıya aktif biçimde katılması, bu medyumu geleneksel anlatı biçimlerinden ayırarak özgün bir anlatısal yapı sunar (Giray, 2025: 6). Video oyunlarının geniş kitleler tarafından benimsenmesi rastlantısal değildir; bu başarı, estetik, anlatısal ve üretimsel bileşenlerin bir araya gelmesine dayanmaktadır. Üretim süreçleri, çok sayıda yaratıcı ve teknik uzmanın birlikte çalıştığı sinema ve tiyatro gibi disiplinlerle benzerlik gösterir. Özellikle küresel ölçekte tanınırlık kazanan büyük yapımlar, video oyunlarının yalnızca teknolojik bir yenilik değil, aynı zamanda karmaşık bir sanatsal üretim alanı olduğunu ortaya koyar (Giray, 2025: 4–5).

Bu dönüşümün en dikkat çekici örneklerinden biri, Neil Druckmann'ın yaratıcı liderliğinde ve aynı zamanda eş başkanı olduğu Naughty Dog tarafından geliştirilen, Sony Interactive Entertainment tarafından yayımlanan The Last of Us serisidir (Kunzelman, 2023), (Playstation, 2025), (Park, 2023). İlk olarak 2013 yılında PlayStation 3 için yayımlanan The Last of Us, anlatı temelli oyun tasarımına yeni bir standart getirmiştir. Geleneksel Hollywood anlatı

yapılarını çağrıştıran güçlü karakter yazımı ve belirgin duygusal derinliğiyle öne çıkan yapım, post-apokaliptik bir bağlam içerisinde Joel ve Ellie arasındaki ilişkiyi anlatının merkezine yerleştirir (Kunzelman, 2023), (Mirelli, 2025). Druckmann'ın belirttiği gibi, "Anlatının büyük bir kısmı oyun kumandası üzerinde gerçekleşir" (Kunzelman, 2023). Bu, oyuncunun mekânları keşfetmesi, çevresel detayları incelemesi ve etkileşim yoluyla kendi yorumunu üretmesi sürecini vurgular. Oyuncular, farklı bakış açılarını anlamaya ve bazen kendi değer yargılarına uymayan perspektiflerle yüzleşmeye davet edilir; böylece her deneyim kişisel bir yorum ve değerlendirme sürecine dönüşür (Mirelli, 2025), (Smith, 2024). Oyunun çevresel tasarımı, kaynak toplama, çatışma alanları, çevresel bulmacalar ve diyaloglarla bütünleşerek sinematik sahneler aracılığıyla anlatıyı güçlendirir ve oyuncunun görsel olarak yönlendirilen bir deneyim yaşamasını sağlar (Rotiroti, 2022: 324), (Mirelli, 2025). Stratejik çatışma yapısı ve özenle tasarlanmış bölüm düzeni, oyunun inandırıcılığını ve duygusal etkisini güçlendirirken; gelişmiş grafikler, akıcı animasyonlar ve ışıklandırma ile birlikte yoğun biçimde kullanılan hareket yakalama (motion capture) teknolojileri, Naughty Dog'un oyuncunun izlemek ve empati kurmak isteyeceği canlı ve ikna edici karakterler yaratmasını mümkün kılmıştır (Nogueira, 2024), (Smith, 2024). Gustavo Santaolalla'nın müzikleri ise bu teknik ve anlatısal yapıyı destekleyerek oyunun atmosferini ve duygusal yoğunluğunu sağlamıştır (Nogueria, 2024). Böylece oyun görsel ve teknik açıdan PS3 donanımının sınırlarını zorlamış, aynı zamanda sonraki nesil konsollar için anlatı ve sunum standartlarını belirleyen bir referans noktası hâline gelmiştir (Mirelli, 2025), (Loveridge, 2023). Bu başarının ardından Naughty Dog, oyunu 2014 yılında teknik olarak güncellenmiş bir sürümle yeniden yayımlamış ve aynı yıl, The Last of Us: Left Behind'ı, ana oyunun öncesini anlatan öncül bir hikâye olarak çıkarmıştır. Serinin devam oyunu The Last of Us Part II'yi 2020'de, ve 2022'de ilk oyunu güncel nesil donanımlar için baştan tasarlanan bir yeniden yapım olarak üretmiştir. Ayrıca The Last of Us Part II Remastered sürümü, Ocak 2024'te PlayStation 5 platformu için yayımlanmış, yenilenen grafikler ve çeşitli ek oyun modlarıyla teknik ve içerik açısından güncellenmiş bir deneyim sunmuştur (PlayStation, 2025), (The Last of Us Wiki, 2025). Chernobyl (2019) dizisinin yaratıcısı ve yazarı Craig Mazin ile serinin yaratıcı ismi Neil Druckmann, The Last of Us'ı dijital yayın platformu HBO için 2023'te televizyona uyarlayarak video oyunları kökenli anlatıların ana akım televizyon mecrasında geniş kitlelere ulaşabileceğini göstermiştir (Cardy, 2023), (IMDB, 2025). Bu durum, HBO tarafından yapılan açıklamada da desteklenmiş; dizi, platformun yayın geçmişinde en yüksek izlenme oranına ulaşan yapım olarak belirtilmiştir (Loveridge, 2023). Bu dizi uyarlaması, eleştirel alanda da güçlü bir karşılık bulmuş; Rotten Tomatoes platformunda %94 oranında olumlu değerlendirme alarak hem eleştirmenler hem de izleyiciler nezdinde

yüksek bir kabul görmüştür (Rotten Tomatoes, 2023). Projenin başlıca yaratıcı figürlerinden biri olan Mazin, yapımı video oyunları tarihinde anlatılmış en güçlü hikâyelerden biri olarak nitelendirirken, bu görüş oyunun ilk yayımlandığı dönemde aldığı eleştirilerle de örtüşmektedir. Nitekim IGN, yapımı "başyapıt" olarak değerlendirerek tam puan vermiş, GameSpot oyunun özgün ve ayırt edici anlatı yapısına dikkat çekmiş, Game Informer ise kalıcı bir etki yarattığını vurgulamıştır (Kunzelman, 2023), (Charity, 2023). Bu süreklilik, serinin on yılı aşkın bir süre boyunca oyun endüstrisindeki etkisini koruduğunu göstermekle beraber 300'ün üzerinde "Yılın Oyunu" ödülü kazanarak eleştirel ve ticari başarısını göstermiştir (Kunzelman, 2023), (PlayStation, 2025). Bu etki, yalnızca bağımsız stüdyolarla sınırlı kalmamış; büyük geliştiricilerin de anlatı odaklı tasarım ve üretim kalitesine daha fazla yatırım yapmasına yol açmıştır (Nogueira, 2024). Özellikle Sony'nin 2013 sonrası prestij yapımlarında, doğrusal anlatı, gerçekçi estetik ve çevresel bulmacalarla desteklenen sinematik deneyimin yaygınlaştığı; Uncharted 4 gibi yapımlarda The Last of Us'ın anlatısal ve biçimsel etkilerinin izlenebildiği görülmektedir (Henley, 2023).

3.2. Oyun Anlatısının İçeriği

The Last of Us'un anlatısı, dünya çapında yayılan ve insanları saldırgan, mantar kaynaklı enfekte varlıklara dönüştüren mutasyona uğramış bir Cordyceps mantar enfeksiyonu salgını etrafında şekillenir. Bu salgın, insan topluluklarının çökmesine ve hayatta kalanların izole, kırılgan topluluklar hâlinde kendilerini hem enfekte hem de düşmanca diğer gruplara karşı savunmaya çalışmasına yol açar. Salgının başlangıcında, Federal Felaket Müdahale Ajansı (FEDRA), virüsün ABD'ye ulaşmasının ardından ülke çapında sıkı bir askeri yönetim uygulamaya koyar ve kentleri karantinaya alır. Austin'in karantina altına alınması sırasında, yalnız bir baba olan Joel, kızı Sarah ve kardeşi Tommy ile birlikte şehri terk etmeye çalışır; bu süreçte trajik bir şekilde Sarah, bir FEDRA görevlisi tarafından vurulur ve babasının kucağında yaşamını yitirir. Bu olay, Joel'un karakter gelişiminde derin bir travma etkisi yaratır. Bu trajik başlangıcın ardından hikâye yirmi yıl sonrasına taşınır; Joel, kızının kaybının yarattığı acıyı hâlâ işleyememiş, sert ve duygusal olarak kapanmış bir birey hâline gelmiştir. Joel, istemeyerek 14 yaşındaki Ellie'nin ülkenin diğer ucuna taşınmasından sorumlu tutulur. Ellie, enfekte olmuş bir kişi tarafından ısırılmış olmasına rağmen bağışıklığa sahiptir ve bu özelliği onu potansiyel bir aşı için bir umut kaynağı hâline getirir. Joel ve Ellie, insanlığın son umudu olarak, salgına karşı bir çözüm bulduğunu iddia eden Firefly örgütünü aramak üzere Amerika Birleşik Devletleri boyunca yolculuk ederler (Naught Dog, 2022). Yol boyunca diğer hayatta kalanlar, katiller ve sayısız enfekte ile karşılaşırlar ve hayatta kalabilmek için gizlilik, yakın dövüş ve

silahlı çatışma tekniklerini kullanmak zorunda kalırlar (Warner, Howard, Colwander, 2025). Yolculuk ilerledikçe, başlangıçta sert ve mesafeli bir tutum sergileyen Joel, Ellie'ye karşı duygusal bir bağ geliştirmeye başlar (Mirelli, 2025). En sonunda hedeflerine ulaştıklarında Joel, Ellie'nin aşının üretilmesi için ölmesi gerektiğini öğrenir. Oyun, hayatta kalma odaklı bir karakter olarak yaşamını sürdüren Joel'ün, duygusal olarak dolu bir insan hâline dönüşmesini ve Ellie'nin çocukluktan genç yetişkinliğe olgunlaşmasını konu alır. Joel ve Ellie, zamanla bir baba-kız ilişkisi kurar. Soğukkanlı, stoacı ve görünüşte kalpsiz bir kaçakçı olarak görünen Joel'ün aslında kırılmış ve çatışmalı bir karakter olduğu ortaya çıkar (Mirelli, 2025). Tüm engellere rağmen Joel, Ellie'yi ondan almaya çalışan herkesi, gerekli ameliyatı gerçekleştirebilecek tek doktor da dahil olmak üzere öldürür. Joel, Ellie'ye bağışıklığının hiçbir anlam ifade etmediğini söyleyerek gerçeği gizler (Naught Dog, 2022). İkili uzak bir kasaba olan Jackson'da yerleşir ve oyun, bu trajik ve karmaşık olay örgüsü ile son bulur.

Görsel 3. The Last of Us Part 1, 2022

Görsel 4. The Last of Us Part 2, 2020

The Last of Us Part II, ilk oyunun yaklaşık dört yıl sonrasında geçer ve oyuncu bu sefer önceki oyunun ana karakterlerinden biri olan ve salgına bağışıklığı bulunan 19 yaşındaki Ellie'yi kontrol eder (Rotiroti, 2022 :323-324), (Slankard, Jennings, 2025). Joel ile Ellie'nin Wyoming eyaletindeki Jackson yerleşkesinde güvenli bir topluluk yaşamı sürdürdükleri bir dönemi betimler. Ancak bu fiziksel güvenliğe rağmen, ikili arasındaki ilişki ideal olmaktan uzaktır. Ellie'nin, Joel'un geçmişte kendisine gerçeği söylemediğini ve onu kurtarmak uğruna enfeksiyon için olası bir tedaviyi geliştirebilecek kişileri öldürdüğünü öğrenmesi, aralarındaki duygusal bağı derin biçimde zedelemiştir. Bu yalan, Joel ve Ellie'nin bir daha ilk oyundaki yakınlığa ulaşamamasının temel nedeni olarak anlatıda belirginleşir (Slankard, Jennings, 2025). Joel'un ilk oyunun sonunda, hastanede verdiği karar, Ellie için güvenli ve sakin bir yaşam

yaratmayı amaçlamış olsa da, bu yaşamın Ellie açısından içsel bir karşılığı olmadığı açıkça görülmektedir. Nitekim Joel'un Ellie için arzuladığı bu hayat, onun çatışmalarını yatıştırmak yerine, karakterin giderek daha mesafeli bir hâle bürünmesine yol açar (Plagge, 2020). Ana anlatı, Joel'un kardeşi Tommy ile birlikte devriye sırasında Abby adlı genç bir kadını Enfekte'lerden kurtarmasıyla ortaya çıkar. Abby'nin yönlendirmesiyle sığınılan yerleşke, Seattle merkezli milis yapılanması üyeleriyle dolu olduğu kısa sürede anlaşılır. Bu noktada anlatı, Abby'nin motivasyonunu geriye dönük bir nedensellik ilişkisi üzerinden açığa çıkarır: Abby, Joel'dan intikam almak istemektedir; çünkü Joel, önceki oyunun sonunda Ellie'yi kurtarmak amacıyla Firefly hastanesinde Abby'nin babası olan cerrahın yaşamını sona erdirmiştir. Ellie'nin Joel'a ulaştığı sahnede ise, Joel'un esir tutulduğu ve Abby tarafından ölümcül biçimde dövülmesine tanıklık etmeye zorlandığı görülür. Bu sahne, oyunun etik ve duygusal çatışmalarını harekete geçiren temel olay olarak işlev görür. Joel'un ölümü, anlatıyı karşılıklı intikam döngüsü üzerine kurarken, oyuncuyu da bu şiddetin duygusal ve ahlaki sonuçlarıyla yüzleştirir (Slankard, Jennings, 2025), (Rotiroti, 2022: 324-325). Bu kaybın ardından Ellie'nin karakterinde belirgin bir dönüşüm gözlemlenir; ilk oyunda daha umutlu, empati kurabilen ve merhametli bir figür olarak sunulan Ellie, Part II'de öfke, suçluluk ve intikam dürtüsüyle şekillenen daha karanlık bir kimliğe bürünür (Ó Briain, 2024). Oyun boyunca Ellie, Joel'un ölümünden sorumlu olanları bulmak amacıyla sistematik bir intikam yolculuğuna çıkar. Oyun, kısasa kısas temelli intikam kalıplarını benimser; fakat bu kalıplar anlatı boyunca beklenen biçimde ilerlemez (Dornbush, 2020). Oyuncunun Ellie'yi kontrol ettiği bu süreçte anlatı, kısa diyaloglar, karakterin kararlı tavrı ve affetmeye kapalı tutumu aracılığıyla intikam takıntısını sürekli olarak vurgular (Ziółkowski, 2021: 11). İntikam, Ellie için yalnızca bir hedef değil, yaşadığı kaybı anlamlandırmak ve acısıyla başa çıkabilmek için tutunduğu bir dayanak hâline gelir (Reddick, 2023: 38). Oyun, anlatının ilerleyen aşamasında bakış açısını Ellie'den Abby'ye kaydırarak yani oyuncuyu Abby karakterini kontrol ettirmeye zorlayarak, Abby'nin babasıyla olan ilişkisini ve Joel'un onu öldürmesine giden süreci geri dönüşler aracılığıyla görünür kılar. Bu yapısal tercih, Abby'nin intikam motivasyonunu gerekçelendirirken, oyuncuyu önceki olayları yeniden anlamlandırmaya zorlayan etik bir yeniden çerçeveleme yaratır. Anlatının doruk noktasında Ellie ve Abby arasında gerçekleşen fiziksel çatışma, intikamın yıpratıcı sonuçlarını bedensel ve duygusal düzlemde somutlaştırır; Ellie'nin Abby'yi öldürme eşiğindeyken Joel ile yaptığı son konuşmayı hatırlaması, şiddet döngüsünün bilinçli olarak kırıldığı bir an olarak işlev görür.Abby'nin serbest bırakılmasının ardından oyun, Ellie'nin belirsiz bir geleceğe doğru yalnız başına ilerleyişiyle sonuçlanır (Slankard, Jennings, 2025).

3. Oyun Mekânında Anlam Üretimi: Çevresel Anlatım ve Semiyotik

The Last of Us Part I, Boston, Pittsburgh ve diğer doğu ABD şehirlerinin harap olmuş hâllerini ve doğanın bu alanları geri alma sürecini detaylı şekilde tasvir eder; şehir sokaklarında otlar ve bitkiler hızla çoğalırken, yıkık binaların içlerinden doğal ışık sızar ve geceleri yalnızca ay ışığı ve oyuncunun el feneri yolu aydınlatır. Oyun, diyalog ve notların yanı sıra, evlerin barikatlarla korunmuş hâli veya terk edilmiş bir kitapçının geçici bir hayatta kalma merkezi olarak kullanılması gibi çevresel öğeler aracılığıyla, toplumun çöküşünü dolaylı biçimde anlatır. Küçük ayrıntılar, oyuncuya insanlığın izlerini sunar: çocuk çizimleri, ofis bölmelerinde sergilenen objeler, bahçelerdeki seramik figürler ve yıkılmış evlerdeki aile fotoğrafları gibi (Lang, 2013). *The Last of Us*'ta keşif, oyuncuya sunulan kısa anlarla hem oyunun yoğun temposunu dengeler hem de mekânlardaki küçük detaylara odaklanmayı sağlayar. Sanat yönetmeni Erik Pangilinan, her mekânda insan öğesini vurgulamaya çalıştıklarını, bu yüzden apartmanların sıradan ve gerçekçi tasarlandığını; mekânların etnik, kültürel ve bireysel karakterlerini dikkate aldıklarını belirtir (Lang, 2013). Örneğin, terk edilmiş bir kasabadaki plak dükkânı, oyunun ana hikâyesi açısından zorunlu olmasa da, oyuncuya mekânın günlük yaşamdan izler taşıdığını gösterir. Oyun yönetmeni Bruce Straley, sanat ekibine sıradanlıktan korkmamalarını ve mekânları basit ve gerçekçi tutmalarını tavsiye ettiğini belirtir; bazı mekânlar yalnızca işlevsel olarak var olur, abartıya kaçılmaz (Lang, 2013).

Görsel 5. The Last of Us Part 1, salgın sonrası kasaba örneği, 2022

Görsel 6. The Last of Us Part 1, salgın sonrası iç mekan örneği, 2022

Ayrıca, Boston sokaklarındaki ünlü zürafa sahnesi çevresel anlatım açısından klasik bir örnek teşkil eder. Yıkılmış binalar ve araçların arasında duran zürafa, oyuncuya hem görsel bir odak sunar hem de doğanın insan yaşamının çöküşü karşısında nasıl yeniden yükseldiğini sembolize eder (Naughty Dog, 2022). Bu sahne, oyunun post-apokaliptik temasıyla paralel olarak semiyotik işlev görebilir; oyuncu, doğanın yalnızca fiziksel olarak değil, anlatısal olarak da oyunun dünyasına entegre olduğunu deneyimler. Yıkılmış şehir dokusu, yaygın yeşillikler ve sarmaşıklar, insan etkisinin azaldığı ortamda doğanın geri dönüşünü gösterirken, karakterlerin duygusal yolculuğu; Ellie'nin masumiyeti ve Joel'in koruyucu rolü, bu doğal ve huzurlu sahneyle kontrast oluşturur ve oyuncuya kısa bir nefes ve umut unsuru sunar.

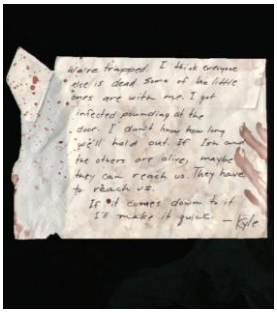

Görsel 8. The Last Part 1, Doğanın geri dönüşü ve zürafalar, 2022

Oyuncu, etrafta bırakılan notlar, gazeteler ve diğer objeler aracılığıyla oyun içeriğinde mini hikâyeler keşfedebilir; oyunda bunun örneklerinden biri, The Last of Us'ta Joel aracılığıyla oyunda fiziksel olarak gözükmeyen fakat adı verilen *Ish* karakteri ve kanalizasyon topluluğu hakkında edinilen bilgilerle ilgilidir. Sığınağın çevresinde bırakılmış bu çevresel ipuçları, oyuncuya topluluğun düzenini, hayatta kalma stratejilerini ve sosyal ilişkilerini gözlemleme olanağı sağlar. Ish'in komşu bir aileyi sığınağa kabul etmesi, topluluğun genişlemesi ve sığınaktaki düzenlemeler; okul, geçici yataklar, duş alanları ve yağmur toplama sistemleri gibi çevresel öğeler üzerinden algılanır. Toplulukta bulunan çocukların giriş kapısını kaleye boyaması ve Ish'in koruyucu olarak resmedilmesi gibi somut nesneler, mekânın sosyal ve tarihsel bağlamını aktaran semiyotik işaretler olarak işlev görür. Daha sonra bir kapının açık kalması sonucu enfekte bir grup sığınağa saldırır; bazı üyeler kaçmayı başarır ve topluluğun kaderi belirsiz kalır. Bu örnek, oyuncunun çevresel ipuçlarını ve semiyotik öğeleri keşfederek anlatının gözlemcisi hâline gelmesine olanak tanır (The Last of Us Wiki, 2025).

Görsel 9. Çocukların Ish'i topluluğun korucu olarak resmetmesi, 2025

Görsel 10: Oyunda hayatta kalan bir kişi tarafından yazılan not, 2025

Görsel 11: Bir nota yazılmış olan kasa şifresi.

The Last of Us Part II, hikâye anlatımı, karakter derinliği ve oynanış mekanikleri ile övgü almasına rağmen, oyunun en dikkat çekici yönü oyun mekân tasarımıdır ve bu tasarım, çevresel anlatım ile semiyotik detaylarla zenginleştirilmiştir. Oyunculara sunulan alanlar, hem sezgisel hem de detaylı bir keşif deneyimi sağlar; oyunun başlarında bu çevrelerde hareket etmek neredeyse içgüdüseldir (Jones, 2020). Karakterlerin artan hareket kabiliyeti, dikey geçişlerde yaratıcı etkileşimleri mümkün kılar; Ellie çitlerden atlayabilir, arabaların üstüne tırmanabilir, pencerelerden geçebilir ve yangın merdivenlerini kullanabilir; bu tür hareketler birçok oyunda standart olmasına rağmen burada gerçekçiliği ve çeşitliliği ile öne çıkar (Jones, 2020), (Winslow, 2020). Oyuncular, harap Seattle ve oyunun evreninde daha önce keşfedilmemiş bölgelerde tırmanma, zıplama, ipten sallanma ve yüzme gibi geçiş hareketlerini kullanarak mekânlarla etkileşime girer; bu mekanikler yalnızca yeni alanları, kaynakları ve yan görevleri keşfetmeyi sağlamaz, aynı zamanda çevresel öğeler ve nesneler aracılığıyla mekânların geçmişini ve anlatı içindeki hikâyesini anlamlarına da olanak tanır (Winslow, 2020).

Görsel 12. The Last of Us Part 2, Seattle, 2020

Görsel 13. The Last of Us Part 2, Seattle, 2020

Gizlilik temelli çatışma sistemi, yer altı mağaralarından harap ofis ve apartman binalarına, doğa tarafından geri alınmış Seattle sokaklarına kadar uzanan alanlarda uygulanabilir; çok katmanlı savaş alanları, oyunculara düşmanları sessizce etkisiz hâle getirme, doğrudan çatışmaya girme

veya gizli ilerleme imkânı sunar. Ancak oyun mekânları yalnızca çatışma sahnesi değildir; terk edilmiş apartmanlardaki posterler, takvimler, günlük sayfaları ve bozulmuş objeler, mekânların geçmişini ve hikâyesini aktaran semiyotik işaretler olarak işlev görür ve keşfi değerli kılar (Jones, 2020). Jackson ve Seattle'ın diğer bölgeleri ile Wyoming kırsalı, estetik ve akılda kalıcı mekânlar olarak oyuncu deneyimini pekiştirir (Jones, 2020). Ian Bogost'un "olasılık alanı" kavramına uygun olarak, oyuncular oyunun kontrol mekanizmalarını kullanarak bu alanı keşfeder; Joel, Ellie ve Abby'yi yönetebilir, farklı bölgelerde silah, mühimmat ve koleksiyon arayabilir, düşmanlarla doğrudan veya gizlilik mekanizmalarıyla çatışabilir. Bununla birlikte, oyuncular anlatının gelişimi üzerinde doğrudan kontrol sahibi değildir; oyunun hikâyesini değiştiremezler, ancak çevresel anlatım unsurlarını inceleyerek mekânda buldukları notlar, objeler ve ayrıntılar aracılığıyla olayların arka planını çözebilir ve anlatının gözlemcisi olarak hikâyeyi aktif biçimde deneyimleyebilirler (Ziółkowski, 2021:13).

Görsel 14. The Last of Us Part 2, Jackson, 2020

Görsel 15. The Last of Us Part 2, 2020

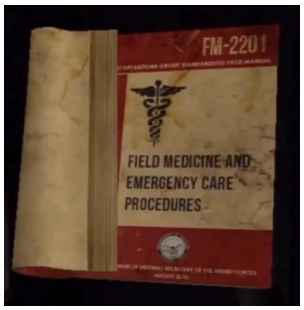
The Last of Us ve The Last of Us Part II, çevresel anlatım ve semiyotik unsurları koleksiyon öğeleri aracılığıyla etkin biçimde kullanır. İlk oyunda Ellie, çizgi romanları toplarken, Part II'de bu rolü trading cardler üstlenir; kartlar oyun dünyasına dağılmış şekilde bulunur ve oyuncuya isteğe bağlı bir keşif deneyimi sunar. Bu kartlar ve diğer koleksiyon öğeleri—artifaktlar, Firefly madalyonları, eğitim kitapçıkları ve paralar—karakterlerin kişisel ilgi alanlarını ve tarihlerini gösterirken, oyun dünyasının sosyal ve mekânsal dokusunu da yansıtarak dünya inşası sağlar (The Last of Us Wiki, 2025).

Görsel 16. Çizgi roman, 2025

Görsel 17. Bir koleksiyon kartı, 2025

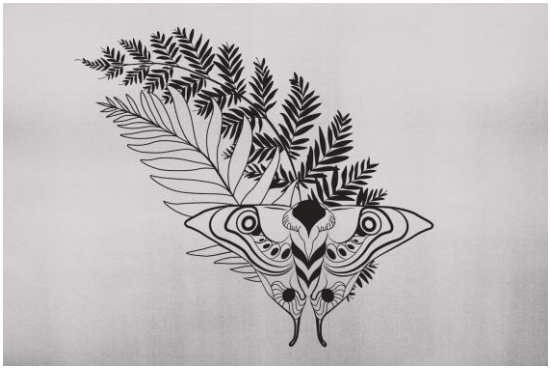

Görsel 18. Sağlık ve acil durum el kitabı, 2025

Görsel 19. Nesneleri temsil etmek için kullanılan üç ikon. Soldan sağa: genel bir dosya, anahtar ve anahtar kartı

Örneğin, artifaktlar ve notlar kıyamet sonrası dünyadaki farklı bakış açılarını ve yaşam koşullarını aktarırken, eğitim kitapçıkları oyuncunun oyun içi yeteneklerini geliştirmesine aracılık eder. Oyun oyuncuyu çevreyi ayrıntılı keşfetmeye teşvik eder; bu süreç, çevresel anlatımın semiyotik işlevi ile doğrudan ilişkilidir, çünkü her öğe, oyun dünyasında anlamlı bir bütün oluşturacak şekilde tasarlanmıştır. Bu bağlamda, tekrar eden imgeler ve semboller de oyuncunun anlamlandırma sürecine katkı sağlar; Oyun boyunca en tekrar eden imgelerden biri güvedir; The Last of Us Part II bu sembolle açılır, oyunun ilk karesi Joel'in güveyi nazikçe dokunuşunu gösterirken, imge oyun içinde zaman zaman yükleme ekranlarında, Ellie'nin günlüğünde ve hatta onun kolundaki dövmede yeniden ortaya çıkar (Straub, 2020).

Görsel 20. The Last of Us Part 2, Ellie'nin dövmesi, 2020

Görsel 21. The Last of Us Part 1, Ateş Böcekleri sembolü, 2020

Druckmann, güve motifini "takıntı, ışığa doğru çekilme ve bu hedefin sürekli olarak peşinden gitme" fikri üzerinden açıkladığını belirtmektedir (Khan, 2020). Tıpkı güvelerin çoğu zaman kendi sonlarını hazırlayacak olsa bile ışığa doğru yönelmesi gibi, karakterler de onları yıkıma sürükleyebilecek hedeflere kaçınılmaz biçimde çekilmektedir. Işığı arayış, Ellie'yi aydınlığa değil; giderek şiddet, yalnızlık ve yıkıma sürükleyen bir sürece dönüştürür. Nitekim oyunun

yaratıcıları da güve motifini, "bir ışığa takılıp onu takıntılı biçimde takip etme" fikriyle ilişkilendirmekte ve bu yönüyle karakterin yas sürecindeki yıkıcı saplantısını görselleştirdiğini belirtmektedir (Favis, 2020). Motifin, serinin anlatı evreninde önemli bir yere sahip olan Firefly (Ateş Böcekleri) örgütüyle kurduğu karşıtlık da anlam katmanını derinleştirir. Ateş Böcekleri karanlıkta ışık saçan ve umudu simgeleyen canlılarla özdeşleştirilirken, güve ışığa yönelmesine rağmen çoğu zaman kendini tehlikeye atan bir varlık olarak konumlanır. Bu karşıtlık, "ışığı ara'' söylemi etrafında şekillenen ideallerin Ellie'nin deneyiminde nasıl çarpıtıldığını görsel düzeyde görünür kılar (Miller, 2020), (Stewart, 2025). Güvenin altında yer alan eğrelti otu ise, dayanıklılığı ve yeniden filizlenme kapasitesiyle Ellie'nin fiziksel ve duygusal travmalar karşısındaki direncini simgeler. Dövmenin, karakterin kolundaki enfeksiyon izini gizlemek amacıyla yapılmış olması, bu sembolleri aynı zamanda kimliği bastırma ve benliği yeniden kurma sürecinin bir parçası hâline getirir (Ayers, 2023). Yaratıcı yönetmen Neil Druckmann'a göre bu dövme, Ellie için Joel'in sürekli bir hatırlatıcısına dönüşür ve anlatı açısından sembolizmin en etkili biçimini oluşturur; çünkü doğrudan karakterin duygusal geçmişi, tematik yapısı ve ilişkiler ağıyla bağlantılıdır (Favis, 2020).

Görsel 22. Joel'ın evi, gitar odası, 2025

Görsel 23. Yapımı henüz tamamlanmış bir gitar, 2025

The Last of Us Part II'de gitar, Neil Druckmann ve Naughty Dog ekibinin bilinçli anlatı tasarımı doğrultusunda, Joel'in Ellie ile baba–kız benzeri bir bağ kurma arzusunun erken aşamada tesis edilen simgesel bir aracı olarak konumlandırılır (Hill, 2020). Joel'in ölümünden sonra oyuncunun Ellie'yi kontrol ederek onun evinde dolaşabilmesi ve duvarlarında çeşitli gitarların asılı olduğu, masasında ise yapımı henüz tamamlanmış bir gitarın bulunduğu odayı keşfetmesi, bu nesnenin Ellie için hazırlandığını düşündürerek gitarın sembolik anlamının çevresel anlatım yoluyla oyuncu tarafından kademeli biçimde üretilmesine olanak tanır. (Naughty Dog, 2020).

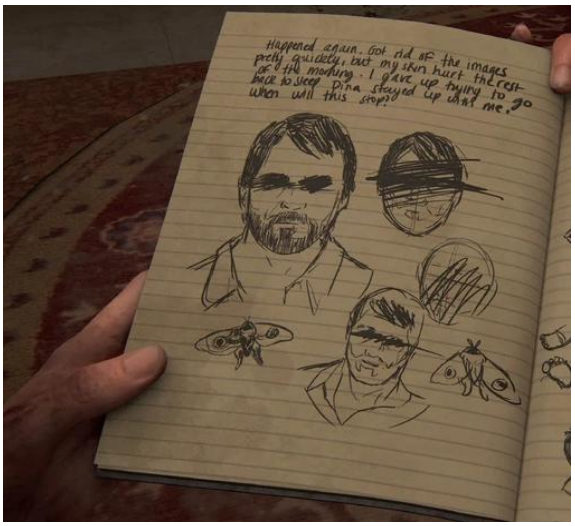
Ayrıca Mutfak masasındaki baykuş desenli kupa, Joel'ün muhtemelen içtiği son kahveye işaret ederek günlük yaşamının kesintiye uğradığını simgeler. Oturma odasında, Ellie'nin Joel'i çizdiği resmin çerçevelenmiş hâli, kaybolan aile bağlarının ve kaybın duygusal etkilerinin görsel bir yansımasını oluşturur. Yatak odasında, yatağın altındaki kırmızı ayakkabı kutusunda yer alan saat ve tabanca gibi objeler hem Joel'ün kişisel eşyalarını hem de anlatıda önemli sembolik öğeleri temsil eder. Özellikle kırık saat, Joel'in salgının ilk dönemlerinde ve kızını kaybettiği gün taktığı için zamanın ve kaybın metaforik anlamını taşır; Ellie'nin bu saati keşfetmesi ve Joel'in silahını kutudan çıkararak intikam yoluna çıkması, karakterin motivasyonunu çevresel anlatım aracılığıyla oyuncuya iletir. Ayrıca Joel'in yatağı yanındaki uzay kitabı, onun Ellie'nin ilgi alanlarına dair kurduğu bağı ve koruma çabasını sembolize eder (Naughty Dog, 2020), (The Last of Us Wiki, 2025). Bu tür detaylar, çevresel öğeler aracılığıyla hikâyeyi destekleyen ve oyuncunun karakter psikolojisini deneyimlemesini sağlayan semiyotik unsurlardır.

Bu süreçte gitar, Joel'in ölümünün ardından Ellie'nin onunla kurabildiği başlıca bağa dönüşmekte ve Ellie'nin yas deneyimini somutlaştıran bir hatıra nesnesi olarak işlev görmektedir (Hill, 2020). Druckmann'a göre güve motifi, Ellie ile Joel arasındaki bağı simgelemekte; bu nedenle Joel'in Ellie'ye armağan ettiği gitar üzerinde de yer almaktadır. Söz konusu imge, oyunun tematik bütünlüğünü ve karakterler arasındaki ilişkiyi bütüncül biçimde temsil etmesi nedeniyle The Last of Us Part II'nin hem açılışında hem de kapanışında kullanılmıştır (Gratton, 2021). Oyunun finalinde Abby ile yaşanan çatışma sonucunda Ellie'nin sol elindeki iki parmağını kaybetmesi, onun gitarı Joel'in öğrettiği biçimde çalmasını imkânsız hâle getirerek Joel ile olan son somut bağın da zedelenmesine neden olur; bu kayıp hem fiziksel hem de duygusal bir yıkım olarak temsil edilir (Hornshaw, 2020), (Sakellariou, 2020), (Straub, 2020). Ellie'nin gitarı çalamaz hâle gelişi, şiddetin bedelinin kalıcılığını ve Joel'in anısı adına sürdürdüğü intikamın onu nasıl tükettiğini simgeler; Ellie'nin gitar çalamaz hâle gelmesi, sadece fiziksel bir sakatlanma değildir. Aynı zamanda anlatı düzeyinde sembolik bir bedel olarak işlev görür. Ellie, Joel'in anısını yaşatmak ve onun adına intikam almak isterken, bu şiddet sürecinin sonunda Joel'le olan son somut bağını da kaybeder. Yani Ellie, Joel'i hatırlamak ve ona sadık kalmak adına sürdürdüğü şiddet yolculuğunun bedelini, ironik biçimde Joel'den geriye kalan son şeyin de elinden alınmasıyla öder. (Hill, 2020), (Faierman, 2024).

Görsel 24. The Last of Us Part 1 oyuna giriş ekranı ve The Last of Us Part 2 son sahne, 2020

Oyunun sunduğu son geri dönüş (flashback) sahnesinde Ellie ile Joel arasında geçen ve affetme ihtimalini gündeme getiren konuşma, Ellie'nin Abby'ye yönelik takıntılı intikam arzusunun temelinde yalnızca adalet arayışının değil, Joel'i affetme şansının elinden alınmış olmasının yattığını açığa çıkarır; bu bağlamda Joel'in Firefly'ları öldürmesi ile Abby'nin Joel'i öldürmesi, Ellie'nin zihninde benzer biçimde affedilemez eylemler olarak konumlanır (Faierman, 2024), (Dedmon, 2020). Ellie'nin finalde Abby'yi öldürmekten vazgeçmesi, mutlak bir affedişten ziyade affetmeyi deneme iradesini ve şiddet döngüsünü sürdürmeme kararını temsil ederken, gitarı açık pencerenin yanında geride bırakması bu içsel dönüşümün çevresel anlatım yoluyla görselleştirilmesini sağlar (Straub, 2020), (Sakellariou, 2020). İlk oyunun ana menüsünde doğayı bastıran kırık pencere ve bıçak imgelerinin aksine, *The Last of Us Part II*'nin finalinde doğayı içeri davet eden açık pencere ve gitar imgesiyle şiddetin yerini kırılgan bir barış ve umut ihtimali alır; Ellie'nin çiftlikten ayrılarak bilinmezliğe doğru yola çıkması ise artık onu yönlendiren şeyin intikam olmadığını ve büyük kişisel kayıplar pahasına da olsa şiddet döngüsünün kırıldığını ima eder (Straub, 2020), (Hornshaw, 2020), (Dedmon, 2020). Bu yönüyle gitar, yalnızca Ellie'nin Joel'e veda etme biçimi değil, aynı zamanda oyunun "şiddet şiddeti doğurur" anlatısını aşarak, karanlık bir dünyada anlam, yüzleşme ve devam edebilme ihtimalini tartışmaya açan temel bir çevresel anlatı öğesi hâline gelir (Hill, 2020).

Görsel 25. Ellie' nin günlüğü, Joel ve güveler, 2025

Görsel 26.Ellie'nin günlüğü, Joel, 2025

The Last of Us Part II'de Ellie'nin günlüğü, Genette'in "özel epitext" kavramına örnek olarak verilebilir (Banfi, 2022: 1). Günlük, oyunun ana hikâyesini genişleterek oyuncuya Ellie'nin düşünce ve duygularına dair içsel bir bakış sunar. Oyuncu, günlüğe eriştiğinde üçüncü şahıs bakış açısından Ellie'nin perspektifine geçer ve karakterin Joel ve Abby ile ilişkisine dair incelikleri kavrayabilir. Bazı günlük girişleri hikâyenin ilerleyişiyle otomatik olarak açılırken, diğerleri belirli mekanlar veya etkileşimler yoluyla keşfedilir; bu mekanik, oyuncunun çevresel ipuçlarını kullanarak yan anlatıları deneyimlemesine olanak tanır (Banfi, 2022: 1-2).

Ellie'nin günlüklerinde Joel'ü çizerken gözlerini tasvir edemediği görülmektedir; bu durum, onun Joel'in ölümünden hemen önceki yaralı yüzünü zihninde canlandırıyor olabileceğine işaret edebilir. Joel ile göz teması kurduğu ve ondan kalkmasını yalvardığı an, aralarındaki son doğrudan bağın koptuğuna dair sembolik bir ifade olarak değerlendirilebilir (The Last of Us Wiki, 2025), (Naughty Dog, 2020). Ellie'nin son çiziminde gözleri yeniden çizebilmesi, karakterin yaşananları anlamlandırma ve kabullenme sürecinde ilerlemiş olması olarak yorumlanabilir. Bu çizimde Joel, verandada gitar çalarken, saatini takmış şekilde tasvir edilir; bu üç nesne Joel'ün kişiliği ve geçmişiyle doğrudan ilişkilidir ve karakterin öznel değerlerini sembolize eder (Naughty Dog, 2020). Son çizim, Joel'ün huzur içinde olduğunu gösterirken, Ellie'nin yaşadığı duygusal yolculuğun ve içsel iyileşmenin görsel bir anlatımına dönüşür; oyuncu, bu semiyotik öğeler aracılığıyla Ellie'nin yas süreci ve duygusal kabullenmesini deneyimler.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

The Last of Us serisi, çevresel anlatım, sembolik görsel iletişim ve karakter odaklı semboller (dövmeler, koleksiyon öğeleri, kişisel eşyalar) aracılığıyla video oyunlarında anlatının yalnızca

diyalog ve olay örgüsünden ibaret olmadığını göstermektedir (Rotiroti, 2022), (Favis, 2020), (Slankard, Jennings, 2025). Örneğin, Joel ve Ellie'nin ilişkisini simgeleyen gitar, Ellie'nin günlüğünde Joel'i çizerken gözlerini tam olarak tasvir edememesi ve final çizimindeki değişim, kayıp, yas ve kabullenme temalarını oyuncuya görsel olarak ileten güçlü sembolik unsurlardır (Favis, 2020), (Slankard, Jennings, 2025). Benzer biçimde, Ellie'nin kolundaki güve ve fern motifiyle tasarlanmış dövmesi, Ateş Böcekleri örgütünün ışık ve umut sembolüyle ilişkilendirilerek karakterin travma, yas ve hayatta kalma süreçlerini sembolize eder (Ayers, 2023), (Miller, 2020). Çevredeki terk edilmiş evler, notlar, çocuk odaları veya Seattle'daki çatışma izleri, salgının toplumsal ve bireysel etkilerini oyuncunun kendi yorumlamasına olanak tanıyan çevresel anlatım örnekleri olarak öne çıkar (Rotiroti, 2022: 323-324), (Ayers, 2023). Koleksiyon öğeleri; trading cardler, artifaktlar, Ateş Böcekleri madalyonları ve eğitim kitapçıkları, oyunun semiyotik yapısını destekleyerek hem karakterleri hem de oyun dünyasını derinlemesine anlamaya katkı sağlar (The Last of Us Wiki, 2025). Oyuncunun mekânları keşfetmesi, küçük hikâyeleri deneyimlemesi ve karakterlerin motivasyonlarını ve psikolojik durumlarını kavraması bu yolla mümkün olur. Doğa unsurlarının, zürafaların ve yeşilliklerin oyundaki varlığı ise post-apokaliptik ortamda doğanın geri dönüşünü ve yaşamın sürekliliğini sembolize ederek anlatıya farklı bir katman kazandırır (Nogueria, 2024), (Rotiroti, 2022: 323-324). Ayrıca, oyuncunun çevreyi keşfetme süreci ve etkileşimli öğeleri incelemesi, oyunun anlatısal derinliğini deneyimlemede kritik bir rol oynar; notlar, günlükler, kişisel eşyalar ve koleksiyon öğeleri aracılığıyla karakterlerin geçmişine dair içgörü kazanılması, interaktif anlatımın oyuncuyu pasif bir gözlemciden hikâyeye aktif katılımcıya dönüştürdüğünü ortaya koymaktadır (Banfi, 2022), (The Last of Us Wiki, 2025). Bu bağlamda, The Last of Us, modern video oyunlarında oyuncu merkezli anlatının ve çevresel ile semiyotik tasarımın önemine dair güçlü bir örnek olarak temsik etmektedir.

Grounded II: Making The Last of Us Part II belgeselinde Neil Druckmann, The Last of Us Part III için zihninde şekillenmiş bir konsept bulunduğunu belirtmiş; henüz somut bir hikâye taslağı olmasa da bu anlatının üçleme fikrini destekleyen ortak hatlara sahip olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda Druckmann, "Dolayısıyla bu hikâyede muhtemelen bir bölüm daha varmış gibi hissediyorum" sözleriyle anlatının henüz tamamlanmamış olabileceğine ve serinin bir bölümle daha devam edebileceği yönünde bir izlenim yaratmaktadır (Kılıç, 2024). İlk iki oyunda çevresel anlatım ve göstergebilimsel unsurlar aracılığıyla kurulan anlatı yapısı dikkate alındığında, olası üçüncü oyunun da benzer biçimde anlatısal açıdan güçlü ve akademik açıdan incelenmeye değer bir anlatı sunması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

Ayers N. (2023). Unpacking the Meaning Behind Ellie‘s Symbolic Tattoo in The Last of Us, https://33rdsquare.com/games/meaning/unpacking-the-meaning-behind-ellies-symbolic-tattoo-in-the-last-of-us/ (Erişim Tarihi:14.12.2025)

Banfi R. (2022). Ellie’s Journal: Para-Narratives in The Last of Us Part II, 3 (1-2) https://www.researchgate.net/profile/Ryan-Banfi/publication/363151458_Ellie's_Journal_Para-Narratives_in_The_Last_of_Us_Part_II/links/630f6f541ddd447021234916/Ellies-Journal-Para-Narratives-in-The-Last-of-Us-Part-II.pdf (Erişim tarihi: 15.12.2025)

Chen L, Dowling D, Goetz C. (2023). At the nexus of ludology and narratology: Advances in reality-based story-driven games, 1 (2). https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9978239/pdf/f1000research-12-141775.pdf (Erişim tarihi: 03.12.2025)

Cole A. M. (2018). Connecting player and character agency in videogames, 49 (1-2-3) https://research.usc.edu.au/esploro/outputs/journalArticle/Connecting-player-and-character-agency-in/99450786702621/filesAndLinks?index=0 (Erişim tarihi: 07.12.2025)

Cyran J. P., Myszor, D, Cyran K. A. (2025). Environmental Storytelling in Video Games: Crafting Narratives beyond Words, (7) https://www.researchgate.net/publication/396281564_Environmental_Storytelling_in_Video_Games_Crafting_Narratives_beyond_Words (Erişim tarihi: 04.12.2025)

Dervişcemaloğlu B.. (2025). Göstergebilim, (1) (323-324-325-326) https://www.ege-edebiyat.org/docs/493.pdf (Erişim tarihi: 16.12.2025)

Giray S.B. (2025). EXPLORING SPATIAL CAPITALISM THROUGH ENVIRONMENTAL STORYTELLING IN VIDEO GAMES: THE LAST OF US PART I & BIOSHOCK, (5-6) https://repository.bilkent.edu.tr/server/api/core/bitstreams/2dcad078-84e4-471b-9009-77f6089ec795/content (Erişim tarihi: 06.12.2025)

He C. (2024). Best Practices: Using Semiotics in Environmental Storytelling, (1-3) https://scholar.smu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1009&context=guildhall_leveldesign_etds (Erişim tarihi: 04.12.2025)

Jenkins H. (2012). GAME DESIGN AS NARRATIVE ARCHITECTURE, https://paas.org.pl/wp-content/uploads/2012/12/09.-Henry-Jenkins-Game-Design-As-Narrative-Architecture.pdf (Erişim tarihi: 04.12.2025)

Karadeniz O. Ö. (2017). Oyun İncelemelerinde Ludoloji - Narratoloji Tartışması ve Alternatif Kuramsal Arayışlar, (63) https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/396144 (Erişim tarihi: 05.12.2025)

Özgür A. (2003). Göstergebilim, (5-6) (323-324-325-326) https://www.academia.edu/2345316/G%C3%96STERGEB%C4%B0L%C4%B0M (Erişim tarihi: 16.12.2025)

Poremba C. (1998). PLAYER AS AUTHOR: DIGITAL GAMES AND AGENCY, (4) https://summit.sfu.ca/_flysystem/fedora/sfu_migrate/8534/b31144597.pdf (Erişim tarihi: 06.12.2025)

Reddick L. (2023). IT'S SUPPOSED TO HURT: THE LAST OF US II AS A MODERN TRAGEDY, (38)
https://www.academia.edu/101682680/IT_S_SUPPOSED_TO_HURT_THE_LAST_OF_US_II_AS_A_MODERN_TRAGEDY (Erişim Tarihi: 14.12.2025)

Rotiroti F. (2022). Ellie, Torture, and the Abyss: The Moral Representation of Torture in The Last of Us Part II, 1 (323-324-325-326) https://www.researchgate.net/publication/362846710_Ellie_Torture_and_the_Abyss_The_Moral_Representation_of_Torture_in_The_Last_of_Us_Part_II (Erişim tarihi: 15.12.2025)

Saikko B. (2018). Incorporation of Storytelling into a Game Environment, (2-7). http://tojde.anadolu.edu.tr/ (Erişim tarihi: 03.12.2025)

Tanenbaum K., Tanenbaum T. J. (2009). Commitment to Meaning: A Reframing of Agency in Games, (4) https://escholarship.org/content/qt6f49r74n/qt6f49r74n.pdf?v=lg (Erişim tarihi: 06.12.2025)

Tarnowetzki L. (2015). Environmental Storytelling and BioShock Infinite: Moving From Game Design to Game Studies, (15-20) https://spectrum.library.concordia.ca/id/eprint/979820/1/Tarnowetzki_MA_2015.pdf (Erişim tarihi: 04.12.2025)

Vredenberg, B. (2017). Signposting, Mise-en-Scene, and Environmental Storytelling: Understanding signposting as part of the embedded narrative in environmental storytelling, (7-8-9) https://studenttheses.uu.nl/handle/20.500.12932/26654 (Erişim tarihi: 03.12.2025)

Ziółkowski R. (2021). William Shakespeare's Hamlet and The Last of Us Part II on Revenge, (11-13) https://studenttheses.uu.nl/bitstream/handle/20.500.12932/40404/Ziolkowski%2c%20Robert%2c%205718627%20-%20Bachelor%20Thesis%20%27By%20Vengeance%20United%27%20Final%20Version.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Erişim tarihi: 12.12.2025)

Wu Y. (2012). The Style of Video Games Graphics; Analyzing the Functions of Visual Styles in Storytelling and Gameplay in Video Games, https://summit.sfu.ca/_flysystem/fedora/sfu_migrate/12529/etd7521_YWu.pdf (Erişim tarihi: 03.12.2025)

https://www.naughtydog.com/ (Erişim tarihi: 08.12.2025)

https://www.quanticdream.com/en/detroit-become-human
(Erişim tarihi: 03.12.2025)

https://game.capcom.com/residentevil/en/
(Erişim tarihi: (03.12.2025)

https://dont-nod.com/en/games/life-is-strange/
(Erişim tarihi: 03.12.2025)

https://www.playstation.com/tr-tr/games/the-last-of-us-part-i/ (Erişim tarihi: 06.12.2025)

https://www.playstation.com/tr-tr/games/the-last-of-us-part-ii/ (Erişim tarihi: 06.12.2025)

https://www.playstation.com/tr-tr/games/the-last-of-us-part-ii/ (Erişim tarihi: 05.12.2025)

https://www.polygon.com/gaming/23552202/last-of-us-greatest-video-game-status/ (Erişim tarihi: 06.12.2025)

https://www.ign.com/articles/the-last-of-us-part-2-review (Erişim tarihi: 11.12.2025)

https://tr.ign.com/the-last-of-us-the-series/113830/review/the-last-of-us-1-sezon-incelemesi (Erişim tarihi: 07.12.2025)

https://tr.ign.com/grounded-2-making-the-last-of-us-part-2/121247/news/neil-druckmann-the-last-of-us-bolum-3-konseptini-belirledigini-acikladi (Erişim tarihi: 17.12.2025)

https://www.gamespot.com/articles/the-last-of-us-2-has-some-of-naughty-dogs-biggest-/1100-6477790/ (Erişim tarihi: 11.12.2025)

https://www.gamespot.com/articles/the-last-of-us-2s-ending-explained-what-it-all-mea/1100-6478957/ (Erişim tarihi: 14.12.2025)

https://www.gamespot.com/reviews/what-remains-of-edith-finch-review/1900-6416666/ (Erişim tarihi: 04.12.2025)

https://www.gamespot.com/reviews/the-last-of-us-part-2-spoilerfree-review/1900-6417483/ (Erişim tarihi: 11.12.2025)

https://www.gamespot.com/reviews/firewatch-review/1900-6416353/ (Erişim tarihi: 05.12.2025)

https://screenrant.com/last-us-2-level-design-great-best-feature/ (Erişim tarihi: 13.12.2025)
https://screenrant.com/last-us-2-ending-final-scene-guitar-moth/ (Erişim tarihi: 14.12.2025)
https://screenrant.com/last-us-2-guitar-farmhouse-end-ellie-joel/ (Erişim tarihi: 14.12.2025)
https://screenrant.com/last-us-2-ending-ellie-abby-spoilers-tlou2/ (Erişim tarihi: 15.12.2025)
https://screenrant.com/last-of-us-tattoo-ellie-meaning-tlou2/ (Erişim Tarihi:16.12.2025)
https://screenrant.com/last-us-2-fireflies-background-details-cure-members/ (Erişim tarihi: 14.12.2025)
https://www.cbr.com/last-of-us-ii-moth-fireflies-ellie-joel-guitar/ (Erişim tarihi: 14.12.2025)
https://www.cbr.com/the-last-of-us-timeline-complete/ (Erişim tarihi: 08.12.2025)

https://80.lv/articles/a-closer-look-at-the-last-of-us-part-i-s-environments (Erişim tarihi: 15.12.2025)
https://80.lv/articles/how-naughty-dog-created-the-immersive-world-of-the-last-of-us-part-ii (Erişim tarihi: 15.12.2025)
https://thelastofus.fandom.com/wiki/Matchbook?file=Matchbook_PS5.png (Erişim tarihi: 16.12.2025)
https://thelastofus.fandom.com/wiki/The_Last_of_Us:_Left_Behind (Erişim tarihi: 07.12.2025)
https://thelastofus.fandom.com/wiki/Ish (Erişim tarihi: 13.12.2025)
https://thelastofus.fandom.com/wiki/Collectible (Erişim tarihi: 14.12.2025)
https://thelastofus.fandom.com/wiki/Artifact (Erişim tarihi: 16.12.2025)
https://thelastofus.fandom.com/wiki/Bastet?file=Bastet+front.jpg (Erişim tarihi: 16.12.2025)
https://thelastofus.fandom.com/wiki/Training_manual?file=TM_Health_Kits.png (Erişim tarihi: 16.12.2025)
https://thelastofus.fandom.com/wiki/Joel%27s_house?file=Joels_house_studio_guitar_bench.jpg (Erişim tarihi: 16.12.2025)
https://thelastofus.fandom.com/wiki/Joel%27s_house?file=Joels_house_studio_guitar_bench.jpg (Erişim tarihi: 14.12.2025)
https://thelastofus.fandom.com/wiki/Joel%27s_house (Erişim tarihi: 14.12.2025)
https://thelastofus.fandom.com/wiki/Ellie%27s_journal (Erişim tarihi: 16.12.2025)
https://gamerant.com/last-of-us-intergalactic-heretic-prophet-ellie-jordan-tattoos-meaning/ (Erişim tarihi: 14.12.2025)

https://www.thegamer.com/the-last-of-us-ten-year-anniversary-influence/ (Erişim tarihi: 07.12.2025)

https://umgamer.com/en-us/articles/how-the-last-of-us-changed-the-gaming-industry (Erişim tarihi: 06.12.2025)

https://www.gamesradar.com/the-last-of-us-changed-the-video-game-industry-and-now-its-done-the-same-for-video-game-adaptations/ (Erişim tarihi: 06.12.2025)

https://www.imdb.com/title/tt7366338/?ref_=tturv_ov_i (Erişim tarihi: 07.12.2025)

https://www.rottentomatoes.com/tv/the_last_of_us (Erişim tarihi: 07.12.2025)

https://www.theringer.com/2023/03/15/the-last-of-us/the-last-of-us-video-game-adaptations (Erişim tarihi: 07.12.2025)

https://collider.com/the-last-of-us-part-ii-plot-explained/ (Erişim tarihi: 10.12.2025)

https://www.pcgamer.com/stray-review/ (Erişim tarihi: 05.12.2025)

https://medium.com/@OBriain/the-last-of-us-part-ii-guilt-grief-fear-4fa793447109 (Erişim tarihi: 11.12.2025)

https://phys.org/news/2013-06-beautiful-wasteland.html (Erişim tarihi: 13.12.2025)

https://www.voicemag.uk/blog/7561/the-last-of-us-2s-final-guitar-scene-reveals-the-games-core-failings (Erişim tarihi: 14.12.2025)

https://www.washingtonpost.com/video-games/2020/06/19/ellie-tattoo-meaning-last-of-us-2/ (Erişim tarihi: 14.12.2025)

https://comicbook.com/gaming/news/the-last-of-us-part-2-ending-explained/ (Erişim tarihi: 15.12.2025)

https://gamingtrend.com/reviews/the-last-of-us-part-1-review-a-gorgeous-remake-but-is-a-graphical-upgrade-enough/ (Erişim tarihi: 15.12.2025)

https://www.playstationlifestyle.net/2020/06/21/last-of-us-2-tattoo-explained/ (Erişim Tarihi:16.12.2025)

https://medium.com/@emilymirelli/how-the-last-of-us-franchise-changed-the-video-game-industry-and-its-community-550dbc3514ce (Erişim tarihi: 06.12.2025)

https://www.nerdly.co.uk/2024/09/03/opinionated-did-the-last-of-us-really-change-the-industry/ (Erişim tarihi:(06.12.2025)